HIERONYMI
CARDANI
MEDIOLANENSIS
PHILOSOPHI AC MEDICI
CELEBERRIMI

OPERVM

TOMVS SEPTIMVS;

QVI EST

MEDICINALIVM SECVNDVS.

CONTENTORVM HVIVS TOMI SERIEM
Index Titulorum exhibet.

EDITIO VT CÆTERIS ELEGANTIOR ITA ET ACCVRATIOR.

LVGDVNI,
Sumptibus IOANNIS ANTONII HVGVETAN,
& MARCI ANTONII RAVAVD.

M. DC. LXIII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

INDEX
Librorum, Tractatuum, & Capitum Tomi VII.

I.
De vsu ciborum.

II.

III.
De vrinis.

IV.

V.

De methodo medendi.

Sectio I.

23. Quod

SECTIO II.

SECTIO III.

De admirandis curationibus & prædictionibus morborum.

VI.

VII.

VIII.

IX.

X.

X.

DE VENENIS.

LIBER I.

Qui est de essentia & causis illorum.

LIBER II.

De Venenis.

LIBER III.

De cura Venenorum.

XI.

HIERONY

HIERONYMI CARDANI, DE VSV CIBORVM LIBER.

PROOEMIVM.

OMNIVM Creator perfectissimus Deus, cuius perfecta sunt opera. Cùm illam Mundi naturam omnia continentem, & diuina quadam ratione Mundo toti, & partibus eius insertam creauerit, quæ hanc rerum immensitatem certo quodam ordine, atque immutabili constantia regeret, & vniuersa gubernaret, singuláque foueret. Quæ omnia vt prudenter administraret, diuinam quandam mentem ei indidit, summámque vim impressit; quæ ipsius ratio est naturæ lex, qua vniuersa gubernantur, atque existunt, & singula conseruantur. Quæ vis summa in natura insita, ab omnipotenti Deo profecta est, vt quicquid in hac inferiori regione comprehensum est, id peculiari quadam natura constaret, quæ quod genuit tueatur, ac regat. Demum ad cuius similitudinem, & simulacrum quoddam Medicinam condidit, quæ naturæ legem semper intuens opus omne dirigit, vt homini firmam valetudinem conseruet, & tueatur; & in dies magis, magísque eius imbecillitati subueniat, atque vitam incolumem quàm fieri potest longissimè producat, lapsam & affectam erigat, & in integrum restituat. Maxima profectò est huius artis dignitas, atque præstantia, qua nihil mortalium rerum vtilius, aut iucundius esse potest. Quid enim prodest regibus regnandi suauitas? Ducibus gloria fortitudinis? Eruditis Sapientiæ oblectatio? Si sanitatis beneficio priuentur, & infirmo existente corpore, variisque doloribus ac molestiis afflicto iaceant? Nihil mirum si veteres illam adeo acuratè excoluerint; eandemque sic illustrarint, atque auxerint recentiores; vt innumera scripta exstent, Priscorum scilicet & Iuniorum: Adeò vt ridiculum, superuacaneúmque videatur denuò id genus argumenti tractare, ac veluti refricare? Sed reuera vnum non deterruit nos ab opere colligendo, vt qui nostris temporibus dignotionem, & curationem morborum, necnon & modum, ac rationem conseruandi valetudinem conscripserunt, omnia fermè ex placitis veterum tantummodo desumpserunt: qui etsi plurima de re medica & de escarum facultatibus disseruerint, strictim tamen, & sparsim, & quæ nunc ob temporum, ac regionum varietatem nec supplent, nec interdum ad propositum faciunt. Idcirco nos qui verè, ac fideli semper opera artem tractauimus, atque exercuimus, posteritati consulere cupientes, præter ea quæ est Priscorum monumentis, ab aliis antea fuere collecta

collecta adiecimus ea que ab iis qui hac tempestate floruerunt, probata sunt. Alia etiam à nobis longa experientia inuenta, & maiori quam diligentia, & studio exculta sunt, ordine ac solertia in societatem adiunximus: itavt in hoc volumine tanquam in penu, ac promptuario quodam, omnia quæ tum ad tuendam valetudinem, tum ad cognoscendos fugandosque morbos opportuna, & necessaria colligere statuimus, & compendiosam Hippocratis & Galeni doctrinam, multis locis disparatam diligentissimè complexi sumus: & cuncta methodo quæ rationi nititur, & experientia, quæ & ratione vtitur, explanauimus, vt fructuosissimam artem posteris afferamus. Per hanc etenim morbi omnes quibus humana natura tanquam semper inter eorum discrimina est constituta, profliguntur, Animi etiam, tum corporis, necnon & fortunæ bona expetuntur, sicque hæc inter se connexa habet, vt omnium incommodis fœlicissimè succurrat. Quo sanè haud mirari debemus, si tam vtilis semper futura mortalibus nobis eadem omnipotenti Deo, qui genuit omnia, in cuius tutela positi viuimus curæ semper fuerit, atque interea tot eam pugnantibus inter se sectis in diuersa distracta, & aduersis factionibus acta Medicinæ studia præcipitia ferebantur, dubio procul pessum itura prorsus, nisi Dei numine ac fauore Hippocrati, Galeno, ac Principi Mauritano, aliisque sapientissimis tam priscis, tum recentioribus viris Prouincia hæc delegata fuisset: noxisque ab eisdem omnibus repurgata, & ad nos vsque per tot iam ætates sustentata peruenisset. Quare spreto iam Empyricorum, atque Circulatorum consortio, ad grauissimos authores hac nostra tempestate se contulit, qui eam cum dignitate ita pertractarunt vt ab omnibus in honore habeatur. Quis enim est qui non admiretur ex magna hominum multitudine vnum existere, qui admirabili naturæ beneficio confecta mortalium corpora moderari, & regere valeat, præsentibusque liberare incommodis, & imminentes ac multò ante futuras ægritudines prospicere, & propulsare, atque omnia tum animi, tum corporis remouere incommoda, & tandem efficere, vt sit mens sana (vt dici solet) in corpore sano. Magna equidem res est sanitas, & cunctis mortalibus expetita. Quis enim vnquam inuentus est, qui sanitatem repudiauerit, & qui cum sanus sit, non consentiat sanitatem summum bonorum esse, à qua tanquam perenni quodam, & purissimo fonte quicquid est in hominum vita iucundum, & laudabile continuo effluat. Liquidò ergo constare debet hanc artem cæteris vtiliorem, digniorem, & cœlitus nobis concessam, dimissam, ac propemodum diuinam esse, vt nihil in omnium rerum natura reperiatur, quod humano generi iucundius atque optabilius sit, cui Imperatores, summique Reges, & cæteri Principes, ac cuiuscumque generis viri parent, aut certè non impune refragantur, tanta est eius necessitas atque præstantia. Eam igitur summatim, & per prima capita amplecti studuimus, vt quod in præsentia vtile est, in memoriam reuocemus, atque ordinem quendam ac obseruationes pulcherrimas, quæ de tuenda sanitate & corrigendis, curandisque affectibus præter naturam, tractationi spectant, breui ac facili compendio comprehensam proponamus; vt sanitas (quæ est Medici finis) præsens custodiatur, vitiata emendetur, prorsusque amissa recuperetur. Quæ omnia quamuis actiones sint, finis tamen est vnus scilicet sanitas; & sic omnia vnum, idemque sed alio modo significant: Nam vt habetur à Galeno in lib. ad Thrasybulum, Et qui sanare dicit, & qui sanitatem facere, & qui sanitatis affectionem, & qui sanitatem, medicationem morborum, aut curationem, aut ægrorum medelam, aut mederi, aut morbos extirpare, aut sanitatem morbo pulso inducere, & causas morbificas expellere vnum idemque dicit. Ergo non ex particularibus rationibus ars medica iudicanda est, sed ex vniuersalibus, & proximè, ad finem recurrendum est, & ab illis ipsis finem, & non materias distinguere tentandum est. Omni igitur conatu debet Medicus ad finem properare, atque ab eo artem ipsam iudicare; Propter hunc enim & communibus actionibus, & propriis præceptis, atque principiis differunt artes. Nam hæc & secundum artium fines variant. Quandoquidem sanitas finis est; hæc vero in calidis frigidis, siccis humidisque ac optima constitutione consistit. In istis planè materiæ, & contemplationis circa huius cognitionem principium versatur, sed dissimili ratione Philosophus, Medicusque id tractat. Finis ergo noster in hoc volumine est sanitas: vt præsens conseruetur, ideo omnia continet præcepta, quæ

ad

ad victus noſtri inſtitutionem ſunt neceſſaria, quæ ab vniuerſalibus, ac ſex rebus non naturalibus deducuntur. Item ab ætate, ſexu, regionibus, ac temporum mutationibus: vt amiſſa recuperetur, ideo omnes affectus præter naturam diligenter, & recta ratione, ac methodo percurrit à capite vſque ad pedes. Et ne quicquam prætermittatur, quod ad hoc negotium pertinere videatur, de Neutro, ac conualeſcentium regimine agit modúmque docet, quo poſſint tueri, ne in recidiuam incidant; qui licet ſpecie ſanè videantur, ad ægrorum potius rationem pertinent. Sigillatim itaque totam Medicinæ commentationem in hoc volumine diligenter per capita, & velut concluſiones conſcribemus, partemque illam prius aggrediemur, quæ ſanitati tuendæ incolumémque producendæ vitæ dicata eſt, quæ maximè ad hominum vtilitatem ſe profert, nec vllo in loco prodeſſe deſinit

CAPVT PRIMVM.

Quo ordine Ars Medica ſit conſtituenda.

CVm omnis Doctrinæ quæ ordine nititur triplex ſit diſpoſitio; vna quidem in qua finis in ea reſoluitur, quæ ad ipſum referuntur, quæ vel à toto ad partes, vel à compoſito ad ſimplicia, vel ab effectu ad cauſam, vel à poſterioribus ad priora deducens altiores abditioreſque cauſas inueſtigat. Altera autem in qua ad ipſum finem per eandem viam ſed contrario ordine fit reditus: ex eorundem enim compoſitione quæ reſoluendo inuenta fuere quàm maximè natura, interdum & ars ipſa ſequitur, ex partibus nimirum totum ex ſimplicibus compoſitum; ex cauſis effectus, ex prioribus poſteriora nectit, atque quod diſſoluendo poſtremum fuit perueſtigatum, id omnium primum ſtatuit. Tertia verò in qua definitio in ſuas partes diſſoluitur, à qua Philoſophi initium ſuæ doctrinæ duxerunt: quibus curæ fuit omnia dilucidè, atque certo demonſtrationis nexu confirmare. Nobis itaque qui cum totam Medicinæ contemplationem amplexi ſumus, his ordinatis doctrinis, provt dabitur occaſio, vti licebit: à fine enim nobis cognito, intellectoque auſpicati, per ea omnia, quæ ad ipſum referuntur, ordine collecta procedemus, atque doctrinam ipſam in ſuas partes quas optima definitio continet, diſtribuemus per ſola capita, & velut concluſiones, cum impoſſibile ſit totam medicam artem ſola definitione tradere. Et quamvis Gal. in proœ. art. med. videatur polliceri ſe totam artem modo definitiuo traditurum, tamen non fecit. Imò ipſemet 4. de differ. pulſ. cap. 2. in fin. reprehendit eos, qui omnia definitionibus docere conantur. Reſolutionis itaque ordine diſciplinæ, omnes magis inueniuntur, compoſitionis autem traduntur: Definitionis verò memoriæ mandantur, quæ verò methodo carent nullum ex his ordinem ſeruant, ſed varias miſtaſque res ſine ordine continent; Cuiuſmodi ſunt Hipp. Epidemia, Prognoſtica, Aphoriſmi, quæ nullo ordine nituntur. Finis enim notio principium eſt artium, quæ via ac ratione docentur; Reſoluitur autem finis in ea quæ ad ipſum referuntur ſibi ſemper proxima, dum ad vltimum ſit peruentum. De fine nihil deliberatur: nihil enim Medicus conſultat an ſanitatem tueri aut morbum profligare debeat, ſed ſimpliciter finem nempe ſanitatem animo concipit, deinde quæ ad eam ſpectant, omnia ordine reſoluit, donec ad vltimum ſit peruentum, quod primum eſt in compoſitione; quibus ita reſolutis Ars conſtituta eſſe dicitur. Cùm etenim in vita hominum multæ actiones, atque artes exerceantur, hinc factum eſt, vt varij fines pro actionum, artiumque & ſcientiarum conditione ſpectentur. Nam naualis fabricæ finis nauigium; facultatis militaris finis victoria; Medicinæ verò finis ſanitas: De qua etſi hactenus quamplurimi verba fecerint, nonnulli tamen impudenter & perperam de ea feciſſe videntur, quippe qui cum de morbis agendum ſibi propoſuiſſent, generales, & publicas quaſdam rationes attulerunt, & quàm eorum graues cruciatus ſint, quámque iis affectus malè habeant proſecuti ſunt: ea verò quæ ad eorum ſalubritatem faciebant remedia, oſcitanter prætermiſere: cum nulla pars magis expeti ſoleat aut nihil prius Medicina polliceatur. Nam quòd aër malè hauſtus, & peſtilens, quodque ciborum intemperies pleriſque mortis cauſam afferant, non ita gratum eſt audire, quàm eſt ſcire quomodo vtrumque vitari poſſit; aut ſi iam æger infeſtetur, corrigi deinde indicetur hoc enim totius operæ pretium exiſtimatur. Ridiculum namque prorſus eſt, vt quàm graues, acutoſque dolores afferat ægritudo oſtendatur, ſi nulla merces præterea accedat. Quæ omnia quàm difficilia ſint, & multarum rerum cognitionem requirant, vnicuique etiam mediocriter in re medica exercitato, patere liquidò poteſt. Nobis itaque hoc loco decretum eſt, quanta fieri poterit facilitate, Medicinæ ſeminaria recta methodo explicare, atque excutere, vt & Theoreticæ & Practicæ veram ſcientiam, & artem operandi adipiſcamur, iuxta Galeni ſcientiam 9. art. cur. cap. 6. dicentis: Non licet artem aliquam adipiſci, niſi primùm methodum inueneris, deinde in illam te exercueris: comparatque eum qui horum altero caret, claudo homini ambulanti. Hæc igitur ſunt huius Artis ornamenta pulcherrima, quæ ingenuos, ac bene natos adoleſcentes, ad ea amplexanda hortantur, vt publicæ vtilitati conſu

consulere valeant, & abdicatis à se vitiis fœlicem illam demum libertatem assequantur, quam aut nullo, aut certè solo virtutis præsidio comparare possunt.

CAPVT II.

Artis Medicæ diuisio

CVm vna sit Ars Medica, quæ corpori hominis tuendo dicata est, vt habetur à Gal. 1. de san. tuen. cap. 1. Eius primæ ac maximæ partes sunt duæ: quarum alteram sanitatis tuendæ, alteram morbi profligandi facultatem appelles. Eandem diuisionem proposuit lib. ad Thrasy. ex scientia Platonis dicentis, Vna cùm sit corporis curatio, duas eius partes appello, vnam Gymnasticen, alteram Curatricem; Sanorum quidem Gymnasticen, Ægrorum verò Curatricem. Quandoquidem in diuidendi methodis didicimus, eiusdem generis res per opposita membra partiri. Vnus autem cum sit huius artis finis, vt supra demonstratum est, sanitas nempe, hanc inquam Ars Medica perpetuò intendit; siue præsentem tueatur, siue amissam recuperet in humanis corporibus, quæ duæ tanquam præcipuæ sunt partes ad quas reliquæ omnes tanquam in finem referuntur. Et quoniam humana natura ex quatuor elementis conflata est, propter quæ ægrotat & valet. Valet quidem cum permista virtutes & copiam habent inter se mediocriter temperatas: Contra autem laborat, provt decretum reliquit Hipp. lib. de Nat. hum. Partes autem omnes nostri corporis ex sanguine non syncero generantur, sed aliis humoribus confuso. Vtraque videl. bile, & pituita, vt Gal. sentit, 8. de decr. Hip. & Plat. cap. 4. Quam primùm igitur corpora nostra in lucem edita sunt ex ipsis incrementum & perfectionem accipiunt, & hinc fit quod ex eorum temperatura sanitas efficitur, ex eorumdem verò intemperatura morbi contingunt. Verùm quoniam duabus transmutationibus corpora humana continuò sunt obnoxia, alterata simul atque fluente eorum substantia; Alteratur refrigerata, calefacta, exsiccata, atque humectata, fluit autem & secundum sensibiles excretiones, & per insensibilem transpirationem. Hinc quoque duplici eget restauratione. Altera quæ excedentes qualitates temperet, latera quæ locum inanitum repleat. Impleat quidem quod euacuatum est, cuiusmodi est nutrimētum; quod verò per excedentes qualitates quæ inuicem agunt & patiuntur alteratum est medeatur, quod medicamentum est. Namque impossibile est quòd corpora humana integra atque illæsa ex toto maneant talia qualia ab initio fabricata fuere. Quocirca Ars Medica inuenta fuit quæ illa gubernaret, cuius officium est, quod in eis deest, sarcire, & quod superuacaneum est detrahere. Et hac ratione illam Hipp. definiens lib. de flatib. dixit, illam esse appositionem & detractionem: nam hæc continent res quæ homini administrantur tam ad sanitatem tuendam, quàm ad præcauendū à futuro morbo, & præsentem profligandum, cuiusmodi sunt quæ Galen. Assumenda facienda, foris incidentia, & exernenda, seu euacuanda vocauit, quæ si rectè corpori fuerint administrata adiiciunt quæ desunt, & detrahunt quæ superuacua sunt. Vt autem probè administrentur, necessaria est corporum & morborum cognitio, deinde signorum, postea causarum. Et ideo Gal. lib. art. med. cap. 2. dixit, Medicinam esse scientiam salubrium, & insalubrium & neutrorum; quorum vnumquodque tripliciter dicitur, Hoc quidem vt corpus, Hoc autem vt causa, Hoc verò vt signum. Eandem sententiam confirmat eodem in lib. cap. 8. dicens Medicinæ subiectum remotum esse corpus humanum, Propinquum verò corporis dispositionem, atque subiungit. Diuisiones corporis humani sunt per materiam, Dispositionum autem per formam, velut cùm dicimus sanum vt nunc, aut simpliciter, aut neutrum, aut ægrum. Illum itaque valere dicimus qui optima corporis constitutione præditus est, & cuius omnes corporis partes suas edant secundum naturam actiones, & citra vllam offensam eas obeunt. Illum verò ægrotare, cui malè affecta pars aliqua, & eius actio læsa, & vitiata est. Ob id Hipp. & Gal. cæterique tum prisci tum recentiores Medici, totius Artis Medicæ duas maximas partes agnoscunt. Salubrem scilicet atque Curatricem. Inter ambas autem Instauratiua nominata ponitur, quæ Neutra appellatur. Ab ea itaque parte tanquam præmagis digna incipere dcereuimus, quæ sentem sanitatem defendere docet.

CAPVT III.

Alterius partis quæ sanitatem tuetur, Commendatio.

QVoniam non dignitate minùs, quàm natura ac tempore, sanitas morbum præcedit, Ideo hæc pars primò sumenda, docendaque, ac tractanda nobis sit, quæ quàm maxima, ita est præstantissima est, atque adeò necessaria vt non parum alteram antecellere videatur. Cùm hoc enim quod præsentem tuetur sanitatem, ne etiam periculum vllum nos adeamus, præstat, longéque id submotum repellit, adeo commodus imprimis est huiusce partis vsus. Cùm autem ordo rerum id præstet, vt quod ad tempus accepimus, quodam etiam tempore reddamus, donec tandem vnumquodque Elementum liti ac discordiæ exemptum alieno de loco in proprium migrat; cùm nullum reperiatur corpus quantumlibet optima constitutione præditum, quod vt primum in lucem editum est, fluoribus semper quibusdam obnoxium sit. Quamprimùm enim calor cœlitus nobis instillatus agere incipit, exsiccamur ipsi, donec tandem absumpta omni materia, nec quo vlterius

calor

calor innatus vnde alatur foueaturque habeat, nos prorsus in sicco destitutos relinquit, dissoluta fermè penitus corporum nostrorum substantia, quæ senectus est, & mortis iam vicinæ prænuncia. Et hæc est illa mortalitatis nostræ necessitas, quæ nulla ratione euitari potest. Omnium enim quæ Mundus habet, vnumquodque ex duabus naturis conflatum est, quæ nullo pacto sciungi queunt; sed vtraque sic alterius est appetens, vt ei annexa foueatur alioquin moritura. Vnde subiectum ex quo aliquid factum est, ex materia, & specie conditum est, cui tum principia tum elementa insunt, quæ permistione confusa gignendis rebus se subiectum exhibent, substernúntque, atque multa compositione, & confirmatione instructa, corpus physicum pariunt, quod proprium subiectum appellant, in quo quatuor Elementorum substantiæ incorruptæ persistunt. Nam etsi ex hoc intereunte corpore aliud proferatur, illa tamen elementa, tanquam alia proportione aliaque permistionis lege integra manebunt, dum extrema tandem dissolutione in suas naturas quæquæ redeant, vt restituantur vniuersitati, tanquam antiquæ matri. Et hoc fuit à rerum omnium æterno, & perfecto Conditore summa cum sapientia, & potentia institutum, alioquin si quando naturale corpus oblitescit, illius materia simul interiret, & dissiparetur, & elementorum substantiæ, quæ ad rerum procreationem in vnum confluxerunt, illarum rerum interitu vanescerent, neque in suam naturam remearent, iampridem absumpta foret omnis elementorum substantia, nec ea satis fuisset rebus innumeris hactenus generatis. Vt autem quælibet pars ad suum principium redeat, necesse est vt harmonia hæc atque concretio diuellatur, corrumpaturque; vt per extremam dissolutionem quælibet pars in suas naturas redeat, atque propino fonti restituatur: & hæc est nostri interitus necessitas. Verùm quoniam natiuus calor qui radicitus semini inest, nosque semper quoad viuimus concomitatur, & est instrumentum, quo alimur fouemúrque, ac omnibus fungimur operationibus, dum vitali suo spiritu cunctas corporis nostri particulas irrigat, cùm neutiquam ex se esse valeret, sed vt aliquid haberet, quo sustentari, indéque nutriri posset, necesse erat, ideo à Natura ei inditum fuit solidioribus partibus humidum, quod & breui temporis spatium totum absumpturus esset, nisi noua subinde aspertione suggereretur, proinde alimentum fuit necessarium, quo sanguis generaretur; cuius pars è venarum osculis egressa, ceu ros quidam nutriendis mox partibus aspergitur; iisdem affixa, ac assimilata substantia vna fit, & hæc est nutritio. Cætera autem quæcunque hanc præcedunt pro præparatione materiæ huic muneri ita futuræ aptæ habenda sunt, cuius assidua subministratione humidum hoc primegenium sustentatum alitur, quod viscidum, oleaceumque & tanquam glutino compactum sortitum est; ne facilè vi caloris dissolueretur. Vt verò continuò resarciatur, nec tam cito absumatur, recta, & idonea viuendi per omnia ratione, curaque opus fuit. Quis enim vel optimè à Natura constitutus, ac sibi quoque vni inseruiens, multa horum per se aut aëris ambientis sibi commodam temperiem, aut se exercendi opportunitatem modumque aut rectum ciborum ordinem, opportunumque vsum, & quamplurima alia eiusmodi nisi huius artis peritis assequi poterit. Quotidie enim experimur quamplurimos in tempore non admonitos, in multa incommoda incidere, & præsertim in excremẽtorum (vt ita dicamus) Oeconomia, nec alibi magis crebriusque peccatur. Copia enim & varietate seducimur tam anxiè ad saporum auiditatem palatum irritamus, nullamque nec aëris nos ambientis, nec exercitij, nec cæterarum sex rerum non naturalium in quibus salubritatis materia petitur differentia ponitur. Et hinc fit quod tam breue & exiguum est nobis vitæ curriculum, non tamen natura (vt aliquibus placuit) insitum sed iam dictis erroribus comparatum. Inordinatè enim immo insanè vt plurimum. Homines nunc temporis viuunt, viuentesque in aëre prauo ipsum horis intempestiuis subeunt; tristitiis etiam, curis, vigilia, venere, ac laboribus se perperam excruciant, immodico cibo ac potu ac sæpius quam oporteat, & intempestiuè necnon & male præparato & vario se replent vt plerunque, imo ferè semper contingat, ij non naturali morte absumpti, sed inopinatè aut vi aut morbo intereant; itavt negare non possimus quod si recta ratione homo viueret, aliquantò diutiùs vitam extenderet. Quamobrem clarè patet non minus necessariam hanc artem humano generi esse quàm salubrem, tum vt noxas qua parte possumus repellamus, tum quas non possumus saltem vt minuamus, ac præsertim nobis tueamur sanitatem, & sic pars hæc instituti nostri omnium maxima, atque in primis tractatu iucunda erit. Nam etsi nulla arte naturæ decreta auferre valeamus, quin (vt diximus) exsiccati tandem soluamur, nemo tamen ambigat naturæ necessitatem adhibita arte & diligentia meliùs sarciri posse, & nisi propositis aliquibus homines vitæ suæ obseruatione nitantur, in noxas, offensasque incurrere, cùm sæpissimè in his falli contingat.

CAPVT IV.

Sanitas quid & eius latitudo.

CVm sanitas sit Medici intentio, finis autem illius adeptio, Ideo in primis quid sit sanitas cognoscere debet, quandoquidem nec præsentem seruare, nec amissam restituere poterit, si quænam ea sit penitus ignoret. Eam igitur Galen. definiens 1. de san. tuen. cap. 1. inquit; scripsimus de hoc alibi ostendimusque similarium quas vocant, partium sanitatem calidi frigidi; sicci, & humidi Symmetriam idest conuenientiam inter se quandam esse instrumen-

talium verò ex similarium ipsarum compositione, numero, magnitudine, figuraque constare; Et non simpliciter esse debitam quatuor elementorum conuenientiam, ac temperaturam vt nonnullis visum fuit, idemque innuit primo de morbis vulg.com. 2.sec.46. dum dixit. Atqui meministis omnem concoctionem morborum fieri in alteratione humorum, etenim protensa est per solida corpora natura, quæ illorum est virtus, concoctionemque à solidis corporibus sanis humores consequuntur: Nam si hæc ipsa ægrotent in habitu, iam hic est morbus, & nonnullos in extremum adducit. Curari autem prius nequit, quàm suam virtutem solida ipsa recuperauerint corpora, quæ in Symmetria, & cōmoderatione posita est; calidi, frigidi, sicci & humidi. Et sic patet solidorum etiam corporum sanitatem in horum Symmetria positam esse. Et ex his colligitur sanitatem non in actione & operatione simpliciter, sed in corporis constitutione ac temperatura consistere; dicant quid velint illi qui sibi persuadent recte valere, & Medicis minime egere, cum citra offensam omnium corporis partium actiones obeunt, propterea quod perfecta sanitas vt dictum est posita est in optima, & secundum naturam corporis constitutione, ex qua perficitur actio, quæ vim & rationem obtinet causæ. Et quamvis Gal. in lib. art. med. cap.8. doceat corpora illa sana esse quæ in solitas possunt exire operationes, quæ vero non possunt alia quidem ægra alia verò neutra, provt impedimentum leue aut graue fuerit. Et ante cap. 7. Corpora quæ sana sunt vt nunc, quæ & bene valentia dicuntur, non tamen ob id vult Gal. sanitatem simpliciter in actionibus consistere alioquin sequeretur, quod cæcus à natiuitate sanus diceretur, & similiter mancus, cum ipsemet lib. de differ. mor. cap.7. dicat. Ægri sunt quicunque laborant aliquo morbo, at hic quidem duplex inquit à generatione & contractus post natiuitatem; quare cæcus à natiuitate æger est & non sanus. Sanitas enim cùm Symmetria sit quædam, Symmetria verò duplici ratione non solùm perficiatur, sed etiam dicatur, vt habetur ab eod. Gal.1. de sanit.tuen. cap.5. Aliàs quæ ad summum peruenit, verè prorsusque Symmetria est, Aliàs quæ ab huius absolutione perfectionéque paulum deficit, ita & sanitas Symmetria duplex erit. Hæc quidem exacta, optima, absoluta, & summa illa paulò ab hac deficiens non tamen eatenus vt animali sit grauis, sed vsibus nostris adhuc non sit inepta. De prima haud quaquam sermonem habebimus, cum potiùs sit imaginaria quàm quod verè subsistat. Et esto quod reperiri posset corpus tam iusto præditum temperamento, atque partium suarum omnium ita inter se exactum, vt omni ex parte inuicem reuera responderent, id tamen in suo statu haud diutius perstare posset: Cùm corpora perpetuis fluoribus obnoxia sint, quod & maxime probatur. Nam si in temperamenti qualitate ac optima corporis constitutione sanitas constituitur (vt superiùs demonstratum fuit) qualitas autem ipsa non permanet eadem, nec ipsam sanitatem eandem seruari est possibile. Temperamentum enim proprium, priuatumque vniuscuiusque quod videlicet ab ortu suo quisque natus, per ætatem omnium decursum semper aliqua in qualitate mutari est necesse: immo si temperamentum hoc peculiare, cum alterius alicuius temperamenti hominibus recte cōferatur pro ætatum, locorum, consuetudinum, atque huiusmodi omnium conditione, vtique longè diuersum, variumque reperies. Hac igitur prætermissa quæ in animantium corpore potius cogitatione (vt dictum est) vsurpatur, quàm quod verè existat; cùm vix possibile sit dari corpus cuius singula membra suas absolutissime obeant actiones. De illa solum agere intendimus, quæ nec planè absoluta, optima, summaque est, sed paulò ab hac defuit; quæ nec vnica, nec indiuisibilis, sed maioris minorisque ratione diuidua notabilem habet latitudinem. Et hac de causa Galen. loc. cit. cap.5. aperte demonstrat, quod totidem sunt temperamentorum diuersitates, quod sunt functionum differentiæ. Hæ verò sunt numerosæ, ita & constitutiones æquè multæ erunt. Quare sanitates multæ, variæquæ, & maioris, minorisque ratione dissidentes exstiterint. Quæ dissimilitudo non aliunde oritur, quàm ab ipsa constitutione, vnde actio proficiscitur. Et licèt sanitas, & membrorum constitutio in Symmetria consistat; hæc tamen Symmetria indiuisibilis non est, sed amplam habet latitudinem, vt superiùs diximus, & Gal. comprobat multis exemplis loc. cit. Quapropter in naturali nostri corporis constitutione illa maximè seruanda sunt, quorum beneficio functiones obimus, & si contingat eas imbecilles fieri, non tamen ob id censendum absolutè morbosas esse; nisi hæ à media temperie longissimè distauerint, & à consuetis actionibus obeundis propter noxæ magnitudinem desisterint. Qua de re in hac constitutione non parua latitudo erit constituenda, quam Gal. 2. art. med cap. 8. in tres partes diuisit; quarum & vnaquæque non exiguam habet latitudinem. Prima quidem salubrium corporum erit, Secunda neutrorum, Tertia insalubrium. De illorum ergo conditione nobis agendum est, qui paulùm prolapsi, aut in similaribus, aut instrumentariis partibus deflectunt: cuiusmodi videmus plurimos, qui pro sanis vt nunc habentur; qui quamvis tantùm bonitatis nondum assecuti, vt perfectè & absolute sani existant fortiter, nihilominus munia sua semper obeunt; quique etsi vlli vitio obnoxij sint, morbificis tamen causis succumbere possunt, licèt eisdem maximè resistant, qui robustiores habent operationes: nam qui robustiores sunt, eò magis vicini existunt corpori *absolutissimè temperato*, quod potiùs *cogitatione* inueniri diximus quàm *esse*. Atque ij sunt, quos Gal. lib. de differ. morb. cap. 2. appellauit optimè constitutos, & optimi habitus, atque distinxit in 1. art. med. salubres simpliciter & semper; & in salubres vt multum; & in salubres vt nunc. Et postquam

signa

signa optimæ constitutionis declarauerit, tradidit differentiam inter corpora salubria multum & semper, licet reuera vix sensu comprehendi possit lapsus, cum sit valde exiguus. In salubribus verò vt nunc, lapsus haudquaquam cognitu difficilis; quamvis & ipse sit paruus, non tamen ita insensibilis: Cùm salubria corpora vt nunc magis recedant à salubribus semper, quàm salubria vt multùm. Non desunt tamen (vt Hali. & Iac. de Forli. quo nemo est dilucidior in experimenda sententia) qui tenent quod sanum semper, & vt multùm in extremo magnitudinis sanitatis sint; proximum verò illis sit sanum vt nunc. In opposito limine sunt corpora ægra vt semper & vt multum vix aliquid sanitatis habentia quibus proximum est ægrum vt nunc. Media inter hæc neutra sunt, quæ æqualiter fermè ægritudine & sanitate participant, sed si ex eadem parte id accidat. Neutrum fit primi modi. Si autem neque his, neque illis simul, sed diuersis temporibus, Neutrum constituitur tertij modi. Sed ij euidenter extorquere literam Galen. in duobus locis in lib. art. med. cap. 4. cùm dixit, salubre esse corpus quod tale est à generatione. Igitur non quod intensam sortitus sanitatē. Et infra c. 8. cum dixit Quod fit vt tota sanitatis latitudo in tres partes diuidatur; quarum singulæ latitudinem habent non paruam; atque in prima quidem salubria corpora, in secunda neutra, in tertia insalubria constituuntur. Post quæ deinceps sequuntur quæ iam ægrotant corpora, quæ sensibilibus operationum læsionibus distinguuntur. Nemini igitur dubium esse potest, ægra corpora sub latitudine sanitatis nulla contineri: quin etiam alia esse ægra alia verò insalubria. Propter hæc Thrusian. credidit sanum, Ægrum, & Neutrum esse talia quidem simpliciter, si à generatione originem habeant; verùm nunc sanum cum Neutro, vel Ægro simpliciter idem facit, adducitque Gal. testimonium ex superiore citato loc. cùm diuisit latitudinem sanitatis in tres partes: nam vbicunque est sanitas ibi & sanum corpus; igitur insalubre & Neutrum sanitatem cùm habeant, sanum erit & non simpliciter. Non enim posset esse simpliciter Ægrorum vel Neutrum; igitur sanum est vt nunc Galen. etiam non pertractauit de signis nec causis sani vt nunc: Igitur præsupponit in lib. art. med. quòd comprehendatur sub Ægro, vel Neutro simpliciter, adducit & rationem quam demonstrare supponit. Sana corpora à generatione, quæ debilem sunt consecuta sanitatem, sana tamen sunt; quæ cum non possint simpliciter esse sana vt nunc necessariò erunt; quia nulla alia sunt sani genera. Sed hæc quidem à mente Galen. aliena sunt: cùm sanum vt nunc à generatione constituat, Ægrum verò & Neutrum à tempore præsenti sumat. Propter has tamen rationes intelligendum est Gal. non permiscere sanum vt nunc cum simpliciter sano, nec multò minùs cum Ægro vel Neutro? cùm simpliciter sana insalubria vocat; & simpliciter ægra, insalubria; quæ verò vt nunc sana vel ægra. Itaque sana corpora à generatione debilem consecuta sanitatem ea ratione vt nunc nullam sortiuntur appellationem nec sani, nec Ægri nec Neutri; sed salubria vel insalubria, vel quæ Neutrius dispositionis vim habent. Nec tamen nos latet per salubre sanum intelligi, per insalubre ægrum. Cùm verò quis vult alterum ab altero distinguere absque verborum ambitu, Ægrum vocat corpus quod à propria recessit temperie, insalubre quod Ægrum dicitur simpliciter, è non à principiis generationis sanum seu non rectè temperatum, aut non apte compositum.

CAPVT V.

Docendorum, tractandorumque ratio.

INnumera sanè sunt in Medicinali Arte singularia: sed generale quoddam opus omnibus commune est. Nam & corpori aliquid vt superuacaneum detrahens, aut aliquid quod deficiat, adiiciens, vnum vterque in vniuersum præstat; corpori scilicet naturalem modum comparans, qui nil aliud est, quàm sanitas. Natura namque corpus fabricatur, & ipsum imbecillum rursus confirmat, ipsius verò naturæ ministra est Ars, quæ in præsentia vestigatur, quæ & correctiua à Galen. nuncupatur. Hæc autem aut multum corrigit, aut pauxillum. Pars verò quæ semel multum corrigit, medicatiua, curatiuaque nuncupatur ab eodem lib. ad Thrasyb. Quæ verò pauxillum conseruatur. Et hæc quoque insignibus differentiis in tres partes distingui videtur. Aut enim corpus ipsum exacta, perfectaque sanitate fruens conseruat, & hanc partem (inquit Galen.) Euecticen, scilicet boni habitus conseruatricem vocant, Aut quod iam morbum euasit reficit, atque instaurat, & hanc partem Analepticen appellant, Et inter eas tertia est quæ pars salubris nominatur. Quæ tres partes Analeptice, Salubris, & Euectice sub ea Medicinæ parte continentur, quæ sanitatis conseruatiua dicitur, & inter se maioris, minorisque ratione dissentiunt. Quamvis non desit, qui quartam Prophilacticen vocatam, lib. præseruatoriam addunt. Et quoniam Galen. supponit lib. ad Thrasyb. cap. 5. duplicem esse sanitatem, quarum vna dicitur secundùm habitum, dequa supra, Altera secundùm affectionem, quam corpora illa adepta sunt, quæ licèt actu non ægrotent, eam tamen instabilem infirmam, atque inutilem habent, & nihil? Sana sunt atque eis pars quædam artis conseruatricis competit. Vt igitur omnia, quæ huic conseruatrici parti competunt, exequamur, primo omnem rationem, modum, generaque ac differentias eorum omnium extra intusque corporibus incumbentium, quæ prodesse, obesseque possunt, proponemus simul diligenter sed breuiter, tamen erit disputatio

vniuersæ materiæ salubris, ad sanitatem generis cuiuscumque tuendam, in qua de Aëris natura, locorum, Aquarum, Ventorum, Anni temporum; necnon de Constitutionibus, Consuetudinibus, Animi moribus, Vitæ institutis, de Cibis, Potibus, & exercitationibus agemus; (his enim victus ratio quam dietam Græci vocant integratur) de Idoneo etiam tempore, Magnitudine & qualitate non modo exercitationis, sed etiam frictionis. Item de Ira, Tristitia, Metu, Inuidia differemus. De cibis autem non omnibus, sed de illis tantùm, qui ad secunda fruentes valetudine pertinent. Hæcque separatim, seorsumque & in vniuersum primò tradentur cuncta, quandoquidem docendarum, tractandasque rerum is modus sicuti conditionis, ita & commodissimus, & ad docendum, & ad discendum habitus semper fuit. Atque tandem vniuersalia hæc tanquam magis particularibus applicabimus, vt quoad eius fieri poterit, Ars, cuius actio circa singularia semper & indiuidua est per ætatum, regionum, temperaturarum, studiorum, ac huiusmodi diuersitatem ab vniuersalibus ad particularia magis deducta transferatur; Vt quod cuique his in rebus conueniat pro viribus tradamus, doceamusque subiecta quæ sint, sic & res adhibendæ quæ sint & fugiendæ, & modi atque causæ. Quæ etsi ad disciplinam reduci possint, atque in methodum redigi, in illis tamen describendis non parum insudarunt primarij Medicinæ authores,& Hipp. omninm princeps,qui dixt,Propria omnium curandorum conporum natura, neque in artem vel methodum referri possit, neque voce doceri. Idque non solum Medicinæ euenit, sed omnibus etiam professionibus, quæ in actione versantur; cùm alius sit modus in docendo & scribendo, alius in operando,& curando. In tradendis,enim scientiis omnia nitimur resoluere ad prima & generalia principia, in operatione autem omnia nitimur particulatim indiuiduis accommodare, quod difficillimum est; quoniam priuata cuiusque natura experientia potius atque vsu & conuersatione cum eo, cuius est natura, cognoscenda est. Sed eò reuertamur, vnde digressi sumus. Subiecta igitur sunt humana corpora, & eorum species iuxta ætates & sexus, atque regionis. Quæ verò adhibentur sex res non naturales fermè continent. Fugienda autem sunt medicamenta, & omnia cibaria horum participantia, veluti & cruda, quæ praui sunt succi, & multi excrementi, aliaque huiusmodi. Modi, vt somni diurni à repletione. Venus, labor, condimentorum præparationes & varietates, & ordo. Causæ etiam sunt necessariæ alioquin & errata contingerent, & doctrina esset incerta, atque parùm fructuosa. Et vt omnia breuiter, & quodam veluti compendio deprehendantur atque intelligantur, disputationes præscindere iuuabit, & ne opus in immensum augeatur, non quorumcumque inscriptiones & tituli per capita superscribentur; sed omnium eiusdem naturæ ac speciei augumenta vires, & naturam indicabunt, atque cuncta per tabulam tanquam totius operis idæam quisque reperire poterit. Porrò cùm duo sint scopi huius partis, vnus ad seruandam bonam valetudinem, Alter ad producendam vitam, Ideo scire conducet, An podagra, scabies, hæmorrhoïdes, fistulæ, fontes, & alij huius generis affectus vitæ longitudini conferant. Quæ autem omnia iam prædicta, vt rectè administrentur necessaria erit corporum cognitio; pro qua indaganda in primis quænam sit hominis natura disquirere oportebit: deinde de eiusdem elementis, humoribus, spiritibus, temperamentis, artibus, earumque facultatibus, & actionibus agendum erit, & sic eam partem absolutam habebimus, quæ victus rationem continet; quæ in agendis, assumendis, foris incidentibus, ac educendis consistit.

CAPVT VI.

Humani corporis natura & digressio.

QVàm hominum naturæ cognitio sit necessaria Medico vt est artifex docet Gal. 1. Glauc. cap. 1. Non potest sciri (inquit) morbus, nisi quis temperaturam nouerit, neque cura parari. Et quamvis in lib. de Subfiguratione Empyrica, quem librum scripsisse dicit, vt ostenderet Medicam artem empyricè posse constitui dimissa omni cogitatione de rei substantia. Tamen concludit Medicum non posse esse perfectum absque cognitione temperaturarum saltem ratione modi scilicet tutò, celeriter, & sine dolore. Ab humano ergo corpore exordium sumemus, quod & Artis Medicæ subiectum existit. Est autem homo animal rationale, mortale, mentis capax, & scientiæ, ex quatuor Elementis tanquam primis apparentibus & simplicissimis, minimisque constitutus & in quæ vltima apparentia, & simplicissima, & minima resolutionem capit. Qui non solùm ex Platonis sententia ex terra, aëre, aqua & igne constat, verum etiam ex his mensura quadam inter se contemperatis secundum naturam se habet. Deficiente verò aliquo ex iis, aut redundante aut etiam in alienum locum migrante ægrotat. Nemini enim dubium est, quod excessus & defectus æquabilem temperaturam corrumpit. Ex quibus manifestè apparet Platonis mentem esse, quòd homo constet ex quatuor Elementis; igne scilicet terra, aëre, & aqua, cuius officium perfectum & absolutum erit vt in primis naturam suam animaduertat, deinde ab illa tanquam ab imagine & ab effectu ad diuinam mentem exemplar eius & causam conuertat, qua animus illustratus ipsum bonum, ipsum vtile, ipsum pulchrum, & ipsum iustum intelligat: suumque bonum, vtile, pulchrum, iustum perfectè comprehendat. Quare Platonis opinionem non esse ad Hipp. mentem ostendit Galen. 8. de plac. Hipp. & Plat. inquiens, Accuratiùs & Medico vtiliùs de ipso corpore humano videtur sensisse Hipp. quippe qui

cùm

cùm ex quatuor Elementis corpus nostrum dicat constare ab effectricibus qualitatibus sicca, humida, calida, & frigida omnino ea appellat. Neque tamen de morbis secundum eandem rationem sermonem facit. Potestate siquidem in corporibus, non actu insunt. Actu verò insunt quæ ex ipsis per media alimenta gignuntur, sanguis, pituita, flaua, & atra bilis. Igni flaua, Atra terræ, Pituita aquæ correspondet; atque idcirco calida & sicca flaua bilis facultate sicut ignis, Atra frigida & sicca sicut terra. Pituita non secus atque aqua frigida & humida euadit. Solum autem aëreum alimentum in animalium corporibus iuxta materiam suam tum in respirationibus, tum in pulsibus cernimus perstitisse. Quin etiam in palpitoriis affectionibus, inflationibus, tumoribus, atque iis quos flatus dicere consueuimus, Æquabilis autem ex quatuor Elementis temperatura exquisitum sanguinem creat. Melius igitur est vt de humoribus dicamus, quod de Elementis Plato scripsit. Nam Hipp. cùm dixisset, Corpus hominis in se habet sanguinem, pituitam, flauam, & atram bilem, deinceps subiungit, & propterea dolet & valet. Valet maximè cùm moderata hæc inter se tum facultate, tum multitudine & mista optimè fuerint. Quænam hæc? Non Elementa sanè, sed quæ continenter & proximè corporis membra producunt; sanguis scilicet pituita, & geminæ biles. Dolet autem cùm aliquid ex his plus vel minus seperatum in corpore nec benè, nec omnibus confusum exstiterit, Id quod Plato paraphrasticè imitatus ait, Et sedis à propria in alienam facta mutatio. Sed hìc (vt dixi) errat; cùm addit ignis scilicet & aliorum, cum plus ex vno habuerint partes. Non enim sunt hæc quæ transmutantur, & sedem in animalium corporibus variant, sed pituita, bilis vtraque, & sanguis. Nam sanguis sæpenumero aliena sede occupata lethalium morborum causa efficitur. Cùm enim è propriis vasis effusus est, in pulmone, & inter pectus (& pulmonem collectus putrueret, tabem affert: Cùm in ventre concretus est, & in magnis vulneribus extremis periculis homines exponit, sic pituita tumores inducit; flaua bilis ignem. At terram nusquam videmus per se solam in corpore congregatam esse, nusquam ignem; nusquam aquam. Videmus tamen humores in quolibet membro singillatim collectos, morborum causas existere, non ergo Elementa simpliciter. Haud enim ex qualitatibus solis potest fieri animalium generatio, cum hæ seorsum à corporibus existere nequeant. Verùm fit ex ipsis corporibus, quæ scilicet summas habent qualitates. Illa enim sunt communia omnium corporum Elementa. Quæ vero propter horum exuperantiam nominantur, singula seorsum existunt. Verùm hìc non est locus vt quæramus illam difficillimam enodare quæstionem iamdiu agitatam de elementis, Num videl. actu in mistis contineantur, Etsi non desint qui ausi sunt docere quonam pacto nutriantur quæ viuunt; cum ex quibus corpora viuentia constent adhuc eis incertum sit, Nam si dicant, quod mista animata constent potius ex qualitatibus Elementorū quam ex Elementis, quia si ex Elementis, sequeretur, quod mista omnia violenter mouerentur: patet nam ignis & aër in homine descenderent. Tum ista ab interna causa corrumperentur, à pugna scilicet Elementorum. Tum & misti vnius multiplices formæ essent. Tum etiam sequeretur quod daretur corporum penetratio, vel non perfecta fieret mistorum mistio. Pari ratione si affirment, quod solæ qualitates exstent in misto, ergo ignis erit calidus & humidus. Cum enim ex aëre fieret ignis, remaneret humidum, & multa alia sequerentur inconuenientia; quæ cum Medico scitu non sint necessaria, vt etiam 1. art. cur. cap. 2. Galen. affirmat inquiens, Aristoteles existimauit solas qualitates misceri non substantias; sed hoc Medico scire non est necessarium. Auerrois tamen opinio, quam tribuit Principi 3. Cœ. est, quòd substantiæ integræ maneant, sed qualitates sint refractæ, & quod substantiæ hæ Elemētorum sint solùm potentia, qualitates verò in actu. Sunt & qui neque formas neque qualitates Elementorum in mistis remanere affirment, sed tamen vnam qualitatem, quæ ex illarum proportione, & adinuicem contemperatione efficitur per virtutem seminis vel alterius quomodolibet agentis, & generantis cum concursu causarum superiorum, & isti hanc vnicam qualitatem effectiuam ex contemperatione, complexionem vocant, siue temperaturam. Omissa igitur omni disputatione sciendum quòd Elementa quadrifariam sunt in misto. Vel vt aceruus, sicut in luto, aqua, terra, aër; Vel vt in potentia, vt vinum & aqua in vino diluto; Vel vt in potentia simpliciter, vt in genito, Vel vt corrupta, vt in corrupto. Quæ verò sunt in misto differunt ab his quæ sunt in genito; quia quæ sunt in misto sunt in potentia, quoad sensum nostrum, in actu verò in ipsa re. Et sunt per modum principis; habent enim integras substantias, & refractas qualitates. At quæ sunt in genito, sunt in potentia vere, quia habent vnam formā ab omnibus distinctam consimilem tamen Elementis superantibus mole, aut viribus. Sunt itaque omnino in potentia. In potentia verò quo ad substantias, & refractæ qualitates vt in actu. Sed de his satis, reuertamurque ad propositum. Homo igitur ex Hipp. sententia ex primis & simplicissimis sensui Elementis constat; quæ similaria dicuntur. Fibra nempe, membrana, carne, adipe, osse chartilagine, ligamento, neruo, medulla, & aliis omnibus quorum partes vniuersæ eandem inuicem retinent formam. Hæ vero factæ sunt ab aliis quibusdam proximis Elementis ipsis, sanguine & pituita, & vtraque bile, quæ ex cibis & potibus generantur. Qui rursus ex aëre, igne, aqua, & terra sunt geniti. Hæc rursus non ex aliis corporibus, sed ex materia, & qualitatibus constant, ac propterea ignis quidem & terra, & aër & aqua principia esse à nonnullis dicuntur, & non Elementa. Hæc autem ipsa aliorum omnium sunt Elementa. Sunt enim particulæ minimæ,

mæ, aliorum omnium primæ, simplicesque. Omnes enim herbæ, & plantæ, & fructus omnes ex Elementis originem habent; sunt tamen omnium animalium cibi, & ex his humores nobis sunt generati, qui secundum naturam in corpore apparent: & ex his humoribus singulæ partes sunt generatæ, ex quibus instrumentariæ partes efficiuntur. Quam sententiam comprobauit Gal. 1. de Elem. cap. 9. sequutus Hipp. mentem, qui lib. de nat. hum. disputauit, inquiens, Propria, & proxima corporis Elementa quatuor humores esse: communia autem hominum siccum, humidum, calidum, & frigidum. A qualitatibus enim nominat Elementa, per quas etiam facta sunt Elementa. Nam summa caliditate adueniente materiæ iam totum est Elementum. eadem ratione & frigiditate & siccitate, & non per aliam qualitatem vt caloris, vel leuitatis, sed per solas has quatuor, quæ subiectam substantiam alterant, & quæ causæ sunt, vt Elementa inuicem transmutentur. Quod demonstrauit Hipp. per illa verba, Non deberemus si homo vnum esset. Vult itaque quod propria hominis Elementa sint quatuor humores, vt dictum est; Nam sanguis, & pituita, & vtraque bilis Elementa, & materia sunt generationis omnium animalium sanguineorum, (& non hominis tantum) omnium verò entium communia esse Elementa, calidum, frigidum, siccum & humidum. Hominis verò propriæ particulæ & minimæ sunt quæ similares vocantur: & sic corpora mutuò adhærentia in se inuicem transmutari natura apta sunt, dum vel calefiunt, vel humectantur vel exsiccantur. Constat igitur quam vnusquisque naturales quorumcumque corporum differentias compertas habere debeat, si debitam cuique salubrem victus rationem ascribere putat. Verùm cùm hominum natura sit duplex; Vna videl. omnium communis, Altera cuiusque propria, ideo natura corporis hominum idem erit quod temperamentum in humido primigenio, in spiritu, & in calore situm quæ tria temperamentum nostrum, nostramque naturam comprehendunt; quæ natura quãvis efficiat quod opus est, indoctam tamen & ineruditam vocat Hipp. 6. de morb. vulg. à Gal. tamen ponitur, eam esse artificem, & vim quandam inhabitantem in ipsis corporibus, quæ ab ea reguntur. At quæ sit ipsius naturæ substantia, quæ nos & finxit & gubernat non ausus est Hipp. pronunciare: quamquam naturæ creationis auctorem naturam appellat & Gal. eam esse inquit vniuersam substantiam, & temperiem quæ ex quatuor Elementis conflatur; quæ humani corporis particulas non modo effinxit, sed sensim adauget, & per eas totas omnino est extensa. Qua de re non solùm totius corporis eam esse temperamentum declarauit 2. de nat. fac. cap. 3. sed vniuscuiusque etiam particulæ proprium. Cuius temperamenti tria sunt quæ substantiam compleuerunt; spiritus, sanguis, & seminalis humiditas, vt 1. Aphor. comm. 15. Immo X. meth. cap. 1. dixit Naturam ex tribus constare partibus, ex spiritus videl. & solidarum partium substantia quę partes ex genitali semine conditæ sunt, & tertiò ex carnosa substantia, quæ ex sanguine gignitur non tamen puro & syncero, sed aliis humoribus confuso ex quo ita per misto non modò partes hæ corporis nostri genitæ sunt, atque in lucem editæ, sed incrementum etiam & perfectionem accipiunt, veluti ex quadam materia. Et hinc patet quod ex horum humorum temperatura sanitas in humano corpore efficitur & contra ex eorundem intemperaturis morbi accidunt. Sed notandum quod sicuti ex sanguine non puro & syncero formantur corporis nostri partes potissimum carnosæ, ita ex semine solidiores in primo ortu; quorum omnium calor innatus maximus est opifex, qui & coctionem & alimenti distributionem, & sanguinis generationem adiectionem, agglutinationem, atque assimilationem operatur & efficit, vnde nutritio oritur. Sed quomodo nutritio fiat non ita clarum est apud omnes. Nam cum elementa in homine potentia existant, forma autem hominis in actu, necessarium est quod nutrimentum spolietur forma corporea, & ita trahatur ad quamcumque partem ipsius quod trahitur. Et sicut videmus quod qualitates actiuæ præcipuè penetrant in intima corporum, Ita est substantia priuata actu & forma corporea & cùm est in membro, acquirit vtrumque scilicet actum, & formam corpoream, & ideo antequam nutrimentum ingrediatur membrum amittit actum Elementorum, & actũ propriæ cuiusdam formæ scilicet vt puta pomi, vel chili, ex quo factum est, & formam corpoream, & hoc est momentaneũ. Factum est autem à diuina virtute, quia aliter fieri non poterat vt viuentia nutrirentur, & augerentur. Dicamus igitur quod nutrimentũ vbi exiit ex venarum osculis, subitò trahitur ad membrorum partes vniuersim, & non fit appositio, (vt nonnullis placuit) sed sicut qualitas ingreditur & subito in substantiam membri transmutatur. Et si contingat quod pars aliqua exsiccata non trahat, tunc corrumpitur membrum, & nutrimentum solet ad cutim expelli, vel per viam sudoris si natura sit robusta, vel transit in formam Oedematis. Et idcirco natura hominis in rerum ordine declinat ad calidum & humidum manifestè vt nutrimentum liberè suscipere valeat, & cùm exsiccantur corpora nutrimentum cessat, & senium aduenit, vt infra declarabitur.

CAPVT VII.

Temperamenti & eiusdem diuersitatis explicatio.

PRinceps prima p. doctr. 3. cap. 1. definiens temperamentum dicit, quod est qualitas. In qua definitione ponitur genus quod est qualitas. Gal autem posuit substantiam 1. de vs. par. cap. 9. Carni esse ac neruo neruum accidit ob primarum qualitatum

tatum certam temperiem. Et de vsu. par. cap. 5. inquit. Vniuscuiusque membri propria substantia est temperatura quædam calidi frigidi, humidi, & sicci. Et sic videtur Galen. velle quod sit quoddam valde proximum temperaturæ substantiæ ipsius mébri & quod ab eo proueniat. Et ex inde oritur dubitatio illa, An qualitates sint forma substantiales Elementorum. Nam si sunt, temperamentum est substantia, sin autem aliud, erit qualitas. Pro cuius dubitatione nonnulli Classici authores respondent quod temperatura quædã resultat ex primis elementis, & hæc est propria, (vt iam superius ostensum fuit) quædam ab aliis vt in lacte, cum ad sint colostra, butyrum, serum, & caseus erit tẽperatura lactis ex illis resultans, quarũ quælibet haud dubie ex mistione quatuor elementorum prouenit. Erit igitur temperamentum concursio principum qualitatum, quod non per illam mediocrem mistionem simpliciter, sed potius per rationem illius mistionis progignitur, & exinde non fieri ex sola mistione efficientium qualitatem, sed ex substantia eorundem elementorum, itaut sit temperamentum concentus quidam quatuor principium qualitatum ex omnium elementorum permistione, non autem esse quintam illam qualitatem simplicem quam ex primarum qualitatum mutua affectione emergere imaginatus est Auicenna, quæ potestate omnium vires, reliquis pereuntibus amplectitur ac retinet. Quia si ex vna tantum qualitate quæ omnium vires retineret, temperamentum constaret, nullam vtique contrarietatem in eo remaneret, nec vllam mutationem recipere posset per singulas ætates, dum plura in eo non insint, atque ea contraria, nec ægrotandi occasionem haberet, nec senij atque interitus causam insitam, nec possent elementa ad sua principia redire. Et si quis obiiciat, cur summæ qualitates cum inter se sint contrariæ, similiter non sese prorsus interimant, Dicendum quod summæ qualitates si inuicem permisceantur teporem ingenerant, ea ratione quæ & remissæ & mediæ. Quod palàm confirmat. Arist. dum inquit Media extremorum congressu nasci: fit enim tepor ex confusione calidi frigidique pari portione. Contraria namque si permisceantur ac confundantur, quasi vincta exhibentur, ne suas vires summas exhibeant. Et si quis iterum inficiat, quod contraria non possint eodem subiecto contineri, dicamus quod illa etsi inuicem confundantur, non idcirco eandem simul sedem occupant ac dominantur, nec idem potest nomen obtinere ab vtroque contrariorum, sed ab eo duntaxat quod præstat ac vincit in virtute. Et si inter initia non ita ad amussim distinguantur, temporis tamen diuturnitate in permistione detegitur. Sic per ætates fit temperamentorum diuersitas: sic morborum ac senij causam nobis ingenitam circumscribimus. Dicendum igitur temperaturam esse causam formæ membri; quæ cum bona fuerit, vis illa diuina melius & comptius membrum formabit: si contra, deterius, vt videmus in rusticis, & morbosis parentibus, tum filiis. Præterea quod actiones omnes fiant per qualitates temperatus, patet; quia membrum congelatum non potest aliquid agere, nec manus apprehendere, nec pes bene ambulare. Calor etiam naturalis, qui proximior est temperaturæ, quàm compositioni est author omnium operationum; vt habetur 1. Aphor. comm. 15. licèt operationes sint virtutum, & facultatum, quæ à tota substantia procedunt: vt si quis ambulando per loca duriora magis defatigetur; quoniam lacerti, & nerui magis lædantur, & sic de reliquis passiuis operationibus, de quibus nulla est difficultas, quòd fiant per similes partes. At de actiuis principium est in parte simili; operatio verò perfecta est in toto instrumento sed de his satis. Tempus est vt ad temperamenti diuersitates transeamus. Volens igitur Princeps prima pi. doct. 4. cap. 1. ostendere corpus humanum esse calidum & humidum, sic ostendit: Cùm tria sint membra principalia, Cor, Iecur, Cerebrum; Et ex his duo calida, Cor, & Iecur; & duo humida, Iecur, & Cerebrum; & vnum tantum frigidum scilicet Cerebrum & vnum tantum siccum, scilicet Cor, quod etiam dicit esse modicè siccum, Igitur temperies totius hominis, ad calidum & humidum manifeste declinabit. Gal. autem in art. med. cap. 50. vult quòd corporis totius temperamentum sequatur Cordis, ac Iecoris temperiem, & ratio est quia cor subministrat sanguinem subtilem tenuam ex arteria, Iecur ex Vena, Cerebrum nihil; Igitur temperies totius hæc tantum duo membra sequitur. Immo Gal. contra Principis opinionem ostendit, ex primo de temperam. cap. vlt. quod Cor calidum, & humidum, licèt parùm; non autem siccum: & ideo totum corpus est calidum & humidum. At Cerebrum cum sit frigidum, immo frigidissimum inter membra, apud omnes fermè existimatur: sic ob multitudinem arteriarum, quoniam necessario oportebat in eo gigni spiritum animalem, tum ob substantiæ mollitiem, calidum non leuiter euasit, quamvis suapte natura sit frigidum, vt per neruos temperet calorem corporis vbique, & præsertim calorem cordis per se, in hoc secutus Arist. & humectat pari ratione corpus, ita augendo humidam qualitatem & remittendo calorem immensum, reddit totum corpus ex æquo fermè calidum & humidum, & addidit ferme cum vix possibile sit quod detur corpus æquale temperatum, quod est Haliab. Galenum interpretatur 1. Theor. cap. 1. dicens; Et æqualis temperatura de vere æquali dicitur, cuius distantia ab extremis vna est, & hanc vix inuenire est omnino. Rationes autem in oppositum adduci possunt, quæ probare videntur, hanc posse dari æqualitatem in temperamentis hominum. Et primo quia sensus tactus debet esse in medio qualitatum omnium vt iudex 2. de ani. tex. comm. 118. Sed homo habet perfectissimum sensus tactum. 3. de anima tex. comm. 94. Igitur homo est naturæ temperatæ in medio qualitatum & propter hoc dixit Gal. 2. de temper. cap. 1. quòd maxime vola manus talis est.

Gal.

Gal. quoque 1. de Tempera. cap. vlt. inquit, si terra aquæ misceatur, & glacies aquæ feruentissimæ, nonne ex prima mistione medium inter siccum & humidum progignetur? Quod autem tale est, etiam medium & æquale ab hominis sensu, percipitur, & dijudicatur. Sensus igitur hominis in temperie exactissima constat. Item homo habet perfectissimas operationes, belluarum temperatione. Ipsæ autem calidiores sunt vt leo, & canis; aut frigidiores vt lepus vel formica; vel sicciores, vt auium rapacium genus, & insectilia; & humidiores, vt pisces. Cùm igitur homo in medio horum consistat verisimile est medium illud ad amussim obtinere debere. Sed debiles hæ sunt rationes, & in oppositum est Gal. sententia primo de temper. cap. 1. dicentis constare animalium corpora calidi, frigidi, sicci & humidi mistione; nec esse horum omnium parem in temperatura portionem, ab antiquis abunde demonstratum est, tum Medicorum, tum Philosophorum præcipuis. Et Princeps 1. p. doctr. 3. cap. 1. Medicus debet Philosopho credere in his, quæ ab illo accipit: & hoc est quod non datur temperatura æqualis, & verè ad pondus, sed solùm ad iustitiam, ei homini maximè conueniens pro suis operationibus. Cui sententiæ Philosophus etiam subscribit, dum inquit, Temperatum quod Medici contemplantur non est verè temperatum, sed pro operationibus conueniens, & forsitan quod hominis temperatura est proxima valde illi temperato vero, quod rarò tamen reperitur, & non nisi in ætate consistentiæ, & in puncto siue exiguo temporis momento, & in cute solùm habetur; & cutis adhuc pars temperatior est, quæ in manus vola; & huius adhuc iudex digitus; atque huius iterum summæ partis cutis optimum tenet temperamentum: Et id debet concedi quoad sensum, Nam si verè daretur temperatum æquale, sequerentur absurda multa, & quod quiesceret actio in quolibet elemento, nec daretur graue, nec leue, nec adesset elementum prædominans. Sed forma misti & forma elementi prædominantis, vt habetur 4. Meteor. Qualitas enim actiua prædominans in misto continet passiuas, & illis dominatur, & sic mistum manet, nec corrumpitur. Et Auerr. scilicet collec. probat, quòd in omni misto perfecto prædominatur calidum & humidum. Et ideo patet quod homo non leuiter est temperatus, per Principem, & Auerr. sed multum ab æqualitate temperantiæ remouetur versus calidum, & humidum. In generatione etiam oportet esse aliquid quod misceat, & agat, quia ab æqualibus in virtute non fit actio, & si actio in via Auerr. detur non tamen in misto cum necesse sit adesse motorem. Oportet igitur quod in quolibet misto prædominetur aliquod elementum, ergo non conceditur temperatura hæc æqualis, nisi vt dictum est, ad iustitiam siue quoad vires constat; & temperamento maxime proxima vbi operationes absolutissimæ extiterint, sed non ad pondus cum illa fermè potius sit imaginaria. Quapropter dicamus continentia ipsa, carnes, ossa, neruos, venas, neruosa, membranas, cartilagines, ligamenta, & pinguedinem simul sumpta declinare ad frigidum, & siccum, sed eò magis quo moles horum maior est contentis. Contenta autem sunt calidioris, & humidioris temperamenti, hæc autem omnia simul iuncta æquale mistum in omnibus reddunt, cauitates ipsæ calidiores omnes, & humidiores quam par sit, vt os, venter, pectus; cutis verò manus absolutissimum obtinet finis causa vt percipere possit qualitates; quia tantum recipit de calore influente, quantum illi est necessarium ad temperamentum medium. Ob id etiam intemperatorum leuiter tactus dicitur absolutissimus iudex, temperatorum verò certus. Cætera enim membra vel ob propinquitatem nimis inflammantur; vel ob cauitatem nimium replentur sanguine; vel ob soliditatem ab eo destituuntur. Relinquitur igitur vt sola cutis temperata esse possit, & quod possit dari hæc æqualitas cum quadam latitudine iuxta modum traditum à Gal. 1. de tuen. sani. cap. 5. & 6. vbi dat exemplum de Citharistis, quod & 2. demper. cap. 1. his verbis declarauit. Temperatum est quod operationibus præcellit ei, quod minimè morbis obnoxium est. Sed clariùs paulò post. Temperatum corpus omnes tum animales, tum naturales virtutes inculpatas habet, cum & sensuum facultatibus, & membrorum motibus optimè præditum est. Et lib. art. med. dat exemplum de Phycleti statua, quæ omnibus membris absoluta fuit. In primo etiam de tuen. sani. cap. 5. cum Gal. docuisset, quod quamvis homo non sit robustus, vt Milo Crotoniates; nec videat, vt lynceus lupus, tamen debet dici robustus & benè videns, quādo hæc plusquam mediocriter illi adsunt: eodem modo inquit, est de sanitate tuenda quamuis enim omnino non sit illa perfectissima, tamen homo debet dici sanus, si igitur homo tēperatus perfectissima vtitur sanitate, atque etiam solus; & perfectissima sanitas non est nisi cum operationibus perfectissimis, tam vitalibus, & naturalibus pro toto, quam etiam sensilibus pro sensibus, & rectricibus pro crebro, ac motiuis, igitur corpus temperatum omnes operationes perfectissimas habet, quæ secundum naturalem cursum procedunt planè, & perfectè. Et si hominis natura cum aliis animabus confe-ratur, temperatissima omnium est, quæ non solum æqua quatuor elementorum mistione constet, (vt iam probatum est) verum etiam corporatura in eo partiumque omnium inter se compositio seruata pro viribus mensuræ proportione respondent, nec habet vnde à temperie sua lubens decidat; cibo nempe, potu, cœlo siue regione; reliquisque aliis huiusmodi: si vero in sua specie humana corpora inuicem conferantur, non exigua adhuc reperitur differentia, quæ oritur ex viribus quatuor elementor, quæ si æqualiter in vnam coierint, ita vt & pares sint calidi, frigidi humidi & sicci portiones iustum ac temperatum (vt & superius ostensum est) conficietur temperamentum. At si eorumdem vires inter se fuerint dispares, intemperatum

ratum immoderatumque temperamentum fiet. Et ſi ſingulorum vnum exſuperetur, quatuor poſſent fieri temperies; Calida quidem, in qua calor frigori antecellit; frigida, in qua vincit frigus, & ſic deinceps. Pari ratione ſi duo ex his quatuor ſimplicibus extulerint, atque ex ſuperauerint, quatuor inſurgent coniugatæ temperaturæ, vt ſi calida & humida, vel calida & ſicca, vel frigida & humida, vel frigida & ſicca principatũ obtinuerit. Nouem igitur erunt temperamentorum genera, quæ permiſtionis differentias conſequuntur. Vnum temperatum, & octo intemperata; ſimplicia quatuor, totidem cõpoſita. Quæ intemperata dicuntur quia à tẽperato recedunt, & cum par receſſus non ſit exinde magis & minus ſuſcipient, vt vniuſcuiuſque innumerabilia poſſint oriri diſcrimina ex maiore, minoreque receſſu. Nec mirum ſi exinde tot atque infinitæ corporũ naturæ ac proprietates conſurgunt. Sed notandum, quod licèt temperamentum ſit cõſtans, & firma corporis habitudo; Huius tamen aliud ex ætate homini ineſſe patet: Aliud ingenitum & ex ipſa natura: Aliud ex temporis & victus conſuetudine, quæ diuerſa cùm ſint, & plerumque pugnantia, in vno corpore interdum conſtituuntur; licèt corpus primam ſemper naturam redolens, in id ingenitum facilius ſe referat. Ex quo fit, vt quia prima origine ſit intemperatus, quamvis arte & victus regimine in meliorem ſtatum reducatur, verè tamen nunquã temperatus erit velut ille, cui temperies ingenita eſt. Nec is etſi ab ortu temperatus effugere poterit quin in dies detrimentum patiatur, donec extremum vitæ ſpiritum edat. Nam etſi optima viuendi ratione, ſumma arte, humanaque induſtria vtatur vt ſemetipſum ſaluum & incolumem tueatur, plurimas tamen hoc interim mutationes ſuſtinere eſt neceſſe. Vnde ætatum diſcrimẽ quod non ſolum ab externis cauſis, aut æſtu immodico, aut cæli ardore, aut intemperatrice viuendi conſuetudine, ſed ab interiore, quæ ſemper intus aſſidet, cauſa ortum ducit. Quocirca ætatum differentiæ plurimùm inter ſe diſſimiles fiunt, donec tandem corpus areſcat, atque contabeſcat. Conſtans igitur atque diuturnum euadet temperamentũ illud ac mediocre fiet, ſi pares in permiſtione fuerint qualitates. Inconſtans verò ac prorſus mutabile, ſi diſpares nec affines. Id namque celeriùs diſſoluetur. Illud verò diutiſſimè perdurabit. Quamplures igitur ſunt temperamentorum differentiæ ob variam elementorum portionem inſertam in concretis, quorum vires nobis occultæ ac penitus abditæ ſunt; & ſiquid certum haberi poteſt, id non niſi ſenſuum beneficio (per quos notiones rerum in intellectu imprimuntur) poterit aſſequi. Quicquid enim animo concernimus, id omne originem traxit à ſenſibus. Et hæc de temperamentorum diſputatione dicta ſufficiant. Quæ verò de eorundẽ ſignis, quibus temperamenti nobis æqualitas vna, octoque præterea inæqualitates indicentur, quibuſcunq; ea in locis, aut quacũque ætate, aut ſexu, aut vitæ inſtituto reperiantur, ſubiungere ac perſequi videretur, in propriam tamen tractationem vbi de inſalubribus agemus, commodiùs referemus.

CAPVT VIII.

De Spiritibus.

NArrat Hipp. l. de flat. pag. 2. Corpus noſtrum ex tribus nutriri, ſpiritu, cibo, & potu: cibo quidem ſolida nutriri; potu humores; ſpiritu autem calorem naturalem. Idem etiam l. de nat. fret. docuit, demonſtrauitq; quod ex aëre ſpiritus nutritur. Eſt enim ſpiritus corpus æthereum, caloris, facultatiſque ſedes, & vinculum, primumq; obeundæ functionis inſtrumentum. Gal. verò inquit ſpiritum eſſe corpus quoddam calidum tenuiſſimæ ac leuiſſimæ ſubſtantiæ ex aëre, & tenuiſſima, leuiſſima, ac ſynceriſſima parte ſanguinis ſeu ſeminis genitum, vt 3. de facult. natural. c. 14. & 6. de vſu part. c. 17. idẽque ex multis aliis locis colligi poteſt. Verùm vt id melius declaretur, notandũ quòd tria ſunt ſunt quæ parti cuique inhæreſcũt, atque aſſident; Innatus calor, ſpiritus, & humidum primigenium. A natura namq; vnicuique animantium generi datum eſt, vt vi inſiti caloris vitam agant, cuius temperatione omnia continentur, ac reguntur; eo verò extincto refrigerantur, vt ſenſus manifeſtè declarat. Nam ſicut omnia viuentia hoc calore innato formantur, formans namque virtus non agit niſi per calorem qui eſt in ſemine non eo modo, vt hoc virtus in illo calore ſit vt anima in calore naturali, ſed eſt vt intelligentia in corpore cœleſti, ex his colligitur manifeſtè quod ſemen non habet animam in ſe in potentia remota. ſemen enim eſt excrementum vltimi alimenti, non autem res animata, nec virtutem habẽs nutricem in actu, ſed in ſemine relinquitur calor qui effingit animum, atque ad viuum eius effigiẽ exprimit ex virtute (quæ eſt ſimilis arti) quæ proficiſcitur ab intellectu ſeparato, qui eſt alius à 1. motore, & hæc virtus cæleſtis eſt, quam intellectus ille largitur calori ſine inſtrumento corporeo. Conſeruantur etiam eadẽ & eius beneficio alimentum trahunt, conficiunt, eoque nutriũtur, augeſcunt, procreant, ſenſu & motu valent: quæ operationes quantò perfectiores fuerint, eò vberiorem huius ſalutaris caloris vim atque ſubſtantiam denotãt animalibus ineſſe, ita eo extincto mori atque diſſolui eadẽ eſt neceſſe, adeò vt quamdiu calor iſte in corpore conſeruatus fuerit atque inerit, tamdiu vita fruetur. Nec frigus, quod intẽperamento dominatur poteſt huius caloris vires ſuperare poſtquã omnia viuentia, quæ ex propria natura frigidiſſima ſunt, vt ſerpentes, mandragora, papauer, & alia huius generis hoc ipſo viuunt, tanquam vitæ functionum auctore ob præſtantiã ſuæ originis, quæ non ignea, nec ab elementorum miſtione, ſed aliunde ortum ſuum reconditum habet. Et quoniam ſine ſede, ac vehiculo in ſingulas corporis partes permeare non pote-

rat, cùm sit simplex & in qualitatis genere constitutus, vt huc illucque temporis momento diffundi posset. Ideo cor eidē à natura largitum est & ab illo tanquam à radice,& fonte per arterias toti corpori impartitur,& tanta celeritate, vt meritò censendum sit calorē hunc corpore aliquo substantia tenuissimo ac profluente contineri, quod simul illum foueat, sitque familiare; ob id aëreum, alij & rectius æthereum appellarunt. Et is naturalis calor ab Arist. interdum spiritus dictus est, desumpta nominis ratione à viribus & effectu, vel à tenuitate & velocitate. Hip. etiam hunc nuncupauit spiritum tanquam auram aëream quæ oculorum sensum effugit. Et quoniam nonnulli substantiam hanc adeò perspicuam, nec aspectabilem contemplantes ausi sunt eam, (falsò tamen) naturæ, tum animæ substantiam pronunciare, cùm ea quid præstantius, immo quid diuinius sit, quòd rectè Arist. cōfirmat 2. de animal. gen. c.3 dum inquit. In semine, spumosoque corpore spiritū, in spiritu naturā contineri, quæ proportione respondet elemento stellarum. Quasi dicat spiritum hunc inter corpus & diuinam illam naturam tanquam vinculum cōmune interponi. Per hunc etenim anima corpori insidet, & omne officij munus exequitur, quod Arist. innuere videtur eodē 2. de gen. animal. c.3. quærens quid est corpus illud proportionem habens cum elemento stellarum quod animæ coniungitur? Respōdet, non igneus, sed naturalis calor. Cum igitur anima sit cum calore naturali, & hic in spiritu, vt ibidem dicit, manifestum est animā esse in spiritu secundum Arist. Huius autem spiritus sedes in arteriis, in cordisque sinu, & in cerebri ventriculis à natura condita est. Atque hic aëris inspiratione indiguit, qui nō modo corpori refrigerationem, sed pabulum quoque subministraret. Virtutes enim omnes in ipsis spiritibus sunt: quia spiritus secundum Arist. recipit principium primum, & animam primam ex qua aliæ profluunt virtutes. Sic & Gal. in l. de vsu respir. vult quòd spiritus sit primū animæ instrumentū, & quamvis ipsemet videatur oppositū apertè declarare in 7. de plac. Hipp. & Plat. c.3. dicens, seu anima corporea sit, aut incorporea, ipsa in cerebri substantia non in spiritibus sita est, adducitque rationem. Vacuato vt in vulnere ventriculi cerebri vniuerso spiritu sic concidit sensus & motus, vacuata anima mori hominem necesse esset; quod tamen falsum est. Nam hæc Gal. ratio oppositum concludere videtur. Vtroque siquidem vētriculo vulnerato, itavt exhalet vniuersus spiritus homo moritur. In arteriis quoque plurimus asseruatur alius etiam qui sensibus delegatus est regredi posset, & sic anima denuò instaurari. Præterea spiritus, qui est animæ fundamentum est in corde. Verum spiritus & calidi innati duæ primæ differentiæ assignari possunt. Est enim innatus proprie qui membris insitus tanquam quartum elementum. Est & influens qui ex cibis gignitur non quòd alius sit ab innato, sed provt extenditur ad alia mēbra vocatur influens, & quia extēditur medio sanguinis, & spiritū, quorum auxilio perseuerantiā acquirit l. de sec. ven. c.5. Igitur cùm sanguis & spiritus ex cibis restaurentur influens solet dici, quòd ex cibis generetur, cùm tamen eadem ratio de innato dici non possit, vt in l. de Tabe c.5. Vbi vult Gal. quod cordi nūquam desit alimentū etiam in maxima fame. Etsi verè innatus etiam cibis sustineatur; solus influens dicitur ex cibis gigni. Solitarius igitur non est spiritus is, sed tenui substātia ac æthierea insito calori perfusa constat, ita vt ambo societate quadā conditi sint, quos alit, sustinetque humor pinguis oleo perquam similis, aëreus tamen, qui etsi visus sensum effugiat, arte tamen cōprehenditur in partiū similariū substantiā distributus. Fundamentū igitur & substantia prima tum ipsius spiritus, tum calidi innati erit humor hic, quem primigeniū appellāt, qui cùm in similaribus quibuscunque particulis insit, citra eius opē spiritus calore perfusus diutius permanere nō potest. Pinguis etenim est ne calido facilè arescat nec facilè refrigeretur. Immo dū humor hic calorē cōtinet, solidarū partiū substantiā mat. Humido enim isto pingui nutrimur; quod tres in se habet partes. Tenuem nēpe, mediocrē, & corpulentā seu crassā. Ex tenui spiritus nutriuntur, ac quoquomodo humores reparantur. Ex mediocri parte fit generatio humidi membrorum solidorū ex crassa verò & corpulenta generatur ac reparatur substantia solidarū partium. Et hæc pars si solida seu densa & pura ac plurima exstiterit, vitam in lōgissimū tempus producit, & præsertim si paucus associetur cibus, cum exigua fiat ipsius resolutio à calore innato (qua de re qui plurimo cibo & potu se ingurgitant cito corruūt) At contra si impurius & fæculentum tenuiusque fuerit, facilè à calore excipietur & breui temporis spatio absumetur, in nihilumq; reducetur licet copiosus assumatur cibus potusq; ad instar eorū qui voluptuosam ducunt vitam; qui etsi lubricam habeāt aluum, commodaque fruātur valetudine, breuis tamen sunt vitæ, quia eorum iecur in dies debilitatur ob copiam excrementorū quæ generant. Quapropter notandum quod similarium solidarumq; partiū triplex est humor. Elementaris vnus, Primigenius, & tertius elementarius. Ex primis duobus propria illorum substantia cōpletur. Tertius aduentitius, & quoquomodo exterius est, qui siccari, & absumi potest, citra animalis interitum. At reliqui duo nec maiori ex parte resolui possunt quin animal è vita excedat, dissipata spiritus ac caloris materia tanquam propria sede, quæ spiritum continet, ac seruat, cum (vt dictum est) sit proprius viuentium humor, & portio quædam substantiæ nostræ à principio generationis contracta. Et hinc fit quod si aliqua ex parte dissolutionem patiatur homo haud quaquam superstes manebit, etiam quod spiritus substantia, & natiuus calor remaneant. At si contrarium cōtingat, quod.5. caloris & spiritus substantia dissipetur, vt in vehementi animi deliquio euenire solet, non extinguitur animal dum accidens fit citra vllam primigenij humoris iacturam, quem alij humidum radicale, alij vitale & salutare humidum appellant, quod spiritus

ſpiritus,& caloris(vt diximus) totiuſq; vitæ fundamentum eſt. Cauſa autem cur homo ſeneſcat eſt quoniam id quod conſumitur puriſſimum eſt, id verò quod additur, cùm à parte terrea omnino nequeat ſeparari, non poteſt æquiparari humido quod conſumitur, aliter non eſſet miſtū ex quatuor elementis. Quare neceſſariò humidum innatum in dies magis terreſtre fit & imperfectum dum quotidie reparatur ab humido miſto. Sed notādū quòd per calorem innatum Gal. intelligit eum qui eſt in ſanguine & ſpiritu vt patet 5. de ſimpl. med. c. 9. & 2. de cauſ. ſympt. c. 5. vbi ait, in his qui perterrentur refugit innatus calor ad principium. Verùm 1. Aphor. 15. dicit quod ipſe calor innatus eſt qui cuncta perficit naturæ opera appetendo, conficiendo, agglutinandoque. Et hac de cauſa Auen. vt benè animaduertit Concil. Draconia. 59. 2. collec. c. 7. poſuit duos calores; alterum qui eſt ex elemento in vnoquoque membro, & reliquum qui vocatur innatus, & eius fundamentum eſt in corde, & cum tranſmittitur ad membra vocatur influens, vt ſupra dictum eſt. Vnde innatus ſubiecto eſt idem cum influente, differtq; ſola ratione. Concil. etiam draconia 27. 59. & 111. influentem calorem ex cibis generatum, & concoctionibus membrorum maximè in corde poſuit, præter Gal. ſententiā. Sed circa hoc dubitatur an humidum innatū conſumetur à calore innato. Reſpondet. Gal. 1. de ſan. tuen. c. 2. quod ſic. Verba eius iuxta initium ſubiungere libet: ſunt autem hæc. Ergo ſtatim in generationis initio coniectum copioſius elementum oportuit, quod ſiccandi vim habet. Eſt verò id natura maxime ignis, ſed tamen & terra: eſt enim ea quoque res ſicca. Verùm plus huius immiſceri principiis non erat, ſi modo hæc humida erant futura. Ignis certè quominus plus ſit admiſtū, nec obſtat quicquam, & ſanè admiſtum eſt tāto plane plus in vtroque principio quantum ne terreat, vratve & tamen abunde ſiccet. Quippe etiā tantus calor adhibitus agilitatem ad motiones præſtare ſat erat. Ab hoc igitur primùm cogitur, paulatimque concreſcit quod in vtero conceptum eſt, mox ſiccius redditum veluti lineamenta quædam, rudimentaque cuiuſq; membri obtinet. Vlteriùs verò etiam ſiceſcens, nō modo lineamenta, & rudiméta, ſed etiam exactam vniuſcuiuſque ſpeciem oſtendit. Iam verò in lucem editum, & magnitudine proficit, & cum ſiccius, tum valentius ſemper efficitur, donec ad ſummum incrementum ἀκμὴν Græci vocant) ſit peruentum, cum verò & incrementum omne ſiſtitur, oſſibus nimirum ipſis per ſiccitatem non vltra ſequacibus, & ſanguinis, ſpirituſque vaſa ſpiritus ipſius flatu in latum aguntur: cuncta denique membra non ſolum robuſta fiunt, ſed etiam vires ſuas ſummas obtinent. In eo verò, quod ſequitur, tempore, omnibus iam partibus ſupra iuſtum ſicceſcentibus, non ſolùm cuiuſq; officium minus probè adminiſtratur, ſed etiam corpus ipſum macilentius graciliuſque quàm ante redditur. Ergo vltra ſiccatum non macilentius modò, verum etiam rugoſum efficitur. Artus quoque ipſi inualidi atque ad motus ſuos inerti inconſtanteſque redduntur. Affectio hæc in animalibus ſeniū appellatur, ei quæ in ſtirpibus αὔανσις Græcè dicitur proportione reſpondens. Et enim illa ſtirpis ſenium ſiccitatis exceſſu proueniens. Vna hæc igitur eſt omni genito corpori corruptelę, intèritusque neceſſitas. Altera eſt, quæ etiam in animalibus præcipuè cernitur totius ſubſtantiæ fluor, quem inſitus calor excitat (eo modo quo ſupra declaratum eſt) Hæc itaq; incommoda nullū quod genitum ſit corpus effugere poteſt, reliqua quæ ſequuntur prouidentia, conſilioque certe poteſt. Hæc Gal. In quibus humidi primi conſumptione ab innato calore fieri declarauit. Alibi verò cōtinentem nos aërem eidem calori addidit, dum dixit, quia corpora humana ab ipſo calore innato, & calore aëris nos exteriùs ambientis diſſolutionem continuam patiuntur ideo neceſſaria fuit ciborum ac potuum adminiſtratio. Eiuſdem ſentētiæ fuit Princeps 1. p. doc. 3. c. 3. Præterea ſciendum eſt quod caliditas poſt tempus conſiſtendi minui incipit propterea quod aër circundans materiam eius quæ eſt humida exſiccat. Calor quoque innatus qui eſt intus ad hoc adiuuat, & labor proueniens ex motibus corporeis & animalibus qui neceſſarij ſunt in vita, & defectus naturæ ad reſtituendum illi ſemper: Omnes enim virtutes corporeæ ſūt finitæ, quæ operatio earum non poteſt eſſe perpetua. Ex quibus verbis luce clarius eſt. Principem velle aërem eſſe eam immo principalem exſiccandi corpora noſtra; calorem autem naturalem quaſi per conſequentiam. Eſt autem ratio ex Auicenna clara; nihil agit in ſeipſum, igitur cùm calor naturalis ſit in ipſo humido, non aget corrumpendo illud. Item calor noſter eſt calor non igneus ſed cæleſtis. Vnde Gal. 11. art. cur. c. 8. calor naturalis conſeruat corpora, ſed præter naturalis corrumpit & depaſcitur carnes, & pinguedinem. Et licèt Galen. videatur aliter cenſere lib. de vſ. reſpir. vbi vult calorem noſtrū eſſe igneum, ſumpta ſimilitudine quod non ſecus ac in fornacis ignis tráſpiratione prohibita extinguatur. Non ob id tamen concedendum, etiam quòd ſi calor animalis eſſet igneus debeat agere in ſubiectam materiā, cum ſit ſub forma miſti, tum quia elementa (vt ſuperius demonſtratum eſt) ſunt in potentia in miſto, & ideo non poſſunt concurrere vt agentia ad corruptionem tum quia Auerr. 2. collec. diſp. 4. vult quod cauſa corruptionis ſit materia, & non dicit quod ſit forma elementi. Verùm cum nobis propoſitum ſit omnes effugere diſputationes, ſat erit Ariſt. mentem proponere, qui lib. de long. & breu. vit. cap. 1. vult quod agant in ſe inuicem contraria, dicens: Si igitur quando actiuum, & patiens ſimul ſunt, ſemper alterum agit, alterum patitur, fieri non poteſt quin fiat mutatio. Vult igitur quod omnis oppoſitio ſeu interior ſeu exterior corruptionem pariat. Præterea corpus fœtus dum eſt in vtero perpetuò exſiccatur & ibi non ab aëre ſed à calore proprio, igitur & extra. Oſſa etiam ſenum & chartilagines, cùm inciduntur, inueniuntur ſicca, igitur humidum radicale in

in eis consumptum est. Quare pro conciliatione authorum dicendum, quòd calor in sanguine, vt est in corde, innatum vocat Arist. in de long. & breu. vit. cap. 1. qui in membris, est à temperatura, qui verò in illa influitur, à corde influentem. Calor membris proprius non exsiccat ratione motus; Nam calor ille est refractus & continetur à forma mesti; sed nec calor innatus proprie agit in humidum nisi ratione motus sicut & influens. Hic autem motus fit vel iuuatur ab aëre, Ideo aër erit causa potissima consumendi humidum. Quare non parùm confert habitare in regione calida, & humida ad vitæ longitudinem, vt circa mare. Galen. autem considerans eundem calorem, vt includit omnia sibi necessaria motum siquidem & aërem, ideo dixit ipsum consumere humidum membrorum & ita nihil agit in se ipsum nisi per accidens. Philos. tamen vult quod antequam cor ad tantam siccitatem perueniat, vt cogatur calor extingui, quod priùs pulmo siccescat, & sic motus refrigerationis impediatur: Nam si rectè contemplemur originem nostram, inueniemus vitalem calorem vna cum humido primogenio à semine, carnosam verò substantiam à sanguine materno deriuari permanet verò humidum hoc primigenium in substantia solida donec annorum ætatisque decursu iacturam acceperit, nec restaurari possit, quod clare ostendit Gal. lib. med. cap. 59. Ipsæ solidæ corporis partes, quæ verè solidæ sunt atque primæ nullo modo possunt effici humidiores, & satis est, si quis eas celerius exsiccari prohibeat. Intercepta autem in ipsis spatia hoc vel illo humido complere possibile est. In 7. etiam art. cur. cap. 6. Triplex cum sit exsiccatio, harum vna est, cùm humidum quod in omnibus animalibus partibus consumitur: proxima cùm adeps, & caro ipsa colliquatur, & exsiccatur; quæ etsi difficillimæ sint curationis, & non nisi nutrimento restaurari possint, reparationem tamen admittunt: Vltima quæ insanabilis est, & ei quæ in senio fit proportione respondet, cùm solida similium partium substantia reddita est siccior. Ideo vitæ longitudo in hoc consistit ne siccitas hæc est quæ ineuitabilis est, humidum celeriter absumat. Causa igitur breuitatis vitæ erit passio caloris, qui cùm maior fuerit in animalibus, quia non sunt sine motu qui iuuatur ab aëre, ideo necessariò celeriùs siccitas adueniet; quæ dum agit in primum illud corporis temperamentum, quod à prima statim origine ex elementorum, & caloris diuini perfusione contractum est, membra sensim exsiccat, alia citiùs, alia tardiùs pro diuerso partium similarium temperamento, quod à spirituum ac calidi innati copia, & substantia diuersa profectum est. Os enim cùm frigidius ac aridius sit neruo, neruus verò frigidior carne velut & membrana, ideo fatendum est spiritum in osse instructum distare ab ab eo qui in neruo, & carne inest: sic & humidum primigenium, & ipsam calidi innati substantiam. Si etenim partium functiones & præsertim earum quæ corporis principatum obtinent, vt iecori, cordis, & cerebri contemplemur, eas vtique diuersas reperiemus. Hæc enim tum natura, tum spiritu præpotente admodum valent, non modò vt seipsis gubernandis studeant, verùm in totum corpus distribuant, vt functiones omnes edere possint. Præter enim innatos spiritus qui in vnaquaq; corporis particula fixi sunt, tres alios insuper principales errantes, influentesque natura fabricauit; Vnus naturalis è iecore qui per venas in intima corporis diffusus est, Alter vitalis, quem cor continuò per arterias emittit. Tertius animalis in ventriculis cerebri contentus, & per neruos permeans sensum, motumque largitur. Hinc tres insurgunt principales facultates, Naturalis, Vitalis, & Animalis, quæ vniuersum animal gubernant per influentem spiritum. Ex puriori namque atq; magis aërea portione alimenti gignitur substantia, quæ per coctionem in tenuiorem corporis substantiam transit, quæ speciem quandam vaporis præbet, & hæc à spiritu iecori ingenito vim accipiens, spiritus fit naturalis, tantò præstantior reliquo sanguine, quantò iecoris vis validior, atque præstantior fuerit. Qui spiritus cum sanguine per cauam venam dum in cor inuehitur, ac diligenter ibi elaboratus, attenuatusque in aëris prope speciem mutatus, vim caloris vitalis acquirit, qui per arterias toti corpori diffusus vitalem spiritum profert, eumdemque conseruat, cuius portio per ceruicis arterias in cerebrum rapitur, atque in eius ventriculos confertur, ibique à vi spiritus qui cerebro ingenitus est, conuersus animalis fit spiritus qui & sensum (vt dictum est) & motum, ac cæteras denique functiones animales edit, atque perficit, authore *Gal. 6. de vsu part. c. 17.* qui ibi asseruit hunc spiritum animalem esse exhalationem quandam benigni sanguinis, ex quo & transpiratione nutritur, ac custoditur. Erit igitur spiritus in iecore natus alimentum ferè & tanquã materia spiritus tum vitalis, tum animalis; qui cum natura seu essentia permanentes non essent, aliquo ideo indiguerunt principio. Sola igitur tenuitate spiritus ii differre videntur, cum naturalis vaporem æmuletur, siue vaporosus sit vitalis aëreus, animalis verò æthereus, qui omnium functionum sunt opifices. Cùm igitur corpus nostrum (vt diximus) perpetuo exsiccetur, si cõtingat quod exsiccatio acerrima in membris reddatur, dum omnia vorans, humoris primigenij substantiam dissipat, & sic sui exitium molitur proprio exhausto pabulo. Quare calor non per se & ex instituto agit in se ipsum, verùm ex accidenti sui interitus est causa, quia semper de propria calidi innati substantia aliqua fit deperditio, & ei quod euanuit similem, atque pristinam instaurationem reficere est impossibile, quod & probatur. Nam cùm triplex sit humidi consumptio, quæ illius est, quo solida animalis membra constituuntur, irreparabilis est; cætera verò quæ vel pinguedinem vel humidum in poris contentum consumptum habent, etsi ægrè, sanabiles tamen sunt. Nam si membra verè

possent

poſſent humectari, nihil eſt quod illa quin ad iuuentutem retrocederet, prohibere poſſit. Vt igitur dictarum partium virtus in proprio temperamento cuſtodiatur, neceſſarium eſt vt ſimilia exhibeantur, & contraria ſubtrahantur. Virtutis etenim ſubſtantia cùm in tribus iam enumeratis, ſpiritu ſcilicet carnoſa ſpecie, ac ſolidis ipſis contineatur, ſi eam cuſtodire velimus, ex his quæ ſimilia ſunt, moliri cuique ſuam cuſtodiam conuenit, vt propria cuiuſque menſura quoad fieri poteſt ſeruetur, Et ſic peculiare Medici munus erit, vt quæ portio ſubſtantiæ defluxerit, eam ſimilibus reſarcire conetur, quod verò alteratum fuerit, in debitam temperiem per contrariam alterationem vindicet.

CAPVT IX.

De Animi facultatibus.

QVoniam dum refraguntur Elementa, miſcentur ad tenuiſſimas partes, inde perfecta facta miſtione, æqualitas quædam atque coniunctio ſequitur ex qua admirabiles illæ facultates proueniunt quæ à multitudine prouenire nequeunt: quoniam ex temperamento naſcitur facultas & ex facultate actio. Et quamvis vulgata iam ſit propoſitio illa, Quod ab æqualibus actio non fiat, debet tamen ea intelligi de his ſolum quæ manent, vt mouens & motum, & pondus, & medium, non de qualitatibus quæ agendo etiam generant ſibi ſimile. Nam in his non poteſt dari æquale præſertim quod vnum ſemper eſt per ſe velut frigidum, aliud ex alio, velut calidum: Nam in elementis, & quæ ab eis ſunt niſi iuuentur à Sole aut igne aut motu, calor per ſe extinguitur. Et quoniam in homine conſpicimus quandam actionum promptitudinem atque habilitatem, quæ propria eſt corporis functio quæ actiones per ſe non ſubſiſtunt, ſed in genere accidentium, (velut & quiuis motus) conſiſtunt. Ideo ſtatuenda eſt cauſa quædam ſtabilis, qua præſente vita, actioque omnis perficiatur, eadem verò ab eunte pereat atque diſſipetur. Huius verò eſſentia cum ſenſibus naturis ſit imperceptibilis, nequeantque eam aliter cognitam habere, niſi ex effectibus, qui conſpicui ſunt ſenſibus, ob id animam illam Priſci Philoſophi nuncuparunt. Quicunque enim de natura ſcripſerunt, animam aut naturæ authorem eſſe dixerunt, aut ipſam naturam. Interrogantibus ſiquidem quid ſit homo, aut quæ illius natura, animal dicunt vtens ratione, manifeſtum eſt autem quod & animal ab anima dicitur, & ratio ipſa vis quædam ipſius animæ. Videtur igitur nunc animatum dici quod præclaram habet aliquam functionem à ſimplicibus corporibus abiunctam velut, ali creſcere, moueri cognoſcere: Nam generati his etiam conuenit, quæ communi appellatione animata eſſe dicuntur. Et quod ſponte mouetur neceſſe eſt ab incorporea ſubſtantia moueri. Hæc enim anima eſt, nam neque aliquid ſe ipſum mouet, quoniam idem moueret, & moueretur, & eſt ſimplex; & corporeis vinculis ſoluta, omnibus fons & principium mouendi, quia ſe vt dictum eſt mouet, & non à quocunque alio mouetur. Quâ potiſſimum ratione cognoſci poteſt, Animam immortalem eſſe, tum etiam quia innumerabilium rerum cognitionem capit memoriámque retinet. Quodque res occultas ab omnique ſenſu, & corpore ſeiunctas inueſtigat. Quo fit vt eius cognitio nobis ſit eo difficilior quo ipſa eſt intimior, & res prorſus diuina penetrans in corpore creato de qua veteres Philoſophi diuerſiſſimas ſcientias pro ſua quiſque ſecta reliquere. Qui tamen omnes in hoc conueniunt quod ponunt eam immortalem eſſe, & principium omnium operationum, quas in nobis conſpicimus, & præſertim earum quæ à materia non pendent. Ea propter ex Philoſophorum ac ſapientum optimorumque virorum monumentis colligitur quod principales ſectæ, Academici, Stoici, atque Peripatetici id exiſtimarunt ac prodiderunt atque inter hos magis Plato, Speuſippus, Xenocrates, Plotinuſque, necnon & Stoici, Tenon, & alij authores huius phraſis non inelegantes; qui omnes eam poſt obitum ſupereſſe volunt, immo & eſſe immortalem. Præter illos qui tenent quod illud quod format ſit vis materiæ ſeminis, quod eſt abſurdiſſimum; quia ſequeretur quod aliquid ſe ipſum perficeret. Præterea ſequeretur quod in quouis viuente eſſet immortalis, quod eſſe non poteſt: cùm vis illa cum toto corpore confundatur, & perit ad corporis perniciem. Exiſtimant igitur Stoici, poſtquam aliquot annis vagata fuerit adiungi animæ cuidam, atque vt pars aquæ cum tota permiſceri. Id agunt vt ſpectris quibuſdam ſatisfaciant, Alij redire in corpora rurſum. Ita multas ac fabuloſas de anima habent opiniones. In hoc tamen concordant quod parum mihi non videtur eam eſſe immortalem, addentes nonnulli Æterna cum ſint elementa, quia etſi partes corrumpantur, totum ſucceſſione manet, velut de hominibus, At cum par ſit nobiliora ſupereſſe, ergo mortuo homine cum nullum elementum, nulla pars quæ ſubſtantia ſit, pereat; ſed omnia ad ſuum fontem redeant, quis dubitare poteſt de Anima ipſa, quæ longè nobilior eſt quouis elemento. Præterea addunt illud in medium Plotini morientis, Annitor vt quod eſt in me ſempiternum ei quod eſt in toto coniungam. Quinimo Hippocr. in 1. de dicta pag. 3. De hoc inquit, Equidem nullum omnino corpus perit, neque fit quod prius non erat. Verùm permiſta & diſcreta permutantur. Homines autem putant hoc quidem ex Orco in lucem auctum generari, Illud verò ex luce in orcum imminutum perire ac corrumpi. Oculis autem magis credere oportet, quam opinionibus. Inde paulo poſt; Generari & interire, vt miſceri, ac ſeparari idem ſunt inter

ter ſe: velut ſydera oriuntur, & occidunt, atque iterum ad Ortum redeunt: ita & in animalibus. In lib. etiam de carnibus in principio ponit calidum ſempiternum quod omnia intelligit. Et hac ratione non admittitur Animam eſſe incorpoream, & immortalem velut & aquam & aërem, quoniam vnumquodque horum diſſoluto homine non ſeorſum manet ſed adiungitur toti, & in illo confunditur ac diſſipatur, nam ob mentem ſeparata eſt. Cùm enim mens prorſus ſit ſeparata à corpore non poteſt confundi, quia eſt hoc vnum, anima autem vehiculum habet rationem, & omnino quantitatis eſt expers. Igitur eſt ante corpus & cauſa illius, & virtus extra materiam, quare immortalis, incorporea, & ſapientiſſima. Et quamuis hæc omnia à Peripateticis referantur in vim ſolis, allucinantur tamen, quia ſi vi animæ ſolis, igitur anima ſolis eſt plurium ſpecierum, quia operatio oſtendit formam; operationes diuerſorum animalium diuerſæ, igitur, & formæ. Et hoc vt euitent, dicunt Animam non eſſe formam corporis, ſed aſtare illi, vt nautam naui, illi igitur aſſiſtit, & non eſt in corpore quod format, ſed cùm duo ſint parentes, & duo ſemina, quomodo fabricabunt vnum; cùm ſemen fœmineum vim vllam, habeat niſi quatenus dirigitur à vi maſculini ſeminis, quoniam ordine illi ſubiicitur. Nec negandum Solis calorem & Lunæ etiã eſſe inſtrumenta fabricandi animalia, & præparandi illorum materiam; Sol quidem ſanguinea, vt quadrupedia, & aues, Luna autem ſerpentes, exanguia, & piſces. Et ex his manifeſte colligitur Animam immortalem eſſe, & fabricare corpus præparando per vim luminis aſtrorum ſeu per ſe, ſeu per impreſſionem. Immo & Hipp. videtur animam noſtram cenſuiſſe immortalem, dum hæc in libro de carnibus pag. 2. ſcripſit. Et videtur ſanè mihi id quod calidum vocamus immortale eſſe, & cuncta intelligere, & videre, & audire, ſcire omnia tum præſentia tum futura. Huius igitur plurima pars cùm turbata eſſent omnia in ſupernam circumferentiam ſeceſſit, Et videntur mihi ipſum veteres æthera nominaſſe: Altera pars infirma appellatur terra, frigidum quid, & ſiccum, & multis motionibus obnoxium, Et in hac ſanè multum calidi ineſt: Tertia pars Aëris medium locum occupauit, calidum quid & humidum exiſtens. Quarta verò pars Terræ proximum locum cepit, humidiſſimum quid, ac craſſiſſimum. Cùm igitur cenſeat hominem ex his quatuor conſtare, & animam eſſe calidum illud, haud dubie Animam poſt obitum ſupereſſe, & immortalem eſſe voluit. Idem in primo de Dieta, vbi cenſet nihil corrumpi, ſed ſolum ſeparari aut diſſipari. Liquet Animam iuxta Hippocratem eſſe immortalem nec poſſe corrumpi, nec diſſipari. Quod pulcherrimo argumento videtur demonſtraſſe in lib. de ſeptimeſtri partu pag. 4. hoc modo; Infans in prima die in ſomnis ſapiens eſt. Id eſt cognoſcit & iudicat, & probat hoc; quia in ſomnis dicit, infans ridet, & plorat, ſed dum vigilat, non ridet niſi exacta quadrageſima die, probat hoc; quoniam ante illam diem non ridet etiamſi titilletur, Ergo riſus ille fit ex cognitione, & ſapientia in ſomnis eorum, quæ cognoſcit, non motu corporis, ſed eorum quæ cognouit antequam in corpus infunderetur. Nam plorat à die in vigilia non ridet, quia ploratus contingit ob moleſtiam corporis. Igitur ante cognitionem per ſenſus exteriores, cognoſcit per interiores: Ergo anima noſtra eſt antequam in corpus infundatur; & ſubſtantia quæ cognoſcit omnia, & eſt calidum illud ſempiternum, & immortale omnia ſapiens. Idemque decuit Princeps in libris de Anima, ſed dilucidiùs in Compendio cap. 8. in fine docens primò ſine demonſtratione quod Anima hominis intelligit ex ſola coniunctione cum Deo, & abſque ratione vlla, & vocatur ſpiritus ſanctificatus (ita enim ille vertit) hoc autem contingit ob vehementem amorem diuinum. Subiungit poſtea Princeps eodem in compendio cap. 9. aliam rationem qua oſtendit Animam eſſe immortalem hoc modo. Intellectus cùm intelligit aliquid, non intelligit, vt hoc ipſum, quia hoc pertinet ad ſenſum; ſed generaliter, & non vt comprehendit ſingula; tum quia illa ſunt infinita, extenderetur enim ambitus non ſolùm ad præſentia, ſed ad præterita & futura, & illa etiam non ſunt digna vt intelligantur. Igitur intellectus obiectum caret omni diuiſione, & non recipitur niſi in intellectu, quia non eſt forma per ſe ſubſiſtens: ergo non recipitur in aliquo habente magnitudinem, cum vniuerſale non poſſit diuidi niſi in genus, & differentiam, & in hoc etiam ſit neceſſe, vt perueniat ad formam omnino indiuiduam ſcilicet ſupremum genus. Si ergo reciperetur in forma materiaria poſſet diuidi ad diuiſionem ſubiecti. Cùm ergo non recipiatur niſi in anima intelligente, ſeu humana, erit Anima humana ſubſtantia indiuidua, & materia carens; quare immortalis. Et eſt ſubſtantia, aliter oporteret aliam ſubſtantiam inuenire, in qua reciperetur, quæ materia & diuiſione careret & eſſet immortalis tandem quæcunque illa foret. Quòd verò ſit ſubſtantia, quatuor rationibus probatur. Virtus, cuius inſtrumentum eſt corporeum debilitatur ab excellenti obiecto, velut viſus à luce Solis, Auditus à fragore deſcenſus Nili, & ſtrepitu machinarum ignearum bellicarum; ſed intellectus ab vltimo obiecto, quod eſt Deus perficitur: Ergo intellectus inſtrumentum non eſt materiarium, ſequitur autem ex hoc quod intellectus apprehendit per ſe, & non ſit facultas; aliter vteretur inſtrumento, & ita inſtrumentum corrumpitur: igitur non eſt facultas ſed ſubſtantia. Tertio intellectus actiuè operatur, & ſine auxilio corporeo, ergo eſt ſubſtantia, nam tranſmutat ſe ex vna contemplatione in aliam. Quarta ratio eſt, quoniam homo ad quadrageſimum annum nulla virtute corporea augetur ſed tamen augetur intellectu quaſi inciperet, tum enim primùm quaſi ſapere videtur. Igitur intellectus eſt ſubſtantia non facultas corporis, & hoc eſt quia præſupponunt nonnulli, quod non poſſit

sit esse intellectus nisi corpus: & hoc non; quia non reciperet formam indiuiduam: nec facultas corporis;quia diminueretur diminuto robore corporis: nec facultas incorporea;quia non posset recipi in corpore, nec per se esse:Igitur relinquitur vt sit substantia incorporea.Cuius opinionis fuit Gal. 7.de decret.Hypp. & Plat. cap. 7. Vbi inquit,Animam vel esse spiritum, aut incorpoream substãtiam, quę vtitur spiritu,eamque primo instrumento. Idem etiam affirmat in lib.de format.fœt.cap. 6.inprinc.vbi piè loqui videtur,inuiens.Quid sit quæ format fœtum,respondet non posse esse Naturam,seu corporea,sit sed Deũ vel Animam. Vnde patet Animam esse nobiliorem etiam incorporea substantia; quare incorpoream esse necesse est. Nulla enim substantia corporea potest esse nobilior incorporea. Et quamvis lib. Quod animi mores sequan. corpor.temperam.contrarium sentire videatur cap. 3. & cap.5.dum dixit.Multas cerno differentias temperaturarũ, facultatum,functionumque corporearũ inter tot corporea cum diligentissimè inspexerim nihil incorporeum, nec quod functio sit incorporei cerno. Nam omnia quæ apparent, partes sunt aut corporis, aut partiũ functiones, vtpote motus ille perennis ignei caloris indicium est, Nam & flamma sic mouetur, quàm constat animatam non esse. Hæc igitur est opinio Gal. ad quã inclinauit hoc in loco, quia considerauit facultates tamen prout sunt corporeæ,& instrumentales, & sensibus conspicuæ. Ratione igitur constat. Animam nostram immortalem esse, atque omnium principium, &causam functionum corporis viuentis, cuius est species. Eiusdem verò cùm tres sint principales facultates, ex quibus duæ comparantur; cùm alia sint viuentia, quæ solus Naturæ beneficio viuunt; alia quæ sentiunt; alia quæ ratione & intelligentia prædita sunt: Tres quoque iisdem animæ species nominibus insignitæ statnuntur.Naturalis,sentiens, & intelligens;quibus respondent stirps, Brutum,Homo in homine autem tres hæ animæ tanquam partes spciatæ atque connexæ comprehenduntur, quæ in vnam totius & integram substantiam conspirant. Intelligens,sentiens,& Naturalis, vt partes, non autem vt genera; vt Geometricis figuris has partes denotasse videtur Arist.exemplũ sumens à Trigono,Tetragono,& Pentagono. Tetragonus enim sicuti Trigonum potestate concludit,& Pentagonus Tetragonũ, atque Trigonum, qui cum simplex sit figura, Trigonus tamen & Tetragonus ei vt partes insunt potestate duntaxat, non re ipsa, sic animam intelligentem quæ homini inest sentientem, & Naturalem tanquam partes potestate duntaxat continere censendum est. Et sic patet quænam sit partium enumeratio, quæ partes etsi inter se sede,instrumentis, & substantia sint seiunctæ,fieri tamen potest, cùm sint in vno eodemque corpore,quod mutua conspiratione inter se connexę sint,& vna quælibet aliarũ ope consistat. Quocirca facultates magni momenti in homine,Vitalis nempè, & insitus calor princeps, sentiens, & mouens, & demum nutriens, alterans, & augens singulæ suam adeptæ sunt sedem; & earum prima Vitalis cor,arteriasque obtinet, per quæ tanquam canales quosdam innatus, vitalisque calor in vniuersum animalis corpus deducitur.Princeps cerebrum tenet, spinalem medullam,neruosque qui inde exoriuntur,ac per quos principes actiones sensusque omnis ac motio voluntaria oboritur, Naturalis siue nutriens Iecinori inest ac venis per quas sanctificatio ac nutritio perficitur. Atque hæ & reliquæ partes instrumentales ac dissimulares quatuor facultatibus naturalibus præditæ sunt Attractrice, Retentrice, Concoctrice,& Excretrice.Quælibet enim pars familiare sibi alimentũ distributum attrahit, retinet, deinde alterat, & idoneum ac sibi accommodatum, apponit, agglutinat, ac temporis progressu assimilatur,atque in proprium membri augmentum ac nutrimentum cedit; quod verò alienum est excernit,nec vlla est corporis pars, quæ omnibus hisce facultatibus prædita non sit; quarum cuique suum inest temperamentum,aliud enim coctioni,aliud aliis debetur. Quarum quatuor facultatum naturalium inseruientium Gal.meminit lib. de caus.morb. cap.6.& 8.de Med.sec. loc. cap. 8. & 5.de loc.affect.cap. 7.& 1. de facultatibus naturalib.cap.12.& multis aliis in locis hoc repetit.Tamen alibi videtur quintum adiecisse,qua fiat separatio. Quarta enim Aphor. comm.22.inquit. Siquidem præiræ oportet coctionem, subsequi verò discretionem,demum euacuationem,sed & in 1. de natural. facult.cap.10. & 12.cum docuisset concoctionem esse in venis ac membris, subiicit. Secretrice demum opus esse, & in 3. de sympt. caus. cap. 1. & alibi cùm omnium aliam facultatum detrimenta quæ illis accidunt, narrasset, demum subiicit,etiam de his quæ separatrici. Quæ virtus necessaria est propter tria vt noxium quod cõcoquitur segregetur ab vtili quod nutrire potest.2.vt separetur superfluum ab alimento, vt in iecore,3. vt separentur partes medicamenti, quæ conueniunt calido iecori, & frigido lieni.Verùm virtus hæc quæ separat seu quæ discernit non est alia ab ea, quæ consequitur ad attractionem similis. Idem esset dicendum de facultate appetendi de qua 1. de caus.sympt.cap.7,quæ licet sit solùm manifesta,& euidens in ventriculo, in omnibus tamen membris adest, vt ibidem colligitur. Et hæc cum Attractrice non est eadem, quia attracti,fit per fibras, appetitus sine fibris. Præterea vna quandoque erit valida, alia prorsus funditus euersa. Nec satisfacit, siquis dicat hanc facultatem animalem,& non naturalẽ esse,quia Galen.1.de Caus.Sympt. ponit vtrumque appetitum & naturalem,& animalem.Ideo dicendum, quod hæc facultas & functio quia non habet opus per se, sed solùm ordinatum in attractionem, ideo non numeratur vt vna ab aliis distincta, cæterùm natura non vno, eodemque modo omnes suas functiones molitur:à calido enim & humido probè sit coctio, reliquæ verò functiones perfici non possint nisi cum

motu,robustum idcirco requirunt instrumẽtum,sed in siccitate mediocre, vt probe flectatur,atque stringatur, dum munus suum obire intendit. Hinc factum est quod quatuor facultates naturales sequuntur quatuor qualitatum temperamentum,& vnaquæque suum vt dictum est,ipsas verò facultates sequuntur actiones. Ab actionibus igitur notæ quibus facultates primùm, deinde temperamenta dignoscuntur, quæ diuersa ob id esse oportet; quia diuersæ sunt inter se cuiusque partis actiones.Et hæc est ratio, cur vna actio, & interdum plures infirmæ sunt, reliquæ verò validæ. Et licet vna sit Animæ substantia,atque essentia,multis enim facultatibus ac viribus se demonstrat, & plura de se profert opera tanquam instrumenta quibus diuersos edit effectus.Nam licet facultas vis illa sit, atque potestas, quam Anima tamquam de sinu suo promit,& ad munerum functiones profert cum sit eidem ingenita, tamen nec eius substantia nec illius pars existit, immo animæ accidit atque inhæret cum quandoque facultatis pereant integra permanente ac superstite animæ essentia.Quapropter dicendum animam esse primariam causam. Facultates esse adiuuantes causas, quæ facultates sunt tanquam instrumenta quibus vtitur ad omnia, quæcunque obit, ita vt sint proximæ operum causæ, atque ex operibus internoscantur.Verùm de his facultatibus quam plurima obseruantur implexa, quibus præclari Philosophi contendunt vnam tamen vitalis facultatis substantiam in nobis seorsum insidere,& partim Arist.qui statuit naturalem vim omnium primam, cunctorumque viuentium communem, quam nunc Altricem, nunc Vitalem appellat,ita vt vnum sit,atq; idem vita & nutritio,itemque viuere, & nutriri,neque à naturali diuersam facultatem vitalem esse per eum. Vitalem quoque appellat calorem insitum cuius beneficio natura omnia concoquit & nutrit vt inde sit omnium viuentium ortus, eodemque deficiente,sit omnium interitus, atque ita vim omnem naturalem in corde collocat, quoniam hanc vt omnium primam in vitali eo calore constituit, ita & vitalem iure dici contendit, corque esse officinam primam & summam conficiendi sanguinem, hincque venas & arterias propagari, & in corpus vniuersum proferri vt huius caloris ope alimentum conficiatur,atque corpus nutriatur,qui vbi plurimus, & vberrimus exstiterit,in omne corpus diffunditur. Vult igitur quod cor sit fons & origo prima, ac sedes tum vitalis, tum naturalis facultatis. Sentientem quoque vim in corde intrusam esse, multis rationibus comprobare nititur. Omne enim (inquit) Animal, qua animal est, viuit, & statim quod animal esse incipit,tunc idipsum viuere, neque principia hæc seiuncta ac distincta esse, alioquin vt duo principia diuersa sic duæ fierent cuiuscunque animantis animæ, & si vna ex qualibet cùm dissolueretur, ac extingueretur,alterius ope animal viueret, atque constaret. Vna ergo,eademque est substantia qua viuit & animal est, licet varia diuersaque ratione atque cogitatione.Et tandem planè constat per Arist. omnes sentiendi, cogitatione effingendi, appetendi, mouendique vires è corde duci, externorumque sensuum in capite positorum originem à corde accipi, omnesque eum mouentes,eum sentientes neruos ab eo, tanquam à fonte deriuari. Quapropter anima facultatibus his instructa, potissimum in corde (inquit ipse) insedit, ex quo tandem in omne corpus æquabiliter se fundit, partibusque omnibus & singulis inhæret. Et sicuti in toto reuera tota est, & in qualibet parte tota est potestate, sic in integro reipsa vnica esse dicitur, ac potestate complures, quia ex ea multæ fieri possint ob varias ac dissimiles,quas edere potest functiones, eo quod diuersas facultates & disparia partium temperamenta ad illas anima accommodat, quemadmodum vnus artifex qui est idem, variis tamen instrumentis diuersa plerumq; opera, & dissimilia condit, sic principium vnum esse debet,vt 3 de part. animi. cap.4. Cor autem constat esse vitæ principium, igitur & sensuum & motuum, & præsertim cum prius generetur quam cerebrum vt 2.de gener.animal.cap.4. videtur etiam sensuum magis principium,quoniam ipsum & sentit, & maximè sentit(cerebrum autem sensus est expers. His & similibus nititur. Arist. demonstrare vnicam esse cuiuscunque viuentis vim quæ corpus vniuersum continet, & eius facultates in cerebro,iecore,atque aliis corporis partibus tantum manifestari, sed in corde initium habere, velut & de reliquis quoque sentit animalibus functionibus.Quæ tamen nequaquam veritatem habere possunt,cum planè constet, atque omnes etiam concedunt, & scriptum reliquit Gal. 5.de plac.Hipp.& Plat.cap.7. quod sicuti tres sunt viuentis animæ partes, substantiis,facultatibusque non modo differentes,verùm, & sedibus corporis. Ita hæc tria quoque erunt principia quæ corpus nostrum regunt,sedibus distincta. Quorum vnum in capite,cuius munus per se est vt imaginationem & cogitationem memoriam & intellectionem efficiat. Per aliud verò vt sentientibus animalis membris sensus, iis autem quæ per appetitionem mouentur,motus originem præstet.Alterum in corde, cuius opera sunt animæ tenor atque ordo, & in his quæ ratio iusserit, inuicta constantia, & in huius perturbationibus fit quasi feruor quidam insiti caloris cum anima sumere vindictam cupit, & ira dicitur. Et per arterias calorem omnibus membris singillatim suppeditat, Tertium in iecore sedem obtinet, quod nutritionem animalibus procurat;cuius propria functio nobis & sanguineis omnibus est procreatio sanguinis; quæ facultas si vehementius moueatur ad appetitum iucundarum rerum,incontinentiam, intemperantiamque parit. Harum verò facultatum ac virtutum prima Rationalis,& præstantissima est; aliæ verò duæ irrationales appellantur, Immo quæ virtutes in irrationalibus partibus existunt,habitus quidam tantùm, & potentiæ sunt. In rationali autem non modò habitus, & potentia,sed scientia

etiam

etiam eſt virtus, cùm hæc ſola animæ pars ſcientiæ ſit capax:reliquæ verò potentias & habitus ſiue bonos, ſiue malos acquirere poſſunt. Et licet Galen.5.de loc.affect.cap. 1.dicat, quòd facultas cordis maximè ſit principalis, & nobilior quia pereunte eius virtute aliæ pereunt, oppoſitum tamen ſentire videtur 9. art.cur. cap.10. Quacunque facultate cerebri, ſeu Iecoris, ſeu cordis ſublata, reliquæ tolluntur & corruunt. & nobiliorem facit facultatem cerebri, verum tamen eſt quod ſublata vitali ſtatim homo moritur,& reliquæ facultates pereunt, non ita ſublato motu, aut ſenſu aut nutritione, ſed poteſt aliquot diebus viuere. De nobilitate cerebri operatio eſt nobilior, ſed cordis magis neceſſaria; ſecundùm Galen. qui etſi 7. de decret. Hipp. & Plato. cap. 3. dica, quod vitalis facultas eſt duplex, quæ vitam nobis ſubminiſtrat,& quæ pulſus cauſa eſt, vna tamen eſt pulſus cauſa, quoniam dum pulſum inſtruit,vitam conſeruat. Tres itaque hæc facultates non modo eſſentia,ſed & ſedibus & principatu diſtinctæ, cùm non poſſint in eodem ſolio conſidere, vt ex functionum proprietate & inſtrumentorum ſitu,ac ductuum ortu, & deriuatione vnicuique ſatis in promptu eſſe debet, ita vim & facultatem naturalem in iecore,ſentientem in cerebro, vitalem in corde, quaſi in ſede propria conſtituere oportet,& non omnes vires in corde reponendas eſſe, vt Philoſophi cenſuerunt, qui tenent (vt dictum eſt) ac contendunt cor nobiliſſimum & vitæ fontem eſſe, principium & ſedem animæ omniumque eius facultatum, cerebrum autem, Iecur, & ventriculum, reliquaſque partes illarum eſſe inſtrumenta dumtaxat, & in corde defixas habere radices, corque omnium functionum ac facultatum eſſe originem, omniumque ſubiectorum vires comprehendere, non conſiderantes quod principalia membra ſunt quatuor.vt teſtaturGal.lib.art. med. cap. 3. cor. Cerebrum,Iecur, & teſtes, immo & in ſex lib.de decr. Hyppoc. & Plat. oſtendit tot eſſe principia. ibi enim eſt principium facultatis vbi ex quo illius inſtrumentum oritur,ſed arteriæ à corde,venæ à Iecore, Nerui à cerebro oriuntur, & hæc ſunt inſtrumenta facultatum vitæ nutriendi & ſentiendi;Igitur illa à quibus oriuntur ſunt principia.Et ſi quis obiiciat, quod omnia à corde conſeruantur per pulſum, qui fit à corde, & ita ab illo pendent, reſpondet Gal. quòd & cor conſeruatur ſpiratione, quæ pendet à cerebro, cùm ſit motus voluntarius. Nec ſufficit aſſerere quod hæc virtus tranſmittatur à corde, & indicium eſt, quod arteriæ magnæ à corde ad cerebrum permeant quæ calorem illum deferunt. Nam in morbo attonito non eſt ſenſus nec motus, & tamen vis arteriarum viget. Et ſi quis dicat quod tunc vis illa non perficiatur in cerebro,ideo non ſentit, reſpondet Gal. quòd illa virtus non eſt virtus cùm non poſſit perficere operationem. Et pari ratione dicere poſſemus quod virtus generandi ſanguinem eſſet in ventriculo, aut generandi chilum in iecore quamvis perficiatur in ventriculo. Verumtamen Ariſt. opinio probabilis eſt nec prorſus contemnenda.Nam ſanguis arteriarum, vel eſt vnus cum ſanguine venarum,& cum conſtet etiam per Gal. arterialem in corde generari igitur ſanguis in corde generabitur, vel diſſident; & tunc vel erunt duo humores aut vnus,ſi duo humores, igitur erunt quinque humores ſcil.ſanguis arterialis,& venalis, flaua bilis, & nigra, ac pituita; quod Hipp. & Gal.repugnat, atque omnibus fermè qui de natura locuti ſunt Relinquitur igitur vt diſtinguantur inter ſe, & vterque ſit ſanguis, vnuſque perfectus, ac dignus nomine proprie ſanguinis,& propter ſe genitus,alius imperfectus & propter reliquum genitus, in dignuſque ſanguinis nomine. Videndum eſt igitur diligenter quis horum duorum ſit magis perfectus,an videl. arterialis,vel venalis. Et diceret Ariſt. vt & author libri de Anatomia viuorum pag. 6. Quòd arterialis continet ſpiritus & vitam, & vim pulſandi, fitque ex venali non vt excremento,igitur arterialis ſanguis ſolus meretur dici & appellari ſanguis & erit perfectus,& hic generatur in corde. Igitur cor eſt verè principium ſanguinis, & de hoc ſanguine & his venis propriè ideſt arteriis intellexit Ariſt.non de his quæ non pulſant. Quia Ariſt. ſententia eſt interpretanda eo modo quo ille eam demonſtrat.Neque enim torquet Ariſt.quòd alius ſanguis imperfectus in iecore generetur,nec quòd ſint aliæ venæ quæ ipſum vehant, ſicut neque quod chilus generetur in corde,ſed in ventriculo, nec per arterias,ſed per venas mæſarei deferatur. Nam quæſtio eſt quis ſit verus ſanguis,atque perfectus, & vbi ille generetur. Non de mutationibus, quæ ante illius generationem fiunt, Immo diceret Ariſt. quòd cùm imperfectum & perfectum non in eodem loco generentur quòd ſanguis venarum generari non poſſet in corde. Cor autem, & Pulmo cùm ſint membra ſolum perſe neceſſaria (immo cor verè ſolùm eſt homo) nutriuntur ſubſtantia veri ſanguinis ideſt arterialis tantum vt teſtatus eſt Gal. 2. Aphor.26.& 3. de facul. nat. cap. vlt. Lien autem melāc holico,ventriculus chilo, & reliqua pars corporis venali ſanguine nutritur. Imò ſecundum Ariſt. venalis nutrit, provt tranſmutatus eſt ab arteriali, & hac ratione natura conuinxit arterias cum venis, ideo nulla alia videtur poſſe aſſignari cauſa quàm quia venalis ſanguis ſolus nutritioni aptus non erat,atque ideo qui frigido ſunt corde,& in quibus hic calor per febres,aut alios morbos reſoluitur in anaxarcam tranſeunt. Et ſi dicas,cur totus ſanguis in corde tranſmutatus non ſit, dicet Ariſt. quia neceſſe fuiſſet cor longè maius reddere,& totum corpus ob id à debita proportione remouere. Concedamus igitur arterialem ſanguinem nutrire, & eum clarum, & in corde generari,& qui nutrit verè ſanguis eſt.Quare verùm ſanguinem, & perfectum in corde generari cenſuit Ariſt. Imperfectum verò in Iecore. Verùm Gal. 4. de vſu part. cap.13. apertè declarat quòd ſanguis in iecore ab illius carne generatur, quodque illa ſit primum eius generationis inſtru

instrumentum. Et licet adsint venæ è iecore in ventriculum pertinentes, in quibus primùm sanguis gignitur eodem authore 2. de decret. Hipp. & Plat. cap. 8. 4. etiam de vs. part. cap. 3. tamen iecur postquam è venis mesæreis velut à famulis iam præparatum ac quasi obscuram, & rudem sanguinis formam referentem alimentum acceperit postremum ei inducit ornatum, ita vt sanguis solum in mesæreis generetur non in aliis venis extra iecur, nec ille perfectus. Perfectus verò ac ruber & exactus in solo iecore generatur. Clarè igitur patet sanguinem non generari in corde, & pari ratione virtutem animalem ex eodem ortum non habere. Nam quis est etsi in arte medica quàm leuiter exercitatus, qui non cognoscat quod concusso cerebro ac compresso, animans sensu, motuque priuetur, & quòd ex cerebri affectione fiant obliuio, stultitia, delirium, apoplexia, quibus impediuntur principes actiones ab hisque liberantur remediis cerebro, & non cordi adhibitis? Igitur à cerebro ortum ducunt. Immo absciso neruo à parte qua cerebro annectitur, non qua cordi, amittitur sensus, & motus. Affecto etiam iecore corpus non rectè nutritur, & atrophia contabescit; & remediis iecori destinatis ad salutem corpus reducitur, & non cordi. Vbi enim actiones plurimum eminent, & apparent, verisimile est facultatem earum effectricem dominari, suumque principatum habere. Præterea principalia membra à conformatione, & figura, necnon & à temperamento facultatem recipiunt sed plus à substantiæ proprietate, & à temperie, quàm à conformatione procreatur vis illa & facultas, vt testatur Galen. sanguis enim in Iecore à substantiæ potiùs proprietate, & à tempore quàm à conformatione generatur. Ergo iecur est principium nutritionis, quia corpus ex sanguine nutritur. Quòd autem sanguis (vt dictum est) in iecore generetur, ex septem coniecturis colligitur. Prima quia ibi sunt vasa quæ sanguinem purgant, aut proprè, vt vesica fellis, & lien. Secunda quia multa membra sub peritoneo ex sanguinæ venæ portæ nutriuntur, Nam dissectio ostendit ad illa ex caua nullum ramum deriuari. Tertia quia sanguis est similis substãtiæ iecoris in colore, & caro iecoris est velut sanguis concretus. Quarta, quia in iecore sunt venæ tenuissimæ instar riuulorum fontis, quæ attestantur origini illarum, & humoris in eis contenti vt in fontium initiis, videmus; & in corde nihil huiusmodi apparet. Quinta est, quòd caua ibi est valde magna. Sexta, quia ibi diuiditur bifariam parte vna descendente. Septima quia ostiola cauæ in corde clauduntur ab intus extra; ergo cor recipit sanguinem & non transmittit: recipit ergo vt transmutet in sanguinem arterialem & spiritus, ac vt nutriat pulmones. Non igitur cor erit principium atque principale membrum facultatum omnium licèt subministret spiritus vitæ cerebro. Tamen circa cor notandum quod ex temperamento (vt superius demonstratum est) vis quædam & facultas enascitur, quæ est causa efficiens in vnaquaque particula vt temperamentum. Sic & ingenitam oportet esse quandam facultatem, quæ functionum eius sit opifex. Vnde etsi ex corde spiritus Vitalis per admirabilem contextum in cerebri ventriculos efferatur, illicque in animalem conuertatur, hæc conuersio fit ex vi cerebro propria & ei ingenita. Et sic cerebrum dicetur proprium & principale membrum, non autem instrumentum cordis vt Philosophi putarunt. Allucinatur etiam Princeps qui dum Arist. tueri conatur in multa absurda incidit. Habet enim & ipse Spiritum omnium vt & facultatum vnam, eandemque substantiam esse, quæ cùm vitalis spiritus sit in corde, portio quæ ad cerebrum & eius ventriculos contendit, temperationem quandam ibi acquirit obeundis animalibus functionibus idoneam, verum spiritum hunc nullam nouam adipisci substantiam ab ea differentem, quam antea habebat, sed qualitate tamen mutari, & noua constitutione, vt ex vitali se accommodet ad functiones animales præparatione quadam obeundas, primam tamen substantiam quàm in corde habebat, eandem retinet, nec potuit à vi facultatis parti insitæ nondum ea orbari. Quod etsi probabile videatur, falsum tamen est, quia si spiritus in cerebri ventriculis propriam mutauit temperiem, nonne & substantiam, & speciem simul? Et speciem, nonne & facultatem? aliàs nulla fieret spirituum specie distinctio, nec vlla humorum specie differentia, sed solo accidente distarent quod si hoc esset verum, sequeretur quòd sanguis, lac, semen cibi & potus nullam subirent in ventriculo, iecore, & venis aliam mutationem nisi in qualitate, & omnium vna esset substantia ac species, quod absurdum esse patet, ideo vt cerebrum à corde distat, ita & eorum spiritus specie & substantia ac facultatibus distabunt, & ita vnumquodque ex membris principalibus proprias habebit vires, quarum aliæ sunt quæ inseruiunt, Aliæ quæ regunt, & fere dominantur. Inseruientes sunt quatuor facultates naturales, quæ trahunt, retinent, concoquunt, & expellunt. Quæ regunt sunt tres animæ facultates, Vitalis, Naturalis, & Animalis essentia, sede, instrumentisque distinctæ (vt iam dictum est) quas Arist. coniunxit, dubitans ne plures animas cum Platone in corpore vno construere, conatus esset; & animæ partem vnam immortalem, caducam alteram institueret. Harum verò trium nobilior ac principalior censetur Animalis, cuius functiones sunt sentire moueri, ratiocinari, contemplari, sapienter viuere, quia altioris sunt gradus quàm viuere simpliciter: vitalis verò & prima statuitur in actionum, & vitæ necessitate, cùm alias facultates suscitet, atque perficiat, foueat, atque tueatur; ita vt cum eis concurrat dum spiritum influit vt eis materiam suggerat; alioquin languidæ otiarentur ac perirent. De nobilitate igitur cerebri operatio nobilior est, sed cordis magis necessaria. Naturalis verò & altrix ignobiliorem locum tenet, cùm & vilium stirpium sit communis, quamvis & hæc prima ob id statuatur, quia omnium viuentium est communis

mnis cuius tres sunt effectrices facultates, Procreatrix, Altrix, & Nutrix. Procreatio, seu generatio est motio, quæ ad nouam substantiam perducit, & calor cœlestis est ille qui generationem adiuuat. Vnde 2. de Gen. & corrupt. cap. 10. Incuruus autem obliqui orbis habitus profectionis & reuersionis auctor est, ita enim accidit solem modò remotum, modo propinquum existere; cuius aduentu & propinquitate rerum ortum excitat; digressu, & longinquitate interitum. Et 2. de Gen. animal. cap. 3. calor in animalibus non igneus sed proportione respondens Elemento stellarum. Generationis autem duæ censentur partes; Commutatrix, & formatrix, ita vt quælibet pars etiam similaris suam habeat speciem, quæ propria quadam commutatione substantiam extulit: quoniam videmus quod alia compleuit essentiam ossis, alia nerui & sic vniuscuiusque partis substantiam sua quædam facultas ingenuit. Altrix quæ adiectum alimentum in propriam substantiam conuertit, eique assimilat, vt dissipatum, & absumptum resarciat: Nutritio enim adiecti alimenti in corporis substantiam est conuersio, & assimilatio. Nutrix verò seu augendi facultas circa solidas corporis partes agit, & corpus quoquo versum secundum tres dimensiones profert, Augeturque donec integram suæ formæ absolutionem obtineat. Quicquid autem per alimenti appositionem & assimilationem quotidie fit, id potius, vt quantum effluxit restauretur atque pristinum solidarum partium robur conseruet laxioresque capacitates impleat. Alimentum enim cùm iam in partem influxit, primùm ei apponitur, deinde agglutinatur adhærescitque, demum perfectè assimilatur. Quocirca vnicuique corporis parti duplex erunt naturales actiones; Aliæ propriæ, cùm nulla sit pars quantumvis minima, quæ se ipsam non alat, atque conseruet; Aliæ communes, quæ in gratiam cæterarum partium comparatæ sunt, veluti quæ in ventriculo, & iecore præter proprias consistunt ad totius corporis commodum, & vtilitatem natæ. Sic æsophago facultas est trahendi alimentum, sic ventriculo, & iecori concoquendi, sic denique aliis membris condita est vis ad publicam vtilitatem. Vt verò facultas hæc naturalis commode exercere vim valeat, [vil-]les natura ei indidit, tanquam instrumenta quædam, quorum alij sunt recti, & in longitudine porrecti, per quos fit attractio; Alij transuersi, & per hos fit expulsio; Alij obliqui, vt facilè retineant. Aliquæ tamen sunt partes quæ nullo villorum genere indigent, sed tantummodo vis quædam illis ingenita est, vt se alere possint; veluti sunt ossa, cartilagines, & aliæ, quæ cùm dumtaxat priuatis commodis operam dent, ob id naturalium facultatum species omnes sunt assecutæ. Virtutes verò principales, seu rectrices & animales facultates quæ animantibus solis conuenientes, à quibus nomen sortitum est, in duplici sunt differentia. Aliæ enim rationis sunt participes. Aliæ huius sunt expertes, quæ sensuum tantummodo impetu feruntur à quadam vi supranaturali, quam sentiens anima regit ac gubernat; ob cuius simplicem operam animalia rerum extra existentium mirabili modo possunt species ac simulacra in se suscipere absque vlla reali susceptione corporum illorum quorum apprehendunt simulacra, dum cernunt, odorant, audiunt gustant, tangunt atque tractant, quia etiam mouentur, rerum discrimina cognoscunt, cogitationem fingunt, somniant, memorantur. Quæ omnia munera sunt vnius eiusdemque essentiæ, non tamen semper vno, eodemque modo ob organorum instrumentorumque varietatem. Alio enim vtitur animal instrumento quo videt, alio quo audit: & sic nec facultas est eadem quæ omnibus quinque sensibus exterioribus inseruit. Facultas enim est forma instrumenti: nam quocumque sentimus, id quemadmodum cæterorum corporum vnũquodque ex subiecta materia & specie constituitur, sentiendi instrumentum tanquam materia est; sensus tanquam forma, & ratio. Et externi dicuntur sensus, non quod foras promineant, sed quia externarum rerum cognitionem propriis organis capiant, & hoc habent commune, vt vnusquisque sit potestate talis quale idipsum est, quod est percepturus. Hoc enim extrinsecus positum sensum impellit ac mouet: quod si sensus ab subiecta re afficiatur, necesse est tum similitudo, tum dissimilitudo quædam intercedat. Præterea vt subiectas sibi res cognoscat, tum rum priuationes, tum excessus immoderatos, sed diuersa via ac ratione, quamvis nõ circa læsionem excessus sustinere possit, sicuti propria obiecta quisque blande impulsus excipit, & suam sensationem in proprio organo per medium operatur. Quare distant sensus omnes inter se non modo facultatibus & natura, verùm etiam proprio vniuscuiusque instrumento. Hanc autem sentientis animæ facultatem externam, in quinque sensus distributam interna altera insequitur, cuius species vim habet discernendi communem, (& dicitur sensus communis) vim fictricem, & eam quæ meminit & recordatur, quas non tanquam partes habere sed facultates vnius huius animæ perspicuum est, sentientis verò ac cognoscentis animæ propria sedes in cerebro tanquam in arce residet. Quare proprium tum sentiendi tum cognoscendi instrumentum appellatur, & per neruos in omne corpus dispersos anima vires suas effundit, in cuius cerebri corpore locum habet presentia eorum omnium quæ per sensus externos fuerint apprehensa. Quæ cum sit æque communis omnibus exterioribus sensibus, ob id communis sensus appellatur. Per hunc enim subiectam multorum sensuum materiam non modo homines, sed & belluæ quoque internoscunt. Hanc ob causam eius facultas præstantior sensibus particularibus censetur, quoniam vim quandam communem habet, quæ varias sensuum imagines complectitur; quæque interior facultas, & animæ sentientis substantia similia, & discrepantia diiudicat, simulque cognoscit, & omnes rerum magines à sensibus externis ante se positas contemplatur, atque eorundem actiones obseruat.

obſeruat. Et hic eſt quo nos viſu videre, & auditu audire cognoſcimus, & de omnibus imaginibus certum fert iudicium. Qua de re idem eſſe dicitur cum ſenſibus quinque, & hos omnes tanquam à fonte riuulos deriuari; propter quod ab Ariſt. comparatur centro circuli ad quod tendunt omnes lineæ à ſuperficie circuli protractæ. Sic per neruos recipientes à cerebro ſpiritus ſenſitiuos per quos ſuas exercent in propriis organis operationes, ſenſatorum ſuorum ſimulacra ſinguli ad eundem ſenſum communem reducunt. Duo itaque huius communis ſenſus erunt officia, ſenſibilia videl. exteriora ſenſibus externis diuiſim percepta vna apprehenſione cognoſcere, atque de actibus ipſorum ſenſuum iudicare. dum enim in lacte viſus albedinem cognoſcit, guſtus dulcedinem, tactus caliditatem, ſic homo iudicat ſe videre, guſtare tangere, & ſic de reliquis ſenſuum exteriorum actibus quorum impreſſiones, & veſtigia non ſolùm excipit sẽſus communis, ſed etiam continet ac conſeruat, etiam quod penitus ſublata ſint recondit, atque ideo ei inhærent, vt res abſtractas cognoſcat, ac percipiat. Poſt hunc autem ſenſum communem proxima eſt alia quædam potentia ordinata ad conſeruandas ſpecies in ſenſu communi à ſenſibus exterioribus receptas, quam fictricem facultatem, ſeu Phantaſiam, & imaginationem dicimus, quæ interiorum obiecta ſpectraque apprehendit, & concipit, atque huius officium eſt, ſpecies abſcedente obiecto, exteriori ſenſu à ſua operatione deſiſtente in ſeſe conſeruare. Eſt enim imaginatiua velut cellarium ſpecierum à ſenſu communioni præſente obiecto ſuſceptarum contentiuum, atque conſeruatiuum, & hæc propriè effictio nuncupatur, nempe motio facultatis circa rerum dumtaxat ſimulacra, atque veſtigia, vt ſæpe ſibi fingat multa quę numquam ſub ſenſu venerant, vt homines volantes, boues alatos, & multi eam formarum Theſaurum appellant, quæ potentia ſiccitate quadam perficitur & duritie ad benè conſeruandum. Nam ſicut humidum benè recipit, ita ſiccum bene conſeruat. Hinc fit quòd ea quæ ob humiditatem leuiter cerebro impreſſa ſunt, ſtatim euaneſcunt, quæ verò ſiccitati coniuncta, tanquam in theſauros recondita ſunt, vt habitus & affectiones inſiſtunt, atque conſeruantur, hæc autem imaginum conſeruatio memoria eſt, ſiue vis memoratiua quæ theſaurus intentionum rectè appellari poteſt quæ intentiones ab æſtimatiua ex ſpeciebus in imaginatiua ſeruatis iuxta ſpecierum naturam, & conditionem eliciũtur. Ouis enim dum audit vocem nati ſui balantis, ex illa vocis ſpecie intra imaginatiuam ſuſcepta elicit intentiones & exiſtimationem defectus pabuli, mouetur ad præbendum vbera: qui quidem pabuli defectus nullo ſenſu fuit ab oue perceptus. Quemadmodum igitur imaginatiua conſeruat ſpecies rerum, & æſtimatiua elicit intentiones non ſenſatas, ſic memoria conſeruat eaſdem intentiones ſpecierum. Memoriam autem confirmat tuetur que meditatio, & cogitatio, quæ crebra eſt repetitio imaginum quatenus aliorum imagines ſunt. Eſt enim memoria rei abſentis per imagines ſpectationem cum cognitione temporis præteriti repræſentatio, & potentia. Quæ intentiones ab æſtimatiua recipit, & retinet, cuius facultas conſeruandi à cerebro, ſeu ab eius conſtitutione intelligi poteſt qualis quantaque ſit, locumque habet virtus hæc in poſteriori parte cerebri, vnde ex occipite Phyſionem rectè de memoria coniiciunt. Qui enim bonum (inquit) occiput habent, & quaſi tumorem quendam magnum in occipite, hi plerumque bonam habent memoriam. Et quoniam ſicci eſt benè conſeruare, oportet hanc partem cerebri magis ſiccam eſſe, & aliquantulum duram minuſque humidam & mollem, quàm ſint partes aliæ cerebri priores & ob id obſeruatur plerumque eos non admodum memoria valere, qui bonæ ſunt apprehenſionis propter nimiam cerebri humiditatem, ob quam celerrima fit apprehenſio: qui verò tardè apprehendunt, & plurimum memoria pollent, maioris argumentum eſt ſiccitatis. At qui adeo tardæ ſunt apprehenſionis, vt tanquam hebetes, & obtuſi vix quicquam percipere ac retinere valeant præ nimia duritie, hi memoria carent. Ex quibus patet ratio cur pueri & ſenes infirmam atq; incõſtantem memoriam habeant; Illis quia imaginum impreſſionem ob nimiam humiditatem ſeruare atque retinere; his vero, quia admittere atque recipere non poſſint ob defectum humiditatis ac caloris naturalis. Ariſt. verò in lib. de memo. & remin. aliam aſſignat cauſam vtriſque; ſenibus inquam & infantibus communem, quòd videlicet in continuo ſint motu; illi quidem propter decrementum, hi verò propter augmẽtum. Verùm cauſa ſuperius aſſignata potiſſima, ac veritas magis conſona eſſe videtur, quod Ioannes Damaſcenus videtur apertè declarare dicens; ſenes priùs amittunt memoriam, quia frigidior cerebri pars frigiditate prius afficitur: Et ſi ad mediam (inquit) cerebri partem peruenerit detrimentum, fiunt ſtolidi; Vnde adagium, Bis pueri ſenes Haliabb. quoque magnus Gal. interpres huius ſententiæ fuiſſe videtur. Et Gal. etiam in lib. Quod Animi mores ſequan. corpo. temper. cap. 10. inquit Pituitam in cerebro facere memoriæ iacturam. vbi abſque dubitatione, & 7. de decret. Hipp. & Plato. cap. 3. Virtutum ſedem, rationiſque vim & ſenſibilium imaginum, eorumque quæ à conſilio & voluntate prodeunt, in toto cerebro locat; atque ſubiungit ſatis eſſe ad probe curandum noſſe ſedem affectam eſſe cerebrum, atque in eius ventriculis humorem contineri. Quare abſurdum eſſe videtur aſſerere cogitatiuam in parte priore, in poſteriore memoriam exſtare, cùm vtraque totius eſt cerebri, in cuius toto corpore fuſa eſt princeps ſentiendi Anima, licet functiones interiores varia ratione atque diſcrimine quodam ex operibus diſcernantur; Nam cerebri ſubſtantia mollis ſiue dura memoriæ ſedes eſt, & inſtrumentum pro excipiendis ſpectris, vt dictum eſt. Eius verò temperamentum quantitas figura, ſpiritus inſitus

inſer

inseruiunt facultatibus discernendi, cogitandi, atque memorandi. In appetitu autem exultat cerebrum, interiores sinus, & capacitates quatenus receptacula sunt spiritus pro instrumentis quæ sensui & motioni destinātur, & sunt ventriculi cerebri, priores duo sensui, medius & postremus motioni accommodati. At quoniam facultates foras opus suum proferunt, externis indigent adminiculis, quæ à communi illo fonte cerebri deriuantur. Visus etenim, Auditus, & Gustus foris cùm sint, neruos habent concauos per quos vis, & facultas influit; sic & Olfactus qui nerui molles sunt, & à priore cerebri parte orti; Tactus verò duriores paulò sunt, quos sexta cerebri coniugatio ad interiora viscera, forasque ad cutim diffundit, qui nullius motus sunt auctores. Mouentes verò exquisitè duri sunt, qui etsi motum voluntarium non efficiant, tamen vim motus effectricem in musculos deuehunt; qui musculi propria sunt mouendi instrumenta, vt 7. & 9. de vs. part. cap. 14. & 16. eiusd. cap. 2. Natura dedit partibus indigentibus motu neruos duros, & musculis munitos, molles autem & sine musculis sensu indigentibus. Quo in loco intelligit de neruis, qui proprio alicui sensui sunt addicti videndi, audiendi, gustandi, natura enim reliquis omnibus neruis vtramque vim dedit. Quod Gal. affirmat 1. de sympto. caus. cap 5. vbi inquit: Natura omnibus neruis vtramque facultatem largita est; sentiendi, atque mouendi: sed cùm mouere quædam sit actio, sentire autem sit passio; Ad motum quidem multis spiritibus opus est, ad sensum autem paucis, vnde fit vt facile quidem quis motum amittat, sensu manente, sensu autem carere musculum qui moueatur numquam deprehendens. Et sic patet sensiferos neruos bifariam dici, ait Gal. 5. de vsu part. cap. 9. alios quidem qui proprio alicui sensui sunt addicti, & hoc modo non omnes actiui sunt sensiferi; alio modo sensu communi tactus atque tunc actiui omnes sensiferi sunt, inde de sensiferis omnes sunt actiui, quo ad facultatem, quia omne quod sentit mouetur; & versa vice. Igitur nerui qui sentiunt, motum habent quoad facultatem, quo ad functionem non: quoniam non mouent nisi qui musculis inseruntur seu inserti sunt. Quæ facultas quoad operationem distincta, & non vna esse videtur; cùm alia in actione, alia in passione consistat; alia est cum cogitatione, alia sine; alia cum musculo administratur, alia sine eo; alia tota est corporea; dum alia melior fit, alia potest fieri imbecillior. Est tamen eadem pluribus modis: 1. quia in eisdem semper reperitur rebus, & etiam in neruis, & per idem seu eadem fit. 5. temperamentum & spiritum. Et sicut lux reflexa causa est ignis, & recta splendoris, & sunt eadem lux, ita facultas nerui in neruo est causa sensus, & diffusa per musculum est causa motus: nec erunt plus diuersæ inter se, quàm idem radius rectus, & reflexus. Musculus enim est proprium instrumentum motus voluntarij, & à neruo propriam recipit functionem mouendi, qui neruus aut in tendonem, aut in os, aut in membranam intruditur. Verùm cùm cerebri corpus sensus sit expers, multò magis quæ in spina, ac neruis medulla, quomodo possunt vim sentiendi conferre quam non habent? Et hæc fuit potissima causa quæ induxit Philosophum ad credendum quòd nerui à corde, & non à cerebro ortum habeant, quoniam non animaduertit quòd cerebrum non simpliciter accipitur, sed prout triplici constat substantia; dura nempe, & tenui membrana, & cerebro ipso, & ex tribus his substantiis neruos oriri. Et sicut cerebri corpus motu agitatur assiduo, nullo tamen tangendi sensu præditum, sic quæ ipsum ambiunt meninges, immobiles per se sunt, quæ, crassior præsertim at sensu exquisitissimo valet. Ideo dicendum cerebrum, vt motus est author, ita menenges sensus; siue vim mouendi à cerebro esse, vim sentiendi à meningibus quam aliis corporis particulis per neruos conferunt. Omnium igitur animalium functionū efficiens causa est cerebrum suis meningibus conuestitum, inter sentiendi autem animæ facultates summa illa atque suprema est appetiendi vis, & functio, quæ est interior agitatio, & animæ motus: quæ licet à discretione, memoria, & effectione dissideat, eas tamen comitatur, & dicitur appetitus communis & sentiens in cerebro situs, cuius seminaria funduntur in testes, pudendaque, & os ventriculi, ac alias partes; fomitémque in cor coniecit, vnde excandescentiæ author, & sic vnus cupiditatis, & libidinis, alius excādescentiæ appetitus qui sentiens & animalis dicitur. Vnde animantium vniuersum genus sentiente hoc appetitu ducitur, non minùs quàm appetitu naturali qui tanquam finis, & veluti Princeps cunctis insidet non solum hominibus & beluis, sed stirpibus etiam & inanimis inest, ita vt nihil natura constare possit quod appetendi facultatem non habeat; qua apprehensa amare, vel odire; prosequi, aut fugere, & de præsentibus gaudere, vel tristari valeat. Cuncta enim animantia (licet peramplo discrimine) alimentum proliciunt, & proprio quodam motu aguntur concitato naturali appetitu, ita vt vna quæquæ corporis particula à venis alimentum quod sibi familiare est, ad se rapiat, atque conuertat. Huius vis in iecore consistit, vt supra ostensum est. At humanum genus non solùm crassa ist hæc & corporalia sensibus subiecta, verùm etiam spiritualia & insensibilia apprehensione intellectiua cognoscere potest, & per hanc potentiam siue appetitum intellectiuum, & voluntatem homo appetit, vult, & non vult, iudicátque secundum intellectum bona vel mala. In homine igitur duplex est vis appetitiua. Altera quæ sensui coniuncta est, & ad sensus iudicium mouetur, & appetitus sensitiuus dicitur, qui & animantibus brutis etiam, & vbicunque fuerit sensus dum ab æstimatiua mouentur conuenit: Altera verò superior, & intellectui coniuncta, & corpori nullo modo immersa, per quam homo, id quod intellectus iudicat bonum, amat & prosequitur; quod verò malum, odit & fugit. Atque hæc cùm intellectui iungatur appetitus intellectiuus vocatur, & rationalis qui

qui mentis, rationisque consilio obtemperat, inordinatosque & importunos refrænat, & hic appetitus libera est voluntas hominum quidem familiaris omnium princeps & regina. Quem appetitum animalem concitare quæcunque sunt vel videntur bona. Erunt igitur appetituum ordines tres, sicut tres sunt animæ partes; Naturalis, Animalis, & Rationis particeps: Vnaquæque enim facultas non nisi proprio appetitu ad agendum impellitur, vt & in moralibus patet. In pueris autem manifestatur appetitus qui rationis est expers; qui dum iracundia æstuant, & rationis non sunt compotes, immo & adulti ac prudentes quandoque importuna cupiditate flagrant. At ratio insurgens dissuadere conatur & sic duplex facultas esse videtur, vna rationis obtemperans, altera voluptatum amica. At cùm ratio adeo euicta fuerit vt vitiorum blanditiis ac voluptatibus succumbat, vt iratus se ipsum obiurgat, & propria voluntate impetus & iratus oppugnet, ita vt tres fiant sintque in nobis facultates morales; Appetitio nempe rationis particeps voluntas nuncupata quæ prudenter constanterque res optat; Quæ verò Rationis est expers duplex est, vna cupiditas dicta, Alia Ira, & vltio, quæ variis perturbationibus agitantur & patibiles sunt. Est & anima rationalis, quæ cum rationi obtemperet, nullisque perturbationum fluctibus iactetur, prorsus impatibilis & immutabilis censetur: & cum sit vis incorporea cõditione mentis supernæ contineri debet. Est etenim mens & intelligentia inter cæteras animæ partes princeps, & regina; qua præditus cùm sit homo, cæteris animantibus antecellit: per hanc quidem intelligentiam præclara omnia opera edit, atque res incorporeas ab omni materia seiunctas & vniuersales rerum motiones atque formas cognoscit. Incorporea namque & simplex essentia indiuidua est intelligentia quæ nullius corporei instrumenti opera indiget, alioquin corporis particeps fieret. Quamobrem à sensu maximè distat, atque impatibilis est, & immortalis. Verùm cùm qualibet actio atque cognitio quæ in nobis fit deducta sit & procedat ab his, quæ sub sensum cadunt, hoc argumento, quod quæ non sentiunt nihil discere, nihil intelligere possent. Ob id ex spectris atque imaginibus rerum externarum quæ sub sensum communem continentur, primas & simplices intelligendi notiones proficisci notum est, & sicuti qualitates rerum externarum sunt materia subiecta sensuum, itaque imagines illarum interiore sensu conceptæ atque ab omni materia expurgatæ intelligentiæ subiiciuntur: quæ dum in illas agit, intellectiones alicit, & de illis multas cognoscit, quæ sensum nullo pacto mouere possunt: ab imaginibus tamen primum mouetur (quemadmodum sensus à rebus externis) & secundum rectum ordinem prius est rem intellectu percipere, posterius autem velle vel nolle. Et veluti sensus potentia est quædam apprehensiua absque reali susceptione ipsarum per solam specierum receptionem. Ita & intellectus potentia per quam homo ea quæ extra ipsum sunt, intus apprehendit, non rem ipsam vel eius partem vel vllam corporalem eius qualitatem, sed tamen speciem rei quam apprehendit intra suscipiendo, & omnia indifferenter apprehendit ad differentiam sensuum, qui singuli speciem proprij sui sensibilis suscipiunt. Intellectus igitur virtute mirabili intelligit formas separatas, naturas vniuersales, angelicas mentes, immo & ipsum Deum, & affirmando, & negando; tam in vniuersalibus quàm in particularibus; tam in abstracto quàm in concreto, & multipliciter ratiocinando mirabili quodam ordine operatur. In duas autem diuiditur potentias intellectus, in agentem videlicet patientem. Agentis autem proprium est, intelligibilium rerum species efformare atque efficere, vt intellectiones rerum fieri possint. Patientis verò est in se suscipere species virtute ipsius intellectus agentis efformatas. Quapropter hic materiæ rationem habet, ille verò formæ; quia potest efformare in passibili tanquam in materia omnium intelligibilium species vt eas conseruet, & quasi pro subiecto illis substernitur, & possibilis hæc intelligentia ab agente digniori & præstantiori perficitur; atque his duabus intelligentiis tanquam ex materia & specie fit res vna. Nec multùm refert nouisse, an duæ hæ intellectus potentiæ realiter sint distinctæ, an solùm distinguantur secundum diuersam rationem, videlicet, vt idem numero intellectus dicatur agens quatenus hoc illi competat officium efformare, & efficere speciem intelligibilem, idemque patiens, quia non in alio aliquo sed in seipso hanc speciem per se effectiuam recipiat dummodo intelligatur duplex hoc efficium intellectui competere, veluti quod nullam possit efformare speciem intelligibilem in possibili, quæ non habuerit exordium à sensu medio intentionum in phantasia, siue in æstimatiua existentium ad quas se conuertit tanquam ad imagines quasdam sibi præsentatas, & sua virtute abstrahens ab impuro, & materiali phantasmate speciem immaterialem eam efformat quæ illi conuenit pro sua operatione exercenda. Atque habita vnius notitia ex illa aliam format, atque ita consequenter donec ex notitia intellectuali singularium vniuersalium cognitionem efficiat. Et sic mediatè omnis notitia intellectiua à sensu est, sed non immediate, cum ex paucis rebus possit mirabili sua virtute plurima progignere dum substantias etiam angelicas apprehendat absque magnitudine, accidente, mutatione, & motu & absque omni generatione & corruptione, & passibilitate, initio, & fine; & absque omni tempore & loco, compositione, & permixtione, cùm solius sit intellectus (vt dictum est) formam à materia, & accidens à suo subiecto diuidere, atque abstrahere, adeoque per intellectum homo suam excellentiam (quæ in ipso ab optimo creatore posita est) suamque nobilitatem, &

dignita

dignitatem cognoſcit vt ſe ipſum etiam intelligat, ac ſuper ipſum reflectatur, atque ſuper actum proprium, quod nulla alia inferior potentia facere poteſt. Quapropter dicimus ens, ad æquatum eſſe obiectum intellectus; quia per lumen intellectus agentis poſſunt imprimi in poſſibilem intellectū ſpecies totius quod ſub ente continetur. Ex his itaque duabus naturis tanquam ex materia & forma mens conſtat incorporea, impatibilis, immortalis, tota quidem diuinitus nobis adiecta.

CAPVT X.

De Humoribus.

CVm Hipp. in lib. de Nat. homin. declaraſſet quòd elementorum vnio, & commiſtio communis eſt omnibus naturalibus corporibus, & præſertim ſanguine præditis, inter quæ eſt homo, ideo in hunc modum ſcripſit de eo. Corpus hominis habet in ſe ſanguinem & pituitam & bilem tum flauam tum atram, ex quibus natura eiuſdem corporis conſtat: & propterea debet, & valet. Valet maximè (vt ſuperius tetigimus) cùm moderata hæc inter ſe tum facultate tum multitudine & miſta optime fuerint, Dolet cùm aliquid ex his plus vel minus ſeparatum in corpore fuerit, nec benè confuſum exſtiterit. Galen. quoque poſtquam modum docuerit, quod corpora ex quatuor elementis conſtituuntur, ex quibus plantarum etiam ortus, fructuumque ac ſeminum exiſtit, inquit; Et hæc alimenta præſtant animalibus, quæ vel herbis, vel arborum fructibus vel ramis, vel radicibus veſcuntur. Atque ipſa hæc animalia hominibus nutrimento ſunt, ex quibus quidem cibis ſanguis in ipſis gignitur & pituita, & geminæ biles, ſed ſanguis plurimus, Vnde ſolus ex omnibus in venis apparet, alia pauciora creantur, atque hic ſanguis eſt noſtræ generationis quaſi materia, qui ex quatuor quidem humoribus conſtat, à dominio tamen ita appellatur. Hinc patet corpus noſtrum ex quatuor his humoribus conſtare; qui ex cibis quibus veſcimur, generantur. Et quamvis Gal. aſſerat 2. de element. cap. 2. Quod quæſtio an corpus nutriatur ex omnibus humoribus, ſit difficilis, nihilominus probabilior eſt quàm ſua contraria. Secundo etiam de facult. natur. cap. vltimo dicit quòd lien trahit partem craſſam, & veſica flaua omnia, At membra ſingula trahunt nutritionis cauſa, igitur talia membra ex his humoribus nutriuntur. Nutriuntur enim vtili miſto excrementitio. Sed difficultas eſt de chylo ex quo nutritur ventriculus. 3. de facult. nat. cap. 13. Tamen dicendum quod chylus ille priùs in ſanguinem transmutatur. Et pari ratione de chyſti fellis, de quo infra. Hipp. quoque 3. de nat. hum. textus 18. vult quòd corpus humanum generetur ex quatuor humoribus, igitur ex eiſdem etiam nutrietur. Verùm non ex quibuſlibet generatur, ſed tamen modò ex his qui ſunt partes ſanguinis & non excrementis; & ita lien generabitur ex ſanguine atro non excremento. Atque ſic nutritur ex excremento ratione ſanguinis excrementitij conuincti. Antequam enim perueniat ad lienem eſt ſanguis excrementitius non excrementum. Patet igitur membra à ſolo ſanguine puro, vel cum ſuis partibus generari ac nutriri, nam humores qui ſecundum naturam in ſanguine ſunt dulces, vt non liceat bilem guſtu aut melancholiam à ſanguine ſecernere. Igitur ſi dulciſſimum nutrit, & totus ſanguis dulciſſimus eſt, igitur ſanguis totus nutrit. ſanguis verò duo habet ſignificata, ſecundo in ſextum de morb. vulg. cum 39. Velut quartus humor quem vix in animalium corporibus reperire licet, vel vt aggregatum ex omnibus. Poteſt igitur humor multipliciter conſiderari. Et primo ac principaliter dicitur de ſanguine arteriali, ſecundò de omni puro ſanguine arteriali & venali, Tertiò de excrementitio qui eſt in venis, quartò de excremento vtili vt de Melancholia quæ deligatur ad lienem nutritionis cauſa. Vltimò de excremento inutili, & hi omnes ſunt naturales. Dicitur & ſimpliciter de præternaturali, cùm eſt ſuperaſſatus, aut crudus, & hic poteſt eſſe cum ſanitate, Demum de humore corrupto & per putredinem facto. Humores præterea non differunt ſpecie, nec membra, vt primò de Anima habetur. Nec humores fortuito ſunt in ſanguine, verùm neceſſarij, & illi in quos reſoluitur ſanguis per putredinem non ſunt eiuſdem naturæ cum his, quibus nutrimur & ſic purus humor & ſuccus mediocris erit animantis alimentum quod in omnes partes diſtribuitur. Adſunt propterea & ſicci tertiæ concoctionis, nutritioni accommodati qui ſecundarij appellantur; atque hi primum in exilibus partium venis exiſtunt, & tanquam res in partes influunt, eiſque apponuntur, dein affiguntur, & tandem in ſubſtantiam conuertuntur dum eiſdem aſſimilantur. Horum ſuperuacanea ſunt vapores qui per inſenſibilia cutis ſpiracula exhalantur, & qui in ſordium ſpeciem cuti extrinſecus adhæreſcunt, Et ſudores ſeroſi humoris reliquiæ, qui ſponte & naturaliter erumpunt. Sunt & pili, & vngues ſolidarum partium excrementa. Eſt & bilis tertium excrementum quæ in fellis veſiſiculam reconditur ex tenuiſſima, calidiſſimaque chyli portione, excrementum omnino ſuperuacaneum, nec alendo corpori accōmodatū. Sed difficultas eſt de pituita, quam generari ex frigidiore iecinore & venarum anguſtia aſſerit Gal. lib. Art. Med. cap. 38. & Princeps in prima part. doct. cap. 2. cùm dixit, Illud quod coctionem ſubterfugit eſt pituita. Verùm Gal. met in lib. de atra bile cap. 8. inquit, Declaratum eſt pituitoſum humorem ex pituitoſis cibis in prima ventriculi concoctione generari vti bilioſum, & melancholicum in iecinere. Idem etiam

etiam concedit 5. de Vs. par. cap. 4. & alibi, Addens etiam illam in intestinis non solùm in ventriculo generari. Ventriculus enim cùm cibos assumpserit, antequam distribuat, concoquit; vesciturque eorum optima parte, quæ sanguinis formulam ex propriis vasis acquisiuerit, vt testatur Gal. 4. de vs. par. cap. 19. demum emittit in intestina. Igitur si nutritur ventriculus interiore parte à cibo, & non nisi ab humore, igitur ventriculus humorem generat, & non nisi pituitam. Verùm vt omnes euitemus difficultates, dicamus ex mente Gal. quòd duplex est pituita siue duas habet formas sicut & bilis. Altera, provt est humor extra venas, & generatur in ventriculo, & nutrit eum, sicut nigra bilis splenem, & flaua suam vesicam, & sic trium humorum tria sunt vasa, & ventriculus erit conceptaculum, & lacuna pituitæ, Aliud genus pituitæ est humor perfectus & à Gal. appellatur sanguis pituitosus. Et ita humores actu erunt quatuor in toto corpore & in sanguine potentia, sicut elementa in mundo actu sunt, & in misto potentia. Sanguis enim totus dulcis est (vt iam dictum est) in corporibus sanis, qui tamen si amara bile, & syncera perfunderetur, vtique eius sapore inficeretur, quemadmodum contingeret si tantillum fellis in lactis copia iniiceretur Humores etiam in sanguine à causis præter naturam manifestantur; à quibus multæ sortiuntur differentiæ: & hinc fit quòd cùm corrumpitur sanguis, quod subtile est, tum aqueum cum bile consentit permistone facta: pituita etiam & portio sanguinis crassior cum melancholia. Patet itaque quatuor humores qui in sanorum sanguine continentur synceros, & puros non esse nec eorum naturam exprimere, sed tamen potentia & à causis præter naturam manifestari. Vna igitur cum sanguine cæteri humores naturales & nutritioni accommodati progignuntur, nam chylum ope venarum mesænterij præparatum & rudi quadam sanguinis forma adumbratum iecur accipit. Hunc per eam moram & contagionem propria substantia effectrice ornat, ac in veram & perfectam sanguinis speciem exprimit dum in propriam naturam commutare sibique prorsus assimilare initur, primùm quidem crassiorem reddit & colore rubrum: & cùm ad quandam mediocritatem accessit, tunc verus sanguis appellatur; qui non modò caloris beneficio, sed iecinoris ingenita quadam proprietate completur, veluti & reliquis corporis partibus in quibus & lac & semen & cæteri humores per concoctionem gignuntur. Est autem concoctio per Arist. perfectio à naturali, & proprio calore ex oppositis passiuis quod Alex. in 3. natural. quæst. q. 14. sic explicat: quòd sit perfectio acquisita in passiuis oppositis à calore proprio: nam hanc diuisit postmodum ratione finium. Quædam enim nutritionis causa est, quædam euictionis, vt in tuberculis ac excrementis. Non igitur omnis coctio nutritionis causa, neque assimilans, quamvis omnis coctio eodem modo in passiuis fiat & ab eodem calore: dissident tamen solùm ratione finis. Quod & Auerr. 7. Collec. Concoctionem nocitiui esse ad expulsionem non ad nutritionem tanquam ad finem: formam verò esse facilitatem expulsionis, & non assimilationem membri; attenuendo crassa, inspissando tenuia, diuidendo quæ tenacia sunt: & hæc operatio dicitur maturatio seu præparatio. Natura namque agit ad finem proprium, sed proprius finis noxij humoris qui emendari non potest, est expulsio, erit itaque coctio morbi maturatio quædam eorum quæ sunt præter naturam. Idem Gal. super primam. Epid. comm. 44. Cùm enim dixisset Hipp. maturationes excrementorum vndique tempestiuæ aut bonæ & decretorij obsessus sunt considerandi Gal. itaque declarans inquit, Coctio quæstam est, eorum, quæ præter naturam, morbi maturatio. Subsequuntur autem, Hæc autem concoctio in coquentis substantiam deductio quædam est eius quod concoquitur. Ergo vbi corpus bene habet, cumque ei quod concoquitur, naturæ intercedit familiaritas cum concoquente, mutatio fit totius concoquendæ materiæ, aut maximè eius partis, minimúmque super est semicoctum. At verò cùm propter naturam affecta fuerint, quòd accidit cùm à natura immutatis aliena fuerint, quod assimilatur paucum est, excrementum verò semicoctum multum, & vt in sanis corporibus excrementa, sic etiam in ægris concoctionem indicabunt. Quare liquido apparet iuuantis humoris & nocentis vnam *esse concoctionem à natura intentam*, non solùm ratione caloris agentis, sed finis, qui est nutritio, & forma quæ inducitur, estque assimilatio: nam semper natura intendit assimilare vnumquodque naturæ membri; & antequam humor syncerus euadat, natura operatur in eum per se, per accidens autem in partem quæ concoctioni veræ rebellis est. Et hæc est causa, quod in tertianis, & quartanis in initio accessionis apparent spontaneæ expurgationes; quia humor ille iam est separatus. Calor igitur agit in humorem corruptum sed non per se, verùm vt agat in vtilem; & si non adsit, non agit, nec fit concoctio, sed putredo. Iecur igitur cùm sanguinem generauerit, portionem eius sibi familiarem adiungit, agglutinat, & assimilat, ac perfecta nutritione illam in propriam naturam conuertit; reliqua verò sanguinis pars redundans in cauam venam prolabitur, in totumque corpus distribuitur. Dum verò sanguinis formam alimentum nanciscitur, reliqui humores pariter oriuntur vno, eodemque naturali calore authore, licèt humorum differentiam quandam ex alimentorum varietate fieri attestetur Gallien. & rei natura planè ostendit. Calor enim iecoris, dum in chylum varium, ac multi formem agitur, rationi consonum est varios exinde humores procreari. Ab efficiente enim & simplici causa complura, diuersaque gigni

ob

ob diſſimilitudinem, quæ eſt in materia, quotidie obſeruamus. Ex portione enim temperata ac mediocri ſubſtantia chyli ſanguis fit; ex calido, & tenui bilis; ex frigida humidaque pituita; ex frigida atque terrena melancholia; & ſic quilibet humores certam temperamenti latitudinem conſequuntur, dum iecur, vel alimentum, vel vtraque ad magis vel minus calidum vergunt: & hoc modo dicimus ſanguinem alium alio calidiorem, frigidioremve eſſe, & bilem bile calidiorem, pituitamque & melancholiam alia frigidiorem eſſe, cùm nullus cuique ad vnguem diffinitus ſit gradus. Et quamvis Gal. oſtendat ſanguinem eſſe natura calidum & humidium 2. de fac. nat. cap. 9. ex combinationibus reliquorum humorum, dum vult probare dari humorem frigidum & ſiccũ contra Eraſiſtehr. 1. tamen de nat. hum. cap. 1. inquit, ſanguinem eſſe temperatum. Princeps etiam 1. part. doc. 3. cap. 2. dicit quòd ſanguis eſt calidus & humidus, & poſt dicit quod gignitur à calore temperato. Immo & Hipp. 1. de morb. pag. 12. ponit ipſum calidiſſimum eſſe. Et in lib. de Cord. pag. 3. eſſe expertem caloris, conſequi autem à corde, quam ſententiam ſequutus eſt Ariſt. 2. de part. ani. cap. 3. Quapropter dicendum ſanguinem ex ſe habere calorem quendam temperatum. 5. ex generatione in iecore comparatum, ſed feruet in corde poſtmodum. Aliter etiam poteſt ſolui, quòd ſanguis prout eſt quartus humor in comparatione ad alios humores, eſt calidus & humidus, ſed in comparatione ad hominem eſt temperatus, quia illi ſimilis, nam hominis natura in rerum ordine declinat ad calidum & humidum manifeſtè & hoc modo dicimus Ver eſſe calidum & humidum in comparatione ad ordinem rerum; temperatum verò quia nos non immutat. Erit igitur ſanguis calidus & humidus actu & potentia; Nam ſi ſolùm eſſet poteſtate talis, non poſſet deferre calorem naturalem. Secùndò quia videmus ſanguinem eſſe calidum, liquidum, & feruidum Præterea ex 6. Epidem. comm. 8. Reliqui humores à ſanguine quia prodire poſſunt extra venas tales fiunt actu cum prodeunt, quales erant potentia. At ſanguis cùm non poſſit extra venas prodire quin corrumpatur, duplicem naturam quam habent alij humores loco mutato ipſe in venis retinet, vt ſit actu ſimul, & potentia calidus. Actus verò cùm ſit duplex, Alius à generatione, & ſic ſanguis calidus calore tepido, Alius vt ſenſui obiicitur, & tunc calidiſſimus eſt, quia feruet in corde. Quo fit vt ſanguis non purus, ſed pro aggregato etiam & melancholia calidiſſima ſit dum poteſtate talis eſt. Dicimus itaque humores in ſanguine potentia eſſe ſolùm, non actu, & potentia tales poſſe eſſe frigidos aut calidos; Calidos autem omnes eſſe actu quia actu ſunt ſub forma ſanguinis, qui eſt calidus & humidus ideo etiam humidos, frigidos ſi extra venas proderint, & ſiccos. Ex vi ergo efficientis caloris, & alimenti materia omnes fieri humores atque ab eiſdem illorum varietatem petendam eſſe ſatis conſpicuum eſt: & quamvis omnes ex eodem chylo, & vnius caloris beneficio reducantur, atque ſimul vno eodemque temporis ſpatio gignantur non tamen eiuſdem chyli partes omnes parem mutationis modum ſubeunt, & hinc diuerſi eodem tempore conſurgunt humores. Pituita autem etſi dicatur ſanguis leuiter & modicè coctus, aut ſanguinis rudimentum non tamen quælibet pituita eſt veluti ſanguinis adumbratio, quod & Princeps prima pars doctr. 4. cap. 1. declarauit dicens; Pituita naturalis dulcis eſt, & apta vt aliquando in ſanguinem tranſeat, cùm ſit ſanguis non plenè coctus, & ſumpſit à Gal. 2. de facult. nat. cap. vult. Pituitæ quod dulce eſt, id naturale & animanti ſalutare; quod verò alterius ſaporis præternaturale. Sed notandum, quod pituita naturalis quæ conuerti debet in ſanguinem, continetur in venis & eſt dulcis; ſed non eſt humor in actu vt ſuperius oſtenſum eſt immo dulcis eſt per admiſtionem ſanguinis: aliter eſſet inſipida. Cùm enim tranſit per iecur, & iecur cùm ſit agens naturale, agit in illam, & forma quam introducit iecur manet in ea dum eſt in venis, igitur pituita quæ eſt in venis, in iecore generatur in ſecunda concoctione; quæ concoctio cùm triplex ſit, tribus etiam in locis celebratur: prima in ventriculo, ſecunda in iecore, tertia in venis & ſingulis particulis, & quamlibet præcedit præparatio, ſubſequiturque abſolutio ac humorum & excrementorum varietas pro alimenti varietate tanquam ſubiectæ materiæ. Crudorum autem humorum duplex eſt genus, perfectè crudorum qui prorſus opus naturæ ſubterfugiunt; & ſemicoctorum: vtrique planè ſanguine frigidiores, vt 4. de tuenda ſanitate cap. 6. & 1. de alim. cap. 2. ſuccus craſſus, ac frigidus eſt, quem propriè crudum ſolemus nominare, quem natura vix euincere poteſt, quanquam ſit excrementum.

CAPVT XI.

De Membris & corporis partibus.

HVmanum corpus vnum cùm ſit, non tamen ſimplex efficitur, ſed varium & diuerſi generis partium ſtructuram ſubit, vt totum in caput, thoracem, ventrem, & artus, & horum vnumquodque rurſum in alia plurima tã ſimplicia, & ſimilaria, quàm compoſita & organica diſſolui poſſit. Ex ſimplicium autem compactione partes organicæ conſtant, atque inſtrumentales dicuntur; quia eorum opera omnes corporis actiones fiunt, & exactionum differentia & ordine inſtrumentorum differentiæ ponuntur: ob id in eis ſtatuitur modus vt aliæ minus aliæ magis compoſitæ videantur; ſic enim vniuerſum

uersum corpus animæ instrumentum statuimus, oculum visionis, concoctionis ventrem, & ita de cæteris quæ formata & instructa sunt ad aliquod opus obeundum. Triplex est autem corporis compositio, secundum Gal. lib. de morb. diff. cap. 3. similium partium & elementis, & instrumentorum ex similibus, & totius ex instrumentis. Et est sumpta ab Arist. 2. de part. anim. cap. 1. Quartam autem compositionem addit 2. de Elem. cap. 1. membrorum nempe similium ex humoribus; nam humores ex elemenris constare vult. sed vera compositio est solùm triplex, alia verò addita est per viam generationis in vtero matris, & nutrimenti dum augentur; augentur enim ex sanguine. Plurima verò continentur in humano corpore simplici, vt spiritus, lac, semen, sanguis, vtiles humores, & quæ ab his superuacanea defluunt propriis receptaculis concepta: ossa præterea, cartilagines, membrana, nerui, venæ, arteriæ, cutis, medulla, pili & similia simplicia, quæ corporis partes appellantur, & eius functionibus vsibusque accommodantur, quæ tribus illis substantiis constant; solida nempe, carnosa, & spirituosa. Per solidam enim toti robur inest & firmamentum: hanc carnosa vndequaque circumfundit: spirituosa substantia & ætherea quæ partis similaris essentiam complet, omnium functionum opifex, vt supra satis abundè ostensum est. Principalia autem membra ex Gal. sententia in art. med. cap. 9. sunt quatuor; Cor cerebrum, Iecur. Testiculi. Verùm in 6. de vsu part. cap. 3. dixit, Membra trium sunt generum; quædam vitæ necessaria, vocanturque principalia; Alia quæ ad bonam vitam & commodam faciunt; Alia verò quæ ad horum vtilitatem & custodiam. Quare testiculi non erunt membra principalia; non enim vitæ sunt necessaria: erunt autem vetriculus & Pulmo; quæ tamen non illico vitæ inseruiunt, sed his, in quibus vita primò consistit membris. Testiculi verò sunt ad salutem speciei. Vel possumus etiam dicere, ventriculum & pulmonem inter principalia collocanda esse: oculos, aures, testes inter ea quæ faciunt ad commodum vitæ vsum. Vngues & palpebras, & cartilagines aurium inter ea quæ ad custodiam faciunt. Quòd autem cor, cerebrum, iecur, & Testiculi sint principia, ostendit Galen. in sex primis libris de decr. Hipp. & Plato. Ibi est principium facultatis vbi & ex quo illius istrumentum oritur, sed arteriæ à corde, venæ à iecore, nerui à cerebro oriuntur; & hæc sunt instrumenta facultatum vitæ nutriendi & sentiendi: Igitur illa à quibus oriuntur, sunt principia. Constant igitur corpora nostra ex solidis & humidis & spiritibus. Solida sunt ossa, cartilagines, nerui, musculi, venæ, arteriæ & quæ in contactu sunt viscera: humida sunt humores, & excrementa: spiritus verò natiuus calor in corde desitus.

CAPVT XII.

De Aëre.

Galenus 1. de tuend. san. in duo genera distinxit causas mutationis, corruptionisque nostræ; Alterum earum quæ nobis sunt congenitæ, internæ atque ineuitabiles; Alterum earum quæ sunt externæ nobisque forinsecus incidunt: quarum aliæ necessariò, aliæ non necessariò, corpus nostrum afficiunt. Quæ necessariò nobis occurrunt sunt sex res non naturales inter quas primum obtinet locum aër nos ambiens à quo corpus nostrum necessariò afficitur, & quem velimus nolimusque contingimus, inspiramus, arteriarum motu trahimus, nec quicquam reperitur quod nobis æque prodesse vel obesse possit. Eius igitur tractationem aggrediamur; non vt Philosohis, sed vt Medicis tamen vtilis & necessaria, & quæ pacto ad sanitatem, aut ægritudinem faciat. Nobilissima enim est tractatio hæc non solùm ob finem qui per se est necessarius ac vtilis, sed quia demonstrationes, quæ in his habentur vt naturales perfectissimæ sunt, causam rei & rem ostendentes simul. Sat nobis itaque erit suas qualitates perquirere vt corporibus nostris commodi incommodíve aliquid inferre possint. An igitur calidus, frigidus, humidus, siccusque sit, an ex his mistus aut temperatus, aut tranquillus, aut ventis agitatus, aut crassus, aut tenuis, aut nubilus, aut serenus sit aut esse debeat à nobis est considerandus vt prosequi aut si opus fuerit incommoda euitare queamus. Aëre siquidem, cibo, & potu substantiam, quæ necessariò è corpore effluit, restituimus atque ita senectam remoramur, dum natiuo calori & spiritui conueniens pabulum ac refrigerium præstamus. Calor etenim noster quanquam æthereus, frigidi tamen aëris appulsum continuò desiderat; & si aliqua occasione deficiat, prorsus extinguitur, vt si fauces animanti præcudantur, omniaque cutis spiracula occludantur, mox caloris extinctio sequitur. at dum nobis circunfusus est, si arteriarum pulsu spirandoque eum trahamus, vniuersi corporis calorem conseruat, atque interdum solis qualitatibus, calore nēpe, frigore, humiditate, siccitate, interdum non his solis sed & tota substantia corpus immutat, atque afficit, idque bifariam, vel corrumpendo corporis sustantiam, vel contrariam temperiem citra corruptionem inducendo. Calida enim & humida temporis constitutio putredinēm vt plurimum *in corpore* gignit, sic vnicuique aëris constitutioni varij contingunt morbi, vt ex Hipp. 3. lib. Aphor. colligi potest. Aër autem in quo viuimus, non est purum elementum, sed potius ventus quidam & commistus atque impurus: & verius corpus elementare quàm elementum. Elementum enim si esset purum, aër respirationi non esset aptus; cùm misto corpora simplicibus minimè nutriri possint.

poſſint. Elementaribus igitur corporibus & non elementis vtimur. Eſt autem aëris regio frigidiſſima, non vt multi exiſtimarunt, ob vapores, & vocatam antiperiſtaſim, ſed ex natura ſua, & frigidiſſimus qui in concauo lunæ eſt, ſed tẽperatus propinquitate ſyderum, & maximè Lunæ & ille eſt temperatiſſimus inde etiam puriſſimus ac limpidiſſimus, & totus ſyncerus, qua de cauſa ipſum æthera antiqui & rectè appellarunt. Verùm expedit vt doceamus, quinam ſint loci (habita aëris ratione) ſalubres; tum qui morbi & mores loca ipſa conſequantur, demùm quibus modis in noua regione habitatio ſalubrior haberi poſſit. Hipp. igitur tres in ſuo lib. de Aëre, Aquis & locis in principio, conſiderationes affert: A mutatione primam, à ventis ſecundam, vltimam à ſitu. A mutatione temporum regulam generalem dabat eodem in libro de Aëre, Aquis, & locis. Vbi tempora magnam ſuſcipiunt permutationem, corpora non ſunt adeò pulchra ſed ſunt robuſtiora, neruis validis, agilia, audacia, mente induſtria pollent; crudelia, morbi acuti & vehementes. In temperatis verò locis pulchra, languida, fluxa, timida, mitia, pinguia, non magni ingenij, non ſolertia, & quæ facilè decipiantur. Cauſam ingenij & ſolertiæ dabat Hipp. quoniam admiratio eſt cauſa ſtudij, & inquirendi, vbi verò permutantur tempora, ibi multa & magna, nouaque apparent; coguntur etiam ſe præmunire aduerſus iniurias temporum: ſi verò frequens mutatio ſit vt Romæ, neceſſarium eſt multos apparere morbos, vt in 3. par. l. Aphor. 1. & etiam quia homines aduenæ non poſſunt eſſe adeo cauti in permutandis veſtibus. Sed ſi mutationes validæ cum hoc ſint, erunt morbi etiam difficiles, non ſolùm frequentes; ingenia verò virorum mobilia, quare etiam infida: Vbi verò raræ, leueſque mutationes, erunt fideles magis, ac conſtantes, morbi lenti, ac diuturniores. Si autem in temporibus veniãt conſuetis, erunt ſalubres regiones, in contrariis verò inſalubres; vt ex Hipp. colligitur 3. Aphor. 8. & 15. Ex permutationibus verò generaliter, quæ ad ſiccitatem ſunt, ſalubriores ſunt; quæ ad imbres morboſæ magis. Ventorum verò ratio ſic ſe habet; Borealis omnium ſaluberrimus hoc augmento probabat Plin. lib. 17. cap. 4 quòd arboribus Auſtrum ſpectantibus celeriùs diffluant folia, ſeriùs Aquilonem. Dicitur regio ſpectare Boream, quæ montem habet ab auſtro, ipſa vero ab aquilone detecta eſt & eleuata, vt inquit Raſis 3. ad Almas. cap. 26 Quia tamen Boreas nimis acer eſt, laudat ciuitates expoſitas Orienti potiùs quàm Boreæ, & hoc dicebat Ioſephus Indus in ſua nauigatione cap. 135. ibi connumerat ciuitates nõ admodum diſtantes ab Æquinoctij circulo, in quibus homines viuunt centenis annis, illæſis etiam dentibus. Dicit quoque quòd ibi Euri toto fermè anno regnant. Poſt Boream igitur ponitur Eurus in expugnando aëre. Poſt Tephinus, qui ab occaſu ſpirat: Vltimus ac pernicioſus eſt Auſter; vt etiam 3. Aphor. 5. Quare ſi Ciuitas in malo loco & in malo aëre ſit poſita, procurandum eſt quod domus exponatur Boreæ: ſi autem ſit in bono loco & aëre, Orienti exponatur. Sed conſiderandum quod Vitruuius docet in condenda ciuitate effugere omnes ventos, & hoc minus ſalubre eſt & impoſſibile: immo ſi à tribus partibus fuerit circũdata montibus, tunc vni tamen vento exponitur; & ſi ille ventus etiam ſit ſalubris vt Boreas, Eurúſve, regio tamen incommoda erit & inſalubris, & maximè aduenis ob vehementiam illius venti. Salubres igitur Vrbes ſunt, quæ vel duobus vel tribus ventis, inter quos Auſter non numeretur expoſitæ ſunt: item omnibus etiam, vt quæ in cacumine montium. Vita enim in montium iugis perennis eſt, ob puritatem aëris; qui ſi nimis calidus ſit & miſtus, vt in Æthiopia, ac in vallibus, breuem facit vitam. In temperata igitur regione vbi venti orientales ſpirant, vita ſalubris, & diuturna erit, ſi nec ſtagni, nec paludis halitu ſit perturbata, nec infeſta peſtilenti aura ex profundo aliquo ſpecu, aut ex cloacis quæ magnas vrbes expurgant, nec ab exercituum, animalium, olerum aut leguminum putredine ſit coinquinata, nec nebuloſa ob ſtagnum, aut flumẽ vicinum. Boreas autem ſi vehemens fuerit, facit tuſſes, & fracturam vaſorum pecoris, anginas, & laterales morbos, & coli dolores, & Vrinæ difficultates, facit tamen corpora agilia, benè appetentia, colarata, denſa. Auſter autem facit grauitates capitis, vertigines, attonitum morbum, & articularem, fluxa, languida, & malè colorata corpora. Euri & Zephyri minùs mutant; ſed ex his ſalubrior eſt Eurus: At ſi ſingularem in his rationem conſideremus, frequentes & validi morbos pariunt. Auſtri auditui, Aquilo nocet oculis magis. Si etiam ſuis temporibus in ea regione flant, ſalubriores; ſi alienis, morboſi. Conſiderare etiam ſucceſſionem bonum eſt; Nam Boreas Noto ſuccedens magnos facit morbos peripneumonias, & phlegmones ſub coſtis. Similiter & à qualitate loci; nam ſi ex loco æſtuoſo & deſertis venerint Auſtri effectum malum gignunt etiam ſi ſint Aquilonares. At contra ex frigida regione Auſter etiam parùm aut nihil nocet. In Euro tamen & Zephyro hanc rationem obſeruare nos iubet Princeps 2. 1. doctr. 2. cap. 10. vt ſi Eurus mane ſpiret aut Zephyrus veſperi, ſalubriores ſunt, quoniam ex loco quem iam ſol repurgauit ſpirant. At contra inſalubres ſi Eurus veſperi, Zephyrus mane perflauerint. Eadem ratione ſi cui mons niuibus obſitus ab Auſtro poſitus ſit, Auſter illi Vrbi humidioris cuiuſdam Boreæ vicem obtinebit. Ciuitates igitur quæ malè quoad ventos poſitæ ſunt, trium ſunt generum: aut enim omnino nõ perflantur à ventis, & hoc quia in humili loco ſunt; Et de his dicebat Raſis lib. 3. cap. 26. Quod incurrunt lippitudines & oculorum alios morbos, & ſimiliter ſi habuerint ventos humidos ſpirantes ac corruptos vt ex aquarum ſtantium & paludum locis, circa quod ſcire expedit quòd malus aër primò nocet capiti, ſecundò vitalibus membris, & vltimò naturalibus. Aqua verò mala nocet primò naturalibus

membris, & post capiti, vltimò vitalibus membris. Ideo vbi solus aër malus est, non fit hydrops, nec regius morbus Primò igitur nocentur illorum capita: quòd si caput valìdum fuerit,& oculi mediocres aut debiles, oculi infestantur, cerebro quod illi noxium est ad eos expellente iuxta regulam generalem. Membra robusta superflua mittunt ad debilia, ex Gal. in lib. de sect. Quod ad situm verò, montuosa regio, aspera, & aquosa ac nuda facit corpora magna, robusta, crudelia, incolumia: excipit enim validas aëris mutationes, vnde etiam fortia animo sunt. At contra: concaua, æstuosa, & pratis abundans corpora eneruata facit, animos molles, ac mites: quòd si flumina, fontes, aquas deduxerint & perflata fuerit, incolumis habitatio erit, & colore bono indigenæ præditi: si autem aquæ stagnantes, morbi & vitia lienis, & ventris, & color malus indigenis. At si regio alta, aquosa, perflataque fuerit, corpora magna habet, & animos mansuetiores. Depressa verò, arida & non perflata aspera parua corpora efficit, flaua, animos verò rigidos, ac contumaces. Nudam autem vocat Hipp. regionem in lib. de aëre, aquis & locis, in fine, quæ lucis & arboribus non est obsepta. Montuosa ab alta differt, quòd inter lapides sit, & longè eleuatior, aliquando etiam depressior. Verùm vt ad singularem aëris cognitionem descendamus, Notandum qud òaër perpetuò mouetur quia perpetuo à nouo syderum lumine ob cœli motum irradiatur: facilè enim agitatur quia substantia est tenuis ac mobilis, moueturque ab Oriente in Occidentem iuxta cæli motum. In eo itaque tres differentiæ considerari solent; Vt sit bonus vel malus; subtilis aut crassus; & quæ qualitas ex primis in eò prænaluerit. Ille autem bonus nullique non ætati vtilis censetur, qui perflatus ventisque ex oriente agitatus est in quo homines diutissimè viuunt, & præsertim qui optimo temperamento præditi sunt, quique moderata viuendi ratione vtũtur. Nec mirum si in quibusdam regionibus reperiantur qui centum viginti, alij centum quinquaginta annis viuant. Probandus igitur est aër ille, qui purus, serenus, temperatus, & tranquillus est, vel qui maiori temporis parte talis fuerit etiam quod per interualla quædam temporibus conuenientia, pluuiis ventisque interdum perturbetur, quoniam non solùm salubris, & ad vitæ longitudinem vtilis est sed etiam ad vitanda senij incommoda maximè aptus, immo iis in quibus aliqua exuperans qualitas dominatur, valde oportunus: calorem enim natiuum ac spiritus fouet, in quo homines artibus, ingenioque florent, quique præclara monumenta atque opera semper meditantur; & dum ingenio maximè pollent, ad quæcunque studia seu domi, seu foris peragenda stabili firmoque dictantis semper rationis iudicio spontè & publicè se impellut. Regio præterea temperata copiam rerum omnium (quæ ad hominum victum pertinent) parit, & gregibus, armentisque segetum, herbarum, ac fructuum fœcunditatem contribuit, & campi præpingues frugibus temperatissimis luxuriantes hybernos soles sentiunt, & æstatis caloribus suauissimis auris perflati recreantur, Atque tandem loca hæc benigno cœli aspectu salubritatem, puritatemque aëris nacta vllo modo insalubria vix esse possunt nisi ob noxios vapores ex stagnis aut paludibus exhalantes, & ventos qui ea infestent. Horum omnium signa ex duobus excipiuntur; ab effectu, & à causis. Causæ autē sunt vt mare flumina, ostia fluminum terræ qualitas, imbres, montes, specus, luci, arbores, herbæ, animalia. Ab effectu verò dignoscitur aër bonus ac malus vt Princeps docet 2. 1. doc. 2. cap. 11. & Rasis 3. ad Almans. cap. 25. Quoniam malus aër præfocare nos videtur ac quasi os ventriculi, & cor comprimere: bonus autem delectabilis est, ac nos quasi recreare videtur. Aliud signum ab eodem ponitur, cùm mala qualitas percipitur in eo vt sit quasi puluerulentus, fœtidusve, aut turbulentus. Subiungit etiam Princeps quod abundantia reptilium declarat aëris corruptionem. Certius etiam signum sumitur ab euentu; nam vbi homines malè colorati, inualidi, & breuis vitæ, ac morbis abundantes, ibi aërem malum esse credendum est: sed quia hoc etiam vitio aquæ prouenire poterat, ad morborum differentias deuenire oportet; atque ob id certissimum signum ab authoribus est remissum: inquit enim Hipp. Morbi epidemij aëris, vel aquarum vitio prouenire possunt. Morbi igitur ex aëre cerebrum maximè (vt diximus) infestant, vnde grauedines, anginæ, lippitudines, resolutiones neruorum, attoniti morbi, surditates, capitis dolores, & phlegmones. Ex aqua autem hydrops propriè, & difficultates, ac leuitates intestinorum, regius morbus, vrinæ stillicidia ac vesicæ reliqui morbi, viscerum durities. Sed & aliud signum à Principe positum est, aëris in die permutatio ad calorem, frigusve; turbulentiam, & claritatē; serenitatem & nebulas. Aliud ponitur à Vitruuio, & est antiquorum in castris deligendis ac vrbibus condendis; Victimas non paucas mactabant, & iecora inspiciebant. Si pingue, rubrum, cum adipe candido reperiebant, salubrem aërem, & aquam loci in quo victima depasta est, nunciant, lapidosum autem aquas terreas; adipe suberoceo aut flauo, corruptas; macilentum, malum aërem tamen magis si subnigrum fuerit vel liuidum, subalbidum rursus iecur malas aquas. Communes fermè aquarum & aëris vitiis sunt febres ac morbi alij quicunque ex putredine primò generari solent: Aër tamen magis acutis proprius est; Aqua diuturnis. Subtilitatis verò aëris proprium est signum quod vesperi ab occasu solis celerrimè refrigeretur, & mane ab eius ortus incalescat: Crassus vtrumque seriùs facit. Aliud est signum quòd exhalatione terræ à longè videantur; si quidem in crasso hoc fieri non potest, multò minùs in turbulento. Eadem ratione etiam minimæ stellæ atque ideo plures per noctem conspiciuntur in subtili quàm crasso aëre. Calidus ac frigidus aër, sensu percipitur; siccus & humidus vt naturalis ex lapidibus politis deprehenditur: Nam

in

in humido aëre semper madent, cùm in sicco sint sicci. Dignoscitur etiam ex spongia aëre in nocte exposita subiecto; Nem si humescit, aër humidus est, & quantò magis etiam maduerit, eò humidiorem denunciat illum esse: si verò sicca permanserit, ficcioris etiam Cœli est argumentum. Generatio etiam multorum reptilium non aëris tantum sed soli etiam humidioris est indicium. Notandum insuper quòd malus aër omnibus est malus maximè vero lãguidis aduenis capita habẽtibus debilia: corporibus etiam intemperatis malis humoribus plenis, otiosis, & studiosis vitam decurtat, morbos parit, tædium cibi, tristitiamque affert, languidum corpus reddit, & malè coloratum, canosque accelerat. Bonus non omnibus vtilis; cùm aliqui contrarium requirant suæ naturæ vltra bonitatem, temperiem; Opposita tamen prædictis generaliter efficit, Subtilis prodest ingenio, nocet diuturnitati vitæ, sed per accidens prodest; nam plerumque & omnium malarum qualitatum expers. Malus in morbis vagantibus propriéque pestiferis nocet capiti, Crassus verò minus attenuat: ob id magis confert vitæ & capiti; nec acutos morbos, nec contagiosos adeo fouet, hebetiora facit ingenia, sed laboris patientia. Calidius facit corpora eneruata, decolorata, agilia, laboris non facilè patientia; ingenia facit acuta, mobilia, infida: cùm humido si iungatur, longitudini vitæ confert: cum sicco plus nocet quàm frigidus. Garamantes enim cum in calidissima & sicca sint regione, non vltra quadragesimum annum viuunt. Frigidus autem robusta, colorata, laborum patientia, fidelia, pertinacia, non agilia, obtusóque ingenio: cum sicco vel humido mediocrem præstat vitam. Siccus autem aër vt omnes morbos à putredine natos tollit, sic vitam maxime decurtat; corpora verò facit hispida, parua, aspera, non pulchra, macilenta, laboriosa, mores agrestes. At humidus glabra, pinguia, magna, mollia, formosa, eneruata, mores mansuetos, & ab iracundia, & crudelitate alienos, longitudini vitæ multum confert, sed morbos à putredine plurimos generat, vlceribus maximè noxius. Mare verò salubres reddit habitationes, tum quia salsedine corruptioni resistit, atque humore confert ad longitudinem vitæ; tum quia semper spirant venti perpurgantes aërem, cumque temperant vt hieme, & in frigida regione sit tepidior, æstate verò & in calida regione sit mansuetior. Cuius causam docet Auerr. 2. meteor. cap. 2. Verùm circa ostia vbi flumina mare ingrediũtur aër est malus & corruptus; quia dum mare æstuat, singulo die fluminis aqua retinetur, & in halitus transit, aëremque non leuiter corrumpit. Omnis præterea ciuitas in radice collis posita vespertinos ventos noxios habet, cum arctis vallibus proxima fuerit, vt Bononia. Aquæ verò thermarum calidæ aërem vitiant, sed non adeo malè afficiunt, vt robusta corpora quæ calida non sunt lædant, quoniam à putredine procul absunt: Febres tamen in debilibus accersunt vitiata concoctione, & in calidis ob intemperiem. Verùm nunquid aër putrescere possit, declarat illa aëris constitutio quæ in summa illius erat putredine qualis ab Hip. in 3. epid. lib. describitur. Et 1. de differ. febr. cap. 4. iuxta fin. Et Zoar. dixit 3. Theisir. tract. 3. cap. 1. Scias quòd aër calidus, & humidus est paratior ad suscipiendam putredinem omni alia aëris temperatura. Idem Auerr. & clariùs 4. collec. cap. 14. ponit enim duo genera corruptionis aëris; alterum ex vaporibus, aliud in substantia propria quod dicit accidere ex multitudine imbrium. Sed Philosophus in probl. part. 25. problem. 20. existimat nullo modo aërẽ posse putrescere, docetque huius causam dicens; Quod putrescere debet, refrigerari prius conuenit, aër autem non potest refrigerari, cùm ignis plurimum secum habeat, quare nec putrescere potest. Galen. etiam videtur intelligere de putredine vaporum non autem aëris quam excitari vel à paludibus vel à cadaueribus aut talibus existimat. Princeps etiam existimat p. 4. tract. 4. cap. 1. substantiam aëris non posse putrescere, veruntamen qualitatem putridam posse à vaporibus putridis recipere. Si etenim aër secundum substantiã putresceret, vtique omnia animalia, nedum omnes homines necessariò morerentur, at hoc nunquam accidisse compertum est. Igitur nunquam aëris substantia putrescit, quicquid dicam illi qui tenent mentem Auerr. & Auenzoar fuisse quòd aër vt omnia reliqua præter ignem putrescere possit, leuissima tamen putredine quæ sensu non percipitur. Sed difficultas est, & superiùs tacta an aër exsiccet, & sic præcipua causa consumptionis humidi innati; & præsertim cùm videamus homines qui in aliquibus regionibus senescunt quadragesimo anno vt Garamantes in Aphnica, in aliis senium extremum aduenit iuxta centesimum trigesimum annum, vt in India iuxta Calecutum, in Goa ciuitate, tum locis propinquis, Ergo videtur aër esse causa potissima cõsũptionis humidi. Dicendũ quòd præcipua causa consumptionis humidi innati est calor, qui & in hominibus & cæteris animalibus igneus est, & propriũ ignei caloris est siccare, igitur humidum innatum siccatur à calore naturale vt supra demonstratum est, & non par est vt siccetur à duabus causis, igitur non ab aëre; sed quoniam aër imbutus est vi stellarũ, habet etiam motum, ideo non per se siccat, sed vi illa, & ob motus violentiam, siccat autem non humidum innatum membrorum, sed quod est in cauitatibus: at si plurimum consumet siccat etiam substantiam membrorum. Aër autem humectat madefaciendo exterius membra, nunquam tamen humidiora illa secundum substantiam reddere potest. Quapropter aër Indicus facit ad diuturnitatem vitæ quia nullam ferme facit resolutionem cum sit temperatus, & etiam causa est ratio victus cum abstineant à vino, à carnibus, & animalibus omnibus, & vescantur optimis fructibus, ac pane. Quare dicendum quòd aër ciendo motum in calore naturali siccat. Atque hæc fermè sint discrimina aëris temperati, calidi, frigidi, humidi, sicci, crassi, turbidi tranquilli, aut ventis perflati, pestilentis, compositorumque

ex

ex his. Cur autem calidus valde aut frigidus pestem potius sedet quàm irritet, cùm tamen qualitates primæ sint actionum omnium etiam reliquarum instrumenta, docet Galen. 1. de tuen. sanit. cap.17. quoniam, inquit vir ille sapientissimus, etsi actionem calor adaugeat principale tamen agens putredinem scilicet extinguit. Frigus autem omnibus impedimento est; exprimit enim humidum in quo venenum seu contagium est opus tollit agentis condensat patientis substantiam ne recipiat. Vniuscuiusque ergo regionis aëris dispositionem, & qualitatem & quæcunque alia sibi pertinentia Medicus diligenter considerare ac contēplari debet.

CAPVT XIII.

Exercitationum different æ & vtilitates.

TRia sunt ex mente Principis humano perquam vtilia, vt sanitas custodiri quàm ma imè possit; quæ singulis diebus quisque excolere, ac prosequi debet. Primùm vt superfluitates quæ in dies generantur, expurgentur; vt è corpore eductis calor excitetur, reseruetur meatus, membra ad suscipiendum conueniens alimentum disponantur roborenturque; secundum vt reparetur humidum radicale, prohibeaturque ne carnes vi caloris interni, externive tentatæ assidua consumptione tam cito corrumpātur, imò per humidum cibale quantum fieri potest restaurentur atque earum consumptio differatur. Tertium vt calor & spiritus qui vigiliis diurnis atque labore imbecilles redditi, per somnium nocturnum refocillentur; sic enim animales virtutes, motrices, ac sensibiles defatigatæ quiescunt, coctio cibi adiuuatur, reuocatis ad interiora sanguine, calore, & spiritibus. Quibus cùm maxime conducat exercitatio vt ex Galen. colligitur 2. de tuen. sanit. cap. 2. Ideo de eius differentiis, ac viribus agendum est. Et in primis quid sit exercitium, quótve sint eius differentiæ inuestigabimus; mox quo tempore & quantum, & quale peragi debeat; postremo maximum eius vsum ostendemus, quantum tamen ad artem ac humani generis vtilitatem facere possit, Galenum insequentes, addentes quin etiam nonnulla, quæ ab aliis de exercitatione erudita sunt. Est autem exercitatio ex Gal. sententia motus quo respiratio mutatur, eumque laborem solet Hipp. appellare: Estque motus hic voluntarius, & à sensibili appetitu procedens; qui in magnitudine, ac frequentia anhelitum adiuuat, aucta nimirum secundum omnes dimensiones pectoris extensione ob quam cor pluri indiget aëre pro sui refrigerio; affirmante Galeno 2. de tuen. sanit. cap. 2. Quod vbi nulla fit in motibus anhelitus mutatio exercitationem non dici. Ea enim (inquit) exercitatio continenter vocatur ex qua maius, minúsve, celeriùs aut crebriùs respirare quis cogitur. Vnde cùm motus ad aliud referatur, hinc est quod idem alteri sit exercitatio ob vehementiam, alteri non vbi nulla fit vehementia: terminus autem vehementiæ est anhelitus alteratio. Et quamvis qui fodiunt, & qui metunt, & qui equitant & magnæ pilæ ludo se exuant, exercere dicantur, nihilominus illos potius defatigari ac laborantes se excruciari censuit Gal. qui parùm se exercuit in perquirēdo an iidem sint labor motus, & exercitatio. Plures insuper statuūtur exercitationum differētiæ quas percurrere oportet; cùm non quivis motus suos præstet corporibus nostris vsus, sicut nec quæuis quies, sed moderationem in vtroq; expetere iuuat in qua simul quātitatē qualitatemq; iustam & temporibus suis rectè initam conuenire experimur: Quoniam motus aut celeriter, aut tardè aut mediocriter obitur; rursus aut robustè, aut imbecilliter, horumque in medio; postremò aut vehemēter, aut tenuiter, aut horum neutrum. Quilibet enim motus his peragitur differentiis, quæ cùm suscipiant magis & minus, atque varias comitentur motuum species, hinc fit quod tot reperiuntur exercitationum modi à Principe distinctè enumerati 3. p. doctr. 3. cap. 2. Præctereà necessum est eos aut continuato motu fieri, aut interpolato: & si continuato, aut æquali, aut inæquali: si interpolato, aut ordinatè aut inordinatè; & rursus aut sub dio, vel sub tecto, aut solis radiis illustrato, opacóue aut vmbroso. Item & per acclivia, aut per æquam planitiem fieri possunt. Quæ rursus loca ex calore, frigore, humiditate, & siccitate aliquid discriminis acquirere possunt. Omittimus innumera alia exercitationum discrimina, quæ fiunt æstate in vmbra, in Sole hyeme; habet enim Princeps æstate in arena, & loco frigido corpus exerceatur, hyeme perunсto corpore in loco tepidiore; in aqua, in ceno; à famelicis, à cibo oneratis; cum ira, cum metu & huiusmodi, quæ satis fuerit ad iam dictas differentias deduxisse. Nec parùm interest nouisse quænam sit robusta exercitatio, & quæ celer; Robustæ specimen est fodere, magnum subire onus: Celeris verò est rursus breuior, manuum gesticulatio velocior reliquo quiescēte corpore. His si vehementia & temporis continuitas, & aliorum complexiones addātur, vtique & varia, & multa iterum exsurgent exercitationum discrimina. Et harum quidem aliæ magis vnam quam aliam corporis partem exercebunt, aliæ verò totum aquę corpus. Remigare namque brachia magis, pilæ verò paruæ ludus totum æquè corpus fatigat. Tempus autem oportunum cōficiendi exercitationem est cum iam celebrata fuerit prima quæ fit in ventriculo concoctio, & est quando ventriculus, & cibus vnū quasi corpus efficitur; & secunda quæ in iecinore, Et corpus ab earundem superfluitatibus necnon à crudis humoribus mundum exstiterit, eo enim tempore tertia concoctio quæ fit in venis per conuenientem exercitationem maximè perficitur, & tunc calor innatus augebitur, solidiores partes roborabuntur, & membris agilitas, atque alacritas quædam accedet. Natiuus nanque calor qui immodica quiete interdum torpescere solet, moderata commotione excitatus promptius coctiones celebrat ac molitur, & distributionem vehementius, melioremque nutricatio-

nem

nem peragit, dum humores attenuat, meatus reserat, atque excrementa educit, absumitque, & robur tandē vniuerso corpori addit si exercitatio ad iustam metam quæ est reparationis immutatio producatur, & inde cerebrum onerosa ponderis mole degrauatum exhilaratur, & cutis tota florido quodam colore inducitur, atque animi tenebræ discutiuntur. Quæ omnia commoda ad tria reducuntur à Galeno 2. de tuenda sanitate cap. 2. sicut adnotauit doctissimus Galenus 1. de tuen. san. cap. 18. Inquit Gal. Ex membrorum enim attritu illorum durities, tum verò spiritus fit cōcitatior, calorque scil. innatus augetur. Vt verò hæc commoda vnusquisque in proprias species dissecet è membrorum duritie robur maius ad labores, & vt minus ex ipsis afficiantur ex spiritus impetu concitatiore vt excrementa expurgentur, corporisque meatus omnes liberentur. At ex caloris innati augmento attractio, concoctio, nutritioque melior fit, adeo vt solidæ corporis partes quoquomodo humido vitali perfusæ videantur; cuius beneficio mollescere, humida attenuari, corporis angustiores meatus laxiores fieri contingit. Verùm si priusquam secunda concoctio celebrata fuerit, quis se exerceat, crudis humoribus se replebit, qui ad membra principalia quandoque per vim tracti homines præparant ad graues morbos vt 2. de tuend. sanit. cap. 2. adnotauit Gal. & lib. de cib. boni & mali succi, cap. 3. Pari ratione si quis exercitium prorsus neglexerit multa incommoda subibit, pigritiam nempe grauitatem, inappetentiam, & alia huiusmodi, & præsertim ea quæ à crudis succis, atque à superfluitatibus originem ducunt; quæ quotidie necessario ex assumpto alimento generantur. Nullum enim potentia alimentum secundum quamlibet sui partem potest in nutrimentum conuerti, cùm non sit prorsus simile parti quæ debet nutriri ob id in qualibet concoctione superfluitates fieri est necesse, quæ euacuatione indigent (quicquid sentiat Auerr. de test. b. gallorum ac luteis ouorum) hanc cum semper natura haud moliatur, augeri superfluitates par est, quæ adauctæ corpus sanum disponere possunt ad grauissimos morbos, qui sæpè infœlices reddunt homines & breuis vitæ, & præsertim si præditi fuerint mala ventriculi & iecoris temperie. Nam si se exerceant valde, diu viuere non possunt; si non se exerceant excrementis replentur, & morbosi fiunt, & quamvis per medicamenta etiam benigna superfluitates expurgare tentent, læduntur tamen cum huiusmodi medicamenta quamvis benigna, naturæ tamen humanæ sint aduersa, dum violentiam inferunt, vires frāgunt, & senium accelerant, vt testatur Princeps 3. 1. doctr. 2. cap. 2. dum inquit, Medicina purgat, & inueterat accelerāns senectutem. Rabarbarum enim, Agaricus, sena quamvis benigna sint, ingrati tamen sunt saporis, & solo odore interdum nauseam, & cibi fastidium mouent, immo nec euitari potest quin & humiditates naturales & vtiles cum superfluitatibus educantur, non sine maxima iactura virium membrorum principalium vel eis inseruientium, ideo exercitatio necessaria est, has enim tollit superfluitates, & prohibet quin corpus his euacuationibus egeat, & eo magis si nullus committatur error in reliquis quinque rebus non naturalibus. Reperiuntur nihilominus corpora quædam adeo lapsa siue à natura siue ex accidenti, quæ quantumvis optima viuendi ratione atque moderata exercitatione vtantur, euitare tamen non possunt, quin paulatim copiam excrementorum coaceruent, quæ artus beneficio indigent. Videmus & rursus homines in carceribus deuinctos, qui quamvis aliquandiu resistere valeant ob victus moderationem tandem ęgrotant, nec solùm ob exercitij dimissionē, verùm & ob aëris Corruptionem. Nam constat multos eremitas vel sine, vel admodum leui exercitatione ad extremam senectutem peruenisse, modò habuerint liberum aërem. Quinimo per quietem ex quorundam opinione perficitur concoctio, cum quies faciat (per eosdem) ad concoctionem viscerum, & motus ad concoctionem musculorum & externarum omnium partium quæ exercitio calidiores euadunt. At Gal. de omnibus concoctionibus quæ in ventriculo, venis, & reliquo animalis corpore fiunt verum esse vult 3. de puls. cap. 9. exercitio tamen (inquit 5. de san. tuen.) excitatur in membris calor, vnde & alimentum melius attrahunt, & alterant, & apponunt, & excrementa expurgantur impetu spiritus qui foris fertur, membra autem emaciari, quæ non exercentur videmus, quod & probare videtur lib. de consuet. cap. 4. inquiens, singula membra fiunt solidiora, validiora, & robustiora quæ exercentur, nec solum membra robustiora euadunt, sed & mens & animi vires, vbi de memoria, ingenio, cogitatione, & cæteris intelligit, immo & de sensibus ipsis, visu, auditu, gustu, & aliis, qui per exercitium moderatū siue potius leue auctiores fiunt & humiliores. Confert præterea vtentibus lentis, & crassis cibis conciliando longos & profundos somnos, quibus cibi concoquuntur, & ideo dixit Gal. lib. de cib. bon. & mali succi cap. 3. Qui commodum non habent vt se exerceant abstinere debent ab omnibus cibis lenti & crassi succi, velut & vrbani homines qui ciuilem vitam agunt; quoniam facilè in dextri hypocondrii grauitatem aut saltem tensionem incidunt. Et contra si quis valde se exercens vtatur cibis tenuibus, vt oleribus, ptisana & similibus debilitabitur, & breui tempore corpus conficietur. Speciatim verò quinam motus infantibus, & senibus conueniunt, suo loco docebimus. Senes namque multa egerent exercitatione ob multa quæ generant excrementa, verùm ob imbecillitatem eam ferre non possunt, immo eis nocet ob siccitatem, ideo contenti esse debent inambulatione & gestatione. Ex quibus patet exercitationem non laudari simpliciter pro euacuandis exerementis, nam maiorem laudem haberet in senibus, quam in ætate florentibus cùm senes (vt dictum est) magis abundent excrementis, ideo meliùs est vt excrementa non generentur, ne exercitatione,

ne, & alia euacuatione sit opus. Si igitur quantum quisque concoquere valet, edat bibatque, minimo egebit exercitio, non igitur ob exercitationem, sed ob vitæ temperantiam aliasve causas homines diu viuunt. Adde præterea quam periculosa sit exercitatio, si tempore oportuno non fiat: fieri namque non debet dum cibus in ventriculo concoquitur, nec etiam in iecorem, nec si adsint cruditates nec si alui excrementa non fluxerunt, nec si vigilauerit quis nec si Venere sit exolutus, nec si immodice exinanitus, vel repletus, vt vix tempus commodum, nedum horã inuenies exercitium peragendi quin tibi noceat. Iccirco Hippotrium nos admonet 3. de dicta pag. 2. Vt lassitudinem omni tempore diuitemus, ideo in exercitatione non perseuerandum vbi quis lassitudinem sentit. Secundum vt deambulationibus in mane corpus exerceamus. Tertium hyeme, & frigido tempore magis & diutiùs exercendum, sed tamen cessandum non modo antequam lassitudinem sentiamus, sed antequam corpus incalescat. Vitanda est igitur lassitudo præparans ad morbos, exercitium graue exhauriens vires, & in hyeme calefaciens corpus, exoluens robur. Prolixa verò & vehemens exercitatio vsque ad initiũ sudoris & eleuationis anhelitus (quamvis secundum quorundam opinionem videaur bonæ valetudini conferre) in sanis corporibus non probatur, vt quæ necessario vitam breuiet, nam corpus ex ea nimis accenditur & humidum vitale absumi necessariũ est, nec expurgatur. Melius erit igitur se parumper exercere, donec corpus sine spiritus mutatione, & sudore leuiter incalescere incipiat: nã vehemens exercitatio, quæ vltra modum fit siue consuetis siue insuetis semper mala, nam etsi corpus per eam rubeat, & appetitus excitetur, illa tamen carnium humidiores partes colliquat, quæ dum calefiunt, & accenduntur innatum robur dissoluitur, & membra imbecilliora quàm prius erant euadunt, imo sæpe sequuntur febres, vel abscessus, vel phlegmonis initium dum interiora incalescunt, & sanguis totus efferuescere incipit, modus igitur exercitationis est non delassari, nec sudare, nec spiritum intendere. Verùm sat erit vt per eam deferatur singulis membris spiritus innatus, qui est instrumentum omnium facultatum. Et si contingat quòd quis interdum coactus sit vehementi exercitatione vti, caueat ne quiescendo à labore ac magna corporis calefactione corpus statim refrigeretur, ne liquati humores in venis statim congelentur; quia tunc ingens oritur putredo in humoribus, ex qua febris acuta, & maligna, quæ vt plurimum breui solet interficere. Sit igitur exercitatio adeò moderata ac leuis vt sufficiat ad expellenda excrementa quæ sub cute, & in solidis membris continentur: cui si abstinentia adiungatur, vtique & salubrius corpus reddetur & vita longior. Verùm si cum pauco exercitio, & multa quiete copiosus cibus adhibeatur, corpus succosius reddetur ac pinguius, tum robustius, vita tamen breuior fiet, & quantò corpus pinguius, tanto magis inualidum reddetur. Hinc fit quòd senes qui carnosi sunt & rubicundi celerrimè corruunt, & ex tempore atque inopinatè pereunt, nisi ciborum moderatione, & vini potu parcissimo vtantur, Id euenit quia calor innatus robustus est, & iecur validum, vnde illis prospera valetudo, & bonus habitus contingit; sed breuis sunt vitæ ob consumptionem humidi à magno & multo calore. Macilenti verò, & pallidi ac curui, quia calor in eis nõ admodum magnus est, ad longissimam senectã perueniunt, vt in Xenobiis sacras aliquot virgines videre licuit, quæ annũ 100. superauerunt. Qui igitur exercitio vtitur etiã moderato obire ante octuagesimum primũ annum necesse est ob humidi vitalis consumptionem. Igitur qui plurimum senescere debet, id est, celeriter à laboribus etiam in iuuenta, & curis & Venere multa, & multo cibo abstinere, à quibus senes abstinere solent; Atque eò diutiùs homines vitam protrahent, si ex familia fuerint, quæ ad longam ætatem peruenire soleat ex vtroque parente aut saltem ex altero. Indicium enim est quod possint habere principia omnia valida; solentque hos multa concomitari signa, quæ pollicentur bonam valetudinem & diuturnam vitam, vt parùm mingere in iuuentute signum robusti, & bene temperati iecoris; optimè iuxta ætatem videre, multos dentes pulchros, & firmos habere qui plurimum conducunt ad celebrandam optimam concoctionem Parùm etiam ęgrotare signum est benè temperatæ naturæ, & parum abundare excrementis: abundantia enim excrementorum morbus est, nec vires fractæ erunt à præcedentibus morbis. Plurimùm etiam confert ad vitæ maximam longitudinem cor habere, humidum cum calore naturali modico obtusóque cum pulsu molli & non admodum veloci, & iecur robustum (vt dictum est) atque ventriculum, multum etiam in prandio comedere (& parum in cœna) & non conqueri de ventriculi mala concoctione signum est optimi ventriculi, qui parùm in concoquendo laborat. Patet igitur exercitationem non solum valde necessariam non esse, sed plerunque inutilem, dummodo illa leuis non fit, & plusquam moderata, vt iam liquidò demonstratum est; Cuius rei testimonio est quod nullus qui multum se exercet diu viuit. Validè namque excitat calorem qui humidum vitæ consumit, mediocris plus commodi affert ad valetudinem corporis, sed ad vitæ diuturnitatem maximè obest. Leuis verò & bonæ valetudini, & vitæ longitudini prodest. Similiter & copia cibi cum exercitatione ad robur ac bonam valetudinem multum confert, Otiũ verò, & leuis deambulatio, ac tarda qua nec magnopere excitatur calor, & vix ad cibi descensum facit (si cibus moderatè fuerit ingestus) ad vitæ longitudinem plurimum conducit. Protrahitur namque vita dum humidum radicale in corde tuetur à corruptione, atque à dissolutione. Quod an possit expurgari à fæce vt diutiùs cõseruetur, & serò siccetur, non est præsentis instituti. Sat est, quòd qui diu viuere debent, necesse est vt humidum plurimum, & benè pingue in

cordis

cordis ſubſtantia habeant, Calidum verò quod in ſanguine & ſpiritu continetur non multum, non tenue, non acutum. Tenuis enim calor celeriter mouetur: multus & celeriter mouetur,& plurimum ex humido reſoluit velut & acutus. Qui igitur humidi,& frigidioris, id eſt, non admodum calidi ſunt cordis, etſi ad vitæ munia parum ſint prompti,longæui tamen ſunt,& ad magnam ſenectutem perueniunt. Et ſic caput longitudinis vitæ leuis exercitatio cum parcitate cibi, cum corde humido, & calore moderato,niſi aliqua mala intemperies obſtiterit Cerebri, Iecoris, aut ventriculi, multæ etiam ſunt exercitationes quæ cum agitatione fiunt. Eſt aut agitatio quoties corpus mouetur non ex ſe, ſed ab alio, vt nauigatio, vehi aſturcone, vel gradaria mala, rheda, lectica vehi, cunis; quæ dum mouent exagitant corpora citra exercitationem, velut & fictio. Sed agitatio ſimpliciter verum exercitium dici non poteſt, nam nec ſudorem vnquam mouebit, nec calorem excitabit. Nil autem melius excogitari poteſt in adminiſtratione exercitij etiam leuis vt membra extrema exerceantur maxime brachia, pedes, & crura, quieſcentibus principalibus. Atque illa demum erit omnibus numeris abſoluta exercitatio, in qua ſimul iuſtus, & temporibus ſuis rectè initus fuerit motus: ſcilicet ante cibum: Quoniam tunc partes inſtrumentales præparat ad propria munia obeunda,& tuetur ne facile affectionibus præter naturam tententur, imò robuſtiores fiunt,& alimentum melius attrahunt, conficiunt, atque aſſimilant,& quod ſuperfluum remanet, & per ſenſibiles & per obſcuros meatus expurgant, adeo vt nec humorũ crudorum nec ciborum incoctorum copia, neque in ventre, neque in inteſtinis contineri periculum erit, nec deduci ad aliquas animalis partes priuſquam fuerint concocti. Signa autem cibi concocti ſunt vrinæ in colore bonæ: Aquoſæ enim ſignificant humorem in ventre diſtributum inconcoctum eſſe; fuluæ & bilioſæ perfectam iamdudum concoctionem notant, At ſi pallidæ fuerint, moderatæ concoctionis nuper factæ ſignum eſt,& tunc ad exercitationes prodeundum, ventris ac veſicæ excremento priùs depoſito. Et quoniam nonnunquam à cibo leues commendantur in aliquibus exercitationes ab Hipp. immo & à Gal. atque Principe; ij de deambulationibus tantum intelligunt, vt cibus ad ventriculi fundum facilius deſcendat; atque melius poſtmodum conficiatur, & in his potiſſimum qui ventriculum admodum debilem habent. Nec exiſtimandum laborem à cibo omnibus hominibus eſſe incommodum, Nam natura neque hominibus neque animalibus cæteris rectè conſuluiſſet ſi à cibo abſumpto illa coëgiſſet inertia iacere. Immo quicumque peruenerunt ad tempora illa incredibilis ſenectæ omnes fuerunt aut ruſtici, aut milites, aut venatores, qui violento vtebantur motu, ſed aſſiduo, & non interpolato, vt multi faciunt; qui cùm otio ſint aſſueti ſtatim è cibo laboribus repentinis ſe frangunt, & ſæpe grauiter ægrotant: quod non euenit iis qui continuis aſſueti ſunt laboribus. Et ob id Romani nullã aliam artem adeo commodam militiæ putauerunt, quàm agriculturam, quæ in continuo motu vigiliis homines detinet. Quam ſententiam probare videtur Hipp. dum inquit, Non repleri cibis, & impigrum eſſe ad laborem; Ideo exercitatio à cibo non omnibus & præcipuè aſſuetis ſemper eſt mala. In omnibus enim rebus conſuetudinem plurimum valere non eſt dubium, inſueta autem inſignes perturbationes adferre ſolent; idque non ſolum homines, ſed & armenta quoque experiuntur. Alexandri enim exercitum in India nouitate ciborum penè deletum referunt hiſtoriæ. Inſueta pabula greges totos quandoque perdiderunt. Ideo à teneris (inquit Poëta) aſſueſcere multum eſt.

CAPVT XIV.

De frictionum differentiis ac viribus.

INterea quæ corpus noſtrum extrinſecùs mouent, frictiones ſunt: quæ ſæpe in exercitationum loco adhibentur, tanquam earum vicariæ. vt teſtis eſt Gal. 2. de ſan tuen. cap. 11. Idcirco de eis hoc in loco agere tempeſtiuum videtur. Per illos enim excitatus paulatim calor foras euocatur atque concaleſcunt venæ, arteriæque & inde ſanguis ac ſpiritus. Siccant etiam frictiones atque extergunt ea quæ circa carnem ſunt, & operantur vt excrementa plurima auertendi genera ad cutim ferantur, nec corpus admodum conturbant, ſed dum humores in extrema corporis effuſi incaleſcunt, extenuantur, & liquefiunt, dein diſſipantur, & euaporant, & ob id Gal. Aphor. 17. Poſuit eas interea quæ euacuant omnes humores æqualiter. Mouentur igitur quæcunque partes perfrictæ linteolis, aut manibus oleo intinctis, aut alia quavis re; & modò maiori, modò minori frictione, prout ratio poſtulat Cuius proprium peculiareque eſt, vt quieſcentibus membris commotio perfrictis partibus adhibeatur, quæ commoditas quoties libuerit, vſúſve poſtulauerit modò vniuerſum ſingillatim, modò circa quodcunque corporis membrum vtiliter haberi poteſt. Idque duriter, molliter, parùm multum, medioque inter vtrunque horum, donec artificioſa quadam coniectura percipies per hanc moderatam frictionem attenuata eſſe excrementa, laxatos meatus, emollitúmque corpus totum. Nam dum cutis concaleſcit, ſimul oleum intro emolliẽdi genera excipit,& ſtatim floridus quidam rubor per eam diffunditur. Et ſic primã hanc habes fictionis differentiam. Quæcunque enim partes fricantur, neceſſe eſt primò aut quod molliter, aut duriter aut medio inter hæc fricetur. Deinde aut multum aut parùm aut mediocriter. Erunt itaque duæ frictionũ differentiæ; Aliter quidem ex qualitate dura, mollis, & mediocris; Altera ex quantitate, multa, parua, & mediocris. Et hæ rurſus variæ eſſe poſſunt ſupernæ inquam, deorſum,& infernæ. Surſum, partim in ſubiectum ſecundũ corporis longitudinem, partim in obliquum, &

& transuersum, partim quod ad vtramque partem declinat: sunt autem hi potius modi quàm veræ frictionum differentiæ; quibus musculorum fibræ vario modo pertractari, ac fricari possunt iuxta intentionum varietatem. Quandoquidem frictionem, iniectum, ac circumactum manuum corporibus qualitate aliqua afficiendis quæsitum esse patet, hinc sequitur necessariò vt id fiat aut molliter, aut duriter, multo aut pauco tẽpore, aut mediocriter inter hæc. Et hæ quidem sunt in hac arte vtilitates quas reportare debemus ex frictionibus; atque effectus etiam molliẽdi nempe aut durandi, augẽdi aut extenuandi, aut per mediocritatem inter hæc seruandi carnis habitum. Idque intendimus semper siue in longum, siue in rectum, siue in obliquum, siue in orbem agantur manus; siue sub tecto siue sub dio siue in perflato loco, & similibus, dummodo finem propositum consequamur iuxta affectionum diuersas indicationes, quæ sæpe occurrere solent. Aliquando enim quæ nimium emollita caro esse videtur, sub Sole (exempli gratia) fricari debet, vt siccetur melius; sub tecto autem vt ventorum occursum fugiamus. Aliquando perflatum ventis locum quærimus; rursus frigiditatem siccitatemque aliqua de causa; aut calorem atque humiditatem optamus, secundum quod vsus postulat. Primæ igitur ac potissimæ frictionum differentiæ, & ad vsus nostros quæsitæ, sunt, Duræ pro duranda, densandaque carne; vt si manus quæ fricant, linteolis asperis compressiuque vehementi admoueantur: Molles pro emolliendia, laxandaque cute si leniter tractentur partes, blandæque manus applicentur molles cum linteolis mollibus, aut oleo, aut pingui aliquo intinctæ: Mediocres vero carnem in suo statu conseruant. Accedunt secundæ quæ non minus suos effectus afferunt, multa quæ extenuat, Pauca quæ nihil effatu dignum facit; mediocris, quæ quoquomodo implet. Et sicuti duræ cohibent, atque constringunt, ita molles membrum soluunt & laxum reddunt, mediocres mediocritatem seruant Et si his secundæ addantur differentiæ quæ ex quantitate constant, vtique non paucæ fient connexiones; nam duræ & paucæ corpus ligant verùm gracile non reddunt; duræ & multæ corpus constringunt, & gracile reddunt; duræ verò & mediocres corpus ligant, & carnis incrementum faciunt: molles & paucæ corpus soluunt, sed gracile non reddunt, nec carnis incrementum faciunt; molles verò & multæ corpus soluunt & gracile, reddũt; molles & mediocres corpus soluunt & carnes adaugent: Mediocres & paucæ mediocritatem seruãt; mediocres & multæ corpus gracile reddunt; mediocres & mediocres carni incrementum præbent. Frictionum præterea alia dicuntur præparatoriæ, quæ exercitationẽ anteerunt: Aliæ reuocatoriæ, & sunt illæ quæ post exercitationem adhiberi solent pro euacuandis excrementis quæ retinentur meatibus constrictis; per illas enim aperiuntur crassa excrementa ac ferè immobilia attenuantur, mouenturque loco, Atque educentur si molles eo leniori tantum manuum nudarum iniectu, aut mollium etiam linteolorum adhibitione factæ fuerint. Et hæ interdum hominibus plusquã par sit exercitatis conferre solent, velut & equis. Quotidie enim experimur quantum obesse soleat, si quis corporis excalefactione motu aliquo facta cessans statim subsistat, nihilque se aduersus ambientis occursum muniat. Itaque equis defatigatis statim mãdamus vt paulatim circũducatur, donec fere calor ille resideat, & postea vt cõmota excrementa, & superuacanei humores de corpore per reclusos meatus exeant eosdẽ fricari imponimus sic & musculorum tentio tollitur. Præparatoria autem frictio fieri debet ex Aëtij sententia matutino tempore, superfluitatibus excretis, inquit enim Antequam quis se exerceat, prius corpus vsu frictionis tum per lintea, tum per oleum calefacere oportet, & fricandum nudis manibus, donec probè calescat, & molliatur, ruborque floridus efflorescat, & confricta particula in molem eleuetur: atque subiungit, & qui plus iusto resiccati sunt, molli frictione cum largo oleo vti debet, velut & qui iter facere debent per loca admodum frigida etiam qui lassitudinis sensum habent, quique cutis densitatem corrigere putant. Immo qui cutis densitatem ex frigore curare volunt, primò aspera & sicca frictione vti debent, deinde ex oleo, At si rarefacta fuerit cutis, vel ob balneorum aut frictionum aut veneris vsum, paucis frictionibus, illisque siccis vtimur, postea ex oleo aliquo adstringente. Cæterum si contingat humiditates fieri ex multo potu, siccæ fiant frictiones per lintea citra pinguedinem. Interea igitur quæ corpus nostrum euacuant, ac per halitum digerunt, frictiones sunt, quæ ex Gal. sententia 2. Aphor. 17. omnes humores æqualiter (vt supra etiam adnotatum est) euacuant, si eo modo, quem ipse docet 12. metho. cap. 3. fiant, dum eas loco medicamenti aut sectionis venæ adhibet; & maximè in illis febribus, quas syncopales vocant, à crudis humoribus excitatas. Modum verò exactè docet, inquiẽs, A cruribus ad brachia, atque ab his ad spinam, sic verò denuo ad illa reuerti eodem ordine docet, vt si quid per alias frictiones inferiùs deriuatum fuerit absumatur, ideo diu illa fricari iubet. Adiicit etiam vt semper supernè deorsum id fiat, & brachia ab humero ad manum fricentur, Quod si lassitudo superueniat oleo relaxante innungẽgenda sunt. Clarius in libello de sect. ven. aduersus. Erasistratum cap. 9. Qui Romæ degunt frictio præstantiæ non paulò ad euacuationem existit, frequenti enim frictione non paucos istorum euacuauimus, cum alias quæ animi ignauia neque purgans medicamentum assumere auderent, nec sectionem venæ sufferrent. Nec vult esse impedimento quin ea pro sectione, aut purgatione vtamur, nisi cùm vel non assueti minimè eam perferre possunt, aut densa cutis cohibet ne sufficienter euacuentur; quo in casu in lassitudines deueniunt, quas quisquam deuitare debet quantum fieri potest, cùm multorum malorum in causa esse possint. Molestè igitur ferre frictionem, densitatis cutis indicium est, atque ob id

id nihil prope euacuari, ſed magis in laſſitudinem peruenturos. Multa igitur & aſſidua vt continuis diebus præcipiatur ſufficienter euacuare poteſt, vt 12. ant. cur. Pauca, qualis eſt qua vtimur in apotheraphia non poteſt; immo ſi admodum modica fuerit, replet, eas partes, nedum vt euacuat. Verùm quoniam 5. de tuen. ſan. cap. 3. modo præponit crura brachiis in primo loco; in alio brachia cruribus; modò ab inferioribus partibus, modò à ſuperioribus initium ducens, ideo concludendum quòd in ſanis ordo non eſt neceſſarius; in ægris pro morbi ratione faciendus. Reuelluntur etiam perfrictiones leues ac deriuantur excrementa, & humores caput infeſtantes ſi à partibus ſuperioribus ad inferiores fiant, ſequunturque tria illa commoda ab Hippo. tradita. A partibus enim ſuperioribus ad inferiores trahunt; à nobilioribus membris ad ignobilia; & à centro ad circumferentiam. Immo ſi rectè fiant, inter cæteras vtilitates quas præſtant, ſomnum conciliant ex Gal. ſentent. 12. meth. cap. 3. At frictionum numerus vix metiri poteſt. Cauendum tamen ne ex earum multitudine contuſa iam carne, laſſitudinis ſenſus ſuperueniat, ſed ad balnea tranſeamus.

CAPVT XV.

De balneis, ac eorum præparatione.

SEquitur balneorum explicatio; quorum naturam, & ad quem vſum atque commoditatem ea inuenta: quo tempore, qua ratione, ac præparatione, modove ſint adhibenda, tam in vſum communem qnam particulatim: & primùm de aquis dulcibus calefactis, quarum crebrior eſt vſus, agere intendimus. Earum namque natura bene perſpecta & diligenter examinata, cætera facillime pateſcent; quoniam eadem fermè ſunt, quæ circumambientis nos aëris. Quoquo modo enim ex vtroque pariter afficiuntur corpora noſtra, quamvis non vſquam eo balneorum vſus vt aëris neceſſarius ſit, nonnihil tamen & naturæ, & artificij in ambobus reperire experimur. Nam & aërem interdum quem volumus, cum non habeamus, arte nobis ſæpe paramus; ſæpe etiam eodem vtimur natiua ſua qualitate prædito. Pariter & balneum & natiua, & ſæpiſſime quæſita atque à ſcititia temperie aliqua calida paulo maiori ex parte, frigida interdum, & quandoque tepida, feruenti etiam, ſed inter hæc temperata præditum optamus. Verùm vt aqua temperata euadat, frigida cùm ſit, aut inſolationem aut ſæpe ignis beneficium expoſtulat, & tunc eius facultas eſt calefacere, & humectare, vt teſtatur Gal. 6. de ſimpl. med. facul. dum inquit, Dulcium aquarum calidarum facultas temperatæ quidem ſi fuerint, calida atque humida eſt (cùm frigiditas ſemper ei ingenita ac natiua ſit) Tertio etiam de ſanitate tuenda. Dulcium calfactarum aquarum ſi media temperie ſint vis calida, & humida eſt; ſin tepidiores ſint humida, & frigida; quod ſi iuſto calidiores fiant, calida quidem ſed non perinde humida, contrahuntur enim tunc corporum meatus exiles ita vt madeſcere nequeant, nec excrementa exire, quæ intus latent. Quo fit, vt eo temperato lauacro partes intra ſubſtantiam caloris, humoriſque acceptam temperiem intimiùs ſentiant. Vnde ſomnum prouocat, mundat, atque purgat cutim, ſordemque omnem ex illa detergit, humectat corpus, & tertiam coctionem adiuuat, atque corpus impinguat. Infantibus etiam prodeſt lauacrum hoc atque gracilibus magis quàm pinguibus ac corpulentis, atque vocem claram efficit. Hippoc. quoque 6. in 6. de morb. vulg. tria affert balnei temperati commoda; quod nempe os ſiccum humidum reddat, & ſitim extinguat, & corpus calidum & arefactum temperet. Cutaneos namque meatus calor blandus, placiduſque occurrens aperit, ibique impreſſus ſqualorem quemcunque inuenit, demit, atque noxam contractam ſtatim aufert, & ſic ſitim ſi quæ fuerit, atque æſtum vt plurimum tollit propria aquæ dulcis humectatione; ſudores etiam prolicit. Immo ſi eius largior fuerit vſus, duras, tenſaſque partes etiam ſolidiores emolliet, cutis quoque denſitatem facilè diſcutiet. Funduntur quippe primò vi caloris perſeuerantis humores inhærentes, diſflanturque exitum quærentes donec ſicceſcant. Prætereà concoquendi & roborandi vires habent aquæ hæ temperatæ quibus ſpirituum reſolutiones ac ſolidarum partium intemperies corriguntur præſertim quæ ex ſiccitate, nimio labore, aut intempeſtiua inſolatione ſunt contractæ, Ex balnei namque placidi temperati affuſione ſtatim recreantur membra refrigeranturque ac ſpiritus refocillantur, diſcutiunturque bilioſæ materiæ per muſculorum ſubſtantiam diſperſæ atque exhalantur balnei poteſtate, ſicque hicterus tollitur. Ex accidenti quoque refrigeratur corpus extraneis humoribus calidis (vi teporis) in vaporem ſolutis, vnaque concaleſcit ſi humores fuerint frigidi, dum pituitoſum humorem concoquit & per halitum digerit. Verùm non diutiùs in balneo immorandum, eſt ne ſequatur fluxio ſuperuacanea quæ partes impleat, aut immoderata innati caloris diſflatio, vnde & animi ſæpe deliquium: quod ex frigidæ vſu minimè timendum, quæ cum euaporatos humores diſſolui non ſinat, ſic innati quoque caloris exhalationem prohibet. Omnibus tamen humectandi ineſt facultas; & ſi eam feruens nimis vtraque adſtringat denſetque cutim ne altiùs vis aquæ intus adere valeat frigida etiam natatio & præſertim poſt calidam non ſolùm corpus corroborat, ſed caput etiam, & calorem naturalem confirmat, ac ſitim ſedat; appetitum excitat, à calore externo corpus liberat, & hominem exhilarat, ſi æſtiuo tempore eius ſit vſus, nec corpus plethoricum nec prauis ſuccis aut crudis repletum fuerit. Nec ſenex ſit, ſed iuuenis,

& benè carnosus qui frigidam natationem ingredi debet, nec distillationibus obnoxius, nec venere lassus, nec corporis vel animi labore fractus. Et si frigido balneo assuetus non sit, maxima cum cautione ipsum ingredi, & donec assuetus fuerit, gradatum procedere debet: Non etenim æque omnibus frigidæ natationem conuenire liquet, atque omnium minimè infantibus, & fœmellis præsertim gracilibus, & imbecillibus; nec senibus & iis qui frigidæ sunt naturæ. Sit verò aqua temperatè frigida, & non vt nix vel glacies. Et si in eius descensu horrorem percipiat, statim exeat. At qui optimum corporis statum sortitus est, frigidæ natatione minimè indiget, & nostris têporibus vix paratur, nec frequenti est in vsu. Immo si cutis densata plus iusto fuerit, obnoxios nos morbis reddit, quorum ortus ab intrinseco est. Vnde quærendum pro firmanda bona valetudine, vt lauacra naturalem quandam, moderatamque constitutionem inclinantem tamen ad frigidam deducantur, vt eius opera, carnosaque præsertim musculorum substantia sese recolligentia robore proprio mirum in modum firmentur hinc appetendi & concoquendi vis maior; quoniam dum frigida adstringit cutim ac densat, vires nostras adauget intro repulso calore, coactoque in vnum, tutosque nos reddit ne laxata nimis cute imminentes extrinsecus noxas facilè recipiamus. Erunt igitur balneorum aquæ dulcis partes quatuor; Feruens nempe media in temperie, tepida, ac frigida. Vis feruentium inquit Gal. 22. meth. cap. 10. & 3. de sanitate tuenda, excalefacit non tamen ferè humectat. Si media sint temperiè ex æquo fermè humectant, & excalefaciunt. Quæ verò his frigidiores sunt, vocanturque tepidæ, humectant, atque refrigerant. Frigidæ autem corpus confirmant, atque adstringunt; ob id verò solent & sudorem quandoque prolicere & euacuare, atque hæ solæ Hecticis conueniunt, vt testatur Gal. 10. metho. cap. 10. Verùm notandum quod licèt balnea temperata calefaciant, & humectent, possunt tamen diuersos parere effectus iuxta moram & temporis quantitatem quam quis in eis duxerit, ita vt interdum per accidês humoris in halitum digerant, alios rursus fluere faciant in parte, alios concoquant, aut molliant dura, aut vires reddant robustiores, aut infirmiores, dum fluxiones conuocant ad partes. Præterea balnea tepida per se refrigeratum corpus excalefacere possunt, dum sanguinem ad exteriora auocant, & refrigerare excalefactum per accidens dum humores per halitum digerunt aperiendo cutis meatus, digestis exhalationibus fumidis ac fuliginosis. Euacuant enim ex summa superficie corporis, atque auocant ex profundo; & si frequentiùs adhibeantur calida purgare etiam poterunt. Quod & declarasse videtur Gal. 2. Aphor. 17. dum inquit, euacuatio omnium humorum æqualiter, primò fit per venæ sectionem; proxima huic per tibiarum scarificationem; & quæ per frictiones, balnea, & exercitia, ex accidenti autem per inediam. Ex quo liquet balneum totum corpus posse euacuare: excrementum etiam, putreque si quid ad cutim hæret, euocat, têsasque partes emollit, & ob id apotherapiæ pars quædam dicitur. Est autem apotherapia postrema pars cuiuslibet exercitationis probè peractæ; quæ duplici consilio fit; & vt excrementa expurget, & vt à lassitudine corpus tutum reddat, & præsertim quæ immodico exercitio succedere solet atq; solidas animalis partes firmet. Spiritus quoque cohibitio ad apotherapiam exercitationem pertinet, tensis quæ in thorace sunt musculis vniuersis vt per eam aliquid excrementi extenuati transeat. Fasciarum necnon circûactus pars eiusdem exercitationis habetur. Est autem apotherapia exercitatio quæ nec continua nec vehemens: continua enim & vehemens præparatoria potius exercitatio dicitur. At quæ de exercitationum ratione dicta sunt, eadem, & de balneo dicta esse putandum, quippe quod de vno quoque maxima est habenda ratio temperaturarum, cû non parua sit dictarum inter se naturarum differentia: Aduersissimum est enim humidû & frigidum temperamentum ei quod calidû est & siccum, quod sicut exiguum suffert motum, maiorem aliquantisper frigidû & humidum postulabit, dummodo sudorem, alterationemve vllam corpori inferat. Frigidum vero & siccum senum temperamento quàm simillimum est; atque etiam celeriter eiusmodi corpora senescunt. Humidum autem & calidum fluxionum vitiis est obnoxium. Vndecimo etiam metho. c. 10. & 20. docet Gal. banea duo commoda febrientibus præstare primum quod febrilis caloris multum per ea transpirabit, & nonnihil humorum copia euacuabitur. Et quod fuliginosum, & fumidû exstiterit adinstar fumi digeretur. Vult etiâ 7. de san. tuen. c. 7. quod infantibus maximè conueniant balnea ob vim quam habent humectandi, & quòd magis gracilibus quàm pinguibus prosint. Prosunt & febrientibus putrida febre si à coctione adhibeantur vt l. de tab. c. 7. Hecticisq; omnibus, & similiter à coctione his qui putrida cum hectica iuncta laborant. Idcirco 11. meth. c. 10. tres excipit casus in quibus balnea non conueniût. In febribus primus si multitudo crudorum humorum adfuerit; funduntur enim & obstruût: Secundus, si imbecillis sit aliqua particula, periculum est, ne in illam confertim humores confluunt, ac firmentur: Tertius si horror excitetur ex balneo, nam & quæ est, febrem accendere, & nô est, excitare potest. Insuetis etiam admodû nocet & omopthoicis, cum sanguinis fluxum imitet, nocet & plethoricis corporibus, necnon & crudis humoribus repletis: ob id in principio morborum in accessionibus, & augumento morborum plurimum obest sic & vtero gerentibus. A cibo, inquiunt nonnulli *balneum* gracilibus prodesse: id sanè *interpretandum* sic reor, cùm coctio in *membris* iam incipit celebrari, & non priùs quia tunc coctionem perturbaret. Dissoluit præterea balneum vires si superfluum fuerit, & effœminat homines, Nocetque plurimum, si à balneo, vino quis vtatur, vt Galenus hæc omnia perbellè adnotauit.

Nocet

Nocet insuper inflammatione, & erysipelate laborantibus, & quibus continua adest distillatio,& grauedo ac capitis dolor ex ardore. Subministrat necnon balneum materiam omnibus morbis materialibus, & putredini nocet, immo eam gignit, & auget. Vlceribus quoque obest; siccatione enim illa indigent si sanari debent. At viceuersa in quacunque affectione in quavis parte contenta cui calor igneus coniunctus sit,qui corpus exsiccet, balneum temperatum semper conuenit,dum nihil impediat:hoc enim habet admirabile quod omnes siccitates siue calidas siue frigidas corrigit.Antiqui autem quadruplicem balneorum sedem facere consueuerunt vt 10.metho.cap.10. Primam calidi aëris, sed non aquæ ne vrerentur; & hæc quidem febricitantibus omnibus est admodum inutilis: secundam temperatæ aquæ: Tertiam frigidæ, frigidique aëris: temperati,& absque aqua,ibique siccabantur. Tres quoque eorundem præparationes exstruebant; Prima pro sanis, in qua prima pars calidior est secunda, & secunda tertia; & in prima nulla aqua est, in secunda calida,& tepida,in tertia frigida: secunda erat præparatio balnei non consueta,sed conuerso modo vt prima pars sit frigidior secunda, & secunda tertia. Tertia præparatio est in translatione vt statim ingresso spargendo aquam aër secundæ & tertiæ domus temperetur ne vires ægri conciderent; & calor alioqui etiam nimis per se magnus adhuc ampliùs incenderetur. Atque hæ sunt fermè summæ balneorum differentiæ (dulcium aquarum intellige, de more Gal.)quas præstare solitæ sunt facultates, nam aliæ quoque excogitari possunt inter has mediæ quemadmodum fit in re omni quæ magis, minusve suscipit.

CAPVT XVI.

De Quiete.

SVperiùs ex Hipp. sententia à nobis demonstratum fuit non esse in labore perseuerandum,vbi quis lassitudinem persenserit. Ex quo præcepto vnum non vulgare commodum sequitur, quòd videlicet, vbi quis lassitudinem sentire incipit, & quiescendo haud lassitudo mitigetur, indicium est, quod corpus multis excrementis est repletum, & ad morbos paratum, ideoque purgatione egere. Ob id Hippo. in præceptionibus dixit, vehementis laboris studium deuitandum est.Et in 3. de dieta, dat nobis tria pulcherrima præcepta. Primum, vt lassitudinem omni tempore deuitemus; secundum, vt deambulationibus tantùm in manecorpus exerceamus,Tertiùm hyeme & tempore frigido magis & diutiùs exercendum,sed tamen cessandum non modò antequam lassitudinem sentiamus,sed antequam corpus incalescat.Igitur nos admonet vt lassitudinem quolibet tempore deuitemus quoniam corpora præparat ad morbos;graue etiam exercitium quia vires exhaurit,& tempore hyemali, quia dum corpus incalescit, exoluitur robur. Quare nimia exercitatio (vt superiùs abunde ostensum est)in sanis non probatur,vt quæ necessariò vitam breuiet.Quod & Gal.affirmare videtur in 6. Epidemion.comm.3.sect.2.inquiens;Omnes exercitationes & carnium, & adipis,& succorum abundantiam minuunt.Idem quoque 4.Aphor. 13. Exercitia sunt apta natura exsiccare. Quapropter sat erit se exercere donec corpus aliquantisper incalescat sine spiritus tamen mutatione, & sudore, & tunc temp is saluberrimum erit quiescere. Est autem quies priuatio motus in subiecto apto,siue ab exercitatione vacatio,quæ omnes fermè lassitudines tollit (spontaneis exceptis) & est tanquam caput longitudinis vitæ, dummodo non sit eius generis vt per eam partes corporis otio mirum in modum torpentes deflectantur,nam veluti motus leuis roborat,sic otium immoderatum corpus tabefacit.Quin etiam si sit diuturnior nō parùm molesta esse solet, & maximum adferre ad tuendam sanitatem incommodum si prorsus deses fuerit;quandoquidem nullum animans immodico vllo delectatur sed semper medium modum expetit.Idemmet comprobat Gal. 2. Acut.sect. 50. inquiens; Vt venter diutiùs omnino otiatus functionem perficere probè non potest, nisi prius sensim rursum assuescat, & suas exerceat operationes,sic corpus vniuersum, singulæque aliæ partes.Quarto etiam de tuen.san.cap.4. ostendit moderatam quietem semi crudorum concoctionem adiuuare. Nam quod mali succi iam planè corruptū est, nec cōcoqui etiam potest,id sudore,vrinaque expellatur, quod semicoctum adhuc est, concoquatur atque vtile reddatur. Id autem optimè quiete,somnoque conficet. Qua ratione ductus.Gal. prodidit. Tarda quies veluti & tardæ exercitationes corpora pinguia efficiunt, ac humiditatem naturalem seruant. Est autem quies admodum necessaria,& potissimum exercitati cibaria illico assumerent in corpore adhuc ab exercitatione calorem seruante; sed postquam exactè per quietem fuerint refrigerati: per eandem etiam celebratur ac perficitur concoctio viscerum. Vtilissima quoque est calidis & siccis temperamentis quia corpora humectat veluti frigidis & humidis leuis exercitatio,vt quæ superflua excutiat, & vias aperiat vt calor liberè diffundi possit. At si quis obiiciat quod quies ex Principis sententia 1.par. doctr.2.cap.12.semper infrigidat ob priuationem viuificationis & obstructionem,quæ suffocat, & humectat propter superfluitatum resolutionis defectum, quies etiam per accidens (inquit) caloris putredinalis causa esse potest prohibendo ex superfluitatum copia congruam caloris & humoris euentationem ad quam quidem & siccitas ipsa consequitur.Respondendum Principem intelligere de immoderata quiete de qua locutus est Gal. de caus. morb. cap. 3. Quies immodica (dicens) causa est frigidorum morborum.Non itaque otiosa vita, si diu perseueret,diu stare poterit absque maxima corporis noxa.

CAPVT XVII.

De Alimentorum facultatibus.

ALimentorum facultas quàm vtiliſſima immo neceſſaria ſit pro inſtauranda corporis noſtri ſubſtantia quæ quotidie, quin potiùs in horas deperditur, vnicuique conſpicuum eſt. Corpus etenim noſtrum ſi ex toto integrũ, illæſumque perduraret, & tale quale ipsũ ab initio Creator fabricatus reliquit, nequaquã correctore equiſſet. At cũ ſemper diffluat atque diſpereat aliquo præſente obſeruatore indiget; qui & quod diſſipatur quantum qualeque ſit agnoſcat, & illico tale ac tantum viciſſim reponens inſtauret, ita vt quod euaneſcit non aliter quam cibi, potuſque ratione ſubueniri liceat; cum ſine alimento ne viuere quidem neque ſecunda neque aduerſa valetudine poſſimus: Alimenti namque defectus corpus exſiccat, & fretum in vtero interficit. Ideo de cibi, potuſque materia tanquam præcipua cautione pro producenda ſeruandaque ſalubriter vita in præſenti tractare ratio nos admonet. Et præſertim cum nulla alia in re magis, cerebriuſve peccatur. Sæpe enim copia ac rerum varietate ſeducimur, atque adeo anxiè condimenta ac ſaporum coaceruationes vehementer & pluſquam requirimus pro palato, gulaque ad auiditatem irritanda; Ita vt ſæpè contingat multos nimia ſatietate degrauatos, alios multis morborum generibus ob plenitudinem prauorum ſuccorum affectos, nonnullos articulorum doloribus, aſthmate aliiſque diuturnis morbis cruciatos iri obſeruaſſe, dum cibos, condimenta, atque obſonia quãplurima in menſa habere ſolliciti fuerint, nullam habentes conſeruandæ ſanitatis rationem, & nihil aliud curantes quam vt vẽtrem expleant, atque in barathrum gulæ totum inſumant patrimonium. Quapropter maxima huius pernicioſi erroris habenda eſt ratio, ne tam frequenter tot tantiſque modis homines eum incautè incurrant, ſed introducta meliori conſuetudine in melius etiam proficere, atque aduerſus morbos pugnare & reſiſtere valeant, & cum hilaritate ad extremum vitæ ſenium incolumes perueniant. Eſt autem alimentum, ex Gal. ſcientia 3. de ſimpl. medic. facult. cap. 3. id quod ſubſtantiæ corporis aſſimilatur; cuius tres ponuntur ab eodem ſignificationes 1. de tuen. ſanit. cap. vlt. Aliud quod nutrit, aliud quod quaſi eſt nutriens, aliud quod nutriturum eſt. Verùm proprium illud alimentum nominamus quod partibus animalis adiicitur; Nutritur ſiquidem pars vnaquæque ex proprio ſibi alimento, quod eſt illi ſecundum naturam, illudque trahit & non omnes partes vno, eodemque alimento aluntur. Immo pars cùm conuenienti ac proprio ſibi alimento careat, patitur, & tandem corrumpitur. Non enim ſolùm corpus alitur cibis, ſed interdum contingit quod alitum immutetur, atque naturam nutrimenti ſequatur. Namque vis corporis alimentum priùs conficit, deinde ob perſeuerantiam pati poteſt, ita vt crebris actionibus corpus quoque ſuperetur atque in alimenti naturam aliquantulum trahatur, cui & animi vis conſentit, dum affecto corpore facilè animus concitatur, vel difficile ad iram, mœſtitiam, timorem, alacritatem, intemperantiam, iniuſtitiam, audaciam, libidinem, & alia huiuſmodi quæ ſæpe numero alimentorum vſu deteriori vel meliori euenire cernimus. Quoties enim ex alimenti deterrimi vſu atra bile quis repleatur, triſtem illum ac mœrentem euadere videmus: ſic è diuerſo, ſi puriore ac conuenienti victu vtatur, hilarem ac mentis acie ad concipiendas rerum ſpecies promptiſſimum cognoſcimus. Erit igitur non exiguum huius rationis victus beneficium quo ſalubris hæc ars tum ad ſanitatem corporis, tum ad mentis, ingeniique exacuendam aciem atque exornandos mores conducere conſueuit. Nam etſi aliæ ſex res non naturales aliquid & illud maximi momenti addant, maximè tamen ex ciborum vſu noxa vtilitaſve tum corpori, mentique contrahitur. Spiritus etenim quibus pro inſtrumento præcipuo anima vtitur, quique ſedem propriam in ſanguine habent, dubie procul ſanguinis naturam imitabuntur; Ita vt ſi temperatus ſanguis fuerit, & ipſi quoque temperamenti; ſin craſſus, & ipſi craſſi; ſi tenuis, tenues, ſubtileſque inſequentur. Ex optimo igitur & cõuenienti ciborum delectu maxima conſequitur vtilitas, tum ad mores, virtutumque exercitationem & ad ſedandos animi affectus, vel ſaltẽ minuendos, atque etiam coërcendos, tum ad curandas quaſlibet corporis affectiones maxime valet. Duplex autem eſt alimẽtum, quod ſingulis conueniens eſt; aliud quod ſecundùm ſimplices qualitates; aliud quod ſecundum totam ſubſtantiam eſt. Totius ſubſtantiæ conuenientia habet maximiam vim ad ea quæ educuntur bibunturque, non in ventre modo, ſed etiam toto corpore conficienda quæ etiam conſueta ſunt vt minus moleſtare, ſic & faciliùs ſuperari ſolent, ideo de cibis ac condimentis eorumque quantitate, & qualitate omni cum diligentia agendum.

CAPVT XVIII.

Condimentorum ratio, & vſus.

QVamplurimum reperiuntur in rerum natura quæ ob ſenſuum diuerſitatem aliis certa aliis incerta videri contingunt, quoniam aut tuæ, aut illorum temperiei certum & conſtans omnibus iudicium non eſt. Etenim quot indiuidua in humana ſpecie, tot diuerſa temperamenta ſunt conflata ex diuerſa proportione humorum, ex quibus diuerſos guſtus etiam eadem in re homines ſentire conſtat, quippe quòd reperiuntur qui mel neque dulce eſſe, neque amarum

aſſerunt; quod tamen omnes dulciſſimum confitentur. Manifeſtum eſt enim vitiatos, deprauatoſque corporis ſuccos varias in guſtu differentias parere. Quadere Gal. lib. de cib.bon.& mal.ſuc.inquit, Ad cibos minimè accedimus planè ſecundum naturam affecti; nec interdum cognitam aut exploratam exactè familiaris alimenti qualitatem habemus: Et hinc cibi alias alij ſentiuntur iucundiores, ſuauioreſque. Interdum iidem cibi à quibuſdam ſuaues percipiuntur ab aliis tanquam penitus inſuaues reſpuuntur. Quapropter vt cuncta animantia quibuſdam frui poſſent, quæ alias penitus reiicere conſueta erant, neceſſarium fuit aliquam perquirere artem Galen. pluries traditurum promiſit nunquam tamen præſtitit. Eſt autem hæc condimentorum ars præparationis cuiuſdam ac compoſitionis ratio certa rei inconditæ atque incompoſitæ quæ in aperto ſatis poſita eſt, pro commodo præcipuè atq; vtilitate humanæ vitæ, dummodo vltra modum ad præfixas metas non euagetur: Non quemadmodum fecit Platina, qui libellum de honeſta voluptate inſcripſit, potiùs ad vſum culinarum & voluptatem heluonum qui popinis tantùm indulgent, atque gulæ, ventrique ſunt dediti, quam vt ſalubrem arte traderet:& totum ſtudium poſuit in arte parandorum ferculorum, varieque in menſarum lautiorum concinnatorum, & bellariorum vſu, maximo cum detrimento humanæ ſalutis; ſiquidem voluptatem tamen ſecutus eſt, non autem vtilitatem. Eſt equidem ars hæc pernicioſa, niſi vt diximus quibuſdam coërceatur legibus, quæ nobis inſeruiant vt ſanitati conſulamus. Obſonia igitur ita concinnentur, vt dum grati, iucundioriſque ſunt ſaporis, commodius ingerantur; & dum gratiùs ac ſapidiùs accipiuntur, ita libentius à ventriculo amplexentur, & faciliùs conficiantur, ſicque coctio iuuabitur gratiore ſapiditate. Et ne intempeſtiuis condimentis & obſoniis veluti ſcitamentis quibuſdam errandi occaſio præbeatur, hæc ſunt animaduertenda. Primò vt condiantur non pro fame, ſitique excitanda ſimpliciter ſed vt languentem, & plus iuſto deiectam ſiue à quavis re præter naturam corruptam appetentiam erigant concilientque. Præterea multa ſunt obſonia, vt carnes, piſces, oua, & alia innumera, quæ niſi ad ignem decoquantur, & condimentis quibuſdam parentur, adeo ſunt infenſa vt ab omnibus ferè abominentur, reiicianturque; prauum inde generant ſuccum, cum vix à natura ſuperari queant. Accedit ad hoc quòd condimentorum apparatu obſonia plus nutrimenti afferunt vt carnes ſi rectè aſſentur, frequentiſſimoque fuerint in vſu. Quàm multa enim ſunt quæ ignis ſolummodo operam expoſcunt, quæ ſiue elixentur, ſiuè aſſentur dum vim ignis experiuntur, ſuauia, & dulcia ſiunt, cùm prius acida aut auſtera aut dura, & minimè vſui idonea eſſent; ſua enim qualitate attenuando, molliendo, atque inutilia ſeparando, à vitiis ea corrigit, & dum dulcia & ſuauia euadunt, naturæ noſtræ amica, affinia, & familiaria ſiunt dummodo optimi temperamenti, & conſtitutionis homini offerantur. Intemperato enim per omnia ea quæ ſunt amara, inſuauia, & minimè vſui idonea (vt patet de prægnantibus quæ extinctos carbones appetunt) ſi offerantur, tanquam ſuauia comprobant, & admittunt. Sic ſiqua ex parte alimenti rationibus non reſponderint, vel nimia denſitate, vel ſiccitate, vel duritie fuerint referta variis condimentorum auxiliis ea iuuari, vel liquore aliquo caſtigari poſſunt. Sed notandum quod condimenta ſi pura & per ſe, & quatenus condimenta conſiderantur, medicamentoſæ cuiuſdam facultatis vices gerunt, nec vllo pacto pro obſoniis haberi poſſunt. Acria namque pura inter alimenta non numerantur; verùm ſi cum obſoniis coniuncta habeant vires alendi facultatem impertiuntur. Immo nonnulla reperiuntur, quæ ſi quis eis ſolis cum pane veſcatur obſonia ſunt; & in ſimul ſi cum obſoniis adhibeantur, condimenta erunt ad multa egregia, vt caſeus vna cum pane mãſus obſonij vires præſtat; cum reliquis obſoniis miſtus, condimenti rationem habet. Quòd nutriat, Dioſcorides affirmat lib. 2. cap.64. Caſeus (inquit) recens benè nutrit, & ventriculo vtilis eſt. Idem ſerapio. Caſeus recens eſt ventriculo vtilis, plurimùm nutrit, boni ſaporis, facilè ad membra permeat, carnem auget, & impinguat. Condimentum autem eſt ſi aliis cibis iungatur, quamvis eius vſus non admodum probetur: etenim ſi tenuibus obſoniis addatur, aut eum incoctum deducunt, aut deſcendunt ante ipſum. Si craſſis omnia in ſimul iuncta grauant & moleſtia afficiunt ventriculum. Eſt igitur caſeus recens (mollis, non ſalitus, butyri non expers, iucundi ſaporis, non lentus, ſed nec friabilis) leuis cibus, proprius ſenum. Sal quoque inter ciborum condimenta primum obtinet locum, cùm mortalibus præclaros prebeat vſus, quippe quod vita humana ſine eo vix degere queat. Nonnullis ob id viſum fuit ipſum elementum neceſſarium nuncupare; quandoquidem nullos eſſe populos, nullas nationes in quavis orbis parte crediderim, quæ eo non vtantur ad condimenta, & ad ſalituram; tanta eſt apud vniuerſas gentes eius vtilitas omnibus temperaturis, ætatibus, ſexui, temporibus & vitæ inſtitutis, licèt aliis magis minuſve conueniens appetitum excitando inuitandoque. Immo apud veteres habetur quod in obſoniorum inopia panem ex ſolo ſale edebant, quin & cætera cibaria ferè ſemper eo ſolo condiebant; & cæpas, porros, allia, raphanes, & huiuſmodi ex ſale commanducabant. Pro ſeruandis etiam in longum tempus carnibus, piſcibus, & aliis quampluribus eſcis, nil melius ſale, ob peculiarem quam habet dotem ea præſeruandi à putredine, quoniam vehementer reſiccat, & ſuperuacaneum humidum veluti depaſcens exugit, nec humidum naturale attingit, ſi modus ſeruetur: imò calorem naturalem excitat dum aduentitium atque extraneum excludit, & à putredine tuetur, & condiendi facultatibus ignis vices æmulatur calefaciendo atque exſiccando, quibus humorum pertinaciam abſumit. Dentibus

prodest, & ora fœtere prohibet, & valde vtilis est pro conseruanda valetudine vt testatur Oribas. lib. 2. cap. 58. dicens, sarda salita ori grata appetitum excitat. Tynni autem venter recens stomacho idoneus vt in genere sale conditorum boni est succi. Item Gal. 4. de simp. med. cap. 20. hæc habet: Omni enim sali obscura quædam adstringendi vis inest, qua eas quæ condiuntur carnes constringit, densatque potissimùm vbi durus & minimè fragilis extiterit. Talis est exactissimus quidem fossilis fere omnis; minùs autem illo marinus, tum qui multis in locis aquis leuiter salsis vrescentibus prouenit tertium locum obtinet. Tertio quoque de alimen. cap. 4. salis namque facultas est cõposita, nam corporá quibus admouetur, humores superfluos tenuat & digerit, & præterea corpora ipsa cogit in sese ac condensat. Deinde dicit quòd quæ aptè salita sunt & mollia, si edantur, humores crassos & glutinosos tenuant. Sal enim quicquid in corporibus humidum inest absumit, & quod reliquum est substantiæ solidæ contrahit. Immoderatior autem eius vsus sanguinem & humores adurit; pruritum scabiemque gignit, vrinæ ardores addita pituitæ salsedine, & alia mala parit. Aceto proinde multa insunt quæ condimenti & intincti numeros omnes absoluunt, inter quæ tenuitas ei inest, ratione cuius omnes obsonij partes penetrat suasque qualitates secum eò defert, atque multa quæ esui sunt inepta, ad gustum gratissima redigit, vt semina, herbulas, radices, & alia innumera, Præstatque id mirificè acetum quod glutinosos succos, quales fungorum esu procreantur, dissecat, aut solum aut cum melle (sic enim paratur oximel) aut si in eo decoquatur hysopus, vel origanum, & huiusmodi. Semper enim prodest eis qui suffocationem ex fungorum esu patiuntur. Alia etiam ferè innumera sunt condimentorum, intinctuum, atque embammatum tum simplicium, tum compositorum exempla, quæ ad potentiam, rationem ac regulam reduci possunt, de quibus suo loco agemus, vt cuncta condimenta vsus suos hominibus cuiuscunque sortis communicent, nec magno admodum negotio id assequemur si priùs omnium saporum naturam, & temperamenta explorata habuerimus.

CAPVT XIX.

Saporum natura & temperamentum.

GAlenus lib. de oculis par 2. cap. 1. inquit quod sapor nihil aliud est quam aqua alicuius corporis siccitati admista calore operante. Proinde antiqui saporem vocauerunt chymum, idest, liquorem, habens organum suum in lingua seu potiùs in neruo qui in lingua latet absconditus, caro verò ipsa porosa linguæ quæ neruum operit, medium est, per quod fit gustatio, dum obiectum tangit carnem linguæ atque in eam suam imprimit speciem. Oportet enim sapidum coniungi & commisceri saliuæ, seu saliuari humori qui à natura semper est circa linguam vt immutetur gustus, qui hoc modo discernit sapores: & quando humor hic deficit vt in febricitantibus ob nimiam siccitatem omnia insipida eis apparent vel nullo oblectantur sapore, nec exoptare solent nisi aquam vel fructus quosdam qui secum humiditatem afferunt, quæ aliqua ex parte officium suppleat saliuaris illius humoris deficientis. Pari ratione si saliua illa quadam amaritudine fuerit infecta, malè iudicat lingua, dulce reputans amarum, ob infectionem saliuæ quæ omni sapore denudata est, vt omnem saporem possit commode discernere non est tamen saliua hæc medium gustus propriè, quemadmodum neque lumen medium est visus, neque euaporatio medium est odoratus, sed est quædam propria obiecti conditio, vt conuenienter sensum immutet, & tale quiddam sine quo obiectum nequit immutare suum organum. Saporum igitur genera sunt; Dulce, Pingue, Austerum, Acerbum, Acre, salsum, Amarum, & Acidum. Plinius autem suaue, & Acutum addidit. Nec desunt, qui sapores innumerabiles, & mistorum numerum nullum certum esse existimant; cùm tamen constet sub iam dictis generibus omnes comprehendi, licèt ratione commistionis discrimina non pauca exoriantur quæ à lingua exuberanti suo sensu ob complures, qui in ea inserti sunt, neruos dignoscuntur. Immo quæ familiaria sunt eligit, aliena verò refugit. Dulcia igitur, prout dulcia sunt, aliquid caliditatis obtinent vt Gal. affirmat 4. & 6. de *simpl. med. fac.* vbi ostendit quod dulcis qualitas est moderatè calida & quod dulce omne calidum temperatum est, nec potest vllo pacto esse vehementer calidum etiam quod magis dulce magis calidum sit; immo si dulce admodum excalefiat amarum euadit, vt mel admodum decoctum atque vetustũ. Verùm si aliam habuerint qualitatem sibi coniunctam, adstrictionem nempe quæ sensu animaduerti possit, & quæ alias qualitates vincat obscuretque illud modicè dulce adstringendi, refrigerandique qualitate præditum esse experientia comprobat; & Gal. attestatur 4. de simpl. med. fac. cap. 7. de cerasis, prunis, malis punicis, & similibus, quæ cum modice dulcia sint, valde etiam aquea est eorum substantia, & ob id aliquantisper frigida sunt, sed non vt acida, cùm tepidam quandam caliditatem obtinere dicantur. Quædam præterea proprio & insito calore dulcia existunt vt mel, & saccarum; quædam acquisititio, & ascititio quæ ab igne præparantur vt proinde suauiora fiant, & nutritioni magis apta. Pinguis autem sapor naturaliter odiosus est, & cibis fermè ineptus; à solo enim & maximè pingui commouetur nausea; ob id à Gal. ommissus tanquam ad gustum nihil attinens: veruntamen ob vsum & necessitatem gratus nostris temporibus factus est, & magnam videtur habere partem in epularum condimentis: immo nihil ferè apud coquos

ac

ac pistores magis est in vsu, & præsertim porcina pinguedo quovis modo salita quam adipem aliam, aliam laridum vocant; cuius copia non inepte quæritur ad multos vsus in condiendis ferculis pro infringenda illorum acrimonia, neque enim ex alio animali numerosior vlla est materia ingluuiei, & omnes mehercle carnes earumque partes hac suauiter condiri, præpararique possunt, ita vt vix possibile sit præclaros eius vsus explicare. Pinguedo autem hæc facilè liquatur diffunditurque & ex quadam alimenti affusione fit, & calida censetur; tum quia oleosa est, tum quia facilè in flammam transmutatur vt testis est Gal. 4. de Vsu part. cap. 9. Et cùm ex genere dulcium sit, nutrit sed parùm, & potiùs condimentorum quàm alimentorum vices præstat, vt iam diximus. Huic accedit vitulina, hædina, galli, capi, & similium. Reliquorum verò animalium aut rarus aut nullus hoc in negotio est vsus. Austerus verò sapor est acerbus exolutus; nam corpus quodcunque linguæ admotum vehementer siccans ac constringens ipsamque ad multam profunditatem exasperans austerum dicetur, velut pyra syluestria immatura, cydonia, corna, mespyla, & similia acerba omnia nominantur, hoc est, intensæ austera: quæ verò minùs aspera, & quandam dulcedinem adstrictione permistam habent austera dicuntur. In his tamen quædam inest proprietas affectionum non satis clarè explicabilis, tum in austeris, tum in acerbis saporibus, nec immerito austerum saporem non ausus est Galenus tanquam speciem saporis nominare; tum quia illum in solo vino reperiri affirmet, cùm dicat Austerum saporem ex sapore dulci in vino acerbo mistum fieri, & ob id non multùm refrigerare; cùm pars dulcis in vino sit calidior. Acerbum itaque corpus cùm terreum sit ac frigidum si aquea humiditate humescat, austerum euadit: retunditur enim vis acerbi saporis ab aquea humiditate. Acerba igitur frigida sunt, & adstringentia quoque sicut & austera, quare inter se tantùm differunt secundùm magis & minùs. Sunt & crassarum partium sed moderatè, quia si in substantia essent admodum crassa vtique sapor eorum potiùs insipidus quàm acerbus esset. Nec admodum tenuia sunt; quia immodicus calor in crassa substantia esse non potest. Acerba etiam pleraque tractu temporis sponte transeunt in dulcia, vt mespyla collecta; quia eorum substantia non in humido puro sed terreo commisto & temperato continetur: immò si substantia admodum sit tenuis fit sapor acidus. Omne enim tenue à calore fit tenue, & ob id omnia acida in vniuersum tenuis sunt substantiæ intelligendo tamen de acidis simpliciter vt oxalis siue acetosa, & oxylapathum. Sic & quæ habent alias qualitates mistas siue dulces, siue acres, siue amaras refrigerant, velut mala punica, arancia, limunia, pruna, mora, cerasa, ipsumque acetum quod aliquid acredinis obtinet: omnia itaque sunt frigida, quia acida sunt, vel aciditatis participantia, quare acida acerbis plus refrigerant. Vinum autem & lac facilè ex dulci in acidum transeunt ob externum calorem exhalante innato; à frigore enim patiuntur, cùmque sint substantiæ tenuis transeunt in acidum, non autem acerbum ob substantiæ mediocritatem. Frigidi itaque tres erunt sapores. Cùm enim frigus in crassam agit substantiam, fit insipidus; in tenuem acidus; in mediocrem acerbus. Sed notandum quòd non à solo & puro frigore fiunt huiusmodi sapores, quia sicuti vllus odor in puro humido reperitur; sic nec vllus sapor à solo fit frigore. Acido interdum aliquid acedinis ob putredinem admiscetur; hoc euenit quando ob putredinem fit acidus, & tunc fit sapor aceti, quod non admodum ob id refrigerat. In acido autem quod à natura fit, purus sapor acidus reperitur vt in oxalide, & limunio. Acria verò omnia tenuium sunt partium, & immoderatè calida, (& possunt coniunctam habere aliquam humiditatem vt cæpæ) sed non planè humida esse possunt: retunderetur enim caloris vehementia, sed omnia sicca sunt vt piper, nasturtium allium, & huiusmodi, quibus non vtimur pro cibis ob virium vehementiam, sed tamen pro condimentis. Quæ enim edulia & cibis apta sunt, dulcem quandam (saltem obscuram) admistam qualitatem habere est necesse. Dulcibus enim (vt supra) nutrimur, & quicquid nutrire debet, necesse est plus minusvè dulce esse, quamvis dulcia vt dulcia nos non nutriant, sed vt pinguia, vt manifeste deprehenditur ex lacte, cuius pars serosa, etsi dulcis nos tamen non nutrit; reliquæ verò eius partes quia pingues, ideo multùm nutriunt. Nam pinguis sapor in substantia crassiori, & temperata consistit, & nutrimentum ex terreo, & aqueo concocto constat, vt docet Arist. 2. de gene. Id ergo quod nutrit sapore est pingue, cui coniunctus est sapor dulcis, seu suauis, ita vt pingue sub dulce contineatur, quamvis pingue humidius, crassiusque sit quam dulce. Nil enim aliud est pingue, quàm humidum benè concoctum, & ad symmetram quandam redactum atque densatum, fitque substantiæ corporis nostri familiare, dummodo non sit immoderatè pingue, velut est adeps, & oleum, quæ hac de causa non multùm nutriunt, sed potiùs condimenti vices præstant. Substantia igitur pinguis, & substantia dulcis est illa quæ nutrit dummodo ex terreo molli constet, & non terreo duro nihil nutritur. Ita etiam quæ summè acerba sunt, aut in summo amara, aut acida, aut quavis alia qualitate in summo prædicta nutritioni haud sunt apta, sed potiùs tanquam medicamenta assumuntur, nisi à prægnantibus expetantur, quæ pica seu malatia laborant, & talia in nutrimentum quamvis prauum conuertunt, velut & alij qui præ nimia familiaritate iam habitum quendam contraxerunt, & natura ex longa patiendi consuetudine eadem superat & vincit. Igitur quæ dulcia sunt alimentum tamen præstare possunt. Amara quoque omnia nutritione carent; quia amara, vt amara non solùm nullo pacto nutriunt, sed nutrimentum eduliorum aliorum vitiant, &

con

consumunt, tum quia licciora, tum quia magis terrea quàm salsa. Ex salsis enim fiunt amara absumpta tenuiori parte: nam si salsa excoquantur, fiunt amara difflato humido. Sunt igitur omnia calida & naturæ humanæ non admodum amica si purè amara extiterint. At si concunctam habuerint aliam qualitatem contemperantem ingratum amatorem natura non penitus ea respuit, vt vrina omnia admodum vetusta, amygdalæ amaræ, & olera quædam amara quampluribus gustui grata. Multa itaque sunt quorum sapor & odor non delectant, immo per se displicent; quibus si aliquid adiectum, quod per se præcipuum sit, placent, vt allium obsoniis inditum placet & delectat eius odor qui per se malus est crudus, & postquam ederis halitum inficit odore teterrimo. Sapore verò carere insipidum saporem vocant, in quo frigiditatem prædominari est indicium cuius substantia siue aquea siue terrea sit crassa est, quia in illam nullus calor agit, & ob id nec aqua nec terra saporem vllum habent. Saporum præterea omnia genera spectantur in fructibus ac plantis præter salsum;quoniam à salso nutrimentum nullum nullaque generatio prouenit: etenim in locis salsis nihil penitus generatur. Vbi igitur sapor & odor, ibi virtus, & sic manifestum est condimenta ad salutem conferre, & præsertim cum alij sapore acri, alij salso, & alij quovis alio delectentur. Et hæc de saporibus dicta sufficiunt quibus odores iungantur.

CAPVT XX.

De Odoribus.

COqui saporibus odores bonos libenter addunt, & vt magis placeant, & iucundiores fiant. Inter animalia autem solus homo odore oblectatur; nam & si canes florum odores sentiant, non tamen his oblectantur; quoniam delectatio in cognitione proportionis posita est ipsorum quæ sentiuntur: quæ cognitio solis hominibus data est. Ex illis autem quæ sentiuntur solus odor aut occidere, aut recreare potest; nam proprium eius est cerebrum ac partes spirituales petere, & veluti bonus odor spiritum nutrit, sic & malus destruit. Quotidie enim experimur in animi deliquiis præsentaneum esse ex odoribus bonis remedium. Et sæpe nobis contigit animaduertisse nonnullos, qui animo defecerunt ex vini generosi vel aceti rosati vel alterius redolentis liquoris odore sublevatos esse. Facilis enim fit transitus ab odorum bonitate pro generatione, ac recreatione spirituum tum vitalium, tum animalium, qui refocillantur, ac succurruntur statim ab odorum nutrimento, vt loco deperditi tanquam quid nouum succedat. Et licèt solidæ carnosæque partes odoribus non nutriantur simpliciter, quodammodo tamen spiritu veluti instrumento proprio destitutæ succurruntur; quod aliud non est quam alimentum exhibere, atque substantiam amissam restituere & nutrire quod & Hipp. confirmare videtur in lib. de Alimento, quicunque (inquit) celerrimo additionis egent, his humidum remedium ad viriū resumptionem optimum: Vbi verò etiamnum celerioris tum olfactu opus habebimus. Vbi igitur quis viribus resolutus fuerit, citissimumque expostulet auxilium fotus aliquis si offeratur statim vires resumet; vbi verò prorsus conciderint vires, magis præsentaneo egebit præsidio, vt temporis momento succurratur, idque ex bonis odoribus assequetur, qui per pulmones ad cor citissimè per habitum diducti subitaria fit virium restauratio. Discrimen autem est inter saporem & odorem; quoniam sapor fit per humidum mutatum à sicco, nam dum à natura excoquitur, id quod gustui ingratum est, per humidum quod acquirit iucundum fit, & gustui gratum. Odor verò ex sicco terreo per calorem attenuato, & ab humido exhalans fit, & in crassa substantia continetur, immo quæ multùm olent pinguia sunt, vt patet de Moscho, Zibeto, styrace, Xyloaloe & consimilibus quæ odoratissima sunt. Aliæ verò odorum differentiæ adeò cognitæ sunt, vt quisque eas discernere possit. In Meconio enim grauem dicimus esse odorem; in Allio fœtidum, in putrida carne macidum, in rancida rancidum; quos prauos odores ex praua coctione fieri meritò existimandum est, nam & praua concoctio in ventriculo prauum & tetrum odorem per habitum reddit.

CAPVT XXI.

Ciborum copia & qualitates.

QValis quantáue esse debeat ciborum vbertas, & quo tempore quóve ordine assumenda sit, diligenter expendendum est: siquidem alteratur corpus nostrum à quibusdam necessario; eò quia nulla est eorundem euitandi ratio, sicut aërem nos ambientem semper attingere, sic comedere, & bibere, vigilare, & dormire est necessarium: quæ si oportuno vsu, & cum mensura adhibeantur, materiæ sunt causarum salubrium, vbi verò à conuenienti modo recesserint insalubres redduntur, & tantò insalubres quanto maior vel minor fueret à mediocritate recessus. Mediocritatis verò argumentum erit coctionis perfectio, & excrementorum modus in quali quantoque conueniens. Optimi etenim temperamenti maximum est indicium, si quantum natura appetit, tantum etiam probè concoquat; sed benè concoquet; si moderatum fuerit; & tunc ad omnes corporis partes applicabitur: Quòd si *nimis* assumatur, crudum manere atque corrumpi est necesse; quodque si per *intestina* deferatur, aluum citam parit: si verò distribuatur, malum intra venas humorem adauget. Nec parùm aberrant illi qui nimio cibo se replent, assumentes quantum appetentia admittit, & ad nauseam vsque vel cibi fastidium. Quandoquidem cum plus ingerant,

quàm

quàm ventriculus ferre possit, necesse est, vt natiuus eius calor veluti quadam mole oppressus ferè interstinguatur, vel cruditates sequantur, & ex his insignes obstructiones, ex quibus affectuum præter naturam multorum ac prauorum series, & maximè si quantitati mala qualitas accesserit, vnde sæpè mentis obtenebratio. Nec obstat, quòd palato sint magis grata; Nam etsi cum voluptate auidiùs à ventriculo arripiantur, & arctius complexentur, faciliusque conficiantur in ventriculo, iecore, venis, ac toto corporis habitu, iuxta illud Hipp. 2. Aphor. Parùm deterior cibus aut potus, suauior autem; nihilominus non pauca sequentur incommoda, nam etsi priores concoquant, secundos concoquere non poterunt, nec copia alimenti absque corruptione diu bona permanere poterit: & si secundum qualitatem transmutetur, progressu temporis sanguinem ad corruptionem disponit. Deligenda igitur erunt cibaria quæ vndequaque sint temperata; & si iuniores paulò humidiorem expostulent victum, nos tamen consistentis ætatis hominem temperatum nutriendum supponimus; qui pro conseruanda valetudine, producendaque vita, animalia, fruges, plantas, & alia omnia pro victu necessaria temperata perquirere debet. Quæ si talia suapte natura non fuerint, ex contrariorum inter se admistione temperamentum quærere debet, vt calida frigidis contemperentur, non secus ac calidis frigida, & siccis humida: & in his condimentorum ratio maximè valebit, dummodo non vltra sanitatis limites tendant. At si quis obiiciat quod Gal. lib. de cib. bon. & mal. succ. cap. 10. oppositum sentire videatur, dum inquit, Calidi & sicci cibi pituitosis; frigidi & humidi biliosis; glutinosi quibusdam aliis; humidi vel sicci aliis, vt quibus corpora non transpirant magis conueniunt quam temperati. Sic 3. de alimen. cap. 39. Mel pituitosis conuenit cum sit calidum & siccum. Respondendum quod ex ipsomet Gal. 6. de tuen. sani. cap. 3. & 4. colligitur quod cibi temperati conueniunt magis corporibus temperatis de quibus nos in præsenti loquimur, Immo & huiusmodi cibi temperati non solum temperatis hominibus magis conueniunt, sed etiam generaliter omnibus intelligendo de comparatione vniuersali. In æqualibus etiam intemperiebus sunt meliores, cum fuerint medij inter eas. Verùm maior difficultas est de cibis diuersorum generum quamvis temperatis, vt carnibus ouis, lacte, piscibus, & vino, qui cum seorsum laudentur, nihilominus vna assumpti ventriculo atturbationem afferunt, & multò magis ij qui contrariis viribus referti sunt, vt testatur Hipp. 3. de victu in acut. comm. 35. immo & Princeps 1. par. doct. 2. cap. 7. super hoc inquit, lac cum piscibus facit lepram 1. elephantiasim, & alios prauos morbos, & similiter caro & pisces generant febres pestilentes; quod ego obseruaui in Germanis dum essem apud Illustrissimum Cardinalem Moronum Gregorij XIII. P. M. à latere legatum ad Maximilianum Cęsarem Augustum. Postquam enim Germani cæperunt vesci vtrisque simul ferme continuò subiecti sunt pestilentibus morbis. Caseus etiam cum piscibus colicam generat & renum ac vesicæ calculos. Et experimento deprehensum est quod vinum corrumpit lac. Ex quibus liquidò patet quod cibi misti facilè corrumpuntur quamvis multi reperiantur, qui per mistionem meliores fiant, vt sunt crassi & mali, qui per eam mitiores euadunt, vt etiam venenum. Præterea ciborum varietas appetitum excitat, & quo plura offeruntur, eo maior excrescit appetentia; quo nihil nocentius, vt in Nobilibus ac Principibus obseruatur; qui ob id continuis ferè obnoxij sunt passionibus, & de facili grauissimis morbis corripiuntur. Nec parùm nos angit authoritas Hipp. 6. Epid. par. 5. comm. 21. in qua habet quod cibaria imbecillia breuem vitam reddunt, vbi Gal. dat exemplum de oleribus & fructibus. Experimentum tamen oppositum ostendere videtur. Etenim Eremitæ omnes, quibus nulli fuerunt longioris vitæ nisi oleribus, & fructibus cum pane (nam qui solis radicibus, oleribus, ac fructibus sine pane vixerunt, breui vitam finiere) pro cibo vsi sunt, & ab omnibus eduliis validis abstinuerunt. Quin etiam multi pauperes nostra ætate, & virgines vestales reperiuntur quæ centesimum excesserunt annum, & tamen vsæ sunt imbecillibus cibis Quinimo Cardinalis Albanus solis ferme fructibus cum pane vescebatur, & nonagesimum expleuit annum. Immo referunt Indum ad trecentos annos peruenisse, qui superstitionis suæ causa perpetuò à carnibus, ouis, lacte, & vino, & his quæ ex his abstinuerat. Temperatum ergo alimentum est quod medium est substantia inter crassum, & tenue admodum, id est, serosum, & tale esse debet; nam vtrunque extremum certè malum est pro sanitate, & vitæ diuturnitate. Crassa nanque cibaria & plus iusto ingesta nimis replent, tormina, & flatus generāt, difficillimè concoquuntur, & concocta non secedunt, & ferè sęper grauia, & molesta sunt per totam diem, & quandoque dolorem inferunt. Temporum etiam status aliquam conditionem in victu parit. Autumni nanque siccitas paulò humidiorem victum expostulat, sicuti hyemis frigiditas calidiorem, Æstatis caliditas frigidiorem vt intemperamentum ex circumambientis aëris excessu non destruatur, corpusque vitiosis succis repleatur. Notandum tamen quod fercula semper actu calida esse debent plus minúsve quocunque anni tempore, & à mensa surgendum cum reliquiis famis. Potus verò cū sit appetitus frigidi & humidi, ideo potius frigidus laudatur eius vsus, Etsi nonnunquā calidum, vel saltem non admodum frigidum exhibendum esse censeamus illis qui ventriculi imbecillitate, cruditatibus, flatibus, subuersionibus, doloribusque sæpe vexantur. Saluberrimum igitur erit simpliciori cibo perpetuò vti non quidem moreatque instituto antiquorum, qui pane tantummodo, & carnibus vescebantur, & sæpe pane solo in mane, vesperi verò carnibus; sed vt pani semper aliquid obsonij simplicioris addamus, & rursus panem carnibus. Sed iam

oportunum est vt breuiter rectum sumendi cibi tempus determinemus: illudque semper erit, vt nonnisi confecto antea priore, vacuoque ac libero prorsus ventriculo nouus alius ingeratur. Nec statim ante exercitationem (vt supra admonuimus) ne crudus, incoctusque rapiatur cibus in partes corporis, qui viscera obstruat, venasque mesæraicas, necnon & maiores iuxta illud Hippocraticum, Crudum crudo addere, quid deterius? Nouus enim cibus si incocto, aut semiconcocto, aut etiam probè concocto, sed nondum protruso superingeratur, concoctioni impedimento erit, ne perfecta absoluatur, facultatem ventriculi subuertens, alioque auertens, ventriculum distendens, & ob moram atque corruptelam temporis processu insignia insequentur nocumenta. Ob id simpliciora quisque sibi proponat cibaria, illisque sit contentus. Et si contingat quod hanc diuersitatem euitare nequeat, siue coactus, siue voluptate captus, ordinem tamen quendam in eis seruare debet & diligenter attendere, vt tenuia & mollia ac sorbilia, & quæ concoctu, descensuque facilia sunt pariter & quæ facilè in ventriculo corrumpi possunt, priorem semper locum occupent; deinde solidiora, & quæ difficiliùs descendunt succedant; vt cùm priora perfectam concoctionem in ventriculo adepta fuerint, exitum sibi quærant, ne per ulteriorem calorem nidorem, acoremque contrahant, atque corrumpantur, & secum reliqua omnia in hasce corruptelas adducunt: Quod non eueniet si priora inferius posita, & non insidentia exitum sibi inueniant. Nec credendum quod cuncta ingesta inter concoquendum ita confundantur vt vnum quid tantum & indistinctum oriatur; seruari enim adhuc ordinem non est dubitandum, vt infra patebit, & probatur etiam si quis allium aut quid olidi vt raphanum, aut eiusdem generis aliquid quod ante vini, aut aquæ aut alterius liquoris potionem edat, nihil aut parum admodum fœtidi odoris anima edet: At contra si hausto prius potu eadem comedat. Id nullam aliam ob causam fieri putandum nisi inuersi seruatique ordinis gratia. Galen. etiam 2. de alim. cap. 19. Id apertè comprobat, inquiens, In omnibus, quæ quidem praui succi sunt, verùm humida sunt ac lubrica, & quæ subduci facilè queant, id generaliter obseruandum, vt ante alios sumantur; ita enim fiet, vt citiùs subducantur, & aliis cibis muniant. Quod quidem alibi etiam dum huius ordinis meminit sæpe repetit, tum præcipuè cap. 22. vbi docet quòd esus astringentium pomorum aut pyrorum ventrem quibusdam deiiciat. Seruandus est igitur ordo in assumendis cibis, sic ratio nos admonet, & experientia confirmat. Ideo cibis lenientibus aluum primus locus debetur; astringentibus postremus: Sic & primus putrefactioni obnoxiis & tenuibus ac concoctu facilibus tribuendus est, postremus contrariis. Et quamvis in pane nullus videatur propositus ordo postquam in obsoniorum multitudine ab initio, ad mensæ vsque extremum eo vtimur, Nihilominus in hoc consistit ordo quod non solùm cum obsoniis omnibus, sed cum intinctibus ac condimentis semper simul atq; vna ipsum comedimus. Et à cibo nulla debetur ambulatio, sed quies procuranda tum animi, tum corporis iuxta illud Gal. in lib. de cib. ben. & suc. cap. 3. inquit enim. Nam sicuti ante cibum bonæ valetudini exercitatio maximum affert commodum sic qualiscunque sumpto cibo motus noxius admodum est? Decet igitur commanso priùs rectè, comminutoque in ore cibo tantum in eo ponere moræ quantum naturæ necessitas ex postulabit. Et Princeps 13. 3. trac. 3. cap. 8. inquit, Tempus moræ cibi in ventriculo est à duodecim horis vsque ad viginti duas. Idemque videtur sensisse cùm dixit quod homo vna die bis, altera semel cibari debet, nisi obstet consuetudo: quod idem fiet. Si in vna parte dici, vt puta in prandio quis multum comederit, in altera parum. Quod & Rasis videtur confirmare 5. Continentis cap. 1. Tempus concoctionis cibi in ventriculo est horarum duodecim, & ad minus octo. In 6. autem de san. tuen. cap. 9 modum quem seruabat ipse Gal. docuit. Quarta hora panem assumens, decima lauabatur, fricabatur, atque ita sex horis aut paulò plus existimabat panem confici. Et in 7. art. cur. cap. 6. dabat etiam plus in prandio cibi, quàm in cœna, nec veritus est imbecillissimo ventriculo homines bis in die cibare. Sed in hac regula certa dari non potest cùm hoc in casu consuetudo multùm indicet, & cibus celeriùs, aut tardiùs conficitur pro multitudine, natura, ac simplicitate, roboreque ventriculi. Vnde non absurdum videri debet quandoque confici solum panem in pueris intra horam tertiam si modicus fuerit. In sene multas carnes præter panem sumptas, nec in viginti. Antiquos autem solere quosdam semel, alios bis, ter alios, ac etiam sæpius cibari docuit Hipp. 2. de Vict. ratione in acut. tex. comm. 22. & 23. & tamen citra noxam. Gal. etiam 5. de tuen. san. cap. 6. de frictione loquens hæc habet, imbecillæ vires crebram & exiguam; validæ raram & multam exigunt, quod præceptum etiam ad cibos extendi debet, & alias ostendit in aphor. 1. part. comm. 13. & 17. Igitur coctionis cibi nullum erit præfinitum tempus: Iustæ autem quantitatis præfinitum erit. Idque totum non de vitiosa, sed de optima cibandi ratione intelligi debet. Verùm in omnibus seruanda est consuetudo quæ maximam in omni victus ratione facultatem obtinet: De quo Princeps loquens inquit. Sit igitur ea consuetudo, eaque viuendi ratio, quæ ab exercitatione abstineat, & cibo, potuque parcissimè vtatur; si fœlix quis prudens, & sensibus claris, atque hilari mente viuere cupit: sed caueat ne pauco cibo adeo vtatur, vt ex inedia vires resoluantur ac sitis accendatur. Fit enim sitis aut accensa bile, aut siccato corpore: quæ si ex inedia proueniant, semper mala sunt. Meta igitur inediæ sit talis, vt ex ea non delasseris nec sitias.

CAP.

CAPVT XXII.

Ciborum congruens explicatio.

VT exacta cuiusuis cibi vis, naturaque habeatur, hæc considerare oportet. Et primò An optimi sit alimenti, probumque generet sanguinem, qui nutritione corporis,& restauratione virium maximè sit aptius secundo quale sit eius temperamentum; an calidum, frigidum, humidum, vel siccum; lente, crassum, tenue, malum bonúmve præbeat alimentum. Tertiò An facilis sit concoctionis, alátve plurimum aut parùm, & an excrementosum facilisque an difficilis sit corruptionis. Similiter an ventriculo, iecori, & cuipiam alteri parti vtilis sit cibus,& quo odore, saporeque præditus, & an aluum moueat, leniat sistatue. Et rursus qualis sit electio, quæve præparatio debeatur. Sed potissimùm nouisse oportet quod omnes cibi graues qui & parùm nutriunt, excrementosi sunt: Contra verò leues & qui multum nutriunt, vt lutea ouorum, nullum fermè excrementum præbent. Qui verò graues sunt, & multum nutriunt, pauci sunt excrementi, dummodo mollia sint. Facilè. n. concoquuntur, distribuunturque velut sunt alæ auium. Qui verò his contrarij sunt, excrementosi sunt, & dificilis concoctionis. Duriores verò in substantia, & qui aliqua in qualitate valde excellunt, & cum hoc dissueti sunt difficilime concoquuntur. Quicunque igitur cibi graues sunt, & parùm nutriunt, & difficilè superantur, valde excrementosi sunt. Leues verò cum facilè superentur & multum nutriant excrementi parùm habebunt. At qui facile concoquuntur parum ea ratione nutriunt quia leuiores sunt; grauiores verò si multùm nutriunt difficile subiguntur ob transmutationem; si verò parùm, difficile superantur ob separationem. Multi enim reperiuntur cibi qui in prima coctione facilè transmutantur, vt vitelli ouorum, & tamen simpliciter non facilè concoquuntur, quia multùm nutriunt. Alij etiam qui leues sunt, & parùm nutriunt, ac difficilè concoquuntur, vt fungi, quorum natura à natura sanguinis nostri plurimum distat. Qui igitur facilè concoquuntur, sunt temperati, mediocris alimenti, minimè lenti, paucorum excrementorum, & consueti. Qui vero non adimpleuerint has conditiones eo difficiliùs subiguntur, quò magis vel minùs ab eis recesserint. Facilè verò corrumpuntur omnes qui facilis sunt concoctionis, & non benè alunt; vt horarij fructus, molles quoque, & qui tenuis sunt substantiæ, quique ex se prauum maximéque aqueum generant sanguinem; & tandem omnes qui parùm calidi & multùm humidi sunt, & crudi qui facilè ab externo calore feruent. Illud etenim in omnibus cibis præcipuum esse debet, vt optimum generent sanguinem; qui scilicet sit ruber, splendens, mediocris substantiæ, æqualis, & moderatè calidus, non autem serosus nec crassus. Non enim dicuntur cibi boni alimenti, nisi solidas partes restaurare possint, & ob id densi erunt optimi, & non crassi. Nam ex luteo oui densior sit substantia, & alimentum ex lacte in pueris admodum densum est, non autem crassum, quod necessariò terreum est & difficilis concoctionis, & mali succi. Erunt igitur cibi boni alimenti pingues, & densi temperati, aut temperamento humanæ substantiæ proximi, & huiusmodi qui corpus ac vires ex æquo restaurant, sanos & robustos reddunt homines, & ad labores, ac in commoda ferenda promptiores fiunt, & diutiùs viuunt, & præcipuè si coniunctam habuerint facultatem confirmandi ventriculum & iecur; ex quorum robore non modò meliùs concoquuntur cibi boni, seb etiam mali: confirmatus enim ventriculi calor, & iecoris, & cordis etiam omnia rectè conficit. Intemperati verò & praui cibi cum malum generent alimentum sanguinem etiam bonum vitiant, & corpus obstructionibus ac corruptionibus obnoxium reddunt, & naturam impediunt à muneribus salutaribus, & præsertim si à cibo quis studis literarum & scribendi muneribus, & animi curis statim se subiecerit. Leuissima etiam occasione in malignas incidet febres, & præsertim si eduliis mali succi etiam facilis concoctionis vsus fuerit, qui vitiosum generant succum, quique processu temporis sensim in venis congregregatus putrefit.

CAPVT XXIII.

Particularia alimenta pro diuersa hominum natura dari.

QVòd animi mores sequantur corporis temperaturam, quódve temperatura (tanquam forma quæ ex tota nititur substantia, cui inest mistura quædam quatuor qualitatum, per quam calidam esse aut frigidam, humidam, vel siccã vel ex his mistam dicimus) constet ex succis, & spiritibus, qui cibis maximè proueniunt, apud omnes ferè tum Philosophos, tum Medicos in confesso est. Quapropter pro eorundem varietate, & variari hominum temperamenta, mutarique rationi consonum est. Etenim nutrimentum in nutriti substantiam conuerti est necesse. At cibi cùm sint diuersi, nec eorum vnum, idemque sit temperamentum, nec vnum quoddam dabitur, quod sit commune toti humanæ naturæ. Ideo sua semper vnicuique relinquenda est suauitas, vt suum proprium alimentum & congruum pro temperamenti natura tribuatur, quod vlla ex parte sanitati sit nocinum. Quin etiam proprietatem quandam sæpenumero in aliquibus experimur, qui à natura, & pro priuato eorum temperamento & vitæ consuetudine aliud atque eliud magis conueniens semper expetunt. Alij pariter à natura,

natura, & proprietate quadam recondita aliud respuunt. Nonnulli enim caseum penitus auersantur, alij vinum odio habent. Vnde hac de causa ciborum substantia examinanda ac diligenter expendenda est vt dum in vsum hominis vsurpentur, corpori succos magis salutares spiritusque subministrent. Quod verò aëris clementia ac benignitas maximam habeat partem ad generandos optimos cibos (nedum homines natura prudentes, & è contra) satis apertè constat, dum aër quo necessariò cuncta aluntur, temperatus ac benignus est: Sic terrarum sola succos quoque adipisci benignos atque suaues est necesse; quibus deinde enutritæ plantæ alimenta exhibeant salubriora. Et ob id Hip. morum temperaturas locis, aërique acceptas retulit. Vult enim mores temperatos ac probos fieri in terris temperatis; contra in intemperatis, Vt de Europæis indomitis, feris & iracundis exemplum sumit, & de Asianis mitioribus, & ignauis, & de Campanis semper superbis, sic & Romanis ferè omnibus historiis proditum est. Gallis leuitatem innasci ob cœli varietatem. Satis enim constat Galliam omnino intemperatam, & assiduis flatibus agitatam. A sanguinis consistentia in animantibus prudentiam, fortitudinem, & timiditatē petere videtur Arist. dum credidit sanguinem tenuem atque mundum homines sapientes reddere, quibus sensus subtiliores ac puriores insunt, Nimium dilutum timidiores, Crassum iracundos, ac furibundos. Natura enim sanguinis, cum sit totius corporis materia, tot diuersitatum in aromantibus causa esse potest: Plato etiam opinatus est improbos corporis succos animæ noxios esse, indeque varios, & multiplices effectus propter naturam exoriri iuxta principes quas ij petierint, membrorum facultates. Videtur etiam sentire animam nostram corporeæ humiditatis potestate admodum pati, eamque amentiæ & stultitiæ causam esse, Ideoque siccitatem ad prudentiam adipiscendam plurimùm conferre. Proinde subiungit, Qui regiones humidiores, frigidasque incolunt, minùs prudentes sunt; immo simplices, & præsertim si copiosioribus vtantur alimentis, quales Gallos & Germanos esse contendunt Historiarum scriptores. Hispanos verò & Lusitanos callidos, versutos, & prudentes esse affirmant; quia calidas, siccasque habitent terras. Sed vnde digressi, reuertamur. Vt igitur ciborum substantiam exactè exploratam habeamus, notandum quòd antequam singulorum naturam & temperiem aperiamus, An videlicet crassi, an tenues; frigidi an calidi sint, priùs sciendum quibus conueniat substantia ac qualitas eorundem, vt quilibet conuenientem sibi ad sanitatis conseruationem eligere possit, vt testatur Galen. doctissimus in 2. de tuen. sani. cap. 2. vbi habet, quòd aliis crassus conuenit cibus, aliis tenuis, aliis calidus, aliis minùs calidus, & sic de reliquis. Nec hoc pauci est (inquit) momenti: sicuti enim videmus animal esuriens quandoque præ nimia edendi auiditate limum, lutum, & multa alia praua comedere, sic & membra cùm proprium atque sibi conuenientem cibum non habeant, attrahunt naturali quadam necessitate humores prauos, qui in eis putrefiunt secundum temporis spatium quousque adacuentur, ac supercalefiant, & calidas generant ægritudines, & febres acutas, & alias huiusmodi. Et deinde subiungit Vir ille sapientissimus, Quare Princeps 3. p. cap. 17. dixit, Ille in quo mala digeruntur nutrientia ob hoc non decipiatur, quoniam post dies non multos mali in eo generabuntur humores ægritudines pernecantes parturientes. Quod & sensit Gal. de elem. fac. cap. vlt. dum dixit, Non igitur oportet nos in purgandis seminibus, quæ ad esum comparantur esse negligentes, persuasos etiamsi noxam quæ quotidie fit ob exiguitatem sensu non percipiamus, quod tamen longo go tempore ex ipsis aceruatur tandem erupturum. Necnon & in 2. loquens cap. 4. de Cucumeribus addidit, Ob eam igitur causam ab omnibus praui succi eduliis censeo abstinendum etiamsi ex aliquibus concoctu sint facilia. Nobis enim non aduertentibus prauus succus ex ipsis post longum tempus in venis colligitur, qui postea exiguam ad putrendum occasionem nactus febres malignas accendit. Ex quibus clarè constat cibaria nec absolutè tenuia, nec crassa pro sanitatis conseruatione commendari, sed puriora, nullaque qualitate excedente infecta esse, & si quæ talia nobis inuenire haud liceat, mente tamen id nobis tandum & cogitatione assequendum vt si quid in eis excedens, coniunctum, immistumque sit, illud separemus, seorsumque quoad fieri potest disiungamus. Quapropter non solùm qualitatis omnis expertia, alienaque esse oportet si puri veri que ac proprij alimenti rationem statuere vellemus. Sed & plurima pro rata quantitatis parte necessum esset vt non modo caliditate nulla, aut frigiditate, aut humiditate excedente aut siccitate, aut crassitie, aut tenuitate, aut lentore, aut friabilitate, & huiusmodi aliis notetur, verùm vt excrementis multis careat, plurimùmque alimentum exhibeat. Idcirco nobis examinanda est omnium cibariorum natura. Tenuia enim & mollia, inquit Galen. & si facilis sint coctionis & in sanguinem conuertantur, & membris assimilentur, facillimè tamen corrumpuntur, nec solidum præbent alimentum, sed imbecille; nec danda sunt ventriculum habentibus calidum, quia corrumpuntur & in bilem vertuntur. Tales enim crassos cibos melius concoquunt, quàm tenues, & meliùs carnem bouinam quam hedinam, & pullorum; & hoc ob vehementiam caloris agentis in chylum cibos tenues superassantis, crassos verò optime concoquentis. Nam etsi crassa cibaria nullis conuenire videantur, eo quia crassum generent succum, & concoctu sint difficilia, atque obstructiones faciant, & corpus, & membra aggrauent, atque chronicis, & curatu difficillimis affectionibus disponant, nihilominus aliqui reperiuntur qui coacti sunt huiusmodi cibis crassis nutriri;

tum

tum vel ob contractam conſuetudinem, tum vel quia ſunt admodum calidi & multo vtuntur exercitio, ſomnoque, ideo ſolido indigent nutrimento iuxta Gal. ſententiam lib. cib. bon. & mal. ſuc. cap. 5. Cibaria igitur quæ generaliter laudantur, ſunt ea quæ optimum præbent alimentum corpori noſtro; quæ nec craſſi nec glutinoſi ſunt ſucci, nec aliqua in qualitate excedunt, vt iam diximus, Quique debita quantitate, hora, modo, ac præparatione ingeſti ſunt; ex quibus ſanguis generatur ſubſtantiæ mediocris; quæ potius ad temperatam quandam humiditatem declinent, quæ non modò vtilia ſunt vitæ ſed etiam neceſſaria, cùm calido & humido nutriamur, nec aliud nunc temporis quærimus alimentum niſi ſyncerum, & quod in ſanguinem abiens correſpondeat naturæ temperati hominis ſecundum totam ſui ſubſtantiam, vt ventriculus libentiùs ad ſe attrahat, amplexetur, atque immutet. Repletionem etiam nimiam euitare debemus, quæ ſtomachi grauitatem facit: crapula enim vehemenſque ſatietas calorem ſuffocat, atque extinguit. Ob id qui à principio generationis, frigidi ſunt ventriculi, cùm maiori polleant appetentia, quàm concoquere valeant, in hoc ſtudere debent ne plus ingerant, quàm conficere poſſint. Et ſi contingat quòd plus præaſſumant & grauitatem ſentiant, veſperi, vel die ſequenti à cibo abſtinere debent, donec prior confectus ac diſtributus fuerit, & interim longo vtantur ſomno; Ciborumque varietatem fugiant. Et hæc de vniuerſalibus placitis dicta ſufficiant. Reliquum eſt vt ad particularia deſcendamus atque de ſingulis cibariis quæ noſtris temporibus in vſu habentur ſermonem habeamus, & à pane tanquam omnium ciborum fundamento initium faciamus.

CAPVT XXIII.

Panum facultates & differentiæ.

Cibi diffinitio eſt quod mutetur à natura non mutando illam. Facilitas verò tranſmutationis in alimentum deſumitur ex temperamento, ita quòd ſit cibus ſecundum naturam 3. de temperam. cap. 2. Manifeſtum eſt enim quòd tale neceſſariò debet eſſe ſimile corpori in qualitate; nam omne agens dum agit repatitur. Quare ſi cibus alterius fuerit naturæ quàm humanum corpus, ille vel infrigidabit, vel calefaciet corpus, & ſic non iam ſimplex erit cibus, ſed vel Medicinalis (vt dicũt) aut medicina. Vnde Gal. in lib. de diſſol. conti. cap. 4. dum vult aſſignare cauſas facilitatis & difficultatis concoctionis ciborum eas quinque reducit. Et primam inquit eſſe intemperiem validam, quæ facit vt tarde poſſit aſſimilari, quia aſſimilatio eſt conditio præcedens nutritionem. Inter cibos autem qui facilis ſunt concoctionis ponitur panis bene præparatus, & Gal. lib. de cib. bon. & mal. ſucc. cap. 3. oſtendit huiuſcemodi panem non modò eſſe temperatum in primis qualitatibus, ſed medium etiam inter cæteras qualitates ſcilicet inter tenue, & craſſum, denſum, & friabile. Quod & Auerr. comprobat 5. collect. cap. 31. dum inquit Panem triticeum eſſe optimum cibum inter omnes, & quaſi naturæ humanæ ſimillimum, tum quia in qualitatibus temperatus eſt, tum quia guſtui adeo gratus, vt omnes fermè ſuſtineant eſum panis ſolius, & quotidie multis eſt in vſu, nec vnquam ab eo ſani abhorrent. Et hanc laudem tribuit illi Raſis, quòd ſcilicet faciliter conuertatur in humorem ſimilẽ humori radicali, dum aliquid ſalis ei miſtus & bene fermentatus fuerit. Panis differẽtiæ ſimpliciores ex materia ſunt, triticei primùm, ſiliginei, ſimilaginei, furfuracei. Et ex alio genere hordacei, fabacei, milliacei, & aliorum qui ferè in vſu haud veniunt niſi in maxima annonæ caritate. Inter frumentacea igitur quæ cibum exhibent boni ſucci ſunt panes confecti ex optimo tritico, denſo nempe, grauiori, ſplendido, & calore flauiori, quodque ſuſtantiam adeo compactam habeat vt vix dentibus diuidi queat; Et quo triticea farina, & ex illa panes candidi qui optimum & multum nutrimentum præbent, ſi ex eius flore (quem pollinem nominant) conficiantur. Sunt enim molitæ farinæ partes quatuor Pollen, ſimila, ſecundarium, & furfures. Et ex his quinque panis genera parantur à Gal. tradita 1. de elem. facultat. cap. 4. Omnium primus & puriſſimus panis eſt ſiligineus. Siligo autem eſt puriſſimum, optimumque triticum, ex cuius farina cribris tenuiſſimis tranſmiſſa, panes primarij Pontificij nempe ac Regij finguntur. Secundus eſt ſimilagineus ex farina tritici non tamen perfectè à ſimila expurgata paratus. Tertius eſt panis ex tota farina cum furfuribus conflatus & coctus. Quartus qui ex multis furfuribus confectus, & ſordidus dicitur. Quintus ex puris furfuribus, & totus furfucareus dicitur, canibus tantum deſeruiens. Laudatiſſimus ergo, ac optimus eſt panis ex polline confectus licèt non careat vitio: nam ſi ſolus, & plus iuſto comedatur ſuccum generat craſſum & lentum qui iecoris tum renum obſtructiones parit (Humor enim crudus cùm lentorem aſſumpſerit in anguſtis meatibus renum diutiùs moratur, tophum gignit) ſed inter omnes plurimum alimentum præſtat. Poſt hunc ſimilagineus eſt ex medulla farinæ triticæ, & eſt farina vulgaris, ex qua pollen ſeu pars quæ flos farinæ nominatur, ante excuſſa eſt, & ex hac ſecundarius ſeu vulgaris conficitur panis, qui & maximam nutriendi vim habet, & maximè corroborat. Huic inferior eſt qui x tota fit farina non diſcuſſis furfuribus, qui parùm alit, & ventrem multis excrementis implet, & eam ob cauſam facile ſubſidet. Furfur enim facultatem deterſoriam habet, ob quam irritantur inteſtina, & ſic celeris eorum fit deiectio. Puriſſimi verò tardiſſimè deiiciuntur, ob id fermento copioſiore indigent, & eum maxime ſubigere oportet, nec ſtatim poſt

fermentum, & ſubactionem ad aſſandum eſt mittendus, & diuturniorem aſſationem expoſtulat. Panes igitur puri, & ritè confecti erunt ſi optimè fuerint aqua ſubacti, & fermento conſtiterint modico, modicaque ſalis miſtura, & in clibano ſeu potiùs furno moderato igne aſſati, vt docet Gal. 1. de alim. fac. cap. 4. dum inquit, Optimus ille eſt panis, & ſaluberrimus homini, neque iuueni, neque exercitationibus dedito qui tum ſalis tum fermenti habet plurimum, quique plurimum ab artifice antequam fometur & aſſetur ſit ſubactus, & in clibano mediocriter calido aſſatus. Æqualiter enim aſſatur & leuis ac ſpongioſus euadit, & optimè in ventriculo concoquitur. Ex ardentiori verò igne pars exterior circumuritur, interna verò cruda, & ab igne fermè illaborata permanet, & prauus redditur panis hominibus maximè pernicioſus. Cruſta enim prima parùm nutrit, & praui ac bilioſi alimenti adeò vt facile amareſcat, & medulla niſi ſit benè cocta mala eſt, quoniam lentum præbet alimentum, & obſtruit. Media cruſta optima eſt (Panis verò qui ſit eiuſdem diei optimus eſt; facilè enim ſiccatur, & durius fit; peſſimus calidus quia æſtuoſus eſt, & ventriculo nocet; ideo in loco aperto refrigerari debet, alioquin muccoſus efficitur, & eius pars melior eſt limbus ſeu pars extrema quam (l'orlo) vulgariter vocant. Durus autem & ſiccus difficilis eſt ad concoquendum, & reſoluto humido naturali ingrati fit ſaporis, & ſi ex mora muccoſus euadat malè olet & prauus admodum redditur. Fit enim mucor in pane à ſiccitate interna exprimente exterius humidum quod à calore externo putrefit. Fit & panis azimus, qui fermēto omnino caret grauiſſimus, & athletis ac ruſticis tantum conueniens, etſi ab eo non parùm ſæpe lædantur, vt apertè demonſtrat Gal. 1. de alim. fac. cap. 2. Paratur & placenta panis genus quod citra fermentum in furno coqui conſueuit ex farina ferè conſtans ſiliginea cui multa adiungi poſſunt ad libitum vt paſſulæ, ſemina aniſorum, & fœniculi, ſaccarum, mel, interdum caſeus, oua, lac, butyrum, cinnamonum, pruna, mala, ceraſa, & alia huiuſmodi à piſtoribus dulciariis vſurpata, & harum præterea diſcrimina non pauciſſima pro induſtria coquorum; ex quibus etiam tortæ appellatæ conſtruuntur herbaceæ diuerſæ quarum differentiæ & innumeræ cenſentur. Namque pro locorum & gentium victu, & temporum ratione vario modo conficiuntur, & Pariſienſes in deliciis habent ſuaſque menſas iis quotidie ornant, quia ſuauitate & elegantia præſtant, ſi rectè fingantur ac decoquantur, & Plinius eas inter panificij genera reponit & Gal. 1. de alim. fac. cap. 3. tria quæ cum melle parantur generi placentarum contribuit. Et placentas craſſi eſſe ſucci, itemque crudum humorem parere pronuntiat, & viſcera obſtructionibus implent, & calculos in renibus gignunt. Et hactenus de panum differentia à materia, fermentatione, & ratione coquendi deſumpta. Reliquum eſt, vt de eorundem vſu, conſuetudine, & parſimonia aliquid dicamus. Nam quemadmodum mel pituitoſis & iis qui frigidiori, humidiorique ſunt temperamento ſalubre eſt, calidis autem, & ſiccis haud quaquam ipſum conuenit & inſalubre eſt, Ita & panes alij magis iis conueniunt qui fortiſſimo ſunt corporis habitu cuiuſmodi ſunt meſſorum, ac foſſorum robuſtiſſimi, qui panes impuros & non admodum bene fermentatos, nec probè in furno aſſatos ſine iactura comedunt, quia alimentis craſſi & lenti ſucci indigent, quæ non facilè exhalent, neque corrumpantur. Alij verò minùs robuſti his haud veſci poſſunt ſine magno incommodo. Ad eorundem autem concoctionem nonnihil confert tum conſuetudo, tum parſimonia, Item etiam qui exercitationibus continuis & validis laboribus ſe ſubiiciunt, copioſiorem panem expetunt. Qui verò in otio degunt & parùm ſe exercent, parco etiā pane vti debent. Pari ratione cibi qui ex farina multa triticea, & lacte miſti conſtant, & ſi boni ſint ſucci, & multi alimenti, tamen eos lędunt qui his aſſiduè vtūtur. Obſtructiones enim in hepate, & calculos in renibus pariunt. Gal. quoque lib. 1. de alim. fac. cap. 5. inquit, quod panis qui ſuccū habet craſſum & lentum, ſi diligenter abluatur ex terreſtri, aëreus fit, & leuis, & minimè obſtructionibus obnoxius. Quare clarè patet quòd ea quæ pluribus inter ſe modis diſcrepant, ſi inter ſe comparentur, inuenies quòd ea quæ de ſingulis membratim ſeorſum dixeris, omnia collecta habebunt.

CAPVT XXIV.

De Tritico.

NOn parùm inter ſe diſtare videntur fruges, atque alias aliis antecellere, non modo ratione generis, loci, & agri, verùm etiam cœli ſtatu, & tēporis. Italicum namq; triticum Siculo longè præſtantius exiſtimatur, & Siculum Germanico, Gallicoque. Plura notantur tritici genera quæ colore, magnitudine, & ſpecie inter ſe differunt. Sed tria eſſe potiſſimum animaduertimus, & ex his illud maximè apud veteres in pretio erat quod Robus dicitur, quoniam & pondere & nitore præſtet: Et frumentum eſſe volunt quo nunc maior pars Galliæ paſſim vtitur. Secundum eſt ſiligineum Italicum præſtantiſſimum pro conficiendo optimo pane. Tertium quod trimeſtre vocant agricolis admodum iucundum atque vtile, quod nonnulli Sitanium, noſtri verò Martium nominant, quoniam de menſe Martio ſeritur quando hyberna ſemina male reſpondent, & terno hinc menſe matureſcit atque metitur. *Hæc* autē omnia genera Tritici inter ſe *bonitate* certant, pro locorum differentia. *Montanum* enim ſemper aliis præſtat. *Illud* autem bonum dicimus triticum quod optimè maturum ſit, plenum, graue, lucidū, ac ſplendidum, auri fermè calorem referens, quodque ſubſtantiā adeo compactam habeat vt vix dentibus diuidi queat. Malum quod huic cōtrarium eſt, & id facilè in lollium degenerat. Frequentiſ-

simum id semen est summa cum vtilitate ab hominibus vsurpatum, mundum si fuerit ab aliis illaudabilibus granis lollio, cicerculis, & aliis huiusmodi. Calidum primo ordine temperatum in passiuis qualitatibus firmissimi & copiosi est alimenti, succumque crassum admodum & lentum gignit vt testatur Gal. de Atten. vict. ratio. cap. 6. Et si in aqua decoquitur, Oleumque ex eo ferramentis candentibus extrahitur ad multos vsus accommodatum. Atque illud præstans censetur quod plus farinæ reddit. Porrò farinam puram & recentem calidam & humidā esse affirmat Gal. 5. de simpl. med. fac. cap. 9. Etsi non desint, qui probare nitātur veterem frigidam esse, nam & puluere & carie, & tetro ac viroso quodam odore referentem esse comperiunt. Nec parum discriminis acquirit ex molendi modo ac ratione; nam posteaque triticum mundum ab omnibus interniculis ac quisquiliis fuerit, si molæ opera superfluè molatur, omnem materiam adeo conterit atque imminuit, vt in minutissimas partes omnia confundat, vsque eo vt per cribrum quantumvis tenuissimum pertranseant, & per angustos meatus elabantur, itavt furfures minutissimi panificium reddant subasperum. Illa igitur probatur, quæ nec recens nec veteris, sed mediæ ætatis, quæque crassi fuerit furfuris nec ad summum molita, Talis enim cribrata tenuis & candida ab omnique furfure pura euadet, & tunc citiùs in ventriculo cōcoquetur, & faciliùs in corpus distribuetur. Multa ex ea parantur edulia à coquis & mulierculis, atque pultes lacte admisto; quæ etsi valenter alant, obstructiones tamen patiunt, & calculos creant. Amylum ex tritico conficitur, & ex trimestri optimum fieri Plinius tradidit, sic dictum quòd sine mola conficiatur. Probatur quod in candore, & leuitate excellit, & quod recens sit. Mediocriter refrigerat, & siccat vt tradit Gal. 8. simpl. med. cap. de tritico. & 1. de alim. fac. inquit habere facultatem similem panibus lotis, & cùm qualitatis sit expers & adstrictionis particeps, multos in re medica habet vsus. Ex eo enim ex saccharo & oleo amygdalarum dulcium sauonea paratur, medicamentum pectoris, & pulmonis vitiis accommodatum, & Gal. affirmat non esse mali succi sed crassioris tantum; Celsus autem esse boni succi testatur & crassiorem pituitam facere, & aspera lenire.

CAPVT XXV.

De Hordeo.

Hordeum frugis genus notum cuius duæ habentur species; Altera quæ habet spicas binis granorum versibus constantes, quæ equis & iumentis in cibo tantùm deseruire videtur: Altera, quæ à spicæ paleis facilè se explicat, appellaturque hordeum mundum, scilicet absque cortice, quod tritici grano valde est simile, sed crassius & albidius. Frigidum & siccum in primo gradu collocauit princeps lib. 2. cap. 538. & desumpsit à Gal. qui 7 de simpl. med. ca. de hordeo posuit in primo exsiccantium ac refrigerantiū cum aliqua abstersione, adiiciens illud, plus siccare quàm fabam, & minùs nutrire quàm tricum, sed ad multos, præclarosque medicinæ vsus à Priscis vsurpatum fuisse constat, & adhuc nostra tempestate eius eximia auctoritas maximo in honore habetur, si candidissimū ac ponderosum, coctuque facilè fuerit, paraturque ex eodem far hordeaceum. Illius aqua humectat, & infrigidat, nō sanè ratione hordei, cum sit siccum, sed quoniam aqua non potuit ad contrariam propriæ naturam ex coctione cum hordeo conuerti. Sic & Gal. docuit 1. de alim. cap. 9. inquiens. Quomodocunque hordeum paraueris, nunquam excalefaciet, at pro varia præparatione exsiccabit vel humectabit. Ex quo planè colligitur hordeaceam farinam frigidam esse, & mediam inter siccantia & humectantia; vnde cùm elixatur, humectat. Antiquo tempore frequentiori erat in vsu hordeum quàm nunc. Ex quo etiam macerato in lupulorū decocto passim in vniuersa regione Septentrionali, maximè hac tempestate in Germania, diuersi parātur potus, velut & ex tritico; & maximè ceruisia tum simplex, tum aromatibus cōposita, quæ loco vini bibitur. Maceratur enim hordeum pro ea conficienda, aut triticum, vsque dum alterum iam prope putre germinet, deinde additione lupi salictarij in decoctione fit ceruisia. Ex putrefactione enim quasi ex fermēto acrimoniā acquirit, tum ex eodem decocto quo prius maceratum fuit, quod constat ex flore vel semine eiusdem lupi salictarij, Itavt maceratione, fermētatione, coctura Ceruisia fit varij saporis, coloris atque substātiæ quæ vini quandam vim æmulatur, nam ex ea triplex paratur potus vini ferè vires obtinens; Primus aquosus, quem Ceruisiam simplicē dicunt: Medius, quem Trihapeninam: Potens quam duplam ceruisiam nuncupant. Et licèt primo gustui ingrata appareat ceruisia, vsu tamen suauior redditur. Succum generat melancholicum, & lapidem renum, & vesicæ cùm sit substantiæ crassæ, caput implet, & inebriat, & obstructiones parit. Non exiguā tamen acquirit differentiam ex varia conficiendi ratione quam adhibent artifices in coctura quæ ex saporibus detegitur: Aliæ namq; dulces, & gratæ, ac claræ; aliæ amaræ, austeræ, & turbidæ cernuntur, secundū quòd in decocto luporum fruges hæ diuersis modis macerantur. Calidum ponitur eius temperamentum, quod ex lupi salictarij maceratione accipit, & ex nidoroso odore deprehenditur, & magis inebriat quàm vinum, quoniā crassioris est substantiæ & flatuosa est: & si negligentia ac præparandi incuria minus iusto macerata, aut cocta fuerit, aut ob parsimoniā ea ingredientia, quæ requiruntur non addātur, praui succi suspicione non caret, At si rectè fiat à nōnullis optimus potus estimatur, & febrientibus conuenientissimus si simplex fuerit. Iecori nāque lupulus maximè conuenit, & eius obstructiones curat. Ex eodem hordeo paratur ptisana, aut ptisanæ succus, cuius non mediocres laudes sunt, de quibus alias dicendum erit. Parantur & panes qui parùm nutriunt, flatus pariunt, & frigidos lentosque succos generant,

& ob id ventriculo admodum incommodi. Ex hordeacea etiam farina fit polenta quam pluribus modis parare solebant antiqui vt Plinius est author: quæ si rectè fiat ex optimo & recenti hordeo suauis est & boni odoris, sed parùm nutrit, & flatuosa, & difficilis coctionis est, & crassi ac praui succi, nisi addantur quæ malitiam aliqua ex parte corrigere valeant, vt mel saccharum, & aromata. Hæc tamen Italis fere ignota est.

CAPVT XXVI.

De Alica.

QVod Alica ex Zea fiat, testatur Plinius lib. 18, cap. 11. conficiendique modum docet. Estque Zea quam nos speltam vocamus, Tritico haud absimilis; cuius duas species facit Dioscorides. Vna simplex, quæ spicas profert simplicibus granorum versibus. Altera quæ duos in spica habet ordines, in quibus grana bina gerit; qua de causa Dicoceum quasi duo habens grana, vel alas duas à Dioscoride vocatur, & ex hac Chondrum fieri nonnulli existimarunt. Nec desunt qui Sipham, Olyram, & Zeam penè eandem rem esse contendunt. Far quoque paratur ex eadem Zea, cuius Gal. 6. de simpl. med. meminit, dicens, Zea vniuersa sua facultate quodammodo in medio est tritici, & hordei. Et 1. de alim. fac. cap. 13. inquit, Zea ex Theophrasti mente est inter ea quæ tritico, hordeoque sunt similia, cuius fructus est leuissimus & cunctis animalibus iucundus. Sunt & qui Chondrum cum farre confundunt, itavt & Chondri, & farris, & adorei vna tantum significatio sit. Ex Zea itaque Alica diuersimodè paratur, cuius meminit Gal. 1. de alimen. fac. cap. 6. dicens, Alica ex genere tritici est, valenterque nutrit, succumque lentum habet, siue in aqua duntaxat coctam cum mulso aut vino dulci, aut etiam astringente, siue cum oleo, saléve frixam sumas, nonnunquam & acetum illi iniicitur, cuius vsum vitare nos admonet eo in loco & potissimùm quibus iecur facile obstruitur, aut renes calculis gignendis sunt appositi. Panes ex ea damnantur: ægrè enim conficiuntur & ventriculo noxij, Etsi in septentrionali plaga frequenti sint in vsu, & non sine aliqua valetudinis offensa, præ consuetudine tamen minus patiuntur. Crassum Alica, & lentum, & frigidum & humidum præbet alimentum, & multùm, & benè, & tardè nutrit, vt Gal. tradidit in 2. de san. tuen. cap. 4.

CAPVT XXVII.

De Olyris & Typhis.

NOn desunt qui existimant Olyram & Typham rem penè eandem esse; quin & Zeam ex eodem genere esse censuit Dioscorides vt superiùs diximus. Galen. quoque non magnum discrimen ponit lib. de Att. Vic. Ratione, vbi Typhæ Olyram præfert, & eam nonnulli falsò siliginem appellant, cum siligo sit optimum purissimumque triticum vt supra ostendimus. Est autem Olyra semen quod Itali segalam vocant, Hispani centenum, quòd ab vno grano centena enascantur, & præcipuò in orientalibus regionibus; à Plinio farrago dicitur lib. 16. cap. 18. Hanc Prisci neglexerunt forsan ob frugum meliorum copiam. Fœcunda & multis terris ac prouinciis communis est, Cuius temperamentum frigidum est, & à Galeno ponitur medium inter triticum, & hordeum. Ex olyra panes conficiunt rustici, qui post triticos optimi censentur si albi, & ex optima olyra candida & orientali fuerint facti, & si calidi commanducentur: duriores & diu asseruati deterrimi sunt & iniucundi, & præcipue si ex vitiosa, & nostrate segala confecti fuerint, namatri sunt, grauiter olent, ponderosi, concoctu difficiles, & tardè è ventriculo descendunt, & crassum & lentum, melancholicumque & prauum generant succum. Agricolæ secalinis panibus calidis vescuntur, vt validiora reddant eorum corpora quia multùm nutriunt.

Typhæ semen ab oriente aduectum refert Plinius, & Gal. largè in Asia prouenire testatur, tritico perquam simile, immo arte paratum in ipsummet mutatur, de quo disertè loquitur Gal. 1. de fac. alim. cap. 13. Vbi panes Typhinos Olyrinis postponit si calentes non sint: asseruati enim se ipsis deteriores euadunt sic si ex curioso semine fuerint facti. At si calidi & ex laudatissima Typha panes confecti fuerint Olyrinis præstantiores erunt: asseruati verò deteriores. Cum enim (*inquit Gal.*) illorum massa sit tenax & ductilis, densatur maiorem in modum & maximè si negligenter parati fuerint: adeo vt qui panes huiusmodi post vnum, aut duos dies, aut multò magis sequentes aliquot comederit, putaturus sit lutum ventriculo suo inesse. Præterea (subiungit) concoctu sunt difficiliores, atque tardius per aluum subducuntur, Proinde rusticis relinquendi.

CAPVT XXVIII.

De Auena, Milio, Panico, Farre, & Oryza.

AVenæ semen iumentorum, non hominum alimentum esse liquidò constat, nisi in magna caritate ac penuria quandoque ad panem conficiendum ex eo compellantur. Ex eius farina Germani interdum pulticulam parant. Alij ceruisiam, & præsertim in Lithuania, Alij tandem sublimant & aquam ardentem eliciunt, qualem ex vino sublimato ex qua sæpe se inebriant. Calidam esse auenam Gal. affirmat; leuiter enim acris est, & digerendi vim possidet, proinde phlegmonas induratas & egilopas sanat, & panes ex ea confecti ingratissimi sunt, & parùm alunt, & praui sunt succi

milium

milium semen notum ex quo interdum panes finguntur qui dulces sunt, cum ingens meliorum frugum penuria premit. Frigidum esse eius temperamentum primo ordine & siccum tertio affirmat Gal. 2. de simpl. medic. facul. Pinsitum semen in iure elixatum aut in aqua & oleo ac butyro conditum gustui gratum manditur, & panico præstantius, nam & suauius editur & minus difficulter concoquitur, minusque aluum sistit, & magis nutrit; ob idque in cibis gratissimum hodie inter omnes esse constat. Et Rustici pultem candidam ex eo faciunt cum lacte. Aetius boni esse succi, difficulter concoqui, flatus parere, aluum cohibere, itemque refrigerare scriptum relinquit. Ex illius farina cum lacte decocta Rustici placentas parant, eisque vescuntur. Ex eadem quoque cum portione farinæ triticeæ panes conficiunt candidos quos libenter edunt, licèt mali sint alimenti.

Panicum etiam ex leguminum genere est Melicum Itali vocant, & Milio simile eandemque ferè naturam habet etsi ad omnia milio inferius videtur. Ex eodem pinsito pulmentum cum lacte conditur non ingrati saporis: Lac enim iucunditatem panico in cibis adfert. Rarò in panes subigitur panicum, quia mali est succi, & difficile in ventriculo conficitur, flatus parit, aluum adstringit, siccat, atque refrigerat, vt Gal. refert 1. de alim. fac. cap. 151. & si foris illinatur, pariter refrigeratque exsiccat.

Nuper diximus far ex semine Zeæ siue speltæ (ab Italis scandella dicta) parari, & dicitur far Zeeum, quod & testatur Gal. 9. de compos. med. secun. hoc cap. 3. Potest & fieri ex tritico si pinsatur & dicitur far triticeum. Item ex hordeo, & far hordeaceum nominatur. Aëtius facere docet triticeum. Far ex Zea boni esse succi & multi nutrimenti tradit Gal. 4. de sani. tuen. cap. 4. Ita quod vitiosos humores in ventriculo contentos emendare possit. Paratur eo modo quo parari solet ptisana cum paulo aceti adiecto si cruditatis abundantiam vel in venis, vel in toto corporis habitu subesse suspicamur. Lentorem quo præditum est corrigit acetum, alij oximel vel mulsam, vel porrum, vel piper addunt, vt magis detergat & non obstruat, vt facere solent omnes cibi qui sunt crassi & glutinosi succi, qui difficilè concoquuntur, Oriza à multis inter frumenti genera adnumeratur. Gal. autem inter legumina ponit, velut & cætera semina cerealia ex quibus panificia non conficiuntur. Calidam Arabes faciunt. Temperatam alij quocunque modo sumptam dixere Actu & facultate siccissima est, & tamen quod mirum est dictu, prouenit in locis humidis, ideo communis ferme est vniuerso orbi cibus, & præcipue vbi est aqua. Variis modis in re cibaria pro conuiuiis ornandis paratur, & prima mensa ex iure gallinaceo vel quouis alio pingui apponitur, addito saccharo, & cinnamomo, Alij ex lacte parant, aut ex succo amygdalarum dulcium adiecto saccharo, & cinnamomo, aut croco pro conciliando sapore. Succum crassum generat, leuiter nutrit, difficulter in ventriculo concoquitur, nisi benè & magno igne ac diu cocta fuerit, tunc enim albidior, mollior, ac suauior euadit, aluumque mediocriter cohibet. Nonnulli parant ex ea potum suauem, additis aromatibus melle, & saccharo, vt suauior fiat, referuntque si sublimetur quod inebriat vt vinum. Gal. censet oryzā augere semen & humidum ventriculum purgare, & corpora humida pinguia reddere ob temperamentum, siccaque ob id quod ea seu cum lacte seu cum iure benè nutrit, & hodie magnus est illius vsus, Immo ex eius farina conficitur cibus quem vocant Album, si addantur carnes alarum capi, lac, succus amygdalarum dulcium, & saccharum, & multi adiungunt succum citri vel limunij, quia tutius ægris interdum concedi potest.

CAPVT XXIX.

De Fabis, Lentibus, Pisis, Cicercula, Ciceribus, Phasiolis & Lupinis.

FAba inter legumina primum semper obtinuit locum à Gal. inter cerealia semina numeratur 1. de Vic. in Acut. Et mirum est dictu quod interdum in eodem agro vna pars producit legumina coctilia, alia pars incoctilia generat. Idque prouenire existimatur ex soli calidioris natura, ac leuioris. Stercoratio etiam faciliorem reddit, sic & aër, & sol & locus apricus, Coctile enim est quod calidum, humidum molle, & rarum. Incoctile autem contra. Et illud coctile dicitur quod feruefactum ac coctum facile mollescit. Nostra ab antiquorum faba diuersa est. Ægyptiam quam aliqui Ponticam vocant in horto Illustrissimi Cardinalis Moroni vidimus. Multiplex autem est fabarum vsus, nam ex earum farina frumentacea mista parantur panes apud quosdam populos. Elixantur interdum integræ oleoque & sale pro messoribus condiuntur aliquando fractæ. Puls & per se, & cum ptisana paratur. Edulium etiam non ingratum in vrbe diebus quadragesimalibus formatur ex fabis quas prius mola frangunt, dein percoquunt, postea diligenter in mortario conducunt, & crassumen quoddam album fit quod in patinis ex oleo & pipere, & cæpis vel porro igne lento paratur, quo plebs ferè tota vtitur ob saporis gratiam. Virides etiam ac recentes manducantur, & in iure percoquuntur. At quovis modo parentur, & ad summum coquantur, ac diutissimè elixentur flatulentum semper cibum parient; minor tamen flatulentia in fractis reperitur, & longe minor si piper addatur, Humidum alimentum vescentibus præstant at crassos, pituitososque succos generant atque crudos si exactam maturitatem adeptæ non fuerint, & valde excrementosæ sunt, caput tentant, difficilè concoquuntur, tarde prætereunt & obstructiones pariunt, doloresque ventris interdum excitant. Et quoniam frigidæ & siccæ sunt ob id alui fluores sistunt, facultate

verò quadam abſterſoria præditæ ſunt, quà tuſſi conferunt, & materias in pectore contentas per ſputum educunt vt teſtatur Galenus 7. de ſimpl. med. fac. & 1. de alim. fac. cap. 19. Habent enim ſubſtantiam non denſam nec grauem ſed fungoſam & leuem, quæ vim quandam quomodo ptiſana habet detergendi. Tumultuoſa ſomnia faciunt, & ab earum vſu ſtudioſi, & pueri præcipuè cauere debent, nam ingeniorum vires comminuunt, atque hæbetant. Multos etiam in re medica vſus alios habent foris impoſitæ pro vario præparationis modo, de quibus agemus alia in parte in qua dilucidiſſima ratione morborum internorum externorumque cognitio atque eorundem curatio tradetur.

In 1. de alim. fac. cap. 18. aſſeruit Gal. lentem ex contrariis conſtare naturis. Altera quidem aluum coërcente, Altera verò citante. Ex parte quæ ſupprimit, frigida, terreaque dicitur, Ex parte verò quæ citat, calida. Quocirca 6. de ſimpl. med. fac. dixit quod medium tenet lens caliditatis & frigiditatis. Verùm quia deſiccat in ſecundo ordine ideo addidit quod valenter adſtringit, & præcipuè ſi bis cocta fuerit. Alij affirmant cum cortice calidam eſſe ob auſteram quam habet, qualitatem exiguam (cuius cortex multæ eſt particeps) excorticatam vero temperatam. At Hipp. 6. de morb. vulg. com. 5. ſect. 33. ponit illam frigidam immo frigidiſſimam, ea forſitan ratione ductus quia lens ſanguinem vndequaque fluentem ſiſtit, & cum hic effectus frigidiſſimis eduliis ac medicamentis conueniat, quin etiam frigidum ſanguinem generet, ob id inter frigidiſſima connumerauit. Eiuſdem ſententiæ fuit (Raſis 3. ad Almanſorem quicquid ſentiat Gal. qui dum affirmat eam bis coctã ventris fluxum ſiccare ſtomachum, inteſtina, & totum denique ventrem corroborare; eius verò iuſculum ſale, aut garo, aut oleo conditum ventrem ſoluere, ſubiungit etiam decorticatam illam adſtringendi vehementiam, & alia ipſam conſequentia amittere, carnemque magis nutrire, ſed ſiccum, craſſum, prauumque gignere, & tarde commeare. Et qui hoc edulio largius vtuntur elephantiaſim & cancros incurrunt, quia melancholicum generat ſuccum, viſum deinde hebetat, menſtruas purgationes imminuit dum craſſum, tardifluumque ſanguinem reddit, Verùm ſi aliis contrariam facultatem habentibus lens commiſceatur vt ptiſanæ, vel eidem addantur origanum pulegium petroſelinum, feniculus & ſimilia, edulium ſuauius & concoctu facilius reddetur: ſed à multo eius vſu, (vt dictum eſt) quiſque & præcipuè ſenex cauere debet, quia exiguum dat cörpori alimentum, & illud craſſum & nigrum, ac melancholicum. Somnia ob id grauia, & tumultuoſa facit, Nec vllus erit Medicus rationis particeps, qui lentibus alat ægrotantes: immo Galenus 1. de victu in acutis negat inter cibos locum habere, & tantum inter Medicamenta reponit Hipp. quoque 1. de Vict. in Acut. ait legumina omnia flatuoſa eſſe & cruda vbi ea omnia ſeu ſingula ſuam malignitatem habentia penitus à conſortio bonorum ciborũ eliminari dioſcorides pariter ponit lentes eſſe peſſimi nutrimenti, & multarum affectionum primarias cauſas quæ ægros ad vitæ pericula trahere poſſunt. In re autem medica multos habere poſſunt vſus vt infra patebit.

Piſa autem etſi cum fabis quandam habeant ſimilitudinem iiſdemque modis ferè condiantur, comedanturque, maiorem tamen apud proceres gratiam obtinent, & lautiſſimas Principum epulas ſubeunt: quandoquidem ſi recte condiantur, & præcipuè cum ſuilla carne ſalita ſuauiſſimum in cibo ſaporem præbent dum viridia, & tenera in ſiliquis eligantur. In quorum iuſculis ſale, oleo, vel butyro conditis ſi panis infundatur, fit cibus omnibus gratus. Duriora verò & ſiccata ingrata euadunt, & æruginem ac vermes libenter contrahunt, nec ſemper æque coquuntur; frigida ſunt & ſicca, difficilis concoctionis, parùm nutriunt, nec boni admodum ſunt ſucci. Flatus tamen non perinde ac fabæ generant, & quoniam carent vi illa deterſoria, ob id difficilius deorſum deſcendunt, in omnibuſque præſtantiora ſunt fabis vt Gal. affirmat lib. de atten. vic. ratione, cap. 70.

Ciccerculas, Eruilias, Phaſeolos vnum eſſe genus teſtatur Gal. 1. de alim. fac. cap. 28. verùm pluribus nominibus appellari propter quaſdam differentias, quæ in ipſis apparent. Cicerculæ quidem ſubſtantia & facultate ſunt eis adſimiles, verum conſiſtentia craſſiores qua plus alimenti adferunt, nec hominibus ſunt inutiles. Vario modo parantur, ſed flatulentæ ſunt nec concoctu faciles, nec ſucci admodum boni. Cicerum tria reperiuntur genera quæ in cibaria non paruum habent vſum tum viridia, tum ſicca. Viridia, tum à pueris & mulierculis ſæpe comeduntur quæ excrementoſum ac humidum præbent alimentum. Frixa tamen vel aqua elixata, & oleo atque ſale condita flatum aliqua ex parte deponunt, ſed concoctu ſunt difficilia. Cicera omnia calida & ſicca ſunt ordine primo, quamvis rubra & nigra albis ſint calidiora, & ſylueſtria domeſticis. Multam expetunt coctionem, alioquin crudum & prauum alimentum exhibent. Proinde mulierculæ per noctem ea linteolo inuoluta in lixiuium leue vel in aquam calidam cinere adiecto macerant, poſtea diligenter tribus vel quatuor aquis eluunt vt cineris odorem deponant, & tunc facilius percoquuntur, & copioſe nutriunt, ſed ſemper flatulenta ſunt non minus quam faba. Multos in re medica vſus habent, de quibus Gal. 6. ſimpl. med. fac. proprio, & iura rubrorum maxime commendantur, extergendi enim facultate maximè pollent, & ob id lienem, iecur, & renes expurgant, & ad renum calculos comminuẽdos plurimùm valent. Venerea à Plinio vocantur quia ad venerem incitant, & ſemen generare etiam creditum eſt, vt teſtatur Gal. 1. de alim. fac. cap. 22.

Phaſioli inter legumina ſunt notiſſimi de quibus Diſcorides mentionem fecit, & primò de candidis ac vulgaribus diſſeruit,

poſtea

poſtea de Eruilia, & phaſeolis rubris, luteis, atque verſicoloribus. Gal. 1. de alim. fac. cap.28. Dolichos appellat à ſiliquis denominationem ſumens. Proinde frequẽtiores ſunt albi, quorum ſiliquæ primo ex ortu virides variis modis parantur, ſed in acetariis potiorem obtinent locum addito ſale & pipere: guſtui enim ſunt admodum gratæ dum teneræ extiterint. Feruenti quoque oleo, vel butyro friguntur, & ſale, pipere, ac ſucco arancij comeduntur, ſed improbi ſunt ſucci. Duriores verò & è ſiliquis extruſi iure vel aqua decoquuntur, & ſale ac oleo condiuntur. Cum verò maturitatem fuerint adepti, & albidi euaſerint, calidi ſunt & humidi primo gradu & in cibum ſumpti non facilè in ventriculo cõficiuntur, mediumque videntur obtinere locum inter alimenta boni improbique ſucci vt teſtatur Gal. 1. de alim. fac. Parùm nutriunt & humores crudos & craſſos necnon & flatus plurimos generant, à quibus ſæpe coli dolores oriuntur, caput tentant, & ſomnia tumultuoſa faciunt, ſemen generant, & proinde venerem irritare ſolent, præſertim ſi eum pipere, vel aliis aromatibus comedantur.

Lupini quocunque in loco ſati proſperè creſcunt, & quoniam nidoroſo terræ ſucco nutriuntur, quem dum ad ſe trahunt auertunt ne herbulæ inter ſegetes naſcantur, & agros impinguant, ob id ruſtici circa frumenta & legumina vt plurimum ſerunt vt fœliciora ac fertiliora ſurgant. Horum meminit Gal. 1. de alim. fac. cap. 23. Apud multos in vſu habentur dum ingenitam inſuauitatem depoſuerint, Elixantur enim atque tandiu in aqua dulci macerantur donec quicquid amaritudinis habent dimittant, & tunc omnis fermè qualitatis expertes fiunt, immo frigidiores cenſentur, cum prius præ amarore natura calidi eſſent; aperiunt enim & menſes eliciunt. Eorum ſubſtantia dura ac terreſtris eſt, & idcirco concoctu difficilis & ſuccum generat craſſum, qui cum in venis non probe conficiatur, nec in ſanguinem vertatur crudus propriè appellatur. Verùm ſi à natura vincatur alimentum corpori dat copioſum. Lupinorum farina in officinis parata habetur quæ in re medica frequenti eſt in vſu, ſed pro cibatu nemo eſt qui libenter lupinis veſcatur niſi coactus in maxima annonæ caritate. Par igitur eſt vt non modo eorum ſermonem prætermittamus, verùm & aliorum ſimilium, quæ inter legumina reponuntur, cuiuſmodi ſunt ſeſanum, lolium, vitia, fœnum græcum, eruum, papaueris, lini, cannabis, viticis ſemina, & huiuſmodi alia quæ non ſolum inſuauia ſunt & concoctu difficilia, ſed in vſu ciborum iamdiu venire deſierunt, quia inſalubria, nec his veſcuntur homines niſi magna fame compulſi.

CAPVT XXX.

De Herbarum in alendo facultate, ac diuerſitate.

QVemadmodum homines frugi appellatos, humanæque vitæ vtiles ac neceſſarios atque ſolida virtute preditos eſſe opinamur, in quibus redundantium vitiorum nihil ſit, Ita & frugalia valde ea eſſe exiſtimamus quibus verè fruimur, & quæ à natura nobis conſtituta ſunt vt alimentum inde corporibus præcipuũ quæramus. Nunc cum de oleribus, oleratiſque & hortenſibus atque arborum fructibus tractandum ſit in quibus pauciſſimum alimentum, illudque nec admodum probum rectumque ſed medicamentoſum, plerunque malum atque vitioſum exiſtit vt vix in toto hoc cenſu aliquid reperiri poſſit quod omni ex parte commendari de alimenri, ſuccique bonitate meritò debeat. Ideo eorum vſum non quidem corpora noſtra nutriendi gratia quærimus, verùm potiùs vt temporum iniuriis, ac vitæ incommodis occurramus, appetituique ac conſuetudini quæ intra ſanitatis latitudinem continentur, ſatisfaciamus, & præcipuè quoties aut refrigerare, aut etiam excalefacere, ſiccare, aut humectare, ſqualoremque demere, aut duratam aluum mollire, aut nimis emollitam durare, aut quiduis aliud quod magis oportunum atque neceſſarium fore vel eſſe nobis videatur, peragere. Nam etſi olera, hortenſiaque potius ſalubria medicamenta cenſeantur, vſus tamen iam inoleuit vt inde ſæpenumero ſatietatem alimentumque quæramus, & præſertim ſi cum pane eis veſcamur. Quorum partes ferme omnes ſæpiſſime in vſum veniunt radices folia, cimata, caules, germina, fructus, turiones, ex quibus iucundas maxime mortalibus epulas facere licet. Quapropter notandum quod olera omnia parùm nutriunt quia ſanguinem pauciſſimum generant, & praui ſucci. Aquoſum enim & tenue ac pauciſſimum præbent alimentum vt teſtatur Galen. 2. de alimen. cap. 50. Nec poteſt dici quod de frigidis tantum oleribus intelligat: connumerat enim inter ea ſcolymum, etſi aculeatum quem conſtat ex 8. de ſimplic. med. eſſe ſiccum in 2. calidum verò in fine ſecundi vel in initio tertij. lib. etiam de Att. Vic. cap. 2. diſtinguit. Nam frigida, & humida aquoſum humorem gignere fatetur, exemplificatque de cucurbitis, & attriplice. Calida verò & ſicca calefaciunt & attenuãt, & tamen nullum vel pauciſſimum præbent alimentum. Auerr. quoque 5. lib. Collec. vult quod olera omnia præter lactucam & bugloſſum melancholiam generent. Quapropter dicendum quod olerum nutrimentum omne actu eſt humidum ſeu aquoſum, tenue, & paucum, potentia vero aliud calidum, aliud frigidum, aliud adurens, & ratio eſt quia ab oleribus non poteſt niſi tenue, &

& paucum alimentum secerni, Calidum autem vel frigidum, humidum vel siccum pro oleris ipsius qualitate. Præterea sciendum quod olera ea quæ aluum proritare possunt conueniunt ante cibum, si parum potus aut nihil, & nihil nutriens, & panis parum adiicias, nam sic detrimentum primę coctionis in ventriculum intestinorum vis, & ipsa concoctrix supplebit, Paucus enim potus necessarius est vt cibus dissoluatur. Et quamuis grauis noxa, & multo potu præsens accedat, si tamen sint nutrientia copiosè non multum iecur periclitabitur obstructionibus. Verùm si quis proritantibus aluum in totum abstineat, non parùm ad vitæ longitudinem confert. Inter omnia autem quæ animaduertere debent homines in vsu olerum, illud est præcipuum, vt non comedant herbas quas non nouerint, nec mistas quas nesciunt quæ sint quia etsi venenosa non sint, quædam tamen interdum nocent iecori, aliæ ventriculo, aliæ renibus, quæ licet statim non occidant, vitam tamen morbosam breuiorem reddunt. Et memini me vidisse nobilem Bononiensem qui cum edisset tortam ex herbis quibus immista erat cicuta pro petrosilio ab ancilla (est enim valde similis,) mortuus est nocte sequenti. Nullum ergo olus in cibis perfectè vtile erit, cùm vim potiùs medicamentosam habeat quàm altricem. Et quamvis Gal. in genere cibi solam lactucam ponat, argumentum forsitan desumens ex eo quod pingue habeat folium, & ideo nutriens & caulem mollem, & quia subdulcis est, ideo ferme temperata, nihilominus sanguinem non multum generat, neque mali succi sed neque omnino laudabilis, nam 2. de alim. fac. inquit, lactuca videtur esse secundum frigiditatem fontanæ aquæ, igitur erit remotior à natura sanguinis, nec admodum concoctioni apta. Et si quis obiiciat quod potiùs calefaciat cum in sanguinem conuertetur, vt asserit Princeps 2.p. Doct.2. summa 1. cap.15. dum inquit, lactuca cùm in sanguinem conuertatur plurimum operationis eius est calefacere. Quod debet intelligi extensiuè non autem intensiuè, præterea oppositum sensit 2. Canone vbi reprehendit eum qui dixit quòd est frigida in 3. gradu. Tandem statuit eam frigidam in initio secundi, vel fine primi. Satiua igitur quæ in victus vsu quotidie venit ponitur frigida & humida primo ordine, sed humidior quàm frigida, & sanguinem generat, qui declinat ad frigidum & humidum, ideo suauem prouocat somnum, cerebrum humectando, atque dissipatos spiritus colligente. Immoderatus tamen eius vsus ventriculum debilitat, & oculorum claritati non parùm nocet vt ab aliquibus antiquis proditum reperitur. Homines etiam ad negotia ignauos, & torpidos reddit. Verum si ventriculus ex nimia bile æstuetur, admodum commoda est, tum cruda, tum cocta, dum eius acrimoniam contemperat, sed leuiter in aqua feruenti cocta melior censetur, ne prælarga coctione & saporem & gratiam & vim amittat. Nec lac ex eius caulibus (cũ senescit) acre, immo innoxium est, nec ventrem mouet, vt iam nonnulli existimarunt.

Lactucam crudam multi vere inchoante & æstatis caloribus in prima mensa libenter oleo, aceto, & sale parant, atque pro excitando appetitu, & extinguenda siti, ac bilis acrimonia cohibenda, nocturnaque pollutione demenda mandunt. Multa etiam alia tribuit illi antiquitas, quæ posteritati minimè probantur. Sequuntur reliqua olera domestica nempe (non autem aggrestia, quorum innumeræ sunt species & omnes improbi prorsus cibi, Ideo omnino ex ciborum vsu sustulerunt homines) quæ longo experimento cæteris magis salutaria & vtiliora reperta sunt.

Cichorium olus est subamarum & agreste præsertim quod seris à Gal. nuncupatur. Frigidæ & siccæ temperaturæ primo excessu. Cichorea verò domestica magis quam agrestis refrigerat, & nonnihil humiditatis habet, & cibarij genus existit, editur enim cruda & cocta, quæ cùm frigida sit & subamara moderatéque adstringat, ideo intemperaturis calidis hepatis maximè conuenit, & robur eidem addit, nec frigidas tum ventriculi tum aliarum partium naturalium intemperies lædit ob adstrictoriam illam quam possidet facultatem. Huius plures sunt species, & omnes salutares, quæ in re medica præclaros habent vsus.

Endiuia domestica & hortensis familiaris duplex est, Altera latifolia quæ terra obruta alba redditur, in acetariis gratissima. Altera arctioribus foliis, quæ à seri seriola, nunc verò scariola nuncupata est. Vtraque species sub cichoraceis continentur, easdemque possidet facultates.

Condrilla pariter intybi seu Cichorij Siluestris est species quæ folium Endiuiæ simile habet, nascitur inter segetes & vineas. Rustici & mulieres sæpe decerpunt cum aliis herbis pro acetariis parandis, easdemque vires obtinet, quas intybus.

Sonchus est herba quæ vulgariter cicerbita vocatur, quæ si viridis & tenella fuerit, esculenta est, & in acetariis libenter sumitur, grandior verò dura & aspera euadit. Succus ebibitus ventriculi rosiones mitigat & lactis abundantiam nutricibus adiungit, & multa alia commoda præstat hæc herba dum tenera & parua existit. Frigida est & moderatè adstringens, ex aquea terreáque essentia constans & contra venena tam intus assumpta quàm exterius admota summopere valet.

Malua inter res alimentarias numeratur, & si potiùs detur alui emolliendi gratia, præsertim si liberaliore oleo, & sale condiatur, neque id tantùm quia humidioris sit naturæ, verùm quia lentorem non mediocrem obtinet qui sæpe fastidium parit, Ideo à liberaliori eius vsu cauere oportet. Multi eius & caliculos asparagorum more ex oleo, aceto, & sale prima mensa comedunt. Parùm alit malua, sed renibus calculo tentatis, & vesicæ affectionibus, ac vrinæ ardoribus mirificè confert. Refrigerare moderatè eam nonnulli affirmant, Constat tamen modicum, & quasi tepidum quendam calorem obtinere cum multa humiditate.

Atriplex

A triplex vescentibus nullum vel leue admodum præstat alimentum. Aquea enim est herba, ob id humidam secundi ordinis frigidam verò primi esse prodit Gal. 6. de simpl. med. fac. Alij tepidæ cuiusdam caliditatis participem posuerunt cuiusmodi rosis inest, & quoniam adstrictionem vllam habet, ideo ventrem celeriter permeat, & ad deiectionem propensa ita vt aluum facile molliat ob viscididatem quam possidet.

Spinachia Gal. inter olera collocat lib. 2. de alim fac. olus betæ non gustu modò, sed viribus simile facit, quod gulæ gratū est valde, & nostro æuo inter hortensia maximo in pretio habetur. Imò Olitores in serendo, excolendoque ipsum solertiori vtuntur industria quia ex eo vberrimum faciunt quæstum. Frigidum & Humidum est ordine primo, leuiter alit, succum salubrem in corpus diffundit atque aluum emollit. Moderatus tantum sit eius vsus, ne ventriculum subuertat atque inflationes pariat.

Portulacæ dunt sunt genera omnibus nota foliorum magnitudine tantum differētia, quæ in cibo sumpta exiguum alimentum idque frigidum & humidum, & glutinosum præbent. Refrigerat enim portulaca tertio ordine, & humectat secundo. In acetariis eximiam obtinet gratiam æstiuis feruoribus sed vitio non caret; oculos hebetat, venerem inhibet, dentiū stuporem tollit, & multas alias vtilitates in re medica præstat.

Acetosæ siue oxalis (Galen? oxilapathum vocat) plures species reperiuntur. Hortensis vero quæ in acetariis plerumque venit, gustui est grata, nullum, vel exiguum dat alimentum, sed condimenti potiùs eius succus rationem habet, escas enim gratiores reddit, & vicem omphacij, & aranciorum succi gerit, æstiuis temporibus præsertim. Frigidi est temperamenti, & tenuium partium, contra pestem pestiferosque morbos eius decoctum vel succus plurimum commendatur.

Solanum olim inter olera esui apta habebatur, solanum hortense siue esculentum appellabatur, hodie nemo in cibos admittit, sed medicamenti tantum rationem habet. Valenter enim constringit & refrigerat, strumasque resoluit de quo Gal.? ita tradit 8. de simpl. med. facul. solanum quidem esculentum adstringit refrigeratque in secundo ordine.

Papauer quod in vsum cibi venit album est, domesticum & hortense quod in hortis seritur. Idque omnibus aliis papaueris generibus præstātius est. Frigidum ac somniferum existit, de quo Auicenna dixit. Caue ne transcendas tale quale est papauer album, somniferum enim mediocre album hoc semen est. Genuenses à cibo vtuntur ferè continuo loco conditorum. Apud alias gentes rarò in vsum cibi venit nec aliis eduliis libenter admiscetur. Nullum præbet alimentum, & potius pro medicamento quàm cibo, ac condimento habetur. De papauere autem Gal. in 7. de simpl. med. fac. frigidam temperiem tradidit, an verò siccitatis an humiditatis particeps sit papauer nullomodo meminit. At 2. de temper. cap. 2. declarat dicens, Quæcunque somnos prouocant frigida sunt & humida, vt lactucæ, papauer, mandragora, quod intelligi debet de papauere viridi, hoc enim modo sumptum non aliter quam lactuca somnum suauem conciliat, siccatum verò vt magis eò minùs somnum atque etiam caro similem prouocat, sensus non læuiter lædens vt cuique singulis diebus licet experiri quod ex humidis medicinis ac cibis non euenit nobis, cum verò siccatum fuerit, siccum euadit, Vnde Gal? proferre noluit quid in illius natura vinceret, siccitas an humor.

Borrago (quam Dioscorides Buglossum esse constat) notissima est herba, quæ à buglossa vulgo lingua bouis nominata parùm dissidere videtur. Vtrique vis magna inest corroborandi, Et in re cibaria miras sibi comparauit laudes à Gal? calida & humida ponitur 7. de simpl. med. fac. ob id nostro temperamento maximè affinis, siue cruda, siue cocta, sanguinem purificat datque hilaritatem. Folia in iuribus decocta aluum subducunt, nec flatum generant si diu efferbuerint. In vino infusa aduersus animi tristitias valent. Flores & radices saccharo diligentissime condiuntur, & multos vsus in re medica habent. Crudi etiam flosculi, & radices: tenellæ in acetariis gratiam tenent.

Ocimum ob odoris fragrantiam ab omnibus in honore habetur suauioris etiam est odoris, quod vocant ocimum gariophyllatum, propriè verò basilicon minutis foliis ornatum. De ocimi viribus fidem facit Gal. 8. simpl. med. Ocimum ex secundo ordine est calefacientium. Habet autem excrementitiā humiditatem proinde nec commodum est, vt in corpus sumatur. Ventriculo est inuerle; difficulter concoqui & praui esse succi multi attestantur. Gariophillatum verò Galenus comprobat, & melancolicis & cordis palpitationibus mirifice opitulari affirmat.

Eryngi(folia tenera siue in principio sale condita in cibos recipiuntur cruda: gustu enim sunt aromatica & ori grata. In iure etiam cocta non paruam retinent gratiam. Sephascarij radices quoque saccharo condiunt pro instimulanda venere. Huius meminit Gal. 6. simpl. medi. sic inquiens, Eryngium caliditate quidem aut parum aut nihil quæ temperata sunt superat, siccitatem verò in tenui essentia consistentem non paruam obtinet. Iecur autem admodum viuat, & ventriculi imbecillitati occurrit.

Beta nobis notissima est tum alba, tum nigra, & hortis familiaris est. Rubra verò Germanis, exiguum corporibus affert alimentum vt cætera olera, & ideo potius ad subducendum, irritandumque ventrem in vsum venit. Eius decoctum nitrosæ facultatis est particeps, vt Gal. tradit. 8. de simpl. med. fac. quia tum digerit, tum extingit, & per nares expurgat. Calida est & sicca Beta & licet per cocturam nitrositatem aliqua ex parte deponat, interdum tamen ventriculum mordicat, & copiosior sumpta eum mirificè lædit. Iecoris obstuctiones aperit si folia elixantur, & cum iuribus comedantur

Siluestris

Siluestris non reperitur nisi rumicem pro ea recipias.

Mercurialis frequens nascitur in Vineis, & cum beta ac aliis oleribus decoqui solet ad aluum ciendum. Calida & sicca est in primo gradu, sed ventriculo non admodum amica. Ad multa præstat in re medica.

Lupullus planta est nota quæ in septentrionalibus regionibus seritur in campis,& magna cultura alitur ad ceruisiam conficiendam : absque enim eius folliculis parari nequit. Lupullus calefacit moderate , aperte, extenuat , abstergit, & expurgat, iecori maximè conuenit , illius obstructiones curat, sanguinem clarificat eius cauliculi tenelli ineunte vere excoquuntur, & asparagorum modo ex oleo sale , & aceto comeduntur, qui palato sunt admodum grati. Iusculis quoque pinguibus elixantur , & frequenti sunt in vsu licet parum alant.

Brassicæ, plures & variæ sunt species. Satiua aluo est idonea , si leuiter feruefacta edatur , nam percocta aluum sistit , sed multo magis biscocta, summo cibo sumpta crapulam discutit , & vini noxam restinguit. Melior stomacho cyma inquit Dioscorides, sed acrior , & ad ciendam vrinam validior. Plin. lib.19. cap.8. Sabellicam maximè laudat quam hodie vniuersa Italia in honore habet admiranda foliorum crispitudine , Caulem florem eam appellat suauissimam & cibo gratissimam. Et præter illam speciem quæ amplis & leuibus ac expansis foliis reperitur , & aliam quæ folia habet crispa , & in medio alba , quæ succi bonitate alias antecellit & in totum est præstantior, altera est quæ compressioribus, & in orbem conglomeratis vndique filiis constat, Nostrates caulem capitatum siue capuccium appellant , qui si per medium secetur innumera profert folia , & recens multis modis parari potest, & palato est gratissimus. Complura alia hodie reperiuntur brassicæ genera à regionibus nuncupata , sed alibi candidiora , & teneriora , alibi virentiora, & duriora. Brassicæ satiuæ, & esculentæ meminit Gal. 7. simpl. med. vbi ait quod desiccandi vim habet , sed minùs calida , & minus sicca est quam agrestis. Subamara enim & acris est , quare digerit & extergit, aluumque subducit , sed crassi , & iniqui, ac graueolentis est succi , & sola ex omnibus oleribus peculiariter atram bilem parit , & sanguinem crassum, & melancholicum reddit , ex quo fuliginosi , ac tetri vapores ad caput ascendunt , qui mentem perturbant, somnia turbulenta faciunt , & tenebricosam videndi aciem reddunt, dummodo præ nimia humiditate oculi non patiantur,Eo enim in casu ob siccandi quam habet potentiam aliquid prodesse potest. Parum alit brassica, difficile concoquitur , & ventriculo non admodum amica nisi in optimis iusculis decoquetur,frangitur autem aliqua ex parte vitium quod in se habet si dum elixatur ab vna aqua ad aliam calidam transferatur.

Melissa Citrago dicta quia citri odorem imitatur cordialissima est herba vt testatur Princeps. Vitales enim spiritus lætificat, & cordis imbecillitati succurrit. Cerebrum roborat , & eius obstructiones aperit , Ventriculi coctionem adiuuat , animi passiones, & lætas imaginationes ab humore melancholico exortas remouet. Calida est & sicca ordine secundo , cruda in acetariis & cocta manditur , sed nullum ferme alimentum exhibet.

Pimpinella vbique reperitur & in acetariis libenter editur , sed difficile concoquitur, & parùm nutrit ? Calida est in secundo ordine, & sicca in tertio , Iecoris obstructiones apetit , Vrinam prouocat , & calculosis prodest , & quandoque talibus vtilissima censetur.

Eruca notissima est tam domestica quam siluestris , quæ aliis herbis commista in acetariis gratum dat saporem de qua Gal. 12.de alim. fac. cap. 55. ita inquit , Hoc olus manifestissimè calefacit, semeque gignere creditur, & coeundi excitare appetitum, Capiti dolorem infert si quis eo solo vescatur. Ideo Gal. & Plinius lactucæ iungere suadent vel aliis frigidis oleribus.

Gingidij folia & radices in vsum veniunt tam cruda quã feruefacta , longiorem enim ebullitionem non sustinent.Gingidium vulgus Cerefolium nuncupat,olitores in hortis diligenter excolunt,& magnam in acetariis obtinet gratiam. Appetentiam facit , & ventriculo admodum est vtile , sed parum nutrit , Et quoniam gustui amaritudinem quandam , & adstrictionem representat ob id Gal. inter refrigerantia & calefacientia posuit 6. de simpl. med. fac secundum verò vtramque qualitatem desiccandi vim habet & potius medicamenti locum tenet herba hæc quàm alimenti.

Betonica notissima est herba, sed cùm in cibariis nullius fit vsus , ideo innumeras eius vires ad partem medicam spectantes eò recensemus.Calida & sicca est 2.gradu,vim incidendi habet , & capiti valde est amica.

Absinthij multa genera , sed ponticum siueRomanum cæteris præstantius habetur, quod odore Menteæ romanæ redolet. Cuius temperamentum Gal. describit 6. simpl. med. Absinthium astrictoriam, amaram, & acrem qualitatem sortitur , excaleficiens,extergens , roborans , & exsiccans. Est autem calidum in excessu primo , siccum vero in tertio.Succus longè quam herba est calidior, Et quamuis absinthium nullum in cibariis videatur habere vsum , nonnullis tamen adeo gustui est gratum , vt tenellas cornas sine pane quandoque sale & oleo comedant, Alij in acetariis eo vtuntur , alij infuso in vino absinthite dicto , quo tamen nemo vti debet nisi prius vacuato ventriculo ab omnibus excrementis vt suo loco diffuse explicabimus.

Carduus qui in frequentem victus vsum apud nos venit hibernis mensibus terra obruitur , albusque fragilis , & tener ac suauissimus redditur , & lautioribus mensis, secundis cænis apponitur qui sale & pipere crudus;aut coctus asparagorum more editur. Alij enim sunt qui in iure pingui decoquunt , eique caseum & aromata addunt & gustui adeo gratus , & iucundus fit, vt non parum delectet, omnesque iucunditate afficiat,

ciat, atque ad eius vſum attrahat. Calefacit carduus in 2. gradu completo, vel in principio tertij, exſiccat verò in ſecundo, pauci eſt alimenti, ſed ventriculo amicus, ſi moderate ſumatur immo robur illi addit, & appetentiam excitat. Crudus tamen difficilis eſt concoctionis, nec caret vitio, venerem ſtimulat, & vrinas educit.

In carduorum quoque genere continentur ij quos vulgus appellat Carecoffi, qui cibis apti excreſcunt, nec eorum fructus diu aſſeruari poſſunt. Tenelli ſale, & pipere pro bellariis crudi comeduntur, duriores verò Itali vario modo decoquunt in Iure. Aqua, butyro & cum ſale & pipere vorant, ſed alimentum quod corpori præbent Gal? damnat 2. de alim. fac. quod ſuccum melancholicum generet.

Aſparagorum alij in hortis ſeruntur, qui arte quadam ad miram interdum magnitudinem adoleſcunt, Alij ſua ſponte in campis naſcuntur quorum omnium cauliculi tenelli aqua incocti paſſim in cibis ex oleo, ſale, & aceto conditi prima menſa addito pipere comeduntur. Dulces ſunt & guſtui grati, & apud antiquos inter præcipuas menſarum delicias habentur. Vim habent abſtergendi vt Gal. refert 6. ſimpl. med. ſed citra manifeſtam aut caliditatem aut frigiditatem, Campeſtres vero ſatiuis ſunt calidiores. Et 2. de fac. Alim. inquit, quod omnes Stomacho ſunt vtiles, vrinam valde promouent, & parùm alimenti præbent, Oculis claritatem afferunt Plinio teſte & venerem ſtimulant.

Coriandrum herba eſt notiſſima, eſt in Hiſpaniæ hortis familiariſſima, quæ cum optimi ſit odoris & ſaporis, ventriculo, & capiti grata, Ideo ea omnes viridi vtuntur, ſæpe etiam in iuſculis, & conditis. Nec coriandrum domeſticum vlli vnquã nocuit vt interdum aliqui dubitarunt, qui forſitan loco domeſtici coriãdri herbulam quandam Cicutariam dictam Folio ſimilem coriandro quæ venenoſa eſt & frigiditate interimit, vel de Coriandro ſilueſtri intelligerunt non autem de domeſtico quod vlli nunquã noxam intulit. Imo aceto prius paratum ſaccharo incuſtatur, & à cibo commodior eſt vſus ad reprimendos vapores petentes ob leuem quam habet adſtrictionem. De quo Gal. loquens 1. de ſimpl.med.facul.inquit, Coriandrum ex terrea parte ac tenui, tum aquea tepente ſubſtantia compoſitum eſt. Quamobrem ſtatuit ipſum modice calidum, ſic tamen vt caliditas illa eſſet ex partibus ſubtilibus facillimè & celerrime euaneſcentibus, ſicca verò in 2. gradu. Idem ſentit Hipp. ſecundo de Dicta pag. 8. Verba autem ſunt, Coriandum calidum eſt, ſiſtit, cruditatem diſcutit, ſomnum facit, poſt reliqua cibaria ſumptum, Ab immoderato autem eius vſu cauendum, quia nullum alimentum præbet, & quandoque mentem perturbat.

Mentha hortentis vbique eſt nota, ita dicta quaſi quod odore ſuo mentem, & Venerem excitet. Calefacit tertio ordine, atque adſtringendi, exſiccandique vim habet vt teſtatur Gal. 6. de ſimpl. med. fac. Ventriculo eſt vtiliſſima, & in condimentis peculiarem habet gratiam præcipue in acetariis ſi tenella fuerit. Venerem ſtimulat ob ſemicoctum, & flatuoſam quam continet humiditatem. Humorum craſſitiem incidit, nec lac in ventriculo, nec in mammis coire permittit, acris eſt & eius ſubſtantia tenuiſſimarum partium.

Apij multa ſunt genera ſed omnium notiſſimum domeſticum eſt, quod noſtrum vulgare petroſelinum eſſe conſtat in hortis frequentiſſimum, quodque potius condimenti rationem habet quam cibi Eſt enim guſtui gratiſſimum atque in condiendis ferculis peculiarem obtinet gratiam quod & affirmare videtur Galenus 2. de Alim. fac. boni eſt odoris & iucundum iuſculis dat ſaporem, quæ ventriculo ſuauia, & grata redduntur. Carnibus etiam tam elixis quam aſſis & piſcibus ac ouis tum crudum tum coctum vtiliter adiungitur. Calidum eſt in 2. gradu & ſiccum in tertio, Vrinam ob id & mentes mouet, flatuſque diſcutit, obſtructiones iecoris, & ſplenis aperit, Venerem excitat, lac imminuit, ideo nutricibus non conuenit eius vſus. crudum caput tentat, & vaporibus replet, Eiuſdem radices autumno hyemeque Carnibus incoquuntur. Eſt & ſelinon hortenſe Maceron dictum quod noſtro æuo adeo continuo eſt in vſu, vt omnes ferme impleat plateas, calidam & ſiccum eſt ordine tertio, atque eo ſale, & pipere quam plurimi libenter veſcuntur, non modo quia aromaticum & guſtui gratũ, ſed quoniã Venerem vehementer ſtimulet. Verùm caput adeo ferit, vt interdum motum epilepticum excitet. Similiter aliud apij genus continuo in vſu venit, quod Creſſonem vulgus appellat apio acrius calidiuſque, quo in acetariis vtitur, quia ventriculo gratum.

Fœniculum in omnibus Italiæ hortis paſſim ſeritur ad vſuſque varios noſtra ætate vſurpatur, Et fœniculi dulcis maxima eſt copia, & viride toto ferè anno in multis Italiæ partibus aſſeruatur A cibo commendatur vt oris halitum grauem emendat, nullum aut minimum alimentum per ſe præbet, ſed in condiendis epulis maximam habet gratiam, & plerumque in intinctis valde eſt idoneum. Calidum eſt in tertio gradu, ſiccum verò in primo, vel in initio ſecundi. Erraticum autem ſiue Silueſtre quod in campis errat & naſcitur, hortenſi calidius eſt. Vtrumque lac potiſſimum generat, & oculorum claritatem conciliat. Herba, ſemen, & radices in vſu continuo veniunt, & vrinas menſeſque promouent, venerem ſtimulant, flatus coërcent, & variis modis condiuntur, vt longo tempore aſſeruari poſſint.

Aniſum viride, aridumve omnibus notúm ſemen ... & tranſmarinum ad nos longiſſimis nauigationibus aduectum maiori in pretio habetur, odore gratiſſimum, & loco aromatum, in condiendis intinctibus exornandiſve epulis mirifice valet ob leuem quandem dulcedinem, acredinémque quam poſſidet. In tertio ordine calefacit & ſiccat, v rinam proinde mouet, flatus diſcutit, dolores

lores exinde ortos sedat, venenis aduersatur, & saccharo incrustato multi à cibo vtuntur, non solùm ob gratiam quam affert, verum quia anhelitum commendat ob id panibus interdum aspergitur.

Anethum herba est satis nota quæ proprio odore detegitur nec vsquam in cibos admittitur, sed eius vsum ad condimenta tantùm ab omnibus commendari video. Calidum eius semen à Galen. ponitur 6. de simplic. medic. facultat. in fine secundi gradus, vel in initio tertij, siccum vero in secundo, flatum discutit, & dolores lenit. Radicem nonnulli pastinacæ modo sub prunis decoquunt, & libenter sale & oleo comedunt: lac augere volunt. Anethum viride somnum conciliat, sed ventriculo non admodum amicum, vt quem nauseabundum sæpe faciat, vomendique impetum inducat, & à Priscis ius Album à Galeno adeo celebratum ex eo parabatur. Nunc ab omnibus negligitur tanquam ingrati saporis, nec in condimentis vllo pretio habetur. In re autem medica maximè commendatur.

Origanum Siluestre nostrum est Italicum quod præstantius est, & communi in vsu habetur pro condiendis obsoniis, eius enim flores sicci ferculis superinspersi gratiam addunt, & vt virides fermè euadunt. Vim incidendi, extenuandi, calefaciendi, & exsiccandi in tertio excessu obtinet, vt affirmat Galen. 8. simplic. medic. Ventriculi flatum discutit, coctionem adiuuat, & frigido ventriculo prodest, atque atrum humorem expurgare creditum est, necnon & frigida venena excoquere ac superare.

Hyssopum vulgare herba est quæ gratiam in iusculis habet, & siccatum toto anno adseruatur pro condiendis opsoniis quæ proprio odore, & sapore si modus adsit iucundissima reddit Calefacit, & siccat ordine terrio, vt testatur Galen. 8. de simplic. medic. facultat. & adeo tenuium est partium, vt mirificè detergat & pectus à pituitosis ac viscidis humoribus expurget, atque mundificet, serpentium ictibus aduersatur, si eum sale & crumino tritum ex melle vulneri illinatur, vt Matthiolus affirmat.

Pulegium quoque inter condimenta adscribitur, Verùm quia herba est feruentior, acris, & subamara, ideo pauci eà vtuntur, & nisi quam parcissimè. Valde enim extenuat & calefacit vt Galen. habet 6. simplic. medic. & lenta crassaque ex thorace & pulmone excreatu facilia reddit; flatum dissipat, ventriculum abstergit, calculos in renibus comminuit atque menses mouet, & si illitum diutius inhæreat, rubefacit, & exulcerat.

Serpillum condimentum est suauissimi odoris, in acetariisque modice miscetur, & à rusticis libenter editur post esum alliorum, cæparum, porrorúmve vt oris fœtori resistat gustu est acre atque insigniter calefacit, ideo vrinas, & menses prouocat, & serpentium venenis aduersatur.

Satureia viridis suauis est, & opsonij loco libenter editur. Leguminibusquè additur vt eorum flatulentiam aliqua ex parte corrigat. Calida & sicca est in tertio ordine vt Paulus affirmat atque adeo acris est vt piperis saporem representet, venerem excitat, & aperiendi vim habet.

Sampsuchus herba est odorifera amaracus seu maiorana dicta, quæ esculentis interdum admisceri solet, sed potius medicamenti quàm cibi vim habet: calefacit & desiccat ordine tertio, & tenuium est partium, capitis dolores sedat, & eius succus vel decoctum per nares attractum crassos & pituitosos humoros elicit & menses ducit.

Saluia vbique frequens & nota est multisque in condimentis vsum habet, & fœcundissima fertur, adeo vt si eius succum ad libram mediam per tres dies ante cocubitum mulier ebiberit, proculdubio concipiet; & ob id sacram nonnulli appellarunt. Calida euidenter & sicca à Galeno ponitur 6. de simplic. medic. facultat. & leuiter subastringens. Ad frigidas capitis affectiones, vertigines, hemicraniam, epilepsiam, paralysim efficax est, & continuo eius vsu homines ab illis, aliisque similibus tutos se reddunt, siue solis foliis recentibus, ac teneris, siue floribus conditis, siue decocto pro lymphando vino vtantur, Dentibus illita prodest, & à corruptione præseruat. Sicca menses albos sistit, conceptum continet, & viuificat, & abortum prohibet. Verùm cum magnam habeat cognitionem cum serpentibus venenatis, ideo quadam cum cautione decerpatur.

Rosmarinum vulgare, seu rosmarinus coronarius, & libanotis frutex est odoriferus, in hortis fertilis & omnibus notus, qui rem cibariam parùm adiuuare certum est, etsi quibusdam in locis ad concinnanda condimenta, eo vtantur. Flores in acetariis non insuauem habent gratiam & ex eisdem conditum saccharo paratur ventriculo roborando, capiti ac cordi accommodatum. Rosmarini meminit Galen. 7. de simplic. medic. facultat. Inquiens, Libanotides tres sunt, Vna sterilis, duæ fructum ferentes omnes verò eiusdem facultatis emollientis, digerentis. Non solum enim calefacit, extenuat, & obstructiones aperit verùm etiam sua adstrictione corroborat, & omnibus affectibus frigidis capitis, neruorum ac cordis auxiliatur Alba vteri profluuia cohibet diuturnus eius vsus in pestilentiæ suspicione ignes accensi ex ipsius ramis & lignis Iuniperi, & lauri summopere commendantur. Ruta hortensis notissima est herba qua mista cum aliis herbis vniuersa ferè Italia vtitur & doctissimus Galenus libentissimè eam solàm oleo & sale comedebat tanquam gustui gratissimam, licèt sit amara, subacris, & adstringentis saporis prædita. At quoniam vermes facillimè contrahit, ideo quisque eam diligenter inspicere debet. Calida & sicca est in tertio excessu, tenuiumque partium vt refert Gal. 8. simpl. med. Crassos ob id & lentos incidit humores, visum

exacuit

exacuit adeo vt pictores olim in cibis ea vtebantur teſte Plinio. Potens eſt contra venena & à peſtilentia præſeruat ſi paretur vulgaris ille bolus ex ea allio, nuce, & ſale, quem ſingulo mane quis deuorare debet donec ſuſpicio continuat. Flatum compeſcit, vrinas mouet, vermes enecat, atque malis cogitationibus ex atra bile confert. Ab ea prorſus abſtineant vtero gerentes.

Cappares omnibus ſunt notiſſimæ & ſalitæ & aceto conditæ ex Alexandria præſtantiſſimæ aduehuntur. In acetariis prima menſa commendantur; deiectam enim appetentiam excitant; obſtructiones iecoris, & lienis præſertim aperiunt, tenuium enim ſunt partium, & parùm alunt difficilis ſunt concoctionis ideo bene mandere oportet; nec ſuccum admodum probum gignunt: ſed pituitam in ventriculo contentam detergunt, & ideo potiùs medicamenti quam alimenti rationem habent. De quibus Gal. 76. de ſimpl. med. fac. diſſerit dicens. Extergit radix capparorum, & probe purgat, incidit, diſcutitque tum amaritudine, tum acrimonia. Ac acerbitate contrahit, ſtringit, & denſat, quapropter lienes induratos iuuat, menſes promouet, pituitam per os educit. Excalefacit itaque & ſiccat in ſecundo exceſſu.

Sinapis etſi acerrima omnium atque exurens ſit natura, præcipuam tamen ei nobilitatem ætas noſtra tribuit in condiendis epulis dummodo non ſola, ſed aliquid dulcedinis eidem ſemper addatur, quod efferueſcentiam reprimat, & inter omnia multum præſtat, quo embamma fit, & exinde Muſtardæ nomen accepit, quæ dulcior & acrior ad libitum confici poteſt, quæ appetentiam excitat, & cibi faſtidium tollit. A frequenti tamen ac copioſo eius vſu cauendum ne caput tentet, & dolore afficiat. Parantur quoque ex ſapa, cydoniis, pyris, ac huiuſmodi aliis diuerſa condimenta, quæ ad ſanitatis rationem vſurpantur, vt atteneunt, abſtergant, & attemperent eſculenta frigida & humida, quæque craſſæ ſunt ſubſtantiæ. Eſt autem ſinapis ſemen calidum & ſiccum ordine quarto, ex quo ſinapiſmus ad exulcerationem ignea vi ſua paratur.

Cumini ſiue cymini ſemen omnibus notum in condimentorum laudibus nonnulli poſuere & Germani continuo in vſu habent. Itali raro & ſatiuam tantùm quod ori gratũ eſſe affirmat Dioſcorides, ſed multò magis Æthiopicum, quod Hipp. regium appellat. Excalefacit ordine tertio, adſtringit, & exſiccat. Præſtat ad vſum medicum, & ad fœminarum conceptum ſiuuluis indatur.

Hæc itaq; à nobis ſatis dicta ſint de plantis quæ in vſum ciborum veniunt. Nam & ſi aliæ reperiantur quas interdum aliqui eſitent vel neceſſitate impulſi, vel veteri quadam conſuetudine, vel voluptuoſo queſtu decepti; nihilominus cum nullus iam earum aut perquam rarus ſit vſus, nec aliquid ad ſanitatis regulas conferant, ideo eas conſulto prætermittere decreuimus; ſufficietque tantùm perpauca de earum cauliculis ac teneris germinibus hoc inloco adiungere, & præcipuè cum ſint partes earum illarumque naturam referant ac contineant, quæ ſæpe dum cruda interdum leuiter cocta eduntur, merè gratiſſimum redolent odorem ſaporemque, & facilius ſubiguntur non quidem ob propriam earum naturam, ſed ob tenuitatem, & quia friabilia ſunt. Habebunt igitur cauliculi & germina vires foliorum plantarumque ſuarum & tanto ſalubriores erunt quanto germina iucundiora atque teneriora, vt patet de carduo albo in hyeme & de maluarum cauliculis qui foliis ſunt minus lenti, & quia ſuauiores obid melioris alimenti. Cocta etiam crudis faciliùs à natura ſuperantur, ac concoquuntur & plus meliuſque alunt, niſi ſaporem amittant (à nobis enim ſupra oſtenſum eſt dulcia ſolùm & pinguia nutrire.) Erunt igitur germina tantò ſalubriora quanto iucundiora; & eò iucundiora quanto craſſiora atque teneriora: Et quæ duriora ſunt ſi coquantur, melius concoquentur, nam partes quæ in crudis coctionem ſubterfugiunt, coctæ etiam nutriunt. Immo in omnibus his quæ cruda & magna ſunt oportet detrahere partem lignoſam, quia tunc ſuauiſſimi redduntur trunci, vt patet de fœniculo & aliis quæ & ventriculo grata, & ſalutaria fiunt. Coquuntur autem cum iure aut cum oleo, ſale, pipere, vel aceto, prout natura germinis, vel aſparagi, & hominis, & temporis tulerit. Aceto quoque condiuntur, & cibi appetentiam excitant & medicamenti potius quam cibi vſum præbent.

CAPVT XXXI.

De Cucurbitis, Cucumeribus, Peponibus & Meloponibus.

QVmvis Galenus cucurbitas inter fructus horarios collocandas eſſe arbitratus ſit, nihilominus cum noſtris temporibus frequenter in hortis ſatiuæ excolantur, atque ferè toto anno in cibi vſum habeantur, ideo inter olera eas potius deſcribendas eſſe exiſtimauimus. Variæ igitur ac multiformes conſpiciuntur cucurbitæ, creſcuntque in maximam molem provt ab hortulanis alia atque alia coguntur forma, quia facili negotio poſſunt (ſublato omni impedimento) in quamvis figuram curuari oblonga cucurbita in cibis vtimur quæ medullam candidam, & admodum leuem habet, recens decocta editur; & quoniam inſipida eſt, ideo varia eſt eius parandi ratio, nec ſaporis gratiam vllam habet, niſi quam ab alio quærit, & hac de cauſa ſemper aliquid ei adiungitur quod notabilem habeat qualitatem. Noſtrates vuam acerbam, piper, crocum, oua, petroſeli

troselinum, & alia huiusmodi addunt. Frigida & humida in secundo gradu ponitur à Galen. septimo de simplic. medic. facultat. Aquosumque & improbum generat succum nisi ex præparationis modo corrigatur, vt si assetur, aut in sartagine frigatur, aut alio quovis modo torreatur; nec cum hoc vitio prorsus carebit, cùm vix possibile sit quod malitia penitus deponat. Galen. origanum addit, vt immoderata eius humiditas coërceatur; alij sinapin, cinnamonum, & aromata, necnon intinctus acres, & salses probant. Galenus hanc inter non mali aliquando succi cibos numerauit cum malua. Sanis magis conuenit cùm sit alimenti temperati, sed exigui admodum. Seruantur præterea cucurbitæ, in muria vel in aceto toto anno & pariter saccharo & melle condiuntur ad eosdem vsus ad quos recentes, quæ semper frigidum humidumque corpori alimentum (quantum in se est) præbent, citra vllam adstrictionem. Solent interdum in ventriculo corrumpi si vitiosè fuerint præparatæ, aut praues humores in ventriculo aceruatos repererint, vel si nimiam moram in eo contraxerint, vt omnibus fugacibus humido temperamento præditis euenire solet, qui nisi celeriter è ventriculo descendant facillimè corrumpuntur.

DE

DE CAVSIS, SIGNIS, AC LOCIS MORBORVM. LIBER VNVS.

ILLVSTRI VIRO ÆMILIO MALVECIO Bononiensi. S. P. D.

CVm in concessu quorundam Ciuium, me coram, quidam nobiles quererentur, A. Malucci vir ornatissime, quòd nullus hac ætate medicus præstans haberetur. Respondi ego pro vniuerso nostro ordine: Non esse hanc querelam nouam, sed ab Hippocratis tempore vsque ad ætatem nostram communem fuisse hanc vocem, de qua primùm quærendum esset: an vera foret? deinde etiam si vera esset, an id potius Ciuium culpa tùm Principũ accideret, an ipsorum medicorum? Idcircò si cuperent, etiam causam me dicturũ, ipsis audire desiderantibus, ac rogantibus, vt quæ de hoc sentirem in medium afferrem. Cœpi quæ mihi, tum animo succurrebant explicare. Et primum quod neq; existimarẽ illos velle absque culpa damnare Hippocratem, Galenum, Oribasium, Hasen, quem Auicennam, corrupto vocabulo vocant, autoresq; cæteros nostræ artis, quos fama celebris cõmendat, & consecrata tot sæculis memoria celebritatis nominis: tùm vnus ex his, qui conquesti fuerant: non inquam, respondit: quinimò ob hos ipsos, quos nunc cõmemoras præsentes non damnamus imò nec teipsum, qui præsens es: nam si id propositum fuisset, nunquam corã te hæc verba habuissemus. Sit sanè, vt libet respondi: neq; iniuria esse potest, quæ ad tot pertinet, & in quorũ numero si sum, iustè vel reprehẽdi, vel admoneri non iniuriosum est; si non sum, multò minus; perinde enim est, ac si quis me de sacrilegio, aut furto compellet, à quorum suspitione, nedum culpa, vaco. Perge, inquit ille, vera dicis, nec nos quicquã minus cogitauimus: Tum ego: Quis nescit primùm Hipp. ætate fuisse, tam paucos toto orbe hac in arte viros eruditos vt penè nulli? ipsius Galeni prorsus nullũ: post demptis Oribasio, & Paulo, atq; Hasen, quem meritò, vt integrũ virum laudabimus? Difficilis intellectu est sanè ars ipsa per se, & multarum rerum præter id cognitionẽ exposcit: Dialecticæ præcipuè, atq; Philosophiæ naturalis, & Mathematicarum, tum simpliciũ medicamentorum, & anatomiæ, vt nunquã liceat finẽ inuenire. Sed multò difficilior postmodũ est, exercitatio eius: præcipuè cũ vita hominũ adeò breui. Quod factũ puto non sine causa, vt si Democrito credamus, ne tàm impiũ (inquit) genus quale hominũ est, hoc beneficio gauderet: cum & Diis inuisum, & Mundo toti ex æquo sit: quamobrẽ inquit, & Dij, & Mũdus pariter contra ipsos conspirauêre, & Æsculapiũ ob id Iuppiter fulmine occidit, quòd homines seruaret. Ergo, inquit, tùm nobilis vnus ex præsentibus alius, quorũ hæc ars, quorum tot studia, præmia professoribus, pro arte quæ nulli, vt audio sit profutura? Et in qua tàm pauci euasuri sint eruditi? Cui ego, equidẽ de hoc dubitaturos vos sperauerã, vt incidit: sed videas in omnib. ita fieri. Quorsum quis dicat Reges cũ tam pauci sint boni? Quorsum artifices Iurisperiti? omittamus hæc, quæ & inuidiosa sunt, & ad nostrã vitam aut imbecillitatem referri possũt: naturalia opera spectemus. Quorsum tot equi, cùm tã pauci insignes? tot arbores, tot fructus, cum tam pauci eximij sint? Sed hæc, quæ breuis æui sunt, non vituperemus, cùm laudare non possimus: videamus in gẽmis, à quarũ multitudine infinita, vnã inculpatam inuenire non liceat. Et tamen naturã in hoc opere repræhendere non debemus: propter vnicã eminentem facta est omnis illa multitudo. Tot Reges propter vnum regẽ, tot sapientes propter vnũ medicum. Sed vt magis mireris, & ille vnus medicus nõ propter opera singula quæ agit, cum nec admiratione digna sint, nec adeò necessaria eius præstantia in illis futura esset, sed propter paucula, ne vnũ quidem dicam, factus est, vt sic ornaretur Mundus. Cæteri nulli aut paruo sunt vsui, ornamento certè prorsus nullo. Prouidit autẽ huic solers natura benè, & quemadmodum formosissima mulier, & eo nomine cognita, omniũ circumstantiũ oculos ad se rapit: adeò vt Home-

rus, Helenā oculos Troianorū in se conuertisse, dicat: & Plato in Olympicis ludis totius Græciæ. Idē contigit in senib. nobis: cū exigua ex particula linguæ adeò afficiatur totū corpus, vt vel tristetur aut gaudeat: idē & in Venere, & in aliis sensibus: ita cū Mundus totus sit nō minus vnus, quàm homo, excellētia cuiusq; rei seu naturæ, seu opificij gaudet, & exhilaratur, atq; in admirationē trahitur: cætera imperfecta, manca, oblæsa, veluti ociosa, manēt. Nónne videris quot opera Hippocr. Galen. Hasen, supersint? quanta gloria illorum virorum memoria nunc floreat? cæterorū labores, tàm infœlices, quàm etiā inepti, noménq; breui deciderint? At (inquit vnus ex his qui aderant) sufficere hæc arbitraremur, si medici conditio esset, qualis, vt dicis, aliorū, quæ ociosa maneret: sed in his cum de vita agatur, & si non rectè consulat ægri moriuntur, existimo non bene factū, vt tā pulchri spectaculi causa tot absq; culpa pereāt. Melius enim esset vt ex te audiui, sine medico esse, quàm cū imperito, qui præter quàm quòd prohibēda non prohibet, alia insuper noxia addit. Non abs re, respondi, ego, maiores nostri aureā ætatē esse dixerunt, in qua beneficio naturæ semper valerent homines, nec medicis indigerēt: at postquam peccatis, & hominū luxu morbi inualuerunt, Medicina prodiit, quæ etsi nō adeò vtilis esset, nónne longè deteriora inuēta in lucē prodière, velut machinarum ignearū adeò perniciosus vsus qui etsi nullo bono dicetis, non tamē sine Dei prouidentia: cum antea miles eques centum miseros pedites protereret: & non solùm potentes in precio erant: nunc legionarius abiectus nobilissimū quemq; ac ferocia & ornatu superbientē equitē, procul etiā stans, prosternit. Cúmq; olim tutò solis Regib. ac Ducib. exercitus pugnare liceret: nunc contra illi, vt cæteri equites maiore in periculo sunt peditibus. Et quantò ornatu magis conspicui, & comitatu potētiores, eò magis vi illi fulmineæ machinarū sunt obnoxij. Quid ergo querimini, quòd Medicina inuēta sit maximè auxilio potētium bonorum, ac sapientum? Nā huiusmodi Principib. medici clari nō desunt, at rari sunt eiusmodi medici? quinimò rariores etiā Principes. Et sanè Francisco Gallorū Regi suus Copus, atq; Ruellius, Henrico Anglorū Linacer: Alphōso Ferrariæ Principi Leonicenus, & eius filio Brasauolus, quos omnes medicos peritos fuisse constat: & si nō absolutos, præstātes tamē nō minus quā Principes illi boni, aut sapiētes. In reliquis, qui alieno arbitrio non solùm incolumitatē corporis, sed gloriā nominis, filios, regni administrationē, salutē subditorum, per imperitiā & inertiā cōmittunt, in quo culpandi sunt Dij, si suū patella operculum habeat? Nàm nō illi peritos medicos elegerūt fortuitò, sed quòd nō mediocriter literarū periti essent, ob quæ etiā multa præclarè, & in pace, & bello gesserūt. Si igitur, & in Rep. ciues bonis litteris operam darēt, facilè vel ex suis inuenirēt bonos, medicos, vel aliūdè accerserēt, aut quos haberēt, studiis incitarēt ad peritiam, ac diligentiam, & rectè agendū. At nunc cū empirici nugæ, iactātia, mendacia, numerus ægrotū, opes, luxus, medic. mimus & blādus atq; indiligēs, in precio vob. sit, loco periti, sapientis, probi, sinceri, admirabilis, vestra est culpa, si ab illis plectimini, non naturæ, aut Deorū. Siquidē cùm me vrgerēt multæ difficultates in hac vrbe, vt vel nō pro merito, & cōdignè ægris satisfacere possē, querebar, quòd inter tot minores curas nō aliquādo Principi cordato in mētē veniret, vt mos ille antiquus saltē seruaretur, quo nullus medicus pecunias accipere ab ægro posset, nisi eū priùs sanasset, quinetiā iustum putabāt, vt de precio pacisceretur. Aut vt nemo ad laureā admitteretur, qui non Mathematicas perfectè calleret: nā in his solis nec nugari, nec fallere cōtingit Vnde qui in illis peritus fuerit nō est verisimile in propria arte velle superiorib. & suis ac sibiipsi imponere. Sed laudabile esset, atq; vtile nō parū, vt consultationes secretò haberētur à medicis, velut Mediolani, ne ob inane studiū cōtradicendi, aut gloriæ vanā captionē, ægri perderētur. Id si fieret, abundè iā haberetis medicos plures bonos, & Reip. probè consultū esset. Ea cùm dicerētur, plurimi assentiebātur, quidā difficilia hæc ipsa, præcipuè secundū, arbitrabātur. Vltimum verò etiā in hac vrbe ob Academiā Cùm verò soluta cōgregatione mecum reputassē quib. modis saltē pro præsenti, & bono publico possē opitulari, & medicos cæteros nō offendere (nā reliqua auxilia non erāt in mea potestate, & vt me iuuarēt, sera videbātur) hoc agere decreui, vt quod libertatis adimeretur & difficultatis adiungeretur, ob quorundā pertinacē imperitiam: idipsum adderē facilitate, atq; perfectione dignoscendi morbos, differētias, causasq; eorum: vt sic Deo, atq; bono publico satisfacerē, nec quenquā offenderem: quinimò qui nō sunt prorsus perdito animo eos mihi debituros speraui. Quamobrē, etsi nil amplius scribere noui decreuissem, hunc tamē laborem adieci. Et quoniam tu hoc propositum collaudaueras, & nostris conatib. tum authoritate abundè semper fauisti, vt cæteris quibuscunq; laudabilib. operib. quorum etiam singularem peritiam nactus es ac Regib. atq; Principib. ob idipsum in magna existimatione habitus, meritò tibi dedicādum censui, atque eò magis, quòd adeò in omni genere industriè processisti: vt ibi etiam vtile hoc opus esse possit. Vale

EIUSDEM

EIVSDEM IN LIBRVM PRÆFATIO.

CVM mihi non solùm cum improbis, sed etiam imperitis implacabile semper bellum fuerit, futurúmque sit, non ambitionis, aut auaritiæ, aut duritiei animi causa, sed amoris veritatis, publici boni: cúmque mihi natura inditum sit, seu fato, vt non solùm ab opere illos, sed etiam à scribendo prohiberem, aut quales essent ostenderem: cùm omninò improbi etiam veritatis, & publici boni ex professo hostes sint, qui verò imperiti, & ipsi eorundem inimici, tametsi quasi volentes ad hoc impellantur, ob id necessarium duxi admonere lectores, vt ab iis caueant, qui falsam doctrinam disseminant. Expediret enim nescire potiùs, quàm decipi: nam qui nesciunt: nec quicquam agunt, & discere cupiunt, & scientibus obtemperant: contra qui cum nesciant scire se putant, in omnibus his grauiter delinquunt. Origo horum omnium fuit quòd nostra ætate contra præcepta Platonis, atque Aristotelis, & Galeni Grammatici puri medicinam se scire profitentur, miserique circa verbula Latina aut Græca versantes ignari Mathematicarum, Dialecticæ, atque naturalis Philosophiæ sine quibus nemo nec medicus, nec sapiens dici potest (ac etiam cautum est, in publicis Academiarum omnium priuilegiis, ne quisquam ad medicinæ lauream admittatur sine his) totum mundum turbant: seducunt plebem, euertunt omnes disciplinas. Dic quæso qui scribis, & hæc ignoras, vnde tibi hanc sapientiam fabricasti? Sed impudentia est maior, quàm vt solis verbis, aut reprehensionibus comprimi possit, aut rationibus retundi. Cùm nuper quidam (proh Dij, Deæque omnes libet exclamare) nullius rei inuentor, imò ne conscius quidem inuentorum, vt ab aliis inuenta sibi vendicare nitatur, & indicem se constituat inter antiquos, & recentiores. Idem recentiores accusat grauiter, nec à iurgiis abstinet, quòd contrà antiquos scribere audeant. Ille idem eosdem antiquos damnat, nec tota peracta pagina: & ne quid turpitudini facti deesset, cum recentiores damnet quòd contra Galenum scripserint, quorum authoritati subscribendum censet, etiamsi falsa dicant, ipse non contentus Galenum accusasse, & suis è Pædagogio ratiunculis deductis, damnasse, Aristotelem ad eandem censuram vocat, atque sic complet librum satis magnum dicendo, repetendo, perorando, Musis & Apolline nullo. Ab omnibus ergo scriptis Grammaticorum abstinendum censeo, cum horum doctrina valdè damnosa sit, veluti empiricorum opera vtróque dignoscere facilè, vt dixi, fuerit. Nam si tres illas disciplinas abundè nouerint, audiendi sunt, atque legendi. Obiiciet forsan quispiam, me contra medicorum commoda agere, artisque existimationem? verum non contrà, sed pro ipsis potius facio, atque decerto. Quis enim nescit quot nobiles in hac ciuitate, vt vitam à iudicibus redimerent, octo aut decem millia coronatorum sponte persoluisse, alios, & plures, omnibus bonis maluisse cedere, quam perire? Vnde fit vt ex mulctis, ac ex pactionibus, quas compositiones appellant, tantum fisco, aut sacris locis acquiratur, vt si iudicibus idem accederet, ante biennium ditiores essent omnibus ciuibus paresque Principibus. Vnde hoc? nisi quòd vitam & mortem in Iudicum arbitrio positam esse, sibi persuadent. Quòd si, idem de medicis, ac medicina existimarent, adhuc longè celeriùs, & maioribus opibus ipsi ditarentur, quandoquidem impendere quicquam Principibus medici non cogerentur. Imò potius ab ipsis acciperent: & vt

leges principibus: ita ipsi medicis subiicerentur. Quæ ergo causa tanti discriminis, vt medicina iaceat seruili modo? vt non solùm exiguis præmiis medici contenti sint, sed audeant homines medicis ipsis imperare, atque insultare, nisi quòd non arbitrentur nos dominos esse vitæ ac necis, quemadmodum iudices. Vnde Chirurgis quibusdam maiora lucra maiorque potentia fuit, vt etiam Homerus de Machaone, & Podalyrio, quos quasi inter Reges, & Principes, & Deos ipsos medios constituit, quoniam ipsi dum artem exercent manibus non adeò falluntur: dignique maiore existimatione, ac fide habentur. Quid ergo in causa est, quòd neque fides medicis adhibeatur, neque in existimatione sint? Imperitia eorum, qui operam legitimam nauare arti deberent, & contrà imperitorum multitudo maior, qui se exercendæ arti insinuant: cum nulla alia sit ars adeò ignobilis, ad quam eius ignari admittantur, velut ad medicinam, in qua tamen maiore opus esset diligentia, cum per illam vita nostra, & filiorum, & parentum, & vxorum, & fratrum, & amicorum, & necessariorum, & cum his gloria omnis, atque opes, ac exinde fœlicitas, constet. Quem, rogo, admittunt in collegium suum vestiarij, qui vestem facere non norit? Cerdones. qui calceum? Architecti, qui domum extruere nesciat? aut Musicum, qui inter reliquos obstrepat? At verò in medicina pædagogi admittuntur, quòd ornatè videantur loqui: Sophistæ, quòd contendere generosè: Græcisantes, quòd ex Græcia hæc ars venisse feratur: Adulatores, quòd placeant: coqui, quòd gulæ blandiantur; venefici, ob improba obsequia: etiam medicorum famuli, quòd viderint dominos medicinas exhibentes; & ex tonstrina, & lanificio, qui non aduocantur, irrumpunt per se, adeò vt iam pudeat quemque nobilem virum eam exercere artem, quæ à tanta colluuie tractetur. O insanam hominum mentem! ô improbam consuetudinem! ô Principum desidiam, vt dicam nimis obesam. Dicebat Iulianus Imperator, tunc non solùm artes, sed etiam leges, & religionem contemptui haberi, cùm per viles, & ignobiles ministros tractarentur. Quare non ego contra medicinam, sed pro medicina, non contra medicorum commoda, sed pro illorum emolumentis, atque gloria, ac dignitate decerto. Nónne Hippocrates ipse dicebat eos qui non legitimè medicinam adepti sunt, quique imperiti sunt bonarum disciplinarum non re, sed nomine solo medicos esse? Si ergo contra hos inuehor, non contra medicos, sed contra medicinæ hostes, pro arte, artisque gloria depugno, neque ego omnes, qui non splendidis naturalibus orti sunt, ab hac disciplina arceo, sed qui humiliore sunt genere, ita liberalibus artibus, non sermonis elegantia, sed Philosophia solida, Mathematicis, Dialectica, conditionem suam eleuent, vt de illis dici possit illud Poëtæ:

Maiores pennas nido extendisse loqueris:
Vt quantum generi demas, virtutibus addas.

Hæc igitur appositè huic exordio adieci, non solùm miseratione tot mortalium alieno scelere pereuntium, sed quòd huic operi, atque argumento eiusmodi congruerent. Nam si diligenti studio, hæc ipsa adepti fuerint, aut si nequeant (licet maiore labore) ab illis requirant à quibus nos sumpsimus, futurum est, vt ægri plurimum iuuentur, & ars ipsa, artisque professores meritam gloriam, ac penè Regibus parem recuperarent. Neque enim minus salus ægri in potestate medici est, modò morbum agnoscat, quam captiui in iudicis arbitrio. Verùm vt ad rem redeam ipsiúsque operis explicationem aliquam addam: apposui numerum vel differentiarùm, vel signorum, hunc sic colliges, vt literas maiores quæ: sequuntur existimes initium esse, aut differentiæ, morbi, aut signi.

DE CAVSIS, ET SIGNIS, ac locis Morborum.

LIBER VNVS.

CVM tria sint præter naturam, Symptoma morbo plerunque notius est, morbus autem causa semper, ideo dubium relinquitur an à morbo, an à Symptomate incipiendum. Et causarum externæ quidem persæpe notiores sunt speciebus morbi, non tamen causæ dici possunt, nisi morbus adsit: propter hoc morbo iam supposito, de causis agere licebit: non solùm ad cognitionem specierum eius, sed etiam quandoque generis, plerunque autem & aliarum causarum, velut antecedentium, & coniunctarum. Symptomatum autem cum quatuor sint genera quæ non sunt læsio operationis neque lædunt operationem, vt malus color in morbo regio & in his incipiendum

piendum est, à morbo: quia non indicat, nisi ratione morbi, vt auferatur alia:sunt læsio operatonis, vt claudicatio, cæcitas, & in his quoniam adeò coniuncta sunt morbo, vt fermè non distinguantur, ab ipso symptomate considerationis initium sumere oportet, alia ob magnitudinem impediunt operationem: vt dolor, & effluxio sanguinis, & in his incipimus à symptomate, quoniam est notius morbo, & cum hoc est morbus,alia verò sunt morbi simul,& symptomata velut tumor:est enim morbus primum, inde etiam symptoma, & in his incipere oportet ab ipso symptomate ratione dicta,& ita in tribus casibus initium est cõmune à Symptomate, & morbo, in quarto à morbo incipiẽdum est.Præterea in tractatione perfecta, quoniam morbus est cuius quærimus dissolutionem, oportet semper à morbo incipere. Et generaliter initium tractationis quæ fit per mentem quam appellant scientificam, est à morbo, & procedit ad symptomatum considerationem,quæ per sensum habita est, initium verò inquisitionis est,àSymptomate per sensum cognito. Atque in eiusmodi aliquando sumus adeò felices ut statim pronunciare possimus,aliquando verò cogimur, & secundam, & tertiam, inquit Galenus expectare considerationem.

Quia ergo cuncta ad morbum referuntur, de morbis ipsis agendum est. Quatuorque in his consideranda genus & differentia, ex quo tempus, ex quo motus, demum prædictio: at de prædictione integrè in Commentariis super Hippocratem eiusdem argumenti diximus motus autẽ non in omnibus morbis,sed alij semper quiescũt, vt in febribus continuis: alij circuitu mouentur naturali, vt in tertianis,& quartanis: alij mouentur motu secundum circuitum, sed non proprio, velut in febribus in quibus per accessionem materia repit ad caput, alij prorsus symptomaticè. Similiter & de temporibus alia quidem vniuersalia, & in morituris sunt tria, quia quilibet moritur in statu symptomatum sui morbi: in sanandis quatuor: propriè autem sunt quinque quæ contingunt in accessionibus,principium inæqualitas, incrementum, status & declinatio: nam inæqualitas est tempus proprium morbi habentis accessionem.

Morbi igitur alij vniuersales, & sunt febres, alij, & ex his quidam communes toti corpori, vt regius, & aqua intercus,& speciales, ut lateralis: rursus quidam sunt in compositione, quidam in intemperie, & similibus primo quidam in diuisione eorum quæ coniuncta esse deberent,aut in coniunctione eorum, quæ diuisa. Quidam etiam sunt à causa externa, & quidam ab intus proficiscuntur, & maximè, qui in compositione:nam & in intemperie insolatio ab externa causa est, memineris etiam intemperierum, simplicium & compositarum calidi, frigidi, sicci & humidi, & in compositione magnitudinis numeri, formæ, & situs, & formæ species sunt figura cauitas, meatus asperitas, & lenitas, in his uerò quæ sunt ab intemperie, quatuor sunt genera febrium,sed à subiectis tria ephemera in spiritibus, putrida in humoribus hectica in mẽbris. Sed ratione corruptionis substantiæ si fiat seu per modum corruptionis qualitatis incognitæ (sed de hoc non est hic locus) pestilens appellatur. Memineris insuper quòd tempora singula proprios habent suos motus: sicut morbi tempora, & plerunque motus indicant prædictionem: ideò prima tractatio prolixa erit, reliquæ autem duæ perbreues: ultimam vt dixi hic omittemus, atque hæc generaliter dicta sint. liquet autem & ex eorum diuisione quæ subiungetur non posse alios morbos contingere, qui non ex horum genere sint, aut compositi ex iisdem, nisi in quibusdam temporibus, seu annis, aut regionibus, aut leuiusculis, quorum ratio ex his quærendaest.

1. *Febris.*

Febris est calor corruptus accensus in corde. Cum enim sit in corde hectica iecoris aut uentriculi, non est febris: neque etiam excluditur initium tertianæ aut quartanæ, cum ibi sit calor eiusmodi licet nõ expansus aliter principium tertianæ non esset tertiana, neque febris: Et qui moriuntur in initiis febrium interirent sine morbo, quod enim non est in aliqua specie, non est in genere: Et manifestum est, quòd est paratus ut dispergatur per venas, & arterias ad totum corpus promptè, nisi aliquid obstiterit. Et cum dico accensus, excluditur calor corruptus per intemperiem humidam, aut frigidam. Cum verò dico corruptor: non potest esse naturalis, neque etiam mutatus solum à balneo, ira exercitatione, concubitu, medicamentis insolatione, ac cæteris huiusmodi: quoniam talis calor non est adhuc corruptor, scilicet alimenti, & operationum: Et similiter imminutus non corrumpit alimentum, sed imperfectè concoquit. Signa calor mordax cum sit siccior, Pulsus maior, celerior, frequentior, & similiter respiratio, nisi quid obstiterit.

2. *Febris Ephemera,*

Febris Ephemera est in spiritib. Signa initium à causa manifesta quam vocant procatarticam: idque inseparabile est, quod ego uocabo necessarium. Proprium uero illi est, coctio in vrina, quamuis tamen ad febrem sanguineam sine putreqine extendatur. Similiter pulsus magnitudo, & celeritas in extensione(magnitudo verò sola in contractione. Calor præterea minimè mordax inter reliquas. Necessarium est etiam, vt ascensus febris in caliditate, ac pulsibus sit æqualis, & incompressus. Et in statu mediocritas. Et in declinatione sudor au ros si perfectè desinat. Causæ autem procatarticæ insolatio, exercitatio, ira tristitia, eruditas cutis occlusa, abscessus non in uisceribus, aut dum incipit: dolor, obstructio, timor, vigilia, retentio spiritus, balneum conclusum,sitis vehemens fames,& vehementes expulsiones: vt in diarrhoeis. Et plerunque (si nonsit ex dolore, aut exercitatione nimia aut abscessu,& generaliter ex se)caret Symptomatibus omnibus, quæ enim habet fiunt potius ex causa eius, vel fortuito coniuncta sunt illi. Plerunque etiam non excedit

dit vigintiquatuor horas, nisi ea quæ ex obstructione fit, qui quandoque extenditur ad tertium diem & vbi meatus cutis conclusi sunt aut per errorem in reliquis: continuari potest febris, propter causæ continuitatem velut in bubonibus, & doloribus: ex multis enim fit vna similitudine. Finis earum quadruplex, aut enim liberantur, vt dixi, aut transeunt in febrem sanguineam absque putredine, aut in putridam, aut in hecticam.

3. *Febris sanguinea sine putredine, seu Synochus.*

Synochi signa sunt cum febris ephemera quę neque ex obstructione cutis neque crassorum & lentorum, humorum orta est, ultra primam diem perseuerat nullo errore admisso: manifestum est autem quod septem illa signa ephemeræ exclusis fine, & finis modo, perseuerant, & intenduntur. Coctio autem in vrina aliquando multis diebus perseuerat tunc temporis, cùm calor mitis est: nihilominus ea occultè imminuitur, sicut calor mordax augetur, & quædam Symptomata faciliora incipiunt superuenire, & sunt inquies, sitis, dolor capitis, & vigilia, tum etiam lassitudo, & maximè in ea specie quam acmasticam vocant: minus in omotena: longè minus in peracmastica: in qua non est necesse etiam si duret per multos dies quicquam noui superuenire. Hæc omnium longissima est, ut acmastica breuissima: & acmastica, quidem in Synocham terminatur: peracmastica ad salutem, omotena utroquè modo.

4. *Febris Hectica.*

Febris Hectica in cordis membris accenditur, oritur aut ex ephemera, aut putrida: quo circa nisi simplicior multo esset putridæ postponi debuerat, oritur & ex vlcere. Signa ex ortu primum(nam quamuis Galenus videatur velle quod per se incipiat nihilominus tamen naturam refert ephemeræ initium illud, siquidem ex tristitia aut ira aut lassitudine cum solis feruore contracta)quoniam vel ex alia febre, vel causis procatarticis, vel vlcere: potissimè autem fit ex inedia, & tristitia, cum calor naturalis magnus est, & corpus humidum, vt in adolescentibus. Alterum necessarium, & proprium, vt vna hora, vel duabus ab accepto cibo caliditas intendatur, ac pulsus maiores, ac velociores fiant, velut in annotationibus incompressis accidere solet. Voco annotationem incompressam in qua neque horror aliquis neque externarum partium frigefactio facta est, neque veluti quædam dormitatio neque aliqua insignis pigritia, aut omnino inæqualitas aliqua, vel in caliditate, vel in pulsu: adhuc autem magis, neque paruitas, neque debilitas, neque horum aliquid. Sed quemadmodum, & cuicunque alteri ex cibo maior statim, ac velocior pulsus efficitur. Neque tamen est annotatio 1. accessio secunda Aphorismorum. Animaduertere autem oportet quòd in hoc signo trifariam periclitamur, vel quoniam ab initio aliquando non apparet, vel quoniam in copia cibi aduenit, & non fit ab hectica, & quia accidit habentibus debilem ventriculum, & in conualescentibus. Tertium, & ipsum proprium est necessarium quòd initium tactus si ad finem comparetur multo languidiorem ostendit caliditatem, atque minus acerbam. Pulsus verò in his ad debilitatem ac duritiem, paruitatem celeritatem, ac frequentiam declinat: non tamen est proprium, neque necessarium sic vt manifestum fiat: & anhelitus similiter mutatur, sed non adeò in duritie. Vrinæ quoque concoctæ sunt si simplex sit: hoc omisit Galenus. Et est maior caliditas in arteria quā in alijs partibus. Et æger non percipit febrem, & plerunque pulsus durior. Et cum hecticæ Putrida iungitur, fiunt exacerbationes non à cibo, & contractiones in pulsu, & symptomata, & signa cruditatis apparent, & vires deiiciuntur, & corpus extenuatur vltra metam, etiam inæqualiter: Et si typus appareat non est dubium.

5. *Febris Hectica simplex.*

Cum verò substantia cordis triplex sit, humidum, quod in osculis venarum est, si accendatur pinguendo, consumitur. Secundum in cauitatibus quo accenso caro, & parenchyma absumuntur. Tertium in substantia membrorum seminalium quo ardente ipsa consumuntur. Hæc duo vltima vocat Galenus Hecticam tabificam. Signa igitur primæ speciei sunt generalia, cum neque corpus manifestè contabuit, neque durities manifesta est in pulsu. Et Princeps proponit quòd febris Ephimera plerunque incipit declinare post xij. horas, cum igitur non declinauerit, & maximè si in tertia die validior fuerit, est signum initij hecticæ, & non sentire febrem ipsum ægrum, id magis accidit in hac specie, & corpus adhuc floridum est.

6. *Febris Hectica tabida*

Febris Hecticæ tabidæ omnia sunt euidentiora, quàm in prima, præterquam non sentire febrem, magis enim eam percipit. Et carnes eius colliquantur, & maximè circa iugula, & inter policem, & indicem, Et cutis fit arida, & oculi caui.

7. *Hectica Tertiæ speciei.*

Omnia intenduntur in hac. Et venæ fiunt exiles, & corpus quasi puluerulentum, & non apparent signa carnis, neque musculorum, & vrina pinguis, & cum frustulis in fundo: & crescunt extremitates ossium, & venter contrahitur, & facies fit Hippocratica, & æger fit imbecillior, & non potest sustinere palpebras, & ungues incuruantur sicut animalium rapacium. Et hectica senectutis non est febris, quia non est calida: & plerunque est longior, & in reliquis assimilatur species febris hecticæ. Habet enim & ipsa suos ordines: Et similitudo vltimi ordinis est, vt valde decrepiti viri: eiusmodi enim vir laborat eo genere hecticæ, etiam si sit optimi habitus.

8. *Febris putrida.*

Febris putrida ex humoribus constat, & in humoribus accenditur, non quod in eisdem accendatur, & fiat, sed in putridis accenditur, & in sanguine cordis supercalefacti ex vaporibus consistit, atque in hoc plerique decepti sunt. Signa propria non necessaria, inæqualitas in calore, & in pulsibus, & ratione diuersarum partiũ, & ratione earundem

rundem thlipsis, id est, compressio in pulsib. necessarium non proprium. Calor mordax: Item contractionis velocitas, & anhelitus quoq; variatur, propriū quoq; cruditas in vrinis non tamen necessariū, cū in salubri statu sint concoctæ. Et plerumque febres putridas cōcomitantur symptomata, & hæ etiam fiūt sine causis procatarticis, & Almelileti solet præcedere, & prolixitas incremēti. Memineris autē, quòd quemadmodū dicit Gal. corruptio multiplex, alia putredo exacta, alia in virulentū transeūt, alia in lutosū, alia in crudū, velut pisces, alia in indicibile ait, eius tamen sunt multæ species, velut caries, & durum retrimentum. 9. *Febres intermittentes.*

Hę sunt triū generū iuxta tres humores, qui sūt extra venas, bilis, pituita, atra bilis. Signū cōmune omnib his, vt typū habeat frigoris, aut horroris, aut rigoris, & rigor dicit Gal. fit à causa vellicante, cū motu, seu illa sit calida, seu frigida, seu mordax, ideò fit eodē modo, quod ad proprias causas attinet licet quoad remotas variæ videantur, estq; necessarium non proprium, sed quasi propriū. Secundum pulsus cōtractio, & maior inęqualitas. Tertiū maior inæqualitas in calore partiū corporis, & temporū diuersorum comparatione, & vomitus, & nausea sunt magis propria his febrib. quàm continuis: Et si dissoluūtur, dubiū non est, quin sint intermittentes: Et similiter cum minuuntur per excretionē valde, & inde reuertuntur, sunt intermittētes. Et magis manifestæ si cū typo: & vrinæ sunt minus prauę: & maiorē ostendunt varietatē in temporib. propriis: Et almelileti est magis manifestū.

10. *Febris Tertianæ intermittentis.*

Hæc multiplex est: scilicet pura, notha, simplex, duplex: est quæ extēsa vocatur puræ accessio est duodecim horarū aut minor. Signa: solet incipere cū vomitu, desinere cum sudore. Nec remanet vestigiū sensile sorditiei in pulsu. Et generaliter solet incipere cū rigore: & excremēta sunt biliosa. Et vrinæ magis coloratæ & calor acutior, & sitis & amarulētia oris, & vigiliæ, & dolor capitis maiora: adeò vt quādoq; delirent, & properat ad statū: Et velocitas pulsus, & magnitudo sūt maiora frequentia: Et in extensione quàm contractione. Eadē in anhelitu, & rarò excedit septem accessiones, & quæ extensa vocatur quandoq; attingit ad horas 36. & cum excesserit, est ex genere cōtinuæ, de qua sermo habebitur. 11. *De Quotidiana intermittente.*

Signa quotidianæ intermittentis propriè horror leuis maximè circa spinā dorsi: frigus extremitatis nasi, & pedum, & manum. Pulsus inæquales, debiles, parui: Tardus ascēsus: Vrinæ crudiores: Calor minus mordax, & magnus: Typus quotidianus: sordities multa in tēpore declinationis adeò vt non videatur perfectè liberari: sed sex horis quæ plerūque incipiunt à Solis ortu videtur melius se habere. Excrementa pituitosa, dormitatio in initio accessionis: minor sitis, vomitus, amarulentia oris, dolor capitis, sed loco horum maior deiectio appetitus suffocatio circa ventriculum. Nullus aut minor sudor.

12. *Febris Quartana intermittens.*

Signa typus Quartanus: tempus intermissionis longum, atque adeò purum, vt munia sanorum obeant: euacuationes mediæ inter tertianam, & quotidianam multitudine, atq; natura. Rigor cum frigore permiscetur: sed rigor est minor, frigus minus quàm in tertiana. Pulsus similiter, & respirationes, & vrinæ quadātenus mediæ: Accessionis tamen tempus aliquādo quotidiana maius, raro minus est duodecim horis, & rarius excedit viginti quatuor. Excrementa atrebiliaria, & ideò aquea. Et ob id author libri Quarti de Morbis existimauit atram bilem esse aquā, & lienem fontem esse aquæ. Est etiam sexcuplex. 13. *Febris Epiala.*

Signa sunt, quoniam calent exterius, & frigent interius, alij simul calent, & frigent exterius, solet fieri ex vitrea pituita putrescente reliqua, vt in quotidiana. Cum verò acciderit rigor, signū est vehementioris putredinis.

14. *Febris Continua.*

Signa sunt signa putredinis, & vrinæ sunt deteriores: Ita vt circulus obducto brachio appareat viridis, aut fuscus, aut liuidus, aut niger. Et plerunque apparent maiores diuersitates, & in substantia, & in contentis earū. Et carent typo, & contractio pulsus non est tanta, aut nulla: & rarò adest vomitus, & nūquam absoluuntur. Et circa hoc signum, quoniam valdè dubiū est, sæpe docebat nos Rasis quoniam debemus ponere ægrum in balneum, & si febricitat sentit aliquē horroreē, m, circa spinam dorsi, & circa lumbos, & fœmora: & si sit mundus, nō sentiet aliquid huiusmodi: cum etiam febris intermittit planè sitis, & molestia minora sunt & quasi tollūtur: intellige tamē adhibito potu, & frictionibus leuibus: & si sit continua manēt, velut & læsio circa somnum. 15. *Febris Synocha.*

Hanc continentē appellat Galenus, sed propriè quæ sine putredine est: ego verò non de nominibus litigo: aliàs dixi quid per febrem ardentem intelligat Hippocrates. Synocha autem cū putredine est, cuius meminit Galenus eodem libro, cum in non putrida sectio venæ, in putrida potus aquæ frigidæ magis conueniat. Signa eius sunt eadē quæ non putridæ, nisi quòd in vrinis, inquit, putredinis signa ostendunt. Similiter, & in tactu calor proculdubio acrior est. Et plerunq; ostendūt exacerbationes per tertium, diē vt secundo de Differentiis febriū, & Primo ad Glauconē, & symptomata putridarū, & inæqualitas in pulsu maior, & spiratio grauior. Constat autē ex sententia Galeni duplicē esse, & in venis, & in abscessibus corrupto sanguine: & breui sibi adiungere aliud genus ex humore, ideoque transire in compositam. Et vtrarumque signa ex tactu, & excrementis apparere, tum symptomatibus.

16. *De Tertiana Continua, & Ardente.*

Signa eius sunt composita ex Synocha, & tertiana intermittente. Nisi quòd loco accessionū sunt exacerbationes alternis dieb. Et si fuerit duplex tertiana cōtinua, erūt signa cōposita ex duplici intermittente, & Synocha positis exacerbationib. loco accessionum. Et sunt tertianæ, continuæ tàm duplicis quàm simplicis duo genera: vnum quòd oritur ex bile iam sanguini mista: aliud quod ex bile facta per Synocham Huius duæ sunt species rursus quæ communi nomine dicitur: & ardens: cū calor, & sitis maximè feruent. Ea autē duob. modis fit, aut bilis per venas in toto

corpore sparsa, aut ex Iecoris, aut pulmonis, aut ventriculi Erysipelare, quæ etiam sunt acriores: nam & in marcorem plerunque terminantur.

17. *De Febre Quartana continua.*

Hæc solet exacerbari, vt quartanæ simplices, sed sine typo: Cætera vt in synocho, seu potius synocha. Et si inuadat senes, plerunque interficit, sed tardè, celerius quæ duplicata est: Triplicatam nunquam vidi.

18. *Febris Quotidiana Continua.*

Hæc plus differt à synocho quàm reliquæ duæ priores, est enim adeò remissa, vt parum distet ab intermittente. Proprium ei præter compositionem est maxima inæqualitas in partibus corporis, & in eadem etiam parte, sed in diuersis horis, & etiam in eodem tempore propter ampullas, diuersitatem materiæ, & locorum eius, & caloris accensionem, toto enim genere febres pituitosæ cum materia sit frgida, humida, crassa, lenta, omnia faciunt inæqualia, maximè pulsus & calorem, & vrinas, & proprium eius est afferre grauitatem capitis cum deterior sit vtraque hoc in symptomate ambabus illis ex quibus signa confundi intelliguntur. Et ideò in habentibus debilia capita facile transit in lethargum, & interficit. Et sunt harum febrium duo modi, quemadmodum in continua tertiana.

19. *Febris Tertiana duplex.*

Hæc per se notissima est, nisi quòd assimilatur quotidianæ, & febrib. continuis frigorificis. Discrimen à quotidiana est mutatio horarum, accessionis maior. Et duplex circuitus. Et differunt in essentia ratione loci materiæ, quod in quotidiana materia est in vno loco, in duplici tertiana necessario est in duob. locis: Et cum febris aduenit quotidie, & accessiones sunt diuturnæ, & mutatio parua in initiis earum, quod ad circuitum attinet, est quotidiana ex materia pituitosa cũ multa bile iuncta: & ita est media inter vtraque, quæ verò non est huiusmodi, facile dignoscitur, an sit quotidiana simplex, an duplex tertiana. A frigorifica verò distinguitur, si vel modicum intermittat: vel si remissionem vnius manifestam excipiat initium alterius: si verò acceptio fiat dum alia valida adhuc est (sunt enim tria genera duplicis tertianæ) tunc considera typi naturam: Nam in tertiana est rigor, in frigorifica frigus aut horror: In tertiana sunt excretiones in initio accessionis: & inde in fine plerunque, aut saltem magni motus: Et prauitas vrinarum est longè minor: & pulsus varietas, & inæqualitas maior.

20. *Febris Quartana multiplex.*

Febris quartana duplex solo circuitu apertè dignoscitur, cum nulli alij similis esse possit: inuadit enim duobus diebus, & tertio relinquitur: Et etiam quia plerunque incipit ab vna, inde ei adiungitur altera: Et sunt in ea signa quartanarum simplicium. Et simpliciter cognoscuntur quintanæ & reliquæ rariores ex solo circuitu, & fiunt tales, aut ab atra bile admodum terrea, ex crudo humore per frigus in naturam melancholiæ transmutato. Triplex verò quartana si successione fiat, facillimè dignoscitur; vt dictum est: sin autem inciperet quod nunquam accidisse vidi, tunc esset similis duplici tertianæ. Et dignoscitur ex propriis signis vt sunt frigus diuturnũ, & gelu quoddam quod membra torpescunt, contra in tertiana duplici. Et triplex quartana in sene, & non per errorem adueniens (vt Eudemum excipiam libro de Prædictione ad Postumum) interficit.

12. *Febris Erratica.*

Materia eius est atra vt Tertio Prognosticorum habetur. Signa illius præcipuè sunt duo quod nullum ordinem seruat in typis, & quod apparent signa materiæ melancholicæ. Et ipsius quidem duæ sunt species principales: vna quæ cumponitur ex solis intermittentibus, alia quæ est similis recidiuis, & componitur ex continuis. Et quandoque miscentur hæc duo genera, & differt à recidiua. Quoniam sæpius redit, & paucioribus diebus durat, & finitur absque crisi, Et non obseruat dies criticos, neque in reditu, neque in recessu.

Sequuntur tria genera Febrium mediarum.

22. *Febris Frigorifica.*

Ipsa est similis vt dixi duplici tertianæ, aut quotidianæ, sod. frigus est diuturnius: Et repetit sæpius in vna die, & plerunque est minus quàm in tertiana, & assimilatur magis quotidianæ, sed febris est vehementior: & est febris rara nisi quando est Epidemialis.

23. *Febre abscessuum generaliter.*

In his cum putrescit sanguis, quemadmodum suprà dictum est, transit in humorem primùm, deinde in pus: cuius experimentum est vt etiam dicebat Galenus in morbo laterali: nam sputa humores varios abscessus pectoris ex colore ostendunt: verùm in hoc forsan fallitur quod tunc non fit perfecta putredo, atque ideò sunt signum mortis: præter sanguineum quod significat non fieri suppurationem; flauum autem minus malum est post rubrum: non quia, & ipsum non indicet impeditam esse coctionem, & corruptam: sed eam corruptionem tamen vel mutata ratione curandi, vel definẽte fluxione, & successu temporis posse in melius mutari, vt nemo possit seruari cum tali sputo: sed necessarium est vt deueniant ad suppurationem perfectam, vel prope, in qua pus emittitur album, aut saltem cinerei coloris æquale, & admittit permistionem rubri, & sine odore fœtido, quod videmus in abscessibus externis, cum ergo dicat Hippocrates: In bubonibus omnes febres malæ præter diarias, & videamus quod dixerit rursus. Dum pus conficitur, dolores ac febres fiunt magis quàm iam confecto: ergo in humoribus febres quæ consequuntur perfectam coctionem, & pus verum, dum fit, diariæ sunt: & est genus vnum diariarum distinctum ab aliis: ideò pure collecto cum non prorsus cessent, sunt ex earum genere: non solùm ergo febres quæ fiunt ex transmutatione materiæ contentæ in abscessu, & dolore quæ solent esse breues (non enim excedunt quartam diem,

scripsit

ſcripſit enim Hippocrates ſi ſanguis extra ventrem fluxerit neceſſe eſt ſuppurari, ſed etiam quæ fiunt ex materia iam in pus perfectè conuerſa præterquam in pectore, & pulmone de quib. dicemus) ſunt omnes ex genere diariarum,ſeu ephemerarum vt melius intelligatur:(quòd aliquando accidit ſcilicet, vt Græca trita, & aliena ſint notiora etiam quibuſdam medicis)Febres verò quæ his coniunguntur maximè in abſceſſibus interiorib. quas Galenus acutas vocat fiunt altero duorum modorum, aut quia coctio peruertitur, vt dixi in materia contenta in abſceſſu,& tunc eſt malum ſignum:quia ſignificant impotentiam,& corruptionem,quorũ vnum pertinet ad calorem naturalem, aliud ad materiam quæ putreſcit:vel fiunt ob materiam contentam in venis, & arterijs circa locum abſceſſus putreſcentem,& hæc per ſe: nam poteſt etiam natura relinquente regimen corporis ob prauitatem morbi,aut ſymptomatum, aut cauſæ, aut magnitudinem alicuius eorum putreſcere humor alienus ab abſceſſu prorſus, & ualde diſtans, aut ſanguis, & fieri quartum genus febris, fingamus ergo aliquem laborare morbo laterali, & non benè fieri ſuppurationem, exacerbatum verò eſſe dolorem,& naturam territam reliquiſſe regimen ipſius corporis, dico quod erunt ſeptem febris diaria ex dolore, & conatu caloris concoquentis materiam, & ſynocha ex materia quæ in abſceſſu corrupta eſt, & tranſit in bilen, & hæc eſt eſt dum ſit tranſitus:& tertium genus erit febris tertiana continua, ratione materiæ quæ non potuit ſuperari perfectè,ſed tranſijt in bilem & quarta febris erit ex materia qua eſt circa abſceſſum quæ contiuetur in uenis. Et ipſa ſimiliter tranſit in bilem, ſed non dum facta eſt bilis,& eſt ſynocha alia: Et quintum genus febris eſt ex bile iam facta ob præcedentem ſynocham,& eſt tertiana continua. Et ſexta febris eſt ex humore illo alieno. Et palam eſt quòd ſi ſit ſynocha copulabit ſibi neceſſario poſt breue tempus aliam febrem continuam, tertianam, aut quartanam: Et ita ſe habet res:& accidit frequenter. Solũ reſtat vt declarem quomodo quartum, & quintum genus febris differat à ſecundo, & tertio, & hic ſufficit dicere quod ſecundum, & tertium, fit in abſceſſu, & extra venas, & in cauitatibus muſculorum, & carnis: quartum verò, & quintum fiunt in venis: ſecundum ergo, & tertium ſunt minus malæ quia minus communicãtur cordi quàm quartum, & quintum: & ideò illa duo genera ſcilicet ſecundum, & tertium propriè dicuntur febres abſceſſuum,ſeu apoſtematum: Et ſunt quaſi mediæ inter diarias, & ſua genera: ſcilicet ſynocham, & tertianam, aut quartanam continuam. Prætermiſſis igitur duabus febribus quæ non ſemper committantur abſceſſus, quandoquidem genera per ſe quæ ſunt neceſſaria, & pathemata ſint vt dixi quinque: nam de diaria conſtat ex Hippocrate:& etiã in materia perfectè ſuppurata illud docebimus paulò pòſt: de ſecundo,& tertio genere clariſſimum eſt ex loco allegato:quia ratione febris quæ eſt in ſanguine, & fit ex ſynocha ratione febris factæ, febris quæ ſuccedit materiæ illi eſt continua de genere tertianarum, aut quartanarum: quæ vero ſit in ſanguine proximo abſceſſui, etiam neceſſario fit, cum ſit in venis ſanguis concluſus, & incaleſcat propter locum, & propter calorem, abſceſſus, & propter putredinem: ergo fiet ſecunda ſynocha cui ob cauſam dictam ſuccedet alia continua tertiana, aut quartana ex Galeni eadem authoritate: ergo erunt omnino quinque febres neceſſario quæ conſequuntur abſceſſum interiorem. & ſi abſceſſus ſit in loco calido ſemper tempora febrium ſecundi, & tertij generis, ſeu quæ ſunt in materia contenta in abſceſſu, præcedent tempora febrium quarti,& quinti generis:ſcilicet quæ ſunt in ſanguine contento circa abſceſſum, & hoc eſt velut in morbo laterali, in peripneumonia, in abſceſſu iecoris: ſed in locis frigidioribus vtpote articulis pręcipuè quartum & quintum genus præcedent, ſecundum, & tertium: ſicut in carnibus glandoſis. De cerebro,ac membranis eius dubium eſt, quæ genera præcedant, & credo quòd plerumque contingant ſimul. Forſan poſſet aliquis dicere, & ſuſpicari etiam quod ſecundum genus,& tertium coinciderent cum quarto, & quinto, ita vt reducerentur ad tria genera ſcilicet diariam, & unam ſynocham, & vnam continuam cum proportione, quæ ſint communes, & materiæ contentæ in abſceſſu, & materiæ quæ eſt circum abſceſſum? ſed iſtud etiam non poteſt eſſe: quoniam vt dixi illæ febres ſunt diuerſæ naturæ: nam materia quæ continetur in abſceſſu facit febrem mediam interdiariam, & eam quæ fit ab humoribus, vel eas: ſcilicet Synocham, & tertianam, aut quartanam, continuam, ergo non ſunt eiuſdem generis: cum illæ quæ fiunt in ſanguine circunſtante ſint omnino vt dici ſolet humorales. Præterea ſymptomata ſunt diuerſa vt declarabo, & tempora etiam ſunt diuerſa, quia materia quæ eſt in abſceſſu celerius putreſcit quàm quæ eſt circum abſceſſum, cum ſit in loco calidiore, & magis conſtricto. Et ſi quis dicat quòd aliquando ſaltem erunt quatuor tantum febres: quia diaria ſolet breui abſolui & vt nomen declarat in una die: dico quod non eſt abſurdum aliquando id contingere, licet raro: & adeò raro vt rarius contingat eſſe quatuor tantum febres, quàm ſeptem, quia cum morbus deſæuit natura, cogitur relinquere regimentotius corporis, & tunc accedunt illæ duæ quæ non conſequuntur neceſſario naturam abſceſſus, hoc autem contingit cum materia abſceſſus fuerit multa, aut valde praua, aut in loco malo, vt in cerebro, prope cor, & circa guttur, vbi facit veram anginam: & etiam in intimis iecoris: vbi quamuis perueniat ad ſuppurationem, non pateat exitus materiæ niſi perforato toto iecore. Ex his conſtat primum febres abſceſſuum interiorum plerumque terminari ad mortem: quia in tribus caſibus ſunt lethales: & in quarto oportet

adesse robur virium, & medicum esse solertem. sequitur secundo quod tales febres sunt acutæ valde: quia & si vnaquæque earum per se esset mitis, tot congregatis simul necesse esset cum ab antiquis pro vna habitæ sint illam congeriem esse valde acutam. Vnde patet eiusmodi ægros breui mori posse, breui sanari non posse. Sequitur etiam quod cum sint tot genera diuersa earum, & singula habeant sua tempora, oriri maximam confusionem, adeò vt vix discerni potuerint:& maximè ante nos credentibus quod quincuplex est esse vnum; cum præterea accedant symptomata ex ipso morbo principali, id est, abscessu, qui aliquando facit dolorem, aliquando conuulsionem, delyria, vigilias, inquietem semper, adeò vt sit lacuna miseriarum. Ex quibus etiam facilè intelligitur quòd febres quas medici pro pestilentibus habent, & curant, sunt ex hoc genere; & ideò sunt adeò lethales, & maximè; cum perperam curentur, & habentur pro pestilentibus non quia sint à qualitate venenosa neque peculiari quodam modo perniciosa. Sed quoniam plurimos occidant, dicebat enim Galenus morbi vagantes cum multos perimunt pestilentes appellantur. Et si quis obiiciat quod sunt pestilentes quia contagiosi dico quod non sunt contagiosi, propter venenum, sed ob magnitudinem putredinis quando abcessus fuerit in loco qui perflatur, & est cerebrum, & cor, & pulmo, & pectus, & guttur, & os, vt colligitur in libro de Vsu respirationis. Et ideò angina, peripneumonia, morbus lateralis, abscessus in septo transuerso, diaphratondis, in capsula cordis omnes sunt contagiosi; etiam in ore, sed ille non est lethalis, ideò nemo dat quod non habet; nam & si quis corripiatur ab eo affectu ob commertium, non dicit se laborare peste, quia non moritur; nec est in periculo mortis, abscessus autem qui fiunt in iecore, ventriculo, intestinis, renibus omento, mesaræo, & sunt valde frequentes hi, & in vesica non sunt contagiosi per aërem, sed per decubitum in eodem lecto; cum priores sint vtroque modo. Et contingit quia talis materia abscessuum propter tot febres eò perducitur malignitatis vt inficiat omne quod tangit, & aliquando illico interficit. Et præcipuè quoniam qui putrescit humor est in corde, & hanc appellant venenosum, & pestilentem, quia statim interficit, & est contagiosa ob locum, & magnitudinem putredinis, & consensum respirationis. Et tamen non est pestilens sub hoc sensu, quòd sit venenosa, quoniam non debet curari per alexipharmaca, sed solo confirmantia cor & ea quæ putredini resistunt, & hæc plurimum differunt ab alexipharmacis. Et ideò hic error fuit necessarius cognitu ob curam; nam quantum ad reliqua esset leuis. Et quod hoc non sit propter venenum, sed propter vehementiam putredinis, apparet quia ægrotantes ex morsu serpentum perniciosissimorum, & ex potu napelli non inficiunt quemquam nec qui secum cubet, ergo manifestum est, quod hoc contagium contingit ratione vehementis putredinis, cuius indicium maximus fœtor excrementorum; & ideò cum istud sentitur, oportet fugere celerrime & procul, & sibi consulere cum his quæ resistunt putredini. Non negauerim tamen esse genus quoddam pestis contagiosum, quod venenum secum habet & non venit à Cœlo; sed & ipsum contingit ex putredine vehementi casu facta sicut comedendo medullas ossium sepultorum, & manendo in sepulchris; & hoc est venenosum, sed tamen & ipsum interficit excitatis bubonibus, sicut apparet in vulgata nostra peste; quæ fuit vt sæpe aliàs dixi ignota antiquis; saltem Hippocrati, & Galeno; nam Arabes eam videntur agnouisse. Signa igitur harum febrium sunt duorum generum; vnum quod sumitur ab ipsis abscessibus de quibus dicam suo loco; aliud verò sumitur à febribus ipsis scilicet secundo, & tertio genere, hæc enim sunt propria abscessib. & sunt, quia vapores illi non facilè penetrant ad cor, nisi abscessus sit prope mites in suo genere, tamen magis perniciosæ, quia corruptio est maior & ideò proptium earum est, , quod dicebat Rasis, de febre pestilenti, quieta exterius, interius conturbans, quæ vt plurimum occidit. Cum ergo suppurato abscessu fit rigor, vt dicebat Princeps Tertia Quarti, & sumpsit à Rasi vigesimo septimo continentis, & adducit Galenum ex opere de locis affectis; sed clarissimè secundo Prognosticorum vbi reddit rationem quare rigor succedat dum erumpit suppuratio interior, & est verissima, & clarissima, quoniam materia illa acris, & calida ob putredinem spargitur super musculos. Cum ergo suppuratio fiat sensim antequam erumpat spargentur vapores calidi, & acres qui excitabunt horrorem. Si ergo inueneris febrem continuam, & confusam ratione exacerbationum, & declinationum, & cum caliditate indesinente circa vnum ex tribus ventribus, & horrorem non continuum, & inordinatum, tunc scias quòd in eo ventre vbi est calor perpetuus est fundamentum febris ex abscessu:& est febris consequens abscessum.

24. *Febris Lipyria.*

Hæc febris est species deterior generis præcedentis: & fit, vt recitat Galenus Quarta Aphorismorum, ex profunda inflammatione, vel erysipelate validis. Cuius indicia sunt febris continua, Partes exteriores frigidæ interius vritur: Et sitim habet.

25. *Febris ex Epiemate:*

Hæc fit iam effusa suppuratione in loco cordi aut cerebro propinquo collecta. Signa proponuntur ab Hippocrate his verbis. Si febris non demittit, sed interdiu tenuior noctu vehementior est: *si copia sudoris elicitur*: & tussiendi cupiditas est, nec quicquam tamen dignum commentatione expuunt, si oculi caui redduntur; Maxillæ verò rubrem trahunt, & vngues manuum curuantur: Digiti verò potissimum summi calescunt. Atque in pedibus tumores consistunt: Neque cibũ appetunt: Ac pustulæ circa

corpus

corpus erumpunt. Huic nescirem quid addendum, si numeri perfectio non me incitaret. Diximus enim quòd ob exhalationem suppurationis, horrores interdum leues & inæquales, & inordinati, & maximè cum detegguntur superueniunt, id accidit, quoniam vapores illi à frigore externo retinentur, atque sic pungunt; nam si ex frigore horror fieret in quibus libet febribus, dum detegerentur, accideret.

26. *Febris Syncopalis humorosa.*

In Syncopim deueniunt homines deiecta virtute; deiicitur autem ab vtroque extremo, maximè si morbus cum natura consentiens in immodicum lapsum corpus reduxerit, duo igitur sunt modi, vnus vt ab humoribus crassis, lentis, frigidis id accidat; alter vt ab humoribus calidis, siccis, tenuissimis, manifestum est autem quod in vtraque exiguntur tria; multitudo eorum vires imbecillæ, & compositio obnoxia, scilicet in humorali cum strictis venis, & angustis meatibus & maximè cutis; in ea quæ fit tenuibus humoribus latis, ac rara cute. Signa qualia à Galeno describuntur, vt os ventriculi ab horum multitudine oppressum sit) nam id præsupponitur pro morbi substantia.) Præcordia inflata, & corpus totum ampliore mole quàm pro naturæ modo cernitur. Tum color aliis quidem ad albidius quàm pro naturali habitu, & intercute aqua laborantium magis similis est; nonnullis etiam ad nigrius, aut liuidius quos quidem medici plumbei coloris appellant. Omnibus pulsus minores sunt quàm pro caloris ratione. Præterea obscuri omninóque inæquales; sæpe ea inæqualitate quam Sistematicem Græci vocant; semper verò ea quæ in vno est ictu. Liquet autem quòd hæc duo genera febrium scilicet præsens, & quod mox subiiciemus iam dicta sunt, sed à symptomate nomen acceperunt, quod quidem curam ad se trahit, & vetat alia quæ necessaria essent. Est enim hæc è genere quotidianarum, seu vt melius pituitosarum, velut sequens tertianarum, seu biliosarum.

27. *Febris Syncopalis minuta.*

Hæc fit à flaua bile circa os ventriculi acuta tenuissima cum corpore raro. Signa sunt ex symptomate ipso cum notis naturæ, & compositions eius. Solet, & materia ibi vomitum aut nauseam excitare, & caput tentare, & si adiiciantur febri quæ dixit Hippocrates Quarta Aphorismorum. Abstinentia à cibbo, cordis morsus, tenebricosa vertigo, Oris amaritudo, iam confeceris syndromen fermè totam. Præcipuum tamen signum est præter hæc, sudor roridus defluens ex facie. Manifestum est etiam quòd in his erunt pulsus parui, & languidi in quavis parte corporis, quòd non accidit in præcedente: sed & inæquales. Et casus frequens in syncopem.

Febres compositæ.

28. *Febris hectica cum putrida.*

Et si hectica sub putrida latitet, hoc est difficilius cognitu. Cum ergo videris febrem quæ à sudoribus non soluitur, & arteriæ locus est calidior, & pulsus videtur aliqualiter durus, tunc animaduertas illud etiam de annotatione à cibo quæ si adest certior es, quod hectica sub putrida latitat. Et scias quod huiusmodi com ositio est illa in qua prodeunt non multo post vrinæ cum pinguedine innatante. Et post mistæ cum eius substantia

29. *Hemitritæus Primus.*

Coniunguntur febres continuæ continuis vt dictum est, dignoscuntúrque varietate exacerbationum, veluti si intra septem dies quis sex habeat aut septem exacerbationes, & non perpetuis diebus, dicemus esse tertianam continuam iunctam quartanæ, continuæ. Si verò quotidiana intermittens continuæ biliosæ, aut melancholicæ iungatur, fiunt genera hemitritæorum, de pluribus etiam intermittentibus eiusdem generis quæ simul iungantur iam definitum est, duo sunt modi quia non videmus contingere, aut rarissime) omissa causæ inquisitione, quoniam hic locus non est) prætermittemus, scilicet continuarum cum eiusdem generis intermittentibus; & intermittentium inter se diuersi generis mistionem, & harum quidem, facilior est prioris inuentio; nam si bilis intra venas retinetur, non fiet intermittens, (neque enim est vt isti putant quod bilis, aut alius humor extra venas febrem facere possit, potest bene putrescere, sed si extrudatur bilis, non fiet continua; ideò raro contingit, contingit tamen duas eiusdem generis videre febres vnam continuam alteram intermittentem parte vna, scilicet materiæ extrusa, altera retenta intra venas. Etenim non à materia quæ extra venas febrisfit, sed à parte duntaxat quæ in minimis venis relinquitur. Quomodo ergo poterunt esse duæ febres, vna continua altera intermittens? siquidem intermittens febris fit, cum humor putrescit in venis, aut magnis, aut paruis, & ex magnis in paruas detruditur inde ex eis extra, seu ergo in magnis ad paruas seu in solis paruis, putrescat omnino necesse est, solam esse intermittentem; cum in vna vel putrescat in magnis venis, in altera non relinquatur, neque enim eo vsque procederet, vt extra venas truderetur, cum verò id acciderit frigori continua admista erit, neque motus magnus (qualis in rigore) adesse potest, cunque humor sit idem, & symptomata erunt similia, quare intermittens pars videbitur esse continuæ; difficile quoque est duas fieri intermittentes diuersi generis, neque id visum est à me vnquam, neque legi apud aliquem qui viderit. Et si Galenus admittat causam vt dixi valde obscuram, habet; nam si dicas quòd materiæ permiscentur, cur ergo duarum tertianarum typi distincti manent? Hemitritæi autem iuxta coniugationes sex sunt, sed nos exponemus solum tres, aut antiquis magis notos, aut qui frequentius eueniunt. Et accidunt etiam alij cum iam laboranti, vtpote quartana febris tertiana continua superuenerit, ergo primi compositio constat ex pituitosa continua, & tertiana intermittente, trésque habet species, aut enim

biliosa materia, aut pituitosa præualet, aut vtræque æquales sunt. Signa ergo ex his quæ Galenus prodidit in secundo de differentiis febrium sunt sumenda. Ergo hemitritæi signum primum est, vt sit febris continua, non quidem sub hoc sensu quòd careat typo, & frigore, & rigore, sed quòd sit indefinens: nam in adolescente illo adfuit prima die pulsus paruus inæqualis horror,& se contraxit hora sexta, & in secunda die hora quarta contrahebatur, & refrigerabantur extrema, & paruus erat pulsus, non tamen horrorem habuit, neque inæqualitatem, sed solam annotationem (vtitur hoc nomine, id est, ἐπισήμασιας quod commune sit & exacerbationi quæ est incrementum sine typo, & sine contractione, & accessioni quæ est cum contractione scilicet pulsus, & corporis, & cum typo, id est, frigore, rigore aut horrore, & mediæ mutationi inter has quæ nomen non habent latinum: quanquam nec annotatio latinum sit, sed tamen minus absurdè dici potest, ab annoto quod est notam aliquam ostendere alicuius rei: & tertia die accessionem passus est horridam hora secunda: & in quinta aliam horridam accessionem, ac rursus in octaua: die autem quarta similiter accessio facta est velut quotidianæ, id est, cum frigore sine horrore, & inæqualitate: hoc igitur est quintum signum: nam secundum est Rigor scilicet tertianæ. Tertium horror quotidianæ in die tertianæ: quartum repetitio eius ter per spacia longa: dicebat enim.Primo in primum de morbis vulgaribus. Nam breuibus si interuallis à sese sint mutuo motus horrifici dirempti, inæqualis dicitur, & horrificus motus. Sin ampliora sint interualla, fit illud symptoma reduplicatio, & dicitur. Hæc fit præcipuè in semitertianis, vt vocant febribus, quo circa ternæ plerunque sunt, & quartanæ(scilicet in die grauiore.)Quintum vt dixi quotidiana cum frigore sine horrore, & inæqualitate. Relinquitur igitur vt ostendam quare plures fuerint accessiones duabus in die impari, præcipuè cum afferat accessionem tertianæ coincidisse cum accessione quotidianæ hora secunda diei? Deinde quomodo appellet quotidianam, continuam verè, & propriè eam febrem cuius exacerbatio alternis diebus sit, cum frigore,& contractione tàm corporis quàm pulsus, diebus intermediis non solum cum his, sed etiam cum rigore, & inæqualitate? Constat autem non esse verum quòd dici solet in hemitritæo in die deteriore adesse duas annotationes in compressas, cum Galenus dicat fuisse quatuor, si quis rectè supputet:quia illa secundæ horæ vicem gessit duarum, & idem dicit in Epidemiis. Sed neque fuerunt incompressæ ex his quæ dicta sunt ex primo de differentiis febrium: cum dicat se intelligere per annotationem incompressam accessionem in qua neque frigus extremorum adest, neque paruitas in pulsu, quorum vtrunque adfuit in adolescente in die minoris afflictionis, seu pari. Nimis autem est, aut mihi videtur, si Galeni obscura dicta conciliauero absque eo vt admittam etiam eos qui sine studio res proferunt aduersus mentem illius.Vnum igitur hoc colligo, & in lib.de Febrium differentiis. Et primo, ac tertio in primum de morbis vulgaribus Hemitritæum esse febrem in qua alternis diebus tres, aut quatuor fiant annotationes, seu duas accessiones cum reduplicationibus horrificis, in aliis intermediis tantum vnam annotationem, sed absque horrore, & reduplicatione. Vt iam de re seu signorum qualitate, ac natura febris non sit ambiguitas, aut controuersia vlla, sed de causis dubium est: & possem præterire honestè, & deberem si res esset difficilis, quam tamen ille vt solet prætermisit, sed est satis perspicua. Tria ergo ostendere oportet primum quòd fuerit quotidiana illa verè continua,quod assumit Galenus ad faciendam fidem quòd fuerit hemitritæus verus, nec hos solùm, quoniam nunquam intermiserit, sed quòd vacauerit horrore, & inæqualitate in diebus partibus, quæ sunt propria intermittenti quotidianæ. Et quod sublata tertiana remansit in diebus tàm imparibus quàm paribus quotidiana continua exquisitissima, cum nec in illis haberet reduplicationes, nec horrorem,nec inæqualitatem vllam: solum omisit signum de frigore ac contractione, quæ sunt intermittentis propria non continuæ; nam si dixisset caruisse, illis clara fuisset tota oratio, quia tamen videtur dicere quòd aduenerit more solito, videtur non exquisitæ continuæ seruasse naturam, sed propter commertium tertianæ præteritæ seruasse frigus, & contractionem, & paruitatem pulsus, vt essent annotationes compressæ, non incompressæ, vt apparet. Prima Quarti ex authoritate Rasis. Et ideo dicit (est similis hecticæ) vel ergo Galen. omisit id scilicet quòd erat sine frigore, & contractione tam in corpore quàm in pulsu; vel est dicendum fuisse quotidianam veram continuam, sed non puram ob commercium tertianæ iam præteritæ. Et ita statuemus hoc vltimum illius signum in hemitritæo dicentes; cuius quotidiana est compressa, etiam post tertianæ discessum.Itaque decorum iam causa manifesta erit est;scilicet quare fuerit quotidiana continua vera, & cur habuerit tamen cum hoc frigus, & contractionem, & annotationes compressas. Tertium est quare habuerit habeátque hemitritæus in die tertianæ duas reduplicationes quæ non sunt ex natura quotidianæ, neque tertianæ ex quibus solis componitur; & quare in die pari scilicet quando non adest, tertiana caret & reduplicationibus, & horrore, habeat tamen annotationem, & frigus, & contractionem; & dico quæ ex permistione tertianæ cum quotidiana ob imbecillitatem naturæ, & materiæ lentorem impeditur motus expulsionis, vt non possit perfici. In prima tamen accessione tertianæ fit rigor; quia natura nondum est debilitata in secunda, & tertiana fit horror, qui est medio motus rigoris, & hoc quoniam quod non potuit facere natura in vna vice ob imbecillitatem facit in duabus, vel in tribus, aut quatuor vicibus. Sicut videmus

mus in illis qui ferunt pondera ex quo patet quòd talis horror fit natura expellente bilem scilicet & materiam tertianæ, non autem quotidianæ. Secundum quod tempora quæ succedunt horroribus sunt tempora tertianæ non quotidianæ in die autem quietiori natura efficit contractionem: quia factura esset horrorem si esset quotidiana intermittens: & si esset continua pura, faceret annotationem incompressam. Hæc enim propria est quotidianæ continuatæ, ac quasi hecticæ vt dictum est. Ergo propter naturam tertianæ erit media, quia tertiana inducit consuetudinem naturæ ad motum quendam tempore annotationis, ergo adueniente annotatione, neque potest fieri horror, quia non adest tertiana, nec auxilium motus bilis: nec quotidiana est intermittens: ergo incipit solum motus contractionis, & non finitur: & hoc est frigus cum contractione membrorum & pulsus, ac paruitate illius. Et hæc febris est valde frequens: & maximè Romæ vt testatur Galenus.

30. *Hemitritæus secundus.*

Hic habet continuam tertianam, & intermittentem quotidianam: & ideò habet modicum horroris singulis diebus minorem quam in quotidiana sincera. Et singulis diebus exacerbationis loco, annotationem incompressam propter motum naturæ consuetum in quotidiana. Et Galenus non vidit ipsum, & rarissimus est, & longè periculosior priore: si tamen inuenitur, nam difficillimum est retineri bilem quæ est calida, & tenuissima, & expelli pituitam, lentam, crassam, frigidam.

31. *Hemitritæus tertius.*

Hic est frequentior: quia natura materiarum est magis similis. Et habet in quarta die multas reduplicationes cum frigore, & cum horrore: persæpe adest rigor, sed non magnus: Et reduplicationes sunt longiores. In diebus autem quietioribus habet frigus longius, Et maiorem contractionem: Et in tertia die frigus & contractio, & paruitas pulsus sunt minora quam in secunda: & aliquando sunt adeò occulta, vt non sentiantur. Hic est tanto periculosior primo quanto etiam longior, quanto verò secundus, hoc est breuior, tanto eodem perniciosior vt medius sit.

32. *Febris pestilens signa pestis, & venenorum.*

Et febris nomen in pestilenti non est secundum eandem rationem. Neque verè pestilentes sunt quæ plures occidunt, cum eiusmodi sint quæ ab abscessibus profundis, & in ventribus fiunt, neque quæ contagiosæ sunt. Hoc enim ob putredinem sæuam contingit, sed neque quæ syncopim adducunt: docuimus enim harum omnium differentias, & signa, sed quæ propriè ob occultam aliquam qualitatem intermittunt, quibus accidit vt sint vagantes, aut contagiosæ, aut vt sint feruidæ, aut mites exterius, aut vt fœteant excrementa vel vt sint colliquata: & nihil tamen horum est pestilens, sed ei adiunguntur, rarò enim magno malo, non alia magna mala adiunguntur: præcipuè natura quæ est ministra vegetatricis animæ corporis custodiam deserente. Cum verò venena infinitorum prope generum sint dico, quæ à proprietate etiam sola enecant velut toxici, napelli, viperæ, reguli, armeni, cum etiam exitio sibi inter se sint, manifestum est etiam pestilentium morborum innumeras esse species: quocirca, & signa diuersa: quare etiam vt generalia tradantur difficillimum erit. Assumemus tamen pro norma, quæ Galenus scripsit ex tertio de Præsagio ex Pulsibus, ea autem sunt hæc: Pulsus persæpe sano similis, respiratio fœtida color erysipelatosus. Pectus vrens (licet hoc haud explicet.) Ad hæc conturbata quorundam vrina videtur esse, & aquosior, ac nonnullorum multóque pro natura tenuior: atque hæc quidem certissima est. Nec non quæ naturalibus vndequaque similis est colore, & crassitudine hæc etiam ad secundam spem certissima est, quæ si sublimamento probo sit prædita, multo etiam est certior: siquidem sedimentum sit candidum leue, & æquabile: Præcipuè verò sublimamentis animus est adhibendus. Nam quædam quæ subliuida quodammodo sunt, latent: & item alia quæ arenearum latas telas referunt in modum lanæ congestæ. At si quid tale animaduertas, aut nullum planè sublimamentum innatare vrinis in peiorem partem hæc interpretare: si contraria videas quæ retuli, modo non potest fieri vt mali effectus homo sit. Ex his igitur discernas vtrum inæqualitate quapiam affectus sit, an pestilens morbus, & exitialis, qui hæcticam febrem habeat, eum præhendat. Præterea ex his quæ balneum consequentur. Etenim cibum respuunt, & sitiunt præter modum, ac frigidam postulant. Etiam oculi illorum sunt accuratè inspiciendi: nam inter lauandum manifestè redduntur calidi, & flammei, quidam postea tales permanent; quos planè sciemus teneri peste, sciendum tamen nonnunquam incidere sine peste has ipsas febres, vt de illis prodiderunt omnes insigniores medici, vocántque pestilentes. Intelligit quod sint pestilentes, non tamen tum pestis vlla grassatur in populo. Vnde sciendum quod vt suprà dixi febris alia est contagiosa, quæ fit ob vehementem putredinem: alia quæ fit ab aëre vitiato: hæc proculdubio vagatur in populo, non tamen necessario interficit: ideo pestilens non est. Febris ergo pestilens antiquorum erat febris quæ grassabatur in populo cum esset lethalis. Febris pestilens vulgari nomine nostra ætate est, quæ ob maximam putredinem contagiosa est, & multos etiam ob eandē causam interficit, quia putrefacit mēbra nobilia, aut saltem in illis creat inflammationes: febris pestilens vera non est aliqua ex his, sed quæ proprietate occulta interficit ægrum. Et non est necesse, vt sit acuta, quamvis plerunque sit ex eius genere. Hæc tamen potest coincidere, cum prima quæ est pestilens, & quandoque non. Quia ea febris pestilens secundo modo dicta est non solùm grauior cæteris, sed etiam plurimùm refert cognoscere illam vt sciamus cauere. Et vt dixi

cum contagiosa sit: scire an mortui ex ea perierint, ideò ponam signa eorum, & sunt præceps mors, Bubones sub alis, aut in inguinibus aut post aures vel circa: Maculæ fuscæ, aut nigræ in toto corpore, aut maximè circa scapulas: & pendula pars aurium. Ac nasi alæ nigræ, aut liuidæ, vel fuscæ: Et carbunculi mali coloris præsertim:& dorsum flagellatum: & dum ægrotaret vomitus: dolor capitis maximus: delyrium, sitis ingens, & cordis palpitatio. Et qui ex veneno pereunt quædam his similia habent, quædam non. Dicebat enim in sexto de locis affectis: Quum homo suapte natura probis humoribus abundans, ac sanorum more educatus derepente moritur: Et corpus, aut liuens, aut nigricans, aut varium, aut diffluens, aut putredinem molestam olet, hunc venenum assumpsisse aiunt. Nos vero, & signa è facie eadem quæ in peste addimus. Et totum corpus nigricans:& tumorem ventris, & casum capillorum, & vnguium: quæ sunt valde propria signa: Et dum laborat æger vomitus vehemens, aut nausea: & cruciatus magnus: Et non adest nec febris magna, nec capitis dolor magnus, neque delyrium. Et si venenum sit lentum, loco cruciatus adest lingua nigerrima, & adeò arida vt hæreat aurichalco: & tabes totius corporis.

33. *Febris pestilens Ephemera.*

Hæc est omnium violentissima, quæ occidit intra viginti quatuor horas, & palam est tum ex effectu, tum ex signis quod est est ephemera:& est omnibus popularis qui maximè viget apud Anglos, & Belgas: & vagatur plerunque ab Oriente in Occidendentem, & interficit maximam hominum multitudinem: & rarò occidit potentes, & creditum est à quibusdam imò Erasmus tradit id contingere corrupto aëre ab excrementis Zethi, & est satis verisimile, quoniam ex vtentibus Zetho nullæ viuunt immundius: & in quibus aër incalescat per æstatem magis. Signa dolor paruus in crure, vel alia parte quasi punctio febris: Caros profundum: sudor cum quo exspirant. Auxilium inuentum fuit intercipere somnum, vrinam prouocare, quoniam tempus non suppetit.

34. *Febris putrida pestilens.*

Eius signa sunt signa communia:quoniam plerunque febres pestilentes sunt coniunctæ putridis, rarius ephemeris, rarissimè hecticis: vel signa putridarum iuncta signis venenorum. Signa autem venenorum sunt Vomitus. Magna mutatio coloris in facie. Magna anxietas. Palpitatio cordis. Casus virtutis: sudor frigidus:nigrities extremorum: tumor ventris repentinus: odor quidam peculiaris: mutatio excrementorum ad viridem: tum symptomatica expulsio. Et hæc sunt communia pesti. Vltimum non ita scilicet dolor,& erosio repentina in visceribus. Et in mortuis casus capillorum & vnguium, vt contra in peste Color liuidus nasi, & Bubones commune eisdem dorsum flagellatum.

35. *Febris Hectica pestilens.*

Hæc febris est omnium maximè mitis, & quo ad tactum, & pulsum, & symptomata: & celerrimè occidit: & maximè insanabilis est, cum enim prauitas occulta sit, & perniciosa, & in membro solidissimo, & tempus breuissimum, meritò perimit statim vel ex signis partium componentium: idest, veneni, & hecticæ.

36. *Febris Variolarum.*

Hi morbi scilicet variolæ,& morbilli (quòd mirum est) Græcis fuere incogniti, cum tamen dicat Auerroës quòd eueniat omnibus hominibus, & fiunt variolæ natura purgante sanguinem ex quo genitus est infans à parte crassiore, sicut morbillus à tenuiore, vt secundo de facultatibus naturalibus. Signa aduentus synocha corporis totius grauitas peculiariter capitis, & grauis dolor: Timor in somno: Facies rubra, cum punctione Oculorum lachrymæ, & inflammatio Pruritus nasi: Dolor dorsi: Constrictio anhelitus: Raucedo vocis: Sputum crassum exsiccatio oris Alices, & Oscitationes Gutturis, Et pectoris dolor, & astrictio: Et cum exeunt sunt maiores, & rariores morbillis.

37. *Febris ex morbillis.*

Signa sunt eadem superioribus: sed grauitas, & dolor dorsi minor: Verùm inquies, & inflammatio,& nausea sunt ei peculiaria, aut maiora longè, & morbilli exeunt simul aut in breui tempore variolarum, aut numerus in dies,& horas angetur.

38. *Febris liquefaciens.*

Hæc est à symptomate dicta, & triplicis generis, aut enim liquefacit caliditas adurens crassa in substantia, & tenuis in qualitate, sicut calor fulminis: Aut ob proprietatem, velut argentum viuum quod dissoluit aurum: Aut ob putredinem vehementem Signa communia excrementa pinguia propriè alui, & oleosa propriè vesicæ: Et casus virium, Si autem sit à putredine odor est fœtidus magis, qui à veneni qualitate, color est liuidus:si à calore ardente, neutrum: sed corpus magis exsiccatur. Et in hoc genere est transitus à signo ad causam adeò vt sint duo genera signorum, vt cognoscas liquorem, & vt cognoscas à qua causa fiat. Et spuma dixit Galenus est ex signis liquefacientis: Et deiectio quæ est grauis odoris, aut quæ splendet in modum olei, aut quæ est liquida si sit alicui: aut cum sedimento crasso in modum furfuris, aut squamarum, aut partium carnearum in vrinis, omnia sunt ex hoc genere.

39. *Febris cum vomitu, vel fluxu ventris.*

Hæ febres omnes iam dictæ sunt, quia sunt sub aliquibus ex his generibus: Verùm volumus ostendere quomodo ex symptomate coniuncto dignoscamus naturam febris, & causas tàm febris quam symptomatis coniuncti. Et symptomata quæ non sunt pathognomica,& sunt frequentia, & magni momenti, præcipuè sunt duo: vomitus, & fluxus ventris,qui est duplex diarrhœa, aut dysenteria. Si ergo vomitus coniungatur cum febre continua, & non alleuiatur ex eo, tunc ventriculus patiatur, & non sit error in victu, nec coniunctio fortuita, oportet vt materia corrupta transeat ad

ad ventriculum: materia enim quæ est in illo non facit febrem putridam propter spacij magnitudinem: ergo istud accidet vel quia materia defluit à iecore, vel cerebro, vel mesaræo. Et si erit crassa & lenta, erit à iecore, vel cerebro. Et color distinguit eam quæ est à liene. Et si fuerit tenuis, biliosa procedit à iecore. Aut est per consensum iecoris, vel mesaræi, vel coli intestini: de ileo non loquor, quia præsuppono quod feces prodeant. Aut contingit propter materiam infarctam ventriculo ex redundantia earum quæ sunt in mesaræo.

Et similiter si fuerit cum diarrhœa, significat obstructionem in iecore: & partem tenuiorem expellit iecur, & crassior putrescit in eo, vel in partibus vltra ipsam. (Et in hecticis, & phthisicis fiunt fluxus ob materiam pituitosam, & cruditates, sed mucus apparet in egestionibus, & ❧ bris est fixa.) Et oportet vt obserues horas eius simpliciter in die, & in comparatione ad cibum, & in comparatione ad somnum, & in comparatione ad tempora generalia, & specialia morbi: & materias febris, & fluxus.

Et si fuerit cum sanguine, & febris fuerit lenta, est ex imbecillitate iecoris: & perducit ad aquam inter cutem. Et si sanguis prius fluxerit, inde succedit febris, erit ex obstructione, aut infl mmatione, aut putredine. Et si incœperit prius febris ardens, inde succedit diarrhœa, post dysenteria, est signum imbecillitatis iecoris in concoctrice facultate, & roboris in expultrice. Et semper supponimus, vt non sit iudicatorius.

Et in omni excretione inutilis, aliquid etiam emittitur vtilis dicebat Galenus. Et fiunt hæ excretiones irritatę ab excrementis fatiscente retentrice. Dico quòd vult robur facultatis non obesse per se, sed cum adfuerit quòd irritet. Et ita aliquando ex occasione velut, nimis exacto sensu.

PARS SECVNDA.

De Morbis iecoris.

CVM morbi cordis sint semper iuncti cum caliditate, in cõparatione ad iecur sufficit tractasse de febre quæ est calida, & sicca: at in iecore cum peccet secundum coniugationes omnes, necessarium erit tractare de calidis, ac frigidis, vt sunt communes toti corpori, & sunt morbus regius, & hydrops. Primum ergo de morbo regio dicendum erit, cum verò duplex sit, à bille flaua, & nigra, & ipse symptomate suo notus, de quo in Quarto de Dentibus abundè tractauimus, sufficit hîc in illo tanquam signo mentionem facere: a t de hydrope vtroque modo signa describemus: tum de aliis eius generis, hi tamen principales.

1. *De Hydrope ascite.*

Cum debilitata fuerit concoctrix in iecore seu proprio affectu seu consensu renum, & septi transuersi, aut pulmonis, aut lienis, aut vteri, aut ventriculi, aut intestinorum, aut ob largam sanguinis in hæmorrhoidibus effluxionem, aut ob illas cum fluere consueuerint retentas, aquæ frigidæ (corruptæ addit Galenus bis) potum (accedente vt nos dicimus calida intemperie) loco sanguinis aqua putrida generatur: quæ cum ob prauam qualitatem à renibus non trahatur, paulatim collecta in venis replet primum iecur, inde & per totum corpus per illas diffluit, & per iecoris superficiem in cauum destillat, quod omentum, ac peritoneum interiacet, sicque fit hydrops ascites. Dicimus autem omnem hydropem esse à iecore, quia sunt morbi communes. Commune autem alimentum est à iecore vt sine eius consensu non vitietur. fit tamen quandoque ascites etiam teste Galeno absque vitio iecoris, cum renes non trah nt: Et tunc repentè fit hydrops.

2. *De Regio Morbo.*

Hic fit iecore affecto: sed & non affecto: est tamen communis toti corpori, & qui d m affecto ob calorem cui iungitur quandoque inflammatio: & tunc repente quasi contingit, vel consensu membrorum & cõmunicantium seu propinquorum, vt in pulmonis ventriculi lienis fellis musculorum ventris obliquorum: Vel quoniam quæ genita est bilis non potest solida ratione euacuari, quod maximè contingit in obstructione quæ est à caua iecoris parte ad cauam venam, & tunc vrina aquea redditur, & bilis flaua tenuior tantum retinetur, quæ per vrinas excerni solebat, aut in meatum qui est à vesica fellis ad intestina: & tunc crassior pars eius retinetur. Aut quoniam sanguis ipse aduritur in venis, & hoc à corde, vel ardentis febris vi, aut veneri epoti, quo consensu eo tum corpus permutatur: eiusmodique morbus regius ad viridum tendit, sicut & qui ex liene est ad nigrum. Tingũtur igitur cum cute quibusdam lotiũ, atque id plurimis contingit: quibusdam sudor: quibusdam feces pari ratione. Aliis nihil horum quod pessimum est, contra nonnullis plura ex his, sed hoc est difficile, vt pluribus excrementis tinctis diu permaneat affectus. Certè quodcunque horum non tingatur indicium est obstructioni meatus ad illam partem. Quòd si morbus regius absque febre incidat, & grauitatis in præcordio dextro sensus adsit, obstructio in iecore erit ex crassis aut lentis humoribus, aut multis. Et scias quòd colores corporis qui proueniunt à vitio membrorum naturalium sunt flauus niger, & albus. Et qui mutantur à corde seu per se seu per consensum præcipuè oris ventriculi, & cerebri, & pulmonis sunt liuidus, & pallidus, & mistus (Chloros vocatur) & mutatio coloris à corde est subita, à membris naturalibus sensim, nisi per crisim. Viridis autem, & fuscus sunt communes cordi, & naturalibus membris.

3. *Regius morbus niger.*

Et regij morbi nigri causa est lien. Et non est necesse vt Epar compatiatur: potest enim per arterias nigras bilis per totum spargi corpus absque iecoris vitio. Exonerare solet se bifariam, & ad aduentriculum, quod est

tenuius, & intestina, quod est crassius: præclusa ergo via ad alterum eorum præsertim ad intestina, quoniam in melancholia secundum naturam pauca pars tenuis est, fit morbus regius niger absque vitio iecoris. Et similiter si ob plenitudinem non ex ceperit quod à iecore transmittitur. Plerumque tamen fit etiam vitio iecoris, cum plus generat nigræ fecis quam debeat, aut corruptæ, vt lien refugiat, aut quoniam corrupto sanguine vitietur iecur. Cum ergo vomitus nigræ bilis apparet, contingit vel occlusa via ad intestina, vel ob feruorem melancholiæ, vt in quartana: quia melancholia est ex bile.

4. *Regius morbus viridis.*

Fit vt dixi vel mistis duobus bilis generibus: aut cum sanguis corrumpitur, & separatur in venis vel arteriis vt in venenis, & febribus malignis: præsertim cum æger tendit ad mortem.

5. *Tympanites.*

Pulsus est tensus, & vrina non est valde mala, imò naturali proxima. Et vmbilicus extrafertur: & capit eructare, & ab eo iuuatur. Et non inflantur pedes, & difficulter spirat. Et tardè ei cibus concoquitur: & hoc ipsum percipit.

6. *Ascitis, & Tympanitidis differentia.*

In tympanite superiores ventris partes incipiunt intumescere, in ascite inferiores: In tympanite à medio, in ascite à laterib. In tympanite adest leuitas, in ascite grauitas: In tympantie cutis ventris est alba, in ascite virescit: In tympanite sentitur percutiendo sonus, in ascite non: In tympanite non sentitur murmur aquæ in conuertendo se, in ascite sentitur: In tympanite ex decubitu non mutatur forma ventris, in ascite mutatur, nisi iam fit in extremo tumoris: In tympanite sentitur tensio, in ascite non: aut non tanta: Pedum etiam inflatio, & crurium, & faciei, & malus color eius magis associantur ascitem, quam tympanitem. In tympanite spiritus magis laborat quàm in ascite: Pulsus autem asciticorum sunt minores, & crebriores tympaniticis: Et Vrinæ in asciticis. Tympanidis cura fermè desideratur.

7. *Pituita alba.*

Meminit huius Hippocrates in lib. de Internis affectionibus. Totum corpus laxo tumore intumescit. Facies rubet: Os siccum est: sitis tenet eum, & cum comederit spiritus densatur: eadem die aliquando melius se habet, aliquando repentè adeò affligitur, vt mortem sibi incumbere existimet. Fit è morbo populari cum diuturnior euaserit: sed color pallidior est. Eadem fermè in lib. de Affectionibus. Sed additur quod membra inæqualiter intumescunt. In secundo etiam de Morbis eadem fermè: sed declarat, quæ membra magis tumeant: Et dicit quod venter, & pedes.

8. *Pituita nigra.*

Hæc est similis albæ, sed cutis est nigricās, & Crassior, & purior, & est longè difficilioris curationis, fiūt autē debilitata coctione, vt crudus humor loco sanguinis generetur. Et ideò nō est cū putredine, vt in ascite, & calor est potentior, quoniam incrassat: vnde coctionis indicium est, vt docet Philosophus Quarto Meteororum. Et causa quare qui Hippocratem secuti sunt de his duabus locuti non sint, est, quoniam eas cum anasarca vnam, & eadem affectionem esse existimarunt, cum sint inter se maximè contrariæ, & alba facile sanatur, anasarca autem est insanabilis.

9. *Leucophlegmatia, & ædematis discrimen.*

Alba pituita incipit à ventre vel à pedibus: & tum ædemati similis est, & colore, & quod cedit dignitas, ac retinet vestigium: & quod paulatim ascendit: Verum differt quod in vtriusque pedibus simul incipit. Quod est cum vestigiis inflationis, & mali coloris in facie: Quòd alui & vesicæ excrementa vitiantur, quod fit absque causis externis: vtpotè vlcere vinculis præcedentibus ædema præterea nocte, & per somnum resolui solet: Demum in leucophlegmatia partes superiores etiam afficiuntur vt coxæ: & sitis adest: & grauatur in ambulando: debilitanturque crura: & cutis fit crassior, & nigrior successu temporis. Et ex ædemate persæpè fit transitus ad leucophlegmatiam.

10. *Anasarca seu Hyposarca.*

Adest inflatio pedum, & vultus. Et cum extenuatione totius corporis. Et si inflatur venter est deterius. Et adest sitis, & similitudo eius cum mortuo: & ideò plerunque est etiam cum malo colore. Et plerunque sequitur, aut hecticam, aat febres putridas perniciosas.

11. *Aqua Intercus.*

Hydropem esse aquam intercutem haud dubium est apud Celsum: neque esse discrimen nisi latini, ac Græci nominis: quamobrem & vtranque dictionis significationem in tres species distingui Vna quæ humore constat, alia aqua, tertia flatu. Et quæ aqua & flatu constant, inter peritoneum, & omentum continentur, quamuis in ascite tumeant pedes, & venæ ichore plenæ sint: in leucophlegmatia verò totum corpus plenum est, ideòque leucophlegmatia, & ascitis communes morbi sunt: quia totum occupant corpus seu verè, & manifestè scilicet leucoplegmatia: seu per venas, & virtute, vt ascites. Hyposarca autem, & tympanites non sunt morbi communes, aut saltem tympanites, sed adnumerantur his propter generationis similitudinem. Habet autem aqua intercus aliud quoque significatum: Velut cum dicitur. Si ab aqua intercute ex venis aqua vniuersim defluat in ventrem, soluitur morbus. Manifestum est quòd per aquam intercutem intelligat ascitem. Et morbum qui est ascites, ascitis nomine non comprehendi, manifestum igitur est ibi Hippocratem velle aquam contineri in venis, & effluere in ventrem. Diximus de hoc in Commentaris: recteque animaduertimus ibi cōmune esse hydropi vt venter tumeat. Ideò per aquam intercutem propriè tanquā magis communem, non ascitem, sed leucophlegmatiam intelligere oportet: idque proprium eius esse significatum.

12. *Elephantiasis.*

Princeps licet in nomine euariet, melius tamen quàm vllus alius scripsit in plerisque,

at paulò melius quam Romanorum tempore nunc agetur cum medicina : nam tum seruis nostro æuo Gramaticis est demandata : vt sordida illorum petulantia, atque imperitia non solùm laceretur, sed de bonis disciplinis omnibus, & eruditis maledicant. Ergo eius signa sunt : color faciei ruber ad nigredinem declinans. Et vicissim:oculi fusci ad rubrum tendentes : Angustia in anhelitu : Vox rauca : sternutatio multa : sermo à naribus resonans:Capilli attenuantur, & rarescunt : Venæ in pectore, & facie apparent : Odor corporis,& anhelitus fœdus: Mores melancholici, & praui,somnia terribilia, & in somno grauitas, vel etiam incubus, & fiunt proni in venerem. Inde cadunt capilli prorsus, & funduntur vngues, & facies fit horribilis, & terribilis,& nigra, & sanguis congelatur in articulis, & putrescit,& difficultas spirandi crescit admodum, & vox fit maximè rauca:& labia crassa, & deformia, & nigra,& apparent glandulæ in superficie corporis similitudine earum quæ porcis eueniunt, & maximè supra cubitum in parte interiore.Demum corpus vlceribus scatere incipit, & nasi cartilago corroditur, caditque, & extremitates similiter, & exit virus fœtens, & vox prorsus perit, & pili ex toto cadunt, & fit omnino niger, & pulsus fit debilis, & tardus, & ideò creber, & ex hoc genere sunt morbi crassi, nisi quòd fiunt à bile, & pituita, melancholiæ loco, & natura se per vomitum exonerat,occupat tamen totum corpus. Et est morbus diuturnus de quo in libro de Internis affectionibus.

13 *Indica lues.*

Hæc incipit ab vlcere genitalium tàm in masculis, quam in fœminis : Inde à bubonibus iuxta genitalia. Post adueniunt crustæ in capite, ac corona capillorum, & facie. Et cadunt capilli aut crustarum loco dolores in articulis, & in tibiis, & maximè ab initio noctis vsque sub auroram, & fœtor anhelitus, & dolor capitis, & color faciei corrumpitur, & vlcera fiunt in corpore, & nodi, & tubera, & gipseæ duricies magnæ, & dolorosæ. Et vrina amittit splendorem suum, & est decolor, cum contentis diuulsis, aut crudis, & cum febricula. Tandem perueniunt in vlcera sordida, magna, & insanabilia, & os capitis corrumpitur, & fiunt morbi varij interni ex quibus moriuntur. Vnde manifestum est, quod est ex genere elephantiasis, sed minus violenta, quanquam incrementum eius aliquando sit celerius.

14. *De extenuatione, & obesitate.*

Quamuis huic persæpe hæreditaria sint, obesitas tamen fit à multitudine humidi, sed carnea cum plurimo calore : pinguis autem cum remissio in iecore, & in toto. Et sunt expositi suffocationi, fracturæ venarum, apoplexiæ, & resolutioni, & palpitationi cordis, & febribus malis. Externuati autem à calore, à frigiditate, siccitate, imbecillitate, obstructione iecoris, aut cordis, aut ventriculi, aut ratione totius, aut siccitate. Et sunt partia ad tabem.

PARS TERTIA,

De Morbis propriis.

CVM tàm in generalibus, quàm in communibus morbis de quibus mox dicemus duo quærantur : siquidem morbi natura, ac species seu differentiæ, in hac tertia parte quæ de propriis morbis est seu vniuscuiusque partis tertium in inquisitione addere oportet, scilicet membri patientis cognitionem cum vero,& hæc cognitio aliis non inutilis erit, & ipsa ex aliarum augebitur. Harum ergo causa hæc consideranda sunt, substantia ipsius membri velut si bronchion expuatur ex aspera est arteria, si in vrina prodeat aliquid lamarum specie ex vesica, si caruncularum ex renibus : eius succe sunt adnata quemadmodum fungi in cranei fractura vbi membranæ afficiuntur:tertio loco operationes vt in Ischuria vesicæ labor. Quarto tumor. Quinto locus seu regio. Sexto dolor. Septimo excrementa naturalia. Octauo à præternaturalibus velut suppressionem vrinæ lapis & quæ sunt ex eius genere humor, sanguis concretus quem trumbum vocant callus,seu verruca,aut scirrhus vel phlegmon cicatrix obducta, contrictio ex frigore ipsius colli: aut contra imbecillitas corporis eius vt omnino constringi non possit, aut vlcus dolorosum quod vetet constringi, & illuc protrudere vrinam possunt, & addi alia velut sanies, & vermes. Aduertendo quòd naturalia excrementa significant super affectum, & membrum, præternaturalia super affectus causam, vel quia de his est quæstio. Nono à symptomatibus tum præsentibus, tum præteritis. Decimo à loco sub quod etiã consensus continetur. Tum demum est ratio victus præcedens satis coniecturalis, si cætera non suffecerint. Et scias quod pulsus ratio in tumoribus, interioribus plurimum potest, sunt enim maiores, & pleniores, & ad declarandum partem affectam, velut in membranis duriores, in cerebro & pulmone molles à pituita etiam molliore : in scirrho duri, & in doloribus inæquales, latet autem dolor persæpe ob læsam mentem.

Incipere verò decet ab ipsa operationis læsione, vt ibidem refert : quoniam propter ipsam nota inquisitio est, quamobrem, & ab eius peculiari instrumento, veluti si obscura quædam ante oculos obuersentur, oculos ipsos aliquo modo pati necesse est, neque enim visio perturbari potest, oculo prorsus non patiente. Patitur autem membrum, vt aliàs diximus non solùm læsa operatione, sed vel in tumoribus, vel doloribus (quæ tria possunt singula ab aliis duobus secerni vtpotè lædi operatio sine tumore, & dolore : tumore effici membrum absque dolore, & læsa operatione : dolere iterum nec lædi operationem, nec adesse tumorem)vel per se cum causa est, & oritur in ipso membro, vel secundarius dicitur morbus cum causa

causa est in membro, ortus autem materiæ quæ transmittitur aliunde, aut ex consensu, & dicitur proprius, cum causa oritur, & est extra membrum, velut cæcitas quæ contingit ex obstructione nerui optici, & vomitus bilis, qui fit vulnerato cerebro. Et quibus concusso cerebro vox adimitur, vt declarauimus in examine Commentariorum Rasis Noni ad Almansorem Leonarthi, Iachini. In his ergo sex membrorum genera considerare oportet simile in quo propriè est functio, & præstat vsum velut crystalloides ad visum, & quòd præstat vtilitatem, velut tunicæ oculi præsertim cornea, & consensus substantiæ neruorum, quoniam ex neruis operationes sensiles originem ducunt, & meatus per quos, & spiritus deferuntur, alij per quos materia, vt aër pro voce, aut si præter naturam excrementa. Et ex spiritibus quidem naturales functiones perficiuntur, animales conseruantur: vt per excrementa accidunt morbi, manifestum est igitur quòd horum omnium situm diligenter noscere oportet, cum persæpe ex mutatione ipsius operatio adiuuetur, aut impediatur. Considerandum etiam de septimo morbi genere, quod ex alio procedit velut strumma ex glandula, scirrhus ex phlegmone, dysenteria ex febre, morbus lateralis ex angina. Similiter, & dignoscere oportet circa propria excrementa, aut materias tumorum quæ pro excrementis habentur cum diuersus sit finis earum, attamen similitudinem habent, vel enim cruda sunt omnino quod functionem abesse significat, vel semicruda quod debilem, aut vitiosa quod peruersam, aut concocta quòd integram & puram esse ostendit. Similiter, & ex his quæ adhærent excrementis velut nidorosæ eruptuationes, & fœtidi crepitus ventris, & quæ profundè infarcta sunt potius nixum efficiunt: quæ in concauitatibus motum, velut in ventriculo nauseam pro vomitu, in intestinis tinesmonem pro fluxu: titillationem pro sternutatione, Cerchnon pro tussi. Nec non circa compositionem tria præcipua animaduertere decet, cauitatem, meatus, & substantiam, vel vt quòd neruea maximis afficiuntur doloribus tametsi neruos paucos, & exiguos recipiant: Vt ventriculus intesti na vesica membranæ, contra parenchymata. Meatus, vt sciamus vnde materiæ influant, aut ad quæ deriuari possint. Cauitates, quoniam duplici officio funguntur, vt infrà dicemus, & Viæ, & functionis. Cōmunia etiam scire decet: velut quid calor quid frigus, quid siccum, quid humidum, quid vulcus, vlnus, flatus, aqua, sanguis, bilis flaua, bilis atra, pituita, bilis nigra non exusta, & exusta, humor crudus, sanies, lapis, vermis, pilus efficiunt generaliter non solum, verùm in singulis membris, quæque ex illis careant sensu: quæque exiguo prædita sint, aut mediocri, aut acri. Cumque per eandem viam idem educi potest, velut per os vt à cerebro, & ab aspera arteria, & à pulmone, & pectore, & ventriculo potest excerni: Sputo, excreatione, tussi, vomitu, hæ enim operationes singulæ singulis propriæ sunt. Et similiter per mulieris pudenda ex vesica, vel renibus, non altius. Ex vtero autem toto, vteriue collo. Vna verò ratio fit distinguendi morbos secundarios, atque per consensum etiam longè magis, ab eo cuius fons, & causa est in ipso membro: cum minimè iuuatur à debitis auxiliis quæ primo genio, seu morbo per essentiam præcipuè conferre solent. Aliud est si non continuus fit effectus, secundarius est, aut ex consensu, continuum dico quod aut affligit semper, aut vestigia retinet. Et si vna particula vexata altera irritatur, consensum vtrarumque indicat. Et morb. qui ex alio relinquitur, est per essentiam, vt insaniæ post delyrium in febre. Sed & scire oportet dolorum naturam, ac quibus maximè membris conueniant, quomodo quoque sensus, tactus, & vis motrix principio ipso distinguantur, quæque vires facilius languidæ euadant, aut quibus ætatibus, & temperaturis, quæque serius hoc autem dicere nunc, non grauabor.

Ergo cum quatuor sint expultrix omnium validissima est, & serius consumitur, & maximè in calidis, & humidis temperaturis, ætatibus, temporibus, & vbi cauitates sunt magnæ, & membrum operationi consuetum: quoniam modico calore indiget, & per fibras fit, & per musculos, & ab humido, & sicco iuuatur pariter, & persæpe à rei pondere, sed & à volūtate, validitate, validissima est in ventriculo, inde in intestinis, post in vtero, & vesica, in pectore, & pulmone iuuatur à flatu, sed & in corde ob robur eius, & magnitudinem coloris, & sanguinis multitudinem, propterea, & mortui quidam antequam frigescant euomunt, & excernunt per aluum. Debilissima est concoctrix quæ nec voluntate, nec vi imaginandi, nec fibris nec musculis, nec passiuis qualitatibus iuuatur, à frigido læditur grauiter: ab omni calore præter naturam peruertitur, auxilia, sunt à corde & iecore, & si substantia carnea sit & sanguinea, & crassa: si ergo hæ extremæ sunt, necesse est duas reliquas in medio consistere. Et attractrix quidem citius debilitatur retentrice, quia in motu consistit, & calore indiget, retentrix autem à frigore parum læditur, magis ab humido.

Cum igitur læsa actio sit quæ medicum ad inquisitionem deducit, eaque primo occurrat, membra verò quibus perficitur actio illa plura sint, & in eodem membro plura impedimenta, & cuiuslibet impedimenti rursus plures causæ, manifestum est, quòd præsentis instituti est hæc tria quærere, Galeni autem in libris de locis Affectis primum tantum, dubium haud est hunc librum, & exquitiorem, & pleniorem doctrinam tradere quam libri de locis affectis. Proposita ergo actione læsa quod ad primum attinet, quærere oportet proprium subiectum quod vt dixi similare reuocantur; Græcè melius omiomerum inde & quæ auxiliantur illi ex his vndecim quæ paulo antè dicta sunt regione, nec non tumores dolores qualitatum excessus prodeuntia quæque ex triplici genere, victus rationem quæ præfuit, quæque iuuerint aut nocuerint, & reliqua. Porrò intuenti, in hoc vna tamen est

cum

cum illo, vt seu genus morbi, seu sedes, quæratur id solum ratione fiat, non de his agatur quæ sunt sensui subiecta. Nihil ob id vtilius anatomia.

1. *De differentia læsionis sensus, & motus.*

Distinguuntur primum non solùm inter se, sed etiam in partibus dextra, & sinistra, intus, & extra, tum verò extrema & media, quadruplex igitur differentia est & dextri quidem, ac sinistri discrimen est à medulla spinali, & cerebro velut videmus in oculis, & auribus manibus, pedibusque ob salutem animalis. Extremorum autem affectus sine medio, & in motu, & in sensu esse potest, quoniam & vires imbecilles, & obstructio in fine nerui id efficere possunt: in medio autem secundum eandem partem deficere alterum eorum impossibile est, cum verò adolescens de quo Galenus ait, ex casu offendisset vocem, & crura, non autem manus, non obscura fuit causa, nam nerui qui ad manus veniunt ex altioribus proueniunt vertebris, quam qui mouent intercostales musculos aut crura læsa, ergo erat pars spinæ inferior superiore salua. Qui verò in tribus digitis læsus erat, non in spina dorsi, cum tamen cecidisset è vehiculo, palàm est neruum ab origine fuisse quasi à spina conuulsum, atque ita læsum, nec spinam læsam fuisse necesse est, non sentiebat hanc noxam in aliis partibus, tum quia motum præcipuum non habebant hi nerui, tum quia à carne contecti erant, & minimè frigori expositi. Cur etiam intus, non extra, aut contra, ex ramis ipsis neruorum, ac musculorum contingit. At verò cur motus absque sensu lædatur, aut sensus absque motu, aut ambo simul ratio est prima, quoniam motus in actione, sensus in passione consistit: ideò facilius est lædi motum quàm sensum, ligamenta etiam si lædantur, manet sensus motu debilitato. Est etiam sensus actio nerui, motus musculi: & ideò instrumenti, fieri potest ergo, vt instrumentum lædatur, & sensus maneat: nerui quoque duri ad motum sunt magis accommodati: molles ad sensum, pati possunt molles, & sensus lædi, manente motu, tum maximè quòd qui sensus faciunt in cutim dispergun-tur, qui motum intus sunt, & ligamenta etiamsi inoffensa sint: sensum & motum ex se habet citra neruorum consortium, quamuis eluctante Galeno.

2. *De Doloribus.*

Dolorum præcipuè species quinque sunt, tendens, grauans, mordens, pungens, & pulsatorius, & magnus quidem fit ratione partis exactio sensu præditæ, & in mollibus corporibus, & insuetis, & vbi causa magna fit. Paruus verò duplex est: syncerus qui à contrariis causis fit: & stupidus qui fit cum particula ipsa simul læsa est, vel aliàs, vel tum influxu materiæ, vel ob magnitudinem doloris, aut diuturnitatem, aut vincula, aut frigus. Et calor quidem dolorem aufert, quoniam intemperiem prohibet frigidam, qua maximè nerui offenduntur, & vapores extrudit. Et quoniam membrum simile, naturæ suæ est, fieri autem non potest vt simul simile sit, atque difficile, frigidus verò vbi magnum sit, sensum aufert, exterius verò auget tum intropellendo, tum quia intemperiem neruis inimicam adauget. Pulsatio ergo fit compressio loco ob tumorem in quo causa doloris est, & arteria propinqua, nihil enim pulsat in corpore nostro pæter arteriam, indicium est ergo inflammationis in loco neruoso, & prope arteriam, grauans verò fit in membris quæ ex tunica tantum sensu prædita pendent, qualia sunt renes, & iecur: nam quæ sentiunt, plurimum obtundunt sensum grauitatis, tametsi pendeant, & inflammationibus velut membranæ cerebri maximè dura: tum vesica. In quibus verò dolor est obtusus valde, & grauiusculus, his nulla est membrana sensu prædita, velut in carnosa parte septi transuersi, mesareo, & cerebro. Tendens verò fit in membranis vbi arteriæ non sunt: vnde etiam in plerisque carnibus glandosis, sed non adeò: verum propriè in his quæ tendi possunt, velut ventriculus intestina vesica omẽtum: sed minus membrana subcingens costas, peritoneum. Et si circa calorem fit, à flatu, aut excrementis, aut materia minimè acri Materia verò pituitosa, & satis temperata, tum sanguinea, apta est tensioni, & grauitati, & dolori etiam pulsanti, si propè arteriam sit. Pungens verò fit vel à redura. Vel à vehemẽti frigore: Vel à materia acri cum valde tenuis fuerit, ac vaporosa, vt ita dicam, vnde contingit coli dolorem, & à flatu qui & ipse pungit, sed si exquisitius loquamur, tendit, & qui fit à pituita vitrea vix distingui à renum dolore propter lapillum. Erodens autem fit à calida materia & sicca acri, sed & frigida & sicca (nam & à pipere, & aceto, & ab allio, & à succo limum os eroditur) cum crassam substantiam habuerint, aut assiduè influant, nam in allio succus calidus & humidus est, verùm & sicci non parum admistum habet, & valde calidum est.

3. *De Dolore torsioni simili, & trahente, & lacerante, & iaculante.*

Hæ differentiæ dolorum minus sunt generales, vt quæ quandam speciem materiæ proprietatenque substantiæ membri, tum motũ exigant: velut iaculans pungens est, qui intermittit, palam autẽ est fieri ex vapore acri membro sensili lacerans est, qui rodit cum tensione adiungitur. Aut cũ alter eorũ membri substantiam prorsus corrũpit. Torsio verò fit in membro cauitatẽ habẽte. Maximeque à flatu transeunte per circuitum. Vel cum mẽbrum torquetur verè. Trahens autem in hoc differt à graui, quòd vehementior est, & ab vtroq; extremo sentitur. A tendente autem, quoniam partẽ vnam habet à qua distrahit. Tendens enim ex quo tendit, in vtranque partem fit, ergo trahens cum tenditur pars quæ parti adiacet firmæ. Ex altera tamẽ parte etiam tendit: in quo differt à dolore graui. Ex hoc habebis noto situ multorum membrorum certas notas, atque cognitionem.

4. *De Dolore qui per se sentitur, tactu non percipitur, quique contrario modo, & qui vtroque.*

Dicemus proprium quod ex sensu notum est dolorem ex phlegmone per se sentiri, & magis

magis si tactu comprimatur, velut in podagra. De dolore autem in parte profunda velut ischiæ renum membranarum cerebri, quid mirum est si non sentiantur tactu, cum non locus dolens sed sanus comprimatur. Duorum ergo dolorum qui sunt prope cutim, quorum vnus per se sentitur, compressione non sentitur, alter sentitur ex compressione absque tactu non sentitur: causa est, quoniam tumores frigidi non valde, neque magni, per se non dolent: quia non est tam magna intemperies, & soliditatis diuisio non est magna, compressione dolent. Valde autem frigidi loci neruosi, dolent ob intemperiem: compressi non dolent, non enim sunt diuisi.

5. *De Doloribus flagrantibus, seu vrigine pruritu dolore naturali, & eo qui ex palpitatione fit. De torpido, de vrente, de coquente, de constringente, de dulci seu suaui, de Dolore.*

Princeps posuit quindecim dolorum genera secutus Archigenem, iam à Galeno meritò damnatum, ideò plura genera quæ solum habent nomen quàm essent dolorum recensuit: nos autem xix. cum doceamus, nil plus docemus quam id quod non solum quilibet experimento comperire poterit, sed qui illi acquiescere volet fateri cogetur. Ergo dolor flagrans fit dum quis loro, aut virga percutitur, & dum excoriatur, aut cutis diuiditur, & est proprius illi, & maximè viget in virgæ præputio, & non noui membrum internum, quod afficiatur hoc doloris genere præter tunicam ventriculi interiorem, & gulam, & os, & quæ sunt illi coniuncta. Et palàm est hoc latuisse non solùm antiquos, sed etiam Galenum; quia non res ipsas animaduerterunt, sed aliorum scripta solum sunt sequuti. Hîc ergo membrum affectum, id est, tunicam aut cutim ad quam aër, aut res externa pertingere potest, edocet. Et affectum, & est solidi diuisio, seu vulneris species, & non inueterati, licet forsan minuti. Et quanto minus fuerit, eo magis est remotum à natura alterius generis dolorum, & est vera vrigo. Pruritus autem est dolor medius, & ideò nisi sit vehemens, facilè fertur; vehementi nil acerbius. Et in sanis partibus (quia vt dixi medius est dolor) est via ad dolorem, in iam dolentibus ad sanitatem, fit ex vellicatione non diuidente solidam substantiam sensilem. Et ipse est medius doloris flagrantis non simpliciter omnis doloris. Ideò, & ipse significat partem affectam cutim, & quod est ei simile, & affectum diuisionis solidi initium. Et causã vaporem qui fit materia resoluta, aut ad quẽ materia transmittetur non multo pòst. Dolor autem naturalis est in singulis partibus corporis, tametsi careant neruis: quoniam viuunt per animam, quæ sensum præbet, & cum omnes habeant motum per se vel per adiuncta, ideò etiam habent sensum, aliter frustra ei datus esset motus. Et vt paucis agam, & experimentis, ac re non rationibus, dico quòd hic dolor est euidens, & maximus in corde & eius penetralibus, adeò vt nullum sit maius. Et contingit in periculosissimis affectibus, & si maneat, perducit ad interitum, & non potest assimilari cuipiam alij, quia est alterius generis, & est contrarius alacritati illi quam sentimus etiam sine neruis dum bene valemus. Et qui negat ipsam, vt forsan Galeno suffragari videatur, est velut qui non vult videre rem quam præ oculis habet, & vult oculos claudere vt phasianus in metu accipitris. Et significat partem affectam scilicet cor, & affectus magnitudinem, & sæpe melancholicum vaporem ipsam petentem, aliter mortem paulò pòst imminentem. Et si differatur materiam frigidam ei proximam aut scirrhum incipiẽtem, & ideo curatur cum boragine, & croco plerunque, si curationem recipiat: quia cordi sunt propria moderatè calida, & dilatant. Qui verò fit ex palpitatione, est etiam cordi proprius, & molestissimus tanto deterior alio genere quod per neruos fit, quanto priore minor, vt sit quasi medius. Et significat membrum affectum, & affectus causam flatum, aut vaporem, aut qualitatem quæ in eo incipit generari, calidam, aut frigidam, aut venenosam, & distinctio earum est ex his quæ præcesserunt ex annexis & auxiliis. Torpidus dolor est velut in cruribus quæ in malo situ iacuerunt, aut in membris quæ vincta inde resoluta fuère. Et est necessariò semper ob id cum grauitate. Et si sponte accidat, fit vel à vapore crasso, vel materia tenui in neruo, vel materia crassa melancholica circa neruum, & indicat discrimen tempus resolutionis. Et est resolutionis nuncius si fit magnus, & diuturnus, & in membro magno, & absque causa manifesta. Et qui fit cum punctionibus vagantibus (per sæpe enim hoc accidit) est leuior, & tunc est mistus ex quatuor, dolore leui, punctione, grauitate, & stupore ipso. Et quandoque est cum calore, & est mitior, & talis fit ex vinculis, & nonnunquam cum frigore, & est deterior. Vrens qui fit ceu ab igne, & est acris valde, & cum vrigine multa & calore, & penetrat celeriter. Et significat causam quæ facit ipsam calidam valde, & exustam. Ideò si fiat intus, non potest esse verè vrens, sed æstum magnum sentit & sitim, & extrema frigent. Et ab inflammatione, aut erysipelate in loco. Et distinguitur doloris magnitudine ad tactum, & tumore è regione membri patientis. Coquens fit, cùm eschara superinducta est vrenti aut flagranti parti. Et est mitior, & sentitur in eo dolor, calor & pruritus: ideò componitur ex illis. Constringens seipsum docet, & fit à frigore in multa materia locũ amplum amplectente. Si autem frigus sit maximum, pungentem efficit, vt suprà diximus. Cum enim constringens deseuit, transmutatur in pungentem. Et pungens proximior est vrigini cæteris speciebus dolorum. Dulcis autem atque suauis est mistus plerunque ex dolore & voluptate, vt in deuirginata: in pene eius qui cutim separauit à præputio, in coitu violento, in eo qui scalpit scabiem, aut pruritum, in eo qui moritur, aut qui in lipothymiam incidit. Qui verò est simplex, fit velut in titillatione, quoniam leuissima vellicatio simul & voluptatem & dolorem affert, fit & cum membrum dolori exiguo consuetum,

tum, & dolet, & ſuauem ſentit dolorem ob conſuetudinem, vt in animo ex domeſticis, ac filiis parum morigeris. Repentinus ergo ſignificat exſolutionem, & ſi cum virium robore ſuppurationem materiæ facientis morbum, aut eruptionem ſi ſit cum rigore. Et ſi diuturnus ſit, & cum mollitie partis eſt proprius ſuppurationi factæ, ideò non negligendus. Dolor autem ſimpliciter quandoque ſentitur abſque vlla differentia: quemadodum in ſcapula Conciliator: & ſi ſit magnus (nam in paruis plerunque latent differentiæ) eſt ex materia multa frigida & humida locum diuidente, & ob dolorem trahente calorem ad locum, vt frigiditas non percipiatur.

6. De caro, ſeu ſomno profundo.

Hic fit vel à frigiditate, & humido abundanti: vel ab altero eorum, & reliqua qualitate leui. Et frigiditas eſt potentior humido ad ſomnos: ſed ſiccitas eſt potentior frigiditate ad vigilias. Et fit vel ob ſubſtantiam, vel materiam, vel ob vapores, aut ex his. Et materia collecta, aut ſparſa, putreſcente, & tum adeſt febris, & non putreſcente. Et grauitas, & obtuſio ſenſuum, cum materia adeſt, ſunt maiora. Oportet ergo conſiderare quæ à naribus eiiciuntur, & qualia ſint in his & cæteris capitis affectionibus. Inſpice etiam oculos, & fit hoc vitium in anteriore cerebri parte, & oculi clauduntur in eo, & ſpiratio non læditur, & fit etiam ex contuſione oſſis vbi membrana cerebri læditur: vel ſi in perforatione ventriculus medius offendatur. Et fit etiam in magnis doloribus ex virium collapſu.

7. De Vigilia.

Hæc fit vel à calore, vel à ſiccitate exuberante, vel ab vtriuſque vel à curis aut vaporibus vellicantibus, vel defectu corporis humidi vel in inedia, vel mutatione cubiculi inter cauſas externas: quibus ſublatis conſidera ſi adſit febris. Et ſi adſit pondus, hoc eſt deterrimum, oſtendit enim humorem crudum, aut etiam melancholicum. Et ſi febris adſit erit à toto, ſi obuerſantur imagines, & nauſeabundus ſit, erit à ventriculo. Inſpice etiam oculos ſi rubent, eſt à calore: ſi ſicci ſunt à ſiccitate, ſi vtrunque ab vtroque.

8. De Vigilanti Comate.

Hoc eſt quaſi medium, & vtriuſque particeps. Et fit à bile ſimul & pituita, dicebat Galen. 3. de locis. bilis enim cogit vigilare, pituita coma excitat: Et ita fit coma vigilatiuum, nam qualitates abſque materia contrarias difficile eſt inuenire, à frigiditate enim, & ſiccitate velut in decrepitis idem ferè contingit, ſed febris non adeſt, & omnia arida ſunt, fieri etiam poteſt ex intemperie calida, aut ſicca in cerebro abſque materia cum pituita multa. Et hoc frequenter accidit: contrarium autem rarius. Diſtinguere igitur oportet per rationes dictas, cum ſint affectus communes, ideò cuncta repetere longum eſſet. Pro reliquis autem affectibus primum enumerare eos oportet: ſunt enim ſex, mœror, hebetudo, perturbatio, furro in ratione, & cum imaginatur falſa, & obliuio, componuntur autem pluribus modis: ſed de his ſufficit dicere.

9. De Ioſania.

In huius & cæterorum affectuum diſquiſitione non ſolùm excrementa cerebri conſiderare debemus, teſte Galeno, verumetiam vigiliam & ſomnum: illa quidem propter ſe, hunc propter ſe & propter inſomnia, cum hæc ſint argumenta frigidi & humidi, aut calidi, & ſicci. Sed & meminiſſe decet eorum in Commentariis de Aere, Aqua ac locis de eiuſmodi ſcripſimus. Igitur quòd à quauis immoderata intemperie membrum, & ſpiritus deſtruente, omnia talia contingere poſſint, haud dibium eſt. Sicut quod à calido peruerſio, & à ſicco, à frigido autem & humido impotentia haud dubium eſſe poteſt, tum verò à compoſitionis prauitate nimia raritas, nimia durities, diuulſio partium: & omnia hæc præ oculis habere decet. Tum verò diſtinguenda ſunt nomina ob multitudinem illorum, & interpretationum apud antiquos. Nunc voco inſaniam perturbationem rationis ſine furore. Hæc igitur fit à motu præpropero ſpirituum, ideóque vel ex nimio calore, vel ſiccitate, aut vapore perturbante. Et eius ſunt tres ſpecies, vt de comitiali dicemus inferius. Et viciſſim permutantur comitialis, & inſania, & ex ea eſt Dæmonium, & hoc duobus modis accipitur, propriè, cum veram ſortitur cognitionem quæ illi non conuenit, & non propriè, cum agitur in furorem, & præcipuè cum viribus corporeis ſupra naturam fertur.

10. De Hebetudine.

Fit à frigore aut humido aut defectu ſpirituum, aut cerebri compoſitione mala, vt cum terreum euadit, velut in decrepitis.

11. De Furore.

Hic fit vel à calore nimio, vel à ſiccitate, vel vtriſque, aut vaporibus vrentibus & concitatis.

12. De Mœrore.

Hic cum fit ſaluis cæteris; aut materiam melancholicam ſignificat, aut ſpiritum eiuſmodi factum, & ſi ſic, periculum eſt cæcitatis, aut inſaniæ, & ſi ob materiam, ſcirrhi, aut catalepſiæ, aut inſaniæ.

13 De falſa cogitatione.

Hanc imaginationem malè Barbari vocant, & fit ab eiſdem cauſis quibus perturbatio rationis.

14. De Obliuione.

Hæc fit ſemper ab humido, quoniam formas non ſuſcipit benè, multo minus retinet: à frigore autem, quoniam coctionem impediendo primùm humidum copioſum generat, poſtea etiam membri compoſitionem diſſoluit: ideò maxima in decrepitis. Diſtinguuntur autem hæ facultates, quia memoria fit omnino ſine motu, eſt enim habitus quidam, & continuatione partiũ retinetur, vt vna alteri ſuccedat. Ratio & cogitatio cum motu fiunt, ſed ratio eſt formarum compoſitarum vis imaginandi ſimplicium. Et tales formæ ſunt cum magnitudine, & ideò etiam figuram habent, memoriæ autem formæ indiuiduæ ſunt.

15. De conuulsione.

Quæ in membris anterioribus est & superioribus, & pauci motus à neruis cerebri ortum habet, hi autem septem paribus comprehenduntur. Si verò in posterioribus aut inferioribus partibus à collo, aut magni motus à neruis orientibus à spinali medulla. Fit autem ab humore, & à siccitate, & causæ quæ præcesserunt docent cuius generis sit, & habitus corporis, & omnis conuulsio est cum motu & absque cognitione, & ortum habet à cerebro, nisi sit ex consensu inferiorum.

16. De Tentione.

Hæc similiter fit in neruis, & totidem ex causis quot conuulsio, & ortum habet à neruis & est quieta, & mens constat, ideò si in tentione motus accidat, conuulsio imminet: & si mens turbatur, æger est prope mortem, & tentio vniuersalis toti corpori est necessario, & principaliter in parte posteriore, nec communicatur toti corpori, nisi ob magnitudinem affectus, quia origo neruorum est à parte posteriori. Incipit ergo prius semper opisthotonos, inde transit ad tentionem, & est deterior, vt dixi: Emprosthotonos autem non inuenitur in toto corpore, sed solùm in partibus faciei, quia nerui cerebri non pertingunt eousque. Et quæ est cum motu, est media conuulsio.

17. De Comitiali morbo.

Duplex est opinio, vel quòd à crasso humore, vt Galenus, vel quòd à spiritu fiat, vt Auerrois conueniũt quòd in ventricutriculis cerebri non prorsus impeditis:nã fieret attonitus. At via simplicior omissa propter veritatem, & facilitatem Galeni opinione, vt sic distinguamus: vertigo fit à vapore occupante partem ventriculi, comitialis ab occupante totum: apoplexia, seu attonitus à materia occupante ambos ventriculos. Si verò vnum tantum resolutio: quia per alium stat vita, si autem non plenè paraplexia, quanquam Galenus velit apoplexiam fieri ex materia in substantia cerebri non in ventriculis contenta. Hæc dispositio expedita est, & experimentis ac rationi satisfacit. Et de flatu quidem vidimus expressè in Francisco Corio cum manifestè ascenderet per crus tanta multitudine, vt videretur fons quidam, aut canalis magnus ad hunc effectum à natura fabrefactus, conueniunt authores in materia quòd ex melancholia aut pituita crassa spiritus ille gignitur, sed & de solo, aut enim ex ventriculo, aut ex aliquo membro alio, aut ex ipso cerebro defertur spiritus tanquam materiæ sedibus. Quocirca demiror quomodo Galenus admittat comitialem morbum fieri ex materia quæ alibi genita sit, & secundarium esse, deinde omnem comitialem esse credat ex materia. Sex ei morbi similes, sunt, tentio & resolutio, attonitus, & deprehensio, sed in his constat ratio, & motus non adest, & in attonito spiratio magis læditur, & difficilè soluitur. Vertigo, sed in illa ratio & sensus manent, & motus voluntarius, conuulsio hæc valde similis est ei, sed non soluitur per spumam in ore, & sæpius copulatur febri, & maiores mutos habet, & in comitiali partes vtræque anterior & posterior contrahuntur, & post accessionem non adeò perfectè liberatur conuulsus, vt qui patitur comitialem: & comitialis fit subito, & conuulsio sensim, & comitialis mutatur per totum corpus, & conuulsio hæret quibusdam membris magis, vtpote brachio vel facie: & differt ab hysterica passione, quia in ea non aboletur ratio tota, & neque spuma adeò aduenit, & causæ eius notæ sunt, vt in viduis. Et differt à lethargo quòd cum comitiali non est febris, neque pulsus est plenus vndosus, & soluitur per spumam lipothymia (nam syncopis pulsus defectum habet, & manet immobilis)motum intercipit in cæteris valde similis breues etenim & ipsa accessiones habet. Signa specierum ex sensu habentur: item ex parua capitis læsione. Et quæ est ex ventriculo difficilius cognoscitur, & ex signis communibus dictis, & à lædentibus atque iuuantibus, in his enim in quibus mouetur è ieiunio, aut ira ex ventriculo originem ducit, contingit etiam ex frigida vel sicca intemperie constrictis ventriculis, sed hoc ex venenis, aut morituris. Est & morbus sacer cùm febris adest, & anhelatio, & morbus magnus cùm tremor & sudor. Ob hæc cum sit triplex primum, Sacer morbus seu mater puerorum qui occidit, & comitialis, qui non occidit, & conuulsio quæ est sine febre, & media est, rarius tamen aduenit, vt hæc diuisio est, propria ei: alia communis cum insania triplex etiam à cerebro, à ventriculo, à toto: alia communis omnibus fermè morbis sumpta, ab humoribus autem quatuor fient in vniuersum species XXXVI quas si à primis differentiis sumas facilè distingues. Deorum enim cognitioni assimilatur aliter fermè nunquam assequeris.

18. De Vertigine.

Signa si ex primaria cerebri affectione contingant iuxta Archigenem capitis grauitates, & dolores, & aurium soni, tum vel in olfactu, vel in oculis, vel in lingua læsio accidit: si ex ventriculo morsus nausea, aut flatus erumpunt: si ex reliquis partibus pulsus agitatio, & titillationes. Sunt eius tres species cum quis absque causa titubat, vixque subsistit ne cadat: quæ leuior est, cumque omnia circumuerti videntur, aut obtenebrantur, & cum vtrunque. Circumuolutio fit ob vaporem delatum ad oculos, vel ex cerebro, vel ventriculo concitato, & insueto motu tenebræ cum niger fuerit. Est igitur morbus oculorum. Si auta absque motu delatus vapor sit, imagines parit, est verò cum circumuolui videntur, sed oculus non hæc cernit, atque hæc est vera vertigo, & morbus cerebri non prima. Ergo cum quis absque visione vlla casui proximus est, initium est vertiginis: non enim vapor ad oculos, sed ad cerebrum delatus est:deest autẽ motus ille violẽtus,hæc autẽ non prodita(vt morbi valde diuersi natura ac potestate)inuicẽ cõfondãtur.

Primus

Primus enim initium est suffusionis, seu à cerebro, seu etiam à ventriculo (sed & hoc ignorarunt antiqui) secundus autem comitialis morbi vel à cerebro, vel à cerebro, vel à ventriculo.

19. *De capitis doloribus.*

Cum in toto est cephalea, cum in medietate hemicrania, cum in parte ouum. Cum in particula parua clauus. Inde considerare oportet si ad tactum sentiatur, extra est, si non, intus: si ab intemperie, sensim fit, si à vapore, repente. Qualitas etiam doloris si in tenui membrana, acutior, si in crassa, hebetior. Considerare oportet & grauitatem quæ materiam ibi adesse significat. Tum verò calorem frigus causas antecedentes, & à quibus iuuantur aut læduntur, colorem faciei, oculorum, sternutationes, & somnos ac vigilias.

20. *De Attonito morbo.*

Cum iacet homo tanquam mortuus sine sensu & motu, & repente id contingit, & respiratio læditur, tunc est morbus attonitus. Et si respiratio maneat, & aliquis motus, adest stertor. Et alius per se contingit, alius succedit morbo comitiali, & si non desinit, interficiet: si desinit, facilius & citius priore dissoluitur. Et futuri obliuio stoliditati similis, & capitis dolor vehemens.

21. *De Resolutione.*

Hæc est dimidiæ partis priuatio sensus & motus, absque dolore, & stante ratione. Hæc etiam triplex est: alia incipit. Sunt igitur modi lxxiiij.

22. *De Paraplexia.*

Hæc est diminutio sensus & motus magna in aliqua parte, absque dolore.

23. *De Stupore & Tremore.*

Hic est diminutio sensus, & plerumque etiam motus alicuius partis cum dolore obtuso. Tremor autem fit ab imbecillitate virium. Hæc autem vel defectu spirituum, vel materia, vel anima hæsitante.

24. *De Torsione oris.*

Hæc est species emprosthotoni, & est cum dolore. Et pars laborans fit breuior, & si fit species resolutionis, est sine dolore, & pars affecta est longior. Ad hanc verò partem latam pauci nerui, inquit Galenus, ex quinta cerebri coniugatione veniunt, reliqui omnes à vertebris ceruicis.

25. *De Lycaone, seu Lycanthropia.*

Hæc est melancholiæ quædam peculiaris species, noctu enim domo egressi lupos in omnibus imitantur. Et donec dies illucescat circa defunctorum monumenta plerunque vagantur. Hæ comites ipsorum notæ sunt: facies pallida: oculi ad videndum imbecilles & sicci: lingua aridissima, nulla in ore saliua, sitis immodica: tibiæ, quod frequenter impingant, exulceratæ adeò vt sanari nequeant.

26. *De Amore.*

Iuuat hoc scire, nam frustra huiusmodi homines auxiliis communibus curauerit. Quinimo Erasistratus, vt author est Galenus, sanauit Antiochum Regis filium: lucratusque est hac cura. c. Talenta, id est, aureorum connatrum. lx. M. Oculi concaui non illachrymant, sed tanquam voluptate pleni apparent. Continens palpebrarum motus, & cum reliquæ corporis partes non collabantur, soli hi amantibus concidunt. Pulsus ipsorum propriè nullus est, vt quidam opinati sunt, verùm qualis eorum deprehenditur qui cura conficiuntur. Cum verò id quod amatur in mentem ipsis vel auditu, vel visu, & præsertim repente venerit, tunc pulsum animo turbato contingit immutari, neque naturalem æqualitatem, neque ordinem retinere: Dico multis lachrymæ vberes excidunt, atque his potissimè qui iam potiti sunt.

27. *Morbi cerebri in compositione.*

Horum quidam sunt cum materia, & hi facilioris sanationis: namque materia sublata desinunt: qui materia carent, in his opus est mouere iam morbum. Signa quòd vbi materia deest, necesse est aliquam adesse causam externam, velut vulnus ictumve aut casum, insolationem, aut calorem immodicum, aut frigus. Qui verò ex materia accidunt, alij ex flatu, alij ab aqua, alij ab humoribus simplicibus aut complicatis, quorum mitior natura est sanguis, sed quoniam extra venas est, deterior redditur tunc pituita. Pituitæ autem morbus minus sæuus quàm flauæ bilis, sed longior: flauæ bilis contra: melancholiæ deterrimus, & periculosior & iinsanabilior. Aqua autem si membrana peculiari non contineatur, proxima est pituitæ, & minus noxia quam humor crudus, si peculiarem habeat vesicam qua contineatur, nonnunquam repentè interficit. Signa pondus & frigitas. Et quælibet materia bifariam afficit, vel sparsa, & tunc æqualiter afficit: Minorem dolorem excitat: & febrem: & tardius putrescit. Collecta omnia efficit contraria. Et quilibet horum morborum, aut fit in membrana dura, & videtur os capitis affici: & cutis exterior: & pondus est maius. Reliqua sunt minora febris, dolor, vigilia, delyrium: aut fit in membrana tenui, & dolor est quasi in medio quo ad altitudinem, & est deterius, & symptomata sunt grauiora. Aut accidit in falce, & est in cerebri medio quoad latitudinem, Et dolor tendit ad imum, & omnia symptomata sunt grauiora. Et quandoque sentitur pulsatio, & cum tumor includit, aut tangit arteriam adeò vt sentiatur pulsatio, tunc etiam pulsant arteriæ illi coniunctæ in omnibus, & ideò his etiam pulsant tempora, & periculosior morbus. Periculosissimus autem in substantia cerebri, & dolor penè nullus, nisi grauitas: Et oculi contrahuntur, & pedes refrigerantur, & facies fit liuida, & scias quod morborum magnorum signum est non posse videre splendores, aut audire voces nisi remissas: idem in saporibus & odoribus, sed minus, aut significant cerebri imbecillitatem, aut vtrunque.

28. *De flatu seu vaporibus.*

Vapor est crassior flatu, & rarò flatus inuenitur in corpore humano. Et non est res quæ magis imponat medicis flatu: quoniam & dolores sæuos, vt humor acris, excitat, & tumores vt abscessus. Et strin-

git pectus vt pituita, aut tuberculum, & mouetur vt vermis, & pungit vt lapis, & nauseam mouet vt bilis, aut humor corruptus in ventriculo, & titubare facit, vt morbus cerebri, quamuis sit in ventriculo, nihilominus est cum leuitate, & facilè mutatur tempore & loco. Et raro associatur febri magnæ: Et adducit crepitus, murmur, eructuationes, sternutationes, alices & oscitationes. Et Galenus existimat quod flatus fiat à calore debili non tamen prorsus extincto. Ego autem puto necessarium esse etiam præter naturalem.

29. *Inflammatio.*

Dolor maximus & diuturnus: Robur in facie cum tumore molli. Caput intumescit: Oculi fiunt emissicij: Præterea nausea & bilis vomitus.

30. *Erysipelas.*

Cerebrum & caput vri videtur, facies frigida & subpallida, Os successit.

31. *Phrenitis Arabum.*

Hic est abscessus in cerebro vel membranis ex bile flaua. Et signa communia initij sunt febris acuta valde ob membrum & materiam: & rigor in principio, propter propinquitatem ortus neruorum, & facies multum à naturali mutata, quia bilis cerebro valde aduersatur, & frigus extremorum ob calorem capitis vehementem, & vigilæ ob naturam humoris. Et mentis perturbatio, ob mutationem temperaturæ cerebri & vehementum spirituum motum. Et vrina tenuis & aquosa, & fæces albæ vt plurimum. Quod si sit in membranis, dolor est magnus, & pulsus durus & inæqualis valde, ac paruus: Et si in cerebro, dolor exiguus cum parua grauitate: Et pulsus mollis & valde paruus, & oculi fiunt caui. In incremento facies rubet, & oculi fiunt sanguinei & sicci, & cum lachrymantur vel alter eorum, & aspectus fit toruus, & ex nare altera modicum sanguinis. Huic si calor exuberet, & obliuiscuntur & alte respirant, & fiunt iracundi, & abhorrent radios. Et delyrium perpetuum, & lingua fit arida & aspera, & colligunt festucas oculis clausis. Et cum morbus tendit ad malum, vrina fluit ipsis sentientibus aut non sentientibus, & dentibus strident & tremunt, & cum prorsus tendunt ad interitum, coma vigil eos inuadit: Respiratio manifestè læditur: Vrina denigratur, & corpus refrigeratur & supinum iacet.

32. *De futura Phrenitide.*

Febris acuta praua, cum aluo valde astricta, & obliuio, & tristitia sine causa, & dolor capitis cum grauitate, & vigilia cum somnis turbulentis, dolor faciei malus, & dolor iuxta Athlanticam vercebram.

33. *Signa quæ distingunt phrenitidem ab abscessu in septo transuerso.*

Adsunt fermè omnia signa morbi lateralis. Delyrium non est adeò continuum nec furiosum, & alleuiatur, cum febris mitescit: Oculi non adeò permutantur, & calor est magis circa pectus, & coctæ mendosæ superius trahuntur, & spiratio inæqualis redditur.

34. *Phrenitis Græcorum.*

Hæc est inflammatio sola absque collectione. Signa febris acuta quæ mitis videt: Vigiliæ cum somno turbulento: Delyrium. Obliuio: Oculi sanguinei magis quàm in priore, aridi tamen & cum lachrymis: lingua aspera, sanguis à naribus fluit: Floccos colligunt: pulsus exigui, languidi, duri, respiratio magna & rara, Et ex hoc genere est morbus quem Hippocrates vocat secundo de morbis febrem interficientem.

34. *Lethargus.*

Lethargus fit à pituita congregata in cauitatibus cerebri, & putrefacta. Et signa sunt febris lenta, cum somno profundo: pulsus magni, rari, vndosi: respiratio rara & imbecillis, obliuiosi, stupidi: vrinæ turbulentæ: sæpe febrem horror antecedit ob causam dictam in phrenitide: Oscitatio multa: descensus ad pedes cum in phrenitide ascendant, cætera omnia pituitosa. Sudor quandoque adest inutilis circa supremas partes, & cum abundauerit, interficit: quia vires deiicit. Et ventura signa sunt, tremor capitis, & pigritia, & grauitas.

36. *Signa quæ Lethargum à caro distinguunt.*

Caros sequitur ad febrem, febris autem ad lethargum. Et ipsa febris in lethargo est minor: & caros seu sapor alias etiam causas, vt dictum est, subsequi solet. Vnde duplex est & homonymum. Et quandoque fit à materia pituitosa putrefacta, & quandoque sine materia. Et in caro est maior mutatio pulsus & rationis cum expergiscuntur, quàm in lethargo. Et caros sæpè accidit in initio febrium intermittentium, & generaliter lethargus ex materia fit, caros potius ex vaporibus.

37. *Letargi, & grauedinis discrimen.*

Differt etiam à grauedine quæ cum febre est, & si putrida non ex materia quæ grauedinem efficit. Et materia illa secreta est ab alimento, aut congesta ex vaporibus non à sanguine conuersa. Et in grauedine perpetuò separatur & defluit, in lethargo manet atque putrescit.

38. *Catochus, seu sibare.*

Constat ex flaua bile, & pituita putrescente, vt sit compositus ex phrenitide & lethargo. Iacet æger supinus extensus, facies subtumida liuet & subrubra est. Et gena superior quasi conuulsa, vt non conniuere possit. Respiratio quasi nulla. Pulsus exiguus, languidus, creberrimus, Vrina & aluus cohibentur. Hæc initij, si malum sæuiat deglutiendo strangulantur. Et exit potus per nares: Respiratio læsa est valde: per vigilium continens, vrina supprimit, sudores erumpunt. Facilè ab hystericis discernitur cum illæ sæpe febre vacent, & inclamanti attollunt oculos, & naturaliter iacent, & meminerunt vbi redierint. Nescio quid in mentem venerit Galeno cur diceret quòd in catoche magis afficiantur posteriora capitis, in Apoplexia & comitiali vtraque pars, nisi vt diuisionem æqualem faceret: nam in caro dicit anterior, cum tamen in catocha respiratio parum lædatur aut nihil, quæ per neruos posterioris partis cerebri fit.

Oculi

Oculi autem ipso teste maneant aperti, quod vitio anterioris partis celebri necessario accidit, sed de hoc suprà dixi.

39. *Abscessus melancholicus.*

Hoc similis est priori, adeò vt quidam catochum huic tribuerint, & mirum est quod si hic non est, non videntur anthores eius mentionem fecisse. Dico ergo quòd cum in febre lenta adest Coma vigil. cum dolore leui capitis & grauitate: Deinde ad Catochū tendit, iam collecta est materia melancholica in cerebro vel membranis: & delirant per interualla, & decubitus supinus est. Et Catochus, quæ succedit in fine febrium, fit resoluta parte tenuiore, & est ex hoc genere. Et catochus ex melancholia differt ab eo qui est ex pituita, & bile flaua, quia facies est nigrior sine rubore, & corpus est frigidius, & pulsus minor vt sit quasi capillus, & non sudat, & febris nulla, aut occulta, aut exigua, & longa præcessit. Et ego vidi cum sæpius.

40. *Aqua.*

Signa eius quæ supra duram membranam est grauitas, lachrymæ assiduæ, & oculos claudere non potest, tumor in cute prominet, qui non facilè tactui cedat, & se condit infrà dolor vehemens: frons ipsa extetius producitur. Nullam recipit sanationem peculiarisque est infantibus.

41. *Cerebrum occupatum.*

Contingit ex vino, & est minus malum. Signa dolor acris, & quod obmutescit statim. Hic acutior est sequentibus, vt qui intra tertiam diem occidat cum alter intra septimam. Sed plures tamen ex hoc euadunt, maximè si ex ebrietate contingat. Hic & duo sequentes sunt Hippocratis.

42. *Cebrum concussum.*

Cum cerebrum colliditur vt in septima Aphorismorum signum est à causa. Inde ex secundo & tertio de Morbis. Dolor caput tenet & ad spinam descendit, Aeger non audit, frigus descendit ad cor, & ex illo ad caput deuenit, totus intumescit, & voce priantur, facies liuida fit, febris cum rigore apprehendit: Derepentè nouus sudor fluit, & per nares sanguis, vomuntque multi.

43. *Cerebrum corruptum.*

Dolor ex ceruicis neruo ad spinam tendit, & ad cor frigus descendit, sanguis perfluit & sudor repentè, pluribus etiam vomitus. Moritur vt plurimum intra tertium diem. Acutiorque est præcedenti, ideò si producatur, paululum potest euadere, seu quia non perfecta sit corruptio, seu quod natura potuerit separare, inde viam inuenerit expurgandi quod corruptum est.

44. *Vulnus celebri.*

Si cerebrum membranave eius vulnus accepit, sanguis per nares. Quibusdā etiā per aures exit, fereque bilis vomitus insequitur. Quorundam sensus obtundūtur appellatique ignorant, quorundam trux vultus est, quorundam oculi quasi resoluti huc atque illuc mouentur, fereque tertio vel quinto die delyrium accidit. Multorum etiam nerui distenduntur. Ante mortem autem plerique fascias, quibus caput deligatum est, lacerant, ac nudum vultus frigori obiiciunt.

45. *Medulla Spinæ vulnerata.*

Medulla quæ in spina est diffissa, nerui resoluuntur aut distenduntur, sensus intercidit, interposito tempore aliquo, sine voluntate inferiores partes vel semen, vel vrinam, vel etiam stercus excernunt.

46. *De læsione olfactus.*

Hæc fit vel in narium meatu, vel in osse pumicoso, vel in neruorum propagine minori tertij paris, vel in processibus mollibus cerebri iuxta neruos concauos visprios, & si nihil deriuatur per nares, erit obstructus meatus, & intemperies quæ lædunt hunc sensum, sunt frigidæ aut humidæ.

47. *De cæcitate.*

Hæc contingit oculis incolumibus, obturatis neruis cauis qui sunt primi paris aut scirrho, aut inflammatione, aut fluxione. Si verò vitiatum sit membrum proprium, scilicet cristalloides, in qualitate, tum maximè quod humor lucidus non sit, id euenit, quoniam alimentum melancholicum est & siccius, aut aquosius quàm par sit, neque enim spiritus visiuus in aqueo humido viuare potest. Sin verò non in illo, vitium erit inter corneam, & ipsum obducta nebula, vt in suffusioibus. Et suffusionis initium plerunque à cerebro est materia per cauos neruos descendente. Veruntamen & qua ratione fiunt imagines ex vaporibus à ventriculo ascendentibus, eadem etiam & ab illo suffusiones: rarius tamen consistunt vapores, quàm humor per tot media dilatus, nam super araneam tunicam constat fieri suffusionem. Ergo non per cristalloidem materiam suffusionis defertur à cerebro, sed per tunicam: per cauitatem autem & vapor qui ex ventriculo, & humor, qui morbum efficiunt guttā serenam, quod cæcitatis genus ex ipsa generatione insanabile est. Vt sint tria genera totidemq; morbi quibus hominibus cæcitas aduenit, non duo tantùm: Aut quoniam corneæ pars, quæ pupillæ obducitur, crassior & obscurior facta sit: velut in decrepitis senibus quocirca acuto gladio, aut seta caudæ equinæ detergi solet. Quartus morbus cæcitatis causa rhagoidis, id est, vuuæ constrictio, dilatatione ea deterior, maximè præter naturam. Contingunt & morbi manifesti, velut inflammationes, vlceri, cicatrices, albugines, quæ visu deprehenduntur: at de his loqui propositū non est.

48. *De Imaginibus.*

Suffusiones & imagines in quibus nihil videtur in oculo, & si vterque oculus eadem patitur: & si inæqualiter per tempora afficitur: & si vitia in ventriculo apparent, hæc omnia ab illo imagines fieri ostendunt, cōtraria vitio cerebri & oculi, & similiter à si hiera picra nihil iuuetur: sunt & qui propter cerebrum laborant, vt in phrenitide talia videre se putant. Quod si oculo vno compresso alter dilatatur, aut demitti potest: si non, neminem quamuis nobili artifice sanatum ait Galenus.

49. *De oculorum malo situ & motu.*

Si oculi immobiles sint (dicit Galenus) secundum par neruorum ad oculos venientium affectum est. Cum verò bifariam musculi afficiantur, contractione ad suam originem,

ginem, aut resolutione ad contrariam partem, velut si oculus declinat ad angulum interiorem, vt in strabis accidit, vel musculus exterioris anguli resolutus est, vel interioris conuulsus. Quòd si prolabatur omnino resolutis his, qui eum continent, neruis, cauos necesse est distendi, minusque hominem videre. Et si nimis prolabantur, cæcitare prorsus insanabili laborare.

50. *De Palpebrarum situ.*

Quæ inferior est, immobilis est, & ob id non nisi vlcere aut inflammatione vitiatur, in superiori eadem dicenda, quæ de oculorum situ ac motu, nam vel resoluuntur vel conuelluntur. Discrimen resolutio fit sine dolore, pallet locus, non tumet, repentè fit.

51. *De Aurium vitiis in operatione.*

Oculorum sensus tenuissimus est, dicit Galenus: Sed Aurium proximus vt olfactus, post illum inde gustus, tactus autem obtusissimus. Ergo auditus læditur vel ob tinnitum, vel quia obtusior redditur. Et tinnitus fit à vapore, qui intra tympanum colligitur: & quandoque extra ex consuetudine magnorum sonorum: Intus autem & à cerebro & à ventriculo, sunt enim foramina intra os quæ ad aures permeant, quocirca voces per os exceptæ, & per lignum dentibus prehensum, audiuntur. Surditas autem fit & auditus grauitas, vel ob meatum obturatum aut tinnitum, vel ob crassitiem & duritiem tympani, vt in senibus, vel rupturam eius: vel ob neruum auditus ex tertio pari, aut connexionem trium ossiculorum.

52. *De Auris dolore.*

Fit vel in tympano ob flatum, vel intemperiem, vel phlegmonem, & in musculis ob phlegmonem aut intemperiem: & in neruis ob materiam influxam aut intemperiem. Et in omnibus intemperies est frigida, calida enim si tumorem non afferat, dolorem non mouet, nec reliquæ. Et signa sunt communia.

53. *De Linguæ Affectibus.*

In linguæ affectibus præclare se gessit Galenus, nam cum ea laboret triplici affectu sentiendi, gustandi atque loquendi, gustus autem sit quidam tactus exquisitior, ideò ambo hæc à neruis tertij paris cerebri habet, motum autem & loquendi facultatem accipit à neruis septimi paris ipsis cerebri: quo fit, vt mouere linguam amisso prorsus tactu & gustu eius possit, sicut accidit Augusto Corbettæ amico nostro, vt contra amittere motum linguæ saluo gustu licet vitiatis neruis septimi paris, non his qui à cerebro veniunt: quod longè frequentius quàm primum accidit, idque persæpe videmus: sicut & id quod lingua semisyderata sit: quod euenit vna parte spinæ, aut neruis ab ea orientibus læsis, aliis ex aduerso incolumibus: isque redditur semiblæsus, quòd sæpius longè etiam contingit quàm quod ex vtraque parte, cum id vitium accidat solùm in apoplecticis comitialibus & catochis, qui iacent vt mortui, hoc verò ex quauis causa resolutis: tum etiam peculiariter quibusdam lingua sic resoluitur, & tamen nil aliud, quod & contingit per ignorantiam aut alio casu inciso altero neruorum ramo qui ad linguam ex ceruice tendit. Quæ verò adiicit verba huiusmodi. Quod si namque anterior aliquando sola pars cerebri afficitur, supremum ventrem ei consentire necesse est, atque cogitandi actiones quoque vitiari. Et qui ita affectus est, neque sensus neque motionis munere fungitur, spirandi tamen facultas haud quaquam læditur: vocaturque hic affectus Caros. Hæc si, vt sonant, intelligantur, falsa sunt: lædi enim potest cerebri anterior pars sic, vt oculi & olfactus & lingua non fungantur sentiendi munere, nec tamen ventriculi anteriores, quod aliquando vidimus manente etiam diu affectu, sed ita legi debent verba. Quòd si quando anteriorem partem totam affici contingat: ventrem cerebri anteriorem lædi necesse est. Vt non solùm addatur totum, sed (omissa sermonis elegantia, quam in continuatione constituit) sermonem manifestè ex linguæ symptomatibus traducat ad cerebri affectus. Et communicat lingua cerebro per materiam: pulmoni per vapores: ventriculo per tunicam: iecori per venas: cordi per arterias: tótque modis colores fœdi & substantiæ variatur. Vnde qualitatis mutatæ significata. Quod si malus sapor sentiatur, talis humor in ea vel in ventriculi ore imbibitus est, sed sufficit etiam ex eis consensus, nihil enim prohibet transmitti quicquam per medium, quod qualitatis eius, vt sensilis est, non est capax.

54. *De Neruorum cerebri distributione.*

Primum autem par neruorum ex cerebro sensum oculis largitur, vocantque obtici, ab effectu: cauique sunt & valde magni: Secundum oculis dat motum: Tertium præbet sensum naribus, linguæ, dentibus & gingiuis, pluribusque oris partibus & labris: Quartum palato: Quintum auditui: Intermedius inter quintum & sextum par ad mandibulam inferiorem. Sextum dat sensum laryngæ, ventriculi ori, vt ventriculo ipsi, iecori, cordi eiusque inuolucro, pulmoni, costis, omento, duodeno intestino, vesicæ fellis, renibus, lieni, mesaræo, vesicæ. Vt non miremur in cæteris si cui quodammodo omnia, aliis fermè nihil tribuatur, & munerum & miseriarum. Septimum par musculis, linguæ ac laryngis motum præbet: quod durius sit: & in posteriore parte cerebri oriatur, cuius maior pars, imò totum fermè, commiscetur sexto, & cum illo ad inferiora descendat. Atque hæc à Vesalio clarius habentur descripta.

55. *Angina.*

Quadruplex est, cynanche, synanche, paracynanche & parasynanche. Synanchen dicimus cum fauces (id est communis locus gutturi & gulæ) inflammantur: quæ propriè Angina est. Cynanchem cum gutturis tunica & musculi. Parasynanchen cum iuxta fauces. Paracynanchen cum extrà omnino. Quintum additur Quarto de locis, cum luxata in anterius verbera comprimuntur gula aut eius musculi vel gutturis, & æger ob id videtur suffocari. Omittit autem paracynanchen, vt sint in vniuersum anginæ sex genera, nam non synanche ipsa, sed potius

secundum

secumdum genus videtur descriptorum à Galeno quod ab Hippocrate commemoratur in Aphorismo. Atq; idem in tertio Prognosticorũ dicente. Quæcunq; nec in ceruice nec in faucibus conspicuum aliquid efficit, plurimũ verò doloris infert, ac spirationis difficultatẽ, quæ non nisi erecta ceruice trahatur, hæc eodem die auctúsque ad quartum ad summum strangulat, in hac nulla luxatio fit, vt sit aliud genus in quo accidit luxatio vertebrarum. Et ob id dixit Hippocrates; si à febre habito collum peruertitur, & vix potest deuorare, lethale est. Manifestum est quòd huiusmodi ægris contingit resolutio in partibus inferioribus; quæ si contingat, luxatio facta est. Vnde Galenus etiam meminit eorum quæ scripsit Hippocrates in secundo Epidemiorum, vbi inquit: Angina cuidam accidit sub ea vertebra quam dentem nominant, verùm non adeò acuta quibusdam verè ob rotunditatis magnitudinem conspicua, fauces autem vt ea vertebra quæ dens dicitur (est autem processus dentiformis secundæ vertebræ qui caluariæ dearticulatur vt caput antrorsnm retrorsumque deducat. Nam super prima aut immobili iacet aut ad latera tantùm mouetur) inflammatione minimè laborabant. Quibus ergo tumor rectus fuit neque aquam resoluti sunt, atque hi omnes superstites manserunt, quibus vero luxabatur vertebra ab ea parte, à qua luxabatur resolutio non totius corporis, sed duntaxat vsque ad manus resoluebantur; meminit etiam his verbis: Colli verticula introuergebant; quibusdam amplius, quibusdam propè, & collum forinsecus conspicuam cauitatem intro habebat, & hac parte ad contactum dolebat. Concludendo ergo dico quòd in Angina vera non fit luxatio vertebrarum; deinde quod in angina vera necessaria est febris acuta: & quòd synanche deterior est quæ circa secundam vertebram fit quam quæ inferius. Anginæ ergo proprium febris acuta, strangulatio vehemens in spiratione, absque aliquo signo externo prorsus, luxationis verò vertebrarum resolutio tum tumor, vel cauitas, vel inclinatio. Cum enim locus ille non sit propinquus membro principali, nec facilè corrumpatur, non interficit nisi strangulando: strangulantur autem facilè, sic igitur eruntsex genera anginæ. Verùm quod synanche vocatur, & est inflammatio in faucibus, & vocatur synanche, & cum sine causa strangulantur, & nomine caret: & cum inflammatur tunica & musculi gutturis, & vocatur cynanche: & cum inflammantur musculi propè fauces, & vocatur paracynanche. Et cum à vertebra luxata comprimitur gula, quæ propior est compatiente etiam sæpe gutture, & nomen proprium non habet: & cum glandulæ inflammantur ex quibus fauces per consensum læduntur, & vocatur paracynanche. Non pigebit autem adiicere singulare quod Galenus narrat: scilicet tertiam coniugationem neruorum dorsalis medullæ misceri cum tertia coniugatione neruorum à cerebro descendentium.

56. *Gibbus.*

Cum vertebræ exterius luxantur, non ex acuto morbo fit Gibbus, si ad interiora lordosis species, alia fit etiam in vtranque partem quam vocant obstipum, primam propriè vocant incuruationem etiam; fit & quandoque vtrinque quod tamen difficile est; vidi nuper in puella nobili annorum circiter decem obliquitatem in latus, seu genus illud quod vocant obstipum, erat autem spina dorsi obliqua sicut anguis, referens S, literæ imaginem. Hoc volui adiecisse quod ad intellectum præsentis loci facit. Proponit ergo tria Galenus, primùm noxa quæ accidit spinæ, vel est per se, vel non per se, sed consequentia quadam noxam per se vocat abscessum seu inflammationem, seu intemperiem, in hac si contingat fieri resolutionem, seu ex vna parte, seu ex ambabus, necesse est omnia membra, quæ sunt infra illam partem spinæ quæ resoluta est, resolui, seu ex vna parte tantum seu ex ambabus. Si verò noxa fit ex consequentia tantùm, velut in gibbositate in qua spina dorsi non patitur aut parum, sed neruus qui facta luxatione obliqua, seu ad vnam partem opprimitur ab ea parte in quam spina deflectitur, quoniam vertebræ magis constringuntur, ex opposita autem nerui nimis distenduntur, ideò in hoc casu cum spina dorsi seu medulla non sit affecta prorsus, sed nerui tantùm ab ea orientes, & ob id resolutio non fit nisi in membris quæ recipiunt neruos è regione partis medullæ lesæ, Sicut in exemplo priore, in quo ob luxationem vertebrarum colli tantum manus resoluebantur, & non inferiora membra; hoc etiam fit minus, inquit, si luxatio fiat sensim aut si fiat intus vel extra; & in lumborum vertebris minus quàm thoracis, & thoracis quàm colli; quia in ceruice vertebræ inter se connexæ æqualiter conferunt foramini, vnde neruus prodit, sed in thorace magis confert foramen inferioris vertebræ, & longè minus in lumbis, qui ergo noxam patiuntur per se in medulla spinali, his omnes partes inferius resoluuntur, & quanto noxa fuerit maior, & aduentus repentinus: qui verò noxam patinntur in neruo tantùm, vt in gibbositate, & obliquam, id est, in latus, hi patiuntur resolutionem solùm in parte quæ est è regione vbi nerui læsi sunt, si vel læsio magna sit vel repentina, vt in angina, in qua vertebræ luxantur ad latus: si verò luxatio vertebrarum fiat sensim vel etiam repentè, sed intus aut extra non in latus, his nulla contingit resolutio, ob hoc ergo qui fiunt gibbi per casum aut iactum, si fiant obstipi, resoluuntur; sin autem incurui aut repandi, non resoluuntur; quia tametsi repentè fiat non est obliqua luxatio, qui vero sensim fiunt gibbi, & si obliqua sit luxatio, non resoluuntur, quia non repentè facta est, quæ verò sensim facti sunt incurui aut repandi, nullam patiuntur resolutionem, tum quia sensim vertebræ luxatæ sunt, & interim spinalis medulla, quæ mollis est, potuit extendi, & ita nihil passa est, tum quia luxatio recta est in qua nerui neque comprimuntur

tur neque iusto plus extenduntur. Ex quo concluditur quòd in luxatione recta graui, & repentina poterit contingere etiam resolutio, quia licet in Angina non fieret, contingit hoc, quoniam ex tribus conditionibus quæ faciunt ad resolutionem, scilicet, quòd sit repentina, magna, obliqua, non aderat nisi prima; si verò adsit & secunda, vt in vehementibus ictibus aut casibus, tunc resoluentur membra inferiora aut saltem quæ sunt è regione. Vertebræ autem luxantur quatuor modis, aut casu, aut ictu, aut crudis tuberibus, aut materia sensim influente; quamuis hæc non vt in proposito Galenus omiseris, cuius hoc est præstantissimum sanè inuentum.

57. *Spiratio mala.*

Spirandi difficultas magna cum totus thorax mouetur ante iugulum, post ad scapulas à laterib. ad epomidas motus ascendit. Fit autem vel ex calore nimio, scilicet necessitate, vel ab angustia ab instrumento; vel ub facultatis imbecillitatem à viribus. Calorem nimium declarant per se tactus partium pectoris, expiratio multa, densa & quæ exsuflando fiat, & præter reliqua calidior. Et pulsus magnus, velox, frequens. Adijciuntur his signa ex Oculis, facie, lingua, siti, ardore ægri. Vbi verò ob imbecillitatem totius, vel capitis solùm, aut spinæ ad quam resolutio sequitur, aut septi transuersi (quia ipsum per se solùm mouet pectus, cum secundum naturam spiratio fuerit; cum non sufficit, ab intercostalibus musculis adiuuatur) atque singula hæc bifariam vel ad neruos vel ad musculos pertinere possunt; Nec non, quia aliæ non adsunt, vel ob spirandi modum, nam & parum dilatatur pectus, & longior est inspiratio, & parum efflatur, & pinni narium contrahuntur. At si ex angustia fiat, thorax multũ dilatatur, nec pro ratione aër exit. Et signa repletionis sunt in faucibus aut gutture aut pulmone, vel pectore ex materia influxa, aut tuberculis aut inflammatione. Tuberculum à lentis humoribus stertore differt, si in asperis arteriis hi sint. A tenui fluxione aduentu repentino, nec febris adest, & sicut ob calorem inducitur difficultas spirandi, ita magna frigiditas in membris respirationi seruientibus, est causa difficultatis spirandi potior.

58. *Compositæ male spirationes: & quædam aliæ peculiares.*

Commune quidem est spirationi malæ, si vel à calore vel ab imbecillitate fiat, vt totus thorax moueatur, & si in inspiratione pinnæ narium contrahuntur, id maximæ imbecillitatis virium indicium est. Si autem inflammatio cum angustia societur; tunc surgere cogũtur, fitque orthopnœa, similem tamen sortiuntur spirationem vbi in asperam arteriam materia multa confluxerit, sed minime calida respiratio redditur. Si autem locus ille sanie repleatur, idem accidit, sed facilè strangulantur: quoniam nullius empyematici vires validæ esse possunt, ob id & signa imbecillitatis & empyematis adsunt suprà enarrata. At si turberculum adsit plurimum quidem dilatatur pectus, sed & perpetuò inspirat & expirat, vt quies nulla adsit. Veruntamen paucus aër exsuflatur, & frigidus. Si uerò talia non in aspera arteria, sed intra corpus pulmonis nec cum calore, fit respiratio celer & frequens: dilatatur pectus multum, sed parum aëris attrahitur Duplex autẽ respiratio magna cùm pectus multum dilatatur, & multum aëris trahitur aut non trahitur, quam ad distinctionem prioris sublimem appellat Hippocrates. Similiter & magna respiratio vera duplex: vna quæ fit cum auxilio musculorum superiorũ: alia sine: Vtraque, si rara sit delyrium, ostendit. Pauca verò celer crebra, cum vitium constantia dolorem vel impedimentum in partibus membrorum respirationis, aut quæ cum eis mouentur, significat. Sunt autem ea epar, lien, ventriculus & gula. Membra autem respirationis sunt pectus, septum transuersum, Diaphratondes, Cor, pericardium, Pulmo, & Guttur. Nam os etsi respirationi seruiat, non tamen mouetur motu respirationis: neque quicquam ad motũ iuuat. Cum dixi hæc membra, partes etiam eorum intellexi: velut musculos & neruos, & has præcipuè. Quæ autem immota non dolent, mota dolent, exiguum affectum nunciant, aut in parte minus sensili. Si autem immota dolent, vtrunque adest affectus, scilicet magnus in parte sensili: si autem cum virium imbecillitate, plurimum calorem præter naturam & exiguum naturalem declarat, vnde mors imminet. Si verò frequens sit, & non celer laborem membrorum spiritualium: qui etiam cum dolore esse potest: sanè imbecillitatem facultatis. Exigua autem & rara, refrigerationem magnam cordis aut pulmonis: Vnde in acuto morbo præsentem mortem. Si verò sensilis quies ab inspiratione aut exspiratione fiat, conuulsionem musculorum thoracis ostendit: tum calorem membrorum spiritualium, licet hoc videatur absurdum, quia calor deberet facere respirationem frequentem, tamen imago huius manifestè apparet in pueris plorantibus in quibus hęc tria sunt, calor & simile conuulsioni & quies in inspiratione, vt rectè animaduertit Thomas Vega, sed in his est spiritus reduplicatus: ideò dicendum quòd est duplex hæc quies, vna sine reduplicatione, & fit à conuulsione sine calore, aut cum reduplicatione, & significat calorem in membris respirationis cum dispositione simili conuulsioni in musculis mouentibus pectus, sed verè in reduplicato vtraque quies fit in inspiratione: quoniam calor exigit longam attractionem, & musculi non possunt dilatare pectus ob conuulsionem, Aut quia impeditus motus ab alio motu (vt in ploratu) qui fit constringendo cerebrum, etiam dixi quòd anima, cum sit indiuidua, non potest duo simul facere. Aut quia cogitur quiescere, aut in valde imbecillibus, calor igitur est causa multæ attractionis, conuulsio quietis, & ideò in pueris magis est euidens, quia habent calorem magnum, facultatem animalem imbecillem & pectus angustum. Apnœa autem qualis in attonitis

nitis comitialibus catalepsi seu catoche & sopore, declarat primum principium respirationis, id est, cerebrum esse refrigeratum. Hæc autem refrigeratio duplex est: vna quidem qualitatis eius exuberantia, altera virium resolutio: ideò inter illas distinguere diligenter oportet, & meminisse eius, tum neruorum, qui à medulla spinali oriuntur. In omni huiusmodi affectu, cum multa ab illis per se procedere possint, quandoque totum, in omnibus verò partem sibi vendicare. Cum ergo spirationis causæ, quemadmodum & pulsus, sint tres, facultas, instrumentum & finis: facultate super cerebrum, instrumento super pectus, fine supra cordis dispositionem significat: tum quæ his communicant: vt cerebro nerui, pectori lien & iecur, cerebro & pectori septum transuersum: ideo ipsum maximam in hoc significationem habet: cordi pulmo & quæ circa ipsum sunt.

59. *Vox & sermo.*

Vox in expiratione consistit, hæc verò quinque se per ordinem habent expiratio, exsufflatio tacita, exsufflatio, strepens vox & loquela. Exspirationis instrumentum est septum transuersum, sed & per se etiam fit coincidente sponte pectore, tum ob grauitatem, tum violentam extensionem, adiuuant etiam pectoris musculi, vt trifariam fiat, sed strepens ab intercostalibus præcipuè musculis fit. Vox autem à gutture & faucibus & membrana quæ gutturi & faucibus intus adhæret. Tum musculis præcipuè, laryngæ, inde gutturis. Tum neruis qui ad ipsos veniunt à sexto pari ab inferiore parte, vnde recurrentibus appellatis. Sunt etiam quædam quæ vocem moderantur, non efficiuntur Vua, quæ gutturi superstat nam ea vitiata, & præsertim præcisa, vix homo audiri potest: & nares vt in Polypo earum, loquelam autem lingua & eius vinculum, Palatum, Dentes præcipuè anteriores & labra: Nec ignoro quosdam futuros adeò impudentes quæ vitium narium ad loquelam referent: dicentes id voluisse Galenum & me per ignorantiam aberrasse, atque illius incuriam pro lege sibi statuent aduersus res. Verum neque pro hoc aliisque omnibus, quę multa in melius mutani obiter ab eo scripta, quicquam respondebo. Cum ergo vitium aliquod inciderit in voce aut loquela, cogita an ex propriis accidat instrumentis, an ex priorum ac illi necessariorum vitio? (nam ex posterioribus accidere nō potest: velut ex vitio labiorum non potest vox vitiari: nec exsufflatio ob guttur aut musculos eius) inde rationem eorum perpendenti, & in dissectione naturalique Philosophia, tum maximè Dialectica exercitato, præsertim cum acumine ingenij ex Mathematicis inuentionibus confirmato, facilem habebis cognitionem: nam singula prosequi longum esset nobis, & peritis qui facilius inuenient admoniti diuisionis quam ex me discerent: & imperitis quos nullus labor docere posset vtilius.

60. *Sanguis ex superioribus partibus reiectus.*

Contingit vt è naribus & ex ore & ex auri-
re no Sed hic nisi ex vulnere multus eflue
quod ext: & periculo caret, propterea
ribus verò citra tympanum eiicitur. E na-
cere igitur opdoque ex sanguisuga: inspi-
doque ex ore flu narem in sole. Et quan-
titur, & cum vom & ob copiam transmit-
à cerebro: periclitam aut tussis adest. Aut
illum qui ex ore fluit arbi utem ex æquo ne
atque illum qui è naribus mur è naribus,
Eius ergo qui è capite fluit que ore prodire.
sit Galenus quanquam aliquot ex prætermi-
viderim: Signa præcipua multitudo mori
bus paucitas ex ore. Et quod sentit æger ari-
descensum in os. Et præcessit dolor capitis. Et alleuiatur ab exitu: & paucæ guttæ antea defluxerunt aliquot diebus. Et quod guttatim venit non confertim strangulans. Demum si præcessit insolatio, aut grauis pileus aut versatus est in loco calidiore. Et omnis sanguis qui prodit è corpore, est vel ex vena vel arteria, & est calidior, tenuior, clarior, & exit cum maiore impetu, & est periculosior: Et rursus omnis eiusmodi sanguis exit, vel quia resudat, vt in morbo laterali: vel quia ves apertum est: vel quia erosum, vel quoniam est fractum: hoc periculosius, præcedens insanabilius: duo prima periculo vacant. Qui ergo ex cerebro fracto vase prodit, omnino inteficit. Et contingit violenter ex casu aut ictu aut vulnere: vel sponte ob erosionem, & qui venit ab origine nasi, non facit vigilias, neque malum habitum adeò. Et qui fit ex fractura vasis in cerebro, fluit etiam in vltima imbecillitate; & est magis refertus fibris, & non sedatur à frigore.

Sanguis autem ex ore quandoque venit à nasi initio, vt dixi vel cerebro, & à ventriculo, & à pectore, & à partibus oris, & à gutture, & suprema parte isthimi, & ex ore, vt palato, lingua, mandibulis, gingiuis, dignoscitur visu: & est plerunque paucus, quamvis duo eruto dente obierint ob multitudinem sanguinis, sed alter eorum erat decrepitus, in reliquo fuit vas satis amplum in radice dentis, & laceratio magna.

Qui verò venit à gutture est paucus: & exit cum excreatione, & nonnunquam sentitur in gutture dolor. Si autem ex superiore parte isthmi, hoc fallit medicos vt etiam abscessus, & exit semiputridus, quia ex vlcere paucus sine tussi & vomitu: & non apparet signum in ore: Et diligenter inspicienti partes saltem circumuicinæ rubræ apparent.

At si cerebro accidat, in his euenit plerunque quibus nil è naribus prodit: & qui odorem non sentiunt: & adsunt causæ antecedentes: & adest tum tussis, tum vomitus: & febris non succedit.

Quibus autē cum vomitu, his ex ventriculo educitur; modum aliàs, vt succrebar, docui; sed nunc diligentius, Quærere enim quis posset quonam pacto postquam in duodenum transierit erumpat magis per superiora, quam inferiora, cum grauis sit? Et cur non potius etiam per alia intestina descendat, & præcipuè cum videamus excedere

quan

quantitatem cc. vntiarum? vt in ſacr[illegible]rgi-ne quæ mortua eſt?& ccc. vt in pri[illegible]e mu-liere de quua Braſauolus? Di[illegible]rgo quod primum ex arteria magna, q[illegible]gulæ incumbit, exeſa, id accidere pote[illegible] vt infrà declarabimus. Et tunc nulla q[illegible]titas admirationi eſſe poteſt. Quòd ſi m[illegible]o ex ventriculo prodeat, continget [illegible]ore ad ventriculum per ſtelechiam tran[illegible]ttente, ſeu per venas, vt ſit compoſiti[illegible]s ratione. Cum venæ quæ ex eo pro[illegible]unt in imum ventriculi penetrant in [illegible]ecundam tunicam, & tunc ex impetu [illegible]anguinis bilis comiſti rumpuntur, atq[illegible] ita fit illa immoderata ſanguinis excre-[illegible]io. A pectore verò ſeu pulmone commune illud ſignum per aliquot dies, ſi guttulæ quædam ſic per tuſſim reiectæ, conſpiciantur. Id coniicere facile eſt, ſed inter pectus & pulmonem diſcrimen, ſi ſpumoſum: ſi ſine dolore veniat; ſi plurimus; ſi leuior fit tuſſis & ſi tenuis ſit, ſplendidus ac ruber & calidus: Demùm ſi pars aliqua Bronchij aut tunicæ arteriæ ſimul eiiciatur. Et febris breui conſequitur. Et qui ab arteria venali prodit, maiore cum impetu & magis ſpumoſus eſt; & plerunque etiam maiore in copia effunditur. Qui verò à pectore paucus, niger, grummoſus, difficulter cum dolore eiicitur. Et quamuis diuturnum fiat vlcus, ſanationem, dicit Galenus non recuſat. At in pulmone etiam non negat ſanari quæ contigerint vlcera, ſed relinqui calloſum corpus ac fiſtuloſum, & quod facilè exorietur. Rupto vaſe alio modo; exitus multitudine & cauſa violenta, vt ictu, caſu, clamore. Ex eroſione; ſenſus ſaporis acris aut ſalis; & quod ſenſim adueniat. Tum verò partes quædam nonnunquam ſubſtantiæ aſperæ arteriæ aut pulmonis educuntur, & dolor adeſt exiguus vbi iam vlcus factum ſit.

61. *Pulmonis.*

Nullus quidem dolor acris, vt qui membranam habeat tantùm ſenſus compotem qua cingitur; eámque paucis ac exiguis neruis reſperſam; nihilominus grauitatis ſenſum habet, & tenſionem percipit, quæ & à ſpina retrò, & ad pectus antè, quibus membrana ipſa hincinde annexa eſt, peruenire videtur. Sed & anguſtia ſpirandi fermè illo affecto ſubſequi ſolet, ſemper autem pulſus mutatio & inæqualitas, quæ communis eſt materiæ contentæ, & in aſperis, & in leuibus arteriis, & in ipſa etiam ſubſtantia; at ſpirandi difficultas ſolùm verè dicitur cum ad aſperas arterias noxa communicatur: id fit præcipuè cum materia fuerit in eis: ſecundò cum in ipſa ſubſtantia, comprimit enim arterias; in leuibus autem arteriis cum quaſi plenè occupantur; tunc verò maior fit ſpirandi difficultas quàm ſi in ſubſtantia pulmonis materia contineatur.

62. *Peripneumoniæ.*

Spirandi difficultas & anguſtia grauitas, acuta febris. Non neſcius ſum anguſtiæ nomen modò pro genere difficultatis ſpirandi, vt hîc, accipi poſſe: modò pro inſenſili quadam ſpirandi difficultate, vt paulò pòſt dicemus; modò pro intercepta reſpiratione & maxima difficultate reſpirationis. Differt à laterali morbo pulſu molli & vndoſo febris, & calidæ exſuflationis aut difficultatis ſpirandi magnitudine & dolore.

63. *Eryſipelatis.*

Acuta febris: Intolerabile incendium: Grauitas autem & ſpirandi difficultas, minora quàm in peripneumonia.

64. *Vomicæ.*

Huius meminêre latini authores, vt Q. Serenus, & Scribonius Largus, & Cor. Celſus. Præter cæteros dum inquit: Dolor autem pulmonis, ſi neque per cucurbitulas, neque per ſanguinis detractionem, neque per victus rationem finitus eſt, vomicas aliquas interdum excitat. Meminit & in tertio, cum dixit; ſuppurationes autem quæ in aliqua interiori parte oriuntur, vbi notæ fuerint reprimendæ, ſi non digerendæ, ſine id licet matureſcant; omnis enim vomicæ finis eſt, vt rumpatur. Meminit & V. Maximus de quodam Iaſone Phæreo cui caſu excisa vomica, dum ille mortem ſatagit, ſalutem affert. Eam ego vidi; laborant febricula, tuſſi aſſidua tabeſcunt, pondus in imo thoracis ſentiunt, nihil expuunt ſanioſum, poſt tempus diſrupta vomica plurima expuunt & moriuntur.

65. *Empyema.*

Differt à vomica quoniam pus perfectum eſt, & in pectoris cauitate continetur, non in pulmonis ſubſtantia. Igitur febris qualis dicta eſt. Ex laterali morbo in quo parum aut nihil ſputi proceſſerit, fluctuatio, & cum transfert ſe ex latere in latus quippiam fluere videtur. Communis ſolùm eſt ſenſus grauitatis in imo thoracis. Pus autem, vt cognoſcas fætet, deſcendit in aqua, ſoluitur in atoma.

66. *Intemperies abſque materia.*

Calidæ quidem æqualis ſitim, Appetitum frigidi aëris: Demum finitur in febrem, frigida contraria appetit, contraria deſiderat, in fluxiones finit: & ſi quis occurrat acri frigido quandoque non poteſt inſpirare: quod accidens mihi puero erat familiare valdè, ſubſidet enim pulmo adeò vt mors præſens videatur: ſed non attracto aëre breui incaleſcit & explicatur. Inæquales autem tuſſim excitant.

67. *Pulmonis morbi rari.*

Sputum mediũ inter flauum & pallidum: bilioſum nulla acredine infectum: Inde auctum. Poſt febricula ſuperuenit, inde ſputum purulentum: Demùm etiam ſanguinem eiiciunt, & obeunt. Alii ex tuſſi lentoque ſputo ac exiguo, fruſta grandini ſimilia, & tandem poſt aliquot annos moriuntur. Quibuſdam maxima diuerſitas in pulſu non ſolùm ſyſtematica, ſed in vna pulſatione tantùm & abſque febre & ſpirandi difficultate oboritur: vt Antipatro Medico: durauitque per ſex menſes: quod glutinoſo humore aut tuberculo crudo leuis arteria magna occuparetur, poſt difficultas ſpirandi leuis inuaſit accedente cordis palpitatione. Et poſt xv. dies oborta maxima difficultate ſpirandi obiit. Hæc Galenus. At nobis contingit vt in filio Gadij diſſecto, cum vt phthiſicus haberetur: ſiquidem & tabidus & cum maxima ima tuſſi, & febre lenta obierat; in eo tamen nullum vlcus in pulmone fuit, ſed in

eius

eius ſuperficie tubercula quinque, ni fallor, ſamoſa, & portio liuida, fuſca velut igne exuſta; & in iecore alia tubercula illis ſimilia Alius puer ex Caſalium familia cum ob opes magnas de veneno ſuſpicio eſſet diſſectus, habuit pulmonem exeſum cum ſanie alba, cruda miſta, aquæ multæ, perierat in quatuordecim diebus ex febre. Symptomata non ſcio quia non adfui curationi. Conſtat tam longo morbo abſumptum, vt exiſtimaretur (ſed falſo) obiiſſe ex recidua.

68. Pulmonis hydrops.

De hoc Hippocrates ſecundo de Morbis. Febris & tuſſis tenet, & aceruatim reſpirat, & pedes tument; & vngues omnes contrahuntur, & patitur talia, qualia is qui ſuppuratus ſit, ſed debilius ac diuturnius: Et ſi quid infundas, aut fotum aut ſuffitum adhibeas, pus non ſequitur; atque ex hoc ſanè cognoueris non pus, ſed aquam intus eſſe. Et ſi multo tempore aure ad latera adhibita audire tentaueris, ebullit intrinſecus velut acetum: Et hæc quidem aliquandiu patitur, poſtea erumpit ad aluum, & ſtatim quidem ſanus eſſe ſibi videtur, ac à morbo liberatus. Verùm progreſſu temporis aluus incenditur, eadémq; illa patitur, & adhuc amplius. Aliqui etiam intumeſcunt ventre, ſcroto ac facie. Et ab quidam inferna aluo eſſe putãt, quum videant ventrẽ magnum & pedes tumidos: Intumeſcunt enim hæc ſi ſectionis tẽpus tranſgrediaris. Accidit hoc I. Bapt. Ramundino Bononienſi, Trapezitæ viro ſexagenario quę maximam in pulſu inæqualitatem patiebatur, & difficultatem ſpirandi, inde repentè obiit, diſſecto pulmo aqua plenus, inde thorax inuenti ſunt.

69. Pulmo Vulneratus.

Spirandi difficultas eſt, ſanguis ex ore ſpumans, ex plaga rubens ſimúlque etiam ſpiritus cum ſono fertur, in vulnus inclinari iuuat. Quidam ſine ratione conſurgunt. Multi ſi in ipſum vulnus inclinati ſunt loquuntur, ſi in alia, in partem obmuteſcunt.

90. Morbus lateralis.

Quamvis cor pulmoni natura magis coniunctum ſit nihilominus morbi thoracis adeò ſimiles ſunt pulmonis morbis, vt ſæpè medicis imponant. Ergo morbus lateralis duplex eſt, verus ac non verus, ſiquidem verus dicitur qui in latere fit pectoris: at non verus qui in ſepto tranſuerſo, in diaphratondis & in Pericardio: Veri rurſus exquiſitus eſt & non exquiſitus, & mendoſus; mendoſus in muſculis pectoris exterioribus qui nullo modo membranæ interiori ſubcingenti coſtas participat, hic tactu percipitur. Non exquiſitus autem qui in muſculis intercoſtalibus mediis facta inflammatione participat membranæ. Differt à priori, quoniam tuſſis adeſt; tametſi ſicca, atque in hoc differt ab exquiſita, neque pulſus tenſionem atque duritiem eandem habet, nec febris adeò acuta, nec difficultas ſpirandi tam magna. Exquiſiti ergo ſigna ſunt, dolor lateris, pungens tuſſis, difficultas ſpirandi, febris acuta, pulſus ſerrinus. Huius quoque tres ſunt ſpecies, pura, notha & ſublimis; ſublimis fit è regione trium coſtarum ſuperiorum verſus iugulum, & rarius accidit, pura in ſequentibus veris coſtis; notha in inferioribus coſtis à ſepto tranſuerſo, hanc differentiam non minorem reliquis eſſe puto, quòd in cura plurimum euarient iuxta Hippocratem, quanquam Galeno refragante. Doloris autem locus declarat eas, neque in notha acuta febris & ſpirandi difficultas tanta eſt, ſed & illa ſputo non purgatur. Quomodo autem quod reſudat in pura & ſublimi ex inflammatione ſputum deferatur ex cauitate in pulmones, Galenus declarat. Manifeſtum eſt autem quòd quemadmodum in empyemate pus inſidet ſepto tranſuerſo; interim verò illo valdè concuſſo vibratus eliditur ab ipſo ſepto tranſuerſo in bronchia, & fines aſperæ arteriæ, qui in ambitu ſunt pulmonis, atque hic modus eſt Galeni ſatis benè excogitatus, poſtquam non alium inuenire potuit quò Eraſiſtrato contradiceret. Sed nimis magno in periculo verſarentur tales ægri, ſi non alia eſſet via, & certè imaginari potius hunc modum quàm referre licet, primùm quia tale ſputum perſæpe lentum eſt & paucum; deinde oporteret collimare exquiſitè, vt vix vnquam bene expurgaretur, ideo dico quòd & de bronchiis & de loco materiæ conſentio, verùm non adeò tanto impetu indiget; ſed contracto ſepto tranſuerſo adhæret pulmoni dum inſpiramus aërem, atque eo facto dum retinetur, iunctum manet; exſugitúrque ob caloris vehementiam, quæ in pulmone eſt, tum ſpiritum qui totus circumcirca ad illius medium trahitur, vt in leues arterias traducatur, atque ex illis in cor. Vnde conſequenti motu quicquid ineſt ſuper ſeptum tranſuerſum exquiſitiſſimè tranſumitur in pulmones, a que ſic excitata tuſſi ob ſenſum arteriæ, quæ impeditur, eliditur ad guttur ac expuitur. Si dolor vagatur, eſt turgens.

71. Septi tranſuerſi & aliarum membranarum inflammatio.

Proxima ergo affectioni ſuperiori eſt non verus morbus lateralis, qui vt dixi, trifariam contingit inflammatio ſepto tranſuerſo & Diaphratondis & Pericardio. Cum ergo febris acuta fuerit, & ſpiratio modò exigua & frequens, modò magna & anguſtioſa. (Siquidem antequam delirent exigua & frequens, vbi delirium acceſſerit, magna & difficilis.) Tum quoque ab initio reuellitur hypochondrium ſurſum: Et delirium ipſum quamvis ex conſenſu ſit fermè perpetuum eſt, tunc ſeptum tranſuerſum inflammationem patitur. Dolor modò adeſt cum in parte neruoſa fuerit, modò non adeſt, cùm in parte carnea: eſt enim ſeptum circumcirca & quaſi in ambitu carneum, & rubrum in medio, & vbi quaſi vincula coniunguntur, & caput illius eſſe creditur, id eſt, ex quo ſe dilatat, & ad quod contrahitur nerueum, & album. Differtque à phrenitide quod tardius inuadit delyrium: & ſpiratio inæqualis; quinimo ab initio, vt dixi, parua, & frequens. Quod etiam de pulſu addit Princeps, & partes circa caput, & faciem non eadem patiuntur. Et hypochondrion ſurſum attollitur. Sed pericardij

ricardij inflammatio grauiora habet symptomata, quo ad febrem attinet, & cordis palpitationem, & non est difficultas spirandi adeò magna, neque dolor, & pulsus sunt maximè inæquales: Nec adeò delyrant vt in septo transuerso. Moriuntur autem breui. Diaphratondarum autem inflammatio est media quasi inter lateralem morbum, & Pericardij abscessum. Est magna spirandi difficultas & inæqualitas, tum in ea, tum pulsu, pondus quoddam, non dolor alius, neque delyrium: videturque cor à dextra parte pulsare, nam si in sinistra membrana sit inflammatio cor refugit ad dexteram, si in dextera tanta habetur perturbatio ibi vt cordis palpitatio videatur, supersúntque multis diebus. Mirum quoddam videbitur de motu cordis, sed cum infans quidam cecidisset ægrotasséque ad mortem, sanitati restitutus nobis experientibus hoc idem passus est, & perseuerauit.

72. *Septi transuersi hectica.*

Hecticam in septo transuerso duntaxat semel vidi Marasmum nunquam, quod antequam absoluatur patiens intereat: inquit Galenus. Et iure merito: siccatum enim neque contrahi, neque extendi poterit. Signa sunt dicebat ibi Delyrium plerunque, & pulsus, & reuulsio præcordiorum suprà, & spirandi difficultas admodum inæqualis & varia: quippe aliàs parua admodum, & frequens, aliàs manifestè rara, sed quæ subitò velut gementium reduplicetur, modò in inspiratione, modò in expiratione. Est etiam vt totum pectus cum ea laboret vsque ad scoptulas opertas, seu omoplatas.

73. *Septi transuersi vulnus.*

At si septum transuersum percussum est, præcordia sursum contrahuntur, spina dolet: spiritus rarus est: sanguis spumans fertur.

74. *Pericardij aqua.*

Hæc congregatur quandoque ibi, & patiuntur perpetuam in corde palpitationem: Absque manifesta causa, corpus contabescit, & deinde repentè moriuntur. Dicebat autem Galenus nisi consensu cor afficiatur: cæteri morbi ex eiusmodi panniculis integentibus membra, tanquam partium ignobilium habentur.

75. *Cordis vulnus.*

Cor cum sit vitæ principium ideò ipso solo extincto animal perit quod in eo anima sit, & ea vnica sit vt Galenus hic veritate coactus non habeat quo experimentis respondere possit neque sustinet inflammationem: vulnerati autem ad horas xxiv. viuunt si non ad ventriculos vulnus penetrauerit: tunc enim statim moritur. Ex scirrho autem diu superuiuere queunt. Vt in Gallo vidisse se Galenus testatur. Igitur vt ad rem redeam, Corde percusso sanguis multus effertur, venæ languescunt, color pallidissimus, sudores frigidi malique odoris tanquam irrorato corpore oriuntur. Extremísque partibus frigidis matura mors sequitur.

76. *Cordis Palpitatio, & syncopis.*

Scire decet nomen hoc palpitationis bifariam accipi. Vt commune omni motui cordis præter naturam excedenti in magnitudine, celeritate, vel frequentia, & propriè, tum verò conmune illud significatum diuiditur, in tremorem cum frequens est motus & velox non tamen magnus, & palpitationem, cum est inordinatus & magnus, & saltum, cum mouetur pectus ab ea parte, & attollitur: seu ordinatus, seu inordinatus, Et ideo benè dixit Iachinus in Conmentario ad Almansorem quod quid sit palpitatio à nemine declaratum est nisi paucis, sed obscurè à Galeno. scilic. secundo de symptomatum causis. Vbi docet quod etiam vena arterialis ipsa palpitat cum corde. Et 5. de locis: quandoque ergo fit ab aqua intra pericardium: & contabescit corpus: & fit ab intemperie calida, & adsunt signa incendij, & forsan etiam causæ, & fit à frigore: & non succedit noxa notatu digna, quia affert sibi auxilium ipsa palpitatione, incalescit enim cor, & fit à vaporibus melancholicis, & constringi videtur cor: & nil incommodi sequitur nisi forsan tristitia, aut fluxus hæmorrhoidarum, & fit ex timore, & causa nota est, & fit à flatu, & indicium est quod est innoxia. Et fit in quauis fluxione sanguinis: & indicat eam aduentus eius. Et fit à veneno, & ostendunt symptomata mala: sicut etiam illam quæ fit à resolutione, & fit à consensu oris ventriculi, & indicant illam nausea, & morsus, & purgatio eius. Et fit à mala spiratione, & reducitur ad eam quæ fit à caliditate: periculum enim propriè est in hac ne cor inflammetur. Tremor autem contingit ex pauore propriè vt in auiculis, & ex causa frigida, & quandoque adiungitur, & palpitatio, & saltus, quoniam paruitas motus non est ex essentia tremoris, sed frequentiæ magnitudo. Saltus autem aliud per se aliud cum aliis significat: nam per se significat necessitatem refrigerationis cordis: quæ accidit, aut ob calorem auctum, sicut in cursu, ira, aut ob aëris ingressus impedimentum in cor, vt in ægre spirantibus, vel ob pulmonis obstructiones, vel septi transuersi hecticam. Nam saltus omnis est cum pectoris eleuatione magna, sin autem non adsit, dicetur palpitatio aut tremor cordis, & si adsit pectoris eleuatio magna, nec cordis motus mutatus sit vt in quibusdam speciebus asthmatis à crudorum humorum copia: in qua tantum minuitur necessitas respirandi, quantum est impedimentum membrorũ respirationis, non dicetur, nec palpitatio nec saltus. Cũ verò saltus habet inæqualitatẽ vel defectum viriũ, causa etiam est in corde. Et saltus est deterior palpitatione, & sæpe includit eam. Et si corpus colliquatur, in eo plerunque est cum corruptione pulmonis. Et adest color malus in facie, & roseus in pomis, & fœtor spiritus. Et si sine illis, & color niger, & splen durus aut magnus fit à melancholia Quod si quis obiiciat, nec tussim, spirandi difficultatem adesse, neque in pulsu sentiri. Respondemus ex Galeno de Antipatro, prima duo pertinere ad læsionem asperæ arteriæ solùm, tertium cordis per se patientis. Et cum vides palpitationem hæc inspicito, si linquitur animo, si sudat, si facies multum mutatur, si pulsus afficiatur inæqualitate, & quoniam tria sunt symptomata quæ principalem ad se curam

trahunt,

trahunt, seu superuenerint, seu immineant etiam, teste Galeno, conuulsio, spirandi difficultas & syncopis, & duorum priorum signa proposuimus, reliquum est vt tertij signa proponamus. Et sunt quod iaceat immobilis sicut mortuus, & cum facie etiam eiusmodi, & pulsus cadat aut vt formica videatur, & sudor præcedat quasi ros in facie.

77. *Pulsus significata.*

Pulsus autem cum ab ipso propriè pendeat super ea quæ ipsius sunt. Primò significat facultatem, calorem, impedimenta & cogitationes: secundò supra coniuncta pulmonem, os ventriculi contenta in Pericardo, sedem ipsius, arterias & venæ partes quæ principalia interiacent Post supra membra principalia præcipuè cerebrum. Demùm supra totum neruosum genus. Quæ autem post leuiter tantùm aut vt his communicant, supra autē aliās facultates scilicet animalem & naturalem non significat, nisi quatenus supra subiecta illarum. Et intermittentium pulsus initij accessionis vel est humilis, vel est contractio valdè velox & crebra.

78. *Gula, seu Oesophagus.*

Eius initium est à linguæ radice, & vtraque parte tonsillas attingens, à palati extremo ortum ducit, inde descendens hæret spinæ borsi à media ceruicis vertebra per quatuor primas thoracis, inde à quinta per aliquot alias ad dextrum latus declinans paululum procedit: post iungitur magnæ arteriæ è iuguli maximè regione. Ea ergo duplicem vsum præstat, transitus seu intra vt deglutiendo, seu extra vt euomendo. Et functionis cum per interiorem tunicam trahat, teste Galeno per exteriorem autē expellat: quapropter & duplici morbo laborabit, vel vt præcludatur via, vt operatio impediatur. Impeditur ergo ab abscessibus, & à spinæ vertebris, vt dixi, incumbentibus luxatis. Porrò abscessuum calidiorum sunt signa, dolor vehemens, febris non admodum ardens, impedimentum in deglutiendo maximum: sitis & calor ingens: si verò non adeò calidus sit citra reliqua, dolor & impedimentum deglutiendi & inæqualitas apparebunt, in processu verò Ephmera, & rigore succedente euomunt rupto abscessu saniem. Post vlceris signa remanent dolor, & cum deglutiendo acuta, magis exasperatur, quòd si vomitus saniè præcesserit, vix seruantur, & ægrè adolescentes: nam prouectiori ætate pereunt. Cumque vlcus fiat ex fractura vasis, aut erosione, aut relinquatur ex abscessu suppurato & distrupto, hic modus est periculosior: inde qui ex erosione, ex fractura autem minimè periculosum est vlcus si ad alia conferatur. Verùm si difficulter deglutiat, & æquale sit impedimentum, ab intemperie est. Ego aliquos eiusmodi vidi, sed frigida præcipuè est, quæ officium illud prohibet. Vnde vir ille cum per multos dies sitim tollerasset ex intempestiuo aquæ multæ potu superueniente difficultate deglutiendi, ac postmodum aliis succedentibus affectibus mortuus est

79. *Os ventriculi, seu stomachus.*

Consensu huius constat incidere homines in syncopim, cordis palpitationem, lipothymiam, sternutationem, melancholiam, comitialem, conuulsionem, soporem, vertiginem, atque huiusmodi. Dignoscitur hoc si ieiuno si ex ira, si vomitus sequatur, si nausea præcedat, & somnia terribilia absquealio graui symptomate, sed & præter has propriæ sunt illius affectiones sitis, deiectio appetitus, nimiaque fames quam caninam appellant, & citta quæ propria est prægnantibus, singultúsque cum nausea & vomitu iam dictis, fames autem quæ cum satietate est, vt ægri comedere nolint, partim communis, & sitis vt fit à calido & sicco, ita fames à frigido, & humido, & caninam plerunque citta deiectio, ac quasi leuitatem intestinorum consequi solet, & sitis fit non solùm huius vitio, sed consensu etiam pulmonis, iecoris, renum, mesaræi, ieiuni, intestini, cordis etiam, & totius corporis.

80. *Ventriculus.*

In ipsum vndique excrementa præter propria quæ ex cibo non obsolutè elaborato fiunt, ex cerebro, iecore, fellis vesica & liene confluunt: vt quinque his ex causis laborare soleat. Proprium verò eius opus est coctio, & circa coctionem vitia: ostendemus enim primùm plerunque illam debilitaris at à frigore id maximè, à calore autem peregrino corrumpi in nidorosam substantiam, à putrido putrefieri. Sed & à materiebus crudis dbilitatur, à biliosis in nidorem vertitur: à putridis putrescit. Item à tumoribus frigidis non solum coctio impeditur, sed corpus absumitur, à calidis autem non fit coctio vlla, sed cibi maximum inferunt detrimentum, & calidorum quidem tumorum signa sunt vegemens dolor tactuque percipitur, febris ardens, sitis ingens, accedunt nausea. (Sed rarò vomitus natura timente) singultúsque. Ex horum genere est, morbus liuidus cuius meminit Hippocrates secundò de morbis: impeditur etiam ab vlceribus a substantia eius rarefacta, diuulsaque, sed vlcera declarant vomitus, & deiectiones, & acrium assumptio ciborum & potuum, quemadmodum de gula diximus, & fit impedimentum à tenuitate corporis eius, & raritate substantiæ ipsius. Et horum duorum indicium est, quòd maximè iuuantur à leuibus cibis & coctis, vt maturè edant: nam tales præter cæteros ieiunio læduntur. Et qui raritate peccant assumpto cibo multo, distentionem manifestè sentiunt cum dolore, & accidit ex motibus grauibus à repletione præcipuè potus, à defectu omenti, vt in gladiatore illo & persæpe etiam à flatu.

A deffectu præterea influentis caloris, seu cordis, seu iecoris. Nam trifariam vitium accidit in operatione vel ob facultatem læsam, vt si vulnere, aut contusione pars membri corrupta sit aut ob impedimentum, vt in morbo, aut obstructione: vel deficiente auxilio. Eius aliud opus proprium est vomitus, & fit dum comprimit se ad superiorem partem, & est eructuatio, & est cum comprimit se æqualiter à lateribus, & expressio

chyli, sed hæc fit quasi absque auxilio eius dum iecur trahit, fit tamen ex compressione partium superiorum, & signa ventriculi habentur ex operationibus secundum naturam, vt appetitu. Et præter naturam vt eructuatione, & symptomatibus vt flatu, & doloribus, & vrigine, & tumoribus, & ex his quæ prodeunt per superius, aut inferius. Et consensu, vt macilentia totius corporis quæ est maximè familiaris patientibus ex eo cum febris, aut fluxus non est causa, & vrinæ multitudo, & hypostasis crassa, aut tenuis. Et consensu partium adhærentium vt cum durities intercedit inter iecur & ipsum, aut tumor lienis, & dolor fit in tota substantia eius vrigo in tunica interiore, & colore faciei, & consensu symptomatum, & dolor similiter ab huiusmodi causis fit, & nonnunquam à lapillo ibi genito est, & diuturnus cum grauitate, & tandem occidit sicut in Cæsare Taberna. Non negauerim si agnoscatur posse quamdoque sanari. Et cum cibus in ventriculo non concoquitur vel proprio vitio, vel alieno, vel quia non retinetur in eo, fit vitium quòd leuitas intestinorum appellatur: fit autem persæpe ob acres etiam humores qui in eo sunt vel quia prægrauant, vel quoniam inutilia sunt nutritioni, idem de vomitu dicebat Galenus. Dico etiam à flatu talia & sæpius fieri solent. Cur autem magis per vomitum bilis, astus, consuetudo, flatus vrgens necessitas. Inter quoque ventriculi morbos connumerantur cæliaca & cardiaca passio, atque cholera, quamuis cholera sit communis affectus ventriculo & intestinis. Dicente Paulo: Cholera est immodica ventris perturbatio supra infraque ex cruditate ciborum proueniens, quæ nonnunquam ex ipsorum ciborum prauitate prouenit, nonnunquam ex vitiosis humoribus. Cæliaca verò est lienteriæ species cum cibus diu retinetur, sed non concoquitur nec distribuitur, & exit incoctus, tardè tamen cum in leuitate intestinorum, paulò pòst per inferiora eiiciatur: nec est aliud discrimen inter eas quam moræ, vt Paulus refert. Cardiaca verò est, vt Celsus docet lib. 3. cum ex ventriculi imbecillitate constante mente, immodicus sudor effluit ex partibus tantùm superioribus, inferioribus siccis & frigentibus, cum languido & exili pulsu. Cum autem coctio fit inferius os, dicit Galenus, id est, pylorus perfectè concluditur, de superiore non meminit.

81. *Intestina.*

Omnes fermè morbi omnibus partibus eueniunt, sed quidam peculiares videntur pluribus partibus, eò quòd frequentius contingant, & acrius infestent, velut intestina Ileos, Colicus, Diarrhæa & Dysenteria. Dysenteriæ propriè signa sunt, bilis & dolor mordax, inde ramenta, post sanguis, quamuis omnia hæc in vna die accidere possint. Vt verò quibus in intestinis fit intelligat (quod crassis per œnemata, tenuibus per potus medeamur) considerare oportet, si ramenta cum pinguedine sint, si cruor supernatat non immiscetur fæcibus. Si statim exit, ex crassis intestinis est: sin autem dolor medius ventris ab vmbilico infrà intercedit, & non per circuitum, vt non ascendat ad sinistrum latus, morbus est in tenuibus, si ascendat, in colo, intestino vel cœco. Differt à dysenteria epatica, quod in illa tenuis sanies inde paulò pòst sicut fæx sanguinis paruo aut nullo cruciátu, & interdum interquiescit ad vnum vel duos dies, inde maior redit. A tinesmo, qui ex vlcere in recto oritur, differt, quoniam dysenteria quæ pauca hic excernuntur. Cum vehementi nixu immixta, fæcibus pituitosa & pinguia referunt quandoque lapides eiectos: sed oportuit altius genitos esse, vt in loculis coli. Cui fidem facit quod de ventriculo diximus. Coli autem dolores maximè ex situ intestini dignoscuntur, & plerunque sunt ex astrictione alui, & eiecta excrementa dura sunt & rotunda, & nausea ac uomitus pituitosorum: nam colon à dextra parte incipit, & ascendens pergit ad iecoris regionem, inde peruenit ad ventriculi imum, & post ad lienem, vt eum nonnunquam attingat, inde sinuatim descendit per sinistrum ilium ad rectum intestinum concameratum totum, & Ileon fit in parte superiore in intestino sic vocato quod longissimum est, siquidem pedes plerunque habet plus quàm XXV. Diarrhœa verò fit aut transmittente iecore, aut mordacibus qui in eis sunt stimulantibus, vt non possit continere fæces, & dolore acriore ab altera distinguitur. Assimilatur autē leuitati intestinorum, sed in hoc chylus loco ciborum videtur cum sit in vētriculum quod eiicitur iam elaboratum. Est etiam intestinorum crepitus qualis ructus ventriculi, sed fit compressis musculis ventris.

82. *De differentia inter dolorem coli & nephriticum.*

Euomunt magis pituitosa, crepitus ventris & ructus & fæces retinentur quæ plerunque etiam aquæ supernatant, & vagatur magis, Et ampliorem occupat locum. Quòd si altius infestet renibus etiam, id est, signum. Nephritici autem tenues & puras reddunt ab initio post inæquales, demùm arenosas alleuiatur etiam colicus clysteribus. Ex his quoque quibus soluitur dolor velut lapide in vrinis, aut frigido humore inter excrementa alui, cum tamen ambobus ab initio elysteria auxilientur.

83. *De abscessibus mesaræi.*

Nihil hoc frequentius nihil damnosius quoties istud euenit, latitant, vt etiam dicit Hippocrates sub febribus lentis & longis. Signa febris cōtinua vltra vigesimam diem, in maioribus natu triginta annis. Cum vrini. crudioribus quàm pro statu morbi, & molestia hæc indicat abscessum ex febre quoniam materia per crisim non est soluta, At eius qui fit ab initio morbi signa sunt vt habetur. *Quartadecima tertij.* Vt sint signa inflammationis iecoris, sed remissa & febris occulta, & excrementa alui chylosa. Et tensio & calor est inæqualis in omni inflammatione, nam de dolore, pondere, tumore, non dico, quia non sunt obscuri, sed sunt magni, hoc autem latere potest expertum medicum: at hic non tractamus nisi ea quæ fallere possunt etiam peritum medicum

medicum, sed si sit scirrhus, vix potest ab obstructione distingui: verùm si sit œdema, adest mollities duricei loco, & sanies mesaraei est alba fusca aliquantulum, sed iecoris rubra, & in ventris abscessibus apparent rigores, & febres diuersæ. Et pulsus pro ratione loci, & non soluuntur cum auxiliis solitis in febribus.

84. *Exeuntia*

Cum verò de intestinis actum sit, par est vt de exeuntibus nunc certo ordine agamus. Quæ autem magis familiaria ex eis sunt stercus, vrina, sputum, mucus, sudor, sanguis & vomitus, horum omnium stercus & vrina sunt naturalia, necessaria, communia & generalia, sputum & mucus naturalia sunt, non tamen necessaria neque communia sunt tamen generalia omnibus non sunt necessaria, quia aliqui sine his viuunt: non sunt communia quia vnum est excrementum cerebri aliud glandularum quæ sub lingua sunt: sudoris materia naturalis est necessaria communis & generalis, forma nequaquam, sanguis est communis omnibus partim autem naturalis est & necessarius, generalis nequaquam, nam menses mulieribus stato tempore & ætate tum hæmorrhoides quibusdam aliis è naribus profluit sanguis. Est tamen euacuatio communis toti corpori, non tamen omnibus naturalis aut necessaria. Vomitus & ipse communis est, non tamen naturalis aut necessarius aut generalis. Singula horum quinque modis prodeunt, præter vomitum, naturaliter, vitiata, symptomatica, critica & per circuitus, naturaliter est quod est absolutum & purum, vitiata quæ non perfectè cocta sunt, aut corrupta symptomatica quæ humorem permistum habent, aut vi quadam exprimuntur. Critica, seu iudicatoria quæ duntaxat semel, aut paucis vicibus eiecta liberant à morbo. Per circuitus quæ vel vitiosa, vel humoribus mista emittuntur, quorum quædam meliorem reddunt habitum natura se exonerante cum satis sibi boni alimenti reseruauerit quedam deteriorem. Excrementorum vitia quo ad obstructionem attinet sunt: multitudo, crassities, lentor, sed simpliciter adde corruptionem, & acredinem. Cæterùm quod ad expurgationem attinet pars resima iecoris, intestina, ventriculus, lien per aluum euacuantur, per vrinas autem iecoris gibba, & quotquot his superiores sunt scilicet ex pectore pleraque.

85. *Stercus.*

Quod secundum naturam est æquale, ideò non aquosum leue, & ob id non admodum siccum figuratum, quare non nimis liquidum coloris mali, medici benè maturi, odore naturali, multitudine & tenpore debitis. Ei associatur quoduis genus humoris magis tamen crassi, & quod crassissimum est fit in ventriculo, id est quoniam ibi materia eius transmutatur, & secernitur quòd eius optimum est, elaborator autem à iecore, tum etiam segregatur: intestinis verò figuram recipit. Ideò si ventriculi functio tollatur, stercus esse non potest, sed fit leuitas intestinorum, quoniam iecur supplere actionem ventriculi non potest, similiter & à iecore diuersis modis afficitur. Permutatur ergo eius substantia & figura ex his tribus: color au-& odor, tum ex his quæ illi commiscentur. Et odoris prauitas indicat corruptionem ipsius aut eorum quæ cum eo exiuerunt: Color autē maximè permutatur à iecore & mesaræo, cum liuidus & fuscus à liene, cum admodum croceus à vesica fellis bilem copiosam eructante, cum uerò albus, aut aqueus, aut mucilaginosus à ventriculo vel cerebro. Distinguere autem oportet eum qui à cerebro est, quia crassior est & lucidior. Niger autem & ruber, & viridis si sint cum febribus acutis, sunt valdè mali, & fiunt à iecore & corruptione febrili praua. Exeuntia autem distinguere non vna ratione oportet, nam adeps albus, non pituita, sed lenta, ruber sanguis, attrabilis, nigra, & splendidior sanguine, dicebat Galenus, spumosa, alba, eleuata, colores reliqui bili tribuuntur: putrefacta, fœtida, inæqualia, prauorum colorum, & cum defectu animi eiiciuntur Melancholia nigra aut fusca non cohærens, quòd cohæret nigrum sanguinis, fæx si non cohæret, & splendet parum & nigrum est, sanguinis fæx in incore exusta est, colorum multitudo cum fœtore corrupta esse docet, inæquale solùm stercus cruditatis indicium est: & scias quòd diarrhœa, & quælibet fæcum copia velut & sanguinis consueti multa reiectio non solùm signum est, & symptoma, sed etiam morbus.

86. *De Vrina.*

Naturalis substantiam habet crassiorem, contenta autem tenuiora. Color verò substantiæ velut paleæ tritici maturæ cum splēdore contenta, argentei quasi coloris, lenia, æqualia, subsidentia in formām pyramidis, occupantia plus tertia parte altitudinis vrinæ, odore naturali absque spuma cum circulo paulò candidiore quàm ipsa vrina, veruntamen splendidiore, quàm sit sedimentum: multitudine & tempore debitis pura, & non conturbatur, nisi in magnis frigoribus Pessima est cuius substantia est valdè tenuis, & sedimentum valde crassum, vtrunque enim ostendit omnino inelaboratā esse à venarum virtute: quod si præter id aquea sit, obstructionem significat, aut bilem ad superiora tendentem, atque ideò in acutis phrenitidem. Per eam excernitur humor tenuis, & etiam crassus, plus tamen ex mediocri. Quæ verò ramenta continet in acutis, colliquationem à prauo calore solidorum significat, Quæ nigra est si tenuis sit, extinctionem caloris aut exustionem ostendit: non enim potest esse critica, quia esset crassa qualia igitur contenta quæ secundum naturam sunt talis actio venarum in excrementum primæ coctionis. Quare & eiusmodi in proprium alimentum, bonum, optimum, malum, pessimum permutatur tamen vitio renum, aut vesicæ, quorū solùm detrimenta significat, & si arenas rubras contineat, à renibus sunt. Partes autem laminis similes fibrosæ, ac albæ à vesica deciduntur, carunculæ à renibus, pus secretum ab vrina à vesica est vel penè: valde mistum ei à membris superioribus. Ex his si à renibus signa

propria præcesserunt, sed si mediocriter mistum sit tum dubium est, vrina autem sedimento caret ob caloris vim, sed tunc est colorata, aut cum materia fertur ad membrum principale, vt in phreniticis: aut quia materia deest ob continuam euacuationem, vt in Diabeticis affectibus, aut in sanis & ægris, & tunc obstructio est in renibus, non enim aliunde fieri potest, vt concursus venarum prohibeatur, cum materiæ noxiæ ex illis aliquid quotidie excernatur, vel in sanis non in ægris, & tunc est obstructio inter cauã & gibbam iecoris: tunc enim nihil præter fluit ex recremento concoctionis primæ quòd est materia sedimenti in sanis vt etiam sola: neque ex venis cum iam ille sanguis sit expurgatus per proprias vrinas singulorum dierum, tametsi obstructio non antea præcessisset. Indicat hoc tunc grauitas præcordij dextri non tenum, & corporis extenuatio: at illam plerunque dolores consequuntur iuxta renes, & vrina sanguini mista, dignoscitur ab ea quæ atræ bili splendore: tardiore & non perfecta separatione, & grummis. Et vix quicquam est cognitu difficilius, nec mirum, nam melancholicus humor sanguinis est fæx, ideò & ipse sanguis. Si verò sit atra bilis aut humor niger alter lethalis est, alter non, nisi cum vitio splenis manifesto exit: nigrumque conspicitur in vrina, non rubrum dilutum. Generaliter autem vno exemplo omnia declarabo quæ vrinis citra putredinem accidunt. Sit igitur aliqua substantia tenui, sedimento crasso & flauo: Tenuitas substantiæ imbecillitatem coctionis, hic autem vel ob vires, vel ob materiam: crassities contenti atram bilem: flauus color influentem flauam bilem. Vnde vel quoniam amplius generatur ob caliditatem, aut retinetur: inspiciendæ igitur sunt fæces. Iudicium influxioni paratum cerebrum, est enim flaua bilis velut explorator & dux qui deducit milites, generaliter igitur substantia est à venarum actione. Color albus ab eadem, vel obstructione, vel enim materia tincturæ deest, vel feruor, vt apud fullones. Color vlterior materiam elaboratam præter naturam, aut ex venis, vt in febribus, aut ex meatibus, contenta autem si desint ventriculi negant actionem, aut obstructio est, aut calor ardens, substantia crassa naturalium venarum actionem negat: præter naturam resolutionem à calore igneo aut exustionem in renibus. Color mistionem tantùm. Et scias quod in puerperis, & menses patientibus exigua diligentia detergendi Vuluam, & collum matricis vrina colligitur impolluta, vt possit videri, & per eam integrum sumi iudicium.

87. *Mucus.*

Coloris est vitrei & perspicuus, facilè fluit: qualia verò sibi iunguntur talia abundant in cerebro, & si viridis sit aut sanguineus, & fœdus, vel quasi densus, puluerulentus malus est, & si malè olet vlcera significat in naribus vel osse pumicoso: tam crassa quàm tenuia per ipsum educuntur.

88. *Sputum.*

Hoc debet esse aqueum, subdulce, minimè tenax, paucæ quantitatis inodorum, in morbis pectoris, & cerebri magis variatur secundum substantiam quàm in morbis ventriculi. Secundum saporem autem sæpius à materia in ventriculo contenta accidunt, & acre à liene, & melancholia fit amarum, à ventriculo salsum: tàm à ventriculo quàm cerebro sanguineum si sine tussi & vomitu sit ex apertione venarum cerebri plerunque est, aut vitio oris. Per ipsum tenuia secundum nateram, crassa etiam expurgantur: omne etiam genus excrementi expurgare potest quatuor humores, & crudum succum, & purulenta, sanguinem tamen rarius.

59. *Sudor.*

Expurgat tenuia & mediocria: color naturalis est fermè vt vrinæ patientis, & fit ex aquea substantia quæ in venis sanguini coniuncta est: crassa educere non potest: super cordis affectus propriè significat, neque enim vllo modo sudare contingit nisi communicato affectu cordis, & ideò in syncopi sudor frigidus aduenit si benè cedat, nulla conuenientior expurgatio in febribus, quoniam & vndequaque aduenit, & colliquatur quicquid mali est cum sanguine.

90. *Sanguis.*

Expurgantur omnes humores potestate: Qui multus est & floridus & ruber, semper salutem in febribus pronunciat. Prodit aut à corde, aut à iecore non sine horũ consensu, nisi compositionis vitio & sanguinis corruptionem, & fluxum sequuntur malus color mollities, & vitium appetentiæ & concoctionis.

91. *Vomitus.*

Is præter naturam est, ideò naturalem descriptionem facere superfluum est. Fit propriè à virtute ventriculi. Criticus solus, & qui per circuitum fit ratione materiæ & ratione finis, naturalis dici potest, actionis autem contentorum seu eorum quæ eiiciuntur, nequaquam. Est illi nausea quæ tinesmus excretioni per aluum, idemque affectus in vrina eiicienda dysuria, in tussi cerchnos, hæcque pessima semper, cum sint impotentis naturæ indicia & affectus violenti. Quæ excernuntur per vomitum nõ mali odoris, & cõgruentia, morbo & pituitosa, & mucosa, & facile, & non valdè multa, & eiusdem coloris, nisi sint ex cruditate, plerunque autem & quasi pro naturalibus habentur, & fermè semper bona, nisi nimis frequentent. Sapores autem declarant succum: insipidus, acidus, salsus pituitam: amarus bilem: dulcis sanguinem, aut melancholiã: fœtidus horribili cum amarore, putredinem, Eadẽ fermè, in egestionibus, & vrinis.

92. *Musculorum ventris tumores.*

Rectorum musculorum tumores, & in medio, & oblongi, & in superficie in quo conueniunt cum obliquis descendentibus, ascendentes autem sub his occultissimi, transuersi quòd in profundo sint. Quatuor enim paria sunt. Quidam quinque esse aiunt, sed pusilli admodum qui in imo supra pubem inuenti sunt.

93. *Iecoris morbi alij.*

Cum obstructio adest sensu grauitatis dignoscitur. Si verò & distentio adsit, flatus est indicium. Quod si etiam tumidum sit, dolor

dolor adest. Qui nonnunquam etiam ad iugulum pertingit, grauitas, tussis exigua, color linguæ primùm ruber inde niger, ingens cibi fastidium, implacabilis sitis (si tamen cum calore sit) Vomitus bilis syncerae aut vitellinæ, quandoque etiam viridis. Aluus astricta, qui verò ipsi accidunt morbi per consensum à ventriculo intestinis, & maximè ieiuni tum lienis cauam partem eius magis vitiant. Si verò à pulmone septo transuerso, renibus gibbam, & frigidas quidem intemperies modo fames modo inappetentia sequitur, calidas autem semper inappetentia, & cibi fastidium, sitis vehemens, vomitus biliosorum, febris.

94 *Iecoris imbecillitas.*

Eiusmodi morbus fit vel à paucitate caloris, vt in decrepitis, & vbi multus fluxerits sanguis & in inædia, & vbi quis cibis exigui alimenti vsus fuerit præsertim si à pane abstinuerit. Et à raritate substantiæ, & per morbos, & persæpe iungitur imbecillitas frigiditati: & eius proprium, est egestio sanguinea similis loturæ carnis: quæ etiam addit in causam, & cum iecur est imbecille venæ ex ea parte stelechiæ, aut cauæ sunt imbecilles, & si vtraque parte vtræque, & non est necessarium, vt conuersum huius sit verum. Ergo quibusdam serosam saniem deiicientibus in frigida intemperie inde retentis excrementis, febris succedit quæ vsque adeò ab imperitis negligitur, vt ægrum febricitare haud existiment, sed esse eum affectum inædiæ. Vnde aucto cibo redit fluxus, atque hepaticus manifestè, cæterum quibusdam ex his appetitus cibi nullus est, quibusdam etiam immodicus. Et si inualida sit attractrix eius, fluxus chylosus aduenit. Differt ab eo qui fit ex inflammatione, aut erysipelate in mesaræo quòd hic saniei sero æ quippiam habet cum eiusmodi affectu iecur non laboret: cruentarum autem egestionum quatuor genera sunt, inquit Galenus, similis loturæ carnis, & sanguinis splendidi, sed nigri, cum in prima iecur minimè traxerit chylum, in secunda traxerit quidem, sed non retinuerit, & plerunque accidit, vt prima etiam secundam in hoc casu antecedat. Tertiũ est in dysenteriis, quòd ad iecoris affectum non propriè pertinet: nam in eiusmodi sanguis primùm exiguus minutim eiicitur, & cum dolore ob vitium intestini: interdum concretus, etiam post succidit pus & Ephelcides, & membranosa intestini substantia subsequitur cum morbus fit intestinorum, quamvis causa, quæ bilis est aut salsa pituita, ex iecore possit excerni. Quartũ verò ad ipsum pertinet cum quæ sanguinea deiiciuntur non ob imbecillitatem illius fiant, sed per circuitum, exonerante se natura seu ob suppressas menses, seu ob præcisum membrum seu ob otiosam vitam quæ laboriosæ successit, quia in his syncerus sanguis excernitur, sicut & ab eis expurgationibus quæ accidunt per eruptionem concoctarum inflammationum, aut erysipelatum, cum in huiusmodi vitiosus, cœnosus & putris sanguis sit. Cum ergo egestio est velut lotura carnis, ab imbecillitate iecoris oritur, sin vt fæx, sanguis etiam assatur. Si verò flaua admodum & perseuerat, calor tenuis dominatur in eo, sed absque imbecillitatis inditio.

95. *Iecoris inflammatio.*

Communia sunt febris acuta. Dolor qui persæpe ad costas mendosas dextri lateris pertingit: nam etiam pluribus non annectitur eis, & signa fit etiam vsque ad iugulum Tussis sicca.

96. *Inflammationum differentiæ.*

Quæ in sima parte sunt Inappetentiam, Nauseam, Vomitum bilis, Sitim magis, Minus autem tussim, Dolorem in respirando. Et vt vsque ad iugulũ pertingat. Participat tamẽ totum iecur in vtraque affectione.

97. *Inflammationis gibbæ, & morbi lateralis differentiæ,*

Egestio qualis lotura carnis dolor ad nothas costas pertingens, spiratio parua & crebra, Tussi, exigua sicca, & ex longis interuallis. Grauitas in dextro præcordio & si magna sit inflammatio, dolor vsque ad iugulum tendit, Pulsus non adeò durus.

89. *Iecoris Erysipelas.*

Inflammationis iecoris cum sitim, & febrem ardentissimam adiicies, colliges signa Erysipelatis tum verò dolor acrior est certè minus grauis.

99. *Iecoris scirrhus, & de differentia inter scirrhum & scirrhosam dispositionem, & careinoma, & œdema.*

In Scirrho durities maior est, quàm in inflammatione: febris nulla eius causa, & musculi ventris è regione illius macilescunt. Cum tamen augetur, vt sit magis tactu conspicuus, aduenit aqua intercus, & non potest cognosci. Verum ex hoc videtur aqua primum colligi in iecore ipso non in ciuitate ventris, nam est impedimento quòd inferius descenderet ad imum eius: sed si sit, per multos dies antea collecta fuit, & tunc tumor in pedibus, & imo ventris potissimum est signum. At in scirrho materia fæculẽta & terrea iam extrea venas collecta est. Sin autem soiùm sit in venis scirrhosa est dispositio, cui si occurratur tenui victu secundum triplicem rationem, & incidentibus, atque attenuantibus è iuuenibus omnes, è senibus quidam euadunt. Signa sunt quoniam tumor premendo cedit, quia adhuc substantia iecoris sana est reliqua adsunt. At si tumor non adeò sit circumscriptus neque durus, erit à cruda pituita, si mollis & dolore carens ædema, in omnibus autem iecoris tumoribus, ac etiam collectionibus facies ostendit humoris qualitatem. Quòd si sit carcinoma (cuiuslibet enim carcinomatis, cuius causa externa non præcessit, vt ictus, radix est in iecore ipso (glandula in modum, tumor durus in iecore cum dolore & calore perpetuo citra febrem, & si præcesserit, retentio sanguinis corrupti consuetæ euacuationis, iam hoc manifestius est. Et non gignit ascitem, quia glandula non augetur iecore in dies se exonerante. In elephantiasi autem plures tales sunt, nam nihil horum esse potest nisi à iecore ipso.

100. *Vesicæ fellis morbi.*

Et Vesica fellis quidem impletur quandoque bile, vel quoniã non potest expellere ob imbecilli

imbecillitatem maximè ex frigida intemperie quæ tenui substantiæ, & exangui facillimè aduenit, & plurimum obest. Aut quoniam repleta nimis, atque ob id extensa laxatur, nec potest se comprimere. Quibusdam lapis innascitur, qui grauitate distrahens eam debilitat, vt quod intus est non possit effundere, tùm verò huiusmodi hominibus scabies indomita accidere solet, vel quia obstructæ sunt viæ per quas eiicere consueuit, apertæ per quas recipit. Demùm quod aliquid pituitæ aut humoris secum habeat bilis, vnde tenui resoluta parte crassa ad expulsionem inhabilis redditur. Vidi nobilem Bononiensem de Bobiis cuius vesica fellis adeò tumida erat, vt lapidi rotundo in acutum velut pyro tendenti assimilaretur.

101. *Lienis morbi.*

Commune est in omnibus lienis morbis, quemadmodum suprà diximus de iecore, vitiari colorem totius corporis, sed faciei præsertim (quòd ille soleat esse nitidior ob multitudinem sanguinis & spirituum puriorum, & tenuitatem cutis, & maiorem recipiat mutationem propter contractiones quæ fiunt à corde & cerebro, vt in timoribus, tristitia, verecundia) ad fuscum, & nigrum. Sin autem mista sit dispositio ad viridem, vt in secunda parte diximus liuidus autem membris principalibus, vt cordis & cerebro proprius magis est, vnde in morituris morientibus & mortuis maximè apparet. Morbi reliqui proportione respondent morbis, sed sunt grauiores in viscere, & in læsione leuiores. Qui verò in compositione ei accidunt magis comspicui ob illius substantiæ raritatem, & omnes illius noxas notatu dignas consequi solent, ventriculi euidentes mutationes, velut vomitus sanguinis nigri, aut omninò melancholici. Is ergo cum ad ventriculi os melancholiam effuderit, peculiarem morbum facere solet: in sapientibus quidem mœrorem & somnia terribilia: in aliis etiam timorem & melancholiam. Et ex hoc genere est morbus niger de quo in secundo de Morbis.

102. *Lienis tumores.*

Iuxta hoc ergo inflammationum, febris, & reliqua præter dolorũ minora sunt, velut sitis & vigilia & vomitus: vomitus autẽ aquæ subnigræ aut viridis acidi saporis, dolor autem maior aliquanto quã in iecore, grauitas tamen minor. Et in tumoribus excrescit mirum in modum, quamquam persæpe tumorem mesaræi aut musculorum pro lienis scirrho aut tumore accipiant, cætera, vt dixi, pro ratione iecoris. Verùm tumores illius semper difficultas spirandi, & dolor ad tactum (si scirrhus tamen non sit,) & fames aut nulla, aut canina sed hoc sæpius, & corporis totius extenuatio sequitur. Memineris etiam quòd partes habeat tres conspicuam, & auersam quæ est sub illo ad posteriora respicientem, & quæ est sub mendosis costis latitans.

103. *Iecoris & lienis tumorum à musculorum tumoribus differentia.*

Scirrh & inflammationes iecoris sunt in vnum collecti: musculorum oblongi. Et ideò ob duritiem facilius est scirrhos quàm inflammationes distinguere. Cũ etiam scirrhi iecoris extenuent corpus valdè: Et in abscessibus iecoris & lienis mutatur magis color faciei, & pulsus non est adeò durus.

104. *Renum.*

Est illis proprius quidam affectus quem vocant Diabetem, & est mictus plurimus humoris non mutati, cum siti inextinguibili, atque hic sensim incipit, velut & canina fames. Sed videtur ob hoc repentè incipere, dicit Galenus, quoniam cum renes careant sensu animali, non sentit patiens illius initia, donec ex multitudine mictus in admirationem ducatur, & ob huiusmodi sitis atque potus memoriam dicebat ibidem: qui ex magna siti confertim bibunt quatuor pericula incurrunt, ne euomant idque minimum est: vt effluat per intestina statim, & lienteriam excitet, vt retineatur, & disrumpatur homo quod sæpè accidit, & vt in diabetem transeat, Sed & quintum si non prorsus optima sit aqua, ne in malum habitum. Et vt hæc dispositio sit à calore & siccitate, & fermè non nisi in locis calidis, ita in nostris regionib. fit alia illi ex vngue contraria, vt cum exiguo potu (quippe sine siti) incredibilem mingant vrinæ quantitatem, & in processu temporis multo maioris ponderis, quàm sit corpus totum infirmi, cum cibo & potu interim assumpto, & sanatur cum calidissimis & siccissimis medicamentis per longum tempus exhibitis.

105. *Renum inflammatio & vlcera.*

Si quis dolorem cum pondere in renibus sentiat, & si conuersus in ventrem, & in alterum latus pondus perceperit, & rigores interpolati & inæquales cum febribus inordinatis sequantur, inflammationis renum hæc sunt indicia. Quòd si post saniem, aut à sanguinis mictu excernat, & dolor adsit, vlcus in eis esse ostendit. At verò si sine his ambobus, & sine dolore vesicæ vel membri, expurgatio est partium superiorum, nihil patientibus renibus, correspondens fluxui epatico cum & in illo venosum genus expurgenur, nihil patientibus intestinis. Cum verò sanguis cum vrina exit, & à membro & à vesica & vreteredibus excerni consueuit, sed paucus, & cum dolore, à renibus autem multus, & citra dolorem, persæpe ex circuitibus, quandoque ob laxitatem oris venæ emulgentis quæ se reni inserit: sed hoc difficile est noscere nisi lapillum aliquem prius emiserit: hoc enim est indicium quòd à renibus excernatur. Cura tamen & locus è regione positus fermè sunt eadem. Et scias quòd potest esse vlcus in renibus absque dolore ob substantiam eius, & sine sanie quando fuerit in meatu; & cognitio pendet ex diuturnitate passionis quæ est continua fermè: Et quòd mingitur non est sanguis verus, sed dilutius & obscurius, & cum flagrantia.

106. *Lapillus vbi de renum dolore, acri difficultas.*

Porrò in lapillo & pilis magni dolores adueniunt, & vtrisque ab initio vrinæ tenues, aut etiam retinẽtur. Post crassæ, & tamẽ

contenta

contenta diuulsa. Inde arenosa subsequuntur, & non lapilli, aut sanguis; & dolor pungens est. Quocirca de duobus dubitare expedit: primùm quomodo accerrimus ex lapillo contingere soleat dolor renibus, cum ipsi non expiant ramos neruorum nisi paucos & exiguos, vtpote ex fine sextæ & septimæ coniugationis cerebri, & in membrana ambiente non intus: velut & iecur & pulmo, quæ membra obtuso sensu prædita sunt: præsertim cum etiam de abscessu fateatur Galenus non solùm in illis, sed etiam renibus esse exiguum ex inflammatione dolorem, ac fermè solùm grauitatem quandam, in lapillo tamen acerbissimi sunt adeò, vt nobilis mulier de Raudis Hyppolita fassa sit extremos esse qui partus cruciatum superarent. Est & difficultas de vrina, quomodo percoletur, cum constet septo membraneo medio diuidi renes, nec tamen ab illo percolari velint. Igitur causam huius manifestam prodit Vesalius, quoniam scilicet perforata sit illa membrana cribri instar, vt solum lapillos retinere possit non arenulas, nedum tenuem vrinæ colluuiem. Igitur diligentia naturæ percolatur, quòd primum venarum & arteriarum oscula in tunicas desinunt, vt non pateat exitus per ora earum fermè, vt inter cauæ & gibbæ iecoris venas, sed hoc non satisfacit, quoniam excrementosa potius quàm sanguis retinerentur, & ita stillantus vrinæ prodirent atque sanguineæ, cuius contrarium euenire solet, nulla igitur arte componi potuere renes ad hanc symetriam, vt sanguis retineretur, & sanguine crassiora prodirent. Hypostasi enim liquatus sanguis tenuior est; at naturali facultati facile fuit, vt cum renes essent validi, crassi & partium diuersorum parúmque sanguinis vrina contineret, totus exsugeretur. At dolor hinc prouenit, quòd tunicæ illæ neruosæ sint, velut & membranæ aliæ ventriculi, & intestinorum quæ à frigido pungente plurimum læduntur, grauémque excitant dolorem, vt alibi docui; at in iecore & pulmone & liene nullæ eiusmodi sunt; à calidis ergo in renibus dolor actis non generatur, sed à frigidis tantum: in pulmone verò & iecore, aut liene, neque à calidis, neque à frigidis tales dolores excitantur. Vreteræ verò plurimum adiuuant ad doloris magnitudinem ob substantiam vesicæ similem. Sapienter ergo hoc de sensu factum est in venibus quòd ob tot excrementa immunda, sabulosa vndique confluentia ex toto corpore, non ex iecore solo (nec ipsis comprimere se valentibus non solum ob duritiem, sed longè magis, ne compositio, tàm exquisita quid finistri pateretur, ad excernendam vrinam, aut purgandam, aut coquendam inutile (lapides geniti nisi obtuso fuissent prædîti renes, moram ibi ducerent, & renum corpus diuideretur, atque vias obstruerent, vt altero horum duorum incommodorum plus quàm dimidium humani generis perire necesse fuerit.

107. *Vreterarum.*

Locus, tendunt enim à latere ad os pubis, & operatio læsa, intercipitur enim vrina, & natura doloris pungentis, aut lacerantis & magni.

108. *Vesica.*

Morborum quædam signa sunt non illius, sed vt via est, quemadmodum pus quod persæpè ex pulmonis aut pectoris suppurationibus expurgatur, dictum est autem de his. Dolores autem ex loco ex operationis læsione & tactu, scabiei, vrigo & pruritus & fœtor vrinæ, sedimen furfureum, & vrina est velut aquæ mista, & quandoque cum ea exit modicum sanguinis.

109. *Vesicæ inflammatio.*

Loci affecti dolor pungens, & cum pondere febricula, Delyrium, vomitio bilis syncerae, vrinæ suppressio, & quandoque fæx retinetur, & exterius rubor apparet, & iuuantur à perfusionibus, & aquæ tepidæ vapore, symptomata autem eius praua sunt sitis, & nigrities linguæ, & spirandi difficultas, & frigus extremorum, & si perueniat ad suppurationem apparet rigor, & frigus inordinatum. Ideò nota hæc signa quæ non sunt pathognomica; maior est difficultas in dignoscendo inflammationem eius ab inflammatione musculorum propinquorum, & præcipuum est Delyrium, magnitudo febris, & vomitus bilis præsertim sinceræ. Et symptomata mala si superueniant difficultas spirandi, & frigus extremorũ, iam sumus certi.

110. *Iscuria, Dyssuria, Stranguria.*

Membrorum operatio læditur quandoque propter ea quæ eis insunt, nec tamen sunt ex illorum substantia prognata, velut vrinæ suppressio per lapidem, trumbos, arenam, pituitam, saniem; hæc omnia sunt accidentia, affectus minimè: At si ex vlcere, aut vesica refrigerata non solum accidens est, sed affectus. Tum verò actiones quædam quæ à duobus perficiuntur aliæ sunt ambæ naturales vt eiectio chyli in duodenum: nam & retinens pylorus naturaliter contenta exprimit, aliæ ab ambabus voluntariis, vt vinculum trahendo stringimus, atque trahimus; aliæ ex vtrisque, vt mictus, & fecum eiectio: cum enim voluntariè retineantur à musculis in functione relaxatur musculus per voluntatem, exprimitur facultate naturali se comprimente intestino, aut vesica; quanquam, & expressioni naturali natura voluntariam vtrisque ex musculis ventris addiderit, quoniam longè periculosior esset inuita retentio offendentium, quàm vtilium eiectio. Verùm si musculus vesicæ retinere non queat, semper fiet diffusio vrinæ in voluntaria; non ita fæcum musculis circa annum laxatis, quòd fæces non sint adeò fluxiles vt vrina. Hyeme ergo Ischuria fit, id est, vrinæ suppressio vel obstructo meatu, vel functione constringendi se, sublata à vesica; velut ob nimiam retentionem vrinæ contenta vesica, vel ob cõuulsionem musculorum continentium collum vesicæ: sunt enim duo vnus externus magnus, Galeno notus, alius intra collum longè minor industria posteriorum inuentus. Similiter Dyssuria est cum difficultate mingere, paulò pòst autem mingit, vel cum dolore mingit, & tunc Dysenteriæ intestinorum proportione respondet. Ergo dolor in

mingendo, seu vrigo fit vel ab vlcere, vel à materia acri. Et materia acris saniosa, vt in vlcere renum, aut ob admistionem arenæ, vt in lapide, vel ichoris acuti, vt in scabie vesicæ, aut bilis (nam caliditas sola id efficere non potest.) Et dolor in scabie est maior quàm ex materia acri: In vlcere verò longè etiā maior quàm ex scabie: Et intemperies omnis maximè calida vel humida, cuiuscunque mēbri est res non grauis & facilis curationis, sed cum permanet, corrumpit membrum, & tunc est verenda. Suppressio igitur vrinæ, aut propter resolutionem est velut in retinentibus diu vrinam, aut in luxata spina dorsi. Vel ob obtusum sensum, aut obstructionem, & tunc supra vesicam, vel in collo uesicæ, vel in pene. Fit etiam vrinæ suppressio ob imbecillitatem: & de difficultate dubium non est, cum sit proprium, vt in decrepitis: cui est familiaris, & hæc antea descriptiturà Galeno sexto de locis. Sed de suppressione cum idem ibi confiteatur, vt in his inquit, qui diu continuerunt vrinam, & Princeps fatetur: dico non doceri modum, non enim comprimi potest, ideò ne detur vacuum exeunte vrina, & non compressa vesica, retineri. Id ergo rarum: & tunc etiā imbecillitas causa dici non potest retentionis, sed stillicidii. Retentionis ergo causa per se est repletio, imbecillitas autem causa sine qua non retineretur vrina: nullo modo enim imbecillitas retinere potest vrinam, nisi vesica sit plena, & valdè plena. Sola etiam repletio id facere non potest, sed solùm si imbecillitas adsit: Sed imbecillitas non sufficit ad retentionem, etiamsi sit plena vesica, nisi sit valdè plena. Ergo imbecillitas non potest dici causa retentionis vrinæ per se sed plenitudo & plenitudo magna, quia vt dixi aër non potest ingredi, ideò cōpressione sanatur. In meatu autem à lapide, aut verruca, aut carne, aut cicatrice, aui arena, aut sorditie, vel pure, aut inflammatione, vel scirrho, aut carcinomate. Fit quoque ex sanguinis trumbo sæpius estque in ea suppressione quid admirabile, vt dicebat Galenus, vt non solum contentus in vesica, sed multò magis in intestinis ventriculo, atque thorace & in cauitatibus quæ inter musculos sunt sequantur pallor animi, defectio pulsus, paruus: obscurus, frequens, vt laborans difficulter possit restitui: quinimo sæpe putredo partium, & marcor sequi solet, & refrigeratur totum corpus, & præcipuè extrema, quinetiam dicit quamuis ritè curati omnes ex grumis in vesica præter vnum perierūt. Fit & nonnunquam obstructio à Tumoribus, Inflammatione, Carcinomate rarius à scirrho. Stranguria cum guttatim mingit, vnde in stranguria semper adest impedimentun non semper dolor, in dissuria dolor, non impedimentum: vlcus autem, & dolor, & impedimentum semper cum perseuerant se consequuntur, nam dolor erodit, & inflammatio, & causa doloris vlcus efficiunt: Et impedimentun meiendi putrefacit vrinam, & vlcus efficit: ipsum verò propter saniem etiam cuncta hæc efficere potest, ideò cum vnum ex his tribus adest, plerunque adsunt, & reliqua. Cum vrina suppressa est in vesica dolor adest in illa, & tumor, & cathetera soluitur, sed in pene impedimentum est sensile. In collo autem vesicæ ex his quæ apparuerunt iam. Inflammatio autem febrem acutam & dolorem ingentem efficit. Carcinoma autem est sine febre, & adest pondus, & dolor magnus qui nullis placatur auxiliis. Caro doloris est expers.

111. *Lapis.*

Si cathétera exploretur, & resonet certum est. Aut per anum digito medio immisso, sed colocato lapide, & vt intestinum non sit ob hæmorrhoidas nimis crassum, & λιθοξόος, habeat longū digitum. Et ideò stātiin ceruice, & difficilius, sed certius supino in imo & facilius, at modò à latere, modò sursum dilabitur etiam. Quòd si non inuentus fuerit iis viis, aut æger non patitur: tunc si contingat vt sæpè, repentè supptimatur vrina, & maximè stanti, & situ mutato repentè mingit, & sentit grauitatem, & motum maximè repente sedendo, aut pedem concutiendo in terram, aut ascendendo Vesica iam exonerata, tum lapis adesse significatur, & mobilis. Quod si tangatur cathetera resonat intus & est certū signum. Quòd si cum his vrina præcesserit splendida & aquea, & arena alba in fundo statim à mictu, antequam refrigeretur, appareat, & virginem etiam sentiat, tunc potes esse securus, ac si tetigeris, & signa lapidis asperi sunt, vrigo, & lapidis qui atteritur arena, & si lapis non sit mobilis, non sentitur, nisi grauitas & vrina aquea & splendida apparet, & raro arena: Et tunc vrigo percipitur, & non est omnino tutum tunc pronunciare, sed est adeò rarum, vt nesciam an possit accidere. Et defectus omnium aliarum causarum est, commune signum in hoc non solùm morbo, sed omnibus aliis ad declarandum vnam quampiam è pluribus. Velut hic de lapide in suppressione vrinæ aut vrigine.

112. *Penis & sterilitatis viris.*

Morbi eius sunt Gonorrhœa, Priapismus, Satyriasis Impotentia ad venerem, & Sterilitas Vicus: reliqua non solùm nota sunt, sed & causas notas habent. Distinguitur vlcus eius à vesica quod sanies præuenit vrinæ exitum, & in exitu dolet. Gonorrhœa est assidua seminis effusio absque voluntate sine penis erectione, sed est accidens quidem penis, ut transitus: morbus autem uasorum seminalium, vel ob imbecillitatem contentricis, uel stimulo seminis. At Priapismus est erectio penis sine voluntate coeundi, ut persepè accidit in pueris. Fitque plurimo flatu distendente arterias, & eas tùm neruum fistulosum implente, Et quia arteriæ penis sunt maiores. Quòd si adsit semem irritat ad Venrrem huiusmodi erectio, estque tum satyriasis: quæ satyris propter tentionem veretri prompta sit ad venerem facultas, ob id ergo glans in erectione non augetur, quia ad ipsam arteriæ non perueniunt, spiritus autem ille calidus est, & humidus, & densus, & à corde immittitur, vnde flatus potius obest

obest quàm prosit. Venit autem ex renibus, nam eò transeunt venæ, & arteriæ ad colem, ideò supinus decubitus ad erectionem facit: contra defectus eius efficit impotentes ad erectionem, seminis autem ad concubitum, vtrunque verò, vel etiam seminis corruptio causa est sterilitatis. Sterilitatis ergo viri signa sunt ætas vltra lxx. annum. Semen vt aqua Impotentia magna ad Venerem. Et vt non rectè tendatur penis. Breuitas, & longitudo nimia eius phthisis hydrops non generant, aut non viuunt nati, & viri nimis studiis intenti, aut stultos: aut excessus primarum qualitatum, præsertim frigidæ, & etiam calidæ cum valdè rarum efficit corpus, & venæ post aures sectæ.

113. *Vteri.*

Propriè illius affectiones sunt situs mutatio cum quasi voluntariè moueatur ad latera vel prolabatur inferius laxatis vinculis, quanquam in omni situs mutatione collum eius pudendo annexum maneat quandoque tamen inferius descendit inde mensium mutatio, vt supprimatur, vt copiosiores exeant, vt corrumpantur, & alba prodeant, & hydrops. Tum quæ ex gestatione fœtus, ac partu seu abortum accidunt. Tum præfocatio de qua mox dicemus. Cætera cõmunia aliis, & maximè pro exemplo similia his quæ vesicæ accidunt, Et suppressionis mensium signa sunt, grauitas corporis, Cibi fastidium, Inæqualitas aliena, quòd si os vteri apertum est aut clausum: sed durum, nec tum lac est in mammis, suppressi sunt menses, si durum est os, & menses suppressi, & dolorem cum grauitate in latere sentit, aut in imo, motus loco est vterus. Signa ergo aquæ intercus in vteris ponuntur, Primò de morbis mulierum Venter sæpius intumescit, & mammæ molles sunt, & lac malum. Et putat se in ventre habere, & os vteri ad tactum gracile & humidum. Et rigor ac febris corripit, & menses praui pauci, & ante tempus deficiunt, & in processu temporis dolor augetur ad imum ventrem, lumbos & ilia. Ita dignoui solus inter duodecim medicos Vxorem Comitis Annibalis Vicecomitis laborare vteri hydrope, cum ipsa tum plerique ex medicis crederent esse prægnantem. At fluxus mensium fit aut sanguinis multitudine, feruore, aut acritudine osculorum, venarum, vel imbecillitate retentricis.

114. *Hystericapasso.*

Verius passionis nomine quod magis conueniat quàm affectus, & licet hoc nomem critici isti pro Medici Grammatici duce Cicerone refugiant, Princeps tamen eorum Priscianus admittit. Vbi etiam sciendum (sunt enim ambo hæc vna in pagina) quorum vnum medicis familiare alterum communis loquendi vsus abundè commodior redditur: sed ad rem redeo, huius duæ sunt species, prima Heraclidis Pontici qui de ea scripsit: Cũ mulier iacet immobilis absque sensu, & pulsu duntaxat aliquid caloris circa mediũ corpus relinquitur, quo à mortua distinguatur. Vt autem cum respiratione careat, cognoscamus an viuat, flocculos ex tenuissima lana (melius gossipio) è narium regione apponunt. In altera mulier audit, & ratione vtitur, & menbra mouet, sed animo linquitur, & spirãdi difficultate laborat. Vtrisque commune est corpus refrigerari, sed tamen magis in prima. Causa primæ est corruptio seminis in veneni frigidi qualitatem, in altera semen idem, sed minus exitiali corruptione laborat, aut menses. Vtraque cor afficitur, ideò Apnœam ferre potest, sed in prima consentiente cerebo: ideò motu & sensu destituitur, inde etiam quædam ex his conuelluntur in secunda cerebri loco, pectore, & eius partibus.

115. *Hystericæ ab aliis similibus morbis discretio.*

Quoniam hysterica passio solis mulieribus conuenit frustrà distinctionem aliorum morborum nisi ea supposita quesiuissemus, tametsi in comitiali posuerimus differentiam ob exempli perfectionem. Differt igitur ab apoplexia, quoniam aut non vitiatur respiratio, aut si vitiatur remanet mens & motus, si conparetur leui apoplexiæ tunc distinguitur, quia in ea non est stertor. A lethargo, quia non adest febris, & subitò aduenit. A syncopi quoniam non sudant, & in syncopi magis impallescit. A caro seu sopore quoniam corpus in eo calet, & pulsus manet in illo. A cathoca quoniam corpus est magis flexile in hysterica, neque facies adeò mortuo similis. A b alia autem catocha, quoniam in illa adest febris. A tentione quia corpus non adeò riget nec mens integra est.

116. *Sterilitatis.*

Os vteri à pudendo auersum, aut cõclusum, aut quòd concludi non potest, aut nimis distortum, aut vterus leuis nimis si vel fistula laboret, aut si carcinomate, aut nimis paruus, aut resolutus, aut intemperies immodica maximé calida, aut frigida, aut si aqua plenus sit, aut testiculis suis careat, aut menses nimium prodeunt, aut omninò non prodeant, sed hoc non semper. Et si supposita ex odoribus validis vuluæ per diem, vt aromata, & allium os illius non oleat. Et fœcunditas, & menses probe fluentes sunt propria signa sanitatis vteri.

117. *prægnans.*

Vterum absque tumore, ac duritie adeò conclusum habet, vt specilli acumen non admittat: oculi caui, & distracti. Candidum eorum liuidum fit, habent & maculam solarem in facie: id est, maculæ nigræ cum lentiginibus quæ figura solis formam referunt: appetitus cibi, & potus mutatur Saliua redundat, & morsum ventriculi patiuntur, & circa vmbilicum leuis, dolor & in ipso coitu horror, & retentio seminis, & venæ mammarum virides. Et Mammæ tumidæ, & post lac in eis, vt tempore quo infans moueri potest linteum expresso vino frigido quo imbutum erat super impositum hinc illinc in parte uentris inferiore cogat infantem moueri, Et inter iugula pulsus manifestus oculis, & pulsus fiunt maiores velociores, & crebriores. Illud tamen animaduertere decet, aliquibus prægnantibus singulis mensibus prodire purgationes, sed paucas, quia ex solo collo vteri.

118. *Prægnans*

118. *Prægnans in quo ab hydrope discernatur.*

Venter & mammæ duriores, & lac melius & os vteri siccum, & menses nulli aut boni. Dolor & febris, ac rigor nulla, aut quæ processu temporis desinunt.

119. *Masculi & Fœminæ.*

Hæc scientia velut apud Belgas lucrosa est ob pignorum certamen: adeò vt quidem mercator aliquot millia coronatorum dono offerret, si eum certum de huiusmodi reficere possem. Galenus sexto de locis affirmat, sedem in dextro latere pro masculis, in sinistro pro fœminis esse quasi certum signum adeò vt etiam in animalibus quæ geminos ferre solent, vt capris, ouibus, sit animaduersum. Mamma etiam qualis est tumidior, proportione ventri respondet, Oculis similiter, vter maior atque splendidior, & si benè colorata est, masculum, si male fœminã inquit Hippocrates.

120. *Abortus futuri aut incipientis, tum partus imminentis.*

Cum mammæ subitò extenuantur, & cũ ichor incipit fluere, & lactis multitudo præter modum, & dolores vteri magni, & perseuerantes, & fluxus ventris magnus. Et in febre facies valdè rubra, & dolor in profunde oculi, & lassitudo in toto cum grauitate capitis, aut rigore, & morbus valdè acutus, & descensus vteri ad inferiora, & morbus grauis in octauo mense. Partus autem temporis descensus vteri, frequentia mictus, dolor, & ichores descendentes.

121. *Fœtus mortui.*

Dicebat Hippoc. in libro de Superfœtatione, si qua partui vicina oculos cauos habeat, & fauces ac pedes, & totum corpus vt in alba pituita intumescat, & aures & apicem nasi alba habeat, & labra liuida, fœdus mortuus est: aut si viui nascentur non tamen vitales erunt. Dico aliud est cum cessat motus solitus, & sensim, & cum mammæ repentè extenuantur & frigiditas suminis & cum conuertitur cadit quasi pondus ex latere in latus.

122. *Vermes & Serpentes*

Vermes vbique fermè gignuntur maximè tamẽ vbi excrementa transeunt semper autẽ vbi calida sunt, & quiescunt vt in cœco intestino quibus illud magnũ est, nam in plerisque hominibus tam exiguum est quàm nullum: ibi igitur vbi tale & in recto intestino, & in colo, & in ventriculo, & in vesica præcipuè generantur, sed exigui valde: post qui in recto intestino. Eorum qui exeunt certæ notę sunt, sed quærimus eorum qui non prodeunt signa: In ventriculo odor proprius (est enim illis) declarat eos, & magna titillatio cum reuolutione, & morsus maximè ieiunis, & stridor dentium in somno, & mandunt, febris Nausea Dormitatio quædam in infantibus assidua. Et varietas symptomatum grauium cordis, & cerebri, & pulmonis absque causa manifesta. Serpentis autem deuorati si sentiat magnam reuolutionem, & morsum ante cibum, & post subuersionem, & fastidium ingens. Et dormierit in campis assuetus dormire ore aperto, inde surrexit ex sano cũ his symptomatibus. In intestinis vermes, vt in ventriculo sunt: teretes plerunque, morsus, & putredinis, & motus signa spectato: & à paruis pruritus ingens oritur: degunt enim in recto intestino vocanturque Ascarides, lati autem iunguntur, & sunt albi, & in incedibilem longitudinẽ crescunt, & non percipitur motus eorum, verùm erodunt intestina, & extenuant corpus. Et apparent in excrementis specie seminum cucurbitæ, & pulsus inæqualis, & imbecillis.

123. *Hermia seu Ramex.*

Hermiæ fiunt aliæ in scroto aliæ in pube, aliæ in semine, aliæ circa vmbilicum, & commune est eis vt sit tumor interiore ex parte, qui aut manet semper, aut saltem donec non comprimatur, & fiunt ex defluxione, aut dilatatione aut ruptura, & materia est aqua, humor, corpus venosum, caro intestinum omentum & flatus, & tres vltimæ compressione redeunt, vt vinculis prohibentur reliqua neutro modo. Et primas dignoscimus tactu. Flatus statim redit compressus. Quæ est omenti, est deterior intestinali, quia ipsum crescit, & etiam quòd non descendat trahit ventriculum infrà, & tandem interficit, post intestinalis trahit, sed non nisi cum descendit. Differunt quia intestinalis est figuræ longæ, & sentitur quandoque rugitus in ea, & cum descendit prohibet fæces & flatum exire, & redit ad ventriculum, & mouet dolorem.

124. *Podagra.*

Quoniam articularium morborum, vt latinus ille medicus dicebat, violentissimus est podagra, vt etiã qui sæpè recurrat, ideò eius propriè signa referre decet occupat sæpius pedrs, vnde etiam nomen sumpsit quod infrà sint. Et latiores etiam habeant meatus, & plus incalescant, & exercitantur. Verùm in manibus acres magis excitant dolores. Et cum prædominatur postmodum etiam reliquos occupare solet. Et collum, & spinam, & mandibulas, & cubitos item dentes, & linguam, demum etiam viscera, & interficit. Et nil aliud est podagra quàm inflammatio spontanea articulorum. Signa dolor profundus cum calore in pede aut manu, qui motu articuli valdè augetur.

125. *De Venenis abditis, & Cane rabido.*

Diximus de hoc in secundo de Venenis, sed hic adiecimus hoc, vt aliarum causarum recta notitia habeatur cum non adsint: perfecta enim cognitio exigitur non solùm vt sciamus an adsint. Maximum ergo signum est cum in corpore sano rectè viuente sine curis in bono aëris statu mutantur Vrina aut egestio, aut pulsus deiectio appetitus, aut desiderium rerum insuetarum & malarum, vigilia, aut somnia terribilia, & exitus sanguinis per loca insueta, sputo, vrina, fecibus: coniunctio differentium, vt dysenteria cum spirandi difficultate, Punctio perseuerans in ventriculo vel Intestinis, inchoati motus, vt tinesmus fæcum vel vrinæ, vel nausea, vel voluntas tussiendi lingua infecta prauo colore: liuor vnguium tristitia sine causa perseuerans: nam significat vel venenum assumptum, vel sponte genitum vel melancholiam, vel est argumentum imminentis calamitatis grauis. Et vulnus præcedens,

dens, aut nauſea hæc enim ſemper initium comitantur. Et in Canis rabidi morſu medio tempore apparent ſigna melancholiæ exitialis quia eſt ex eius genere. Et ideò amant ſolitudinem vigilant vagantur, & Caninos induunt mores. Etenim per neruos tantum aſcendit hoc venenum, & cerebrum afficitur, & cogitatio, & finiuntur in conuulſioem, & ideò ſi multus fluat ſanguis rarò pereunt, quoniam ſaliua quæ in neruo infixa eſt à ſanguine abluitur, & vis eius etiam retunditur. Et Canis rabidus abhorret aquam inde etiam cibum, perpetuo vagatur, Domum ſuam deſerit, Dominum, & domeſticos non agnoſcit. Caudem retrahit inter crura Mordet omnes obuios ſpuma circa os, Os apertum, prorſus mutus, etiamſi percutiatur, oculi rubri, lingua exerta. Corpus inflexum aſpectus toruus Canes fugiunt ſi non poſſunt, blandiuntur. Illos autem infectatur ſtudioſè, & mordet, & ſemitam in curſu non cuſtodit. Et ſi vulnus pane tangatur canis alius nen edit tametſi famelicus, nec nucem gallina: ſi vi adacta deuoret, moritur.

226. *De ſignis atræ bilis.*

Quoniam hic humor cauſa eſt omnium fermè magnorum morborum, & inſanabilium, & mortis, ideò illius peculiaria ſigna dicere propoſui, & communia ſunt temperatura calida & ſicca, ætas poſt conſiſtendi tempus, Autumnus, regio arida non perflata, morbi eius generis exitus concluſus, vt fiſtulæ antiquæ aut hæmorrhoidarum, victus ratio Propria autem puſtulæ, & maculæ, & præcipuè circa palmam, flatus hypochondriorum aluus aſtricta, vigiliæ, & inſomnia terribilia, affectus animi, iracundi, triſtes cum timore, aut ſuſpitione & deſperatione.

227. *Modus, vſus huius libri, & Vtilitas.*

Cum oblata fuerit læſio operationes conſidera ad quam facultatem pertineat, & ſi ſit cordis, an ſit generalis vt febris, & ſi iecoris, an communis, vt hydrops, & an ad cerebrum, aut membra generationis? inde conſidera membrum, & hoc ex argumentis aliorum, primùm quæ citra ſuſpicionem ſunt. Deinde ex propriis illis vndecim ſignorum generibus vt membrum affectum dignoſcamus Quo cognito conſideremus quædam ex his denuò, & quædam alia quæ adiiciemus. Velut primũm generalia, inde genus, vt in pulmonis affectibus quæ dicta ſunt de pectore Diaphratondis, & aliis. Propinqua, vt ventriculo gulam, lienem, omentum. Similia vt in ventriculo vterum, veſicam, gulam, pulmonem, inteſtina, penem: hæc enim omnia habent cauitatem euidentem per quam quippiam naturaliter tranſit. Subſtantiam, vt renum, iecoris, pulmonis, omnia enim hæc parenchymate conſtant abſque fibris. Et ſenſu ideò ſingula perpendere oportet quæ talia patiuntur. Ordinem velut in cerebro, cor etiam & iecur: nam ſunt principalia, & contingit de his quædam in aliorum tractatione dicta eſſe generaliter: Poſt coniunctionem per neruos, venas & arterias, demùm etiam ſitum, vt ventriculo cerebrum ob rectitudinem compatitur, & pulmo, atque viciſſim in ſingulis repetendo argumentum per ſigna quæ indicant alia de quibus veriſimile eſt affici non pati. Veriſimilia autem in quibus fallimur regio vt cum dolent, renes an colon? Tuſſis à pulmone an pectore vel ſepto tranſuerſo? læſionis ſimilitudo, an phrenitis, an ſepti tranſuerſi inflammatio in delyrio cauſa ſit? Modum miſtionis in tranſitu ab excremento ad excrementum, vt à pure miſto in vrina valdè, aut mediocriter, aut ſecreto prorſus ad idem miſtum, aut ſecretum à fæcibus, tranſitus ab excremento ad membrum, aut à membro ad excrementum, vt à veſica ad vrinam, ab vrina ad caput: à fæcibus, ad morbos, & ſigna inteſtinorum patientum. Conſenſus an vomitus bilis ſit à ventriculo, vel iecore? an pituitoſa excrementa à cerebro, an ventriculo? Demum magnitudo affectus. Ex ſymptomatis magnitudine, ex cauſa externa, ex cauſa interna, & loci patientis nobilitate, & auxilij.

Et ſcias quòd ſalus non aduenit niſi per iecur, conſentiente corde: nec mors niſi per cor, conſentiente cerebro & ideò mors ex iecoris morbis aduenit, aut per ἀσιτίαν, & tunc perueniunt ad uomitum, aut ventriculi colorem, & inſtat mors infra breue tempus, aut hydropem, vel conſenſu cerebri, aut iecoris cum materia ad ipſa vel iactura peruenerit. Ex cerebro autem propter reſpirationis difficultatem quam plerunque præcedit conuulſio, rarò tentio, maximè in febribus. Ex corde autem per reſolutionem quam præcedit plerunque ſyncopis, & proprium ſignum eſt, imbecillitas pulſus: aut ſuffocationem per ſuum calorem, aut ex conſenſu cerebri factam, ideò in morbis quæ ad iecur pertinent cibi appetentia eſt fermè ſignum diſtinguens mortem a ſalute, nam qui appetunt cibum, primùm poſſunt reſtaurare corpus. Et indicat ſalnum eſſe cerebrum propter virtutem animalem quæ eſt in neruis ſexti paris, & virtutem naturalem in iecore, quæ ſola diuina eſt. Nam concoctrix, & retentrix, & expultrix ſunt præſentium, appetentia etiam abſentium, ſed de his in expoſitione libri de Alimentis, & in Prognoſticorum Commentariis, quæ hunc librum ſequuntur, dictum eſt.

Porro vtilitas ipſa iam non alio quam exemplo aliquo oſtendatur, ſit qui laborat febre acuta cum vigiliis petiturque auxilium quod vires deficere videantur. hic primum conſiderabis, an morbus iam inualuerit, vt cerebrum, ſi nimio calore, aut ſiccitate laboret, vel vtriſque? an id ob vapores ſolùm contingat, vel ex vtriſque, nam ſi diuertere ſtudeas, nec vapores adſint, malum augebis cerebro magis exſiccato. Si cerebrum perfuderis ſoli vapores in cauſa ſint, plus ſatis trahes vaporum nec quicquam proficies, ſi vtroque peccet, & ſi vnum auxilij genus tantùm adhibueris, parum proficies. Et ſimiliter ſi vtrumque, & in vno tantum peccet. Præterea ſi humida calida cauſa, aut frigida ſiccæ deduces, in catochum: aut ſi vtraque vni, aut ſi vnum vtrique, tunc non proficies, ſimpliciter ergo

ſex

ſex modis agere licet ratione loci cauſæ, totidemque ratione qualitatis calidæ, aut ſiccæ, aut vtriuſque. Triginta igitur modis adhibere curam cuilibet vigiliæ licebit, inter quos vnus tantum vtilis eſt, alij mali, nonnulli valdè mali. quidam etiam pernicioſi, aliqui etiam ex his valde pernicioſi. Vt triginta quinque modis in quouis vigili peccare liceat, vno tantum auxiliari. Sed & rurſus ſi non perpurgatus ſit adhibuerisque ſomnifera, omnino perdes ægrum, niſi quempiam bona fortuna, te inuito ſeruauerit eum, adhibitis. enim ſoporiferis cum illa vapores craſſos ad caput mittant, qui cum bilioſis, aut melancholicis, aut ſalſis ſanè ſemper putridis, & crudis miſti mutabunt eos ob craſſitiem: inde catochi, & cari, & comata vtriuſque generis, & ſomni à quibus deterius affecti excitantur, vnde etiam phrenitides & mors. Tum ergo auertere tantùm expedit, & à cauſis noxiis cauere quod in omnibus fermè caſibus ſolum tutiſſimum eſt. Neceſſe eſt igitur morbos & morborum cauſas ſcire, quæ conmodiſſimè explicatæ ſunt in hoc lib. Vt demum cum Hippocrate fateamur omnes ægros poſſe ſanari. (Siquidem omnes qui pereunt ob id pereant quoniam non tempeſtiuè morbo occurritur, quòd ignotus ſit) niſi vel ab initio omnia ruant, dolent renibus, & tòto corpore, non appetunt, vigilant, aut ſomnus damnum affert, diſperant de ſalute, aut ſi morbus eſt inſidioſus, ægrotare non videntur, ſed meſti degunt, & vires abſque cauſa collabuntur, & non congruentia patiuntur.

DE

DE VRINIS, LIBER.

PROOEMIVM.

VM præcipuarum, trium artis Medicæ tractationum scilicet dissectionis ac pulsuum, tum vrinarum, duas quidem priores Galenus attigerit, hanc verò vltimam quæ omnium ad curam atque prædictionem est præstantissima ne vel vt dici solet à limine salutauerit, operæ pretium facturum me esse duxi, tum præsertim quòd neque alius quisquam cuius monumenta ad nos peruenerint, præter vnum Actuarium qui & ipse tum pauca & pertrita inter tot atque recondita, atque ex his nonnulla etiam falsa, omnia verò sine demonstratione tractauerit si vniuersam hanc methodũ Petre Donate Cæsiæ præsenti in disputatione docuero. Nam cum dissectio plus ad contemplationem quàm ad curam pertineat maximè minutarum quarundam partium, pulsus verò & minus tanto notus vrina quanto visus certior in nobis est tactu, atq; etiã multò minus cum vrinarũ cognitio & notissimis differentiis, pulsum autẽ obscurissimis innitatur, & neque vt in illis aliorum iudicio & maximè idiotarum quod certissimum vt syncerissimum est vti liceat, id etiam vrinarum doctrina habet peculiare, vt causam morborum qui ex materia pendent nos præter pulsum doceat, vnde curandi intentio tota sumitur. Sed neque in prædictione par est pulsus exquisita cognitio ei quæ ex vrina sumitur: cum coctiones ac cruditates nos doceat, atque opera nutricis facultatis à quibus Hippocrate teste salutis ac mortis tum etiam Galeno iudiciorum & aliarum functionum omnium quæ ad mobi sanationem pertinent ratio pendet. Seu ergo rei difficultate deterritus Galenus, seu quod illi familiare fuit alienis laboribus inniti non potuerit, seu omnino scripta hac in parte vt multa alia præclarissima eiusdem viri interciderint, certè nulla alia in causa neque nobiliore, nec magis necessaria Medica scientia plus manca euasit. Quamobrem eam attingere aggredimur more nostro imo Aristotelis atque cæterorum sapientum vitorum à nobis notissimis initium facientes.

CAPVT PRIMVM.

Causæ concretionis vrinæ.

OTISSIMVM igitur illud est & quanquam alias à nobis in libris de Subtilitate (qui omnium disciplinarum non solum naturalium & liberalium sed etiam supernaturalium ac Mathematicarũ tum etiam mechanicarum principia continent) demonstratum, esse causam concretionis vrinarum adipem quẽdam, nihilominus vt ea quæ ibi ob operis paruitatem breuiter & obscurè tractata sunt hic doctrinæ clarioris causa dilucidè & diffusè etiam omnino explicabuntur. Decet autem nos iuxta consuetudinem nostram. (Quod etiam alias testati sumus) obscura clarissimè tradere vt clariora obscurius ob causarum inuentionem: at in abditis causæ cum sint obscuriores luminis non parum addere necesse est. Ob similitudinem etiam & affinitatem multorum necesse est explicatius loqui, tum præter reliqua quod de hominum salute ita agit vt nihil maius illius causa vrinarum scientia excogitari possit. Mitto difficiliores quæstiones atque magis ambitiosas quam vtiliores: velut quod à diffinitione ac propriis in tractando initium ducere oportuisset? Sit sanè ita vt ordinatim res tractaretur, atque melius memoriæ mandaretur, sed tum tanto confusius, aut minus

certam doctrinam tradere necesse esset, quòd non eadem nobis atque naturæ nota sint prius, aut igitur repetere, aut omnino sine demonstratione, quod magnæ iacturæ essent hęc omnia scripsisse necesse fuit. Quãobrem absit tantum nefas, & iam ad ipsam rem transeamus. Illud primum supponentes docente sensu quod aqua munda, neque paucis horis neque etiam diebus concrescit. Quòd si gelu concrescat & gelu tamen illud perspicuum est vt crystallus & pleræque nobiliores gemmæ. Huic autem si parum macræ carnis nec diu incoxeris in æstate ius fiet perspicuum per se & quod etiam multis post horis non concrescat, neque tamen dilucebit vt aqua. Sed fac caro pinguior sit & aliquanto maior pauloque magis coquatur fiet rursus ius perspicuum sanè sed non adeò vt primum non tamen concrescat neque æstate, neque etiam mediis temporibus. Hyeme autem congelatum fiet turbidum. Sit denuò frustum carnis maius, diu excoquatur, non tamen valde, sit etiam pinguius, hoc quidem licet non sit turbidum, nec æstate concrescat, hyeme tamen mediisque temporibus fiet turbidum, ita sensim mole pinguedinéque auctis fiet primo vt licet clarum sit dum calet, æstate tamen refrigeratum concrescat. Demum etiam turbidum post ipsam coctionem & in ipso coctionis fine omnibus ferme ad extremum deductis. Vides igitur concretionis, tres planè causas manifestas, pinguedinem, & pinguedinem humori mixtam, & frigus, neque alias licet inuenire causas. Quis igitur dubitabit, quin etiam in vrina idem contingat? Cum ergo vrina concrescit aut ob frigus extremum aëris concrescit, aut ob pinguedinem quemadmodum etiam in febribus. Indicio etiam est sic esse quoniam in omnium vrinarum concretarum summa superficie aliquod simile adipi manifestè deprehenditur.

CAPVT II.

Vrinarum quæ concrescuntur numerus & reliquæ generales differentiæ.

Vrinæ ergo aliæ claræ mingantur inde concrescant, aliæ claræ perpetuò manent: aliæ verò turbidæ minguntur ac manent, aliæ magis concrescunt aliæ sedimento infra dimisso clarescunt. Quæ autem claræ minguntur, post concrescantur, demumque sponte clarescant, nódum à me visæ sunt, vixque ratio admittit, scientibus nobis quod scil. concrescãtur à frigore concrescũtur, quomodo ergo concreta iam pinguedine nisi calor superueniat clarari rursus poterunt. Ignis autem auxilio frequentissimè contingit, separat enim pingue ab aqueo. Cæterum concrescere, aut claram esse vrinam differentia vna est atque ea, vt dictum est multiplex, alia à substantia sumenda, alia à contentis, alia à spuma, alia à circulo, alia à supernatantibus, alia à multitudine paucitatéque, alia à successionibus, alia ab odore, alia à cõparatióne rerum naturalium, alia à generibus morborum, alia à complexionibus, alia à singularibus, alia à commotione, vt sint in vniuersum quin decim generales. Singulæ vero harum in plurimas partiuntur differentias. Sunt præterea aliæ differentiæ propriorum membrorum in quibus generantur causa vt renum vesicæ vretarum. Sunt & quædam significantes morbum, aliæ morbi causam, aliæ magnitudinem, aliæ salutem aut mortem. Est etiam consideratio de substantia vrinæ naturali ac partium eius, tum causis harum quæ ordine doctrinæ anteponenda fuit. At de his omnibus dicendum est.

CAPVT III.

Causa cur calor separet, frigus conturbet.

Cvm verò in vrinis calor separet, frigus autem conturbet, in aliis autem liquoribus contrarium contingat, vt in vino ac decoctis aquis, magnã affert dubitationem. Verum aliud est clarare, aliud separare, neque enim calor separat sed quæ sunt diuersarum substantiarum miscet, frigus autem separat. Sed quomodo separando concrescit, commiscendo clarificet? dubitatione dignum est. Igitur quod crassum est ac terreum dum cogitur separatur, descẽditque ad imum, claramque vrinæ substantiam reddit, at si tenue sit occupat vrinæ substantiam, cumque densum sit, illam turbidam efficit. Semper ergo frigus densas & cogit, sed leue tenue pingue condensando concrescit vrinam: crassum verò graue terreum, cogendo quoniam descendit, vrinam reddit clariorem ac puriorem. Indicio est quod in talibus vrinis athomi, corpusculáque quædam remanent quæ mouentur facile: quoniam licet ex substantia densa & graui essent, ob paruitatem tamen descendere non potuerunt. Tales igitur vrinæ terream substantiam declarant. Contraria ergo ratione calor dum spargit, si pingue sit claratur vrina, quia licet misceat pingue tamen perspicuum euadit. Sin autem terreum magis, proculdubio facta permixtione denuo concrescit. At dices hæc omnia satis assequor vt rationi consentanea, sed quomodo, frigus condenset pingue non video? cum condensata pinguedo minor euadere debeat, at pinguedo semper totam vrinam tegit, atque occupat, imò plerumque in fundo matulæ pars non parua præpinguis tamquam non tota potuerit spargi per totã vrinã, subsidet? Ratio ergo quòd dum frigus adipem cogit: si aquea pars multa sit necesse est quod sæpe vidimus in ea magnam partẽ vrinæ esse perspicuam, paucã autem pinguẽ & opacam, at si humor præpinguis multus, aqueus autem paucus, idem continget quod in oleo puro sed minus euidens, at oleum videmus dum liquidum est esse perspicuum, dum à frigore cogitur opacum, terreum igitur quod sparsum est in vnum coactum efficit opacum quod antea erat perspicuum. Ergo

go opaci non omnis pars opaca est, vt verò seruetur quantitas dum partes quædam coguntur alias rarescere necesse est, aut quod verius est, minuere.

CAPVT IV.

Obseruationes circa vrinas.

COlligenda est vrina matula vitrea perspicua rotunda in imo, ac tanta rotunditate vt vesicæ capacitati coæquetur, ita magna virorum parua autē puerorū, tegatur & loco calidiore hyeme quam æstate: reponatur, non solum ne ab hyemis frigore conturbetur, sed quoniam hyeme corpora sunt calidiora, debet ergo apponi loco adeò calido vt est vrina cum mingitur, nec tamen in sole aut apud ignem. Integitur autem ne puluis incidens speciem telæ & supernatantis pinguedinis referat, oportet etiā cauere ne omnino moueatur aut agitetur. Ignis & sol vrinam non parum tingunt, ideò vrina si clarescat, ignis beneficio præcipuè si moueatur magnum errorem affert. Sciendum enim vt in arte parua curandi declaratum est, quòd duæ vrinæ inter se erunt exquisitè similes ferme, & iudicio etiam maioris partis medicorum, nedum idiotarum, & in eisdem morbis, atque hominum conditionibus, & tamen altera mortem imminentem significabit altera salutem, quomodo ergo vel leuissimo in videndo errore admisso aliquid securè, aut saltem tuto pronunciare poterit? Et ideò cauendum est ne error omnino aliquis in videndo committatur. Et similiter quædam sunt quæ mutant vrinam multum, vt vigilia ira etiam Rhabarbarum aromata cassia nigra cepe alia porri omniaque ex cedentis odoris aut saporis & omnia ferme insueta. Et propter hæc quidam dixerunt vrinas esse fallaces. Sed hoc non contingit ratione rei ipsius, sed naturæ oscitantiæ imprudentiæque. Ea tamen diuersitas quæ tanti refert, non est nisi in conuersione colorum puta ad colores non eiusdem speciei, & ita contentorum & nebulæ supernatantis quæ in aliquibus significat hecticam, in quibusdā est cum perfecta sanitate. Et ita vrinam pauci dignoscunt quæ tamen mortis certæ, & febris factæ iam confirmatæ firmum signum est. O quoties ostendi medicis colores euidentes, quos ne ipsi adesse suspicabantur, fatebantúrque & admirabantur artificem quem oderant & insectabantur. Hac tamen in parte Galeno felicior, & æmuli mei minus mali, quod prædictiones quibus pluribus notus fui, non in alienas scientias (quod tamen in me facile fuisset) queādmodū de Gal. qui tamen Astrologiæ imperitus erat, sed in scientiam Medicinæ retulerunt. Opus ergo singulis vrinis certo ordine collocatis vnamquanque diligenter explorare. Primo quidem à latere inde supra inspiciendo, post obducto brachio, inde in sole, tandem etiam supposito pallio nigro. Consideranda etiam quæcunque superius dicta sunt in singulis, & an mingendo vriginem impedimentúmve aut calorem perceperit. Cumque vrina quatuor principaliter significet, morbum causam morbi coctionem aut cruditatem mortem vel salutem: non minus in tribus primis quæ ad salutem ægri pertinent, quam in vltimo quod ad solam gloriam tuam debes esse diligens. Sed cum in illis partibus debeas esse diligentissimus, in has debes esse prudentissimus, vt non solum vnam sed plures obserues ac processum earum atque mutationem, addita etiam aliorum signorum in hac parte præcipuè spirationis consideratione. Quamquam vrinæ si rectè explorentur in morbis, in quibus materia in venis consistēs causa est & morbi & causæ & coctionis plenam & solæ notitiam præbeant, vitæ autem & mortis plenam, licet non solæ: nam si vrina mala est æger morietur, nec alia cognitione pulsus aut spirationis indigebit. Alius tamen poterit etiam mortem ex spiratione licet non tam certò, alius ex pulsu licet etiam longè minus certè prædicere. Ego tamen hæc vt consideres non perhibeo, maximè vt propinquitatem cognoscas exquisitius mortis, & quia non forsan omnia quæ in hoc libro tam diligenter & plenè poteris intelligere aut in singulis morbis animaduertere. Memineris etiam eius quod in Apologia nostra aduersus Thesalicum medicum dictum est (prædictiones scilicet) ad mortem certiores esse quam ad salutem, quod mors nullo errore in vitam velut vita in mortem commutari possit. Itaque tum hæc tum alia, sæd hæc præcipua animaduertere decet volentem ex vrinis præcognoscere, at alia posterius dicemus. Vbi enim diu ac diu vrinam consideraueris ita vt reiicere iam deliberes, tum etiam commonenda est, vt discas quomodo contenta sibi firmiter cohæreant, vas vero ipsum omnino purum sit ac mundum, & neque post sextam horam eam fidem quam ante cum nuper mictæ fuerint, adhibebis.

CAPVT V.

Vrinæ concretæ an eædem turbidæ cur etiam iumentorum vrinæ turbidæ.

CÆterum nimis oscitanter ne imperies dicam Galenus de vrinarum differentiis locutus est, cum concretam turbidæ quasi eiusdem essent generis: opposuit nam contraria in eodē genere constitui oportet, atque etiam maximè proprio vt albū & nigrum in colore, calidum & frigidum in qualitatibus, amarum & dulce in saporibus, iniustum in recti deliberationem. Neque sufficit vt iustum opponatur auaro aut luxurioso, quod sub moribus vtraque contineantur, aut vno ex quinque habitibus animæ, alterúmque sit bonum reliquum malum. Sed vt dixi sub proprio & minimo genere sub quo genus aliud non sit, esse debent. At concreta & turbida, non vnius talis sunt generis? quin etiam ex turbida

bida fiat concreta: vt magis hæ contrariæ sint inter se, quam clara ex concreta ei quæ ex clara concrescitur. Sed neque turbidæ & concretæ sunt contraria: sed magis tamen contrarietati proximæ, quã vt vna eademq; sit. Ostendit plane causã, vtriusq; vt diximus, ni cum à crasso humore & terreo morbosóq; vrina turbida fiat & à calore, quæ etiam à frigore soluatur: concreta à pingui & natura leui & perspicuo tum à frigore, quæ soluitur à calore. Aspectu verò concreta à turbida ita differt vt vulpes à lepore, nam in concreta nihil vides nisi vrinam concretam & nihil etiam perspicui: in turbida ferme semper perspicui aliquid est & partes quæ turbant & quæ turbantur, adeò vt ni prorsus asinus sis alteram ab altera etiam nemine monente dignoscas. Et si non dignoscas iam planè non sis medicus sed multis idiotis inferior. Quòd verò turbida concrescatur causa est, quia turbida vrina est clara sed permixta, atque ideo turbulentia ad contenta pertinet, concreta ad ipsam vrinæ substantiam. Vnde ex hoc soluitur non leuis dubitatio scilicet an sedimentum propriè Græcè ὑπόστασις, in concretis ac turbidis pro materia sit? Nam in turbidis est: atque id cum concreta est planè nullum est: cum concrescere incipit globosum est. Sedimentum enim globosum fit cum ei terrea substantia admiscetur, cum verò abundat nec separatur globosum est. Et si etiam magis dissoluitur totam vrinæ substantiam efficit turbidam. Est igitur materia turbulentiæ sedimentique vna & eadem: sed sedimenti concoctum à naturali calore non ab alieno concretum: in perturbatis omnino seu turbidis crudum & alieno calore agitatum. Cum vterque calor viget vtraque materia adest cruda & concocta: & vterque calor naturalis & alienus, tantoque alteruter maior, quanto turbulentiæ aut puritati proximior fuerit: nam sedimenti multitudo non caloris naturalis, robur sed materię abundantiam significat. Porrò non tempus est vt nunc quomodo sedimentum fiat edoceam: neque qualiter ab aliis quæ in vrina subsident rebus differat, declarem: sed sufficit vt quod subsidet si prorsus naturale sit sedimentum simpliciter dicatur, si prorsus alienũ à natura, vt furfures farina pili communi nomine retrimentum: sin medium quodammodo sedimentum cum adiectione: vt sedimentum crassum diuulsum rubrum globosum atque ita in reliquis doctrinæ clarioris causa. Neque opportunum duco, vt Galeni more integras paginas ne dicam libros vt ille facere solet, contendendo absumam. Cui hæc non satisfacient non legat si è re duxerit. Elogium meum est: Tempus possessio mea. Et rursus illud nihil apud nos tempore preciosius. Sed iungendum vitium reprehendo, in vitium incido. Reuertor ergo ad propositum: non idem est sedimentum & turbulentiæ causa, sed tamen materia vtriusque eadem est. Differunt autem non solum quia vnum est concoctum, aliud crudum sed à naturali calore: nam sedimentũ cum à naturali calore fiat cogit, ille enim semper cogit: turbulentiæ autem materia, quam retrimentum sparsum appellare possumus à putrido violentóque calore agitatur, atque ideò spargitur. At in conturbatione nihil penitus differunt sedimentum & materia illa pinguis: sed forma prorsus conueniunt. Id solum interest, quòd sedimentum non est concretum à frigore, materia conturbatione concreta est & is copiosior sedimento. Indicio sunt quod quæ claræ sunt vrinæ cum tenui valde sedimento non conturbantur: contra quibus plurimum & crassum est sedimentum faciliter & celerrimè conturbantur. Et etiam quod cum concrescit vrina si sine motu leuique calore restituatur apparet confestim concretum sedimentum: vt non obscurum sit in conturbatione non fuisse corruptum sed latuisse. Altera quoque dubitatio manifesta fit, scilicet cur iumentorum vrinæ sint turbidæ. Videntur autem & turbidæ & concretæ: turbulentiæ causa est copia humoris crudi cum calore immodico, secernitur enim plurimus humor crudus tum ob cibum terreum grana frondes ramulos fænum, tum ob cauitatem magnam quæ necessaria fuit vt tãtum cibi recipi posset, quantum pro alimenti naturalis illius paucitate satisfaceret. Accedit horum animalium vigilia longa breuis somnus vt nisi maximo calore & multiplici ventre iuuarentur statim post lactationem interirent. Horum ergo animalium non sic canum aut vulpium vrinas necesse est esse turbidas. Sed & concretis similes sunt ob paucitatem innati caloris, vnde immodicè refrigeratæ quamuis purum pingues peruertuntur. Actuarius verò dum huius concretionis quam crassitiem vocat causam reddit, incredibile est quam ineptè de his loquatur ac pueriliter, vnde nihil mirum, quod vir esset vt existimo cuiusmodi nunc plures sunt, & Galeni ætate Thessalus, & Hipp. tempore Gnidij medici, qui per mille technas milleque dolos ad famam improbæ multitudinis ascenderunt. Nos autem declarauimus in lib. de Arcanis Æternitatis quænam sit omnino horum errorum causa. Certè id affirmare contenderim illum ne hanc materiam digito attigisse: cum tamen septem libellos conscripserit. Galenum in pulsuum tractatione imitatur, non secus ac gauia olorem, cuculus Philomelam, nam & de differentiis atque iudiciis tum causis ac præsagiis binos ac binos in vnoquoq; argumẽto scripsit. Vt ergo ad rem redeam, si medicamentorum historiam solum ille conscripsisset forsan vituperari non poterat: quòd res illa nec iudicio nec ingenio nec scientia rerum naturalium sed sola narratione indigeret. In iumentis igitur, cum calor naturalis acutior sit sed non magnus, vrina turbida & aliquãtulum concreta euadit, non fit in canibus aut vulpibus, quorum historiam nunc prosequi superuacuum est: multo verò minus in hominibus. Verum hoc discrimen concretæ atque turbidæ bonorum omnium author Hippocrates nos docuit dicens, ὁκόσοισι δ' ἐν πυρετοῖσι τὰ οὖρα ἀνατεταραγμένα. Idest febricitantibus quibuscunque vrinæ concretę declarãt qualiter, οἷον ὑποζυγίου, idest quales subiugaliũ: non ergo de concretis aut cõmutatis

sed

sed concretis seu turbulentis aut turbidis (nihil nominis varietatê moror modò de re ipsa constet, loquitur. Demiror autem quod febricitantibus omiserint cum falsam efficiat scientiam: turbida enim vrina quæ præter febres accidit citra dolorem capitis etiam per annum perseuerare potest, vt visum est in Hieronymo Palauicino Principe pro quo consilium à nobis editum est. Sed de his in commentariis Aphorismorum dictum satis est nunc ad reliqua transeamus. Sit igitur clarioris doctrinæ gratia, aqua in qua tenuissima farina velut in Zetho diu incocta fuerit, diuque prius iacuerit, sitque prius cribrata farina: alia in qua eodem modo sed non cribrata: demum alia in qua farina non cribrata nec diu iacuerit, nec diu incocta sit. Sint & aliæ aquæ quæ furfur crassum eodem modo exceperint, manifestum est statim sex aquarum differentias fieri: quibus totidem concretarũ vrinar species respondent. Prima turbata diu manebit non tamen adeò obscura erit. Obscurior verò in qua plus farinæ ita vt iam sint duodecim species differentiæ verò tres à multitudine, à substantia, à mora. Sed substantia triplex quoniam tenuis crassa & mixta ita fient duodecim. Eadẽ ergo discrimina erunt vrinarũ iuxta quæ sic prædicemus.

CAPVT VI.

Indicia ex turbulentia & claritate [illegible] vrinæ.

SI vrina turbida mingatur, nam post concrescere potest turbari non potest, nisi iuxta ignem apponatur, indicatio à dictis sumi debet. Ea enim solum est scientia, is solum tradendi artẽ modus qui ex vno principio per demonstrationẽ cũcta deducit, igitur si turbida fuerit crassarumque solum partium & tardè clarescit in febribus, permixtionem magnam crassioris materiæ ostendit, quæ cum non ex diuturna mora contingat, frequenter enim tales mingere solent ex calore prauo aut magno valde necessario contingit, ideò febrem colliquantem quasi decernit. *Quæ si feteat colliquantium iam in genere est.* Sunt enim inquit Galenus febres, quæ æstum & sitim maximam & circa ventriculum maximam noxam atque intollerabilem pariunt, quæ tamen prorsus periculo vacant, loquitúrque de continuis etiam, cum aliæ rursus mites videantur, quæ contra maximè sunt exitiales. Quòd si tenue sit quod continetur, nec tamen clarescit (quod plerunque accidit) & hæ periculosissimæ sunt, sed non adeò vt priores. Quòd si pars crassa sit pars tenuis, quia vterque humor iam peccat, ea media est inter periculosissimam & omnino lethalem, tales autem plerumque parte crassiore demissa in fundum non tamen penitus sed mediocriter clarescunt. Quòd si præter id quod non clarescant hæc singula genera etiam concrescunt, virtusque debilis extiterit, mortem proximam omnino denunciant, *Nam turbidam manere feruoris maximi præter naturam certum indicium est:* Concrescere imbecillis natiui caloris: quod si vitiatis facultas cum his etiam est imbecillis quis iam dubitat tales morti non esse proximos? At si vitalis facultas valida extiterit cum naturalis imbecillis ex hoc signo quod concrescant decernatur (eadem enim hæc anima seu vis est calori naturali, atque ad illam omnia vitæ munia tum leuandorum morborum tum iudiciorum vt etiam alibi Galeno teste docuimus pertinent) certum exitium sed tanto serius quanto vitalis facultas robustior extiterit, palàm ostendunt. Quòd si non ex innati caloris imbecillitate vrina peruertatur, sed abundantia pinguis humidi (nam & hæc causa inter eas quæ vrinas conturbare possunt superius adnumerata est) cum tantus calor præter naturam vigeat, vix fieri potest & maximè si crassa sint quæ perturbant, vt tanta flamma tantoque oleo omnina prorsus non ardeant, atque hæc etiam experimento consentiunt, vnde maximè mirum est de Galeno qui scripserit vrinas turbidas quæ turbidæ minguntur turbidéque manent, mediam coctionem significare: *Cum omnes toto genere lethales vt dixi sint.* Lethalissimæ etiam vt nuper docui quæ præter id concrescunt. Solaque modicum turbida si vires admodum validæ sint non omnino pernitiosa est, non quia quicquam boni in se contineat aut coctionem significet, aut illius initium vel spem eius præbeat, quippe toto genere mala, sed quòd non eo prauitatis processerit iam, vt omnino lethalis sit, quemadmodum cruditas in virium imbecillitas nihil in se boni continent: si tamen non magno cum lapsu sint mortem haud certò pronunciant. Sic vipera parua aut aconiti germina è genere sunt omnino malorum: non tamen semper occidunt: sed aliquam salutis spem non quia bona sint aliqua ex parte, sed quia adhuc imbecillia, relinquunt. In vniuersum tandem turbida vrina, quæ non defecatur, nullius boni causa sit, neque indicium est vllo modo bonum: sed feruoris maximi atque periculi. Sed neque illa quæ clara postmodum euadit coctionem significat, sed in quibusdam decreuisse naturam & noxiam materiam per vrinam purgatam ostendit. Indicio huius sunt hæc tria: primum quod coctionis materiæ signum non à turbulentia vrinæ sed ab hypostasi sumitur vel ipso Galeno teste, nec par est absolutæ coctionis duo esse plena & seiuncta omnino indicia, ex eadẽ causa sumpta. Secundum quod has vrinas non antecedunt hæ quæ turbidæ & confusæ planæ sunt, de quibus paulo post dicam, & tamen par erat tales antecedere, cum mediam coctionẽ significent, sintque eiusdem generis. Quinimò ex claris turbidæ soluto quasi morbo fiunt in quibus multa materia crassa secedit. Sed neque confusis solent succedere turbidæ huius generis, sed potius liuidæ nigræ atque mortiferæ, cum quibus mors ipsa sequitur. Adeò vt hac in parte Gal. videatur non solum vrinarum rationem & causas non intellexisse, sed neque vnquam animaduertisse, imò neq; turbidas vrinas vidisse. Ita temere de illis scripsit. Deductus verò est ad hunc errorem vt reor duplici coniectura: altera quidem

quidem quod videret iuxta finem morbi turbidas vrinas quæ post modum elucerent succedere, cum tum non hoc sit signum vt dixi coctionis absolutæ per se sed potius iudicati morbi, atque materiæ per vrinam euacuatæ quandoquidē neque hoc verum sit omnino: oportebat quemadmodū & in hypostasi coctionem semper absolute adesse, & coctioni semper hypostasin, at turbulentis vrinis quæ resident neque semper coctio adest vt infra ex Hippocrate ostendemus, imò neque frequenter: neq; coctioni semper aut vt plurimū saltē vrina turbida succedit, sed cū hypostasi laudabili, non igitur turbulentia vllo modo etiam si secedat cum coctione aliquid habet commune. Sed est turbilenta huiusmodi cruda maximè, atque exactissimè cocta, vel etiā cum media, nihil enim refert cum ad omnia sit signum indifferens. Altera causa euidentior est, sed quo euidentior eo absurdior: si quidem pulchrè videbat congruere vrinarum numerum numero affectionum, quæ circa coctionem versatur. Veluti cruda, initium coctionis, coctio media, & absoluta: vt sint quatuor membra, totidem verò sunt vrinarum species iuxta suam diuisionem, scilicet clara quæ clara manet, quam cruditari cōparat, inchoatæ autem clara mista quæ fit turbida: quæ turbida manet mediæ: turbida quæ clarescit perfectæ. Ita videbat numerum numero conuenire. Sed quod in hac comparatione errores sint non est vt dicam. Primum concretam cum turbida commiscet, quas non ex eodem genere esse iam clarè demōstratum est. Deinde turbidę nihil vt dixi cum coctione commune. Sed neque in concreta rectè sentit etiam vel ipso iudice, nam si per claram quæ clara manet absque hypostasi ac vllo contento, seu crudo seu cocto intelligi? Verùm dicit quòd talis vrina omnino coctionis expers est: Sed rarò imò rarissimè imò nunquam propter morbi initium apparet: verum si appareat ob cuiusdam alterius morbi longi iam diu inchoati, talis euasit. Vnde tales vrinæ pro acuto nihil prorsus decernunt, vt pote impeditis propriis vrinæ instrumentis vt inferius ostendemus: pro diuturno autem quod sit insanabilis. Ita Galenus sub hoc sensu nihil habet, quod si per claram, eàm quæ hypostasin continet, modo non concrescat intelligit? falsum omnino est, cum talium vrinarum pleræque coctionis processum, aliæ etiā absolutionē ostendant, quandoquidem vt dixi coctio ex cōtentis præcipuè, inde ex vrinæ substantia non autē ex concretione dignoscitur. Ipse etiam antea fassus est turbulentā vrinam significare coctionis initium, atque adeo exiguum, vt occultum sit, nec finem principij morbi ostendere possit. Itaque superi me ita seruent vt nunquam hac in causa quid sibi voluerit intelligere potuerim: nec tamen defuturos homines intelligo, qui seu ignorantia seu ambitione ducti, conabuntur illum iustè vel iniustè ostendere, neque hoc sufficiet nisi etiam me calumnientur. At valeant hi vt de humano genere promerebuntur, nobis sit satis nostro tam pulchro inuento tantum lucis arti, tantum commodi mortalibus, tantum gloriæ his qui nostra hæc sine liuore legent comparasse: nam haud dubiè etiam longè maior quo ad prædictiones attinet, quā quæ iam habentur ex pulsibus notitia accedet, quo verò ad morborum ac causarum dignotionē incōparabili interuallo: nam pulsus minimum indicant de eiusmodi, vrinæ autem omnia atque præstantissimè. Sed ad rem redeo, turbida vrina in febribus (nam tantum de his loquor) cum secedit eo modo se habet vt decocta cum clarescunt, caloris enim praui diminutionem ostendunt. Mingitur turbida, concretam nūquam vidi mingi, nam calorem resolutum omnino indicat, quare non nisi in morituris, aut his quibus vesica immodicè refrigerata fuerit: quod nec extremo vitę periculo vacat, solum mingitur. At turbidam quotidie videmus. Quæ ergo serò clarescit magnum æstum denunciat. Porrò de qualitate materiæ posterius dicam. Hoc solum nunc adiiciam quæ turbidior est multitudinem materiæ à calore agitatę declarat, quæ parum pauca ad horam vsque illam, nam fieri potest vt augeatur.

CAPVT VII.

Confusa vrina quid? vrinæ partes quot?

PORrò genus quoddam est vrinarum turbidarum quod confusum dicitur haud differens ab aliis: sed cum sit ex earum numero atque vulgare ac notum, ne sæpe cogamur longis circuitibus ipsum demōstrare cōfusum vocamus, idest quod turbidum adeò est vt neque clarescat, neque vlla ex parte sit perspicuum, in quo concretis assimilatur. Solent enim turbidæ vrinæ plerumque omnibus in partibus imo tota penè substantia perspicuæ esse, velut si aquę farina admisceretur, confusa autem vel ob diuturnā moram vel ob substantię quæ admiscetur tenuitatē, vel ob crassitiem ipsius vrinæ, vel ob caloris vehementiam sicut de fulgure fertur, quod metalla colliquet, tota obscura est & opaca. Decuit autem huic generi seorsum nomem imponere: vt cum hæc omniū sit pessima ab eo quod summum est in vnoquoque genere omnia mensuræ modum accipiant. Dicimus enim regulum inter serpentes, & latronum principem & tyranum, quamuis in mala causa, tum etiam quod hoc solum genus à concretis aut crassis distingui mereatur, nam reliqua vulgus medicorum etiam nouit. Sed aut crassas & cōcretas à confusis distinguere sciamus, noscere oportet præter spumam & supernatantem pinguedinem in nebulæ modum quæ non sunt perpetua, nec vrinæ immixta, neque talia vt ab eis vrina nomem sortiatur, esse in vrina quinque partes, duas non naturales, tres autem naturales, nam aquea pars omnino ad vrinam spectat, vt nulla vrina sine ea esse possit. *Cum vrina sit sanguinis serosa pars à renibus attracta.* Secunda pars non adeò vrinis omnibus communis pinguis est, qua vrinæ concrescunt magisque procul splendent, quam prope, quod vrinis ferme ita proprium est, vt hoc

indicio

indicio ab omnibus aliis distinguantur : in quibusdã tamẽ aqueis vrinis deest & præcipuè in diabete, forsan salsa etiam qualitas, quæ in substantia aliqua proculdubio posita est in pingui collocat, si non quatuor substantias naturales fingere voluerimus. Sed quando huius omnino apud medicum nullus sit vsus in præsenti prętermittatur. Tertia substantia minus adhuc propria, propria tamen dicitur sedimentum qualecunque sit modo naturale. Non naturales partes sunt humores vnde vrina concrescit tingitúrq; Et retrimẽta quæ in vrinæ fundo subsident velut: pili, vermes furfures, farina, squammæ, sanies, pus, humor lentus, ac similia.

CAPVT VIII.

Turbidam ab humore fieri & quali.

CAeterum postquam ostensum est duas esse substantias naturales, vrinæ etiam præter contenta aut saltem duas, atque ab his vrinæ substantiã constitui, scire decet turbulentiam ab humore fieri, quod in regiis morbis seu iecoris seu lienis deprehenditur: cum enim in horum altero crocea, in altero nigra, in vtroque verò turbida prodeat vrina, videamus etiam lintea alba tingi eo colore quod experimentum est laborantium regio morbo, & si in charta scribatur vrina, literæ veluti certo atramento scriptæ leguntur: intelligamus etiam certa ratione tum ex dissectione laborantium bilẽ alterutrã vrinę in hoc morbo permisceri constat, turbulentiam fieri ex humore maximè bilioso, seu flauo seu nigro, seu colorum aliquorũ mediorũ infecto: nam hic & ob leuitatem potest attolli, & ob subtilitatem permisceri & ob exustionem tingi. colores enim exustione fieri aliter d - cuimus. Atque hæc in confusis: in aliis verò turbidis, admixta pituita facilis fit descensus, nec confunduntur cum vrinæ substantia, sed quasi flocci aëre suspensi manent: liquet igitur confusas vrinas prauas esse valde, non solùm ob coloris magnitudinem atque acutiem, sed ob materiam biliosam ex qua fieri solent, verũ non humorẽ esse hunc, qui spargitur ostendit quod non sit concretus, quod non nisi rarò videatur: sola n. sanguis tenuis cum vrina ad renes permeat, at confusa vrina fit in ardentissimis pestilentibusque febribus : quocirca non iam humorem esse illum deprehendimus sed, propriè & exactè fuliginem exusti humoris, vnde etiam si nigricat non solùm ardere, sed atram bilem nuntiat extremamque ægri sortem. Expellitur autem non trahitur à renibus cum nihil boni in se contineat. Quamobrem rectè quidem Paulus præcipit in cura febrium putridarum ab initio & sudores & vrinas, & aluum læuiter prouocanda scilicet, vt fuligo illa quæ morbum plurimum adauget expellatur : vnde si tales vrinæ cum vrigine prodeãt, bonam spem afferunt, quoniam nõ solùm fuliginem sed & humorem expelli intelligimus: non esse autem hypostasim è genere fuliginis huius declarat, quod hypostasis naturalis sit perspicua coniuncta quorum nullum fuligini adest.

CAPVT IX.

Turbida vrina in quo à crassa & concreta differat.

IAm vero turbida crassiorum partium à crassa & concreta adeò manifestè differt vt iam admonitione non indigeat. Similiter & confusa ab ea quæ valde concreta est rursus plurimum differt. Hæc superius demõstrata sunt, nam inter reliqua cõcreta semper quidã splendor ac nitor inest qui in turbulentis desiderat, verum leniter concreta & crassa vrina à confusa sed tenui non tam promptè dignoscitur: quantum verò intersit vt alteram ab altera dignoscas ex prædictis satis intelligis. Ergo confusa perspicua non est neque nitet vt crassa, circulus quoq; superior in confusa obducta manu plurimũ colore differt à totius reliquæ vrinæ colore: perspiciturq; perturbationis materia velut puluis quidã tenuissimus, quorum neutrũ in crassa apparet: à leuiter autem concreta vehemẽter confusa differt tum coloris inæqualitate, tum quia vt dixi non omnino iuxta circulum opaca est, tum quia non nitet, vltimo experimento apud ignem posita deprehenditur cum turbulentior euadat. Sed hoc experimentum fugimus, quantum licet, quoniam neque tutum est has vrinas ab igne supponere naribus : neque amplius relinquitur facultas rectè de illis iudicium ferendi. Porrò crassa à leniter concreta differt, quia concreta quantumuis parum opaca est, vt crassissima perspicua aliquantisper. Potest enim vrina adeò leuiter concrescere vt vix deprehendi possit, atque id mihi nonnunquam antequã hæc scire contigit. Rursus in permixtionibus etiam facilius decipimur cum crassam turbidam pro turbida valde aut pro concreta accipimus, aut concretam turbidam pro concreta tantum: sed vt dixi turbidæ maximè confusæ non æqualem retinent colorem vndique: quod fuligo illa tenuior sit in summo, vnde plerumque tales vrinæ virent ibi, in medio autem aut densiores & magis confusæ, ac nigriores magisque fuscæ : in imò minus, leuis enim est fuligo.

CAPVT X.

Turbida vrina quibus in casibus non omnino sit lethalis.

IAm verò ex præcedentib. velut in principiis conclusiones, ita in his quæ dicta sunt ratio lethalium ac non lethalium vrinarum continentur : nam quæ non ex Febre turbida est mortem non significat, cum caloris præter naturam vehementiam haud significet: similiter nec quæ vitio renum aut vesicę,

vnde illud Hippocratis, & caue ne vesicæ vitio decipiaris. De renibus etiã est intligendum. Aut cum morbus per vrinam turbidam soluitur vt sæpè in morbillis vidimus, tum etiam febribus & ideo dicebat Hippocrates: Quibus speratur abscessum futurum ad articulos in his vrina multa, alba, crassa, qualis in laboriosis febribus quarta die fieri solet liberat ab abscessu: constat ergo per crassam vrinam turbidam intelligere. Quæ causa fuit vt Actuarius turbidæ nunquam meminerit sed solum crassę. Antiqui enim Hippocratem secuti turbidas crassas appellabãt, quanquã vt docebimus non parum inter crassam & tubidam intersit, sed quæstio est de nominibus. Alibi etiam criticarum vrinarũ huiusmodi meminit dicens: optimi sunt effluxus velut sanguis è naribus & vrina. Et paulo post: scopo vrina crassa & turbata subsidebas leue & planum sedimentum, cum verò subalbum esset quippiam genituræ simile adhærensque vasi postridie iudicatus est: vrinæ namque copia multa tum sedimenti. Tenacia etiam & turbata stercorant atque hæc quasi in his qui iudicantur accidebãt. Et rursus vrinarum bonarũ excretione morbi soluebãtur. Ideo subiiciebam in multis morbis purgationes quę fiunt per vesicã bonæ sunt. Sed hic turbatæ non meminit: nec vllibi vt video clarius quam in Nicodemo decimo ægrotante. *Tertij Epidemiorum*, qui in Abderis habitabat his verbis: vigesimo quarto die multam vrinam & albam reddidit, in qua multa subsidebãt, sudor ei toto corpore calidus emanauit: absque febre iudicatus est. Quanquã in Fragmento dicat Galenus sudore illum iudicatum. Itaque videt mihi planè Hippocrates censuisse crisim nullam per vrinam fier, quanquam Galenus & Auicenna id senserint ac meritò. Memini enim cum essem in fans annum ni fallor agens quintum, laboraremque morbillis adeò vt triduo nihil degusta verim, profluxit vrina copiosa turbida crassa similis his quæ à iumentis prodeunt: cumque cæteri terrerentur, pater gauisus inquit, iam solutus est morbus: quod & euenit. Et Auicenna docet febres & multitudinem humorum paralysim quanquam huiusmodi vrinis licet raro (inquit) curari. Et præcipuè cum crassa fuerit, & antea vix prodibat: Et cum abscessus rupti præsertim circa renes vesicam & gibba iecoris (nam hæ partes Galeno teste crisim per vrinam postulare solent) solutionem morbi non mortẽ declarant; Et cum splen durus est & elatus quamquã vrinæ etiam non subsidant, tamen si sanguis fluxerit è naribus seruari possunt, vt Hippocrates de Bione narrat. *Secundo Epidemiorum.* Similiter & morbus regius quamuis cum febre tamen mortem non significat: sed ipsius morbi qualitatem, vidi quamquã nigras quale est atramentum vitio splenis velut ferrugineæ indicant vitium eparis. Distuingui solent ab aliis turbidis indito linteo quod planè tingitur, vt à croco aut nigra terra. Germani medici vt aliquid maius atque superstitiosius efficere videantur, calamo seu anseris penna scribere solent in charta candida, nam non secus quam ex atramento conscriptæ notæ videntur. Neque in mulieribus vitio vteri exitialis est vrina turbida præcipuè si menses retinent. Sicut neque in viris vitio defluxus seminis quod Græci Gomorrheam appellare solẽt, omnino enim in his præter hunc ipsum affectum nihil mali prorsus significat. His septem modis exitiales in febre non sunt turbidæ vrinæ. Sed neque semper vrinæ turbulentæ & confusæ lethales sunt etiam præter hos casus, vt in Epicratis vxore *primo Epidemiorum*: dum inquit vrinæ crassæ turbatæ subrubrę quę quiescentes non subsidebant. Hæc tamen circa vigesimam diem apparuernnt cum octuagesima, tantum liberata sit. In vniuersum verè turbidę etiam si non clarescant, non nisi in acutis cum ob incendium fiunt exitiales sunt. Meminisse autem semper opotet cruditatis aut celeritatis separationis.

CAPVT XI.

Sedimentum & confusionis materiam eandem esse. Ideò & plerumque turbulentiæ.

POrrò sedimentorum materia quænam sit à plerisque quæsitũ est, oportet autem ostendere eandem esse quæ & turbulentiæ eius generis quæ non clarescit: nam corticum crustarum farinæ eorumque quæadimum tendunt alia prorsus est substantia. At verò quæ vrinæ commiscetur tria sunt indicia quod eadem sit sedimento. Primũ quod cum turbatur vrina, sedimentum aut corrumpitur aut ex toto abscedit. Secundum quod cum turbidæ vrinæ sensim ad sedimentum redeunt, videmus paulatim concrescere athoma illa, deinde etiam temporis successu in vnum cogi: aliud si sedimentum vehementer concutiatur vrinam reddit cócreta, deinde paulopost rursus concrescit in vnum. Tertium quod idem videmus in fecibus: nam primum in fluxibus solutæ apparent, inde mitescente morbo incipit eadem materia concrescere in feces. Cum igitur ex humoribus turbulentia fiat, fiet & sedimentũ. Quomodo verò cogatur, & cur in apicem ascendere soleat cum optimum est, nunc demonstrare aggrediemur. Sed prius de ipsius generatione agendum.

CAPVT XII.

Sedimentum quomodo fiat & vbi.

SEdimenti materiam resecari ex prima secundaque concoctione, perfici verò vlteriore coctione in venis alias *in Quinto contradicentium medicorum libro ex* Galeni sentẽtia docuimus maius verò argumentum huius est, quod homo si plurimum edat multum habet sedimentum, si parum, parum aut nihil.

nihil. Quod tamen indicium est potius seruati humoris in venis per coctiones præcedentes, quã quod quotidie fiat & excernatur. Verum qualnam venas intelligat, non satis declarauit, nã his quæ ante hepar sunt, si assignetur coctio, plures erunt coctiones tribus: & etiam in hepate perficitur non in venis, cum ex his ad epar sit transitus. Si autem venæ cauæ hoc munus ascribatur, necesse erit omnino quartã coctionem ponere. Verùm vt vt res se habeant, non quæ fuerit tã Galeni sententia quam quæ rei veritas demonstremus. Sic enim forsan facile fuerit Galeni studiosis si hoc contendant illum vt sic dixerit persuadere. Ego tamen quod ipse fatetur tanquã confessũ assumã atque ita distinguã vt nemini scrupulus dubitationis ex his quæ videntur relinquatur. Manifestum enim cuicũque esse existimo etiam si homo tribus diebus perpetuis ieiunet, à ciboque abstineat paucum futurum sedimentum, forsan non tamen nullum. Quòd si per plures dies non abstineat, sed solum parcè viuat, paucum certè aut forsan etiam nullum futurum sedimentum. Itaque constat sedimentum non ex quotidiano cibo totum saltem fieri, sed vel non fieri vel partem tantum. Rursus si sedimentum prius ex coctum fuerit, atque ante plures quam mingatur, certum indicium haberi non poterit initij morbi, quandoquidem & morbi initium cruditatem, & cruditas morbi initium ostendat, & associetur. Non ergo ex humoribus fiet qui per corpus sparsi sunt, nam qui in eis venis sunt, quæ sunt vltra epar, tot diebus ibi antea contenti, etiam per initia morborum emissi, coctionis absolutę initium ostenderent. Quòd si in venis ante epar sedimentum consisteret, quomodo morborum qui in magnis ramis cauæ fiunt index esset. Fit ergo sedimentum ex humoribus, qui ante & post epar sed propriè in epate consistunt, quique ea die concoquuntur, vt in humores perfectos transeant. Vt enim singulis diebus ventriculus recipit, concoquit, membra nutriuntur, excrementa alui & vesicæ eiiciuntur, aut saltem fiunt: ita necesse est generari singulis diebus sanguinem pituitam flauam bilẽ & nigram in iecore. Omitto nunc difficultatem de pituitæ generatione alias disputatam: illud potius quærere operæ pretium erit, an hæc hypostasis ex humore eiusdem diei. i. nouiter genito generatur velut & sanguis? Palam verò est etiam si homo nihil edat per vnum aut duos dies ex seruata pituita sanguinem nouum generari, vnde fames talibus vtilis est. Verisimilius igitur est sanguinem gigni partim ex nouo chylo, partim ex asseruatis cruditatibus, tum in iecore tum ante tum post: ita & sedimentum, maiorem tamen partem ex cruditatibus asseruatis, ita enim metallica omnia confici solent sal, alumen, ferrum, cæteraque huiusmodi: veteri enim materiæ penè absolutæ & etiam planè absolutæ noua adiungitur, totumque perficitur. In morbis ergo cum par ratio sit, ostendendum est, cur crudæ vrinæ prodeant per initia non autem semper.

CAPVT XIII.

Cur initiis morborum crudæ vrinæ appareant.

CAeterum ad dignotionem maximæ quæstionis huius pertinere arbitror, vt sciamus curnam plerumque & quomodo per initia morborum qui ex materia putrescente ortum habent, presertim autem si in venis putrescãt vrinæ crudæ videantur? Qualis autem vrina cruda sit, primum scire oportet quod *quartum Aphor*: inquit vrina perspicua & alba est exquisitissimè cruda & intelligit de albedine aquæ. *Et libro de Totius morbi temporibus.* Vrina cruda exactè nihil habet contentum in ea, neque in imo, neque medio neque summo, ipsius verò substantia est alba & perspicua, nec opus vt istud ostendam pluribus autoritatibus: sufficit enim scire quod ita sit. Quæ autem sensim ad coctionem accedunt ab illa recedentes, describuntur Primo de crisi. Igitur cum primum materia corrupta atque putrescens iuxta epar est, venosum genus percellitur, atque qui in eis continentur humores refrigerata venarum substantia negliguntur vt ita dicam, atque omituntur: incoctique manent. Ideò manifestum est quantus error sit, quanta pernities si quis cibum tunc ægro offerat. Deinde successu temporis cum iam materia cõcoqui incipit minus refrigeratur venosum genus, ideóque & humores qui in eo continentur concoquuntur, viresque restaurantur & corpus alitur. Demum peracta coctione materiæ peccantis nihil læditur genus venosum aut valde parum ob id vires reficerentur si cibum dare liceret. Sed non licet persæpe natura ad crisim ac separationem intenta atque occupata. Hæc igitur horum ratio generalis.

Propria autem causa in accessionum initio facta paulo post. i. post duas aut tres horas mingitur cruda omnino atque aquea, nam & hoc ad cognitionem generalis rationis pertinet, quasi tum affecto venoso genere primum, cum antea & in ipsamet accessione concocta exeat, aut ergo tum primum putrescit, aut tum primum iecur afficitur? nam venosum genus affici tunc primum, cum antea intus materia contineretur nec læderet, nunc autem exeat exieritve absurdissimum est. At si ob putredinem contingat, quomodo venæ quæ vltra iecur sunt afficiuntur, materia versus ventriculum protrusa? Melius igitur est existimare ob concussionem iecoris cessare coctionem, verum detrusa materia, foras statim natura concoctionem inchoat: non ergo materia quæ extruditur per vrinas sedimentum facies est pars materiæ peccantis, sic enim & cruda esset, & paulopost concocta, atque denuo recrudesceret, quæ omnia absona sunt. In intermittentibus igitur propter duas causas sub initiis accessionum materia recrudescit, tum ob iecoris concussionem tum obrefrigerationem venarum.

Sed si ob refrigerationem venarum tum in intermittentibus, tum præcipuè in continuis vrinæ crudę fiunt, cur in ardentibus & tertianis quarũ, materia est calidissima vrinæ apparent crudæ? An ideò quod humor ille vt dixi impedit opus caloris naturalis? quemadmodum si quis inspersus feruente aqua sentit horrorem atque rigorem, refugit enim calor noster à venis atque arteriis ad membra ipsa, sepelitur etiam atque obruitur ab externa materia, quamuis calida. Verum in continuis diu permanet vrina cruda, iuxta principium, in intermittentibus verò celeriter mutatur, quoniam vt dixi cruditas intermittentium & impedimentum coctionis fit ob iecinoris concussionem, in continuis verò ob materiæ in venis contentæ impedimentum. Semper ergo materia est quæ afficitur, atque hæ inter se distinctæ sunt. Verùm dicet cum tanta sit copiat vrinæ in corpore, cur sola ea quæ cruda est initio accessionis emittitur? nam tota vrina cruda esse non potest, cum breui spatio cocta crudæ & cruda coctæ alia accessione superueniente succedat. Indicium hoc est corlorem hunc vrinæ fieri in venis membrorum vrinæ, nam certum est eam solam quæ tunc ibi continetur emitti. Ex ratione ergo impedimenti illarum venarum, totius generis impedimentum coniectamur. Ob id ergo maximè cauendum est, ne vitio talium membrorum decipiamur. Memini me vidisse quemdam de Basgapidis, cuius omnes vrinæ per totum morbi decursum crudæ ferme æqualiter erant, quod vesica laboraret. Sed dices in intermittentibus quomodo in initio erunt vrinæ crudæ, cum status accessionis iudicet illam? Et si erunt coctæ in quo differet status ab initio? Equidem medici in hoc etiam adeò stupidi sunt, vt non agnoscant, quemadmodum dixi in arte medendi naturam paruam esse partium diuisionem, ac velut in abscessibus status diuersos & augumenta initiaque, hoc tamen habent vrinæ accessionum initij, quod cum multa sit materia antecedens (hanc ego præparatam vocare soleo) etiam ab ipsa vrinarum genus grauatur, impeditur: & frustratur, vnde crudiores sunt vrinæ initij quam incrementi. Cum vero in ascensu morbi materia præparata minuatur, coctæ magis in vigore quam antea vnquam vrinæ apparent. Quòd si tales non videantur nouam materiam motam dicunt Medici, sed vt plurimum verius dicerent, si faterentur erratum fuisse erga coctiones, atque ob id circa victus rationem. Ergo etiam in intermittentibus vrinæ in statu coctiores videntur quam initio vel incremento, non tamen est discrimen quantum in continuis, quoniam materia coniuncta est in venis in continuis, extra venas in intermittentibus. Præparata verò cũ in vrisque in venis sit impedimentũ, discrimen facit iuxta temporum rationem: quod discrimen in continuis est euidens, quia coniuncta etiam in venis manet: ob id ergo tempora vniuersalia intermittentium paruũ habet concoctionis discrimen in vrinis. Vrinæ igitur colorem in propriis membris scilicet renib. vreteridib. vesica recipiunt: contecta à venis quæ sunt à ventriculo ad iecur: argumentum coctionis ex venis renum, ac supra reliquas venas, præcipuè iecoris ostendunt. Coniecturam ob id supra reliquorum humorum qui peccant, tanquam causam impedimenti docent; verum vbinam tingatur vrina nunc ostendam.

CAPVT XIV.

Vrina vbi tingitur.

CÆterum vt diligentius disquiramus vbinam vrina ipsa tingitur scire primũ necessarium arbitror, eam esse veram cuiuscunque quæsiti rationem, quæ omnibus experimentis satisfacit, nam etsi pluribus accommodetur, vni autem soli minimè satisfaciat, non erit ea vera causa. Quemadmodum igitur nuper diximus vrina, in his qui vesica laborant, quanquam etiam per grauissiumas febres nunquam tingitur. Sed neque in hyeme ipsa adeò colorata est vt in æstate, maximè in mulieribus, quod vesica eo tempore in illis multum refrigeretur. Cum enim ventres eo tempore & venæ calidissimæ sint, vesica quod sit exanguis, & à corde ac iecore plurimum remota, magna quoque & amplo collo ac breui maximè in mulieribus frigida est, sed tamen si vrina in vesica tingitur quomodo in tam amplo vase ac minimè calido & quomodo in rubrum aut nigrum aut fuscum? Et rursus quomodo si ibi tingitur affectus totius corporis significatur? Galenus quoque testatur non coctionem sed admixtionem humoris tingi. Rursus contra in Diabete non tingitur quia in renibus non figitur. An forsam quia tamen paucus humor, non sufficit ad tantam proluuiem? Indicio est quod in aliquibus materia apparet, & sedimentum, & cædem, tanto sunt coloratiores: videtur sane hæc non leuis quęstio cum Hippocrates sentire videatur vrinam in vesica tingi illis verbis: Et caue ne vesicæ vitio decipiaris. Galenus in primo de crisi admixtionem humoris: ipsemet in libro de totius morbi temporibus ex venarum actione, adeò inter se & à seipsis dissentire videntur. Ratio quoque hic inde etiam fauet. Quòd si quis dicat tingi ab humore vrinam humorem autem ex coctione? ne is quæsito satisfaciet: nam humores iuxta propriam naturam coloris nanciscuntur. Præterea misceri humores in venis & iuxta iecur satis constat, nam ibi misceri verisimile est etiam vbi gignũtur & expurgantur: quod in iecore accidit. In renibus cum à sanguine expurgetur relinquũtur serosa pinguia aquea & humorum fuligo si qua sit: nam hypostasis & nebula aursuspensum, quod in imo hypostasis, medio suspensum summo nebula cõtinetur, vocari solet ex humorum tenuiore pinguique parte cõstat, vrina enim iuxta Galeni sententiã libro de Atra bile aquea & humida tenui biliosa substantia quã serosam vocat, velut è flaua pallida bilis cõstat. Idem secundo prognosticorum inquit: Dum omnia nobis secundum

dum naturam sunt, excrementa totius corporis per vrinam repurgantur quæ in ventre pariter cum stercore excernuntur. Præter naturam autem se habentibus cum vrina pariter quædam morborum in renibus ac vesica indicia exeunt, cum stercore verò corporis totius. Itaque non rarò de purulenta vrina quæstio extitit vndenam veniat pus? Et de squammosa, nam & acria & fœtida & biliosa prodeunt sæpe propter vesicam & renes, non rarò etiam propter totum corpus id est concoctionem humorũ in toto animali facultatem, quæ (vt indicauimus) veluti focum ardentem & fontem obtinet iecur. Interdum ipsa haudquaquam affecta per vesicam & renes totum animal expurgatur: aut partium aliquarum in eo excrementa quædam quæ in venas inciderunt sanguine purgato ex renibus prodeunt, quemadmodum abscessus quoque consistentes sæpenumero per vrinã excernuntur. Hæc Galenus satis obscura & ambigua protulit, adeò vt non facile sit diuinare quid sibi voluerit. Rem tamen vt introspiciamus ex euentib. discere oportet. Vesica igitur crudas vrinas efficere potest, ex crudis concoctas minimè: color verò ex concoctione pinguis humidi cum materia ei miscetur quod in decoctis videmus, nam si quis verzinum aquæ immisceat non ob id tingitur etiam si contritum sit, sed vt puluis vagatur: at si coquatur tingitur aqua: & quanto diutius coquitur tanto melius tingitur, & si oleũ tartari quia pingue est addatur eo magis ac melius adhuc: adeò vt statim si solum sit. Ita ergo verisimile est in vrina contingere, & iuxta eius quod admiscetur & coctionis ipsius rationem. Coctio verò in membris rubris iecore & renibus. Ergo si vrina non concrescit, colorata tamen existit, & perspicua, paucum pingue humidum esse declarat, bene tamen excoctum, at contra plurimum & crudum, si facile conturbetur & pallida sit. Sed quomodo quod iam concoctum est crudum in vesica euadere potest? De renibus nihil mirum est, retentis per obstructiones his quæ continentur: in vesica verò cum id non possimus ostendere alio experimento, non nisi iam intemperie renibus & vreteridibus communicata. Aut quemadmodũ si vino lac immisceatur, corrupta enim materia in vesica vrinæ admiscetur. In vniuersum autem etiam vina rubra in cadis dealbantur. Et ex vinis rubris atque vinaceis referunt acetum album fieri, Ergo sic vrina dealbatur in vesica: in superioribus autem membris tingitur.

CAPVT XV.

Quæ his libris de vrinis non determinantur.

Dicemus autem & distinctius de his alias verum non omnia etiam referre licet vbique, quoniam tractationes hæ vt coniunctæ sunt, ita etiam alia ratione separatæ velut perpauca quæ alibi tractare coacti sumus, vt de vrinis turgentis materiæ: nam materiam turgentem in libro Artis medendi paruæ: Et an vrina concocta esse possit ab initio morbi ad finem, & cur vrina in coli dolore ab initio sit crassior, de quibus *in Quarto contradicentium.* Et an rubra vrina breuem indicet morbum? quanquã hæc omnino potius hic intelligi queant sine illis, quam ibi absque his. Itaque talia solum pauca præteriuimus: velut & de generatione sedimenti, de qua supra abunde disseruimus. In vniuersum igitur tractatio hæc absoluta est & præclara, in qua non solùm differentias vrinarum sed & causas ac signa narrauimus, sed & quomodo ex earum cognitione quid facere oportet docemus. Sic etiam in floridorum libro quædam subtilius disputauimus, quasi connexa aliis non per se tractata.

CAPVT XVI.

Vrinæ color qualis? & in quo à sero sanguinis & sudore differant.

Ergo vt ad tractationem propositam reuertamur, & causam ac locum vbi vrina tingitur doceamus, illa primum supponenda sunt, quæ circa sudores & serum sanguinis, dum sanguis per venæ sectionem educitur, apparent. Visus enim est Gal. *quartadecimo methodi* dicere sudorem vrinæ colorẽ referre. His verbis: Erysipelas pallidus flauuve est, vel ex pallido flauoque mistus: talis namque maximè est, quæ cum sudore quotidie bilis exit, licetque multorum qui in balneis sudorem, sibi strigilibus detergunt, hunc eius videre coloris cuius lotium est, iis qui diutius cibo abstinuerunt. Neque enim ignoras eorum qui diutius inediam tolerant pallidius ex aquoso lotium reddi mox etiam flauum. Hæc illi in quibus tamen non simpliciter, sudorem lotio similẽ facit, sed coloratiori, quale est quod per inediam mingitur. Neque aquosum simpliciter lotium sanorum appellare decet, hoc enim non solùm absurdum sed nefas est dicere, sed aquosũ ad pallidum comparatum dicere oportet, vt sit color naturalis vrinæ, qui paleæ recenti tritici omnino similis est, nitore, & coloris substantia quanquã non sit perspicuus, pallido dilutior: ac pallidum aliquanto coloratius minusque dilutum naturali vrinæ colore. Ita vna ratione duorum colorum substantiam ac notitiam adeptus es, naturalis scilicet vrinæ & pallidi, quo rursus aliquanto flauus est coloratior, ac tantò quantò pallidus eo qui in vrina deprehenditur cum naturalis est. Hoc autem iucundum & vtile, quod omnes hi colores in eadem vrina apparent, eiusdemque hominis, cum primum moderatè antea cœnauerit, deinde à cœna die sequenti abstinuerit: tertia verò die non solùm à cœna abstinuerit, sed & in prandio modicum panis solum sumpserit: cæterum illud dubitatione dignum occurrit, quonam

quonam pacto sudor flauus magisque vrina esse possit, cum vrina ex eadem materia conficiatur, ex qua sudor, & præter id in renibus magis concoquatur? Sed huic dubitationi sic respõdebimus: cum sudore plus de bile ex Galeni sententia loco adducto permeat, ob id sudor quamuis non adeò concoctus pallidior euadit. De aqua verò quæ cum sanguine secta vena exit, eadem ferme ratio, quæ de sudore: nihilominus mihi semper vrina p allidior visa est: neque eas suscipere mutationes quas vrina, sed generaliter neque perspicua, neque turbida, neque vnquam concrescit vt vrina, quia non est: pinguis. Quamobrem pinguedinem illam ex renibus vrinam adipisci, verisimile est, colorem sæpe viridem perspexi, sed vbi à sanguine aquam sep araui, nunquam nisi obumbrata illa. Causa ergo viridis coloris est pallor rubro fusco adumbratus, vbi enim sanguis fuscus sit & aqua pallida, in vrceo videtur viridis, atque admodum viridis, quæ ratio ad opticam disciplinam pertinet. Porrò quæ de vrina hic adiicimus ex Galeno fere ad verbum habentur, *Decimo de simplicibus medicamentis*, hanc in sententiam. Vrina humana modicè pallida in sanis esse debet, sudor autem vt magis elaboratus salsus, & subamarus, sed & ipse pallidi coloris est. Ex quo intelligimus non tamen adeò pallidum sudorem esse debere, vt vrinam, verum aliquanto coloratiorem, tametsi colore similem esse dicat vrinæ: intelligendum enim de similitudine generis coloris non mensura. Erit ergo ea ratione vrina similiter salsa manifestè atque subamara.

CAPVT XVII.

Sedimentum quid sit & vbi fiat.

QVæ in vrina naturaliter continentur & coacta manent, trium sunt generum ob locorum discrimen. Alia enim in imo, vocantúrque sedimenta, alia in medio, Enæoremata, alia in suprema parte Nebulæ. Palam verò est, quanquã tota vrina talia contineri, nonnunquam in imo medioque aut medio ac summo: rarius autem in imo simul ac summo loco absque intermedio. Hæc omnia quoniam eiusdem sunt rationis, sedimenti nomine appello, seu hypostasis, quanquã verius contenta, quam sedimenta vocari possint. Sedimenti nomine hæc omnia digna puto, quod in sanis eodem in homine, diuersis tamen diebus perspiciantur. Nonnunquam etiam die eadem. Plerumque à somno in imo ob coctionem à prandio, in summo cum aduesperascit semiperfecta coctione in medio, coctio enim densat & grauius ob id efficit: grauia autem in imum descendere solent. Sic etiam iuxta ciborum rationem, atque hoc idem discrimem in ægris eadem die perspicitur. Duarum vero differentiarum hypostasis Galenus meminit, & eius quæ in sanorum vrinis apparet, & quæ in febricitantium. Primæ quidem in ipso fine, *Primi libri Prognosticorum*, dicens: Etenim sedimentum quod in vrina subsidet veluti pus generationem habet: quod proportione quasi medium inter ipsum & naturales humores illius naturæ respõdeat. Quicquid enim alimẽti in sanguinis generatione naturæ refugit confectionem, subsidet in vrina, neque vt sanguis, ab ea commutatum, neque vt pus præter naturam causæ particeps. Non naturalis autem sedimenti in *Tertio de Præsagio*, ex pulsibus his verbis: Quod verò in febribus sedimentum est, veluti cineritium, non perinde, quia crassum est, potest excernere (contractione arteriarum ac expiratione) sed per insignes quosdam meatus educit, si in vasis sit per vrinas, estque sedimentum: si vero in partibus sit inflammatis pus efficitur. Idem etiam testatur de satis *in Primo de Crisi*, quod dixerat in Prognosticis: inquit enim. Nam si colorem exquisitè seruauerit, subsedentiam vero albam & leuem & æqualem multam fecerit, sic etiam coctionis quidem signum etiam exquisitum fuerit, sed plus de humore crudo euacuari demonstrat. Præterea & in pueris omnibus fere in perfecta ætate hominibus, qui otiosam degunt vitam, aut quouis modo repleti sunt, satis multam habent vrinæ subsidentiam, quoniam in his omnibus plus est de incocto & crudo humore: His quidem propter desidem vitam, illis verò propter satietatem. Pueris verò & ob satietatem (voraciores enim sunt) & ob id etiam quod vna vẽtriculi operatio non potest duobus simul sufficere augendo scilicet atque alendo. Antequam ergo in ipso sufficienter alimentum concoctum sit, ipsum ad se corpus trahit, atque hinc fit, vt plurimum crudi humoris coaceruet. Hæc quoque causa est vt iis qui ex ocio & repletione febricitant, si sanitati restitui debent, necessario plurimum subsideat: contra his qui ex inedia & labore rufæ quidem & biliosæ vrinæ sunt (soluitur enim plerumque prius morbus ipse quam aliquid subsideat) sufficit enim in his & nebula alba & suspensio bona, talis autem est alba & leuis & æqualis. Nam & ex ipsis sanis qui multum laborant, & pauciori cibo vtuntur, sunt vrinæ biliosiores: Quare neque simpliciter Hippocr. vituperauit vrinam rufam, sed quando simul & rufa fuerit & subtilis. Ita igitur inquit: Donec rufa fuerit vrina & tenuis morbum crudum significat, liquet autem quod neque aliquid subsidet in huiusmodi vrinis: neque enim contingit vt quæ tenuis sufficienter fuerit, vel si multo tempore quieta steterit, aliquam recipiat secretionem: adeò vt crassior pars, quæ in ipsa pendebat, subsideat, tenuior verò superferatur: nam hoc solum aduenit his quæ aliquam crassitudinem habent. Non tamen si breue quicquam quod subsideat habuerit, & mediocriter crassa fuerit, iam cocta erit. Si enim vel farinæ hordei crassiori, vel quamuis vel furfuribus similes habuerit subsidẽtias vel nigras viridésue aut fœtidus, præter id quod quecunq; tales sunt, cruditatem habent, etiam aliquæ sunt perniciosæ. Videtur, quanquam satis obscurè, in his omnibus primum id docere quod sanorum

norum vrinæ sedimento non carent: quandoquidem si esuriant & laborent, à tenuibus nebulis vel suspensis nõ destituantur. Par autem est omnium eandem esse materiam, scilicet humorem qui concoqui perfectè nequit. Ideo *Quarto de Tuenda sanitate* inquit: Ergo vbi crudus planè sanguis est vtiq; tenuis aquosaque vrina cernitur, nihil quod sidat aut pendeat prorsus habent. At vbi inconcoctus est, hæc in vrina apparent. Et *Primo de Febrium differentiis* vult id cõtineri in venis, atque in febribus esse partem humoris peccantis quale pus est in abscessibus. Fit ergo non simpliciter in iecore sed etiam in venis quæ post iecur sunt. Et subsidunt cum calor sufficienter humorem illum coxerit, non quia grauior factus sit, sed excluso flatu per quem superius fertur. Actuarius in *Primo de causis vrinorum* censet ea quæ continentur in tertia concoctione gigni: hæc enim habet: Tertiæ concoctionis propria ratione excrementa sunt tum contenta quæ in vrinis apparent, quibus sunt tenuiores sudores, & quæ percutim absque sensu transpirant. Ergo quod peccatum fuerit in huiusmodi concoctione, id demonstrabunt exquisitè ipsa contenta. Hæc ille satis clarè, si non in eosdem cum Galeno laqueos incidisset, paucis enim post verbis subiicit: simile quiddam in contentis spectare licet: namque quod in venis in sanguinem mutatum non est, id in similem puri speciem transmutatur, vincente concoctrice virtute. Quantum verò ipsa non vincens aberrauerit, tantum etiam contenta spectantur mutari in species malas, verum sensum hunc excipere oportet: cum non sit verisimile tam paucis verbis interiectis alia sensisse quam prius, cum humor in venis perfectam transmutationem in sanguinem non fuerit assecutus, in tertia coctione quæ in membris celebratur, transit in materiam puri similem, quæ eiecta per vrinas contentum efficit. Sed adhuc manet difficultas quonam pacto materia illa detrudatur ex membris in vrinas? Deinde quomodo contenta ostendere poterunt coctionẽ, quæ in iecore fit ac venis ipsis? quam tamen præcipuè ostendunt. Demum si caput concoquat, lien autem, non qualenam vrinæ contentum erit? Mihi sane videtur hac in parte Actuarium quod necesse est volenti illum tueri, quatuor coctiones indicasse: vt per tertiam eam significauerit quæ in venis non membris celebratur. Oportet enim hanc coctionem & ad vnum principium redigere, & venosi generis autorem, tale igitur est iecur. Atque hæc satis constant & rectè dicta sunt. Sed supersunt dubia multa: nam primum cum vrina in venis fiat verisimile non est contenta in eisdem etiã fieri? Præterea non possumus rationem assignare, cum alba in sanis & in seruandis ægris sint sedimenta? videtur tamen hoc difficile consideranti Galeni comparationem non fuisse exquisitam, dum in prognosticis pus quod in abscessibus generatur dealbari à membris quæ à semine fiunt affirmat. At materia illa extra venas continetur in libro de Inæquali intemperie, hypostasis autem materia in ipsis venis, q[...] tia à membrorũ dictorũ sub[...] Nam & venæ ex semine iuxta [...]en substantur. Galenus ergo non comparat g[...] differt puris & Hypostasis loci similitudine le[...] sarum, à quibus vtraq; generantur. Sed v[...] Gal. vt turbulentiam cum concretione confudit, ita etiam contenta cũ retrimentis. Eiusdẽ enim generis, quæ plurimũ differunt esse existimauit. Ob id Auicenna parum admodum de causis huius, quæ tamen ad medicinæ scientiam maximè sunt necessariæ, locutus est, cum in aliis minus necessariis soleat esse prolixior. Sed vt ad rem redeam, quid dicendum erit vbi apud Galenum hoc coctionis tertium genus auferatur, nonne hoc opus secundæ coctioni ascribendum erit? Illud planè dubium est, quomodo vrina super membrorum coctionem significabit, si tam eius substantia quam contenta in venis generantur? At certè nos in abscessibus antequã febris putrida sæuias, videmus contenta sanis similia: vt non debeamus dubitare, an illorum absolutio fiat in venis, & non in membris. Verum quod contenta hæc & enæoremata & nebulæ & sedimenta, nõ sint è retrimẽtorum genere satis perspicuum est: nam retrimenta nunquam in sedimentum vel nebulam transeunt: at nebulę descendunt teste Hippocrate atque Galeno, & fiunt non solùm suspensa sed etiam sedimenta, igitur non sunt hæc ex retrimentorum genere. Retrimenta etiam vel ab vno proprio membro deciduntur, vel crisis vi exeunt, horum autem neutrum conuenit his quæ nos contenta vocamus. (Sic enim communi nomine appellamus sedimenta enæoremata nebulasque, non ergo vnius generis esse possunt. Ex quo etiam manifestum est, sedimen nullo modo posse esse partem materiæ concoctæ, sic enim frequenter ægros liberari videremus per vrinas cum copiosis sedimentis, sed tamen non videmus. Sed qui crisibus per vrinas liberantur, copiam serosi humoris, nonnumquam cum retrimentis, quãdoq; sine, vt Hippocrates testatur emittunt. Piget quod toties Galenum coarguere cogar, vt videar vanæ huius ambitionis cupidus à qua maximè absum. Sed quid agam, transibóne cum his falsis principiis, & homines in tam salutari opere deseram? aut omnino ab hac tractatione abstinebo? vel quod solum restat totum tempus in peruertendo verba Galeni ac falso interprætando absumam? vt postmodum & ego rudis videar, & operis authoritati detraham? certè quid in hoc statuam non habeo. Qui tamen nos norunt, fructumve legendo hæc aliquem vt spero futurum, colligent, intelligent me tantum à contradicendi studio abesse, quantum propensior Galenus ipse fuit. Et certè neq; intento meo qui ad huius finẽ operis propero, neq; naturæ aut moribus meis hoc conuenit, nec dignitati tanti viri: cũ etiam id intelligã multos futuros, qui amore illius etiam hæc quamuis vtilia futura sint, contemnant. Sed vt rem paucis colligam contenta in iecore ac venis generantur, quæ in vrina apparent. Suntque omnino alterius generis à retrimentis

retrimentis ipsis, quæ solum ægris in corporibus apparent; cum contenta sint prorsus naturalia. Nec sunt vllo modo contenta in febrientibus partes concoctæ materiæ. Hæc cum ita sint manifestum est, cur clarissimi viri qui Galenum secuti sunt, Aetius, Paulus, Auicenna, Rasis, non sint ausi de vrinarum causis præcipuè contentorum loqui, cum in difficillimas quæstiones incideret, si illum sequerentur: illum verò deserere quem vbique sequuti erant, piaculum videbatur, cum vel sic agendo, à tot difficultatibus quas nuper proposuimus explicare se non confiderent.

CAPVT XVIII.

Contenta vrinarum cur alba & quomodo.

IAm ergo ex dictis constat in sanguine quinque esse excrementa, imo verius sex, flauam bilem, cuius fecem vesica felis suscipit, nigram bilem cuius quod superfluum est & inutile lien ad se trahit, aqueam partem quæ tum ad vesicam tum per sudores eiicitur: spiritum quędam seu fumum quem in omnibus humidis feruentibus exhalare videmus aqua, musto, fimo: atque hic per insensilem euacuationem per corporis meatus educitur: & crudum humorem qui cum serosa parte pro sedimento eiicitur. Hic quidem in sanis & in quibus naturalis facultas venarum non impeditur, vt in his quorum morbi & causæ in venis non continentur, & in ephemeris, & in defluxionibus putridarum, & aliis etiam albus conspicitur: Sed non ea vt rectè inquit Actuarius albedine quæ niui, imo ne puri rursus respondet conspicitur. Atque hoc contingit vt Galenus docebat in *primo Prognosticorum*, ex actione venarum, quarum substantia cum non sit exquisitè alba, nō etiā potest facere sedimentum album exquisitè. Et quamuis Galenus *sexto Epidemiorum*, dicat quod sedimenta variant colorem pro natura humoris, adeò quod si fuerint sanguinea euadunt rubra, si pituitosa alba, manifestum est quod loquitur de retrimentis: & ita apparet quod si quis vult Galenum liberare à contradictione, oportet vt distinguat inter contenta quæ fiunt ex humore crudo agente, in ipsum substantia venarum vt assimilet (assimilat autem vt nutriatur) & retrimenta, quæ ex humoribus fiunt, & actionem caloris non synceri naturalis.

CAPVT XIX.

Non omnis alba hypostasis bona.

VT verò dignoscamus hypostasim ab humore candido pituitoso tria ponuntur signa, quor primum solum ab Actuario scilicet, quod tantum abest vt hypostasis sit verè candida, vt sit candidum sit quod residet non iam hypostasis sed humor sit pituitosus. Et verum est quod dicit, vnde magnæ profectò socordiæ Galenus argui potest: qui cum quotidie multas vrinas spectaret de sedimentis ita locutus est, quasi de Æthiopico aut Indico quodam animali, quod nunquam viderit sed ab aliis tantum audierit: ita candidum sedimentum absolutè pronuntiauit, quasi candidum esset vt vix. Adeò verò inualuit hic error, vt etiam Medici nostræ ætatis illud expectent, vt Iudæi Prophetam vt dici solet Messiam. Et quamuis de hoc admoniti sæpius à me sunt, & rationibus confutata opinio, adhuc non credunt, quia Galenus id non dixit: voluntque etiam socordiam & obliuionem Galeni aut forte quod scripta de his interciderint (nam nefas duco illi tam crassæ ignorantiæ crimem impingere, etiam pro inuiolabili lege haberi. Duorum verò reliquorum signorum meminerunt Galenus *libro de vrinis*, seu quicunque auctor fuerit: & in *libro de vrinæ significatione*, in fine. Alterum est quod hypostasis est æqualis & lenis, humor autem crudus minime, sed est inæqualis in substantia & forma: scilicet asper & velut mons abruptus. Reliquum est quod humor crudus ab initio morbi residet in fundo, deinde successu temporis pendet in medio, & ascendit adeò vt in fine sit velut nebula. At hypostasis ab initio non est eiusmodi: sed morbo inchoante apparet primum nebula, deinde Enæorema: & sub fine morbi conuertitur in hypostasim & residet Et hæc fuit etiam quasi sententia Galeni *Quarta Aphorismorum*, non solum in morbis absque febre, sed etiam cum febre. Verum ego etiam aliud signum distinctionis adiicio scilicet peruiam substantiam, quæ in hypostasi apparet, cum crudus humor gossipij instar opacus sit. Adde quod talis humor nec in apicem adeò attollitur, velut hypostasis quæ coni formam præfert.

CAPVT XX.

Vniuersalis eorum quæ subsident partitio.

EOrum enim quæ in imo subsident partitio est in ea quæ coacta sunt & quæ non, velut scobs arena, furfur, crimnodes ac talia quæ à similitudine taliter voco, atque hæc nemo est nisi admodum rudis, qui ea à vera hypostasi discernere non queat. Quæ verò coacta sunt difficilius cognoscuntur, adeò vt non solum rudes, sed omnes eos, qui solis præceptis noscere vrinas didicerunt, fallere soleat: quales sunt iuniores Medici, & hi qui sibi plurimum fidunt. Non tamen in omnibus decipiuntur, sed in eo solo genere quod leue est & in acutum quoquomodo desinit.

Nam

Nam cum cocta subsidétia quinque sint generum, alia quidem quæ verè subsidentia laudabilia sunt, alia quæ ex humore crudo tariore & in coni figuram tendente, in quo solo periti Medici falli solent: alia sunt prorsus crassa vt pituita opaca alia nō adeò crassa, sed tamē quæ omnino æqualiter à fūdo vasis distat, quæ etiā à Medicis eruditis vel mediocriter agnoscitur: Quintū genus est quod inæquale est: partim summa in parte prominēs, sed non quantum decet, partim diuisum: vidi enim in vxore Ortigiæ Hispani quæstoris exercitus cum duabus laboraret tertianis, duas hypostases satis absolutas loco penitus distinctas: breuique altera statim discedente conualuit. Sunt & quæ inæquales sunt substantia aliæ diuulsæ: atque ita huius postremi generis variæ sunt differentiæ. Sed de his inferius, nam hæc genera non absurdum fuerit in proprias differentias diuidere.

CAPVT XXI.

Hypostasis bonæ differentiæ.

VIdentur autem bonæ hypostases non vnius esse modi quandoquidem in fine morborū & in optime sanis quædam appateat hypostasis aurei coloris, quæ in conum minimè assurgit, neque me memini harum vllam vidisse quæ in conum ascenderet, sed omnes sunt æquales, splendidæ, aureique coloris, & in acutam figuram finiuntur: sed non ita vt conum efficere videantur. Semper etiam hæc hypostasis pauca est pro vrinæ ratione, & optimè coniuncta. Aliud est genus hypostasis commune, etiam sanis & ægris, & maximè ephemeta laborantibus, atque id est tenue, candidum, pellucidum, sed neque candidum admodum nec pellucidum vt prius: nec adeò densum vt aureum & copiosius hoc in acutum tendit, vt coni ad vnguem formam referat. Quandoque etiam obtusius est. Tertium genus quod ferme solum Galenus animaduertisse videtur, sub fine status putridarum febrium, & in morbis articulorum cum materia præparata est, apparere solet: album, lene, æquale, in conum tendens, quantitate communiter inter duo prima genelia & crassitie & perspicuitate medium. Decet autem pro tot varietatibus morborum & habituum corporis etiam plurima esse genera hypostasium, quæ tamen absoluta sint iuxta propriam naturam. Vix enim verisimile videtur, etiamsi ego de hoc te non admonerem, eandem esse hypostasim in declaratione morbi, & in statu, & dum homo omnino sanus est. Aurea enim declarationi magis propria est: alba vigori morbi: tenuis sanis, nam sani cum robustum habent calorem naturalem, & plurimo vtantur cibo, multum & tenue sedimentum meritò habēt: qui conualescunt si pura habeant corpora, parum habent quod resecent, atque ob id optimè coctum à naturali calore & non à putrido: ideò puacum densum minimè candidum: cum verò morbus in vigore est materia plurima adest, & cocta, ac in quam tamen calor putridus non parum egit: ideò plurimum etiam sedimem, sed non tantum vt in sanis, & candidius ob præternaturalis caloris actionem. Vnde liquet falsum (cum venia Galeni dixerim, esse rationem candoris puris, quam assignat ob membrorum seminalium colorem: nam nullum membrum adeò candidum est, vt pus præter mammas ex quibus fit lac, nec aliquid dealbatur vt pus præter lac in corpore. Et sanies pulmonis & iecoris candida non esset saltem exquisitè: Et videmus etiam situm efficere mucorem candidum, tamen non semper prouenit à rebus candidis. Quid ergo est cur Galenus cum fateatur pus effici etiam ex actione caloris præter naturam, vt velit causam coloris eius totam confe re in rem naturalem? Hypostasis verò non st adeò candida vt pus, quia cum materia sit in loco latiore non adeò putrescit vt puris materia.

CAPVT XXII.

Crudi humoris hypostasim referentis natura.

CÆterum vt dixi non omnis crudus humor hypostasi assimilatur, qua nimium considet: at si debet assimilari hypostasi, vt attollatur necesse est: cum verò quæ attolluntur necessario leuia sint oporteat, & quæ leuia sunt, vel tenuia vel rara rursus esse necesse sit: at crudus humor si è genere pituitæ sit, tenuis esse non potest, si ex alio genere non candidus: relinquitur ergo, vt crudus hic humor necessario rarus sit. Rara dicimus quæcunque multum aëris admixtum hunt. Quæ verò talia sunt etiam necessario sunt inæqualia, hypostasi ergo crudus humor cum similis fuerit, inæqualem & aëre plenam habebit substantiam: aër verò cum in substantia humida est, opacam eam reddit & candidam, vt alias de lapide diximus, qui sponte candidus & opacus, aquæ immersus, aqueum colorem contrahit, fitq; pellucidus. Omnia igitur habet ficta ea hypostasis, quæ adeò vlterius procedit, vt quandocunque veræ ita assimiletur, vt vix scientiam ipsā distingui absque peritia à longo vsu acquisita queat. Hoc igitur euenit, cū materia non exquisitè pituitosa, sed melancholiæ atque bilis particeps fuerit: nam nunc ob calorem febrilem dealbata & attenuata imaginē veræ hypostasis refert, vt quæ non adeò sit candida vt prior, multo verò tenuior, atque ideò exquisitè persimili hypostasi appareat. Talem vidimus in Iacobo Philippo Clauenzano qui septima die ex febre cum exanthematibus periit. Itaque non res ipsa decipit, sed artifex ipse potius decipitur vitio proprio.

CAPVT XXIII.

Vrina non esse signum fallax.

MVlti tamen ob prouerbium & Medicorum temperiam animaduertentes, tum etiam Galeni & aliorum fulti autoritate, existimant vrinam solere persæpe fallere, quòd *Tertio de Præsagio ex* Pulsibus dicat de Pestilenb. morbis loqueris: Ne ex vrina quidem petere in eiuscemodi affectibus firmam notitiam licet semper, sed est anceps colore & sedimento similis natnrali. Et hoc etiam dixit Auicenna de vrina febricitantium tali morbo, verũ quod ad prouerbia attinet, non est par vt Medicus vulgi placitis atq; opinionibus adhæreat, sed vt vulgus sapientium. Quòd verò imperitos fallat: neque hoc: nam sic nulla esset ars, nulla scientia, quandoquiddem in omnibus disciplinis rudes & sycophantæ autoritatem peritorum euertere soleant. Vt enim demonstratum est in libris de Æternitatis Arcanis, scientia solum est apud Deos, si de vera loquamur, nos imaginem tantum quarumcunque retinemus. Si quis autem obiiciat quod in peste solet vrina esse fallax, ibi Galenus hoc tanquam maius miraculum fatetur, quam quod pulsus etiam fallax sit, quem tamen fallacem esse fatetur in huiuscemodi morbis. Cũ ergo ibi in propria de pulsuum tractatione fateatur, vrinam esse firmius signum pulsu, pulsum autem verum præconem appellet, manifestum est nihil certius esse apud Medicum signo ex vrina sumpto. Sed si obiicit quod tamen periti etiam aliis in morbis persæpe fallantur: Respondebimus hæc vera esse quoniam vt Auicenna inquit seruanda non seruantur. Sed hæc facilia & pertrita. Illud potius est demõstrandum, vrinã suo ordine visam nunquam fallere posse: hoc enim rarum, vtile, verum, & admirabile. Nam si verum esse ostendero, vtile inquã erit, cũm medici summã in hoc diligentiam sint adhibituri, qui alioqui diffidentes perfũctoriè tãtum de hoc signo tractauerunt, & oscitanter illud animaduertunt. Cum ergo nouerint in hoc signo omnia contineri, morbos causas symptomata, exitus, tempora, quis dubitat præcipuam in eo curam omnes reposituros. Admirabile rursus erit si verum quod in tam paucis differentiis, in tam instabili fũdamento scilicet materia non operatione, excremento non substantia, tot argumenta tanquam firma collocauerit. Rarum etiam quod iam à nemine creditum est, cum omnes fallaces vrinas esse clamitent. Ergo vrinæ differentias suas vel ab assũptis rebus, vel à casibus, vel à vi membrorum adipiscuntur. Quæ assumuntur perpendere debet Medicus, nec ante pronunciare, seu talia sint quæ vrinam tingere possint aut aliter mutare, aut coctiones impedire, aut ordine aut quantitate erroris ansam aliquam præbere. Itaque si erroribus vrinæ respondeant, iam minimè fallaces dici merentur, quæ causas suas ostendunt. At si casus aliquis etiam superuenerit vt tristitia, ira, inedia, labor vigilia, nihilosecius hæc animaduertere oportet, & supra hos significabit ipsosque ostendere dicetur. Sed si contingat non ostendere: fac ita sit? tunc illud nobis declarabit, adeò bene ferre naturam, hęc incommoda, vt ab illis non concrescat, atque idcirco validam esse ac robustam, scilicet iecur ac venosum genus, ita omnino & rectè & verè significabit. Sic enim gratia exempli facultas aliqua ex cibi multitudine adeò perterrita, vt omnino concoxerit, distetque cibus ille à debita quantitate duplo, in alio verò pari ratione optimè concoquat, tertius vt par est mediocriter concoquet. Dicemus ergo facultates has ita comparari, vt secundus duplo maius habeat facultatis robur tertio, vt tertius primo. Portio enim consueta sit octo, nam sexdicim à tertio si medio modo concoquitur octo debita est si autem à primo penitus non concoquitur consueta portio quæ est octo, duplo maior est quam esse debet: Quare aut non rectè concoquitur, aut solum ob consuetudinem. Sic licet octo sit portio consueta tertio, con coquere tamen sexdecim rectè posset. Ergo omnino significatio vrinæ secura est ac firma. Sed si dicas oblæsis membris puta renibus hæc non procedere, nonne tunc renum læsionem talis vrina significabit? Rursus si naturam accuses monstrificam, velut & in cœcis, mancis, surdis, vt omnino iudicium vrinæ irritum sit? Respondeo id rarius contingere, quam in cœcis surdis atque debilibus, aliter aut etiam claudis, quòd hæc operatio sit vitæ necessaria & generalis toti corpori: vnde fit vt rarissimè in hoc natura delinquat. Quòd si tamen delinquat, hoc omnino extra artem est vt monstra. Supponimus enim naturam esse, at hic natura non est, sed materiæ impedimento desiit esse vt in partubus acephalis? numquid ergo ob hos partus caput homni non necessarium esse potest? Ex his liquet posse ex vrina medicum non solũm de præsenti morbo sed etiam de futura vita tanquam vatem eximium prædicere. Et nos non semel aut bis cum vidissimus homines pingues, & alioqui vt videbatur boni habitus, diiudicauimus intra paucos annos illos morituros, quod & euenit. Habebant enim vrinas aqueas omnino & copiosas ac sub virides, de his autem inferius sermonem habebimus. Sed ad propositum redeundo, cum quis secundum naturam fuerit dispositus, & rectè vixerit, nec casu aliquo fuerit impeditus, tunc necesse est talem esse dispositionem in corpore, qualis est venarum, sed vrinæ iuxta venarum dispositionem mutantur atque humorum: itaque ex vrinis manifesta erit totius corporis dispositiò. Fullones enim non variant colores, nisi vel ratione materiæ quam immittunt, vel ignis quantitate quam adhibet. Oportet igitur ex vrinis necessariam esse rationem supra contenta in venis, & calorem ipsarum. Duo igitur sunt quæ principaliter ab vrinis significantur, materia quæ transmutatur, & vis coloris naturalis quæ transmutat. Iuxta quæ etiam accidũt duæ differentiæ in ipsis ἀπεψία & διαστροφὴ [illegible], seu cruditas ac peruersitas quibus opponuntur coctio & benignitas vt ita dicam.

dicam. Cum ergo in vrinis duo hæc considerentur coctio & cruditas, quæ ad caloris naturalis magnitudinem propriè pertinent, & benignitas ac peruersitas, quæ ad materiæ vitiositatem, horum primum magis in vrinæ substantia declaratur, secundum in contentis ac sedimento. Porrò de his etiam aliter sic distinguemus.

CAPVT XXVI.

Vrinam vices gerere signi & excrementi.

Signa sumuntur propriè ab operationibus aut partibus ipsius: nihil enim est præter hæc inuenire ex operationibus, excrementa tum naturalia tum à natura aliena habentur. Exemplum: Pulsus est operatio facultatis vitalis: sudor & vomitus excrementa præter naturam, feces excrementa naturalia: vrinam excrementum naturale esse satis ex superioribus constat. Vnde in libro diffinitionum sic describitur. Vrina est superfluum excolatum ex sanguine in magna vena per renes & vreteras in vesicam deductum. Aliter ibidem, vrina est excrementum in iecore generatum, quod separatur in renibus, & per vreteras ad vesicam deducitur. At Galenus *Primo in tertium de Morbis vulgaribus.* Vrina est serum humorum in venis contentorum. Quocirca videtur vrina tres personas vt ita dicam gerere: vnam excrementi simpliciter, vt stercus: qua ratione indicat solum de sui suppressione aut diminutione abundantia vel moderatione. Alteram vt ex pluribus partibus componitur atque immutatur de qua superius dictum est. Tertiam vt est quasi recrementum & expurgatio se exonerantis naturæ. Ideò dicebat Galenus in *Tertio de symptomatum causis* quod nonnunquam à pure, nonnunquam ex topho occluditur meiendi meatus, nam talia & sanguis & humores pituitosi per vrinam solent expurgari, quod etiam generaliter *Quarta Aphorismorum* testatur. In vniuersum videtur vrina & signum esse, & naturale excrementum, & purgatorium totius corporis, quæ autem expurgentur singulatim nunc tempus est vt dicam.

CAPVT XXV.

Quænam per vrinam potissimè expurgari soleant.

Qvanquam omnes succi per vrinas & sudores excerni soleant teste Galeno *Quarto de Tuenda sanitate*, etiam si planè corrupti sint, nihilominus quidam frequentius, alij rarius: non solùm quod rarius etiam in corpore abundent, sed quod etiã si adsint nihilo secius non expurgantur vel ob crassitiem vel ob distantiam. Præcipuè autem expurgatur vt *Primo ad Glauconem*; & serosa sanguinis pars. *Quarta Aphorismorum* quæ tota altera duarum dictarum viarum excerni solet. At etiam crudorum humorum qui sunt crassi post concoctionem peior pars seduci solet per vrinam. Inquit enim Galenus. *Tertio prognosticorum*, si humores sint calidi ac tenues solent excerni, sin crudi & crassi in abscessum coguntur aut concoquuntur concocti per vrinas plerunque, per aluum rarò excernuntur. Vnde liquet vrinas crassis humoribus educendis magis esse idoneas, quam aluum, non tamen vbi adhuc crudi sint humores, tam tuto possunt educi quod obstructionis periculum immineat. Contingit verò præter hæc omnia scilicet bilem serosamque partem sanguinis & crassos humores concoctos etiam spiritum excerni vt *Quarta Aphorismorum* Galenus docet. Idem *septima Aphorismorum* testatur & expressius: vbi docet spiritum Flatuosum cum vrinis excretum morbum in renibus longum decernere. Plerunque autem ostendit ex bullis quæ longo tempore antequam dissoluantur manent. Pituita etiam cum vrina solet excerni, imò non vulgaris tantum atque obuia in itinere, sed quæ inter septum transuersum & ventriculum continentur, vt in eadem particula inquit Hippocrates. Paulo post Galenus docet etiam aquam in ascite solere extrudi. Quod etiam testatur autor *secundi libri de facile parabilibus.* Generaliter autem *secundo Prognosticorum* excrementa totius corporis Galenus expurgari docet, dum homo bene se habet, per aluum autem solùm quæ in ventriculo & intestinis. At in ægris versa vice per aluum totius corporis superflua, per vrinas autem vesicæ tantum renum atque vreterarum. Nihilominus quanquam pus & fœtida & acria atque squammosa tum biliosa plerunque à talibus membris educi soleant per vrinas, nonnunquam tamen etiam à facultate totius corporis, dum talia excrementa in sanguine recipiuntur per vrinas excerni possunt. Vnde etiam abscessus partim pectoris atque aliarum expurgari solent. Et vt generaliter agam omne excrementum tam naturale quam præter naturale, per vrinam educi & potest & solet. Et quid mirum postquam lapides ipsi ea v a etiam sponte eiiciuntur. Vidi in Hieronymo Gorla & Christophoro Bolato, postquam difficultate meiendi laborasset lapides magnitudine fabæ maioris aliquos paruæ auellanæ excretos. Si igitur lapides tam magni qui præter id duri sunt & asperi excernuntur, quid prohibet etiam omnis generis excrementa purgari eadem via? Quod *in Arte Medica & secunda inprimum de Morbis vulgaribus habetur*: vbi docet quod & quasi superius dixi totius corporis excrementa tam per vrinam quam per aluum expurgari. Quod etiam *Quarto Aphorismorũ*, testatur; verumtamen talis expurgatio tarda est, & plures exigit dies, vt ipse paulo post declarat omnium enim expurgationũ celerrima est, quæ per sanguinis fluorem fit, vt etiã ibi docet, sicut tardissima per vrinas inde per

per aluum : quanquam per aluum etiam celeriter corpus repurgetur. Per vomitum celer, media inter omnis per sudores. Quæ autem per abscessus dum fiũt pro ratione humoris se habent : & dum suppurant calidi enim & à tenui materia, & à robustis viribus breui fiunt & breui suppurant: contra serò verum suppurati pro ratione quantitatis materiæ ac loci repurgantur serò, aut celeriter. Sed hæc præter propositum. Per vrinam igitur expurgatio tarda est : & si confertim eueniat periculosa.

CAPVT XXVI.

Per vrinas quæ partes magis expurgentur.

CÆterum per vrinas solent expurgari iecoris gibba, & quæ sunt supra ipsa: & deinde quæ infra septum transuersum sunt, magis quam quæ supra : & magis ex pulmone quam ex thorace vt Galenus docet *sexto de locis affectis*, vbi etiam declarat, nihil per vrinas aptius excerni quam quæ in illius viis renibus scilicet vretecidibus & vesica continentur. In arte autem medica censet totius iecoris venas per vrinas expurgari debere, vbi palam est de artificiosa non naturali expurgatione illum loqui. Sicut & in *septimo methodi* cum dixit : si gibba iecoris & renes ac vesica immodico succo referta sint, per aluum debent quæ continentur educi, sin non multò per vrinas. Palam est hic de artificiosa rursus purgatione intelligere, velut & in priore authoritate de renibus & vesica præter iecoris gibba. In vniuersam igitur quando totum corpus transpirabilem est inquit Hippocrates, totum etiam corpus per vrinas necessariò expurgari potest, non tamen commodè : sed proximiora loca à natura sic expurgari solent, quandò minus arte conuenit, quæ remota sunt ad illam deriuare. Et rursus cum materia multa est, etiam quod propinqua sit, non debemus illam per vrinam propellere: at naturæ hoc facere licet. Et similiter si crassa sit & lenta, vel nondum concocta Medicus nunquam nisi ratione curandæ febris, natura tamen facere id potest, vt per vrinas secernatur. His ergo modis natura propellit materias per vrinas, expurgátque corpus, Medico idem facere minimè licet. Rarò tamen in his casibus feliciter cedit spontanea expurgatio, à Medico vix omnino vnquam. Periculosior est quæ sic fit per aluum, quoniam validioribus auxiliis fieri solet. Pus autem pulmonis, quanquam procul sit sæpe videmus & contenta in pulmone per vrinas fieri, quamuis ex distante loco: quoniam venæ per quas hæc deferuntur amplæ sunt, Et multum conueniunt membra respirationis cum genitalibus mẽbris ac propinquis locis. A capite verò dicebat Hippocrates in *secundo de morbis* seu quisquis alius fuit: Multum vrinæ emittitur vbi caput nimium incalueris, liquescit enim in ipso pituita, liquescens autem succedit partim ad nares, partim ad os partim ad venas, quæ ducunt ad pudendum. In vniuersum ergo videtur omnia membra per vrinas posse euacuari, sed caput minus reliquis. Articulos verò liberari à morbo iam facto difficile est : à superueniente autem frequenter iuxta Hippocratis sententiam. Quibus speratur abscessus ad articulos liberat ab abscessu, vrina multa crassa & alba facta, qualis in lassitudinariis febribus quarto die quibusdam incipit fieri. Non existimes materias in articulis concretas quæ iam per vrinas exiuere, quæque nec per aluum vel per venæ sectionem, neque totas, neque maxima ex parte posse educi per vrinas. Sed quod nos plerumque decipit est, quod dum artus dolent, maxima pars materiæ premit locum, minima verò intus seruatur. Sectionem igitur venæ, aut purgationem, sublata parte ea, quæ solum premit, quiescunt dolores, nec tamen finitur morbus ipse, quoniam materia quæ defluxit adhuc manet. Indicio est quod titillat tunc membrum potius, quam doleat, quoniam vapor resoluitur & exhalat. Hoc est etiam quod dixit Galenus dolorem fieri à temperatura quæ mutatur, non quæ iam mutata est: nam sic materia quæ in membro continetur, membri naturam iam mutauit, quæ adiacet perpetuò mutando dolorem creat.

CAPVT XXVII.

Materiæ quæ per vrinas educuntur aut in eis continentur.

ERgo cum triplex sit iã genus materierum quæ per vrinas educuntur naturale naturaliter se habent: naturale non naturaliter se habent, & omnino præter naturam necesse est vt vnunquodque genus per proprias diuidatur differentias. Naturalis igitur est hypostasis & nebula atque Enæorema. Nebula ergo & Enæorema in sanis apparent cum candida sunt ac pellucida: at hypostasis bonæ vt dictum est, tria sunt genera, vt in vniuersum quinque sint species laudabilium contentorum. Differunt autem quoniam in sanis nebula & Enæorema salutis & concoctionis signum esse possunt, in ægris etiam status tempore, sed cum sic incipiunt nequaquam concoctionis factæ sed bonæ salutis futuræ signum esse possunt. Dico autem hoc non vt de prognostico vrinarum hic agam, vbi locus non est : sed vt intelligat quando nebula & Enæorema sanitatis signum dici poterunt, & absoluta bonaque contenta. Præter naturam autem naturalia contenta affecta esse dicuntur, cum huiuscemodi quæ dicta sunt vel colore quod præcipuum est, vel substantia, vel continuitate, vel forma, vel lenitate à propria naturalique consuetudine deuiauerint, ita erunt quinque, quæ per quinque species priores ductæ conficient viginti quinque. Tot igitur erunt species naturalium contentorum,

torum, non naturaliter se habentiũ. Sub his rursus aliæ species minores continentur, velut sub colore (dicam autem præcipuas) alba admodum vt nix, crocea, virescens rubra, cinerea fusca & nigricans. In continuitate diuulsa: in forma quadrata, in substantia inæqualis aut crassa, in figura aspera. At præternaturalium sedimentorum alia sunt naturalia ratione materiæ, & modi ac actionis, sed non congruentia naturæ vt pituita non mutata, & sanguis, tum bilis ac melancholia. Alia vero naturalia ratione materiæ & actionis, sed non modi, vt carunculæ non corruptæ, & generaliter partes qualescunque membrorum exesæ. Alia ratione materiæ & modi, sed non actionis, vt pituita corrupta aut sanguis Alia ratione materiæ tantum, cuius duæ rursus sunt species, imo tres potius, pus, sanies & pars membri corrupta. Alia verò sunt præter naturam omnino, atque hæc duorum sunt generum, animata vt vermes: Ex his ego semel prælongos vidi nec recordor quo morbo laboraret: breues verò & exiguos candidosque ego sæpius, & multos simul per sanitatem minxi. Erant autem adeò exigui, vt crassitie acus cuspidem non superarent, longitudine verò pulicis. Non animata duorum sunt generum: alia scilicet omnino præter naturam, vt lapides & arenulæ ac pili, alia ex naturalibus quasi deducta, ita tum vt non nisi in corpore ægro apparere possint: vt crustæ, squammæ, furfures, & criminodes, tum tenuis farina. Horum omnium ferme Galenus meminit tum Hippocrates. Dicam autem quæ mihi primum in his occurrunt, veluti de Furfuribus. Galenus *Aphorismo illo*, Quibus in vrina crassa furfurea quædam simul exeunt, iis vesica scabie laborat: hæc habet: Furfurea scabie laborare vesicam indicant, quando venæ nullum affectum habent. Feruntur enim ex ipsis aliquando furfurea, cum earum tunica patitur quemadmodum & vesicæ: vel cum sanguis qui in ipsis continet à febre ardente peruritur. Aptior autem ad hoc est, quicunque humor in eis crassior existit, & magis qui veluti fex sanguinis est, quem melancholicum humorem solemus nominare. Sicuti enim cutis superficies (quam Epidermida, id est, superiorem pelliculam appellant) in scabie & lepra, atque lichenibus tenue quidquam remittit, quale est quod serpentum senectus vocat, sic vbi in partibus interioribus, ea quæ est veluti cutis, tale aliquid patitur, & casus erit affectui similis. Hæc ratione igitur & venæ ipsæ atque vesica scabie laborantes, furfureos cortices vna cum vrinis emittent. Distinctio autem fiet ex tenuitate ac crassitudine vrinæ, vt antea diximus. Tenuis enim vrina venas, non tenuis autem vesicam pati indicabit. Nos tamen à furfuribus crassas distinximus, quod furfures substantia tenuiores sint & æquales magis crassis. Et generaliter videmus furfures in cutis capite gigni absque vlcere, & in vitiligine: at crassæ cum vlceribus fiunt, & si etrassæ sint profundis. Communis tamen causa exustio est, ergo & in vlceribus & in scabie vesicæ furfurea retrimenta apparere poterunt. Sic & ex febre fit exustio, & non solum furfurea, sed etiam quasi cinis apparet, vt in Theodori vxore & in Menone, *Septimo Epidemiorum*, quanquam aliquis ad colorem solum id referre posset: constat tamen talia quæcunque contingere retrimenta. Quocirca melius est causam quærere & furfurum, & cineris, & farinæ, & cur etiam hoc, & non illud eueniat. Farina igitur fit à candidiore materia quam cinis, vt cinis quasi illud indicet quod dici solet, memento quòd cinis es, & in cinerem reuerteris. Fit enim cinereus color vel ex nigro adusto, vel ex quacunque materia immodicè imò penitus vsta. Quandóque verò album modicè calefactum cinereum euadit, sed non exquisitè verum fuscum, & nec substantia adeò attritum, vtrumque etiam à cruda materia fit, & minimè lenta, furfures autem à lenta atque tenuiore. Et cum adhæret materia tunc ob formam corporis cui hæret euadit lata & tenuis. His tribus modis furfures à cinere & farina distinguuntur. Pili quoque ex lenta & crassa materia gignuntur, quos & verisimile est à loco, in quo fiunt formam ducere, vt Galenus *Sexto de locis affectis* docet: quamuis de loco dubitet. Nec consentaneum putat in renibus fieri, tales vidisse se affirmat palmi maioris vel semipedis longitudine. Meminit & eorum Hippocrates, *Aphorismorum quarta*, dum dixit. Quibus in vrina crassa carunculæ paruæ, aut veluti capilli vnà exeunt, iis ex renibus excernitur, vbi Galenus iterum se vidisse affirmat medij cubiti longitudine: & nos semel vidimus ferme palmi minoris. Generantur autem vt ibi Galenus docet ex cibis crassi admodum alimenti, & lenti, vt leguminibus cum caseo. Et quibusdam dolorem in renibus intolerabilem afferunt, vt videantur vel ibi vel supra renes generari, sed si supra renes generantur, quomodo tam exiles esse possunt, cum emulgẽtes venæ quæ in renes tendunt sint latæ & amplæ: melius est igitur in vreteridibus aut venis iecoris generationis locũ constituere: nam hæ satis longæ & tenues sunt. Difficultatem hæc autẽ omnia habent, nam vreteræ non sunt continuæ, vt pili in eis gigni possint, cum sint meatus spongiosæ magis materiæ, quam venis similes: venæ autem iecoris tam duram materiam vix generare possint circa magnum incommodum. Præcipuè cum non iecur in his sed renes laborare perspicimus: in anfractibus etiam renum exeundo implicarentur, atque ita ferme insanabilem dolorem efficerent: quod cum non contingat melius est existimare illos in renum anfractibus generari, & vt lapides expelli, sed difficulter propter vreterarum dictam constructionem. Meminit & eodem loco scilicet de membris affectis ramentorum, quæ sunt partes membrorum tenues, velut si quis corporis parte aliqua, in tiroenestin aut aliam duram atque asperam rem offenderit; atque in hoc à caruncula ramentum differt, quod caruncula est partis simplicis portio quæ dignosci facile potest, præcipuè carnis, vnde nomen sumpsit, inde venarum, neruorum, vinculorum, & cartilaginum. Epanthismata quoque quæ

 aliquan

aliquando rubra vel æruginosa sunt, atque ea mala sunt. Dicuntur autem hæc similia spinis retrimenta ab ἀκανθιστικὸς quod est spina. Manifestum est autem quod talia sunt acuta, crassiora & breuiora pilis, ideò talia & in venis, & in renibus à lenta & crassa materia fieri possunt. Arenarum non vno loco sed pluribus meminerunt, vt quæ non ægris solum sed etiam sanis adueniant. Nos enim arenosam vrinam quadraginta iam annis omnino renum incommodi expertes emittimus, & adeò copiosam & assiduam, vt matula nulla sufficiat vltra quindecim dies, quin figulina pro vitrea videatur, adeò pars interior cútrahit crustam. Meminit ergo earũ *Quarta Aphorismorum*, sed de his in eorum commentariis dictum est diffusius. Satis nunc est quod & in renibus facile generantur, rarius lapides, forsan & in vreteribus: sed lapides in vesica facile, arenulæ rarissimè: sed si ab ea excernantur ex calculi attritione deciduntur, atque hæc consideratione diligenti digna sunt: nam calculus in vesica simul totus persæpe generatur aut semper totus, aut maior pars, aut ex renibus delatus augetur, vt in Augusto sculptore: vix autem lapides absque morbo fiunt, pili persæpe, arenula vt dixi plerumque, velut & quæ hordeo vel eruo similia sunt, de quibus Galenus. *Quinto in sextum Epidemiorum*, agit docens, differentiam inter carunculas, & hæc retrimenta: vt enim à renibus carunculæ, ita hordeacea & eruo similia à iecore colliquato: & præsertim cum dura fuerint & non candida, à carne enim deciduntur vt nigriora, à liene & pinguia ab adipe, atque hæc in febribus cum substantiam membri referunt: Sed si substantiam haud referant ex humore lento & crasso, talia generari, & cuiuscunque generis conuenit, velut & citra febrem per erosionem separari ac eiici. Oportet igitur in huiusmodi sedimentorum retrimentis mentem diligenter adhibere, & sensum acuere, non vt Galenus absque distinctione proferre. Vnde factum est vt medici nostra ætate soli dubitent in quibuscunque talibus, si verò sint plures inuicem discordes sint: quoniam Galenus quæcunque speciebus conueniebant generibus tribuere solet; ac si quis de animali loquens diceret esse rationis capax aut forte, & de gemmis quod perspicuæ sint, quod & plures credunt, cum animali sensus & motus voluntarius gemmæ quod à chalybe non atteratur propria sint: reliqua specierum sunt: velut hominis aut leonis carbunculi aut adamantis. Est etiam aliud genus strigmentorum fabaceæ pulti simile, quod ex humore crudo ac crasso fieri solet, Galeno teste in libro *de Multitudine*, atque in his præcipuè qui multo cibo vtentes, ac à cibo balneis, ab exercitatione abstinent, hanc etiam sordem non exquisitè albam esse constat. Alia verò sunt farinæ similia de quibus Hippocrates, *Tertio de Morbis vulgaribus*: Vrinæ tenues cum variis suspensionibus minutim dispersis perinde ac farina crassiore semen referente, quæ cum residebant liuida erant: quanquam hanc extremam partem ad tertiam diem solum referre liceat, talia inquit Galenus in commento praua etsi esse affirmet, id tamen non minus coloris quam substantiæ ratione esse apparet. Ergo talia sunt colliquationis signa, & naturæ venarum haud concoquentis indicia, quamobrem aut mortem aut longum morbum indicabant, seruatus est enim quadragesimo die cum talia in secundo apparuerint, nec simpliciter seruatus est morbo cõstante, sed bis vndecimo scilicet & vigesimo à febre liberatus est. Nec etiam quãquam fatiget quod diximus apparere strigmenta in vrinarum imo. Galenus autem hoc neget *Septima Aphorismorum*: cum per strigmenta similia balneorum sordibus intelligat, quæ substantia in vrina simile habent nonnunquam, forma verò difficile est similia illis inuenire. Pus quoque sæpe & sanguis cum vrina prodit vt *Sexto de Locis*, á Galeno habetur, pus quidem soluta seu rupta vomica, sanguis verò ex lapide qui venas perfrigerit. De pure tum ibi tum in *Quarta Aphorismorum* pulchrè Galenus distinxit, & quod ex vesica & ex renibus & ex locis superioribus ac pene ipso seu virga, & quod rupto abscessu & ex vlcere vt Hippocrates in textu ait effluere possit. Et quanquam pus in virgæ vlceribus non cum vrina exire dicat, nihilominus ita intelligendus est Galenus, vt pus vbi ex vesica vel superiore membro defluxerit, semper cum vrina educitur, nunquam sine: ex vlcere verò virgæ tametsi cum vrina nonnunquam, aliquando etiam absque illa effluere potest. Et huius ratio perspicua est, cum enim virgæ meatus semper pateat, semper etiam pus effluere poterit, cum tamen admodum crassum fuerit, aut paucum, aut in vlcere valde cauo, quod per se non potest prodire cum vrina exit, & tunc medici dubitant, an ex vesica, an ex pene prodeat, & tamen immeritò, nam ex vesica non potest prodire nisi collo illius aperto: collum autem aperiri non potest quin effluat vrina: par enim est prius illam effluere quam pus, quod copiosior fit ac tenuior, & forsan etiam acrior. Quandoq; tamen exigua pars absque vrina exprimitur, quæ meiendo retenta fuit, quemadmodum quosdam arenulas, & alia retrimenta expresso pene extrudere vidi. Similiter & de differentia puris quod ex abscessu rupto & ex vlcere prodit: nam ex vlcere diu manet, nec finitur nisi diligenti adhibita cura, ex abscessu paucis diebus si non sanè tres aut quatuor sufficiant. Et si ex altioribus locis prodeat, valde permixtum vrinæ erit, si autem facile separetur propior peni est locus affectus: crassiusque pus ipsum, talia certè satis clarè differuit: At de sanguine quòd vel rupto vase, vel eroso, vel aperto, vel natura vt etiam per aluum secernente ex iecore citra noxam totius licet nunquam absque periculo impedimenti vrinæ, neque dixit, neque docuit: vndenam propriè locus ille fit, ex quo defluat, tum præcipuè quod morbus hic multis & etiam nobilibus viris sit familiaris, sed de hoc loco suo dicetur cum tractatio præsens alioqui per se satis longa sit, atque hæc satis: nunc de differentiis horum agamus.

CAPVT

CAPVT XXVIII.

Retrimentorum cognitio atque differentia.

POrrò similia inter se sic distinguere oportet: nam dissimilia inter se distinguere nemo non nouit. Sunt autē similia in colore, substantia, magnitudine, forma, velut in substantia lenta atque coniuncta, puls, sanies, humor crudus: & separata ac vt pulueres vel scobs, furfuracea, crimnodes, squammæ eruoque similia. In omnibus his forma & magnitudo ac color sunt conspicua, velut & substantia: color enim in recrementis exquisitus est, non vt in contentis, remissus aut in vrina, nam præter colorem rubrum in vrina, & flauum, rufum, & pallidum, qui omnes sunt naturaliter se habentis corporis, alij omnes scilicet niger, albus, viridis, cæruleus, cogitatione potius quam re in vrinis aut contentis inueniuntur: in retrimentis autem exquisitè, quo fit vt negligentiam Galeni hac in parte non parum demirer, qui sæpius vrinas albas pro aquis nominauit. Nam vrinam aqueo colore sæpius vidi, estque familiaris cruditati atque vrinis, & maximè mulierum, & in hyeme, albam non vidi, cum tamen sanguinem lacti similem bis viderim. Ita contemptim tradidit hæc Galenus, vt vel nunquam vrinas vidisse credamus, aut sua ætate etiam vrinæ alia essent natura prædictæ, quorum vtrumque absurdissimum est, aut quod negligendo, causam erroris nobis reliquerit. Quòd sicut notissima neglexit, cur in minimis ac notis, quæ tamen multo minoris sunt precij, adeò diligens fuit? An vt solum alios reprehenderet? Sed hæc mittamus, ad rem reuertamur, in retrimentis verè omnes colores spectamur, in vrinæ substantia solum quinque iam dicti. Verum cum crudus humor puri vel saltem saniei admodum similis sit operæ pretium est, illa scire distinguere, quoniam ad rem medicam hoc valde necessarium est, & medici persæpe falluntur in diiudicando hanc differentiam, semper verò fermè hæsitant. Et quamquam alias in Arte medendi parua de hoc sim locutus, quantum per operis argumentum licet (ne si forte quod tamen non reor in lucem libellus ille prodiret repetisse præter morē idem bis videret) hic tamen diffusius explicare non grauabor, tum maximè quod hæc doctrina non solum huic negotio, sed etiam morbis, qui in capite ac magis in pectore gignuntur, vtilis est. Adscribere pulcherrimam ex Galeno doctrinam ex *Primo de Alimentis*, non solum propter propositum hoc, sed etiam propter alia quæ ibi adiiciuntur libet. Verba autem sunt hæc: Porrò si quis nostrum panibus illis vtatur, quibus diximus athletas vti, succus abundabit ex eis crassus ac frigidus: qualem propriè crudum succum nominare consueuimus. Est sanè & pituitæ succus crudus & frigidus, non tamen crassus, vt qui humidi plurimum in se contineat, & spiritum flatulentum. Crudus autem succus propriè nuncupatus talis est, quale id, quod in vrinis subsidet, puri quandoque adsimile. Verum pus & grauiter olet & lentum est, crudus verò succus crassitie & colore illi duntaxat & est similis, vt qui neq; grauiter olet nec lentus est: Non tamen febricitantibus quidem ex humorum copia crudorum solis in vrinis subsidet, cuiusmodi dixi, sed & sanis, qui multos iam passi labores cibos duros ac confectu difficiles esitant. Constat ex his verbis duplex primum esse genus humoris crudi, alterum quod pituita ipsa est, non crassa tamen, alterum crassum quod propriè crudus succus dicitur: hic quatuor differentiis cum pure confertur, in quarum duabus conuenit colore scilicet & crassitie, in reliquis autem duabus discrepat: scilicet odore qui in pure grauis est, ac substantia quæ puri lenta, cum in crudo succo minime sit. Sed obscurior est hic sermo quam vt ad docendum aptus sit, ne grauius illum accusem. Nam falsum esse non dixerim, plura tamen necessaria omissa, quā quæ dicta sunt etiam si ipse resurgat fatebitur. Nam crudum humorem negat esse lentum, vitrea pituita nam crassa est & lenta? si crassa quomodo non est humor crudus quādoquidem crudus humor à pituita quæ non proprium cruda nuncupatur, sola crassitie differat si crudus est humor, quomodo à pure ipso lentore distinguetur? Sed tetro simul odore opus est, an non dixi cum Hippocrate, pus optimum esse quod minime fœtidum est? Sed fac vt verbum ἥκιςα, sic interpretemur, quasi comparatiuè non simpliciter dictum, quid de crudo humore in vesica, in pulmonéque diu contento, num omnino expers tetri odoris esse poterit? At doctrina ipsa vera est, sententiaque recta, sit ita quid ad opus ipsum conferet, vt pus tibi oblatum à crudo humore seiungere queas? si tam facilis esset ista dignotio, non tam frequenter hæsitarent, non tam sæpe in diiudicando medici deciperentur. Propterea verum est quod dixit, Hippocrates, licet forsan sub alio sensu prolata sint ea verba; Iudicium difficile. Difficile est humorem crudum in vrina & non ferentem inuenire, Et rursus pus admodum lentum: cum pituita sit magis lenta. Quid si alterum adsit alterum desit, quod plerunque euenire solet. Vidimus sæpe lentas materias quæ non fœtebant: & iure, adeò enim erant in magna quantitate, vt corpus totum absumi vel vno mense necessarium fuisset, si pus fuisset: vt in Leone sacerdote Augustini: qui cum octogenarius esset hoc humoris genus iam per multos annos emittebat. Alios vidi vt Benedictum Pecchium, Iurisconsultum, qui cum minimè lentum meierer, fœtidum tamē nonnunquam emittebat. Videtur igitur mihi pus vbi resederit diu friabile reddi velut & contra pituita vbi in loco calido atque concluso: tum etiam humor crudus & tetrum odorem & lentam substantiam acquirere posse. Sed dicet quispiam hoc est dedocere nos solum, non docere? Equidem vtilius est non decipi quam scire, quando errata periculosiora sint, quam commoda, quæ rectè geruntur. Neque

tot

tot hac in causa penè frustrà laborassent, non tot essent de hac sententiæ, res non esset difficilima. Age ergo iam doce si potes inquit? plus constat in iudicio quam scientia, in sensu ipso quam ratione. Et tamen nonnunquã clarissima sunt vtriusque indicia, scilicet vbi friabilia & sine odore omnino, quod tamen rarò accidit minguntur, aut valde fœtida ac lenta. Quid quod in sputis tamen maximè pus esse dicimus, cum friatur atque dissoluitur. Vnde Aetius in aquam demitti imperat: hocque signo pus à pituita distinguit. Et nos tam diu spuimus materiã friabilem, pessiméque olentem, & tamen exitus ostendit fuisse crudum humorem in capite putrescentem, descendentémque ad pectus ac pulmones. Iugiter igitur repetamus rem ac illam doceamus, Galenum à calumnia vt par est vindicantes: quandoquidem hac in causa non vituperationem sed laudem mereatur. Verùm non potuit docere scribendo, quod sensu ipso indigebat vt perciperetur, nos tamen circumscribemus nec pro facultate deerimus vt intelligas, quòd si non intellexeris rei difficultatem, aut temetipsum accusa, non nos, qui multò clarius quam Galenus hæc tradimus. Initium facientis à pituita, quæ ferme tota perspicua est, pus autem nequaquam: & ob id crassum non propriè licet, si ob id crassum vocat appellare. Crudus autem humor & ipse opacus est, sed non nitet vt pus, adeò vt pituitæ genera vniuersa perspicua sint velut muccus humor Praxagoræ vitreus, salina, aut si perspicua non sint, non etiam nitent. Sed quoniam ob id opaca sunt quod non sunt cocta, sunt etiam inæqualia & ob id non splendida. Etenim gemmarij ob id expoliunt gemmas vt niteant: dum verò expoliunt manifestum est æquare superficiem, & quæ maximè æqualitatem hanc recipiunt, etiam si opacæ sint, etiam maximè nitent vt Achates magis iaspide. Pus ergo cum à calore naturali etiam concoctum sit æquale redditur, & ob id nisi soluatur nitet, non facile autem soluitur ob eandem causam ob cuius contrarium crudus humor friabilis est, neque tamen adeò lentum pus est vt pituita, quoniam calor præternaturalis tenuiores partes dissipauit, vnde non adeò lentum esse potuit. Declarauimus enim in *sexto de Subtilitate*, quod difficillimè dissipatur ex partibus constat tenuissimis. Est igitur pus materia mediocriter lenta buxei coloris æqualis, nisi agitetur & ob id splendens. Vnde perperam & in hoc medici vt in plerisque aliis agunt, dum vt an pus sit dignoscant ipsum agitant, id solum ferme in quo est cognitionis spes subuertentes. Propterea in sputis ob pituitæ similitudinẽ difficilius dignoscitur: in vrinis vbi plerunq; syncerum est: rarò enim contingit duo retrimenta emitti simul, quoniam ab vrina corrumpitur æqualitas, ipsa non minus sed magis difficulter dignoscitur. Ergo si in sputis mergatur in aqua tunc omnino dignosci nisi coniectura quadam non poterit. Ex odore autem non habeo quod dicam, nisi quod odor ille puris quasi proprius est illi substantiæ, non tamen maior neque tetrior, nisi his qui pus à putrido crudo humore distinguere norint, quam qui sit in crudo humore iam putrefacto. Quid igitur, velut qui vellet cinamomum ab omnibus aliis bene olentibus dignoscere, oporteret ipsum frequenter olfacere, sic enim à mosco Zibetho ambra agallocho croco garyophylis ladano lasereque distinguere sciret: licet reliqua minus aut magis bonum olerent, ita de pure dicendum est, quod opus vt minus liberale esse existimo ita tamen maximè necessarium, quanquam contingat vbi pus exquisitum non sit quod à nitore detrahitur vt in corrupta sanie fœtori adiicitur, adeò, vt iam non dubium sit saniem esse non humorem crudum.

CAPVT XXIX.

Actuarij reprehensio, & de ordine horum librorum.

CÆterum postquam disputationem contra Græcos aggressi sumus, operæ pretium duxi vt sententiam etiam Auicennæ expendamus, qui putat pus in aqua tanquam grauius aut magis friabile descendere, pituitam autem non ita. Et certè pituita non adeò facile descendit, quoniam concreta est vt pus: sed crudius humor ipso pure vt sæpe experti sumus, magis descendit. Sed iam satis de hoc, nimis enim liber hic extenderetur in quo propositum solum est causas & genera vrinarum tum illarum partes edocere, à disputationibus quantum licet abstinentes. In secundo autem significata earundem ex causis ipsis deprompta. In tertio verò distinximus hæc eadem iuxta morborum genera ac tempora: velut in quarto compositarum notarum indicia & quæ supra fidem ob huiusmodi cognitionem nobis contigerint: atque alia etiam quæ minus ad artem attinẽt, sunt tamen huic cognitioni annexa. Velut cognitio vrinarum hominum ab vrina iumentorum quomodo habeantur, & vrinarum ab aliis liquoribus, quæ vrinam cieant, quæ purgent humores per vrinam, quæ ex vrina medicamenta fiant. At si quis hanc doctrinam ad Galeni ordinem de pulsibus traducere voluerit, inueniet differentias, cognitionem, & causas, quas ille tribus tractationibus distinxit immodicè ab illo auctas, vt speciem iusti operis singulæ efficerent à nobis in vnum librum redactas: quod principia compositis multo sint pauciora, atque ob id coactus est ille tanta nugari de diffinitionibus pulsuum, vt nemo sit qui patienter illa legere possit, nec forsan ipse si resurgat pro suis velit cognoscere. At de prædictione postmodum, de qua nos tres libros facimus, ipse breuiter admodum egit, adeò vt necessariorum maximam partem imo magis necessariorum prætermiserit. Veluti successionum quarum consideratio & certissima & exquisitissima ac generalissima est. Hoc autem quisque admirabitur, & plerique etiam inuidiosè dictum existimabunt, sed

cum

cum rationem erroris eius intellexerint facile manus dabunt. Causa igitur huius erroris non ignorantia non desidia neque aliud quippiam huiusmodi fuit, sed ordinis seruandi nimium studium. Pulcherrimum illi videbatur ab initio totam pulsuum tractationem in quatuor partes distinguere, quod & laude dignum fuit: Deinde singulas rursus in quatuor at hoc non tam laudabile, si quid est diuisiones aliæ aliis congruunt, etiam de eisdem rebus tractantibus. Verum illud postmodum absurdum atque indecens quod voluerit omnia diuisionis membra esse inuicem commensurata ac quasi paria. Ex hoc enim sequitur vt alia nimis contrahantur & alia extendantur. Cum videamus in homine manus multo esse minores quam pedes, & pedes quam caput: ita ratio non in æqualitate consistit. Quisquis ergo hos ordines ab initio sibi statuit necessario vt in has casses incidat necesse est, licet his vti vbi tractatur materia diuersi generis, velut centuriis contradictionibus miscellaneis atque huiusmodi. At vbi vnica tractatur res turpe est rei naturam proposito sibi ordini maximè philosopho non ordinem ipsi rei accomodare: sed vt inquit Poëta:

—*Et quandoque bonus dormitas Homerus.*

Placemus nobis vi quadam naturæ subacti, & si non placeremus quis tantos labores sponte susciperet? non idem est homo semper, sed alia nunc quæ displicuerunt placent, alia displicent quæ placuerunt, non sunt hi errores appellandi vt nec Auiciem quem diximus nuper. Sed si quis ob imperitiam pertinaciter disputet vt Actuarius in Primo, id est, de differentiis vrinarum contra eos qui censent vrinas ob frigus conturbari sicut & nos superius docuimus. Inquit enim vrinas non crascescere ob frigus: & qui dicunt hoc imperitos esse. Primum quidem in errorem incidit & à veritate & à Galeni sententia alienum. Palam enim est Galenum non crascescere sed perturbari hoc appellare, vt *Primo de Crisi patet*, aliquas etiam vrinas crassas æstate non concrescere supra demonstrauimus, aliquas tenues hyeme peruerti, crassitiem quoque in vrina esse ex substantia conturbationem ex pinguedine & contentis, vix etiam inueniri contenta multa & crassa in vrina quin illa peruertatur, vnde palam est ipsum qui imperitos alios vocat, adeò rudem esse, vt in primis principiis aberrans substantiam vrinæ cum contentis confundat. Quid igitur huic homini in cæteris quæ de vrina tradidit fidei adhibere debemus, cum in ipso limine cespitet. Experimentum ergo negat quòd à frigore concrescant quoniam non omnes concrescunt, quasi quis neget pestem morbum esse lethalem, quod aliqui eo morbo laborantes sanentur, frigus est causa efficiens, humidum pingue materia, at hic vir ad id sapientiæ vt video non peruenit vt genera causarum quatuor distincta esse sciret. Inde obiicit si vrinæ frigore crascescer[ē] calore attenuarentur: at non semper claræ sunt æstate sed aliquæ conturbantur? Non videt hoc verum esse nullam vrinam conturbari sub eo calore, qui maior sit quam vesicæ calor, id est apud ignem: in æstate tamen conturbantur aliquæ nullus aër æstiuus adeò calidus est vt vrina tantum calescat in eo sicut in vesica, quod experimentum docet, omnis enim vrina in calidissima æstate micta refrigeratur, non solum quod aër externus non sit adeò calidus vt interior, sed quia vesica non respirat, & à membris circum iacentibus fouetur. Experimentum enim quod omnium est magister, docet quòd aqua & liquida omnia aëri æstiuo & meridiano exposita minus retinent caloris quam sit in aëre ipso: cuius causam alibi edocuimus. Constat igitur quod vrinæ quæ concrescunt in æstate à frigore non à seipsis concrescunt, tum quia si à seipsis? concretæ non claræ mingerentur: tum quia celerius concrescunt matutino & in nocte quam in meridie, & loco frigido quam calido, tum etiam vt dixi quòd aër æstatis calidus dicitur esse vt comparatur ad cordis necessitatem quod frigidius desideraret: sed tamen frigidus est comparatione contenti in cerebro pulmone vesica & arteriis, aliisque locis qui concludnntur. Quòd verò vrinæ quædam concrescant quædam non eadem die, causa non est ex varietate caloris: sed vt dixi ex abundantia humidi. Atque hic homo adeo rudis est vt ita argumentari videatur, hæc causa puta creta est figulini vasis causa, ergo figulus non est causa. Constat enim figulum quæcunque posse vasa conficere, & quæcunque non posse. Ad experimentum rursus quo vrinæ in aqua calida positæ clarescere conspiciuntur, nesciens respondere, pueriliter obiicit nec alios scire suis argumentis respondere. O egregium disputatorem qui semetipsum conuincit, & quid alij dicturi sint, nec responsuri sint suis subtilibus argumentis diuinare vult? videtur tamen velle quod calor ille igneus possit non secus ac naturalis attenuare. Si igitur potest attenuare seu claram efficere, cur frigus concrescere non poterit? Quando contrariarum causarum par sit etiam contrarios esse effectus. Demum dicit non posse quenquam præter ipsum hanc causam concretionis assignare, vt melius fuisset huic homini nequicquam de hac materia scripsisse, præter enim quod vt dici solet, operam & oleum perdidit, etiam auctoritatem aliis suis libris ademit: & ruditatem cum temeritate coniunctam declarauit. In primo igitur de causis vrinarum docere hanc suam præclaram opinionem aggreditur dicens: Vrina tenuis fit ob caloris naturalis diminutionem quæ contingit aut ob frigiditatem prædominantem, aut calorem præternaturalem impedientem. Vbi verò facultas concoctix à neutro horum patitur sed à multitudine materiæ tantum tunc vrinæ crassiores videbuntur. Etenim cum materiæ concoctionem natura aggredtur, nec tamen vniuersam superare potest, vrina ex tenui in crassam mutari solet, vrinæ autem crassæ semper fuere signa humorum quorumcunque aliquo pacto implentium ventrem, & intestina epatisque canas partes, vt crudæ morbi adhuc crudi, & quæ crassitudinem recipiunt vehementiam morbi, significant. Hæc ille sed non

non continua ordine & confusa. Verùm id tamen, tum ibi, tum in secundo de Indiciis vrinarum sentire videtur, concretionem illam quæ à frigore sit esse genus cruditatis à multitudine materiæ, velut tenuitatem ab intemperie vt dictum est, seu frigida seu à calore pręternaturā facta. Sed præter ea quę obiecimus de agente causa, etiam non videtur veram concretionis causam docere, cum in sanis absque illa actione concoquendi materiam prægrauantem ac noxiam vrinæ non minus concrescant. Atque hi quibus hoc accidit alioqui maximè valeant, cum hi quibus nunquam turbantur, non sine suspicione magni mali ingruentis viuere possint. An ergo nullus horum perfectè concoquet? & in omnibus aderunt signa plenitudinis? An vicissim quibus nec per hyemem vrinæ concrescent, hi planè incorrupta omnino sanitate ac firma valetudine fruentur? Ea etiam verba. (Etenim cum materiæ, de mutatione non repentina, qualis in concretione vrinarum accidit) sed potius quæ post plures dies contingit, intelligi debere videntur tum quia concoctio materiæ non in vna hora fit: nec de mutatione crassæ in tenuem loquitur. Nec tamen scio si hic de ea non loquitur, vbi nam de ipsa sermonem habuerit: & quod pollicitus est præstiterit. Sed hæc nimis cum ex exemplis quæ de vrinis adducit appareat fuisse hominem prorsus indoctum.

CAPVT XXX.

De Crusta & Ephelcide.

Ex vlceribus autem vt ad rem redeam quatuor propriè decidi solent pus omni & semper: Ephelcis & crusta soli, sed non omni neque semper: sanguis neque omni, neque solum, neque semper. Galenus *primo de locis affectis* ait ephelcis quacunque parte deferatur vlcus indicat, velut vesicæ si per vrinas, qui vertit, crustulā putat per ephelcidam Græcè dictā significari: nam ἐφελκὶς, propriè ramentum, ἐχάρα autem crusta est. Differunt materia & forma & causa efficiente. Ephelcis non nisi in profundis vlceribus fieri solet cum materia acuta substantiam membri erodit, fitque circa immodicum calorem, crusta citra erosionem præsentem ab immodico calore, vnde vt inducatur celeriter ignē admouere solent. Ephelcis substantiam membri refert, crusta furfuri crassiori assimilatur. crustæ sanguis, sæpe succedere solet, ephelcidi cruor aut etiam nihil. Itaque qui ephelcida cum crusta commutauerit non verbo sed re labitur. Ephelcis semper periculosior esse videtur crusta, quæ cum exciderit præterquam in pulmonis vlceribus (atque in his etiam sæpe si non magna sit) semper reparari solet: ephelcis rarissimè & magno cum labore. Ephelcida videmus in disenteriis quamuis egerendi actio non intermittatur: imò tum sæpius: crustas non: quoniam mora indigent. Sed quoniam de nomine forsan aliqua dubitatio erit, propterea quod Galenus *Quinto Methodi* velle videtur per ephelcida crustam intelligere, vt etiam in *tertio de Symptomatum causis*, ideò non disputabimus de nominibus ipsis, & pro ephelcida ramentum supponemus: nam & de hoc ibi Galenus loquitur, scilicet *Quinto Methodi*: cum meminit tunicæ laringæ, quam constat ex erosione ac putredine separatam antequam corrumperetur, & ideò vim esse putridi, non ignei caloris: vnde in pestilenti constitutione hoc accidisse Galenus ipse refert. Et Hippocrates in Epidemiis. Verum cum videantur ad hanc actionem duo necessaria, separatio, & vt non aduratur pars illa, neque ex toto putrescat, necesse est vt id adueniat quod in his in quibus separantur aliæ partes, scilicet vt media pars qua corpori iungitur non nutriatur, non nutritur autem quia siccatur, & non à vehementi calore: hoc enim suppositum est, relinquitur tandem ob siccitatem naturæ inimicam. In vrina ergo si partes carneæ appareant, erit hæc erosio in renibus, & si fuerint in vesica erunt neruis similes ac membranis, vt est substantia vesicæ. Crustæ autem magnæ ex vlceribus non adeò profundis fiunt: furfures autem ex leuibus vlceribus aut scabie. Porrò si fateamur furfures etiam ex venis per vreteras deferri, vt ex Galeno superius ostensum est, non video cur etiam ex renibus crustæ deferri non possint. Verum Galenus ob id existimat crustas in vesica fieri, quod is locus ob siccitatem crustarum generationi aptior sit.

CAPVT XXXI.

Vrinæ generatio & substantia.

Sed postquam de his quæ præter naturam sunt satis diximus, ad ipsius vrinæ generationem deueniamus, quam etsi in iecore palam sit fieri, nihilominus eius formā conficiunt renes & reliqua membra illis subiecta. Quomodo autem ad renes trahatur Galenus pulchrè docuit. *Quinto de Vsu partium* his penè verbis. Renum verò vterque multum quidem bilis flauæ attrahit, ac propemodum omne id quod venæ & arteriæ quæ in ipsis sunt continuerint: multum verò & sanguinis, quod scilicet in eo est tenuis ac humidius. At biliosi quidem excrementi quicquid non admodum crassum fuerit, cum vrinis permeat: sanguis verò carni ipsi renum aspergitur instar fecis cuiusdam: inde iam paulatim vaporis modo in totam ipsam dispergitur, adhærescit, atque demum alimentum fit renibus. Si quis hæc in dubium reuocare velit, dicet, quis hoc arcanum quod tam absolutè profert illi renuntiauit? Verum hoc est quam verissimum atque facile demōstrari potest, atque ideò autoribus bonis si quis contradicat, demonstratione non suffultus, nonne is videbit velle veritatem euertere. Hæc igitur dicta sint aduersus eos qui quacunque ex causa temere bonis auctoribos contradicunt, existimantes nos aut alios qui id prudenter egerunt imitari

imitari: cum neque nostro neque illorum qui cum ratione id egerint exemplo id agãt. Et cum duobus modis peccare contingat, aut si quæ perperam dicta sint admittimus, tanquã vera, aut si omnibus quę absque demonstratione dixerint contradicamus, certè longè hoc quam illud deterius erit, tum quod magni viri in paucis aberrarint, ac comparatione eorum quæ rectè tradiderint malè tradita, vix vllam partem obtineant: tum quod aberrandi lata sit via: vt etiam in his in quibus rectè contradixerit, in longè maiorem errorem decidere possit. Quod exemplum in authoribus minus classicis etiam in medicina adeò frequens est Thurisano Thadeo Guglielmo Brixiensi, Gentili de Cingulo, dum conciliatorem oppugnant, quos Gentilis de Fulgineo reprobat, hunc Iacobus de Ferliuio, quem coarguit Vgo vt constet falsa opinione reiecta, non statim sequi, vt veræ simus compotes. Sed ad rem redeo tria cum trahantur à renibus, sanguis tenuis & humidus, is retinetur à renibus pro nutrimento: serosa pars & aquea, quæ tota ad vesicam expellitur: & bilis cuius pars tenuior ad vesicam cum vrina transmittitur, & crassior retinetur. Porrò quomodo rursus ex renibus in vesicam vrina feratur per vreteras, & quomodo in ipsa vesica recipiatur, ad mirabili sanè naturæ opere, cum vt Asclepiadieus ille disceptans bene animaduerterat vesica seu humore seu flatu plena, quantumuis compressa nihil remittat, Galenus *primo de Naturalibus facultatibus* abunde docuit, dicens: si etiam viuente animali ligato membro per quod meiere solet, vesicam plenam truderit, nihil ex eo humore regredietur in vreteras: sed si vreteras iuxta vesicam ligauerit, quicquid est supra, ex illis implebitur: ita vt eis antequam soluatur vinculũ præcisis, cauitas quæ intra peritoneũ est, non secus atque in ascite vrina impleatur. Ipsa quoque vesicæ substantia ex duabus tunicis constat, quarum exterior quæ pars peritonei est, non illi est absimilis: interior autè quæ vesicæ est propria duplo exteriore crassior est. Ergo causam ingressus esse tradit vim membri, scilicet vesicæ, qua sibi familiare attrahit, & pro hoc multa adducit exempla, præcipuè de tritico Hippocratisque autoritatem. Sed rursus hic bifariam labi videtur Galenus: primum quod Asclepiadici non causam attractionis, sed modum ingressus quam Galenus non assignat, (verum illius loco attractionis causam) conquerebant. Secundo quod fatetur hunc lotij transitum fieri ob vesicæ attractionem & iam paulo ante dixit, ligatis vreteridib. iuxta vesicam totum quod renibus adiacet, vsque ad vinculum impleri, cum tamen vesica tunc trahere nequeat summa vi, laqueo facultatem intercipiente. Nihilominus hoc idem confirmat in secundo libro dicens, eadem ratione qua lutulenta vrina seu sanguis permixta ex iecore ad renes ob familiaritatem partium, quæ in ea continentur, & nutritionis causa trahit, eadem syncerior facta, ob quoddam tamen vesicæ familiare (subintelligit autem ex quo nutriatur, cum nulla alia sit facultatis illius scilicet naturalis familiaritas, quam nutritio aut generatio) ex renibus ab ipsa vesica trahi. Itaque vt Galenum à contradictione liberemus, dicendum est non soli vesicæ eam inesse facultatem, sed etiam vreteridibus, tum familiaritatem commodaque omnia, licet non adeò euidentia, quippe cũ viæ potius quam principalis membri illius functionis vicem obtineant: ob quod vesicæ tantum pro vi illa attractrice meminit. Præterea iuuatur hæc functio ab ea renum facultate qua noxia & superflua expellere possunt ac solent. Sed de his in *Quarto contradicentium* satis dictum est. Nunc satis sit docuisse, quod etiam ibi conclusum est, vrinam à renibus pelli potius, quam quod à vesica trahatur. Quòd verò ad modum ingressus attinet, cum venia tanti autoris, illum non tradidit, sed ignorasse visus est; cum tamen ex villorum artificiosa constructione id contingat. Namque id Vessalius ne amicum propria laude fraudemus pulchre docet his ferme verbis: Tandem in vesicæ cauitatem vreteri meatus alteram quoque tunicam aperientes penetrant modo sanè quam simillimo, quo bilis meatum in duodenum inseri iam relatum est: lapis siquidem membranulis ad meatus foramen vtrinque ex vesicæ corpore appendentibus: non aliter quam si vesicæ internæ tunicæ tenues huiusmodi processus ibidem adnascerentur. Horum vsus membranorum processuum bilem deducenti meatui adnatorum vsui respondet, vt scilicet vrinæ quidem ex meatibus in vesicam defluẽti cedant: & dum vesica distenta, rursus vrinam in eosdem meatus repellit, collecti illi & meatum opplentes, vrinæ transitum præpediant. Id quod adeò præstant commodè, vt vesica vel flatu plurimo repleta, nihil planè spiritus per hos meatus reddere queat, verum quod & obliquus ille in meatuum insertione ductus, eidem vsui famulatur, vesicæ ipsæ dum inflantur, exactæ commonstrant. Eadèm in follibus in dies experimur, nam per foramen quod à tergo illis adhiberi solet, aër quidem attrahitur, sed cum follis comprimitur, propter obicem vi aëris foramini inhærentem, nihil venti expirat. Idem quoque in pilis obseruamus, quas flatu distendimus. Quanquam longè maiore industria, neque adeò pendulis operculis rerum opifex in vrinariorum meatuum implantatione vtatur, quàm nos ipsius artificium in follibus imitantes & pilis, ac columborum caueis quas sic fabricamus, vt inclusis eadem non pateat exitus, molimur: Hæc ille. Sed ad rem redeo inquit Galenus *Quarta Aphorismorum*: cum enim ex venis vrina veniat, in renibus coletur & in vesica aggregetur, quicquid in ea prçter naturã apparuerit aut venas aut renes aut vesicã malè se habere indicabit: sed de hoc alias. Illud potius scire decet quòd vrina tenuior est bile vt, *Secundo de Naturalibus facultatibus* habetur, & hoc probat duobus experimentis, & quòd fluat magis quam bilis, & quod per linteum facilius excoletur. Sed quamuis hoc affirmet Galenus, non tamen adeò perspicuum est quam velim, quoniam subtile multipliciter dicitur.

CAPVT XXXII.

Vrina quomodo retineatur aut emittatur.

VErùm his relictis hoc potius consideremus oportet, quonam pacto vrina fluat & quomodo retineatur & vi excernatur? an sponte excernatur, vi autem retineatur? an sponte vtrumque fiat vt mucus? an vtrumque vi vt stercus? stercus enim quod durum sit, & intestina inuoluta abdominis musculis indiguit vt expelleretur: cum verò partes habeat liquidas nonnunquam etiam totum sit liquidum, musculo anus vt retineretur opus habuit. Ergo vrina cum liquidissima sit & vesica haud inuoluta musculis, non indiguit ad expellendum sed ad retinendum. Itaque vt *Quinto de vsu partium habetur* à Galeno in vesicæ collo musculum qui vrinam contineret natura collocauit. Atque hoc idem *Quinto in sextum Epidemiorum* denuò repetit. Porrò ne ita credat sponte vrinam excerni, quæ alioqui etiam si sponte effluxura sit, nihilominus lente & paulatim efflueret, etiam à musculis abdominis auxilium vt confertim exeat recipit, quod *Tertio de Facultatibus naturalibus fatetur.* His ergo absolutis ad sermonem de concretione redeamus.

CAPVT XXXIII.

Vrinarum quæ concrescunt varietas.

PRoprium concretarum vrinarum est vt claræ aut minus concretæ mingantur, quam post dum concrescunt; Et vt impositæ ignibus aut feruenti aquæ clarescant. Nisi enim clarescant, non erant prius concretæ sed turbidæ: verum quædam ex his concrescantur statim vbi mictæ fuerint, aliæ autem serius atque vriusque modi Galenus meminit *Quarto de Tuenda sanitate* existimans iuxta moræ tempus, significari etiam moram initij coctionis materiæ. Sed de hoc infra. Nunc verò de propriis speciebus concretionum agendum est, initio sumpto ex his quæ apparent. Hieronymus Galassus Quartanam patiebatur sub hora noctis tertia, sequenti mane liber erat vrinæque concrescebant sed solum prima aut celerius. Ea die & vsque ad sequentem bene se habebat: vrinæ concrescebāt. Sub noctem quasi febriebat, ego tamē illū ea hora, quòd essent incommoda inuisere non poteram: sed tanta erat molestia vt febrem adfuisse iudicaret. Mane sequenti multam vrinam non admodum coloratam crassam cum multa hypostasi & crassa mingebat, quæ non concrescebat. Non poteram autem ob vrinarum in his morbis naturam ac colorem defectumque typi diiudicare, an febriret an non: Erat autem hyems maxima & profunda scilicet post brumam haud multum. Quæsitu igitur dignum est, primum cur eadem die nec calore aëris mutato, aliquando vrinæ concrescant, & aliquando non? & cur priores quandoque, quandoque posteriores? Et rursus cur crassæ non concrescant, tenuiores concrescant? Demum cur vina æstate concrescant magis quam hyeme, vrinæ autem contrario modo: videntur ergo vina potius vt à facilioribus incipiam celerius & facilius æstate corrumpi quam hyeme, quod non concrescant: sed turbentur, neque enim pingue concrescit à frigido, sed pars caloris proprii à calore externos dissipatur: corrumpitur enim quod pingue est, & non concoctum, & quod terreum est permiscetur substantiæ liquidæ, atque ideò turbarur substantia ipsa, corrumpiturque sapor & odor. Manifestum est igitur hanc corruptionem propiorem esse putredini, quam perturbationi aut concretioni. Propior est etiam perturbatione, ob id quod refrigeratione non contingit sed soluitur potius. Nec tamen est perturbatio, quoniam non residet, sed potius confusio quædam, quoniam humidum illud pingue non admodum est: nam humidum quo confusæ redduntur vrinæ, parum pingue est, nec valde crassum, vnde nec concrescunt vrinæ, nec resident, sed vndequaque sunt turbidæ. Accidit ergo uino in aëre, quod vrinæ in corpore: quare constat vrinam turbidam ac confusam à caloris corruptione fieri: atque ideò concreta longè deteriorem esse. Vini autem perturbatio non omnino est similis vrinæ perturbationi sed confusioni potius, vixque in vini perturbatione contingere separationem, in vrina autem aliquando, licet raro. Ignoscant mihi emunctæ naris viri, si in hac inopia verborum, & iam senescentis linguæ latinæ ætate concretionis nomine vtimur ab animi ad liquorum affectum transferentur: nam concretam vt sæpe diximus à perturbatione ac confusione, quæ tria re scimus inter se plurimum differre, distinguere nolentes, cogimur hac nominum varietate, atque metaphora vti. Sed ad propositum redeo, vbi renes non concoxerunt, quod pingue est, licet multum sit humidum, non concrescit vrina, vt neque vinum quod perturbari potest concrescere non potest: cum igitur vrina crassa est, & non concrescit, multum humidum pingue, sed crudum vehementer significat. Estique hæc coniunctio absurda, & periculosa, quoniam multum deficit ex eo quo maximè indigemus. Fit autem hoc, quia natura humorem nequit concoquere, ob motum materiæ peccantis: nam ea die accessio futura erat. Quòd si magis instet, iam cruda coloris substantiæ atque contentorum ratione erit. Ita igitur crudarum vrinarum quatuor erunt genera. Occultum cum crassa & cum contentis copiosis ac colorata, ne dicam boni coloris non concrescit: ostēdit autem præter impedimentū coctionis calorem adhuc renum, & sanguinē tenuē ac pinguem. Quòd si præter id quòd nō concrescat contenta habens & substantiam, coloris sit quā rufo remissioris: adhuc crudior est, &

cruditas

cruditas ipsa est manifesta. Sed si etiam substantia tenuior sit, iam prope accessio imminet & cruda valde est. Cum verò hypostasis deest, iam non solùm venæ, sed & iecur ipsum refrigeratum est, tuncque extrema cruditas demonstratur. Atque hæc in intermittentibus febribus in quibus etiam succedentes paulopost accessionem vrinæ crudæ sunt. Iam verò inualescente concrescere solent quoniam propter calorem, multum humidioris sanguinis ad renes trahitur & ibi propter moram concoquitur, & ideò fit humidum pingue, quod est causa concretionis. Rursus eam in candescente febre pauca mingitur vrina, quæ quandoque concrescit, ob paucitatem enim concocta facile fuit in renibus, quandoque non, quoniam breuitas temporis obstat. Plurimam verò si mingere contingat, raró videbis concrescere: quoniam neque tempus neque calor sufficiunt. Pauca enim vrina ob id semper facilius concrescit quam multa, sicut etiam videmus in vrinæ profluuio. Postquam verò febris deferbuerit, vrinæ concoctæ excerni solét, quæ non facile concrescant: quoniam pingue humidum maiori ex parte à calore febrili colliquatum iam euacuatum est. Quòd si ad interuallum deueniat, atque id longum sit, vt in puris exquisitisque tertianis, quartanisque magis solent per minguntur, si cætera non desint concrescere, magis facilius celeriusque, quam per bonæ valitudinis tempus. Ita ergo erunt nouem tempora mutationum vrinarum in intermittentibus febribus.

CAPVT XXXIV.

Vrinarum concretarum discrimen.

IN quibus tum etiam aliis morbis tres maxime concretarum vrinarum differentiæ conspiciuntur, magnitudo, celeritas & facilitas, Magnitudo intelligitur, cum materia multa quasi ab vrina separata in fundo iam concreta vrinæ residet. Hocque fit ob multitudinem crassi ac terrei pinguis humoris: tales vrinæ valdæ densæ sunt, nec in eis quidquam lucidum conspicitur. Videtur autē hoc dupliciter cōtingere, aut quia multa materia corrumpitur, vel quia valde cogitur, hoc autem fit quoniam pinguissima existit. Facilem dicimus concretionem, quæ à quocunque frigore prouenit: differt à celeri, quoniam in illa mutatio breui tempore fit, ob tenuitatem & coctionem substantiæ, sicut facilis à multitudine pinguis humidi. Videtur ergo facilitas concretionis, cum magnitudine eius, conuenire in copia pinguis humoris: sed differunt quoniam pinguis humor, quò tenuior, eò facilius concrescit, quò crassior magis concrescit? celeritas autem cum facilitate in tenuitate concrescentis humoris conuenit, differunt in multitudine: nam vbi plurimus humor pinguis adest, facilè & tardius vrina concrescat quam si exiguus esset. Igitur comparatiuè hoc ita se habent simpliciter non ita. Si ergo paucior & crudior humor in vrina sit non concrescet: si paucior & concoctior non faciliter sed celeriter concrescetur, cum concrescere contigerit: si crudior & copiosus faciliter, sed tardè: si copiosus & concoctus faciliter celeriter multumque concrescet. Porrò celeriter concrescere dicimus, cum initio in quo concrescere incipit, cito ad perfectam peruenit concretionem: cū verò à tempore in quo mingitur celeriter concrescit, hoc non est celeriter sed faciliter concrescere. Omnis enim vrina quæ faciliter concrescit necessario breui postquam micta est, si concrescere contingat, concrescit: & quæ difficulter concrescit serò, adeò vt comparatiuè, non autem simpliciter iam diximus, hæc dici & explicari debeant. Nam si dixeris vrinam qu faciliter concrescitur breui postquam micta est concrescere, falsum dupliciter dices: primum quoniam forsan non omnino concrescitur propter aëris calorem: vel quia sero ob eandem rationem. Ergo celeriter concrescit comparata ad aliam, quæ concrescatur, sed difficilius, quia humor crudior est: hoc ergo est celerius concrescere potius quam celeriter. Quæ igitur tardè concrescantur, postquam mictæ fuerunt difficulter concrescant, quoniam humor crudus est, quæ facilicer cito quoniam coctionem iam non paruam adeptus est. Quòd & si celeriter paucus est, si tardè multus: pauca enim aqua celerius gelescit quam multa: crudus autem humor ille est, quoniam vt dixi non à calore naturali vincitur, materia obnoxia vel alimentum, non quia materia præparata educatur hoc autem superius ostensum est. Ergo in concretis vrinis fas erit etiam discernere quales sint, absque ignis auxilio, quanquam non consulam vt his solis contentus sit: cum enim multum obscuræ sunt, multum etiam adest materiæ pinguis, & ob noxiæ, vel multo vtitur alimēto: quòd si etiam præter id in imo quasi farinam habeant, humorem crudum ac terreum semiconcocto permixtum adesse significatur. Dum verò vrinæ concrescunt pars media primum concrescit, quoniam pingue ibi copiosius est: & pingue ibi est copiosius quoniam, ad medium velut ad centrum retrahitur: inde igitur paulatim ex imo ad summum quasi fumus cogitur, demum inferiores partes in ambitu, superiores autem aut non concrescunt, aut non perfectè, aut omnium postremæ: verum aliquando eos qui non animaduertunt decipit ea pars, o acaque ob opacumquod in medio est vide ur.

CAPVT XXXV.

Vrinarum turbidarum differentiæ.

REgressus autem cum à calore clarescunt, eodem ordine ab vltimis ad prima

ma constat: quæ enim partes vltimo concrescunt, primum clarescunt, & quæ primò vltimæ sunt ad reditum. At turbidarum vrinarum nullus est ordo, quoniam tales euadunt ob caloris non naturalis vim: soluiturque perturbatio à frigore. At conturbatæ cum à frigore concrescant, quoniam frigus ipsum solum priuatio caloris est ordo caloris naturalis seruatur. Cæterum in turbidis quoniam ea perturbatio à crassa materia fit à calore agitata, vt *quarta aphorismorum* habetur? & neque crassa solum, sed vt ille inquit etiam densa & in spiritum quoque conuersa, nam & *secundo Prorrheticorum* ex Hippocrate inquit: vrina turbida est tanquam subsidentiā conturbaueris ac commiscueris; constat multas esse differentias claritatis velut in concretis, ratione concretionis. Aliæ enim celerrimè aliç paulopost, aliç tardè, clarātur, aliæ serius multo, vt aliç nunquā. Quç celerrimè redeūt, palā est fuisse in vesica claras, ac ob mingendum solum fuisse concretas. Sicut si quis lixiuium ex vno vase in aliud cum cinere ex quo confectum est transfunderet, manifestum est turbidum futurum. At si paulo post clara fiat in vesica, non erat clara, quoniam cum censim in ea colligatur perpetuò concrescit, nouis decidentibus guttis: & cum non statim clarescat, & tamen paulopost mingatur, neque hæc, neque multo minus aliæ vrinæ in vesica claræ existunt. Accedit calor immensus loci, quo vrina turbida euadit. Itaque solum vrina quæ vt statim micta est clarescit in corpore, dum continetur clara etiam fuit: cæteræ turbidæ. Atqne statim clarescit dum mingitur, magnum motum in subsidentibus ostendit, quoniam cū prorsus contenta à substantia vrinç secreta sint, immota substantia vrinæ, velociter per illam feruntur: non sic vrinis confusis aut quæ serius clarantur: nam in illis cū contenta sint ob permixionem attenuata, non morantur, nisi cum vrina aut parum: & tenuiora sunt. Quæ enim statim clarescit cum contenta in vesica in imo essent, crassa ab initio fuerunt: vnde propriè contenta non sunt sed retrimenta potius. Liquet igitur talium vrinarum genus ab aliis multum differre, quia quod cum illis expellitur, rationem habet retrementi non contenti. Quare tales vrinæ cum crisi fiunt, aut iudicant membra vrinæ esse affecta. Hoc igitur sedimentum non propriç signum est, sed potius excrementum. Est etiam aliud genus vrinarum vt dixi turbidarum, quod non clarescit confusúmque dicitur, cuius duæ sunt species: quædam enim demittunt in imum aliquid, atque ita clariores fiunt, quod & Actuarius animaduertit, quædam in eodem concretionis statu manent nec aliquid ex eis subsidet. Porò cur id contingat satis est manifestum; constat enim hic materiam tenuem valde permixtam esse vrinæ velut etiam in ictero quoniam materia illa in iecore vrinæ permiscetur à magno calore, & diu manet mixta antequam mingatur, ob id concreta & confusa euadit: in alia verò duplex materia vrinæ immiscetur, crassa quæ non vehementer immiscetur ac tenuis ideò crassa subsidentè adhuc propter tenuem confusa remanet. Simili modo turbidarum aliæ concrescunt, & hæ plerunque in imum aliquid demittunt, aliæ autem non & hoc frequentius contingit quoniam vix fieri potest, vt cum calore illo vehementi tandiu vrina retineatur, vt concoqui humidum pingue ob quod concrescere vrinas diximus, possit. Sed quod Actuarius dicat esse vrinas crassas, concretas enim sic vocat, quæ non clarescant falsum prorsus: est nam si intelligit quod absque calore non redeant verum est, sed id omnibus concretis vrinis contingit: nunquam enim in vita mea concretam vrinam vidi, quæ absque calore ad claritatem rediret. Si verò censet vrinas aliquas esse concretas, quæ igni admotæ non clarescant, decipitur: qua enim ratione ob calorē dum in vesica essent claræ erunt, & dum mingerentur, eadem ratione ab externo frigore concretæ, ac denuo igni admotæ clarescunt. Quod siquis experimentum oppositum adducat sciat hoc contingere ob admixtionem alicuius pinguis, præcipuè olei: nam hoc vrinæ permixtum non permitit aliquando vrinam ad claritatem redire. Quo experimento deceptum Actuarium credo talia de concretis vrinis falso quod non redirent tradidisse: verum non omnia possumus omnes, Et ipse aliquid ad artem adiecit, & animaduertit quam sterilis doctrina esset à Galeno de vrinis tradita. Et vel hoc ipse à me in honore habendus, quòd quæ perceperit, quæ nouerit, quæ tradiderit vt sapientem decet virum in Deum referat.

CAPVT XXXVI.

Causæ moræ & tempus vrinarum in corpore.

CÆterum cum de vrinarum mora in vesica dictum sit, causæ frequentis mictus & paucæ moræ in vesica sunt enumerandæ. Simul & illud inuestigandum, an frequens mictus paucæ moræ vrinæ in vesica semper argumentum sit. Dicimus ergo causas frequentis mictus esse vrinæ multitudinem aut stimulum ob quantitatem aut vesicæ facilem nimis sensum aut imbecillitatem. Porrò multitudo cum prægrauet vt in diabete efficit, vt statim vbi collecta sit exitum quærat, & effundatur. Quare vt parum moræ contrahat, vtque celeriter exprimatur celeri collectione, atque ideò copia magna patentique transitu indiget: vnius ergo modi hæc celer ac frequens effustio vrinæ semper est. At quæ ob stimulum qualitatis accidit non ita: namque & ob bilem, & ob salsum humorem, & ob putrem, & ob formam velut in arena contingit vesicam ad expellendum stimulari. Sed facilis sensus vesicæ contingit vel perse & absque morbo, vel

vel quia exulcerata est, vel phlegmone oppressa, velut & imbecillitas in vesica nonnunquam est, nonnunquam in musculo qui collum eius constringit. Et has causas enumerauit Auicenna, quamuis suo more, & vt translatus apud nos sine ordine & confusè. Verum lapis in vesica primum est causa putredinis & imbecillitatis vesicæ, ac nimij sensus ob vlcus, aut saltem nuditatem corporis eius à materia pituitosa quæ illam intus circumuestit. Nihil mirum igitur est, si qui vesicæ lapide premuntur, vrinam vel tantillũ retinere nequeunt. Ergo causæ frequentis mictus manifestæ sunt, quæ cum multitudine vrinæ si iunguntur longè fiunt deteriores, & ægri maximè laborant. Sed nondum perspicuum est, an cum frequens sit mictus, vrina parum conquiescat in vesica? & vicissim cum vrina parum in vesica conquiescit, an frequens mictus necessario succedat? Primum igitur necessarium omnino est: nam si frequenter mingitur, quomodo vrina diu in vesica quiescere potest at bene potest parum quandoque vrina in vesica quiescere, nihilo minus rarò homo minget, quoniam non descendit in vesicam nisi per longa temporis interualla. Tempus autem moræ cõgruens in sanis ac quietis est horarum duodecim: sed in pueris senibus & crapula atque potu oneratis minus. In febricitantibus ob exustam bilem admodum paruum duarum scilicet aut paulo plus horarum: Et scias quod vrina cum rarò mingitur vt in conuulsionibus & lethargis, & non defecerit, multa aceruatim mingitur, vt in Philini vxore.

CAPVT XXXVII.

Vrina quo tempore contemplanda Et quomodo seruanda.

CÆterum quæ vrinæ maiorem vim significandi habeãt, & quomodo seruandæ nunc dicendum: constat enim ægros & sanos etiã mingere vrinas sub media nocte, & in aurora, & postquã iam diu sol exortus fuerit, contingit & vrinas velle videre statim quandoque post horam, quandoque matutinas vesperi, nonnunquam concretas, an igitur hoc agendum, & quænam sint efficaciores scire oportet tum etiam in omnes? & qualiter seruari debeant scire expedit. Galenus igitur *Primò de crisi* hæc habet: vrinarum quæ secundum naturam se habent terminus est, in exquisitè sanis corporibus, primum coctionis perfectæ sanguinis tempus: Et qui hanc fuerit contemplatus, deinde veluti regulam aliarum vrinarum sibi statuerit, quænam mutant ipsam, dispositiones facile inueniet, verum in hoc sermone ægri primum haud comprehenduntur deinde comparatio fit ad alias vrinas non exactam sanitatem declarantes, quare neque eiusdem constitutionis. Videtur igitur hoc duplici coniecturæ inniti debere, altera cum tantum distat à cibo assumpto vt verisimile sit exactam esse coctionem sanguinis in iecore, alteram cum vrina optimè concocta est in substantia atque contentis, vt sit tamen colorata scilicet, nec tamen iusto coloratior. Hunc colorem Galenus ibidem iam definiuerat rufum, vt non absolutæ coctionis pallidum, iusto autem magis flauum: ita & in hypostasi mediocritas, vt ante coctionem copia maior, & transacta iam diu paucitas. Auicenna verò inquit: Et cum vrina multis permanserit horis mutatur à propria dispositione. Quapropter dixerunt quidam quod post sex horas inspicienda non est: quamuis ego dicam quod nec post vnam horam, quoniam non solùm color peruertitur, sed sedimentum dissoluitur aut crascescit. Sit autem prima vrina quæ mane mingitur, & non fuerit violenter diu retenta, neque ille cuius est peruigil fuerit. Actuarius docet tẽpus spectandarum vrinarum esse, vbi primum sint refrigeratæ: quod color & substãtia vrinæ tũ quæ intus continentur exactius appareant, tale igitur tempus ab horæ parte quarta ad finem extenditur vt sic cum Auicenna concordet. Isaac docet matutinas vrinas vrinas quoniam post somnum & quietem minguntur certius iudicium præstare vespertinis. Et si tota contineatur ad diluculum, ea est præstantissima. Sed si antea mingat æger, non erunt quæ suo tempore minguntur perfectæ omnes tamẽ considerãdæ. Quæ enim suo tempore mingitur, id est, diluculo, si media nocte iam mingerat æger, crudior est quam esset, si antea non minxisset. Vt enim docuimus vrina in venis & iecore conficitur, purgatur & concoquitur in renibus, absoluitur in vesica. Cum ergo parum in his membris manserit, vt crudior iusto sit necesse est. Solertis ergo atque diligentis medici munus est, vt singulas diligenter inspiciat, fidemque pro ratione temporis adhibeat: veluti quis mingit vrinam hora quarta noctis, inde sexta, deinde decima, post quartadecima: adueniat autem medicus hora quintadecima, & hora conueniẽs concoctioni absolutæ sit duodecima: primum quidem locum obtinebit vrina quartedecimæ horæ, inde decimæ, post sextæ, inde quartæ. Nam etsi quæ micta est hora decima, tam proxima sit absolutæ, quam quæ quartadecima, nihilominus quia iam præcessit alia sexta hora, bifariam cruda erit, & quoniam ante iustum tempus mictum est, & quia eam præcessit alia, vt solum in vesica steterit, per quatuor horas. Quæ verò quartadecima hora mingitur, tãetsi quatuor tantum horis in vesica manserit, in venis tamen plus iusto concocta fuit: quare non solùm propior est absolutè illius hominis quam quæ decima hora micta est: sed etiam quam ea quæ vndecima hora micta fuisset. Quæ etiã pauca est facilius vt dixi concrescit, quia diutius in vesica & renibus mansit, plerumque tamen plus potest paucicitas quam mora: quia in renibus concoctio non frustratur, nec etiam in pauca, plus autem possunt renes quam vesica. Quæ igitur concretæ, etiã concretæ inspici, deinde claræ per aquam tepida paulo calidiorẽ factæ debẽt. Duplici ergo vi de morbis & causis eorũ indica

indicare solent, cum quæ non concrescunt vnica tantum. Sed plus potest ea vnica vis quam ambæ illæ. Vt verò non concrescant seruari debent matulæ in æstuariis, aut si non adsint in aqua tepida consectæ, vel si etiam hoc non adsit, præsidium super cineres & absque igne. Qui autem seruant prope ignem vrinas vel super cineres cum prunis aut in aqua feruente, aut qui iam concretas aqua feruente clarescere ob temporis inopiam cogunt, hi vrinam semper coloratiorem reddunt: & ob id in iudicando postmodum decipiuntur. Concrescatur etiam vrina hoc modo, & quasi pinguior redditur atque contenta dissoluuntur. Et quanquam vrina tepida aqua ad claritatem redierit oportet velut in nuper mictis dimidiæ horæ tempus interponere, antequam inspiciatur: nam sic contenta coguntur & magis descendut & substantia ad propriam naturam tum color melius redeunt. Interim tamen locò temperato continenda est, ne si frigido prius denuo concrescat quam ad statum redeat naturalem: si calidiore magis à propria natura quam prius abscedat. Qui etiam mouendo matulam conantur celerius restituere, quanquam id haud dubie assequatur, corrumpunt tamen formam contentorum, atque substantiæ ipsius naturam. Est etiam alius modus melior prohibendi vrinas ne concrescant, scilicet vt puluinaribus calidis vndique, circundentur: ipsa vero puluinaria prope ignem contineantur ne possent refrigerari.

Quæ omissa sunt circa hæc.

Illud etiam animaduertere decet, ne prohibendo vrinas corrumpi nesciamus postmodum, an tales vrinæ è genere sint concretarum: nam hoc scire non solum vtile est sed etiam necessarium. Solet autem à quibusdam dubitari, an vrinæ substantia in concretione concrescatur? quoniam palam est prius contenta cogi, quòd vrinæ substantia ipsis contentis contumacior proculdubio sit. Verum vt dixi contenta non sufficerent ad concretionem, aquea etiam pars non concrescit, cum sola est, ergo contenta maximè, inde pars pinguis in concretionem coguntur, vnde quod suscipit concrescere, sed sub alio significato dicitur, id est, pars aquea. Sic enim dicimus aquam limo aut farina concretam, id est, quod aqua suscipit hunc affectum, non quod ipsa cogatur: aut pars aliqua eius vere concrescat. Illud etiam consideratione dignum est, an aliquando in his qui obstructionem in renibus ac vreteridibus non laborant, vacua sit aliquando vesica omnino ab vrina: An semper distillet, verum aliquando copiosius aliquando autem tenuiter? Nam si vesica aliquando vacua manet, & similiter renes, fieri potest vt vrina copiosa mingatur, & tum parum in renibus manserit, quoniam à tempore quo ex venis ad renes trahitur, vsque ad exitum illius è vesica, parum spatium fluxerit horarum, quoniam vrina confertim in vesicam delata sit. At si perpetuo fluit, necesse est vt contrarium contingat, scilicet vt multa vrina diu pauca parum in renibus tum vesica manserit. Inde ergo ratio concretionis vrinarum non parum variatur. Existimandum est meo iudicio confertim quandoque, quandoque etiam sensim illam deferri licet tum rarò ab hoc munere membra hæc essent, quoniam humor ille fluidus est ac tenuis, & bilem secum admistam habet. Quod tamen aliquando cesset hoc indicio colligitur, quod si quis à mictu statim famelicus edat, & parum admodum bibat, conetur autem mingere, nihil mingere consueuit: post sex autem aut octo horas parum mingit: atque id etiam accidit in his qui vrigine patiuntur in meiendo, ob vlcus aut lapidem aliamve causam. Verum si contingat eundem etiam hominem, & ab vrigine immunem post mictum edere, ac multum flaui præsertim vini aut albi si calidioris extiterit temperamenti bibere, breui id est, intra horæ spatium mingere, & satis copiosè solet. Ostendunt igitur hæc, naturam aliquando, licet rarò ab influxa vrinæ in vesicam cessare: cur autem rarò, iam effectiuam causam explicauimus: verùm alia est, cuius gratia id fit non minoris necessitatis, nam nisi perpetuo ferme ea flueret, periculum esset ne membra illa vel siccarentur vel refrigerarentur: atque ob id homines in lethalem retentionis vrinæ morbum, sæpe inciderent. Quin etiam illud animaduertere decet, eos qui multo potu incolumes mingunt vrinas quæ non concrescunt, adeò vt ego à trigesimo quarto anno vel circa vsque ad quinquagesimum quintum annum, cum vix vnam aut alteram quæ concresceret vrinam minxissem, quamvis alioqui concoctas, maximo in metu hoc toto tempore vixi, ne morbum aliquem lethalem & occultum sed diuturnum iam paterer, ex quo mihi mors in dies singulos repente immineret, atque ob id à publico profitendi artem medicam munere mihi sponte oblato anno ætatis trigesimo quinto, aliis negotiis grauioribus abstinuissem, quamuis postmodum non leui metu profitendi prouinciam, anno quadragesimo tertio, quòd obtruderetur potius quam quòd ego quæsissem, & similiter eadem cum suspicione & paupertatis necessitate adactus, anno quinquagesimo primo oblatam itineris lucrosi conditionem susceperim, vbi quinquagesimoquinto anno febre deprehensus, etiam ob cruditatis periculum a copia potus abstinuissem, animaduerti dum tunc vrinas quæ concrescebant mingerem, non in causa illius symptomatis fuisse morbosam aliquam dispositionem, sed malam victus rationem, dum copiosiore quam deceret potu vterer. Et ratio huius manifestissima est, namque ex copioso potu diluitur, adeò pingue humidum & crudum euadit, vt concrescere non possit, quare nec vrina concrescere: febris autem colliquans, pingue humidum efficit, vt possit vrina concrescere facile, & eo faciliusque ardentior fuerit. Vt autem epilogum de concretis vrinis faciamus: vrinæ concretæ inspici debent inde vbi redierint, postquam quieuerint. Color earum candidior euadit atque remissior quam dum claræ essent: medius inter colorem vrinæ atque

sedimen

sedimenti : sedimentum autem quod in imum descendit candidius fit, atque magis densum, concrescunt vrinæ magis in pueris, & qui crapulæ dediti sunt parum potantibus, pinguibus, quam his qui contrariis modis se habent.

CAPVT XXXVIII.

Substantiæ vrinarum varietas.

CÆterum vt ex crassis ad tenues transeamus, nam quæ concrescunt quoquomodo, non quia concretæ crassæ sunt, sed quoniam causam habent concretionis, ideò crassæ sunt. Etenim crassiores aliquæ vrinæ non concrescunt, cum tenuiores concrescant: nihilo tamen siccius omnes vrinæ quæ concrescunt è crassarum genere sunt. Ita eodemque modo crudæ vrinæ multipliciter dicuntur, vt apud Hippocratem in *Primo Epidemiorum*, cum inquit: Vrinæ boni coloris erant sed tenues & cum paucis contentis, scilicet retrimentis tenuibus & biliosis. Erant & aliis vrinæ aquosæ multæ, puræ, tenues, post iudicium, in quibus multa subsederunt. Alij legunt, & subsidentia bona facta. Similiter & loco illorum verborũ scilicet retrimentis paucis & biliosis, legunt alij cum retrimentis tenuibus biliosisque. Propterea Græci codices habent: καὶ ὑποστάσιες ὀλίγας ἔχοντα διαχωρήμασι λεπτοῖσι, καὶ χολώδεσιν. Inde καὶ ὑπόστασις πολλῆς γενομένης καὶ τῶν ἄλλων καλῶς κεκριμένων. Similiter alia litera Græca habet, καὶ ὑποστάσιας ὀλίγας ἔχοντα διαχωρήμασι λεπτοῖσι καὶ χολώδεσι. Inde καὶ ὑπόστασις καλῆς γινομένης, καὶ τῶν ἄλλων καλῶς κεκριμένων. Priorem lectionem Galenus approbat, secundam habent textus Aldini: discrimen in sensu est quod legitur in vno codice paucis contentis, quæ erant retrimenta quædam biliosa: in alio sedimen paucum & cum retrimentis tenuibus ac biliosis. Et rursus loco verborum illorum subsidentia bona facta: solum adest in quibus multa subsiderunt. Hoc autem conuenit magis, nam crudis vrinis inesse bona subsidentia non possunt, multa possunt: simili ratione differentia magna est inter habere sedimen, id est, retrimenta tenuia, biliosa, vel ex tenuibus, biliosis. Primæ differentiæ cui ratio subscribit vterque textus Græcus refragatur, quoniam vtraque litera habet καλῶς κεκριμένων, quod est rite iudicata. Quanquam propter multa quæ subsiderint, licet non bona, rectè iudicari ægri potuerint: vrina non signi vim, sed decretoriæ purgationis vices sustinente, vt prior litera quam Galenus etiam probat melior sit. In alio discrimen est potius vertentium ratione, quam Græcorum codicum: nam χολώδεσι à χολώδεσιν, nihil differt ν. literam Græcis ad euphoniam solum pro arbitratu adiicientibus. Et inter ὑποστάσεις καὶ ὑποστάσιας, nullum videtur esse discrimen, altero contrahente dictionem, & accusatiuum casum, altero non. Vtcunque res ipsa admittit vtrunque sensum, scilicet & vt cum paucis contentis sint retrimenta tenuia, quanquam rarissimè id contingat, & vt contenta pauca sint ex tenuibus ac biliosis retrimentis, quod frequentes euenit. Ideò videntur vrinæ crudæ saltem secundariò substantiam posse habere, contenta & pauca, & multa etiam & rectè iudicare: vtrum autem bona, etiam hoc est dubium propter discrimen literæ cum in vna legatur πολλῆς, quod est multa, in alia καλῆς, quod est bona. Crudam tum vrinam non posse esse bonam diximus, nisi cum vicem gerit modi iudicatorij, & multa continuerit retrimenta, & fuerit post iudicationem factam, vel in die iudicatorio, vel saltem præcedentibus signis coctionis. Namque vt dicebat Galenus vrina tenuis fit, cum venæ non secundum naturam se habent. Ideo vrinæ tenues cum recrementis copiosis, per crisim purgatis contingũt, quod natura multam vrinam ob impetum & celerirer cogitur extrudere. Vnde ob vtramq; causam cruda necessariò est. Neque ego in aliqua crisi per vrinam facta, illam concoctam esse vidi. Sed plerunque & ferme semper crudæ sunt, alioqui substantia & absque veris contentis. Cum verò in hoc, si etiam ratio aduersaretur, solo experimento contenti esse deberemus, nunc etiã ratione ipsa subscribente multo magis id credere debemus. Ibidem docuit Galenus vrinas mediocres quandocunque dici crassas. Comparatiuè enim multa dicuntur, quæ simpliciter dici nequeunt, vt enim tenui opponitur quod mediocre est, crassum dici potest. Crassam ergo vrinam intelligimus, quæ secundum naturam est, tenuem quoque vrinam aquosam appellat Galenus *Septima Aphorismorum*, & diuturnam. Diuturnam vocat ab effectu & signo, id est, quæ cum morbo contingit huiusmodi. Sed vrinæ aqueæ sunt, quæ incoctæ omnino sunt, nullam prorsus in eas operationẽ venis agentibus, vt cum etiam in ventre penitus cibus non concoquitur. Existimat ibi Galenus albã & tenuem neque concoctionem, neque concoctionis spem significare. Et non solum non rectè mutari liquorem in venis, sed neque quamdiu oportet retineri. At in aquea vrina simpliciter vna facultas tantum læsa est, vel quæ concoquit vel quæ retinet. Vocat simpliciter aqueam quæ similis est priori sed nõ abundat: ideò quantitatee minimè peccat. Idem ferme paulò inferius docet. Videtur vrinæ crudæ comparatio non ad crudum sputum & aqueum fieri, *primo de Crisi*, sed ad priuationem sputi, quoniam vrina res est naturalis, quæ necessariò adest, vnde cruditas non potest in priuatione consistere, sed in substantia, colore & contentis: at in sputo cum sit res præter naturam vt sputum, significat materiam quæ ex abscessu deciditur, suprema cruditas illius est priuatis. Sunt & vrinæ crassæ crudæ non solum tenues, vnde patet manifestum discrimen tenuis & crudæ vrinæ, omnis enim vrina tenuis cruda est, sed non conuertitur, cum sint vrinæ crudæ, crassæ, de quibus nunc agendum est. Cum enim certum sit crassas aliquas vrinas esse, nec illæ coctæ dici possint, quoniam coctæ sunt mediocres,

diocres, relinquitur vt sint crudæ. Sed quomodo ex cruditate tenuitas & crassitudo contingunt? Actuarius existimat concoctam omnem esse à mediocri calore, & mediocrem, tenuem ab imbecilli, vt crassam ab exuperante. Quòd si per exuperantem in quantitate intelligit, certe vix iste excessus dari potest, sed se declarant intelligere ob adulterinam quandam qualitatem: tunc substãtiam vrinæ crascescere, sic accipere oportet, vt illa per admixtionem alterius humoris talis reddatur. Ille enim per crassam non aliã vt superius dixi intelligit, quam quæ concrescit. Vtcunque sit illud verum, calorem præternaturalem efficere vrinas crassiores & crudas: nam si concoctiones redderet etiam à calore præter naturam solui posset morbus.

CAPVT XXXIX.

Vrinæ nigræ causæ.

CAusam nigrarum vrinarum author libri de vrinis triplicem esse docet; humorem atrum, exustionem & frigiditatem, quo fit vt exusto sanguine aut concreto, aut admissa nigra bile, necessariò omnis nigra vrina crassa sit. At non dicit ita Hippocrates, sed in Epicratis vxore vrinæ tenues, subnigræ, & in Herophone vrinæ tenues nigræ, & adolescente qui in mendacium foro decumbebat, vrinæ tenues subnigræ; & similiter in ea quæ ex abortu, vrinæ paucæ tenues subnigræ. At nihil manifestius quàm in *tertio Epidemiorum*, in eo qui apud frigidam decumbebat: vrinæ huic erant perpetuo nigræ, tenues & aquosæ, & in Heropytho vrinæ tenues nigræ, & id quod in medio pendebat sublime erat aliquando, aliquando non, vt constet etiam tenues dici, quæ contenta habeant sublimia: sicut & in muliere morosa, vrinæ nigræ, tenues, quod in medio ipsarum pendebat aliquandiu rotundum: Et Appollonius in Abderis, vrinæ nigræ, tenues. Quo fit vt dubium non sit esse vrinas nigras & tenues non solùm subnigras. Dicendum est ergo diuisionem illam non esse bonam: Sed esse nigras vrinas ex propria adustione non sanguinis, tum etiam admista melancholia, non vt cum vrina transeat, sed vt illius colore inficiatur: nam multis modis nigrescere potest vrina, non crascesere, si aduratur primũ illius substantia, non sanguis, vt in feruentissimis febribus, sed tenui bile, si eluatur res nigra, nam qualitates sine substantia subiecti simile sibi generant, licet non adeò manifestè vt calor, frigus, siccum, & huiusmodi, vel si aliquid transeat etiam ex substantia sed pauca. Piper incoctum aquæ acrem facit, non calida & sicca est aqua illa. Palma manus igne tacta plus calefacit, quàm calida ipsa sit, cum tenuis paucum admiscetur liquido qualitatem multò antea mutat quàm substantiam. Addas id, quod nigrum hic non oportet intelligere velut atramentum sutorium, multò minus quàm scriptorium: sed nigrum dicimus, quod obducto pallio nigrescere videbitur; vrinam enim nigram præterquam in spleniticis regiis morbis videre vix contingit. Propterea eiusmodi colores omnes non solùm nigrum & fuscum, sed etiam viridem, cœruleum, & quicunq; ab vrina alieni sunt, nõ videbis nisi in regiis morbis, aut obducto vt dixi pallio præsertim nigro ex aduersa parte. Voco colores non familiares vrinæ, quicunque in illis apparent, familiares sunt, aqueus, flauus croceus & ruber, atque sanguineus, cæterisque huius ordinis, scilicet ab albo ad sanguinem vsque. Nigræ ergo vrinæ aliæ quidem substantia, aliæ contentis, aliæ vtrisque. Substantia quidem dicebat Galenus quod & ad contenta extendi potest *secundo in primum Epidemiorum*: Nigræ quidem vtpote adusto iam bilioso humore: paucæ quod essent, omnis humor in sanguine ab ardente febre consumptus, quódque instrumenta vrinæ iam essent emortua. In *Quinto quoque super sextum* magis distinctæ vrinarum colorem efficit, vel potus natura, vt si vinum crassum nigrúmque biberit, crassior & nigrior vrina apparebit. At verò contentorum ratione colliquata indicant naturam membri à quo deciderint, vnde nigræ vrinæ retrimenta ea ratione à splene perueniunt. Non tamen videtur vllibi melius egisse de vrinarum nigrarum causa quam in initio primi Prorrhiticorum, vt suspicer alicubi distinctè de illis egisse, cum dixit: Demonstratum est autem nigras vrinas ob serum bilis atræ vnà cum excrementis aquosis emissum, procreari, Gemina vero bilis atræ existit generatio: nempe & ex flaua bile supra modum exusta, assataque, vel ex crasso sanguine. Supra modum autem assatur, propter vehementem caliditatem. Iure ergo in febribus, quę caustici si appellantur, & phrenetidibus talia meiuntur, cũ tum calidæ, tum siccæ affectiones eiusmodi existant. Inter vrinas autem, quæ per se totas nigræ sunt, deteriores his habentur, quæ enæorema dumtaxat nigrum habent. In præsenti vero dictione, neque an vrinas totas nigras dicat, vel sola enæoremata, conspicuè est explanatum. In vniuersum cum omnis actio maximè autem ex calore proueniat vel ex robore naturalis caloris, vel ex eo quod in operando liber sit, aut quòd aliquid ei permisceatur ex materia peccante: ab imbecilli calore & qualis est senum in vltima ætate, nunquam vrina bene colorata euadit. Ex impedimento autem aut hypostasi carent, aut vitiatam habent non tamen nisi morbi causa valde magna sit, malum colorem sortientur, & vt senum vltimorum virescent. Permiscentur autem vrinis materiæ fuliginosæ, quæ initium adustionis non iam adustionem factam significant. Actuarius harum vrinarum tum in libro *de Vrinarum iudiciis*, tum in *Primo de causis*, illarum meminit, in quinque illas deducens. Medicamentum aut vrinam tingens, aut humorem, ad loca illa nigrum deferens, maximè cum exercitatione, & dabat exemplum seruo suo, qui medicamentum biberat: vel si sanguis per vrinam excernatur

cernatur velut in flagellatis, tum etiam ex renibus, coactus enim & putrefactus maximè niger euadit: alias tres causas diximus. Eadem vero ratio in contentis. Quandoquidem autem expediret semper loqui ordinate fieri posset, & cuperem. verùm cum multi auctores parum seruarint ordinem, confuderintque, velut & Actuarius qui postmodum eadem de contenuis refert suo loco, quæ antea de colore substantiæ vrinæ dixerat, duorum alterum efficere cogor: aut vt ego in enarrandis eorum placitis illos sequens, confusus euadam, aut eos redarguens longus vt Galenus, dum quæ dixerint recitare reprehendereque volo, satius est breuitati indulgere, quam tantam iacturam temporis facere, solumque ordinem ipsum custodire in his, quæ ex nostra sententia, quæ sola pōdus habet & vim, scribuntur. Ita altero horum breuitati, altero claritati satisfaciam. Itaque hoc in omnibus libris obseruatum velim, me non curare alienos errores, sed vt rectè dicam. Quæ igitur vrina nigra est ac tenuis, fuliginem quandam præfert, quæ crassa carbonem, atque ideò tantò deterior est crassa, nigra, tenui quanto carbo fuligine leui, imo fumo, velut etiam dixit Hippocrates *Secundo Prognosticorum*. Contrarium est de alba. Atque in hoc magis demiror Galeni doctrinam, qui cum Hippocrates comparet non pueros viris, sed quod pessimum, in vtrisque non potest reddere ob id rationem, quomodo vrina nigra sit deterior in viris. At hoc ita se habet vrina nigra deterrima est in viris & pueris, vt quæ sua natura incendium aut extinctionem significet: sed nigra deterior est, etiam tenuis in pueris vt quæ naturæ illorum aduersetur. Itaque nigra in pueris deterior est etiam quam in viris, sed ea ipsa etiam tenuis: in viris ergo nigra periculosa sed non adeò vt in pueris, multo autem minus tenuis, vt sit ordo qualem infra vides. Est autem nigra cum

Pessima tenuis in pueris
Valde mala nigra in pueris
Mala nigra in viris
Mala parum tenuis in viris.

in alius, tum in hoc quasi tenui contraria, quòd quantò paucior, tanto deterior, tenuior quanto copiosior.

CAPVT XL.

Vrinæ sedimentum.

QVæsitum ac simul disputatum abunde supra, quid sedimentum, vbi fiat, & an idem sanorum atque ægrorum, putat Princeps Galenum secutus in *Prima Quarti*. sedimentum vrinæ in ægris ex febre putrida, ex ipsa putredine fieri: verum nos notas has declarare ad vnguem proposuimus. In ventriculo quidem sedimentum fieri in sanis perspicuum est: nam & super ipsam significat, & iuxta assumpta variatur: Et in iecore plura sunt, quæ confici ac separari oporteat. Vbi quis febre putrida laborat, nisi maximus contingat ardor, aut grauis obstructio euenerit, eadem apparet, sed pallidior: quis ergo tam temerè dicere audeat, iam naturam totam ordinem functionum inuertisse, vt proprij muneris oblita, funditus sustulerit sedimentum solitum, aliud haud congruum subiecisse, & biliosæ materiæ, quæ flauo non est minus colorata, album: aut si vtraque adest, duas hypostasis habebit tunc vrina; aut igitur putrescit hypostases, & quasi somnium, neque enim vllum est liguum, nec febris in humore sita erit, sed hypostasi. Quòd si ex putrido humore hypostasis constat, cur attollitur, cur tenuis est, cur splendet ab initio etiam, nisi quòd pallida est, hæc enim omnia munia caloris innati non externi & putrefacientis. Quòd ad succedens tempus attinet, hypostasis tingitur cum sit in eodem vase à materia quæ putrescit: & demum vsque ad statum magis tingitur per incrementum, verùm cum coqui ceperit separatur, & tunc vrina redditur melior, & in sanabili morbo donec separata prorsus fuerit, fit sanè similior: tum quia separata non amplius vrinam tingit, tum quia natura intenta coctioni vtilis esse potest, relicta cura materiæ morbi velut minus molestæ. In statu autem cum sit prorsus separata, vrina concocta redditur. Et quomodo si esset ex materia morbi, posset esse prorsus similis? stuporem hac in parte Galeni & sequentium demiror: non ergo hypostasis puris imaginem in vrinis refert, sed quod vrinæ atque hypostasi admiscetur. Sed nonne declarant hoc vrinæ creticæ in quibus materia morbi expellitur, adeò dissimilis hypostasi, quantum differunt æra lupinis; nam neque attollitur hæc materia, & crassior multò est & colore omnino diuersa. In intermittentium etiam diebus quietis apparet hypostasis, & non ab humore putrido, cum tum non expellatur, & quoniam neque id Galenus audet affirmare: neque ex naturali humore, naturā alternabit. Vides inueteratum errorem, quantum confusionis pariat. In morbis autem mortalibus materia hæc apparet, & adeò corrumpit hypostasim, vt illam totam mutet, & nulla quandoque sit. Nonnunquam natura hypostasim tinctam emittit, & cum hoc aliquid in fundo ex materia delinquente. In vniuersum materia hypostasis est diuersa à materia morbi toto genere: & materia hypostastis in ægris & in sanis est prorsus eadem, excepta modica parte quæ vrinam tingit. Error ergo totus est in illo dicto Galeni quod confundit totam doctrinam vrinarum, scilicet quòd id quod est pus in abscessibus est hypostasis in vrinis; Et si non potuissemus tradere doctrinam de vrinis absque hac (quæ videtur insectatio Gani) admonitione; fecissemus per libenter) sed hoc erat confundere totam illam doctrinam, vt liquebit: periissent enim mille præcepta vtilia ad dignotionem morborum & causarum & prædictionis in illis. Quare melius fuit, vt intelligeretur res ad vnguem: Est ex ea vt docebimus inferius vniuersa quæ de vrinis dicentur, in tribus sequentibus libris.

CAPVT

CAPVT XLI.

De Hypostasi.

ALtius autem hæc repatentes statuamur initium disputationis non solum quod ab experientia discere licet sed quod à Galeno scribitur *Primo de Crisi:* concoquitur sanguis, vrina quæ mingitur leuem æqualem & albam ac multam subsidentiam habet: iam verò absoluta coctione color quidem vrinæ intenditur, minus autem subsidet. Et post: Quantum ad vsum refert, facillimum est inuentu, quod vrinarum, quæ secundum naturam se habent, terminus est in optimè sanis corporibus, primum exquisitæ coctionis sanguinis tempus: & qui hanc fuerit contemplatus, eam pro norma habebit, vt reliquarum naturam inueniat. Nam si colorem exquisitè seruauerit subsidentiam quoque bonam verùm multam fecerit, exquisitæ coctionis indicium erit, plus autem humoris crudi euacuari ostendet. Præterea in pueris omnibus fere, tum etiam in agentibus otiosam vitam tametsi perfectæ ætatis sint, aut quouis modo repletis multa apparet subsidentia, his quidem ob satietatem, illis ob desidem vitam, pueris ob vtrunque. Sunt enim iusto voraciores, & ventriculi facultas non potest & alendo & agendo satisfacere. Verum corpus antequam coctum sit ad se trahit: ideoque plurimum humoris crudi coaceruant. Hæcque etiam causa est, vt qui ex otio & repletione febricitant, si sanitati restitui debent, necesse est vt in eorum vrinis plurimum subsideat. Quæras quando & vbi sanguis coquitur dicebat Galenus *Quarto de Vsu partium.* Postquàm igitur deposuit qui apparatur in epare chymus pædicta duo excreméta, & ab innata caliditate coctionem exactam adeptus est, ruber iam & purus sursum ad gibbas epatis partes ascendit, ignis in humido diuini portionem detersam ab eodem colore præ se ferens.

FINIS.

ARS

ARS CVRANDI PARVA,

QVÆ EST ABSOLVTISSIMA MEDENDI METHODVS.

FRANCISCO ALCIATO EPISCOPO Ciuitatis, & à Libellis Pij Pont. Max. S. P. D.

VM duo sint officiorum præcipua genera, F. Alciate, quorum vnum in Rempub. confertur, alterum in optimum virum, cuique ob egregia beneficia plurimum debemus, ob hæc vtraque editionem horum librorum ac dedicationem, sub nomine tuo vtilissimam atque officiosissimam fore arbitror. Quippe qui non nisi perfecta re mea conquieueris; ego tametsi beneuolentia erga te parem me tibi esse putem, beneficium tamen tuum æquare posse despero. Itaque quantum in compensando illud mihi deesse intelligo, tanto honestiorem ac necessariam magis operam meam atque conatum magnitudo virtutis ac fortunæ tuæ facit. Quod nisi mortalitatis nostræ conditio me commonefaceret hanc tuam singularem humanitatem animíque tui candorem in tam afflicta mea fortuna diuinas appellarem. Itaque hæc qualiacunque quibus tamen nihil maius potui inuentione, labore, industria, atque summo studio ac diligentia in publicum te auspice profero. Ac primum Artem medicam bis ac vicies à me conscriptam, quámque filiis pro peculio relinquere destinaueram, qua tot ægrorum millia seruaui. Difficilis enim cum sit medicina ac longa etiam, teste Hippocrate, vt à paucis legitimè ob id exerceatur, tum quia plerique ei initiantur sine his disciplinis, sine quibus nemo vel mediocris medicus euadere potest: Dico Dialecticam, Philosophiam, Geometriam & Arithmeticam, aliásque, sed has præcipuè: Deinde quod in gymnasiis etiam parum medicinæ ipsi operam dent: Nec in exercendo quantum oporteret insistunt, nec quos sequantur auctores aut magistros habent: Hi enim auaritiæ, ambitionis ac sectarum studio flagrantes omnia euertant ex illis quisque habet quod eis non satisfaciat; Desiderant in Hippocrate claritatem, & quæ perierunt volumina: contra in Galeno breuitatem, ordinem, perfectionem: in Principe linguam Latinam: Oribasij vix quinta pars superest: Paulus supra modum breuis, Aetius fabulis scatet. Alij contra ita in Galeni verba iurarunt, vt malint mille perire ægros quàm vel à malè intellecta auctoritate vel mendo eius discedere: Nuper (cum ego aliàs quosdam Galeni errores adnotassem, & ex trecentis forsan triginta in cuiusdam manus incidissent, nec cur damnarem adiectum foret) ausus est tamen ille edito libello Medicinæ heresiarcham me appellare, qui totis viribus Galenum duodecim editis contradicentium medicorum libris tuear. Atque ille ob id Galenicum se posse dici

dici sperat. Alij cum ægros queri ex longitudine morbi videant, & hæredes tristes, illis mortuis hos lætos, illos nihil queri: malunt occidere tentando aduersus artis præcepta, quàm protrahendo ex arte sanare. Atque ob id quæri solent homines nunquàm aliàs fuisse plus medicorum quàm nunc, nec vnquam tamen minus in arte excitatorum: ob hæc igitur hunc librum ad leuandos labores, & ex methodo tamen quam breuissima medendum in publicum edo, & responsum simul ad criminationem illius falsam quam breuissimum, & Dialecticam. In qua præter id quod ordinatim quicquid est ab Aristotele ea in disciplina conscriptum quàm breuissime contineatur, etiam Hippocratis & Galeni tum etiam Euclidis ac Ptolomæi dialecticam adieci. Quòd si per fata licuisset & peculiarem Plotini annectere potuissem, perlibenter facturus eram ne quid ad ornatum deesset. Consimili studio quædam consilia quæ forsan inter quinquaginta quæ in Europa sparsa erant superfuere his adieci, quoniam non vt plerique precario aut conficta vel sine fructu scribere solemus, sed à languentibus rogati & grandi pecunia & certo euentu solum scribimus. Vt intelligant homines non multitudine verborum aut friuolis disputationibus aut lenocinio quodam barbaræ facundiæ sanari ægros, sed breui pressáque oratione ac profundo iudicio. Tum vero cum summam malorum nostrorum in contemptu religionis, & falsa de his quæ post mortem sunt opinione esse animaduerterem, quod totum à Philosophorum placitis aut non rectè sentientium aut non rectè intellectorum proficisceretur, cum non plus ego dubitarem de animorum immortalitate etiam citra religionis nostræ constantissimam auctoritatem, quàm quod ouum ouum esset, quæ de rerum ipsarum principiis inueneram, huic proposito congruentia, in vnum collegi libellum, velut senectutis solamen (nam totam hanc tractationem in quarto & quinto theonoston diffusè conscripseram) quem vtilitatis communis causa edere volo cum cæteris. Vt consilio, ope, laboribus adhortationibúsque quantum in me esset humano generi prodessem. Neque enim quenquam futurum spero nisi non pium & qui de Diis ac eorum prouidentia nostrísque animis malè sentiat, qui creditam sibi infirmi salutem prodere velit. Huius igitur causa librum Hyperchen quasi (necesse esse) in medium protuli: Nec illos probauerim qui vt magis videantur pij eos damnant, qui subsidium aliquod à Philosophia pro pietate petunt, cum B. Augustinus Platonem vt Christianum colat, quod de animorum immortalitate ac præmiis eorum quasi cum religione sentiat, quamvis circa instituta valde ab ea sit alienus, vt contra Senecam etiam maiores nostri amplexati sunt cum Stoicis & Epicuro malè sentientem, quòd circa mores rectè habuerit. Et Tertullianus & Cyprianus ac Eusebius, tum Lactantius Sibyllarum & oraculorum & hominum quorumcunque testimoniis vtuntur ad comprobandam religionis nostræ veritatem. Sed & B. Thomas & Scotus aliíque celebres Theologi & viri sancti conati sunt fidei nostræ fundamenta confirmare, Aristotelis & cæterorum Peripateticorum rationibus atque auctoritatibus. Itaque tametsi religio nostra magis floreat quàm olim, & confirmata sit, non tamen pauciores sunt qui hodie illi aduersantur quàm B. Thomæ & Scoti temporibus: Idololatræ, Iudæi, hæretici & quod omnibus terribilius est, Mahumeti sectatores, qui iam penè vniuersum orbem occuparunt. Quid ergo est vt quod aliis laudi summæ fuit, nobis vitio vertatur? Qui contra nos non est, pro nobis est, dicit Seruator. Sed & hac causa, quanquam non nescirem quantam obtrectatoribus maledicendi ansam præberem, etiam libellum de Socratis studio cum his coniunxi. Neque enim satis fuit vt liceret, malefacere nisi & idipsum malefacere hominis iudicio, mortalium ac Deorum, optimi atque sapientissimi probaretur. Adeò tot artibus dæmon malus humano generi imponere nixus est. Quis illum probauit? Dæmon. Quis fauit & assistit: Dæmon. Quale dogma, qualia præcepta? quæ dæmonem sapiant: faueant versutis, improbis, potentibus, miseris non solum non opitulentur, sed quod vnicum erat illis refugium, scilicet vt qui his malefacerent iniusti haberentur: hoc ille vir adimit rationibúsque probat non esse malum obesse, sed contra leges obesse, sed leges vt tuo modo statuas permittit: Hanc totam fucatam probitatem, & maleficam virtutem, & fraudulentam innocentiam, in libro de Socratis studio conuellere propositum est: naturæ exemplum & Dei præcepta secutus non dæmonum oracula aut Philosophiam impium atque fallacem. Volueram & in studiosorum vtilitatem adiicere duos libros de Dentibus, sed secundum adeò tempestiuè absoluere non licuit, vt cum his mitteretur. Quamobrem patienter ferant qui nostra amant propediem & illos habituri. Verùm cum satis hæc esse

possent

possent ad publicum commodum cui maximè intenti eramus, noua cura quædam & inexpectata subijt Typographum, vt literis suis Podagræ Encomium flagitaret, quod forsan rem existimaret elegantiorem quàm sit, cui nos negare non potuimus. Hæreat igitur vt reiectanea omnia solent suis originibus: nam sunt quædam huiusmodi quæ gratiam addunt non adimunt, velut ostreis suum vocatum papauer, & viscera coturnicum coturnicibus apud gulosos, nec tam contemnendus debet esse is liber similitudine argumenti, cum odiosa quæque laudari soleant, nam nos etiam in eo seriò de multis egimus. Et quamvis damnari possit, propositum hoc nos tuetur, quòd edita possumus omittere, suppressa non possumus legere. Neque ignoro quod ad reliquos etiam libros attinet quàm ab initio habituri sint multos inuidos & balatrones, qui suspenso naso eos auersentur; nam cum ipsi quæ probentur edere desperent, satis esse putant, quæ edita sunt & probantur, si ipsi vt sapientiores damnent aut suspendant. Verùm vsus omnia mollit & tempus inuidiam domat. Itaque tuis auspiciis Francisce Alciate, decus singulare patriæ nostræ, & qui quovis loco sedeat ita illum illustrare possis ingenio, arte, diligentia, industria & eloquentia sapientiaque tua, vt quovis honore maior emineas, in publicum prodeant hi libri qualescunque sint, quos tu splendore atque heroica virtute gratos ac laudatos efficies.

Quare habe quicquid est libelli:
Plus vno maneat perenne seclo.

ARS CVRANDI PARVA.

CORPVS nostrum, Hippocrate teste in sexto Epidemiorum (sect. 7. in tabella parua) ex tribus constat: Membris, Humoribus qui in membris continentur, atque Spiritibus, qui per vtraque permeant. Porrò membra & spiritus sunt propiora animæ & facultatum subiecta, vt septimo de Decretis Hippocratis (cap. 3.) & Platonis legitur. Et similiter sanitatis ac morbi, vt docet Auicenna prima primi libri sui sectione (Dec. 1.. ca. 1.) Humores autem sunt expertes Animæ facultatum, sanitatis atque morborum, licet enim dicamus febrem putridam ac biliosam, non tamen febris est in eis, cum non sint animati. Tametsi ab anima trifariam agentur per spiritum, qui cum per se moueatur humores agitat & secum ducit, & à membrorum vi quæ trahit aut expellit: atque hi ambo motus à membris atque spiritibus facti à calore naturali in humores infuso ciuntur. Quoniam omnes motus à facultatibus ob consensum & participationem fiunt. Est enim tertium genus motus quod absque illa vi fit, quia ex compressione, aut impulsu gignit, vel vacui aut raritatis necessitate, qui motus quamuis etiam in aqua fieret, quia tamen membra ab anima mouentur, inter animales numeratur.

Sunt autem in corpore nostro tres facultates, seu vt Galenus Platonem secutus vult, tres animæ loco distinctæ & principales. Mens in cerebro & quæ cum mente iunguntur, Vitalis in corde, & Naturalis in iecore. Atque earum singulis tria communia sunt. Venter superior capitis menti, naturalium inferior nutrici pectoris, medius vitali. Instrumenta quoque animalis nerui, naturalis venæ quietæ, vitalis pulsantes quas arterias vocant (hæ exterius quietis substernuntur, interius autem vbique fermè incumbunt illis, & oscula habent communia per quæ sanguis vicissim permeat atque transfunditur, hunc consensum Galenus (6. de vsu par cap 17.) vocat anastomosia) & vt omnes hæ facultates per totum corpus iisdem instrumentis diffundantur. Vitalis igitur facultas sensum omnem ac motum conprehendere videtur, indicio est quòd neque motus neque sensus sit nisi in habentibus cor, aut quod cordi proportione respondeat. Et rursus quæ cor habeant omnia motu ac sensu prædita sint. Sed quia in corde non poterant tot instrumenta collocari, præsertim ob pulsus motum, ideò cerebrum loco instrumenti habetur. Et in hoc Aristoteles melius Galeno sentit, sed quoniam laborantibus sensibus auxilia cerebro non cordi sunt applicanda, Galenus medicum agens reprehensione dignus non est. Iecur autem natura, origine & functione præcedit cor, quod enim illius vice fungitur etiam in plantis est, ob id Galenus in hoc Aristoteli præferendus est, quanquam nobis magis quam sibi ipsi concors, duo tantum affirmet esse principia quæ super vniuersum corpus influant, cor scilicet & iecur (lib. Artis Medicæ cap. 50.) etenim quid attinet vt cerebrum corpori dominetur si instrumentum est cordis, aut cur decuit constituere cor principium iecoris, quasi quis regem minus nobilem esse dicat quòd agros non colat? Sunt ergo functiones hæ maximè in principalibus membris conspicuæ, in aliis obscuriores, in instrumentis mediocres. Cor enim maximè mouetur & calidum est, inde arteriæ, post reliqua membra: at in cerebro non viget sensus neque motus quòd, vt dixi, sit quasi medium per quod hæ vires à corde transfunduntur, non origo. Sunt etiam quibusdam membris aliæ propriæ vires, vt ventriculo transmutandi cibos in chylum: neque enim ex abundantia caloris qua à iecore

re superatur, nec ex temperatione cum diuersa sit in variis hominum ventriculis sed ex propria substantia calore cordis ac iecoris temperata id ei contingit: Et præter has omnibus membris sua inest innata facultas naturalis, cum huic renes validi sint ac sensu exquisito præditi: ventriculus autem vel pedes iustò imbecilliores. Seu dicas has functiones cum substantia ipsa connatas esse, seu solam membri compagem ita præparatam, vt aliunde exceptas has facultates meliores aut deteriores reddat, medici haud interest scire: vt nec nostra integras afferrè rationes dubiarum rerum, sed quantum necesse est solum ac breuissimè, nec quæ extra artem sunt attingere, velut, an ex dictis animum esse immortalem perfectè declarari possit? nam cum corde affecto sensus maneant, non videtur mens illius esse vis.

Facultatem autem dicimus in temperamento & copia densi, humidi, pinguis membrorum cum spirituum abundantia consistere. Eorundem autem qualitatem tum etiam sanguinis calorem naturalem appellamus, cuius potissima sedes est in sanguine ac spiritu, vt facultatis in solidis. Vnde optima constitutio validas habet vires, calorem temperatum: non vt in infantibus in quibus nimio plus est innati caloris, non tamen virium propter liquidius humidum membrorum. Horũ vnumquodque duplex est, vniuersale quod vel toti inest, vel instrumento principalis membri, vt coctio venis quietis: & proprium quod vnicuique membro peculiare est. Cordis autẽ functiones sunt, viuere, vim mouendi in se ipso & arteriis conseruare, & calorem influere: quæ cum pariter perpetuo vigeant, medicum decet existimare illas ab vna facultate proficisci, quare & inter illas ordinem constituere oportet. Vt à vita motus, à motu influxus, ab influxu conservatio procedat. Cerebri verò sensuum species cogere ac voluntarium motum administrare. Iecoris quatuor principales, Generare, Nutrire, Augere, Conseruare: quæ seruiunt quinque, Trahere, Retinere, Concoquere, Separare, Expellere. Generatio tamen proprium in animalibus requirit instrumentum, velut vterum & testes ad perfectionem, in plantis à sola naturali facultate absoluitur. Quod si diuinior alicui vis hæc videatur, quod incremento diuinius? & tamen medico sufficit vt intelligat eatenus, quatenùs illi ad opus exercendum pertinet. Porrò eam quæ conseruat & quæ separat, Galenus Herophileos secutus omisit. cum tamen de iudiciis agit eam quæ separat admisit. (4. Aphor. 22.) neque enim solum quod conuenit attrahendo fit separatio, nam & simul iunctum illi noxium traheretur, nec membrum donec quod vtile est trahatur, noxium sustinere posset, plus verò differt quæ conseruat, ab ea quæ nutrit, quam quæ retinet ab ea quæ concoquit. Siquidem vnum opus perficiunt & tamen, vt Rasis inquit (11. Contin. Tr. 1. cap. dum vtraque viget in ventriculo feces duræ sunt, flatus nullus: sin concoctrix valida, quæ retinet vis imbecillis, flatus etiam nullus, sed feces molles Hoc raró contingit: in reliquis coniugationibus sæpe. Eadem in vrinis pro iecore, & sudoribus pro tertia coctione. Concoctio enim tribus in locis celebratur, secundum Galenum, in ventriculo chyli, in iecore & mæsarei venis sanguinis, in membris solidæ substantiæ: totidem igitur sunt excrementa secundum naturam, feces, vrina, vapor, qui est sudoris materia. Feces ergo super ventriculum, intestina, mæsarei venas & iecoris cauam partem, significant: Vrina super iecoris gibba, cauam venam eiusque ramos, renes, vreteras, vesicam: Sudor super contenta in venis & membrorum dispositionem. Verum cum in sinistro cordis sinu spiritus generetur tam insignem coctionem prætermittere non oportet. Si ergo quis vim quæ conseruat eandem esse ei quæ trahit, attracta enim dum trahuntur retinentur, at medicus ex hoc non diiudicat, sed cum vnam lædi animaduertit aliis non vitiatis. Quidam ergo cum bene nutriantur augeanturque nihilominus à quibusque causis in morbos incidunt: alij sani cum sint, perpetuò tamen macilenti sunt & parui corpore: Et in quibusdam concoctio valida est & attractio retentióque ac expulsio, sanguis tamen impurus est & feculentus.

Calor igitur innatus cum videatur functionum esse origo, contingit tamen functiones ac facultates diuersorum principiorum diuersis modis affici, nam pulsus erit bonus & vrina mala, ac contrario modo id contingit, quoniam licet calor naturalis conflетur ex calore cordis, iecoris, ac proprio vnius cuiusque membri, in instrumentis tamen suis vnus est proprius & ex essentia alter aduentitius, vt pote in venis quietis proprius est calor iecoris, aduentitius cordis, vnusquisque etiam retinet suas facultates. Velut calor iecoris quòd sit humidus & temperatus solus in sanis nutrit, agglutinat, & in ægris vt Galenus inquit (4. de Præsag. ex pulcap. 12) concoquit, separat & expellit. Cordis namque calor non coqueret sed èxcoqueret, ipse tamen vitam in membris conseruat ac calorem iecoris in eis, cum ille nimium remissus non sufficeret. Itaque in morbis quæ ex materia pendent seu naturalis seu vitalis seu sensus laborent ad naturalem facultatem curatio tota spectat: vnde illam illiusque signa, scilicet excrementa, inspicere oportet. Quare in huiusmodi sæpe contingit cum bono pulsu, ob vrinæ prauitatem tandem ægrum necessario interire, quia in his vitalis facultas non aliud potest suo robore, quàm diutius resistere morbo, & facultatem naturalem conseruare, quæ duo si morbi causa magna sit, aut vires naturales valde imbecilles, non possunt nisi paulo plus differre mortem Ideò in talibus (sunt autem febres plerunque & magna pars morborum sponte venientium) neque consilium Archigenis, cuius meminit Auerrois, de corde confirmando, nec animi fortitudo prosunt, sed potius quies & confirmatio iecoris & abstinentia à cibo, ne naturalis facultas impediatur, si quid prodesse potest. At in reliquis morbis quales sũt,

vulnera,

vulnera, luxationes, fractura ossium, vbi medici opus potius quàm naturæ auxilium iuuare solet, facultatis vitalis robur ferme solum considerare oportet, ideò fortes animo & quibus cor robustum est euadunt. Quamobrem in his auxilia quæ cor confirmant vtilia sunt nam restauratio quæ necessaria est in huiusmodi morbis à quacunque facultate naturali fieri potest, quoniam est opus quotidianum concoquere cibum, atque nutrire corpus, at in concoquendo febrilem materiam aut in abscesu contentam opus est magnis viribus, vt in præparanda materia quæ corrupta non est, velut in distillatione, mediocribus. Si verò propria facultas superior sit causa morbi, tunc robur aliarum facultatum facit vt morbus sit breuior, facilius feratur, & cum conualuerit robustior ac melioris habitus euadat, nam vires minus subruuntur.

In morbis enim facultates licet omnes minuantur, vitalis tamen est illa quæ plerunque plus detrimenti recipit (nisi sit morbus membro proprius) quoniam illa, vt dixi, cæteras tuetur. ergo vix aliæ tolli possunt nisi hæc prius decidat Tres autem cum sint, Vitalis est penes quam solam mors & uita attenditur: nam illa dum manet homo viuit, illa sublata dicitur mortuus. Hæc autem solum resistit, nō curat. Naturalis curat, sed vt dixi, penes illam vita non attenditur. Animalis verò, nec curat, nec penes illā vita attenditur. Resistere certè omnibus commune est, quando non solum animata sed in animata aduersis quantum possunt resistunt. Functiones etiam à facultatibus sepe euariant: vt debiliores sint contingit, raro tamen: vt sint validiores ob compositionem, vt expulsio in venis ob cauitatem in ventriculo, ob villos etiam ex auxilio caloris à corde influxi. Functiones enim si non iuuantur, nec impediuntur, similes sunt magnitudine facultatibus Sed vt in fecibus ac sputo etiam iuuantur ab animali virtute. Coctio igitur & separatio fiunt à sola facultate: attractio & expulsio iuuātur fermè semper à villis membri saltem: retentio autem media est inter has, liquet etiam ex his quo modo febriente ad mortem tendente, abscessus in crure potest bene suppurare, & contrario modo etiam contingere. nam vt dixi alia est facultas concoctrix totius & partis: potest etiam esse diuersa materia. Item cur retinere possit membrum bene & malè concoquere primum auxilio villorum aut musculorum: sed hoc rarius est, vt de villis non etiam frequens in retentione sed præter id & generaliter cum in bene constitutis, omnes facultates validæ sint, si parum recedat à temperamento necesse est aliquas vires manere quæ illis qualitatibus non debilitantur, alias minui, iuxta hoc igitur concoctio à calido & humido iuuatur, retentio à frigido & sicco, attractio & expulsio à calido & sicco: ideò non variantur hæ nisi ratione finis: vt cum membrum repletum est non trahit. Separatio fit à calore naturali vt purus est. Sed omnis immoderatus excessus qualitatū, maximè frigiditatis, dum dissoluit calorem naturalē dissoluit & facultates.

Igitur cum mors proueniat extincta facultate quæ in corde est, sequitur vt hi sint viuacissimi qui humidum habent densum & purum: vt ex infantibus qui densius, ex iuuenibus & senibus qui purius. Mors verò naturalis continget consumpto humido in corde, & hæc est sine dolore: quoniam idem est quod afficitur & afficit: vel in pulmonibus si Aristoteles affirmat hāc esse sine dolore, ego cum exiguo esse puto: tertia cum consumptum est humidum ventriculi, & hæc est cum maiore sesu quàm præcedens, non tamen magno. Constat patrem meum cum octuagenarius esset ex inedia nona die extinctum esse. Cum ergo viginti tribus annis fuisset sine dentibus, haud dubium esse debet, si vel hoc infortunio caruisset, vel cibis mollioribus vsus toto eo tempore fuisset, sicut ventriculi humidum non fuisset absumptum merito humidi cordis ac facultatis naturalis potuisse excedere centesimum annum Nam cor ipsum cum quatuor instrumentis, duobus ob sanguinem iecore & ventriculo, duobus ob aërem pulmonibus & cerebro indigeat, iecur verò & cerebrum ob caloris moderationem & humidi abundantiam, ante cor siccari vix queant, tria tantum esse genera mortis naturalis: nam quæ siccitate renum aut vesicæ accidit, intercedente prius morbo fit. Ergo vita diuturna naturalis constat in conseruatione humidi horum trium membrorum.

Excrementa autem propria membrorum generationis sunt semen in vtroque sexu, & menses in mulieribus. Mucus cerebro, sputum pectori non exquisitè naturalia sunt, nam optime valentibus non adsunt. Minus etiam hæmorroides iecori. Vomitus autem ratione eius quod eum irritat, prorsus præter naturam est, sed actio ipsa naturalis, velut & sternutatio. Singultus autem vtroque modo præter naturā est. Cordi & pulmonib. ac cerebro aër est excrementum: nam & cerebrum respirat iuxta Galenum (lib. de vsu Respir. cap. 5.) inest & concauitatibus aër: quarum maximæ sunt ventriculus & vterus. Spiritus autem abundat in Corde, arteriis, cerebro & neruis. Sunt etiam excrementa quæ in corpore manent, vt bilis vtraque, alia similia excrementis, vt pituita & humor crudus. Quædam sunt omnino præter naturam, vt pus. Et hoc quandoque ob adiectam qualitatem naturale vocamus, vt pus album. Velut ratione diuersa nōn naturale quod naturale est ob alienam qualitatem, vt vrinā nigram. Humida ergo quæ in nostro corpore continentur maximè in venis & arteriis (omitto enim nunc quæ in membris dispersa sunt ac quasi iam animata) sex sunt, sanguis, pituita, bilis flaua & nigra, serum & aër. Atra autem bilis inter naturalem & præter naturam quasi media est. In venis quietis infra cor ex illis sex solus aër deest supra autem deest & aqua. In arteriis conspicua sunt sanguis clarior atque purior, aër ac spiritus. Spuma autem quæ conspicitur non est ex bile, vt in sanguine venarum quietarum. Quanto verò homo minus abundat humoribus & maximè à sanguine alienis, tanto minus obnoxius etiam est morbis.

bis. Sed natura coacta est humores facere, quia erant excrementa sanguinis & sanguinem, quia ex eo conficiuntur spiritus. Ideo arteriarum sanguis principaliter fuit à natura intentus, reliqua propter illum nobilioris finis ratione.

Contra naturam pugnat anima Mundi, seu illius vis, quæ nos multis modis affligit, nam reluctantes ex altis locis præcipites agit: & dum languemus, noxiam materiam impellit contra membra regia ac spiritus, vrgetquè illa. Sed dum valemus, coërcita nutricis animæ vi latet (nisi quantum ad descensum spectat) in ipso corpore, adiuuat & ad cohibendum calor generantis, vt ad accendendum, putrefaciendum ac conturbandum auxiliat aëris nos continentis vis. Ergo his causis humores corrumpuntur, halitus caput & cor petunt, & membrorum compago soluitur, homóque ad interitum properat, nam proniores sunt ad corruptionem humores quia, vt dixi non viuunt. Et ex humoribus ergo quicunque à natura sanguinis magis absunt, nam in his minus est caloris innati. Deteriores etiam ex his sunt lenti & crassi etiam, quia frigidi, cum vtrique motum prohibendo refrigerent. His peiores qui corruptionis semina contraxerunt, inde iam corrupti: pessimi omnium putridi. Sanguis verò purus naturali animæ fouet cordis calore ac motu impellentibus cæteræ vires tametsi nobiliores ac numerosiores sint (vt ex operibus æstimate licet) naturalibus, in ipsis tamen sustentant: Singularum etiam noxam diuersis modis percipimus: Cerebri per se & in ipsis: Cordis per se sed non in ipsis, naturalium membrorum neutro modo, sed tantum in excrementis. Porrò syderum constitutio metam omnibus certaminibus imponit.

Quæ igitur à medico consyderantur præter naturam quinque sunt: Morbus qui est iactura facultatis qua conuenientem operationem producere nequit: iacturæ nomine etiam impedimentum comprehenditur, & conuenientis defectum. Galenus autem in libro de Simptomatum differentiis (cap. 1.) vt sanitatem proximam causam appellauit integræ operationis iuxta ætatis rationem, ita morbum læsionis. Hunc igitur medicus amouere intendit contrarium naturali dispositioni & impedientem operationes, Quòd verò natura posterius est etiam si ab illo non pendeat, vt vitiligo, Symptoma vocat: Vnde omnes operationum læsiones symptomata sunt. Ea quæ amoueri debent indicant, Causa quæ morbum efficit, hanc amouere oportet. Siquidem medici intentio est causam amouere, quia ea sublata morbus aufertur, vt Galenus ait (li. de optima secta ad Thra. cap. 25.) Hæc tria se ad vires habent vt tonsor, nouacula, atque tonsura ad pilos. Quarta est signum quæ re à symptomate non differt, sed cum tribus prioribus semper conuenit: vt in ephemera exercitatio, calor, mador. Indicant hæc de morbo, symptomatibus causis ac successibus Quinta est operatio. Est autē id quo finem Medicus adipiscitur, hæc autem nisi generaliter, ita tamen vt ex his propria haberi possint.

Verum in quibusdam præstantioribus auxiliis etiam ad singula deueniam. Ergo cum Medicus operando quatuor faciat, conseruare non mutando, curare multum mutando, custodire occultè mutando, quantum scilicet solum est quo labi corpus paratum est ætatis aut naturæ vitio, aut sensim mutando corpora conualescentia reducere, aut fixis diuturnísque morbis (quos Galenus quasi sub ægrorum nomine conprehendit) prouidere, fient iuxta hoc (quamuis veræ duæ tantum sint corporum nostrorum affectus differentiæ sanitas, & morbus) tres dispositiones sanitas morbus ac media, sub qua etiam duo genera continentur, præceps & habitu confirmata: atque hæ vno nomine infidæ sanitatis significari possunt. Sed non qui morbis diuturnis conclamatis, vt carcinomate, detinentur, quibus custodia vt habentibus debetur. Sub his etiam diuersa genera continentur, quæ omnia prætereo: vt etiam tria prima ex illis, namq; cum custodire ac reducere curandi species leuiores sint aut ex conseruatione, curaque mistæ, ipsa verò conseruatio facilis quæ fit per similia, vt custodia partim similibus, partim contrariis, reducimus verò contrariis tantū sed lenibus, curamus æqualibus, sequitur vt curandi tradita ratione etiam reliquorum trium scientia habeatur. Cum igitur curatio ægros respiciat, de solis ægris, atque ideò de solis morbis dicere sufficiet.

Morborum igitur differentiæ (quoniam hi propriè corporei sunt affectus) tria prima genera sunt simplices, compositi ac coniuncti, qui ambo ex simplicibus constant. Simplicium tria genera: nam partes nostri corporis duplices sunt, similes vt caro, instrumenta. Homogeneis temperies, instrumentis conpositio, vtrísque communis continuitatis vnio. Compositionis igitur vitia magnitudo, numerus, situs, forma. Formæ species, figura, meatus concauitas, superficies. Compositorum morborum differentiæ quatuor, genere vt abscessus, specie vt febris, causa iuxta nomen vt tertiana notha, vel à nomine aliena vt tertiana extensa quæ à pituita maiore ex parte pendet. Coniunctorum sex differentiæ: Numero vt duplex tertiana: Materia vt fluxus cum febre: vt vnus alterius causa sit vt lateralis morbus febris: vel cum se fouent vt hectica cum putrida: vel cum contrarij sunt inter se vt febris & hydrops: vel cum iuncti sunt naturali dispositioni vt Enixarum morbi. Species igitur primæ ab essentia sumptæ viginti. A magnitudine duplex differentia, longi qui vltra quadragesimum diem extenduntur, breues qui intra quartum decimum finiuntur. Medij qui quartumdecimum, non autem quadragesimum superant. Vehementes, parui, medij. Decem septem modis morbi magni fiunt lib. 6. de const. Art. Med cap. 16. Essentia, causa, Symptomatibus more, atque ex horum ipsorum magnitudine, Nobilitate membri, id est, quod supra iecur iacet: adeò vt abscessus talium morti feri sint & gibba iecoris præstantiora ob id cauis, sexto Epidemiorum vel canalibus, vt Tertio Aphorismorum (Par. 2.

Com

Com.19.) Defluxiones à cerebro per venas inferius breui perimunt. (Com. 12.) Constat enim quod quæ per asperam arteriam diuturnæ sunt, sensu quoque & occulta proprietate aut manifesta, vt influxu frequentia, repugnantia, successu, vt fluxui coli dolor, quia in eadem parte fiunt. Multitudo affectuum: Patientis natura, vt falsa destillatio in tabido: vel comparatione ad vires, constitutionéque. Mista breues vehementes aut quibus grauissimum aliquod symptoma succedit acuti dicuntur: Medij verò acuti decidentes. Vnde Galenus acutum morbum non bene exponit, solis grauibus symptomatibus ipsum definiens. Qui ergo nec vehementes sunt nec graui cum symptomate mites appellantur, seu breues sint seu longi. Mali moris id habent quod cum vehementes sint non tales videntur, ob id deteriores illis. Qui verò ad salutem tendunt nihilque prauitatis occultè admistum habent quamuis vehementes, boni moris appellantur. Ab vnitate continui intermittentes. A causa cum materia vel sine illa. A fine duplex differentia, sanabiles & lethales. Et qui cum iudicio aut sensim finiuntur. A casibus diutni, nocturni, sicci, cum sudore. A consensu contagiosi, qui circa pulmones, oculos, cutim pestiferique. A modo generationis Eudemij, Epidemij, Sporades. Eudemij duplices loco familiares vt Podagra. Materiali & Hæreditarij qui membris exanguibus adueniunt, cerebro, neruis, artubus, & qui genituram vitiant, vt elephantiasis & tabes. Epidemij qui communiter vaguntur vitióque aëris aut aquarum accidunt. E quibus qui perimunt plerosque vocantur pestiferi.

Hi omne genus morbi amplectuntur non solas febres sed synanches, coli dolores, resolutiones & persæpe morbos ignoti nominis, quique cum similes iam antea notis videantur, non tamen omnia consueta habent signa, sed & eorum loco alia insueta. In his etiam admirabiles quædam transmutationes contingere solent, finésque ac iudicia non antea visa. Sporades morbi sunt qui vnicuique peculiariter accidunt, qui plerunque magis lethales Eudemiis, Epidemiisque qui tamen pestiferi non sunt. Ab origine principales cum causa est in mébro. Et cum non est perpetuus erit per consensum. Velut cum in comitiali morbo cerebrum perfectè sanescit. Consensus autem non simplex fit ob membri recipientis imbecillitatem vel calorem, vel si um rectum & decliuem, adiuuante robore membri transmittentis. Qui verò ex his fiunt per consensū nobilioris mébri deteriores sunt principalibus. Quidam etiam morbi iidem sunt causis suis, vt Hæctica & Ephemera: quidam diuersi, atque horum alij cum materia, alij sine. Præter has aliæ differentiæ sunt ab Hippocrate positæ in libro de morbis, tum alibi. Sed his atque illis omnibus communia sunt tempora.

Hæc igitur quatuor sunt in sanabilibus tum generalia tum exacerbationum. Initium, incrementum, vigor, & declinatio. In moribundis autem tantum tria, quia in declinatione symptomatum nemo moritur: morbi verò & causæ cōparatione rarissimè. Trifariam enim accipiuntur tempora coctionis ratione in his qui ex materia pendent: cum enim sensilis coctio non apparet initium vocamus. Incrementum cum non absoluta: Vigor cum absoluitur: Declinatio cum est absoluta. Eius duo sunt genera, vnum in quo vel pars vel tota materia expellitur, quod securissimum est: aliud in quo nihil, quod quidam pro extrema vigoris portione accipiunt. Exacerbationum autem tempora tam vniuersalia quam propria, cum quatuor tantum sint, vniuersalibus continuarum assimilantur. Eisdem etiam continuis in hoc similia sunt quod crisi propria non finiuntur. In quibus autem exacerbationes finiuntur, plerunque in inter mittentes degenerant, sublata continua ob id in exacerbationum proprio vigore vrina concocta non est. Et in quibus ab initio vrina non est concocta sub accessionis vigore febris est è continuatum genere. In continuis verò cum exacerbationibus materia tota ob id concoqui videtur, quoniam continua materia quæ succensa est in illam transmutata vt bilem flauam aut atram à natura superatur: quare plerunque exacerbationes tertianæ sunt aut quartanæ. Intermittentium pariter duo temporum genera & vniuersalium numero totidem: in vnaquaque autem accesione sex: inter initium & incrementum inæqualitate & post declinationem interuallo additis, nā omnis intermittens etiam continuæ iuncta in suum desinit interuallum. Ratio tamen differentiæ temporum non eadem est: sed initium dum contrahitur, Inæqualitas dum pars expanditur, Incrementum cum nihil contrahitur, Vigor cum expansa est tota, Declinatio cum concocta dissoluitur, vt cum dissoluta est interuallum. Tempora tamen hæc vt in abscessibus vniuersalia miscentur. Cum enim in illis pars materiæ iam dissoluta sit, pars nondum concoqui cœperit, fit vt declinatio cum initio coniungatur. Sunt autem in abscessibus initij duæ partes omnino diuersæ, altera dum adhuc materia fluit, altera dum nondum incipit concoqui, atque ita euariant hæ vt altera alterum magno interuallo præcedat. Vt verè in illis sint quinque tempora. Si igitur febris continua quæ exacerbationes habeat abscessum comitetur, erunt materiæ comparatione quatuor genera temporum vniuersalia, febris continuæ abscessus, & exacerbationum tam vniuersalia quam propria. Vniuersalia autem fermè semper conueniunt, nam si febris cum abscessu non declinet, non ab illo pendet: si autem ante illum aut vitalis vis deficit, aut materia tenuis ac frigida est. Si exacerbationes ante febrem declinent, pars tenuior materiæ quæ exacerbationes parit concoctas ab ipso exacerbationis fine vrinas facit. Essentiæ verò morbi totidem, quot materiæ comparatione: sed hæc etiam morbis conueniunt quæ materia carent, aut habent sed non succensā, velut in destillationibus & vbi succensa sit non solum ob concoctionem distinguuntur, sed lo-

cum, multitudinem, motum, qualitatem materiæ & incedij variantur. In continentibus enim febribus declinatio penè in initio succedit, vt in Peragmastica, ob quantitatis materiæ diminutionem, nam cum pars materiæ tenuior ab initio accenditur, declinatio essentiæ morbi contingit ante coctionem. Iuxta symptomata. Initium dicitur cum minima sunt. Incrementum cum mediocria: Vigor cum ad summum peruenerint: Declinatio cum perpetuo minuuntur. Si autem ab initio maxima sint, tunc prima tria tempora in idem conueniunt, statim succedente declinatione. Id fit vel quia materia à natura, vt in febre cum fluxu, vel à medico, vt per venæ sectionem minuitur, vel quia confertim mouetur & symptomata quæ sequuntur ob illius motum non multitudinem contingunt: motus autem cessat. Et vigor symptomatum non criticorum ante morbi vigorem semper finitur, quia tunc materia mitior est.

His igitur modis dicuntur morbi augeri aut minui. Sed in declinatione essentiæ morbi sæpe moriuntur ægri, quia illa contingit ob defectum caloris naturalis, aut molestiæ ob sensus diminutionem: at in aliis declinationibus seu generalibus seu propriis non potest mori æger. Qui verò in declinatione accessionis mori existimantur, ob morbum ex materia præparata, de quo dicam, moriuntur. Et in non accensis præparatio coctionis loco tempora distinguit.

Causæ autem morborum quædam externæ, vt ira, cursus, sol: quædam internæ, quarum quædam manent, quædam non, vt vlcus ex lapidis mictu. Earum quæ manent aliæ sunt ex ipsis, aliæ in ipsis. Earum quæ in ipsis coniuncta, vt bilis ardens in tertiana, præparata quæ semina incendij iam concepit. Quæ etiam manent aliam subeunt diuisionem, aliæ enim sunt primæ quas amouere semper necesse est: atque hæ duplices, aliæ enim quasi ex ipsis, vt obstructio in tertiana, aliæ vt in ipsis vt humor paratus ad corruptionem. Plures ergo possunt esse causarum ordines. Et quandoque Causa Morbus & Symptomata sunt idem diuersorum comparatione. Vt dolor ex abscessu qui coctionem vitiat. Et obstructio licet sit morbus plerunque tamen inter morborum causas potius quàm morbos numeratur. Causæ autem morborum humores maxime existimantur, quia eis neque morbus nec symptomata inesse potest, quoniam corporis animati non sunt partes, sunt autem præter naturalis, bilis nigræ quæ assata est, duo genera: vnum ex flaua bile, aliud ex fece sanguinis, tum ipsa fex quæ naturalis est & nigra. Pituitæ autem substantiæ aquea, mucus vitrea, tamen naturalis: à sapore dulcis, acida, salsa, naturalis insipida & media substantia. Omnes autem albæ aut liuidæ perspicuæ, præter has etiam crudus humor & gipseus qui terreo admistus est, hæc duo genera opaca. Bilis autem non naturalis pallida, rubra, æruginosa, vitellina, cærulea & quæ in ventriculo generatur prasfica, quamuis etiam nonnunquam & vitellina, tum naturalis flaua. Vt præter saporum differentiam simplices humores adnumerato sanguine sint decem & septem, ex quibus morbi generari solent. Compositorum autem innumeræ species, vt minum non sit tot esse genera febrium, tótque modos. Cum tot sint causæ admodum inter se differentes. Sunt inter causas quæ ex his vermes & lapides, stercus & vrina non morbi vt aliqui existimant, neque enim in subiecto animato sunt, neque partium animatarum affectus, sed causæ. Vnde etiam à suo Galeno discrepant. Spiritus autem & membra non possunt esse causæ morbi, nisi morbi in ipsis sint: quia cum sint animati statim ex offensa operationum paritur morbus. Causæ autem Epidemiorum morborum originem contrahunt ante sex menses, & in tribus proximis perficiuntur. Endemiorum verò in ætatum mutationibus. Sed Sporades ex cibis multo ante, ex lassitudinibus autem & frigore plerunque intra quartum diem initium duxerunt.

Causæ autem morborum sanabilium insanabiliúmque sic habentur. Si morbus ex sola intemperie quæ eadem sit ipsi morbo gignatur, vt hectica antequam vires collabantur vix contingere potest, vt lethalis esse possit: nam cum aliquot diebus superuicturus sit nutriri necesse est, quod si his nutriatur quæ morbum retundant, postridiæ quam antea, & perendie quam postridiæ melius se habebit, quare seruabitur, ob id Galeno (10. Artis Cur. cap. vlt.) quanquam forte solo ductus experimento, nullũ genus hecticæ esse visum est quod sanari non posset. Sed extremum frigidæ balneo in senij habitũ transire. Cur autẽ non sine balneo finiatur, causa est, quoniam cibi ac potus concoctio consumptione minor est, aut tam humidum contumacémque cibum offerre oportebit vt confici non possit: aut saltem labore febrem augeret. Itaque balneo ratio victus iuuanda est, etiam vt celerius cure: Intemperies autem calida periculosior est paulò quam frigida, & tanto etiam facilius sanatur. Sicca verò multo deterior humida & fermè insanabilis. Et sæpè contingit vt in eadem membri parte intemperies contrariæ vigeant, & nonnunquam duæ frigidæ cum calida (3. De simplic. Med. c. 16.

Si vero intemperies ob materiam sit vel simplicem vel accensam vel putridam: veluti fimus quæ nec ardet nec putrescit molestus tamen est. Qui verò ardet vrit, sed nec fœtet nec vermes gignit: qui putrescit non vrit, fœtet tamen & vermes generat: primus est humor simpliciter noxius, secundus materia incensæ febris, tertius pestilentis: si igitur coctio aut præparatio anticipet, seruatur æger: quandoque etiam his non absolutis expellitur validis viribus, præsertim per abscessum, seruatúrque æger, aliterau-cto morbo perit. Solus autem morbus est qui offendit, & perimit: quia solus operationes lædit: quoniam ipse aduersatur sanitati quæ est causa operationum. Causa ergo & symptoma nunquam lædunt ægrum multóque minus perimũt: verum causæ vt materia præparata & symptomata alios progignũt morbos à principali ex quibus moritur æger:

æger : hócque maximè accidit cum materia eſt contrariæ temperiei morbo velut in quotidiana, morbus eſt calidus & ſiccus patiens ſitim & extenuans corpus, materia autem præparata imò etiam coniuncta generat ἀσιτίαν, & hydropem, non tamen dicendum mortuum eſſe ægrum, vt dicere ſolent ex prauitate materiæ vel multitudine, ſed ex alio morbo : tales igitur ſemper laborant duobus morbis, ideóque & multum affliguntur & difficulter curantur. Morbus autem interficit vel ſemetipſum augendo, vel deteriorem reddendo, vel corrumpendo membrum vitæ neceſſarium, vel extinguendo calorem, vel pabulum eius deſtruendo. In ſanabilibus enim morbis ſi æger rectè regatur, tota materia morbi ab initio parata eſt : licèt Galenus videatur velle, quòd per circuitus generetur. Nam febres cum quauis inedia ſuum explent in intermittentibus circuitum : & in proceſſu morbi coctionis ſigna non ſemper augeērtur, ſed veſtigia cruditatis humoris nouè geniti apparerent: nec in lethalibus ab initio oppreſſionis ſigna cõtingerent. Ex aliis verò ſeruata victus ratione nemo interiret. Cum ergo in ſanguine febricitantium quatuor ſint partes, materia coniuncta, & præparata tum obnoxia & ſyncera: coniuncta & præparata ad morbum generãdum reliquáſque partes etiam eo medio corrumpendas faciunt : purus ſanguis cum ſpiritu & vi membrorum motus auxilio reſiſtunt, obnoxia moratur hanc actionem. Si igitur coctio vel expulſio incrementum vel corruptionem membri vel prauitatem præuenerint, cum omnibus auxiliis etiam medici æger ſeruatur, ſi præuenitur interit. Vitiatur autem obnoxia materia in ardentibus ob loci calorem quia eſt in venis magnis, vel prope cor aut iecur, in paruis verò ſeu ſit continua, ſeu intermittens ob loci anguſtiam, qua partes incorruptæ à corruptis corrumpuntur ob propinquitatem, impeditúrque materiæ motus ac refrigeratio ab aëre ob frequentes obſtructiones. Quod verò in toto contingit, aut in membro aliquo interno, idem exterius ſi accidat perverſa ſcilicet coctione vt membrum corrumpatur, vocatur ſphacelos, nec ſanatur, niſi corrupta abſciſa parte, quod cum in interioribus facere non liceat neceſſario mortem affert. Vt ergo in his qui ſanari poſſent coctio corruptionem præueniat calor naturalis, ſeu ſponte ſeu medici cum auxilio etiam motu ſanguinem refrigerat, & membra ſpiritus recreat, fumum & tenuem materiæ partem propellit extra : vnde tantus labor in pulſibus. Aliqui autem ſunt morbi in quibus etiam medici auxilio id facere cum non poſſit, lethales ſunt. Id autem ſic demonſtratur, nam ſi inedia id tentes, abſumptis viribus tabeſcendo deficiet æger. Si cibis reſtaurare coneris, quia in his potior eſt intemperies natiuo calore, plus quantitate & qualitate acceſſionis fiet corruptæ materiæ, quàm viribus. Quare exceſſus & proportio morbi cauſæ ſymptomatúmque ad vires augebuntur obitúmque maturabunt. Ex calido namque & ſicco morbo cibus corrumpitur, ex frigido & humido crudus humor generatur. Cibi enim aſſumptio in morbis qui ex incendio generantur, vt febribus & abſceſſibus hoc vnum habet certum incommodum, impedimentum actionis caloris naturalis : ideóque coctionis, ſeparationis atque iudicij. Solum igitur prodeſt cum morbus non ex materia pendet, aut ſi cum ea eſt, eouſque remittitur, atque tamdiu vt ſublata intemperie mediocriter ſaltem concoquatur, cuius iudicium habetur ex coctione excrementorum, quiete & virium incremento. Aliter id æſtimare præſtantis eſt iudicij atque melius. Si verò venæ ſectione cum ea nec præparatam nec minus multo coniunctam detrahat materiam nisi quatenus vt in fiſtula aqua raritatis metu aſcendit, ſed ſolum bonum ſanguinem tum obnoxium, non ſolum ea cauſa prodeſſe non poterit, ſed potius nocebit, ob quod forſitan Eraſiſtratus adeo venæ ſectioni aduerſabatur: ſed & ſi liceret venæ ſectione præparatam coniunctámque materiam detrahere ſiquidem iuxta proportionem aut æqualiter, nihilominus proportio eadem maneret aut etiam maior. Sint vires quatuor, morbus ſex, detraxeriſque ex vtroque dimidium, relinquentur tria & duo. Sicque proportio eadem manebit. Si autem duo ex vtriſque, remanebunt quatuor & duo, quæ proportionem inuicem duplam obtinent. Præterea ex hoc auxilio cogeris etiam magis ægrum nutrire : maioréque malo afficere. Quæ detrimenta in purgationibus maiora ſunt : accedúntque alia de quibus dicebat Hippocrates (4. de victu in Acutis tex. 22.) quoniam partes membrorum ſanæ colliquantur, pariúntque tormina, & cibi faſtidium ſuccedit, præparatáque ac obnoxia materia ſubuertitur, vnde coctio impeditur, atque hæc omnia etiam quod medicamentum ſit optimum ac temperatum, nam ab aliis multò maiora damna euenient. Conſtat igitur tales ægros nullis poſſe curari nec ſeruari præſidiis. In his tamen quæ ſeruari poſſent quandoque talia ſunt neceſſaria, nam ſectio venæ in febribus incenſis & abſceſſibus ſubtrahit fomitem materiæ morbi augendæ paratum, obnoxiam detrahendo. Similiter de medicamentis, nam cum coniuncta materia niſi concocta ſit expelli non queat, accenſa reſoluitur in cineres, quibus pars immiſcetur, in quam naturalis calor egit : ergo reſoluto externò calore quod ſublato fomite fieri neceſſe eſt expellitur à natura, vel ſi torpeat, medicamenti auxilio. Hac ergo ratione liquet, cur nec præparata ante coctionem expelli queat, ſcilicet quoniam naturali animæ non paret. Nihilominus plerumque accidit vt antequam coniuncta expellatur, ipſa in coniunctam verſa tota abſumatur, cuius indicio eſt quod in continuis facta criſi eſſe definit : & tamen in criſi non expellitur, quia nôdum à natura ſuperata eſt.

In compoſitione quoque accidunt vitia inſanabilia, quoniam dum curantur mortem afferunt. Velut lapis in veſica fecis, & in renibus durus & magnus: & carnea obſtructio quæ potiſſimum ex vlcere in meatu vitæ neceſſario iam conſolidato oritur, & contorſio

intestini feces duras continentis atque alia huiusmodi: quæ si non cures mortem noxa sua afferunt, & tamen curari nequeunt absque tanta continuitatis separatione, quin vnum ex prædictis periculis incurrat æger. Memini me vidisse tres quibus cor solum in dextro latere pulsabat, quorum vnus eadem die quod vehementius pulsaret, alius post aliquot dies mortui sunt: tertius erat infans & ceciderat, superuixit tamen. Constat sanè priores affectu pessimo in sinistra parte orto hoc symptoma contraxisse, dum cor naturali vi atque instinctu quod noxium erat refugere nitebatur. Vnde tam graui malo prope cor contracto necesse fuit mortem breui subsequi. De infantulo, existimarim vinculum peruersum, à casu enim statim grauissimè ægrotauit. Difficulter igitur expelluntur quæ magna sunt per angusta foramina, vel quia retinentur vel ob virium imbecillitatem, velut in destillationib. insanabilibus ob exilitatem initij nasi. Quædam etiam translatione sanātur, vt lachryma perforato osse nasi. Generaliter autem astricta laxitate periculosiora sed magis solutilia.

Morbi autem qui soluta continuitate proueniunt obsunt, vel sanguinis profluuio magno inciso vase, vel conuulsione neruo punctim læso, vel offensione principalioris operationis & vitæ necessariæ, vt in vulneribus pectoris atque pulmonis, vel phlegmone ob dolorem, vt in ossium fracturis: aut demum interna quadam corruptione ex cussione oborta, vt in capitis vulneribus: ex quibus mors necessoriò sequitur, dum vel morbus curam non admittit, vel serius quàm oportuit aduocamur.

Symptomatum autem tria genera sunt: (lib. de constit. Artis Med. cap. 15.) læsio operationis quæ propriè symptoma est, exiens & qualitas mutata. Quædam rursus materiam, quædam motum materiæ, quædam motum naturæ, quæ critica vocantur, alia morbum consequuntur. Vt sitis ex febre. Quædam fuere antiquis ignota vt pulsus præcordiorum vltra febrem, qui nunc est familiaris: fitque ob mæsarei extensionem quæ ex densa repletione contingit, & maximè cum arteriæ eius loci magnæ fuerint & cordis motus vehemens. Exemplo est quod cum carpum hominis boni habitus tota manu apprehendimus videtur totus pulsare. Pulsus verò è regione vmbilici, extenuationem intermediorum corporum significat. Etenim vt Galenus ait sexto de Locis. (cap. 4. in fine) Raras corporum constitutiones verisimile est rara sequi accidentia. Quandoque verò euenit vt quod symptoma est auctum mutetur in morbum, vel morbi causam vt dolor ingens qui somnum vel coctionem prohibet. (3. de victu in Acut. Com. vlt.) Sæpius autem mutuis exultanti incrementis decrementique symptomatum magnitudines, & ea quæ affectionis est: fitque id in his phlegmonibus & vulneribus in quibus pus effluit quod iam confectū est.

Signa autem sex generibus continentur. Patognomica morbi essentiam declarantia. Assidentia quæ causam vel locum docent. Moris scilicet mitis aut sæui morbi: & quæ symptomata differant atque hæc præsentis. Quintum genus est præteritorum, quæ vel naturæ opus ostendunt & vocantur coctionis: vel materiæ morbi & vocantur corruptionis vel neutrius, & appellantur cruditatis Hæc etiam ad futurum traduci possent. Vt rursus pathognomica & assidentia, cæteraque tum præsentis temporis tum futuri signa gloriæ studio ad præterita. Vltimum signorum genus est prognosticorum, quod in criticа & successus diuiditur. Successus longitudinis aut breuitatis, salutis aut mortis; lethalium autem alia mortem, alia genus etiam mortis docent. Critica autem quatuor generum alia ostendunt an futura sit sit crisis: alia an bona vel mala: alia quando: alia quomodo. Vniuersale verò signorum ratio, vt in libro artis medicæ colligitur (cap 8.) ex quatuor sumitur: Essentia ipsa affectus, vel ab operationibus quæ sunt propriæ illis, vel ab accidentibus qualia nigredo coruo, vel à casibus seu iuuantibus & nocentibus. Quærimus autem tria, locum, affectum, causam, locus ex læsa operatione, parte quæ excidit, tumore, ac dolore (6. Epi. Par. 2. tex. 27.) affectus ex iisdem quatuor cum qualia fuerint intellexerimus. Præterea ex quinque aliis calore, colore, duritie, causa, si prius ea nota fuerit, tum coniecturis ex aliorum euentibus sumptis. Causa verò adhærens cum plerunque materia sit ex quatuor. Morbi & excrementorum qualitate ac natura, quandoque etiam ex dolorum si adsint differentiis. Qui enim grauat à materia frigida fit, qui tendit à flatu, qui mordet à crassa bile vel vermibus, quæ pungit à tenui bile vel lapide: si nil præter ipsum dolorem percipit, intemperies est. Cumque dolores intra inanitatem diu perseuerant, nec vllo auxilio soluuntur, in abscessum aut abscessui simile terminantur, qui in præcordiis ob calorem & mollitiem celerius suppurare solent. Horum autem signorum quædam solum affectum significant, vt dolor & sitis: quædam vires tantum vt somnus & fames generaliter, propriè autem motus: quædam vtrunque vt pulsus & vrina. De tribus his quatuor scire oportet differentias, illásque sensu percipere, tum causas atque prædictionem.

Pulsus igitur vi fit arteriarum à corde in fusa, adiuuat etiam qui intus continetur humor, ac spiritus hæcque est facultas, est & instrumentum & vsus. Quatuor igitur sunt principia motus. Motus autem duplex, extensio, atque contractio: totidémque quietes inter ipsos mediæ. Differentiæ verò generales septem: ab instrumento vnà mollis ac durus: à contentis vnà plenus & vacuus, & vtroque vnà calidus ac frigidus: à viribus vnà robustus ac languidus: ab vsu tres magnus & paruus, celer & tardus in motibus, creber & rarus in quietibus. Dupliciter autem vnumquodque dicitur in signis, simpliciter quod naturalem habitum aut acquisitum significat, & ab ipsis fit, & comparatione

paratione naturalis habitus aut acquiſiti, quod præſentem ſtatum nuntiat. Magnitudinis ergo partes ſunt longus & breuis, latus & exilis, altus & humilis, profundus & ἐπιπολαῖος ſic vt trium partium magnitudinis, quæ ad profonditatem attinet duas habeant differentias. Celeritas quoque ac crebritas bifariam dicuntur: celeritas quidem in extenſione atque contractione. Crebritas autẽ in ſuperiore quiete, ac inferiore, vt in vniuerſum ſint duodecim omnes differentiæ. Igitur vt hæc perpendere poſſis ab arteriæ magnitudine initium duces. Porrò profunditas vt obſcurior eſt & multiplicior, ita etiam ad plures vſus accommodata, nam ex illius ſcientia diſtentionis primum inde etiam contractionis cognitio habetur, longitudo ſanè omnium magis perſpicua, vt media inter has latitudo. Verum plerúmque æqualis eſt profunditati quod arteriæ corpus ſit rotundu. Profunditate igitur cognita extenſioni motum digiti pedis coæquabis. Tunc verò quoties hic motus ſub vno pulſus circuitu contineatur mediteris. Difficile ſanè hoc ſed non diſſimile his qui horam pulſando barbiton dum trahunt premunt pedem. His igitur duobus tanquam principiis dignoſcendi pulſuum differentias ex ſenſu perceptis duo alia ratione cognita adiicere oportet. Vnum ſcilicet quod contractiones menſura extenſionibus ſunt ſemper æquales: aut neceſſe eſt pulſus inordinatos euadere, atque tandem deficere: quod cum rariſſimè cõtingat vt hi motus æquales magnitudine ſint, fateri oportet alterum quod arteriarum pulſus vndique ſunt æquales non magnitudine ſed celeritate, & frequentia axiomate illo Geometrico, quod quæcunque æqualia ſunt, inter ſe etiam ſunt æqualia, at conſtat omnes pulſus cordis pulſui æquales eſſe, cum eodem momento cum illo attollantur & reſidere incipiant, ipſa enim ſola vi cordis ſi quis rectè ſecum reputet tam inſignis recipocratio fieri poteſt. Verum cum ſæpe videatur altera ex parte (cum homo phlegmonem in illa patitur aut dolet, aut ſuper eam decubuerit) crebrior aut velocior, cauſa eſt quoniam diſtenſa arteria maior fit, vnde in æquali tempore velocior in æquali motu eſſe videtur, quod ſi diſtendi nequeat crebrior, quoniam tardius attollitur, atque remittitur, ideóque breuiores reduntur mediæ quietes. Adde quod tenſa velocius moueri vidētur animi iudicio ſenſum mouente, quoniam in arcuum chordis hoc experimur dum redeunt. Inuenies ergo dextros circuitus ſiniſtris velocitate ac crebritate ſemper ob id pares, non tamen magnitudine aut æqualitate, quoniam arteriæ diuerſis affectibus ſubiici poſſent. Præceptum his omnibus addere oportet, vt quinque auxiliis ad pulſus dignoſcendos inſtructus demum accedas. Id eſt, vt manum primo molliter carpo adhibeas, eamque ſuſpenſam teneas: ſicut mediocritatẽ vndequaq; ſerues. Mihi verò videtur vt digitum ipſum qui propior eſt manui ægri magis premas. Primum autem leniter, medios mediocriter, atque hanc inæqualitatem etiam in eiſdem digitis modò eleuando modò comprimendo experiri oportet, vt ſic & quantitatem & motum arteriæ dignoſcas. Galeno autem ſufficere viſum eſt ad extenſionis velocitatem dignoſcendam, ipſum ſimplicem tactum: quaſi eum ictum ex imo præſenſerit, quoniam digitis illam quaſi à latere amplectitur: nam ſi ſumma tantum attigeris velocitatem à vehementia diſtinguere nequeas. Et mihi ſanè ita viſum eſt. Sed tutius ac facilius ſi ſenſus acumen ratione quadam adiuueris. Tertius modus eſt ex ictus diuerſitate ſub digitis iuxta ſituum illum varietatem. Quartus vt aſſueſcas diſtentionem in reſpiratione deprehendere, atque cum ea etiam contractionem quæ expirando fit. Diſtentio enim velox cum tarda contractione malleorum ictui ob pondus ſimilis eſt, vt contra fientium morem non interruptum imitatur. Ex idea igitur horum animo concepta vtramque motuum differentiam diſcernes, attamen contractionis cognitio, non hoc tantum modo conſilio abſolui poteſt: ſed veſicas aëre vel humorem plenas, ac primum tenſas digito premens ſenties diſceſſum inde diſceſſiſſe, in mollibus autem neutrum ſenſu, ſed vſu quodam ac ratione. Deinde ad pulſus magnos, validos tardoſque tranſibis, demum ad paruos aut languidos celeres, quorum contractio difficillimè percipitur. Tertio ex digitorum vt in diſtentione alterno motu. His cognitis quietem ſupernam, id eſt, quæ extenſioni ſuccedit ſtatim deprehendes, intima verò quoniam cum vltima parte contractionis & diſtentionis initio iuncta eſt, quæ percipi non poſſent quanta ſit ſciri nequit, quandoque cum adeò magna eſt vt pulſus latere videatur, rarum pulſum prænuntiare licebit, hæc tamen etiam per ſe ſola plerunque ſuperna longiorem, maxime in debilibus ac frigidis. Cumque pulſus circuitus breuis eſt his qui contractionem non percipiunt, creber, velox eſſe videtur, tum magis quod plerunque crebritas cum velocitate ſociari ſoleat, & ab eiſdem fermè cauſis irritantur vtræque. Altitudinem autem pulſus vt dignoſcas quandoque conuerſione Brachij ne à rugoſa cute arteria prematur opus habes. Plenum pulſum Galenus qualis ſit dignoſci non poſſe putat, ille tamen eſt qui rotundam arteriam demonſtrat, depreſſuſque aliunde attollitur, digitoſque implet. Preſſus ſi ſpiritu refertus ſit plus tenſionis oſtendit quàm duritiei, vt inflatus vter ligno comparatus. Si humore ne tenſionem quidem magnam. Vehemens cum magnam digiti partem & cum impetu feriat valido ſimilis videtur. Durus etiam cum prementi reſiſtat ei aſſimilatur. Sed validus compreſſus ſentitur & imprimit, illi horum altero carent, adeò vt ſi profundè premas conquieſcant. Compreſſis etiam prioribus digitis ſub his qui manui ſunt proximiores hand preſſis, validus vehementius pulſat, durus non. Sed præter id tenditur ac colliditur, quorum neutrum facit validus, imò vehemens eſſe ſolet: durus autem nunquam.

Tria præterea pulſibus accidunt: rythmus, ordo,

ordo, æqualitas: æqualitas & ordo ad facultatem & vsum maximè pertinent, sed æqualitas cum hęc in vno pulsu manent, ordo cum in pluribus, vnde æquales inordinati, & ordinati inæquales, quanquam rarò tamen esse possent. Inordinati autem qui alternis vicibus redeunt seu certo numero tantum euariant, seu aliquot ictibus inter se inæquales, pòst ad idem redeunt per circuitum: ordinati dicuntur. Quod si solum quidam ictus & certo numero redeunt ex parte per circuitum ordinatus dicetur. Si verò nullo modo redeant, aut etiam aliquot redeant, sed non certo numero, inordinatus nihil adiiciendo appellabitur. Intercurrens autem ictum habet perfectum inter ordinatos interpositum, vnde à dicrotis ac vibratis quorum ictus imperfecti sunt distinguetur. Inæqualium autem qui ex minore ictu maiorem excipit, absque duritie dicrotus, qui cum duritie caprizans, qui ex maiore minorem vibratus, vt in arcuum funibus cum redierint. Tremulus huic proximus, sed contentione caret totumque motum seruat. Cōuulsiuus & ipse motum totum seruat sed contentionem habet, qua à tremulo differt. Cum verò arteriarum partes non simul moueri videntur, sed altera alteri succedere, vt vndæ in flumine solēt constante ictu vndosi, languescente vermiculares, ambo rari natura; & tardi, aliter enim diuersitas hæc plurium partium percipi non posset. Quod si dura sit arteria, serrati; sed si admodum parui ac languidi crebrique sint, formicantes dicuntur, seu duri sint seu molles. Innuentes in quibus pars remotior a corde debiliores aut minores habet ictus. (In Introduc. 1. ad Tyrones) circumnuentes cum vtrinque quasi in arcus formam idem contingit, nam in medio meliores sunt. Vnus est inæquali & inordinato communis, myurus scilicet, cùm vel pulsus ab initio validus paulatim vsque ad digiti contactum languescit, vel cum ordine continuo plures paulatim velut muris cauda in angustum & languorem desinunt, etiam omnino deficiunt: indeque ad pristinum ordinem reuertuntur. Duo etiam compositi pulsus vehemens ex celeri & magno: frequens ex celeri & crebro. Circa autem omnes communes primas differentias versatur rythmus vt etiam Herophilus existimauit. Galenus (per de Diff. pul. cap. 9.) verò circa solam proportionem extensionis atque contractionis. Est autem rythmus comparatio ad ætatem, temperaturam, regionem, anni tempus ac reliqua communium differentiarum, tum etiam inter se. Velut cùm dicimus ex Galeno, tertio de causis pulsuum (cap. 5.) senum contractionem distentione esse tardiorem: quinimo minor etiam pulsus est tum rarior ac tardior, & ea quiete quæ distentioni succedit quàm quæ contractioni. Qui ergo pulsus hæc retinent Eurythmi vocantur, qui parum degenerant ac quasi proximè ætatis aut temperantiæ modum retinent Pararythmi. Qui magis aberrant Hercrythmi, qui omnio dissimiles nullam retinent rationem Ecrythmi dicuntur. Duodecim igitur generales sunt pulsuum differentiæ: totidem ad æqualitatem pertinentium, quinque ad ordinem, communis vnus, compositi duo, à rythmo sumptæ quatuor, omnes igitur triginta sex.

Causæ horum sunt quæ quæruntur: ipsæ enim vel quæ ex illis sequuntur sunt præscitæ. Optimum ergo pulsum cuique proprium scire oportet. Simpliciter verò ad dignoscendum, vt dixi, naturalem & acquisitum habitum. Is ergo est qui hæc quinque habet, vt sit validus, in cæteris omnibus mediocris, æqualis, ordinatus & eurythmus hominis comparatione. Dicebat Galenus secundo de præsagio ex pulsibus (cap. 11.) Nil perinde facit ad præsagiendū rectè de pulsibus ac naturalis pulsus notitia. Ego enim quantum ex diligentia assequi de me ipso potui cùm nunc quinquagesimum octauum annum agam, temperamento sanguineo, nonnihil etiam pituita dominante, non mediocriter frigido corde, circuitum distentioni habeo duplum sexquialterum, triplo certe minorem, vt contractio parum à distentione differat, magnum & latiorem quàm in prima iuuenta, vt pararythmus consistentiæ quàm senio propior. Videbatur autem & in patre decrepito adeò magnus, vt in iuuenta minorem fuisse verisimile sit. Hoc contingit absumptis senio, vt reor, partibus quæ arteriam circumstabant, tum cùm in iuuenta immodicè humida est arteria. Parui igitur fiunt primo pulsus octo modis, ex vsu calore deficiente, ex facultate cum deficit, vt in profluuiis, cum opprimitur, vt in attonito morbo, & ciborum multitudine, cum impeditur in his in quibus extrema liuescunt quamuis constantibus viribus, ab instrumento, cum durior est arteria vt in hecticis cum humida est est adeò vt non possit attolli, vt in infantibus & ascite, quamuis humidior arteria si prematur, eò faciat latiores pulsus quò humiores: Cùm comprimitur vt in carnosis pueris & anasarca, tum à flatu: Demum cum in longitudine distenditur, eò enim fit exilior. Ex magnitudinis differentiis hæc prima scilicet profunditas deficere solet, inde latitudo, demum longitudo, ideóq; valde exitiale est. Si verò facultas restituatur cōuerso ordine redeunt. Et quamuis paruus pulsus possit esse cum robore virium, magnus tamen sine illo esse non potest, Eadem ratione prima omnium omnium in vsu magnitudo in quid obest acquiritur, inde celeritas, pòst crebritas, cumque redeunt contrarium ordinem seruant. Crebritas autem vt tertio de causis pulsuum (cap. 16.) peculiaris est imbecillitati, vt velocitas robori: Quæ igitur in distentione fit, plurimum distento pulmone contingit. Vt plerunque non ab ipso solum, sed etiam ab arteriarum osculis in ambitu copia aëris attrahatur. Vt secundo de causis pulsuum (cap. vlt.) Fit nanque distentio velox, vt celeriter naturalis calor restauretur: Contractio autem vt arteriis compressis halitus ille quem oculis nonnunquam in hyeme in boni habitus gerulis exercitatis deprehendimus, toto corpore ante sudorem

aut

aut simul effluere extrudatur. Igitur vnaquæque harum cum adfuerit causam docet, altera si quidem naturalem calorem extingui, ni aër affatim subministretur, altera præter naturalem abundare. Magnitudo autem vtrisque vtilis est: sed si non satisfaciat, celeritate indigemus. Verum cum illa (quod naturalis calor ob motum fumi copiam reflet, multóque magis præternaturalis, qui vt eiiciatur postulet, neutráque celetas huic necessitati satisfaciat, vt nec gestori cursus ac recursus sed ne vllibi quiescat cogitur) crebritate id verò maximè vires atterit: & imbecillitatis signum est cum facultas non tantum nec tam celeriter mouere potest vt satisfaciat, & causa cum nulla interposita quiete vires consumuntur. Frequēs igitur febribus proprius est, non tamen solis, nam & qui cursu nuper fatigati sunt talem habent: sed si contractionis celeritas distentionis celeritate plus aucta sit, hic proprius sane est putrido febrium generi, tertio de præsagio ex pulsibus (c.7.) adeò vt etiam in accessionū initiis hoc discrimen & breuitas externæ quietis semper appareat. In reliqua parte motus & quietis aliquando rarior & tardior. Sūt etiam manifestè parui, quibus si remissio succedat vt Galenus ait, in ipsa ac cessione moriuntur. Raritas verò magna significat cordis refrigerationem aut contentorum, ideò mortis magnum periculum etiā in sanis præsertim si ex corde & in febribus: calor enim arteriæ hecticarum proprius est: contentorum autem solum omnium febrium præsertim putridarum, at quæ in solidis qualitas est diuturnitate contactus necessario augetur, alia non. In ephemeris verò quasi alternans est. Generaliter autem defectus excessibus sunt periculosiores. Intemperies autem in corde facultates vitiant, sed euidentius tamen calida ac frigida in cordi vicinis locis: calida & frigida functiones solum, humida & sicca ne illas quidem. Vehemens necessitatis indicium est languidus pulsus qui vel non in ambobus lateribus idem est vel non perseuerat ex oppressione fit abscessus aut humoris in parte eadem vel lucta naturæ cum morbo. Et eius causa eo tempore functione non facultate læsa. Plenus suffocationis periculum ostendit: Vacuus imbecillitatem, durus arteriæ siccitatem aut contentionem. Solent enim hæc per se quandoque, quandoque per consensum contingere, velut in membranarum abscessibus. Sic & mollis infuso humore, nonnunquam ob affectus naturam, vt in œdemate, aut membri, vt in abscessu pulmonum.

Ordinatus per circuitum in magnis defectibus, vt in intentione, deterior est inordinato, adeò vt qui certo numero integrum ictum intermittit lethalis sit, qualitercunque autem spatia duorum intermiserit, in sanis repentinam mortem nuntiat. Et omnis inæqualitas pari in re malo ordine deterior est. Omnis etiam pulsus modis aut magis necessariis vel maiore lapsu, vel perseuerans deterior est contrariis. In leuibus lapsibus ordinatus in circuitu inordinato, & in toto quàm in parte melior est. In senibus præterea & cacochymis & animo multa versantibus, iratis, timentibus, pulsus inordinati & inæquales citra periculum persæpe sunt. Inæqualis autem origo, vt secundo de causis pulsuum habetur. (cap. 1) inæqualis cordis intemperies, motus contrarij, vt ira cum timore, & obstructio vel compressio, hæc à tumoribus, illa à multitudine humorum aut sanguinis præsertim lentorum atque crassorum. Intercurrens cum functione necessitati non satisfaciente ictus alios natura interponere cogitur. Dicrotus quoniam incipiente motum natura in superiore parte latera arteriæ duriora ob siccitatem vel tensionem vel humores crassos aut carnem, vel frigidiora ob cordis intemperiem vel humomores tardiora retrahunt ictum superioris, vt exiguus videatur. Inde reparatis viribus & ipsa se simul extendunt & cum superiore perfectum ictum complent, vt secundo de pulsuum causis habetur (cap.6. & 7.) Caprizans arteriam præter id duram ac tensam habet.

Vibratus verò cum arteria similiter dura vrgentem habet necessitatem, cui facultas ob imbecillitatem nixu quodam satisfacere conatur. Tremulus debilem facultatem arteriam mollem gracillem corporis habitum, raróque inuenitur. Conuulsiuus conuulsionem indicat (2. de præsag. ex pulf. cap. 12.) Vndosus contingit cum remorari motu videtur in arteria, atque ideò sensim procedere quasi facultas non tota è regione digitorum, sed aliunde veniens permeet, palam est autem si hoc contingat vt pars post partem attollatur, mollem opportere esse admodum arteriæ tunicam. Si ergo præter id vehemens sit, sudores promittit, vt secundo de præsagio (cap.9) ex pulsibus habetur: secus autem imbecilles vires ostendit: sæpéque ascitem & leucophlegmatiam aut comitatur aut prædicit. Vermicularis autē per se planè imbecillium virium signum est, præteritique nuntius, immoderatis omnibus purgationibus succedere solet, & pulmonis corruptioni quæ ex immodica defluxione orta est. Serrati inflammationes ostendunt in morbo laterali parum inæquales, multum in peripneumonia: sed minus duri, vt Galenus. Quarto de præsagio ex pulsibus docet (c.3.) Innuentes si eleuatis digitis versus cubitum resistunt, imbecillitatem in arteriis solum esse declarant, ideóque minus periculi, si non mutentur afflictam cordis facultatem. Itáque & minus comprimendo, & denuo postquam manum amoueris tentando, disces an hæc varietas etiam in multis ictibus perseueret, vt defectu ex hoc magnitudinem percipias, quòd si à superiore parte solum decurtatus sit vitio formationis arteriæ quæ ibi se immergit, atque ideò rarò id contingit, accidere solet. Sicut longior ob gracillitatem: mediocris enim pulsus quatuor digitis subiicitur. Circumuentium autem eadem fermè ratio videtur. Myuri imbecillitatem significat, atque maiorem cùm in vno ictu tales fuerint. Pararythmi, si ad meliorem statum simpliciter inclinent, boni sunt: inter se verò si solum si pararythmi, velut si senex æqualem habeat extensioni contractionem, non autem magnitudinem, malum.

Hecrythmi,

Hecrythmi deteriores, cũ pro miraculo habendum sit, si etiam simpliciter melioribus similes boni sint. Ecrythmi pessimi, hæc tamen mala minora sunt si naturales sint pulsus. Et in longis morbis difficiles sanationes: in acutis ingẽtia pericula minantur. Et contingunt quandoque similia monstris in pulsibus, sicut in aliis rebus, vt in Daniele Bonziza Venetorum legato, qui ex habitu acquisito quòd ei vlcus vetustum in tibia olim esset consolidatum, pulsum contraxit magnum & velocẽ, adeò vt diceres laborasse vehementi febre, eratque arteria tensa, & tamen validus: significauit ergo magnitudinem distẽtionis pulmonis paucum aëris trahentis ob duritiem, sicut accidit in humoribus melancholicis, & œdemate. Ex his autem ob laboriosam pulmonum extẽsionem, & non absolutam cordis satisfactionem tandem pereunt. Post annos igitur circiter tres pulsus inordinatus & inæqualis factus est, & tunc intra menses quatuor obiit, erat autem annorũ quadraginta sex: Et licet gracilis habitus esset naturaliter toto tamen triennio gracilior nulla ex parte, sed potius pinguior factus est. Maximè igitur inæqualitates ac lapsus pulsuum procedunt à cordis affectibus principaliter aut per consensum, aut pulmonis præcipuè Dicroti inter currentes, & generaliter inordinati. Cum verò adeò subtilibus rationibus hæc consyderatio constet, sensuumque præcipuo acumine indigeat, aut euidens signum aut diu turnum, aut multiplex, aut aliorum generum signis sociatum esse oportet, antequam de futuris statuas, multò verò magis antequam pronuncies. In vniuersum paruitas, crebritas & à natura morbi aliena qualitas, quæ in omnibus signis accipi conuenit, suspecta esse debent. Quoniam verò medici sæpe dubitant, an æger febriat, quòd ventriculi affectus earum maximè inuasionibus adeò similes sint, vt Galenus in libro de prædictione ad Posthumũ (cap.2.) diu coactus sit pulsum Antonini Imperatoris examinare antequam pronuntiaret ipsum febre non laborare. Ventriculi enim attritio si ex cruditatibus fiat, languidos paruos & tardos efficit. Si verò facultas etiam imbecillis sit, crebri etiam fiunt & nonnunquam inæquales. Sed si à mordentibus humoribus infestetur, semper sunt inæquales, celeres & crebri. Vnde si perseuerauerint speciem petusæ arteriæ, & substratæ arenulæ præbent, vt quarto de causis pulsuum ac de præsagio habetur cap.23 & 6.) Sed in concoctione ciborum magni, celeres crebrique fiunt. Manifestum est igitur quod multis modis & initiis & incrementis febrilium accessionum ex vẽtriculi affectibus similes fiunt. Verum distinguit proprium illud putridarum febrium signum iam dictum, quoniam contractionis celeritas magis aucta est quam extensionis, et quæ circa ventriculum percipiuntur. In doloribus etiã pulsus quoddam habent peculiare discrimen ab anhelitu, si dolor in partibus sit respirationi pertinentibus, nam cum pulsus quia fit à vitali facultate (modo non exsoluatur) velox, creber ac magnus etiam sit, respiratio autem quia pectus doloris noxam sentit, tametsi celer & crebra sit, parua tamen redditur.

Respiratio enim non solum signum est affectuum cordis & cerebri sed & roboris facultatum eorundẽ, nec non causa potens, ac etiã salutis & mortis. Vnde efficacius denuntiat: sed non tam exactè differentiæ illius percipi possunt. Breuis & frequens si vel paululum perseueret, mortem instare nuntiat. Frequens ostendit loca respirationis obsideri. Parua & crebra dolorem in partibus respirationi pertinentibus, paruitati enim crebritas satisfacit. Magna & rara in acutis ex delirio solum fieri potest: sed non ex omni raritate magnitudine compensata. Magna non dicitur, quod multum pectus attollat (hoc enim pulsui conuenit, in quo quantum attrahatur percipi non potest,) nam id necessitatis est & liberorum instrumentorum indicium, sed cum aër copiosus inspiratur, aut exsufflatur. Quandoque enim inter has partes, vt etiam in pulsu diximus, multum interest. Comparatio verò inter illas etiam rythmus dicitur. Multum etiam facit ad respirationem intentio animi, plusquam in pulsu. Omnis autem læsio etiã minima respirationis morbi non materiæ impedientis vitio non sine magno periculo est. Est etiam illud consideratione dignum, quod Galenus longam magnam esse putat, cum vtriusque meminerit Hippocrates, sed quæ tarda est & magna, longa dicitur. Magna enim celer esse potest & tarda, breuis, vt in morientibus. Breuis ergo celer & perua. Septi transuersi hecticæ inæqualis varia, & vt flentis, cuius causa est motus impotentia, vt sexto Aphorismorum (Com.54.) Et si in febribus hoc accidat, aut pinnæ narium moueantur lethiferum est, inquit Galenus (4. De locis.ca.7.) Sic etsi cum sono glutiat: Paucis enim tales operationes indigent, vt contra vox naturalis, quia multis valde bonum signum est. Obmutescere verò circa morbi finem lethalissimum est.

Excremenrorum verò ratio vna est, scilicet vt dixi, quod secumdum naturam sint in colore, substantia, odore & figura. Figura, vt quæ consistere nata sunt, sint leuia: odore vt proprium solum retineant: nam sputi nullus est: substantia vt sit mediocris, æqualis, coniuncta. Purus color albus est, subfuscus. Sanguis hęmorrhoidum subniger: vteri clarus & albidus: seminis, vt puris nitens & grandinosum: stercoris, obscurior aliquanto cortice mali punici: vrinæ, vt stercoris, sed ob substantiam splendidior, similisque, triticeæ paleæ. Hypostasis, vt auri scobis, Muci plumbeus perspicuus. In omnibus deterrimi colores, niger, viridis, & præter naturam liuidus, at sine splendore præter naturam semper est. Niger autem color adeò malus est, vt non solum in excrementis, sed partibus & vestigiis abominandus sit. Semper autem extinctum calorem significat, persæpe etiam incendium: liuidus extinctioni, fuscus incendio propior est, viridis & ipse ab vtraque causa fit. Pus à sanie distinguitur, quod concretum sit æquale, & minus fœtens, fœdique coloris: nam sanies valde fœtet. Pus etiam quod ex sangui-

ne concreto fit, vt in magnis abscessibus non adeò candidum est, vt quod fit in vlceribus, ex humido iam à membro mutato, hæcque differentia vbique conuenit. In sputis quoque & vrinis multum interest dignoscere, an quod miscetur sit sanies, vel pus, aut corrupta pituita: quippe pituita lenta magis & concreta in aqua agitata non soluitur, crudus humor vix:cumque abundauerit in vrinis, diu perseuerans pituita est, quæ etsi signum corrupti membri non sit, causa tamen fit in mollioribus corporibus, vel si vriginem pariat. Sudor autem cum sit natura vrinæ similis odore, non fœdus sed callidus totique corpori communis, si fœteat malus: si in superiore tantum corporis parte, deterior: si frigidus, pessimus. Si in facie tantum, resolutionis virium signum est. Colligitur paruis vasis strigilis forma. Si pondus scire solum cupis, lineis interulis statim exemptis explorabis, excipere solent ad libram vsque. Æquales semper specie alui secessus, malum. Finesque in meraciora desinentes corruptionem significant.(2. Epidem. sec.2.& 3.

Vrinarum differentiæ, vt his pro exemplo vtar, principaliter sunt quindecim. Substantia tenuis tenuis & crassa. Crassam veteres eam quæ concrescit appellant:sed nos eam in qua digiti ex aduerso, licèt clara sit, non videntur. Color aqueus, albus, pallidus hi citra naturalem, vltra ruber, croceus, viridis, fuscus, niger, liuidus dilutior naturali sed fusci particeps, naturalis & quæ ab Hippoc. bene colorata dicitur, pallida, palearis flaua, fulua. Contenta naturalia & præter naturã: naturalia, perspicua, nitida, leuia, comi forma, æqualia, aureique coloris in imo cum perseuerant, præsentem aut proximè futuram & stabilem sanitatem nuntiant: in alba hypostasi contingit cum sub morbi fine mutatur, repentè ægrum mori, vel quia aliis partibus absoluta non est, vel quia non indicat, vel quoniam morbus mutationem postulat iuxta tempora. Semper autem contenta quò ab imo sunt remotiora, eò finem morbi magis distare ostendunt. Quæ verò præter naturam sunt, ad fundum descendunt, vt furfures, squamæ omnibus fermè deteriores, maximè si carneis frustis assimilentur, farina pituitæ, quàm multi si tenuis sit pro hypostasi habent, arenulæ ac huiusmodi. Quoniam verò omnia hæc quæ ad vasis fundum tandem descendunt dupliciter proueniunt, aut propter vim morbi, aut sunt se exonerantis naturæ signa, distinguere oportet diligenter, quomodo proueniant, cum in vno salus, in alio ingens periculum, aut mors sint constituta. Certum igitur ex morbi alleuiatione signum habetur, tum si post coctionem id accidat, & si quæ exeunt cruda solum non praua sunt etsi alba securiora, & si vrina multa, etsi cito separantur. Et, si assuetus sit talia mingere tutissimum est. Arenulæ verò, nisi in affectibus renum aut vesicæ nihil demonstrant timendum, ex his autem tribus conditionibus fiunt vrinæ, quæ crudæ aut coctæ vocantur. Nam cum cocto vrina sit, quæ substantia est mediocri colore bono, hypostasi qualis dicta est, sequitur vt vel vna harum conditionum deficiente fit vrina cruda. At septem modis palam est posse deficere, scilicet trifariam, vna totidem duobus & omnibus simul. Verum in biliosis corporibus, ac morbis si sola desit hypostasis, nec sit mala, experimentum ostendit, maximè in gracilibus, non esse crudam semper. Fit autem extrema cruditas tribus deficientibus ex toto conditionibus, vt si tenuissima sit absque contentis omnino, aut quasi atomis vagantibus, quæ etiam pessima est, colore autem aquæ. Tot verò gradibus contingit à summa cruditate, vel numero conditionum, vel earum magnitudine recedere. Porrò cum & à mediocritate substantiæ, & coloris, vt dictum est, bifariam liceat abesse & citra, & vltra manifestum quatuor fieri prima genera cruditatis, nõ magnitudine, vt septem modi, sed naturâ distincta. Crassa rubra quæ in febribus sanguineis & melancholicis apparere solet. Crassa alba quæ minus mala: Tenuis rubra quæ periculosa est. Tenuis alba quę longum morbum nuntiat, aut ipsius primum initium. Et nihil est quod adeò illas mutet vt cœnæ abstinentia, quæ ergo ob id coctionem non assequuntur, morbos decernunt insanabiles. Multa vrina generaliter securior; pauca etiã præter suppressionis periculum, securior in humidis morbis atque corporibus, pauca in siccis. Turbida quæ clarescit, finem morbi significat, nam aut corpus purgatur aut colliquatur. Quæ verò turbida manet, magnitudinem incendij ostendit, persçpe etiam lethalis est ac imminentis mortis inditium. Et morbis pestilentibus familiaris. Et deterior est post initium morbi quàm si citò appareat. Deterior verò quæ dum inchoat, maximum enim incendium & præcipitem morbum significat. Clara quæ concrescit, initium coctionis ostendit multa enim pinguendo etiam sine frigore concrescit. Quæ verò concrescit turbida cum esset, mortẽ futuram breui nuntiat, naturalem enim calorẽ ob ignei vehementiam euanuisse declarat.

Circulus est summa pars vrinæ quæ in continuis febribus saltem obducto brachio liuidus aut fuscus aut viridis vel (Nicolus Berardi autoritate) turbidus apparet. Et quò profundior est periculosior est:nam caloris innati extinctionem signat. Fætor præsertim magnus aut pestilentem morbum aut vlcera in meatibus declarat. Spuma in ambitu pituitam in cerebro, in medio pectore, quæ diu manet lentam & crassam, crocea autem morbum regium, idem declarat lineũ linteum si in ea intingatur aut literæ ex ea chartę inscribi possint, iuxta coloris naturam, vt nigra in lienis morbis quibus in casibus turbidæ vrinæ & confusæ non sunt adeò periculosæ. Confusam voco quæ non claratur. Comparatio ad naturam, morbum, causam, symptomata, tempora morbi. Veleut illud: vrinam tenuem crudámque qui diutius mingunt si cætera vt in conualituris incidia fuerint in his abscessum ad sedes infra præcordia expectare oportet: vt inquit Hippocrates (2. Prognos. tex. 34.)

34.) Vbi Galenus exponens ait: Frigida & crassa & in vniuersum contumacia abscessibus iudicantur infra septum transuersum ob virium imbecillitatem: ad carnes glandosas viribus constantibus. Sed si tenuior fuerit & articuli imbecilles ad illos, huiusmodi vrinam ego in sanis iecoris vitium insanabile portendere animaduerti. Vltimum est secessus: & plerunque mutatio, nisi ad malum fiat, non solùm in his, sed in aliis excrementis bona, vnde illud Hippocratis secundo Epidemiorum (sec. 3.) semper æquales specie alui secessus malum. In vrinis tamen colorem & subsidentiam manere oportet, si non decernant. Sunt & qui concretas vrinas inspiciunt, quoniam longâ consuetudine edocti sunt. Sed neque de his neque per ignem reductis, neque ante primam horam, neque post sextam, exactum iudicium ferre possumus. Parum etiam admodum indicat duodecim in casibus, si non ex materia pendeat morbus aut materia pestilens sit, vel si in abscessu contineatur, vel in concauitate, aut loco exangui, vel in mesaræo, vel loco aliquo nobiliore, vel in venarum siccitate, vel in accessionum initiis, vel in febre ex vlcere, vel si renes aut vesica vitio laborarent, vel si aliquid sumpserit quod impediat. Fermè semper enim in his vrinæ sanis similes aut crudæ quarti generis apparent, ex harum etiam genere sunt quæ materiæ morborum non concordant: vt concocta vrina paucis post diebus à quotidianæ initio. Constat autem hæc doctrina, non secus ac gemmarum cognitio, arte quadam mirabili, quæ scriptis tradi nequit: nam videbit vrinas perquam similes similibus in morbis atque corporibus atque ætatibus, quarum altera certum exitium, altera salutem breui decernet. Scripta tum ad exercitationem hanc, tum pulsuum, excitant medicum ac dirigunt, præsertim si absoluta fuerint, qualia quæ nos de vrinis edidimus. Inter vrinæ autem & pulsus præsagia hoc interest, quòd vrina magis de exitu ac materia morbis indicat, pulsus de morbo ipso atque ægrotantis vitali facultate: Pulsus etiam si vno ex latere bonus est, aut quandoque bonus salutem sperare decet: si autem vna vrina mala sit inter multas, interitum expectabis.

Partium verò quæ educuntur notissima est sanguis: per venæ sectionem ex pedibus cum aqua, ex brachiis etiam sine illa effluere solet. In ægris corporibus non perfectè ruber & raró sine aqua apparet; plurima aqua, vt in ascite, ad febres etiam ac quascunque fluxiones paratos ostendit. Inspicere autem oportet colores si praui sint: optimæ enim vrinæ similis est, sed obiectu sanguinis viridior apparet. Sanguis verò superius rubet, ac ad candorem accedit, sed vbique cum splendore, prauus est albus vel citrei coloris, deterior aureus, hoc peior viridis & masculosus; deterrimus niger: corruptionis namque hæc omnia signa sunt. Procedente enim febre cum candidus euadat, indicium est non esse talem ob pituitam: cum tamen in sanis etiam inueniatur, transmutationem ad proprium genus per separationem declarat. Hæc autem corruptionem præcedit. Deterior autem minus splendens, pessimus qui non concrescit. Vidi vt lac & vt bætæ succum, hæc statim motua, reliqui diu conflictati, huiusmodi colores in sanguine concreto non nisi in summa superficie inuenire licet. Qui flauus fermè est ac multum splendet ex arteria cum impetu magno eductus est, quare cum tussi reiiciatur spumosusque fit ex venali arteria prodit, sed si vomitu nisi exuberet non magno periculo, qui sine impetu ônino exit aut paruo è brachio vincto aut parum aquæ continet, quoniam è vena non effluxit: aut in iuuenibus defectum spiritus declarat. Qui verò è naribus sponte fluit, è regione partis affectæ fluere debet. Rubri autem stilla sanguinis haud vnquam effluere visa est in morbo exitiali inquit Galenus (1. Epidem. par. 3. Com. 18.) solus etiam sanguis exitus copiosus ac perseuerans certissimum salutis signum est, quoniam & omne genus humoris educit tenuem crassumque, & cuicumque multitudini satisfacit & citra omnem noxam, commune verò habet cum transmutatione, quod etiam sine coctionis signis, imò & cum valde malis, vt primo Epidemiorum testatur Hippocrates (par. 3. tex. 24.) ægrum seruare persæpe potest, hoc verò contingit in assuetis, & cum materia à natura vincitur quoniam fluit. Vnde cum status initium fuerit etiam ipsum mittere conuenit, & ad viscera ignobiliora reuellere ac deriuare vt in mala crisi. Terminus autem educendi sanguinem est mutatio in colore, vel impetu, vel pulsu. Hæmorrhoides autem sectione venæ si prouocentur sunt inferiores, si effluant præseruant à pessimis quibuscunque malis, si erumpant etiam liberant quemadmodum & in virginibus cum primum menses apparent.

Signorum autem minus generalium, & quæ etiam propria sunt vni morbo, exempla sint hæc. Ventrem exploramus non solùm ob tumores & dolores sed etiam tensionem, palpitationem, extenuationem atque duritiem. (1. Epid. par. 3. com. 19. Quod si hypocondria sursum trahuntur inæqualiter cum tumore in acutis abscessum significant: si vacua inflammationem septi transuersi quam de lirium subsequi solet. Si palpitant turbationem vel delirium. Consensum quoque obseruare oportet, velut pectoris cum genitalibus membris genisque: ventriculi cum cerebro, corde, colo, iecore, plantis pedum. Vteri cum cerebro, corde, pulmonibus ventriculo, collo, coxendicibus, renibus, mammis: cerebri cum ventriculo, sensibusque præsertim oculis auribusque ac viciſſim: horum omnium cum cerebro, & ventriculo, & oculorum inter se similiter aurium: Iecoris cum liene & ventriculo: vesica & neruosa omnia cum cerebro: Renum cum totius corporis: Et exuperantiæ, vt natium extenuatio pro toto corpore, vt inquit Auicenna: Cum verò apparuerit vrina

signi

significans, febrem continuam & pulsus videtur quietus, febris est pestilens, aut ex valde crasso humore:contraria ratione ephemera. Assidua etiam excrementorum deprauatorum effusio significat corruptionem iecoris aut pulmonis. Et si solum plura sint periculosa tamen. Quæ verò cruda effluunt sine vtilitate vires debilitant & malum signum sunt. Vermes etiam nudi, magni, pauci, coloratiores, viui per initia ex ore prodeuntes, vel in fine cum debilibus viribus pessimi: si verò constantibus per inferiora cum excrementis & præcipuè ex medicamento, bonum, naturalis enim facultatis robur indicat, & materiam esse benignam: Inquies maior quam pro morbi ratione fit ob acres in corde habitus. Considerare etiam oportet morbos admirabiles, & differentiam etiam similium: velut hystericus & cum comitiali & cum syncope conuenit: duplex enim est, vt Galenus ait (De locis cap. 5.) vnus in quo sensus & motus, spiratio ac pulsus intercidunt, extremaque frigent: Alius in quo sensus manet, sed contrahuntur brachia & crura cum difficili spiratione, & animi defectu. Generale igitur signum est, menses aut semen, vt in viduis, retineri, aut quod rarius contingit humidam materiam eò defluxisse: sicut & respirationem lædi, linqui animo, nullumque vestigium affectus relinqui: certa tamen non sunt. Certa autem non generalia sunt, si vterus ad latus, vel supra contractus sit, & gula inflatur: & si materia per vuluam effluente soluitur affectio. Ergo certa esse declarant affectiones, sed non omnibus conueniunt, generalia quia omnibus conueniunt si desint non esse affectiones declarant. Propria securissima sunt quæ adesse in affectionibus necessarium est, & cum agunt ipsas esse declarant, cuiusmodi est in secundo hoc genere: si sensus maneat & ab affectu liberata meminit præteritorum cum id comitiali morbo, cui maximè similis est, minimè conueniat, constat hystericam esse affectionem, liquet autem quod ex certo atque generali signo proprium conflatur. Sunt & morbi admirabiles non genere, cuiusmodi fuit is qui Danieli Bonricio contigit, qui cum duorum morborum effigiem præberet, neutrius signa ac vices implebat, fuit autem huiusmodi: Die octaua Ianuarij anni M. D. LIX. spuit sanguinis vestigium pituitæ admistum, sequenti die sanguinem misimus, perseuerauit tamen sputum cruentum, indiesque augebatur: Difficultásque spirandi intendebatur, adeò aliquas noctes peruigil duceret, nonnunquam dormiebat, vt eâ quæ decimæ diei successit. Interim verò cum hæc essent signa affecti pulmonis, sanguis & merus & copiosus è naribus perpetuò fluxit, nec tussis vlla infestabat, sed excitata solum cum excreatione emittebatur: adeò vt defluxionem à capite esse existimaremus. Duodecimâ mensis præter sputum cruentum, pituitam etiam multam seorsum expuit nigram non profundè & sine sanguinis vestigio. Dubitabamus an è capite & illa descendisset, lucernæque fumo tincta esset. Eâ die tussis leuis inuasit, spirandi difficultas maior, auctumque est sputum, & magis cruentum euasit. Recordabamur Pythionis qui sputa varia & subrubra expuit ex defluxione coaceruata, vt Galenus existimat: sed res aliter cessit, nocte enim quæ decimæ septimæ diei successit totus refrigeratus est, sudauit, anhelitus & vox intercepta. Assumpto antidoto diamoscho, incaluit, dormiuit, spirandi difficultas imminuta, atque ita per totam decimam nonam diem meliùs se habere visus est, adeò vt benè sperare cœperit, cùm ab initio morbi animum despondisset semper: sequenti nocte vigiliæ, spirandi difficultas & præter copiosum cruentum sputum, nigram rursus pituitam emisit. Duobus frequentibus diebus omnia grauiora facta, non tamen ita vt desperata salus videretur: die vigesima secunda quæ fuit finis quartædecimæ morbi, circa meridiem defúnctus est, nec antea refrigeratus est. Pulsus, vt ante morbum, secundæ pulsationis tempus ad dimidium contrahebat, ita tamen vt duarum pulsationum circuitu naturalem quantitatem retineret. Verùm post decimam septimam diem hoc magis frequentauit: nonnunquam etiam prope mortem, sed paruo tempore perseuerans ad naturalem statum redibat. Vrinæ semper vsque ad vndecimam morbi benè coloratæ, & cum contentis mediocribus. An febriret difficile fuit perpendere, nisi post eam diem, ob acquisitum pulsus, vt aliâs dixi, habitum. In sputis nullum pus aut sanies, sed sola pituita pura, aut nigra, aut cruenta apparuit. Mirabile igitur fuit si à capite cruor emanabat, cur perierit: si à pulmone, cur sine tussi: cur nulla sanies? cur nigra pituita absque cruore? si ab vtrisque quænam causa tam potens in duobus locis adeò distantibus venas simul aperire potuerit? cur etiam nec pus nec sanies apparuerit? cur cum iacuisset decimaseptimâ die vt mortuus, mortem ad vigesimam secundam distulerit? volui dissecare corpus, memineram enim duos alios simili morbo interiisse, sed consanguinei noluerunt. Puella nuper annum ingressa decimum, cœpit laborare cruris dolore, quæ videbatur ex inferiore parte ad superiorem ascendere, pòst venter duruit, atque intumuit, vt in hydrope sub tertij mensis initio sublatâ duritie, ac magnitudine, cum bene appareret ac dormiret, starétque ratio, nec pulsus multum à naturali statu variaret, cœpit assiduè dum vigilaret attollere ventrem fermè palmi maioris magnitudine, cum strepitu quasi singultientis in fletu: audiebatur autem in ventriculi regione sonitus quasi vtris aqua pleni agitati, memoriamque amisit, vt nec matrem agnosceret. Dicebat tamen se sentire rem pugni magnitudine quæ ex ventre ascendebat: & cum famesceret, ad gulam fermè videbatur peruenire, & ita eam vexare, vt nisi protinus cibum dedissent, eam esset strangulatura: Mirabamur autem quomodo tanti motus assiduitatem tamdiu perferre posset. Quidam ad palpitationem sub peritoneo, quæ si perseueret, dicebat Auicenna (2. 3. cap. 18.) quod comitialem aut melancholiam nuntiat, referebant. Nos existimamus esse fletum siccum,

ſiccum ; quia cum difficultate ſpirandi non laboret, eundem patitur affectum quem qui flent vehementius pueri verberati. Indicio eſt quod ipſa interim dolere ſemper ſe teſtatur, quamuis interdum dum laborat, rideat. Sunt & tranſmutationes etiam mirabiles, vt cum colica in arthritim & reſolutionem, quod ſæpe fit, tranſmutatur. Cuius rei cauſam dum de reſolutione loquitur, multis verbis aſſignare conatur. Veriſſimile autem eſt, ob dolorem debilitatis membris exanguibus, iecoréque concalefacto, cuius inditium eſt ſitis, trahi materiam per venas, atque inde propelli ad loca infirmiora, humorique familiaria.

Prognoſtica igitur ſigna ſanitatis aut mortis, tum vigoris morbi, quem prænouiſſe non ſolum ad medici gloriam multum pertinet, ſed etiám ad ægri ſalutem, eſt neceſſarium in morbis qui ex materia pendent (1. De criſi cap.16.) qui plurimi ſunt, ac maxime celebres, ex naturalis facultatis opere ſumenda ſunt. Nam ſi fruſtratur peruertitúrue ab alieno calore, lethalis eſt: ſin autem impeditur aut abrumpitur, diuturnus ſemper, nonnunquam etiam difficilis eſt morbus. Vt verò hæc dignoſcas, tria animaduertenda proponit Galenus primo, Epidemiorum, vires, morbum, ſucceſſum, hæc autem ex octo generibus quibus ſexdecim ſubiiciuntur ſpecies, Hippocrates cognoſcere docuit (par.3. com.1.) Febre acuta, cerebri ſymptomatibus, mala ſpiratione, vigiliis, delirio, conuulſione ventriculi, ſitim, ἀσιτίαν, linguam. Quæ excernuntur vrinam principaliter, ſanguinem, ſudorem, deiectiones, vomitum, nonnunquam ſputa, hypocondria, extremitates, & dolores. In horum ſingulis tria conſiderat, ſucceſſum, comparationem, dies: Archigenes pulſum illis octo generibus addidit. Vires ex præteritis ſi puerpera ſit, ſi membrum nobile, præcipuè cerebrum natura aut caſu læſum ſit: ob id magni viri non facilè pereunt. Et quibus oſſa circa cor deficiunt, plerunque quaſi repente moriuntur & morbis quibuſdam familiaribus per interualla laborantes: deterius ſi perpetuo, vt veſicæ lapide. Si ex eorum proſapia ſit qui parum viuant. Si multa venere vſus ſit. Vt contrà paucis vti cibis, & impigrum eſſe ad labores, vt ſexto Epidemiorum habetur (par. 4. tex.22.) Vti etiam pauco potu & plurimo ſomno, ſignum eſt & cauſa roboris virium. Mandere etiam diligenter, cibiſque craſſioribus veſci, inter cauſas roboris virium recenſeri debent. Præſentibus ſenes, infantes, debili hi cerebro, vtero gerentes, tabidi, mala temperies, cacochymia, corporis grauitas, ſanguinis paucitas imbecillitatis. Ex ſequentibus quod inediam commodè ferat, & ex ea benè dormiat, ex cibis enim vires manere incertum ſignum perſæpè etiam damnoſum. Quantum verò vires poſſint exemplo Herotypi tertio Epidemiorum intellige, is enim cum crudis vrinis ac multis peſſimis ſignis, non tamen lethalibus, euaſit hoc autem & ſerò, & ſeruata victus ratione, & facta tranſmutatione, aut copioſo ſanguinis effluxu. Ex morbis, inter febres acutam delegit memor ſui (4. Aphorum. 43.) Febres quæcunque non intermittentes, tertia die maiores fiunt, magis periculoſæ: quocunque autem modo intermiſerint periculum abeſſe ſignificatur: excluſit ergo intermittentes & lentas. Harum autem peſtiferæ toto genere lethales ſunt, quæ cum abſceſſu plerunque, niſi abſceſſus ſit in locis vbi venæ ſectione ſolui poſſit. Tertium genus, ſi non ex cruditatibus & bile, vna materia conflata efficiat, tametſi à bile vehemens, à cruditatibus diuturnum, rarò mortiferum eſt. At ſi ex bile ſimul, ac crudis humoribus conſtet, ſic vt vna materia ſit, peſſimum genus erit: vt Galenus teſtatur (1.Epidem.par.3. Com. 19. & 23.) Tria enim mala bilis facit, ſitim, ἀσιτίαν, & vigilias. Crudus autem humor impedit coctionem, vt neceſſe ſit iudicium fieri ob vehementiam ſymptomatum bilis & ante coctionem ob crudum humorem, taléque lethiferum eſt, aut ſi paululum materiæ diſiunctæ ſint, aut vires validæ cum recidiua. Ex ſucceſſibus ſi vincentis naturæ ſigna appareant, ſalutare eſt, hæc autem quatuor, concoctio, ordo facilitas, & remiſſio. Concoctio in vrina etſi tenuis ſit ſubſtantia, atque ſine contentis, ſaltem ſit boni coloris pauci enim vbi talis perſeuerauerit pereunt, vt primo Epidemiorum habetur (par. 3. com. 27.) nam & bilem excerni, & quod maius eſt aqueæ ſubſtantiæ commiſceri, efficaci coctione declarat. Ordo, vt diebus decretoriis inſignes fiant mutationes, & aliquibus præcedentibus inditiis, nam quandoque praua, & multiplieiter excreta, alioqui ſic tamen bonum ſunt ſignum. Si enim ſequatur alleuiatio aut concoctio, magni roboris eſt argumentum, vt ibidem colligitur (tex. 22) Tum ſi ſenſim deriuet velut ad lienem, & ex liene ad ſiniſtrum inguem, inde ad ſiniſtram tibiam, vt de Herophonte narrat Hippocrates (par.4.tex 41. Sic ſexto Epidemiorum (tex. 70.) loci alterius, loci excipientes, aut dolore, aut grauitate, aut alio quopiam liberant, aut aliis communicationes etſi intus ferantur, aut non pro morbi ratione, velut ſi in digitum quemadmodum Temeni Nepti ſecundo Epidemiorum, malum. Sicut & ſi ex inferioribus ad ſuperiora (minus tamen ſi oriantur) peſſimum. Vnde ſecundo prognoſticorum. Dolores qui cum febre affligunt circa lumbos & infernas ſedes, ſi præcordia attigerint infra relinquentes loca, admodum exitiales ſunt. Exemplum habes in Lariſſæ caluo, qui in quarta die obiit. Facilitas vt quamuis ſæua ſint ſymptomata, ipſe bene perferat, & parum à conſueto ſtatu dimoueatur. Remiſſio verò ad morbum ipſum pertinet; contrà ſi aſſiduè vrgeat, lethaliáque ſigna adſint, breui periturum decernit: vt primo Epidemiorum habetur (par. 3. com. 18.) Signa ergo lethalia ſunt, Delirium furibundum, vel ſi feſtucas velat, obmuteſcere, vel conuelli in fine morbi: nam in initio ex materia vel morſu accidere poteſt. Differt autem conuulſio à tremore, quoniam quieſcente membro, ceſſat tremor: Hæc familiaris eſt infantibus, & ob id minus pericu-

ricu

ticulosa. Duplex eius genus quod absque motu fit, quale cum hypocondria tenduntur, & intro contrahuntur, ob septi transuersi conuulsionem, vt Galenus docet tertio Epidemiorum (par. 2. com. 1.) Generaliter quæ cum motu est lethalior esse solet, morientibus & infantibus familiaris. Sic & non videre, aut lucem non perferre, quod accidit vel læsa oculi substantia, vel spiritibus destituta. Et quæcunque primo prognosticorum habentur. (Texto 10.) Decretoria etiam signa, quæ non decernũt cum signis lethalibus etiam lenibus, atque eò magis si materia adhuc cruda est, & quando maiore nixu fiunt, vt morbus regius quocunque tempore ante coctionem accidat, quanquam in acutis plerunque ante septimum diem, aut cum excretiones, exacerbatio grauior excipit, velut de ea quæ in mendacium foro decumbebat Hippocrates narrat, mortem nunciant: Per se verò semper longitudinem morbi significant. Deteriora autem signa sunt, cum à somno accidunt, leuiora, cum surgentibus & excernentibus, praua cum cibum assumentibus; nisi in ventriculo affectis. Quintum ex contrariis constat omnium præstantissimum: Eius octo exempla ponam primum si in acuta febre extrema frigent, præsertim si cum sudore etiam liueant: nam, vt ait Galenus tertio Epidemiorom, (par 2. com. 5.) innati caloris extinctionem aut in visceribus inflammationem declarat. Quod si non ardens sit febris, concretum in visceribus sanguinem in doloribus tamen mediæ partis vehementibus refrigerantur extrema & pulsis fiunt parui, & frequentes, & in pectoris externis respiratio etiam frequens, & parua. & tamen æger persæpe facile liberatur. Hic illud sexti Epidemiorum. (par. 1. tex. 30.) contentionis corporis, & artuum duritiæ ac confractiones, & ipse dissolutus, malum. Id est cum rigidi ac supini contractis cruribus, atque diuulsis iacent. Si vrina absque iudicio quæ continenter effluere solet supprimatur. Vt secundo in tertium Epidemiorum de Anginosa quæ apud Bitonem decumbebat. Eiusmodi est sopor cum biliosis symptomatibus, aut enim cerebri refrigerationem, aut extinctam facultatem indicat. Quod etiam in ventriculo ostendit arida lingua, vel delirium absque siti, vt tertio Epidemiorum habetur (par. 1. tex. & com. 7. et. 11.) contraria ratione in miti febre, sitis assidua vehemens, cum non ex dolore magno, nec superflua euacuatione, nec salsa pituita circa os ventriculi facta fuerit, humorem vehementer corruptum aut siccum, vt venenum nuntiat, & obid interitum. Sed & non appetere cibum procedente morbo, atque eò deuenire vt mori malit æger quàm quicquam sumere, quod faciunt hi quorum iecoris facultas periit, vt Galenus ait, (Ibidem Com. 13.) lethale est. Sunt autem huius syptomatis tres species, vt ibidem docet (p. 2. com. 3.) cum solum consuetos cibos degustant, quod minus malum est, aut prauos, fitque ob humorum corruptionem in partibus ventriculi abundantium: vel ἀποσιτία cum appetunt quidem cibos, sed appositos auersantur, quod ingens malum est: vel ἀσιτία cum prorsus non appetunt. Porrò hæc omnia deteriora sunt quò magis naturæ aduersantur, vt in pueris in quibus facultas hæc robustior esse solet & vsus magis necessarius. Et si in febrium, aut fluxuum declinatione magis etiam, vt inquit Hippocrates sic & hydrops ex febre. Sunt & Signa instantis mortis, vt si citra anginam non potest deuorare, si spirat frigidum naribus & ore. Facies quoque in acutis, in qua color viridis, aut niger, frons arida, tensa & dura, tempora distincta aures frigidæ, & contractæ, & pulpæ earum inuersæ, oculi concaui, nares acutæ. Repentinæ enim vultus mutationes fiunt ex corde, vel cerebro vehementer affecto, vt in timoribus & lipothymiis: lentæ ex iecoris aut ventriculi vitio. Bona ergo non nisi in fine morbi bonum signum. Rechmon etiam, & sudor cum quod vires collabuntur, intra paucas horas occidunt. Accidit laxam habentibus cutem sudor, & conuulsio siccam & tensam. Sunt etiam signa dubia vt syncopæ & externi abscessus: vnde Hippocrates sexto Epidemiorum: (par. 2. tex. 10.) Abscessus veluti bubones signum quidem sunt germina habentium tum aliorum tum præcipuè viscerum, maligni autem sunt hi. Palam est enim persæpe talia etiam sine periculo accidere, nonnunquam statim perimunt, præcipuè syncope, lassitudo quoque perseuerans post sectam venam valde malum signum est. Et si grauiter mouetur lethale: oportet autem specialiter caput obseruare si collabitur. In morbis etiam vagantibus signa lethalia sunt fallacia vt etiam dixit Galenus (l. 6. de cibis boni & mali succi c. 1.) & ego obseruaui anno MDLVIII. ideò talium cura est vna. Pestilentes autem contrario modo persæpe cum salutis signis perimunt. Longorum quoque morborum signa eadem ferme his, sed quædam magis propria eis, vt in tumidis cruribus nigredo, pondus, durities, hæc enim insanabiles morbos declarant. In longis præterea morbis horrenda maceis medicum à curatione absterrere debet, longos autem morbos deprehendimus ex tarditate signorum quæ superueniunt, cruditate, causis tum his quæ illæ associantur (2. Epi. sec. 1.) calida ex his tabe, frigidi hydrope occidunt. Quidam etiam morbi solo temporis decursu lethales euadunt: vt vrinæ suppressio post nonum diem corde refrigerato. Fecum retentio ex hernia post quintum cum resolutis viribus id fiat. Alij circuitum præstituunt vt phrenitis, quæ neque ante quintum diem interficit, neque vigesimum excedit, ob id febres cum duob. circuitibus terminentur, altero quẽ si incoctæ excesserint occidunt, altero quem modo excesserint acutæ esse desinũt acutas producere primo exacto termino, longas aut productas breuiare præstat, nam vt inquit Gal. diutius si perseuerent scirrhum in liene primum inde in iecore gignunt. Generaliter autem in acutis certiora sunt signa à cerebri facultate ad mortem, in diuturnis à natali ad salutem, vitalis in vtrisque medium locum possidet. Et cum hæc omnia noueris scias, si aliquod reluctetur indicium in acutis ęgros quandoq. præter spem seruari: vt Pythionem, & quid in

Dealcis horto decumbebat aut interire: vnde dixit Hippocr. Acutorum morborum non omnino sunt certę pronũtiationes salutis aut mortis, sæpe enim ex syderum mutationibus aut continentis aëris, aut sub iudicio morbi, vel ob repentinam vaporum effusionem, mobiles reddi videntur, atque in diuersa inclinare. Galenus tamen de acutis inquit sexto Epidemiorum: vrinæ soli credendum est, cui si accesserint reliqua signa diuinatio firmissima erit, perpetuóque veridica. Hippocrates ergo de his loquitur morbis in quibus vrinæ sunt inconstantes, aut alia signa illis non cõcordant. Ab initio verò si signa lethalia vel quandocunque apparuerint, & sine magna excretione conquiescant, etiam validis cum viribus, mortem tamen aliquando expectare oportet. Præter hæc scire necessarium est, magnos morbos dupliciter dici vel ob ingens periculum atque hi calidi plerunque, vel ob curationis difficultatem, atque hi frigidi, & ob id qui vtranque habent conditionem merito maximi ab Hippocrate appellantur vt Attonitus. Incidunt autem in morbos quidam ex causa præcedente, alij ex dolore aliquo diuturno, atque in iisdem membris solet morbus firmari, vt inquit Hippocr. (4. Aphorisrismorum 32 & 33.) sicut & superueniente desinere: alij ex vtroque vt Philista ex capitis dolore cum veterno & liberali potu in lethal. 3. Quibusdam per se inchoat quorum deterior est conditio: pessima eorum quibus ex dolore atque sine externa causa vt leuissimi qui nullo præcedente affectu ex externa causa excitantur. Despondere etiam animum in quocunque morbi genere lethale valde est. Verum perseuerare hæc signa admodum horrenda sint est necessarium. Vnum quoque signum potens dicit Galenus (primo De crisi cap 13.) pluribus debilibus est præponendum. Quæcunque repentè accidunt, aut à causis fiunt quæ repentè agunt, vt in pestilentibus vel repentè genitis, vt quæ ab obstructione aut longo tempore affectu citra sensum adaucto, vt corruptione iecoris aut pulmonis: aut congesta materia paulatim, vt in febribus magnis & abscessibus, qui deteriores sunt febre.

Cum autem generalis prohibet futura, præsentia remouet, amissa restaurat. Communis indicatio est, vt à contrario quod æquater à mediocritate recedat, quantum causa vel affectus id fiat. Sed in morbo per se velut in febre refrigerando & humectando, in causa plerunque quasi ex obliquo. Neque enim bilem refrigerare & humectare solemus, sed præparare, concoquere atque purgare. Nonnunquam tamen è directo oppugnamus causam, vt in ardente cum frigida aqua curamus, sicut & morbũ ex obliquo, cum difflamus vapores. At symptoma semper contrario per se pellitur. Dolor acopis, Vigilia, somno. Hæc autem victus ratio quæ & si præstantissimorũ medicorum munus sit, quia tamen id agendo nihil agere videmur, minima hæc medicinæ pars à vulgo existimatur. Alia verò quæ quod nocet aufert clysteribus, medicamentis, venæ sectione, medicinę pars videtur magis quàm prior, sed nulla adeò quàm quæ secat, vrit, reponit, nebulas oculorum deprimit, lapides è vesica extrahit, ramices tollit, estque id opus chirurgorũ, qui maximè viuendi normam seruant, ob quæ pars hæc medicinæ chirurgique ipsi antiquissimi sunt. Quod videretur quæ hominum opera fiunt illorum est opera posse tolli, exemplo eorum qui captiuos vinciunt, nam & soluere possunt. Hacque sola in parte plus medici, quam naturæ auxilium prodesse videmus. Victus ratio aër, animi cogitationes, somnus, exercitatio, excrementorum eductio, res sunt non naturales. Temperatura, humores, membra, spiritus, facultates, functiones naturales sunt. Sectio venæ, cucurbitulæ, hirudines, secare, vrere, balnea, emplastra, fotus, escharotica, balani, clysteria, medicamenta propter naturam. Cibus hora quietis vel si breuior sit ea quæ à morbi vigore maximè distat, exhiberi debet, tunc enim minus natura distrahitur, & cibus quasi per otium concoquitur. Sin minus, abstinere, si ferunt vires. Anima enim nutrix, vt Auerroes inquit (2. de Anima Com. 5.) semper operatur. In cura etiam vniuscuiusque membri totum corpus vacuum habere oportet. Vnde Hippocr. (li. de vlceribus) Purgatio vulneribus capitis, articulorum, & ventris tamen consutis, & in quibus corruptionis periculum imminet, vtilis est (13. Artis cur. c. 22.) Vlceribus quoque exedentibus serpentibus & inueteratis. Ita post corpus, caput propter oculos. Sectio etiam venæ fluxiones cohibet, & vulnera ob id siccat: Vlcerum autem cura est exsicatio. Cauẽdum est etiam ne res ipsæ viribus aduersentur, velut qui hydropem aut ventriculi pituitam decoctis curant, sed pulueres exhibere oportet aut offas. Quæcunque autem sunt propter naturam ea statim educere oportet, vt lapides, aquam, vermes. Excrementa propterea non ad contrarium diuertenda, vt si feces retineantur, vrinam ducere non conuenit. Feces tamen retenta vrina statim semel aut bis valido medicamento debemus, interim dessecantium & attenuantium non obliti. Et quæ maioribus morbis prosunt, minores morbos curant, vt surditatis auxilia, tinnitum: Attoniti resolutionem, earum comitialem, comitialis in cubum & vertiginem: In morbis qui ex materia pendent, noxam morbi minuere oportet: & ne materiæ præparandæ impedimentum eueniat prouidere. Cumque duo auxilia vires perferre nequeunt, vt inediam & venæ sectionem, hanc omittemus ob alterius necessitatem, vt in capitis vulnere, strangulatione, cibiq; fastidio. Si verò habitus non fert inediam, vel morbus vrget, aut adest copia calidioris sanguinis, ptisanam dabimus. Quod si ætas animusue sectioni venæ repugnant, cucurbitulis, si sanguis sit tenuis aut cutis laxa, vtemur, vel hirudinibus aut assidua frictione, quę vicem sectionis venæ supplet, libro de venæ sectione contra Erasistratum (cap. 9.) Est autem diuturna frictio, vt Celsus docet (lib. 3. cap. 23.) cum non minus quàm ducenties fricatur homo. Vel si febris nõ adsit, vt Quarto de sanitate tuenda, purgante medicamento. Propria autem capiti quæ in ore continentur,

tinentur, aut auribus infundūtur, aut per nares trahuntur. Quæ verò in ventriculo educuntur per ἐμετικὰ si cruda sit, aut leuia, aut fluctuantia, aut pylorus impeditus. Crassa autem & in intestinis contenta, mesaræos iecoris cauis, vel etiamsi multa in gibbis κατωτερικοῖς. Sin autem pauca in gibbis contineantur venisve magnis, tum asciticis ἐρετικοῖς, nam vnico motu indigent, & proprio & ob situm. Ea quæ in crassis sunt intestinis, per ἐγκλύσματα. Consensum quoque animaduertere oportet, vt cum pedum plantas inungimus pro frigida ventriculi intemperie. Securius tamen intemperiem medicamentis mutamus, quia facilius, vnguentis autem exquisitius purgamus, quia tutius. In vniuersum occasionis meminisse conuenit.

Sunt & magis propria præcepta vt incisionis venæ, quam Auicenna appellat in lepore nasi, in morbis capitis (4. p. cap. 20. & 1. 4. trac. cap. 10.) Scire enim quædam præcipua in talibus vtile, vt in causis pulchrum. Velut quomodo ventriculi cerebri tantam admittant cauitatem, præsertim nulla succincti membrana cum tam molli corpore? curque in nuper occisis aquea substantia subflaua maiore ex parte oppleti sint? & natura torcular supra cerebrum in duriore membrana finxerit, imò quatuor sed in vno perspicuè quasi in lacum flumina arteria ac venæ sanguinem effundere perspiciuntur? vtile autem cur pulmo venæ sectione non iuuetur. Sed & illa scire, vt si contingat percussum esse hominem aut decidisse intelligamus quot modis sine vulnere etiam ac contusione possit mori: & quam diligenter cauendum ne caput concutiatur. Ventriculi igitur ex Galeni sententia (1. ad Glauc. cap. 14. in initio.) præter cætera diligens cura habenda est in omnibus morbis, primum qui cordi per arteriæ ramos qui ipsum ingrediuntur truncúmque & ramos alios quibus super insistit copulatur: cerebro etiam per neruos sexti paris qui omnium maximi sunt: Secundum qui omnibus occurrit medicamentis solus, nec illa quicquam perficiunt nisi ab ipso conficiantur. Vnde accidit quibusdam iam prostratis viribus medicamenta nihil mouere. Tertium quod soli ipsi octo sunt facultates etiam ex Galeni sententia, quatuor illæ toti corpori communes, è quibus etiam concoctrix velut & ipse ventriculus toti corpori famulatur, nam & ventriculus eidem subministrat alimentum: tres aliæ eiusdem generis sunt cum communibus sed non eisdem perficiuntur instrumentis. Contractis enim villis longitudinis attrahit, obliquis retinet, latitudinis expellit. Octaua est ei soli omnino peculiaris vis appetendi. Quartum qui solus ipse interiore tunica ex cibo in dies assumpto nutritur, vt Galenus ait (3. de Naturalib. fac. cap. 13.) His igitur octo rationibus ventriculus ab aliis membris differt: Exercitio ergo aut frictione matutina confirmandus erit, tum meridiana quiete, somnóque nocturno. Cibus solidior post famem, parcúsque potus exhibendus. Pinguior habitus, aut mollis pluma fouent coctionem: adeò verò fouere præcordia vtile est, vt multi hoc solo præsidio ac quiete post cibum freti, quamuis mali victus ratione vterentur, non ægrotarint. Nec fieri potest vt etsi humores corruptos in partibus illis congesserint, tales in febres incidant, inquit Galenus primo de Febrium differentiis (cap. 3. & 8. Artis cur. cap. 5.) Quæcunque etiam exterius malagmatis loco apponuntur, odorata & feruentissima esse debent, si quidem à tepidis, vt idem ait, exoluitur, palam etiam quod & astringentia & intemperiei contraria. Cibi verò, caro suilla, ventriculi & iecora gallorum iuuenum, petrosi pisces, ouillus caseus. Detergunt illum suauissimæ vuæ passæ, arillis carentes, in melle conditæ: corroborat diacitonitem cum pipere. Inest autem ventriculo & vtero quippiam vt animalia quædam seorsum videantur, adeò grata prosequuntur, aduersa refugiunt, ob quæ gratior cibus licet deterior facilius ac melius concoquitur parum meliore, nam hunc exagitat, illum amplectendo constringit. Cæterorum quoque membrorum ratio habenda est, velut in vulneribus capitis non solum siccantibus vt in reliquis, sed peculiari causa calefacientibus etiam opus est, quod sit membrum rarum, exangue, principale, spiritu plenum, quod omnibus sensibus suffragatur. Vnde qui oui albumen, acetum oleúmque rosaceum imponunt, vehementer ægros lædunt, multo magis qui os ferro terebrant, tactu enim os refrigeratur, ignescit attritu, cerebrum concussum offenditur, membranam quoque detegunt, vincula vellicant & frangunt, nonnunquam iam futuras lacerant. Præstat igitur gummi Elemi eos curare. Est enim calidum, siccum, odoratum, saniemque è profundo trahit. Calido etiam loco ægrum seruare, nec grauibus molibus integere (siquidem omnium morborum cura præcipuè quos violentia peperit) per ea fit quæ sanis consueta, similia ac naturæ congruentia, conuenit. Commune etiam tum his, tum aliis omnibus quorum constitutio id admittit, præparatâ materiâ, validissimis statim medicamentis corpus purgare: nam ventriculus præterquam quod prauitate alium offenditur repleri malis humoribus velut etiam ex molestia inedia solet. Purdi pridie ieiunent, humectent verò corpus, eadem die potu mulsæ, vt Celsus docet. (Paulus lib. 7. cap. 4. & Celsus lib. 2. cap. 11.) Curare autem non licet rectè morbum t inquit Auicenna, nisi cognoueris eum: cum verò non cognoscis, à vino & multum nutrientibus, crudis, siccis, difficilis coctionis, laboréque abstine, aluum mollem habeto, somnóque indulgeat. Sed in accessione nequaquam, nec cibum sumat, sed prorsus quietus sit. Scire autem conuenit de morbo an sit simplex, compositus, coniunctus? De causa an alia ab eo sit? Et si alia, an similis an contraria? an eodem loco genita an aliunde transmissa? nam simplex simplici curatione indiget, compositus compositâ, coniunctus multiplici. Si sine causa alia est, soli morbo adhibenda sunt remedia. Vbi plura sint? & primum & maximè his in quibus de vita

periclitamur est insistendum. In reliquis à causa quæ curationem impedit est inchoandum. Morbi autem causæ principaliter occurrendum, pòst morbo sæuiori & symptomatibus quæ morbum excitare possent. Mébra etiam quibus modis euacuari possint, & quibus non, & vnde illis prodesse, scire oportet, nam caput κατωτερικοῖς non purgatur sed quæ ad illud feruntur, auertuntur, ipsum verò ἀποφλεγματισμοῖς & ἐῤῥίνοις purgatur tum fotibus: at verò suffita & in aures indita, & emplastra magis vtilia sunt. Sed neque κατωτερικοῖς pulmones, verum his quæ menses & semen ducunt, nec vesica expurgantur. Quæ etiam influunt deriuare ex primo vt per vrinam quæ ad aluum, aut si cedat retrahere, aliter sinere, ne frustra conuellamus partem. Si verò exeat quæ noxius est commodè sed non quantū oportet adiuuare, si incommodè, auertere, si alius, peccantem educere. Si autem decubuerit, declinare, velut quæ in iecur per vrinas. Intro vt ex cerebro in lienem, ex eo in coxendicem eiusdem lateris. Simili affectu simile curare: vt dolore podagræ excitato renum dolorem soluere, inquit Hippocrates. (6. Epide. par. 2. Tex. 7. 8. 9. Et 2. Epidem. sec. 3.) Porrò curatio perfecta, tuta, celer & sine dolore esse debet. Vt tuta sit necesse est quod ægrum, sanes nec facile morbus reuertatur, aut saltem ægrum non lædas, inquit Galenus (14. Artis cur. cap. 13.) nam quæ cum diuturno magno dolore est, si non omninò necessaria fit, infamis est & odiosa, necessaria autem etiam si sit ad paucos spectat tum verò omnia extenuanda. Modi autem maximos curandi morbos generáque præstantissimorum auxiliorum sunt decem & nouem. Primus est per cibos potúsve medicatos: cuiusmodi in Indicalve lignum sanctum, vuæ passæ, testudinum Africanorum caro, quæ etiam omnino cacochymiæ auxiliatur. Sed recentibus & externis & infra caput scobs ligni ex aqua ad dimidium: victus tenuis & siccans, inueteratis intimis & in capite, puluis corticis ex vino flauo & aromatibus, thure præsertim, reliqua vt opus natura vitiant ita vini saporem corrumpunt. Amara enim acribus & salsis mitescunt, aqua ad semissem, vinum ad bessem excoquitur. Vino pro serapio adduntur agaricus, colutea, cyclamem, elloborus niger, colocynthis, vel serapia ex polypodio vel fumaria, vel succi recentes. Omnium enim magnorum morborum cura per medicatos cibos fieri debet, nam natura necessitate coacta assumit medicamenti vim, vt equi fame domiti sulphur hordeo mistum, ita medicatorum tædium fugientes commodum sentiunt. Secundum est assidua euacuatio quacumque via fiat, ea enim morbi vehementes & circulares, vt ascites, solum curantur, cúmque rarius quam pro morbi magnitudine euacuare cogimur, morbus est insanabilis. Est huius genus etiam euacuatio familiaris licèt leuis per sudorem, vrinam, vomitum, hæmorroidas: nam hæ ex caua iecoris vena crassiore in quibusdam propagantur, exercitatione, balneis, medicamentis. Tertium alexipharmaca, vt theriaca seu mithridatum, Lennia terra, Armenum Lutum, Pazar, Smaragdus, oricis cornu, margaritæ, atque hæc duo innocentissima, velut quod constat ficu, nuce, ruta, sale, reliqua frequenti vsu vitam breuiant. Theriaca dignoscitur quod medicamenti purgantis opus sistit. Gallo etiam qui opium biberit, aut à vipera demorsus sit auxiliatur. Porrò in omnibus haustis venenis iuuat statim lixiuium, lacoleúmve copiosum haurire sæpius ac euomere. Rabidis autem peculiariter Alyssum, cynorhodi radix, ignis, cancri, qui etiam tabidis & carcinomatibus prosunt. Quartum Antidota magna ex venenis. Quintum destillatæ aquæ & olea quæ etiam metalla dissoluunt. Sextum thermarum potus. Septimum balnea humida, sicca, fotus, arena, insolatio. Octauum arteriis illita seu aduersus venena, vt oleum nostrum è venenis & alexipharmacis: vel quæ purgant scabiem, lepram, luem Indicam ex hydrataryrio vel stibio, aut sulphure, Ad os enim materiam retrudunt: quanquam & per aluum & vrinas & sudores insensilémque respirationem etiam euacuatio fiat. Eadem quoque in iisdem suffita maiore periculo efficacius prodesse solent, & expertus sum etiam castoreum cum melanthio, thure & aceto idem posse. Suffita etiam aromata vel male olentia multum possunt præsertim in affectibus vteri. Decimum, emplastra ad mutandam intemperiem ex anacardis, stercore columbino, solano, plantagine, aizoo, aut euellendum infixa, aut concoquendum vel sedandum dolores. Vidi sedatum contumacem capitis dolorem ex cerato ventriculo imposito. Escharotica, vt ranunculi maioris rotunda radix insciæ dolore, eiusdem folia supra carpos; in diuturnis febribus cantharides. Eius fermè generis sunt fontes in cruribus iuxta humeros in occipite Decimumtertium, ferrum. Inde ignis (nam ignis omnem etiam calidam & siccam finit intemperiem seruátque naturalem calorem modò membri substantiam non corrumpas) præcisis aut corruptis iam partibus. Et si in vlcere os putrescat, igne potius quam scalpro tollatur; quod facilius & sine labore excidat, licet serius: nec quicquam ex incorrupto. Tangere autem quod corruptum est vbi sanæ parti committitur oportet. Et si sponte aduenerit morbus è regione etiam iecoris inurere concessum est. Ita comitiales alioqui deploratos præcisis & exustis quæ sunt post aures arteriis curabimus, vt Auicenna docet (1. Trac. 5. cap. 11.) secare autem magna membra periculosum, & medicamenta quæ exurunt in materia cruda applicare. Mutatio quoque regionum, cum quod victus etiam ratio variari solet: Et in huiusmodi genere est Maris nauigatio non solum ob mutationem, sed turbationem, nec solum aër qualitate contrarius sed substantia est eligendus. Tenuis enim ab ortu & occasu solis cito mutatur, & hic plerunque sublimis siccus & perflatus corpora bene colorata reddit & mobilia velut & ingenia, idem de aquis. Venereorum quóque & maximè

ximè circa pubertatem, tum aliarum fluxionum. Et similiter qualitatum animæ lætitia multos mœrore oppressos, sanauit, vt Demetrij regis filium amore nouercæ Stratonices laborantem, Erasistrati consilio. Ira quoque, vt ait Hippocrates, calorem naturalem excitat. In hoc genere sunt præcantationes. Sed quæ miracula videntur supra artem sunt. Puella illa quæ adeò grauiter ægrotabat epota smaragdo & oticis cornu scobe, dum post quasdam preces exuruntur plumei globi ac nodi in grabatulo inuenti repente à tot malis plenè liberata est, non sine omnium qui viderunt admiratione. Decimo octauo loco Amuleta qualia sunt quæ suspenduntur in quibusdam causis maxima cum vtilitate. Vltimum ex astris petitur, velut in quartana sanguinem ex vena sinistræ manus hora coitus lunæ mittimus, sinimúsque fluere, donec sponte desinat (hoc enim generale præceptum est in omnibus angustis venis profuitque id multis ad sanitatem, tertio,) Anatomicarum aggressionum inquit Galenus (cap. 5.) vt liberentur, idque vidimus. Vnde & aliis in morbis astrorum obseruatione curare licebit, vt per similia ac dissimilia in his quæ proprietate agunt seu suspendantur, seu per os exhibeantur.

Horum pauca quædam exempla subiiciam. Quidam podagram sic curabat: leuiter cibatos ne deficerent, in balneum ducebat exerto capite. Fotus erat serum exactissimè expurgatum in quo abrotanum, absinthium, diamemælon, pulegium, rosæ, rosmarinus, fœni semen, ruta, sampsuscus, fenugrecum, incocta erant: Sudabant ad lipothomiam vsque. Cucurbitulas in cubitis iuxta carpos & talis propè locum affectum affigebat, sanguinémque quoadusque poterat educens, inde Diachilen cum resinæ modico superponebat, articulos autem affectos oleo cum sale perunxit. Alleo decocto perpetuò ante cibum vtuntur Galenus tutius censet vitandam cruditatem, ebrietatem & otium. (6. Aphorum com. 28.) In membris corruptis abscindimusquod corruptum est, etiam si ossa sint. Vlcera sinuosa quæ non expurgantur scindimus, tum suppurationes, vel si pus in pectore contineatur, quod si album effluat cum spe salutis. Ascitieos per initia cum medicamenta non prosunt. Et coli dolore aut renum lapide deploratos, modica cum spe. Semper enim internæ sectiones validas vires etiam si habeant magno cum periculo fiunt. Ex mirabilibus curationibus est, cum splendutus non diuisa cute diuiditur, securi è regione eius super linteum posita: inde claua ferrea securis sex aut septem ictibus percutitur, sanantur autem ex hoc aliqui. Antipathia vermes vermium aut viperarum cineribus educuntur. Ad inquietem puluis facilis & expertus: Smaragdus, hyacinthus, margaritæ, coralius, lutum rubrum orientale, in pollinem redacta, additur scobs eboris derasa. Cum verò in huiusmodi morbis præstet plus medicus quàm natura, in quibusdam totum vt in luxatione opus medici cum natura satisfacere non post, initium sumere debet. Curatio quoque longorum morborum annua esse debet aut saltem semestris & ab initio, vt Alexander docet (li. 11. in Antidoto Coralij & Heraclidis.) Quomodocunque autem persanati tales in annua custodia victus esse debent.

Si verò morbi non curantur, alij in deteriores transeunt vt tinnitus in surditatem causæ & morbi ratione, horum enim altero vel vtroque inuicem morbi commutantur, vel confirmantur; vt clandicatio: vel interimunt, vt febres, aliique morbi violenti: vel quorum natura certum sibicir cuitum definit. Violenti autem morbi vel in quibus particula aliqua vitæ necessaria vel necessariæ coniuncta non vulgari laborat affectu (quanquam mitioribus rariores sint atque in his spectata sit egregij medici virtus) vt ait Hippocrates) lib. de vet Med.) tametsi sanabiles sint, male curati interficiunt. Et quicunque fermè pestiferi grauioresque Epidemij aut Endemij, vbi quis vt dictum est proprium ignorauerit auxilium. Quod si ex his absque eo virium auxilio euaserit, aut ex leuioribus quibuscunque prius ob malam curam ad extremum deductus discrimen parum superuiuet si ad consueta munia redeat, aut miserè si omnimodis cum rationibus. Ergo vt medico rectè prædicere inter reliqua gloriosum existit, ita ægro vtilissimum scitè curari contrà infœlicis est medici, egro verò periculosum, vt parui morbi causa magna fit.

Propriorum autem auxiliorum exempla sint hæc. Capiti ambra, pæonia, verbena: exterius serpillum, spondylium ex Galeni sententia (11. Artis cur. cap. 18.) Quæ verò prosunt capiti, etiam oculis, auribus, odoratui, dentibus, linguæ ac neruis prosunt. Ex suffitis succinum quod rosmarinum redolet comitialem morbum infantium soluit, & aërem pestiferum emendat. Oculis limaces cum testis fronti admotæ emplastri loco: cohibent enim fluxiones. Vt etiam album oui, acetum, sanguis draconis, fœnugræcumque propriè. Intus auium fella & piscium rapacium, tartarum, ossis sepiæ medulla, squamma æris in pollinem redacta, rosa fœniculus, eufragia, chelidonia, ruta. Auribus, oleum amygdalinum amarum, quæ humectant atque incidunt, adeps temali anguillæ, succus cepæ rubeæ, elaterium, quod etiam est. Dentibus tithymali radicis decoctum ex aceto, cerui cornu nondum pelle exutum siccatum, sanguis draconis. Neruis hypericon fœnique dum siccatur fotus. Linguæ lactucæ succus. Aphtis cinis radicum buglosi, mellis melque ipsum, alumen, rosa. Asperæ arteriæ glicirizæ succus, carpesium, id est nostrum cubebe. Pulmonibus vulpis pulmo. Cordi crocus & moschus. Iecoti apium, eupatorium, prassium, cichorea, lupi iecur, Cochleæ pistacia, vuæ passæ, Ventriculo absinthium, omnia prætetea odorata quæ astringunt, cuiusmodi xiloaloes, nux myristica cortexque eius, santhalirosæ garyophyli, mirtus tum ipsi, tum cæteris principalioribus membris conferunt, ideo & macedonicum absinthium eligere oportet, idque etiam iecori confert.

Spleni

Spleni cappares & illius flatibus viticis semen. Renibus lac ouillum. Vtero galanga, omniaque illius genera, lauri baccæ & indita daneda, parthenium quoque & arthemisia ac origanum, ex compositis autem trifera magna. Visceribus omnibus tum febribus chamæmelom, exteriùs præcipuè: concoquit enim, resoluit, nec attrahit, sed moderatè astringit, concoquit egregiè oleum anethinum, ut Galenus testatur. (6. de simpl. med. cap. proprio) Articulis balsaminæ semen.

Seu quæ morbis peculiariter conueniunt: cerebri affectibus non prorsus calidis inula sub cineribus cocta: eodemque modo tussis etiam inueteratæ remedium est. Anginæ hirundinis nidus & stercus canis ossibus nutriti. Hæmoptoi & orthopnϾæ hippuris succus. Philoe aristolochia longa. Vteri strangulationi castoreum. Vulneribus internis ac ramicibus pillosella maior. Ruptis gentiana, symphitum, erithrodanum, garyophylatæ radix, eupatorium, caules rubri, spica inda, mumia velut & ea ex quibus constat, nam ex optimo sanguine humano recenti & sanguine draconis fit ceratum illud quo ramices curantur. Vesicæ lapidi Iudaicus lapis fœmina (lib. de Renum Affec. ca. 8) Vmbilicus veneris qui in maceriis nascitur radice oliuæ fructui simili, folio rotundo exili, ex acetario comestus, quæ etiam vrinam cit admodum, ideò asciticis vtilis. Vrinæ vrigini halicacabum, papauer aut lapathi foliorum limuniorumque ac resinæ aqua destillata. Articulorum phlegmoni exterius radicum arundinis succus. Auicenna confirmat, sedat erysipelata trahit ex profundo, dolores lenit. Coxendicum diuturno dolori lepidium seu piperitis, & assa cum odoratis. Seminis ac mensium perfluuio succus aizoirenibus. appositus trahit menses, elleborus inditus & castoreum. Filicis autem radix & thlaspi semen in potu. Menses dum educis caue ne deficiente sanguine cieas, ob id phasellorum rubrorum ius & quæcunque lac generant irritantibus iuncta. Zibethum inditum semen & auget voluptatem in coitu. Hæmorroidibus & fluxibus verbasci flores, his intus, illis extra. Radicis eiusdem succus Quartanæ ac pesti. Eidem chelidoniæ decoctum ex aceto: Venenis centavrium minus & alexipharmaca. Quæ omnia fermè concoquunt & digerunt & sunt magni vsus ad membra principaliora. Velut ignobilioribus galiopsis radix vt vlceribus prauis & pulmonis neruorumque affectibus ac strumis, quibus & aizoum acris saporis & aristolochia longa non solum exterius sed ex vino etiam sumpta. Sic althea omnibus auxiliatur, limaces quoque multiplicis sunt vsus: menses enim ciunt, ventriculi dolores sedant. Quæ incidunt acria vt radicula, cæpæ, gingiber, piper. Attenuant nec irritant. Vinum flauum, austerum, acetum, piper, mel, nitrum, crocus, thus. Si quis obiiciat, quæ adeò valida sunt minùs tuta esse? meminerit vt Galenus ait (11. Artis Cur. ca. 11) Adeò difficile esse aliquod inuenire auxilium, quod citra vllam noxam magnificè prosit. Amuleta verò, vt in comitialibus per consensum, corrigia ex corio frontis asini, frontipatientis circundata, vel pæoniæ radix, quæ etiam inpodagra valet à plenilunio, & plantaginis radix senescente Luna in capitis doloribus, & hæmorrhagiæ iaspis, ac ventriculo. Cui tum cordi corallius flammeus confert & coli doloribus lupi intestinũ ventri circundatum. Surditati vrina felis iniecta calida.

Si verò primis, secundi aut tertiis viribus aut propriis morbum sine noxa sanare velis, simplicium compositione indiges: similium in conuenientibus: contrariarum & æqualiter à temperato recedentium in aliis, ponderis habita ratione: Veluti si siccare opus est in tertio ordine nec calefacere, cum pipere ac pyretro iungam sanguinem draconis, santalos, tamarindos: si in eius medio berberos, plantaginem, rhaphanum, ribem: nam hæc in secundo ordine frigida & sicca sunt. Mensura autem compositionis quatuor regulis constat. Prima, Duc numerum ordinis singulorum medicamentorum in numerum quantitatis, similia iunge, dissimilia detrahe, quod fit diuide per aggregatum quantitatum, exibit numerus ordinis compositi. Sic miscendo calidũ in secundo ordine cum duplo pondere temperati conflabit calidum in besse. Secunda, si ex pluribus diuersarum qualitatum & ordinum temperatum efficere velis, duc quæ sunt eiusdẽ qualitatis in suas quantitates & iunge, quod fit diuide per numerum ordinis medicamenti contrariis, exibit quantitas illius sub qua si iungatur, fiet medicamentum temperatum. Tertia, cum volueris ex temperato & alio cuiuscunque ordinis medicamen conficere ordinis remissioris, detrahe numerum ordinis eius quod conficere vis ex numero ordinis eius quod habes, & cum residuo diuide numerum medicaminis quod conficere vis, quod exit est numerus quantitatis medicamenti non temperati in comparatione ad temperatum. Ex his potes propositis quibuscunque medicamentis conficere antidotum sub quocunq; ordine remissiore potentissimo ex illis. Quarta, in compositione quæ non fermẽtescit calida calidis iuncta semper opus augent, vt mel cum pipere. Quæ autem sub minore quantitate exhibentur non sub remissiore ordine agunt, sed vel facilius impediuntur, vel minorem corporis partem vel leuius immutant.

Quod si velis materias morborum subducere, si procul sint aut multæ aut repente subducendæ, validissimis medicamentis vtendum est: mitissimis si materia sit obsequens, aut vires imbecilles, cum verò procul materia est & vires languidæ parum ex medicamento validissimo exhibere oportet, quæ cum ventriculo & principalibus membris sint inimica supradictis odoratis iungenda sunt, opus enim eorum augent, & vim longius deducunt, velut ad articulos & neruos. Aromata dicuntur Garyophylum, Cassia, nux myristica & eius cortex, crocus, Cardamomum, amomum, gingiber & piper. Sunt enim plantarum partes gustu suaui, odore non ingrato, vt cibis maxime conueniant, vehementer calida &

quæ

quæ diu seruantur. His proxima sed in aliquo deficiunt, Agallochum, ambra, moschus, zibetum, galanga, santalum pallidum, assa dulcis seu belzoi, thus, styrax, elemi gummi, pyrethrum, rosmarinus, rosa, Balsamum cuius loco sampsuco vel violæ albæ radice vtimur. Vel si succedanea generali ratione scire velis, proximum ex Dioscoride medicamentum sumito, eo enim ordine ea ille digessit, vt quæ facultatibus idem pollerent, sibi etiam inuicem cohærerent. Inter hæc quædam tenuissima, quæ tamen antecellit aqua ardens, ea enim in ore contenta multum detrahit pituitam. Succus etiam quem cortex arantij leniter compressus eiaculatur. Ex temperatis, acetum, quod ossa penetrat. Astringentium quę tertium locum obtinēt nobilissima margarita: Vltimum quę humectant, vt nympheæ candidus flos, & purpureæ violæ, iulebum. Medicamentā etiam tragacantho aquā diluto in pastillos absque igne coguntur: Ignis enim aromata exurit. In bile ergo scamonium, rhabarbarum, absinthium, mirabolani citrei, omnia hæc præter scammonium ventriculo robur addunt, quibus si addatur aloë & fumaria, erunt medicamenta ventriculo amica quinque. Sed ex his amiciores herbæ. Pituitam colocynthis, pityusa, cnicum, pulegium, cum aceto & sale. Siccant eam mel, oleum, menta, pineæ, vinum flauum, thus etiam suffitum Bilem nigram elleborus, Epithymus fumaria. Deprehensos, castoreum cum scammonio: Feces in humidis corporibus verbena, aloës, terebynthi lacryma: in siccis oleum, ficus, vuæ passæ ventriculo vtiles, cassia nigra orientalis, ea est rubro & tenui cortice succulenta ac dulcis admodum, Manna virescens splendens mollis, nam pura è fronde ac recens est. Aqua lactis, ius galli, caulium, betæ, ostreorum & mala codermorum. Communia hæc quinque. Præcipuè clysteria, balani ex saccharo cādido, alij sale media forma fungosæ medullæ sambuci ex butiro & sale. Aquam ducunt electerium, tithymalus, brassica marina, chamedrys, teste Galeno: (1. de Naturalibus facult. cap. 13.) Lactucæ aggrestis lac drachmæ pondere. Humores crassos & procul catapotia fœtida vocata Pituitam & nigram bilem stæchas infusa, quamuis à Græcis non prodatur, confirmat viscera omnia capitique & neruis prodest. Nigram & flauam bilem humores crudos & crassos colutea, si ea est sena, & polypodium. Pus educunt quæcunque purgant & abscessus frangunt & quæ materia putrida constant. Agaricus ergo, & stercus columbinum, sulphuris oleum, bitumen, seseli, tussilago, Diptamus Cretensis, galbanum, salnia, thlaspi. Sed agarici drachmæ duæ mulsa maceratæ cum vnciis quatuor mulsædantur. Sit album recens, leue, friabile, dulcéque. Sanguinem purgant mercurialis, quæ & iecur sine noxa, lupulus, malua, buglossū, bibinella, saluia: albæ violæ folia, porri capitati succus. Hæc omnia ciunt sanguinem vndequaque Generale domesticum, Mercurialis, pulegium, origanum, hypericum, fumaria, borago, vuæ passæ in gallo, senæ cum aromatibus, ius, cum saccharo rubro fumitur. Et ex compositis vncia vna philonij persici ad prauas febres. Petroselinum autem vicem refert aromatis. In leuibus autem & innoxiis medicamentis præstat decoctum cum substantia cruda eorundem exhibere, omnium præstantissima metallica, imbecillissima, flores, folia, animalium partes molles, quanquam sanguis hyrci herbis muralibus & stercore columbino vinaciolàque per æstatem nutriti, lapidem renum potenter frangat & oleum è floribus sambuci, duriores tamen partes validiores sunt & semina, succi, radices. Eligere autem oportet ea in quibus præstantissimè notæ sui generis maximè sapor & odor. Vt partes particulæque earum & locus proprius & regio tum colligendi modum atque vsum considerari oportet.

Morborum igitur dignotio & cura tot exemplis constat quot sunt prima genera compositorum & coniunctorum, nam simplices morbi rarò inueniuntur. Hæctica igitur pro intemperie ignea simpliciore, quoniam causa eadem est cum morbo. Vulnus in pulmone (nam difficillima proponam) diuisionem vnitatis cum intemperie continet. Luxatio recens, malam compositionem cum vnitatis diuisione: obstructio ex mala materia prauam compositionem cum intemperie: ossium verò fractura omnia simul malorum genera amplectitur. Causæ autem quæ à suo morbo differunt tres febris incensæ, continuæ, intermittentis & putridæ, id est, pestilentis. Nonum exemplum est hæmitritæi. Decimum cum duobus sequentibus est coniunctorum, abscessuum viscerum, fluxus cum febre, morbique prægnantium atque infantium. Vltimum symptomatum quorum principale est dolor, inde vigilia, abominatio cibi. Omnium horum necessaria est cognitio tum cura: sed morbi populares quandoque euariant à definita signorum propriorum ratione ob vrgentem constitutionis vim, vt in angina illa in qua vertebræ colli intro luxabantur, & ob id manus resoluebantur (2. Epidem. 2.) Collumela quoque liquescebat durabatque hoc malum sine febre ad quadraginta dies & sanabātur. Hoc anno inummeræ quartanæ quæ ex more inuadebāt duobus diebus solum mane intermittere videbantur, cætera continuis similes. Nonnunquam etiam noui morbi vt mentagra olim (4. Art cur. ca. 3.) indicatio autem curationis à præsentibus non à præteritis, nisi forsan vt per ea in præsentium morborum & causarum cognitionem deueniamus. Infantium quoque nec certa prædictio nec cura: & ab eorum exemplis abstinuit Hippocrates.

Hecticæ igitur sanatio fieri debet per frigida & humida, & quoniam morbus hic præcipuè fundatur in aëre, corque ipsum ventiliatione aëris refrigescit, procurandum est vt aër talis sit, inde cibus atque potus, demum etiam externa, vt balnea & vbi venæ pulsantes maximè deteguntur, vt iuxta carpos & malleolos soporariasque venas Expedit & vbi sunt cartilagines & circa iuncturas. Maxima quoque cura habenda est cibi ac potus balnearumque, vt plus humectent

humectent quam refrigerent. Calor enim hecticæ ſiccitate plus longe à naturali habitu recedit, quam ipſa caliditate. Ob id igitur humidioribus indiget non adeò frigidis. Frigida etiam natiuum calorem extinguunt: ideóque nec periculo nec noxa vacant. Optimum ergo lac aſininum, quod caſei expers eſt & facile concoquitur: frigidum moderatè & humidiſſimum, quia tamen facile corrumpitur ſtatim ab vbere aſſumi debet. Humanum etiam aliquanto præſtantius eſt. Sanaretur facilius à quantitate multa ſed concoqui non poſſet. Exterius eodem modo ſuccus pampinum & capreolorum vitis & oleum violaceum, & ſi illi admiſceatur ſuccus plantaginis & lactucæ, balneóque frigidæ breui poſt prolixiorem in tepida moram vt in libro de aqua diximus, ſic vt poteſtate frigidiora quàm ſenſu ſint optimum erit. Ita multis auxiliis melius non tantum in hoc morbo ſed in omnibus aliis perficitur, quam vnico duntaxat, non ſolum quod plus poſſint, verum quod liceat, vnum quodque moderatius adhibendo etiam tutius admouere. Porrò cum hic nulla ſit cauſa à morbo ſeiuncta vt dixi, neceſſe tamen eſt adeſſe conſeruantem: ea eſt motus vt in phiſicis edocuimus, nam motus calorem accendit, præcipuè igneum qualis eſt hecticæ, & calor motum cit, ita mutuo ſe fouent. Ergo & hunc motum velut in flamma humidis ſopiemus, vt vtriuſque cura vna ſit. Quod ſi hecticæ iuncta ſit putrida, modo putridam per breue tempus interquieſcere facias eo interuallo frigidæ balneo curabis hecticam, tamen cibis ad eam delectis, quales ſunt qui facile concoquuntur. Ob affinitatem & difficulter corrumpuntur, vt teſtudines. Vt verò putridam arceas & inedia exacta & purgatione etiam valida vteris, nil veritus hecticæ incrementum: quandoquidem illam breui ſis iam ſanaturus, tam paucorum autem dierum detrimentum quod ex illius ſiccitate prouenit timere non oportet. Et cum putrida non curatur, hectica curari debet, quia naturalis calor putridas ſanat, & auxilia ferme communia ſunt. Et quamuis hi morbi periculoſiſſimi ſint Galeni tamen ſententiam de his tum ſimilibus ſequemur (10. Artis cur. ca. 10. & 11.) Quibus (inquit) nulla alia ſalutis ſpes eſt, & quæ eſt ea dubia eſt, neceſſe eſt illos aduerſum pericula ire. Ideóque melius eſt aliquid agentem periclitari, quam omnino moribundum ægrum deſerere. Itaque in huiuſmodi caſibus quantumuis leuis error cum ſit exitialis cauere oportet, ne vel minimum delinquamus. Solent autem omnes tum hi præſertim morbi languentes autumno opprimere eadémque ratione & veſpertina hora. Diei enim partes anni partibus reſpondent, vt inquit Hippocrates (2. Epidem: ſec. 1.) Porrò veſpertina hora ægri generaliter quatuor cauſis magis vexantur, imbecillitate ob ſenſuum laborem ac uigilias, febris incremento ob contractum calorem atque vapores, ad intima ex frigore ac tenebris aëris vitio dum vapores à ſole eleuati decidunt: & naturæ defectu, quod Sol tunc maximè ab ortu motúque ad nos ſit alienus. Hæc verò in pituitoſis deteriora ac melancholicis affectibus ob id etiam plerumque tunc exacerbantur, vt contraria matutinis.

Secundum exemplum ſit vulneris admodum recentis in pulmonis vaſe aliquo quo ſanguis per os prodeat: in quo ſtatim ne phlegmon excitetur occurrendum. Si autem externa ſit, vt aliam non habeat cauſam coniunctam Galenus affirmat omnes, qui ſic laborarunt ad eum primâ die venientes ſanatos quinto Artis cur. cap. 13.) aliorum etiam plurimos qui tertia vel quarta die ſed ante phlegmonem. Videamus igitur quæ obſtent huic curationi: motus ſanè perpetuus & maximè, tuſſis ſi accedat, nam ea vulnus dilatat. Si igitur ſtatim aut palo pòſt antequam vlcus nimis tuſſi dilatetur, aut phlegmone viſcus occupetur, acceſſerimus, venæ ſectione, vinculis, cucurbitulis in extremitatibus, ſanguinẽ tum auertemus tum minuemus. Siquidem ex iecoraria ſubducere expedit nec ſemel ſed quoties oportet, paucarum horarum interuallo. Aſtringemus autem atque ſedabimus motum ſimul, ſomnum prouocando diaſpermatun compoſitione, quam quia ſingularis eſt ad hoc malum ſubſcribimus. Ameos, aniſi, feniculi, ſingulorum drachmas quatuor: apij, alterci, opij, ſingulorum drachmas duas, leuigentur & cum aqua fiant paſtilli. Liquet autem quod omnium præterquam opij (quia ſuccus ſemina accipere oportet. Sedat hoc etiam dolorem. Idverò mirum quomodo in pulmonibus accidat, cum membrum ipſum & maximè vaſa ſenſu omnino careant. Manifeſtum autem quod & à cibo prorſus abſtinendum eſt, aut ſi longius ſit ſpatium ptiſanam hordaceam ſolam haurire: aliquóque aſtringente fructu vti, qualis eſt cotoneum, pyrum ſilueſtre, ſed hi cocti, aut meſpillum, ſorbumve aut corna. Quod ſi diaſpermaton Galenus Theriaca, ego etiam philonio Perſico vſus ſum. Ita diei vnius ſpatio ſanantur omnes ni quid obſtiterit. Vulnera enim intra diem eſcharam contrahunt, cui caro ſuccreſcit ſi vitio carent. At ſi ex diſtillatione orta fuerit ruptura (quamuis non hic locus ſit huic curæ,) vltra ea quæ dumus extrema etiam fricanda ſunt, & cum pyretro vel pipere: & capiti ſiccans medicamentum applicandum, quale quod ex ſinapi vel thapſia conſtat. Catapocia quoque ſtatim exhibenda, ex colocynthida, aloë, agarico, bdellio, gummi Arabico, ſcammonióque. Reliquæ etiam materiæ in pulmonibus contentæ cocto melle poſt venam conſolidatam expurgandæ ſunt. Inde æger aſinino lacte vacuandus ac reſtaurãdus eſt. Memẽto autem fractam arteriam & difficilius conſolidari, quod in pulmonibus ſolum contra morem prætenuis ſit, nec ex pulmone licebit ſanguinem educere per venæ ſectionem non aliunde quàm ex corde illum excipit. Quod ſi diſtuleris & dolor nullus adſit ex irritatione tuſſis, &, vt ſuperius diximus, natura ſuppetias ferre conante, phlegmon excitatur, vnde mors ſubſequitur. Idem contingit ſi ex eroſione ſit vlcus, aut ſi ſanguis corruptus obducendæ cicatrici

idoneus

idoneus non fuerit: aut vlcus diductis labiis nimis amplum, his quatuor casibus insanabilis morbus efficiunt, cùm tamen prorsus insanabilis non est, sed defluxio sæpius redit, sanguinem mittes: adeò vt Lucas Cruceius Ioannem Petrum Mutiensem tricies quater sectâ venâ sanauerit. Tabidos autem factos Hippocrates curabat lenticulæ decoctæ & veratri potu:alias verò sectione & vstione vt apud illum pro deplorato ni sanies praua sit non habeatur.

Tertium exemplum luxationis est in qua restauratio situ, vt in tortis apparet, omnia statim conquiescunt adeò vt simplici morbo non absimilis videatur. (Vessal. lib. 1. cap. 21.) Ex hoc genere prima constituatur luxatio summi humeri qui est cartilaginea scapulæ appendix qua iugulo iungitur: De qua Hippocrates libro de Articulis inquit (par. 1. tex. 26.) Necesse est vt locus in superiore parte turgidior fiat atque ideò deformis, nullam tamē noxam omnino contrahat. Quæcunque enim (ait) ossa aliis coniuncta luxantur nunquam eodem loco reponi possunt, quia denuo iungi nequeunt, liquet igitur hunc morbum in compositione insanabilem esse, & tamen tā leuem esse noxam, vt operatio non lædatur, læditur tamen proculdubio quia ad graues actiones infirmior redditur. Subiicit & eodem libro aliud exemplum his verbis (par. 4. tex. 16.) Quibuscunque ossa tibiæ laxata sunt, vulnere facto, penitus è pedis articulis eminent, siue intro siue extra reponenda non sunt, nam si reposita manserint, ex conuulsione breui, & plerunque ante septimam diem moriuntur: & si neque facta neque tentata repositio fuerit, plerique ex his euadunt, quanquam turpiter claudi. Galenus autem causam ibi impedimenti sanationis docet, dicens: Necesse est in huiuscemodi luxatione masculū magnum decurtari ob alterius contractionem quæ ex vulnere necessario accidit, quoniam dum intumescit breuior fit, trahit ergo alium musculum non reluctantem, quia osse non distenditur. Vbi igitur os reposueris, qui non distendebatur ab osse tenditur, vnde dolores intolerabiles, conuulsioque exoritur. In hoc igitur morbi genere curatio mortem affert, si non curetur, operatio quidem læditur sed quæ ad vitam producendam impedimentum non affert. Verū solam deformitatem & incommodum actioni, luxatio verò spinæ, vt ibidem rursus testatur Hippocrates (par. 3. tex. 19.) non solùm insanabilis est & impedimentum in operatione efficit, sed etiam vitæ nocet, non tamen adeò vt confestim occidat, inquit enim. Quibus ex casu spina inflectitur pauci sanantur ita vt dirigatur. Paulò pòst causam subiicit dicens: (tex. 45. 46. 47.) Si uertebra luxata fuerit seu intus, seu extra, seu ad latera paruo longitudinis spatio, cum in ea dorsi medulla contineatur, necesse est hominem vehementer lædi, & vt stupor partium inferiorum sequatur, si autem longo spatio paululum à situ declinauerit, læditur quidem homo, nihilominus non moritur, sed vix curari poterit. Sed caue ne spinarum quæ ex processibus oriuntur collisionem, pro vertebrarum luxatione accipias. Nam vertebræ articulis inuicem iunguntur, ipsis autem vertebris processus laterales iuncti sunt supra & infra tendentes, in quorum apice quædam sunt appendices spinarum similitudine quæ confractæ cum ipsis etiam processibus imaginem luxationis vertebrarum præbent. Post hæc declarat (tex. 51.) quod si gibbus fiat vertebris intus luxaris hoc etiam deterius est: Et si luxatio magna sit omnino insanabilis, & breui perimit, causam docens quod vrina & aluus his supprimatur, nullaque industria vertebræ suo loco restitui queant: nam cucurbitulæ non sufficiunt ad trahendum, machina adhiberi potest pectore obstante. Tria igitur in hoc exemplo obseruare debes: primum quod spinæ luxationes longæ plerunque minus malæ sunt breuibus: Secundum quod morbi huius generis non imbecillitate virium sed naturæ repugnantia sunt insanabiles. Vnde constat insanabilium morborum triplex genus esse, vel ob virium imbecillitatem, vel ob naturæ repugnantiam, vel vtrumque: Tertium quod insanabilium morborum quadruplex est ordo: quidam enim sunt in quibus sola deformitas nobis grauis est, quidam in quibus læditur operatio, sed vitæ non nocent, quidam in quibus operatio vitæ necessaria læditur, diu tamen cum hoc superesse possunt ægri. Vltimum genus quod pessimum est, breui necessario perimit, hæcque omnia in eodem morbi genere perspicua exempla ex Hippocrate tradidimus (59. 56.) In quo etiam illud continetur ex sexta Aphorismo. Quibuscunque à coxendicum dolore molestatis excidit coxa & rursus incidit, his mucores superueniunt: vnde crus tabescit & claudicant si non vrantur. Eiuscemodi igitur luxationes diuturnas igne curari consulit Hippocrates, vt inquit Galenus. Ex hoc genere etiam insanabilium morborum est lapis in vesica fellis & carnea abstructio ibi vel alio nobiliore loco. Sed sanabilium si sit in vesicæ collo, nam linteis imbutis erodente medicamento tenuissimo curatur. Lapis autem vesicæ si durus, vel magnus, vel annexus, vel homo admodum imbecillis aut corpus cacochymum, non sanatur, neque enim cachochymiam propter dolores & vigilias antea tollere licebit, sed plerunque magno artifice indigemus. Si verò obtortum fuerit intestinum, statim maximam olei quantitatem immittere vel ebibere oportet. Vt vel pondere ipso & maximè si post inambulet erumpat. Vermes etiam amaris fugantur aut occiduntur. Coralina etiam præparata ex lacte optima. Ramex autem fit fracto aut laxato omēto in scrotum: & supra ad vmbilicum & inguen: Resident cubando: & rupta magis dolent. Et cura ab initio est ignis vel causticum medicamentum.

Quartum exemplum in fracturis ex Hippocrate assumatur (par. 3. à tex. 28. ad 42.) inquit enim in libro de fracturis. Iā verò quibus ossa fracta & extra imminentia in suā sedem restitui nequeunt, instrumentis è chalybe reponere oportet, qualia sunt vectes atque id prima die vel secunda, post autem nō nisi post septimam, si neque febris neque inflamma

inflammatio accesserit: mediis enim diebus si reponere tentes conuulsionem excitabis, magisque facta repositione quam si reponi non potuerit. Quamobrem si reponenti conuulsio adueniat, os denuò extra sedem, si id comodè fieri queat, educere conueniet. Quibusdam verò ossa ex vulneribus antiquis deciderunt, quibusdam autem non, sed solum desquammata sunt. Et quibus recesserunt, quibusdam breui, quibusdam serò, aliis enim in quadraginta aliis multò etiam ante, aliis autem in sexaginta diebus. Generaliter etiam ossa parua & rara celeriter decidunt. Et quib. supparationes bene fiunt ac inde celeres carnium reparationes: nã carnis incrementum non leuiter ad hoc auxiliatur. Contrariis autẽ causis tardè quædam etiam recidere conuenit, aut quia aliter reponi non possunt, vel quia carnẽ pungendo lædunt, vel quia iã nudata sunt carne, quæ enim sic se habent necessario excidunt. Sed vbi toto ossis circulus abscesserit, membrum ipsum proculdubio breuius euadet. Inde post pauca subiicit (tex. 50.) Ossium verò recessus si honestè id facere liceat fugere oportet: cum si reponas pericula multa immineant, hominemque, propius deducas ad mortem quàm ad salutem, si non reponas, artis imperitus existimaris. Ex his patet quænam sit causa mortis in curatione scilicet quod ipsa actio grauis sit: & aliquos esse morbos adeò acerbos vt per quancunque exquisitissimam curam lædantur ægri, ac etiam pereant. Atque in his duo hæc sunt maxima mala, scilicet vt perdolorem abscessus aut conuulsio irritetur. Illud etiam memoriæ commendandum quod dixit: (6. Aphoris. 45.) Vlcera quæcunque annua sunt aut etiam diuturniora os abscedere est necessarium & cicatrices cauas fieri. In vulneribus verò recentibus vehementibus si tumor magnus non appareat) inquit malum (2. Epidem sec. 3. (Si verò appareat non valde conuelluntur nec insaniunt: laxi autem boni, acuti non ita. Si repente abscedant ad posteriora scilicet delata materia) conuulsiones cum doloribus, ad anteriores insania, lateris dolores, dysenteriæ rubræ.

Quintum exemplum erit in mala intemperie quæ ex obstructione oriatur, atq; hæc vt supra dixi in iecore puta calido & sicco & consimilis: aut pituita lenta & crassa contrariaque. In prima igitur constitutione his quæ incidunt ea quæ refrigerant & humectãt admiscebimus: insecunda his quæ exsiccãt & calefaciunt, nec quæ attenuant omittemus: inde quæ aperiũt & educũt iungemus. Metiri autẽ oportet noxã quã irritamentorum mora infert, & vtilitatem quæ sequitur, atq; id etiã viciſſim considerare debemus. In cibis quãto minus dabis, modo vires ferant, tanto melius erit. Sed etsi materia calida fuerit, sectio venæ multum prodest. Si autem frigida tum etiam intemperies magno cum periculo & semper cum iactura fiet. Sed si calida intemperies materia verò lenta, pugnantibus indicationibus sanguinis copiam in ægrotante considera. Frigidam verò intemperiem ex calida materia ortam verè inuenire non licet, cum illa tamen sæpe, sed tunc duo morbi coniuncti sunt. In vniuersum autem tales fermè omnes sanantur, nisi antequam obstructio soluatur materia accedatur. Ob id inedia optima est, rectéque facere videntur qui vt statim noxam senserint solo pane cocto contenti sunt, nec mirum si tales vel minima medicorum opera ad vltimam senectutem perueniunt, hæc enim est causa. Ordo autem intentionum curandi est: aluum mouere, venam secare, materiam præparare, membrum confirmare quodcunq; oportet.

Pro quatuor autem exẽplis proximè sequẽtib. sciendum est, quod febris est calor siccus ex corde lędens coctionem, & plerunque alia opera naturæ. Tres sunt eius primæ diuisiones: penes essentiam, ordinem & subiectum. Subiecti ratione triplex, in spiritibus ephemera, in humoribus, & in membris hæctica. Ordine triplex prima, media & coniuncta vt hæmitriteus. Essentia triplex, feruens, incensa & putrida. Feruens alia in spiritibus alia in membris, constituitque primam hecticæ speciem: ex humoribus autem in solo fit sanguine, quoniam in reliquis non est tantus calor vt feruere possint nisi accendantur. Manifestum est igitur hoc totum genus esse admodum facilis curationis. Est enim vt puer ad virum comparatus. Incensa fit in humoribus vel membris: tuncque ardet humidum oleo simile fitque hæctica secunda, nam tertia fit iam ardentibus solidis. Putrida verò similiter fit in spiritibus, humoribus, membris. Ita censet Galenus (3. de præsagio ex pulsibus c. 4.) Sed ego de membris dubito. Velut enim in phlegmone antequam cor eo possit affici homo moritur: ita de pestilenti hæctica. Sed non est contradicendum magno viro nisi cum error iacturam scientiæ aut operationi affert, hic autem non. Hæc eadem Galenus docuit sed obscurè: vt causam & distinctionem inuenire non adeò facilè esset. Vt verò genera dignoscantur & specierum signa auxilio sunt. Signa autem alia per se certiora, alia nobis. Febres præterea quæ in humoribus accenduntur quandoque compositæ sunt, velut duplex tertiana, plerunque simplices. Simplicium tot genera quot humores. Ex his sunt continentes, quod perpetuò eandem seruent rationem æqualitatis aut incrementi vel diminutionis vel simpliciter continuæ, quarum quædam exacerbantur singulis diebus quædam alternis, quædam τεταρταῖοι. Aliæ lentæ: cæteræ omnes continuæ, acutæ nominantur. Nam intermittentium nulla acuta aut lethalis esse potest. Si autem contingat aliquem sic mori vel alius ei affectus iunctus est, vel tu deciperis, cum continuam pro intermittente tractas, vel æger errorem admisit: vel constitutio est pestilens, vt vni accessioni putredo superuenerit. Galenus autem continuarum genus præterquam continentium & hemitriteorum adeo leuiter attigit vt vix agnouisse visus sit: nam libros de differentiis febrium & de pulsibus ac vtramq; methodum si quis euoluat, pauca de cæteris febribus inueniet. Vberior enim tractatio est dũ in Epidemiis Hippoc. exponere cogitur. Et scias quod omnes febres durã faciunt aluũ per se, & multò magis si materia calida

calida & ficca fit, quoniã exuruntur feces: & si frigida, functio à materia & qualitate simul impeditur ac læditur. Ergo si mollis fit, malũ.

Quæ feruore constant quod febres sint hoc solo signo deprehendi possunt, quod causa careant quæ modo tantum calorem excitare potuerit, ac pulsum magnum, velocem & frequentem efficere, quales sunt cibus, vinum, balneum, exercitium, venus, ira. Hæc enim non solùm febri simile quippiam facere potest, sed vigilias & febrem ipsam, tum abscessus in corpore prauis succis abundante. In bene etiam temperato bilem flauam vt tristitia, atram, timor, melancholiam. Timor quoque & subito & multo post longè plures maxime si diuturnus sit occidere solet. In infantibus autem statim comitialem morbum excitat atque admodum perniciosum. Tristitia tabefaciendo sæpe interficit, generat & flauam bilem ac febres. Febrium ergo feruentium genus à calore aliunde excitato differt, quod causam habet longius distantem, & manet pulsus vehementia: cùm in aliis, vbi causa cessauerit, vel momento pòst incipiat remitti: ab aliis autem febrium generibus suauitate caloris, celeritatis, distentionis maiore quàm contractionis incremento, & vrinis quæ sanis similes prorsus videntur, aut paulo plus coloratæ. Verùm ephemera iisdem signis ab incensis distinguitur, peculiariter autem quòd causam præcedentem habent, licèt non annexam. Coniunctum quoque in corpore sæpius dolorem, bubonem, cruditatem, obstructionem, vigilias, ex externis iram, tristitiam, timorem & gaudium ingens, verecundiam, purgationem. Caret siti, amaritate oris, dolore capitis (si non ex insolatione sit) & lassitudine, quæ sunt incensis ac putridis signa peculiaria. Positus etiam æger in balneo non horret. Septimum signum est quod soluitur cum modico madore. Cum ergo, vt Galenus ait (1. ad Glauc. cap. 2.) hæc signa tanquam chorum concinnum (quod in omnibus morbis est obseruandum) effecerint apertè pronuntiare potes esse ephemeram & exquisitam. Ideo ne vestigium vllum sorditiei relinquit. Contingit etiam nonnunquam in ea modicus horror aut frigus cum ex cruditate fuerit: quemadmodum & ante sanguineam simplicem, nam cruditas & horroris & febris causa est. Sanguinea verò ad tertiam diem plerunque durat (cum ephemera die vna ob substantiæ spirituũ tenuitatem soluatur) finiturque sudore copioso aut fluxu sanguinis narium. Sed antea ab ephemera differt caloris & mutationis pulsus maiore à naturali recessu, & inquies & capitis grauitas. Sed si non soluantur intra constitutum terminum, in incensam transeunt aut hecticam. Hecticarum proprium est vt calor ab initio suauis, processu autem tangendi mordax efficiatur, contrario more feruentium, at in incensis æqualis modus manet & mordax semper. Verum & hæctica prima manet, ephemera, vt dixi, vnica die finitur & ad summum cum ex obstructione fuerit intra tertium diem. Et si in bubonibus speciem continuè effecerit, intermittit tamen aliquando, aut saltem non irritatur à cibo, vt hectica. Et causam tunc habet conspicuam. Hectica verò cum confirmatur facit pulsum durum. Et omnis pulsus durus necessario est paruus & debilis, & in febre etiam creber iustò plus.

Incendentes cùm cœperint, vrinas efficiunt crudas, & celeritatem contradictionis, vt dixi, distentionis celeritate maiorem, & quietem quæ distentionem sequitur, quam superiorem vocamus breuiorem, ideò ea ex parte semper celebriorem, & in ciborum coctione manifestum vitium. Et quandoque apparent, inquit Rasis (30 com. trac. 3. c. 1.) Vrinæ crassæ & rubræ etiam cum dolore capitis, & non adest, febris, sed significant abundantiam humorum corruptorum circa iecur & obstructiones multas, cum periculo successuræ febris. Continuæ autem distinguuntur ab intermittentibus septem præcipuè signis, quorum quatuor à Galeno, primo ad Glauconem ponuntur. (cap. 8.) Quod nec cum rigore aut horrore aut frigore inuadunt: quoniam tamen antea dixerat (c. 5.) etiam continuas cum rigore leui incipere, scire oportet continuas admittere frigus ac rigorem aut horrorem quatuor in casibus: primo cum soluuntur iuxta illud: febre ardente habito rigore superueniente fit solutio, & hoc est bonum. Nonnunquam in initio mortiferarum febrium contingit magnus rigor, vt primo Epidemiorum (par. 2. com. 75.) quoniam iecur concutitur & conatur expellere magno nixu, & tamen non potest, igitur superatur illius expultrix à morbo & eius causa. Atque hæc de initiis. In quibus verò horror sæpius repetit, materiæ pars expellitur, pars in venis remanet, aliter continua non esset; quoniam ob id continua est febris, quia in venis materia seruatur, ideòque perpetuò accenditur, talésque febres ex genere coniunctarum sunt: vt hemitretæi veri & spurij. In quibus semel horror singulo die, aut alterius diebus horror & rigor reliquis horror tantum. Nam cum continua rigor solus alternis diebus vix contingit: singulis autem diebus si adueniat, duplicem: tertianam extensam efficit. At si horror ille sit, hemitritæus Agathini est à duplici tertiana multum differens, quamuis Galenus aliter sentiat (2. de Differentiis feb. cap. 8.) Differt enim à continua simplici ob accessionem, à duplici tertiana extensa, quod rigore careat & verè continua sit, neque enim vnquam soluitur sudore nec remittitur quartum quæ desinunt: & modo citius aut tardius, quod duplicibus tertianis extensis contingit, à quotidiana verò intermittente, quoniam cum horrore inuadit non frigore tantum nec intermittit: nec tantum in ea ventriculus afficitur. Quarto rigor inuadit mortem prædicens iuxta illud Hippocratis: (6. Aphoris. 46.) Si rigor incidat febre non deficiente, ægro iam debili, lethale est, nam si sequatur euacuatio, ab vtroque motu vires prosternuntur: si non cum materia & calor igneus ad cor contrahantur, vitalis extinguitur. Est etiam signum non bonũ cum ob defectum caloris naturalis hoc solum contingere possit. Videmus enim graciles ex quacunque causa horrere. Secundum signum est cum ac-

cessio superat viginti quatuor horas. Sed hoc communiter est: necessario tamen vt decernat quadraginta octo requiruntur, aut saltem triginta sex, dicebat Galenus sexto Epidemiorum (par. 2.com.24.) cum accessio tertianæ superauerit viginti quatuor horas extensa dicitur, cum autem triginta sex in numero continuarum habenda est, hæ enim ex permistione multæ pituitæ accidunt, at quartana nisi quadraginta octo horas excesserit non potest pro continua haberi. Tertium signum est, cum quæ ad incensas febres pertinent in pulsibus dicta maiora fuerint. Quartum cum inæquale fuerit incrementum ac quasi resiliens, nam intermittentes ad statum properant. Quintum quod sitim, amaritatem oris, capitis dolorem & lassitudinem maximè in cruribus ac sub renibus patiuntur, & continua hæc: tumet enim in his vena magna sub spina ob feruorem sanguinis & comprimit. Est etiam genus lassitudinis ob pituitam à cerebro descentem, quod ab ephemera soluitur: de quo hic non est sermo cum sit innoxium: sed de tendente vlcerosa & vt vocant apostemosa, hæc præcipuè continuas comitatur: & accersit. Quod diximus etiam de vrina adest. Sextum signū est exacerbatio quæ omnibus cōtinuis non continentibus necessario adueniт, vt Galenus docet (2. de differentiis feb.cap. 2. Vltimum locum arteria calidior, quanquam in hecticis manifestius.

Acutarum genera quinque: simplex quando intra quatuordecim dies terminantur, quæ autem intra septem acutæ valde, quæ verò intra quatuor accutissimæ: spuriæ quæ intra viginti & acutæ conuersæ quæ intra quadraginta. Communia omnibus symptomata grauia & morbi brauitas. Et quamuis acuta ad quadragesimum diem extendatur non tamen vltra quatuordecim dies perpetuum ascensum effatu dignum natura humana fert. Sic vt semper ad validiorem accessionem comparatio fiat. Quæ verò ita augentur eamque magno interuallo vt quartum diem excedere non possint acutissimæ dicuntur. Fiunt omnes acutæ febres ex materia calida aut vehementer sicca in venis, ob id nulla intermittens. Et si in magnis ardens dicitur, quanquam & quæ prope ventriculum & cor materiam habent acrem & feruidam aut salsam, ardentes etiam nominantur licet non propriè, maximè quæ à salsa pituita. Commune signum lingua nigra, primo de locis affectis (cap. 5.) & arida, sexto Epidemiorum particula quinta (com. 14. & 16.) sed adiicit posse mutari linguæ colores vel ex humore per venas, aut ex ventriculo ascendente, aut propter vapores præsertim ex pulmonibus. Fiunt & nigræ in quartanis & ex vteri affectibus citra magnam etiam noxiam, sed aridæ non sunt. Arida lingua vehementer sicca dicitur. Qua deterior quæ etiam scissa fuerit, lentæ autem febres ex materia frigida fiunt etsi in venis sit paruis, occultæ sunt præcipuè in senibus, quibus sunt familiares. Mites autem cum vires morbum longo interuallo superauerint: sæuæ exiguo, lethales & longæ ob virium robur, vel intermissiones. Tertianam continuam Hippocrates primo Epidemiorum. (par.2.tex.25.) appellat violentissimam, laboriosissimam, longissimam, scilicet in robustis viribus ob remissionem aliquam. Cum verò continentes seuæ sint & quæ in singulos dies exacerbantur magis quàm quæ alternis (quippe remissio dierum est & horarum) mitissima erit quæ alternis diebus remittitur, & alterius diei exacerbationem breuiorem duodecim horis habent, nam quæ quarta die solum exacerbatur & plus habeat interuelli, periculosior tamen est, ob humoris naturam. Et quæ in diebus paribus exacerbātur magis lethales, quoniam motus is non est à facultate, & iudicium differtur, ideò quanto breuiores tanto perniciosiores. Febres quoque nocturnæ si sæuæ sint, diurnis sunt periculosiores. Et cùm somnum noctæ impediant, vel vigiliis hominem conficiunt atque inediā, vel vitam vespertilionis agere cogunt. Mites autem diurnis sunt breuiores,

Lontitudo autem febris ob crassam lentamve materiam, aut affectum membri difficilem aut victus errorem sub quo medici peccata & anni constitutio & regio & curæ continentur (3.prognos.com.23.) Et materiam omnium febrium declarant morbi, circuitus, accessionum aut exacerbationum & symptomata. Cum verò sanguis corrompitur tenuior pars transit in bilem flauam, crassior in atram, dicebat Galenus secundo de differentiis febrium (cap.10.) Amphimerina continua fit ob pituitā contentā in venis paruis, vt quartana continua ex melancholia. Quamuis hæc, vt inquit Auicenna, raro accidat, quoniam quo plus intermittere incendium apti sunt humores, eo minus continuam febrem efficere, propterea quotidiana fermè semper continua est. Vbi ergo febris diuturna laboriosa & violenta sit, necesse est bilem crassam accendit, non pituitam. Fit autem bilis crassa ex sanguine crudo aut melancholiæ aut crassæ immisto. Cum verò tantum affuerit materiæ coniunctæ ac præparatæ tum obnoxiæ vt morbus superari nequeat exustis humoribus fit atra bilis exusta terribilis ille humor atque exitialis. Vnde spiritus extinguuntur. Ob idque iuxta mortem mærores inde terrores, non potest autem materia præparata neque in continuis, nec aliis perdurare plus centum diebus & ob id omnis febris quæ ex humoribus pendet si lethalis sit intra centum & viginti dies finitur, quantumuis lenta. Idem si sanabilis sit & rectè regatur. Nam sicut terminus acutarum, quæ continuè augentur est quartus decimus dies, & quomodocunq; augeantur vehementer: & si non continuè quadragesimus, ita simpliciter vnius materiæ quæ accenditur aut suppurat centesimus vigesimus. Cum verò semper vbi tota perfectè accensa fuerit, quod contingit in die iudicij frequenti decretoria fit crisis. Si centesima accendatur, cētesima vigesima iudicatur. Ideò vt hunc terminum definire duo exempla tertio Epidemiorum posuit Hippocrates (par.3. tex.27.& 80.) tanquam extremę prolixitatis. Cum autē materia accendatur ex calore febris & semine corruptionis, vt vidimus cum

incensa

incensa ex ephemera oritur, sequitur vt semper minus spatium sit inter diem iudicij & iudicium, quam inter initium morbi & inditium, ergo quanto prolixior est morbus, tanto maior proportio temporis ab initio morbi ad inditium ad tempus ab initio ad iudicium, vt in peracutis fit æqualitatis, vt à quarta ad septimam. In longissimis autem quintupla vt à centesima ad centesimam vigesimam. Hoc autem contingit quoniam quanto magis differtur iudicium eo melius materia præparatur, ideóque facilius absoluitur coctio. Inde separatur & expellitur. Sunt enim præparationis materiæ quæ communis est etiam non febricitãtibus quatuor partes, attenuare crassa, lenta diuidere, obstructiones aperire, aluum mouere. Quod optimè fit clysterib. pinguibus, conueniunt hæc in febribus ante coctionem ac in aliis morbis, reliqua tria pulchrè præstat serapiũ ex aceto & radicibus petrosilij & fænicul. Concoctio autem fit somno, quiete, vino, balneo, strato molli, tenebris, vnctione, frictione propriè pedum, integumentis, inedia. Hæc enim licet non per se vehementer, tamen coctionem iuuat. Dies ergo decretorij sunt septimus, & ante illum impares omnes, inde quartus: decimus inde nonus atque vndecimus post vigesimus & decimus septimus, post vigesimum vsque ad quadragesimum eodem ordine prorsus, nisi quod imparibus ante principales, nulla est vis: principales voco qui septenario distant à quadragesimo ad centesimum vigesimum per viginti procedatur. Indices, semper aut decretorij proximè præcedentes aut medij inter decretorium proximè præcedentem, vt vndecimus quartidecimi. Decretorij igitur præcipui sunt decem.

Interualla verò ex quibus recidiui morbi cum ipsis vnum constituunt morbum nisi reuersiones ex errore sint, vndè nec cum interuallis licet cẽtesimam vigesimam diem excedere: at cum recidiui fiant ex interuallo, necesse est interuallorum causam assignare: in sanabilibus autem facilius est, cum enim materia præparata à coniuncta & à corde longius disteterit, & præcipuè si frigida fuerit coniuncta calida, desinet ardere coniuncta antequam præparata accendatur. In lethalibus maior est difficultas, quo modo possit vinci materia, & tamen in Pario illo qui centesima vigesima die obiit sæpius febris reliquit eum, sæpius rediit, dicit Galenus quod hoc contingit vt in abscessibus, qui cum ad corruptionem tendunt, pereunte vi membri cessat dolor & febris. Sed in his non redit post modum nec dolor nec febris, in interuallis redit, nec in interuallis extinguitur vis membrorum: nec est par ratio materiæ quæ continetur in venis, quæ semper est aliena à membris, & abscessus in quo etiam partes membri corrumpantur: abscessuum & ratio est generalis frequentérque accidit, interuallorum exemplum in lethalibus admodum rarum. Dico ergo quod fit ad vnguem, vt in interuallis sanabilium morborum cum materia præparata est crassior ac multa & praua coniuncta pauca, coniuncta resoluitur antequam illa accendatur. Et sicut sanus paulo antequam incidat in lethalem morbum, bene valet, ita & æger interualli tempore: vterque tamen est adductus necessitati mortis, sed in sano non est necesse vt appareant aliqua signa mala, quia forsan materia illa nondum est præparata, nec concepit semina corruptionis: in eo autem qui est in interuallo iam concepit, aliter vt dixi superius non esset tota vna materia, nec possent apparere signa totius materiæ & lethalia ab initio morbi, licet autem interualla hęc & recidiui morbi casu fieri videantur, & ab anima mundi contingant, si tamen nihil sit quod impediat vtrumque solet fieri in diebus decretoriis, sicut obseruauit Hippocrates. (li. 1. par. 2. tex 83. & 85.) in Epidemiis. Et rarò recidiui morbi differunt vltra primam diem decretoriam sequentem. Velut si interuallum incipiat in quartadecima, redibit febris in decimaseptima, ad summum in vigesima. Et si in vndecima febris cesset, decima quarta reddit, quibusdam tamen quinta die iudicatis rediit morbus nono: aliis & vndecimo vel duodecimo, at post quadragesimam raro interuallum ad secundam diem decretoriam extenditur. Sunt etiam interuallorum duo genera, vnum quod, vt dixi, post iudicium imperfectum accidit, quod securius est: aliud quod sine illo. Vnde de primo genere inquit Hippocrates (2. Epidem. sect. 3.) Quæ relinquuntur post iudicationem reuersiones facere consueuerunt lienis tumores si non in articulos finiunt, sanguinis è naribus eruptio fit, aut præcordij dextri distentio, si non penetrauerint vrinæ, vnde in febribus recidiuæ. His enim manentibus necesse est eas sequi. Erunt ergo causæ reditus morbi quinque, Pars materiæ præparatæ, materia coniuncta decumbens in membro, materia coniuncta iam euicta, intemperies vel imbecillitas membrorum, vel obstructio & mala victus ratio. Sola prima facit reditum necessario, duæ vltimæ nisi cum errore: sed posterior omnino fortuita causa est. Secunda & tertia reditum faciunt nisi prohibeantur purgando medicamento, & locum vbi materia decubuerit fouendo. Cæterum omnis reuersio paribus reliquis, deterior est anteriore morbo: & quæ iam debilitatis statim superuenit pessima est, inquit Auicenna (2.4. trac. 1. c. 95.) Et in morbo laterali plane soluto lethalis est. Ex signis autem principalibus instantis reuersionis est quod vinum non sapiat, quod si etiam amarum videatur, certius est. Nam hoc modo etiam amaritatem oris de qua supra diximus intelligi volumus (10. 3. trac. 1. c. 2.) imò hec deterior est quam si quis per se amarorem sentiat, vinum tamen & cibi sapiant. Est & vigilia & sitis & lassitudo.

Febres autem trifariam soluuntur sponte & repente, vocatúrque crisis: sensim & medicamento. Exigit crisis stimulum materiæ locum, ideò in omnibus continuis si non impediantur natura vel materia, sectione venę, vel purgatione aut mala victus ratione fit crisis, & in die decretoria, nisi materia admodum praua sit. Et quandoque fiunt plures crises in eodem morbo, vt in Cherione tertio Epidemiorũ in septima, decimasepti-

ma, & vigesima (par. 2. tex. 79. & par. 3. tex. 30.) Et nonnunquam contingit vt fiant simul velut vomitu & sudore, primo Epidemiorum. (sect. 7.) Et crises quandoque sunt perfectæ cum tota materia educitur: quandoque imperfectæ vel quia solum pars materiæ educitur, vel cum materia, solum transmutatur: & quandoq; transmutatio fit sensim, velut cùm in sexto Epidemiorum in febribus quæ lassitudinem pariunt tusses siccæ decumbunt in articulos. Acutæ autem & in calidis regionibus continuæ febres, omnes ferme crisi terminantur si non opera medici impediantur. Vnum enim proprium omnibus febribus quæ in humoribus fiunt crisis: alterum incensarum coctio. Indicio est quod Hippocrates crisis nunquam meminit nisi in febricitantibus. Signa verò crisis sunt, materiæ natura, locus, & quòd medicus nihil egerit circa ipsum: & indicia tum ex motu materiæ, tum vexatione, tum initio transmutationis seu præsenti, vt in delirio, seu præterito vt sanguis è naribus in quarta, crisim similem ostendit futuram in septima. Inditia autem exacerbationum superuenientium parua contractio in pulsu, incrementum paulo pòst & ratio circuitus. Quæ autem continuæ ante trigesimum annum crisi non finiuntur, abscessu teminantur: intermittentium autem & post quadragesimum annum præcipuè autumno quartana: coctio autem quæ in excretionem terminatur vrinarum frequenter, alui raro, communis est vtrique generi, tertio prognosticorum. (text. & com. 23. 27. & 28.

Ex his magnæ quæstionis ac admir adæ solutio apparet: scilicet cur Hippocrates in primo & tertio Epidemiorum, qui soli & maximè legitimi eius habentur, nunquam in quadraginta duobus, quos connumerat ægris sectionis venæ nisi in Anaxione, nullius verò de purgatione meminit. Nam intentum illius fuit in illis duobus libris ostendere quod dixerat in tertio prognosticorum. (tex. 1.) scilicet quod febres lethales iisdem circuitibus terminantur quibus sanabiles. Palàm est ergo ex nuper dictis quod in his nihil oportebat operari. Accepit ergo ægros alienos in quibus præter rationē victus nihil adhibeatur quæ cum prætermissa essent statim admonebat: vt de his quæ in assumptione ciborum deliquerunt. Omisit & frictiones tanquam quæ possent ordinem dierum criticorum interuertere. Solum meminit balani, non vt auxilij, sed vt intelligeremus an sponte aluus demitteret an esset astricta? Sic ergo hi duo libri primi censeri debent, & ad solam contemplationem conscripti. Nam quod de Anaxione meminit sectionis venæ, fecit vt doceret quod perperam medici sui temporis existimabant, nihil prodesse venæ sectionem in morbis: vel, vt Galenus ait tertio Epidemiorum. (par. 3. tex. 79) vt eos coargueret quæ non vltra quartum diem sanguinem mittebant. Cùm ergo in dies dolor augeretur, constat illum, si sanguis non fuisset missus, moriturum, & multo ante trigesimum quartum diem, in quo sanatus est, fuisse. Voluit ergo nos docere quod in febribus manet idem terminus sanabilium & lethalium. In abscessibus non solum terminus sed exitus qualitas auxiliis cedit, manente tamen ratione dierum iudicatoriorum. Velut in quartodecimo sine sectione venæ periturus in trigesimum quartum translatus per ordinem tali iudicio correspondentium seruatus est. Nam quæ Galenus dicit de vsu præsidiorum ab Hippocrate, sed omissam eam narrationem ab illo ceu notam: falsum est omnino: Siquidem adiicere illum decuisset quod ex vno quoque boni vel mali fuisset subsecutum, aliter alleuiationes illæ & rursus incrementa, quæ ipse in dierum vim & præcedentia signa refert, ad auxilia rectè aut perperā adhibita reduci poterāt. Hi ergo libri planè ad θεραπευτικὴν pertinent, cum in aliis horum auxiliorum haud obliuiscatur. Ait in sexto (par. 7.) Anginosi quibus rigor febrilis superuenit celerrimè moriebantur, nec quicquam memorabile his proderat: non ventris turbatio, non venæ sectio: quibusdam etiam sublingua venas secui, & sursum purgaui. Simile est illud, quomodo potuerit pulsum ignorare, cum in collo per se pateat? & si non ignorauit, quomodo potuit illum prætermittere? nam agnouisse pulsum patet, cùm mentionem faciat venarum quæ in temporibus pulsant, in initio libri de locis in homine. (sect. 3.) & in fine libri de alimento, & in secundo Epidemiorum, & vbi agit de furore? omisit tamen illius tractationem, tanquam non exactè cognitam, cùm aliam haberet exquisitè cognitam, cui etiam cæteris paribus magis fidebat. At dices quomodo sine pulsu potuit pronuntiare de febricitantibus? maximè quòd à febre essent liberi? Vt de Hermocrate tertio Epidemiorum (par. 1. tex. 8.) cognouit igitur febrem Hippocrates ex caloris qualitate, respirationisque exactissima notitia atque longè maiore quàm ea quam Galenus tradidit, qui illustrandæ pulsuum scientiæ intus, maximam partem alterius nobilioris cognitionis prætermisit.

Intermittentes verò ex eisdem omnibus fiunt humoribus præterquam sanguine, ad genera tamen tria reducuntur iuxta circuituum numerum: oportet autem causam omnium esse similem & pro natura humoris diuersam. Fiunt enim in accessionibus, Rigor, horror & frigus. Rigor differt à tremore quod quiescentibus etiam rigor adueniat totúmque concutiat corpus: tremor autem est vnius membri vt habetur in libro de tremore & palpitatione (cap. 6) Fit autem rigor in febribus, vt ibi docet (cap. 5.) tum secundo de symptomatum causis, dum calor truditur versus cor inde confertim exit, ac denuo retropellitur, atque sic concutit corpus, huiusmodi autem nihil habet commune cū horrore alio modo cum materia acuta super musculos ex venis spargitur: vnde punctis illis concutiuntur, & simul artus, ex eóque oritur tremor, tum frigus ob dolorem. Rigor enim ex vtrisque constat Ex bile igitur cum sit acutissima, fit rigor, ex pituita, quoniam adeo acuta & tenuis non est, horror. Frigus autem in quartana, quod naturalis calor eum humorem magis reformidet.

Sed

Sed si ex venis in accessionibus materia eiicitur ac super musculos spargatur, cur magis fellis vesica afficitur in tertiana, & in vomitibus nihil sanguineum apparet? sed vomitus aquæ pallidæ aut viridi similis. Sin autem ex propriis vasis defertur humor quomodo in tertiana tantum bilis euomi potest, vt capacitatem vesicæ fellis quadruplo superet? Et quonam pacto ex vesica super musculos omnes bilis deferri potest? nec videtur vomitus ei similis quod in illa continetur. Ergo vt omnibus satisfaciamus, cùm tertiana, exempli causa, inchoat, fellis vesica plenior iusto est, & acriore humore quàm esse debet, venæ quoque tum eo humore, tum maximè seroso redundant. Vbi verò in fellis vesica corrumpi cœperit, iecoris vis protrudit quicquid in illo est, atque simul omne venosum genus: nam vbi omnia mouentur quæ sunt vnius generis ab vno principio illa moueri necesse est: vis autem expultrix in iecore admodum valida, extruditur ergo ex venis mordax humor cũ aquea parte vndique & maximè in ventriculum & reliquas cauitates, vt non sit sanguinis vllum vestigium. Sed ex fellis vesica in illius imum non in cauitatem, quia meatus ille non penetrat interiorem tunicam: ideo excitatur vomitus, serosáque excernuntur bili mista. Quocirca humor ille in propriis vasis certo circuitu coaceruatur & redundat in venis, túncque rigorem generat. Quod verò non ex frigore sed mordacibus vaporibus rigor contingat experimento colligitur. quoniam & à frigidæ balneo quidam horrent aut rigent, quidam non. Inditio etiam est ex venis solum humorem extrudi in accessionibus quod in ardentibus febribus soluatur rigore febris, ex venis protruso extra humore, sed non id protruditur quod febrem facit: neque enim concalefacto corpore sudor tantus proueniret: sed ex paruis venis is contingit: nec febris ex materia extra venas contenta, vt nec in ventriculi cauitate: quare & quibusdam intermittens in continuam transit. Interim calor naturalis ad cor contrahitur. Vnde in initio accessionum sitiunt, & eo magis cum vapor etiam biliosus simul cum naturali calore ad cor defertur. Fit ergo tum æstus magnus atque reciprocatio, eóque etiam calor magis augetur. Porrò calor naturalis ad principium suum fertur, ob id quod cor cum primum per arterias fœdum vaporem traxerit, ea enim via minus impedita & atractio vehementior illico sinistra parte qua arteria magna oritur constringit se: vnde contractio celerior & pulsus humilior sentitur altera parte scilicet dextra. Dilatat se & sanguinem affatim ad se trahit quod etiam in aliis membris videmus cum ex dolore intumescunt. Adeóque ea pars distenditur altera præmitur vt quasi abscessum, si diutius protrahatur accessio, contrahat, atque ita interit. Iecur verò sensum qualem plantæ habet, sed exquisitum, quòd sit principium.

Cur verò singulæ febres suas habeant periodos, causa est, quod cũ sanguis calidus sit & humidus promptam habeat vtranque qualitatem ad corruptionem: ideo statim vbi semina corruptionis contraxerit sanguis ex febre quæ iam accensa est accenditur, fit ergo febris continua: at pituita, quoniam frigida est, diem vnam exposcit antequam accendatur: ideò illius accessio quotidie fit. Quoniam verò materia crassa est, durat illa decem octo horis, reliquis sex, vt Galenus inquit, magna vestigia adhuc febris retinet. Horrorem parit quoniam mediocriter attenuatur. Sedem habet in venis quæ sunt inter iecur & ventriculum, ideò nauseam & fastidium cibi parit, & si malè cedat, terminatur in cachexiam. Mihi verò anno M. D. L V. dum eâ laborarem, ideò stomachus affligebatur, vt existimarem me venenum assumpsisse. Et si per integrum diem perseuerasset, id symptoma non videbar posse sustinere. Contingit ergo id ex obstructione circa illud: nam materia non continebatur in concauo cum nausea non adesset, nec febrem fecisset, appetebam etiam cibum, quia nerui sexti paris non erant læsi, quod materia esset in imo magis & intima, & vis cerebri à quo illi oriuntur valida. Initium vniuersale est decemocto dierum, terminus à quadragesima ad sexagesimam diem (1. 4. tract. 2. cap. 46. & 48.) maior illius portio est incrementum. Proprium eius est inæqualitas, nã sæpe augetur ac minuitur (atque adò vt medici in ea non satis experti mundum hominem esse existiment) antequam ad vigorem perueniat. Diu frigent pedes, & hora inuadit communiter vespertina. Ob has causas, licet rarissimè ex humore vitreo vel valde crudo fiunt quintanæ, has enim solum Galenus (1. Epidem. par. 3. Com. 2.) se vidisse testatur: quanquam Hippocrates ponat septimanas & nonanas. Tertiana quia fit ex bile quæ est calida & sicca exposcit duos dies vt corrumpatur, ideo accessio in tertium diem differtur. Et ob tenuitatem durat duodecim tantum horis, secundo de crisi. (cap. 3.) septémque diebus id est, periodis terminatur, rigorem parit ob tenuitatem & acredinem. Proprium eius est æstus & sitis ingens & amaror propter naturam humoris & propinquitatem iecoris ad fel & magnam concussionem. Salsum enim & amaror, vt quarto de simplicibus medicamentis (cap. 21. habetur, in terrea substantia ambo consistunt: sed salsum in tenuiore calidiore ac sicciore magisque elaborata. Ob id sitis hæc non ex salsilagine sed resolutione fit, quæ deterior est, quamuis faciliùs extinguatur. Sedem habet in fellis vesica. Quæ autem spuria est, vt sæpe dixi, longiores habet accessiones, & quandoque visa est, vt Galenus ait de adolescente, primo ad Glauconem, (cap. 8.) durasse ab autumno vsque ad ver. Quartana cùm ex melancholia frigida & sicca fiat, tres dies vt ardeat poscit, quod difficillimè succendatur (1. 4. tract. 2. cap. 61. & 62.) & accessio eius est horarum viginti quatuor, ob crassitiem. Et durat per annum, id est, centum viginti accessionibus, qui vt dixi, maximus est febrium quæ in humoribus accenduntur terminus. Dies enim intermittentium accessionibus numerari, præter Galeni authoritatẽ, docet id, quòd secus agẽti tertiana tredecim

diebus finiretur. Frigus in accessione illi proprium est, quoniam ob crassitiem humor non mordet: immiscentur tamen, quanquam quidam rigores breues ob bilem flauam quæ nondum exquisitè ex vsta est. Fit frigus contracto calore ad cor vapores noxios. Simili causa qui conualescunt, à cibo refrigerantur, contracto enim calore ad ventriculum destituuntur extrema, cùmque id fiat in quartana absque impetu, ideo tale frigus diuturnũ est. Sunt autem frigoris tum in his tum etiam aliis morbis differentiæ tres. Est enim quod ab ægro solum non à tangentibus percipitur, minus malum, pessimum quod in solis tangentibus medium quod & ab ipsis & ab ægro sentitur. Sedem habet quartana in liene, mitissimúsque est morborum qui ab huiuscemodi humore fieri soleant. Ideo à magnis morbis etiam iam factis superueniens libera, teste Hippocrate. (Sexto Epidem. par.6.tex.7.) Dicebátque quod si sanguine narium non soluatur, aut vrinis crassis in periculum abscessus ægrum deducit. Si vnum eorum contigerit securos à periculo reddit. Et quartana quæ fit successione febrium ex humore illarum exusto fit: quæ autem inchoat ex naturali melancholia.

In vniuersum cum intermittentibus quinque sint mommunia, membrum mittens, & etiam iecur, recipiens ventriculo membrum patiens & agens & est cor, instrumentum emittendi venosum genus & sedes seu principium, vt in tertiana fellis vesica, in quartana lien, in quotidiana ventriculi venæ non fit febris intermittens nisi propria affecta sede, ob nimiam imbecillitatem, vt non trahat humorem, seu repletionem, vt trahere non possit, seu ob obstructionem vt trahere vel remittere non possit. Ob id ergo quartana secura est, nisi adsit tumor splenis. Nam tunc manere necesse est imbecillitatem in liene, ideò & febrem, ideò tandem oboriri hydropem, quæ est finis febrium longarum malè terminatarum. Commune etiam est intermittentibus maximè quartanæ ob interualli magnitudinem cum præparata materia à præcædente accessione semina incendij concipiat, vt aliqua arte interrupta vna accessione desinant, quia deest fomes. Omnibus etiam commune est vt ventriculus malis humoribus repleatur, in quartana crudis, in quotidiana humidis, in tertiana torridis, quibus cuta impeditur. Ex his etiam patet omnia consequentia sibi inuicem respondere in intermittentibus: horas accessionis duodecim, decem octo viginti quatuor: tempora vniuersalia septem quadraginta centum viginti: circuitus vnum diem duos tres, symptomata rigorem, horrorem, frigus: nam horror medius est, vt Galenus vult, inter frigus & rigorem. Membra, vesica fellis lien, venæ inter ventriculum & iecur. Sudor verò qui subsequitur intermittentes, fit ob vehementem caloris agitationem, dum it redítque ad cor (manet enim multo post) & ob tenuitatem materiæ quæ maiore ex parte serosa est, & quoniam per venulas ad cutim protrusa est. Propter primas duas causas maximè fit in biliosis, propter tertiam in æstate. Cum verò in febribus horror non adest nisi cum culcitra eleuatur, ostendit vapores acres, & ideò etiam materiam, scil. vel tenuem, vel cutim raram. Intermittentes ergo febres tot causis magis terribiles sunt continuis, cum tamen nulla continua periculo vitę careat, vt sensit Hippocrates. (1.Epidem. par.3.tex & com.3.) nam perfectæ alimenti coctioni nullum tempus relinquit: vt contrà, nulla intermittens ex calida materia lethalis esse, quoniam ab abscessu non pendet. Cur verò intermittentes cum crudis vrinis securæ sint, continuæ cũ his quæ concoctis similes sunt periculosæ, causa est: quod in intermittentibus sunt omnia tempora in vna accessione, ideò initium vrinas crudas tenues semper ostendit, incrementum & vigor (separata à sanguine materia & vrinæ mista) crudas crassas. Quo in casu cum non ex assatione proueniunt, nihil supra morbum regium demonstant. Indicium vt supra dixi earum est linteum.

Cum verò quotidiana & duæ tertianæ, trésque quartanæ eodem modo singulis diebus inuadant, distinguas eas à propriis signis: Et si singillatim præsertim quartanæ inuaserint. Et hæc similitudine periodorum tertianorum aut quartanorum tam in magnitudine & symptomatibus quàm in horis & præuentu. Fieri enim potest vt quotidiana duarum tertianarum symptomata præferat ob bilis vim quæ sensum magis mouet & circuitum efficit, & tamen erunt sicut tria grana piperis in hemina aquæ. Cúmque intermittentis accessio breuis est & declinatio longa, cutis densa est vel materia crassa, pauca tenui iungitur vel tenuis profunda est. Sed si initium longum est, reliquum accessionis breue & mite, declinatio longa est, quoniam paulatim materia crassa pauca spargitur: néque etiam generalia tempora sibi in longitudine respondent, nam sanguinea febris ferme tota status est. (3.de crisi ca.4.) cum longiorum morborum status vna vel duabus accessionibus terminetur, vt ante dixerat. Nihilominus vbi vigor morbi non faciat longiorem accessionem aut exacerbationem, totius morbi longitudo ex illarum quantitate decernitur. Tempora autem intermittentium non sic ex coctione materiæ metiri oportet, quoniam, vt dixi, quælibet accessio integrum morbum & maximè si excretione finiatur refert: nisi enim materia concocta esset vel prope nec excerni vtiliter, nec febris cessare posset. Erunt ergo tot crises quot accessiones: & vrinæ coctæ etiam in ipso initio aut fermè erunt. Si tamen non finiantur excretione, minus coctæ videbuntur. Contingit ergo illud quoniam materia quæ accenditur expellitur: ideóque nec præparatæ iuncta eam statim accendit, nec ab obnoxia cuius maxima pars in magnis venis est impeditur, & intermittentes in quibus magna fit excretio necessario breues sunt, & plerunque interuallũ habent: continuæ verò copiam humoris declarant. Distinguuntur igitur intermittentium tempora iuxta materiæ quæ succenditur multitudinem & coctionis perfectionem. Ideò declinatio à principio coctione dignoscitur,

citur,quoniam paucitate materię similis illi esse potest. Tempora vero generalia cognoscuntur vt Hippocrates docuit (2. Epidem. sect. 1.) quoniam symptomatum & morbi incrementum declarant morbum augeri, vt etiam accessionum longitudo, vel materiæ crassitiem: sic & si anticipet, vel tenuitatem. Hæc tria igitur si conueniant incrementum morbi declarant. Si verò anticipet & longior sit,minus tamen sæuiat,tunc materia diminuta est. Declinationem autem accessionum Hippocrates cognoscere docuit primo de victus ratione in acutis (tex. 46.) cum pedes thorace calidiores fuerint: quod etiam in exacerbationibus est obseruandum. Cum enim sanis iuuenibus proprium sit æqualiter toto corpore calere, in inclinatione febris extrema magis incalescunt, quia exterius calor propellitur. Quod si perfectè pectus ad temperamentum redit & febris ad interuallum.

Quoniam etiam sæpe dubitatur an febris ad integram remissionem redeat?seu in continuis cum materia per crisim expellitur,seu non,seu in intermittentibus in quibus vestigia sorditiei relinqui solent primo ad Glauconem (cap. 2.) atque ob id in primo casu etiam peritum medicum febris fallat, in secundo autem non adeò latere potest, in intermittentibus verò etiam difficilius deprehendatur ob sorditiem: & quoniam, vt Auicenna inquit (l.4. tract. 2. cap. 2.) putridas febres solet antecedere molestia, quam ipse almeliletu vocat: Quæ est lassitudo cum dolore capitis & pulsatione somnisque perturbatis, pandiculationibus,oscitationibus, venarum & hypochōdriorū tensione ac totius corporis grauitate tum præcipuè capitis, nausea quoque & muci vrinæque abundantia, deiectionibúsque fœtidis, tum impedita spiratione pulsúque frequenti ac calore, licet non tanto vt febris dici possit, tantum verò interest hoc cognoscere ab ea quæ dicta sunt de ægri securitate diligenter animaduertere oportet, quod simplices omnes febres licet extensæ quæ cum rigore adueniunt intermittunt, dicente Hippocr. (4. Aphor. 63.) Quibus in febribus quotidie rigores fiunt,his quotidie febres soluuntur. In cæteris considera si omnino remittuntur symptomata illa continuis propria: tum si contractio distentione velocior non fit: tamen illud haud fallax signum quod etiam imperitis in ore est, si vires restaurantur, ipséque æger lætus est ac ad operationes promptus:hoc enim ostendit febrem intermittere, etiam si multa obstare videantur. Nam hæc duo sequi non possent, nisi æger alimento restauretur. At nunquam nisi in pueris aut superflua inedia extenuatis:si non cesset causa aliqua robur minuens vt fluxus aut dolor:febre manente plus cibo restaurari quam absumantur, quoniam concoqui is perfectè nequit, vires poterunt. Itaque signum hoc proprium est exquisitè,quia calor naturalis immutatur.Nam etsi in ventriculo id accidat,in iecore emendari aut in mēbris poterit. Quòd si iecur imbecille parum alimenti bene tamen concoqui poterit. Ergo nō restaurari febrium omnium etiam hecticarum si non sanantur proprium signum est.

Pestilentes autem febres aut spiritus putrefaciunt, vt in Anglico sudore, qui intra diem perimit: aut humores, quod sæpius euenit: aut membra quod pernitiosissimum est, atque ideò breuissimum. Exemplum aut ab intrita in oleo carne quæ in clibanum defertur cape: si enim ibi quiescat, clibanus autem concludatur, breui oleum accendetur, ardebitque primo ipsum tum postea caro: apparebit autem fuligo multa non vermes, non teter odor vllus imò si iam semi computruisset odor ille extingueretur. Ita factâ ex incendio febre, neque fœtor in excrementis,neque vermes gignuntur, nisi ex excrementis ipsis: præsertim cùm æger pinguibus in victu vtitur;quòd si secus talia appareant, pestilentem morbum nuntiant;vel si non iudicent, vt Galenus vult tertio Epidemiorum (par. 2 com. 4. & 3. com. 71.) qui etiam breui mortem superuenturam eius docet. Si igitur carnem illam cum oleo in sole vel alibi collocaueris vbi neque à vento perfletur, neque ferueat, primum caro putrescet, fœtebit, vermésque generabit. Inde etiam oleum ipsum corrumpetur. Propter hæc igitur neque biliosos neque iam febre correptos facile pestis inuadit. Sed neque in vehementibus caloribus aut frigoribus, præsertim siccitati iunctis, hic morbus sæuit, & si sæuienti talis constitutio superueniat eam extinguit. Sed si cum iam putruerit, in clibanum enim deferantur omnia credibile est,quam celeriter absumentur caro atque oleum:quandoque immensum & tetrum fumum sparget. At verò citra id iam parato ad incendium oleo in fimo omnia sepeliantur, pariter putrescent atque ardebūt. Quatuor igitur iuxta hunc modum differentiæ erunt prima incensarum febrium,secunda eorum quorum humores putrescunt,non tamen accenduntur, horum conditio leuior prima sed periculosior: tertia est cum in his febris accenditur quorum nemo fermè euadit, cum putredo iam corporis habitum vitiauerit, ægérque duplici graui affectu laboret:& putredo tam grauis sit vt semetipsam quasi genuerit certe accenderit. Quarta cum putredo & febris simul inuadunt vt in pestilentibus constitutionibus & contagio: quæ mitior est tertia, aliis duabus longè deterior, patet ergo ratio cur omnis pestilens febris contagiosa sit, quoniam ex putredine ortum habet, quicquid autem à putrido tangitur putrescit, aliarum autem febrium nulla. Quoniam verò quod afficitur quantitate vel qualitate totum aut pars, aut vtroque afficitur, in incensis, neutro modo totum afficitur:spiritus autem & membra quātitate non qualitate vniuersim afficiuntur, qualitate autem non,statim enim interirent: in pestilenti qualitate non solum spiritus & membra,sed etiam humores afficiuntur,non tamen qualitate. Sunt enim putredinis varij ordines: quod si vniuersim putredo inuadat humores, necesse est omnes qui vexati fuerint statim interire. Signa verò harum febrium 3. de præsag. ex pul. cap. 4. & ex obseruationib. sunt color faciei rubens, nigricans inæqualis

inæqualis & splendens qualis in herpete & erysipelate, oculi à balneo flammei aspectu tactúque calidi euadunt, excrementorum & vrinæ fœtor, sed anhelitus certius significat. Vnde si incensæ febres è putrido fierent humore, saltem hoc commune signum esse deberet: vrinæ aliis crudæ aliis sanis similes, aliis turbidæ, nonnullis quippiam telæ araneæ simile inest, aut globus lineus, fastidium cibi & vomitus, nausea enim si ex consensu principalium membrorum fiat: vt plerunque in his: lethalis omnino est, si crudis ab humoribus nisi euacuentur & nutritioni & venæ sectioni aduersatur. Nec euacuationi locus est, calor corporis mitis, nam incendium non adest, sed putredo. Cæterum inquies magna, & vigiliæ assiduæ, bubones iuxta aures vel sub alis aut inguinibus aliisve locis anadegmata, quoque fit præcox expulsio, aut ob magnam proportionem virium ad morbi causam, aut ob nimium naturæ sensum, aut grauem materiæ noxam, quod pessimum est: vt primum breuis solutionis signum. Dijudicat autem status, dolor quoque capitis assiduus & cordis palpitatio, excrementa nigra liuidaue aut ærugini similia quoniam compendiosior quàm in aliis febribus ad humores hos via: vnde etiam in quibuscunque morbis hi colores non tolluntur, nisi sublatâ particulâ (1.4.trac.4.cap.2.) Sitis vehemens, pulsus languidi, cætera sanis similes, lingua arida, hypochondria tensa & dura: his decem septem signis præponderat fermè, si constitutio talis sit vt nemo eo tempore mortuus sit ex consimili morbo. Vnde vel omnino proprius erit & incensa febris aut illis pestis, vt dixi, aut Epidemius. Horum signorum quæ à facie, oculis, nausea, capitis dolore, cordis palpitatio ne ac bubonibus sumuntur tum vrinarum fœtore, propriè magis pestis quæ ex contagio solum prouenit, Galeno vt reor & antiquis ignotæ: anadegmata ei quæ aëris vel aquæ vitio contrahitur, cætera communia maximè turbidæ vrinæ. Videtur autem de simplici pestilenti optimè illud dictum ab Auicenna: Hæc febris tepida est exterius, interius vrit & plerunque perniciosa. Rasis verò duobus signis illam docuit agnoscere, cum in continua febre æger sæpius vomit, & præsertim si pestilens morbus vagetur, pestiferam febrem esse scito. Proximum signum est fœtor omnium exeuntium. Et quamuis in peste omnia principalia membra afficiantur, non tamen æqualiter, sed alia magis caput tentat, alia cor, alia iecur: Vnde etiam curandi ratio initium sumere debet iuxta pestis naturam. Vniuersum tamen eius genus tanto deterius est incensa febre, quanto hæc feruida ex qua nemo perit.

Causæ autem omnium febrium generaliter sunt sanguinis feruor, occlusis cutis foraminibus per quæ respirare solent, id contingit cum calefacto corpore homo se vento aut frigori exponit, vt docet Galenus (3. de tuen. san. cap. 10. & Auic. De Remed. Nocu. Trac. 2. cap. 2.) nam halitu corporis ne exeat vndecunque prohibito ephemera accenditur, atque ex ea si humores in corpore praui sint, febris incendens, aut abscessus, aut putrida. Et scias quòd putrida febris, quoniam materia eius mobilis est & à natura inuicta, plerunque parit abscessus internos, & cum materia abundauerit, nec defuerit robur virium, internos & externos simul, quæ verò externos solum generat perseuerátque augendo ea sola est qua multi, si diligens cura adhibeatur, seruantur. Materia autem hæc non solum praua dicitur, sed etiam, vt Galenus ait, si corrupta aut plurima, vel minùs calida aut frigida, aut acris vel crassa, serosa aut lenta. Numerauit generales conditiones materiæ creandis morbis obnoxiæ. Sed quædam ex his si ad calorem comparentur, non procreant morbos, vt crassities & lentor, frigiditas verò etiam prohibet: & multitudo ferendi labores potiùs causa est, vt in Athletis olim perspicuum fuit. Igitur causæ magis obnoxiæ sunt humores putridi, corrupti, serosi, acres, calidi: sunt aliæ quinq; causæ his non minores morborum creandorum, imbecillitas, aut senum & venere exhaustorũ, si insueti sint si particulam aliquam laxam habeant vt pectus, nam statim in eum locũ confluunt humores: si iam coacti sint aliquo in loco, si cibus sit in ventriculo, maximè cum frigus calori qui exercitatione contractus est successerit. Adeo enim potens causa est exercitium à cibo generandos morbos, vt Galenus in libro de cibis boni & mali succi dicat (cap. 3.) Adeò à cibis motus vnusquisque vel imprimis damnatur, vt ex eo omne morborum genus progigni soleat: nisi prius aut laboribus pluribus cruditates dissipentur aut concoquantur. Exercitio vero calor comparatus vti saluberrimus est si moderatus sit, nec frigori homo post se exponat, ita vbi frigus succedat deterior est omni alio calore, quoniam vires debilitat, & humores intimos dissoluit. Vnde ob id periculum Apotherapiam Galenus imperauit (3. de tuen san. cap. 2.) sunt & aliæ causæ creandorum morborum communes, vt mala victus ratio, sed hæc intermittentium magis propria: vt corruptio aëris & aquæ, Epidemiorum & pestiferorum spontaneorum & contagium cæterorum.

Mediæ autem febres inter incensas & ephemeras, quæ ex abscessibus oriuntur, nam in exteriorum ac interiorum non propinquorum membrorum cordi abscessibus: cerebro tamen excepto: mediæ fiunt ephemerarum & intermittentium: cerebri & pulmonis continuarum & ephemerarum. Neque enim vrinæ vt in incensis mutantur, & quæ cõtinuæ non sunt accessionem habent, & tamen nullam peculiarem materiam obtinent, sed iuxta abscessuum mutationes variantur, & symptomata incensarum cum habeant, ephemeris non sunt molestiores. Quæ verò in empyemate fiunt mediæ sunt incensarum & hecticarum, & sub nocte exacerbantur, nec humectantibus ac refrigerantibus curantur. Cæterum cum nullo in humore sint, ex incensarum genere esse non possunt, neque symptomatibus quotidianæ cui similiores sunt tamen assimiliantur. Quę autem in cerebro materia febrem accendit, vt Pythioni tertio Epidemiorum. (par. 1. tex. & com. 1. ad 4.) ex huiusmodi genere sunt, ideò

ideò citra vrinæ coctionem seruatus est, tantam tamen noxam in principali membro, & quoniam plerunque in venis humor est qui exprimi solet, alia comitatur febris quæ coctione indiget, atque in aliis membris, sed longè rarius. Incensarum autem & putridarum quæ non secundum naturam malignæ appellantur, neque enim eo seuitiæ quò pestiferæ peruenerunt, prauitatem tamen incensarum superant, aliæ multitudine laborantium, vt Epidemiæ dicuntur, haud tamen lethales: aliæ secundum naturam quoniam omnibus hominibus ex generationis ratione eueniant, vt inquit Auerroes. (3. collec. cap.8) Variolæ, morbillique. Commune est autem omnibus mediis generibus vt in deterius extremum non in eodem ægro sed per constitutiones delabantur. Velut abscessuum in putridas, emipyematum in hecticas, variolarum in anadegmata. Vnde imperiti medici illa cum morbillis confundunt, sæpe etiam in carbunculos, hæc autem pestifera.

Quoniam vero cura victu, medicamentis, & manuum opere, constat: Victus autem ratio duplex, vna cum morbus acutus est, alia cum diuturnus. Qui acutus est dum sæuiunt symptomata (modo syncopis periculum absit) nunquam cibum aut somnum nisi in dolore admittit. At si periculum immineat, turpe est, inquit Galenus: (12. Artis cur. cap.3.) nisi antea occurrat medicus offam panis vino diluto intinctam dando. At si morbus est vehementissimus nec tamen breui solui potest, vna spes, inquit ille (10.Artis cur. cap.5.) in robore virium superest, nam aliter nutriendo morbus ægrum perimet, aut non nutriendo inedia. Tales autem sunt abscessus cordi proximi vel cerebro iuncti vel iecoris: aut febres quæ syncopam inducere solent. vel ardentes quæ non remittunt. At si morbus aliquanto mitior est, nutriendus est leuiter horis quibus remittitur. At si longior est nec vrget epicrasi vtendum est. Meminit huiusmodi Galenus duodecimo artis curandi illis verbis (cap 8.) Vt ea quæ contristant vacuentur, si modò id fieri nequeat, de doloris autem cura agit (per Epicrasim sanetur, quod si nec id fieri possit vt medicamenta quæ stuporem inducant exhibeantur. Quid autem sit docuerat iam in nono dicens: Ergo quod corruptum est id alienum à natura est (ca. 10.) quod tale est id se auferendum dictat: Si ergo cum viribus imbecillibus corruptela incidit, vtique quod affectus remedium est, id cum virium custodia pugnat. Si quidem affectus vacuandum esse præcipit, idque vel vena incisa vel purgatione: horum autem neutrum ferent imbecillæ vires. Quoniam igitur in omnibus eiuscemodi repugnantiis incerta succurrendi ratio est aliâs omnino insanabilis affectus relinquetur, aliâs spatio & ægre, idque si nactus fuerit magnum medicum, sanari poterit. Oportet enim vbi indicationes ita sibi aduersantur, & paulatim quod vitiosum est vacuare, & paulatim in vicem quod salubre est pro eo reponere, vocant huiusmodi vitiosi succi curationem Græcè Epicrasim. Hoc autē ferme est quod Auicenna dixit tertia primi (Doc.2. cap.7.) cúmque corpus repletum fuerit malis humoribus atque tenuibus ipsum bene nutriētibus copiosè reficies. Et sæpè conceditur illi qui prauis abundat succis vt rem bonam largiter comedat. Constat ergo, vt ad Galenum redeam, tres illum in dolore ex mordentibus humoribus) si modo curari debeant, nam acriores aliquando curati irritantur) constituisse ordines: verum generaliter renutrimus ab euacuationibus vt vires reficiamus, & vt malo humori bonus misceatur. Sæpius ergo purgando, sæpius etiam nutriemus. At sæpius purgare conuenit quia vires totius humoris purgationem non ferunt, vel quia non æqualiter præparatus est, vel quoniam totum educendo, periculum est ne viæ lædantur, aut quoniam vt temperetur humor ob acredinem necesse est, & donec totus temperetur eandem ob causam moram non admittit. Inediam etiam ægri non ferunt ob hecticæ periculum vel paucitatem alimenti in venis, aut ventriculi imbecillitatem. Ergo vbi morbus fert inducias, nec materia admodum contumax est, nec æger medicamenta horret, rectè administrata epicrasi difficillimi affectus sanantur. Restat autem ab initio vt validissimis medicamentis dum robur virium adest, vtamur, nutrire autem non solum boni alimenti cibis, sed etiam causæ & affectui contrariis, eóque ordine vt quemadmodum in febribus ab initio melius, versus vigorem minus: ita à purgatione statim copiosius, attenuando versus sub sequentis purgationis tempus. Conuenit autem maximè hæc curandi ratio, his qui ob tenuissimos humores exhalantes in syncopis periculum incidunt, ideo Galenus. (12.Methodi cap.6.) eam diligenter prosecutus est.

Vt igitur de ciborum natura dicamus, octo in illis considerare decet: Quantitatem, Naturam, Synceritatem, Mutationem, Qualitatem, Pinguedinem Ordinem & præparationem. In quatuor primis non est varietas opinionum, nec pro ratione temporum aut morborum, debent enim esse moderatæ quantitatis, corruptioni non obnoxij, absque excrementis & facilis coctionis. Verum qualitate non simpliciter temperati optimi sunt omnibus aut qui boni sunt alimenti, sed his, vt Galenus dicebat libro de cibis boni & mali succi (cap.10.) præstant: Contrarij, vt dixi, morbo causisque eius. De pinguedine non leuis est disputatio maximè in lentis febribus, cupiunt, enim quidam alere multum nutrientibus. In vniuersum tamen si coctio differatur plus alimenti quantitate aut qualitate assumit æger: verum si viribus constantibus paulo plus, si debilitantur vires necesse est multò plus cibi illum assumere. Fieri enim non potest in morbo sanabili vt vires aliter minuantur crescente morbo, nam tunc facultas opprimitur. Quod si coctio procedit, sed vires minuuntur, minus das quam oportet. Sin autem vires constant cum coctionis incremento in ea ratione victus perseuerare debes, tunc verò morbus quandoque augeri videtur, quandoque minui. Prima indicatio

catio est à morbo, secunda à viribus, tertia à causa, quarta à consuetudine, inde natura, ætate ac consimilibus Quantum verò consuetudo possit indicant horæ edendi, egeredi meiendique Occasionis autē, tempora morbi & accessionum. Deterius etiam est in qualitate peccare quam in quantitate. Nam Hippocr. illud (2. Aphor. 10.) Non pura corpora quanto magis nutries tanto magis lædes quantitati & qualitati licet communia sint, qualitas tamen id habet præter quantitatem, vt etiam accendatur, vel alio modo noceat, cum in qualitate multum nutrientis etiam quantitatis incommodum includatur. Vnde Galenus octauo Artis curatiuæ hæc habet (cap. 2.) Expedit igitur tales homines illis nutrire cibis qui neque medicamentosam vllam sensu perceptibilem uim habeant, sed nec ipsam quod nutrit plurimum, quando hoc quoque si exuperat vitio non caret: prin ipio namque nec quod in eorum agitur ventriculo coctio exacta est, nec si ventriculus ea superet, quod in venis obiter absoluta est. Quod si hic quoque haud magnus fit error, saltem tertiam (quæ singulis partium propria est) difficile fuerit in omnibus illis ritè perfici, Conueniet profectò huic, & vt frigidum humidum quodammodo nutrimentum exhibeas, vbi corpus tum calidius tum siccius olito redditū est, quare commodissimus est huic ptisanæ cremor ad vnguem coctus, in quo nullum sit superfluum condimentum, vtpote qui & refrigerare & humectare & sine siti seruare hominem possit, cum eo quod nec halituosum nec siccum nec humidum detinet excrementum. Cum igitur hæc in ephemeris quæ omnium mitissimæ sunt febriū dixerit, quid de incensis senserit nemini dubiū esse debet, in quibus materia corrupta ne augeatur periculū vrget. Nihilominus in cura quartanæ cōtinuæ Auicēna inquit (1. 4. trac. 2. c. 66.) Et licentia in carnibus in hac minor est quā in intermittente, ideo caue hoc. Ob id videtur carnes concedere in ea nā de intermittentib. haud dubium est vt videbitur (12. Artis cur. cap. 6.) Et in curatione febris cum syncopi minuta: Si autem vires exigant, pullos exhibebis cum aceto & omphacio conditos. Quæ sententia sumpta est à Galeno (lib. 12. ca. 3.) & fuit etiam Rasis & Alexandri, qui etiam præter cæteros visa concoctione in ea quæ ex humoribus fit crudis, exhibet alas gallinarum & ante coctionē in febre ex sanguine, oua inter ea quæ refrigerant numerans. Videtur & Auicenna (1. 4. trac. 2. ca. 55. & 56.) in cura quotidianæ continuæ sentire si quis ea verba: Et præparentur cibi eorum iuxta tempora & vires variando, vt his quæ diximus intelligitur in capite præcedenti, vbi de intermittente loquens ait: nec properes exhibere pullos & quæ eis sunt similia, nisi cùm vires sunt imbecilles, aut morbus iam est in declinatione. Brudi autem rationes quibus carnes & oua in acutis tum aliis continuis concedere nititur (lib. 1. c. 1. & lib. 2. cap. 16. & 17. & lib. 3. cap. 7. & 9.) omnes in hoc vno peccant, quòd id non differant meliorem fieri conditionem ægri proportionémque virium ac morbi causam augeri, quod necessarium est vt vtiliter exhibeantur: cùm nos sequentes Hippocratem & Galenum deteriorem semper fieri minuique illam proportionem ostendamus ratione efficaci, quæ etiam vbi non probat, relinquit libertatem in his casibus iure talia, tū vinum exhibendi. Duas tamen præcipuas affert alteram pro vino, ex Hipp. dum inquit (3. de victu in acutis tex. 41.) Cum verò in huiusmodi morbis vehementem capitis grauitatem vel mentis læsionem suspicatus fuerit à vino penitus est abstinendum aquámque tunc dare oportet vel vinum aquosum flauúmque & prorsus odore carens, atque ab ipsius potione aquæ exiguum superbibendum, nam hoc modo vini potentia caput mentémque minus tentabit. Altera ratio ad cibos pertinet abundè nutrientes quos afficere ob concoctionis contumaciam affirmat vel qualitatem vel quantitatem. De quantitate satis constat, quod eam adeò minuere licebit vt nocere nequeat. De concoctionis difficultate sunt oua ex confesso quæ multum nutriunt faciléque concoquuntur. Quin etiam alicam concedit Galenus & eam in ventriculo diu manere affirmat antequam concoquatur. De qualitate potest multis modis præparari vt alimentum quod ex eo cibo exhibetur frigidum sit, & minimè corruptioni obnoxium. Quinimo, inquit, videtur Galenus ob concoctionis difficultatem magis reformidare Petrionæ victum, quam ob qualitatem: siquidem illum reprehendit quod assas carnes exhiberet. Inde probat victum Anglorum ex natura, regione & consuetudine, quódque errori minimè obnoxius sit, nam idem à principio ad finem morbi seruari sine noxa potest. Hunc exponit, ius gallinæ cum endiuia, buglosso, violis, hordeo, prunis, vuisque passis coctæ (12. Artis cur cap. 5.) Id probo, nam cum in febribus non membra sed spiritus absumantur, nisi sint liquefacientes, non melius quam pulli iure spiritus reparari possunt membra, ptisana incocta illi nutriuntur: nam vino non rectè Quod enim ad Hippocratem attinet, non de capitis dolore sed sola suspitione loquitur. Vinum enim non quia calidum aut humidum aut quia repleat caput, vt Galenus existimat. [1. de tuen. san. ca. 11.] noxium est aut pueris aut febricitantibus. Sunt vina non calida, & piper longè calidius in Amphimerina ab ipso exhibetur: est etiam siccum non humidum, & si humidum esset & pueris & febricitantibus ea ratione maximè conueniret, dicente Hippocrate: victus humidus febricitantibus omnibus confert, maximè verò pueris. Sed nec quia caput repleat [quanquam id non abs re sit] quia oligophora non id agunt, maximè si quis aquam misceat ac etiam super bibat, vt docet Hippocrates: ipse etiam porrum cum ptisana exhibet, porrum autem magis quàm vrinam cum sit acre valde petit caput. Multi etiam sunt febricitantes in quibus nec caput afficitur, nec vt afficiatur periculum est, vt præsertim morbo laterali laborantes quibus vinum minus quam aliis competit Ergo ob id vinum prohibetur pueris & febricitantibus quod aquam omne

vinum

vinum (quantumuis album, lene & aquæ illi permisceas) ardentem contineat qua cruda omnia impelluntur, atque ideo in vitæ discrimen vocat. Indicio certo est quòd acetum quibuscunque febrientibus non solùm innoxium est sed etiã valde vtile, administratúrque omnino sine periculo, quoniam longè acrius licet sit omni vino, & multis etiam calidius, quod nihil penitus quantumcunque acre ardentis illius aquæ contineat. De carnibus autem quas in continua biliosa & pituitosa exhibet febre, cum non necesse sit in eis solida adeò restaurari & ad spiritus reficiendos: ius illud sufficiat, non rectè sensit. Quæ etiam ab Auicenna produntur omnia ambigua sunt. Nec debemus vbi euidentibus rationibus & Hipp. ac Gal. autoritate generaliter aliquid sancitum est, dubiis quibusdam illius verbis moueri, aut in dubium reuocare sententiam. Solum obseruare decet, cum ob succos tenuissimos qui facillimè exhalant, syncopem timemus: tunc enim dabimus alicam, panem, ouorum vitella, testiculos gallorum, suillum cerebrum assum, austerosque fructus ac vinum. Alexander autem vbi methodo agendum est, non tanti apud nos esse debet vt sine vlla ratione ob illius autoritatem de hominum vita periculum facere velimus: fuit enim empiricus medicus, non Hippocraticus. Suspicor & irrepsisse mendum, quòd oua inter vehementer refrigerantia connumeret. Ad Brudi argumentum respondeo, quod oua & carnes obsunt quia difficulter commutatur ob pingue humidum, tametsi parua quantitas eorum exhibeat. Sic & modicum ferri difficillius in puluerem redigitur magno lapide, facile etiam ardent hæc, & licet præparentur, natura non mutatur, sed noxa minuitur. Ergo in continuis febribus, duobus dictis casibus exceptis, vinum non conuenit nisi concocta materia: caro & oua cum declinant, maiorque pars materiæ educta fuerit. Ptisana autem hordeacea mediocriter alit, teste Galeno (1. Aph. com. 4.) Panis autem coctus in iure pulli ventriculo gratissimus est, plurimúmque nutrit (1. de Alimen. c. 5.) Qui verò locus dicitur (lauatur autem superfusa sæpius calida donec super natet) minus nutrit minusque obstruit. Plus tamen nutrit tota ptisana: & ptisana tota ptisana colata & lacte peponum, quod refrigerat, citque vrinas. Angli ergo his iuribus sed adeò coctis vt carnis cremorem referant absque pane dum febricitant nutriuntur, prodest autem debili ventriculo, exilique habitui. (10. Ar. cur. cap. 3. Alica autem ex Zea (nos speltam vocamus) admixtis mali punici granis, diu manet in ventriculo, sed non corrumpitur & bilis feruorem maximè reprimit, ideóque biliosiori vẽtriculo vtilis. Sed videtur. Galenus primo de victu in Acutis his verbis (com. 27.) Quod neque alteri cuipiam inest eorum quæ medici languentibus dare consueuerũt, verbi gratia, ouis, gallorum testiculis, alis, columbis iuuenibus, piscibus & quæcunque id genus sunt, nam & panem & chondrum commemorauerat. Verum abunde falluntur qui sic interprætantur, cum oppositum velit. Conformiter enim loquitur his quæ paulo antè dixerat, scilicet Hippocratem è numero potius eorum esse qui tenuius nutriunt, quam qui replent: eosque qui ægros repleat dignos magis esse Thessalo quã Hippocrate. Cuius rei manifestum est indicium, quodq; ad prauos medicos hoc, cum subiiciat: Nullum autem horum alimentorum dissecat, nec humectat, atque id maximè mirum. Itaque ex hac autoritate reprehendi deprehendimus eos qui sua ætate talia exhiberent febricitantib. non commemorari quæ ipse exhiberet. Hipp. autem potus vinũ, oxymel, mulsa quæ ex mellis parte vna, aquæ verò trib. aut quatuor constabat. Cõducit & febrib. ex pituita & melancholia oxymel cũ pipere gustu iucundũ. Erat autem mulsa cocta & cruda in vsu. Et nonnunquã aquam coctam exhibuit ex aliis autẽ largiter, non vt nostro tempore, vt Galenus testatur (3. de victu in acut. c. 42.) Alios potus sua ætate consuetos enumerat Hippoc. in eodem libro, his verbis. (tex. 43.) De reliquis potibus cuiusmodi est hordeaceus & qui ex herbis viridibus, vua passa, vinaceis, pyris, cuico, myrtis, punicis & aliis parantur, in morbo ipso scribetur. Nos extincto in ea auro vel incoctis coraliis vtimur, iucunda è tamarindis vel prunnis. Odorata è cassia, nuce myristcia, florib. rorismarini, coriandro. (Vide 3. De morbis in fine.) Ad cordis affectus è semine citrij vel boraginis aut melissa. Ad vermes & intestinorum ac ventriculi dolores è ceruina scobe. Ex sacchar͡o & garyophylis ad multos vsus. Ad ciendam vrinam è glycyrhiza, & adianto commoda podagricis. Aqua optima corrugat palatum, effusa multum strepit, munda, perspicua, qualitatis omnis expers, & splendidæ telæ in superficie, quæ nullũ animal procreat, citoque calefscit ac refrigerat, quæque cito legumina coquit. Quod si sæpius ac diutius in vasis moretur etiam excocta sorditiẽ nullã relinquit.

Ordo verò generaliter talis est, si humorũ bonorum quantitas conueniens adsit, pauca & rarò exhibimus. (1. Aph. com. 17.) Si defecerint aut corrupti sint sæpe, sed multa viribus validis, pauca imbecillibus, morbi tamen ratione tanto minus, quanto facultas vitalis validior fuerit. Inquit enim (De victu in Acut. com. 44.) Ob vitalem facultatem sani edimus & bibimus, aliaq; vitæ munia exequimur. Propter hanc eandem ad ægri ad cibos potusque procedimus. Cum igitur vitalis facultas valida fuerit naturalis imbecillis, nec ægros nutrire expedit nec ferunt: Si vtraq; valida, non expedit, ferunt tamen: Si vtraq; imbecillis, expedit, sed non ferunt. Si vitalis imbecillis, naturalis valida, nec expedit, nec ferunt. Porrò facultatem, naturalem esse imbecillem & morbum magnum seu causam esse, idem fermè est cũ eius robur in cõparatione intelligatur. Quæ ergo vitalẽ facultatẽ exhauriunt, sunt impedimẽtũ in respiratione, animi affectus, sed omniũ minùs ira, exercitiũ, vigiliç. (113. trac. 1. c. 5.) Quæcunq; autẽ syncopim curant facultatem etiam restaurant, vt aër frigidus, purus, aqua frigida, odores boni, vinum cum offa panis, vitelli ouorum, succus carnis ex duplici vase vel ex tosta cum semicocta inciditur, inde fermè cocta exprimitur: somnusq; & lætitia.

inter medicamenta. Gemmæ fericum, garyophyli, been album, enulla & margaritæ, sampsuchus, Buglosam verò [inquit] [trac. 2. cap. 4.] secure exhibeat & non verearis ex ea noxam, vtereque cum omni quod in potu tribuis & in cibo das. Etiam consueuit dari in potu, & aqua eius destillata. Naturalem autem facultatem exonerando leuamus, & cum his quæ iecur confirmant. Pro temporum autem morbi varietate in generalibus [modo materia illius tota maneat] copiosius ab initio [si cruditas non adsit] ad vigorem vsque perpetuò subtrahendo, vt primo Aphorismorum docet Hippocrates. (à 6. ad 10. Aphor.) nec ipse in abscessibus nisi post duos dies à iudicio, nec Auenzoar in febribus nisi post quinque cibum adaugent. (1. de victu in Acut. tex. 25. tertio Theisir trac. 1. cap. 13.) In accessionibus autem & exacerbationibus tempora, more, & causas obseruare oportet. A summo enim vigore initiū succedentis accessionis medio interualli, si id tempus sufficiat, iuxta eius breuitatem & morbi magnitudinem, cibus parum nutriens paucusque ac tanto dilutior dandus est, nam sani consuetum cibum in nouem horis, quarum mediis vehementissima fit actio, conficere solent. Si non sufficit & vires ferant, à cibo prorsus est abstinendum donec morbus mitescat. Si non ferant, adsit autem phelgmon in iecore aut ventriculo aut febris ex obstructione, vel plenitudine, nec in initio nec ante dare oportet. In aliis considerandum si non extrema vehementer perfrigerentur, ante accessionem dare licet. Si perfrigerentur etiam expedit. Et si morbus iam processerit & febris ex calore ac siccitate ortum habeat, corpus quoque squalidum, imbecille, sensibile acrique humore refertum fuerit, aut ventriculus, etiam necessarium, vt decimo Artis Curatiuæ habetur (cap. 3 & 4.) Sed si non ipso vigore citra caloris magnitudinem squalens sit, in ipso summo vigore & ante humectante alimento madefacere oportet. At si cum caloris magnitudine squaleat, tantisper differendum donec illius magna pars euanuerit, ita docet ibi, tum in vndecimo (cap. 6. cap. vlt.) De somno autem longè aliter se habet, in initio enim nunquam, in vigore persæpe conuenit. Ciborum verò ordo est, vt quæ optimè nutriunt, velut pullorum alæ præponantur. Et si ventriculus sit imbecillior liquefactæ. Si corruptio timetur, abstinendum. Galenus autem quæ aluum subducebant, vt olera, præponebat, existimans pylorum fore in imo ventriculi, cum à dextra parte sit & minore palmo fundo elatior quare cum talia parum nutriant, ventriculum eneruant. Itaque cum nec ante bonos cibos noc post quæ aluum moueant conueniant, relinquetur vt talium nullus sit vsus, nisi cùm sola exhibentur.

Præparationis autem generalis quinque sunt species, Assa, Tosta, Elixa, Frixa, Iurulenta. Assa & tosta adipe irrigari debent, plurimum nutriunt quoniam plus habent pinguis humidi, & ob id etiam difficilius manduntur, & ob vtranque causam difficilius reliquis concoquuntur, & ex his magis assata in veru, ficciora enim sunt, vnde tostæ super prunas plus eis etiam nutriunt. Vtraq; tamen horum minime putredini obnoxia, & paucorum sunt excrementorum. Quinque igitur ex conditionibus quæ febrientibus debentur, tribus atque præcipius tosta & assata elixis sunt deteriora. Cum etiam præter id calidiora sint ac ficciora. Sanis ergo, vt dicebat Erasistratus validæ tum ciborum tum potuum facultates tempestiuè quidem assūptæ maximum iuuamentum afferunt. Vtilia erunt ergo assa & tosta elixisque longè præstantiora, tum quod ex eis minor quantitas sufficit ad vires reparandas. Comminui autem gladiis in tenuissimas partes, & diligenter mandi debent. Vtrum verò colliquatæ carnes elixæ febrientibus magis conueniant? vehementer febrientibus & robustis minus nocent, tostæ conualescentibus sunt vtiliores, Iurulenta quæ in lebete pluri aqua quàm iure coquuntur, plus & melius elixis nutriunt. Nec in ore aut ventriculo difficulter subiguntur. Subiguntur è carnibus facillimè omnium pullorum & perdicum alæ eædemque optimæ sunt. Cæterum speciatim si quis præparationum modos expendat, pauci admodum febrientibus conuenirent. Vuluulæ ergo botelli farciminàque omnia, nos bufccham plenam vocamus, ouis etiam condimentis intestinis inditis constant & coquuntur, subuertunt ventriculum & vt quęcunq; alia mista generali ratione difficulter conficiuntur. Lucanicæ verò cum carnes contineant etiam difficilius, Isicia meliora sunt quæ tamen omentata appellantur, nos temacla dicimus non bene concoquuntur in sartagine, ob id nec in ventriculo, pectorique vt reliqua frixa nocent. Minutum, quòd in tenuiores partes caro vel pisces diuidantur melius concoquitur. Puls & pulticula, ptisana deteriora sunt, quia ex farina fiunt. Succus autem & cremor quò facilius subiguntur eo minus illa alunt. Patinæ à vese dictæ, quæ caseo constant (tyrotaricha vocantur) omnino incommoda Crustatæ quas nos pastellos appellamus duriores sunt, sed meliùs nutriunt & suauiores sunt. Quæ patina non crustata condiuntur multis odoratis, gustum quod ægris minimè conducit, minus etiam emphractum quod gustodensius est, parumque à farciminibus distinguūtur, nisi quod carnes recipiunt nec intestinis includuntur, sed in patina coquuntur. Patinæ fructuum & olerum tortæ quasi nostræ sunt. Differunt etiam ex modo. Nam quæ super prunas assantur inferiora sunt his quæ in clibano. Assauras vocant cum carnium patinæ in eo coquantur condimentis admistis. Differunt & partibus ipsis, vuluæ, sumenficatum, pernę, offellæ quæ sunt carnium pulpæ. Sunt etiam iura diuersa, album, diabotanon, viride, nam herbis constat & celebre, vt etiam nigrum laconicum constabat sanguine præcipuè hędino. Verisimile est odoratas & acres herbas illi fuisse admistas. Velut & hypocrima quod ex silphio, sapa aut melle, aceto lacte, caseóq; fiebat, aliter ligusticum cū menta adduntur. Quod verò acre est nec coquitur, copadiū dicitur. Introitus genera sūt hęc seu

embammata

embammata vel moretum quale apud nos alleata. Opyporum verò è genere materiæ salsæ. Salacacabia autem densiora. Melizonum odoratis constabat: commodum iter facientibus liquamen pingue est, alitque, nos è suibus & anseribus seruare solemus. Antiquis mos fuit omnia odoratis condire, vt sal, oleum liburnicum, liquidiora autem hydrogarum, œnogarum, oxygarum, iungebantur aliis hæc potius vt defrutum. Erant & in embammatum genere quæ ex oleribus fiebant, vt nostrâ etiam ætate, vocabantúrque pulmentaria, & vt nos sinapium, ita olim lasseratum, absinthiatum ab herbarum nomine. Admitti possunt ex huiusmodi quæ appetentiam excitant & morbi materiam præparant. Hæcque ex Apitio.

Si quis ergo in huiusmodi excessu aliquo qualitercunque aberrauerit materiam præparatam & coniunctam magisque etiam obnoxiam augebit. Cum tamen morborum tria sint genera: vnum quod perpetuo superat vires, idque mortem breui affert, & ab omni cibo etiam irritatur. Secundum quod perpetuò & planè superatur à viribus, & mite quod cibum admittit celeriterque finitur. Tertium quod nec perpetuo superatur, nec perpetuo planè à viribus superatur: tres habet, species primam in qua morbus magis aut diutius vires vincit quam vincatur, qui mortem multo post affert, cibúmque in remissione admittit: Secundam in qua vires perpetuò morbum superant, sed exiguo excessu: ideò in ea aberrare in nulla ex octo ciborum conditionibus licet, & tenuissimo vti victu necesse est, nam periculosissimus & breui ad salutem terminatur. Tertiam in qua non perpetuo sed vicissim vires vincunt & vincũtur à morbo, sed tamẽ exiguo interuallo in hac cibare in remissionibus oportet, & quod cõcoctũ sępius purgare. Hęc non habet certã temporis metam, sed vel ob magnũ virĩu & morbi discrimẽ, vel ob longius intermissionis tẽpus quandoq; tuta & breuis est.

Ergo initium curæ in febribus à causæ curatione sumitur. Siquidem morborum qui à materia originem ducunt, alij iam subsistunt quoniam causa manet nec vrget, vt collecto crudo humore in ventriculo, hincque causæ & morbo cura debetur. Aliqui qui non subsistunt quia causa vrget & non manet: si semper fiunt, vnde sublata causa nil est reliqui, vt febres ardentes. Quidam non iam subsistunt, sed aliud genus quod subsistit procreant, cum causa manet & vrget, atque hi periculosissimi sunt. Et vtrisque curatio debetur, vt cum ex tritæophies hectica fit. Causam cum volueris auferre, vacuum ventriculum, & aluum fluidam habere oportet. Si igitur ventriculus cibum contineat, nil melius vomitu ex aqua tepida: si non licet in feruente crapula, somno discutiatur. In abscessibus pectoris aluum subluere docet. (1. de victu in Acutis, tex. 45.) Hippocrates, id est, κλύσαι, vt malit cibum incoctum descendere, ne tempus venæ secandæ prorogetur. Quæ verò cruda iacent citra iecur, melius est vt quiescant ibi, nam & melius concoquuntur ac nutriunt, & nouas obstructiones non progignent. Sunt autem crudi humores tam calidi quàm frigidi, vt habetur libro de cibis boni & mali succi. (cap. vlt.) Hi si in ventriculo sint nec alia prosint præparati præsertim si grauent, medicamento non longius trahente purgandi sunt. Sed nec vbi præcordia tument venam secare tutum fuerit. Quarto de tuenda sanitate (cap. quinto.) licet alioqui venæ sectio materiam minuere soleat, corpus verò semper per se refrigerat, plerunque etiam motum in sanguine cit. Adeo vt inferuida ex sanguine si vsque ad syncopim detrahatur sanguis & præsentissimum & vnicum sit auxilium. Quoniam enim in febribus sanabilibus materia obnoxia causa est omnium malorum, toties sanguinem mittere expedit quoties in periculo versamur. Galenus tamen dicit si expedit, totus ab initio detrahatur. Sed vbi ob timorẽ non detraxeris quãtum oportuit, aut omissa fuerit sectio venæ aliquo casu, melius est etiã sæpius repetere quàm ægrum morti obiicere. Vrina rubra plerunque venæ sectionem exposcere videtur, quoniam pingue humidum ardere significat. Cum verò tum illa tum flammea vel ex admistione bilis vt in morbo regio vel ex iecoris incendio procedat, vtrique causæ venæ sectio vtilis est. Obstructiones inde aperire, aluum, vrinas, sudores per initia ciere, Paulus iubet. (lib. 2. cap. 18.) Quod tamen quando fieri, & quomodo non debeat docebimus. Incendium quoque & corruptionem cohibere, quibus omnibus acetum satisfacit. Dissecat, attenuat, corruptionem prohibet, flauam bilem extinguit nigram educit, atque ob hæc tandem etiam refrigerat & humectat. Oxymel vero præstantissimum, siquidem mel etiam attenuat estque suauissimum. (3. De victu in Acut. tex. 38.) Quamobrẽ Auerroes Serapium acetosum de duabus radicibus mirum in modum commendat, aperit enim obstructiones, dissecat & attenuat, uixque irritat quod summum est malum ab initio, sed temperatum tanto magis est quãto melle saccharum. Sed & petrosilium cordi ac iecori confert. Frictio quoque materiæ vtilis est & vaporem educit, ideò cruribus, inde brachiis, post secundum spinam, administrari debet, vt docet Galen. 11. (ar. cur. ca. 3.) qui cum eodem loco iubeat crudos humores non mouendos, palam est frictione humores non moueri. Quæ autem valida est sic vt corpus excalefaciat, periculosa est, ne colliquatis humoribus illos in loca respirationis impellat & interimat. Semper autem aduersa febri Hippocrate & Galeno testibus Sexto Epidemiorum (Sec: 3. tex & com. 31.) Porrò materiam & febrem nonnunquam curat emplastrum ex malua & violæ purpureæ herba, cum oleo floris eiusdem tepidum spinæ dorsi carpisque ac malleolis applicatum. Sanguinem enim & spiritũ temperat, quod sub spina vena & arteria maxima iaceant.

Sextum igitur exemplum incensarum continuatarum febrium, cum id medicus præcipuè intendat vt materia obnoxia non augeatur, sed si fieri potest antequam coniunctæ iungatur, concoquatur. Ideò verò ne natura impediatur obnoxiam minuendo vtrique occurrimus. Ipsam verò incensam febrem quinque

quinque auxiliis maximè extinguimus: Aëre, Balneo, Auertentibus ad extrema Epithematibus, sed præsertim cibo medicato, ob id ptisanam hordeaceam adeo laudauit Hippocrates. (1. de victu in Acut. tex. 18.) cum enim facile concoquatur & putredini non sit obnoxia, dum à febrili leui calore mutatur noxam noxa compensat. Peculiarem autem in abscessibus pectoris vtilitatem habet. Motus autem incendium prohibet. Motum iuuat apertio obstructionum, & si minuere liceat, multitudinem attenuare, dissecare, concoquere, quàm celerrimè fumum tenuioremque partem educere, atque parum imprimat in spiritus ac membra refrigerantibus ac confirmantibus, tum excrementorum irritamentis atque aliis auxiliis efficere. Aërem ergo in ardentibus iuxta Galeni consilium. Artis cur. cap. 14.) præcipuè mutabimus subterraneis cubiculis & ad septentrionem versis, ab euripo etiam aliquo auram excipientibus. Pauimentum quoque assidue aqua irrorandum: spargendumque floribus & germinibus frigidis humidisque, cuiusmodi, inquit conciliator, sunt vitis, salicis, myrti, rosarum, violarum, & nympheæ. Sic & vbi frigidior materia febris autem tepida fuerit moderatè calidis. De balneis verò peculiariter à nobis alibi actum est. Victus autem ratio morbo magis aduersari debet: medicamenta causam morbi respicere. Ab initio igitur vino abstinendum diutiusque in lentis febribus, quia incrementum longius protenditur, securissimum est hoc auxilium sed lentum, quare vt sufficere queat, oportet materiam peccantem non esse mobilem aut valde prauam aut obnoxiam plurimum abundare. Si ergo sanguis abundet aut morbus vehementer vrgeat, venam statim, vt dixi. (9. Artis cur. cap. 4.) secabis, sanguinemque mittes donec vires ferunt. Nam si ex ea sectione in ardentissima febre syncopis eum corripiat, biliosorum humorum excretio vtilissima subsequitur. Corpus enim bifariam & expurgatur & refrigeratur. Itaque corruptio non obstat quin vsque ad animi deliquium sanguinem detrahamus. Sed si corruptio processerit eousque detrahere haud licet, vt Galenus paulo post docet. Vires enim tunc integræ non erunt. Si verò materia morbilis sit, statim vel mittere sanguinem vel purgare conueniet, vt quarto Aphorismorum habet (tex. 10.) Nam tunc anima Mundi consentit & motui materiæ & naturæ irritationi. Materia etiam ipsa tenuis est, vnde periculum ne in aliquod membrum principale decumbat, turgentem eam veteres appellarunt quæ abscessum inchoat, cuius indicium est dolor: hoc enim docuit Hippocrates Secundo de victu Acut. Secundo etiam & Sexto Epidemiorum. (tex. 11. sec. 3. in Scopo ergo sec. 1. tex. 5. & 2.) Galenus autem in libello de purgationibus, hoc modo diffinit iuxta finem: turgere humores dicuntur cum motu vehementi agitantur, ac ab vno loco ad alium confluentes inter principia morbi hominem vexant, doloresque ac titillationes afferendo ægrum quiescere non permittunt. Parum hoc differt à præcedentibus, & si causam cur hæc fiant considerasset, scilicet quod in generatione phlegmonum talia contingunt, nihil dubij in interpretatione verborum Hippocratis relictū esset. Ergo si sanguinea materia cum turgente abundauerit, purgatione facta statim sanguinem mittemus. At si solus sanguinis influat, etiam solam venæ sectionem adhibebimus. Quod etiam in cæteris nisi clysterem præmittere opus fuerit obseruare oportet. Sectio tamen venæ qualiscunque cum naturalem calorem minuat, coctioni per se obest. Purgationes autem hæ fiebant ab Hippo. cum Peplio aut Eleboro. Nam cum certus humor educatur & à loco in quem influit auertatur, minusque vires debilitentur validis medicamentis fieri debent. Qui autem non mouentur humores non nisi præparati atque concocti purgari debent, primo Aphorismorum. Nonnunquam verò etiam Hippoc. vomitum ciere vocat medicari, quo etiam nomine autor Quinti Epidemiorum (tex. 22. in exacerbationibus vsus est. Hoc autem est, quod Hippoc. etiam vocat ex proximo ventre educere conducitque maximè cum sponte ad hoc irritantur capite grauati & anxij, vt Sexto Epidemiorum habetur. Quod si lenta materia succensa fuerit & cōcoquatur antequam reliqua pars accendatur quod concoctum est educi debet, vnde Auicenna Quarta primi. (cap. 3. iuxta finem.) Et cum materia mala multa fuerit ipsam paulatim euacua. Et prima Quarti vbi de Febrib. agit, (trac. 2. 3. c. 7.) quæ ex materia crassa pendent: Et non euacuetur multa materia simul, ne vires deficiant. Id verò diligenter cauendum ne crassam materiam citra gibbā iecoris vrinam mouentibus aut quæ vltra cauum est per aluum educere coneris, nam vtroque modo cum necesse sit venas eas transire, quæ admodum tenues sunt inter cauam & gibbam: vt Galenus dubitet an inuicem committantur: præter id quod frustra vexabis ægrum, obstructionem in loco maximè vitæ necessario parando maxima damna inferes. Quantitas autem cibi in morbis quorum materia tota manet quàm maxima, non augendo morbo idonea sit. Sed si parum vires imminuantur, ne morbum augeas, præstat auferre. Si plurimum auferre necesse est, in his qui perpetuò affliguntur, æger seruari non potest. Sed si iam antea imbecilles vires redditæ sint, victus is instituendus, qui medius sit inter vires non labefactatas & morbum. Hunc constat oportere esse pleniorem, scilicet vt vires ad pristinum robur restituantur. Si verò morbus diuturnus sit & inæqualis epicrasi vtemur. Generaliter versus totius morbi vigorem attenuando nisi morbus minuatur. Quod si æger copiosius nutriatur nec tamen coctio peruertatur, nec medicamento obnoxia materia purgetur, difficiles fiunt crises. Si verò coctio paululum peruertatur, morbus producetur. Condonandum est autem aliquid consuetudini, ætati ac cæteris. Quæ verò citra magnā noxiā in febrib. exhibētur sunt pisces petrosi, cū his quæ citra calorē dissecāt. Et scias quod vt ptisana in acutis ita mulsa in diuturnis. Fit autē ex vna mellis, aquę autem à duabus ad octo partes, vt Dioscorides

ſcorides & Paulus ſcribunt, (lib. 5. cap. 10. lib 1. ca 96.) Sciendum quod in febricitantibus trifariam vires dicuntur imbecilles, cum ſuccumbere materiæ videntur, túncque læſa eſt functio ob morbum qui fit ex materia præparata, cum calor naturalis accenditur. Nam quantum ex eo ardet tantum ex naturali decedit: vt ſit quãtitas in quali. Velut cum vinum peruertitur nec minuitur, nec vlla pars quantitatis ſyncera eſt nec tamen totum peruerſum eſt: ſic enim deterius fieri non poſſet, quam fuerit ab initio. Non ergo indigemus additione vini, imò vas diſrumperetur aut efflueret, ſed reſtitutione. Ideo tales vt nec primi indigent cibo, nec eſt imbecillitas. Verùm cum febris valida eſt neceſſe eſt adhuc tantundem ſubſtantiæ virium adeſſe, vt in latere ignito non eſt lapis imminutus, ſed ſubſtantiæ pars mutata. Cum ergo vulgares interrogãt, an vires ſint imbecillæ? reſponde, quòd morbus eſt magnus, & quod non opus eſt maioribus viribus, ſed minore morbo: & quod vires nunc non ſunt aliud à morbo. Sed cum ex effluxu materiæ vires deficiunt, poteſt tamen morbus magnus adhuc perſiſtere: quia imbecillitas virium neque effluxum neque putredinem prohibet. Et hæc eſt vera imbecillitas. Idem contingit in ſuffocatione & in corruptione membri. Sed nunquid cum viribus imbecillibus poteſt eſſe febris incenſa valida? reſpondeo, quod ſic, ſed tunc eſt ſpecies hecticæ: cum iam eo incendio cordis humidum ardeat: & ideò tales paulo ante mortem videntur alleuiati & mente præſtant, aliter difficile eſt eſſe validam febrem incenſam cum viribus imbecillibus. Forſan tamen contingere poteſt, vbi ſanguis ipſe ferueat & vitales ſpiritus extincti ſint: In omnibus autem imbecillitatis generibus tum etiam febri medicamentũ ex ſuccis Ambroſiæ. Athanaſie, Boraginis, Chelidoniæ, Draconis, Inulæ, Ozimi, Oxalidis, Petroſilij, Pimpinellæ ſeu, Bibinellæ, Saluiæ cũ croco melle timo ac mombaſtio: Citrij autem ſucco quantũ ad refrigerandum vtile exiſtimes.

Septimum exemplum eſt intermittẽtium, quarum cura conſiſtit in aperiendo obſtructiones, & confirmando iecur & ventriculum, & educendo materiam in ſingulis acceſſionibus tertianæ per ſudorem, decocto hordei nothæ & Quartanæ, floris fæniculi & eorum quæ plurimum poſſunt ἱδρώτιμους vocant Græci, lignum ſanctum, calidum Cyna temperat Sarza, Parilia media, omnium potentiſſimus ſuccus Cyclaminis cum oxymelite vel œnomelite. Bibat calidum, os ſub culcitra teneat, corpúſque tegatur. Facile in huiuſmodi ſudor fluit, quia materia ad venas paruas detruſa eſt, & ob vehementem agitationem. Si verò ſudor vires labefactat, cibis & ſomno recreandus eſt æger. Si ſudor non profluit, leui medicamento naturam feliciter operantem (quod in omnibus ſemper pro norma habendum eſt) imitatus purgabis. Ipſa verò medicamenta calida quantum æger ferrè poteſt ſunt propinanda. Ante acceſſionem etiam per quinque horas prius aſſumpto cibo materiæ morbi contrario cum incidentibus euomere conuenit, ſaluberrimum enim eſt. Vomitus autem fit cum ptiſana, oxymelle, radicula, vel eius ſemine, tum anethi. Sed anethum præter id quod vomitum cit, ſi retineatur, ad coctionem iuuat. Quæ autem antè comeduntur ſunt beta, muria, ſinapis, allium mel in frigida materia, tum verò ſufficit aquæ tepidæ potus. Quod ſi vires ferant vt per totam diem acceſſionis æger à cibo abſtineat, optimum erit. Horum enim alterutro ab abſceſſibus iecoris & lienis tutus erit. Acceſſionis autem horam coniectari faciliùs licet in frigida materia, quoniam parum præuenire ſolet: in eadẽ etiam ventriculus magis auxilio indiget. Confirmãt membra cibi odorata, quæ aſtringunt aut intemperiẽ tollunt.

Quintum propriè functionis vſus Materia frigida catapotiis in quibus parum validioris medicamenti ſit, purgari debet aſſiduè: calida rarò decoctis in quibus multum ſit medicamenti debilis. Generantur in quartana multa excrementa cruda in ventriculo, quæ proprij humoris præparationem & coctionem impediunt. Ob id Galenus Diatrion pipereon exhibet, attenuat, diſſecat, concoquit, nec digerit præproperè. Auicenna quoque ſinapim concedit. Conueniunt & ſalſa & cepæ cum aromatibus. ſi natura ſecernat. Concocta verò materia, aſſa & theriaca, Et ex his quæ proprietate iuuant ſunt, ſuccus plantaginis ante acceſſionem per duas horas, & parietaria in vino cocta, epota & comeſta. In exquiſita verò tertiana ob longum interuallum, conceduntur oua, carnes colliquatæ, ſuillum cerebrum, panis etiam oleo & aceto cum ſale (ſal enim ventriculum roborat) intinctus, multa affert commoda in febribus, in quibus ſolidi alimenti aliquid concedi poteſt. Vinum etiam album dilutum in interuallis conuenit, & in inclinationibus acceſſionum declinationis generalis. In quibus autem humor arte educitur, febris non adeò exactè nec tam celeriter ſoluitur, quare interuallum breuius & impurius eſt. Nothæ autem tertianæ ptiſana cum pipere, potus oximel, vel mulſa cum hyſopo, nardo, origano: & poſt conctionem iugiter ex abſinthij coma. Catapotia, maſtix, agaricus, aloës, rhabarbarum, ſtœchas, chamedrys, abſinthium, ruta, ſal ammoniacum, cinamomum, nux myriſtica, gingiber, calamintha, crocus. Epialæ autem & lipyriæ quæ incidunt excrementa mouent, cum gallo ſene coquere oportet. A purgatione ſi febres non recedunt vnguenta applicanda dorſi ſpinæ, carpis, talis, pedum plantis: ex his quæ vehementer diſcutiunt, gentiana, centaurium minus, pentaphilon: aut purgant vt cucumer anguinus, colocynthis: aut naturæ contrarietate pugnant, tela araneæ, oleum ſcorpionum: aut proprietate arcent febres, vt vermes ceruini capitis qui dum viuit inueniri ſolent: aut concoquunt, vt anſeris pinguedo, vel quæ pluribus modis conferunt vt cerui adeps: aut quæ putredini reſiſtunt, vt ſal & plantago, vel quæ vim cauſæ ſopiunt ſomnúmque conciliant, vt vnguentum populeon: vel frigus tollunt, vt aqua ardens, vrtica, petroleum, oleũ ex floribus ſambuci. Ad quartanã oleum

laurinū & balsaminæ. Sunt qui adipem anseris & equi addant. Febrium autem lentarum cura media est inter intermittentium & acutarum. Nam & natura & signa media sunt. Sed tamen cura acutarum curæ similior est. Diuturnis autem febribus ieiunium adhibere conuenit. Curant sena, lupulus, asarum, stœchas, absinthium, eupatorium, myrabolani, cepulæ, Agaricum, rhabarbarum, elleborus præcipuè, vltimo, Theriaca.

Octauum exemplum non admittit purgationem, nec venæ sectionem nec inediam. Nam cum tota materia putreat, quantumuis sustuleris semper tota infecta relinquetur, ægri autem vires debilitabis, corpus inflammabis, deteriorem quoque partem materiæ ad cor deduces. Si tamen materia turgeat: solet autem sæpe in peste turgere: ne in membrum principale decumbat, vehementi medicamento: ne potius irritetur quàm educatur, purgari debet: aut si sanguis redundet, vena secanda est, ne feruens humor in partem aliquam decumbat, atque ita malum malo addatur: hæc verò in ipso initio morbi. Ante autem & sectio venæ & purgatio conueniunt: venæ sectio vt sanguis liberiùs moueatur, quæ enim moueatur, alienam impressionem non adeò sentiunt, vt in rapidissimis fluuiis quorum aqua frigiditatem suam retinet. Purgatio verò vt quod iam corrumpitur educatur. Cibare autem oportet vberius quàm in aliis febribus, & si cibos respuant, cogendi sunt. Sunt autem vt Rasis (ca. 158.) in libro diuisionum ait, pulli, oua, lentes, vinum quoque aquâ dilutum. Condire cibos expedit maximè oxygaro, tum aliis acidis siccitantibus (lib. 3. cap. 7.) Celsus quoque vinum calidum & meracius exhibet, tum glutinosos cibos carnémque. Brudus verò succum carnium piscésque salitos, at id iure: nam in quibus morbis coctio non expectanda est, vt in pestilenti, in calculo renum, & in quibus adiectio materiæ non speratur, vt in abscessibus cùm augeri desinunt, tum in omnibus quæ præter naturam omnino sunt, vires confirmatæ etiam per incongruentia, inquit Galenus (lib. de Renum. affect. cap. 8. & 10. Artis cur. cap. 9. & 10.) causas morborum tollere solent. Aëris quoque qualitas in hoc plus potest, nam capiti & pulmonibus & cordi corruptus maximè obest, frigidus autem pulmoni & capiti tantum, vt siccus prodest. Mutat & iecur aër nocétque sed plus longè illi aqua, vt cæteris naturalibus membris omnibus. Ergo aërem suffitibus ex succino, ligno aloës, & hyrcorum vrina odorare oportet. Cumque in omnibus febribus vtile sit quiescere, bene pannis intectum, tum maximè in hac est. Medicamenta autem præcipua sunt quę vrinam mouent, nam ea adeò vtilia sunt vt Hippocrates referat in leui illa pestilentia de qua agit in primo Epidemiorum (par. 2. tex. 41. & 43.) neminem eorum periisse in quibus dysuria acciderit. Et canis rabidi morsu cantharides vtiliter exhibentur, neque enim minus crassa per vrinam quàm per aluum euacuari solent, tertio Prognosticorum (com. 23.) Ideò & serapium è succo limonum, & cetosus ex duplicato aceto conueniunt. Per aluum autem vt purgetur pestifer humor, Auenzoar, stercus columbinum exhibet. Quidam auri pigmento destillato cum alexipharmacis aliquos sanauere. Galenus (lib. de theriaca ad Pisonem cap. 16. & 9. De simp. Med. cap. de terra samia. (vero theriacæ & luto Armeno confidit, adeò vt prodiderit neminem qui luto Armeno sanari non potuerit, alio præsidio sanari potuisse. Quidam haustu multæ aquæ, alij olei, dum per impudentiam in ipsum incidissent. Præsentissimum autem auxilium sunt cucurbitulæ glandulis adhibitæ, multóque igne repetitæ, inde emplastris locus curetur, quæ & caliditate & similitudine materiam morbi ad se trahant, vt ex euphorbio, tum ranis viuis. Est & nostrum antidotum ad hunc morbum peculiare. Quæ verò præseruāt sunt catapotia ex Aloë, Myrrha, & Croco, dupla proportione. Sed Græci habent Ammoniacum pro croco & Myrrham pari pondere cum aloë quadraginta diebus cum vino diluto sumuntur. Vehemens exercitiū etiam adeò salutare esse dicunt vt grauissima in peste soli superfuerint venatores. Ignis quoque magnus à contagio nos tuetur. Allij etiam vsus salutaris est. Cætera vt in his qui iam morbo correpti sunt.

Est aliud pestiferi morbi genus, sed lentī ex India occidentali originem ducens tumores apparent in capite, mollities, crustæ, dolores qui nocte sæuiunt, vt in podagricis & translationibus, quæ per circuitus exacerbātur, & à meridie ad mediam noctem dolores augent, nodi etiam præcipuè in tibiis & iuxta cubitos, tum vlcera praua. Hoc peculiare illi inest, vt quemadmodum ex hoc morbo plures alij pene insanabiles oriantur, præsertim circa pulmones, iecur, ventriculum & cerebrum, ita quicunque ex eo originem duxerint ipso curato sanantur. Quæ verò præter cætera quasi suffitus hydrargyrij vim habent, sunt, bitumen, caphura, succinum, agallochum & gummi elemi. Videtur autem hic affectus congener esse elephantiasi. Est enim proprium illius signum anhelitus fœtidus & nodi supra cubitos, color faciei varius, maculosus, fuscus: vlcera inguinum & bubones & ozenæ atque omnia contumacia. Vrinæ crudæ cum atomis: venenum etiam illi altera parte affine. Epoti enim signa sunt perturbatio vehemens absque causa intemperato homine, liuor extremorum absque febre, affectus cordis & oris ventriculi, nausea, sensus quidam tetri odoris vel saporis dum deuoratur. Vnde Carolus Quintus Cæsar dicere solebat, solum voraces venenum deuorare. Vrigo in faucibus vt quandoque strangulari se existiment. Cúmque post hoc homo senserit cruciatum in visceribus aut contabuerit absque alia causa, venenum est temporaneum. Et mortuis liuent vngues & decidunt leuiter attracti, tum capilli & barba, tumet venter. Vibices autem dorsi veneno, pesti & abscessibus magnis communes sunt. Et quandoque odor & sapor detegunt in ægrotantibus venenum quodnam sit. Et non est febris magna, nec sui generis. Mortuo autem exciso venenum in imo ventriculi quandoque videtur,

detur, aut ventriculus est exoriatus, aut iecur nigrum absque abscessu. Ex peste autem bubones in laxioribus partibus, nigricántque nasus & aurium lobi, Aëris pestiferi panis sub diuo mucet, oua olent luminaria oriuntur & occidunt caligine ob ducta. Auiculæ paucæ, mœstæ, fœda animalia abundant.

Mediæ autem febres extremarum habita ratione curantur. Variolæ ergo morbilli & & anadegmata his quæ ad pestem connumerauimus & ad cutim impellentibus, sed magis in variolis minimè in anadegmatibus, quia non prominent. Decoctum Auicennæ ad hæc Dragacanthi, ficuum, fœniculi semen, laccam & lentes excoriatas: Sed Rasis fœniculum & lentes ommittit, addit verò crocum & vuas passas. Ego autem adiicio lupuli semina radicésque boraginis & verbaci coluteæque vaginulas.

Nonum exemplum est coniunctarum febrium: inter quas famosissima est hemitritæus, quam constat ex vi nominis tertianam complecti: verum cum ardentibus febribus ob magnitudinem intermittentes adiunctæ quasi negligi soleant, lentæ verò omnes ab humore quocunque præter sanguinem fiunt, erunt hac ratione primarum febrium quæ ex intermittentibus & continuis constant genera nouem. Aliæ ex continuis inter se, cum intermittentibus. At duas simul continuas febres esse penè inauditum, quod omnium materia in venis contineatur. Validæ quoque continuæ febres vix intermittentibus iungi possunt, quoniam natura imbecillis non potest materiam ex venis expellere: quod in causa est vt multis post secundam aut tertiam accessionem, accessio non superueniat, ægro deterius se habente quasi duas patiatur continuas febres. Relinquuntur igitur compositarum duo genera intermittentium inter se de quibus multa diximus, & continuarum lentarum cum intermittentibus. Vt verò sæpe duæ intermittentes vnius generis inueniuntur, diuersorum ratò, ita contrària ratione diuersorum generum continuæ cum intermittentibus mistio freques, eiusdem generis rara. Causa est quod difficile sit materiæ eiusdem generis in venis contentæ partem exterius propelli, & ad extrema partem manere immotam. Quamobrem harum loco continuæ fiunt cum exacerbationibus. Sic enim eiusdem materiæ pars prorsus quiescit, pars accenditur & mouetur. Eiusmodi ergo continuæ tertianæ & duplices tertianæ cum singulis diebus exacerbãtur: continuæ tamen tertianæ cum intermittente Rasis meminit (30. continen. trac. 15. cap. 11.) Ex nouem igitur coniunctarum febrium generibus tria excidunt vt rarissima, sed & raro quartana continua cum accidat rarius ex ea fiet febris coniuncta. Sed & tertiana continua non miscetur facilè cum quotidiana intermittẽte, quoniam corpus ex calefactum soluit pituitam. Alteráque breuissima duplici causa, altera longissima erit. Ergo vel ab initio perimit, vel solam intertentem relinquit. Tria igitur tantum coniunctarum febrium genera supersunt: hemitritæus ex tertiana intermittente & continua quotidiana: & hæmitritæus ex quotidiana continua & quartana intermittente quartana præcedente adhuc deterius. Verum, vt peiora ita etiam rariora. Primum verò, vt dixi in duas diuiditur species. In vniuersum autem hoc febri compositæ ex duabus intermittentibus tertiana & quotidiana assimilatur. Verum Galenus quotidianam continuam facit potius vt antiquis contradiceret quàm quod verè continua sit. Habet enim accessionem & in horrore & in pulsu adunguem intermittentis accessioni similem, vocátque Galenus incompressam hanc annotationem, credo quod horrorem loco frigoris, quod quotidianæ conuenit, habeat, & propter febris continuitatem pulsus non adeò contrahatur, nam eo teste (2. de Differentiis Feb. cap. 7.) in die tertianæ initium quotidianæ fit cum horrore & paruitate pulsus & inæqualitate ob motum bilis proximum, alia die cum solo frigore & pulsus paruitate absque horrore & inæqualitate, hâncque etiam incompressam annotationem appellat. Sed quid rogo hæc accessio à veræ quotidianæ intermittentis accessione differt? Ergo in hæmetriteo bilis & pituita simul in vnum coëunt & confusæ sunt, vt ibi Galenus docuit, sicut vna materia est in tertiana notha, in ea enim non est bilis cum pituita, sed bilis crassa. Et vicinæ, vt in duplici tertiana. Ergo in hemitritæo manet substantia, sed confunduntur: in duplici tertiana sunt eiusdem generis materiæ, sed non confunduntur. In tertiana notha est vna tantum substantia. In hæmitritæo igitur postmodum, vt Rasis docet, materiæ illæ confusæ in initio accessionis tertianæ & quotidianæ, non in illa in qua horror apparet separantur. Ideo in separatione biliosæ fit rigor, pituitæ autem frigus, quoniam materia biliosa nondum corrupta est. Hemitritæi verò spurij seu Agathini plura exempla vidimus anno M. D. LVI. quæ facile sanabantur. Si enim quis rectè consyderet, naturam duplicis tertianæ nothæ atque extensæ retinent. Galenus tamen vt Archigeni contradicat ait, quæ huic febri contingunt ob id euenire quod bilis præualeat. Terminus hemitritæi primi, vt Rasis testatur, est dierum quadraginta. Et horum coniunctorum morborum notitia longe difficilior est tum etiam cura quàm simplicium. Nam qui scit dignoscere febres & curare eas is maximam medicinæ partem consecutus est. Post dolorum longe minor fluxuum quod reliquum est pharmaceutricæ quoniã talia raro contingunt, & sponte sanantur aut breui occidunt. Et scias quod febres coniunctæ sæpe comitantur abscessus & suppurationes. Et hoc est quod dixit Rasis trigesimo continentium (tract. 14. cap. 1.) Tertianam subsequi pectoris abscessus, quartanam lienis, & quotidianam suppurationes. Nam intellexit de mistis febribus, non simplicibus. Cura verò hemitritæi est vt duplicis tertianæ nothæ, sed exquisitiore victu indiget. Exhibebis ptisanam cum pipere: his quæ aluum leuiter mouent vti licet, non decoctis his quæ irritant vrinas, nam, vt

inquit Auicenna, periculum phrenitidis inducunt. Iuuandæ tamen sunt excretiones, non mouenda materia. Quidam piper exhibent cum ſucco violarum. Brudus cortices radicum raphani coquit cum hordeo. Vbi concoqui cœperit materia, Auicenna catapotia exhibet ex aloës, abſinthij & enpatorij ſucco, maſtice, mirabolanis citrinis, roſis, rhabarbaro, ac dimidio ponderis croci. Sæpius autem vel quotidie exhibere oportet.

Decimum exemplum eſt interiorum abſceſſuum qui febres ſibi acutas copulant ſi calidi ſint, ædemata lentas, ſcirrhi tabe vel aſcite occidunt. Cum concoquuntur qui mitiores ſunt intermittentes cum ephemeris. Coi ſoror. [2. Epidem. Sec. 2. cum iecur in formam lienis eleuatum haberet ſecunda die obiit. [3. Artis cur. cap. 11. *κατ' δὲ μῶ* & 2. ad Glauc. cap. 2. *κατ' ἕξιν* Com. 29.] In omnibus per initia auertere influxum oportet inedia, purgatione, cucurbitulis, vinculis, frictione extremitatum. Sed in calidis venam ſecare oportet, ſecundum rectum & iuxta venarum deriuationem. Suppuratio verò prope canales ſecurior eſt, quoniam ad expulſionem ſola naturali facultate indiget: ea ſi poteſt concoquere, etiam expellere poteſt. In pectoris autem partibus difficiliores, quoniam ſuperius expurgantur, ideo cerebri facultate cum indigeant, ea verò prima ſit quæ in morbis ſanabilibus minuitur, ſecunda Aphoriſmorum. Quæ à canalib abeſt, lethalis eſt. Quod etiam ſenſit Auicenna, vt in iecoris alis & renum partibus externis. Cum enim materia non poſſit expelli, viſcera erodit. Lethales etiam ſunt valde magnæ. Optimum velut in omnibus facile ferre facilem noxiorum mutationem. Nam trium facultatum robur oſtendit: Quæ ſuppurant pus mittunt: quod ſi non expellatur inquit Hippocrates. [6. Epidem. ſect. 7.] Aſcitos citius ſecare, tabeſcentes autem vrere expedit. Cauendum tamen ne totam aquam aut ſaniem educas, omnes enim moriuntur. In venæ ſectione per initia mutationem ſanguinis ex rubro in fuſcū, aut contrà, tum doloris alleuiationem, expectare oportet. Cum verò in abſceſſu humoris alieni à ſanguine qualitas deprehenditur, aut locus eius non communicat venis quæ ſecantur, purgatione validiſſima opus eſt, materia enim, vt dixi, turget. Cum verò hæc poſtponuntur non ſolum augetur abſceſſus, ſed etiam peruertitur. Sunt enim corruptionis quatuor genera, incēdium, quod pathognomicum eſt febrium non peſtiferarum, ſicut putredo peſtiferarum. Suppuratio ſanabilium aſſidens vt peruerſio mortiferarum in febribus totius, in abſceſſibus particulæ ipſius. Qualecunque enim impedimentum actioni caloris naturalis nunquam ceſſante actione corruptionis facit vt materia tanto deterior euadat. Fines autem abſceſſuum quatuor ſunt, reſolutio, ſuppuratio, ſcirrhus, & tranſmutatio. In ſuppurationibus primum reſudat materia, poſt plerunque aperitur, niſi calidior ſit locus. In mollibus autem locis ſuppurationes inundationem præferunt: quocunque autem loco ſint calidiorem illum efficiunt. Sed abſceſſuum dolor aliis doloribus tactu vehementius irritatur: quod abſceſſus omnia malorum genera complectatur. Phrenitis tamen quandoque ſine dolore eſt, nunquam ſine delyrio, vt tertio Epidemiorum habetur. [par. 3. tex. 75. & 86.] Angina verò omnibus periculoſior abſceſſibus, quòd præſepè intra dien interimat. Euenit id ob loci anguſtiam tum nobilitatem, cum eum ſpiritus permeet. Suppuratio verò in pectore ob loci caliditatem: niſi prius expuatur: adeò exacuitur & membranam corrumpit vt in quatuordecim diebus erumpat ſanies in cauitatem pariátque empyema. Quod ſi in quadraginta diebus ea ſanies ſputo non repurgetur, in phthoen tranſit. Vt igitur quam celerrimè ſuppurent concoquentibus vtendum, & emplaſtro ex altheæ radice, ſcabioſa, butyro & croco. Tritici etiam farina multum concoquit, ſicut ficus molliunt & mel ſuauiſſimè, & tartarum vehementer detergit. Propriè autem in morbo laterali conuenit potus ex ficubus ſiccis, lini ſemine confracto & tuſſilagine & ex medicamentis candida pars ſtercoris gallinæ vel accipitris cum in potu data. Dum verò ſuppurant fiunt rigores ob vapores acres ex inflammatione ſparſos. Conuenit autem maximè eis victus per epicraſim ſimilis primo de victu in acutis. *tex.* 23. Vt enim exquiſita ratio epicraſis conſtet, neceſſe eſt vt morbus ſanabilis, eiúſque generis quod non totam materiam ad iudicium vnum reſeruat. Medicus quoque norit quando & quomodo quibúſque & quàm validis medicamentis purganda ſit, qualitatem etiam & quantitatem & ordinem ciborum morbo conuenientem. Nam morbi qui ſine febre ſunt omnes per epicraſim & pinguiorem curari debent: quia cibi multum nutrientes vbi corruptio cauſa non ſit morbi, & libera ſit concoquēdi facultas, non id periculi afferunt. Et ſcias quod copioſa ſanguinis detractio facit, vt etiam patientes abſceſſus in pectore diutius ferant carnes colliquatas periculoſo cum experimento, tutius verò in defluxionibus, & purgatio loco ſectionis venæ in quarta die.

Scirrhi autem & carcinomata ab initio curantur, ſcirrhi mollientibus vt diachilon, tum digerentibus, epithymóque cretenſi cum ſcillitico oxymelle. Carcinomata aqua lactis epithymóque, vt Galenus faciebat [14. Art. cur. cap. 9.] Carcinomata occulta melius eſt non curare: curati enim citius pereunt, inquit Hippocrates. Scirrhi etiam confirmati ſuperueniente materia calida ſuppurare ſolent. Quamobrem vt ſuperueniat quauis ratione procurandum. In abſceſſuum initiis quæ repellunt præcipuè ex principali membro applicare oportet, dum augentur eadem, tum quæ concoquunt: cum fluxerit materia vtraque, poſt etiam digerentia: nullum enim tempus eſt in quo à fluxione tuti ſimus. Verùm in vigore his longè minus quàm aliis vt antea indigemus. Repellunt frigida præſertim ſicca, concoquunt calida & humida, denſáque: Digerunt calida & ſicca.

Abſceſſus

Abſceſſus autem acuti caliditatem & tenuitatem materiæ oſtendunt, vt inquit Auicenna, ob id quæ ſuppurant acuuntur. Exteriores autem abſceſſus qui interioribus communicant antequam ſuppurent ſunt ſecandi, minus enim periculum eſt in difficultate ſanationis exterioris vlceris, quam corruptionem viſcerum à ſanie. Scirrhos qui exterius prominent, vt lienis & muſculorum ventris, tollit vnguentum è tota cicuta & ammoniaco. Nodos in iuncturis plumbi lamina operculi inſtar ſuperalligata. Si verò pernitioſi ſint & inſanabiles abſceſſus, ſeu vlcera, aut alij quiuis diuturniores morbi, non oportet vexare ægros: ſed à laboribus & ſollicitudinibus illos auertere, ſymptomata ſedare vt dolorem ac eroſionem & calorem, plumbeis, opio, ſolano, plantagine, lacte, cinere cancrorum, nec irritare. Somnum procurare. Vere & Autumno peccantem humorem vacuare, & ſi ſanguini miſtus ſit, venam ſecare. Cibis optimi alimenti, paucorum excrementorum, & morbo ac cauſæ contrariis ipſum reficere, cruditatemque vitare: Ita in omnibus aliqua eſt optima ratio quantumuis praua ſint: ſicut inter omnes homines vnum maximum eſſe neceſſe eſt. Conſpicuam autem habet vtilitatem hæc inuentio in diu ſuper victuris ægris. Internos abſceſſus curat ſolanum tuſſilago, ſuccus raphani, caro hirundinum.

Vndecimum exemplũ eſt in febre cum fluxu, contingit autem ob phlegmonem vel colliquationem, quarto de victu in acutis (com.40.) vel cùm tenuior pars ſecernitur, craſſior ex obſtructione retenta accenditur. Si ex colloquatione ſit, febris præcedit, vires reſoluuntur, & quæ excernuntur pinguia ſunt, ſplendent enim, & aquæ infuſa ſupernatat ſimile quippiam ei quod vrinis cõcretis, & ſi adeps adſit cogitur. In abſceſſu cruda atque diluta, male etiam olent ſed minus, quoniam colliquata ob putredinem ſecernuntur. In tertio genere minimè: parſque parti ſuccedit, velut & in febre atque igne qui modo continuus eſt, modo ex cineribus excitatur. Ob id ergo cum omni generi inutilis ſit purgatio, etiam ſectio venæ ei ſoli qui ex abſceſſu oritur conueniet. In tertio verò genere miſſio ſanguinis peccantem materiam ad venas retrahit, purgatio nimis irritat: propterea Galenus iubet (1. ad Glauc. c. 14.) vt aqua lactis chalybeata contenti ſimus. Modò etiam non ex abſceſſu fiat lac, ex quo butyrum detractum ſit cum dimidio pondere aquæ, tamdiu coquatur donec ad ad quadrantem redeat, inde chalybe in eo extincto bis propinetur & cibi & medicamenti loco. Mora quoque rubi acerba ſiccata, ſic vt iucundum retineant ſaporem, in pollinem redacta vtilia ſunt. Antea verò quàm cibum exhibeas pedes linteis calefacias. Brudus recitat curaſſe Anglicam mulierem fluxu & febre laborantem iure pulli in quo quæ refrigerant & aſtringunt incoxerat, cuiuſmodi ſunt Intubus, oxalis, Plantago, lichen, rubi germina vel roſæ, borago, berberis, rhu, coriandi ſemen præparatum, coralius ruber, menta. Caſu etiam adiutus, nam fluxus ex colliquatione erat. In eo enim temporare, confirmare atque reficere corpus oportet. Si ex abſceſſu ſit, concoctio illius vnica ſpes eſt, vnde validas vires adeſſe neceſſe eſt. Et ptiſana hordeacea & alica præſtantiora ſunt. Nil mirum autem eſt difficilem eſſe curam fluxus cum febre iuncti, quandoquidem & ſolius fluxus difficilis ſit, quoniã cauſa morbo contraria eſt. Eſt enim fluxus morbus inanitatis, cuius cauſa eſt repletio. Dolor verò renum in diarrhæis, ſignificat in meſaræo humores multos aut prauos eſſe. Si verò cum difficultate ſpirandi aqua intercus aut alba pituita ſit, ſuccus radicis colocynthidæ epotus: modo ſanabilis ſit, curat. Si etiam ex peſtilenti febre abſceſſus in viſceribus genitus ſit, ſtatim mittendus eſt ſanguis, nam abſceſſus & febris hoc poſtulant, ſola peſtifera qualitas inhibet, cuius impetum iam eſſe remiſſum ipſa abſceſſus generatio ſuadet.

Duodecimum exemplum eſt vtero gerentium, quas prius præſtat agnouiſſe. Si igitur os vteri quod ab ore ceruicis palmo maiore diſtare ſolet: hoc autem ſemper patet cum in vuluæ ingreſſu poſitum ſit: adeò concluſum eſt vt argenteum ſpecillum linteo ſubtili inuolutum penetrare nequeat, molliſque vndique tota ceruix eſt, ſeu ſi digito medio prælongo obſtetrix id percipere potuerit grauida eſt mulier, nam alioqui & ſi concluſum maneat: niſi cum in ſpurcitia ſemen recipit, tunc enim aperitur ac deſcendit: non tamen adeò, vt non aliqualiter hiet. Concluditur & in affectibus quibuſdam, ſed non citra ceruicis duritiem. Et ſi poſt ſpurcitiam ceruix ſicca eſt, menſeſque repente deſinant, nam ſenſim deſinere morbi argumentum eſt. Sique cum bono habitu vini ac cibi faſtidium adſit: vel ſi inſuetas & prauas res appetat Picam vocant Græci hoc. Sextum eſt oris ventriculi morſus abundante ſaliua. Et macula ſolaris in facie, oculi caui albumque eorum liuidum. Mammillæ quoque tument & lac mittunt. Vrina etiam clara nebulam ſphæricam præcipuè in ſole poſita oſtendit. A cœna mulſa epota cum aniſo tormina ſentiunt. Et ſi fœtus trimeſtri non minor ſit. Duodecimum hoc ſignum eſt: linteo vbi durus, eſt venter, vino frigido imbuto ſuperpoſito fœtũ moueri neceſſe eſt, huncq; motũ mulier ſẽtit. De his igitur inquit Hipp. (5. Aph. 31.) Mulier vtero gerẽs ſanguine ex vena miſſo abortit, & magis ſi fœtus ſit maior. Auertit enim & ſubtrahit alimentum fœtui, naturamq; terret. Et ſi in pueris non licet ob reſolutionem, vt Galenus docet (11. Artis. cur. c. 14.) quantò minus in prægnantibus in quibus reſolutio eſt maior? cum duplex ſit & maior in generatione quam in incremento. Et ſi nonnunquam ex venæ ſectione fœtus in his ſeruati ſint quæ abortire ſolebant antea ob ſanguinis abundantiam, vt teſtatur Accorrombonus, non tamen ex monſtrificis euentibus regulas fabricare debemus. Sed ſi fœtus ſit exiguus minus erit periculi in abortu, & quod abortiat: ob hæc ſanguinem mittemus in internis abſceſſibus aut continentibus febribus. In reliquis morbis prægnantium & generaliter omnibus puerorum, id eſt, ad annum vſque quar-

tumdecimum sola victus ratione contenti erimus atque purgatione. Tales etiam nec longam nec exquisitam inediam ferunt: sed cibis modicè nutrientibus sufficienter ales. Cum verò in prægnantibus morbi sæuitia venæ sectionem exigit, fœtus magnitudo non admittit, præfatus illud Hippocratis: Mulierem vtero gerentem capi aliquo morbo acuto lethale est: reliquas conditiones obseruans curabis. Quod si materia turgeat à quarto mense vsque ad sextum purgabimus, non magno abortus metu, septimo si robusta sit mulier & fœtus validus post non, primo & secundo manifesto cum abortus periculo, vitæ non adeò, tertio mediocri vtriusque. Quibus verò nihil intra constitutum tempus accidit, vitales partus fiunt, inquit Hippocrates 2. *Epid. sect.* 3. Constitutum autem tempus declarat dicens. A conceptione aut mensium cursu nouem menses numerare oportet. Accidere intelligit ægrotare aut si menses fluant, aut casu aliquo corporis vel animi affectu concussa fuerit. Ad conceptum multum valere polypos paruos bene assatos, refert Hippocr. Puerperarum cum naturalis fuerit partus exquisita sit victus ratio ad septimum diem vsque, si laboriosus exquisitissima. Vtrisque potus ius, nam frigida nec intus nec extra conueniunt, nec vinum, nec ad quartum diem motus, etiam in lecto. Nec à masculi partu ante trigesimum diem, nec fœminæ ante quadragesimum (tot enim sunt puerperij dies) purgare licet. Sed in morbis qui à partu fiunt vt dolores, febres, mensium suppressio vel profluuium dies à partu. Retentio autem mensium quandoque admirabiles effectus producit, adeò vt Hippocr. referat 3. *Prognost. tex. & com.* 7. duas ex his factas esse hirsutas cum barba & voce aspera, breuique periisse. 6. *Epidem. in fine.* Infantibus quoque morbus quem vocant matrem puerorum contingere solet, comitiali quam conuulsioni propior. Qui fine ne motu fit præsertim in facie planè lethalis est, fit enim ex crasso humore. Si ergo euadant subsequatúrque atrophia, insanabilis ea est quoniam è cerebro ad pulmones vel membra naturalia materia translata est. Nam cum illa desinit, hæc incipit. Curantur lictu mellis antequam lac sugant, & inunctione oris ventriculi ac plantæ pedum ex aqua ardente. Obnoxij sunt maximè vsque ad quintum annum. Accidit ex timoribus ortu dentium, febribus ac vermibus. Contingit & ex fletu hernia vmbilici grauis, tum etiam scroti. Curatur inungendo cum oleo nucum, & cerato vinculi loco. Senes magnam ferunt inediam non tamen longam, etiam si fucata sit purgatio quoque & venæ sectio moderatè & pro necessitate. Nihilenim magni citra grauem læsionem, tametsi quandoque occultam sustinent. Conualescentibus restituere vires temperiem ac membrorum substantiam decet iure pulli cum testudine vel cochlæis, cichorea, plantagine, vuis passis, petrosilio, boragine, nuce myristica & Indica. Nonnunquam absinthiato vino.

Vt in vniuersū ad hæc inediæ metas constituamus, scopi illius tres sunt: Tolerantia, Facilitas, Necessitas. Tolerantiæ quatuor sunt partes, caloris naturalis paucitas, virium robur, consuetudo & solidorum exigua resolutio. Necessitatis tres, morbus potens magnus aut periculum imminens, & coctio. Facilitas est vt famem non sentiat, nam ex eo sensu ventriculus prauis repletur humoribus, multis defectus animi, quibusdam etiā syncopis, aliquibus conuulsio, vt Grammatico illi accidit. Ergo abscessibus maior ex necessitate, indicatione inedia quàm febribus debetur, non tamen adeò cum suppurant ferunt, tum quia excreando vires minuuntur, tum quia ad excreandum opus est viribus musculorum. In pestilentibus febribus facilitas sæpe magna cum non appetunt, necessitas etiam non parua, morbus enim vehemens & natura expulsioni intenta, sed tolerantia nulla, tum quia robur non adest virium, & tum earum vsu multum indigemus ad propulsandam materiam, & membra liquescunt. Ergo in humeri fractura vel coxendicis Hippocrates in libro de fracturis, si non adsit febris, vt sine cibo sola contenti aqua maneant ter septem dies, si febris adsit per quatuordecim, iubet: nam ibi duplex morbus magnus dolor & febris, metúsque maiorum malorum imminentium, abscessus scilicet & conuulsionis, materia quoque concoquenda ob febrem facilitas maxima, nulla enim fames ob doloris magnitudinem. Cum enim fames sit doloris species & duorum doloū qui non secundum eandem partem fiunt, maior minorē obscuret, nunquam in magnis doloribus homo appetit cibū. Tolerantia etiam cum calor naturalis febre & dolore minuatur, manentibus tamen viribus, quamuis eis nec opus sit, & non resoluatur corpus, manifectum est omnes concurrere causas exquisitissimæ longissimæque inediæ. Non ergo demirentur idiotæ, nec contradicant improbi medici longis ac exquisitis inediis in febricitantibus, cum has Hippocratis multo grauiores videant. Sed illud consideratione dignum, cur febrientes non solum facilius sed melius sanis inediam ferant? Quod enim facilius non obscurum, cum non esuriant, tum ob calidam & siccam intemperiem, cum appetitus fiat magis à frigido, tum quia sitiunt plerunque, raro autem homo simul esurit ac sitit: pluribus etiā ventriculus humoribus prauis in febribus abundat. Saltem vapores corrupti ad os ventriculi deferuntur, qui famen tollunt. Sed de tolerantia mirum videtur cum maior fiat resolutio à duplici calore quàm ab vno. Causa ergo est quia calor naturalis primum minor est cum in igneum sit transmutatus. Igneus autem humidum aqueum potius depascitur quam innatum, cuius inditio est sitis in febrientibus loco famis in sanis Calor igitur naturalis minor minus absumit, ideò vires minus resoluuntur. Alia causa est quod naturalis calor depascitur partem vtilem materiæ peccantis: ob id enim concoquit, quia sibi concoquit, est enim agens naturale, non voluntate agit. Ideò in febribus ex crudis humoribus tum ob copiam vtilis partis,

tis, tum caloris paucitatem quæ à frigore materiæ contingit, homo quatuordecim diebus exiguo cum virium detrimento sine cibo manebit, qui alioqui nec tribus manere posset, quin magis læderetur. Qui verò dicunt ob id non debilitari ægros, quia natura alteri negotio intenta sit, pulchra quidem verba proferunt, sed quibus nullus subsit sensus, vel puero dignus,

Tertium decimum exemplum est vlcerum chironicorum cancrosorum & ostracosorum in quibus sunt scirrhi. Emollire oportet emplastro, inde aperire vnguento Alexandrino vel Ægyptiaco Mesue, aut quod est validus Ioannis de vigo, post spongia, Inde labia aperire ferro, Inde melle rosaceo & vino & decocto hordei, clystelizare vt vocant. Deinde funiculo transmisso cum eisdem vnguentis attenuare cutem, demum scindere, Post putrefacere carnem & callosa præscindere semper attenuatâ cute. Demum recreatâ carne consolidare, & cutim super inducere. Decem sunt operationes, septem priores duobus diebus perfici solent singulæ: quedam quatuor aut quinque, vltimæ tres pro magnitudine morbi, plerumque longiores. Caro ipsa callosa præscinditur chalcanthi oleo & oliuæ ligno parte interiore, nam uix dolet. Iuuat autem plurimùm sanguinem, tum maximè nigrum ptolicere, & ad totum & ad partem leuandam.

Vltimum exemplum est symptomatum quorum præcipuum est dolor, qui quamuis ex continui solutione fieri potius à Galeno credatur, constat tamen ex intemperie, etenim in vlcere repurgato nullus penitus dolor sentitur, vt ego in me ipso (tametsi magnum esset) expertus sum. Vt mirum sit hoc Galenum non uidisse Si dicas, quod exigit nouam mutationem: ergo in ipsa statim mutatione aut saltem maximè doleret. Quorum vtrunque falsum Nam homine non aduertente vulneris accepti etiam in membro vehementis sensus, nec statim dolor sentitur, & postquam sentitur augetur etiam ad multas horas. Cura igitur eorum qui ex flatu oriuntur laxantibus & sensum auferentibus (si omnino ferendo maiorem noxam sit paiturus) constat. Verum si nec phlegmones nec vigiliarum nec casus virium nutus sit, flatum discutere atque illius causam tollere oportet. Ea autem plerunque non naturalis calor, & materia lenta pinguisue. Sed & ab aquea oriri potest. Naturalis calor validus ex lenta materia flatum generare potest & discutere, imbecillis non discutit, sed neque generat. Debilior moderato genitum non potest discutere, sed generare solum. Ob id quæ discutiunt pleraque in tertio ordine sunt excalefacientium atque exsiccantium, vt rutæ, cumini, petrosilij semina, tum viticis, stœchas etiam auxilio incisionis, tametsi non adeò sicca tollit flatum. Nam & oxymel quamuis temperatum discutit flatum. Sunt qui coriandrum id posse credant citra calefactionem. Quæ ergo incidunt & quæ discutiunt tollere flatum possunt. Quædam causam flatus dum mutant, flatum sustulisse videntur, vt anethum & chamemælon. Fiunt autem plerunque bile cum pituita mista, altero materiam, altero præbente principium generationis Vt ergo causam auferas, exercitatione, victu tenui, somno, vnguentis, odoratis, frictione, ac demum frigidi ae lenti humoris euacuatione, indigemus. Aperienda tertio loco via est ipsi flatui, velut educendo feces atque pituitam in coli dolore, clysteribus primum mollibus, inde acribus, vrina infantis, lixiuium, sapo gallicus seu niger, assafœtida, sapa oleúmque, & nonnunquam mel, Ius quoque galli decrepiti cum lenientibus & discutientibus flatum, acopis, velut solanum, & purgantibus vt ex compositis benedicta vtraque. Exterius in ventriculi & intestinorum doloribus emplastrum ex sertula campana, & si diuturni sunt, ruta, cuminum. Generaliter auté rosaceum oleum omnibus confert doloribus, & si vehementissimi sint cicuta lumbricique adhibeantur. Medium oleum ex vitellis ouorum & compositionis ratione, vt in podagra & capitis dolore vsita. Et dolores omnes ex flatu aut vapore factos vt in febrium exacerbationibus, ventriculi, capitis, dorsi, soluunt cucurbiculæ siccæ. Et cui dolor ex apice iecoris complicato aderat, concusso homine statim cessauit, inquit Hippocrates. (6. Epidemiorum: sec. 7.) Quod si dolor non sedetur antequam lethalium malorum aliquid progignatur, Philonio Romano (quod à morte liberans ob id appellatur) aut si calidior sit materia, theriaca vtemur: somnifera enim sunt. Aliter quidam mortem afferunt, vt ventriculi dolor per abscessum aut atrophiam. Alij comitantur ad mortem. Vnde Hippocrates: Renum affectiones post quinquagesimum annum sanatas non vidi. His tamen quibus ex febre renes dolent, oleum mentæ auxiliatur, vt crurium oleum camemælinum cum dimidio olei hypericonis. Dolor quoque capitis vehemens ac diuturnus, quique non soluitur auxiliis, interficit nisi deriuatione aut igne antequam neruos lædat aut vires prosternat, curetur. Vnde infantibus exitialis est. Vigilia proximo loco est quæ languentes & sanos ex æquo affligit (2. de victu in acut. Com. 44.) in febribus cruditatem significat, nam & ex cruditatibus fit, tunc enim acres sunt humores. Concoquentibus ergo eam curabimus tum balneo, lactucis quoque & lactis spuma in fine cœnæ. Præcipuè verò illitis arteriis, non temporum, ne æger ad attonitum morbum præparetur, vnguento populeo vel oleo expresso ex hyoscyami semine, vel si cum frigidis humoribus fit (quod genus pessimum est) hoc medicamento: Stiracis, radicum iridis, myrrhæ, croci, castorei, singulorum drachmas tres, aloës, seminis hyoscyami, succi mandragoræ, singulorum drachmas duas, opij drachmas quinque cum succo solani somniferi (cuius flos, fructus, radixque ad rubrum tendunt aut parthemij igne densati fiant catapotia, vnguentúmque liquidius. Quod si æger noctu non dormiat

quoniam

quoniam cum maxime febre vrgeatur die dormiet: Sin casu alternis solum diebus, modo ferant vires, nec multum dormiat, vt sic & viribus conseruandis & recuperandæ consuetudini satisfaciat, Semper tamen in remissionibus febrium somno indulgendum. Ἀσιτία succedit absinthio in vino infuso oxygaróque nonnunquam vomitu & deiectione valida soluitur. Lac verò aut sitim sedat, quoniam potus formam habet nutrit vt cibus, ideò his qui vehementer sitiunt & cibos abominantur vtilissimum. Sitim validam sedant Intubus plurima satiua iuri incocta: agrestis etiam muccosus seminum humor aut cotoneorum aceto vel omphacio exceptus, vel tamarindi arantij succo purgati in ore detenti. Et scias quod plerique morbi ventriculi ad appetentiam pertinentes à iecore originem ducunt. Quæ autem in cute fiunt, quæ detergunt, quale hoc, in aquam extincti æris incoquantur mororum cinis, chelidoniæ, verbasci, oxyla pathi, boraginis radices, scabiosæ & fumariæ folia Vnguentum ad eadem ex eorundem fermè succis cum oleo antiquo atque aceto coctis, inde additis axungia porci salita, piceliquida, ærugine, hydrargirio, sulphure viuo, chalcantho, alumine, auripigmento, calce viua, elleboro vtroque, gallafuligine, thure melléque in ærea sartagine vsto. Ita repurgato corpore lepræ, impetigines, scabies, tubercula, vlcera sinuosa, callosáque, tinea, alopecia, sanantur. Cera autem corpulentiam addit & accedinem minuit. Sed si quæ tubercula profundiora sunt manuum auxilio facilius euelluntur. Cum verò repentinis fluxibus aut alui purgationibus aliquis infestatur, si materia corrupta non est plerunque salutare est. Si autem non, cibum minue. Si nec sic iuuatur, membrum confirmantibus vtere. Si nec sic sedatur symptoma lethale est: nam vel ex abscessu duro vel ex sinu vel ex inuicta obstructione vel ex immodica materiæ copia pendet, Syncopis autem iuxta causarum rationem curari debet auertentibus, bonis odoribus, aëris refrigeratione, cor confirmantibus. Quintum est cibus qui statim nutrit, vt panis uino infusus. Porro palpitationis cordis auxilia quæ iã supra diximus cor confirmant: si tamen ea nauseæ aut bilis vomitui iungatur à quo non sedetur malum portendit, nam ventriculi conuulsionem significat vt inquit Auicenna. Diximus autem pestilentiæ hoc esse familiare.

Tussim papauer album, semen hyoscyami, terebentina, styrax odorata, crocus, opium cum cynoglossæ succo, fiant catapotia ἀπὸ Νίκωνος

Hæc igitur de ægris dicta sufficiant. Porrò sanos morbis grauibus obnoxios vere & autumno purgabis educto humore qui morbum facit. Secabis autem venam si plures in venis humores fuerint, aut morbus è sanguine, vel si corpus cum hac morbi suspitione sanguine refertum fuerit. Oportet autem ab euacuatione optima victus ratione vti, nam qui postmodum intemperanter viuunt eis ne manum admoueas, parum enim aut nihil iuuantur, vt Galenus ait. (libro de venæ sectione capite 7.)

Satis iam de exemplis actum est generalis curationis omnium malarum affectionum. Ad quam intelligendam deductionémque in omnes faciendam prælegisse quædam partim, post etiam ad exactam notitiam singulorum oportet. Quæ cum pauca sint ad perfectionem dicere non grauabor Septem igitur, primum Vessalij libros de corporis humani fabrica, inde Galeni præstantiores, De vsu partium decem & septem, De causis Symptomatum tres, sex de locis affectis, priores quinque de simplicibus medicamentis, septem de medicamentis secundum genera, decem secundum locos, & quatuordecim Artis curandi, omnes sexaginta duo. Octo etiam ex Hippocrate, iuramentum, lex, ars, vetus medicina, de Medico, de decenti ornatu præcepta (apparet enim hos ex ordine quo medicus ad scientiam et opus instrui debet vnius esse atque eiusdem cuius est iuramentum (libri de Aëre & Aquis prælegendi sunt, vt sint omnes introductorij libri septuaginta septem. Qui verò post hunc legendi sunt, quoniam summam in illis exigimus grauitatem, & vt breuitate pares sint atque absoluti, Hippocratem eiusque æquales solum eligemus. Nam & hi etiam Galeni iudicio Hippocrati conferri possunt. Sunt autem (vt primo de victu (com. 18. cap. 1.) in acutis & tertio de spirandi difficultate habetur) hi, Ariston Euriphon, Philistion, Hippocrates minor Thessali filius, Thessalúsque pater Hippocratis filius, Polybius discipulus Hippocratis & Phaon. Dioscorides quoque in re herbaria, sed multo illis iunior. Fuere & Diocles & Pherecides, sed autoritate non adeò in medicina clari. Quoniam verò omnium priorum libri in vnum volumen sub Hippocratis nomine congesti sunt, ideò eos inter se distinguere, id opere precium fuerit: initium facientes ab ea ratione, qua libri an alicuius noti autoris germani sint, dignosci consueuere. Ea autem est, vt primum illius purissimos ac germanissimos libros adeo familiares sæpius atque attente legendo reddas, vt stylum, dictionem, sententiásque promptè cognoscas. Dictiones ex dialecto tum magis vsitatas aut quas refugit aut eo tempore consuetas, vt Plautum à Terentio: Stylus breuis, longus, reflexus, ornatus, incomptus, obscurus, clarus, durus, lenis, rectus, continuus, abruptus, floridus, aridus, asper, mollis, fecundus, sterilis. Sententiæ graues, leues, pressæ, laxæ, certæ, dubiæ, veræ, falsæ, ad rem, præter rem, ordinatæ, inordinatæ, simpliciter prolatæ aut demonstratæ, atque hæ perfectè aut enthimemate vel probabilibus rationibus atque exemplis ex contrariis extremisúe deducendo ad ea quæ esse non possunt. Connexis, disiunctis, incompositis cum testimoniis. Inde animaduertere necessarium est quot illius autoris

vis fuerint scribendi genera, velut apud Hippocratem quinque, historicum in Epidemijs, Demonstratiuum in libro De Aëre & Aquis: Sententiæ vt Aphorismi, Præcepta vt de medici vulnerarij munere, Mistum, vt in primo de morbis. Verisimile est etiam iuueni ac seni & in media ætate diuersa fuisse scribendi genera. Et vt de Plotino dicebat Porphyrius, in iuuenta leue, in senio remissum, ætate floridum fuisse. Tribus ergo modis dignoscere licet an libri eius sint autoris cui inscribuntur: si sententiæ sententiis conueniunt, stylus ac dictio: Et si de seipso testetur eos conscripsisse libros: Demum si quis alius eius ætatis aut multum in illius libris versatus ac grauis iudicij vir id affirmet. Velut in Hippocratis libris Galenus, quem etiam verisimile est multa de huiusmodi ab antiquioribus & qui Hippocratis ætate vixerunt accepisse.

Iuxta hoc igitur compendij causa omnes libros qui sub Hippocratis nomine in vnum collecti sunt, in duodecim classes diuidemus: in quarum prima eos octo collocabimus quos progymnasmatum loco prælegendos nuper docuimus. Nam librum de Aëre & Aquis Hippocratis germanissimum esse, constat ex Galeni sententia, vbi de his agit.

Secunda classis est reliquorum germanissimorum Hippocratis qui tertio de Difficultate spirandi numerantur. (cap. 1.) Primus & tertius Epidemiorum de victus ratione in acutis vsque ad balneorum tractationem, vt in secunda sectione apud Galenum. (com. 38.) Aphorismi & prædictiones, vt omnes germanissimi sint sex. Maior tamen pars quinque posteriorum traducta est in hunc librum, vt sint minus necessarij lectu.

Tertia est lectu necessariorum & germanorum. Primus de morbis & de internis affectionibus, Galenus tertio de Articulis. (com. 18) probat & libro. De morbis in primo de Natura humana in initio, sed in secundo de victu in acutis quasi negat.

Quarta est necessariorum pro occasione, de vulneribus capitis & de vlceribus, vt Galenus in libro de libris propriis. (cap. 6.) Chirurgiæ quoque officina & de fracturis & articulis, quos omnes Galenus exposuit vt sint quinque.

Quinta quatuor Hippocratis libros continet sed impuros: de natura humana vsque ibi, venæ crassissimæ, vt Galenus in initio docet (cap. 7.) De humoribus primo de Crisi. Secundus & sextus Epidemiorum vt secundo in sextum docet Galen. (com. 14.) vbi etiam secundum sexto præponere videtur. Omnes igitur Germani Hippocratis vigintiquatuor.

Sexta classis necessariorum est, huic operi, sed dubium est an Hippocratis sint, contineat autem septem libros: Secundum de Diæta, vt Galenus testatur. [1. De Alimento,) nam de eo variè idem locutus est: De affectionibus, nam hunc grauis omnino auctoris esse vult, sed adeò vt sexto Aphorismorum cum ad Hippocratem vel Polybium referat (com. 1.) libri duo de Mulierum morbis, & liber de sterilibus, nam quinta Aphorismorum primum de mulierum morbis Hippocratis esse affirmat in libro, cui titulus est linguæ Hippocratis secundum. Quia tamen in libris de genitura & sterilibus meminit librorum de morbis mulierum, in his rursus libri de natura pueri (cap. 1.) quem Galenus in libro de fœtuum formatione non videtur probare tanquam legitimum. Ideo cum constet hos quinque quos nuper recitauimus eiusdem esse autoris ideò inter dubios numerantur. (cap. 3.) septimus est de Prædictione secundus vt in libro de Comate.

Septima classis dubiorum etiam, sed non nisi pro occasione necessariorum: De Genitura: De Natura pueri, De Flatibus. Nam vndecimo Artis curatiuæ diffinitionem medicinæ ex eo libro sumptam. (cap. 12.) Galenus vt Hippocratis probat. Dubij ergo omnes decem, vt si quis etiam eos ad Hippocratem referre velit etiam omnes sic Hippocratis libri erunt trigintaquatuor.

Octaua continet alienos libros tres. Primum de salubri diæta Polybij, & Secundum de morbis, Hippocratis minoris ex Thessalo nepotis Hippocratis, vt testatur Galenus primo in sextum Epidemiorum. (com. 29.) Eiusdem erit ergo tertius quia continuatur illi.

Nona continet nouem libros grauiorum authorum, & si quis meo iudicio acquiescat, magna ex parte etiam ab Hippocrate non alienos, sanè vtiles. De Superfœtatione, Dentitione, Corde, Humidorum vsu, sacro morbo, Natura muliebri, De Decretorio. De Fistulis & Hæmorrhoidibus.

Decima continet solum Quartum Epidemiorum tanquam mistum. Quidam tamen ad Thessalum referebant, vt ait Galenus.

Vndecima est incertorum & parui momenti libros habens quatuor. De Septimestri partu & Octimestri, Exsectione fœtus & virginum morbis.

Duodecima est eorum qui quanquam sint inutiles, sunt tamen lectu iucundi, continens quinque libros, De Glandulis. Insomniis, Coacæ prædictiones, De visu, & Epistolas. (com. 29.) Nam Coacas prædictiones reprobat primo in tertium de morbis vulgaribus. Epistolas si quis non recipiat parum refert cum ad artem non pertineant, parumque forsan aberrabit. Nam quæ de Democrito grauitatem Hippocratis non sapiunt, Artaxersis commenta Græce leuitatis argumentum potius quam laudis Hippocratis. Ergo libri eius voluminis quouis modo vtiles Quinquaginta sex. Sed nos librum de humidorum vsu in librum de Aqua & Æthere transtulimus. Si quis autem ob contextum & voluptatis causa quintum & septimum Epidemiorum vel etiam ob solam Hippocratis memoriam adiicere his velit, non vituperamus. Cæteri & sunt decem de carnibus, corporum resectione, ossium natura, locis in homine, medicamentis pur-

gantibus. Primus & tertius de diæta, de morbis quartus, de iudicationibus, Prorrhitici Primus, quem Galenus exponendo non solum Hippocratis esse negat sed etiam illius authorem sæpius accusat (1. Prorrhitici com. 4. & 15. Et quamuis in secundo eiusdem commentaria videantur ad Draconem filium Hippocratis vel Thessalum alterum, aut vnum ex neporibus referre, ab Hippocratis mente tamen alienus est. Cæterum omnes hi decem adeò leues, mutili, obscurique sunt, vt pro tam laboriosis interpretationibus solam periculosam doctrinam adipisci possis. Si tamen & hos legere libeat, methodo illâ quam Galenus exactissimam tradidit, quaque libros Hippocratis interpretari docuit, & in ordinem illius dicta redigere, & ad opus traducere, vtaris. Hoc etiam illi debemus, quòd absurdas sectas, & falsas opiniones multorum scriptorum, præcipuè Erasistrati, Archigenis, Asclepiadis, Themisonis, Thessalique alterius imperitissimi hominis sustulit, ac ex omnium mentibus deleuit. Cæterum quod ad Hippocratis comparationem attinet, nec inuentione nec peritiâ, nec subtilitate, multo minus grauitate cum illo conferendus est.

Vt verò omnia breui colligam, medicum decet quinque in rebus se ἄρκετον ex hibere: In munere suo, & quò ad ægrum & quò ad se, & ad astantes alios medicos. In munere quidem vt cum totam artem, vt dixi, in duobus capitibus consistere docuerimus, rectè prædicendi, rectéque curandi, eam etiam ad duas contrariorum coniugationes deducere noueris, commodéque in illis exercere. Prædicendi mortẽ ad contrarij signi aut symptomatis cum morbo vel causa, de quo dictum est, vt si non doleat cum doloris vehemẽtis causa adest. Hoc enim medium non extremum, extremum enim voluptas est. Vel à minoris inuentione, veluti si cogitantes negotiorum obliuiscimur, intenta cogitantes etiam respirationis obliuisci continget. Et si captiuo humidum solum cachæsiam inferre solet, quanto facilius crurum ædema: In opere verò à maiori vt quæ attonito morbo prosunt, magis etiam, vt antea dictum est, resolutioni. Tum à simili quæ peripneumoniæ etiam laterali morbo. Particulatim autem morbi quorum causa prorsus præter naturam est vt lapis in renibus & vermes, si causa expellitur sanantur, si non lethales sunt. Ergo cum vtriusque extremi participes sint, anceps erit iudicium de exitu, donec procedente tempore alterius, eorum euidens excessus dignoscatur. Scire quoq; decet eorum quæ ad artem pertinent propria nomina, vt & facilius mente possis explicare, & quæ ab aliis dicuntur intelligere. Vt Ischuriam vrinæ suppressionem, stranguriã cum guttatim meit, dysuriam cum difculter vel cum doloore. Vt verò dissimilia præsentibus aut præteritis cum magis à naturali statu recedunt in forma vel operatione morbum declarant, & si maximè interitum, ita similitudo propriæ sanitatis signum est: quamobrem illam, & in ipso & compari obseruare decet, vt ea scopus sit assequendæ sanitatis, non solùm finis scientia sed auxiliorum moderatione. Cum verò vires absque materia minuere vel ob suspitionem vel morbi magnitudinem cogeris, vt cum in peripneumonia sanguinem educis, cum ambo vasa quæ sanguinem in pulmonibus continent ex corde veniant & in pulmoninibus finiantur, periculum est ne velut pluribus hominibus ingentem lapidem alacriter ferentibus vno vel duobus ex eis detracto lapis corruit, gestoresque opprimit, atque adeò vires eorum omnium tollit, vt velut mortui iaceant, ita æger qui alioqui validus videbatur, & bene ferre morbum, repente collapsus concidat & moriatur, hoc autem sæpe contingit secta vena in vigore febrium continentium, aut iam suppuratione interius maturata. Vt autem modum deducendi ex fine curam edoceam: proponatur luxatum os aliquod, iam scimus illud reponendum ea generali regula quæ nos docet contraria contrariis curanda: & quanto citius, quoniam & morbus simplicior est & minus contumax: quodque ad naturalem statum eum reducere oportet, qui ex sui aut comparis similitudine dignoscitur, tũ etiam quod dupliciter reduci potest impellendo quod minus est efficax & trahendo, seu vtroque modo simul. Vis etiam ea compar membri lapsui esse debet. Quamobrem manus seu trahendo seu impellendo digitorum luxationi & reliquorum paruorum membrorum satisfaciet, maiorum verò duriorunque membrorum repositio machinis indiget, glossocomio, trispasto, scannóque Hippocr. tum aliis innumeris. Rursus sit ventriculus pituita & bile in ipsis tunicis immersa refertus: præparabimus, humorem inde educemus cum his quæ ad ventriculum non trahunt, cuiusmodi est hiera Galeni, ea enim neque longius trahit, & tamen profundius trahit & ventriculum confirmat. Quæ enim longius trahunt, materias alienas ad ventriculum deducunt. Inde incertus es, an plus adduxeris an eduxeris. Siquidem medicamenta quæ vehementer purgant ventriculum prius sua qualitate inficiunt: inde ventriculus receptam expellit per pyloron, nonnunquam superius per vomitum, ita vt à validis medicamentis bifariam ventriculus malè afficiatur. A medicamento autem exhibito caue ne cibum concoctu difficilem aut plurimum aut vehementer frigidum des, neque etiam vinum. Vinum enim potens corpori excalefacto ex vi medicamenti aliquando febrem excitat, vt inquit Auicenna. (4.1.c.5.) Ex cibis autẽ prædictis cruditas, anxietas, vomitusque fiunt, abhorrentque cibũ. Vbi ergo febris succedat diligenter considera an sit ephemera, & tunc vt ibi Auicen. docet, sufficiet potus a quæ hordei. Sin autẽ ex feruore sanguinis sit, statim mitte sanguinẽ. Sin intermittẽs facta est obstructio in venis à caua ad gibbã iecoris, eam igitur cũ aperiẽtibus frigidis ac incidẽtib. cura, fouẽdo locũ pulmonari & medicamẽti opus iuua cum clysteri, & humecta corpus. In singulis ergo morbis methodo à fine deducta varios nõ solum curandi modos sed argumẽta deprehendendi symptomata,

mata, causas exitusque morborum habebis. Semper etiam illud ante oculos statuas vt omnium quæ eueniunt aut euenerunt tum agendorum per ea quæ his scripta sunt & ab Hippocrate causas atque principia inuenias, ac per ea quæ prosunt nocentque, consentiunt aut repugnant eò vsque deducas, donec nihil quod non conueniat opinioni tuæ relinquatur. In vtroque etiam munere memineris ingressus solis in æquinoctia atque solstitia: tum lunæ cum sole ac erronibus fixisque stellis solisque ad hęc congressuum, magnum enim momentum habet. Sic & status aëris, venti enim sistunt medicamentorum vim, pluuiæ iuuant. Vt & congressus Lunæ cum leuibus syderibus solisque in æquinoctia ingressus. Cæterum periculosas faciunt euacuationes, vt maleficæ damnosas.

Quòd verò ad ægrum attinet, illum in magno morbo spe implere non debet, ne ex confidentia, inquit Galenus (6. Epid. par. 2. Com. 44.) delinquat, & sæuiente morbo in maiorem tristitiam decidat. Inde etiam fiet vt in posterum medico minus confidat. Ergo illum potiùs dicit, deterreat, nisi admodum timidus naturâ sit. Nam cùm non aberrauerint medici nec ægri, nec astantes, cùm valde pauci naturâ lethales sint morbi, valde etiam pauci ægri pereunt. Si dubites an ægri morbum simulent, aspera propone auxilia, nam ea respuent. Qui verò quæ imperas facere simulant, nec faciunt, eos sic deteges. Queraris fecisse, quæ fecisse nolebas, & non fecisse quę fecisse volebas, nã fatendo vel contradicendo deprehendes quid egerint. Infantes contumaces à noxiis arcebis clam immissa epatica aloë his qui illis aduersantur, inde vltrò offeres. Seruos & negotiis addictos medicamentis cura, cum exquisitam seruare victus rationem illis non liceat. Pauperibus vilia & ex horto cõquires auxilia. Viginti quatuor cognoscere oportet à prima visitatione: vrinas, fœces, & si quæ sunt peculiaria excrementa, Motum totius corporis, sed capitis præcipuè, somnum, sitim, amaritatem oris, linguam, appetentiam, vocem, pulsum, respirationem, inquietem, modum & horam accessionis vel exacerbationis febris ac declinationis, & si cum iudicij imagine fuerit. Ventrem, dolores: Quamdiu ægrotat, quamdiu non ægrotauit, quo morbo, quomodo euaserit, an excretionem aliquam pati assuetus sit, tum acta. Præter hæc habitum, temperaturam, ætatem consuetudinem, artem, regionem, anni tempus, morbos vagantes, moresque animaduertere decet. Cum reuiseris omittes interrogare quinque illa quæ ante acta descripsi. Nihil temere agas, medicorum nostræ ætatis more, qui, vt dicit Galenus primo Epi. quasi aleam iaciendo præsidia adhibent. Sæpe etiam leues curæ si fideliter fiant possunt dare perpetuam sanitatem. Plus enim proficit medicamentum vnum familiare, licet vulgare ob diutinum vsum, quam præstantissimum quod sæpius assumere prohibemus. Dicebat Plinius medicus (lib. 5. cap. 56.) Sic ruta vidimus plurimas difficillimas affectiones sanatas vẽtriculi, intestinorumque tum atræ bilis ac flatuum. Incidit enim ac attenuat mirum in modum, & propter familiaritatem haud irritat, præcipuè cum sale & aceto sumpta: Cibos, potus tu ipse exhibe, tum medicamenta, vel assiste. Sæpius eos inuise. Sanos purgaturus valido medicamento turbationem & molestiam, periculum etiam febris ob multitudinem materiæ quam mouere cogeris subindica. Ceratum loco non omnino glabro impositurus, interpone sericeum linteum, sic vt margine tantum ad hæreat cuti. Quæcumque moliris magna, die antecedente exquire & para, vt chirurgum qui venam aptè secet: Elleborum, lintrem ad balneum. Succis plantarum conuenientibus medicamenta, tam externa quam interna infunde, vtile enim est ægris hoc & artificiosum videtur. (Auenzoar. 1. Theisir. 7. 10. cap. 8.) Nec tamen in medicamentis dandis (nec in aliis actionibus intelligo ego) summam subtilitatem sequi oportet: sophistæ enim est atque medici πράτορ☉.

Quod ad semetipsum attinet duodecim rebus præstare debet medicus: tactu visu, odoratu, memoriâ, ingenio, eruditione, experientiâ, prudentiâ, iudicio, contemptu reliquarum rerum, veritatis amore singulari, ac diligentiâ. Alia verò quæ faciunt ad gloriam comparandam. Decens ornatus, grauitas in gestibus, sermonis pauci comis, modesti, ornati. Oportet autem totum se arti non solùm studio sed opere dedere, idque præseferre, non solùm generaliter, sed cum quenquam inuisis, ille intelligat te totum in sui sanationem intentum, nec aliud prorsus meditantem. Non aliena loquaris, nec de tuis rebus quicquam commemores. Si sic egeris, ægri salus tibi vni, sinistra aliis, aut casui ascribetur. Prauorum etiam morborum lucri spe curam noli suscipere, ne imperitus aut improbus iudiceris. Debres scire præcipuè anatomiam, & cognoscere simplicia optimè & composita, & componendi rationem callere. Item locorum & aquarum naturam, & generalia præcepta internoscere si sint talia simpliciter: vt victus humidus febricitantibus omnibus confert, an verti possint in contrarium: vt in magnis morbis, & à plenitudine euacuatio conuenit, nam non in peripneumonia.

Cum astantibus longè maior est difficultas ob prædictiones. Si ergo alienum ægrum curandum suscipis aut cum aliis medicis, ab interrogantibus iudicium aliorum vt referant exige, inde obiicias non posse te respondere aliud quod iam acta interturbent iudicium tuum, vel aliorum sententiam suspende nutu, si non admodum de euentu certus sis. In morbis etiam qui à solo ægro percipiuntur vt vertigo & imagines ante oculos obuersantes, nihil pollicearis de salute, vt cõtra de his quæ à solo medico, vt obstructione, quidam ex æquo vtrisque noti, vt regius. Febris autem medico, dolor ægro notior est. Vt ergo tibi magis & minus

ægro nota fuerint clarius pollicearis. Generaliter nihil affirmabis ante perfectam mutationem, id est plerunque post tertiam visitationem : ne vel responsum turpiter mutare cogaris,aut in eo persistendo ægrum lædere. Nihil etiam negligas, nam minima persæpe magnorum malorum sunt causæ. Nam lex magis probat eum qui in duobus non errat, quam qui semel in decem. Quòd si præter spem tuam moriatur æger, neminem (quod odiosum est & parum decorum) accusabis : Et si reuiuiscat quem moriturum prædixeras (quod improbissimi viri est vt conciliator ait) reuiuiscentis mortem non optabis. Si quis tamen hæc tibi obiiciat idiota, respondebis, te prædixisse quæ medicinæ ratio decernit, non tamen legem his qui supra nos sunt imponere decreuisse : sin eruditus, illud etiam adiicies, testari Auerroëm in medicina velut & in naturalibus rebus quandoque monstra contingere, nec multis agendum ad excusationem : plus enim damni & dedecoris parit cum quis talia refricat quam si silentio obuoluta per se sinat obliterari. Intempestiua enim atque odiosa est horum defensio, errorisque memoriam in longius producit. Vbi verò tuus æger ad alium se transtulerit, noli illius desiderare mortem, est enim officium scelestissimi viri. Sed si pereat nihil de tua laude decedit : si sanetur, animaduerte qua in parte te superauit : vbi verò alienum ægrum moriturum tibi offerunt, temporis inopiam excusans subducito te. Prædictio etiam absoluta paucorum est artificium, nam sæpe, & maximè in vulneribus apparent signa lethalia, & tamen æger seruatur, vt inquit Auicenna. (4. 4. tract.2.cap. 10. in fine.) Et ibi narrat de iecoris vulnere & vtero qui totus putrefactus excidit. Galenus quoque affirmat adolescentem in cerebri ventriculo vulneratum (8. de vsu par. cap. 10.) ope Dei sanatum esse. Brasauolus etiam de quodam narrat, cui pars cerebri ad quantitatem oui exciderat, eúmque triennio superuixisse. Et vt dixi nec in vagantibus morbis nec acutis semper est certum iudicium. In longis etiam sanabilibus multa, inquit Galenus secundo prognosticorum (Com. 50.) accideere possunt ægri vel medici vel astantium culpâ, vel etiam casu, ob quæ æger peribit. Si enim id in sanis ait efficere errores valent, quanto magis in ægris. (1. de crisi cap. 11.) Securissima igitur prædictio in longis morbis atque lethalibus est. Vbi vel internus scirrhus confirmatus, vel cum signis velocis motus materiæ prauæ vel multæ vrina sit valde cruda & aquea virésque imbecilles. In senibus etiam non succalentis abscessus circa pectus praui, aut morbi quasi repentini vehementésque omnino lethales sunt. Accidunt autem maximè his qui intemperatè viuunt, potentisque vini ac nigri potui assueti sunt. Nisi enim huiusmodi homines succulentum ex eo vsu habitum contraxerint, aut validas admodum vires, morbis grauibus in senectute oppressi omnes quasi repentè moriuntur : humoribus enim hi multis crudis atque exustis sanguinis corruptoribus referti sunt. Modestè verò, quantumvis certus, nihilominus de morte pronunciabis, ne de illius obitu lætari, aut postquam obierit tuam prædictionem memorando gloriari videaris. Vbi ergo moriturum aliquem pronunciaueris, nec illum deserere licet, multa quæ prodesse solent coram astantibus commemorando ab omnibus abstinebis, ne, vt Galenus inquit, (11. Artis cur. cap. 9.) auxilia infamentur, quæ multis possent esse præsidio. Imo vt ego dicere soleo ipsi medici potius, adde quod si sponte adhibueris de impensa teneris. At vbi hæc quæ hic scribuntur perfectè assecutus & in omnibus Hippocratis libris diligenter exercitatus fueris, eóque deueneris vt quotquot ægrorum qui in Epidemiis scripti sunt exitum lecto historiæ initio absque errore diiudicare scias, tecum quoque experiendo prædictiones ad amussim cedere animaduerteris, tunc etiam securè de exitu pronunciare licebit. Et nos nunc tam fidenter exercemus prædictionem vt multi eam à nobis efflagitent, non tanquam à medico sed potius ab oraculo. Et nuper cum in tertia die primum comitem Aloisium Gonzagam inuisissem, statim dixi astantibus vt suprema illi pararent, alios aduocarent medicos ante septimum diem obiturum à morbi initio, laborare specie quadam abscessus in pulmone. Tum mulier rectè inquam in hoc vt reor nam sanguinem tussiendo expuit: compererat enim me solum pulsum explorasse. Dicam autem qua via id cognouerim. Erat ei pulsus omni inæqualitatis genere perturbatus, plurimúmque in singulis differentiis variabat, ordo omnino nullus, nullus dolor in pectore præcesserat, nulla difficultas spirandi aderat, vnde etiam si delirasset non potuit abscessus esse in pectore ob doloris defectum, nec in pulmone quod spirandi difficultate careret. At in pulmone tamen morbus erat magnus, non enim sine illius affectu & in compositione tanta pulsus diuersitas conflari potuisset : aduocantur medici, statuunt vt sanguis mittatur, quod vt è re erat, ita ad accelerandam aliquanto plus mortem (quod & prædixi) faciebat. Periit igitur in medio quintæ diei alioqui ad finem sextæ suffecturis viribus. Hæc fuit prædictio ex prima visitatione, & solius pulsus ratione tutò euulgata : de qua omnes qui interfuerant admirati sunt. Dissecuimus etiam corpus, vt an rectè de abscessu sensissem viderent. Inuentus est nouus morbus, pulmones sanguine nigerrimo liquido tum exquisita sanie ac multa toti redundabant, citra tamen propriam aliquam suppuratio. Quod si in tertiana (id verò frequenter accidit) misso sanguine requirat quispiam, an accessio amplius reditura sit ? considera vrinas à venæ sectione factas, an his quæ ante eam tenuiores sint ac meliores ? si pulsus pulsibus ? si dolor capitis & renum mitescit, si ante octo horas Almeliletu non superuenerit, sperare bene potes

potes vt vel omnino non redeat aut valde exigua, aliter non. Semper autem ad huiusmodi prædictiones præter reliqua etiam natura comparatum esse oportet. In summa tamen cum motus animæ mundi velox etiam & velocior motu facultatis naturalis breui mortem expectare oportet. Et tanto celerius quanto velocitas & velocitatis proportio maior fuerit. Si verò motus animæ mundi velox est, sed tardior motu facultatis breui sanabitur. Si tardus & velocior tardè peribit. Si tardus & tardior tandem seruabitur Si varius anceps erit iudicium.

Quod verò ad medicos attinet etiam difficilius est cum illis negotium, quàm cum astãtibus, præsertim cum in multis satius æstimãt mori, quàm vel vngue lato ex opinione sua decedere: nihilominus superuocati à te nisi omnino mali sint: faciles erunt. Petere namque socios quatuordecim in casibus docet, cum morbus lethalis est: vel si magnus circuitu non solet finiri, sed natura in dies deterior fit, velut vrinæ retentio. Nam supra vesicam si fiat, vesica siccatur minusque vrinam excipit: si in ea distenditur: vel cum magnam causam paruus morbus habet: vel si insuetum aliquid apareat, vt in Quæstoris filio adolescentulo, in initio acutæ febris crura subinflata nitentia erant. Vel si potior curandi via periculosa sit: vel inusitata, vel difficilis, vel longior, vel si desunt necessaria vel æger princeps est, vel si vnicus sit filius patri aut matri: vel si consanguinei illius viri violenti sint: aut ipse æger iracundus, aut non satis tibi fidit, aut non obtemperans, vel cum æger aut illius proximi socios requirunt aut mussant, vel si tu plenè ob negotia satisfacere non potes. Vbi ergo vocare necesse sit, quanto citius tanto melius. Si amicum adiunxerint morituri, prædicito exitium vt socium ab infamia liberes, & vnde tibi ignominiæ periculum imminet gloriam consequaris, si inimici imperiti aut improbi aduocantur: multo minus autem in morituris hoc refert: veritatem sic tuere, vt illi obtineant, tu verò quasi inuitus cedas: nam sic videbuntur miseri illi hominem iugulasse. Itaque de exitu eos nunquam admonueris vtcunq; cessura sit res, sed si requirant amici, clam eos certiores facito. De sociis: multo minus de ipso: ne verbum feceris. Verùm illis absentibus singula illorũ facta nutibus & mussando improba: tu autem solum aliena mandata diligenter exequere. In sanandis, socios respues in dies producendo rem, donec omnibus perspicuum sit ægrum tua opera euasisse periculum. In pauperibus & valde auaris etiã si morituri sint, sufficiat admonuisse periculi. Sed & vbi alios admonueris, neminem coge vt socium tibi assiscat. Cum verò te inuito (hi enim maximè inimici sunt, & cum tu illis inuitis accerseris) socij in morbo sanabili aduocantur, tu sæpius ægrum inuise, præcipe moderate, reprehende leniter perperam acta, aliáque quasi ad iacturam sarciendam iniunge, vbique quippiam vtile adiice, multis auxiliis abunda: hoc enim Hippocratis præceptum est: sed ita age ne alterum alteri impedimento sit. Indignum enim est cum talis ac tantus euaseris, vt quæ meliora sint ratione licet non omnino firma coniectari noueris, per ignauiam ei qui ex imperitia solum audacior est, locum operandi concedere. Fac igitur vt astantes intelligant, te obseruare occasiones, accessionum horas, & exacerbationum tum declinationem ac symptomata superuentura prænoscere. Seorsum cum medicis de morbo, causis, symptomatibus auxiliisq; adeò acriter contende vt victor euadas. Coram autem astantibus ne contendas, multo minus coram ægro pro stulto enim si non pro insano te habebunt. Quinimo vtcunque rem cessuram arbitreris, & qualibuscunque illi sint præditi moribus eos amplectaris, iocos modestos cum grauitate miscens, omne amici officium referes. In summaque hoc age, vt domus in posterum tua sit, quod si cum hoc ne socij excludantur fieri possit, id age. Tunc verò moribus istis profecisse intelliges, cum ægro pereunte, aliis medicis relictis, opera tua illi in posterum vtentur: pessimè autem te gessisse: etiam si tua industria præcipuè sanatus sit æger: si ille vel eius propinqui te deseruerint, quod si mortuo ægro ad alios transeunt, minus deliquisse te existimes. At non deliquisse vnquam tibi persuadere potes, cum ægro sanato tua vtuntur opera. In alienis verò languentibus nunquam breuem sanationem sponde, nam si perperam ab imperitis medicis curatus sit, verisimile est deteriorem morbum euasisse, quamuis maior sanationis sit spes: Sin autem à claris argumentum est morbum esse cacæthon, vt inquit Galenus (1. Epidem. par. 3. com. 1.) Si quis proteruus medicus experimenta adducunt, quærens te à recta medendi ratione seducere, illud dicas quod Princeps contra Rasim (1. 4. tract. 2. cap. 7.) Et experimentis quæ non sunt secundum rationem, accidit eis vt nec vnum valeat.

In principum autem cura, quoniam tempori inseruire cogimur, vt in tertio de vtilitate capienda ex aduersis, & periculum opinioni iunctum est quinque sunt obseruanda: Primum vt familiarem medicum tibi reddas amicum, hoc autem facies si omnia illi communices, nihil tu seorsum agas, nec quicquam tractes quod ad assistentem pertineat, nec in corona cum illo disputes. Seu enim succubueris, seu superaueris, par manet periculum. Et infirmi causæ prorsus est inutile. Nihil etiam tu exhibebis superuocatus cum moriturum existimaueris, vel si non plenam in te omnes fidem habere cognoueris. Medicamenta etiam tutissima his adhibere consueuimus, ex Galeni consilio, libro de Prædictione ad Posthumum: Ab initio etiam morbi dies singulos & horas (cap. 11.) annotabis, in quibus vel melius vel deterius habuit, aut aluus deiecit aut cibum sumpsit aut huiusmodi aliquid, vt tempestiuè ea enarrare possis. Demum studebis vt omnes intelligant te in illius cura esse diligentissimum, & oculissimum; id assequeris si perpetuò ferme illi astiteris, si de singulis astantes quæ ad illo-

rum pertinent officium percunctatus fueris, si prompte tanquam semper in illum intentus omnibus responderis, si nullum auxilium quod excogitari possit prætermiseris, si oricis cornu scobem, terrámque lemniam eiusmodíque quæ cor confirmant quotidie exhiberis, sunt enim suauia & omni noxa carent: Si de nulla alia re quam de principis salute loquaris: si existimationem in sermone, gestu ac vestitu retinueris. Sunt tamen familiares medici quidam principum adeò maligni malísque artibus potentes, vt nihil his omnibus proficias, quare statim discessum impetrabis, nam & medicum inuidia tacitè onerabis, & te à periculo eximes, si res malè cedant, aut si bene, tua industria in inimici gloriam non cedet. Dignosces autem hæc ex domini & necessariorum alienata gratia, oculísque ac gestibus: ex scurrarum scommatibus, ex clandestinis sermonibus, ex risu ministrorum, si te illi non curant, si mandata tuà circa ægrum negliguntur aut frigidè administrantur, si clàm vel seorsum medici alij alia exhibent aut admouent: tunc enim, vt monui, confestim veniâ petitâ te subduces, ne in vitæ aut existimationis periculum incidas. Quòd si princeps causam repentini consilij requirat: apertè fateberis, te nolle in vtraque fortuna eandem infamiam subire.

FINIS.

DE

DE METHODO MEDENDI

SECTIONES TRES.

PRÆFATIO.

EDICAM artem antiquis temporibus maximo in pretio habitam fuisse, historiæ, & diuina scriptura tradiderunt: cùm tamen ab initio conditæ artis, Gnidiæ sententiæ præualerent, quas sapientissimus Hippocrates libro, de victus ratione in acutis inscribitur, reprobauit. Incertum verò est eius temporibus, cui maior fuerit authoritas, an Hippocrati, an his, qui Gnidias sententias sequebantur. Mortuo tamen Hippocrate, eius instituta, posteritas Gnidiis sententiis anteposuit. Itaque factum est, vt abusus perniciosi in optimos vsus verterentur. Sed cùm nulla ætas calamitate sua carere possit, hæreses, Methodica, & Empirica, contrariis præceptis humanam salutem in discrimen deduxerunt, quarum vestigia ex Celio Aurelio etiam his temporibus videre licet. Tantæque iacturæ alia non minor ex opinionibus adiecta est Tessali, Erophili, Dioclis, Erasistrati, Asclepiadis, qui non tantùm superstitiones (summa medendi authoritate gloria comparata) inseruere: sed ita famosus vixit Asclepiades, vt ad integram ipse incolumis senectutem peruenerit, hominémque rogo impositum ad vitam reuocauerit. Quorum monumentis tam varia, tam incerta contrariáque dogmata relicta sunt, vt nisi Galenus Pergamus, medicorum gloria, fuisset subsecutus, iam de medica arte actum esse videretur. Etenim quæ illi pro salutaribus auxiliis inuenerant, non tantùm non salutaria & noxia esse, sed & lethalia, deprehensa sunt. Cúmque quod fugeremus, incertum esset, experimento cum illorum dignitate pugnante: quod sequeremur, non haberemus, nullo docente, meritò factum est, vt Plinius vir acri ingenio (quia ante Galenum fuerat) medicinam sui temporis, medicósque, qui eam exercerent, summis iniuriis, accusationibúsque prosequeretur.

Cœperunt itaque à Galeni morte commodiora auxilia occasionésque medendi ex eius libris, tanquam è perpetuo fonte, hauriri. Quoniam vir ille optimus non vnius ætatis aut regionis, sed omnium, qui ante ipsum fuerant vtilia præcepta congesserat, quædam etiam propria inuentione supperaddidit: quæ non humana, sed potius diuina videntur: qualia sunt, quæ in dissectionum pulsuúmque libris edita sunt. Harum doctrinarum alteram nullus eorum, qui eum secuti sunt, plenè adeptus fuisse, nedum auxisse videtur. Cúmque ratio disciplinæ postulet, vt non solùm inuenta cognoscamus, verùm inuentis aliquid adiiciamus, cùm in his hoc fieri nequiuerit, meritò sanè hæc doctrinam miraculi quandam speciem præbere videtur. At nec tamen Galenus (quanquam acerrimus

rimus esset disputator) suis temporibus potuit opiniones ac medendi methodum à se inuentas, inuidiâ contemporaneorum medicorum reluctante, aliis persuadere. Vbi verò ipse in fata concessit, extinctâ secum simultate, veritas refulsit. Perseuerante igitur medendi consuetudine, quam Galenus inuenerat, cùm eam in ordinem commodiorem) licet non meliorem) redactam, Paulus, Alexander, Aetiúsque monimentis reliquissent, bellis vndique ac schismate religionis Christianæ flagrantibus, literæ ac bonæ artes ad Arabes, qui eo tempore quietiores opulentioresque fuerant, translatæ sunt, vnde quædam pseudo doctrina à Rasi, Haliabbate, Auenzoar, Serapione, ac Auicenna introducta est: qui partim ingenij sui confidentiâ, partim etiam malis versionibus linguarum innitentes (prò pudor) quantùm in nominibus rationéque morborum peccauere? qualia medicamenta mutauere? membris hominis, nec formam, nec situm, nec numerum sanum dereliquerunt. Non constant in vertebris, non in musculis quot sint, concauos neruos à situ variant, discretiuam membris, sanguinis effectricem venis adiiciunt, ac pleráque alia penè innumera, quæ nunc enumerare non est præsentis instituti.

Recentiores breuitatis ac facilitatis causa, expositorúmque authoritate inducti, cùm etiam literæ Arabum ad nos citius peruenissent, Arabes ipsos, non Græcos, secuti sunt: vnde non tantùm errores illorum imitati, sed & longè plures admiserunt, nihil sani relinquentes, nec ipsos vniuersales canones, qui illæsi etiam apud Arabes fuerant, custodiunt. Itaque factum est, vt aliquando medicinam, non aliter quàm Mahumetani fidem religionêmque defendant.

Graue, me hercle, certamen aggredior, qui adeo inueteratos errores, ac apud totum penè orbem diutino, vsu firmatos abolere tentauerim. Quòd cùm humanæ salutis beneficio, non cuiusquam peculiari odio aut iniuria agam, cunctis, qui medicam artem exercent, quíque veritatis studio tenentur (quos quamplurimos futuros spero) gratam ac iucundam rem facturum putarim. Non solùm enim errores ipsos, causámque errorum retexam, sed & veram medendi rationem explicabo. Neque id quispiam putet inutile. Licet namque antiquorum doctrina abusus illi tolli nequiuerint: non tamen desperandum arbitror, quin collatis authoribus rationibúsque diligentius discussis, melioribus etiam translationibus antiquorum, sententia intellecta, abusus illi in optimos vsus conuerti possint. Sicque humana valetudo variis ac periculosis erroribus hucusque quassata, melioribus Hippocratis & Galeni institutis instaurata, in posterum redimetur ac fouebitur.

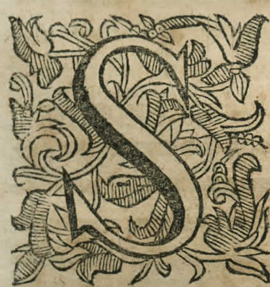
PHILIP.

PHILIPPO ARCHINTO EPISCOPO SANCTI SEPULCHRI,

VICARIOQUE PONTIFICIS SUMMI Pauli III. viro eruditissimo, & bonarum literarum fautori egregio.

S. P. D.

ÆPE ego (Antistes optime) mecum dixi, Nihil est quod fatum effugere omni ex parte videatur. Et quanquam locupletius de hac re sermonem habuerim, in libro huic tractationi dedicato, nihilominus toties mihi illius se offert violentia, vt etiam præter propositum, de illo sermonem frequentius habere cogar. Atque si vnquam aliàs, nunc manifestè nobis illius memoria occurrit: quippe cùm meminerim, quàm audacter magis, quàm consultò, opus hoc de malo medendi usu in publicum emiserim: cúmque ab initio multa scripsissem, non solùm inornatè, sed sine vllo ordine, vix audeo dicere, quibus modis animum addiderit, quáque demum necessitate ab eo impulsus ad edendum sim immaturum hunc fœtum. Erubesco cùm vltra etiam trecentos errores meos in hoc libro, præter etiam admissos à librariis recognosco. Erátque animus illum iam dudum explodere è fœtuum meorum numero: sed obstitit quædam illi non vulgaris adiuncta vtilitas, quæ etiam eum sic venalem reddiderat, vt secundo anno librarius ipse denuo, ni obstitissem, in publicum emittere vellet. Dum verò maioribus essem intentus, aut magis necessariis, ad hanc vsque diem (annus etenim ab hinc iam nonus agitur) rem distuli. Pudebat me inter reliqua, nimia pietate, patris siquidem verbis persuasus, qui hoc palàm, nescio quo ductus errore, affirmabat, Castilioneum nomen addidisse: cùm certum habeam, reuolutis omnibus publicis tabulis, maiorum meorum, ad annum vsque M. cccxl. qui ab hoc, ccvj. est, nihil mihi cum Castelioneis commune esse. Neque hoc refero quòd vel pigeret, si essem, fateri, vel quòd mallem non esse, quàm esse, aut quòd Cardanorum gentem Castelioneæ comparare velim. Verùm quantò pulchrius est ex nobilissima esse familia, tantò etiam turpius falsò semetipsum illi inserere. Est familia illa antiquissima, ditissima, potentissima, Cardinales, Episcopos, viros etiam sanctitate & armis inclytos genuit: floruit eruditis hominibus: nihil illi defuit, quod ad ornandam illam, aut quod ad dignitatem pertineret. Nostra, & si sit antiquissima, omnibus in causis longè inferior est, vt quæ neminem, præter Milonem Episcopum, memoria insignem habeat. Is namque cùm Episcopi nutu, patria nostra & circumuicinæ vrbes regerentur, anno communis salutis. M. clxxxix. vrbi nostræ Mediolanensi. xxvj. hic à restauratione annus erat, Episcopus praeesse cœpit: annisque octo, minus quatuor mensibus, patriæ consuluit. Itaque vt non pudet me esse Cardanum, ita Castelioneum fuisse mihi gloriosum duxissem. Attamen longè turpius, vt dixi, falsò alienæ genti se ingerere. Satis nobis sit cum illis amicitia: hanc in constantiam pietas, & fides parenti præstita excusabunt. Malo leuitatis accusari ob emendatum errorem, quàm

conue

conniuentibus oculis, dissimulare peccatum. Ergo vt ad rem redeam, cùm nec igni mandari liber ob vtilitatem, nec emitti ob errores honestè posset, curam suscepi non mediocrem emendandi. In posterum autem cauebo, ne quicquam adeò celeriter in publicum exeat, vt authori inurat labem. Fuerat nempe olim quindecim & hoc opus dierum labor: nunc plus in emendatione temporis, quàm in structura consumptum est. Addidimus etiam alios viginti octo errores, vt sic in centuriam excresceret. Non quòd plura longè non essent, quæ censoria nota indigeant: sed quoniam hic numerus aliquid habet apud antiquos authoritatis. Atque vbi non licet finem in rebus assequi, finis ipse aliqua ratione à nobis fingendus est. Non excusabo ego, inquam, errores meos, qui indignus sim venia, cùm in aliis accusem: verùm eandem mihi legem præfinio, & ab aliis imponi volo, qua eos dicere possim errores, ac pro his in iudicium vocari, qui obesse possunt hominibus: non qui quasi à superstitiosis grammaticis nullius momenti res obseruantibus in pueris notantur. Optimum etenim homini esse puto, quandoquidem res verbis sunt præstantiores, & vita breuis, modum scire in diligentia statuere, ne Protogenes sub Apellis censura fiat. Itaque hoc opus tibi denuo instauratum mitto ac dedico. Exiguum illud quod subsequitur, debere tentassem, ni nomen eius, cui nuncupatur, violare simul credidissem. Adeò ego in me seuerus sum, vt improbem, quæ non possum probare, vt volo. Maneat tamen vt exemplum rudis animi mei, aut primæ audaciæ, vt vel sic intelligant, quantùm intersit etiam discriminis in ætatibus. Te verò, quem ob singularem virtutem admiror, ob tempestiua beneficia in me collata (si quidem tu primus iacentem erigere cœpisti) non parùm diligo, florentem videre cupio. Tunc etenim, qui bonis literis operam dant, optimè sperare debent, cùm fortuna eos euexerit, qui non solùm sint eruditi, sed summum etiam bonum in eruditione ipsa collocant; frustràque, vt video, homines diligentiam, exercitationem ac fidem, in bonarum literarum ignaris quærunt. Nempe optimè veteres Mercurium, quem artibus ac scientiis præfecerant, omnium operum, omniúmque legationum ad mortales, ad deos, ad infernáque authorem esse fixerant. At non intelligunt quandoque homines, quanquam exercitati, improborum & imperitorum calumnias, & conspirationes. Neque illud diuinum animaduertunt, quoniam in maleuolam animam non intrabit sapientia. Est enim solus eruditus, sapiens verè, solúsque sapiens eruditus. Verùm quorsum hæc? Studiis bonis operam dare decet, eos qui artem medendi innocenter profiteri volunt. Obscurior sum verbis, quàm decet esse, sed mea nihil interest; quandoquidem ad clarissimam mentem tuam verba dirigo. Me nullus in posterum accuset: nemo ignarus esse potest, cum & in aliis, quod in se agnoscit, adesse putat; ego id scio: hanc ego mihi, quam aliis inesse laudem cupio, volens tribuo. Ergo voluntatis vitium est, non ingenij aut imbecillitatis. Vbi igitur non est animi prauitas, ibi non est ignorantia. Sed multa ad tempus dissimulare cogimur, seu fatorum ordine, seu quia non bona existimamus, aut saltem non meliora, quæ ab aliis talia esse creduntur. Quicunque enim secundum diuinam institutionem mentem erudiunt, sic vt ab improbitate omnino vacent, conscientia primùm virtutis suæ, demum & gloria, quæ post mortem manet, felices iam sunt. His igitur si fortuna aliqua affulserit, cùm diuitiæ & honores breui tempore possint accedere, summam beatitatem in vita consequuntur. At si his neglectis nobis opum, ac inanis gloriæ sola vel etiam prima cura sit, nulla spes amplius ad integritatem relinquitur: quare nec sine illa ad famam ac bonam conscientiam, cùm etiam prima multis ex causis fallax sit. Quamobrem præstat hominibus, quamcunque exercuerint artem, optimis inhærere institutis: cæteros verò eos, qui sic faciunt, pertinaciter fouere. Neque enim, qui tales sunt, vnquam ingrati esse possunt. Ergo cùm in te tantam benignitatem virtutémque, quantam in alio vnquam viderim esse, cernam; nihil maius efflagitarem, si à diis liceret, quod omnibus eruditis conduceret maximè, quàm vt tibi fortuna pro animi magnitudine ac virtute affulgeat. Quòd enim amplam ac honestissimam conditionem dederit, ego pro tua dignitate, pro animi altitudine, pro sublimitate mentis, exiguum esse reor. Mihi verò satis esse ducerem, vt de me secundum Apollinis responsum ad Ciceronem, tum in posterùm, tum aliàs statuisses. Nam vt bono, imò meliore animo, libellus hic magna iam mortalium vtilitate, nec paruo desiderio prodierat in publicum sub nomine tuo; sic spero in posterùm, vtiliorem longè futurum, ac etiam chariorem. Nostra verò fortuna aliorum auxilio non indigebat: si saltem homines, qui se prudentissimos credi frustrà volunt, operibus ipsis inhæsissent. Ergo fatum hæc agit, cùm per mentem

tem senatus diuinam promouemur: quæ vt minimè nobis inimica est: sic iudicis potius, quàm fautoris iudicio fungitur. Nos tandem id solùm, quod ab omnibus vel bonis vel amicis rogare solemus, à te petimus, pro hac nostra erga te voluntate, vt perfidiæ inimicorum nostrorum ne subscribas tacitus atque nolens: sed iudicium ex te ipso expensis omnibus de amico facias. Vale. xv. Calend. Martij. M. D. XLV. Papiæ.

SECTIO PRIMA.

CAPVT I.

Quod insanabiles morbos curare aggrediuntur.

PRIMVS abusus est, cùm insanabiles morbos medicamentis amoliri aggrediuntur: quales sunt Phthisis, Sclirosis interior, Tabes confirmata, similésque. Nam non solùm quia curare non possunt, in melius traducere nequeunt, sed in longè deterius: ac citò necant, alioquin longo tempore duraturos.

Quòd autem ita sit, manifestum est. Omnis incurabilis morbi causam confirmatam ac inseparabilem corpori esse necesse est. Quod autem tolli non est possibile, pari ratione nec minui fas est (cùm si minuatur, eadem ratione auferri poterit.) Igitur non licebit è morbo quicquam detrahere. Omne autem auxilium siue victus, siue medicamentum, siue opus manus, virtutem minuit, humores turbat, membra aliena qualitate inficit. Cùm igitur noceant, nec iuuare quicquam possint, conuenit, vt morbum deteriorem reddant, & ægrum morti velocius addicant. Causam etiam ex Hippocrate intelligere possumus, Cancros occultos melius est non curare: curati enim citius pereunt. Quod in hoc incurabili morbo dixit, in reliquis voluit intelligi: in quibus par ratio parem promittit euentum. Hoc ego vidi sæpissime, mulieres cancris occultis laborantes, annis quadraginta superuixisse, satis nō culpatâ valitudine: cùm nullum neque viginti annis cancro vlcerato laborantem vixisse constet, cùm plurimi & iam eorum biennio finiatur. Complures tamen medicorum hos morbos plurimis causis sanare aggrediuntur: quidam, quòd non putent eos nequire sanari: alij, quòd etsi sanare posse desperent, in melius tamen perducere confidunt: alij gloriæ studiosi, alij pecuniæ auiditate, dum nihil perdere ex hoc timent, nimium fiunt audaces. Qua in re illi plus damnandi sunt, qui genere morbum incurabilem, quàm qui magnitudine, suscipiunt sanandum. Diuini enim res consilij esset, omnem morbum genere sanabilem intelligere, an curationem recipiat, an non. Vnde Hippocrates, Acutorum morborum non omnino sunt certæ pronuntiationes salutis, aut mortis. Galenus autem exponens inquit, Hoc scire licet, solùm in chronicis, non autem in acutis. Licet Rasis non omnino certam in acutis cum Hippocrate spem esse dixerit, longè tamen minorem in chronicis passionibus securitatem euentus credidit, contra Galenum directè inuectus. Satis igitur pro confesso habeatur, multarum passionum finem ambiguum fore.

Cura igitur blandiente in talibus bonum est vti, victum talem instituendo, qui virtutem non minuat, morbo suppetias non ferat, dolores, symptomatáque sedanda, corpus moliendum, ita vt causæ virtuti obnoxiæ aut morbo suppetias ferentes non augeãtur. Hoc est, quod dixit Princeps, & à rationali cura non desistas, quoniam multoties aliqui sanantur absque spe aliqua mirabiliter.

CAPVT II.

Quod in victu procedunt augendo versus statum.

SEcundus abusus est, cùm in victu ita peccatur, vt sæpius fortunæ meliùs quàm medicis, æger committatur. Reclamat diuus Hippocrates, nisi cibi tædium adsit, crassiore victu vtendum esse in morbi principio, ac demum morbo inualescente ita paulatim attenuandum: vt parum, aut nihil concoctionis tempore ægro cibi exhibeamus. Plurimi tamen, vt aliquid instituisse videantur, à principio mulierúmque conuitia timentes, etiam nullo cibi fastidio existente, subtilem instituunt victum: postmodum concoctionis tempore, oua & ex carnibus contusa exhibent, ita vt ad mortem saturi, si non medicati saltem accedant. Hócque cùm rectè sit Hippocratis mandatis oppositum, ita tamen est generale, vt vix credi possit ab antiquorum mente fuisse alienum.

Vt igitur præstat, ægro in principio laborante, intelligere, an cibi tædium adsit, an non: si adest, victu extenuetur leuissimo, quo vsque ad statum perseueret, si propinquus adest: Si remotus, quo tempore cibi tædio caret, eo cibandus est, ita vt continuè victum exiliorem facere possis. Quòd si fastidium non est, morbúsque acutus, pane loto, aut ptisana bis in die, aut ter cibandus est, continuéque minuendus vsque ad statum cibus. Hoc modo quot seruabis ęgros, qui victu suo suffocantur? Quòd si morbus est leuissimus, carnésque aut oua sunt danda, dabis à principio, deinde ad ptisanam status tempore pertransibis, nec virtutis periculum est, vt in sequenti dicetur.

CAPVT-

CAPVT III.

Quod nimium pingui vtuntur, dando carnes & oua.

TErtius vsus malus est, cùm febrientibus carnes & oua exhibent, dicentes, nostri temporis ægros antiquorum victum sustinere non posse, consuetudinémque multum valere.

Cum nos videamus aliquot in carceribus sanos pluribus annis pane & aqua alitos vixisse, longè autem minus infirmo cibi, quàm sano debetur: plus etiam alit ptisana ac decoctus panis, quàm crudus: nec volumus eum pluribus annis, sed paucis duntaxat diebus, donec morbus transeat, abstinentiam sustinere. Nec, quod dicunt de consuetudine, attendendum est: quia contra eos facit. Antiquitus enim plus cibi carniúmque sumebāt, vt ex historiis facilè apparet, vt quandoque arietem vno prandio absumerent. Si igitur attendenda esset consuetudo, subtiliorem nunc victum instituéremus. Præstat igitur ptisana aut pane cocto, aut panico, aut oriza ægros alere, nil ex carnibus aut ouis dare, donec morbi iudicatio pertransierit ad duos dies, in grauibus acutisque morbis. Nam aliter facientes ægros interficiunt, non alunt. quòd si virtus valida fuerit, adhuc tenuiore victu opus est. Nam necesse est aliter facientibus alterum trium sequi, aut mortem, aut morbi longitudinem, aut accidentia sæua. Quorum primum, malum: secundum, damnosum: tertium, timorosum. In morbis autem longis, aut intercedentibus, vt tertiana, aut duplex tertiana parum per crassiore victu vtédum est, secundum morbi magnitudinem.

CAPVT IV.

Quod contusa & aquam carnis exhibent.

QVartus abusus est, cùm in victu ad contusa & aquam carnis transeunt etiam à principio, quod valde noxium est. Nam nutriens masticatione concoctionem acquirit. Secundò mandendi vim auferunt. Tertiò, quia plus ingurgitant, quàm virtus ferat: non enim ita decipimur comedendo, sicut bibendo. Quartò, quia aqua carnis longè deterior est iure, cùm minus nutriat & calidior sit. Hoc autem dicunt, quoniam corrigitur: at nunquā tantùm corrigitur, quantùm oportet. Et etiam quia eadem correctio iuribus adhibita melius proficiet. Quod etiā pulchro experimento colligitur. Videbis enim contusum edentem feces biliosas protinus excernere: si cum pane & carne paueris, naturalis egestio fit. Hoc sæpius animaduertimus. Vnde credendum est non omnino probatum esse alimentum, quod ex contuso gignitur. Sæpissime enim biliosa ac soluta fex ex eo pura procreatur, quod in febriente malum signum & causa pessima dici potest. Hoc peccato nullum est deterius. Nam vt hypocritæ sunt omnium hominum scelestissimi, ita ea auxilia noxia magis, quæ quandam auxilij spem habent, nocéntque. Existimant enim, quoniam faciliter deuoratur, & carnis substantiam in se habere creditur, & cum annexis emendata videtur, proficere multum posse, quia facilius est impleri potu, quàm cibo, vt dixit Hippocrates.

Consultius igitur fuerit, donec mandendi facultas adest, ptisana vti. Quòd si necessitas alimenti cogat, carnibus leuibus cum pane. Nam Galenum ita consuluisse sæpe video. Quòd si cum hoc mandēdi potestas non sit, vtatur contuso emendatiore ex carnibus: quòd si virtus adhuc debilior extiterit, iuribus correctis.

CAPVT V.

Quod laudant olera, tanquam cibos.

QVintus Error est, cùm lactucam, endiuiam, buglosám, lupulum cibos optimos collaudant; cum ratione cibi ad carnes, panem, ptisanam, lac, oua, orizam, comparatæ, sint longè inferiores ac medicinalem vim habeant. Non ergo, alimenti ratione absolutè bona dicuntur, sed absolutè mala. Quod igitur comparatiuè dicimus, rectum est: quod absolutè, noxium est, tum sanis, tum etiam ægris corporibus.

Non est igitur consulendum sano absolutè, vt herbis aut radicibus aliquibus vescatur, lactucámque inter olera minus perniciosam non bonum esse dicemus: ægris etiam cum animaduersione consulemus. Cæteras herbas vituperat omnino Galenus.

CAPVT VI.

Quod vinum negant ægris.

SExtus vsus non rectus est, cùm vinum ægris negant, quia materias subtiliet, & ad caput trahat, cùm vinum album sit frigidum: multa enim corpora humorum attenuatione indigent, atque solùm his quatuor casibus noxium, quos vel dolor capitis assiduus, vel phlegmon tentat, vel delirium offendit, vel febris ardens cum cruditate inuasit. Cæteris autem vtile est, ex Galeni doctrina, sed non inutile etiam, phlegmonibus ad suppurationem iam redactis. Quibus autem vinum est inutile, his amplius nocent carnes & oua. Quod ergo inutile est, conceditur, neglecto salutari potu, decepti Arabum consuetudine, quorum præceptis, tum propter legem, quæ à vino eos arcet, tum propter aëris temperiem, quæ longè calidior est, à vino temperare iubemur. Itaque hac de causa à vino abstinentes, morbos procrastinant, longéque tardius ad sanitatem perducunt. Is autem error eò validior perspicitur,

tur, quantò æger ventriculo est imbecillio-re, ita vt quandoque ad aquam inter cutem perducat.

Considerabis igitur primò, si vinum non permixta mala qualitate ab ægro sentiatur: si non phlegmone, non dolor assiduus validúsque tenet, vinum album administrabis. Si verò desiderat vehementer, materia concocta, aut suppurato phlegmone lateris, dabis vinum album dulce: ita enim consulit Rasis. Et nos destitutum aliquando à quodam medico, ac persuasum animam efflare, quoniam in pleuresi vinum conuenire non putabat, sanitati restituimus. Erat enim æger annorum, 70. & suppurato phlegmone, nihil eorum quæ intus erant, ob virtutis imbecillitatem expuere valebant. Cùm verò ventriculus valde infirmus est, raro vinum negabis. Plures enim sanauimus in morbis pestiferis ægros derelictos sola vini potione, cùm virtus tantùm attenuata esset, vt infra horam, expirare crederentur. Oportet autem medicum esse eruditum, & natura prudentem: non enim paucis tantum arcanum distingui potest.

CAPVT VII.

Quod melones præponunt multis fructibus.

Septimus vsus non admittendus est, tam sanis, quàm ægris, cùm melones tanquam minus culpatos fructus concedunt, quòd odore sint non ingrato, sapore autem iucundissimo. His autem qualitatibus decernitur cibi natura: eò autem maximè, quia parum deterior cibus aut potus, suauior autem, melioribus quidem, sed minus suauibus est præferendus. Cùm verò consideras paruitatem radicis, & stipitis eximiæ magnitudinis eius habita ratione, & quàm proximus terræ sit, & quòd super eam perpetuò iacet, & quòd ab omni aëris qualitate permutatur, & quòd augmentum eius est velocissimum, confiteri cogeris, melonem, nil aliud esse quàm putridum terræ humorem, aliena qualitate coloratum, vitia qualitate coloratum, vitia omnia habentem, noxium ventriculo, iecori, spleni, intestinis, pulmoni, renibus, vesicæ, humores non solum putridos, sed venenosos fluxósque facientem. Ad febres acutas pestilentiales, ad apostemata, ad dolores, ad difficultates intestinorum paratissimum, à nullo authore quanquam egregio, satis vituperatum, noxas omnes horarij fructus tantò habet ampliores, quantò eius magnitudo, succi multitudo, paruitásque causæ concoquentis, omnibus aliis fructibus maior est. Adde quòd nulli potui rectè sociatur. Nam cum vino humores pessimos producit, vesicæ maximè obest, & iecori, & renibus, & phlegmones gignit cum aqua leuitates intestinorum, celiacum morbum, difficultates intestinorum, appetitus deiectionem subitò operatur. Quòd autem Hippocrates consulit, rectum est, vt parum deterior, non multò deteriorcibus sit præeligendus. Bonitas autem saporis & odoris mansuetudo, in eodem genere cibi ad iudicandam salutarem vim multum proficiunt. At in diuersis generibus nequaquam. Siliqua enim exitialis est cibus, si Galeno credimus, & fungi, & tubera, boletíque, & melongena. Nemo tamen salubri cicorio, ptisanáque ordeacea negabit esse gratiora.

Consilium igitur meum est, vt non solum dimittatur, sed ab vsu humano explodatur, etiam principum Decretis. Nam quæ lues est perniciosior, quâ quotannis multa millia hominum pereunt? Mirúmque, quòd à medicis hæc pernicis consulatur, omissis vuis & ficubus eiusdem temporis fructibus longè minus noxiis.

CAPVT VIII.

Quod cibum vberiorem dant in prandio quàm in cœna.

Octauus vsus explodendus est, cum cibum vberiorem capiendum in prandio, in cœna leuiorem consulimus: alij oppositum totum, vtrique ita grauiter errantes, vt nullibi amplius. Nam cum post cœnam quies & tempus prolixius, & somnus, & continentis frigiditas subsequantur, meritò cum hæ omnes causæ concoctionem iuuent, cibus in cœna copiosior debet esse quam in prandio. Quòd etiam Galenus in consilio morbi comitialis sentire videtur, ac alij plurimi celebres authores: Quòd si nimio cibo peccare contigerit, vel noxio, cum error ille vomitu leuissimè corrigatur (quòd hora somni fieri nequit) conuenit, quòd admissus error in copiosiore cœnâ hac de causa grauior fit, quàm in prandio: quia propter quietem & somnum non ita facilè, aut vomitu, aut à piloro crudum descendit inferius. Vehementius igitur spiritalia offendentur. Non rectè consulunt, qui peccare leuius in cœna dicunt. Ob hoc neminem vidi illorum qui assumpto veneno, antequam vomerent, dormierunt, curatum fuisse. Tutius igitur in malis cibis, aut valde nimis periclitamur in prandio, quàm in cœna.

Melius igitur est in cœna plus comedere vbi vel moderatè comedendum sit, aut leuiter peccandum, ita vt peccatum illud citra vomitum, aut alui deiectionem possit emendari. At si peccatum graue futurum sit, vt non possit corrigi citra eiectionem, vt quan-

do nimis copiosè implemur, aut prauum omnino succum ingerimus, tunc leuius peccamus in prandio, rarósque veneno in prandio sumpto mori contingit ob hanc causam. Nō igitur consulendum est in altero duorum, cū distinguendum sit. Adde ne vsum eius, qui longo tempore assueuit, permutare coneris, si cum inculpata valetudine vixerit. Multos enim claros viros ea causa damnum non leue assecutos scio, cùm plus detrimenti ex mutatione consuetudinis, quàm iuuamenti ex recto viuendi more consecuti fuerint.

CAPVT IX.

Quod omni leui causa consulunt medicinas.

NOnus vsus est non amplectendus, cùm consuetudo sit quorundam medicorum in omnibus etiam leuissimis dispositionibus consulere ægris victum tenuem, & medicamina imperare: vt in grauedinibus, in corrizis, in doloribus membrorum exteriorum, in ephimeris spontaneis. Nam talia sæpenumero sunt naturæ dimittenta: non semper naturam auxiliis medicinæ assuefacere debemus, quoniam pigrior redditur ad deliquia instauranda: & multò est grauius persæpe nocumentū, quod medicina conciliat, quàm morbus qui aufertur. Simile est hoc his qui per fœnus debita persoluunt. In grauissima enim semper labuntur, dum modica extinguere putant. Hoc est, quod dixi Princeps. Amplius scire debes &c. Sufficit in talibus, maximè vbi virtus fortis est, moderato vti regimine, & reliqua naturæ dimittere, dummodo periculum acrioris morbi non immineat, quod facile à perito cognoscitur.

Vnde obseruandum puto, omnes morbos ratione certa victus egere, siue sint insanabiles, siue graues, sanabiles tamen, siue omnino leuissimi, ne quis fortè ex superius dictis errorem concipiat. At differt, nam in insanabilibus & leuissimis, victus pro sola virtutis ratione, tanquam si morbus nullus adesset, constituendus est, quantitatis ratione habita, in qualitate verò, vt contrarius sit morbo, & causæ morbum facienti, & hic differt à victu exactè salubri. At in his, qui graui conflictuntur morbo, non solùm qualitatis ad virtutem habenda est ratio, sed etiam quantitatis, ita vt minor sit cibus, quàm à virtute concoqui possit, vt morbo augmentum non ferat. Longè igitur copiosius insanabili morbo, quàm sanabili detentus paribus virtutibus existentibus alendus erit.

CAPVT X.

Quòd carnes piscibus præponunt in in omni febriente.

DEcimus errandi locus est, cū generaliter carnes febrientibus dant, & pisces negant, moti authoritate Rasis in 3. Almanso. c. 16. dicentis, quòd omnes pisces sunt duræ concoctionis, & longam moram in stomacho trahunt, & sitim faciunt, cùm non animaduerterint, dictum, primo ad Glauconem cap. 10. & 12. probati pisces in febribus tertianis, & quartanis, eò quòd facilè concoquantur, præferréque eos carnibus in tertianis exquisitis. Rasis autem corpori sano comparauit, & magna parte improbatos cunctos damnauit. Persæpe enim medicinali alimento est piscis, & vt plurimùm concoctionis leuioris contrariæque qualitatis febri omni: cui si contingat, vt à causa calida, vt sæpissime est, fiat, etiam causæ febris aduersabitur. Hócque errore quam plurimi eo dum insaniunt, vt si quis contra ausus fuerit, pro imperito eum habeant.

Vtilius igitur erit in febribus ferè omnibus piscibus quàm carnibus vti. Sint autem pisces ex mari, Gobius, Aurata, Arbor, & si ex saxatiliū generibus à Gal. de alimentis recitatis quisquam inueniatur. Ex dulcibus, Lucius, & Persicus, & vniuersaliter, qui squammosi albas & leues carnes habent, subtiles, lati, longíque non antiqui salubribus aquis habitantes, Rasis authoritate, præferuntur.

Cuius causa impudentiam erroris crassi preterire nolui saxatiles pisces, qui quibusdam generibus diffiniuntur, intelligentium pro piscibus qui inter saxa degunt, qui nulli sunt. Quòd si eos qui in aquis saxosis habitant, credunt. Abduani, & Ticinij, potius erunt saxatiles maritimis, cùm tamen saxatilium numero nullus ex aquis dulcibus comprehendatur.

CAPVT XI.

Quòd auxilia simplicia, & composita corrupta habent.

VNdecimus abusus est, cùm cuiuslibet medelæ auxilia corrupta habeant. Hic tantus est error, vt eius memorari me pigeat. Pro cassia lignea, corticem palustris ginistræ: pro carpobalsamo, mirti cuiusdam semen prozedoaria, quæ ex oriente vehebatur, incognitam ex Germania radicem: pro luto Armeno, rubram Appuliæ terram: pro lemnia terra, vulgaré cretam: pro doronico, insulsam radicem: pro galanga quę ęti ti simillima est, vt Serapio docet, aliam acré: radicem pro calamo aromatico, cuius substantia, quia calamus est, inanis interius spectatur, acorum: pro acoro consimilē colore, opere autem, sapore, gustúq; contrariam: pro xilobalsamo,

xilobalſamo, lignum incognitum. Nam quæ ad nos xilobalſami quantitas aduehitur hercinię ſiluę non ſufficeret. Adde quòd extinctum eſt modernioribus referentibus: pro malabatro, folia lauri, aliquando citranguli: pro xiloaloe, radicem oleaſtri odoribus imbutam: pro ſandaraca, quod naturale eſt, gūmi iuniperi: pro lacca, ſandaracam in vſu aliquādo intelligētes: pro ſcordio herba ſcorodon, quod alcū eſt agreſte nominis ſimilitudine decepti: pro vngue odorato, inutilem oſtraci corticem: pro cinabari, quod è minera eruitur, cinaprium quod artificio argenti viui, & ſulphuris conſtat. ſimiliter pro minio minerali, artificiale: pro oſſe cordis cerui, cartilagines bouum: pro ſmaragdo, iacintho, ſaphiro, carbunculo, granato, orientalibus gemmis, lapides adulterinos, ex Europa, ac borealibus regionibus aduectos: phillitim, pro ſcolopendro: lichen pro hepatica: pro ſalutari neruorū præſidio pede coruino, pedem columbinum, quod venenum eſt: pro hermodactylo omnium auxiliorum quæ neruis & iuncturis prodeſſe poſſint, præſtantiſſimo, ephemeri radicem non ſolùm inutilē, ſed & ſtrenuè venenoſam: pro yringo, cui nulla in bubonibus compar medicina inueniri poteſt, ſpinoſam certè, ſed ita diſſimilem herbam adminiſtrant: vt iam cùm pro maximis alexipharmacis, maxima venena propinent, neſciam quid ſperandum. Ita cùm non ſolùm vnum pro alio medicamentum ſubminiſtrent etiam carent quàm pluribus, narcaphto, cancamo, ciphi, amomo, balſamo, ambram habent rariſſimam, quæ non ſit adulterina, diptamum, non illud Dioſcoridis ſine flore. & ſemine (nec quo vtuntur, ille eſt Vergilij) mirrham raram, bugloſum in controuerſia, eupatorium adhuc ſub iudice eſt. Infinita ſunt, quæ connumerare non eſt præſentis inſtituti, quoniam quidam noſtris temporibus clari habiti viri de his diſſeruere.

Taceo exæſa medicamenta, antiquā, marcida, corrupta, adulterina, deficientia: quænam oratio tot vitia poſſet amplecti? Vtuntur etiam quibuſdam herbis non ſatis cognitis, quales ſunt Daneia, Scabioſa, Pimpinella, quas & ſi omnino damnare nolis, confiteri tamen cogeris talium vſum diuinando potius, quàm medendo fuiſſe comparatum.

Taceo compoſita medicamenta, quæ ſimplicium non ſolùm peccatis ſcatere neceſſe eſt, ſed etiam quibuſdam peculiaribus deliquiis, vnde quis ſanam Theriacam, aut integrum Mitridatum demonſtrabit? vnde ſapientiſſimus Venetorum magiſtratus, toties eius compoſitionem fieri vetuit, cùm perfici poſſe non exiſtimaret. Cùm in clariſſima vrbum hæc non potuerint fieri, in nobis tamen non ſolùm ciuitatibus, ſed oppidis diſtribuuntur: medicique, quòd admiratione magis dignum eſt, vtuntur. Melius igitur eſſet, vt de quocunque ſimplici, publica inter medicos concordia quid eſſet qualéque ſtatueretur: deficientibus, ſuccidanea Galeni, aliáque alia ratione inuenta ſubſtituerentur, pondera, leges, ac electio adiungeretur. Demum ipſa compoſitio non ſine medici conſilio fieret, publicè ſimplicia exponerentur. Quis ſanè, rogo, fuit antiquus, qui vel ſimplicium, vel compoſitorum medicamentorum doctrinam non diligentiſſimè fuerit proſecutus? Noſtri autem temporis medici Pharmacopolis ignaris, aut auaritiæ ſtimulo delinquentibus derelinquunt. Nónne hi ſolùm in famulitio medicorum cenſentur?

CAPVT XII.

Quod aquis deſtillatis vtuntur.

DVodecimus abuſus hic adiectus eſt, eadem materia, diſſimili tamen ratione, cùm aquis deſtillatis vtuntur, in quibus neque odor, nec ſapor inuenitur, eius rei è quo facta eſt, exceptis roſacea violacea, & ardēte. Nā Abſinthij aqua prædulcis eſt: vbi autem nec ſapor, & nec odor, ibi virtus eſſe non poteſt Adde quòd plumbo & ære fiunt, quæ duo metalla humano generi ſunt pernicioſſima, cū viderim aliquos ob viſum earum ad ventriculi tabem redactos. E quibus vnus fuit Franciſcus Tægius phyſicus ac lector, qui iuuenta prima, hac de cauſa, mortuus eſt. Pernicioſiſſima, & generalis hæc conſuetudo propter facilitatem operandi, ac labores vitandos, & ſaporis iucunditatem inducta, tot miſeris ægrotantibus damnoſa, tum à medicis, tum à Pharmacopolis.

Conſultius igitur fuerit & antiquorum more cum decoctis operari. Nam in illis virtus reſidet, & mos ille ab eis, licet operoſior, comprobatus.

CAPVT XIII.

Quod vtuntur ſimplicibus.

TErtius decimus error eſt, quoniam gloriæ ſpe multa cum ſimplicibus operari poſſe ſperant, è quibus etiam nunc ſunt quidam celebres medendo habiti: contra quos, quia opuſculum edidimus, inuehi nunc non eſt tempus.

CAPVT XIV.

Quod vnus modus medendi eſt vniuerſalis.

QVartus decimus vſus non admittendus eſt, cùm ſingulæ ferè ciuitates quandam habeant normam communem medendi in principio cum Caſſia hìc: Venetiis etiam & cum electuario lenitiuo, vel de ſebeſten: Ferrariæ, & cum Catapotiis: In Hiſpania cum pomis dietam moliuntur tridui: atque ita omnes calopodio vno calciare nituntur. Quod ſi Cerdones non aliter, multi magis nudis pedibus, quàm cum calceis, ſpectarentur. Hunc mundum aliqui canonicè medendi vocant, qué propter vſum perpetuum norunt aniculæ, Pigmentarij, Tonſores, nobiles omnes Veneti. Iam ſi omnes abuſus tantùm medicis, quantùm hìc obeſſent, nemo certè vnquam medicus villam, aut prætoriam domum emiſſet.

emisset. At, dicent, in cunctis lenitio alui, iuuatiua à principio est: quid si non lenire, sed eradicatiue purgare conueniat? quid si venter lenis sit? quid si venæ sectio moram non patiatur? quid si ventriculus sit imbecillis? nónne prius corroborandus antequam leniendus?

Melius igitur est, si sanguinis detractio moras non patiatur, venam incidere: si venter lenis est, concoquere: si ventriculus imbecillis, corroborare. Quot vides à principio lenitiuum sine vtilitate vomuisse?

CAPVT XV.

Quod nunquam à principio purgant erradicatiuè.

QVintus decimus error est, cùm nunquam à principio eradicatiuè purgant, sed illam operationem ad statum producunt, In principio lenitiuis contenti, vel his quæ materiam solùm minuunt. Itaque vt exitiale est quiescente materia eradicatiuè purgare, ita turgente ea ad inferiores partes, maximè ac in venis interioribus non purgare, longè magis mortiferum.

Præstiterit igitur, quòd mihi sæpe numero contigit, ea turgente, à phlegmonis metu liberasse ægros, forti à principio medicamento exhibito. Vnde sæpius contingit melius pauperes medicatos esse, quàm diuites ob errandi timorem. Quòd etiam Galenus suo tempore de cataplasmatibus, testatus est, in curatiua arte, quæ iuxta præcordia imponuntur.

CAPVT XVI.

Quod à principio semper à leuioribus inchoant.

SExtus decimus abusus est, cùm in principio semper à leuioribus curam moliuntur: quodam canone Auicennæ decepti, non attendentes Hippocratis dictum: Extremis morbis, extrema exquisitè, remedia optima sunt, & medicati in valde acutis eadem die, tardare enim in talibus malum est. Dum enim tempus procrastinant, æger eò perducitur, vt nullo postea medicamento sanari possit. Adde quòd cura non à leuioribus, sed ab æqualibus est inchoanda, vt Galenus libro de temperamentis testatur. Sic maximos morbos lactucis curare aggrediuntur, vt si inter plures vnus euaserit, miraculum fecisse videantur: si moriuntur, persuadeant facilè astantibus ægrum vi morbi non medici inscitia periisse. Fides in hoc medico semper proposita est, eum, qui moritur, non accusaturum. Ego autem tibi dico, magnos morbos non nisi fortibus auxiliis sanari à medico posse. Quòd si aliter curentur non à medico, sed sponte sua ac naturæ robore, quæ omnia contemnit & sustinet causa sanitatis, orta est: de qua nullam medicus gloriam consequi debet. Nam, vt Auerroes dixit, morbi sunt in triplici differentia: quidam ita parui comparatione virtutis, vt sponte sanentur: quidam ita magni, vt etiam medici auxilio iuuati, ægri tamen pereant. In his duobus medica arte opus non est. Alij autem, ita modico à virtutis robore interstitio superantur, vt in his medicinæ auxilium desideretur. Nam rectè curati sanantur, aliter aut pereunt, aut in prauas incidunt, ac difficiles ægritudines.

Præstat igitur in magnis morbis à magnis auxiliis, in maximis, à maximis: in leuibus, à leuibus: in mediocribus, à mediocribus initium medendi sumere. Et hoc est ab æqualibus inchoare. Quòd si dubitatio accidat, ne in grauius aut leuius auxilium incidas, tutius à leuioribus, paribus causis, quàm à fortioribus initium sumes. Et hoc est, quòd à leuioribus molienda est cura. Melius enim est, infra subsistere, quàm exquisitissimè euacuare. Cùm autem morbi natura ad statum per augmentum accedat, sintque in augmento fortiora accedentia, quàm in principio, & meatus aperti magis: meritò, si semper cum æqualibus cura mollienda est, in augmento dabitur locus fortioribus auxiliis, quàm in principio. Igitur à principio respectu augmenti & status cum leuioribus inchoabis, & hoc est, quod voluit Princeps. Isti autem à leuibus simpliciter initium exordiendum duxerunt. Quòd si à maximis ortus est auxiliis, in illis persistes. Nam in talibus tempore parùm differt status ab initio: si verò à magnis iuxta statum ad maxima eiusdem generis cura terminabitur.

CAPVT XVII.

Quod vitant, aut procrastinant sanguinis minutionem.

DEcimus septimus error est, cùm in putrida sanguinis minutionem vitant, in Continua autem procrastinant. Vnde Galenus: omnibus putridis febribus venæ incisio salutaris est in arte medendi. Cùm autem intra venas humor extiterit valida virtute, & copiosiore sanguine, & morbo imbecilliore, & quia per omnia tempora auxilium præstat. His quatuor causis tutissimè ac vtilissimè etiam à prima morbi hora minutio fiet. Quantò enim citius, eò vtilius, ac præstantius. Ipsi verò cùm in multis interpolatis nulla obstante indicatione, venam non incidant, in continuis primam diem non solùm, sed quartam, & septimam transeunt, merito fiunt periculi ac mortis ægri rei.

Vtilius erit in interpolatis si reliqua consenserint, sanguis verò plurimus fuerit, aut præmissa lenitione, si oportet, aut sine ea venam incidere. Caue tamen ne materiam peccantem intra venas trahas. In continuis protinus ab inuasione prima venas incides, eò magis si materia phlegmonem moliatur, nitidis ventriculo, ac intestinis existentibus: aliter autem lenitionem præmittas. Vnde Rasis in Continentibus: plurimi eorum, ac omnes fermè, qui ante euacuationem sanguinem miserunt, mortui sunt: qui verò

euacuationem ante moliti fuerunt, sanari: de pleuretico morbo loquebatur. Non ergo ad plus, secundam diem, aut tertiam sine sectione venæ pertransibis, si rectè operari volueris, vocatúsque fueris à principio.

CAPVT XVIII.

Quòd partem materiæ purgant in morbis quietis.

DEcimus octauus abusus est, cùm in non turgentibus morbis partem materiæ purgant, à principio: alij autem electuario de Sebesten, vt Venetiis, Mediolani cum Trociscis de violis sine Scamonea, vbi Turbith adest, quòd nec verum Turbih est, & medicina conturbans. Mens autem Galeni super aphorismo (Concocta medicari) est, vt non sit, quieta existente materia, alia purgatio vtilis, nisi lenitiua, super illud, Corpora cùm quispiam purgare voluerit. Nam melius eligere debet medicus: sed plus est quòd adimitur ex virtute eo tempore, quàm ex materia: & reliquæ partis concoctio impeditur, & obstructiones augentur. Igitur cùm, quieta existente materia, nullum accidens sæuum timeatur, non est facienda purgatio materiam minuens: multominus eradicatiua. Vnde etiam prima Quarti trac. 2. cap. 7. Et apud me magis dilecta est administratio Clysteriorum secundum mensuram, qua indigetur in virtute. Huic rationi maximè credideris, si ea, quæ in bubonibus extrinsecus incisis, ac non maturatis, aut expertus fueris, aut Albucasis dictis credideris. Quæ enim ex his perniciosa sunt, citius occidunt: quæ salubria tardissimè, aut nunquam sanantur: maturata autem citò faciliter, ac sine dolore, ad optimámque sanitatem perducuntur. Rationes autem Rasis in continentibus, de purgando à principio, aliàs diluam. Materia igitur non turgente, nec ad vermes parata (istud enim quoddam genus est turgentis materiæ) quantumcunque multa fuerit, non purgabis, nisi post concoctionem. Adde quòd in aliquibus lenitio fieri nequit, nisi cum solutiuo addito, vt in rusticis & habitatoribus montium, qui castaneis aluntur, & quibusdam hominibus, quorum naturam præscire oportet, vel vsu, vel auditu. Sæpius etiam nulla indigemus lenitione, nisi ea quæ fit per Clysterem, cùm venter nihil deiicit, & ventriculus exaninitus est, pro qua lenitione Rasim consule.

CAPVT XIX.

Quod nutriunt, & purgant in statu.

DEcimus nonus abusus est, cùm in statu vel augmento, materia virtutem opprimente, debilitas virtutis ab astantibus iudicatur, ob hócque medici alterum duorum faciunt, ac persæpe vtrumque, cibant alimentis nutritiuis, qualia sunt ius contusum, aqua carnis, ac purgant: quorum vtrunque, ita perniciosum, vt nil deterius, cùm morbi consistunt, ac vigent. Melius est quietem habere, dicebat Hippocrates de purgatione loquens, & alibi, In accessionibus subtrahere oportet, dare enim læsio, cibandi rationem insinuans. O miseros illos medicos, qui modicæ gloriæ, aut cupiditate pecuniæ amicum, & sibi fidentem occidunt, conscientiam perpetua labe commaculant, seipsos æternæ damnationi addicunt. Nemo enim eorum ita ignarus est, qui cùm hæc faciat, se contra omnes medicinæ regulas facere ignoret, ægríque perniciem accelerare: sed timentes ne mulierculæ, aut fame interfecisse, aut cũ oportebat, morbo auxiliari nesciuisse dicant, plus hominum calumniam, quàm Dei offensionem timentes, tam manifestè peccant.

Præstat in his alium, si times, aduocare, omnésque vno consensu abstinere. Multitudo enim medicorum vnumquemque ab infamia vindicat. Si possumus etiam prognosticari de accidentibus, illud nobis maxime conducit. At si fas non est, falsa infamia detineri melius est, quàm conscientia malorum perpetuò cruciari. Veritati enim insistas: nam infamia falsi criminis tandem extinguitur cùm veritas fortunam pedissequam secum duxerit.

CAPVT XX.

Quod omnibus purgationem post statum saltem expedire putant.

VIgesimus error est, cùm in cunctis purgatione opus ad sanitatem esse putant, dicto illo Auicennæ moti, & cum natura non mouet, moue tu hora motus eius: non quidem modum mouendi, sed horam determinauit. Vtilius interpretamur Aphorismum, Vndecunque natura repit, inde ducere per conuenientes regiones. Multi sunt morbi, qui vrina, alij sudore, alij vomitu, alij sanguinis profluuio terminantur, alij bubonibus, alij erisipelate, alij vlceribus. Hos omnes conantur, alui profluuio finire, ventrem subducendo. Nónne dixit Galenus, Eorum quæ in thorace continentur, nihil posse per aluum excerni, vt in laterali morbo, & peripneumonia. Cur igitur aut qua vtilitate purgant tales? Nam de antecedente causa nihil est quod minuant, status aut declinationis tempore, cùm auctio per se cessauerit. Nónne dixit Galenus, eorum morborum iudicationes per abscessus fieri, in quibus natura non perfectè dominatur? Hi fiunt materiis extra erumpentibus: euacuatio materias intropellit, nec potest tamẽ perfici: quoniam natura non perfectè morbo imperat. His ergo pugnantibus ægrum perire necesse est. At dicent & febrem quidem habentis ventrem soluere melius est, quarta primi c. 4. Hæc quidem indicatio est vomitus tantùm comparatione, vnde subiungit, quàm facere, vt ipse euomat. Quòd autem dixit, Moue tu hora motus eius, in noua etiam traductione versum

versum est, hoc modo, Moue tu motu conuenienti motui eius, quare emendatum est.

Satius igitur fuerit, dummodo indicium natura purgationis præmonstrauerit, illam viam sequi, nec aluum mouere, nisi in viis ductuum materia quieuerit. Vnde in pestiferis morbis, quia natura non perfectè dominatur, cita iudicatio tentanda est: idque bonum sequi, quòd in vnoquoque genere commodissimum. Est etiam quidam purgandi modus vnicuique familiaris, Pleuritidi, sputum, aut vrina: ardenti febri, sudor: Phlegmoni iecoris, sanguinis profluuium: Tertianis, vomitus: spleni, varices, & vlcera in cruribus: morbillis, alui profluuium: pestilentialibus, abscessus, sudor, aut alui deiectio. Vomitus autem lethalis iudicatio est.

CAPVT XXI.

Quòd non vtuntur, nisi medicinis quas appellant benedictas.

VIgesimus primus error est, cùm in solis medicinis, vt dicunt, benedictis, consistunt Manna, Cassia, Sero, Rhabarbaro, & similibus: Nam cùm materia grossa, aut melancholica fuerit, tollunt quod subtile est, & crassum derelinquunt, & ita ex curabilibus morbis, incurabiles faciunt. Vt igitur non tutum est velle semper laboriosis medicinis vti, quæ robur virtutis exoluunt, & ad malas præpatant ægritudines: ita nec laudabile, in leuibus consistere, quæ morbos relinquunt deteriores, quàm prius curandos assumpseris.

Melius est igitur in crassis lentisque materiis non euacuare. Oportet igitur cum propriis semper operari. Serum enim in vltima subtilitate, lapis magnetis, in vltima crassitie humores subducunt: reliqua sunt intermedia, quorum ordinem aliàs in contradictione exposui.

CAPVT XXII.

Quòd materiam semper euacuant paulatim, ac concoquunt.

VIgesimus secundus abusus est, tolerabilis tamen ac defensione dignus, cùm materiam paulatim docent concoquendam, euacuandámque ex dicto Auicennæ: in quo tamẽ verba non mentem assecuti sunt Principis, quoniam longè citius terminatur ægritudo, si ad vnam tantùm vniuersalem purgationem reseruetur. Nam vna euacuatio alterius impedit materiæ delinquentis coctionem. Ita igitur intelligatur, vbi periculum deriuationis fuerit. Est autem cùm virtus debilis est, vel iuxta principale aliquod membrum materia delituerit, aut nimis molle, vt Adenes, & Pulmo. In his enim casibus etiam non exactè maturum bubonem incidere consuluit Albucasis: in reliquis longè meliùs citiúsque vna euacuatione soluitur morbus: Vermium tamen memento. Nam in his, vt dicemus, nedum aliquoties expectandum est concoctionis principium.

CAPVT XXIII.

Quod dicunt non omnes morbos ad Physicum spectare.

VIgesimus tertius abusus est, cùm omnes eas ægritudines ad curam suam pertinere negant, quæ sunt manifestæ, in quibus accusari possunt: eas autem omnes profitentur, quæ sunt difficillimæ, accusarique nequeunt, decorationem igitur & infantium morbos mulierculis: dentium dolores, tonsoribus: vulnera, vlcera, collectiones, Chirurgicis: oculorum vitia, circunforaneis herbariis: Ramicem, & Herniam, Circulatoribus: puerperarum dolores, Obstetricibus: gallicam luem, Impostoribus: luxatos fractósque articulos, Restauratoribus relinquunt. Vbinam Galenum, aut Hippocratem, aut Albucasim, aut Auicennam inuenerunt, qui non omnem artem profiterentur, medicamenta singulis pararent, de his apertè dissererent? Vnde Galenus in primis artis curatiuæ libris, totam curandi methodum à chirurgica ratione assumpsit. Vnde etiam ossa à capite extrahere docuit lenticulari ferro, absque terebratione, quod etiam in vsu est, Mirmetias etiam è crure extrahendas docuit. Herniam, puerperarum passiones, infantiúmque distinctè descripsit. Vnde in consilio morbi comitialis dicebat, At ei qui vniuersales canones ignorauerit, nec sexcenta præcepta sufficiunt. Impossibile enim est sine curandi methodo, quampiam etiam, leuissimam ægritudinem rectè curare.

Cur igitur si se medicos profitentur, hæc nesciunt? Si sciunt, cur literas nescientibus prouinciam hanc committunt? Quòd si se victus rationem & purgationem etiam in illis ordinare fateantur, quomodo aut purgare, aut victum ordinare poteris rectè, si morbi qualitatem & magnitudinem ignoraueris? At dicunt, à Chirurgo recipio. Nonne scriptum est, si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadunt? Eo magis, cùm duo vel tres plerunque sint Chirurgici etiam in maximis ciuitatibus, qui literis operam dederint, reliqui tonsores laruati, lanienam profitentur. At dicunt, morem sequimur ciuitatis, quale illud sexto artis curatiuæ, in fine. Sed cùm Romæ plurimùm agerem, ciuitatis morem secutus, permissa his quos chirurgos vocant, maxima horum operum parte, non doctrinam, sed manus operationem se ostendit dereliquisse, quod ex prioribus verbis licet deprehendere.

Quod si in hoc te non peccare, quod tamen haud possibile est, demonstrares, quam tamen fidem, medice, tibi præstabo, aut vomicam, aut ventriculi ficum, aut in hepate vlcus probè curaturum, si Ozenam,

aut

aut Bubonem, cui quotidie specillo, aut manibus imponere medicamentum potes, sanare nescieris? An credam illud, quod intra est, leuis esse, quod plerumque perducit ad mortem, aut scientiam tuam Astrologo vel diuinatori comparauerim, qui propria domus suæ peccata cum ignoret, de remotis maximisque negotiis se scire profitetur? Cum enim vlcusculum, aut Parotidem curare nescieris, quomodo quisquam cogitare potest, quod interius est vlcus, aut phlegmonem te ritè curaturum?

Ad medicũ igitur pertinere arbitror perfectum, omne morbi genus scire curare, non solùm per dietam, medicinas, & vnguenta, sed etiam per manus operationem, incisionem, videlicet, vstionem, terebrationem. Quod tamen est illiberale, Chirurgo permittat, opus videlicet manus: quoniam longè differunt nescire operari, nec præcipere, ac nolle manibus exercere. Nam cùm hoc non sit decens, reliquum tamen non solùm vtile, sed etiam est necessarium. Difficiles enim bubones hoc modo curaui in triduo, ac decennes fistulas inueteratas, ac derelictos extrinsecus morbos miraculi modo, quoniam interna exterioráque adiutoria probè nouecam. Itaque solo famulitio auxilio, prout & Galenus, indigui.

CAPVT XXIV.

Quòd lunæ positiones obseruant, vt non dent medicinas.

Vigesimusquartus error est, cum Lunæ radiationes in exhibendis medicamentis vitant. Nam cùm ducere volueris Elleborum, moue corpus, dixit Hippocrates: Cùm verò luna cum sole coit, vel radiationem iniit, mutantur tempora manifestè, quia elementa & humores agitantur. Igitur bonum est, tunc medicinam exhibere in coniunctione, corpus repletum purgabis, in quadrato post oppositionem purgabis melius, post venam incides.

Cum igitur volueris rectè operari, facies illud hora aspectuum, maxima cum vtilitate, cauebis tamen tria. Primum quòd dies illa non sit indicatoria, vel vetita ratione naturali. Secundum, quòd æger non sit nimium debilis: ne si moriatur alia causa, culpente. Tertium congressus Lunæ cum Saturno, vel Marte. Quòd si hora radiationis cum Sole, Luna Ioui, vel Veneri societur, optimum erit purgare, vel minuere, vt placuit Galeno.

CAPVT XXV.

Quòd de inutilibus quibuscunque rebus decertant.

Vigesimusquintus est, cùm de minutissimis rebus disceptant, grauiora prætereunt, vt videantur diligentissimi medici, Memini me aliquando vidisse clarissimos medicos concertantes super differentia duarum drachmarum, à quatuor, syrupi de lupulis, qui tamen raucedinem per venæ incisionem curare nitebantur, nescientes illud moderníoris, Qui raucedine detentus minuitur, nunquam curatur. Meritò igitur tales non Medicos, sed Sophistas optimos appellauit Auenzoar. Decimant enim Mentham, & Anethum, & grauiora legis derelinquunt. Optimum medicum decet, non ita subtiliter minutissima trutinari, quandoquidem non sufficiet grauioribus omnibus existimandis.

CAPVT XXVI.

Quod frictiones dimittunt frequenter.

Vigesimus sextus abusus est, cùm frictiones non nisi paucis morbis imperant, propter dissuetudinem: cùm tamen cunctis, nullis exceptis, non solùm vtiles sint, sed & necessariæ. Vnde Celsus, Frictio cùm omnibus vertebris sit necessaria, maxime tamen vtilis est his, quæ in collo sunt.

Adnotare lubet alium errorem in frictione excipientium pectus, & spinalem medullam, quoniam Galenus de solis cruribus & brachiis loqui videtur. Nam Celsi authoritas, & ratio dictant, neque dextrum hypochondrium fore in frictione excipiendum. In cunctis igitur morbis frictio vtilis est & necessaria, & quocunque morbi tempore, sed pro eorundem diuersitate varianda.

CAP. XXVII.

Quod roborationem ventriculi prætereunt.

Vigesimus septimus error est, cum in omnibus morbis permutata victus ratione, necesse sit ventriculum à propria fortitudine minui. Conuenit igitur semper ei præsidium admouere, quod tamen negligunt. Vnde Galenus ad Glauconem, In cura tertianæ nothæ, & quotidianæ consuluit, tanquam magis manifestè ventriculo laborante, confortantia admouere præsidia, tum per interius, tum etiam per exterius. In frigidis calida: in siccis autem solam lactis pinguedinem prodesse inueni. In reliquis autem causis maxima auxiliorum copia non deest. Conuenit igitur omni morbo, omnique vniuersali eius tempore, hæc duo semper præ manibus habere, frictionem, & ventriculi conseruationem.

CAPVT XXVIII.

Quòd in Bubonibus extrinsecis venam incidunt.

VIgesimus octauus error est, cùm in Bubonibus, cæterisque abscessibus, quos natura foras ad loca minimè periculosa destinat, sanguinis minutionem salutarem decernunt, solúmque quòd quantitas materiæ auferetur, considerant. Quòd autem modo non conuenienti, non aduertunt, decepti authoritate Galeni. Cucurbitulæ non nisi vacuato corpori conueniunt. Nam cùm medela hæc ad diuersum trahat, periculo maximo vim naturæ, ac conatum impedit, cúmque ab extra ad intus, perniciem molitur. Duplex igitur malum est, naturæ impetum rationalem auferre, ac ad loca periculosa materiam trahere. Galenus autem eo loco Cucurbitulas sine scarificatione, non cum incisione damnauit.

Præstiterit igitur pluribus in causis copiosa vti sanguinis detractione per Cucurbitulas, cum profunda incisione. Nam sic & conatum naturæ iuuabis, & sanguinem minues, & materiam ad locum salutarem deriuabis: quando autem & quibus in casibus, docebunt te libri contradicentium medicorum, quos fecimus.

CAPVT XXIX.

Quod in laterali morbo minuunt ab aduerso vel in pede.

VIgesimusnonus error est, in laterali phlegmone, cùm quidam ex aduerso, alij ex eodem latere, alij in pede ex initio venam incidant, cùm ipsis sit persuasum, Galenum Auenz oar, Mesue, & Rasim, ac Principem, diuersa sentire, nec vlla magis in medela esse discordes, cùm tamen in nullo, quod quærunt assequantur, dúmque omnes pariter student imitari (monstrum nouum) nullum imitantur, eóque insaniæ ventum est, vt à Principe decepti, saphenam præferant, morbóque etiam procedente primam sanguinis missionem ex aduersa parte molliantur.

Ego sanè in vera Pleuresi tantùm saphenæ sectionem, Galenum & Hippocratem horruisse video, vti etiam in ea, quæ in inferius costis est, potius eiusdem brachij, quàm pedis sectionem prætulerint: cùm tamen ea sanguinis detractio à loco patiente, nihil demat, nisi corde intercepto. Quomodo igitur vnquam salutarem saphenæ minutionem dixisset Hippocrates, aut Galenus in laterali morbo superiore, binis interceptis geminationibus inter venam minutam, & locum patientem? Quòd igitur ipsi habent pro familiarissimo, neque in mente fuit vnquam Galeno, vel Hippocrati.

Cum morbus lateralis in initio est, tutius si parum sanguinis sit detrahandum, aduersa parte fiet. Ob hæc Arabes, oppositam laterali prætulerunt. Quòd si multus sanguis sit detrahendus, ex eodem latere fiat. Copiosa enim sanguinis detractio ex latere eodem, aduersæ, qualiscunque fuerit, præstantior est. Hæc igitur vtilior semper, illa quandoque securior. Quòd igitur periculosum magis, vtilius etiam est: quod verò securius plerunque & inutile euadit.

Modus autem sanguinis mittendi est, in totum conuersus consuetudini medicorum. Nam Hippocrates, & Galenus præcipiunt, vt sanguis mittatur bonus & clarus, donec incipiat apparere liuidus, aut niger. Nam tunc signum est, quòd sanguis, qui in phlegmone erat, minuebatur. Tunc ergo si virtus constat, etiam aliquid ex eo minuendum est, aliter tunc supprimendum, ita quòd terminus suppressionis secundum Galenum, est in sanguine malo. Medici autem nostri temporis, non magis in hoc, quàm in reliquis actionibus prudentes, totum oppositum faciunt. Nam cùm ex febre sanguis, qui primò exit, quoquo modo niger sit, eum tanquam noxium detrahunt: cùm autem sanguis probatus incipit exire, sistunt, quoniam thesaurum naturæ ab Auicenna appellatum vident. Itaque totum abscessum intactum relinquunt, & ægrum hoc modo occidunt: habéntque in hoc authoritatem Galeni ad Glauconem, dicentis, Si sanguis bonus est, supprimatur, quod haud in apostematibus dixit. Illi verò quod de febribus dictũ est, de apostematibus dictum etiam, & verum putant. Tam crassa ergo ignorantia multiplicique occidunt ægros quatuor delictis. Primò, quia ex saphena minuunt. Secundò, quia ex aduerso latere. Tertiò, quia nimis parum detrahunt, non expectantes, quòd sanguis niger, aut liuidus exeat, cùm id citra multitudinem haud fieri queat. Quartò, quia terminum sistendi oppositum rationi de directo constituunt, cùm bonus sanguis exire incipit. In morbo igitur tam frequenti tot modis peccant.

Concludo igitur, quòd in morbo laterali, in quo virtus steterit, & sanguis minuendus sit, quod omin tempore, siue in principio, siue augmento detrahendus est sanguis ex latere eodem, ex brachio, ex interna vena, non ex communi, vt plerunque faciunt, donec sanguis niger vel liuidus apparere incipiat. Quòd si dolor acutissimus extiterit, & virtus valida, etiam ad animi vsque defectionem.

CAPVT XXX.

Quod in vrinis turbatis sanguinem mittunt.

TRigesimus error perniciosus est, cùm turbati: vrinis ad sanguinem minuendum properant, quoniam per eam inflammationem sedare sperant: tales autem sunt, quibus natura morbo perfectè dominari nõ

potest,

poteſt, vnde indicatio per abſceſſus exteriores eſt expectanda. Cùm igitur minutio virtutis tenorem tollat, & ad contrarium naturæ impetum retrahat, meritò cauſam mortis dediſſe videbitur.

Omnibus his in caſibus, vbi nullum phlegmonis interioris ſignum apparuerit, tutius per ſnguiſugas, & cucurbitulas ſanguinem auferes copioſum pro qualitate temporis, morbi, virtutis, & humorum, abſceſſuique viam conparabis, nec ad exacerbationem bilis deduces. Conſiderandum tamen an ex feruore, an venenoſa qualitate turbentur.

CAPVT XXXI.

Quod in hæmoptoicorum curatione ſunt ſegnes.

TRigeſimusprimus abuſus eſt, in hemoptoicorum curationibus, quos omnes certè deſtinant morti. Nam cùm in his copioſiſſima ſanguinis minutio conueniat, ſicque omnes à die prima liberentur, vt Galenus teſtatur, ac repetitis exemplis demonſtrat: Medici tamen noſtri temporis non audent, ſed breuem & interciſam detractionem faciunt, putantes, ſe Auicen. præcepto muniri: cùm tamē ſciant Hippocr. dictum: A ſanguinis ſputo, ſaniei ſputum: à ſaniei ſputo, phthiſis: à phthiſi autem mors. Vnde Galen Eorum, quos iam ſanioſum vlcus occupauit, neminem ſanatum vidi: & parum poſt. Cùm verò phlegmone inuaſit, exigua ſpes eſt ſalutis. Cur igitur cùm à latere longa tabes, ægri cruciatus, familiæ infectio, diſpendium ampliſſimū, mors certa ſint conſtitutę, ab altero, ſi vena promptè ac ſæpius copioſéq; minuatur, ſolùm mortis periculum, rariſſimúmque immineat: præeligunt tamen tantam infirmi, ac domus ſuæ iacturam periculoſa ſanitate? Vellem in hoc mihi aliquem ex his, qui ita acuti ſunt ad accuſandum cæteros, nunc reſpondere ac defendere, quoniam in propatulo eſt, ex ruptura venę in pulmone nullum, in pectore autem rariſſimum conualeſcere. Quare in curatiua arte, Thucididis dictum probatur, quibus alia ſalutis ratio non eſt, & quæ vnica videtur, ea dubia eſt, neceſſe eſt eos aduerſos periculis ire.

Debent igitur in hoc medici certa calamitatis iactura demonſtrata, ſi à cura abſtineant, præceptiſque ac antiquorum vſu citatis, imminentiſque periculi, habita admonitione, curam veram non fucatam, qualem Gal. docuit, amplecti.

CAPVT XXXII.

Quod in cognitione hæmoptoicorum propriè aberrant.

TRigeſimus ſecundus abuſus eſt, circa eundem morbum ferè. Nam cùm maxima interſit differentia inter fluorem ſanguinis, & ſputum vnum pro alio capiunt, cùm tamen longè differant. Nam ſputum ſanguinis niſi in tabificoſit, omnino caret periculo, fluor autem maximo ſemper periculo copulatur: vnde Hippocrates, Sanguis quidem ſupra, qualiſcunque fuerit, malum: dicitur enim fluor, vt Aurelianus refert, cùm ſub quantitate magna ſanguis expuitur, rutilans non congeſtus: ſputum verò, cùm pituitæ permiſcetur, modicúmque excernitur, aut congeſtum, quale in longis orationibus, in reſudationibus grauedinibúſque excerni ſolet. Vnde Plautus, Iamdudum ſpuo ſanguinem: quaſi longum, non pernicioſum nominauerit morbum: apertione enim orificij venæ etiam expurgatur. Fit etiam propter eroſionem: in hoc ſalſum ſputum apparere neceſſe eſt, aut hominem tabificum fuiſſe. Hi ſunt, qui magno malo curati creduntur, cùm nullus hic morbus ſit, nulla hæc ſit ægritudo. Hæc eſt medicorum iactantia, eum curaſſe, qui nihil mali habet, eorum verò, qui verè laborant, hæmoptoica paſſione, neminem fuiſſe ſanatum. Nuper dum hæc ſcriberem, quidam aduenit, qui ſanguinē phlegmati permixtum ſpuebat, cùm nec ſalſum ſputum eſſet, nec homo tabidus. Iuſſi eum nihil timere: cúmque quòd viſcus expurgaret, dediſſem, repentè ſanatus eſt. Cùm hic aliàs eundem affectum habuiſſet, medici dixerunt eum fore hæmoptoicum. Itaque fidem ex hoc præſtiterunt, aliquos ſine periculo, maximè minutionis poſſe liberari.

Patiente ſputum ſanguinis citra tabem ac ſalſedinem ad te veniente: ptiſana cum zucaro eum cibabis, caput curabis, frigidis leuibúſque glutinantibus medicinis opitulare. Nam vel ex faucibus, aut è capite, aut aſpera arteria, aut reſudatione aliqua prouenit, ita vt omnino liberum à periculo ægrum eſſe iudices. Quòd ſi cum hoc etiam febris inuaſerit, tutiſſimum ſignum eſt, non exiſtentis fluoris. Quòd ſi cum hoc ſubniger eſt & congeſtus, tunc certum ſalutis indicium. Eſt enim ex arteria venali, in aſperam tranſitus ſpiritus. quo aër defertur. Hic ſi dilatetur, ſanguinem, qui in illa continetur, in aſperam tranſmittit abſque noxa: Non quòd oſcula venarum aperiantur, vt exiſtimat Trallianus. Ob id illud eſt aduertendum aphoriſticum, à ſanguinis ſputo ſaniei ſputum. Neque enim ſemper malum eſt ſanguinis ſputum, quod ex pulmone prouenit, vt Galenus dicebat, ſed ob eroſionem vel rupturam.

CAPVT XXXIII.

Quod adminiſtrant puluerem cordialem cum cibis.

TRigeſimus tertius error circa febres ac venenoſos morbos ita impudens eſt, vt non à medico fieri, ſed à vetula vix perſuaderi poſſem, cùm tamen omnes admittant. Puluerem enim cordialem (ita enim appellant) ex iacintho, cæteriſque lapidibus conſtantem,

ſtantem, ac ſacharo (ſatis hercle iucundum, puluerem guſtu) cibis permiſcent. In hoc omnes, vos ô medici, percunctari vellem: nam etſi vobi concedatur, lapides illos veras eſſe gemmas (quanquam & hoc ſuperius reprobatum ſit) primùm an ſciatis, quod res dulces ad faciendam opilationem ſunt veloces. Vnde Serapio, & dulcia ſunt ad inflammationem hepatis parata: quod dictum Alexander à Galeno iam ſuſtulerat. 2. de alimentis. Quid autem magis hepatis inflammatione, & obſtructionibus periculoſius, cùm vtrunque patris & matris ægritudinem vicem gerat? Nam ex obſtructione putredo, à putredine morbus, ab hepatis inflammatione, tabes, febres cordis æſtus, hydrops, cæteráque pernicioſa mala non magis alia cauſa fieri poſſunt.

Secundo, ſi alexipharmaca hæc eſſe credunt, neceſſe eſt magnam in eis vim credere. Vnde Galenus 5. ſimplicium medicaminum. Neceſſe eſt, cùm alexiteria inter humanum corpus, ac deleteria ſint conſtituta, æqua ratione ab vtraque diſtare. Igitur neceſſe erit, vt copioſius ſumpta multùm corpus à naturali temperie mutent. Cùm igitur fortia ſint medicamenta, quomodo innoxiè cibis iungentur? Vnde diuus Auenzoar, & qui ſumpſerit theriacam vel ſmaragdum, non recipiat cibum niſi poſt ſeptem horas, & poſt addit rationem demonſtratiuam talis abſtinentiæ. Quid hoc clarius? Allegent mihi authorem, qui hoc conſulat vel concedat.

Tertio, quia lapis hic puluis eſt, ex cibo & contrito lapide cementum fieri ſolet, quo nihil eſt durius, nihil pernicioſius, qualem putas debere obſtructionem fieri? Vtinam ego intelligerem quónam conſilio maltam ægrorum corporibus introducere velint? At ſi didiciſſent ex diſſectione, quòd venæ caui iecoris & gibbi adeo exiles ſint, vt adhuc incertum ſit an inuicem committantur, haud dubitarent, ab hoc auxilio in perpetuum abſtinere.

Quarto, quia cùm cibus medicinæ tali permiſcetur, ſi citò tranſit, obſtructiones maximas facit, quia crudus eſt, ſi tardè, nónne auxiliari ope deſtituetur, longa coctione permutatus? Solent enim non ſolùm alexiteria, ſed & venena vim ſuam perdere, ſi diutius coquantur, vnde Auicenna, Et cùm timueris veneni exhibitionem, multoties cibi plenitudo nos ſecuros reddit, quoniam veneni virtus validiſſima cibo obtunditur: quid ſperandum erit de his alexipharmacis, quæ etiam per ſe propinata modicam ſui ſpem promittunt: Hæc eſt tam frequens eorum laudabilis conſuetudo.

Annectitur huic non minor inſcitia, minore tamen iactura, cùm mixturam quandam appellatam cordialem ex floribus bugloſi boraginiſque ac ſacharo conſtantem propinant dulcedine, ac craſſitate obſtruentem, adulterinam, non ſolùm ob pulueres vitiatos, verùm quia quòd bugloſum adhuc eſt incertum, grauem coctione, vermes alentem, qui plurimùm peſtilentibus febribus copulantur, ventriculo hærentem, flatuoſam ac non paruum cibi tædium afferentem. Quòd autem grauis ſit ac flatuoſa, colligitur, quia tumet à calore, vt 3. de regim. à Gel. habetur.

CAPVT XXXIV.

Quòd in vermium cura dant res leues & incognitas.

TRigeſimus quartus error in vermium cura multiplex eſt. Nam cùm leuibus primo eos aggrediuntur, dúmque necare ſtudent, grandiores adultóſque efficiunt, quoniam inefficacia auxilia exhibent. Secundò, quia cùm incertis medicinis expellere conantur, qualia ſunt os monocerotis ab eis tantum opportunum creditum, quantum pretioſum à nullo commendatum authore, ab omni tamen medico collandatum. Tunc enim conueniet talia incognita experiri, quando quæ manifeſta qualitate iuuare ſolent, non iuuant: qualia ſunt omnia vehementer acria, acida amara, purgantia, dulcia etiam copioſa quandoque diſrumpunt: verùm ſunt periculoſa. Omnia etiam acri odore predita, vt kabrog, turbith, rhabarbarum, radix filicis, ſemina caulium, portulacæ, ſantonicum, indicum, agaricus, aloes, ſuccus citranguli, crocus, diptamus vſualis, multa etiam alia ſtrenua medicamenta. Cur ergo ea tentant, quæ fallacia non ſolum ſunt, verùm & ratione carent? Vnde Galenus, virtutem nullam credidit, quæ à primis non deſcenderet qualitatibus, in libris ſimplicium medicamentorum: vnde in libello de lithiaſi: Non ſunt ſanè mihi accepta medicamina, quæ occulta virtute agant, nec illis fidem habeo. Tertiò peccant, cùm pulueres dulces exhibent incerta ſalutis ſpe: certa tamen iactura: nam ſachari vis ſatis quidem ad confirmandos vermes manifeſta ſit, coralli autem & ſmaragdi credita. Nolim ergo incertum iuuamentum, certo damno etiam longè minori præferri. Quartò, quia eos copioſè nutriunt plus vermibus, quàm homini ipſi nutrimenti præſtantes. Nam niſi pellantur, cibis ali non debent, cùm haudquaquam occaſio detur, niſi famelicos occidendi.

Præſtiterit igitur cordi vtilibus pulueribus non dulci aqua, ſed cum vino, per plurimum tempus ante cibum vti: ita vt horæ ſint non pauciores, quàm quinque, cibi verò medicinales, ac cordi proprij, vt ex croco, bugloſo malo medico, citrangulo, limonio. Cauere etiam dulcia oportet, niſi citra vermium ſuſpicionem res agatur: tunc enim prodeſſe poſſunt, ſi liquida ſint, quoniam prompta ad cor deferuntur, ſalutarémque vim ſecum ducunt.

In vermibus autem à forti auxilio initium duces. Diaturbith itaque inter compoſita, quod cum rhabarbaro conficitur, omnium auxiliorum eſt præſtantiſſimum à drachmis tribus vel circa. Quod cùm diutina experientia comprobauerim, rationem habet etiam manifeſtam, cur cunctis aliis medicamentis præponi debeat. Nam dulcedine ſua à pueris libenter deuoratur, rhabarbaro ver-

mes

mes concidunt & membra confortantur, turbith sedes illorum expellitur, reliqua non solùm gratiam præstant, sed & innoxium reddunt: ita fit, vt iucundissimum, innoxium validissimúmque simul fit, inter simplicia autem nil fortius occidit, apij semine: verum, & illud soli in montibus expositum natum sit, nec tamen Epilepsiam moues.

CAPVT XXXV.

Quod in febre pestilentiali procedunt cum infrigidantibus.

TRigesimusquintus abusus est, cùm in pestilentibus febribus, curam inualidam, inanémque exercent, ac sanguinem etiam morbo procedente minuunt, in hoc tantùm solo excusati, quòd cum Galeno cæterisque antiquis peccant. Fatetur enim Galenus medela sua parum profecisse, vexillúmque gloriæ in bolo armeno collocauit, quo scimus ferè nullos his temporibus sanari.

In hoc certè morbo & modum medendi permutare oportet. Nam calidis plus quàm frigidis tollitur: habet & sua concoquentia, alia longè ratione inuenta, ac longo vsu, qualia à maioribus nostris accepimus, quibus etiam nunquam similia vidimus, de quibus etiam aliàs longo sermone scripsimus. Habet enim & hoc morbi genus medelam propriam, qua omnes penè curari possunt, sicut & Gallicus. Cúmque optimum ac frequens experimentum ratione certa confirmauerit, eum qui negat, se sanare posse, iure merito destituemus, sed cùm moras non patiatur, vt Gallicus, audentius modum curationis suæ tutantur medici, peccare se non arbitrantes, cùm eos sanare nequimus, qui ab eis destituti sunt, morbi malitia inducias, non admittente, si quidem ex solo morbi initio probè auxiliamur.

CAPVT XXXVI.

Quod pulicarem morbum, morbillum credunt.

TRigesimus sextus error exitialis est, in eo morbo, qui pulicum maculis similes in corpore notas efficit. Nam eum nomine morbillorum appellare nituntur, nos pulicarem à similitudine nominabimus: & licet dicat Rasis. 18. continentis cap. 8. quod blacciæ non habent eleuationem in cute: & sunt rubeæ in superficie cutis, & ita videretur hic morbus ab illo complecti, tamen dixit parum infra authoritate Gregorij, quod blacciæ sunt aridæ & siccæ, variolæ. Ex quo apparet, quod eminentia est in vtroque, sed differens, quia in variolis terminatur in acumen, & est cum sanie, in blacciis neutrum illorum, sed assimilatur igni persico quasi. Ex quo patet pulicarem morbum, qui nullo modo extra cutim eminet, non esse vocatas blaccias à Rasi, sed blaccias esse morbillos.

Existimant igitur morbillum esse pulicarem morbum, vnde & curam eandem esse necesse est. Vocatur autem Venetiis pulicaris morbus, petechie: Mediolani, signa: quo errore dum medici tenentur, infinitam ægrorum multitudinem peremerunt. Nunc etiam cùm nihil ex morbillorum cura profecerint, attamen insistunt, existimantes illud Hippocratis, Omnia secundum rationem facienti, & non euenienti, non est transeundum ad aliud: stante eo quod à principio visum est. Nequaquam voluit Hippocrates persistere in his quæ contra rationem operamur, qualia sunt hæc: nam pulicarem non esse morbillum paucis accipe.

Morbilli sunt in cute eminentes ex toto genere suo salutiferi, omnibus hominibus adueniunt, sicut & variolæ, vt dicebat Auerroes, singulisque annis spectatur, à rubeo rarissimus est, rarissimè nisi semel eidem homini aduenit, mitia habet symptomata rarus etiam, nisi in pueris, ac aliquibus adolescentibus videtur, non bubonibus pestilentiæ sociatur.

Pulicaris sine eleuatione omnino est, soláque macula cutis existit, genere suo mortiferus, nec dimidio humani generis adueniens: solis statis temporibus non singulis annis sæuit, modò viridis, frequens etiã niger eundem hominem, bis térque, quatérque inuadit symptomatibus sæuissimis, omniætati etiam vsque ad extremum senium infestus, bubonibus, ac pestilentiæ ita familiaris, vt raro ab ipsis abscedat.

Quæ sanè vetula esset, quæ iam hæreret in iudicio, quæ non distingueret, quæ cõtrariis morbis diuersas cura opportunas non indicaret, illi pertinaces decocta ad explodendum propinant, vt in variolis & morbillis solet fieri: cùm pulicaris macula solùm symptoma fit, nec vlla materia ex eo excernitur, morbillus autem non solum signum est, sed partem delinquentis materiæ continet, ob hoc expelli desideratur.

Nec tamen putes me blaccias velle à morbillis differre, sed ad eum, qui subterfugere posset, ex mala versione scripta sunt.

In hoc igitur morbo, cùm pestiferus sit, & non solum epidemius, præstabit curam eam, quæ pestilenti debetur, administrare: in hoc solo mentem apponens, quòd cùm in subtili sanguine accendatur, cutimque tenter natura, quæ talibus refugium est vnicum, sudorem eius veram crisim ostendit. Quare non deficientem adiuuabis, languentem coërcebis, cordi auxilia feres, paucique ab initio curati periclitabuntur. Liquet etiam ex hoc, eos qui aquam desiderant, nullo meliore auxilio, quàm eius potus sanari posse, si reliqua consenserint.

CAPVT

CAPVT XXXVII.

Quòd in morbi gallici dignotione causis & cura peccant.

Trigesimus septimus abusus est, circa morbi gallici naturam qualitatémque, ac signa & medelam, de quo, quoniam libellum integrum scripsimus, ad illum te remitto.

CAPVT XXXVIII.

Quòd non expectant operationem medicinarum.

Trigesimus octauus error est, cum multitudine medicamentorum ægrum onerant: eo dum, vt nec vnius auxilium patiantur, impediunt, nocent, debilitant, expensis inanibus ægrum exhauriunt, hócque faciunt, vt plurima scire videantur. Vnde qui pauciora scit, plurima semper exhibet, quoniam omnia omnibus conferre existimat, decipiuntúrque quodam dicto Principis. Et cùm medicamentum non iuuerit, permuta te ad aliud, supple tu, tanto temporis spatio expectato, in quo auxiliari potuerit. Nam cùm tunc non auxiliabitur, aliud est quærendum medicamen. Vnde antè dixit, Caue ne à rectitudine recedas, licet videris quòd ipsarum tardetur iuuamentum.

CAPVT XXXIX.

Quod in doloribus non vtuntur propriis.

Trigesimus nonus abusus est, cùm in vehementissimis doloribus interioribus, vndecunque sint, per enemata suppositoriáque, ac anodina medicamenta curam aggrediuntur. Quòd si intolerabilis omnino dolor extiterit, ad stupefacientia accedunt: aliter autem in primis subsistunt auxiliis, nil acopum administrant, aut stupefaciens, ad quod occulta possit virtute proficere, vt dolor mitior fiat: nam calidum trahere, frigidum densare, stupefaciens virtutem, eneruare, atque periculosiorem morbum reddere dictitant.

Hoc in errore non tantum sicut in reliquis sunt accusandi, cùm se bene facere putent, licet malè faciant, illúdque canonicum credunt: in reliquis cum aut rudi inscitia, timore astantium, aut obstinatione diuturni abusus periclitentur.

Si igitur dolor qualiscunque sit, siue acerbus, siue mitis vexauerit, quomodocunque tollendus est, dummodo non per narcotica vocata medicamenta: Eo enim tantum in intolerabili opus est, sed & tunc vltimum proponendum, qualia auxilia sunt, cornu cerui, galanga vsu nota, piper, limaces: nam nocumentum quod ex debilitate virtutis fit, & materiæ attractione doloris tempore (nam dolor sanguinis profluuium irritat, & phlegmones facit) maius est, nocumento condensationis materiæ ex medicamento frigido: & sæpe etiam maius periculo torporis membri à stupefaciente medicamento inducti. Non ergo expectabis lenitionem in sedando dolorem. Oportet tamen illud facere, & hoc non omittere: caue tamen ne medicamento morbi magnitudinem excedas. At dicent, vera doloris cura est causæ ablatio: fateor, aliud tamen est à quo cura fit exordienda, aliud in quo finienda perficiendáque. Nam sic conueniret in quocunque morbo ex humore constante radicitus à principio purgare. At, dicent, in eis prohibet cruditas. At ego dico in doloribus sæpissime, & dolor, & cruditas, & debilitas virtutis, & symptomata mala impediunt, vt vomitus. Hoc abusu, quamplurimi pereunt aut contabescunt, qui citò alioquin sanarentur.

CAPVT XL.

Quòd in vehementibus doloribus timent mittere sanguinem.

Qvadragesimus abusus est, cùm in eisdem doloribus, quanquam acutissimis vana suspicione, ne virtus soluatur, detenti, salutarem venæ incisionem prætermittant cùm tamen ex Galeni præcepto sit, & dolorem mitiget, & nos securos à phlegmonis suspicione reddat, ac ex consequenti semper ferè à morte: raro enim dolor occidit, nisi phlegmone concitato.

CAPVT XLI.

Quòd in nephriti vtuntur diureticis cibis.

Qvadragesimus primus vsus damnandus est, in renum calculo, cùm cibos diureticos vináque alba propinant, credentes vias apertiores reddere, cùm plurimam eo materiam coaceruent, lapidémque ac arenas aduocent. Nam quòd sperant materiam ibi moram non ducturam, haud impetrare possunt, cùm mora nutriendi causa sit necessaria. Apertis igitur venis de materia plus accedit, cùm hoc etiam podagram adiungunt, vnde in communi adagio ex lithiasi podagra. Itaque vnum volentes morbum curare, ipsum deteriorem reddunt, aliúmque non minus grauem adiungunt.

Meliuesset igitur cibaria ventrem subducentia miniméque aperientia assumere, sed constringentia, qualia sunt, quæ obstrunt, ac vnctuosis, vel lenientibus complicantur.

CAPVT

CAPVT XLVII.

Quod concoquentia trina faciunt.

QVadragesimus secundus abusus est, cùm concoquentia trino numero terminant: cum sanguinē pondere, non virtute nō qualitate, non impetu metiuntur, eóque tantùm vsus malus creuit, vt mihi, quandoque quatuor aut quinque concoquentia danti, quoniam non potius medicinam exhibebam, mulierculæ submurmurarent. Quòd adiungitur deterius est, cùm missionem sanguinis iteratam magnæ minutionis vicem supplere posse credunt: cúmque hoc, in vtrisque sinochis peccato pernicies, aut morbi longitudo ægris comparatur.

Cogitare oportet concoctionem materiæ, vbi ægrum videre non possis, ratione habita, tum morbi, tum symptomatum iudicabis, nullíque numero famulaberis, sed ad vltimam vsque coctionem peruenies. In sanguinis etiam missione iterationem fugias, cùm vna copiosa securè administrari possit. Iteratio enim Arabibus, qui in calidissima regione habitant, ob idque parum etiam sanguinis habent, maximè placet.

CAPVT XLIII.

Quod in hydrope vtuntur soldanella.

QVadragesimus tertius est error, cum in hydrope soldanella vtuntur, quæ hepar debilitat, nec sanis antiquis nota est, ea præsertim in cura, in qua tum validissima, tum tutissima auxilia non desunt. Ego sanè eorum qui valida virtute, ac sine hepatis scirosi erant, neminem mortuum vidi, cùm curam antiquorum rectè experti fuerunt, ita vt non difficilem genere morbum ascitem iudicauerim.

CAPVT XLIV.

Quod fluxibus cum febre dant cassiam.

QVadragesimus quartus error est, cùm in fluxibus purgatione vtuntur cum cassia etiam pessimè, quoniam intestina debilitat, immemor eius quod Glauconi Galenus referebat. Cùm febris fluxui sociatur, non purgabis aut astringes. Multos enim medicorum vidi talia facientes, ægros etiam, qui non quantū oportebat, aluo deiiciebant, nihilo secius in grauissima pericula perduxisse. Quendam cognoui medicum, qui cùm morti proximus esset, seipsum occidisse confitebatur. Nam cùm non in se, quàm in aliis, esset prudentior, in fluxu tres lenientes medicinas assumpsit, quibus intestina imbecilliora reddita, humorésque concitati mortis causam dederunt. Nam cùm materia veneni particeps est, emendar debet. fluctuans enim ægrum interficit. Vnde etiam illud, Difficultas intestinorum si ab atra bile inceperit, lethalis est: non dixit, si cum atra bile fuerit, sed si inceperit. Nam emendari humores minorem noxam pariunt. Si verò praui, tutius quiescunt, quàm moueantur, siue medicamento, siue sponte. Quod si humores haud venenosi sint, concoqui debent, antequam purgentur. Esto modo quòd nulla venenosa qualitate sint infecti, sint etiam concocti: præstat etiam non purgare, quoniam securius pluribus quàm paucis diebus eadē humoris quantitas eiicitur. Nullo igitur in casu purgare, rarissimè etiam astringere conueniet, cùm febris fluxui associabitur, nec scio, cum omnes authores antiqui consulant potius astringendum quàm laxandum, cur isti lenitione opus esse existiment. Nam licet Rasis in libro diuisionum, in cura fluxus ab atra bile purgationem præcipiat cum epithimo, intelligit tamen cum materia est concocta. Nam venæ incisionem ante hoc præcipit, intelligitque cum materia quæ fluxus est causa, non excernitur. Raiò enim sponte bilis nigra euacuari solet: cum verò virtus non ferat, aut accidens sæuum ex fluxu vrget, tunc sistere paulatim melius est. Constat igitur nunquam purgandum, raro sistendum, sed serum calibeatum exhibendum.

CAPVT XLV.

Quod catapotia dant proximè à cœna vel ante cœnam.

QVadragesimus quintus error est, cum catapotia ante cœnam, vel à cœna proximè propinant: de quo satis libello de simplicibus dictum est: præstat enim horis matutinis accipere. Sed consulendus erit etiam liber contradicentium medicorum.

CAPVT XLVI.

Quod in matre puerorum cum febre dant rutam & castoreum.

QVadragesimus sextus error est, cum in epilepsia siue conuulsione infantium vtuntur castoreo, rutha, mitridato, etiam circa caput assa fetida, & reliquis calidis medicinis: cuius sententiæ authores celebres habentur: intérque hos Rasis, quos malè recentiores interpretari hora casus etiam epilepsiæ administrant, quo nihil esset exitiale magis. Nam longè plus est, quod trahitur de materia, quàm quod euacuetur, nec eorum cerebrum tantam vim sustinere

ſustinere poteſt, quoniam humidiſſimum eſt. Antiquorum verò conſilium fuit, vt cerebro & corpore purgato hæc adminiſtrarentur: ſic enim poſſibile eſt cerebri malitiam per hæc emendari. Quòd igitur in hoc præſtat, ſi non vniuerſa diuertentia iuuerint, cucurbitulæ, ſuppoſitoria cathæretica quæ veſicatoria, frictiones, ligaturæque adhibeantur. Conſiderabis etiam, ſi ea quæ anterioribus cerebri neruis moueri ſolent, qualia os, lingua, oculi, illæſa ſint: tunc vertebræ candens ferrum imponens, vnde neruus conuulſi membri deriuatur. Quod ſi à collo infra totum corpus conuellitur à tertia ad quintam vertebram, cauterium impones. Hoc enim ſolo auxiliari ſuffragio poteris, pluréſque ſpe deſtitutos, ſanitati reſtitues. Sed illud eſt longè deterius, cùm pueris iam febrientibus huiuſmodi medicaměta exhibent cŏtraria curationi. Nam cùm epilepſia vel ſpaſmus febri ſuccedit, humidis curanda eſt, vt colligitur ſecunda aphor. 26. & quinta aphor. commen. primo. Ob hoc mirum eſt, quomodo circa illam curam totum contrarium faciant. Non eſt tamen mirum cur nullus infans ex hoc ſanetur, cùm mori cogantur, nec mirum eſt, cùm de nomine non conſtet apud Auicennam & Raſim curam eſſe ancipitem.

CAPVT XLVII.

Quòd ſæpe derelinquunt ægros, qui poſtmodum ſanantur.

QVadrageſimus ſeptimus abuſus eſt, cum Galeni conſilio, morituros ſolis prognoſticis derelinquunt. Cùm igitur æger ad mortem tendere videtur, medicus eum deſtituit, plerunque verò aduenit vetula, vel circulator, vnde caſu auxilio fortuito æger reuocatur ad vitam: ita non ſolùm medico, ſed medicinæ infamia accedit. Primùm quidem, quod Galenus voluerit, dicendum eſt. Nam non abſolutè intelligi hoc debet, ſed primò excipiendi ſunt morituri, qui diu tamen ſuperuiuere poſſunt, quales ſunt hectici confirmati, & vlcera in interioribus membris habentes, qui quanquam tandem ſint morituri, tamen medici prudentis conſilio gubernati multo tempore poſſunt ſuperuiuere. Secundò non medicum, qui à principio ægri tutelam apprehendit, ab ægro coërcet, ſed nouiter aduenientem monet vt abſtineat, cŏſilium gloriæ medici vtile: qui verò à principio morbum ſuſcepit, aut curandum poſſe ſperans, aut negare non potens, grauato etiam vſque ad mortem ægro, eum nequaquam deſtituere debet: maximè cùm ſæpe poſtmodum, vel rupto phlegmone, vel ob latentem cauſam, vel aperto hiatu corporis, vel permutato medicamine malo, vel vltimo conatu natura experiente contingat ægrum à morte reuocari ad vitam. Cuius etiam ſententiæ Princeps fuiſſe creditur. Nos autem quandoquidem in acutis nunquam ſunt omnino certa ſigna ſalutis, aut mortis: neque ab ægro diſcedere conſulimus, nec in deſperatis caſibus nouiter vocatum accedere debere negamus, modò futuri euentus aſtantes admoneas. Caue tamen ne tanquam curandum accipias: ob hæc igitur duo, maxima medicis infamia, ægris non parua iactura comparatur.

CAPVT XLVIII.

Quòd nouiter quædam medicinalia dant.

QVadrageſimus octauus error eſt, cum nouiter natis auxiliari ope, alij ſirupos, alij pulueres, alij aliud conſulunt: cum conſtet tam mollia membra nulla debere permutari qualitate, ſiue purgante, ſiue etiam aſtringente. Nam cum etiam in morbis hoc Auicenna præcipiat, vſque ad plurimos dies abſtinendum, nutricíque exhibendum. Illud tamen longè deterius erit infanti ſano exhibere: ſiquidem corpora ſana habentes difficulter ferunt medicationes: tenella enim illa membrorum compago nihil innoxium, lacte excepto, recipere poteſt. Quòd ſi nimium pleni videntur, à cibo abſtineant, & vltimus terminus eſt horarum quadraginta. Quòd ſi quis hoc opportunum eſſe non credat, Galenum conſulat: non enim eſt perſuadendum eum tantam vtilitatem prætcriiſſe.

CAPVT XLIX.

Quod thermarum aquas ſæpenumero dant & malo modo.

QVadrageſimus nonus abuſus eſt, cum thermarum aquas ſæpius nullo iuuamento aliquoties etiam maximo detrimento ſuadent. Extremum etiam appellant auxilium, cùm aquæ aduectæ primo ſint inefficaces, ac plerunque etiam corruptæ: quod ex praua odoris & ſaporis qualitate manifeſtum eſt. Eſto tamen quòd integræ ſint bonitatis, ita vt non ad nos aquæ, ſed nos ad aquas accedamus, cùm natura omnes aquæ metallicæ malæ ſint (vt dixit Princeps) multitudo eius magnum corpori faciet nocumentum: in magno enim quanto, magna eſt virtus. Vnde etiam idem omnes aquæ minerales vrinæ difficultatem faciunt, iuuamentum autem raro magnum eſt: quoniam raro contingit aquæ proprietatem exactè morbo fore contriam, nec valida vis à debili poteſt ſuſtineri virtute, nec aquæ illæ admiſtionem, aut emendationem ſuſcipiunt. Ob hæc omnia non mirum eſt, ſi plures thermis periclitentur, quă ſanentur: quam ob cauſă antiquis raro vſui fuit. Diligebant enim veteres ea medicamenta, quæ corrigi poterant: ea auĕ

aſperna

aspernabantur quæ violenta essent, nec possent emendari. Deteriores autem sunt thermæ validiores: vnde Porretæ aquas vitant, non quia insalubriores, sed quoniam erroribus detegendis medicorum nimis sunt promptuariæ. Nostris autem temporibus ne quandoque gloria sit aliena, ad aquas minerales ægros, quos sanare nesciunt, destinant: ita vt rectè miserorum refugium appellari possint. Nam si reliqua prætermittuntur, non carent omnes immodica siccitate.

Non sunt igitur thermæ exhibendæ primò, nisi homine ad eas accedente: quòd si aliter cogat necessitas, vitreo vase non ligno deferantur, sit autem plenum vas, non respiret, non aërem tangat.

CAPVT L.

Quod in distillationibus ex igne cauteria exhibent.

QVinquagesimus abusus est, cùm in distillationibus ex igne cauteria exhibent, in reliquis morbi negligunt: cùm tamen inter omnia periculosius cerebro cauterium administretur, cùm humidissimum sit, & natura mollissimum. Quot miseros homines his cauteris iugulari vidi? nam cùm periculum sit vehemens, iactura certa, cruciatus magnus, opus vulgò detestabile, non erit capiti administrandum, nisi certa salutis concepta spe, non ambigua. Id fiet, cùm infra caput omnia membra fuerint incolumia: aliter æger certè & omnino periclitabitur. Nam tanta est noxa ab igne illi membro, vt si vel alterius membri morbo, aut virtutis debilitati societur, ægrum proculdubio producat ad mortem. In reliquis autem locis, excepto cordis tectorio, securius fit, licet maiore cum dolore. Vnde faciendum consulo si necessitas exigit: neminem enim ob hoc periisse vidi vsque nunc.

CAPVT LI.

Quod aloem proficuum ac salutarem in vitæ regimine credunt.

QVinquagesimus primus abusus est, cùm aloem & pillulas in vsu laudant pro sanitate conseruanda, quia ventriculo salutaris inuenitur, vt à Galeno: Aloes ventriculo gratum, vt si quod aliud, quod dictum secuti Auicenna, Mesue, & reliqui, non animaduertẽtes dictũ quinto continentis, aloes est comparatione soluentium medicinarum stomacho minus noxium, attamen & ipsum nocet, vnde Galeni dictum hoc sonat, hæc Rasis, eius verba exponens: cui Celsus astipulatur, Omnis medicina solutiua mali succi est & ventriculo inimica: cum hoc verò aloes corpora tabefacit, & nimiùm ea exiccat, & ideo senibus prohibetur: & cum hoc pillulæ inducunt magnam consumptionẽ, & non est aliqua ex his vitæ prolongationi vtilis. Fecit igitur medicos errare dictum Mesue: atque vtinam ego hoc tempestiuè sciuissem.

Consultius igitur fuerit, nisi maxima vrgente causa, ab omni pillularum genere abstinere, ac potius humidis medicamentis vti, ac cibis mollientibus.

CAPVT LII.

Quod in vere purgant, & minuant plurimos quibus nocent.

QVinquagesimus secundus error est, quòd iubent plurimos purgari, aut sanguinem minuere, hoc autẽ maximè in vere, iuxta illud: Quibus vel minutio vel purgatio, cõuenit hos purgare vel minuere vere cõueniet: immemores dicti Gal. Intẽperatos autẽ neq; minus, neq; omnino purgabis: plus enim erit quod ex intemperato victu aceruabunt, quàm quòd tu medicamento vel minutione sanguinis detrahes. Quod igitur solùm vtentibus, bono regimine consulendum erat, omnibus consulunt: & quod deterius est, libentius his, qui inordinato vtuntur regimine, quoniam in eorum corporibus verisimilius est maiorem prauorum succorum esse abundantiam.

CAPVT LIII.

Quod balnea crurium & manuum in febribus persuadent.

QVinquagesimus tertius abusus est, quòd iubent in febribus lauari manus & pedes secundum illud ad Glauconem, Balnea verò calida ex aqua fontis prosunt, tum quia aliquid vacuant delinquentis humoris, quia humore ac frigiditate causæ facienti febrem, ac ipsi febri ac eius incommodis probè aduersantur. Non animaduertunt tamen in reliquis à tertiana pura hoc non dixisse: tum etiam quod iam dixerat, & si tibi signa coctionis præcesserint, &c. Non ergo vult quòd augmenti tempore fiant: incommoda autem plurima sequuntur. Sed ipsi ea exhibent ad alleuiandum dolorem capitis, & quædam alia accidentia, vt proficere videantur. Non enim consilium medicorum improborum est iuuasse, sed videri iuuasse. Probi autem medici est quod verè non iuuat: imò nocet, licet iuuare videatur, dimittere. Vnde cùm balneum intempestiuè, id est, citra coctionis signa & vniuersalem corporis innanitionem exhibetur, hæc procreat incõmoda. Primò quidem obstructiones multas facit, & tales vt nisi ægrè curari possint. Secundò apostemata inducit. Tertiò horripilationem, vt per Rasim apparet. Quartò virtutem exoluit: & scias quòd Rasis credidit in hoc, quòd in tertiana liceat balneari ante cõcoctionem secundum Galenũ vbi sit pura,

& non est ita. Dico igitur quòd ægri non sunt balneandi, si ex putrida laborent, nisi concocta materia, & ægro exinanito, ô quoties vidi in hoc medicos errare grauissimè!

CAPVT LIV.

Quòd cibant in nocte.

QVinquagesimus quartus error est, cùm cibant ægri in nocte. Reclamat magnus Hippocrates non esset permutandam consuetudinem repente, etiam ad meliora: quantò minus vos non permutabitis ad deteriora? At, dicunt, virtutis debilitas hoc postulat: quomodo igitur cibus concoquetur tunc, si tanta vrget debilitas? iuribus igitur vtaris. At, dicunt, oua & contusa ex carnibus haud concoquuntur difficulter: at nesciunt quòd tunc morbus est in statu, si virtus deficit, aut in declinatione, aut syncopalis: si primum, per 19. abusum redarguti sunt: si secundum, non contingit ægrũ mori in vera declinatione morbi ex defectu virtutis stante cibo consueto, vt tertio de crisi patet: si vltimum, syncopalis rara est, nec in omni etiam cibandus est æger, vt primo ad Glauconem habetur. Rarissimum igitur erit quod in nocte cibum dare cogat. At medici in cunctis validis morbis hoc faciunt, nocentes validè. Si ergo morbus non fuerit syncopalis ex debilitate ventriculi, cum accessione nocturna, nunquam æger in nocte cibandus est.

CAPVT LV.

Quòd vitant creticos, qui non sunt dies cretici.

QVinquagesimus quintus error est, in diebus creticis. Nam vitant septimam in purgando, in quo dupliciter errant: nam in pluribus morbis septima, nec est cretica, nec indicatiua. Hac de causa suscitaui morientem filium Antonij Corbittæ infantem, quoniam credidit medicus, quòd in septima non oportuit quicquam facere: dixi ego, quòd septima non est cretica ratione illius ægritudinis: cucurbitulas igitur apponens, sanguinem detraxi, & subito euasit à morte, hoc sæpe mihi accidit. Secundus error est, posito quòd esset dies cretica aut indicatiua, licet etiam purgare ob tres caussas, vel quia natura tentat, & non potest mouere: vel quia morbus est fortis, & materia turget, non expectans rationem purgandi à natura: vel tertiò quia ipsa mouet motu non conuenienti, vtpote faciens crisim per synanchem vel morbum lateralem. Manifestum est igitur, quòd frequentius possumus operari in septima, quàm non operari. Ipsi tamen ex quodam instituto semper quiescunt morti ægri consulentes.

CAPVT LVI.

Quod purgant in morbis iuncturarum.

QVinquagesimus sextus error est, in morbis iuncturarum in quibus purgant assiduè, & etiam cum cassia, quod deterius est, cùm ipsa vehementer noceat iuncturis & neruis, vt etiam dixit Mesue: & cum hoc ipsi non habent considerationem etiam, quod non habent verum hermodactilum, & ideo purgant, & non possunt auferre præparationem, & dilatant vias iunctarum, & ita ex podagra parua faciunt artritim maximam: ideo sapiens Rasis dabat oleum solatri siluestris, cum modico olei amigdalini dulcis & saeharo: & Scipio noster curauit se diæta tenui. Dico istis duobus solis auxiliis, si quis rectè vsus fuerit, curabitur omnis podagra, quæ non fuerit confirmata. Cura autem medicorum nostri temporis, non solùm est inanis, sed perniciosa: vnde aliqui audent supra diarob cum turbiph, & alij supra medicinas fortes, & aliqui dant aristologiam.

CAPVT LVII.

Quod vtuntur temperatis in complicatis affectibus.

QVinquagesimus septimus error est, cùm in complicatis contrariisque affectibus, siue membri eiusdem, siue diuersorum vtuntur medicinis & cibis temperatis: credúntque quod res temperata cuilibet excessui sit contraria: & accidit sæpe, vt in quotidiana quod causa est frigida, & morbus calidus. Plerunque etiam ventriculus est frigidus, cum hepate calido, & vt in hydrope frigidus, cum hepate calido, & vt in hydrope frigida, cum febre & talibus. Hoc est igitur argumentum eorum vt medicina sit temporanta, vel cibus: nam medium vtrique extremo est contrarium: cura autem fit per contraria: igitur temperatum conuenit dispositionibus contrariis. Item calidum auget vnam dispositionem, & frigidum auget aliam: igitur temperatum est eligendum, saltem causa necessitatis, si non alterius. Item calidum remittitur à temperato, sicut apparet de aqua feruente iuncta tepidæ, & pari ratione iuncta congelatæ tepida, fit mixtio temperata: igitur competit tanquam contrarium. Itē quia medicina calida permixta temperatæ remittitur à medico: igitur & pari ratione morbus calidus à cibo & medicina temperatis. Itē cibus & medicina assimilant sibi corpus: igitur cùm temperatum assimilat facit temperatũ. Sed reductio ad temperatum est sanitas: igitur talis cibus inducit sanitatem in vtraq; dispositione simul: patet antecedens ratione reactionis. Itē cibus temperatus conuenit in vna dispositione tantùm: igitur à validiori in cōtrariis: cùm in vna dispositione detur locus

contrario

contrario exhibendo. Antecedens patet, de ouis carnibus per Galenum, inde cura ardentis febris, & tertianæ ad Glauconem & alibi, & Principem & alios. Item si cibus & medicina temperata non conueniunt in hoc, multò minus in reliquis dispositionibus: igitur erunt superflua & nunquam administranda. Patet inductio, nam in simplici dispositione multò minus conuenient, cùm locus detur contrario, nec per se in dispositione contraria, nec etiam in sanitate, quia sanitas medicina non indiget, nec ægritudine temperata, quia sic primò non esset ægritudo, cùm ægritudo sit intemperies, tum etiam quia ea posita solueretur morbus à consimili medicina & cibo & non iuuaretur: igitur nulli competerent. His igitur argumentis medici persuasi, cibum & medicinam temperatam exhibent in contrariis affectibus, putantes vtrique dispositioni prodesse, cùm strenuè noceant. Nam cùm quadruplex sit modus in contrariis affectibus curandi. Primus est hic, vt per temperata curemus tanquam contraria vtrique dispositioni. Secundus, vt per commixta ex calidis frigidisue. Tertius, vt caput vnum statuamus curationis eique intendamus altero non neglecto. Quartus, vt vicissim curare tentemus, modò calidioribus obstantes frigiditati, modò frigidioribus caliditati. Non videtur quemquam ex his Galenus, prætermisisse modum præter primum, vt quòd in cæteris abusibus obseruatum est, ne obiter medicos peccasse credas, sed tanquam ad humani generis perniciē concitatos, illud primum elegisse, quod & à veterum sententia abhorreret, & cum nulla vtilitate maximam afferret calamitatem. Vnde. 11. artis curatiuæ, nunquam tamen præceptum illud, quòd contraria contrariis curantur, aliquando verum, aliquando falsum erit, sed semper verum, licet ex vsu contingat, quandoque cum aliis copulatur morbis, ante illa procuranda sanandáque esse. Hîc tertium modum curandi attigisse videtur. Rursus autem ibidem, Quum verò etiam materiæ, quæ hæc efficiant, calidæ sint, necessarium est interea, tum putredinem, tum etiam febrem augeri: quare quoad licet id agendum, vt quæ minus calefaciat, materia deligatur, & post. Quod verò febris ipsius iam accensum, refrigerabimus. Modum hic quartum eligere videtur non sine tertij comistione: nam apertionem caput intentionis curandi statuit, & licet prima fronte videatur in eiusmodi auxilio temperata postulare, atq; pro illis sentire, nequaquā tamen est: cùm auxiliū non in temperatura quærat, sed in vi quæ extenuatoria est & diaphoretica. Manifestum autem talia minus calida propter febrem desiderari. At non quia temperata, sed frigidiora eligerentur: cùm autem talia nedum esse possint temperata, sed omnia calida, multò minus frigida quærenda erunt. Ob hæc Galenus sapienter proxima temperamento eligit ea, quæ nusquam frigida esse possunt. Non ergo prima facies sermonis te decipiat, cùm cuilibet erudito satis hæc sint manifesta. Item ad Glauconem primo, dat in complicata dispositione ex bile & pituita ptisanam cum pipere, vel cū mulsa hysopum vel origanū, ita vt simul siccet & humectet, calefaciat & refrigeret, in victus ratione: comam verò absinthij concocta materia vtilem existimat, tanquam symptomati contrariā ac principali morbo: itaque in hoc videtur secundum modum & tertium amplexari: in sexto etiam de tuenda sanitate, nónne calidis frigida conuenire omnino putat? Quòd si omnino disiungi nequeant, aliquando oximel cum diatrion pipereon propinant, vt cùm hepar obstructum, ventriculus autem non concoquit, ita vt alterum viscus caliditatem, alterum frigiditatem contraxerit: pari ratione oximele detergit eos, quos caput frigiditas ventriculum caliditas detinet. Nimirum in arte etiam parua non seiungit hanc ab illa intentionem: nullibi media collaudat tanquam vtrique extremo contraria, sed prius extenuantibus, mox expurgantibus opitulatur, ita Galeni sensum ab hac opinione alienum esse, quod etiam ratio detrectat, persuademur. Nam cùm curatio per contraria in gradu fiat, vt sæpe in arte curatiua Galenus replicat, non potest cibis temperatis aut medicinis res transigi: quandoquidem nullum temperatum distemperato in æquali gradu est contrarium. Præterea si ita esset, nulla iam alia esset medicina, aut cibus exquirendus: nam omni distemperato, temperatum contrarium est. Præterea cùm cibum aut medicinam temperatam calido exhibet, subitò calefit: non ergo amplius, nisi per instans, manet contrarium, simile etiā simili furere facit. Quòd si omnis medicina remissior, aut cibus competit, nō erit mulsa in causonide refellenda, à qua tamen Hippocrates abstinuit, vt etiam colligitur ab Auerroe. Mirúmque est non solùm absolutè contraria, sed in gradu æqualia desideranti, velle temperata exhibere. At, dicent, lac quod temperatum est hecticis calidioribus, & oua competunt: hoc quidem temperamenti causa non est, cùm & testiculos gallinaceos laudet Auenzoar, qui cum calidi sunt, lac etiam frigidum est: itaque facilitatem concoctionis, velocitatem transitus, bonitatem alimenti, & paucitatem excrementorum in eo considerat, non ratione temperamenti. Nam sic iure ptisana præponitur: ob quæ iure datur cremor ex hordeo cum cancris & caphura, & trocisci despodio. Videmus autem Auerroim reprehensorem Galeni in compositione medicamentorum in diuersitate materiæ peccantis, & membrorum oppositione: quoniam existimauit Galenus quòd hepar calidum attrahit quod frigidum est de medicina, & matrix frigida, quod calidum est: igitur Auerrois in cura dat piper & hysopum oximelite & aqua hordei, sicut præcipit Galenus. Verum diuersitas oppositionis non est secundū duo loca simul, & cum dat carnes pulli, manifestum est, quòd non sunt temperatæ, sed calidæ in secundo gradu, & permutare iura cum liquiritia & hordeo non est malum, & ita videmus quòd iuuamentum verū est in cibo & medicina cōtrariis febri, aut causæ febrē facienti, & correctis, & non in simplici cibo & tēperato vel propinquo: & propter hoc videmus quòd

Auenzoar in cura febris cōpositæ dat pullos cum omphacio coctos, aut aceto & vtitur medicina frigida abstersiua composita ex contrariis partibus, licet videatur mihi compositio illa calida, attamen omnino constat ex contrariis: & licet Serapio in cura hemitritei dicat, quòd si æqualiter vincant phlegma & cholera, tunc curamus temperatis, intellexit per temperata ęqualiter ex contrariis mixta: quod apparet ex vltimis verbis capituli, Cúmque fuerint æquales, miscemus ea æqualiter: itaque non est eius sententia ab hac differens, cum totam seriem verborum contemplatus fueris: & in hoc etiam consentire videtur Rasis cum dixit, quòd compositæ febris sit cura composita, & licet alibi videatur sentire de remissione medicinæ intelligit refractionem, aliter esset in contrario sensu: & hanc sententiam defendit Auicenna contra Auerroim in cura hemitritei volens, quòd si natura non potest discernere, ægritudo est incurabilis: & hoc motus fundamento componit medicamentum ex croco, spica, rhabarbaro, & caphura, & seminibus frigidis, & berberis, & spodio, & xiloaloes. Constat itaque, quòd medicinis vtitur compositis, & cibis similiter, & hoc voluit cum dixit in primo. Ex rebus quoque in quorum medicatione subtile est, adhibendum studium est: cum in vna coniunguntur ægritudine duo, quæ fieri debent contraria, quia oportet, verbi gratia, vt ægritudo infrigidetur, & eius causa calefiat: quæro si per temperata hoc fieri posset, quódnam subtile studium esset adhibendum; nam faciliter soluerentur huiusmodi morbi. Altior ergo sensus in hoc Auicennæ fuit etiam quam Gentilis exposuerit, de quo inferius dicam. Æginetam etiam in eandem sententiam subscripsisse video ac Haliabbatem, quo nullus clarior in hac sententia fuit. Vnde de hermitriteo loquens, cum tertianæ accessio imminet, lactucas atriplices, cucurbitas, & aquam granatorum, altera verò die, qua amphimerina premit, pullis, & hysphidabego, & zirabago: itaque alternatum victum exhibet quartum curationis modum complexus.

Causam huius erroris recentiores dedere Montagnana, Marsilius Ficinus, Platearius, ac alij qui non solùm Galenum, quem flocci faciunt, non intelligunt, sed nec eum quem maximè obseruant Auicennam. Turpe enim cùm sit optimum virum derelinquere, vt expositori initaris, illud verò turpissimum est, nec eum, quem vis sequi, intelligere. Cùm igitur morbi contrarij quadrifariam distinguantur, aut enim distant loco, vt calidissimum hepar cum ventriculo frigidiore: aut loco distant, & tempore modico, veluti cùm diaria à bile lienteriæ iungitur: aut sunt loco quidem non proportionata, sed tamen seiuncta corpore, vt in hemitriteo, plurimùm enim eius locum habet seiunctum: sūt enim in venis quædam, & quædam extra: aut omnino iuncta sunt, vt in febre tertiana notha. Hi sunt modi contrarietatis in quibus oportet semper, vt obserues quod dicitur quarta primi capite vltimo, an vna dispositio sit alterius causa, an vna sine ala sanari nequeat, an vna sit alia periculosior? & hæc est sententia Galeni. Vt igitur in his rem experimento conformem à ratione non alienam dictis Galeni consentientem mediteris, hæc obserua. Primùm cùm dispares causæ fuerint, siue quòd sit alterius causa, siue quòd sine ea reliqua sanari non possit, siue quòd validior sit affectus, siue quòd periculosior, aut omnino symptomati sæuiori complicatus, illius, quod magis vrget, curam per contraria in gradu molieris. Esto autem quòd pares sint causæ, quod vix credi potest à Galeno: sit igitur calidissimū iecur, & frigidissimus ventriculus, obseruandū est diligenter ne vnius medicina alteri sit impedimento Hoc autem vel ratione applicationis, vel ratione moræ, vel ratione impedimēti, vel ratione proprietatis. Primum est, vt inungas hepar ex oleo sandalino, & rosaceo, & ventriculum ex oleo masticino & de absinthio: ratione autem moræ dabis calida sine potu & quiescere facies, & dabis cum crassa substantia, veluti diatrion pipereon faciens quiescere, & electuarium de seminibus, & santhalos, & caphuram cum aqua endiuiæ mista cum vino albo & facies ambulare. Dabis etiam hoc à ieiunio, illud quandoque à cibo assumpto, ratione impedimenti: dabis piper contritum grosso modo vt calefaciat stomachum, nec eius substantia transire potest ad hepar, & semina frigida exactè contrita. Hæc est causa cur diaspoliticon non contriuit nisi modo crasso, sexto de tuenda sanitate Galen. Ratione autē proprietatis, quia endiuia est frigida, & conuenit hepati, & res etiam dulcis citò ab hepate trahitur, & absinthium, & piper manent in stomacho, & ea non appetit hepar, igitur si vel diuiso tempore vel eodem commista dederis, simul strenuè calefacies ventriculum & hepar infrigidabis. In cibis verò non tantùm qualitas, sed & succi bonitas attendenda est, dabis carnes pullis & cum pipere confracto conditas: post cibum autem per horas duas vinum album dilutum ita iuuant cibaria quæ piperata, & ius consumptum dicuntur. Cùm verò morbus loco & tempore differt, curabis opportunis temporibus contraria administrare, & hoc fit vt antebilis accessiones vinum demus granatorum, lienteriam verò non solùm exterioribus fomentis ex menta iuuemus, sed ante cibum aliquid ex citonio cum pipere cōdito administremus, paulatim infrigidātes hepar, quia membrorum principalium infrigidatio moderari debet: post vtemur compositis contrariæ factionis, qualia ex pipere, absinthio, inthibo, santhalis, melonum seminibus, hæc multùm, illa minimùm contundentes: qualia etiam inueniuntur ab Auicenna in suo antidotario quamplurima laudabiliter descripta.

Cum verò materia fuerit veluti quoquomodo disiuncta, vt in hemitriteo (quanquam & febrium talium, nec numerus sit, nec ordo) maior intentio est in concoctione & euacuatione, in quibus sanitas potius consistere videtur. Nā cùm ad intentionē peccantis qualitatis intēdimus, cibis calidioribus frigidiora permiscemus: plus enim vnaquæq; res suo contrario destruitur, quàm à consimili foueatur.

tur.Omphacium igitur,& pruna,& acetum. & piper,carnibus volatilium miscebimus,ita tamen vt meminerimus cibos nos præparare, non medicinas. Nam eiusmodi nullam cibi rationem, sed condimenti obtinet: ita etiam ptisanam, pipere modico, passeres, seminibus albis condiemus:atque ita in medicinis calida frigidis permiscebimus, non absolutè quidem (hic enim est error medicorum nostri temporis) sed eo in gradu, vt vicissim morbis opponantur. Hæc fuit illa antiquorum nunquam satis laudata solettia, à nostris autem non intellecta atque neglecta, componentium philonia, cæteráque opiatas medicinas, in quibus vtriusque contrarietatis extrema copulauerant, opium, hyosciamum, mandragoram, atque ex opposito, piper, castoreum,euphorbium,quædam etiam aromatica, non solum ad vires membrorum roborandas, ac abominationem tollendam, sed vt extremum extremo tanquam per medium conuenientius iungeretur ad tollendas extremorum morborum, ac etiam contrariorum dispositiones. Sic enim simul & cholicam tollunt,& pituitam calefaciunt, & febrem auferunt. His medicinis sanè nullam, si rectè operatus fueris, vtilitatem comparaueris.Si igitur quisquam notha tertiana detinetur, non habebis hîc temporum vicissitudinem nec membrorum, sed quantum in ipsa est, tentabis, quæ de hemitriteo dicta sunt, permiscere, nullam disiunctionis occasionem expectans,vt in reliquis. Verùm caue,ne cum superfluo,expearis sed in omnibus oppositarum virium cõmodè pro ratione tẽporis, morbi,naturæ, & reliquarum indicationum medicinas temperabis.Reliquum igitur est,vt obiecta dissoluamus, & primò quæ à iunioribus indicta sunt.Nam quod medium quoquomodo contrarium sit extremis tanquam oppositum,vt accepit Aristoteles, satis concedi potest. At quòd eo modo contrarium, vt æqualiter à medio distet, quantum morbus ab opposito, id nec tu conaberis probare. Tale autem est quod quæritur, vt dictum à Galeno sæpius.

Ad secundum dictum est, primò, quòd differentia est quadruplex in exhibitione: quoquomodo calidum membro frigido non calido copuletur, vt piper ventriculo & non hepati: præter hoc etiam plus calefit frigidum membrum à calido, quàm infrigidatur à frigido, si ambo applicentur. Cuius experimentum est in tabula ignita & ad ignem posita, cui perpetuò aqua frigida superfundatur: non enim ignita, sed temperata euadet tandem: cùm tamen maior sit caliditas ignis, frigiditate aquæ: maior enim est virtus destruendi, quàm conseruandi, vt etiam in rebus, quas agimus, experimur. Oppugnatores enim validos, imbelles defensores esse vides:ita etiam natura vnumquodque ad destruendum paratum est. Non est igitur in tot causis vlla necessitas temperati.

Ad tertium, illud quidem fiet in inanimatis. Cæterùm animata non eodem modo se habent, sed si fiat, ita tardè conueniet, vt morbo mora potius sit deprecanda, quàm auferenda. Nam in igne experimur non extingui, nisi contrario etiam valido, nusquam autem temperato, nisi non propria causa sublato fomite.

Ad quartum, ubitat quomodo id fiat Auerrois. Sed cùm ita sit, non negabimus quod quotidie experimur, & si parùm remittatur iam tamen ratio subest, vt aliud sit compositio, aliud permutatio. Commistio enim semper quoddam medium possidet.Verùm cùm aliqua qualitas etiam aduersantibus, tum medicinis, tum cibis supra modum seipsam tollat, minimè securum duco eam intermediis auxiliis fouere, quam delere cupiamus.

Ad quintum,assimilatur quod non est extraneum, aut quod modicè vrget. Hoc est, quod dixit Princeps, imo sæpe sufficit multa regiminis bonitas. Quod autem rarum est & paruæ vtilitatis, non debet pro norma medendi in omnibus recipi. N m dum hoc expectatur æger moritur:vltra id quod non prodest quicquam.

Ad sextum, aliud est consulere ratione alterius conditionis, aliud emendandæ emperaturæ causa. Nam cùm lac vel oua hectico propinamus, facimus hoc, ne laboret in concoquendo cibum, & vt sit boni alimenti,& vt paucarum superfluitatum, & vt velox ad transitum. Nam cùm non nutritur, ipse hecticus in deterius agitur subitò Nam virtus nutritiua non potest quiescere per instans,vt ostedi in libro de morte. Adde quòd ouum & lac sunt frigida, & etiã quia frigiditatem operamur aliis ingeniis, balneo & trociscis, caphura, & cũ aqua hordei & ptisana,& reliquis:pari ratione non est inconueniens vti glyciriza ratione extinguendę sitis: quanquam non sit ita frigida, sicut est morbus calidus,& ita radice feniculi in aperiendo, quanquam non sit calida pro facultate morbi frigidi: quia non desideramus apertionem fortiorem in principio morbi, ne materia magis cogatur quàm dissoluatur. Itaque non est inconueniens vti m dicina temperata ratione alterius iuuamenti, sed eam eligere ad emendandam næqualem intemperiem, non solum imperiti, sed rudis ingenij est.

Ad septimum, ipsa est vtilis:Primò ratione alterius annexæ virtutis, vt capillus veneris ad aperiendum, cassia fistula ad leniendum. Secundò ad temperandum excedentem medicinam, vt terminos non excedat præstitutæ qualitatis. Tertiò vt corrigantur leues intemperaturæ, de quibus ab Auicenna superius dictum est. Quartò ratione complicis facultatis nutritiuæ. Nam pleraque cibaria boni succi, aut temperata sunt, aut non valde remota ab humana temperie, secundum quam à Galeno temperatum dicitur.

At, dicet quispiam, quomodo remittetur qualitas aucta, si impermistæ virtutes ad membra deferuntur? Satis quidem est differentiæ, dicere: quod iam remissum est in mistione, obesse non potest, & virtus permista ad alienum membrum defertur. Nam, vt ostensum est secundo virtutum naturalium, trahente membro quod sibi conueniens est, castoreum ab opio satis discernit,nec substantiam opij trahet. Quòd verò

remiſſum eſt in miſtione caloris, quoniam non eſt, amplius trahi non poteſt:non igitur ſupercalefieri poteſt vltra id, quod ex miſtionis beneficio relictum eſt.

Erat nobis conſilium reliqua errata diligenti trutina perpendere, ſicut & in hoc fecimus:ſed prætermiſimus breuitatis amore, tum quòd non, vt quorundam moris eſt, ex libro in librum transcribere voluntas fuerat, cùm ſoleamus ex integro res aggredi, qualis hæc eſt, quam nulli propter difficultatem attigerunt, alij quoniam, inter hoc & illud nihil intereſſe putant. Quam ob cauſam diuerſæ intemperiei & oppoſitæ membrorum, neminem meo tempore curatum plenè vidi, ſed prophilacticæ potius eſſe conſultum.

CAPVT LVIII.

Quod aurum imponunt coquinæ.

QVinquageſimus octauus abuſus eſt, cũ aurum conſumptis iuribus imponunt tanquam aliquid facturi:ita omne conſilium medicorum eſt potius videri probos, quàm eſſe. Nam quòd aliquis malè agat, turpe eſt: ſed cùm & illud, quod malè agit, inutiliter ac peruerſe facit, id turpiſſimum eſt. Primùm enim, cùm mali viri ſit, aut omnino rudis, alterum eſt non ſolùm imprudentis, ſed omnino excordis. Quid enim aurum in aqua decoctum imprimere poteſt, quod nec validiſſimo igne ſoluitur, nec odorem, nec ſaporem viribus adiicit, nec ipſum minuitur? Sed concedatur, nónne cùm lebeti imponitur, ad fundum deſcendit? Vbi etiam feruente aqua, quæ in imo cacabi reſidet, frigida eſt, vt quilibet experiri poteſt, rogo, quam volunt in frigida aqua impreſſionem fieri? Alij pullo concludunt, vt quod internum eſt, nondum calidum ſatis ſit, etiam aurum craſſum imponunt. Quòd ſi tandem conſilium eſt experiri, an auro aliqua ſit vis eorum admirationi conformis, cur auri folia in ſummo lebetis, vbi feruentiſſima ebullitionis vis perſpicitur, non ſuſpendunt? Etenim fortè ita fieri poſſet, vt aliquid virium, quanquam exiguum, tranſmitteretur, niſi illud Plinij credere malunt, eſſe in carnibus pulli vim auri comminuendi, quódque tranſmutetur, quanquam hoc fabuloſum ſit. At ſi verum, de auro liquefacto illud docet, non de ſolido. Igitur præſtantiſſimum potius arbitror, auri fruſta ignita, iure extinguere:nam hoc non modicam habere vim poteſt, quandoquidem cauterium ex auro innoxium magis ſit, quàm ex ferro, teſtante Principe, Quanquam & illud ad ignis ſubſtantiam leuiorem pertinere poſſet, & licet, quòd oculis conferat, argumentum egregiæ ac propriæ cuiuſdam virtutis ſit, non eius, quæ ex igne, mollitiei tantùm. Itaque ſi quoquomodo auxilium in auro exiſtimatis, ea facite ſaltem, quæ ſi probare non poteſtis, attamen reprehendi nequeant. Memini, cùm hæc ſcriberem, ex frequenti igniti auri extinctione in albo vino, ſaporis quandam gratiam ſenſiſſe, quæ non ex igne, ſed ex auri ſubſtantia pendere videbatur: perceperunt & alij, quibus hoc conſulueram vtile futurum.

CAPVT LIX.

Quod non obſeruant momentaneam concoctionem.

QVinquageſimus nonus abuſus eſt, in momentanea concoctione, in qua maxime peccatur. Nam cùm fluxio ex alieno loco fuerit, veluti in diſtillationibus, non poteſt excerni permiſta incocta materia:vnde Galenus momentaneam concoctionem, vbi oportet, aucupari docet: quam noſtri medici nec animaduertentes nec minus quid faciendum ſcientes, in infinitos morbos homines perducunt.

Præſtat in his vna concoctione viſa ſubitò eadem die ac hora euacuare, ac iterum concoquere. Sic enim breui finietur morbus, nunquam aliàs finem habiturus, cùm coctæ vrinæ ſequenti die, alia non concocta ſubſecutura ſit ad multos dies permanſura.

CAPVT LX.

Quod accidentibus curam exhibent.

SExageſimus abuſus eſt, cùm accidentibus curam exhibent:cùm tamen accidentia nullam habeant intentionem curatiuam prorſus, ſecundum Galenum. At, dicent, in libro ad Glauconem curat. Facilis reſponſio eſt, accidentia, vt accidentia ſunt, nullam curam poſtulant:vt verò in cauſam ægritudinis addunt, non vt accidentia, ſed vt morbi cauſa medelam deſiderant, qualia ſunt inſomnietas, vehemens dolor, & nauſea. Nam primum humores acuit & robur exoluit: ſecundum, virtutem dirimit: tertium, cibum prohibet: itaque accidentibus cura nulla debetur. Medici plus de gloria ſua, quàm de infirmi ſalute ſolliciti, illud primùm ſtatuunt, vt accidentibus obuiam eant, plurimúmque fit, vt eadem cura ſymptomata tollant, & morbi cauſam vſque ad perniciem augeant. Accidentia igitur, quæ cauſam morbi non augent, curanda non ſunt, veluti leuis dolor, ſitis in corpore humido, ſternutatio, oris amarulentia, inquietudo, ſanguinis fluxus non ſuperfluus, impatientia luminis, & talia, quæ ſolent & infirmos perturbare, & aſtantes terrefacere, medicum autem egregium nullo modo mouere debent. Sed in hac ſaltem admonitione me operam perdidiſſe ſcio, cùm prius medici lucri deſiderium poſthabituri ſint, quàm huic conſilio obtemperaturi, quo nullum ſibi præſidium apud vulgares ambitioſius habeant.

CAPVT LXI.

Quod vitant hyemem in detrahendo sanguinem.

SExagesimus primus abusus est, in sanguinis minutione, in quo ex temporibus errant. Nam cùm Princeps & Galenus ad Glauconem velint, vt superfluum caloris & frigoris deuitemus, primùm quidem frigus, plusquàm expediat, vitant, calorem autem minus: vnde non artis curatiuæ cùm causas dehortantes à sanguinis missione distinguerer, nequaquam frigus, sed calorem immodicum adnumerauit, tanquam exoluentem & siccantem nimis: frigoris autem nullam mentionem prorsus fecit, vtpote quod ad negandam indicationem missionis sanguinis nullam præferret vim. Quod verò ad quantitatis rationem pertinere videbatur, ad vniuersalem methodum detrahendi Princeps & moderni recipiunt. Vnde in libro de sanguinis missione. Quòd attinet ad indicationem non detrahendi sanguinis, aut omnino pauci, est ex ætatibus pueritia, ex calore hominum candidus supermistus, ex tempore anni canis. Cæterùm, quæ his contraria sunt, aliam rationem non multi sanguinis detrahendi habent, vnde in maximis frigoribus à larga sanguinis missione cauendum est, hæc Galenus: quid clarius? in siccis igitur temporibus omnimodam sanguinis minutionem cauere docet: in frigoribus largam & exuberantem. Præstiterit igitur, quantùm fieri potest, caniculæ temporibus, sanguinis vitasse eductionem. Vnde Galenus ibidem, quotquot sanguinem miserant his temporibus, mortui sunt. In hyeme autem nunquam, temporis habita ratione, ab ea abstinendum, sed parcius subtrahendum. Præcipuè vbi extremæ hyemi & regio, & temperatura frigidissima copulata fuerit.

CAPVT LXII.

Quod dant cassiam post incisionem venæ.

SExagesimus secundus abusus est, quoniam ipsi dant cassiam post sectionem venæ, & in hoc videntur vti duobus motibus contrariis non secundum vnam rationem. Quare natura impeditur & debilitatur: ideo periculosa est hæc operatio, damnosa, & ab antiquorum mente aliena. In tam celebri tamen vsu eam videmus, vt nihil frequentius inueniatur: & licet Galenus post venæ sectionem ventrem moueri concedat, attamen illud est per accidens in deliquio: non enim aliquid propinauit: vnde super aphorismo illo (Cùm morbi inchoant) vult Galenus quandoque vnum auxilium, quandoque alterum, nequaquam tamen ambo simul vnquam esse necessaria: & Princeps, cùm autem vnus humor superabundat, tunc magis est necessaria purgatio: cùm omnes, incisio venæ. Igitur ex diuisione patet, quòd nunquam simul sunt oportuna: & alibi, Balneum non est vtile, eò quòd trahit materiam ad extra tempore pharmaci: pari ratione nec sanguinis missio, cùm materiam ad venas magnas trahat, Purgatio verò contra. Vnde in aphorismis, æquales humores sectione venæ euacuabis: inæquales medicamento.

CAPVT LXIII.

Quod fluentibus mensibus timent venam incidere.

SExagesimus tertius error est, quoniam fluentibus mẽstruis, timent quoquomodo sanguinem subducere in eo tempore. At Galenus totum oppositum facit: nam cùm diminuti fuerint menses, eo tempore Galenus supplet defectum per venæ incisionem, secundum quantitatem qua defecerunt. Animaduertere autem oportet, quòd ratione ægritudinis potest sanguis detrahi à brachio etiam. Verùm ratione mensium deducitur à pedibus. Cùm ergo conuenerit sectio venæ secundum pedem, non dubitabis. In ea verò, in qua iam multo tempore defecerunt menses, cubiti interior vena secanda est In hoc genere frequentissimos inuenies aberrantes, ob quæ dimittentes sanguinis missionem, ægrum occidunt.

CAPVT LXIV.

Quod non audent scalpere in cucurbitulis absque purgatione.

SExagesimus quartus error est, quoniam ipsi non audent scalpere in cucurbitulis absque purgatione, & in hoc peccant grauiter. Nam dictum Galeni de cucurbitulis intelligitur in non incisis: ipsi autem traducunt ad scalpturam. Nam cùm posuerit capitulum generale de ipsis, vt sunt tantum auertentes & calefactiuæ, subiungit de sanguisugis & scalptura, ita quòd intellectus illius loci est periculosus, & malus. Distinguendum est igitur hoc modo: Cucurbitulæ, quæ apponi debent ad distrahendum, præsupponunt corpus mundum: quæ verò ad corrigendum temperaturam, nequaquam: quæ verò inducitur, vel debent poni in causa emendandi sanguinis cum extractione per incisionem, & sic incisio præcedere debet: aut absolutè, & sic non præsupponunt. Breuiter nihil voluit Galenus ibi nisi duo: primum, quòd vbi scalptura debeat fieri cum purgatione ventris, aut venæ sectionæ, talia debent præcedere scalpturam non conuerso modo, non quòd absolutè præcedere debeat, sed vbi duo simul oporteat fieri. Secundum,

cundum, quòd cucurbitula sine scarificatione non debet apponi, quantùm ad resoluendum dispositionem, nisi corpore expurgato. Tertium verò alibi addit, in ægritudinibus cutis cucurbitula non debet apponi nisi expurgato corpore: nam sic plus trahit quàm resoluat, siue cum scalptura seu ἐγχάραξει, seu non.

CAPVT LXV.

Quòd curant phthisicos fucosa cura.

SExagesimusquintus error est, quia in empicis & phthisicis perdiderunt curam veram: & est, quòd si sanies sit alba, iuuat incidere ac exurere secundum pectus in loco in quo velocius petia exiccatur. Et licet Albucasis capite, 31. partis primæ, videatur hoc quasi ignorasse: attamen inuenimus nos Hippocratem super hoc conuenienter ausum, & ratio testificatur super hoc, quandoquidem nulla alia salutis spes inuenitur, & quòd fit in exterioribus licet periculosius, necessatiò tamen magis fit in interioribus: & hoc est primum in quo plurimi moriuntur, qui sanari integrè possent.

Secundus error circa hoc est, quòd ipsi vtuntur propter constrictionem pectoris. & febrem hecticam & acidentia eius, & febrem putridam, cura humectatiua, & nesciunt illud quod dicebat Galenus secundo artis curatiuæ, quòd cara vlcerum est exiccatio. Et ita dum augent causam principalem & curant ramos, faciunt curam palliatam producendo ægrum ad mortem miserabiliter, & decipiendo & malefaciendo.

Instruendo igitur vnam curam in hoc casu, vt hæc sit argumentum aliarum, ponamus quòd cuidam sit phthisis ex vlcere pectoris, & nondum peruenerit ad vlcus pulmonis. In primis quidem dabis ptisanam hordei & mulsam cum hordeo expurgans, & in ptisana pones bolum armenum, & facies eam ex aqua decoctionis mirti, aliquando corticis mediani fraxini, aliquando ex decocto apij, aliquando oliuellæ, aliquando caulium: ita tamen, ne multa virtus eorum ingratum cibum faciat. Dabis interim hoc ad expurgandum mirabile decoctum.

Ad Phthisim, remedia Authoris optima.

℞. Radicum iridis & cari agrestis, & assari, & myrrhæ, nasturtij, amigdalarum amararum, serapini, hysopi, prassij, radicum apij, foliorum oliuellæ, radicum gariofilatæ, glycirizæ, añ. ʒ. i. capillorum veneris viridium p. i. coquantur in libris. ii. aquæ ad consumptionem medietatis, cui collatæ addantur pro qualibet medietate singulis vicibus succi raphani an. ʒ. ii. vsque ad. ʒ. v. secundum tolerantiam, sachari. ʒ. iii. bibat tepidum in aurora: hoc solo possunt sanari medicamine.

Quòd si non omnino sanantur, sed tantum expurgantur, siccato vlcere ab exteriori pure, detur boli armeni infusio. ʒ. ii. in aqua oliuellæ vel gariofilatæ, cum ℥. ß. vini albi, & hoc bis in die: comedat etiam carnem ericij. Quòd si cum hoc remanserit caliditas, detur. ʒ. i. trociscorum de caphura omni die cum aqua geranij. Quòd si nec per hoc sanatur, post primum decoctum detur hoc.

℞. hordei ℥. ii. conquantur in libris. ii. aquæ ad ruptionem perfectam, postmodum imponantur cancrorum fluuialium carnes, videlicet caudæ, & coquantur ad perfectam dissolutionem, & in hoc dissoluantur trociscorum de luto armeno. ʒ. i. ß. pro singulis vicibus: interim exhibeatur ouum cum hoc.

℞. pulmonis vulpis, boli armeni. añ. ß. capiat cùm luteo oui, & vtatur etiam ℥. i. ß. syrupi mirtini cum. ʒ. ß. myrrhæ & ʒ. ß trociscorum de caphura, & de bolo armeno, & vtatur ante cœnam sacharo rosato ex ℥. ß. ad. ii. secundum tolerantiam cum luto armeno.

Quòd si per hoc non sanatur, distilletur lutum armenum ex lib. iv. & de aqua illa detur per horas septem ante cibum. ʒ. i. cum ℥. i. aquæ pimpinellæ: & sunt aliqui, qui cum ipsa exhibent aquam sanguinis humani & sanant: & vtilior medicina est vsus aquæ boli armeni, vt dixi, per dies quadraginta. Et si hoc non contulerit.

℞ Radicum apij, foliorum oliuellæ, añ. ℥. ß. raphani ℥. i. ß. infundantur cum ℥. ii. boli armeni, & fiat, sicut dixit in libello de aqua ligni, & capiat quadraginta diebus, & sanabitur.

Quidam bibit oleum vitrioli cum aqua capillorum veneris, vel caulium, & sanatus est. Et aliqui dant apuam vitæ cum bolo armeno, deinde sacharum rosatum, & vtuntur aliquando cicere excorricato, & aliquando aqua limaciarum cum hæmatite, & omnia hæc sunt mirabilis iuuamenti. Sed modò ponamus tot auxiliis, vt plerunque accidit, ægrum non iuuari: si posset transmitti ad habitandum in siluis piceæ, plus iuuabit, quàm si habitaret in Ægypto. Et ex his, quæ multum iuuant, est vti terebentina frequenti cum ouo, diminuendo quantitatem oui & est singulare: & cùm pauca est materia retenta, & sputum satis facile, & reliqua difficilia, tunc sachari rosati quãtitas perpetuò assumpta cum pane recenti sæpenumero consolidat, & puluis herbæsiculæ ad hoc est mirabilis: nos verò sic sanauimus multos.

Cum verò æger cum hoc tendit ad malum, faciemus curam, quam præcepit Hippocrates in tertio de morbis, hoc modo, Cùm quis purulenta spuit, tunc ægrum in sede ponito ieiunum, ac alius eum humeris concutiat, mouendo fortiter & velociter, ac aurem admoue pectori, qua parte sonitus exauditur, ea pus collectum est. Quòd si non sonet, nihilominus stante tussi & difficultate spirandi cum tumore pedum empima est, siue collectio saniei. Tunc igitur terram creticam madefactam, vel cretam superimpone, ac siccatam denuo madefacito, donec cognoscas eo latere saniem contineri, quo prius pus siccatum est: cognito latere secabis ea parte, qua sanies redundat, iuxta præcordia, ab horáque sectionis exures, non solum locum incisionis, sed & patientem locum,

cum, donec possit coalescere, nec sanguis aut pus amplius effluat: post quotidie bis à ieiunio, linamento crudo, videlicet sicco introducto, saniem extrahes, ita vt duodecima die totum effluxerit: atque ita exiccato toto thoracis ventre curabis, vt iniecta mulsa tussiat, sanabisque interius vlcus per medicamenta, demùm eum curabis complete. Quòd autem non hoc solùm de empiricis dixerit, sed de verè phthisicis, patet, cùm subiunxit (sic etiam suppurationes ex vulneribus, pulmonis vitio magnis obseruationibus obseruato curatóque.) Signum autem mundi pectoris est, mulsa munda regrediens per os vulneris, pulsa per tussim: cùm verò conualuerint, lac asinæ potandum dabis, donec ab hectica fuerint liberati, ac trociscos, si libet, de caphura. Hæc est vera ratio curandæ phthisis, quæ vlcere spiritualium facta est: quanquam illa, quæ pulmonis vitio est, vix curari possit. Si autem pus saniésque, quas expuunt, non sint probatæ qualitatis, ab hac cura penitus abstinebis, secundum Hippocratis Galenique sententeam. Manifestum est autem & hac cura empiicos sanari maximè. Valeant ergo, qui curam exercentes, blandientem ægrum occidunt. Nam ista operatio multò minus periculosa est ablatione lapidis ex vesica. Eorum verò, qui in pulmone vlcus habuerunt, cùm pus bonum erat, nos aliquos sanauimus.

CAPVT LXVI.

Quod exturbant ægros à somno.

Sexagesimus sextus abusus est, cum ægros aut syruporum aut medicinarum propinandarum causa à somno exturbant, plus incommodi ex somni interruptione ferentes, quàm vtilitatis ex pharmaco. Nam somnus semper bonus, nisi in principio & in augmento accessionis: quibus temporibus medicina etiam est inutilis. Nunquam igitur æger solius potionis causa à somno erit expergiscendus. In quo etiam errore accidit, vt somnum concedant post medicinam leuem: in quo contradicunt suo Auicennæ: & etiam, quòd dant vnum tantum syrupum in die, & cibum duplicant aut triplicant: cùm intentio Hipp. in libro regiminis acutorum fuerit, vt concoctio fieret toties, quoties cibus dabatur. Ob hoc oximel dedit, quandoque pro cibo, interdum pro potu. Melius igitur est, vt in acutis saltem syrupi duplicentur, & frequenter syrupus acetosus pro potu confert. O quàm in hoc medici nostri temporis sunt secordes!

CAPVT LXVII.

Quod inungunt renes ex vnguento Galeni.

Sexagesimus septimus abusus est, in vnctione renum ex vnguento Galeni infrigidante: in quo toties peccant, quoties cogitant. Nam primò dant infrigidandi causa, & oleum iam sui natura calidum est, & oleum rosatum est ferè medicina temperata: nam rosa ibi est secundum virtutem, & oleum secundum substantiam: elaboratio ergo illa licet refrigeret aliquatenus, non est tamen sufficiens. At, dicunt, aperit poros, & ex hoc soluit calorem febrilem. Ego inuenio, quòd confert in apostematibus, quia confortat partes in principio, constringendo eas ne recipiant: sed hæc defendantur licet, malus tamen vsus eius in principio, quia repercutit materiam adintra, nec habet vim refrigerãdi quoquomodo illud, quod est in venis, multò minus, quod est in arteriis, & in concauitatibus. Secundò, quia ipsi perpetuò inungunt sine aliqua ablutione, & in hoc faciunt totum contrarium quæsiti. Nam pinguedo olei obturat poros, & quod est terreum, residet in eis, & facit nocumentum magnum. Tertiò, quia inungunt ex eo calido, & iam præceptum Galeni est, quòd nisi aliud obsit, actus medicinæ debet esse conformis potentiæ, vnde cerusa debet imponi frigida, & oxicroceum calidum. Quartò, quia dixit Auenzoar, quòd omne oleum exterius appositum nocet in ægritudine ex bile, & ratio est cum eo: quia nihil est inter liquores, quod facilius inflammetur. Nec inuenimus Galenum vti, in cura putridarum, inunctione olei alicuius, nisi ad maturandum, vt in ventre cum camomillino, etiam si sani eo tempore propter vsum balnei assiduè vngerentur: quantò minus nunc? Et ex hoc patet error illorum, qui etiam herisi pelata inungunt oleo rolato. Nam cùm morbus est vehementis inflammationis, debemus vti aqua cum caphura, & vidi propter hoc aliquos malè terminari.

Dico igitur, quòd primò talis inunctio non conuenit, nisi factis euacuationibus. Secundò, quòd debet fieri, quando competit, ex oleo frigido in actu, non calido. Tertiò, quòd post horam diligenter debent detergi renes cum vino albo, antequam iterum vngantur.

CAPVT LXVIII.

Quòd quandoque præponunt medicamentum sectioni venæ.

Sexagesimus octauus abusus est, quoniam propter dictum Auicennæ faciunt quandoque vt pharmacia præcedat incisionem venæ, & quidam dant cassiam ante: & intentio in quarto regiminis acutorum est, quòd illud, quod dixit author illius libri, siue Hippoc. siue eius discipulus, sit verum, & est, quòd sanguinis minutio, non solùm omnem medicinam, sed & clismata debeat antecedere. Itaque valde peccant, qui cassiam vel etiam enemata præponunt incisioni venæ, sed deterius valde, qui alio vtuntur medicamine. Quòd si dicant, Caue ne fastidi

fastiditum phlebotomes ex principe, nam & illud voluit Hippocrates & Gal. Respon, deo, quòd fastidium non tollitur per cassiam- nec per medicinas nisi violentas, aut per inediam: quomodo igitur anteponent quidquam?

Vtilius igitur existimo ab ipsa inchoare venæ sectione, nec lenitionem ventris præmittere, & si Principi placeat: & multò minus purgationē, & ratio super hoc est, quod sectio venæ trahit, quod est de propinquo cordi ad extremum, & lenitio, quod est propinquum hepati: melius autem est, vt materia, quæ iuxta cor, declinet ad hepar, quàm econuerso. Igitur minutio præcedet, nec humores in venis superabundantes alio modo melius soluuntur, quàm venæ sectione. Non igitur purgatione, nec quod est in concauitatibus, trahetur ad venas magnas per solam minutionem, nec hoc contradicit ei, quod dictum est in decimo septimo abusu. Nam tunc nulla est intentio subducendi sanguinem merito morbi, & si fortè aliquando merito quantitatis vel alterius causæ: ad authoritatem tamen Rasis aliàs dicam.

CAPVT LXIX.

Quod vtuntur iuribus in confortando ventriculum.

SExagesimus nonus abusus est, quoniam vtuntur iuribus artificiosis in confortando ventriculum, & nesciunt primo, quòd omne pingue laxat & mollit: secundo, quod talia sunt humida in actu, etiam quòd essent sicca in potentia, & ideo non possunt iuuare in tali dispositione, Nam forma plus facit, quàm uirtus. corrugatio enim & incrispatio sunt, quæ confortant ventriculum, & iura actu distendunt & relaxant maximè in plurima quantitate. Igitur cura vera est cum electuariis de sacharo, solutis tamen, & cum trociscis & similibus.

CAPVT LXX.

Quòd in hectica dant medicinas.

SEptuagesimus abusus est, quod in hectica dant medicinas: de qua posito quòd sit curabilis, nihil adhuc est deterius. Et ego pono rationem: nam laxantes calefaciunt & exiccant, etiam quòd essent violæ, & addunt in ea caliditate & siccitate. Reliquæ medicinæ, etiam quòd non leniant, nocent tamen, & ponamus de caphura, quæ secundum rationem Galeni iuuare debet, maximè secundum authoritatem Rasis, & ponamus radicem, & manifestum est, quòd in sanatione hectici oportet sanguinem arterialem refrigerari, ac similiter arteriam. Sed in sanguinem arterialem nihil transit nisi sanguis venalis. Igitur oportet medicamentum factum iam esse sanguinem venalem, ac virtutem illam remisisse: omitto rationem, quòd exigua quantitas contra tantam multitudinem, renitente corde & arteriis, nihil proficiet, & hoc saluo casu in quo etiam venalis efferbuerit, sed tunc spes nulla est salutis. Fortè possunt dare, ne corrumpatur venalis ab arteriali, tamen relinquitur intentum, quòd nullus hecticus conuenienter potest curari per medicinam aliquam, & quòd in vno solo casu possunt exhiberi, quæ nullo modo ventrem mouent, quæ autem leniunt, nunquam. Igitur in hectica omnino sunt fugiendæ medicinæ. Quòd si dicant, cùm complicantur putridæ, dabimus propter putridam: & ego dico, quòd tunc solùm sufficiunt concoquentia, & nocumentum medicinæ attractiuæ hecticæ est maius iuuamento, quod facit in putrida, & in rei veritate tunc remanet aliqualis ambiguitas, & etiam de principio curæ, de quo dixi in libello floridorum. Pro nunc satis sit intelligere, quòd medicina in hectica, quæ fit ex vlcere pulmonis & apostemate renum, posset prodesse, vbi talis causa esset curabilis: sed causæ essentiales morbificæ membrorum, quæ sufficiunt ad generationem hecticæ, sunt insanabiles. Igitur nunquam medicina conueniet, Consultum est igitur prudenter in lacte & in balneo aquæ frigidæ, in quibus duobus auxiliis est omnis spes, & in aliquo casu trocisci frigidi laudantur potius prophilacticæ, quàm curatiuæ parti consulendo, cùm videmus hepar inflammari & corpus ad febres parari.

CAPVT LXXI.

Quod derelinquerunt vsum incisionis arteriarum.

SEptuagesimus primus abusus est, quoniam ipsi derelinquerunt vsum incisionis arteriarum, & incidunt solas venas. Scio, reclamabunt quòd hic error est in non faciendo, quasi non sit error nisi in faciendo. Fateor maiorem in faciendo errorem esse, at in non faciendo imperiti medici est omnino. Vnde sciendum quod, vt in libro floridorum dixi, in febribus putridis soluendæ oppilationis causa vena inciditur, ideo nunquam arteria, quia in ea non cadit oppilatio: attamen in omni dolore pulsatili, vt habetur à Rasi, debet arteria incidi. Ideo in pleuresi non inciditur, quia non est dolor pulsatilis, & hoc bene animaduertit princeps decimo tertij. Ideo Galenus etiam monitu somnij se curauit à dolore lateris sine febre: nam, vt visum est ibi, omnis dolor pulsatilis est per se sine febre putrida, sed coniungitur ephimeræ: declaraui hoc ibidem. Oportet autem vt sit dolor vehementis pulsationis, in principio etiam: nam cùm iam apostema magnificatur, fit dolor pulsatilis ratione compressæ arteriæ, de quo dolore non dico.

Cum igitur dolor aliquis vehemens & pulsatilis à principio ægrum infestauerit, arteriam,

teriam, quæ in directo est, incide, & multum permitte fluere sanguinem, donec in ipsa operatione dolor cessauerit.

CAPVT LXXII.

Quod prohibent aërem liberum ab ægris.

SEptuagesimus secundus abusus est, cùm ipsi includunt miseros ægros cameris prohibentes ab eis aërem liberum, tanquam aër liber ad salutem non sit vtilissimus. Vnde aër perflatus emēdat malam temperaturam cordis & spiritus, & reuocat calorem naturalem, & exhilarat animum, & tollit malos vapores. Vtilis autem est omnibus morbis, exceptis læsionibus capitis, maximè vulneribus & contusionibus. Secundò, quando aër est corruptus, vt tempore pestilentiæ, quamuis tamen Zoar altas, Rasis perflatas cameras consulant, defendi possunt aëre non corrupto. At in omnibus aliis debent teneri fenestræ apertæ, nisi sol noceat nimia caliditate: maximè autem est hoc vtile in febre pestilentiali & phthisi ac similibus, & hoc nisi in horis conciliandi somnum.

CAPVT LXXIII.

Quod exercitationem à cibo noxiam existimant.

SEptuagesimus tertius error est, cùm exercitationem à cibo noxiam esse credunt: & quanquam non in re ipsa semper decipiantur, in causa tamen errant primo, quòd generale præceptum esse putent. Causam igitur credunt esse, quòd cibus non concoquatur, crudúsque exeat è ventriculo: sed nec in hoc aberrant. Plerunque enim hoc contingit: sed, cur descendat, in hoc decipiuntur. Nam existimant ob id, quòd os ventriculi sit in fundo. At verò si quis alius error, hic certè est tolerabilis. Nam Galenus hoc credit: inquit enim in anatomicis, à gibbo ventriculi incipiens, vsque ad imum ipsius terminum, quē Græci pyloron vocāt, intestinorum origo est. Quamobrem si sic se haberet, iam leuis deambulatio periculosa esset, & nō lateret nos, cur à cibo exercitari minimè conueniat. Verum Galenus, quòd exercitium noceat, nimis planè docuit, sicque plerunque res se habet: cur autem hoc fiat, nemo adhuc explicat, nisi ex falsa suppositione. Constat enim ventriculi os inferius in suprema parte esse totius amplioris capacitatis, ex dextro latere, ab illius fūdo in perfectis hominibus palmo fermè distans. Quò fit, vt nisi admodum quis se repleat, tum maximè potu, etiam si pylorus apertus sit, nihil effluxurum. Ergo exitium hac de causa, nisi saltitet homo, obesse non potest, & tamen nocet: Quid igitur in causa est? porrò non solùm in prima, sed etiam secunda concoctione obest, nec tamen pylorus alter est in iecore. Quid igitur? Reor duabus de causis concoctioni nocere exercitationē. Primum quòd iecur ac membra excalefaciat, quæ exinanita prius, quàm absoluta sit coctio prima, cibum ad se trahunt. Secundo quòd perturbentur ea, quæ in ventriculo sunt. Si enim tantum obest varietas ciborū, quia difficulter concoquuntur: tum verò malus ordo magis. Necesse est eum, qui à cibo exercitatur, vtriusque exemplum præstare, varietatis scilicet ac mali ordinis. Quare quę ventriculo insunt, partim cocta partim cruda, alia etiam semicocta erunt. Manifestum est igitur, cur exercitatio noceat. Aderit & prolixa spirituum à loco reuulsio tum resolutio, si violenta fuerit. Quare à cibo leuis inambulatio ac breuis confert. Si quispiam etiā exerceri necesse habet, à potu caueat, & tenax substantia vi suscipiat nutrimentum, quale est panis: & si aliud placet, mel, aut amigdalæ. Ex hoc verò manifestum equitationem exercitatione paulò minus obesse, nisi in alturconibus leuissima ac breuis peragatur. Cùm tamen non calescat in illa corpus, ab excitatione in multis longo relinquitur in nocendo interuallo.

CAPVT LXXIV.

Quod dant in articulari morbo & podagra decocta cum vino.

SEptuagesimus quartus abusus est, cùm in articularibus morbis tum podagra chiragráque decoctum in prandio & cœna pro potu exhibent, ex cinamomo & radice dulci, ac corianni seu coriandri semine, eodem tempore vinum concedunt. Quin etiam in prandio dant vinum, à prandio decoctum: alij etiam deterius consulunt, vt vino decoctum immisceant. Hæc est illa egregia medicina nostrorum temporum: in qua nulli rei consulitur, nisi vt nouum aliquod commentum excogitetur: tum verò vt alios imitemur non qui profecerunt, sed qui callidè artem exercuisse videntur. Nihil habent pro se in hac causa, nisi quod cibi laborantium his morbis, tamen aliis diuturnis medica virtute carere non debent. Verum, vt ex initio rem aggrediar, alius primò victus aliúsque potus ei, quæ ex bile fit, alius ei, quæ ex pituita, debetur. Nam in hac vinum concedit Aetius libro duodecimo, & cibos calidiores, cum in biliosa non concedat. An igitur hoc erit medicamentum circulatorum, quod omnibus ferunt conuenire morbis? Summum verò Græcorum in hoc consilium est Alexandri, tum etiam Aetij ac Pauli, Galenique ac Arabum omnium, vt cibis parùm nutrientibus alantur. At vinum confertim nutrit, maximè rubrum, quod præferunt cæteris. Demonstrauimus etiam nos in contradictore nostro, vinum hoc habere præcipuum vt nutrimenti assumpti maximam partem in sanguinem transmutet. Ipsum etiam decoctum plur mæ nutritionis est causa, verum hæc tolerari qādoque possent cum cæteris erroribus: at diuersos potus miscere malum est. Nam varietas cibi concoctionem impedit, at nec minus potus. Pars enim iecori dile-

cta trahitur ac secum rapit, quod noxium est: imò & Aetius vinum cùm exhibet, paucum, syncerum, fuluum ac subtile dat, non autem cum aqua permixtum. Est etiam vino peculiare, vt decocto iunctum acescat. Vnde etiam cum aqua hordei dare syrupum acetosum vetuit Princeps: & quanquam hoc dixerit de aqua hordei cum syrupo acetoso, ostendit tamen illud esse verum, etiam si sumatur cum vino, vt declarat experimentum: vtrunque enim corrumpitur. Causam corruptionis esse calorem, non hordeum, satis declarat Columella, vbi eum redimere docet. Ignea enim vis vt musto addita, præseruat ne acidum fiat: sic ad permutandum vinum egregiam habet facultatem. Optimum præterea est consilium Græcorum, vt cibi omnes ventrem lenem faciant, coriannum, cinamomum, & radix dulcis astringunt non parum. Hæc etiam medica vis nimis ventriculum offendit ac iecur. Imò nullus eorum, qui hoc potu cum vino vtuntur, ad senectam peruenient. Habet enim præcipuam in se noxam exurendi iecur, & hecticam aut hydropem conciliabit. Eadem enim est ratio, quæ in calida aqua dicta à Principe. Vtinam tantùm studerent medicorum libris, vt ambitioni & auaritiæ ac dolis: dormitantem, quæ passim iacet, in omni podagra & chiragra, in qua articuli nondum excussi sunt aut tophum habent, curam exactam inuenirent: quam ego ad hanc vsque diem nõ docui, cùm occasionem expectem. Adeò enim quidam mente capti sunt, vt non tam sanari cupiant, quàm hæc immeritis ostendere. Veruntamen aliàs, in contradictore suo loco, omnia, quæ ad negotium hoc pertinent, edocebimus.

Melius igitur esset vinum aqua calibeata diluere, atriplices ex garo ante cibum sumendo: si autem aqua bona sit, ex cartami seminis, aut cnico (idem enim est) sumatur passis vuis additis. Hoc optimũ, hoc salutare præsidium, quod illi proportione respondet.

CAPVT LXXV.

Quod in capitis vulneribus ossis terebrationem frustra molliuntur.

SEptuagesimus quintus abusus est, quem olim Conciliatori explodere nixus est. Sed auaritia pessima chirurgorum eum denuo redemit. Duplici autem modo peccant, & quòd frustra terebrant non sine magno vitæ discrimine, & quòd vnguenta pus trahentia nunc sine diligentia hac freti securitate conficiunt. Tonsores videas in omni capitis vulnere os capitis detrahere, tanquam cerebrum artocrea sit. At illud, præter periculum, accedit, quòd sanati debili capite, atque omnibus causis obnoxio superuiuunt. At illi rem magnam astantibus fecisse videntur, ac simul ægrum ingenti periculo liberasse: & hercle id agunt, sed periculi ipsi authores fiunt. Interim ne aliis minus audacibus, quos existimari volunt imperitos, credamus, impetrate à nobis solent. Scio quendam, cùm ceratum cofecisset, quo ossa ac pus non secus ac forcipe & cotto detraheret, bis veneno ob inuidiam expetitum, ab aliis chirurgis: Marcus ab Vrsa dicebatur. Timent enim illi, ne sic nimio plus ars ipsa vilescat. Exemplum sequentes, vt fertur, Chiorum. Vt enim lachrima lentisci superabundauerit, mergunt quod superest, ne pretio solito decedat: sic illi malunt ligurica liberalitate defungi, quàm quicquam superesse aptum vsibus hominũ. Sed ad rem redeo. Cum in vulnere non sciditur os vllo modo nec confringitur, iam omnino terebra frustra admouetur: si verò os quidem ex superficie vulneratur, nec sic terebrare os oportet, cum sanies ingressum non habeat, ad membranam duram. Si etiam diuiditur ac ossis pars, donec membrana detegatur, aufertur, iam nec sic opus habemus ferro, cum exitus puris pateat. Rursus si frangitur & concidit, iam terebra opus non est, sufficit enim partem fractam iam auferre. Quòd si non concidit, æger tamen habet mortis signa in opere ipso morietur. Declarauimus etenim, quòd his, qui nihilosecius melius sunt habituri, admouenda manus non est. At si spes sit, os autem sub percusso loco rimam non habet, sed alio, quid proficies, si in loco vulneris os terebraueris? Neque etiam cùm vincula pericranei & duræ membranæ suturis serratis colliduntur: cùm non sit vitium hoc in directo vulneris, sed sub cute in latente parte: vt incertus sit omnino illius locus. Sed nec vbi rima in osse temporis. Galenus enim hoc euitauit. Vbi etiam suturæ propinqua terebra mortem infert, quòd pericranei & duræ membranæ vincula soluantur. Sit verò aliquis non vulneratus, sed percussus in osse supremo, & secundum vtranque tabulam capitis os rimam à sutura procul adeò exilem contraxerit, vt sanies ipsa egredi nequeat: iam vide ex terebra, quot sequantur incommoda. Primum quidem dolor vehemens ob adiacentes vtriusque membranæ propagines. Cerebrum etiam concutitur: vnde cottum auribus immittere solent, qui flagitium hoc satis scitè exercent. Læditur verò grauiter ex superueniente aëre, non solùm membrana dura, sed & interior & totum ipsum cerebrum. Hæc autem certa non erranti detrimenta. At quot ex errore, vt Galenus, inquit? nam si vel comprimatur cerebrum, vel concutiatur, attonitus morbus illico aduenit. Sunt quibus profluuium sanguinis mortem afferat: aliis phlegmon superueniens, aliis labor operis accendit febrem, ex qua moriuntur. Cùm & victus tenuissimus ibi sit necessarius, tantus labor minimè conuenit. At, dicent, hoc necessarium est, saltem hoc in casu, quamuis non parum periculosum: cùm aliter sanies egredi nequeat. At si per os solidum non est naturæ impossibile peccantem humorem expellere, quantò minus rima iam fatiscente? Optarem igitur, quando etiam sic sanati plurimum detrimenti in vitæ meta suscipiunt, obnoxij etiam temporum mutationibus ac grauedinibus, vt ab hoc opere abstinerent. Sed si non persuadeo his, quibus nihil turpe videtur præter

pauperta

paupertatem, saltem physicis hoc notum erit. Illi enim chirurgis, in alieno sumptu liberaliores erunt. Porrò elapso anno docuimus, quantum cerati nostri vis posset, cùm os inseparabile octoginta tribus diebus adhæsisset, chirurgo fideliter rem tractante. Nam nulla vi ferri concutiebatur, quod octo diebus auulsum est.

Eadem ratio nos doceat ab his abstinere, qui se incantatione mederi persuadent. Nã nihil plus habent, quàm quod in medicamento continetur. Diximus de hoc in libro de animi immortalitate. Plures enim frustra pereunt etiam leuissimis ex vulneribus. Sed quid attinet impostores lacessere, qui vulgo iam fermè noti sunt? adeò tamen præualet insanus pecuniæ amor, vt ob inuidiam, lapidis vesicæ excisores mutuis venenis se petant. Quid putas facturos, si quispiam artem frangendi illos absque ferro inueniat? Tantum potest pretium, vt salutis authores non solum, sed & artem ipsam odisse cogar.

Ceratis igitur innitendum, auellendúmque quod iam dimotum est, eradendum quod corruptum. Antiquorum autem sententiis in contradictorum libro responsum est.

CAPVT LXXVI.

Quod in renum lapide à præcipuis abstinent auxiliis venæ sectione & purgatione.

SEptuagesimus sextus abusus est, cum in renum lapillo, cum maximè excrutiat, purgationem ac venæ sectionem prætermittunt: cum dicat Hipp. Iuuenes veratro purgare, venam in poplite incidere. Memini anno quodam, cum plures calculo vexarentur, quibuscunque venæ sectio, deinde purgatio exhibita fuit, his salus etiam reddita est. Eorum, qui his auxiliis caruerũt, nemo nisi difficulter sanatus est ac tardè, cum aliqui etiam obierint. Nam sectio venæ dolorem minuit, & periculum phlegmonis tollit, ac etiam ardentis febris, quibus sublatis, raro aut nunquã celeriter æger moritur. At violenta purgatio humores à loco reuellit, vt non facilè in vrinæ incidant difficultatem. Impellit etiã lapidem deorsum, quasi vecte inferius illum trudente: & si dicant, quod Auicenna non imperat nisi purgationem sine venæ sectione: sed nec Paulus nec Alexander illam consulunt, imò neque purgationem. Solus Aetius vtrunque auxilium commemorat, diuisim tamẽ, vt in reliquis fieri solet. Sed haud obscurum est, Galenum illum non vidisse, cum è cubito, non è poplite sanguinem auferat. Verum hic locus non est vanas opiniones refellendi: vnus tantùm Aetius rationem quasi ducem secutus est. Igitur in hoc errore excusari, qui aberrant, merentur, cum hic error sit veterum. Sed nos non sinemus vtcunque, rationem placitis medicorum cedere, præsertim Hippocrate & Galeno ducibus. Quid igitur agendum sit, breuiter accipe.

Cum signa calculi apparuerint in renibus nisi ægritudo consueta sit (Nam Paulus Canobius patritius Mediolanensis non aliter eos excernere solet, quàm pueri multi suos vermes) si plenitudo adest ex sanguine, sanguis primo ex cubito, inde ex poplite auferatur: si autem humor vnus abundat, detrahendus erit. Cùm verò humores æqualiter augentur, mittatur sanguis è poplite: post attenuantia impellentia mollientiáque exhibeantur. Iam enim plus dimidio curæ peregisse te existima. Victus ex oleribus attenuantibus ac melle: tum in acerbissimis doloribus tutò balnea emplastráque administrabis. Constat autem nos inuenisse auxilium, quod iam duos ægros in vna hora liberauit: cùm iam diebus fermè viginti quidam medici gloriosi circa eos frustra laborassent. At ego etiam in illorum altero quanquam debili, haud veritus sum sanguinem detrahere, cogente necessitate. Neque enim tutum foret, absque purgatione aut venæ sectione, tali præsidio vti.

CAPVT LXXVII.

Quòd medicamenta venenum continentia refugiunt.

SEptuagesimus septimus error haud absimilis mihi videtur incuriæ grammaticorum. Nam hi verba omnia barbara & iure merito refugiunt. At ex latinis nec omnia placent, sed quæ ex Cicerone solùm sumuntur. Rursus & in his delectum habent. Nã quæ vetustate obsoleuerunt, negliguntur: atque sic coarctata adeo est latina locutio, vt vix commodè mentem tuam possis exprimere, cùm præsertim de re aliqua, quæ à foro abhorreat, sermonem sumus habituri. Sic horum studium, cùm locupletandi linguam esse deberet in angustum eam redigit. Sed hoc longè minus vitiosum, cum moram patiatur hæc superstitio: & error inanitatis illorum, pernicem ægri non pariat. Sic igitur nobis refugientibus medicamenta quæque, adulterina, vitiata, dubia, incognita, tum ex notissimis exesa, antiqua, corrupta, pauca relinquuntur, quibus commodè vti liceat. Ab his si etiam venenosa omnia prædita facultate subtraxeris, duo non leuia sequuntur incommoda. Primum, vt morbis multis propria prædia desint. Secundum, vt fermè nunquam æque valida sint illa, viribus affectuum. Memini me hoc dixisse iam de medicamentis purgantibus. At in eis moles, pro virtute, satisfacere potest: cùm in his frustra hoc quærere liceat. Et ne omnino in incertis rebus moram trahere videar, exempla quædam proferam. Commemorat Alexander Epithema ex auripigmento robur addens lieni. & quanquam ad lienem auxilia non desint, haud non facile est inuenire, quod adeò præsentis sit iuuamenti: quódque cum hoc illum confirmare possit. Sic in pastillo Marcelli ad dysintericos quem vt præclarum idem collaudat, cùm quinque venena recipiat, sandaracham, lachrimam nigri papaueris, æris squammam, æs combu-

stum & auripigmentum:& tamen hoc medicamentum etiam immittitur per inferna. Sic in Faustini pastillo etiam præter sandaracham & auripigmentum calx non extincta ingreditur, ad eundem vsum. Sic ad gallicam luem quid compar inuenies succis aconiti præparatis? Alij, quos nos etiam fecimus sæpe, argentum viuum igne elaboratum in catapotiis exhibent, quod & aliàs diximus. Nónne argento viuo inter vnguenta aut suffumigia pestis illa aboletur? & Auicenna ipse retulit medicamentum ex veneno ad lepram, & quidam interpretantur Albes pro aconito: tum maximè cùm dicat diamuscum illius esse alexipharmacum: & expositores Arabicarum dictionum per Bels album idem exposuerunt. Præcepta etiam præcauendi, dum teritur venenum, ab illo commonstrata idem docent. Galenus etiam commemorat egregia iuuamenta carnis viperæ ad eundem morbum. Sunt qui ad podagricos ingentem illarum operam polliceantur: Alij ad tardandos canos, ac senectutem remorãdam: Alij ad visus aciem encomiis præferant. Certum est Anacardinam compositionem ex veneno constare, & tamen in frigidis morbis nulla antecedit: cuius etiam meminit Aetius. Philagrij quoque antidotus ad diuturnas febres ex eodem, constat sulphure & hyosciamo & in elephantiasi, quam clarum est esse Auicennæ lepram, vulturis medicamento addit euphorbium: sed id tamen exterius applicatur. Ergo & cantharidarum suus vsus est, & bufonibus: quibus omni salutare magis, emplastrum conficitur ad synanchem illam à Galeno deploratam, cùm musculi interiores laryngis sunt inflammati. Memini me aliquando iam incensis funibus liberasse eo emplastro Riuoltellam lignarium fabrum, cùm vix tempus liceret sumere ad conficiendum medicamentum. Ferunt etiam illi in Ascite præclaram esse virtutem, quam nondum nihil licuit explorare.

Igitur cùm morbus magnus est, cùm tentata sunt communia auxilia, nec prosunt, ad venena etiam confugiendum est. Sic tamen, vt vel emendata, venena esse definant, aut exterius applicentur. Nec credas tantum virium theriacæ inesse, reliquis autem nihil.

CAPVT LXXVIII.

Quod purgationem venæ sectioni præferunt.

Septuagesimus octauus abusus est, cùm purgationem, venæ sectioni præferunt. Non ignoro me in alio loco rem hanc quasi attigisse. Verùm multum interest dicere, quando venæ sectioni sit administranda, & medicamentum illi comparare. Nunc tibi tanquam exemplar medendi referam pro formula. Tum Mediolani, tũ Venetiis olim, sed & id commune existimo vbique, nam nulla communior herba est vrtica: nascitur in Æthiopia & Germania Italiáque, cultis ac asperis locis, sepulchris etiam ac in humidis paludibus. Exhibent igitur ex indica siliqua globum admixto ex turbith suo trocisco: inde altera die venæ sectio administratur: atque sic optimè ægro tanquam ex typo consultum existimant. At non aduertunt (nunc etenim cùm aliàs de febribus tractaremus, de morbis absque febre loquor) hæc verba à Galeno prolata. Ad huiusmodi autem morbos veratro vtimur: venam autem secare, cùm multus aut crassus sanguis abundauerit in venis. Quòd si vtroque auxilio homo indigeat, à venæ sectione incipiendum esse, notissimum est.

At, scio, reclamabunt habere, quem sequantur, Principem: Cùm humor abundat, humores prius æqua: pòst venam incide. Hoc igitur ad contradictionem reuocandum est. Ratio ipsa pro nunc sufficiat in tam pernicioso ac execrabili errore. Sectio venæ debetur multitudini omnium humorum, purgatio superabundanti: vbi vtrunque auxilium est necessarium, ibi vtraque vrget causa. Quare cum cogimur sanguinem mittere ac purgare, abundant omnes humores: atque inter eos vnus super reliquos. Si igitur prius moliamur purgationem, periculum est, ne stante plenitudine, febris accendatur, vel humores in locum aliquem decumbant, vel obstructio ingens fiat.

At si prius venæ sectione abundantia omnis tollatur, solum relinquitur vnus humor, qui tunc commodissimè educitur. Alia ratio est, quòd proprium eductionis sanguinis est, virtutem attenuare, eductionis per medicamentum, calefacere. Igitur sectio venæ non commodè administratur à purgatione, cum iam virtus est inedia debilior reddita est: sed medicina à venæ sectione. Ergo vbi vtroque præsidio opus est, semper præmittenda venæ sectio erit. Hinc patet illum, qui nobis quondam proposuit, an stante æquali necessitate medicamenti & sectionis venæ, præponenda esset ipsa venæ sectio, nihil interrogasse, cum esset definita iam à Galeno.

CAPVT LXXIX.

Quod instrumenta plurima ad chirurgiam necessaria ignorant.

Septuagesimus nonus abusus est, cum tot instrumenta reliquerunt, olim excidendo, terebrando, reponendo, restaurando, adurendo, extrahendo, confirmandóve necessaria: cum tamen omnia diligenter Hippocrates, Galenus, atque Albucasis edoceant. Verum præcipua duo pro luxatis ac fractis: alterum, cui nomen est Glossocomon pro cruribus & vtile & necessarium: necessarium quidem ad rectam repositionem etiam dorsi vertebrarum: vtile autem, vt qui laborant etiam, mouere se possint, vt Hippocrates inquit. Toties eum Galenus descripsit, tantus illius vsus, nos illud penè nescimus. At rectè sciùt, inquam, maledicere, ambire, præferre quandam authoritatem. O miseri mortales qui mala malè tantum sapitis! An vos non pudet partem illius vestri ingenij, quod nec cum

Archimede,

Archimede, si viuat, estis commutaturi, partem prudentiæ, quam non cum Aristotele, aut eruditionis in arte, quam non cum Galeno si reuiuiscat, pauculásque horas ex tot, quas maledicendo, quas struendis perditis insidiis mortalium tandem commodis qui vos frustra alunt, impendere? Galeazius Capra, cuius aliàs in exemplis geniturarum meminimus, excussa coxæ vertebra etiam nunc viueret, si non manibus, sed glossocomo cruris os fuisset restitutum. Nota iam est illius, quam ibi recitauimus, historia. Pari ratione alterius meminit Hippocrates instrumenti non adeo fama cogniti, sed tamen singulari vtilitatis, ad reponendum luxatum brachium. Non est instituti hic nostri omnia, quæ desunt, referre: in libris regularum medicinæ etenim à nobis hæc sunt explicata. Satis pro nunc sit admonuisse, Albucasim non malè in hac materia post Hippocratem & Galenum multa scripsisse. Verum huius erroris, Auicennam hac in parte negligentissimum, authorem habent.

CAPVT LXXX.

Quod in febribus pestilentibus victus tenuitatem perperam imperant.

OCtuagesimus error est, cùm in pestilentibus febribus perniciosè, quasi febrem ex pituita curaturi, exquisitam inediam imperant: illud non animaduertentes, quòd Princeps dicebat. Nam plurimi eorum qui viriliter agunt, & comedunt violenter, euadunt ac viuunt. Rasis etiam idem affirmat ex Galeni authoritate in epidemiis, quæ authoritas habetur his verbis. Fortissimi ergo, qui vim sibi ipsi adferentes, cibum oblatum assumpserunt, omnes ferè superstites euaserunt. Quare omnium consensu victus tenuis in his non solum non iuuat, verùm vehementer etiam nocet. Et causa huius est, quod cùm materia concoctioni apta non sit, necesse est vt vel homo moriatur, vel vt cruda expellatur. Sed ad hoc requiruntur vires validæ, & propter hoc cibus iuuat plurimum in hoc febrium genere, & non in aliis: & sic patet etiam ratio, cur non sit mittendus sanguis in hoc morbo, & hoc iam diximus aliàs, & quod esset de mente Galeni. Medici verò nostri temporis quodam fato omnes occidunt, partim sectione venæ, & partim victus tenuitate. Itaque consulo.

Quod laborante febre pestilentiali sanguis nullo modo mittatur, nec victus tenuis administretur: sed dentur cibi, qui resistant putredini, iucundi gustu, & odore grati. Licet tamen sanguinem minuere ratione materiæ præparatæ non corruptæ, cùm laborans à multitudine suffocatur. Nam in hoc casu virtus nullo modo debilior redditur.

CAPVT LXXXI.

Quòd in doloribus partis, quæ ad ventrem attinet, enemata intempestiuè exhibent.

OTtuagesimus primus abusus est in renum & intestinorum doloribus, vbi nulla data mora, sæuiente dolore, frequentibus enematibus lacessunt ægrum nondum concocto cibo: maiórque est longè iactura cruditatis, quàm vtilitas ex alleuiatione doloribus. Peccatur autem tripliciter: in tempore, cùm fit à cibo: in additione attrahentium, cùm fit cum medicamentis expurgantibus diaphinicone, vt dicunt, & ieralogodion: in appositione calidorum, cùm additur, vt moris fuit Venetiis Paduæque, electuarium de baccis lauri.

Hic mos ab astantium solicitudine primã duxit originem. Namque illi videntes iuuari ægros ab eruditis medicis enematibus opportunè adhibitis, ipsi intempestiuè ea admouent. Inde medici imperiti aut perfidi, ne quicquam prætermisisse videantur, tantum admittunt errorem: ex quo periclitatur persæpe æger: aliis autem qui seruantur, morbus necessariò longus euadit, aut reuersionẽ habet, si celeriter finiatur. At facilius illi pecuniam odio habebunt, quàm mihi in hac causa sint obtemperaturi. Nimis enim infamiam timent. Namque & in hoc, & in electuario illo, & in fomentis calidis primò æger iuuari videtur: sed postmodum grauior morbus redit. Vnde Aetius, In cholica, quæ fit ab humoribus crassis, fomenta quidem calida ab initio iuuare videntur: sed post, morbus grauior reuertitur. Vnde subiungit de his, quæ assumuntur, loquens. Intentio igitur in his est, concoquere ac diuidere humorem sine caliditate excedente. Itaque discutientia & digerentia medicamenta ab initio exhibita morbum reddunt incurabilem. Accedit, quod spem omnem in expurgantibus per inferna ponunt, cùm tamen persæpe vomitus sit magis necessarius, vt dicebat Aetius. Quòd verò ad expurgantia attinet medicamenta, vbi humor crassus sit ac lentus, plus attrahet ad locũ ex iecore & vicinis regionibus, quàm educere possit, etiam quod per inferius immittatur. Alij verò, ne cogar repetere, enemata super enemata infundunt: ea verò sæpius intrò refrigerantur, & dolorem adeo vehementem concitant, vt etiam occidant: alij medicamentum exhibent nondum aluo emollita: vnde quidam medicus, quem ego noui, duos hac de causa ægros prima die morbi peremit. Contigit autem mihi, cùm tũc iuuenis essem (agitur enim annus ab hinc vigesimus) vt vocatus sine pulsu vnum ex his inuenerim, mortémq; prædixerim, quæ infra duas horas subsecuta est. Prætor tamen timẽs ne peste ille mortuus esset, medico illi ac mihi interdixit, ne cum oppidanis versaremur, me offerente conditionem sectionis mortui, ex qua ostensurum pollicebar imam partem ilei intestini disruptam fuisse. Verum cù n non annuisset, celeriter tamen me liberauit.

Est igitur obseruandum, vt ab initio euacuantia fortia omnia, item calida deuites etiam exterius apposita. Enematum etiam impositionem non nisi quinta exacta hora à cibo leui, vel septima à mediocri admittas, nisi à flatu morbus sit, aut à diuturna fecum retentione. Enematibus autem non descendentibus, glandula supponatur ne venter impleatur. Motus in hoc plurimùm iuuat. In crudis autem humoribus coctionem vt expurges, expectabis.

CAPVT LXXXII.

Quod in cholica oleis exterius ac pinguedine vtuntur.

OCtuagesimus secundus abusus est, cùm in cholica olea exterius tantum emollientia ac pinguedines affatim exhibent, existimantes se non parum prodesse, cùm noceant. Nam virtus intestinorum maximè constat in expellendo: imò vera cura morborum causam habentium est, vt causa tollatur, intestinorum autem compositio est ex villis qui sunt secundum latitudinem, fermè tota. Nam in coli initio & fine ac recto apparent longi. Opus enim intestinorum proprium est, secundum virtutem animæ sentientis, expellere, vt vult Galenus: sed expulsio iuuatur à sicco, Galeno teste, & ratio ad hoc clara est. Laxatæ enim tunicæ ab oleo exterius imposito, quónam pacto vehementer extrudere feces duriores poterunt? Et si dicant, quòd virtus contentiua debilis redditur ab humido, Galeno eodem loco teste, dico quòd humor laxans, vtramque virtutem debilitat. Sed cùm in fecibus duris, aut tenacibus humoribus expellendis validissimo instrumento indigeamus, non possunt relaxantia in hoc conferre. Et si dicas, quod molliunt feces, dico quod non priusquam substantiam intestinorum. Necesse est enim, vt primo transeant per membranam carnosam, & cutim, & pinguedinem & musculos & peritoneum, & vtramque tunicam intestinorum. Quare eadem ratione nocent laxando peritoneum & musculos ventris, & non solùm intestinorum tunicas. Ergo detrimentum hoc aut magnum erit, aut leue, sed omnino sine iuuamento. Et si dicant, quod calidi est attrahere & expellere: dico quod est verum de calore naturali: præternaturalis autem non expellit, sed attrahit tantum. Quare olea & pinguedines trahent materiam ad locum, & cum hoc nihil expellent. Et si dicas, quare ægri ergo dolore leuantur? Respondeo, quia membra ab humido distenduntur & fiunt magis ampla, & sic non torquentur. Sed cùm hæc extensio postmodum finem habeat, homo postmodum læditur absque iuuamento. Iuuantur etiam alij ob auxilia iuncta opportuna, vt enemata & medicinæ, & aliquando si sit humor crudus, à concoquentibus.

Igitur in hoc casu conuenit vti fomentis ac emplastris cum vino exiccantibus non actu quidem, ne feces exiccentur, sed virtute: & hoc est quod dixit Princeps. Et ad vltimum nullo modo indiget expulsiua quiete: sed motu & condensatione modica, quæ ad experimendum & ad expellendum tali adiuuet mensura, quòd instrumentum retineat figuram aptam constrictioni atque expressioni.

CAPVT LXXXIII.

Quod exhibent album cibum ægris, deinde obseruant res nullius momenti.

OCtuagesimus tertius error est, cùm album cibum dant ægris. Inuexit hanc consuetudinem medicus exterus Picentinus Campanúsue, vt satis intelligas dolo non errore nostros peccare medicos. Nam cùm nihil in hoc vtilitatis esse viderent, rem tamen tãquam lucrosam illico amplexati sunt. Constat is cibus farina orizi, sacharo, iure pulli, succo limunij, pulpa pulli. Sunt qui diligentius attendentes, farinam amidi loco orizi supponant: cúmque multis aliis etiam modis euarient, paululum ab hac tamen norma deflectunt. At primum, quàm prauus sit hic cibus, imò etiam pessimus, nemo, qui non omnino sit mente cæcus, non videt. Nam cùm cibariis prauis vnum ex tribus malis necessariò adsit, in hoc solo omnia certè insunt. Sunt autem tria mala ex his, ex cõponentibus, ex compositione, & ex modo componendi. Primùm igitur aggrediamur. Carnes nemo ignorat, quantum plerunque obsint tum maximè in febribus. Docuimus & quòd multis modis sacharum noceat. De orizo dicebat Dioscorides, quòd aluum supprimit, Galenus autem addidit, quod ægrius concoquitur, quàm alica. Dixerat autem iam de alica, quòd esset validi nutrimenti: quódque nisi diutius coqueretur, & in multa aqua, ob concoctionis difficultatem & alimentum tenax imponeret ægris. Sed quãdo hæc ita sunt, in plane absoluta coctione, nónne, si viueret prorsus Galenus, exclamaret? O medici, qui me sectari dicitis, nolite tanquam infamiam mihi conciliare, vt etiã iuguleris ægros his cibis penè crudis: quæ ego vix percocta sanis essem concessurus. Nónne cruditates, nónne obstructiones, nónne inflammationes etiam ex hoc vestro nectaro cibo protinus consurgent? Quid agitis? Nónne vera dicent qui se Auicennam sequi profitentur seniculi isti, ac nullius sciẽtiæ viri? multò tamen plures ægros sanari ab his, quàm à vobis, qui me solo nomine sequi iactatis. Sed ad limunij succum accedamus. Nulli dubium esse debet, caliditatem carnis illum obtundere, tamen etiam prohibere putredinem: sed si quantum ventriculo obsit, quis expendat, non facilè vnquam eius succum loco cibi sit concessurus. Etenim Galenus citrij succum non cibis aptum, sed

carnem

carnem tantum aut corticē, declarat in libro de alimentis: cùm tamen haud tam grauis sic hic succus, vt limunij: & Auenzoar dixit, quòd acetum est adeo difficile ventriculo, quod nisi esset vsus, natura non ferret ipsum: & ideo dixit, quod vterus non tolerat vllo modo illius vsum. Et ideo etiam dicebat Galenus, Quæ exasperant, sunt acida, & astringentia: sed in astringentibus est vtilitas non leuis ad confirmandum membrum: acida neruosæ parti sunt inimicissima. Et Princeps etiam. Quæ ventriculo maximè sunt inimica, acida sunt. Sed ad compositionem deueniamus. Certum est, quod cibi simplices facilius concoquuntur: & ideo Princeps numerat compositionem ex multis, inter causas difficilis concoctionis: & maximè in primo. Quod & sumpsit ex Galen. manifestè, vbi dixit, & qui scripserunt de cibis illorum varietatem damnauerunt: tum verò magis, cùm ex contrariis facultatibus constant. At verò & hîc tertia hæc causa non deest. Nam calida hîc frigidissimis, durissima mediocribus immiscentur. Nam amylum si loco etiam orizi ponatur, cùm facilè concoquatur, iuxta Galeni sententiam, non conueniet cum carnibus. Miscere etiam dulcia postmodum his, quæ difficillimè concoquuntur, adeo prauum est vt nihil possit esse deterius: quandoquidem dulcia celerrimè trahuntur à iecore, & cum his durissima quæque ac cruda. Ob id tandem cogimur dicere hunc abusum omnem etiam in sanorum victu euertere rationem, in ægris vero perniciem præsentaneam afferre, si grauiter langueant: in leuissimis etiam morbis reuersiones & longitudinem accersit. Quod si quis incredulus ad hæc sit, quanquam valido ventriculo & sanus experiatur hunc cibi vsum, videbit nec octo diebus posse citra manifestum ferre incommodum. Et mallem illos pro ægrorum salute artocream concedere communem, quæ constat herbis, ouis, butyro, caseo & pipere. Nam hæc longè minus mala est, tum magis, quod solet exquisitè in furno concoqui. Sed quia hic est sanorum cibus, illum reformidant. Satis enim ducunt, vt ægri cibus conueniens esse existimetur, si sanis sit insolitus. O admirabilem illorum sapientiam! Cur non dant etiam ægris carnes canum & equorum, quia nec ex his solent, qui rectè valent, quicquam esitare. At, dicent, non par est exemplum, cùm nemo edat hæc vel cruda vel cocta seorsum, vel etiam mixta. At vero orizum, caro, amylum, sacharum, ius, succus limunij singula ex his inter cibos habentur, súntque in perpetuo vsu. Hæc ratio nulla est, cùm succus limunij cibus non sit vllo modo, nec orizum nisi admodum coctum. At vero si coquantur validius, hic cibus omnem, quod prorsus ab instituto suo abhorret, gratiam amittet. Hi igitur sunt tam solertes in arte, qui maxima hæc admittunt, in minimis adeo sagaces. Nam in vrinis arenulas damnant, cùm tamen in omnibus fermè sanis illas longo ego vsu obseruauerim, nihil mali prorsus portendentes. Sunt enim in sanis exercentium, in ægris caloris lectuli notæ. Similiter & quam vocant pituitam, in alui deiectionibus frustrà obseruant aberrantes tota via. Existimant enim illum esse humorem in venis contentum: cùm digni sint risu, vt quos forsitan videas bis vel ter ligno lentum illud gluten trahentes, admirantes, & laudantes etiam medicamenti vim. O egregios viros, qui nesciant nullo medicamento primum talem materiam ex venis posse educi etiam validissimo: cùm tenax necessario prius diuidi debeat: nec etiam nouerint illum non propriè esse humorem, sed mucum vel à cerebro destillantem in ventriculum, vel viscidum quiddam intestinis salutis gratia hærens. Hæc est illa nobilis nostrorum medicorum, qui in angulis cum insciis tot deblaterant, sapientia. Vbi cùm videas in maximis aberrare, minima quæque tam supina ignorantia postmodum obseruare, iure dicas, plus longè ab his offensæ quàm vtilitatis prodire. Porro vnum illud non est obiter prætereundum, nihil ad podagram prouocandam aut attritim magis facere albi huius clarissimi cibi vsu. Quamobrem non ægros: sed ipsos medicos adeo ignauos sumere opporteret generosum hoc suum ferculum: hoc est, quod faciendum in hac causa consulo.

CAPVT LXXXIV.

Quod rhabarbarum in cholica, in asclite, in podagra & siccis temperaturis nocet.

OCtuagesimus quartus abusus est, cum rhabarbarum exhibent in omnibus fermè morbis. Nec nunc attingo, quod aliàs dixi, illos perperam non nisi medicamentis innoxiis vti: nam alia nunc est ratio. Hoc enim volumus docere, præcipuum ex illis non solum inefficax esse plerumque, sed etiam validè nocere: vt ex hoc ad cætera eiusdem innocentiæ transire possis, velut & in antecedente abusu, ex albo cibo ad reliquos absque ratione compositos cibos reiiciendo transire te velim. Quæ enim his capitibus traduntur, sunt pro exemplo tantùm, vt ex his in alia deflectere liceat: vt ex melonibus in cucumeres, & quas vocant anguries, in fragra: ex aloës vsu damnato, senæ vsum, ac catapotionum omnium. Sic non leuis ex hoc libello vtilitas haberi poterit. Nimis enim simplicem rationem me iniisse credas, si damnandi tantùm ea, quæ hîc scribuntur, calamum sumpsisse me in manibus persuadeas. Sed ad rem venio: Rhabarbarum in hydrope, asclite, tympanite non conuenit: quia omne medicamentum expurgans, & non materias facientem morbum, commouet materias ad ventrem, & facit illum tumescere, & virtutem prosternit. At rhabarbaram hoc facit: nam secundum Mesuem, solùm purgat bilem & pituitam, & similiter Auerroës non tribuit hoc illi: & etiam, quia rhabarbarum purgat bilem magis quàm pituitam, & sic refrigerat iecur. Sed hæc ratio est nulla, quia solùm expurgat

bilem, quæ est iam separata & inutilis: sed illa non addit in calore naturali rem, de qua sit curandum, & ante posita propositio est nota ratione & experimento. Authoritate etiam Aetij hoc clarum est, qui libro decimo, cùm hanc curam describeret, nullum omnino exhibet medicamentum, quod aquã non purget. Idem quoque sentit Alexander & Paulus, tum magis quòd lathyrim dant & euphorbiũ & squammam æris, quæ omninò non conuenirent, cùm sint venenosa & plena periculi, si rhabarbarum aut alia similis medicina prodesse posset. Eadem etiam est sententia Principis in ea cura. Nullo enim medicamento vtitur, quod aquam non educat. Similiter & Auenzoar hoc docuit: neque enim vtitur consimilibus. Quare manifestum est, quòd non expedit dare hoc in morbo. Et si dicas, quòd Auerroës laudat eum, quia confortat iecur, & ita possumus dare hac de causa: respondeo quòd cùm non possit absolui ab expurgante virtute, cur debemus dare medicamentum noxium? cùm liceat exhibere diacurcumam, dialacam & talia, quæ nullo modo nocent & iuuant tamen. Si dicas, quòd Mesue dicit conferre hydropisi: dico quòd ostendit modum confirmando iecur, & aperiendo obstructiones. Quare confert hydropisi subtercuti seu anasarcæ: & similiter conuenit in præparatis ad ascitem & tympanitem, antequam inuaserit eos morbus. Sed neque in cholica propter duas causas, primò, quia habet virtutem astringentem: secundò, quia educit subtile, & relinquit quod est crassum. Circa quod notanda est regula, quòd omne medicamentum educens duos humores tantùm, educit ex uno eorum, quod est simile alteri: velut rhabarbarum educit bilem flauam & pituitam, educet de pituita partem subtiliorem tantùm: & polipodium educit atram bilem & pituitam, & ideo educet crassam pituitam. Aduerte tamen regulam Galeni, quòd si educit crassam, prius educet etiam subtilem. Tertia causa est, quia trahit materias ad intestina, & ideo dicebat Princeps, Et caue ne trahas materias malas ad intestina, & sequatur excoriatio, & sic patiatur postmodum vtrunque, cholicam scilicet & excoriationem. Posset etiam addi, quòd calefacit & ita exiccat pituitam in ipsis intestinis existentem. Propterea videmus, quod Galenus dat hieram ad detergendum, & coloquintidam ac talia. Si dicas, quod aufert punctionem in intestinis, respondeo quód intelligitur & est verum de illa, quæ oritur ex flaua bile quanquam nec hoc omnino sit tutum. Sed in podagra & chiragra est illius nocumentum manifestum: eo quòd appetit vias, & sua subtilitate ac caliditate cum siccitate iuncta humores facit penetrare: & hoc iam est declaratum superius. Et si dicas, quòd habet virtutem astringentem, respondeo, quòd verum est, sed non meritò iuncturarum, quia est res omnino leuis, & etiam quia virtus eius, non perducitur ad iuncturas: & ideo est omnino inutile respectu earum. Quòd verò noceat temperaturis siccis, patet, cùm sit calidum & siccum in secundo. Ideo etiam noxium est febrientibus, tum maximè vbi est suspicio hecticæ: & propter vim astringentem adducit tabem, tum quia est tardæ operationis in educendo. Omne enim medicamentum calidum & siccum vim habens astringentem consumit corpus nimis.

Consilium est igitur, vt non exhibeatur vllo modo, vbi est suspicio transitus ad hecticam, non podagrosis, non in hydrope, ascite vel tympanite: non in cholica nisi facta ex bile pura.

CAPVT LXXXV.

Quod ægris & sanis consulunt, vt super plumam dormiant.

Octuagesimus quintus abusus est, cùm consulunt vt sani ac ægri super plumam dormiant. Olim in lectulis ex frondibus quos stibades, aut phyllada etiam vocabant, dormiebant, vt Atheneus & in philoctete author est Sophocles. Galenus lectulorum & si meminerit, non videtur eius compositionem declarasse. Martialis tamen hoc docuisse videtur cùm dixit:

Lassus Amyclea poteris requiescere pluma.

Et Iuuenalis:

Pensilibus plumis.

Sed tamen cùm spina dorsi, tum renes ac arteria magna & vena eodem loco iaceant in dorso, lapis gignitur frequens, accenditúrque corpus, & humores ebulliunt: assuetis verò sic, nullum est in senectute imbecillitati præsidium. His verò qui febre laborant, maior caloris æstus superadditur, & ideo non parùm nocet.

Consulo igitur, vt qui calido sunt temperamento, & qui lithiasi laborant, & qui imbecilli ceruice, & qui febre detinentur, dum sunt iuuenes, à pluma semper abstineant: dum vero senescunt, modicè vtantur, febrientes nunquam. In hoc tamen debent excusari medici, quia antiqui de hoc parùm locuti sunt, cùm tamen res esset necessaria: & forsan, quòd in sanis non præparatis ad lapidem, longa consuetudo vincit vtilitatem strati salubrioris. Est autem calidissimum omnium pluma tum anserina subtilis præsertim, pòst lana, inde cottum, post sericum, inde linum cum palea. Ego autem serico in lino contento vtor, cùm tamen ille damnet in vestimentis hæc, quæ calefaciunt, videtur & idem iudicium de pluma facere.

CAPVT LXXXVI.

Quòd sal & acetaria ab ægris remouent.

Octuagesimus sextus abusus est in sale & acetariis, quæ ab ægrorum maximè febrientium cibis amouent, cogúntque insipidos illos cibos sumere siccitatem & caliditatem

ditatem satis damnantes: adeo semper, dum in rebus nullius momenti student, aberrant. Nam clarum est, quòd parùm deterior cibus aut potus melioribus quidem, sed minus suauibus est præferendus. Hoc vel solo, si sal non arbitrantur venenum, laborantibus tamen maximè cibi tædio affectis illud in cibis addere debent. At forsan dices, quòd victus humidus febricitantibus omnibus confert: & si intelligatur de tali virtute, non substantia, vt multi volunt, non tamen mica salis siccum cibum efficere poterit. Non tamen vtaris plurimo, ne te dicas læsum consilio meo, iudicio etiam ægri. Sed minus adhibe, quàm sanitatis tempore. Nam calida & sicca temperies præter naturam cibum amat frigidum & humidum. Salis etiam natura resistit putredini. Declarant autem Galenus & Rasis tria illius iuuamenta, crassa colliquare attenuaréque, cibi tædium auferre, & appetendi excitare vim, tum putredini resistere. Mouent & aluum salsa, vt Galenus secundo de alimentis docet. Acetaria verò adhuc vtiliora videntur sale. Acetum enim apperendi vim excitat, putredini resistit, diuidit tenaces humores, obstructiones aperit. Iam verò declarauimus, quòd antiqui dabant cum cibo concoquentia, seu vt verius dicam, præparantia. Galenus verò dabat lactucas non solùm, sed attriplex, maluam blitum, lapatium: cùm verò daret oximel, aceti non meminit. Sed & in quartanæ cura salsa dabat & sinapium. Nunc verò nihil audent, & tamen nimis plerunque. Olei tamen modicum acetariis addes, quia in febribus leuiter accenditur. Ergo & sal cibis addendum, & his acetariis vtendum. Habent olera, vt parùm nutriant, vt plerunque humida frigida sint, & appetendi vim excitent.

CAPVT LXXXVII.

Quod vinum in exhibitione ligni indi coquunt.

OCtuagesimus septimus error est, cùm in cura morbi gallici lignum cum vino coquunt. Hic error ad aliam pertinet à nobis scriptam tractationem. Sed tamen quia & multa alia vino incoqui per errorem possent, non ignorandum est, quam qualitatem vinum feruendo acquirat.

Cum igitur vinum leuem habet substantiam, ab igne corrumpitur & acescit, vt Galenus author est. Cùm verò potens, si coctum non sit, igne perficitur: vt mustum, ex quo defruttum, & sapa ac vina, quæ nõ acescunt, vt apud Columellam. Quæcunque autem vina iam sunt perfecta, proprium amittunt calorem accedente igne. Acescunt igitur vina & sicciora fiunt, vt etiam posterius declarabat Galenus. Quare vina, quæ coquuntur, infirmiora frigidioráque & sicciora euadunt. Contrahere verò illa calorem ascititium, etiam ostendit argentum viuum, quod igne elaboratur. Quamobrem corrumpi vinum hac de causa necessarium est. Corrumpitur etiã alia sibi & oleo communi tantùm: nam quòd diximus, etiam melli conuenit: quoniam quò facillimè exuritur, in igneam transit qualitatem, cùm iuxta ignem apponitur. Non enim aliter inflammari posset proprius admoto igne, nisi sensim ad ignis naturam, cùm prope fuerit, accederet. Ac vinum ardere cuiuis potest esse conspicuum. Quare vinum, cùm coquitur, corrumpitur: atque sic iecur ipsum exurit.

Consultius igitur fuerit, aquæ hæc incoquere, partem vino infundere atque miscere, non solùm in his verùm etiam aliis. Quòd si cogamur, vt in oleo, aquæ partem adiiciemus.

CAPVT LXXXVIII.

Quòd expurgantia medicamenta ex diuersorum purgantium natura conficiunt.

OCtuagesimus octauus abusus est, cùm incerti quid agant, omnia simul miscent composita simpliciáque diuersarum facultatum: diaphiniconem seu compositum medicamentum ex palmæ fructibus: diacatholiconem, siliquam indam, sirupum rosatum laxans, rhabarbarum, agaricum, taliáque sine sensu, sine ratione. Nec mihi secus facere videntur, quàm Iudæus quidam apud Philippum Vicecomitem morem trahens. Laborabat aulicus vlcere cruris malo: hunc medici, vt sæpe accidit, sanare non solùm nequibant, sed in deterius agebant periculum. Tunc Iudæus principi inquit, Si illum mihi tradideris, ô Dux, spero firmiter me eum curaturum. Subrisit ille, tum demum, si eum suscipias curandum, cùm nihil ex arte medica scias, quid tandem acturus es, inquit? At Iudæus, emplastrum ex fœno illi superimponam: quòd fieri vix possit, vt cùm ex tot herbis fœnum constet, ne illa sit præsens, quæ morbum hunc curare perfectè possit. O quot Iudæi illius exemplum imitantur! etiam in grauioribus morbis: habéntque hoc pro Galeni librorum studio. Sed num aduertunt primò, quòd in multis medicamentis multa sunt incommoda: commodum verò vix vnum est. Deinde, quòd Galenus ipse, quem in ore tantum habent, hoc nusquam agit, vt multa medicamenta misceat, nisi temporis beneficio iuncta in vnum coalescant, vt in catapotiis plerisque & hiera ac talibus. Est etiam præceptum commune, ne medicamenta purgantia non longa compositione edomita misceamus. Nam vnũ celeriter soluet, & aliud tardè. Nec video causam fermentandi hieras ac catapotia, si misceri possunt medicamenta diuersorum generum. Nec hoc facit quin, vt inquit Mesue, non incoquamus scamonem syrupo, gratia exempli, rosato: quia virtus illa non habet subiectum à syrupo: & ideo non fiunt operationes diuersæ, sed sola vis syrupi augetur. Nec aliud puto voluisse Galenum,

Galenum, cùm dixit se scripturum in libro de compositione purgantium medicamentorum causam, cur desierit vti catapotiis Quinti.

Quare dico, quòd vbi opus fuerit, debemus expurgare quæ noxia sunt, vel vno tantum medicamento simplici emendato, vel catapotiis aut hieris fermentati, vel medicamentis, quæ virtutem quasi similem habent.

CAPVT LXXXIX.

Quod raro & oscitanter administrationem exercent anatomicam.

OCtuagesimus nonus abusus prauus & noxius originem præbens multis aliis, est, cùm vix semel vident hominis viscera: nec etiam curant animalium aliorum videre. Sed in hoc sententiam meam dicam audacter. Non mihi videtur belluarum anatomia multùm vtilis, imò nec parum forsitan. Adeo euariant membra hominis etiam ab illius simillima simia. Solùm vid'tur mihi hæ dissectiones in tribus vtiles. Primò in videndo operationem: vt si velimus videre quomodo musculus à latere, erigendo se brachium extendat. Secundò pro viuentium experientia: secare enim hominem vt illius interiora membra inspicias, inhumanum prorsus est, & anthropophago dignum opus. Tertio, pro his, qui nunquam viderunt, introducendis. Nam confusa doctrina sensitiua paratum facit ac docilem ad exquisitam capessendam. Cæterùm si diligenter tractanda res est, plurimùm membra hominis à reliquis animalibus discrepant, situ, forma, substantia, numero, magnitudine. Vt autem in quibus euariat, breuiter colligam, magis necessaria hîc subnectere libet. Nec te moueat Galeni authoritas: naturæ & oculis credendum est, non Galeno: atque ob id Galenus non tam iustè à Vessalio damnatur, quàm negligentiam vestram reprehendo, ô medici. Hæc igitur sic se habent, quæ vel à Galeno sunt prætermissa, vel in quibus homo à reliquis differt animalibus. In iuncturis omnibus cartilaginem quandam habet, cui ligamenta inhærent, aliam longè ab ea, quæ ossi obducitur. In vtero cornua nulla sunt verè, sed quædam prominentiæ tantùm à lateribus extuberantes, quæ vasa excipiunt seminaria: cum tamen hæc in bobus seu vaccis appareant. Nullus etiam est lobus in pulmone, qui cauæ subiaceat, cum quatuor tantum habeat: in canibus tamen adest. Nec vllum monoculum effatu dignum, sed vestigium tantùm, exile breuéque, ac inane: cùm in suibus magnum sit ac plerunque plenum. Inuolucrum etiã cordis dextro latere & mucrone ipso septo transuerso adnascitur: cùm in canibus non parùm alterum ab altero distet. Iecur etiam canibus & suibus diuisum in lobos: homini nequaquam, sed tantùm in ambitu paululùm excauatur. In vertebris septem habet processus, cùm simia nouem: caret enim homo his, qui deorsum inflectuntur duobus postremis, cùm duos tantùm tales habeat, simia quatuor. Ventriculus etiã sinistra elatior est, quàm dextra, cum illis septum attingat dextra iecur: & magis sinistra posterius exporrigitur, ac cauitatem ibi habet. Vnde debilibus ibi concutitur, dum obequitant. At de pyloro, quòd in suprema illius parte sit, quódque glandes duas carneas habeat, iam diximus aliàs. In omentum quoque venæ deductæ omnes ex porta, ex caua nulla defertur: cùm tamen oppositum Galenus censuerit: atque ideo nec ex sanguine cauæ ventriculi fundus nutritur, cùm nullum ex ea trucum is suscipiat. Sed nec ventriculi os seu gula seu stomachus septum transuersum cum arteria magna vno & eodem loco terebrat: sed quà perforat stomachus illud, pars abscedit ad anteriora, non obscuro interuallo. Sub cutis verò pinguedine super ventris octo musculos, membrana carnea coextenditur: quæ non ex musculorum contexitur fibris, cùm communis sit vniuerso corpori. Hanc Mirach Arabes vocant, quandoque ea voce omnia quæ illi superimponuntur cum musculis intelligentes. Nexum verum illum mirabilem in cerebro boum inuentum, neutiquam est in homine conspicere rem adeo famosam. Aberrat etiam Galenus in motu capitis ad latera super vertebram atlanticam: cùm vel momento ab illa nequeat abscedere. Sed neque bene sentit, cùm per olfactus instrumenta, pituitam excerni putat. Nam & si vtrunque à cornibus ventriculorum inferioribus originem ducat, loco tamen abundè differunt. Neque etiam anteriores à postremis distinguuntur ac mediis, sed vtrinque vnus ab anteriore parte ad posteriorẽ extenditur. Quot verò in neruis differentiæ? quot in musculis? quot in ossibus? longum nimis sit, præcipuè quæ ad interna membra pertinent, si cuncta dicere voluero. Sed non est hoc præsentis instituti: in sexto enim libro contradicentium medicorum hæc docuimus, atque alia omnia quæ ad dissectionem pertinent.

Nunc verò satis sit monuisse, debere medicos singulis annis corpora hominum dissecare, qui ex morbo in xenobiis mortem oppetunt. Nec in illis cùm difficulter hoc fiat, absolutam totius quærere dissectionem, sed membri propriè, quod morbo affectum creditur, in laterali morbo pectoris: in coli dolore intestinorum: in phthoe tabéque pulmonum: duo enim potius sunt quàm vnus. Nam & hoc addendum in narratione ipsa fuerat, in febribus cordis ac iecoris, in attonito morbo cerebrum cum corde, in ascite renes, omentum, iecur, peritoneon. Namque alia sunt vt principia, alia autem ex morbo oblæduntur: In arcuato fel & sima seu caua iecoris: in mala concoctione ventriculus: at in doloribus satis manifesta est ratio, dicente Hippocrate, quòd vbi dolor, ibi est morbus.

CAPVT XC.

Quod laserpitij succum ignorant: præcipuis vero carent auxiliis.

NOnagesimus abusus est, cùm laserpitium ignorant succúmque eius, hic ab aliis succus Cyrenaicus vocatur. Iam verò sæpe dixi me vnius tantum pro exemplo solere mentionem facere: cùm alia innumera simili lapsu reprehendere velim. Igitur opos cyrenaicus, qui & laser, à Dioscoride his notis describitur. Odorem myrrhæ habet, color quasi subrufus, optimúsque qui translucidus. Nota verò plantæ est, quod caulis ferulæ, folia, apij semen latum. Theophrastus verò asserit folium suaue, fructum verò illius & mollem & acrem, semen autem vt attriplicis foliatum latúmque. Radix eius ad magnitudinem cubiti ascendit, extuberátque suprema parte: totáque vis huius in radice fermè est. Manditur autem recens recisa radix ex aceto: color autem folij aureus est: succus acris, excipitur autem sic. Radices inciduntur ac soli exponuntur: nam qui defluit liquor, siccatur à feruore solis: cum farina excipitur quatitúrque ac sic seruatur. Excipitur & ex caule alius non adeo probatus: nihil autem antiquis adeo familiare ac in vsu: & meritò, vt docebimus, Silphium plantam eius Græci vocabant. Inquit autem in quarto libro, Cyrenensis regio plurimum affert laserpitiũ odoréque suauissimum. Refert verò inter odorantes plantas illud: nec pigebit referre, quanquam obiter, quæ ille scripserit de eius ortu miraculo similia. Refert enim in Africa, imbre crasso ac piceo, syluam enatam laserpitij ante Cyrenem cõditam annis septem: iucundum in cibis odore suo eius succum esse refert, non solùm Theophrastus sed & Plinius. Quin & qui scripsit de honesta voluptate, quamuis iunior, illud miscet omnibus eduliis, quæ odore vult nobis commendare. Tanta verò illi vis inest, Dioscoride authore, vt in ore contentus succus toto corpore, breui quandam sudoris imaginem effundat. Quò fit vt minimè obscuræ aut mediocres illius vires esse possint. Cæterùm præter id, quòd pecora persanat & expurgat, iucundúmque carnium illarum odorem efficit: ad hominis vsum septem præbet auxilia præstantissima. Primum quidem, quòd à Theophrasto enarratur, concoquendi: atque in hoc prætereo quanta medicamentorum inopia laboremus: hoc autem singulare etiam est. Nunc autem de vera concoctione sermonem habeo, non autem de præparatione: inde in morbis præcipuè frigidis & in sanis vtilis, innatũ enim calorem fouet. Inde præcipua ei secunda laus. Nam cibos iucundos odore efficit ac gustu, alioquin toti corpori salutaris. Tum verò & tertia illi gratia est in repellendis venenis, vt Dioscorides enarrat, quo nil potest esse vtilius in quotidiano præsertim vsu. Non solùm autem in his causis confert, sed & in extremis venenis, vt carnis rabidi morsu, itémque spontaneis carbunculis anthracibúsque. Quartum vsum in pectoris, collumellæque vitiis affert, quibus quisque fermè laborat: atque eo ego sæpe vtor. Vocem autem lenit totíque parti, quæ spiritum continet, non leuem præbet vtilitatem. Commendatur & quintò in omnibus cutis affectibus, qui colorem vitiant, nec solùm in his sed etiam clarius, cancrenis ac verrucis, omnibúsque, quæ vitio frigidioris humoris externas partes affligunt. Sexta laus est in febrium rigoribus, ac conuulsis rigentibúsque: vltima est in dentium doloribus, ac etiam erosionibus. Habet & preter hæc alia plura, sed non adeo præcipua, vt quòd arcuatos curet, ac colorem optimum efficiat, vt pro fuco mulieribus constet. Tanta vis vni rei est, quam nec à pluribus expeteremus: & tamen cùm nihil dissimile habeat, notissima excidit res in morbis salutaris, vsu iucunda, sanis vtilis. Quid igitur in aliis sperandum est? Haud dubium est nunc Belzoi vocari succum Cyrenaicum: nunc solis pigmentariis in vsu est. Plantam, qui ex India veniunt, eisdem notis efferunt, quibus silphium descriptum est. Idem odor, idem sapor, idem vsus: ad eadem enim præstat, ad quæ ille antiquorum. Habet & quædam propria, quorum haud interest meminisse, cùm nec authoritate constent, nec retulisse ex vsu fuerit. Simili incuria negligunt omnia medicamẽta morbis propria: atque si habent, talia habẽt quæ melius sit nõ habere. Vbi enim Titimali vsus in ascite? vbi theriaca vera, pluribus morbis ac validis simul propria? Quis audet elleboro atram purgare bilem? sed purgant, imò exagitant. Vbi ad ventriculum, humidũ chærefoliũ, quod mihi præsenti anno cõmodum inueni? ad deiectionem appetentiæ cibi, menta, ad imbecillitatem verò absinthium. Vbi parietariæ vsus ad lapidem, nisi exterius conterendum? Vbi bubonion seu inguinalis herba ad tumores? Vbi auxilium concoquens? Nam quæ habent, præparant, haud concoquunt: vix vnum habent salutare, ac præcipuum auxilium in gallica lue. At nos his contradixisse aliàs videmur: sed in his quæ expurgant tantùm, cùm emendata non sunt. Sed huic etiam è directo iam repugnauimus: non hercle, nam non omnia omnibus misceri debent. Nunquam tamen simplicia optima sunt: quæ etiam non purgant, rarò noxa carent. Ob id tutius aliis emendantur: at propria tamen non ignorasse expediet. Sic ex vitio vitium oritur cum rationem exercitationis ignoramus. Esse autem propria vniuscuiusque morbi auxilia iam ostensum est, atque efficacissima, de quibus Galenus scripturum se librum pollicetur. Sed non quæ ab antiquis tradita sunt, solùm oportet inspicere, verùm quæ experimento respondent. Tantùm verò tribuerunt veteres experientiæ, vt etiam amuleta inter strenua auxilia collocarint. Sic Iaspidem viridem Galenus in ventriculi affectibus, Alexander & Aetius in aliis alia atque alia permulta scripsere.

Optimum igitur est post lenitiones, præparationes,

parationes, coctiones, purgationes, ac talia, præcipuum in vnoquoque morbi genere habere auxilium, vt de podagra & phthoe diximus.

CAPVT XCI.

Quòd loco sectionis ac cauterij, escharoticis exemplis vtuntur.

NOnagesimus primus abusus est, cùm in sectionibus ac cauteriis administrãdis ob ignorantiam musculorum, venarum, ac arteriarum escharoticis medicamentis (potentialia vocant illi cauteria, vel ruptoria) administrant. Peccant autem multis modis: primò, quia diutius hominem torquent augentes febrem & vigilias, vnde quandoque in hecticam hac ex causa transeunt. Interim etiam aliquando sanies intra penetrat, fitque morbus insanabilis: nam operatio hæc non nisi tardè perficitur, vt aliquando etiam diem quartum aut quintum attingat. Hoc autem dicebat Albucasis, horum tarditatem incusans. Tertium incõmodum est, quòd loco salutaris impressionis, quæ ab igne fit, venenosa qualitas iniungitur. Fiunt enim hæc medicamenta aliquando ex cantharidibus: quanquam leniora sint, quàm vt profundius penetrant: quandoque verò ex calce ac capitello. Fiunt & ex præcipitato: est autem hoc genus argenti viui iam igne extincti, inde æreo vase tandiu confricato, donec rubescat: omnia autem hæc venena sunt. Dicebat autem princeps, Iuuamenta cauterij quatuor sunt, prohibere vlcus ne serpat, sanguinem constringere, materiam corruptam finire & frigidam malam qualitatem tollere, quanquam & in calida non parùm iuuet, si Albucasi credimus. Horum nullum inest auxiliorum escharotico medicamento. Ideo dicebat bene Gentilis ibi exponens, quòd quando Auicenna dixerat (Melius est vt cum medicamento tollatur caro corrupta, quàm cum ferro in malis vlceribus, ob periculum musculorum, ne lædantur, vel ob arterias aut venas) intelligendum esse hoc comparando escharotica solùm incisioni, non autem cauterio ex igne. Paulus in libro sexto innumeras commemorat operationes, quæ vel igne aut ferro administrantur: paucula in septimo emplastra ad rumpendum abscessus, vt ex fermento, & smilion, quod robustissimum ex eo genere est. Adde quòd membra aliqua omnino id genus medicamenti non sustinent, vt de oculis dicebat, quanquam adhibeat palpebris. Sunt & genera morborum, quæ escharotica abhorrent, irritantur enim non parùm, vt carcinoma: ideo cauterio curabat Paulus. Sed obiiciunt ætatem ac sexum: tum verò quòd crusta ipsa ex medicamento diutius inhæret, quàm si igne obducatur, tum quòd vbi incerta est meta magnitudinis abscessus, tutius negotium medicamento, quàm igne peragitur, tum etiam quòd in cancerosis vlceribus, vbi carcinoma exquisitum non est, ferrum non tutò agit: cauterium autem sanas etiam partes afficit. Indicio esse emplastra excogitata, aliàs nullius futuri vsus.

Sed hæc parum ad rem. Nam quod ad ætatem & sexum pertinet, occultè plerunque peragitur, celeriúsque absoluitur dolore, quàm metuere discat. At verò cauteria hæc, quæ adeo in vsu sunt aliis in cruribus, aliis autem in brachiis nunc, antiquo tempore vix ea nota fuisse existimo: & signum huius etiam est, quòd Rinaldus in suis parabolis & Nicolaus Florentinus, qui diffusius hanc tractarunt materiam, nullius antiquorum meminerint, qui dixerit locum eum, qui cauterio sit vexatus, apertum tenendum esse, permittendúmque vt sanies fluat. Nihil tamen crebrius his temporibus conspicere licet, quàm ramicosos hos miseros monachos ob clamorem assiduum, & cauteriis perpetuis obligatos ob medicorum imperitiam. Philosophus in problematibus inquit, Quæ sub alis & iuxta inguina erumpunt in abscessus, medicamento rumpenda sunt: qui autẽ latisunt abscessus alibi, igne, acuti ferro. Censet sub alis & iuxta inguina periculum ex ferro accedere: cauterium autem & sectionem ex ære fieri consulit potius, quàm ex ferro, quòd celerius sanescant, quæ vruntur pertundunturue.

Dixerim igitur in carcinomate ac talibus, quæ acuto constant humore, explodendum esse vsum escharoticorum. In omnibus etiam nondum vlceratis locis opus esse ferro vel ære ignéue, tum etiam in membris nobilibus: in fistulis quoque seu malignis ac difficulter sanabilibus similibus, in omnibus etiam febirientibus, in omnibus debilibus, in omnibus macilentis, in his quibus opus est celeritate, in locis propinquis membris principalibus, seu vbi fluxus humorum timeatur, ignis aut æris vsus est necessarius, emplastrum autem fugiendum. Memini vidisse nobilem virum, qui cùm nihil mali pareretur, dum ædema curare nituntur, ob inscitiam emplastro escharotico in incurabilem sinum, egregios nostros huius temporis medicos chirurgos ac etiam physicos communi sententia traduxisse.

CAPVT XCII.

Quòd sæpius in febrium fine balnea prætermittunt.

NOnagesimus secundus abusus est, cùm balnea in febrium fine prætermittunt. Videntur autem non minus peccare ex hoc præpostero ordine, quàm cum adhibentante conctionem, vt superius diximus. Est autem febris proprium tria facere: membra ad siccam & calidam intemperiem traducere: corpus arefacere: & cutim condensare, cum ob siccitatem cutis trahatur immodicè. At vero balneum hæc omnia appositissimè soluit. Nam cutim rarefacit, humectat corpus, atque infrigidat, & impinguat. Febribus

bus ephemeris conuenire ob hæc creditur, conuenit & hecticis. Verùm in putridis necessario spirituum inflammatio ac diurnæ febris modus quidam necessario copulatur: de quo haud sine causa mihi in libro contradictoris dicendum fuit. Nunc hercle satis erit, si ostenderimus id esse ex antiquorum omnium sententia, quod ab omnibus negligitur.

Igitur in decimo artis curatiuæ, dum ad curam eius laborantis vocatus esset, qui ex inedia ferme perierat, die decimo quarto eum lauit, ac rursus decimo sexto: sed & hoc stante etiam febre. Inquit enim, Cum dici decimi tertij accessionem facilè tolerare vidissem. At num in diaria febre vna lauatione contenti erimus, aut expectabimus solutionem? cum ter lauaret, octauo artis curatiuæ, iuuenem in die. Et rursus sub fine inquit: Iam & alium sic curauimus mirantem, quomodo frictione, & vnica lauatione multorum dierum inæqualitatem dissoluerimus. Ac rursus: Non semel aut bis lauare aut ter, verum sæpius quam possumus: in primo statim die ad vesperam eos, qui diaria febre laborarunt, tum magis in secundo ac etiam in tertio lauasse ægros. At vero in putridis, vt ad rem dubiam illis, non exploratam quorundam more traducam sermonem, iam mihi est insistendum. Nemo enim tam absurdus est medicus seu Arabs, seu Græcus, seu etiam Latinus, qui ephemeras balneo non curet: quanquam & illud hi nostri Æsculapij negligant, vt omni conatu, quantum in illis est, consilio ex paruis magnos, inde errore ex illis rursus morbos letales reddant. Galenus igitur (postquam nisi Galenum hi sciunt, nullique alij credunt, quin etiam Galenistas sese vltro vocant, habeantque) in nono artis curatiuæ, cum iuuenem sanguinea laboratem febre, sectione venæ vsque ad animi defectionem curasset, etiam sudore superueniente, in tertio nihilominus hominem lauit, ab eo computando, quo sanguinem detraxerat.

At quid opus est tot exemplis? Ex decimo eiusdem, sententia totius rei colligatur. Inquit enim, Rationabilius fuerit nec in principio febrium aut incremento homines lauisse. Quippe tunc densata ac coarctata non solum est cutis, sed etiam, quæ sub illa est, caro. At in febris inclinatione, vel incipiente vel procedente, vel etiam amplius progressa, & nos sæpe, & alij quidam medici multis ægris balneum adhibentes, non parum frequenter contulimus. Inde post pauca subiicit. Itaque ex omnibus, quæ de balneis retulimus, vna summa colligitur. Euacuari per ipsum si quidem, quicquid in corpore fumidum aut fuliginosum fuerit: consistuntque per ipsum in naturali symmetria tum caro ipsa, tum cutis, solidarumque partium ariditas corrigitur: & calor ille non modo qui ex lauacro accessit, sed etiam qui prius affuerat frigidæ lauatione summouetur.

At ne aliquid prætermittam, in hecticis si quid est præsidij relictum, in hoc vno vel solum consistit auxilio. Sed rursus ad putridas febres orationem ipsam deflectamus. Hic idem in 11. libro inquit, Itaque eos cum fiducia lauamus in balneo, aut medicamentis raram cutem facientibus vtimur, aut vinum vel aquam frigidam damus, vbi concoctorum humorum signa apparuerint. Ætius etiam libro 5. dum de cura agit putridarum in generali per res non naturales, balneum, concoctione apparente in omnibus conuenire existimat febribus. Idem in sequentibus etiam consulit, dum peculiariter de ardentibus tractat. Quinimo & frigidæ vsum quandoque in his suadet. Nunc autem non est præsentis instituti ea commemorare, quæ aliorum errore possen nobis imputari. Idem Paulus dum putridarum febrium curam edocet: Omnes concoct m iam materiam reposcunt. Idem Alexander, quamuis solus ex Græcis materiam haud concoctam etiam lentam, aut crassam expurgare consulat, si modo moleste, contra omnium aliorum sententiam: nobiscum tamen & in tempore & in modo, hac vna in re consentit. Et Princeps in prima quarti sui libri frequenter exhibet, vt in cura Causonidis & tertianæ puræ. Hoc autem non est omnino, in quo disputamus, quamuis eius verba generalem balnei in febribus vtilitatem declarent. Hali etiam libro tertio cum tradidisset curam febris continuæ, inquit: Postquam reliquerit eum febris, vtatur regimine conualescentium iam supra dicto. Dixerat autem hoc in in primo libro, cum inquit: Et vtantur calefactione in media balnei domo cum aqua dulci temperata Rasis etiam in decimo octauo continentium tum Galeni authoritate, tum sua inquit: Conualescens cum debilis fuerit, balneo cibis ac vino fouendus est. Refert autem hoc quibusdam in locis ex artis curatiuæ libris, tum vero melius ex arte medicinali in fine, vbi Galenus enumerans ea, per quæ reficitur conualescens, balnea connumerat. Atque si ea ad generalem virium recuperationem commendantur ex quocunque morbo debilitatis, quid in febribus, vbi vel maxima pars curæ hoc auxilio, vel etiam tota cura perficitur? Cornelius quoque Celsus libro tertio inquit, dum de febrium curatione in generali ageret. Vtile est etiam in balneum ducere: prius demittere in solium: post vngere: iterumque ad solium redire: multaque aqua fouere inguina. Dies me deficiet, si omnes in medium adducere voluero. Sed reclamabunt protinus insequendam consuetudinem: olim fuisse pauperibus ac diuitibus ex æquo balnea in vsu: nunc vero solis Germaniæ popalis, atque his qui lupanar frequentant. Indicio est, quod in Italia Thermæ iuxta id sunt. At non mehercle videntur Hippocratem aut Galenum vidisse, qui libro de victus regimine inquit: Quamuis balnei vsus paucis consuetus sit, nihil minus ægrotantes ad ipsum deducendi sunt, quam fieri potest commodissime. At non solum in febribus, sed etiam in peripneumoniis cæterisque morbis phlegmonem habentibus conuenire ibi docet: nec non qualiter & quomodo concocta sit quidem materia. Nam in ardenti febre, vbi sola bilis abundat, non viscida, nec crassa, nec cum phlegmone iuncta, etiam ante coctionem conuenit. sed hoc periculosum. Docet inquam &

Galenus non solùm balneum, sed & olei inunctionem tepidioris à balneo conuenire, eisdem, quibus etiam ipsa lauatio, causis.

Quamobrem hæc vna sit regula. In omnibus ephemeris ac hecticis balneum semper conuenit. Quòd autem de balneo dico, idem de olei inunctione consulo. In putridis autem in quibus neque phlegmon, nec humor adest crassus, aut glutinosus, aut obstructio, aut nimia repletio, fuerítque ardens febris, balneum etiam conuenit ante coctionem. In cæteris, si materia peccans fuerit calida, concocta materia, manente etiam febre, seu phlegmone adsit seu non, adhuc conuenit. Et rursus in omnibus verè conualescentibus seu ex febre ab humore calido, seu frigido, seu etiam cum phlegmone, seu etiam à morbo non febrili.

CAPVT XCIII.

Quòd in capitis & superiorum membrorum percussionibus ac vulneribus, non purgant validis medicamentis.

NOnagesimus tertius abusus est, cùm in capitis ac superiorum partium vulneribus ac percussionibus inualidis purgant medicamentis hominem, beatam cassiam exhibentes. Cur ego illos grandes medicos non accusem, ad omne genus erroris armatos, vt ægros perimant. Erat spes in febribus saltem, quas quotidie tractant, eos aliquid scire: sed quot modis, quàmque perniciosè in illis aberrent, iam in præcedentibus ostendi, vt si vel consultò vellent delinquere, vix hanc attingerent metam. Quanquam non pauci consultò aberrent, vt morbos in diuitibus procrastinent: inde transit consilium in vsum ac naturam. Dum verò rariora tractant, nihil omnino norunt. Appello autem rara vertiginem, attonitum morbum, sybillum, vulnera ac phlegmones, hydropem, vrinæ fluxum, quem frigidis ad perniciem curant, alioquin facilè cessurum medicamentis. Semel enim Diabetes in Italia à Matthæo Ferrario pro miraculo visa est, bis à Galeno in calidioribus etiam regionibus, cùm frequentissimus sit vrinæ fluxus, ille morbus acutus ac perniciosus, hic leuis & diuturnus. Sed cùm de hoc aliàs dixerim, ad rem ab initio propositam reuertor. Periculum est in vulneribus his ne phlegmone excitetur: atque id maximum igitur vt diuertamus materiam, quæ id facere potest ac expurgemus. Videtur autem vna ratio hæc atque turgentis materiæ, in qua secundo regim. acut. purgat Hippocr. cum phlegmonem minatur. Nec video salutarius auxilium. At cucurbitulas apponunt non expurgato corpore non solùm in his, sed incipientibus quibuslibet morbis, angina, animi deliquio, percussionibus, terroribus, capitis dolore, cum hoc prohibeat Galenus in libello huic tractationi dicato. Vnde subiicit, Vbi magis conuenire videatur, in cerebri phlegmone fluente materia non conuenire, nisi prius expurgato corpore, sedatáque fluxione. Igitur huius erroris causa est ex alio transitus, cùm soleant tonsores in vulneribus adhibere, cùm ex errore in errorem migrent. Sed denuo ad rem reuertar: prædixi enim futurum, vt rem aggrediar infinitam, si singula, in quibus grauissimè peccant medici, per capita tractare voluero. In genere igitur mihi dicendum est, vt paucissimis veritatis amatoribus, cuius ego pertinaci defensione totus fermè periclitatus sum, tótque gratuitò suscepi inimicitias, satisfaciam. Sed me huius propositi haud piget, nec solùm in ipsa summam capio voluptatem, sed etiam in sensu huius pertinacissimæ voluntatis. Ergo quòd in vulneribus hîc medicamento valido vtendum sit, ratione ipsa ostendi. Scio quàm multa hic atque alibi obiici possint tum in aliis: sed iam sæpius illos, ad libros contradicentium medicorum reieci. Neque enim in tam absoluto ac breui, quale hoc est, opere, talia possunt declarari. Quamobrem ad authoritates me conuertam. Non enim ignoro, non turgere hic materiam dicturos: imo turget, cum præ dolore ad vulneris locum raptim deferatur, nec coctio vlla expectanda, cum febris non adsit, nec præparatio materiæ, cum alioquin corpus ductum sanum esset, nec motus ille medicamenti, agitare illam merito dici potest, cum iam absque eo illa in motu sit, ac rursus ad contrarium eius loci, ad quem cum periculo defertur, reuellat & euacuet. Ætius namque libro decimo quarto docet, in vulneribus neruorum si corpus sit plenum prauis humoribus, medicamento vtendum esse. Et hoc intellexit Princeps, cum dixit de genu loquens: Et vt festines in illius apostematibus, vulneribus, ac vlceribus, cum sectione venæ & purgatione. Sed quid clarius Hippocratis sententia ex libro de vlceribus quarto de morbis curandis scripta? Inquit enim, Purgatio per aluum plurimis vlcerum prodest. Præterea vulneribus, quæ in capite sunt accepta: item quæ in ventre & articulis: ad hæc his, quibus ossi caries impendent: præterea quæ suuntur, & que exeduntur, & herpetibus, & reliquis, quæ vlcera diuturna reddunt: etiam quæcunque deliganda sunt, per aluum purgāda sunt: in omni etiam vlcere, cui erysipelas superuenit, purgari oportet corpus, qua parte vlceri maximè conducit, seu per superna, seu per inferna conueniat. Igitur cum morbus magnus tribus modis euadat, potissimè autem vulnus, inquit Galenus, seu ob membri læsi nobilitatem, vt cum in pectore, capite, ventreque acceptum est: seu ob prauam loci conditionem, vt in cubito, genu, capitibusque musculorum: seu ob magnitudinem affectus, vt cum sutura vel ligatura indiget in his omnibus purgatione corpus indiget. Quod autem per purgationem non intelligat lenitionem, sed validam humorum deiectionem apparet cuicunque, qui citra affectum, Hippocratis requirat consuetudinem ac verba. Nam neque mediocribus purgare solebat, nec leuibus. In erysipelate etiam optime purgari debere corpus docet.

CAPVT

CAPVT XCIV.

Quod in pectoris morbis conantur medicamenta expurgantia exhibere.

NOnagesimus quartus abusus est, cùm in pectoris morbis materiam expurgare conantur. Adeo mala quædam illis etiam fortuna, aut genius quidam infestus exagitat, cùm vbi debent, non agunt: vbi non conuenit agere, conantur. Dictum est autem de hoc in primo contradicentium medicorum, dum de agarici virtute tractaremus. Illud solum nunc nos decet adiicere, Galenum in septimo de compositione medicamentorum nullum tale scripsisse, sed omnia eiuscemodi medicamenta ad tria traducit genera: lenia, acria, & media. Verum quisquam forsan, nec immeritò, dubitabit, quónam pacto catapotia ad sanguinis reiectionem, gratia exempli, ex charixeno conferre poterunt, si nihil eousque descendit. Respondeo vim illorum (nam nunc ecligmata prætermitto) per venas deferri in pulmonem. Dico autem ramos venæ arterialis, quæ sanguinem defert ex corde, ac arteriæ venalis. Ergo si in asperam vitium incidat, parum necessariò hæc prodesse manifestum est. Rursus, quia ex pulmone in cor vnus tantum est aditus, ex corde in pulmonem geminus, licet longè facilius medicamenta ad pulmonem transferre, quàm in cor ex pulmone materiam delinquentem. At verò vbi etiam traducta sit, necessarium est, vt in sinistrum cordis ventriculum penetret per illius substantiam, quia caua non excipitur. At in medicamentis non necessarium est vt hoc fiat, sed venæ arteriali via lata patet. Accedit, quòd vbi etiam pus penetrauerit, in renes deflectitur per magnam arteriam, non ad iecur. His quatuor causis medicamenti vis per iecur ad pulmonem facilius accedit, quàm ex pulmone ad iecur sanies: quibus quinta addatur, hîc opus esse sola virtute, illic autem etiam substantia ipsa, quæ expurganda est.

CAPVT XCV.

Quòd potum inter cibos administrant.

NOnagesimus quintus error in institutione est consuetudinis. Plures cùm sint, vnius solum meminisse decet. Nam reliquas innumeras sic introduxerunt, vt cùm relinquas, in ægritudinem incidas: cùm amplecteris, vix cùm illa bene habeas. Etenim cùm vera ratio ostendat & antiquorũ authoritas, primò cibum totum esse sumendum, vltimò autem bibendum, cùm cibus concoctus iam è ventriculo defertur, quidam medici obliti diuturnæ consuetudinis istud præceptum seruare conati, mortui sunt, alioquin validi existentes. Igitur pessimum est consuetudinem permutare: optimum melioribus assuescere: prauis verò mediocre. Sed quod diximus, iam exequamur. Galenus igitur septimo artis curati, hæc habet: Sed enim si quo athletæ vsu tenentur, conualescentes instituerimus, bonum erit: scilicet vt à cœna non bibant, antequam cibus concoctus fuerit. Nam si biberint, innatant cibi, cùm ventriculus ob interpositum humorem illos non contingat. Verum si sitiant, tantum indulgendum, quãrum ad sitis molestiam leuandam sufficit. Postea verò quàm concoxerint, abundè bibere sinantur. Nam celerrimè si ita faciant, cibus ipse per corpus distribuitur. Cõciliator existimat, primo eos sumpsisse liquidiores cibos, qui sic instituuntur: sed hoc haud verũ est. Imò de his loquitur qui iam solidioribus vtuntur, relinquerúntque lac, iura, ptisanam: alter consilium in solos conualescentes contorqueret. Ad id minimè conuenit, cum iam athletas, & generalem vtilitatem addat, huic præcepto. Habemus & aliorum placita, qui cum his consentiunt. Nam Rasis quarto ad Almansorem: non bibat aquam ieiunus, nec super mensam, sed postquam superiora alleuiata fuerint, tunc affatim bibat de aqua vel vino. Eandem sententiam fermè habet Princeps & Haliabbas. Scio Celsũ Romanã narrasse consuetudinem, vt non solum potum inter cibum sumerent, sed & frigidæ potu clauderent. Itaque hoc non minus, quàm vt pueros ante septimum annum litteris tradant, nocet: nec Conciliator rectè sentit, qui scopos instituendæ simul ac seruandæ consuetudinis miscuit.

Ergo infans vt ablactari cœperit, sumat ex iuribus mollia confecta pulmenta, ouorúmque vitella, abstineátque à carnibus. Post sensim ad duriora traducatur, cúmque his assueuerit, ab hora concoctionis, aquam sumat, septennisque magistro lenissimo ad literarum studia primùm tradatur, iuxta Pauli atque Aetij sententiam.

CAPVT XCVI.

Quod ptisanæ vsum prætermiserunt, tum maximè secundum propriam rationem.

NOnagesimus sextus error est, in quo ptisanæ vsum prætermissum docemus. Incliti enim medici de minimis quibuscunque ad ipsos non pertinentibus soliciti, hanc tantam rem obliuioni tradunt. Sufficiant autem laudes, à Galeno huic tractioni dicato in libello descriptæ. Est enim humida, frigida, lenis, detergens, facilis concoctionis, boni alimenti, tum mediocris in nutriendo, subtilis, non turbans, non flatuosa, iucunda. His vndecim conditionibus aliis præstat eduliis. Porrò quæ ex his sequuntur, vt quòd sitim sedet, quódque ventrem leniat, sputa coadiuuet, corruptos humores mixtione emendet sua, nolim hic enarrare. Nam nimis longum esset. Peccatur igitur: cùm eam relinquerint: grauius peccant, qui illam

illam ex hordei conficiunt farina. Nam vt prior facilè concoquitur lenisque est, ac detergit: sic hæc grauat, obstruit, sistit, atque ob id etiam flatum gignit, ac sitim. Solent enim, quæcunque difficulter concoquuntur, vt labores, sitim generare. At verò tertiò errant, sed minus his, qui nec ex quo hordeo, aut qua ex aqua illa conficiatur, curant: sed aquam esse putant, siue hoc ex grano aquáve, aut meliore componatur. Simili incuria cùm quotidie per hæc duo transeant, panem decoctum exhibent: at præstat lotum conficere iuxta Galeni sententiam. At nec intelligent si eis modum explicauero, nedum vt sciant, quid sit panis lotus. Memini autem me scripsisse toto decennio neminem mihi ex febre Mediolani periisse: at illud mirum magis, cùm tanta horum inscitia, qui tunc eam artem exercent, ac dolis incuriáque quemquam seruari.

CAPVT XCVII.

Quod in attoniti morbi cura seu apoplexiæ non vno modo peccant.

NOnagesimus septimus abusus est in morbi attoniti cura: qui adeo est multiplex, vt me cogitantem fatiget. Primò equidem diuina Hali in sua practica verba non animaduertunt. Inquit ille, *Si facies rubea aut liuida vel viridis fuerit ac plena, sanguinem ex remotis mitte: sin autem facies non huiusmodi fuerit, ægrum dimitte naturæ ad horas vsque septuaginta duas. Quæ verba nec Conciliator intelligit, nec alij curant, nec si legant (tanta est huius seculi calamitas) quid sibi voluerit, intelligent. Igitur in his non agendo, quæ præcipiuntur, in aliis, quæ non debent, agendo, certa pernicies accersitur. Ætius & Paulus sanguinem in omnibus mittunt: nec inter se tamen conueniunt, magis præceps stultiúsque Pauli consilium, vt qui parum rationibus fideret. Aberrat vterque Galeni malè intellecta sententia, sed hic locus non est. Rectè dicebat equidem Princeps, Et scias, quòd apoplexia, ac resolutio neruorum, cerebri vias claudunt, vt medicinæ nihil ex delinquente materia educere queant. Itaque illud primò animaduertere decet, cùm longam narrationem in contradictore de hoc fecerimus. Nam nulla magis in cura hærent aut diffident medici, quàm in hac. Si morbus est omnino lethalis, nihil agendum prorsus. Est autē lethalis, qui vel à febre, vel cum febre superuenit: ac longè eo deterior, quàm in his, qui vt mortui, statim ab initio iacent. Quòd si interceptam vim sentiendi existimant, quorsum cruciatus admouentur? nisi vt aliquid vel perperam agere videantur: ostendūt autem tunc solum hi, qualis animus, qualéque sit eorum officium. Sin autem febris superuenit, quæ ob suffocationem accidit, immedicabilem morbum reddit. Frigēt autem horum manus, sed pulsus tamen est frequens, cæteris salutaris. Sed hoc oderunt, nihil facere, malúntque ipsis carnificibus perire hominem, quàm sine illorum opera seruari. Porrò quæ capiti admouentur, non parum ab initio nocent. Calida enim hæc, vltra quòd ad locum materiam trahunt, etiam si mitesceret morbus, cerebro adeo concusso, mortem inferrent. Sed nec à cibis temperare possunt, timentes astantium infamiam: & si nihil (quid modò profuturum) exquisita inedia præstantius sit. Adde asinorum oua tribuentium præconium. Hos enim loris cedere deceret. Expectas vt quid agendum sit, subiiciam: non agam hîc: est iam id scriptum. Si breuibus dixero, accusabunt verba mea, & ignorantiam vnà suam.

CAPVT XCVIII.

Quod in hydrope asclite, secando ventrem, aberrant.

NOnagesimus octauus error est, cùm in quibusdam libris legissent medici (in asclite peritoneum esse secandum, vt aqua laborantis effluat) illi ex templo pulchram rem inuenisse existimantes, quotquot in manus veniunt, dissecant, nec vllus vnquam sanatur. Id illi conspicati ac stupidi admirantur, tandémque frustra id auxilij inuentum credunt: adeo sine menre sunt, qui etiam sine pudore fuerant. At nesciunt, primò eos, qui ex duro tumore iecoris in id morbi incidunt, nunquam posse sanari, vt inquit Galenus, tum verò si incidant, vitiato iecore ex aquæ diuturna mora nullam relinqui salutis spem. Sed & si educatur, cadenti ferro minus læditur æger, vt Haliabbas testatur: quanquam & Galen. incisionem consuluerit. Sed nullus euidentius, quàm Serapio hîc, qui consulit, vt non nisi firma virtute vis hoc auxilij afferatur. Cæterum aliquos sanatos refert: ab incisione purgantibus medicamentis & exercitio vterentur. Celsus etiam, vbi iuuenes sint, hoc consulit, & Paulus, παρακέντησιν id auxilij genus vocat. Aliud est autem, in quo aberrant stupidi: Nam cùm Aëtius libro decimo consuluisset, in aqua inter cutem super poplitem secanda crura, id illud vidi egregios medicos, in asclite facere, cùm solum in leucophlegmatia (hyposarcam vocat Princeps) id conueniat, vt ille apertè testatur. Verùm ignorantia illos excusare debet, cuius causam veteres debere. Nam aqua intercus aliquando omne hydropis genus significat, dicente Paulo, quòd auxilij genus in nulla alia specie aquæ intercutem conuenit, quàm in asclite. Propriè autem vt speciem significat, anasarcam ostendit. Anasarcæ vt sectio supra talos conuenit & nulli alij, sic παρακέντησις soli asclit. Vide modò quàm perperam vtrunque in vtroque experiantur.

Consultum igitur fuerit atque factu optimum in hydrope asclite (legunt alij ascite,

te, magna ne dicam an improba sapientia) illico purgare aquam, nec differre. Nam vt moram traxit, etiam virtute constante, vitiat interna membra, mortémque affert necessariam. Si non prorsus cedit, experiare malagmata, omnia quidem intra quindecim dierum spatium. Sed & si hæc non profecerint, illico seca ventrem & expurga medicamentis quotidie. Die verò, qua secas, nisi ad vesperam, cibi nihil prorsus dederis. Exerceas illum: moderatè tamen, ne vel febrem aut casum virtutis, aut sitim incurrat intolerandam, singulisque diebus eum sic regas: facilè enim ac breui conualescet. Caue autem, ne vulnus refrigeretur, sed in calidissimo aëre detegatur. Operiatur autem multis sed leuibus ac calidis pannis. Ergo vitiosa est sectio quæ tarda, quæ cum scyrrho iecoris, quæ sine medicamentis, auxilio & inediæ & exercitationis. Vt verò hæc vitiosa, sic lethale prætermisisse tanti morbi fermè vnicum auxilium.

CAPVT XCIX.

Quod frustra timent lac & oua in febribus, cúrque abstinuerim à difficilioribus quæstionibus.

NOnagesimus nonus abusus est, cùm lac & oua tanquam perniciosa in febribus putridis fugiunt. Nam lac & oua optimi esse alimenti in libris contradicentium medicorum planè docuimus: superius etiam, cùm carnes damnaremus, quorum ratio habita est. Nec omne lac omnibus conuenit febribus, sed solùm asininum: hecticis autem omne. Conuenit & liquata caro in solis fermè tertianis: quam nos superius, ab aliis febrium generibus, tum aliis morbis prohibuimus. Conueniet enim in exedentibus eadem ratione, qua à Galeno in tertianis conceditur. Abstinui autem à singulorum pertractatione, ac etiam disputationibus difficilioribus, cum ea omnia alibi tradita à me sint. Hæc verò scripsi hominum salutem præferens odio medicorum. Nam iustum est, vt insontium vita inexplebili eorum auaritiæ anteferatur. Nos verò illos omnes auersari atque accusare par est, qui veritati, quam nos vnicè amamus, hostes sunt, ac inimici.

Manifestum verò ex his cur alij quidem me refugerint: alij magis impiè damnare conati sint: cùm viderent laruata sepulchra, propriam inscitiam, scelerúmque nefandorum conscientiam, quibus impares melioribus essent, ni falsis criminibus ac conspiratione principum populi proderent vitam.

CAPVT C.

Quod scriptores horum temporum plus consulunt ornamento orationis, quàm vtilitati legentium.

CEntesimus hic error aduersus legentes scribentes ac medicos ipsos inscribitur. Nam vt ad legentes ipsos primò deueniam, non pudet illos in eadem causa tres aut quatuor opiniones diuersis temporibus tueri. Cùm igitur veritas vna sit, certum est harum tres saltem falsas esse, atque vnam tantum veram: quandoque etiam contingit vt nulla. Sed quod optimum est pro illorum defensione, concedatur. Clarum est igitur tribus annis falsa, vno anno vera illos docuisse discipulos suos. Quamobrem triplo plus damni, quàm vtilitatis attulerunt, perdúntque sic principes pecunias suas, vt falsis præceptis discipuli imbuantur. At me non mentiri quisque intelliget, qui horum sophistarum scripta sub diuersis annis perlegerit. Est autem huius erroris causa quadruplex. Prima, quòd non tenentur amore veritatis, sed ambitionis & auaritiæ. At primum præceptum Galeni fuerat, vt diligerent super omnia veritatem, illi soli intenderent. Secunda est, ex ignorantia mathematicarum. Vnde Galenus iubebat (relinquo nũc Platonem & Aristotelem) vt mathematicis maximè studerent: quoniam, inquit, faciunt hominem cognoscere argumenta demonstratiua à probabilibus, & veritatẽ intelligere. Tertia causa est, ex ignorantia Logicę. Ideo pręcipiebat Galenus ibi, vt methodum inquirendi veritatem discere vellent. Adiuuat hoc, quòd ex illa inani ac contentiosa Peripateticorum schola veniunt, in qua gloriæ ascribitur falsum tueri, & nihil firmi scire, sed solum nosse ad partes tanquam in declamatoriis argumentis dicere. Est ne hæc illius, quem tantum profitentur, Galeni mens consiliúmve aut præceptum? Sed quarta est, quòd timent ne in posterum non habeant quid dicant, vulgatis iam illorum, vt solet scriptis, tanta pestis inuasit ob auaritiam, ignorantiam & ambitionem. Quare antiquorum more, pueri primò mathematicis essent imbuendi: experimentum sumatur de puero mendace: is viridicus euadet hac disciplina imbutus, tantus est illarum disciplinarum cum varietate ipsa consensus. Philosophiam verò simplicem, non contentiosam amplectantur, meminerintque cùm ad medicinæ sacra perueniunt, non nugas se tractare amplius, sed hominum vitam, incolumitatem atque fortunas. In posterum autem si consulere velint, alios medicinæ libros interpretentur. Sic nullo labore omnia noua videbũtur.

Ex hoc alius error processit. Nam assueti discipuli tot varietatibus, non medicinam, sed sophismata amplectuntur, & pro veritate ambitiosam contentionem. Nec cupiunt doceri, sed in disputationibus victores euadere: quasi de philosophorum chimeris, & non

non de humana salute sit certamen. Accedit huic maius incommodum, quòd à Peripateticis edocti vel nullam esse animam vel vnam, nihil à morte timentes, euadunt scelestissimi, vt optimos illos experiaris, id est minus malos, qui apertè philosophos, id est, hæreticos puros se esse fatentur. Quamobrem cùm ita sit, nescio an plus commodi an incommodi mortalibus medicina afferat: cúmque considero, quod indocti decuplo plures sint etiam mediocriter eruditis, quódque eruditis tot vitia sunt, deinde tot causæ aberrandi, etiam si cum fide rem tractent, denique quòd etiam qandoque si non artem, fortuna tamen fallat artificem, & quòd plures ab indoctis longè occiduntur alioquin victuri, quam morituti ab eruditis seruentur: timeo, ne magno malo potius, quàm bono, vt pleraque alia mala, mortalibus medicina accesserit. Nec tibi quisquis es, nouum hoc videatur: Galeni hæc ad vnguen santentia fuit, dum de medicis loquitur in arte curandi. Ille quatuor aut sex seruabat magno labore ægros in vno mense, cùm cæteri viginti singulis diebus occiderent. Cur putes toties medicos à Romanis explosos? Cur tandiu, quippe sexcentis annis, illis carere voluerunt? nisi quòd præter superuacua impensa accedebat iactura populi. Nec existimes sponte admissos, sed cùm veneficia, adulteria, furta ac cædes pro incuria & luxuria irruperũt. Quis non videt adhuc Turcicam gentem sine illis viuere, ac longè melius? Nunc nouiter cùm irruperint, & inter eos spes est etiam illos aliis veneficiis dementatos cedere posse. Tot autem malis accedit, quòd sub hac specie praui ac scelerati innumera committunt flagitia. Quot ego cognoui, qui adulteria perpetrarunt? cum sacris virginibus concubuerunt? atque alia etiam admiserunt deteriora, si quid tamen his sceleribus potest esse deterius. Vbi est is, qui sacrosanctum Hippocratis iusiurandum obseruet? Sed cùm non artis hoc sit vitium, sed hominum, deceret principes, Senatus, ac magistratus, qui tam facilè miserum quenque, ob furtum duorum coronatorum suspendio puniunt, hos, qui delinquunt tam grauiter, acerrimè castigare, eóque asperius, quanto flagitium occultius admitti potest. Quid enim cùm in omnes, etiã in ipsos magistratus diligenter animaduertunt, cautúmque sit de dolo malo etiã in minimis, hac in sola arte, sub qua tot furta, rapinæ, homicidia, incestus ac veneficia latent, adeò sunt negligentes, Admonentur à Catone, admonentur à Plinio, admonentur Galeno. Non est hæc nostra, sed mortalium querela. Nam nobis penè satisfecit, qui potuit. Ergo & bonis incitamenta & præmia præponenda. Nec qusquam nisi patritia gente admittendus. Quo in præcepto Mediolani rectè consultum, nec nisi optimis moribus, tum etiam parentem. Nam quòd ad artis nobilitatem attinet, superfluũ est. Disputationes verò non in angulis, sed publicè: non semel, sed singulo triennio exercendæ. In disputationibus autem, quæ ad ægrorum curam instituuntur: & illud rectè constitutum est Mediolani, ne quisquam alius accedat. Ex hoc tam paruo semine, ni succurratur, magna tandam malorum seges exorietur.

Vltima à scriptoribus ipsis calamitas adest. Consarcinant alij ac quicquid in buccam venerit, in publicum edunt: magnis nominibus plebem (nam sic libet appellare hominum partem illorum studiosam) seducentes: sine philosophia, sine ratione, sine iudicio, denique etiam sine pudore, alius ab alio vel integras paginas, nec pudet etiã, ab antiquis sumunt. Arabes negligunt: nihil illi sciunt: solo Galeni nomine turgent: velut quidam, qui nec eum à calce salutauit, quotidie mihi de Galeno obgannit. O deus quem mihi mouet risum? Alij idem putant ornatè dicere, ac rectè & bene, volúntque res verbis, non verba rebus ancillari. Laude dignum existimo Pomponatium, quod & aliàs dixi, solitum dicere, si possemus etiã sine Latina lingua omnino disciplinas doceri, melius esse, quàm in ea temporis vel modici dispendium facere. Atque is mihi etiam sapere videtur, qui rudis linguarum ac barbarus, rectè tamen multa nobis tradidit, non solùm in philosophia, sed & in arte medica. Denique quis illorum vel curam cum omnibus etiam Græcis perfectam edocebit, nisi in paucis ac diuturno tempore? Studebimus ne Galenum, cùm attonitus morbus agnoscendus est, ac medicandus? Ætius nõ cum Galeno consentit, plurium placitis subscribens, velut Archigenis, Ruffi, Adamantis sophistæ, Critonis, quorum sententiæ partim à Galeno oppugnantur, partim illi repugnant. Denique nec id, quod tentant, assequuntur. Nam sexcenta in vnoquoque libro eorum non Latina verba inuenire liceat, bruta, humiditas, ac talia: dúmque his student euitandis, philosophiæ operã non dant, sine qua impossibile est vel mediocriter eruditum esse medicum. Sed inconstantiam etiã illorum expende. Scribunt, rescribunt, exponunt, vertunt conuersa, ad omnem libellum apologiam extemporaneam excudunt. Inde vide illorum etiam, qui vertunt diligentiam: ex vna disce omnes illorum solertias. Nolunt verbum reddere verbo: quod, quàm vtile sit in his (non enim poetæ hîc sumus) aliàs disputabimus. Nunc verò vel sic simplicium medicamentorum tabulam, vt iacet, depromunt, cùm præstaret Latinè reddita, Latino ordine collocari.

Sicque laudetur Deus, quòd medicina, quæ per Gentilem, Iacobum & Hugonem ad instans redacta fuit, nunc per nostros scriptores ad grammaticam, & medicaméto rum simplicium inexpugnabilem contentionem, trutinámque verborum vnius viri quasi Dei, ratione relicta, miserabiliter hoc tanto studio nunc peruenit.

Innumera sunt & alia, quæ non iniuria his adnumerari possent. Verùm hæc pauca pro nunc delibasse sufficiat, quia grauiora videbantur, tantúmque inualuerunt, vt minima pars sanæ doctrinæ, optimisque experimentis relicta sit. Misereor autem mortalium, qui in summis periculis minus sapiunt, quam qui æstu, fluctuante mari, in cimba vehuntur. Nam cùm etiam ignauo ac rudi

nautæ

nautæ vſque ad maximum vitæ diſcrimen, omnibus expoſitis fortunis plus credant, quàm ſibi ipſis ægri, & qui eis aſſiſtunt, medicorum ſapientiam floccifaciunt, nec illorum ad vnguem omnano decreta obſeruant, plus etiam in eius electione falluntur, cùm vel loquaciorem medicum, aut ambitioſiorem, aut ſeniorem, aut eum qui plures numerat clientelas, aut promptiorem, aut magis præcipitem, aut magis familiarem, aut moribus comptiorem, aut verbis blandiorem, aut veſtibus ornatiorem, aut eum, qui potentum limina terit, reliquis præferunt, cùm ſtudium aſſiduũ, doctrinam copioſam, exactam diligentiam, naturæ iudicium acre, vera prognoſtica, & optimos ſucceſſus anteponere deberent. His enim ſex rationibus, qui ſit perfectus medicus, deprehendi poteſt. Nam hæc non alicuius iniuria, ſed ad humani generis vtilitatem ſcripta ſunt. Nam cunctos hos abuſus vigere ægri, miniſtri, tonſores, pharmacopolæque teſtantur.

DE METHODO MEDENDI.

SECTIO SECVNDA.

DE SIMPLICIVM MEDICAMENTORVM NOCVMENTIS.

AMBROSIO CAVENAGO CÆSAREO Protophyſico. S. P. D.

LIBELLVM de medicinarum ſimplicium noxa editurus, nomini tuo dicandum cenſui: vt ſi quicquam deeſſet ſingulari tua doctrina ſuppleretur: ſin minus authoritas illum tueri poſſet, dignitatis enim & virtutis magnitudinem egregij ciues, duceſque noſtri ac externi teſtantur. Nunc demum Cæſaris priuilegium confirmauit, & amplianit. Vale.

De Simplicium medicamentorum nocumentis.

MVLTOS Ego vidi medicos de ſimplicium medicamentorum vſu gloriari, quòd & facilius inueniri, ac inuenta parari, non minúſque quibuſlbet compoſitis pharmacis ad tollendos malos affectus virium habere poſſint. In qua ſententia Scribonium Largum Claudij temporibus medicum celeberrimum ſcripſiſſe video, ſimplicia medicamenta prius eſſe narrãda, quoniam compoſitis plerunque ſint efficaciora. Octauianus etiam Horatianus Valentiniani imperatoris tempeſtate clariſſimus phyſicus, & compoſita & remota remedia damnat, omnique ætati, morbo, occaſioni, in quacunque etiam prouincia, parata ex ſimplicibus auxilia egregia conſtanter affirmat. Plinius etiam paruo antea tempore vir inſignis, ac quantùm vllus alter in rebus eruditus, eadem ſcripſerat, medicoſque ex longinquis partibus & operoſa & pretioſa vehi perſuadentes, calumniis proſequitur: cùm ex horto ſuo quiſque remedia decamentis etiam ab ipſo probatis referti ſunt. In eorum etiam confirmationem & Celſum, promere poſſit impenſa nulla, labore modico: omnéſque eius libri ſingularibus medi- & Dioſcoridem, & Galenum, maximè in ſimplicium medicamentorum libris, Auenzoar, & Serapionem, Auerroim, Principem, Raſim, Meſuem, Haliabbatem, innumeros etiam alios, tum antiquos, tum recentiores ſcripſiſſe video, ac ſingulos affectus ſtrenua ex ſingularibus medicamentis auxilia. Quinimo video præſentes medicos (& hoc etiam ego aliquãdo expertus ſum feliciter) in interioribus morbis, maximè autem ventriculi, cremorem camemilli per ſe adminiſtrare, protinúſque dolores ſedari, quod & à Galeno ſcriptum inuenio. Sæpe etiam plurimas ſimplicibus medicaminibus vidi ſanari diuturnas ægritudines, quæ longo tempore fruſtrà cum compoſitis pharmacis tentatæ fuerant. Quod nemo ſanè admirabitur, ſi in aperiendi facultate ſolam gentianam expertus fuerit: nec ſolùm in ea, ſed in orthopnoicis & quartanis affectibus extemporaneas ſanationes videbit. Huius quo-

X 4 que

que opinionis Auerrois fuisse videtur, cùm de rhabarbari natura dissereret. Namque non solùm innoxium esse dixit, sed etiam aliarum medicinarum nocumenta corrigere: cui etiam Mesue assentitur, & ratio. Nam cùm plures partes in rhabarbaro purgantes videre liceat (ventrem enim soluit, & obstructiones aperit, & membra confirmat, & sanguinem reprimit, in tantùm vt hæmoptoicis assum, summum auxilium esse credatur) nil mirum, si per se sumptum innoxium fuerit, cùm multorum medicamentorum vires egregias in se contineat. Quod etiam veritatis imaginem habet: consentaneum enim est, naturam in hoc opere arti non cessisse: nam non artem natura, sed naturam ars imitatur. Credendum igitur putant, medicinas simplices re ipsa esse compositas, non solúmque simplicibus morbis, sed diuersis & pugnantibus exhibitas sanitatem restituere posse. Nuper etiam ad hanc confirmandum heresim, cuiusdam ligni Indici inuentio accessit, cuius longa exhibitione per cremorem, non aliter melius elephantiasis quoddam genus curatur, quod vulgari nomine dicitur morbus gallicus. Infinita horum possem commemorare exempla, cùm omnium medicorum libri his scateant remediis, sed omnia sub vna ratione constant, vt non frustrà sermo producendus sit. Capita igitur vniuersa eorum, quæ interius assumuntur, tria sunt, cibus, medicina, venenũ quorum commistione sex mẽbra generantur, ex quibus tria silentio digna sunt: nam de cibis non est instututi propositi pertractare. Medicinas verò venenosas, ac ipsa venena nemo sanæ mentis, vel solo audito nomine, innoxia esse dixerit. Reliquum est igitur, vt de medicinis ipsis aut cibalibus, vel cibis medicinalibus dicam. Est autem inter hæc differentia, quoniam medicinalis cibus alit primò, & immutat: medicina cibalis, cùm immutauerit, in alimentum transit: medicina verò simplex nequaquam ab immutatione transfertur in alimentum. Igitur cùm cibi medicinalis paruum fuerit iuuamentum, non erit mihi de eo longior sermo habendus. Quòd si assiduitate quis iuuamen augere sperauerit, duplici obice impedietur. Primùm, quoniam desunt prodesse auxilia, cum opus est, quæ quotidie in vsu sunt, vt Plinius dicebat: quare Princeps iubet iuuantia etiam medicamina permutari. Alterum est, quòd si in modico vsu paruum damnum sentiatur, in plurimo magnum euenire necesse est: vel ipsa consuetudine omnino mitescere, quorum vnum propositi nostri metas ingreditur. Reliquum verò ad cibi rationem, de cuius natura dicere propositum non est, pertinere video. Igitur nobis tantùm duo membra supersunt, videlicet medicina simplex, & cibalis, quorum vtrunque diuiditur in laxantem, & eam quæ aluum non subducit. Primum quidem genus, medicamenti nomine, simpliciter appellabo: etsi non ignorem à pluribus hoc nomine tantùm strenua laxantia debere intelligi: sed non est de nominibus litigandum, vbi res ipsa difficultatem non parit. Galeni hoc enim præceptum est. Alias verò medicinas, vel simplicium nomine, vel medicinæ, vel medicamenti cum adiectione intelligi volo.

Dicamus igitur primò de medicamentis in genere, demum de propriè vocatis: prætermittentes illud, Omnem medicinam purgantem, & soluere & inueterascere: nam hoc non medicinæ ipsius, sed operationis vitium videtur. At medicinas nunc, non operationem ipsam reprobare propositum est: si quidem hoc non solùm simplicibus medicamentis, verùm etiam compositis commune foret.

Primum ergo à ratione, quæ plurimùm potest, sumamus exordium. Cunctarum medicinarum facultates ita sibi annectuntur, vt si prima culpa caruerit, secunda vitio detur, veluti quod robur addit, obstruit: contrà, quod aperit, robur minuit & laxat: suntque hæ vires semper æquales, Galeno teste: quantum enim constrictionis in medicina facultas augetur, tantum & roboris membro addit. Cùm igitur paria sint iuuamentis detrimenta, tantùm vnaquæque medicina nocebit, quantùm & iuuabit. Hoc autem deterius erit, cùm non æqualiter intrinsecæ particulæ affectæ fuerit, quod rarissimè contingit. Plerumque enim hepar calidum, ventriculo frigido existente inuenitur. Quomodo igitur, si zinziber ventriculum calefaciet, hepar non vret? aut si oxiacanta feruorem iecoris mitigabit, ventriculo frigiditatis intemperiem non augebit? At si composito vtaris medicamine, vnaquæque particula, quod sibi conuenit, attrahere didicit, vt volebat Serapio. Eo modo calida membra frigidas medicinas, frigida calidas, ad temperandam naturam sibi vendicant. Quòd si capparis corticem in misto medicamento lienosus deuoret, à splene attrahitur, antequam in ventriculo magnam inferat noxam: quòd si ei absinthium copulauerit, fiet, vt hoc in ventriculo moram trahat, & non ad splenem deferatur. Qui verò capparis simplicis vsu delectabitur (de cortice loquor, nam fructus sale conditus mitior est) & in iecore, & in ventriculo roboris noxam patietur: acre enim est nimis medicamen, & nimiùm aperiens. Scio quidem rationem hanc ab Auerroe aliter interpretari: sed non mihi curæ est opiniones suas, cùm aduersus medicos in medicina disceptat, referre. Aliis enim libris medicorum contradictiones descripsimus. Sed iam, vnde digressi sumus, eo reuertamur. Zoar vir & longa experientia & animi synceritate inter medicos non paruæ authoritatis, censet nullum membrum principale, nec ventriculum ipsum absque astringentibus ac aromaticis fore curandum. Quòd cùm ita sit, erunt omnes affectus, excepta immateriali debilitate, compositis medicinis curandi. Nam primò materiam euacuare oportet, antequam membrum confirmetur. Igitur apparet, medicamina composita in cunctis morbis esse necessaria. Nam vno duntaxat excepto, quod rarissimè accidit, morbo (cum illum etiam ob alias dictas, & dicendas rationes medicamine composito curari conueniat) cæteri omnes vel hac vnica ratione composita medicamenta

dicamenta reposcunt. In quam etiam sententiam expressa voce Princeps inuectus est, vt nec illud in his, quæ foris applicantur, præteriri maluerit. Sed iam aliam compositionis necessitatem, audi à Galeno sub compendio enumeratam. Sunt equidem medicamina morbis æquali contrarietate machinanda hoc enim à Galeno sæpius repetitum est. Cùm igitur singularia in gradu æqualia & morbo conuenientia vix inuenire possibile fuerit, cui dubium est, medicinis vtendum esse compositis? Hoc autem magis, cùm quædam simplicia vni morbo ita conueniunt, vt in causam addant, veluti quosdam video medicorum, asclitem genere quodam caulis soldanellæ vocatæ materno sermone curantium. Quòd si simplex propinatur, non parum iecinori oberit, satiúsque, puto, foret ista relinquere, cùm non desint auxilia in vtraque conditione salubria. Accedit huic causa alia: nam plerique aut ventriculo sunt imbecilli, vt os eius mordicationem sentiat, aliis renes, aliis hepar, aliis cor est inualidum, aliis nausea velox, aliis minus soluitur aluus, aliis parum, aliis complices sunt affectus, quas omnes ob causas in cunctis affectibus composita oportet offerre auxilia.

De his igitur generaliter satis dictum est. At nunc peculiari sermone laxantia medicamenta prosequamur: nam horum præcipuè vitiosa natura est, vnde Cornelius Celsus medicus antiquissimus, cui si Galenus non successisset, post Hippocratem palma medicinæ statuenda erat, dicebat, Omnem medicinam solutiuam mali succi esse, & ventriculo inimicam. Cui non solùm Serapio assentire videtur, sed rationem adiicere. Cùm enim non aliter aluus subducatur, nisi prius ad ventriculum contractis humoribus demum expressis, necesse est ipsum & humorum qualitate, & motuum diuersitate, non parùm lædi, ac etiam temperamentum solui. Cuius etiam signa sunt, fastidium subsequens, antecedens plerunque nausea, malus sapor in ore, quem tandem extrema comitatur sitis, si rectè solutus fuerit, vt dicebat Hippocrates. Verùm etiam mihi in hac causa Galenum fauisse persuadeo, qui omnium laxantium innocentissimum affirmauit serum, quod tamen & mellis & salis societate correxit. At nec sic flatulenta vis omnino deiicitur, vt cuilibet experiri licet, Quòd si innocentissimum medicamentum, non omnino etiam emendatum vitio caret, quãuis exiguo, quid in aliis non æquè probatis medicamentis dicendum erit? Aut igitur Galenum culpare, aut experimento diffidere, aut omne laxatiuum medicamen vitiosum fore fateri cogimur. Horum igitur trium præsertim tot rationibus famulantibus, minus absurdum est concedere, quod etiam quotidiana ostendit experientia: omne laxatiuum, nullo exempto, per se sumptum fore vitiosum. Debuerant hæc ipsa nobis facere fidem: sed ne quid promissæ inuestigationis prætermitti videretur, iterum à singulorum enarratione auxiliorum orationem exordiar, cùm prius vnius meminero, non esse serum quasi medicinam, sed potius potum medicinalem, cui ad diuisionem quadruplicem laxantium medicaminum à Mesue examinatam fuga supersit. Existimet etiam quilibet secum, si in hoc, vt ita dicam, familiarissimo potu (namque omnes lacte alimur in infantia) quoniam soluendi virtute præditum est, tantum noxæ contrahitur, quid in aliis sperandum sit, quæ non solùm nobis aliena, sed ferè incognita, & gustu insuaui prædita sunt? Dicamus igitur de his primò, quæ vehementiora sunt, pòst de quibusdam quæ à recentioribus benedicta appellantur, quoniam verè soluendo minus conturbant. In cæteris enim satis fuerit, camemilli & gliziriзæ naturam explorasse.

Scamonion in subducenda bile omnibus Mesue prætulit medicamentis, ventriculo autem pestilentissimum, & deleterij vim habere Paulus Ægineta existimauit: cuius correctorium mirabolanos in suo capitulo, idem Mesue esse dixit.

Titimallorum speciebus omnibus aquam purgandi vis inest maxima, Rasi teste. At ea venena esse, vel à Galeno vel à Principe sciat: vt etiam loca glabr perfectè reddantur lacte eorum. Aceti infusione, & citeniorum societate mitiora fiunt.

Lacterim simili vi, & esulam pollere manifestum est: verùm maiore noxa, minore tamen vtilitate, vix naturæ pluribus ingeniis conciliantur.

Elacterij vim tum in hidrope, tùm in pituita euacuanda Hippocrates celebrauit, & Rasis: sanguinem tamen educit Principe teste, cuius correctio non vna est, dragaganto, tamen mitescit aliquatenus.

Hermodactyli iuncturis opitulantur, si quid aliud: attamen stomachum lædunt vehementer. Mesue raphano corrigit, Rasis opium & sacharum miscet, in catapotia formatur, rarum etiam esse creditur. Quod enim sub eius nomine administratur, adulterinum est.

Pes coruinus ventriculum non ita lædit, & ad iuncturas ab Alexandro plurimùm commendatur: innoxium magis est hermodactylo, vt etiam Princeps testatur. Ipsum tamen à nullis per se administratur, lædit enim interiora: quare aromatibus copulatur.

Turbith phlegma educit grauiter: nomine ipso, noxia natura detegitur. Corrigitur zinzibere à Mesue.

Cartamus seu cnicus ab Auerroe in phlegmate purgando indifferenter omnibus præponitur auxiliis. Cordumeno à Mesue corrigitur: non enim suum deest vitium, vt cuicunque natura progenito. Cardamomum tamen pro cordumeno subiiciatur.

Collocintidam crassis lentisque humoribus, qui extra venas positi sunt, accommodatissimam esse fatetur Auenzoar. Est tamen tantum eius intestinis nocumentum, vt adhuc de eius contritione, & Rasis, & Mesue, & Princeps disceptent. Ab Auenzoar amygdalis copulatur, à Særapione, dragaganto.

Sarcocolla subtili pituitæ educendæ, optima est: educit & crassam à recentioribus

sæpe

ſæpe repetita. Erodit tamen vehementer & calefacit. Miteſcit lactis per ſeptem dies infuſione, vt à Montagnana docetur.

Veratrum ad purgandum atram bilem, & totum corpus inaniendum, item ad iuuentutem reparandam Meſue commendat. Hoc enim proprium ei ineſſe videtur. Veratrum tamen conturbat, & ſæpe conuulſionem efficit: propterea ab Auenzoar nenufare ob immodicam ſiccitatem corrigitur, vt ſic etiam cordi propitius fiat. Nec hoc acopo præſtantius inueniri poſſe arbitror, non ſolùm veratri, ſed omnis medicamenti, quod in modica ſiccitate principalibus membris nocere natum ſit.

Lapidem Armenum Alexander in humore nigro educendo cunctis aliis præpoſuit: multiplici tamen lotura indiget. Nec tamen ſic omni nocumento caret: cœruleus tamelapis hoc in iuuando inferior, in nocendo, valentior inuenitur. Quidam etiam nullam ei vim ineſſe putant.

Epithimum Serapio cunctis prætulit in educendo felle nigro. At tamen multiplici nocumento obeſt, præcipuè tamen his, quibus abundat flaua bilis. Corrigitur mirabolanis Indis.

Polipodium inferius ipſo eſt: nec tamen noxa vacat, extenuans corpora, ſubuertens ventriculum. Multa ſanè huiuſmodi nominare poſſem, & penè infinita, vt terbentinam, armoniacum, periclimenon, centaurium, peplum, ebulum, ſambucum, ſquillam, ariſtolochiam, ciclamen, ireos, ben, ſemen, opoponacum, dracontium, brioniam, ſtaphiſagriam, nitrum, ſparti ſemen, giniſtæ flores & perſicorum, cataputiam, album elleborum, alumen liquidum, aſſarum, ſerapinum, fella teſtudinum.

Opportunius igitur fuerit ea, quæ in dubio verſantur, contemplari, & quæ ſine noxa ab aliquibus eſſe creduntur, qualia ſunt aloes agaricus, rhabarbarum, caſſia fiſtula, manna, ſenne, violæ, roſæ, fumus terræ, tamarindi, mirabolani, abſinthium, ſticados, ius galli, eupatorium, pſilij ſemen, lupulus, capillus veneris, aqua lactis. Aloem igitur declamant medicinam totum corpus purgantem ventriculo commodam: quinimo & ſanitatem tueri credidit Meſue cum cibo ſumptum. Hic quidem, vt puto, conſilij proprij pœnas dedit. Nam in iuuenta extinctus eſt. Hoc autem quantum habeat detrimenti, conſiderandum eſt in vnaquaque particula: non enim in cunctis ſimplicibus hoc expedire puto, ſed in his tantùm damna diligentius inquirenda ſunt, quæ ab his tanquam innoxia proponuntur. Primò itaque de ſapore eius ratio habenda eſt. Nã, vt Princeps dicebat, etiam quòd ægritudinibus auxilium ſimplex opitulari poſſet, attamen fuit neceſſaria medicinarum permiſtio, ob ſaporis prauitatem. Si igitur in aliquibus hoc conuenit, aloem de horum numero eſſe neceſſe eſt. Hoc enim omnium medicamentorum cum collocintida in amarore obtinet principatum. Vnde recentiores exerta lingua iubent deuorari: non enim eius amaritudo ſentitur. Sed videamus an ventriculo amicum ſit. Dicebat Raſis aloem amicum ventriculo fore, non ſimpliciter intelligendum, ſed ad reliqua purgantia collatione habita. Cunctis enim aliis eſt minus pernicioſum. An autem omnibus conueniat, & quibus, Paulus paucis verbis patefecit, aloem tabem inducere profeſſus, ſi calidis & ſiccis temperamentis exhibeatur, aut in longo vſu, vel inculpato humoribus corpore: an autem conueniat cum cibo ſumptum, in de caſſiæ fiſtulæ ſermone dicemus. Agaricus quanquam vix probatus inueniatur, nec tamen quantumcunque bonus noxa caret: hæret, nauſeam mouet, viſcera debilitat, vnde rarò vel aliter quàm in cremore, aut ſali, vel oximeli commiſtus propinatur.

Rhabarbarum calidum eſt & ſiccum immodicè: craſſæ etiam ſubſtantiæ, vnde commodè ſquinanto & ſpicæ ſociatur: leuis vſus parum iuuat, multus vehementer exiccat. Itaque corporibus ſiccis non parum nocet per ſe ſumptum, Solemus itaque paſſulis innoxium reddere: humores autem pituitoſos per ſe excernere non valet. In omnibus igitur morbis copulari debet, niſi in humido corpore ſola bile oppreſſo, quod vix inueniri contingit. Igitur aut in cremore, aut alijs iunctum medicamentis, vel cum paſſulis plerumque exhibetur.

Caſſiæ fiſtulæ nullum per ſe vſum credo. Nam ſi ante cibum plurimo tempore ſumatur, in alimentum tranſit, Meſue & experientia docente. Sic autem perdicem nemo etiam paraſitus ei non antepoſuerit. Vt aluũ autem ſubducat, ante cibum, vel à cibo proximè deuoratur: hoc autem & in aloe & in cæteris medicinis fieri peſſimum ducebat Paulus, cùm cruditatem maximam procuret, locóque concocti humoris educti crudus inſtauratur, nec ſine virium detrimento, quod à ratione ſumit initium. Nam non aliter ſubducitur aluus, quàm aperto piloro, atque ita mora in ventriculo non contracta incoctum alimentum tranſit in venas: extrema enim morula, quam cibus in ventriculo ad concoctionem contrahit, eſt horarum octo, vt dicebat Raſis. Non igitur hoc meo iudicio flocci faciendum erit incommodum, quo tamen deterius agitur, ſi more quorundam catapotia, & in ardorem febrilem, & in tabem membrorum addentia propinentur. Minore enim nocumento vitato, deterius introducitur.

Manna quidem antiquæ innocentiæ memor nullum videtur ſenſibile inducere nocumentum. Verùm ego prunis magis, quàm medicinis aſſimilari puto. Eius tamen natura peruertitur, cùm in malam inciderit ſedem, nec verè quid eſſet, Serapionem cognouiſſe credo, ſermonis breuitate, & varietate.

Roſas nemo ſimpliciter offerat. Ad lipothomiam enim vſque ducunt: aliquando ventriculum ſubuertunt. Aqua caſei ſyripus commiſtus propitius eſt.

Violæ vt minus habent vitium & vis aſtringentiæ, ita à nullo ſolæ exhibentur.

Fumiterræ ſuccus eſt in vſu ad mundandum ſanguinem, veruntamen ventriculo inimicus eſt. Nam omnes ſucci præſertim

hic

hic eum offendunt, quare ab eorum administratione cauendum est: subuertunt, laborem præstant, concoquendi vim minuunt, quod & si Galeni inuentum sit, attamen experientia quisque doceri potest.

Quæ soluunt & dulcia sunt, emundant sanguinem, vt manna, cassia, & thamarindi leniunt pectus, si alio sapore non inficiantur, vt manna, & mel & cassia. Renibus omne leue auxilium laxandi propitium est, vt violæ, aqua lactis &c.

Thamarindi stuporem dentibus inferunt, ventriculo nocent.

Mirabolani rugas visceribus & obstructiones inferunt: quanquam in seruanda iuuentute, non aliud sit melius medicamen.

Aqua lactis leuis virtutis est, flatus inducit, tardè operatur.

Nec ignoro horum minima fore nocumenta vt rhabarbari, cassiæ, mannæ, rosarum, violarum, fumiterræ, seri: attamen si iuuamen insigne procuraueris, multiplicata exhibitione, vel multitudine, impossibile erit damna occultari.

Sene mundat sanguinem, & iuuentuti seruandæ, & coloris bonitati manifestum præstat iuuamentum, raróque vtentem febre acuta corripi videbis. Nihil minus stomacho nocet, & tædium in operatione affert, capitis dolorem aliquando mouet, nec iure gallinarum tollitur nocumentum ventriculis pituitosis: quidam iulep violato, cremorem temperabant, minúsque molesta erat, videbatúrque insignis medicina.

Absinthium sanguinem à bile mundat: hoc enim eius proprium est, Serapione teste. Per se sumptum tamen & odiosum & inutile, ex succo etiam damnosum.

Ius galli nullo insigni iuuamento præditum video. Quòd si nitrosi plus habuerit, laxabit quidem, sed magis ventriculo oberit. Si verò iuuenis animalis, insipidus potus est: velut & pruna, cibus: verùm & si molliendo feces aluum fluxilem reddant hæc omnia, non tamen à ratione ptisanæ dissentiunt, nec de ventrem mollientibus dicere propositum est. Differunt enim hæc ab omnibus aliis vocatis medicamentis, quoniam non subitò, sed plurimum post tempus liquidiores feces reddunt, nec cogunt alimentum incoctum descendere: talia etiam sunt blitum, mercurialis, cerasa, oleum cum cibo sumptum, & plura huiusmodi.

Sticados trissagonnæ & eupatorium absinthio plus sunt nociua, & minus in vsu. His enim herbas solas propinantes neminem vidi. Frustra igitur de his sermo habendus est.

Lupulus quidem in mundando sanguinem plurimis fumoterræ anteponitur: nam humidus est, ille verò siccus. Humidas autem & frigidas medicinas solutiuas incolumiores aliis credendum est, quoniam suæ operationis sunt moderatrices, & nocumentum tollunt. Verùm non est in lupulo à cibo virtus aliena: quotidie enim manditur, & per se sumptum nihil operatur.

Psilij mucilago infrigidat vehementer, sed parùm soluit.

Capillus veneris parui iuuamenti est in laxando. Noster nec in hoc nec in alio virtutem habere videtur, ita vt nemo hæc sola propinare audeat. Quòd si quis experientiæ causa tentauerit, medicinæ calumniam, & imperitiæ sibi inferri videbit.

Nec tamen Mesue authoritas in his multùm te moueat, qui aquam lactis, & pleraque alia sine detrimento esse credit. Nam experimento res aliter esse deprenditur, ita serum calidum & siccum, Galenus frigidum & humidum dixit, ille nullo cum damno, hic verius duplici nocumento. Itaque consultius fuerit de simplicium natura Dioscoridem, Oribasium, Galenum, Serapionem, Rasimque intueri, cùm etiam Principi duntaxat in parte modica fides sit tribuenda.

Inter autem ea, quæ minimè ventrem soluunt, glycytizæ ratio habenda. Primò est suauis gustu, vnicum doloris ventriculi solamem, Zoar teste: renes purgat, sitim extinguit, temperamento proxima est gutturi, & faucibus leniendis præstantissima, famem tollit, vt dicebat Dioscorides, sed & ipsa multiplici ratione damnanda est. Namque primò veluti inuidente natura factum est, vt ab eradicatione paucissimis diebus seruari possit, ne noxam & cariem contrahat, qua nil in terrenis fœtibus deterius censuit Cato lignis, radicibus, terra, lapidibus. Quid igitur tam præcoci senecta statui de ea potest, in qua iuuentæ initium marcidæ senectæ copulatur. At nec in pubertate innoxia est: tollit enim famem, Plinio dicente, Soluunt famem butyrum, glycyriza, hippate: igitur nónne eam etiam, quæ opportuna est, tollet? Nam butyrum ex eo genere est, quod etiam fastidium inducit: cuius ratio in promptu est. Nam quæ verè famem tollunt, nutriunt copiosè: at nulla radix impensè nutrit, Galenus citetur. Igitur non ex glycyriza fames rectè amputabitur, sed fastidium potius inducetur: non tamen par ratio sitis sedandæ fiet. Nam ea verè humido eius succo mitescit. Aliud etiam succurrit nocumentum. Nam ea si lignosa edatur substantia, reclamabit Galenus neque alimentum, nec medicamen bonum esse posse: si verò succus, aut decoctum, vnum quidem obstruit, aliud autem minimæ virtutis: multo enim eo pro potu perpetuo in podagra vsos fuisse vidi. Igitur non nisi ad faucium labores præstans erit, sed & in hoc ratio habenda est. Si enim manditur, tantùm abest à ventriculo viscus, vt nullo sit hoc modo sumpta pectori auxilio. Connumeratur enim inter causas incurabilis phthisis viarum longitudo, vt neque valida remedia per cibum potúmue sumpta in causa pulmonis curandi sentiantur. Si verò masticetur, plurimùm persæpe humoris ad fauces contrahit, quàm vel soluat, aut concoquat. Quinimo medicorum commune præceptum est, eos, qui faucibus laborant, à masticatione abstinere debere. Patet igitur tantùm in ecligmate sumendam, præsertim cùm non multa in capite materia resederit, sed ad fauces acris, vel salsus humor descenderit, aut musculi laringæ obriguerint. Hac enim in causa, Galeno docente, summum præsidium expertus sum eam esse inter simplicia.

Camemillam

Camemillam haud folam vnquam vidi foris exhiberi:parum enim vt nocet,ita minimum conducere folet. Extra oleum administratur: intus tamen cremorem eius, aliquando decoctum, nunquam fuccum vidi propinari. Tres infunt ei præcipuæ virtutes, doloris fedatio, maturatio & calefactio fine attractione manifesta: attamen attrahit occulta attractione. Tertium eft,quòd confert omnibus vifceribus fub peritoneo contentis: hoc tamen oleo eius præcipuum eft. Itaque laudem hoc fimplex obtinetinet inter omnia fingularem. Verum nec omni noxa carere quicquam poteft. Nam intus affumptum ventriculum deiicit & laxat:eft etiam in potu abominabile,calefacit etiam cum fubtilitate,vt augeat bilem,&c.

Omnium igitur medicamentorum innocentius eft ferum,fecundum manna, tertium rhabarbarum. Indiget ferum præcipitatione & flatus difcutione: manna robore folutionis.Eft tamen & cibus:at rhabarbarum confirmatione & fubtiliatione,ac caloris remiffione. Inter alia autem fimplicia liquiritia,& camemillo, nullum aut innocentius, aut plurium iuuamentorum inuenies medicamen. Hæc igitur de his dicta fufficiant. Reliquum eft, vt aliam rationem inducamus vtilitatis: venia enim omnibus fimplicibus nocendi data, vel occafione fublata,funt tamen compofita fimplicibus præponenda, cùm etiam æqualis fuerint virtutis: vnde Auenzoar ipfe, Medicina compofita cùm æqualis fortitudinis fimplici comparata fuerit,fortius operatur, ac non folùm in primis, fed & fecundis ac tertiis virtutibus, cuius caufam quinto colliget. Auerrois affignare nititur. Quòd fi ita eft,quis fanè tam ftupidæ mentis fuerit, qui compofitam medicinam fimplici non prætulerit?cùm non folum innocentior, & fuauior, & fed ad tollendos morbos præftantior fuerit.

Extremam igitur nobis fupereft partem diluendis obiectis impendere,vt citra difcordiam & animi trepidationem propofitæ conclufioni acquiefcere poffimus.Illud fanè nos meminiffe operæ pretiū eft, cuius ab Horatiano moniti fueramus, fic commodum medicinæ officium impendendum, vt cum fufceptam caufam curare ceperimus, alia non creetur. In hoc quidem aliquorum etiam nunc medicorum peccatum eft, antiquitus verò frequens & manifeftum. In quo quidem Catonem tantum infaniffe referunt, vt proprium filium cremore caulium occiderit. In hoc etiam peccato Plinium & Horatianum fui præcepti immemorem fuiffe palàm eft, quanquam quartus ille liber ad Euporiftum potius fabellarum, quàm medicamentorum videatur. Scribonium etiam Largum in hoc errore fuiffe comperio. Nam longè diftant valentiffimum medicamen effe, vel innoxium. Primum fimplici non deeffe palàm eft: fecundum verò adeffe impoffibile. Igitur fi non folum rectè & validè, fed & tutè, quod Galeni præceptum eft, morbum curare volueris, vel fimplicibus emendatis, vel compofitis medicamentis cura procuranda eft. Quòd enim fimplicia ad curandos affectus validiffima inueniri poffint, concedo. Quòd innoxia, nequaquam. Itaque gentianæ vfum, vt mirabilem credo,ita folitarium non folum infuaue valde, fed& noxium puto. Ligno Indico non parua iniuria ventriculi manet, vnde multos fcio eo curatos fecundum ventriculum ab elephantiafi pofterius longè deterius, quàm argenti viui inunctione habitos, maximè eos,quos fecundū naturam prius frigida pituita exercebat.Eodem modo aquas thermarum,quoniam mifcere non licet, non parua fequuntur nocumenta, vt quofdam hydropē occupatos earum potu viderim: cùm tamen egregia fint iuuamenta, ab earum vfu abftinere non licet. Nemo fanè, quòd nocent, ignorat, verùm iuuamenti magnitudo vfui conciliat. Quamobrem ficut imperiti medici effet in neceffariis caufis,ob aliquod detrimentum, earum vfum effugere, ita imprudentis & male fortunati,in leuibus caufis ipfas exhibere. Aquæ tamen Indici, ebeni, cinamomum adiicito: fic enim & velox operatio & fortior & mitior, & minus nocua erit. Nec tamen exiftimare conuenit, fortibus vnquam fanatos morbis his,qui nunquam affecti fuerint, pares effe. Sicut nec lignum, quod per fe rectum natum eft, ei qui multiplici flexione ad rectitudinem deductum eft. Facit enim illa multiplex flexio, vt vires ac robur ligni, imò etiam compago ipfa aliquatenus foluentur. Tutius igitur fuerit à morborum inuafione fe cuftodire, etiam quòd certa fanitatis fpes non defit, nec fanationis incommodum adnumeretur. Quæ verò de thermarum aquis experimur,ea funt non abfimilia his, quæ ex aquis fimplicibus quotidie fiunt iuuamentis. Ex acutis enim febribus plurimos fanaui folo aquæ fimplicis potu:non tamen negandum ex interiore non pariter lædi, videtúrque huius neceffarius vfus magis, quàm vtilis. Rhabarbari tamen recordatio, fi Auerroi creditur,plus omnibus medicamentis nobis negotium indicit.Nam cùm multorum medicamentorum vires egregias complectatur, non tamen fimplex medicamentum refert, fed compofitum. At quia non arte, fed natura compofitum eft,ideo nec ipfum per fe omnino innoxium eft. Deterius tamen nocumentum puto effe ficcitatem immodicam, cætera tolerari poffunt,& fi non laudati,nec in hoc naturam quifpiam accufet.Nam cùm cottum & lanam, & fericum nobis parauerit, non propter id venit accufanda, quòd non veftes ipfas formauerit. Nam res ipfas nobis natura conftituit,modum nequaquam, naturæque opus eft medicamina parare,artis verò ad vfum accommodare. Sic liberalium Principum eft dona populis concedere, iuftitiam adminiftrare, non tamen ipforum eft fingula cuique, fed magiftratuum diftribuere. Non enim diuinitatis aut nobilitatis eft argumentum fingularium curam gerere, fed fummæ humanitatis, qualem in noftro principe experimur. Hac enim virtute in homine fummæ authoritatis nil præftantius inueniri poteft.

SECTIO TERTIA.
De Admirandis curationibus, & prædictionibus morborum.

CVRATIO PRIMA.

De Atra bile & lepra.

HVNC librum in Catalogum cæterorum non solum ob paruitatem ascribere neglexi, sed quòd antea pars fuerit libri de libris propriis. Nunc postquam eam tractationem ab illa seiunxi, visum est, vt breuiter, quæ mihi in arte contigerunt mira, enarrarem: Galeni exemplo, in libro de Prædictione ad Posthumum fretus, imò illum potius imitatus.

Cum ergo Mediolanum sub finem anni 1534. rediissem, inops & omnium egens, quò me fortuna compulerat (neque enim solùm in collegium receptus non eram, sed etiam ab illis oppugnabar, grauique omnium, Fato quodam, inuidia laborabam: non amici, non res, non affines: sed ab omnibus desertus, illum Sinopensem Diogenem imitari, imò potius referre videbar) forte fortuna obtigit, quòd Cauenagus ad curam Principis accersitus, dimisisset eos phratrios, qui Canonici vocantur (sunt autem in eo genere monachorum, nam & Monachi à quibusdam appellantur nobilissimi) atque illi medicum quærerent, Franciscúsque Gadius tum templi collegio præpositus, quadam antiqua familiaritate mihi notus esset, suadente etiam Cauenago ipso, me pro collegij illius medico eligeret. Ipse autem loci antistes Gadius, tum iam biennio toto & atra bile morbo, & Græcorum lepra detinebatur: nec vllis auxiliis, quanquam à clarissimis viris curatus, leuari, nedum sanari potuerat: adeóque eum morbum molestè ferebat, vt dicere soleret, malle se mori, quàm tam grauiter affligi: hortabatúrque me, vt etiam periculosa tentarem remedia, quandoquidem secura nihil profecissent. Verùm felicior fui ego, quàm illi expediret. Namque ptisanæ vsu assiduo, & cardium testudinum, leuissimis alioqui medicamentis, salis interdicta consuetudine, eum sex mensium spatio ita ab vtraque affectione curaui, vt nunquam postea nec atra bilis ex mœrore animi, nec scabies ex mora sex annorum, quibus in Diomedea insula captiuus superuixit, redierint. Sed vt dixi, expediebat illi vt potius Themison aliquis fuissem, quàm Hippocrates. Septimo enim pòst, aut ad summum octauo anno, qui rex vocabatur apud suos, ab eisdem captus, misera multa primùm passus, & sub terram viuus defossus, vt crimina fateretur, tandem in vinculis in excelso atque edito loco animam reddidit.

CVRATIO II.

De Antiquato vlcere cruris, cum aliis symptomatũ.

DEinde cùm in vrbe esset Branda Scotus, frater Octauiani illius amici nostri, & ipse mihi familiaris, deduxit me in viam Sozzæ numeratæ. Vbi ingressus ad mulierem natam circiter annos triginta, quæ iam tredecim (vt ipsa referebat) annis super cathedra sedebat, quoniam vlcus in crure sinistro patiebatur, quod etiam tabefactum erat, atque debile adeo, vt nullo modo se sustinere posset. Erátque in ea tabes alia quædam totius corporis, & dolores per cuircuitus eam vexabant, vocabatur Martha Motta, quæ etiam nunc viuit: cùm iam exacti sint anni plusquam viginti, habitátque extra portam orientalem, nunc marito coniuncta. Eam curare aggressus, biennij spacio sanaui, atque in posterum ambulauit: núncque crus elongatum est, non tamen adeò vt non claudicet aliquantulum: peperitque filium, quamuis parum superuixerit. Dices, quomodo laborabat quadruplici morbo? corruptione, & retentione mensium, febre inordinata, qua etiam corpus siccabatur, contractione neruorum vlcere. Menses prolicere tam inueterato affectu non potui: sanguinem, fumaria, & lupo salictario, & aqua lactis, victúque humidiore meliorem effeci: vlcus ob id sponte sanatum est: neruum extendi in vnctione pinguedinis asini, & fotu vinaciarum sensim curaui reparare, quod longo temporis cursu corruptum fuit, aut vitatum, aut tabefactum.

CVRATIO III.

De Melancholia & comitiali morbo.

CÆsarem Palauicinum, aliúmque nobilem ex oppido Gallarati, melancholia & comitiali morbo alternatim, quorũ vnus iam quindecim diebus (cum febre, Palauicinus alter iam sex mensibus, sed sine febre, verùm cum clamoribus) laborantes, & frustra à medicis vexatos, somniferis lotionibus capitis, & solo potu pulueris chrisolithi ex vino, in octo dierum spacio sic liberaui, vt nunquam morbus redierit.

CVRATIO IV.

De Tabe simplici.

EX tabe autem simplici innumeros sanaui: atque inter reliquos filios duos fabri lignarij, qui apud portam Tonsam habitabat. Erat autem præter victus moderatam rationem, ex pane cocto cum seminibus peponum contusis, ac colatis, aut ptisana, cochleis, cancris, testudinibus & potu vini albi, vnicum hoc præsidium: Sanguinem suillum, & cochleas purgatas, & ranas cum germinibus rubi in balneo Mariæ destillabam, & aquæ huius pro ætate quantitatem dabam, donec pingues efficerentur. Sic etiam sanaui filium Iacobi Mariæ Astolphi, tabellionis summæ fidei, amicique nostri.

CVRATIO V.

De Pthoe exquisita, & sanguinis sputo.

AT verò ex pthoe exquisita non nisi vnum seruasse me memini, Iulium Catium, institutorem iunioris ætatis Principis Mantuæ humanioribus literis: is perfectè sanatus est. Fuit autem cura longa & artificiosa. Et præter victus rationem humectantem & exquisitam, lutique Samij (quod nunc vocant Armenum) vsum, aquæque destillatæ per balneum ex foliis aristolochiæ & consolidæ seu symphyticum vinaciola & lichen, non satis memini an aliud addiderim præter rubi rosarúmque germina, aquas etiam calidas Veronensi ex agro Caldæræ vocatas exhibui. Ita seu diligentia, seu bona fortuna quadam & sua & mea vsus, sanatus est. Nec ignoro nunc multa posse addi: aloes succum in distillatione, & galliopsis radices, & vulpis pulmones, & lutum armenum: quod & tunc addidimus.

Verum qui non curati sunt, sed diu protracta sit vita, plures fuere: Donatus Lansa, Hieronymus Tiboldus, & Franciscus Serius, aliique multi: sed horum trium, quorum & miraculum & exitus idem fermè fuit, historiam narrare decreui. Donatus itaque Lansa pharmacopola erat è regione templi Scalæ, vir probus, & musicus: & ob id Leoni Ogiono Musico, & qui me ea in arte instruxerat, maximè notus. Cum hoc aliquando transibam ante tabernam Lanzæ: atque ibidem paululum moratus cum Leone, verba forte fortuna de cura Pthoes habebam: ille autem ex taberna cuncta (vt postmodum intellexi) obseruabat, quæ dicebam. Vbi sermonem absoluimus, rogat me vt paululum in taberna conquiescerem, auditurus quæ narraret. Ibi omnia apperuit, & sanguinis sputum, & saniei, & febriculam, & extenuationem: rogat, vt si quid auxilij haberem, impertirer, haud ingratum futurum beneficij accepti. Itaque copiosè de omnibus disserens, adeò illum iuui, vt se sanū apud omnes prædicaret: sputum tamen sanguinis non omnino cessauit. Hieronymus verò Tiboldus mercator, ad tabem natus, macilentus & alatus iam pluribus mensibus iacuerat in lecto, & pro deplorato habebatur, quòd saniem haud dubiè multam quotidie expueret, & consumptus esset totus, nec cartilagines integræ illi erant. Sed & hic reuixit, & impinguatus est, filiámque ex vxore suscepit. Sextius autem, cùm illi iam duo fratres ex eodem morbo periissent, ad extremum consumptionis deductus erat: sed hunc non potui efficere vnquam, vt febris putrida relinqueret. Quamobrem vix tribus annis superuixit, & morbi vi absumptus est demum: reliqui longiore tempore, & non sine causa obiere. Lanza enim post quadriennium, dum prætoris familiam effugit, è fenestra saltu se deiecit. Inde diu latuit in piscina: vnde cùm nec sic nisi iam diu à febre correptus, sibi prospexisset, quadriennio pòst obiit. Tiboldus autem totus è pluuia madidus, noctem in alea consumpsit, vnde cùm febri correptus esset, nec ego adessem, diu atque diu conflictatus, ac frustrà nostrum implorans auxilium, qui tum Papiæ degebam, quinquennio postquam releuatus erat, periit. Verum dices: Quibus nam remediis leuati sunt? Iisdem, quibus Catius sanatus est.

Sed à sanguinis sputo, antequam prorsus tabescerent, multos curaui ac liberaui: Ambrosium Seronum, militem strenuum, cui haud dubiè vas in pulmone ex distillatione iam quatriduò disruptum erat: Aloysium quoque Pusanium tum adolescentem, qui etiam nunc viuit: & Cæsarem Bozium, cuius duo fratres proximis antè diebus eodem morbo absumpti fuerant. Cura fuit, qualis à Galeno describitur in Quinto Artis curatiuæ: hoc vno addito, quòd super renes lintea madefacta in succo plantaginis imponebam. Quo etiam auxilio curaui Ambrosium Castanum, virum propè septuagenarium, qui libras sanguinis supra decem euomerat: núncque etiam, cùm multi anni interiecti sint, viuit.

CVRATIO VIII.

De Phthoe febre, tussi, sputo puris, & spirandi difficultate.

SAnaui & neptem adolescentulam à Pontificis libellis, Datarium vocant, Francisci Altiati, postquàm velut phthoe pessima laborantem ipse ego pro deplorata reliqueram. Aderat febris vehemens, spirandi difficultas, maxima tussis, puris sputum copiosum. Itaque cùm cætera præsidia non valerent, iussi vt sola ptisana pro cibo vteretur, aquáque cum saccharo confecta: acciperet autem singulo mane vncias quatuor decocti caudarum & chelarum cancrorum in aqua hordei, cum drachmis duabus sacchari: conualuitque perfectè, & sanata est. Hoc eodem auxilio multos admodum curaui,

raui, qui integræ sanitati restituti sunt. Erat autem illa, filia vnius qui ex phthoe vera obierat.

CVRATIO IX.

De Empyemate.

EX pessimo autem empyemate, à medicis egregiis derelictum iuuenem, Adrianum Belgam, optimorum morum. Nam neminem illo gratiorem expertus sum. Erat autem à libellis Don Alfonsi Pezoni, regij quæstoris. Hunc itaque febre, tussi assidua, sputo saniei, difficultate spirandi laborantem, miris modis curare aggressus sum anno abhinc quarto: coactúsque sum sanguinem mittere, quòd magis periculum, quàm etiam morbum vererer. Inde testudinum vsu, & syrupo etiam ex illis confecto, exquisitáque victus ratione (in qua alij medici non obseruanda peccauerant, carnes & oua concedentes) tandem eum liberaui sic, vt vxorem duxerit, & nunc etiam sanus, mei memor viuat. Vsus autem sum in eo destillatis aquis, cuiusmodi supra docui: tum decocto ligni Indi, cum humectantibus & expectorantibus, melle siquidem, altheæ, & symphyti radice, scabiosa, glyziriza, foliisque longæ aristolochiæ.

CVRATIO X.

De Summa tabe cum fluxu ventris.

QVæ verò contigerint in hoc genere morbi in filiis Laurentij Gadij, tempus est vt exponam. Hic tabellio est. Contigit autem anno, ni fallor, 1546. vt duo filij morerentur ex simili fermè morbo. Ad tertium autem adolescentulum vocatus, qui & ipse eodem morbo laborare videbatur iudicio parentum & domesticorum, cum iam fluxu ventris & tussi & summa tabe detineretur, iudicaui celerrimè moriturum. Itaque cum alij quatuor filij & ipsi eodem morbo detineri viderentur, territus pater, quasi de veneno suspicabatur. At ego verecundè petij, vt cùm mortuus esset, qui iam grauiter laborabat, liceret corpus dissecare, vt aliis prospiceretur. Annuit pater, dissecuimúsque. Sed hac in cura & actione aderat Franciscus Peregus medicus. Peracta est res: inueni in iecore pustulas sicut ciceris grana, candida, rotunda: in pulmone quoque alias, & partem oblongam liuidam atque fuscam. Ex quibus coniectura assecuti sumus, non esse venenum, curæque modum. Itaque hac ratione seruati sunt omnes, qui superstites erant filij, & nunc etiam viuunt. Curatio autem fuit cum refrigerantibus & humectantibus, & vsu sacchari rosacei assiduo.

CVRATIO XI.

De Distillatione & febre continua.

IN simili casu fuit filius legati Reguli Mantuæ, puellus decem circiter annorum: cui olim confracta caluaria, magnáque parte ossis, capitis extracta, destillatio & febris continua adeò vrgebant illum, vt ego quòd esset illustris viri filius) iusserim primos ciuitatis medicos aduocari. Qui vbi superuenerunt, nullam spem superesse concludebant. Itaque hoc videns, & solus in cura relictus, nouam curandi rationem inire cœpi: & humido victu imperato, ab ouis & carne abstinens, mélque destillans, ac rorem Syriacum (quoniam & illud adiectum erat incommodi, vt medicamenta omnia respueret) 40. dierum spacio illum plenè sanaui.

CVRATIO XII.

De morbo Gallico, hectica, duplici tertiana, & aliis.

VIrum quoque Illustrem Franciscum Inaram Hispanum, præfectum stipendiis bellicarum machinarum, qui iam quinquennio perpetuo, magno patientiæ exemplo non solum morbum Indum pertulerat, sed à diuersis medicis excarnificatus, & pecunia magna spoliatus (referunt enim, supra mille aureos coronatos in medicos consumpsisse) nihil iam reliqui habebat. Erat enim hecticus, duplici tertiana laborabat, vlcera in capite serpentia & insanabilia: nec ossa detraxisse profuerat: vigil, tabefactus totus, ac cum gipseis tuberibus in cruribus variis doloribus conflictatus, nihilominus vnico præsidio vini Indici ligni, diebus in octuaginta, in quibus totidem accepi coronatos, planè plenéque liberaui, restituta carne, colore, viribus, vt postea plures susceperit filios, & nunc beatus viuat. Porrò Indici vini descriptio hæc fuit: Vinaciola optima, cortex eius ligni in puluerem redactus, cinamomum nostrum, garyophyli, lachrima abietis lota, rosmarinus, saluia, S.sampsuci, thlaspi, buglosa, borago, melissa, radix ænulæ, stæchas, betonica, camepythys, santhalum, sulphur non expertum ignem, sena, cyclamen, colocynthis, caphura, mel, serapium è fumaria, modò è succo, modò ex infuso cum rore, thus, elleborus, cardamomum maius, piper, eupatorium, xiloaloes. Prandebat passam vuam edens, cœnabat comedens elixum pullum & panem in iure intinctum, sumebat tum vuas passas. Verùm hæc multo post scilicet post reditum è Scotia.

CVRATIO XIII.

De Spirandi difficultate.

AD temporis ordinem reuertor. Cùm in multos sola spirandi difficultate laborantes incidissem, omnes quidem sanaui, sed paucissimi permanserunt in ea sanitate. Verùm vbi reciderunt, mortui sunt. Inter quos fuere Iacobus Zampana sacerdos, & Prothasius Roellus. Hi cùm primum ex eo morbo eò peruenissent, vt iam pollinctores & funus pararentur, reuixerunt, & plenè curati sunt. Sed Prothasius Roellus, cùm fessus & inflammatus ab exercitio, in templo Diuo Laurentio dicato diu quieuisset (est autem frigidissimum, etiam æstate media) correptus à febre, non potuit à me liberari: sed pulmonibus totis putrefactis, & per sputum reiectis, periit breui. Zampana prandebat hora decimaoctaua: & cùm bene perpotaret, ante vesperam cœnabat, cùm tamen sexagesimum excessisset annum. Ob id denuò reuertente morbo, non potuit amplius curari. Oportebat ergo per annum huiusmodi homines à morbis adeò sæuis liberatos, victu conualescentium regere, & sub arcta regula continere, tum maximè quòd senes essent. Indicio est, quòd Elisabeta Pagnana patricia, ex diuturna spirandi difficultate à me sanata, nunquam recidit. Curaui autem illos, victu tenui, vsu mellis, & decocto ligni, cum his quæ cum lenitate quadam siccant: velut isopo, thymóque: nec brassicam in cibis abhorrerem. Clauenzanus autem adolescens, nomine Iacobus, qui iam per septem annos spirandi difficultate laborabat, frequentibus & longis sæuisque accessionibus, desperatus ab aliis medicis, à me in duobus mensibus plenè sanatus est, factúsque pinguis: sed alia ratione. Dropace enim Pauli ad coxendicum dolores, addito melle anacardi, superimposito suturæ coronali, vna die fermè libras duas aquæ detraxi. Inde sequentibus diebus idem actum est, sed non tanta defluxit aqua: sicque liberatus est. Existimo cantharidas idem posse, quod anacardi mel & euforbium etiam. Miscebam etiam elaterij granum vnum vnciis tribus lactis, iubebámque eo tanquam errhino vti: & conduxit multùm. Atque hæc omnia prius præpurgato corpore, cum catapotiis, siccatóque victu tenui, sed humido tamen, parúmque alente, tum decocto Indici ligni pro potu exhibito. Periit hic iuuenis aliquot post annis, licet ab eo morbo prorsus liber, ex acuta febre. Existimo eum indiguisse victus ratione certa, & exercitatione diuturna in libero aëre, quòd cerebrum ab immodica intemperie liberatum, non bene ferret tantam mutationem: tum maximè, quòd (vt dixi) iam diu ea detentus fuerat. Qua etiam ex causa Octauianus Robia, à Senatus libellis, ab Indica lue ad mortem oppressus, cum summis vigiliis & tabe vltima maceratus, à cibis abhorrens, & febre putrida laborans, quamuis semel liberatus, quòd à liberatione immodicè se fructibus horariis repleuisset, quamuis ob iuuentutem non perierit, diu tamen conflictatus est: & recidit in eosdem ferè morbos, licet non adeò sæuos. Alij verò, qui à lue Indica à me liberati sunt, sine numero sunt, & quotquot penè voluerunt liberari: quòd illos diligentius monuissem, in sanitate recuperata permanserunt.

CVRATIO XIV.

De Renum calculo.

DOnato autem Lanzæ erat patruelis Simon Lanza, qui cum iam duobus penè mensibus renum calculo laboraret, irritis auxiliis, iussi vt inuncta manu cum oleo liliaceo, quis secundum vreteras eam deduceret, appositis etiam cucurbitulis supra natem lateris doloris: intráque tres horas lapidem satis magnum, vt postmodum apparuit, detrusit in vesicam. Sequenti die, vino è radice graminis epoto (quod etiam in antistite Phratrium canonicorum, & Hieron. Gorla mercatore pannorum profuit) lapidem eiecit, & liberatus est. Idem anno sequenti frigidus totus cum esset, & sine pulsu, ex assumptione catapotiorum perperam à medico magni tum nominis, sed satis imperito assumptorum, rursus ad vitam restitutus est, iuribus pullorum, abstinentia ab omni cibo, clysteriis leuibus pinguibúsque, & calefactione extremitatum.

CVRATIO XV.

De Opisthotono.

LAborabat itaque multum Donatus Lanza, & beneficio proprio, & experimentis in agnatum suum atque alios, vt nomen meum omnibus innotesceret, & vt in ciuitate inclarescerem. Itaque cùm relicta taberna pharmacorum in domum Francisci Sfondrati se contulisset, qui vir & senator erat, & secretioris consilij, & multis nominibus dignus: fortefortunà contigit vt per eosdem dies puellus, *ni fallor*, septemdecim natus menses, febre ægrotaret. Aderat autem Lucas Cruceius, famosus medicus: dixerátque non esse periculum. Decimo tertio die superueniente, comitiali morbo subitò correptus est. Aduocatur alius celebris medicus: hæret, & meritò. Nam in decretorio die aduenerat, & à febre, erátque admodum validus affectus. Tum Donatus persuadet patri, vti me aduocet. Ille vt videbat periculi magnitudinem simul, & alterum medicorum deceptum, alterum hærere, misit statim ad me: non inueniunt. Paulò pòst bona quadam fortuna rediens domum, intelligo me vocari. Accedo illico, non solum quòd vir illustris esset Sfondratus, sed quòd etiam de

me

me bene meritus. Ibi inuenio medicos: respicio puerulum, animaduerto contortum collum retro habere. Dico coram omnibus, laborare alio morbo, etiam grauiore, quam comitiali. Quærunt quo? respondeo. Opisthotono. Ad vocem insolitam omnes silent, coniiciuntque in me oculos. Tum Cruceius exponit, quid hoc nomine significetur: deinde rogant, quare id dixerim. Tum ego puerulum attolli iubeo: vident retortum collum retro velut arcum, nec hoc contentus, admoneo vt conentur dirigere: nihil proficitur. Tum Cruceius, vt erat vir minime malus, seu numine impellente, inquit: Ecce non est similis Hieronymo in dignoscendis morbis. Ad hæc verba obstupuerunt omnes, vt qui scirent quanta apud medicos laborarem inuidia. Tum pater: Estne modo auxilium huic morbo? siluerunt socij. At ego, ne gloriam partam scientia artis, fortunæ arbitrio committerem, respondeo: me tentaturum omnia, nihil posse polliceri, quod morbus natura lethalis esset. Medici reliqui coniiciunt totum onus in me, ne si puer interiisset, quod scirent notum omnibus esse quam mihi aduersarentur, ego in illos culpam reiicerem, postquam iam persuasum esset astantibus me solum, morbum agnouisse. Hac igitur in parte fortunam propitiam habui, sanauique puerum, & satis breui: qui nunc à dignitatis cuiusdam nomine Baro vocatur. Itaque ex ea hora tantum gloriæ mihi accreuit, vt si vel integro anno Sfondratus Mediolani mansisset, omnes ciues ad me confluxissent, atque ita breui primum locum inter medicos nostræ vrbis obtinuissem. Sed Deus qui me ad maius munus vocauerat, effecit, vt nondum expleto bimestri spacio Sfondratus abierit: & interim etiam mortuus est Donatus Lanza. Tantum tamen mihi profuit hoc factum, vt nunquam deinceps coactus fuerim cogitare de moderando expensas, sed vt pro earum magnitudine laborem augere vellem. Quæris, quomodo sanauerim? tribus auxiliis? Breuiter dicam: abstinentia à carnibus, vino, & ouis: linteis in oleo camemelino & liliaceo perpetuo impositis ceruici, partibusque, quæ contrahebantur: & medicamento, quod constabat ex Mithridato, & triplo sacchari rosacei, & electuario de moscho, cum margaritis, Hyacinthis, Smaragdisque orientalibus. Id quadam bona fortuna apud me compositum erat. Miscebatur serapium, ex citri seu mali medici succo.

CVRATIO XVI.

De Articulorum morbis.

EX artritide autem & articulorum morbis primum Io. Antonium Scazosum, Io. Baptistam Mareschalcum à Senatus libellis, & filiam Io. Angeli Litrati, tum alios innumeros. Sed iuuat horum trium insigniorum curam narrare. Laborabat ergo Io. Antonius Scazosus biennio arthritide, nil proficientibus medicis. Quem ego exhibitione decocti ex ligno cum betonica, & catapotiis ex hermodactylis, curaui. At Io. Baptista Mareschalus quatuor iam mensibus (eratque mensis ille, quo curare aggressus sum illum, Decembris) cōflictabatur, præterea duabus febribus: vna intermittente altera continua: & quod omnium deterrimum fuit, cibum omnem auersabatur: & fermè immobilis cum esset, merito à medico suo vel pro insanabili habebatur: vel expectandum ver ad curam contendebat, ob idque diffidebamus. Ego enim non existimaui hoc faciendum, quandoquidem affectæ particulæ in dies fiant imbecilliores. Neque enim in humano corpore quicquam quiescit: sed si non in melius proficiant, necesse vt in deterius prolabantur. Itaque colocynthidam in melle coxi puro: mel autem odoratis mistum, velut offam deuorandam dedi: decoctumque interim ligni ex aqua propinans, ante finem hyemis perfectè sanaui, vt nunquam postea in eum morbum reciderit, & adhuc viuit. Filia autem Angeli Litrati iam biennio experta non solum omnes medicos, sed etiam circulatores, sumpserat vinum, aquam, vnctione, & suffumigia ex cinnabari facticio, nec sanari poterat. Dolebant ei crura, ac tremore vexabatur ita, vt totas noctes vigil persæpe duceret, absque spe vt par erat, tot frustra tentatis potentissimis auxiliis. Itaque exhibito vino cum optimo cortice, curandam interim particulam ipsam suscepi: excogitatoque præsidio, quod & causæ morbi & morbo aduersaretur, ipsum confirmaret membrum, lachrymæ ligni magnam quantitatem excipi iussi: qua cum thure, ligno aloes, semine balsaminæ, styrace odorata, cortice citrij mistis, & sæpe cruribus eo suffumigio calefactis (aderat & lapis gagates copiosus) sanata est perfectè, conualuitque. Liberaui etiam Petrum Antonium Besutium, iuxta ædem sacram Breram, non procul à Porta beatrice laborātem arthritide, eisdem pene auxiliis, quibus etiam Scazosum, cum hi à medico suo omnibus in deterius labentibus destitutus esset.

CVRATIO XVII.

De Sciæ morbo.

EX Sciæ morbo, quem inexpugnabilem esse putant, multos liberaui, imo præter Ælum, quotquot in manus meas venerunt: atque inter reliquos, vxorem Hannibalis Crucei, à Senatus libellis, amici nostri, viri præterea eruditi, iacentem cum doloribus intolerandis, & ea parte, qua coxendix afficiebatur, etiam immobilem iam per quatuor menses. Tum mihi tempus anni æstiuum fuit. Aquam igitur ligni, multo admisto agarico, & multa radice pytiusæ, cum gingibere, cinamomo, cardamomo, maiore pyretro, santhalisque citrinis, saluia & rore marino exhibens: cum moderata, non exquisitissima victus ratione, quam ferre non potuisset ob morbi longitudinem

Demum, cùm ex his coxendix non leuaretur, dropace Pauli imposito, perfectè eam paucis in diebus liberaui.

CVRATIO XVIII.

De omnium membrorum contractione.

QVod verò contingit de Gaspare Roulla (vix enim aliter scribi rectè potest, vt profertur (caupone trium tibicinum è regionè arcis nostræ Mediolani, adeò miraculo proximum visum est omnibus, vt multi ad hunc visendum accurrerent. Nam nulla vi humana sanari posse videbatur, antequam per nos sanatus sit. Sed libet narrare historiam. Iacebat iam per annum integrum contractus in lecto, sed supremis quinque illius anni mensibus totus immobilis, non pedem, non caput aut brachium mouere poterat, neque aliud quic quam. Præter dolorem enim ingentem, membra, vt lapis, rigida obduruerant. Et erat media hyems. Constat hunc à me intra quadraginta dies plenè sanatum, non admiratione, sed stupore maximo eorum qui illum viderunt. Alij enim sideratum, alij perculsum diuina ira, alij resolutum, alij dæmone correptum dicebant, ita vt non deessent supplicationes & execrationes. Hunc itaque ita curauimus. Abstinuimus ab omnibus vnctionibus, quorum vsu maximè, non recte præpurgato corpore, in tantam morbi magnitudinem deuenerat. Misimus ter sanguinem, quamuis maxima cum difficultate, quòd brachia contracta essent, nec possent extendi. Indurerat enim, vt dixi, velut saxum aut lignum, totus ceruix, crura, dorsum & brachia. Sed & dum curarem, sæpius de salute desperauit, adeò vt à cura me desistere vellet. Primis enim vigintiquinque diebus non alleuatus est vel minimum. Sanatus autem est cura Mareschalci: sed, vt dixi, ter misso sanguine, non solùm ob morbi magnitudinem, sed etiam quòd ex vitæ ratione & ipso morbo coniectarer, totam sanguinis congeriem corruptam esse. Nec fefellit me vlla ex parte de hac re iudicium factum. Siquidem totus qui exiit sanguis, putridus erat. Remansit tanti mali vestigium, collum obtortum: & nunc Alexandriæ etiam (vt audio) cauponam exercet.

CVRATIO XIX.

De Podagra.

QVinetiam ex podagra & Franciscum Tagainum sacerdotem, amicum meum, quandiu vixit (vixit autem senex) & meipsum, & alios omnes quotquot parêre consiliis meis voluerunt, in perpetuum nullo negocio seruaui incolumes. Ea autem fuit ratio, vt manè solum olus aliquid aut mel cum pane ederent, exercerentur ieiuni, & aluum mollem haberent: summóque studio vitarent, ne absque fame, aut cum cruditate, aut nauseabundi cibum sumerent, vterentúrque vino albo. Medicamentum nostrum ad præseruandum recipit cuper sam, semen bassamine, asphaltum Iudiacum, & xiloaloen, aut cinamomum.

CVRATIO XX.

De Cæcitate.

SEd & cæcitatem in non paucis sanaui, nondum tamen confirmatam, ac præcipuè in illustri antistite Bonromeo: quem cùm non tam morbus, quàm medici excæcassent, curantes oculum, qui nullo morbo laborabat, purgantésque iam debilitatum, eodem processerunt, vt non solùm non sanauerint, sed in deterius deduxerint hominem. Erant autem eius temporis primarij omnes: sed in medendo parùm, vt etiam reliqui, prospicientes Forsan id mirum videri potest: at non est. Nam difficillimum est in regno humano plurimùm habere authoritatis, & in naturæ regno multùm posse. Et rursus impossibile prorsus, in humano atque diuino. Non eadem placent Deo, quæ hominibus, nec quæ hominibus aduersantur, Deo rursus grata sunt. In eodem enim genere sunt & quæ placent, & quibus homines offendimus. Conspirationes, doli, iniuriæ, authoribus ac sociis malorum placent, Deo displicent: his qui vexantur, & patiuntur. Deliciæ autem, inertia, luxus, nobis placent, Deo displicent, & si non offendantur homines. Verùm modum, quo sanauerim, seu potius iuuerim, nunc dicam. Iussi vt abstineret à medicamentis omnibus purgantibus, vt vteretur fœniculo & euphragia, conspicilia etiam perpetuò gereret. A quibus dum ferret, ita leuabatur, vt sine impedimento interim cerneret: sed & in posterum absque illis melius videbat. Hic postmodum fungis malis deuoratis, cùm ego non adessem, periit. Leonem Ogionum, cùm diu conflictatus esset oculorum morbo, medicamento ad parotidas ex cantharidibus apposito, statim multa aqua defluente liberauimus. Indicium curæ fuit, aliis præsidiis non potuisse sanari. A cæcitate etiam, ligni Indi decocto, eruditionis non vulgaris amicum vindicauimus, Io. Antonium Comitem, cùm aliquot mensibus parùm aut nihil videret.

CVRATIO XXI.

De Febre singultuosa, & de continua.

SEd & eundem Ogionum anno præterito ex febre singultuosa, quem aliàs tantum semel videram, sanaui, dum iam excederet annum octuagesimum. Exhibui absinthium, & oleum amygdalinum, & oxymel assiduè. Extra verò absinthij succum, cum oleo amygdalino dulci. Existimaui, vt par erat, membra esse sicca: manum, quæ in illis continebatur, lentam. Alius

item

item seruatus est, quem vidisse dixi, sed ille iuuenis erat: vt quod maximum esse antea putaueram, non esset formidandum. Verum multum interest, quòd singultus cum febre vel antea adueniat vel pòst. Agnetem quoque Claudij Galli (qui solus ex ea gente in nostra ciuitate mercator superest) iam nouem mensibus continua febre laborantem, postquàm extremam sumpsisset vnctionem, sanaui: quanquam sæpe vir suus, Vale, mihi diceret, non posse id fieri ratus. Habitabat tum in via, quæ à templo magno ducit ad Bouleuterium vetus, & nunc quoque tabernam mercium ibi habet. Simili miraculo sanaui Iuliam Rotoram, vxorem Io. Baptistæ mercatoris insignis, laborantem febre continua cum tumore & dolore in hypochondrio dextro: tussi quoque & spirandi difficultate adeò magnis & assiduis & confirmatis, vt vix vno aut duobus diebus superesse posse existimaretur. Ergo diæta exquisita robustior facta, & rursus misso sanguine, & vbi remisit febris decocto propinato ex ligno Indico, conualuit, & nunc etiam viuit: quam tamen repetentibus febribus, vix post triennium incolumem præstiti

CVRATIO XXII.

De Vertigine.

CLementem pocillatorem illustris Principis Bentiuolæ iam non audentem progredi ob vertiginem sæuam, qua incertis horis, sed assiduè corripiebatur, aquæ decoctæ cum ligno Indico, & corticis eiusdem dimidio, tum agarico, stœchade, saluia: betonica, seseli, semine leuistico, rosmarinóque sanaui. Nec in posterum eiusmodi symptomate correptus est. Reddidit hic mihi gratias ingentes. Dolorem capitis quoque annorum viginti septem, in Francisco de Puteis, sacerdote D. Nazarij, mitigaui: cum alij non potuissent. Plurimùm valuit, à pinguibus omnibus, & validis ab Hippocrate nutrimentis vocatis, abstinuisse.

CVRATIO XXIII.

De Febre & Catalepsi

MArtiano mercatori duo filij ægrotabant, quorum natu maior annos natus (ni fallor) octo, post delyrium, sensum, & vocem amisit: aderátque febris & vrina aquosa, & vires imbecilles. Minor natu eò tendebat, sed nondum tanta morbi magnitudine correptus erat: nam natu maior iam decem dies in amentia degerat. Intellexi abscessum esse in capite ex genere catalepsis, cùm deriventur sensus atque motus, proximo affectu sideratorum. Verùm vtrunque sanaui, facilè quidem, vt par erat, natu minorem, difficulter autem maiorem. Summa curationis, quandoquidem aliter parùm proficere poteram, in cucurbitularum sine sanguinis detractione assiduo vsu fuit, & ciborum abstinentia ac somno: cùm alij pessimo argumento & nutrirent abundè, & vigilias imperarent, Galenum & Auicennam de grauis soporis cura perperam interpretantes.

CVRATIO XXIV.

De Quartana duplici.

A Quartana etiam non paucos, sed inter alios filium Bartholomei Cressi Pistoriensis ciuis, cùm iam septem mensibus, eáque duplici detineretur, incredibili celeritate: vt etiam vxorem eius, matrémque, quartana laborantes, ex diarrhœa totidem mensium: ambo enim in lecto iacebant. Cura fuit, vomitibus, abstinentia cibi in diebus accessionis, purgatione cum pharmaco Amechio, inúctione dorsi hora frigoris ex oleo de scorpionibus, & pinguedine anseris, & gentianæ succo. Alios verò curaui succo radicum verbasci, in potu dato.

CVRATIO XXV.

De Vteri antiquis doloribus.

EX vteri antiquis doloribus curaui vxorem pharmacopolæ trium regum: quæ postmodum erga me tanti beneficij memor, semper grata fuit. Viuit adhuc, cum iam à curatione anni circiter vigintiquinque præterierint. Summa curæ fuit, purgato corpore cum his catapotiis. Recipe corticum cassiæ nigræ, cassiæ odoratæ, cinamomi, corticum citri, betonicæ, radicum pytyusæ, zedoariæ, galangæ, & tryferæ magnæ appellatæ. Inungebam locum assiduè ex oleo de lino, liliaceóque: atque ita conualuit.

CVRATIO XXVI.

De Inexpugnabili dolore præcordiorum.

DOlorem diuturnum inexpugnabilem circa præcordium dextrum, cum vomitu biliosorum & crudorum, à Cauenago & Candiano tum celebribus medicis frustra tentatum, in Octauiano Mariano patricio viro, redeuntémque per circuitus, ego solus tandem curaui: sed maximè prandij consuetudine sublata: inde misso sanguine, purgato corpore, decoctóque ligni sancti exhibito. Sed vix intra duorum annorum, ni fallor, spacium (cùm morbus ipse sæpe iam abiisse, & hominem reliquisse visus, rediret) iniunxi, vt à crudis abstineret, & puluinaribus ventriculum & præcordia foueret.

CVRATIO XXVII.

De Vrinæ profluuio & sanguinis mictu.

PORRO ex vrinæ profluuio primùm meipsum, & filiam Paluicinæ adolescentem, & quotquot in manus venerunt curaui, cùm in aliorum manibus omnes perierint, quamuis primarij medici illi existimarentur. Cùm verò quendam coram aliquibus illorum vna fermè die sanassem, qui iam penè per mensem curatus non solùm nihil profecerat, sed penè interierat, admirabantur, cùm tamen res non esset admiratione digna. Abstinebam à purgantibus medicamentis, illi dabant: abstinebam à pinguibus, illi ad eorum vsum hortabantur, dabam vuas passas, admittebant: lentes non admittebant, nisi inuiti: calidis vtebar, illi frigidis: renibus astringentia imponebam, illi verebantur ne conclusa vi, aqua redundaret ad viscera principaliora. Plumam detrahebam, huius non meminerant. Lauabam sæpè pedes, & hoc negligebant. Vinum dabã album, id iure non conuenire dicunt. Prohibebam à cibo exercitationem, somnum iniungebam. Hæc duo solùm cum illis fuere communia præcepta. Cæterùm post hæc inueni, ad huiusmodi affectum auxilium prestantissimum, quod in librum de Secretis retuli. Liberaui & Antonium de Caio, in domo Io. Antonij Maioragij, laborantem ex casu ab equo sanguinis mictu. Hoc non inter admiranda recenseo, cùm morbus etiam ab alio sanari forsan potuisset, quamuis magnus, sed ob auxilij vtilitatem: succo enim radicis eius, quem rauanellum vocant, illum paucis admodum diebus curaui.

CVRATIO XXVIII.

De Dolore capitis cum tussi & difficultate spirandi.

IAm verò quæ contigerunt in Io. Paulo Negrolo, mercatore non vulgaris nominis, quæque toti vrbi nota sunt, tempus est vt commemorem. Tanta enim fuit res, vt plerique obstupuerint, omnibus verò maledicis perpetuum silentium sit impositum. Pertransibo autem breuissimè rem omnibus notam, vt posteri eam sciant. Laborabat igitur hic capitis dolore grauissimo, cum tussi & difficultate spirandi, iam biennio: & vt erat liberalis admodum & ingenui animi, tres medicos, primos ciuitatis absque dubio, aduocauerat: cúmque illi curando nihil profecissent, in eam opinionem (vt audio, idque etiam ab vno eorum accepi) deuenerũt, vt esset phthisicus, & omnino insanabilis. Spe igitur omni destitutus, ad me venit: rogat vt opem afferam. Fuit dies illa Iouis: iubeo, vt sequenti mane operiatur in lecto. Eo ad illum: omnibus benè pensitatis, pronuncio ipsum sanandum, facturúmque vt die Mercurij sequente intelligat se posse sanari. Describo igitur quædam in rem facientia. Sequente die admonet eum pharmacopola Castellinus, vt desistat: tam calida enim esse medicamenta quæ scripsi, vt si eis vtatur, vitæ periculum subeat. Quo consilio id egerit, tibi æstimandum relinquo. Die dominico, cùm diu sortem suam languens defleuisset, decreuissétque abstinere his auxiliis, nec amplius fidere consilio meo: admoneor ab Ambrosio Serono, quem postea (vt superius dixi) ex homoptoi curaui. Accedo ad ægrum: post multa impetro, vt pharmacopola vocetur: aduenit. Interrogo, quænam sint illa medicamenta calida? Tandem, vt breui rem peragam, fatetur se ignorare singula medicamenta cuius naturæ sint: hócque pertinere potius ad me, quod etiam verum erat. Itaque conuictus propria confessione, accersitur alius pharmacopola. Quid plura? die Mercurij accedo ad illum, lætum inuenio. Proh superi, inquit, vera pollicitus es: quomodo tam celebres medicos tamdiu latêre hic morbus potuit? tum ego, Non latuisse puto, inquam, sed quisque iudicio suo vtitur in medendo. Hinc fit, vt ego in te fortunatior sim, alius in alio. Vt verò rem paucis peragam, intra viginti duos dies perfectè sanatus est. Quæris modum? Idem fermè, quo Inara sanatus est. Purgaui illum catapotiis Galeni, ad catarrhum, quinto Methodi: inde ligni Indici decocto, cum colocynthida & aromatibus: detraxique prandium, solum panem bellariáque concedens.

CVRATIO XXIX.

De hectica, arthritide, tabe, hydropisi & vlcere perforante vesicam.

POst hæc vocatus ad affinem suum Nicolaum Siccum, hecticum, arthriticum, tabefactum morbo regio, aqua intercute, & resolutione laborantem, non curaui: sed ita leuaui, vt iam omnibus, præterquam mihi ipsi, sanus videretur. Si voluisset de vita curare, viuere potuisset. Superuixit quinque annis. Fuit mistum curandi genus, in multiplici morbo. Iuuit decoctum Cynæ radicis, plus aliis auxiliis. Sed & Cæsarem Barbauaram, patricium virum, duobus annis in vita retinuimus, quanquam vlcere vesicam perforatam haberet. Hic tamen nunquam sani viri munia obire interim potuit: sed ei facultas, alteri voluntas, ad recuperandam integram valetudinem defuit. Multa mihi præter hæc præclara auxilia fuerunt ad cordis palpitationem, quo me à natiuo morbo, alios quoque plures vel vna die in perpetuum sanaui. Et ad vriginem, flagrantiámque vrinæ: quæ nunc commemorare non est necessarium, quòd secreta sint.

CVRA

CVRATIO XXX.

De Hectica lepra & ascite.

TRanseamus ad eorum ægrotantium narrationem, qui à me his medicamentis curati sunt, quæ publicare fas est. E quibus celebre illud est, quod contigit in Francisco filio Philippi Peragalli. Annum is agebat duodecimum hecticus, asciticus, leprosus, putrida etiam febre laborabat. Curabatur à Gotifredo Castillioneo, medico non vulgari: verùm in melius non proficientibus remediis, aduocatus sum. Vix erat vbi inciperemus. Iecoris dolor præterea vrgebat. Consilium fuit nostrum, vt pane vteretur ex zea, cum aqua cineris confecto, seminéque fœniculi, & dimidio triticeæ farinæ. Curationis autem vis fuit, succus cichorij, cum erithrodani puluere, atque spicæ. Eo deuenit, vt singulis diebus ad libras decem aut duodecim vrinæ mingeret. Atque ita is quoque persanatus est.

Atque hæc de ægris insignioribus, qui ex morbis desperatis à nobis curati sunt: quanquā innumeros alios temporis longitudo & obliuio aboleuerit. Neque enim nisi paucis abhinc annis huiusmodi miraculorum rationem habui. Hoc vnum satis sit, me semper in artis operibus felicissimum fuisse, adeò vt nonulli ad casum, alij ad dæmonem referrent. Verùm vt nemo felicior perpetuo successu in curando, ita nullus ab erroribus & casibus aduersis tutior meipso fuit: adeò vt in tota vita vix ter aut quater sinistrè res cesserint Itaque si ad fœlicitatem medendi respicio, haud piget fortunæ meæ: quandoquidem videam Galenum tam paucorum meminisse, quos ex deploratis morbis sanauerit. In libro enim de Prædictione ad Posthumum, meminit Eudemi senis, in hyeme à tribus quartanis curati: & vxoris Bæthi, cuius morbum reliqui medici ignorare videbantur: tum Demadis rhetoris, & familiaris Charilampi cubicularij. Sed horum duorum casus haud insignes fuisse reor. Meminit & iuuenis eius, decimo artis curatiuæ, quem Thessalici medici inedia penè perdiderant, vt fermè tota hæc summa in tres reducantur. Verùm tamen Galenus non tantum curandi arte, quantum scientia dissectionis & prædicendi inclaruit. Admirabilem enim in hoc genere fuisse, scripta eius de Pulsibus tam egregia testantur. In curando verò si maiora exempla edidisset, vir gloriæ cupidissimus, qui toties de prædictione gloriatur, quique etiam minima scriptis suis inseruit, existimant aliqui non prætermissum fuisse. Verùm conscripsisse multa talia credo, atque etiam maiora in libris de Cura vniuscuiusque morbi propria: sed hi libri magna humani generis iactura, vt reor, periere. Sed his omissis, non solum in curando, sed in cognoscendo morbos, ac prædicendo, adeò felix fui, vt æmuli ipsi hoc mihi munus sponte tribuerint, non solùm quòd id fatendo maiorem fidem in aliis viderentur habituri: sed quoniam, quæ contigerunt, supra artis ipsius vires esse viderentur.

PRIMA PRÆDICTIO MORBI admiranda cum curatione à veneno sumpto.

NArrabo autem è multis pauca, atque inter cætera quid contigerit Baptistæ Syrtiro mercatori prædiuiti, tum vxori ac filiis. Eius enim primum vxor ægrotauit, cúmque nihil proficerent auxilia familiaris medici, antequam illa obiret, ægrotauit & ipse coniux. Ob idque alium quendam Themisonem turgidum, & multa deblaterantem, maledicum, in medendo infœlicissimum aduocauit. Is licet medicamenta nulla suo more, vt eruditus videretur, adhibuisset, multáque (vt solitus erat) differendo adduceret, partim falsa, pleraque ex ignobilibus quibusdam empiricis contra alios medicos, nihilò felicior in cura fuit: quippe æger defunctus est. Interim iam omnes filij ægrotabant. Ego autem solitus eram tres fratres defuncti mederi, Paulum, Euangelistam, & Benedictum. Itaque videntes hoc nihil profecisse, & quia res arbitrio eorum agebatur defuncto fratre, aduocant me. Ego perpendens rem diligenter, cognoui veneno illos esse affectos. Doceo patruos: iubeo aduocari socium, eum qui primus in cura vxoris fuerat, veluti testem: præstitis auxiliis, scilicet copioso lactis potu, quamuis febrirent omnes, conualuerunt. Inter hos erat puella minor natu annos agens circiter octo, quam auia existimabat sub occasu solis perituram, quòd iaceret vt mortua, irridebátque adhibentem auxilia: minúsque ob hoc mihi fidebat, quoniam crederet quadam iuuenili ac prorsus temeraria spe me ad curandum accessisse. Memini autem, quòd pueri ipsi conuellebantur etiam, præter reliquos morbos: sed & illos postmodum curaui solus. Viuunt etiam nunc omnes, præter infantulum: qui postquàm sanatus fuit, à nutrice dormiente suffocatus est. Verùm in curatione ipsa vsus sum in omnibus medicamento illo, quo Sfondrati filium sanaueram.

Prædictio II. cum curatione febris.

SOrorem quoque Io. Pauli Negroli, cuius superius feci mentionem, iam duobus mensibus febre, sed magis quàm pro febris ratione conflictatam cùm cognouissem, dixissémque in vtero habere, intra quinque dies sanaui, exhibito diamargaritone: peperitque filium primogenitum, qui adhuc solertia mea superstes est.

Prædictio III. cum curatione.

BArtholomeum etiam Marianum, cùm falsò existimaretur phthoe laborare, atque ob id pro deplorato relictum, in viginti diebus sanaui, morbi intellecta sede.

Sed non solùm in dignoscendo præsentia, verùm futura prædicendo curam adhibui.

bui. Cuius testimonio sunt tot præclara præsagia: atque inter multa, imò innumerabilia, adeò vt vatem me verum prædicent, nec vnquam de errore quisquam acusare me ausus sit.

Prædictio IV. *ex pulsu.*

MEmini inter reliqua, quòd cùm laboraret Ludouicus Madius puer, annum agens circiter vndecimum, aduocatúsque essem cum alio celebri medico, nec videretur puer grauiter laborare, quod & febris remissa foret, & puer facilè morbum ferret: dixi matri, futurum, vt aliquando hic puer repentè ex hoc morbo in grauissimum affectum incideret, à quo vix euaderet. Cùm illa causam sciscitaretur, respondi, me ex venarum pulsu id intelligere. Nunciauit hoc illustris fœmina alteri medico: qui cum eadem hora, qua ego solebam, scilicet sub noctem, puerum non inuiseret, dixit, quod & verum erat, hanc tantam mutationem se non percipere. Nam aliis horis non tanta erat inæqualitas, quæ vel ab ipso, vel à me, si tunc solùm tetigissem, percipi potuisset. Cúmque ego hanc diuersitatem augeri in dies viderem, affirmaui semper hoc futurum. Quod & contigit: namque repentè post dies fermè viginti, cùm grauissima spirandi difficultas inuasisset, miserunt ad me, & venienti occurrit mater flens, ac dicens: Heu quàm verus vates magno meo malo fuisti. Itaque obiit puer altera die. Ob id verò, tum etiam alia experimenta, cùm toties abierim, nunquam me deseruerunt. Quæris forsan, quod genus pulsus tantum periculum significare potuerit? Erat innuens & miurus, & inæqualis etiam, atque inordinatus: semper autem humilis, nec ad cutem elatus, sed profundus. Quæ omnia indicabant causam opprimentem & firmam.

Prædictio V. *ex pulsu.*

CVm verò reuersus essem in patriam, ægrotabat Io. Iacobus Resta, duóque aderant egregij medici. Aduocor: dixi, laborare cerebri abscessu. Senior contradicebat: alter non negabat, sed posse adhuc sanari sperabat. Sequenti die, cùm adhuc conuenissemus, qui pridie negauerat laborare abscessu, credo, immemor eorum quæ dixerat, abscessu cerebri iam quatriduo laborare fassus est: ob idque mittendum sanguinem, quod & alter medicus censebat. Tum ego nihil obiiciens de pristinæ diei contentione, respondi, non laturam virtutem. Cùm verò ipsi concordes contradicerent, vt viderunt me dicentem statim casuras vires, etiam dum sanguis mitteretur, mirabantur: neque enim causam vllam adiiciedam, cur id ego expectarem. Quamobrem surrexerunt, diligentius pulsum exploraturi. Cúmque vnà ad ægrum iremus, tentatis venis, iam prorsus cecidisse vires cognouerunt, & admirantes abiere. At ille paulò pòst mortuus est. Tum iunior quendam submisit, qui me interrogaret, qua ego arte id deprehendissem? Cùm respondissem, ex pulsu: At & nos, inquit ille, pulsum percipimus. Quasi idem sit pulsum sentire, & omnes illius differentias exactè assequi. Erat enim pulsus ille humilis, inæqualis, inordinatus, nec tactui resistebat. Vnde non solùm oppressionem facultatis, sed etiam resolutionem significabat. Declaratum enim est in medicis expositionibus, quatuor modis deprehendi facultatis imbecillitatem: quæ cùm summa est, præsentem mortem nunciat.

Prædictio VI. *ex solo aspectu.*

NVper verò, cùm ad quendam ingrederer, neque lotio, neque vlla alia re visa, nec ægro interrogato, pronunciaui ex solo ægri aspectu, illum magna spirandi difficultate laborare, non posse dormire, & pedes tumidos habere. Ille admiratus prædictionem, inquit: Non solùm pedes, sed & crura tumida habeo, iámque sex diebus noctibúsq; vigilo, & spirandi difficultate maxima laboro. Tum ego suis, moriturum breui, dixi. Mortuus est sexta die, postquàm illũ inuiseram. Quomodo autem id assecutus sim, quatuor verbis explicabo. Cùm accessissem, sedebat in lecto ægrè spirans, omoplatásque trahens: quod maximæ difficultatis spirandi argumentum est, & faciem tumidam habebat. Vnde clarum erat, qui sic afficiuntur, somnum capere non posse: debilitatis inde viribus, aqua intercute à pedibus veluti remotioribus à corde corripi: quod & tumor faciei apertius ostendebat. Denique, ne singula prosequar, in prædicendo adeò felix fui, vt neminem mihi vel æmuli ipsi præferant, cùm quidam vel plus mihi tribuant quàm res ipsa exposcat. Alij facilè cesserint, modò laudis in arte aliquid remittere velim. Non enim existimant prædicendi partem medicæ artis propriam esse, ac medico vt reliquas conuenire. Verùm non tam est prædictio hæc nostra ad ostentationem (vt plerumque esse solet) sed potius ad ægrorum.

Prædictio VII. *in exhibitione medicamenti purgantis.*

NOn pigebit autem subiicere, quod Augustino Fornario Genuensi nobili viro contigit. Is namque Indica lue aliquando cùm laborasset, correptus est febre lenta, qualis solet affectos illo morbo comitari: atque ita sensim in hydropis genus illud incidit, quod vocant Tympanitem. Aderat & alius medicus: cúmque maxima diligentia ab vtroque curaretur, nihil tamen proficiebat. Mulieres assistantes & amici collaudauerunt quendam alium medicum, turgidum & gloriosum: &, vt fit, cùm res ad vota non succedunt, facilè obtinuerunt vt superuocaretur. Is vt conspexit hominem diuitem & liberalem, simúlque quod inuideret mihi, tametsi iuueni, existimauit è re sua esse, vt me abacto, præda solus potiretur. Itaque statuit, vt coram omnibus Genuensibus nobilibus, contra morem & decreta Collegij, verba faceremus. Inuitauit autem (vt credo (illos. Nam alioquin non tam communi consensu præsentes adesse potuissent, ad audiendum

diendum quod instituerat. Adueniunt itaque, & prior ille, cùm dixissem, demonstrassémque morbi genus, rogat autoritati suæ consulens, licet iunior esset, vt vltimo loco ei dicere liceret. Assensus est senior. Quid plura? vt tum solebant, ambo in vnum consenserunt: scilicet in ægri perniciem, vt me exploderent: ita sunt mores hominum. Tunc senior lætus, pronunciat salutem futuram die sequenti: multáque alia addit, amentium more. Itur deinde ad ægrum. Ibi multa gloriatus, pollicitúsque, dicit communi consensu statutum, vt medicamentum sumeret, rogátque me, an verum sit. Ego, qui mentiri non didici, respondi, placuisse hoc maiori parti. Intellexerunt astantes, intellexit & æger. Rogat igitur æger me, an medicamentum sumere debeat: fidebat enim plurimùm mihi. Respondi, vocatos esse tres medicos, hanc sententiam esse maioris partis, medicamentum esse natura innoxium (erat enim cassia nigra, hieræ species, & rhabarbarum) illorum esse maiorem autoritatem, Non audebam vlterius progredi: erat enim is collegij procurator. Hæc namque officia plerique quærunt, vt vi retineant, & metu, quod bonis operibus aut eruditione comparare non possunt: simul & vt apud imperitos autoritatem assequantur. Tum ille acrius instat, vrget, sanitatem pollicetur: tandem medici, amicique recedunt. Tum astantes mulieres rogant, vt si existimem obfuturum medicamentum, ne exhibeam. At ego, qui non solùm rerum naturæ satis peritus eram, sed etiam diuini iuris, in hæc verba respondi: Si è re fuisset vt non propinaremus, non esset aduocatus hic tertius medicus. Nam iam diu nos ab hoc auxilio volentes abstinuimus: verùm postquàm vos aduocari illum iussistis (leges autem collegij iubent, vt qui vltimò aduocatur, sententiam ferat) non decuit me, plusquam par esset, contrà obniti: omnes enim sciunt, me quantùm licuit, obstitisse, multò minus verò iam constituta re, mihi solùm licet à constitutis discedere. Hoc enim improbi & fallacis hominis esset, illud pertinacis: nec hoc etiam, si vellet, facile esset facere sine magno meo periculo & iactura famæ: si vos ita voluistis, rectéque consuluistis, non est cur ego obsistam: si errastis, haud par est me pro alieno errore pœnas luere. Acquieuerunt inuitæ: vt quæ intelligerent, non placere determinationem. Datur itaque medicamentum vesperi (hæc enim manè acta erant) diluculo ius quoddam. Tantum verò abfuit vt conferret, vt noctem inquietã duxerit, manè obstreperet regmone. Aduenit medicus senior, audit strepitum, videt plorantes mulieres: interrogat, an is esset æger? respondent, eum esse: adiiciunt verba, more mulierum. Ille pertinacia adeò amens erat, vt non crederet eum esse ægrum: sed dubitabat, credo, ne ego illi ludos facerem. Caput introducit: erat enim apertum ostium de more, vt morientibus fieri solet. Videt ægrum esse: statim abiit dicens, mortuus est, mortuus est; venit & alter medicus, videt ægrum, solatur. Veni ego hora prandij. Tum æger ad me: Ecce vides hominem in te confidentem: age, si potes, vt me reuoces à periculo præsente. non ego illum, sed ciues mei ad me adduxerunt. Itaque hortatus hominem, vt bono animo esset, aliquid dedi, iuxta vesperam redij, nec discessi prius, quàm illum perfectè ab omni medicamenti noxa liberassem. Tum Genuenses omnes vsi sunt opera mea deinceps, præter duos, qui addicti erant nomini illius. Superuixit autem æger mensibus septem & cùm videretur liber, surgerétque, repentè diaria obiit. Vix enim superuiuere poterat, vel cum optimo regimine: quanto minus, surculis lapathi crudis assiduè vtens? Atque hæc in patria contigerunt. Quamobrem ne mireris, si talibus atque his similibus crabrones (vt dicitur) irritauerim: vnde tot conspirationes & oppugnationes, maledictiones ortæ sunt. Adagium enim verum est: Qui in tenebris ambulat, odit lucem. Nec verò ob solam ignorantiam plerique peccant, sed quia sanctissimam artem non legitimè tractent: vnde diuino destituti lumine, maxima peccata perpetrant Iam verò hic fuit vitæ meæ cursus ad hanc vsque diem, pro quo more maiorum hanc accepi compensationem. Sed quantùm mundus me odit, tantùm mihi Deus fauit: & inter cætera, quòd mortis amicorum conscius non sum. Atque id Antonij Mariæ Maioragij, qui se mutato prænomine Marium Antonium voluit appellari, fato perspicuè declaratum est. Is cùm bis ad minus, siue ter, à me vitæ periculo esset liberatus, supremo tamen morbo sine causa alium rogauit. Et licet me etiam aduocasset, omnia tamen alterius medici arbitrio agebantur: tum quòd ille medicus (vt mos est) id affectabat: tum quòd æger ipse verbis plus quàm rebus fidens, optare id videbatur: tum etiam, quòd ego nõ nescirem quorsum tanti apparatus tenderent. Itaque qui toties cũ mea laude seruatus erat, sine mea culpa periit. Retulit tamen alter medicus suæ infelicis operæ locupletius munus, scilicet annulum decem coronatorum precij: cùm ego pro salute bellaria quędam tantùm accepissem. Agnati tamen sui fidentius in posterum mea opera vsi sunt, aliósque spreuerunt. Aut enim (dicebant) ille curando errauit, aut solus tum cognouisti qualem exitũ esset habiturus. Ille enim alius, etiam prope mortem cùm esset, salutem pollicebatur. Verùm non in hoc amico solùm, sed in omnibus, vno duntaxat Prospero Marinono excepto, eadem felicitas me comitata est.

At dices: Si hæc ita se habent, totam vrbem occupare debuisti. Nequaquam, ô amice. Sunt & regni humani vires, quibus, quod suum est, id est, autoritatem inter homines, licet non adeò celebrem tueatur ægrotum multitudo, quæ plebem mouet, solicitudo circa languentes etiam præpostera & inutilis, grata principibus atque proceribus, collusio cum aliis medicis & chirurgis, tonsoribus, pharmacopolis, obstetricibus, famulis, mulierculis, cauponibus, tam scelesta quàm vtilis: multitudo auxiliorum peritis quidem ridenda, imperitis admiranda. Diximus autem de his in Apologia aduersus Thessalicum medicum: nunc & propositis

ſitis & vtilioribus inſiſtamus. Verùm quamuis non omnia ſimus complexi, meliora tamen fermè omnia, & nobiliora obtinueramus, nulla cura, modico labore: & quod omnibus melius fuit, multùm immutata eſt imitatione noſtra & autoritate & exemplo ars medendi in ciuitate noſtra, quamuis aliqui durius obſtiterint. Etenim & carnis & ouorum vſui (nam de vino vetus eſt conſuetudo) ad ſeptimum diem primùm, nunc etiam ad quartumdecimum (vltra obtinere non potui, quòd prædictionem non calleant) interdictum eſt in acutis. Separarunt alexipharmaca & gemmas à cibo, purgantium medicamentorum exhibitionem ab initio morbi reliquerunt: ſectiones venæ & plures in vno morbo & liberaliores adminiſtrant: tot dulcium vſum, quo antea ægris non rectè conſulebant, minuerunt. Frictionibus vtuntur, coctiones expectant: cùm purgare voluerint, ventriculum confirmant in quibuſlibet morbis. Vſum quoque multorum ſimplicium introduxi, ſed & medicamentorum. Validioribus tamen vti non audent, cùm ego ſemper ſine errore illis vſus ſim. Memini cùm aliquando me abſente laboraret morbo gulæ (anginam fuiſſe prauam exiſtimo) Regens Pyrouanus, qui è conſilio Cæſaris erat, medicos celeberrimos totius ciuitatis aduocaſſe, eos inſpexiſſe auxilia, quibus ego quendam patricium curaueram: neque tamen auſos vti illis, quanquam collaudaſſent ea. Subiecitque vnus ex his: Optima quidem exiſtimamus hæc præſidia, ſed oporteret, qui eis tum vſus eſt, nunc adeſſe præſentem. Itaque qui velit feliciter in artis operibus verſari, non ſolùm ſufficit vt ſcripta antiquorum perlegat, tum noſtra atque aliorum, ſed diligentiam ſummam adhibeat & in curando, & in prædicendo, ne vlla ex parte aberret. Cúmque id facere non poſſit niſi paruo numero ſuſcepto ægrorum curandorum, vt nec ventriculus multos cibos bene vnquam concoquere poteſt: præſtat, paucis manus admouere, & eos ſanare, quàm plures perperam medendo, magnam eorum partem perdere. Cúmque id agendo lucrum forſan non ſuppeditabit pro victu, pauperúmque curam non magis quàm principum negligere iuſtum ſit, turpe non eſt, nec flagitioſum, ab his quos curandos ſuſcepiſti, multò plus exigere pecuniarum, cùm eos ſanaueris, quàm alij medici faciant. Atque ea de cauſa multos ego curare recuſaui, qui diligentiam quidem me dignam, & iuſtè à me exigebant: ſolutionem autem medico gregario, idque iniuſtè, mihi proponebant. Atque hæc ad hanc vſque diem, qui quartus eſt ab Idibus Aprilis, anni 1561, mihi contigerunt. Qui autem in poſterum ſuccedent, ſi digna huiuſmodi erant commentariis, aliàs referam: in vniuerſum hoc ſuadens bonarum literarum ſtudioſis, atque addictis artis operibus, vt meminerint, nihil eſſe melius, quàm diuini beneficij accepti memorē eſſe: & nos noſtráque à numine gubernari: nec conatus hos noſtros multùm prodeſſe, ſed vlciſci diuinitatem non aliter crimina noſtra, quàm errore mentis in nobis relicto: humana verò ſpeciem ſolam boni atque mali retinere, atque eam momentaneam, ſolidi nihil, vt eius gratia aberrare debeamus.

FINIS.

DE

DE RADICE CINA.

RESPONSVM PETITIONI M. Antonij Maioragij.

IN casu huius Eruditissimi Viri, laborantis erosione gingiuarum & dentium, concussione facta ex humore calido & acuto: quæsitum est, an radicis Cinæ exhibitio conferre possit? Respondeo, quod iuxta Principem Medicina experta melior est quàm non experta. Et manifestum est quod in phthoë cum aliis auxiliis curaui fratrem Petrum Martyrem: & filiam Bartholomæi Ephippiarij: & filium Gabrielis de Rigamonte: & Hieronymum Thiboldum: & filium fabri lignarij habitantis sub porticu portæ tonsæ: & mulierem iuxta Sanctum Marcellinum, omnes ex phthoë exquisita deploratos, & ab aliis vt breui morituros medicis relictos: cùm quibusdam eorum nec viuentis effigies superesset: alios etiam innumeros curaui ex eodem morbo, tribus illis viis regiis narratis in libello experimentorum, quos longum esset referre, præsertim cùm ex his plures non essent adeò, vt hi quos ego narraui, confirmati. Et nunc à biennio citra, omnes præter vnum curati sunt, aut ex toto, aut vt possint pluribus annis superuiuere.

Quare non video cur mihi Cina sit experimento in phthoë cura tentanda: tum magis quod generosi quidam medici nostri voluerunt in cura illius Thesaurario Martino illam exhibere, conspiratione eripientes illum è manibus meis, cùm nondũ cognitus essem in tam præclara experientia, spe huius noui medicamenti, & intra menses quatuor miser ille vitam finiuit: nostri autem adhuc omnes etiam viuunt, videntúrque potius omni alio morbo perituri quàm ex phthoë. Sed nec in Gallica lue ligno sancto potest comparari, nos enim cum plusquam centum nobiles ex ea curauerimus, nunquam Cina indiguimus. Quare cum minus valeat in quibus maximè probatur, quid in hoc sperandum? Vt tamen aliquid de Cinæ natura ac viribus dicam: Est illa quidem radix non parua, crocei ac subalbidi fermè coloris, pallida, & gustu subacida, odoris fermè nullius, vt quæ sit quasi lignum: adeo efficax, vt nullum aliud medicamentum, ne venenum quidem possit ei comparari. Nam primo vel septies cocta, vel etiam plusquam deceis, vim præbet medicamenti egregij: & aquam vt pulli ius efficit: & vncia eius incoquitur aquæ vnciis 200. fermè, donec ad 70. redeant. Nihil autem est, quod tamdiu vim suam posset ac in tam magna aquæ quantitate impartiri. Vehitur ex India, è regione Ciniana, vt existimo. Scinditur in subtilissima frustra latáque vt coronati aurei: atque vt dixi, 20. aquæ vnciis, vncia vna in nouo lebete terreo lapideóve immergitur, feruétque donec ad 65 redeat, intecto semper vase ne fumus possit exire, inde ab igne detracta proxima igni constituitur, circumuolutis pannis, ne vel quicquam exire possit fumi, aut repentè refrigerari. Purgans decoctum reddit dimidia Ganti drachma, quæ Aypi est radix. In singulos autem dies renouatur decoctum, amarescit enim vt pro 24. diebus 24. vnciæ sufficiant. Bibuntur summo mane vt calidissimi decocti vnciæ 14. pãnisque prolicitur sudor: inde licet post tres horas benè contectum pannis etiam si non sudauerit è domo exire. Seruatur interim calida vsque ad vesperas, bibitúrque cum cibo, nec aliud omnino quicquam, sed & interdiu, non tamen adeo feruens sed quasi tepida: abstinebit à Venere, meridianóque somno, cibis etiam omnibus acribus, salsis, amaris, acidis, lacte, hisque quæ ex lacte fiunt, tum iuribus ac fructibus vtetur pane ac pulli carne elixata in singulos dies bis: à cibo autem etiam melle, hoc enim huic decocto maximè conuenit. Post 14. diem autem pullis assis vti licebit absque condimentis. Si morbi Gallici causa exhibeatur, lauentur hoc decocto singulis diebus optimè vlcera, & panni ex illo madidi imponantur, absque ligatura: licet etiam post 8. dies semel, si virtus admodum sit debilis, vini aliquod decocto hoc lymphati bibere, atque ita interdictis duobus diebus repetere. Si aluus non demittat, decocto oleo rosato, melle & sale enema fiat, nec aliud alterius generis: subducit enim aluum egregiè: cogitur autem aluus plerunque à 7. die, ac in posterum suppressa manet: quo tempore etiam incipiunt in Gallico morbo sæuissimi dolores scilicet à 7. die hi vt plurimum ad 14. terminantur, alui autem durities manet vsque ad finem dierum, quibus decocto vtitur. Peractis 24. diebus colligitur lignum quod relictum fuerat in singulos dies, ac in vmbra siccatum exactè, denuo comminutum in exiliores partes tantundem aquæ incoquitur, sed vt duæ vnciæ ligni 200. aquæ imponan

imponantur: redeant autem ad 65. vt prius, exhibetúrque eadem ratione iisdémque preceptis per duodenos dies: interim autem licet ludere, spaciari, contectum pannis, negotiarique serenis tranquillisque diebus. Manifestum est autem quod natura & proprietate hoc agit Cina, aduersus Gallicum morbum, non autem licet victus tenuitaté, vt in ligno sancto in causam curationis adducere. Neque siccitate id agit sola: impinguantur enim accipientes, vis igitur eius exsiccans, & putredini tum ob hoc, tum ob vim propriam resistens: habet & aeream partem, ob quam amarum conuertitur facillimè, & vtentes ab acribus, amaris, acidisque ac salsis arcet: valde enim tenuium est partium, habet & partem succulentam ac ducem & actuosam, qua impinguat, & proprietate sua iecur confirmat. Ob hæc igitur ad quæ prosit satis est manifestum. Hydropi siquidem, vlceribus malignis, phthoë, sed non sola: lepræ, elephantiasi Gallico morbo, & atrophiæ & scirrhis iecoris.

DE CYNA RADICE, SEV DE DECOCTIS.

PRoxima huic tractationi videtur ratio decoctorum magnorum. Verum par mihi videtur difficultas in tradendis disciplinis, atque in frugibus serendis, seu nimis sterili loco arescant sata, seu læta pingui proueniant, & à multitudine inutilium herbarum suffocentur. Vtque illud magis abominamur, ita hoc plus detrimenti afferre solet. Verùm non eo studio inscribimus, vt vsum à multis sola experientia traditum Cynæ doceamus, atque disputemus an Cyna à Syna, Græco antiquo Prouinciæ nomine, an Cyamba vulgari ac nouo deducatur: quæ disputatio superuacua mihi videtur, sed cum satis constet in ea regione illam nasci, operæ pretium fuisset si (postquam soli historiæ ac experimentiæ inhærent ratione non satis perspecta) cuius plantæ radix hæc fuisset, edocuissent. Referunt quidam, plantam arundini esse similem nascique iuxta mare & locis palustribus cum alij contendant in promontorio. Ipsa sanè radix vulgaris acori nostri similis omnino est. Regiones orientis vt alias docuimus, & maxime quæ ad meridiem positæ sunt, succosiores & efficaciores plantas progignere solent: quod etiam in aromatibus videmus similiter & montes, quàm humilia loca: & iuxta mare, quàm flumina. Verum quod magis considerandum est, cuius etiam causa hunc laborem suscepimus, est, quonam pacto per continuam non huius tantum medicamenti, sed plurium etiam aliorum exhibitionem constitutámque victus certam rationem morbi alioquin inexpugnabiles superari possint ac soleant. Sic ligni sancti, & Sarzæ pariliæ. & arboris quæ in noua Gallia inuenitur, decocta miras sanationes efficere experimento deprehenditur. Constat sane hunc modum vnum ex his viginti esse à nobis in arte Medendi nostra parua connumeratis, per quos magni morbi solum curari possunt. Existimant quidam præcipuam causam esse inediam, alij euacuationem, ego vero intemperiei mutationem, nam cum potus fuerit totus medicatus, simpléxque cibus, inficietur cibus & ipse, vnde nutrimentum: at ex nutrimento humores generantur, à quibus membra restaurantur. Mēbra ergo ipsa & humores mutata ad arbitrium nostrum intemperie nullum morbū qui superari non possit, hac ratione merito pati possunt. Adiuuant ad hoc euacuationes, quæ per huiuscemodi contingunt, vt inediæ & exhalatio, quam meritò digestionem per poros seu cutis meatus appellare possumus. Ergo cū quatuor sint causæ, inedia, digestio, euacuatio, intemperiei mutatio, quam etiam principalem esse docuimus, nemini dubium est, etiam citra omnem euacuationem manifestam maximos morbos posse sanari huiusmodi decoctorū assidua assumptione. Quod solum in periculo versatur, cuique diligenter intendendum est, ne decocta illa retineantur vel hac coniectura, quod cum magna quantitas assumatur, nihil exeat, aut valde parum. Pro quo solent qui diligentius artem exercent, interulas pondere expendere, tum primum cum siccæ fuerint, deinde cum sudore maduerit, vidi frequenter discrimem Italicarum vnciarum nouem esse, sic tuto duplici ratione in decocto perseuerare possumus: tum quia quod superfluo ingeritur, etiam euacuatur, tum quod hoc indicium est vincentis naturæ, ac rectè operantis: vnde suspicari non debemus, in reliquis partibus assumpti humoris pigram futuram. Altera coniectura est, si aqua ventriculo innatet, nam neque excipitur à venis, vt prodesse possit, & coctionem vitiat calorem obtundendo: & vitiatam corrumpit, dum alimento immiscetur. Fieri etiam potest, vt sic in ventriculo retenta sudorem moueat ob præsentem vim caloris, nam ferme feruentia decocta ebibi debent, vt optimè docebat Auenzoar. His ergo duobus in casibus ab eiuscemodi exhibitione abstinendum semper est post septimam diem in robustis corporibus, in imbecillibus autem post quartam. Et quamuis nec sic tutò exhiberi possit quippe nuper Hercules Robechus amicus noster, cum neque in ventriculo noxam sentiret, & abunde sudore perfunderetur, liberatúsque ob id sit cachexia, nihilominus in ipso fine cholera morbo vexatus, tantum reiecit

aquæ

aquæ vt nesciam vbi illam interim potuerit continere. Ita ergo etiam si non prodeat sudor, si non mingat multum, parua quantitate, modo secundum rationem exhibeatur, vti licebit. Atque par ratio in aquis thermarum habenda est.

Obseruanda autem in omnibus ne temere ad talium exhibitionem accedas: primum vt corpus, quantum fieri possit, præpurgatum sit ab humoribus, ac liberum ab obstructionibus bonisque cibis antea saltem per quadraginta dies nutritum, neque exhaustum venere aut immodicis laboribus aut curis, vigilia adsit: tempus verò non frigidum his quinque conditionibus modo contraria contrariis opposueris, vtpote Cyræ decoctum calidæ, ligni sancti frigidæ intemperiei secure poteris exhibere. Vt ergo omnium vnum sit exemplum, postquam de Cyna sermonem cepimus, illius historiam absoluere propositum est.

Est Cyna radix crassitie fermè brachij vbi manui coniungitur, nodosa adeo, vt quidam ex arundinum genere eam esse existiment: mihi autem videtur è genere serpentium, vt hederæ lupi salictarij, intus quidem fungosa, rufa, subalbescens, exterius lenis, & quæ optima est ferrei coloris quæ minus nobilis ferruginei, sed splendidioris Itaque mihi videtur, vt metallum tractu temporis rubiginem contrahit, ita hæc radix contraria ratione, alioqui ferruginea ferri fit coloris. Grauis est admodum, quæ optima est: & quanto ab hoc descifcit, tanto profecto ignobilior. Odoris pene nullius, saporis autem sub acidi, pinguem tamen illius substantiam esse constat ex decocti gustu. Vis eius quanta vlli alij pharmaco: vnde qui illius facultatem ex primis qualitatibus determinare conantur, neque vera dicere, neque quæ scripsimus nos in libris de subtilitate, de medicamentorum viribus nouisse videntur, quippe densa substantia, atque eadem tenuis etiam minimis qualitatibus prædita longe maiores effectus efficere potest, quàm vel piper vel gingiber. Quid enim mirabilius esse potest, aut maximarum virium maius argumentum? quàm quod sexies decocta atque ex vncia in centum quinquaginta aut amplius aquæ septima rursus vice aqua adhuc tingitur, eadem cum sale & oleo mixta pro clysteri egregie feces atque humores detrahit.

Cuius verò temperamenti sit quidam calidam in primo, siccam in tertio ordine esse affirmant. Ego si hac in parte contendere vellem, Galenúmque sequi, operam vt dici solet, atque oleum perderem, nam facilius nostris hærens principiis, dicam multo illam humido pingui atque denso abundare, quod cum mixtum terreæ substantiæ atque eadem tenuissimæ sit, membra solida firmare potest, vnde non tam vulgare auxilium est, vt quidam existimant nisi mihi ostenderint radicem aliam quampiam, quæ incocta ex vncia in libris quindecim aquæ (ita enim præparari solet) totum illud iuri gustu atque aliquanto dulcius, vino verò rubro substantia & colore simile efficiat. Quo circa nihil mirum est si humido tam tenui, tam denso, tam multo omnia corporis membra, omnes confractas solidásque partes permeare atque permutare possit. Ergo intemperiem calidam vehementérque frigidam, tum laxitatem membrorum atque destillationes vndecunque sint, sanare poterit: vnde & cachexiæ & ascici & imbecilitati ventriculi ac iecoris atrophiæ & resolutioni, tum his qui ex destillatione contabescunt, aut difficulter spirant: præterea vlceribus omnibus etiam pulmonis, sed cum exactiore inedia opitulatur, tum sanguis eruptionibus vndecunque sint. atque hæc quidem veré atque cum ratione. Addunt alij podagram & coxendicis dolorem, tum lepram, scabiem, elephantiasim, tum etiam morbum gallicum hoc presidio curari posse: de quibus nihil habeo quod referam, cum experientia hæc constent, nihilominus non adeò huius radicis decocto fauere decreui, vt illud ligni sancti aut corticis decocto conferam. Quod vero in hoc detrimenti est, commune est omnibus qui copiose administrantur potibus, vt ligni sancti decocto & thermarum aquis, scilicet vt ob copiam ipsam ipsi ventriculo obsit. Labefactat enim eum, & quandoque non absque periculo. Et certe hæc noxa illi peculiaris & præcipua est, & minime contemnenda. Ferunt etiam lapidem confringere, id mihi incertum est: renes tamen sua multitudine purgare potest, intemperiemque sanare, atque etiam illorum robur, qua ratione etiam iecoris confirmare, verùm id forsan aliquis obiiciet, dicens: Quomodo ventriculum labefactat, iecur autem & renes confirmare potest? ea ratio est, quòd ventriculus plurimum simul aquæ recipiens, distenditur, & laxatur, cumque membrum sit exangue, multum debilitatur: ac contrà iecur & renes, cum sanguinea sint, non facilè possunt debilitari, etiamsi confertim aquam exciperent, at confertim aquam excipere non possunt, quia cauitatem nullam magnam habent quomodo scirrhos dissoluere possit, hæc aqua nullam parit difficultatem: scientibus quòd scirrhi à pingui humido atque tenui & solum & facillimè dissoluuntur, restat ergo vt de electione dicamus.

Eligenda est recens, colore ferreo, grauis admodum, nam quæ optima est, his lapidibus assimilatur, qui infecti ferreo colore iuxta fodinas inueniuntur, non exesa, non cariosa, secanda verò est in frusta coronatis aureis similia, unciáque huius scobis, si morbus sit, mitior: aut duæ, si mediocris: aut tres, si omnino inexpugnabilis sumenda erit: & similiter habenda est ratio par habitus atque ætatis. In libras igitur quindecim aquæ fontanæ, & in vase figulino vitreato infundet per horas viginti quatuor, deinde contecto vase excoquatur super prunas absque fumo, donec tertia parte absumatur, inde seruetur loco calenti iam excolata, quòd si libeat validiorem habere, paucioréque opus sit potu, duodecim tantum aquæ libræ assumantur, ita redibunt ad vncias propè centum. Memineris etiam, vt perpetuò dum infusa est radix, dum ex-

coquitur, dum etiam percolata seruatur aqua, vt semper exactè vas contectum sit, locoque, vt dixi, calido asseruetur: nam si secus egeris (cum aliàs per se in viginti quatuor horis acescat, quod etiam certum est indicium maximarum virium) intra viginti quatuor horas acescit: atque ita pro medicamento transit in potum perniciosum, perseuerantibúsque exitiale. Indicio autem est corruptam esse aquam, corruptio concoctionis ad quàm sequitur fluxus ventris præter consuetudinem, cum ipsius radicis vis nõ leuiter sit astringens. Ergo detracta scobs in decem libras aquæ rursus debet infundi (nam frustra siccabitur, vt quidam solent in ligno sancto, cum nihil sit adeptura melius sed potius interim amissura) eademque ratione post viginti quatuor horas coqui ad tertiæ partis consumptionem, similiterque seruari: atque hæc secunda aqua vocabitur. Porrò triplex exemplum huiuscemodi aquarum decoquendarum edocebitur, vt iuxta rationem magnitudinis morborum, atque causæ etiam auxilia possit administrare. Dicebat enim rectè Galenus in libro Artis medicæ iuxta finem: Paria viribus debent esse præsidia cum morbis, morborumque causis.

Ita triplex modus erit: exquisitissimus hoc modo hora matutina (sit gratia exempli, nox horarum nouem æqualium, dies autem quindecim) in ipso ortu solis ab octo vsque ad duodecim iuxta patientis robur vnciam decocti primi (nam huius solùm est vsus pro potu cum cibo seu interdiu) cum vncia vna sacchari (sit autem calidissimum, sic enim sudorem, si omnino prolici possit, prouocabit) ebibat, idque decoctum sit ex tribus vnciis scobis: inde tegatur substratis sex linteis mũdis, cumque sudore maduerit subtracto proximiore linteo ne refrigeretur, rursus sudare permittatur, atque ita altero subtracta donec sudare desierit, singula auferantur: demum interula commutata vestibus optimè integatur, sed tamen lenibus, & quæ minimè ipsũ fatigent, hora decima tertia assumat panem bis coctum sine sale & cum saccharo præparatum, atque vuas passas, tum etiam creticas, sed tenuioris corticis, nec non in fine artocream ex amygdalis, quam Martium panem vocant: bibat quoque ex decocto ipso calido quantum libet, sed vt dixi immixto saccharo, vel puriore melle, quale est quod ex Cephalenia insula, vel ex Hispania adducitur: pòst iocis intentus, per duas horas saltẽ quiescat, vnde si dormire libet, superdormiat quanto enim plus dormierit, tanto melius est: tum quia sudores magis proliciuntur, tum quia vires magis reficiuntur, tum quòd decoctum ipsum in intima melius penetrat, tum quia corpus sudore exiccatum magis humectatur. Cauere tamen oportet in omni huius decocti exhibitione, ne Venere vtatur (solet autem is potus, seu potius ea victus ratio Venerem magis excitare) atque ita cauere oportet vt neque antea per mensem neque in ipsa potus assumptione, neque etiã post per mensem alium, Venere vtatur, exitiale enim pene est hoc, sicut & ventus, & frigus peculiari quidem ratione forsan magis in hoc potu, sed generali haud dubiè: quandoquidem corpus ipsum & ratum, & exangue & imbecille & super calefactum admodum existat. Hora ergo rursus vigesima prima potum eundem quem manè accepit, eadem quantitate eisdemque legibus assumat. Cœna verò persimilis omnino prandio, idẽque potus, singulo verò die noua aqua paranda est: imò duplex, vt dictum est, & quantum superfuerit externa semper abiiciendum Porrò secundæ aquæ vsus est pro clysteribus sale & oleo adiecto, vt dictum est. Etsi contingat ægrum inediam ferre non posse, pulli in ea aqua incoquantur, vt alia quævis quæ vsui esse possunt. Sed quæ in vsu est ad incoquenda edulia dimidium primæ aquæ, denuò cum secunda excoctæ recipere debet, adeò vt scobi radicis, cum iam infusa secundò iacuerit, prioris aquæ pars dimidia aut tertia eiusdem diei superfundatur, simulque coquantur. Itavt omnium vna constans sit ratio, scilicet vt vel cibi qui eduntur pingues nõ sint, cuiusmodi sunt ficus, pira cocta, mel, saccharum pineæ, panis martius, vuæ Corinthiacæ & Creticæ: aut si pinguia sint, coctione in ea aqua à naturali statu permutantur, quo fit vt ouis aut lacte vel his quæ eo constant, in hoc primo genere vti non liceat, quoniam neutra earum conditionum illis adesse potest, quamvis enim huic aquæ incoquantur, parum aut nihil à propria natura recedũt: eiusmodi ergo est exactissima huius potus tum aliorum similium administratio. In qua tamen licet serenis & non ventosis aut frigidis diebus spaciari atque absque cura negociari, intectum pellibus nobilioribus ac leuissimis, vt sine labore egredi liceat. Vnde etiam eques magisque pedes, imò neutiquam tutum fuerit omninò pedibus iter agere.

Secundus autẽ vsus qui mediocris est, cibos quidem pingues bis in die admittit: sed (vt supra dictum est) perpetuò incoctos secundæ aquæ. Cætera verò quæ obseruanda sunt omnino, vt in exquisitissimo modo retinenda sunt, velut communia omnibus administrationum modis. Quale etiam est illud, quod in nullo genere exhibitionis decocti aquæ Cynæ æger vti debet excellenti aliquo sapore scilicet: aut acido aut austero, vel acri amaróue aut salso, sed omnia quæ illis participant penitus sunt relinquenda. Hoc vero contingit ob id quod cum aqua per se, & euacuatio quæ ex aqua prouenit, multum exiccent, maximum ab aliis siccantibus periculum imminet. Ita quæ coquuntur, absque sale coqui debent. Iure autem pro potu in vtroque horum modorum vti licet; cum ius ipsum sit medicatum, et maximè cum iam corpus contabuerit. Cœnam quoque aliquo astringente cibo præcipué medicato claudemus, velut cotoneorum, carne exsaccharo, aut cornis aut sorbis vel piris, aut coriandris conditis. Atque in his omnibus tum aliis decoctis propinandis, non vt in febribus ab initio tenuissimè, cum materia multa præparanda est atque educenda, successu temporis corpore exinanito & viribus imbecillioribus, nec natura præparationi,

nec

nec multo minus coctioni intenta, sed solum nobis temperamento restituendo copiosius atque plenius reficiendus est æger, vt simul vires, caro ac temperamentum celerius restituantur. Sed neque à solis cibis vehementis qualitatis abstinere oportet, sed etiam duræ concoctionis velut amygdalis ac pane iam diu excocto. Verùm & bis coctum recentem assumere decet: qui si tertiam dié non excedat, optimus erit.

In tertio vero genere administrationis caro & maximè pulli iurulenta & elixata sine auxilio secundæ aquæ admittitur, imo assatæ experientia non solum ratione omnibus præferendæ: atque id generale est huic tertio modo velut & oua, pisces tamen & caseum nemo probat. Sed quod maximè dubitatione dignum est, id est: vtrum liceat in prandio atque cœna vino vti? atque si licet, an permixito decocto Cynæ? Decoctum Cynæ si tantum serapij loco assumatur, non video quid prohibeat, quemadmodum in omnibus aliis decoctis, quin homo possit cum cibo vino vti: verum vt nullo periculo res agitur, ita etiam minima vtilitate. Sed an vino decoctum immisceri possit, magna dubitatione dignum est. Auicenna inquit: Et iungere serapium acetosum cum aqua hordei, malum est, quoniam illam corrũpit. Videtur & vinum corrumpere has aquas, vicissimque ab eis corrumpi, atque ita periculosam esse hâc permixtionem: nos autem experimento didicimus, nihil egregij autẽ boni aut mali ex hac permixtione consequi, idque iure merito, namque frustra fermentarentur medicamenta, si extemplo ea miscere liceret: sed non iuuant, quoniam alterum alteri impedimento est: omne vero medicamentum vbi vim ignis ex decoctione in terrea parte conceperit, vinum ipsum corrumpit, ob id aqua simplex decocta non corrumpit: neque cum odoratis, sed quæ sponte acescere solent minimè ligni, maximè decoctum Cynæ: cum enim in viginti quatuor horis per se acescat, cur cum vino sumptum ipsum non corrumpet? neque enim sic profluet per sudorem. Quæcunque igitur sponte acescere nata sunt, & maximè si breui, vt lactis serum, Cynæ & hordei decoctum: si non assumptione per aluum aut vrinas aut sudorem etiam breui expurgentur, corporis temperamentum corrumpunt. Quare neque in ligni decocto, neque in thermarum aquis id periculi erit, verum tutior est aqua thermarum, ligni enim decoctum æstate tertia die putrescit, aut ad summum quarta. Neque enim in his exacta putredo, quæ iam perferri non possit, expectanda est. Nullum igitur quod breui acescat medicamentum cum vino assumi debet, nam vini causa retinetur in corpore, ideóque corrumpit atque corrumpitur à vino: vtraque autem ventriculum debilitant, atque iecur, atque in malam traducunt intemperiem. Similiter neque in cibis, si vino vti contingat, aqua permiscenda est: aquæ enim potus omnibus medicamentis validis cynæ, sarzę pariliæ ligni sancti decocti, tum thermarũ aquis noxius est valde, certo experimento, ne dicam exitio. Præter enim quod crassitie sua atque frigiditate illorum opera impedit, corpus ægrotantis medicamento resolutum atque euacuationibus, destruit atque labefactat. Similiter commune est omnium horum trium modorum generi, vt quandocunque velint, quantum velint, ex decocto bibant, modò calidum sit, sudórque pro ratione quantitatis profluere soleat. Neque enim solum hoc non nocet, sed etiam egregiè iuuat: medicamenti enim habet rationem, tum potius ipse, tum cibus, qui cum eo assumitur. excipio tamen in his eos qui vinum bibunt cum cibo: nam his vtique non conuenit, multóque minus quam si vino permixtum decoctum quis bibat. Melius etiam erit, si vel statim à cibo, vel post quinque horas non interim quis eo potu vtatur. Atque hæc de generali ratione dicta sint: nam ali(de singulis certas quasdam normas tradiderunt quas nos sic probamus, vt non à generalibus præceptis, neque his quæ declaratione certa inuenta sunt, discedere liceat.

Licet etiam dubitare an quod pluribus placet, medicamenta alia his decoctis sint immiscenda: multa hinc inde adducuntur, quæ omnino non certam ac generalem rationem habent: nam thermarum aquæ, aut Cina non admittunt. Thermarum aquæ, quoniam naturali calore constant, qui aduentitio corrumpitur, dumque externam acquirunt, vim propriam amittunt. Cynæ decoctum cum in quodam temperamento exactissimo constet, & ad libellum quocunque addito, vel minimo medicamento à constituta illa & moderata intemperie deiicitur atque euertitur: itaque nihil talibus permiscere oportet. At in decocto Indici ligni, cum per se vehemens sit & potens, nec iuxta exactissimam moderationem sit constitutum, sed vehementiore caliditate quàm etiam siccitate agat, multumque habeat pinguis humidi, temperari potest, suásque pariter retinere vires, atque ita vna hæc ratio generalis constituatur: Quæcunque pinguia valde sunt, nec circa constitutam mediocritatem consistunt, à qua tamen operatio illa desideretur, quæque non sola natura constant, ea mixtione madmittunt: velut lignum sanctum, & magis cortex, maximè verò. Reliqua non admittunt, scilicet quæ natura constant, aut paruo prædita humido pingui ex moderata quadam temperie opus suum perficiunt: aut si plurimo etiam abundent, opus suum abundanti tenui, tamen pingui humido perficiunt, velut Cyna. Vnde etiam in his obseruare decet, vt dum coquuntur, non respirent aut exhalent: nam optima pars atque tenuissima, quantum licet, conseruari debet. Quòd si in duplici vase decoctum id fiat (id tamen expertus non sum) optimè cessurum spero., nam cucurbita clausa (id genus est vasis) melius euadet, atque exactius obsoluetur.

Peculiare autem quoddam inest illi, vt scilicet à septima die aluus fermè ex toto supprimatur. Vnde tum ob id, tum ob morbi naturam in Indica lue ab ea die solent non parum dolores augeri, qui vt plurimum

mum ad decimam quartam diem extenduntur sæuissimi : ac alui durities vsque in finem scilicet xxiv. diem : qui communis est terminus : quanquàm ego non improbem iuxta diuersorum laborantium necessitatem variari hunc terminum , atque etiam nonnunquam vsque ad xl. extendi , velut & in tliermarum potu , sic & ligni sancti non vltima dies erit xl. imò vel ne lx. (quanquam rarò ad eam necesse sit peruenire) pro vltimo termino constitui debet. Si ergo aluus supprimatur , post tertiam diem clysteri dicto succurrendum : ante non licet , ne aut vires minuantur , aut sudor diuertatur. Sed si aluus iusto plus fluxerit, carnes assatæ dentur , panis in iure ex Cyna madescat , vnguenta ex miristicæ nucis oleo , & absinthij adhibeantur. Si non sufficiant , etiam fomenta ex menta.

Ergo vt ad Cynæ decoctum redeam, siccitate putredini resistit , temperamento in actiuis qualitatibus ad moderationem omnia membra deducit , succulenta substantia restaurat , vires atque corpus impinguat : detergit verò parte quadam leuiter acri, qua etiam illius decoctum breui admodum tempore non solum in acidum sed etiam amarum transit saporem. Vbi vero tanta vis decoctis inest , certè etiam contritis in substantia sint tam dura , vt superari nequeant, non minor facultas adesse potest , atque ideo cum eorum substantia auxiliari decebit.

Porro vim medicamenti huius , si ad lignum sanctum conferre libeat, sic expedito: aduehitur ad nos hæc radix post biennium, raro vsus ante quinquennium , vnciæ tres in xv. libras aquæ , ligni sancti vnciæ quindecim, proportio effectus fermè tripla : proportio ergo quindecupla : cui si adiiciatur moræ ratio , erit trigintupla , at lignum sanctum inter præcipua medicamenta habetur, & hydargirio fermè par. Vnde haud rectè dictum videtur , vulgare & inefficax fore medicamentum. Sed nondum ratio absoluta horum innotuerat. Neque tamen hoc dico, quod Cinæ vetustatem aut quinquennium illud probem , sed vt ostendam quanta vis illi sit.

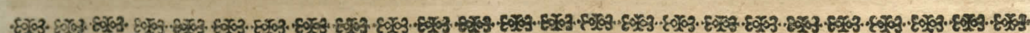
Verum etsi alibi de Satza Parilia abunde actum sit , breuiter tamen hic modum exhibendi (quod media fermè sit inter cynam, & lignum sanctum viribus ac temperamento) subiicere decreui. Est autem quasi dumi genus tametsi in ea spinas non viderim. In libras xij , aquæ fruticis huius leuiter tusi vnciæ quinque per duodecim horas infunduntur ea fermè conditione quæ in Cyna dicta est , coquitur ad consumptionem duarum è tribus partium. Quinæ aut senæ vnciæ , ea ratione quæ in Cyna explicata est, bis in die assumuntur , ipsi trunci exempti rursus in xij, libris aquæ infunduntur, adduntur anisi & liquiritiæ vntiæ. L. Inde absque mora coquuntur donec quinta pars solum absumatur , atque hic pro potu est. Cibus mane panis , & pulli caro aut auicularum vesperi amygdalæ absque pane passæ que vuæ , à syrupis assumptis sudor qui facile fluit prouocandus est. Multo lenior est hæc atque commodior Cyna , ac ligno sancto frigidis ac calidis temporibus vsui est , & minus afficit corpora, adeo vero familiaris illius est vsus , vt nec fœminæ nec pueri eam refugiant. Prodest omnibus fermè longis morbis : & in lentis etiam febribus vtiliter ac tuto exhiberi potest. Quandoque coquendo syrupum tantum medietatem consumi præcipio. Optimus autem modus , & à me inuentus est , vt libræ octo aquæ & quatuor vini flaui admodum potentis sumantur, aliquando paribus ponderibus maximè in syrupis, addo etiam cinamomi vulgaris nonnunquam semunciam. Quin etiam ligni sancti mistionem admittit , & fœliciter omnia hæc moderari docet pro ratione morbi causæque & symptomatmm, regione , anni tempore , natura patientis, ætate vsu atque consuetudine vt iuuat , vt fert , vt dormit appetitque.

DE CYNA RADICE, FINIS

DE SARZA PARILIA.

RADIX quædam nuper, tenuis, ac subcrocei coloris, ex India aduehitur, quam ego omnium Mediolani primus vidi. Erat autem non absimilis liquiritię tenuissimæ, rugosa scilicet, (nam ea talis, cùm siccatur, euadit) & calore inter croceum & cireneum: sed gustus subamarus erat: odor vix sentitur. Vncia vna in lib. ij aquæ, colorem addit vini rubri turbidioris, odorem quasi grauem, amaritudinem non leuem, & summè prouocat sudorem. Partiū est tenuium crassarúmque. Amaritudo in terreo constat. Calida in fine primi ordinis, sicca in secundo. Epota cum tenui victu, scilicet, pane bis cocto, atque passulis, per dies 40. Gallicam luem plus iuuat quàm Cina, aut lignum quod sanctum vocatur. Expedit autem vt sic etiam opituletur his qui arthritide laborant, & vlceribus prauis, & his qui ob pituitosum humorem laborant œdematibus, aut morbis trans hepar. In obstructionibus autem concauæ partis iecoris, & ventriculi mala coctione, non auderem hoc tentare, nisi forsan victus tenuitas nos à periculo tutos redderet. Quòd etiam iecur confirmet, quódque lienem extenuet, quòd incipientem elephātiasim curare possit, & hoc verisimile est. Dantur decocti vnciæ sex in singulos dies summo manè, id est, horâ diei secundâ; tantundem horis ante cœnam tribus, tum cum cibo quantum volet. Permittitur autem sudare contectus pannis ab assumpto potu: verùm vt sudauerit, liberior est quàm in assumptione Indici ligni: neque enim prohibetur, quin in solita prodeat exercitia, nisi frigoris metu, vnde contectus pannis esse debet, & vitare infausta tempora pluuiarum, ventorum, & frigoris. Memineriteius quod scripsit Hippocrates: Vbi fames, laborandum non est: atque similiter cauendum, vt inquit Gelenus, à sectione venæ: sic & à Venereis, ac curis nimiis: singulis tamen decem diebus purgare conueniet corpus, cum catapotiis quæ lectos humores & crassas feces expellere possint: quales ex Aloes colocynthida & Elleboro componuntur. Alij præbent siliquam Indam cum diacatholicone, quod vt minus vtile est, ita magis tutum. Habet autem præcellentem inter sui generis medicamenta vim hæc radix, in emendandis capitis ac cerebri vitiis: seu ob tenuitatem, seu ob proprietatem quandam. Et quanquam hæc ita sint, candide lector, non tamen tantæ victus tenuitati seorsum præsertim purgationibus frequenter adhibitis, parum ad curandos consimiles morbos tribuerem. Quo fit, vt Gallicam hanc pestem inter frigidos affectus collocauerim. Sic humana solertia in dies inuenit quod iā inuentis meritò præponi possit. Vidimus in claro viro Martino Chiaues Hispano post modicæ quantitatis haustum (nam in eo periculum primò fecimus) crassam atque sanguineam materiam à naribus descendentem: ita vt propter os quod intermedium est miraremur, quanquam vlcera aliunde vsque ad os penetrantia, à descensu diuerterent. Constat autem Indicas res maiori præditas esse virtute, etiam pro qualitatum ratione. Sed de hoc à nobis in libello de Subtilitate dictum est. Nunc autem quoniam ita sit, solum intellexisse sufficiat. Quodque generaliter peregrina medicamenta plus agant: aër autem, atque cibi, ac potus patrij, ad vitæ vsum magis conducunt.

DE OXYMELITIS VSV IN PLEVRITIDE.

AD THADDÆVM DVNVM MEDICVM EPISTOLA.

QVOD ad me de literis tuis datis ante Calendas Maias scribis, amice charissime, nihil est quod dubites. Si enim perlatæ fuissent, protinus respondissem. A discessu tuo enim literas nullas abs te accepi, vna duntaxat epistola excepta, quam primis diebus miseras. Neque aliud continebatur quam quod Assij esses. Id mihi satis esse putaui, scire vbi esses, quandoquidem & tu certò nosses v ubi essem. Iam verò de lite quam habes cum illo empirico primum nihil miror, nam tu de re probabili

saltem litigas: at ego de certissimis rebus litigare cogor. Quandoquidem inter cæteros nuper stupidus quidam Mediolani, & paulo melior Thessalo audet dubitare, an in acutis morbis carnes, & oua, & vinum debeamus exhibere? Et de vino certe quod minus offendit nobiscum sentire videtur: de reliquis de quibus nulla est dubitatio, homo turgidus adeo dubitat, vt contrariam sententiam teneat, iugulaturus, vt video, quotquot homines acuto morbo laborantes in eius infœlicem manum inciderint.

Neque illum authoritas Hippocratis, neque Galeni, neque ratio, neque experimentum potest hunc stupidum hominem à sententia tam absurda amouere. sed cum ancillis & mulieribus de ægri salute miser hic, quanquam plurimas iactet diuitias, consulit. Idem cum audisset ex me abscessum in septo transuerso absque dolore omnino fieri posse exclamauit vir eruditus, hoc nouum esse paradoxum. Neque vnquam apud Auicennam vidisse pleuritidem absque dolore, sed aliquando serius contingere, aut maiorem modo, modo minorem. Atque ita hic vir eruditus (dignus prorsus qui cum lanificis mulieribus cum quibus consilia agit, conferatur) nugatur. Nec animaduertit primum pleuritidem non dici de abscessu in septo transuerso, sed solum in pleura, vel vocato panniculo diuidente pectus, aut de his abscessibus qui in musculis fiunt. Minus verò sapiens vir intelligit quod Auicenna nullibi nec in decima tertij, nec alibi mentionem fecit abscessus, seu apostematis diaphragmatis, seu non nouerit, seu non auderet signa illius ponere. Idem homo cautus non nouit quod GALENVS persæpe ab AVICENNA dissentit. Sed mirum non est in re rara, & quasi illi recondita errasse. nec magis mirum est contendisse acriter, quasi si eruditionis calculus pro censu debeatur. Sed mirum est in victu acutorum morborum adeo delirasse.

Sed quid tu fecisses amice mi, certe acriter pugnasses vt ambo ridiculi ciuitati fuissetis. Nam & illud mihi testabatur mulier nobilis quam a graui morbo liberaui, cum hunc eundem aliumque iuniorem satis certe eruditum aduocasset, parum abfuisse quin pugnis decertarent.

Quo factum est vt lite per domesticos dirempta vterque dimissus sit.

Non tibi nugas ago, scis me non solere mentiri. Itaque satius duxi illum cum plebeio ærgo (nam ex infima plebe erat hic cui propter amicum operam potius dabam quam ob pecunias) dimittere ridendo, quam apud tam absurdum hominem contentione agere. Nam ego noui semper fuisse multos Thessalos, Hippocratis ætate Gnidij, Galeni, Methodici cum sua diatrido, Augusti temporibus Themison, vnde Iuuenalis:

Quot Themison ægros autumno occiderit vno. Tu vero demiraris nunc esse empiricos qui tibi contradicant? Nonne meministi quid Galenus dicat tertio Methodi? Certè, inquit ille, minimam spem habeo propter eum qui nunc regnat bonarum artium contemptum, diuitiarum vero & ciuilis existimationis ac potentiæ admirationem hæc quæ scribo vlli vsui futura esse hominibus. Et alibi in eodem opere: Actum est de medicina hoc nostro tempore, nisi Deus aliquis nobis succurrat. Vide quæ scripsit in primo libro eiusdem, dum docet vocari ad ægros non eruditos, sed aulicos atque conuiuijs assuetos. Semper omne in præcipiti vitium stetit, vt nihil mireris id genus hominum quod eruditissimis ac nostris præceptoribus non pepercit, nobis futurum inimicum. Causam iam habes, imperitiam inimicam eruditioni, summam ambitionem cum auaritia coniunctam. Vnde quosdam experieris alioquin tibi iure magis infensos, mitiores, quod eruditionis sint participes, quod ego etiam hic Mediolani experior, ita enim quisque mihi amicior est, vt eruditior, tres aut quatuor qui verbis plebem seducunt neque quicquam quod ad artem pertineat norunt, ita aperte de nobis maledicunt, vt qui non norit nos illos esse putet. Quod si quis vera me non dicere existimat, in examen ducantur, nam neque rite latinè loqui norunt, neque philosophiæ partem vllam attigere, neque rationem artis intelligunt, nec præcepta medendi. Sed finxerunt sibi quædam commenta, quibus illudant plebeculæ. Sed postquam in hos sermones incidimus, audi rem ridiculam atque suauem. Erat vt scis Alciatus Iurisconsulus, vir omni laude dignus, qui nostram prouinciam nostramque ætatem miris modis tum etiam monumentis illustrauit. Prudens etiam in omni ciuilium actionum genere, vtque breui pertranseam immensum pelagus laudum suarum, humillima stirpe natus, diuitias, nomen, stipendium, doctrinam, Regum amicitias sibi non vulgares comparauit. Sed hæc omnia ex sorte. Sed præter sortem, vt solus legeret, collegij Mediolanensis societatem & ordinem senatorium, maiora etiã, si non modo curasset, verum non neglexisset, habiturus. Monumenta quæ reliquit dij boni qualia & quam multa sunt. Hic igitur tantus vir cum ægrotaret vel infœlicissimis medicis, vel omnino imperitis vtebatur, nouissime autem ex omnibus qui Papiæ degebant vnum penitus literarum expertem, sibi delegit inter tot præclaros viros, eumque solum, sub quo mortuus est. Improbabis consilium viri, at ego probo. Voluit videri, puto, vir sapientissimus mortis ac tantæ iacturæ medicinam non fuisse consciam, itaque aduocauit imperitum. Quis enim nouit an vitæ pigeret, vel quod pedum doloribus nimium grauaretur, vel quod se ad summum gloriæ peruenisse sentiret. Atque hæc de causa dicta sint. Quid tandem ad rem dices, vt tibi persuadeam de his nebulonibus minime oportere te esse sollicitum. Nam cum tria sint quæ ad medicum spectant, eruditio, gloria, & valetudo incolumis, nemo mortalium efficiet vnquam vt hæc tria simul assequatur. Nam & Galenus morbis pluribus correptus est, & gloriam sua ætate paruam est consecutus, palam enim est ex ipsius monumentis, tum in primo methodi, tum de præsagio ad posthumum, tum in libello de ordine suorum li-

brorum

brorum, non fuisse illum inter præcipuos, sed multos Romæ cum fama antecessisse. Quanquam valeret Galenus non parum artibus Græcis, essetque prædiues, & huic rei maxime intentus, nec quicquam illi magis ad studia profuit, quam quod primas partes cum obtinere se non posse videret, desperans ad scribendum legendumque se contulerit. Tuum igitur est horum trium vnum relinquere: atque id tui est arbitrij, omnia hæc retinere non potes. Quod igitur minus est vtile aut necessarium meo iudicio est, vt contentiones istas nebulonibus relinquamus, solidæ vero eruditioni insistamus. Quandoquidem iam tu multo spatio processeris in arte, calleásque linguas quæ non solum tibi ornamentum magnum, sed commodum ad egregia inuenta afferunt: tum vero & mathematicas. Desunt vero multa atque præclara quæ maximam vtilitatem humano generi afferre possunt, in his, si mihi auscultabis, non in contentionibus versaberis, tum tibi maiorem gloriam apud eruditos præcipue magisque perennem comparabis, Deóque si non fallor, gratus eris, hoc enim est talenta multa non abscondisse. Sed si hoc tibi consilium præbeo, quali mihi præstat vti? an ego in me probabo quæ in te reprehendam? absit. Itaque nisi tua causa esset, ab hoc munere libenter abstinerem. Sed amicitiæ non parum, officiis vero erga me tuis longe plus condonandum censeo. Mos tibi geratur. Sed video quid dices, Galenus & ipse multa aduersus contentiosos scripsit: Fuchsius etiam, tum alij. Sed Galeno nihil illa profuerunt, imo multa eius vtilia monumenta solum ob id interiere: ipse vero logij atros vocatus: nec forsan immerito, homo enim fuit, nullus homo labe caret. Quid Fuchsius egerit hac in parte non curo. Vnum est inclytorum virorum vitia non esse imitanda sed virtutes, vitia autem etiamsi in Deo (quod nefas est dicere, ille mihi qui solus ignoscere potest, quique animum meum nouit solus parcat) esse possent, virtutes non essent. Nulla enim maior est contrarietas quam virtutis & vitij. Quo fit vt etiam opus tuum quod mihi mittere velle dicis antequam typis excudatur, hoc solo nomine suspectum habeam: quasi gloriæ excellentis viri videaris inuidere, illud maius accedit quod si probauero, videbor quasi huius cœpti autor, à quo maxime non solum absum, sed plurimum natura abhorreo. & tamen scio pugnabis acerrime contra hominem, laudo vigilias tuas, ingenium & eruditionem suspicio, propositum contradicendi à natura mea valde est alienum, tum maxime de bonis literis benemerito. Considera mi Thaddæe, quam pauci nunc sint bonarum literarum studiosi, & lõge pauciores qui faueant illis. Multum igitur debere nos sentimus Fuchsio, qui etiam præter eruditionem leporem addidit & breuitatem, vt viuentium scripta cum voluptate legi cœperint. Laudarem Manardum in hoc genere, nisi omnia vir ille miscuisset magno artis damno, hic vero non abhorret à recta medendi via in qua & methodum scripsit, at errauit in quibusdam, sit ita, quandoquidem nesciam nec in quibus nec quomodo accusetur à te. Quis est mortalium sine errore? ego patiar si quæ errata in posterioribus editionibus inueneris, nam in prioribus scio multa esse, libenter corrigi. Passus est se Petrus corrigi princeps apostolorum, ego obnitar veritati impudens? absit. Itaque mitius cum illo ages, atque ego, si modo ita vis vt inspiciam, quæcunque illius scripta sunt ad meliorem sensum traham.

Quod si ille non patietur, tuum fuisse inuentum sciet, non meum. Ego nihil nisi ad concordiam inter vos permiscebo. Mallem vt videat certamen ob veritatis inquisitionem, quam iurgium aut contentio aliqua. Speciem habeant auctarij cuiusdam ad rem literariam, non rixæ, aut maledicentiæ, aut odij vel liuoris: quamquam ab hoc plurimum te abesse putem. Dices ille Maledixit Montuo, Auicennæ, Mesue, Brasauolo: iam dixi vitia clarorum virorum non esse imitanda sed virtutes. Habet linguam latinam satis politam, græcas literas callet, breuis est & minimè nugax, & clarus ac ordinatus, Galeni libros sæpius reuoluit, multam habet simplicium medicamentorum cognitionem, multa scripsit, docet libenter quæ nouit, laboriosus homo certè & eruditus. Eos ne imitaberis qui vestem ornatissimam ac preciosam intuentes, nihil inspiciunt nisi maculam paruam, in eam solum omni relicto decore oculos coniiciunt? Deinde non sunt ingenia sua vt Italica. Germanus est, ferocius insurgit forsan quam par est, tu vis illum imitari in vno vitio? non, vis vlcisci, neque te, neque me læsit, nec forsan tua improbauit cum viderit, habet multos hostes à quibus se tueatur, Cornarium, Matthiolum, atque alios. Itaque spero multa & præclara de te, aueoque quam primum librum tuum videre, ego non emendabo, sed discam noua, omnes enim omnia sciunt, non vnus omnia, maiorque est mihi longe voluptas in discendo, quam in ostentatione. Quid enim ego potero in alia messe diutiusque à nobis excussa, rescribam tamen quoniam ita vis quæ mihi quasi per transennam occurrent. Sed de his satis, ad rem reuertor. Scribis contendisse te cum Cigalino, ego hominem illum non noui, magisque inter medicos egregios, vt intelligo, quam illos qui eruditione inclaruerint, recésendum puto. Nam neque quicquam scripsit quod emiserit, nec professus est publicè, nec vertit quicquam, nec tamen quin id, aut ea omnia facere potuerit nego. Sed vt Philosophus ait, non coronantur in olympicis qui vincere potuerunt sed qui vicerunt: omittam igitur de sententia hominis mortui quicquam dicere, quoniam inuidiosum & absque proposito videretur. Claros viros quidam dum recenset odones numerat atque alios incognitos homines. Ego nostra tempestate Fuchsium, Cornarium & Brasauolum audeo ex scriptis claros nominare, quorum scripta plura passimque leguntur. Curtium nisi audissem non auderem his adnumerare. Montanum inter celebres esse aiunt, non nego, non tamen possum affirmare. Scripsisse quædam dicunt, si exibunt & probabuntur laude dignus est. Quod vidi vt ex vngue leonem, opusculum, ingenium

acre

acre & iudicium oſtendit, eruditionem nullam, neque locus poſtulabat aut admittebat. Et hæc de medicis, nam in philoſophia & aliis artibus multos fortaſſe quis proferet. Hæc volui ſubieciſſe quod nemo autoritate tui iudicis moueatur, deinde quod non probem quaſi de litibus agatur & re pecuniaria, hæc iudicia committi viris niſi famoſiſſimis, velut Regio medico Syluio, vel Pharnelio, vel erudito atque probato veluti ex tribus his quos nuper nominaui, aut qui vtranque gloriam ſit aſſecutus, velut Veſſalio. Quæ enim temeritas eſt iudicium ſalutis humanæ vni viro penè ignoto committere? Sed fuerit ille eruditiſſimus, imò ne vni aliorum tantùm tale iudicium eſt committendum. At dicas, quid fiet, relinquatur indiſcuſſum, præſtat errare in parte quàm in omnibus, plurimi authoritate virorum plus mouentur, quam ratione. Itaque ne meam ſententiam tanquam certam expoſcas, ſed vt teſtem in tanto negotio. Senatus ſuper vnius pauperculi vita pluribus diebus diſputat, quem ſontem tamen eſſe conſtat, nos iudicium proferemus quo multi inſontes & clari viri periclitabuntur?

Ergo quæſtio talis eſt: An in omni morbo laterali oxymel conueniat? Primum præſuppono, quòd non in omnibus morbis acutis, tertio de victu in acutis, quia non diceret quibus dandum, & quibus non: & infrà ſæpius, non dicit ſemper, & infrà adhuc docet quibus non conuenit, ſcilicet his qui eroſionem habent in inteſtinis: ex quo colligo ibi ſecundum, ſcilicet quod oxymel non in omni morbo laterali conuenit: patet, quia non ei cui iungitur eroſio inteſtinorum vt ibidem colligitur, hoc autem eſt ratione coniuncti. Tertium, neque in omni morbo laterali ſimplici, quia non in mortali, dicente Galeno, quòd quicquid ſcripſit Hippocrates, de ſeruandis ſcripſit, recordantibus nobis quòd deploratos curare non oportet ſecunda Aphor. Quartum neque ſemper, quia Hippocrates tertio de victu in acutis, prohibet cum nihil expuitur, hoc autem eſt, cum eſt initium morbi, & per totum fermè augmentum, ideo dicit, quod cum non ſorbitione ptiſanæ, ſed ſolo potu vtuntur, oxymel non conuenit, Galenus non intelligit de ratione temporis, ſed vſus atque erroris eorum qui toto morbi tempore abſtinebant à ptiſana, hoc innixus fundamento quod in ſequenti ſectione dicat Hippocrates, quibus igitur toto morbi tempore oxymel conuenire exiſtimaueris? Igitur Hippocrates videtur velle quòd conueniat in omni tempore. Sed non eſt ita, Galenúſque, ſeruata tanti viri authoritate, hic non intellexit Hippocratem. Hippocrates enim nobis inſinuat quòd cum ſolo potu vtendum eſt, non conuenit oxymel, tum quia poſſit excitare tuſſim cum nihil expui poſſit, tum quia tormina, quæ poſtmodum comitantur, frigus extremorum, & virium imbecillitas. Vult ergo quòd in quibuſdam morbis toto tempore conuenire poſſit vel ratione naturæ, vel ætatis, vel virium. Sed neque omne oxymel, & hoc eſt quintum: nam acre neque conuenit in difficili ſputo cum virtus fuerit imbecillis maximè: nec melancholicis, quia efferueſcere facit melancholiam acetum: nec mulieribus, quia vteri dolorem prouocat, iuxta Hippocratis ſententiam eo loco.

Quæſitum igitur hoc modo reſtringi debet: An in omni morbo laterali, ſalubri, ſimplici, oxymel moderatum, à tempore initij maturationis vſque in finem conueniat? Pro quo ſcire oportet primum naturam oxymelitis quod eſt temperatum, neque excalefacit, nec refrigerat, octauo artis curatiuæ. Secundò lenit ratione mellis pectus ipſum, tertio de victu in acutis. Tertiò diſſecat, vt ibidem docetur aceti ſcilicet ratione. an verò nutriat, & eſt quarta vtilitas, declaratum eſt à nobis in tertio contradicentium. In morbo igitur laterali cum componatur ex febre & abſceſſu, requiruntur quæ non calefaciant: nam mulſa calefacit euidenter, vndecimo artis curatiuæ: oxymel autem non, vt dictum eſt. Hac igitur prima ratione conuenit. Secundò requiritur vt ſputum poſſit facilè educi, hoc autem ſimpliciter pendet ex lenitate partium pectoris, ſed & hoc vt declaratum eſt præſtat oxymel. Lenit enim pectus, igitur hac ſecunda ratione connenit. Tertium de quo proprie dubitabat empiricus ille, vt tu dicis, eſt vtrum diſſecando ſemper profit. Nam cum ſemper morbus lateralis à bilioſo humore fiat, vt etiam Aetius in octauo libro docet, non videtur hic huiuſmodi lentus, quare neque diſſectione indigere. Ex quo Cigalinus ille, vt dici ſolet, toto cœlo aberrare viſus eſt, quod illud conuenire, vt dicis, in prima eius epiſtola, exiſtimauit, quando lateralis morbus ex pituita oriatur: cum talis morbus minimè ſit lateralis, ſed laterali ſimilis, quod etiam ſentire viſus eſt Auicenna. De vero igitur laterali morbo qui à bilioſo ſanguine fit, ſermo ſit, primum præſuppono quòd de ſalubri morbo laterali loquamur, vt dictum eſt, in quo ſputum debet, inquit Hippocrates, eſſe admodum permixtum ex bile flaua, dicit Galenus & pituita ſecundo prognoſticorum. Permixtio autem fit aut cum eſt lentoris maximi aut cum pituita excoquitur, quarta aphoriſmorum, ſed & pituita per ſe lenta eſt, in hocque quaſi ab humore crudo diſtinguitur. Galenus octauo de decretis, & ſumptum eſt ex primo de humana natura, pituita omnium humorum eſt maximè viſcida. Aduritur autem & à bile, vt dictum eſt, & à calore febris, & per ſe talis eſt, vt indigeat manifeſtè diſſecantibus. Pus etiam optimum primo de differentiis febrium, nonne craſſum & conſiſtens eſſe debet? quod verò conſiſtit lentum eſt neceſſario, & ob lentorem igitur, & ob craſſitiem puris oxymel conuenit. Nec mirum ob id Eraſiſtratum exiſtimaſſe aut vocaſſe humorem crudum pus, ſcilicet quòd lentore & colore ac craſſitie ei ſimilis eſſet. Qui igitur citra affectum hæc cogitat, facilè intelligit, cum morbus lateralis ſputum efficit & concoquitur, oxymellis vſum natura mediocris vtilem eſſe. Plura ſcripſiſſem de hoc, ſi per negotia liceret: ſed in re tam perſpicua maiore commentario opus non eſt. Vale, Mediolani IIII. Idus Auguſti.

DE

DE VENENIS LIBRI TRES.

AD PIVM MEDICEM PONT. MAX. Eius nominis Quartum.

PRÆFATIO.

XARAVERAM, Beatiſſime pater, iiſdem fermè diebus tres libros de Venenis, quos cum ſalutares admodum humano generi exiſtimarem, cui potius quàm tibi dedicarem? vt in altero magnitudinis amoris erga te mei, vt qui nihil maius dare potuiſſem, experimentum præbueram: in hoc ipſo, fiduciæ in humanitate tua darem, qui noſtra quamuis exigua non aſpernaris. Vale igitur, & quicquid eſt, non pro ingenij meí, nec virium tenuitate, ſed pro Maieſtate tua, & benignitate, perpuſillum hoc munus, ac tanquam acceſſionem metiare. Nonis Quintilibus, feliciſſimi tui Pontificatus Anno quarto: Bononiæ.

LIBER PRIMVS.

Qui eſt de eſſentia & cauſis illorum.

PROOEMIVM.

MNES homines vno ex quatuor mortis generibus perire ſolent, aut enim naturali interitu finiuntur, natiuo abſumpto humore: eámque mortem ſine dolore fieri Ariſtoteles, & ex ceſſatione motus pulmonis iam ſiccati. Quod vt mitiſſimum eſt, ita rariſſimum. Forſan Sophocles vnus in tam raro exemplo numeratur. Secundum eſt violentum, cum ferro, lapide, ruina, homo cadit: in quo plerumque, etſi compoſitio vitiari ſolet, nonnunquam tamen ex ſola intemperie etiam mors accidit: vt in his qui in aquis ſuffocantur. Atque hic modus longè plures primo abſumit, non tamen tam multos, vt plerique credunt: nam in magnis præliis, vbi collecta gens fuerit vndique, vix vnum è mille in vrbe deſiderari videbis. Tertius multo plures perimit mortales, per morbos proprios vnicuique, & maximè qui per tempora euenire conſueuerunt. Febres continuæ, hecticæ, dolores coli, laterales, fluores alui, renum & veſicæ cruciatus. Nec tamen hoc modo maxima mortalium pars occidit. Sed quarto potius genere, cum cauſa ignoto quodam modo perimit, tametſi cauſa ipſa nota ſit. Etenim hoc primùm modo intereunt qui ex peſtilenti febre, qui ex vera peſte, qui morſibus aut ictibus venenatorum, qui veneno epoto, qui hauſtu lethiferi vaporis, qui philtris, veneficiis, faſcinatione, qui vmbra praua plantæ, toxici, oleandri, pomorum

mortis, nucum, qui illito medicamento malo, qui vicinia serpentis, atrocis insecti, qui laterali morbo venenoso, nec vulgari, aut flore alui huiusmodi, aut excantati, aut vulnerati telo infecto, aut suffitu contactúve, aut enemate lethifero, vt legatarius à tonsore, moriuntur. Ob id, quid sit venenum videamus.

CAPVT PRIMVM.

Venenum quid sit, & quomodò à Iurisconsultis accipiatur.

VENENVM definiri solet, quòd sit illud quod corpus nostrum mutat, nec mutatur ab eo. Et addit Galenus, quod est contrarium naturæ nostræ substantiæ ratione. Et pòst declarat, quòd ista repugnantia est sicut ignis & aquæ, scilicet ob excellentem qualitatem calidi, frigidi, sicci, vel humidi. Et hoc est, quia Galenus existimat qualitates primas esse substantias rerũ naturalium. Et ideò sexto in sextum Epidemiorum, volens ponere differentiam inter Venenum & medicamentum purgans, tum alexipharmacum, quia etiam hæc occidunt, dicit: Non occidũt hæc nisi copiosius sumpta, venenum aut in parua quantitate occidit. Vocantur aut venana ibi ab Hippocrate, vt etiam Galenus exponit, malefica medicamenta. Hanc definitionem secutus est Princeps Secunda primi: sicut aliam in secundo libro, quæ est quòd Venenum est medicina quæ corrumpit temperaturam, non sola qualitate, sed naturæ proprietate. Hanc exponit in libro de Viribus cordis, hac sententia: Medicina quæ propriè Venenum appellatur, est quæ corrumpit spiritus per contrariam qualitatem quæ est in ea.

Sed verè hæ definitiones non sunt secundùm id quod nunc intelligi volumus: nunc non dico de illarum veritate. Prima enim præsupponit, quòd Venenum non patiatur à corpore nostro: at hoc falsum est, in agentibus enim quæ conueniunt in materiâ, dicit Philosophus primo de Generatione & corruptione, Omne agens à patiente aliquid patitur: igitur Venenum etiam patitur. Sed hoc non concludit in causâ, quia hic intelligimus perpati, id quod manifestè mutatur quoniam medicus artifex est, sensui innitens: & non negaret Venenum non pati, sed non pati iuxta sensum, & manifestè: quod verum est. Sed quid dicemus de modica quantitate cicutæ? an dicemus eam non pati à tanto calore, quantus est humanus? Et etiam, quia si operatur in nostrum corpus, prius actum recipit à calore? Etenim & hoc est ex concessis ab his qui definitionem ipsam scripserunt. Et experimentum docet, quod nil operantur nisi frigida quæ refrigerant corpus velut lapilli, nisi soluantur in partes minutissimas. Experimentum etiã docet quòd ipsa transit in feces, ideòque corrumpitur, quare etiam vehementer patitur. Præterea quod maius est, definitio hæc non est generalis omnibus Venenis: neque enim conuenit his quæ agunt ex manifesta qualitate, neque etiam pestilentibus febribus, vt quatumvis bona sit, nunc non conueniat proposito nostro.

Secunda quoque definitio non conuenit euphorbio, nec cicutæ, nec istiusmodi, sed potius conueniret atræ bili. Scamonium quoque venenum esset, & cucumer anguinus, quod nemo dixit. Et ideo, vt comprehendamus omne venenum sub vna definitione, dicimus, quòd Venenum est quod aptum est nocere vehementer nobis occulta agendi ratione, tametsi causa nota esset. Velut canis rabidi morsus est cognitus, qua ratione nocet, vt vulnus efficit: non autem ea qua deducit hominem ad rabiem. At dices, opium, euphorbium, & vitrum non erunt venena? Respondeo, quòd vitrum sub hac definitione haud comprehenditur, licet hominem interficiat. Opium etiam interficit non ob frigiditatem, sed oculta quadam ratione, vt dicemus. Euphorbium quoque, non quia calidum est occidit, sed quia vrit: et forsan proprietatem habet aliquam occultam, per quam occidit. Neque enim piper dixero vnquam venenum esse, tametsi nimio calore occideret. Dico ergo, quòd si euphorbium non occidit quia calidum, ipsum venenum non esse: nec de hoc erit sermo in hoc libro. Dicemus tamen aliqua de vitro & calidis medicamentis, licet venena non sint, quia multos perimunt.

Venenum tamen à Iurisconsultis aliter accipitur, dicente Vlpiano: Mala medicamenta, & Venena veniunt quidem in hoc iudicium: sed Iudex in his interponere se non debet, boni enim & innocentis viri officio eum fungi oportet. Appellant autem non Venenum simpliciter, sed venenum malum, vt libro decimo octauo Iurisconsultus Caius. Sed & idem alibi ad legem duodecim Tabularum de verborum significatione ait: qui Venenum dicit, adiicere debet vtrum bonum esset, an malum, nam & medicamenta Venena sunt, quia eo nomine continetur omne quod adhibitum, naturam eius cui adhibitum est mutat. Cum id quod nos venenum appellamus, Græci φάρμακον dicant: apud quos tam medicamenta quàm quæ nocent, hoc nomine continentur, vnde additione nominis distinctio fit. Admonet & nos summus apud eos Poëtarum, Homerus sic dicens: φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλά, μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά, in qua sententia Virgilius:

Ille malum virus serpentibus addidit atris.

Tum illud:

—*Nec Assyrio fucatur lana veneno.*

Inde de venenariis à Callistrato lata lex: Venenarij capite plectendi sunt: aut, si dignitatis respectu agi oportuerit, deportandi. Appellant ergo venena Iurisconsulti, quæcunque exhibita nocere plurimum possunt, non autem conferre. Ideo & vitrum & euphorbium apud illos venenum erit: seu etiam illitum id possit, seu tabefaciat, seu

mentem

mentem moueat ſolum. Omnia hæc venena mala à Iuriſconſulto appellantur. Sed quid ſi amatorium poculum det, non animo nocendi: inſanum autem reddat illum, non amatorem? Tunc videndum eſt, quo animo dederit: ſi enim vt ſolum amaretur, forſan non merebitur: verùm hæc ad Iuriſconſultos relegentur. Vnum ſat eſt definitionem hanc veneni, quæ vitrum & adamantis cuſpidem, ſi modò verum eſt, ſub ſe non comprehendit, non excuſare: quin qui vitrum dederit in cibo, veneficiis reus non ſit, quandoquidem in duobus collegiis ſacrarum virginũ plures perierint ex vitri eſu, vnde qui illud dat, venenarius eſt: vitrum autem nullo modo venenum eſt, vt nunc venenum dicimus, quandoquidem in puluerem redactum, tutò bibatur ad exterendum lapides renum, & veſicæ etiam: quanquam veneficam viminelle quidam exiſtiment. Similiter & quod inſaniam mouet, venenum proculdubio eſt. An verò quod nullo modo perimere poteſt, abeſt tamen ab vſu hominum, & nocere ſolum poteſt, & eo animo datur, venenum ſit appellandum? velut, ſi quis alumen ſciſſum ſeu plumæ in lecto ſpargat ad pruritum excitandum, aut vinum ex anguilla putrefacta ad odium vini iniiciendum, aut ſalem vino ad inebriandum, aut gentianam cibis ad abominationem illorum, aut ellebori albi parum in cœnæ fine ad vomitum excitandum, aut echinatus caſtanearum calyx ad peditus, aut ſcilla affricata latrinæ ſedilli, quæ pruritum & vriginem facit? Reſpondeo, quòd non, nam alterutro opus eſt: aut facto, aut voluntate, quorum vtrumque cum deſit, puniri tanta pœna non debet. Venenum tamen eſſe poteſt, vt à nobis definitur, ſi vehementer noceat, etiamſi perimere non poſſit, vbi ratio qua nocet, incerta ſit. Venenum quoque ab Hippocrate ſexto Epidemiorum ſic deſcribitur: Maleficorum (ſupple auxilium) lac, allium, vinum feruefactum, acetum, ſal. Galenus ibi exponens, per malefica, venena intelligit. Sed lac, vt videbimus, propriè venenis aduerſatur: reliqua venenoſis, cuiuſmodi plurimæ ſunt plantæ, quæ tamen prorſus non ſunt venenum. Per malefica igitur, venena, venenatáque, & veneno participantia intelligit: cuiuſmodi primum ſunt multæ plantæ, lathyris, tithymalus, piriuſa, rhododendron, peplium, ſcammonium, ricinus, chamelæa, narciſſus, alipum, apios, calocynthis, rutha agreſtis, ſolanum, dryopteris, mercurialis, elleborus, coriandrum: & quæ vetuſtate deteriora fiunt, vt caſtoreum, nuces baccæ lauri: & quæ ſenio, vt lactuca, portulaca: & quæ ſemiputreſcunt omnia, caro, oua, panis, lac: & quæ nimis acria, ſemen rubræ ſiliquæ indicæ, vel ſtaphiſagriæ, vel ſerpentariæ, vel vrticæ: & quæ frigidam concipiunt qualitatem, aſſa contecta, piſces frigidis, ſanguis bouis. Omnia igitur hæc ſub maleficorum nomine ab Hippocrate cum venenis comprehenſa ſunt.

CAPVT II.

Medico an liceat tractare de venenis, & quatenus, & quomodo cum principibus excuſare ſe debeat.

AN verò deceat medicũ cognoſcere doceréque venena, docebat Gal. ſecundo de Antidotis: Licet quidem illa cognoſcere. Et ratio eſt, quia niſi cognoſceret, non poſſet ea deuitare, ſunt etiam venena vtilia ad compoſitiones ſalutares, vt Tiri caro ſeu viperæ ad theriacam, opium ad philonia: euphorbiũ, cantharides, ad medicamenta peculiaria, ipſę per ſe ad hydropẽ, nappellus ad leprã. Exterius & ſpuma argenti, ærugo, tum pleraque metallica. Sed tradere compoſitionẽ venenorum ad interficiendũ homines, dicit, eſt hominis improbi, non medici. Adducit tamen multos egregios Poëtas, qui hoc ratione neſcio qua adorti ſunt: Orpheum theologum, Aratum, Heliodorum Athenienſem, & Horũ Mendeſium: eóſque metuentes leges, ne plecterẽtur, & multitudinẽ, ne lapidibus obruerentur, iuraſſe in initiis operũ ſe non præmio neque amicitia inductos de illis ſcripſiſſe: ſed ob id, vt poſſint curare, dicit Gal. hæc ratio inſulſa eſt: quia cognitis ſimplicibus, cognoſcuntur etiam compoſita, quo ad ſigna & medelas. Et certè non fuit propter id, quamuis forſan bono animo id agere ſe exiſtimarent. Verùm Gal. lib. de Medicamẽtis purgãtibus, dicit, quòd non licet docere medicamẽta vlla quæ interficiãt: & narrat ſontem illum ductũ ad ſuppliciũ vinctis oculis. Et dicebat in lib. de Cauſis procatarcticis, quòd nouerca miſit quẽdam emptũ venenum à medico, & dedit ſeruo qui propinauit priuigno, mortuus eſt ille: detectum ſcelus, omnes quatuor dedere pœnas, nouerca, medicus, nuncius, & ſeruus ipſe. Tamen Gal. paſſim nominat plura venena, vt pote ſexto in ſextum Epidemiorũ, vbi meminit hydrargyrij, ſpumæ argẽti, aconiti, leporis marini. Vbi notanda duo ſunt. Primũ, quod aliàs dixi, aconitũ aliud eſſe à napello, quanquam aconitum ſit acre venenum, vt in lib. de Simplicib. medicamentis ad Paternianum, vbi etiam deſcribitur illa planta. Alterũ eſt, quod Gal. teſtatur ſe compoſuiſſe librum de Medicamentis a proprietate operantibus, vbi multa venena docuit. Reſpondeo igitur, medicamenta ſimplicia, quæ ſunt incognita, non debent doceri, ex authoritate Gal. adducta in lib. de Medicamentis purgãtibus: quia homines non debent comedere herbas, quas non nouerint, & ideo malefaciunt iſti qui comedunt herbas miſtas, quas neſciunt quæ ſint: & quanquam non eſſent venenum exactum, ſunt tamen multæ venenoſæ, & quædã nocent iecori, & aliæ ventriculo, & aliæ renibus ac veſicæ, & omnes herbæ quæ faciunt lac, & ſunt calidæ, nocent valde iecori, & ideo licet non occidant ſtatim, vitam tamẽ efficiunt breuiorem, & morboſam totam. Et ſcio quendam nobilem Patauinum, qui cum ediſſet tortam ex herbis, quibus immiſta erat cicuta, pro petroſilio ab ancilla, (eſt enim valdè ſimilis ei) mortuus eſt ſequẽti nocte, ſed ſimplicia ſint cognita, debemus

mus tunc docere illa ad curationem faciliorem, quia omnino nota sunt, & similiter si sint venenosa, quamvis incognita, debet medicus docere: quia omnino inimicus non audebit vti his quæ omninò interficiunt, nisi in maxima quantitate: & tamen docendo homines abstinebunt etiam à pauca quantitate, quæ illis noceret. Secundùm præceptum est, medicus non debet docere aliquid quod augeat vim veneni: quia tunc fieret magis irrepabile & insanabile. Tertium, non debet medicus docere ea quæ abscondunt qualitates prauas veneni: illud enim est maximum. Quartum, non debet medicus docere præparationem veneni, vt fiat temporaneum: quia per hoc fit magis perniciosum, & irreparabile, nam prius acquirit vires, & enecat hominem, quàm cognoscatur. Quintum medicus non debet scire neque discere præparationem vllam veneni, vt sit validius neque vt differat opus, neque vt occultetur. Præterea medicus non debet cognoscere venena exotica, nisi solo nomine, & viribus. Nam si cognouerit distinctè, poterit ex animi perturbatione propinare illa, aut excogitare aliquid subtilius in eis, vel ob affectum alicuius coniuncti aut amici docere eum, & ita esse in causa mortis alicuius. Venena autem notissima regionis, & medicamenta venenosa primùm perdiscere debet ac tenere, vt dici solet, in digitis: non solùm quòd iam omnibus nota sint absque eo & quòd turpe esset eum ignorare, quæ omnes norint, adeò vt eius ignorantia potius supina dici posset quàm cuiquam bono: sed etiam quòd sic plus esset commodi in auxiliis, quàm periculi in scientia. Et ideò debet scire ea diligenter, & signa, & damna & custodiam ab illis, & alexipharmaca tam communia quàm propria, adeò benè, vt doceat homines vsum venenorum ipsorum in perniciem nec posse abscondi, neque etiam quicquam profuturum ad necem, sed vel minimam posse inferre noxam. Præterea ad vtilitatem ægrotantium, vt dixi, & compositionem magnorum medicamentorum, in quæ plerumque solent ingredi venena mortifera. Præterea vt sciant homines vitare lathyrim, cicutam, ficus acerbos, fungos, anguillas, ranas, rutam mense Maij & Iunij, & absinthium post medium Maij, & siliquam arbuti fructum, ac palmarum mala insana, nuclei pini, mercurialis, caules, seminarapæ, ozimum, sisamum fenum græcum, succi omnes ex quibus constant intinctus: medullæ, cerebella, iuniperi fructus, chelidonia, & omne quod aluũ mouet vehemẽter: & omnis planta habens succum non viridem, ideò fraga mora etiam, & lactucæ, quæ iam semen produxerunt: & frumentum est ex magnis venenis, quod multipliciter perimat: & omnia putrida, semiputrida, corrupta.

Et scire ac docere, scribereque diuersa sunt. Quæcunque enim scire malum est, docere deterius est, scribere autem pessimum. At multa possumus docere amicum sapientem & probum, quæ scribere omninò nefarium est. Condiscere etiam plura licet, vbi de tua integritate confidere possis, quæ docere non licet nemo enim tam certus de alio esse potest, quod est de seipso. Porrò scire venena & qualia sint, atque integrè dignoscere, multis modis vtile est. Primum ad medicamentorum compositionem: secundùm, vt illa deuitare queas: tertium, vt certior sis quòd assumpserit æger: quartum, vt cognoscas quantum nocere possit: quintum, vt melius curare illa valeas: sextum, vt cum rationem tenes qua nocent, modum ex ea seruandi etiam inuenias. Itaq; refert multũ, quibus moribus medicus præditus sit. Venenosa igitur omnia noscere decet medicũ, venena autẽ vulgata, ea ratione quę dicta est.

Quomodo se debeat medicus excusare cum principibus (periculosum enim est cũ petunt adeò vt Auenzoar, cum interrogaretur ab Hali quodam tyranno, quid esset quo posset inimicum suum perimere? illeque se scire negasset, ob id in carcerem coniectus est, multisque incommodis affectus, biennio ibi permansit, quòd ille diceret factum conscium sui secreti palam est, quòd negare oportet se scire ideò etiam cauendum est ne te iactes: tum enim obnoxius eris periculo. Quòd si res sit cum violento tyranno, dilatione sumpta pro compositione quãta sufficit ad filios amandandos, collectis charioribus rebus fugæ te dedas. Nam præter id quod sit cõmunis hominis artem contra præceptum Hippocratis tanto vitiare flagitio, etiam tibi exitium paulo post manifestè paras. Te enim duplici ex causa occidet: & vt conscium sceleris tollat, vt Solymus Turcarum princeps, cum Daiazetem patrem fraude sui medici Hebræi sustulisset: & quod tibi vt proditori non confidet, nec amãdare, aut alteri post habere audebit.

Difficultas maxima est in hoc, quòd necesse est medico cognoscere venena, & quæ circa ipsa sunt, modos, vim, speciem, qualitatem, si debet rectè curare. Etsi debet hæc scire, oportet vt doceatur ergo venena doceri oportet vt doceatur ergo venena doceri oportet. Sed si non doceantur, nulla erit ratio recta medendi. Et etiam quivis pharmacopola plus sciet medico; si doceatur publicè, plus erit iacturę in cognitione veneni, quàm in scientiã alexipharmachorum, adeò vt sit vna via tantùm, velut etiam in cognitione philosophiæ, sicut dicebat Auerroës: Hæc non sunt, (inquit, de anima loquens, mundo Deo) reuelanda vulgò. Videmus eruditos philosophos bonos esse, quamvis nõ credant ea quæ faciunt ad continendos animos in virtute: & hoc contingit, quoniam mens est perfecta: & quod perfectum est etiã in mortalium genere est, immune à vitiis. Deinde, quòd cognoscunt non esse vtilitatẽ, nec preciosa esse quæ per vitia paratur, adeò vt ex æquo contemnant præmia vitiorum & falsa promisa: hæc vt falsa, illa vt vilia. Et ideo non sunt hæc propalanda nisi subtilibus ingeniis in quo homo falli non potest, & probis: sed in hoc falli potest. Nam si subtiles rationes declaraueris, & illi intelligent quoniam erunt profundæ scientiæ, non erunt mali. Etsi non intelligent, obesse non poterunt: quinimo confundentur. ergo

priuatim

priuatim pauci, docendi sunt. Laude dignum multo minus censeo, qui acuunt ad venena inquirenda, velut Theophrastus partim docet, qui docet fieri posse: & vt ille qui phœnicia docuit medicamenta. Satis est intelligere finem, & quod consequi liceat, aut alios assecutos, belle enim introducti sumus. Deterius est potuisse, nec voluisse: quàm voluisse, nec potuisse. Verùm quis non aberrauit in hoc instituto? Et nos ob difficultatem, & quia proficere maximè ob angustiam temporis posse non videmus, sequemur morem aliorum. Sed si rectè tradenda esset hæc doctrina per symptomata, numeranda essent auxilia, non venena, nisi quæ casu occidunt, vt morsu aut ictu, hæc enim in hominis potestate non sunt: cætera priuatim. Nos autē parcè de omnibus, quòd nihil horū tractauerimus: & ne plus docendo remedia noceamus quàm iuuemus, vt Hesychius cum Pharico, quid aliud egit quàm vt ad quærendum homines incitaret, Sed bona fortuna nunc periit venenum, cum ipsa compositione olim Ægyptiis nota. Sed ad feras commemorabimus elleborum, aut helenium, non illud odoratum, sed Heliconium elleborum, quo sagittæ imbutæ lethale vulnus afferunt ceruis ac aliis animalibus, quæ postmodum tutò edi possunt, & ipsa venena tractari: alia pro amuletis appendi, quale illud de bufone siccato admirabile, ad indesinentem hæmorroidarum sanguinem. Quanquam breui postmodùm perierit amicus noster Iulianus Pontius, seu alia causa, dolore scilicet mortis filij: seu suppressis ex toto hæmorrhoidibus, seu venefica ipsius amuleti vi. Vtrum autem medicus debeat contra hostes patriæ vti veneno, declaratum est secundo Contradicentium.

CAPVT III.

Quæ sint cognoscenda de venenis.

QVæ igitur in venenis cognoscere principaliter oportet, hæc sunt: Primùm, quot sunt genera illorum, agendi modi ratione: velut, quòd alia quidem perimunt & calefaciunt, alia erodunt, alia putrefaciunt: tametsi ipsa proprietas qua perimunt, occulta sit, neque enim aliter, vt dixi, venena essent. Expedit autem scire, quomodo occulta ratione perimant: quamuis & id eis proprium sit, vt perimant occulta ratione, namque occultum dicitur, quòd vel sciri non potest, vel non facilè, vel quod aliud est ab his quæ vulgata sunt & pertrita: in quo genere nunc dicimus venena perimere occulta nobis ratione. Deinde quot ex rebus venena sumantur, velut animalibus, plantis, metallicis: & magis specialiter, quibus ex partibus eorum, aut omnino distinctè, quoniam quædam ipsa corruptione talia euadunt. An verò quod corrumpitur, magis sit venenum, an quod ex corrupto iam genitum est: præterea quot modis vnumquodque venenum dignoscatur, veluti substantia ipsa, scimus enim napellum & aconitum, leporemque marinum, venena esse solo rei genere: vel ab his quæ illi contigerunt, velut putredine, agitatione, vt qualitates augeantur. Ab effectibus, vt quæ debilitant, & vertiginem tracta mouent, vel muscas perimunt contactu vel spir tu. Tum verò colore ipso, seu generaliter, seu in ipso genere rei: vt colocynthis & agaricus niger, & castoreum album, similiter ex odore atque gustu, cum tamen quædam non minus haud tutum sit odorare, quàm prægustare. In lethiferis enim valde venenis, aut alterum, aut vtrumque non leuiter periculosum, imò nonnunquam lethiferum. Post agendum de prouidentia, ne ab eis attingamur. Et si contigerit vt in illa incidamus, custodiam adhibeamus ne omnino lædant. Post hæc agemus de signis assumpti veneni aut attacti, aut in nobis ipsis geniti: tū generaliter, tum etiam vt singulas illorum species ex accidentibus & symptomatibus, tum etiam cōiecturis internoscere discamus. Atq; eadē erit ratio fascinorum, veneficiorum, philtrorum, præstigiarum, excantatorum, frigidorum, vmbrarum noxiarum, timorum, vt in nocturnis laruis quæque omnium sit ratio, atque hæc generaliter, tum per singulas species distinguedo. Demum de cura eorundem omnium tam speciali ac singillatim, quàm etiam generali: nec non cum alia accesserint, quæ oppositam ac contrariam curandi rationem expostulent, initium à generalissimis facientes.

CAPVT IV.

Quæ propria ratio agendi venenorum.

IGitur quid sit venenum, & quænam sint de illo cognoscenda, nuper hic docuimus: quæ verò ad illius agendi modum spectant, partim aliàs declarata sunt in nono Contradicentium, partim nunc explicabuntur. Inquirere autem id ratione experimentoque, tum autoritate, procliue omnibus id est: at traducere ad vnum omnia principium, prout aliàs docuimus, forsan à nemine hucúsque factitatum est. Accipiemus ergo definitionem, velut vnum principium superius expositum, scilicet: Venenum est, quod est aptum nocere vehementer nobis occulta agendi ratione, tametsi causa nota esset. Ex hac intelligere oportet, quónam pacto venenum occidat, deinde quomodo ad actum deducatur, demum qualiter trahatur à corde. Nisi enim venenum qualitatem mortiferam habeat, eaque ad actum deducatur, & ad cor ipsum perueniat, non occidet. Equidem Galenus de Venenis locupletē librū cōscripsit, vt ex ipsius relatione sexto in sextū Epidemiorū, & eū vidisse Rasis fatetur trigesimoquinto Continentium. Et ideo si librum illum haberemus, forsan iuuaremur. At postquam illum

illum nobis vetuſtas ſubripuit, aut etiam in aliquo angulo latet. Refert enim Beſſarion Cardinalis in Epiſtola ad Venetorũ Remp. ex ducentis viginti millibus librorum, qui ætate Plutarchi, vt ille recitat, in Apameæ bibliotheca inueniebantur, vix mille ſua ætate ſupererant. Reliquos veriſimle eſt in ædibus priuatis in theſauriſq; regũ ſupereſſe maiore ex parte. Omittam nunc quæ de proprietate dicta ſunt ſecundo Contradicentium: quandoquidem de generali ratione agatur non ſpeciali. Conciliator id ſolum è tribus attigit, quomodo à corde trahatur, cum illi ſit inimicum, at nos prius, quomodo perimat, docebimus, multa enim trahuntur ad cor quàm celerrimè, quæ tamen nõ occidunt, etſi ſint calida, ſicca, frigida, & etiam corrupta. Veneni igitur generalis (omitto enim nunc quæ purgando, aut exulcerando, aut phlegmonem incerta parte excitando occidunt) proprium eſt, intimam diſſoluere ſubſtantiam, calida enim, ſiccáve, aut quæuis alia è ſuperficie in ima penetrant, minúſque caleſiunt extrema quàm medium. Sed corruptio veneni ima attingit, non corticem: ſubſtantiam, non qualitatem ſolam. Declarauimus enim, quòd in febribus non peſtilentibus ſoli ichores corrumpuntur, non humorum ipſa ſubſtantia: quo fit, vt omne venenum neceſſariò calidum ſit, tametſi nihil minus ſit quod obſit in eo veneno, quàm caliditas. Omne etiam venenum niſi ſit erodens (tale enim non magis venenum dici debet quàm vitrum vel acus, neque enim omnia quæ perimunt, ſunt venena: ſicut neque omnia venena perimunt, alioqui fruſtra in lethale diuideremus venenum, atque non lethale) ſubtilem habet ſubſtantiam, atque id eſt adeò proprium, vt auſim fermè id dicere, omnem ſubſtantiam admodum ſubtilem eſſe venenum: aut ſaltem eiuſmodi, vt iuncta cuicunque vel minimum malefico medicamento in venenum ſtatim tranſeat. Sunt autem quædam quæ citò penetrant, ob ſubſtantiæ ſubtilitatem: alia verò ob humidum tenue adiunctum, alia demum ob ſimilitudinem. His omnibus rationibus conſtat veneni natura, ſi vni eorum adieceris, quod noxium ſit. Nam ſunt vina antiqua, & aqua ardens, tenuia quidem: ſed pinguia non ſunt, nec noxia, addatur ergo & illud, vt ſit pingue, non vt venenum ſit, ſed tanquam proprium ſpeciei veneni, quod vehementius ſit.

Quónam pacto verò ad cor trahantur: quidam exiſtimarunt ex ſententia Galeni, primo de Semine, vim illam quaſi contagioſam, & materia carentem, duobus enim his modis illius dictum interpretari poteſt: ſed primus verior, ſecundus magis ad Galeni mentem, quoniam dat exemplum de fulgore, qui per totum aërem tam ſubitò ſpargitur. Sed ſi ſic eſſet, non corrumperet, nec adeò ageret in materiam. Videmus etiam, quòd partes propinquiores loco affecto magis afficiuntur, & humores, & reliqua. Deinde videmus corruptos humores ipſos in huiuſmodi malis, & in venenis paulo magis materiariis, quàm ſint aculei vel ſcorpionum vel crabronum: vtpote in morſibus, qui per ſaliuam lethales ſunt, & in deuoratis corrumpi planè humores, & non æqualiter: vis autem materiaria etſi inæqualiter ſpargatur, non tamen magnum eſt diſcrimen inter partes, cuiuſmodi eſt inter humores infectos. Sed ſit quomodo vis, ſeu propagatione, vt ego reor, ſeu vi non materiaria, certum eſt diffundi venenum ex tam exiguo aculeo, ſparſa qualitate in totum corpus: qua ratione etiam ad cor ipſum permeat. Et hæc eſt opinio Apponenſis in ſuo libello de Venenis. Vt autem doceat hanc eſſe veram opinionem, quia prima videbatur dicere, quòd venenum trahitur à corde neceſſitate vacui, dum dilatantur arteriæ, ſicut etiam aër: & videtur confirmari ex ſententia Galeni ſecunda Aphoriſmorum, dum narrabat de muliere, quæ in balneo exoluebatur hauſtis vaporibus ex lignis vitiatis, ac venenoſam habentibus qualitatem, ſuccenſis: nam vndequaque cum arteriæ haurirent hunc vaporem in ambitu corporis, ad cor deferebatur: atque ita in ſyncopim incidebat. Par, dicet hæc opinio, ratio erit in hauſtis per os, aut per vulnus, cum cor æqualiter ab omnibus partibus trahat. Tertia opinio eſt, quòd vtroque modo trahatur à corde & ipſum propria virtute permeet. Contra vtramque harum, quia conueniunt in hoc quòd trahatur à corde, adducit rationem: & eſt, quòd illud quod trahitur, vel eſt ſimile vel, contrarium, non ſimile, quia non interficeret: nec contrarium, quia ſolum illud trahitur à membro ægro, velut in hemitritæo, Prima Quarti, cor autem hic ſupponitur eſſe ſanum. Et experimentum, quia cum quatuor homines venenum in cœna comediſſent, vnus mortuus eſt breui, duo poſt longum morbum tandem euaſerunt: vnus breui, & parua cum noxa liberatus eſt, qui erat calidi cordis. Quòd ſi venenum traheretur à corde, par erat illum qui cor habebat calidum, mori citius, etiam primò. Ad hoc, quia tertia opinio, cui videtur aſſentiri, eſt melior, dicendum eſſet, quod forſitan minus edit: aut edit plus de cibo, ob robur temperaturæ, quod non negat, & ob id facilius euaſit. Cum ergo duplex ſit attractio: Vna, naturalis pura, quæ duplex eſt, ſine villorum auxilio, vt in iecore: & cum eo, vt in corde: Alia vacui neceſſitate, ſeu ob raritatem, quæ eſt animi vis, & in corde per arterias (omitto modo tertium genus, voluntariam, tanquam extra hoc propoſitum) venenum quidem peruenit ad cor natura ſua, non ſe diffundit, vt dixi, altero duorum modorum: & trahitur à corde, vt aliàs etiam docui, attractione quæ fit per arterias raritatis cauſa, non autem naturali attractione: quia illa ſolùm per ſe attrahitur vtile, ſcilicet ſimile à ſano membro, & contrarium ab ægro, & ita in hoc caſu neutro modo venenum à corde trahi poteſt quare patet ad rationem, quòd non aſſumuntur omnia membra diuiſionis, neque omnes modi quibus aliquid trahitur in corpore noſtro ab aliquo membro.

Vltimum autem quæſitum difficilius videtur, à quo ad actum deducatur. Et non habet

habet tantam difficultatem in morsibus & ictibus, quos quis diceret à calore animalis venenosi per dentes, aut aculeum infixo diffundere venenum: sed in deuoratis aliud est, cum non adsit nisi calor naturalis hominis, qui non debet agere contra se. Hæc autem quæstio duo habet capita. Vnum generale: & ad hoc respondeo breuiter, quòd agentia naturalia agunt contra se per instrumentum commune: vtpote, Homo descendit ex alto, & occidit se inuitus: quia hoc agit per grauitatem, quæ est instrumentum commune. Et ideo per calorem etiam dissoluit pituitam in cerebro, quam melius esset permanere concretam, quia dissoluta quandoque perimit. Verùm per propriam operationem nunquam agit per se contra seipsam, vt quia trahit semper simile & vtile, non contrarium: quandoque tamen plus trahit quàm oporteat: & hoc, vt dixi, ratione instrumenti, cum calor fuerit abundantior quàm debet. Et hoc modo renes faciunt diabeten, & perimunt hominem, & ex consequenti seipsos: sed, vt dixi, hoc contingit aut per accidens seu fortuitò, aut propter vim instrumenti validiorem quàm oporteat, aut vtrunque. Alia verò quæstio est de venenis, quæ frigida illi vocant, de quibus seorsum suo loco agemus infrà.

CAPVT V.

Prima diuisio venenorum ex ratione ortus.

PRima igitur diuisio venenorum est ab ortu, id est modo quo originem ducit ad lædendum corpora nostra. Quædam enim primum oriuntur in nobis propriè, vt habetur sexto de Locis: alia autem non propriè in nobis oriuntur, sed eorum quædam à causis gignuntur necessariis: & sunt aër vel aqua, vt colligitur secundo de Humana natura. Quæ autem extrinsecus adueniunt, alia quidem intus in cauitates immittuntur rarissimè per enemata, plerumque per viam cibi potúsve. Externa alia sunt, quorum quædam sine substantia sunt, vt excantationes & fascini. Atque horum quædam habent substãtiam aliquam, vt fascinatio, quæ intuitus radio fit: quæ verò substantiam non habent, aliam tamen subiectam aliquam habent materiam, & si ad amorem tendunt, philtra appellantur: sin ad maleficium, excantatio: si ad vtilitatem, præcantatio. Quæ verò materiam nullam subiectam habent, si speciem solùm demonstrent, præstigiæ vocantur: si immutauerint, deuotiones, vt M. Crasso tribunus plebis. Quæ verò substantiam habent, alia insensilem, vt odores: alia verò quæ sensili constant materia. sed tamen occulta, nisi quis mentem adhibeat, vt vnguenta, olea. At quæ manifesta constant substantia, alia quidem citra dolorem occidunt, velut quæ solo contactu necant: vt saliua canis rabidi, pestis contagiosa, dryinus serpens, atque alia multa. Quæ verò cum dolore nocent, alia ex hominibus, vt tela, sagittæ veneno infectæ: alia autem ex animalibus, quorum quædam dentibus, vt canes & serpentes: alia aculeis, vt crabrones & vespæ: alia cauda, vt scorpiones, animal quod venenatis vnguibus, nullum adhuc innotuit, nisi vi ipsa lacerando, vt leones & vrsi.

Singula verò horum occidunt qualitate manifesta, occulta tamen ratione, vt dixi: velut calida, sicca, erodentiáque, alia verò manifesto quidem effectu, occulta tamen causæ ratione: vt quæ putrefaciunt, quæ cogunt, quæ frigida alij appellant, cicuta, opium, hyoscíamus, mandragora, solanum maniacum. Alia substantiæ ratione, vt obstruendo gypsum, spuma argenti: aut infrigidando, vt argentum viuum: aut singularem aliquam partem erodendo, quod in cantharidibus perspicuum est. Alia occulta etiam effectus ratione, vt quæ spiritus perimunt venena armeni, aconiti olim, nunc napelli atque similia, quorum tamen sensus est in materia ob accidentia. Alia omnino obscura ratione: vt fascinum, excantatio, deuotio. Summa igitur istorum modorum est decem, ex quibus constant compositi: nec est vt in re tam obscura eam desideres claritatem, quàm in aliis rationibus: quam tamen si habere velis, ex Dialectica expetenda erit.

Sunt etiam venena non propriè, quæ particulam corrumpendo perimunt: velut cantharides vesicam, lepus marinus non in hoc genere est: licet enim pulmonem petat, petit etiam cor. Quocirca duæ sunt dubitationes. Vna, quare pleraque venenorum cor petant: alia, cur aliqua certum membrum, vt cantharides, quæ vesicam, non ita alia membra exulcerant. Ac primæ quæstionis dubitatio facilis est admodum, dilatantur enim arteriæ versus cor, & ipsum vim habet attrahendi validissimam, seu per villos, quos habet durissimos & robustissimos: seu per calorem, qui in eo est potentissimus, vnde velut animalia quæ escam deuorant & hamum, ob id vnà dico non solùm pisces, sed prudentiora longè lupos atque vulpes: ita cor, dum optimum trahit sanguinem, trahit & secum venenum, quo perit, maximè autem putredine contractum, vt non rectè dicant, qui censent venenum cor petere: sed trahitur à corde. Quæ verò perimunt, quoniam ventriculum erodunt, aut iecur: non ob id illa erodunt, quia ad ea membra sponte commigrent: sed hoc quidem in ventriculo sua grauitate retinetur, illud ad iecur pergit tãquam leuius, sed vlterius procedere non potest: crassum autem cum sit necessariò, retinetur in viis angustissimis, quas dicit Galenus adeò esse tenues inter cauam & gibbam iecoris, vt non possint visu percipi, nec satis constat an ea loca peruia sint, quo fit vt ibi retenta erodant: vt in filio Hieronymi Bertolij apparuit, in quo & vẽtriculi imum erosum, & iecur in ambitu nigrum instar carbonis apparuit, vt etiam lingua erat: & præter id sicca, scabra & arida.

Cum verò sua subtilitate penetrat, vt cantharides, auida natura pellendi quod est noxium, detrudit recta via ad renes & vesicam: ideóque ibi erodit amplus attenuatum mẽbra illa, non quòd quicquam cum illis habeat constitutum plusquam cum aliis: nam & multa alia vriginem mouent, tametsi vesicam non possint erodere. Quòd verò alia in intestinis dolorem pariant, vt pisa & cucurbitæ, eadem est ratio, non enim è casulis coli exire possunt: & pisa quidem ob duriciem putrescunt, cucurbitæ ob frigiditatem dolores mouent. lepus autem marinus, nescio quoties experimentum Galenus viderit: certè Dioscorides penè cantharidibus similem facit, huius proprietatis non meminit, sed qui meminerunt, vt Princeps, causam generalem ei tribuunt, velut quòd inflammatis spiritus membris difficultatẽ spirandi patiuntur, vnde facilè in sanguinis sputum per tussiculam decidunt. Non negarim tamen, postquam Galenus in libro de Medicamentis secundum genera, id affirmat, fieri posse, postquam hoc minimè proprium est, venenum membro propriũ inueniri posse, velut Herculeo lapidi, vt ad orientalem boream tanta circuli portione dirigatur.

CAPVT VI.

De Veneno Per Se genito.

VEnenum autem per se generari in corporibus haud dubium est, vt antea diximus Differunt ab his quæ vel aqua vel aëre generantur, sponte genita qui neque in pluribus, neque statim, neque ob generales causas generantur: propterea in quibusdam primum hæreditario iure, vt podagra & lapis in vesica, contingunt. Plurimæque sunt stirpes, quæ hoc vitio per multas ætates laborarunt, cũ enim calor humores non seruat, & eosdẽ corruptos, crudos ac calidos generat, in angustis viis putris humor generatur, nõ secus ac vermes qui in quibusdam plurimi, & ad adultam ætatem vsque, in aliis ne infantibus quidem innascuntur. Aliis autem ater humor, adeóque praué exustus, vt ueneni referat similitudinem, siquidem pessimi ex eo morbi fiunt, vt in eo Aphorismo sextæ Particulæ: In morbis mælancholicis, ad hæc periculosi decubitus, apoplexiam corporis vel conuulsionem vel furorem vel cæcitatem significant, & trigesima Problematum Aristoteles multi formes vires illi tribuit, sed hoc tamen non propriè ad uenenũ spectat: verùm cum computruerit ichor illius (nam ichores in febribus, non humores putrescunt, sexto Epidemiorum) facillimè in veneni qualitatem transeunt, in morbo præcipuè lethali. Idem continget in glasea, & cærulea, & viridi bile. Tertia causa, est corruptio ipsa ciborum, loci sordes: vt hi qui diu per mare nauigarunt, quique consuescunt edere cibos corruptos & putridas aquas bibere, vnde orta est species illa morbi Indici adeò praua, & quæ longè deterior est morbo natiuo, qui ibi paululum differt à scabie: ita morbus hic accidit in biliosis, qui corruptis vescuntur cibis, & sordidè viuunt, nec se exercent. Quarta, est ex cibis vt secundo de Alimentis, vbi appellat febres malignas, quæ fiunt ex esu cucumerum: & in libro de Succorum bonitate & vitio: Inter fructus (inquit) censentur cucumeres quoque & pepones, & melopepones, quorum nulli succus bonus insit, eoquòd nisi aluum statim subeant, ibi corrumpantur, humoremque ex corruptela hac faciant, qui nõ longè à mortiferis venenis absit. In fructibus huiusmodi sola est cucurbita, quæ culpa vacet. Sed & leguminum crudorum nutrimentum, maximè immaturorum, proximum est veneno, quando cocta & matura nec probatum exhibeant.

Cæterùm generatio istorum reducitur ad naturam, casum, & victus rationem, victus ratio dicitur, curæ ex quibus venenũ in corpore generatur, & odium & ira, odium enim ex tristitia & ira compositum est: ira autem eadem excalefacit humores, vt febres accendat, vt primo de Tuenda sanitate, & de Causis morborum. Imò, dicebat in secundo de Humana natura & in libro de Exercitatione paruæ pilæ ad Opigenem, non minus (ne magis dicam) mouent corpus, vt morbos cieant, aut salutem animi, quã corporis affectus. Odium ergo, vt dixi, acerrime corrumpit humores si quid aliud, nam ira excalefacit, tristitia refrigerat, quarto de Causis pulsuum. Hoc ipso motus contrarij fiunt & in qualitate, & loci ratione: Vnde multi hoc ipso abditis morbi causis, vt putant, pereunt, Diuturna quoque vigilia humores corrumpit, cibique, vt dixi, mali seu specie ipsa, vt fungi, seu aduenticia qualitate: tum verò crapula, & ciborum ipsorum contraria natura, vt lac cum piscibus vel acidis, aut lac coagulatum cum radicula: sed neque hordei ptisana aut polenta cum oriza & lacte, nec pingue aliquid debet in æneo vase manere: corrumpitur enim, & æruginearn vim imbuit. Et quæ torrentur in veru, & magis super prunas, à lignis prauis afficiuntur: vt sunt smilacis, oleandri, buxi, ricini, & permistio multa ciborum, & maximè contrariarum qualitatum: vt mala insana cum saccharo, oua cum tritico: & exercitatio assidua, inde refrigeratio: quæ cùm perseuerant, generant humores pestilentes. & maximè, si vtatur multo vino nigro. Et vinum ipsum potens cum fructibus horeis, cuiusmodi nominanimus. Et vesci maleficis herbis, multum facit ad generationem veneni: velut sunt, cicuta, hyoscyamus, papauer, eruca, cæpe, solanum, portulaca, & sunt pleræque grauem odorem habentes: & fungi maximè sunt ex illis, etiam saliti, & anguillæ.

Et generatur malus chimus in ventriculo, velut etiam ex porris, vnde prassina illa bilis: inde aduritur & corrumpitur in iecore, non tamen adeò, quin permisceatur sanguini, & trahatur ad venas: demùm adueniunt causæ, quæ illos corrumpunt ex permistione, vel ex putredine, vel ex adustione, vel ex qualitatibus animi, vel ex repletione aut vigiliis, aut obstructione vel febre: & hoc est maximum, quia corrumpit,

rumpit, exurit, & habet secum obstructiones multas. Et dum quiescit in venis, persæpè vix sentitur: sed motus, aut quod sequitur ex motu, est causa vt sentiatur, morbum efficiat, & vt homo etiam pereat, & versari in locis humidis, & cloacis, & sentire prauos odores, & quiescere in locis conclusis, omnia hæc faciunt ad huiusmodi generationem. Et potestas horum humorum non solùm est ad generandos lethales morbos, sed etiam ad fascinationem, ad malas opiniones de diis, & circa mores, ad mala somnia, ad corrumpendum aërem. Et sicut habitare inter serpentes est malum, ita inter homines in quibus abundant corrupti humores & venenosi. Et horum quidam sunt cum putredine, & contagiosi: quidam sunt solùm venenosi, quia cum parua corruptione sunt valdè calidi atque tenues.

CAPVT VII.

De Putredine, & Corruptione.

CVm sit putredo interitus proprij caloris ob calorem externum, vt ait Aristoteles quarto Meteororum, ideòque dicit: Necesse est omnia quæ putrescunt, externo calore incalescere, & innato refrigerari, ac demum exciccari. Cùm igitur humidum necesse sit esse quod putrescat, aut aqueum illud erit, aut pingue solùm, aut cum tota substantia. Dico totam substantiam, quia in his quæ viuunt, aliud est quo nutriũtur quo constant, sicco plurimo mistum. Est autẽ in vnoquoq; genere horum magna multitudo specierũ velut humorum sanguinis & humidorũ, quæ in substantiâ corporis transmutãtur, nondum tamen sunt transmutata: cum verò putredo in quodam sit motu, non potest cessare, donec ad vltimum peruenerit, aut finiatur. Atque in quibusdam fit exhalatio humidi, in quibusdam non. Concipere autem quædam perfectam putredinem, quædam non: & non solùm sicca, sed etiam planè pinguia, clarum est: siquidem oleum & farcimina rancent, nec putent. Quod igitur siccum est, cum putret, animal generat: inde in lapidibus & lignis nascuntur vermes, à quibus substantia integra exeditur, vocaturque quod superest caries. Cum enim intimum sit, nec possit exhalari necessariò calescit. In omni autem calore est anima, ideò animal vel blatta generatur. Si autem exhalat calor, refrigeratur, nec possunt conformari animalis partes, fitque caries, & in viuentibus marcor. In pinguibus valdè, vt oleo & adipe, quia terrea pars deest, nec perfectè putrescũt, non generatur animal siquidẽ animal mistũ est ex terrâ & aquâ, sicco & humido: ideò non generatur ex oleo, neque adipe: & tamen ex aceto, vrina, caseo; nam in aceto & vrina terrei aliquid, in caseo plurimum. Sed neque perfectè putrescunt, quia humida sunt: & quæ perfectè putrescunt, si pinguia sint, calent: at hæc incalescere non possunt, ob humidi abundantiam, quare eiusmodi rancida euadunt, non putida. Hæc autẽ & quæ sicca sunt, cùm non generant animal, corrumpi dicuntur, & corrupta, non autem putrida. Putridum dico, in quo quicquid est substantiæ, perfectè corrumpitur: corruptum autem, quod imperfectè putridum euasit, vel ob reluctantem siccitatem, quæ à calore non patitur: vel ob humidum copiosum, quod prohibet concalescere perfectè quod corrumpitur. Caseus ergo perfectè & putrescit, & carnes: quoniam plurimo pingui humido, & terreo abundant, quæ verò vltimo putrefacta sunt, non amplius putrent, quoniam motus finem accepit: nec putrida planè sunt vt septimo Contradicentium docuimus, sed animal aut plantam generant. Quæ enim aquea sunt, plantas generant, quoniam humido pingui, & concocto carent: quæ autem pinguia animal, non plantam: quoniam natura facit omnium præstantissimum eorum quæ facere potest, cùm autem vtrumque humidum mistum fuerit, at in fimo, & cœno & plantæ & animalia generantur, & similiter quæ sub diuo sunt generant plantas: quia non adeò incalescunt: & quoniam vi solis humidum pingue siccatur, vtpote iam concoctum, aqueum autem contra concoquitur: in opacis autem & contectis locis, & quæ sub terrâ sunt, sepulchris, cauernis, animalia. Si verò non pingue humidum, sed aqueum, corrumpitur & exhalat, adhæret & concrescit, fitque mucor, seu situs: vt in terra pluuia nuper madefacta, in pane atque huiusmodi. Vnde situs leuissimum genus est corruptionis, tum quia aqueum tantùm humidum putrescit, tum quia exhalat: ideò quæ mucent, ficciora euadunt. Ea igitur quæ corrumpuntur, quinque sunt generum: sicca parum humidi habentia, & quæ multo abũpant humido pingui aut aqueo, & humida pinguia & humida aquea, ex quibus plantæ generãtur: nonnunquã etiam animalia, quia à sole vel calore multo concoquitur aqua. Quintum verò genus est viuentium, in quibus partes partibus respondent, vt in mundo, & calor qui inest præter naturam, velut etiam in corruptis operatur. Similiter corruptio quædam est, cùm exhalat quod corruptum est, aut cùm retinetur. Quædam non perfectè putrescunt, vel quia nimis humida, vt oleum & pinguedo: vel quia exhalant vt panis & aqua. Poma etiam pleraque non putrescunt perfectè, quoniam frigida sunt, & nimis aquea, ideò non facilè animal gignũt, auellanæ autem putrescunt, quia generant. Quæcunque etiam perfectè putrescunt, animal, si pinguia: aut plantam, si aquea sint, generant. Salita autem & multis odoratis condita rancescunt, non putrescunt: quoniam humidum aqueum absumptum est. Illud enim facilius corrumpitur, & viam præbet corruptioni pinguium: quocirca pinguedo cocta, & caro in sole siccata, & haleces in fumo, quamvis multum habeant pinguis humidi, non putrescunt: quæcumque autem putrescunt, & non perfectè, corrupta appellamus. Corrumpuntur autem quadifariam res: vel quia humidum exiguum est, vt ossa & lapides, quæ nunquam

perfectè putrescunt: aut quia calor, qui est causa putredinis, est exiguus: nihil enim agit vltra propriā qualitatem. Quæ enim corrumpuntur ob vicinitatem semiputridæ rei, semiputrida solùm euadunt, vt in malis punicis, quæ prius exarescunt quàm putrescant, ideóque solùm corrumpuntur: vel quia humidum nimis abundet, vt de oleo dixi: vel quia pars quæ iam corrupta est, exhalat, vt in mucidis. Nec videtur, tametsi in mucidis exhalet, in rancidis retineatur, idem humidum esse in causâ: sed rancidorum pingue, mucidorum aqueum, vt in pane, vel pingui aqueum mistum, velut in caseo, mucescit enim, tametsi pingui abundet humido. Sed quæ profunda sunt, putrescunt: mucescunt, quæ in superficie, quapropter ab aëre mucor existit. In quibusdam autem fit separatio pinguis humidi in quibusdam verò totum putrescit. Etenim in fimo humidum in vnum confluit, & generantur ibi vermes: quod verò relinquitur siccum est, & exors praui odoris. Duplex igitur genus perfectæ putredinis. Si ergo in intimis, & longo tempore putredo fiat absque separatione, animalia magna & perfecta & viuacia generari solent, vt bufones cancri, serpentes: vt ille qui inuentus est in sepulchro in æde B. Simpliciani Mediolani. Vinum autem & lac non putrescunt perfectè, quia non possunt incalescere, sed modū alium corruptionis induunt, & fiunt acida, vt sit diuersus modus à rancidis, quæ omnia fiunt amara. Erunt igitur quinque modi corruptionis: rancidum, mucidum, acidum: & duo quæ nomen non habent, nisi marcorem in siccis, velut lapidibus & ossibus: atque humidis, velut malis punicis. Et hi sunt inferiores tribus prioribus, quia saporem retinent minus malum, & odorem acidum, cum aliæ corruptiones malum retineant odorem: putredo verò etiam deteriorem, licet cariosa sit minus fœtida quam pinguis. Manifestum est enim, quòd sunt duæ tantùm species putredinis: cariosa in siccis, & fœtida in humidis. Sunt autem omnia putrida, amara etiam: sed sicca sunt amariora, humida verò acria: quia sunt calidiora. An verò aër possit putrescere, visum est in Contradictionibus.

Nunc verò ad corpora humana reuertor, quæ iuxta similitudinem in diuersis partibus putredinem & corruptionem sentiunt; nam iuxta caput canescunt capilli, velut in situ, humidum enim ab aëre refrigeratur, & non admodùm pingue est: quod verò in corde non putrescit ob abundantiam, sed fit velut rancidum, & ita cùm ex sangine fit bilis, rancescit enim. Et cùm feces putrescunt, quia constant humido aqueo pauco, & multo pingui: & sunt reconditæ, & breui putrescunt, generantur animalia, scilicet vermes, & est putredo absoluta. Et sanguis cùm corrumpitur leuiter, & similiter chilus trāsit in acidum saporem & ossa cum sentiunt teredinem, corrumpuntur, & non perfectè, vt dixi, putrescunt. Et ichores cùm putrescunt, præparant sanguinem ad putredinem: non tamen generant animalia, quia non sunt pingue humidum. Ideò generatio talium ostendit humidum pingue putrescere, quamobrem & febrem esse pestilentem, & non generantur plantæ: quia vt dixi, putredo huiusmodi fit in penitioribus partibus corporis, non in loco aëri exposito. Putredinis igitur & corruptionis differentiæ & causæ multiplices sunt, & à magnitudine, & à natura eius quod putrescit, & ab exhalatione atque retentione. Commune est his quæ putrescunt & corrumpuntur, mutare odorem, colorem, saporem, & omnia in deterius, ad primam naturam non simpliciter: sorba enim meliora sunt corrupta, & anguium quorundam stercus bene olet, cùm ipsi angues non ita: propterea quæ nobis bene olent, & placent, corrupta malè olent & displicent: quæ verò displicent, & grauiter olent, alia fiunt meliora, alia deteriora, & eorum quæ placent, proprium est horriditas, vnde alius est sapor lactis acidi, alius eius quod natura tale est, vt oxalis. Quæcunque autem à calido sicco corrūpuntur, minus putrescunt, quia magis exhalant: quæ verò ab humido, magis putrescunt: minus enim exhalant. Ergo si siccitas maior sit caliditate, non putrescunt: videtur ergo putredo esse calidi proprij, non humidi exhalatio: necesse tamen est putrefacta siccari, quia calor consumit etiam humidum. Sed quomodo calor à calore dissoluitur, si humidum manet? quoniam humidum illud liquescit, ac ob id exhalat innatum humidū. Quæcunque igitur putrescunt, rariora euadunt. Estque alius vtriusque caloris modus, vt hominis ac leonis: videntur enim formæ diuersæ, & animæ, sunt enim instrumenta animarum: & vt lupus leporem exedit, ita calor calorem: quodque vni naturale est, alteri putridum: sed non simpliciter, sed cùm impeditus nihil generat. Dicimus & oua ab ignis calore corrumpi, sed non in hoc significato, est enim hic corruptio, via ad putredinem, non qualiscunque rei interitus. Quæ autem verè putrescunt, superfluum habent humidum, & substantiam minimè solidam: vndecimo de Simplicibus medicamentis, quanquam & ipsa ossa sanie praua corrosa quandoque putrescant, tertio de Fracturis. In vniuersum, putredo è calido fit & humido, vt habetur quarto Methodi, & tertio de Medicamentis secundum genera. Caliditatis autem causæ ponuntur in libro de Causis morborum, vicinia motus, & putredo. Putredo igitur est causa caloris, in eo in quo est: calor autem externus, est causa putredinis.

CAPVT VIII.

De Natura corruptorum.

SVnt corruptorum hæc propria, vt sint à naturali statu aliena, & horribilia, nam calefacta, refrigerata, siccata, licet mutent saporem & odorem, nihil tamē retinent horribile. Sed & dum manduntur, quæ generare animal nata sunt, strident sub dentibus: quæ autē plantam, sunt terrea in humido: vt

quæ

quæ animal, humida terreaque. In plantis enim omnibus humidum, vt dixi, crudum est, & à terreo vincitur: contrà in animalibus. Quare in omni animalis generatione est aliquid terrei: ideoque vermes in imo aquæ generantur, non in medio. Proprium quoque est corrupti cuiuslibet, corrumpere: omnis enim caloris humidi actio propria est, & cum anima coniuncta. Est enim triplex calor. Igneus, qui siccus est, & corrumpit: nihil autem generat, quia solùm separat humidum à sicco, etsi misceat tenue à crasso. Humidus autē calor vbi terreum & crudum superat, generat plantam: vbi verò concoctum humidum & igneum loco terrei (dico autem terreum, assatum) animal generat. Quapropter omne quod corrumpit, habetque exuperantem calorem, seu quod corruptum est, corrumpit etiam plus iusto seipsum, donec aut dissoluatur, aut planè vincatur à forma propria: & tunc fit alimentum, velut vitellus oui in pulli generatione: & quatenus corrumpit, etiā proxima vitiat. Sicut ergo candens ferrum, est ferrum & ignis, quoniam vtranque formam habet, sed imperfectam, vt quædam partes tenues prorsus sint ignis, aliæ crassæ prorsus ferrum, sed calefactum tamen: vt sit calor in his tanquam in materia, non in forma, nam repugnat, formam vtramque esse: sed est veluti calor ignis in manu, & magis cùm sit iam igneum ferrum: et calor in manu non est, nisi in eo quod est præparatum, nec vincit: quædam autem partes sunt ex æquo ferrum & ignis, ita etiam de putridis. Materiam enim totam inuasit putredo: formam autem non totam, sed tenues quidem partes obtinuit, quæ prorsus putridæ sunt, crassas non, mediæ sub vtraque forma fermè sunt ex æquo: vnde non tutum est cohabitare cum corruptis, & multo minus vesci illis: nec linteis aut vestibus vti, quæ corruptione imbutæ sint, seu aliorum fuerint qui corruptionem patiantur: seu sordidæ sint, seu diu gestatæ sint ab eodem: maximè si corpus immundum fuerit, sudaueritque in eis, tum puluere fœdatæ sint, & madefactę aqua vel liquore aliquo. Satis constat mediam ex duobus esse naturam, cum semicorrupta est pars mediocris substantiæ: velut in pomo, & dulci diluto aqua, quod minus dulce insipidumque redditur: est enim in quantitate diuisio, compositumque, ita etiam in gradibus & formis, licet impartibiles videantur. Omitto nunc disputationem de substantia, an suscipiat gradus & magnitudinem. Redeamus ad sensilia. Lac aqua dilutum, quomodo mistum fit, declaratum est aliàs: nunc satis fit ostendisse, substantiam aliquam inesse ad generationem animalis, velut fœtum: in quo cum sit transitus à semine ad animal, dicemus vt in Theognosto, esse quidem tandem animam & formam & substantiam, sed ex potentia ad actum peruenit: velut infans potestatem habet ambulandi, nec variatur, nisi vt ad actum perfectum aut perfectiorem deuenit, atque hæc perspicua sunt iuxta nostra principia, quæ sunt facillima. Peripateticis autem infinita relinquitur dubitatio cirua ea quæ inutilia sunt, vt retardentur in cognitione magis vtilium. Verùm quod difficilius est, cùm vel ob siccum vel ob frigidum impeditur generatio, fitque sola corruptio. Frigidum enim est priuatio, & priuatio non est animæ neque sedes neque via neque vt instrumentū, quare oportet in hoc constituere formas plures, & aggregatum. Cùm enim calor præter naturam impeditur, separat: & ideo plures formas generat simpliciores, velut terram, aquam, vaporem. Cogitandum est igitur (atque id solum ex tanta dubitatione restat) quonam modo calor præter naturam corrumpat, ac simul generet aliud? nam id fit, vel quoniam intercedit aliqua alia operatio, veluti separatio: vel quia anima, cuius calor est instrumentum, corrumpit vt generet, at hæc altiora sunt quàm vt quæsito conueniant. Satis est, corruptum omne aut ad generationem tendere, esseque partim in potentia, partim in actu sub forma seminis: dico autem semen ab animali aut à calore formatum. Indicat enim non esse semen, nisi ab anima, quoniam est etiam in his quæ non gignuntur à simili, quocirca forma materia carens præcedit materiam: & est, vt diceba Plato, prius anima quàm animatum aut instrumenta, non enim quia homo est, ideo rationalem habet animam: sed quia anima rationalis est, ideo sibi aptum fabricauit corpus: velut in quercus ligno turrho scarabeo simile animal efformatū industriè. Aut si non ad generationem tendat, aceruum fieri, & vt ita dicam, materiam quasi lutosam atque cœnosam. Porrò corruptio eo deterior, quo ad formas inimicas naturæ tendit. Sic ergo pediculi generantur, fœda omnia & horribilia, nauseamque cientia, colores etiā trahunt tetros, liuidum, fuscum, viridem, album sine splendore: cum autem splendent, putredinis efficacioris indiciū habent. Fiunt quoque, vt dixi, leuiora & rariora quæ putrescunt.

CAPVT IX.

De Veneno contracto ab aëre & aqua, & causis & differentiis eius.

FEbres pestilētes fiunt, aqua vel aëre corruptis. Aer corrumpitur ob siderum dispositionem, aut vētos, aut aquas, aut casum, vt in strage hominum, in abundantia locustarum mortuarum, in copia reptilium, & quod ad sidera attinet, Ptolemæus hoc refert maximè in eclipses luminarium: et hoc, cum loco dominantur maleficæ. Et cùm hæc scriberem, facta est eclipsis Solis vigesima Iunij, & luna fuit in nodo australi, & fuit in octaua parte Cancri: & Iupiter ac Saturnus fuerunt occidentales in ipso Cancro, et proculdubio non est bona. Sed alij referunt in magnas coniunctiones, & vtrique dicunt verum. Nam vidimus ex coitu Saturni & Iouis in Cancro, anno 1504. inchoatam febrem pestilentem cum maculis, pulicum maculis similibus: quæ, vt ait Fracastoreus, satis

ſatis bonus obſeruator talium, erat morbus antea ſolum endemius Cypro & vicinis inſulis, vt anno 1505. ſæuierit in Italiâ, Et ex alio congreſſu eorundem cum aliis omnibus planetis, anno 1524. per totum orbem, adeò anno 1528. inualuere, vt memoria illius anni multis ſæculis ſit celebranda. Cm verò congreſſus fuerit in ſigno piſcium patet trigonum aqueum totum eſſe huiuſmodi morbis corruptionis obnoxium. Ab anno autem 1544. in Scorpione conuerſa eſt ad diſſidia potius legis, ex quibus euerſa eſt tota Gallia. Modò præſenti anno tranſit hæc magna coniunctio ad trigonum igneũ, ſignumque leonis. Eſt igitur eclipſis hæc ex his quæ pertinent ad morbos peſtilentes in propriis locis. Et anno 1484. oſtendit aduentum peſtis Indicæ, quæ ſubſecuta eſt generalis, & inuiſa noſtro toti orbi. At ex ventis Auſtri, non ob id quod humidi ſint, aut quia tranſeant per Arabiam (nam ſemper exitiales eſſent) quanquam non negauerim, cùm calidi ſint & humidi, calore non cœlesti, & humido non concocto, labefactare corpora noſtra, eſſe graues, & febribus accendendis ob putredinem aptos. Sed propriè ſunt peſtiferi, cùm magna multitudo locuſtarum mortuarum, quod ibi frequenter accidit, aërem corruperit: aut ſerpentum, aut cùm tranſeunt ſuper quædam ſtagna aquarum putridarum, & in quibus animalia venenoſa & mõſtroſæ malignitatis degunt. Et quòd non ſit fabula, conſtat peſtem illam Galeni tempore ortam, quæ fermè tertiam totius humani generis partem abſumpſit, initium duxiſſe ab arcula aurea in templo Apollinis Seleuciæ vrbis prouinciæ Babyloniæ conſecrata, quam milites Auidij Caſſij ob auaritiam aperuerunt, exiſtimantes pretioſum aliquid in ea contineri. Itaque flantibus his ventis, & in huiuſmodi conſtitutionibus latêre ſecurius eſt, cum ſcire non poſſimus quales habeant qualitates, alioqui ſemper noxij, vt de fungis inter cibos diximus, hoc autem genus celeriter agit.

Tertius modus eſt ex aquarum corruptione. Aliquando aquæ ſunt peſtiferæ, non aër, cum ſalutares venti ſpirant: corrupta tamen eſt non grauiter vbique aquarum natura, quandoque aquæ aërem inficiunt, & aquæ ipſæ ſunt bonæ, ſicut contingit in vrbibus quæ ſunt apud ſtagna & paludes, quæ tamẽ communi vſu bibunt aquas ciſternarum, aut fluminis alicuius qui alluit vrbem: vt ſi id agant Mantua, Rauenna, Piſæ: nam hæ habent corruptum aërem ob paludes adiacentes. Quòd ſi vtrumque adſit, tunc redduntur morboſiſſimæ. Et de his propriè agit Hippocrates in libro de Aëre & aquis, ibi: Quæcũque igitur aquæ paluſtres.

Quartus modus eſt ex caſibus, ſepulchris cloacis, aquis ſtantibus, cadaueribus in ſtrage, cementis putrefactis, erucarum abundantia, obſunt etiam bombyces, latrinæ: in Angliâ ac Belgica ſordes illæ ex zetho, & impura viuendi ratio: & vbi ſunt lanionum tabernæ, ob viſcera illa animalium putrefacta: & aceruì caulium putridorum, & herbarum prauarum, neque enim vbi multa cicuta, appollinaris, mandragora, buxus, nuces iuglandes, & napellus, atque aliæ herbæ malè olentes oriuntur, crediderim aërem poſſe eſſe ſalubrem: imò dico, nec innoxium. In huiuſmodi ergo putrilagine vaporum aut aquæ, oriuntur peſtilentes febres cum maculis præcipuè ſimilibus pulicum morſibus, quas dico eſſe contagioſas, & non contagioſas: contagioſas quidem, quia ſunt ex humore pútrido: ſed omne putridum, vt eſt demonſtratum contagioſum eſt: igitur omnes febres quæ ſunt ex aëre, ſunt contagioſæ. Dico modò non eſſe contagioſas: nam ſi adeò eſſent contagioſæ, vt ex conuerſatione aſtantes efficerentur, vltra id quòd contingit ex aëre, oporteret validam eſſe putredinem: ſed valida putredo in aëre vel eius vaporibus ſtatim interficeret; igitur huiuſmodi peſtilentes febres ſtatim interficerent. Ergo tales febres ſunt omnes contagioſæ: nemo tamen inficitur ex conuerſatione cum talibus ægrotantibus, ſicut vrina noſtra cum effunditur eſt calida, in balneo tamen neminem calefacit: quia homines ſunt calidiores quàm pro vrinæ ratione. Fallit regula in his caſibus. Primus, cum febris iam inualuerit, vapor ille ob caliditatem magis imprimit, quàm vapor aëris: & etiam eſt pinguior, & denſior: ideò qui verſantur cum his ægris, afficiuntur malè, qui alioqui degerent ſani. Secundus eſt, cum in corpore fuerint humores mali corrumpuntur humores magis quàm pro natura aëris. Et ita plurimi moriuntur in vna domo, vt vidi Mediolani de quinque, cum tamen in aliis domibus omnes fermè euaderent: veriſimile eſt enim fuiſſe vnum ex illis adeò putridis humoribus vt alios infecerit, & ita illi periêre maiore morbo quàm qui ex aëre fiebat. Tertius eſt quod multi pereunt ob timorem, & cogitationem: qui ſi non viderent illos mori, non ſolùm non morerentur, ſed nec ægrotarent. Ex hoc patet, quòd non poteſt eſſe febris contagioſa ex aëre, niſi in peſtilentia lethaliſſima: quia ſi vehemens ſit febris peſtilens, ex aëre non fiet contagioſa, niſi quia ſit vehementior quàm conſtitutio: ſed conſtitutio occidit intra quartam diem: adiecto ergo contagio in quanto tempore occidet? Et ſi occidat intra 24. horas, palam eſt quod erit lethaliſſima.

Galenus, vt aliàs dixi, non videtur vim hanc contagij ob hoc magnifeciſſe: nam aliam quæ fit ſine aëris vitio, vt dixi, non agnouit. Propterea in primo de Differentiis febrium dixit: Conſuetudo expirantium fœdum odorem, vt in tabidis ac peſtilentibus, non eſt tuta. Et addit: Quinimò magna ex parte febris peſtilens incipit ex aëris circunſtantis inſpiratione, à putrida euaporatione infeſti. Ergo huiuſmodi febres ſi ex vaporibus incipiant, primum corrumpuntur illi humores: quia licet ſint denſiores, ſunt tamen quietiores & humidiores, inde primum accenduntur ſpiritus, & fit ephemera: & ex ea concaleſcunt humores corrupti, & fit febris primò putrida in ichoribus poſtmodum in ipſis humoribus, & ita fiunt tres febres, Et ſi calor fit magnus, humores corrupti

cum

cum ichoribus, & illorum impetu ac tenuitate adiuti fluunt in aliquam particulam, & inde fiunt anginæ, phrenitides, morbi laterales, pulmoniæ, atque huiusmodi: & moriuntur ob duplicem causam. Prima, quia abscessus ille tum ob dolorem, tum quia, vt ostendi in Arte medendi parua, associat sibi febrem peculiarem sui generis, debilitat vires: tum quia, vt dicebat Galenus decimo Artis medendi, in abscessibus internis, iecoris præcipuè, & ventriculi, vna salus est in robore virium, quoniam nutrire illos non licet, quod etiã repetit in vndecimo & duodecimo, at pestilens febris, vt videbitur infrà, cibum & nutritionem requirit ideoque talia lethalia sunt, si superuenerint.

Magnitudiné autem potentiæ corruptionis aëris declarant spiritus illi tum antiquitùs celebrati, Plutonius in Phrygia iuxta Hierapolin, & nostra ætate etiã iuxta Agnani paludem inter Neapolim & Puteolos celebratum illud Virgilij: Hic specus horrendum, & sæui spiracula Ditis, Monstrantur, ruptoque ingens Acheronte vorago Pestiferas aperit fauces.—

Amsanctum vocauit vetustas, id est vndique sanctum ac deuotum, in bonam enim ac malam partem ex æquo accipitur. Neque tamẽ aër generaliter ob motum ita corrumpi potest, & maximè media via torrida, vt totum genus hominum sanguineorumque animalium corrumpi possit. An verò putrescere possit, dictum est vndecimo Contradicentium. Ex aqua autem aut communibus cibis fiunt morbi etiam communes, iuxta illud secundi Epidemiorum: In Aeno ex assiduo leguminum esu, fœminæ & masculi crurum impotentes facti sunt, ac permanserunt. Sed & his qui eruo vescebantur, genua dolebant. Ad hoc etiam genus reducitur, quæ ex fame contingit pestis, tum quia in illa humores aduruntur, tum quia homines edunt agrestes herbas. Et dicebat circa hoc Auenzoar, quod etiam aliàs recitaui, homines in fame eruisse ossa à sepulchris (quod nescio an credam) & extractis medullis deuorasse illas, confestimque interiisse. Corrumpunt igitur cibi mali omnes humores, sicut venenum, & iecur inficiunt, & venenum illud ad cor præreptat, & interficit: non tamen adeò celeriter, vt aër, nam aër potest interficere in momento, cibi autem in hora vna vel duabus. Et in aëre non corrumpitur color corporis: & si euadunt, quod rarò accidit, remanent sani: at illi remamanent oblæsi toto tempore vitæ suæ. Et de hoc agemus infrà. Et morbus qui propriè relinquitur, est regius morbus, vt dicemus.

Aër autem in genere quadrifariam corrumpit spiritum nostrum, & interficit. Primus modus est frequens, cum fuerit plenus malis vaporibus corruptis, ex quibus afficit spiritus cordis & cerebri. Secundus est, cum ipse est motu priuatus, & ideo non purgat cor neque cerebrum: atque id contingit, cũ fuerit ob longam quietem concretus, & factus crassior. Tertius est, cum fuerit calidus immodicè, aut frigidus, sed etiam siccus atque humidus. In omni casu corrumpit spiritus & vitam, & parit simile quiddam pesti: & non est pestis vera, nec contagio vlla participat. Quartus, cum est corruptus aut putridus omnino, & hic est deterior omnibus, & contagiosus modo dicto superius, quemadmodum etiam qui à vaporibus corruptis infectus est.

Plura de his aliàs dixi in libris de Subtilitate, tum alibi: sed nunc quæ opportuna sunt huic loco, & ad ipsum reseruata, adiicere decreui. Vtrum res casu an consilio constent & naturales & humanæ, alibi disputatum est: atque summa eorum fuit, consilio regi omnia, sed casum esse in materia. Verùm an casus ille etiam subiiciatur consilio, dubium cum magis esset, determinatum est, quasi sub consilio generali esse. Itaque aërem & aquã putrescere, & consilio quidem necessarium est, quoniam eorum natura talis est, & casu, vt hoc vel illo tempore contingat. Cæterùm quæcunque transmutantur, trifariam transmutantur: vel à vi cœlesti ad finem rectum omnia dirigente, vt cum ex semine & sanguine fit animal: vel à vi caloris, vt cum per raritatem aut densitatem ex aqua fit aër: aut cum marcescit, putrescit, corrumpitur, vt in præsenti narratione propositum est. Est autem hic calor, cum definit vterque primogenius: cœlestis, qui generat: & ab eo violentus, qui exurit: putrescere enim quicquam ab altero eorum non potest. Corrumpuntur ideo minuta animalia, & ab humana natura non aliena, vt oues, sues, in aquarum & aëris putredine. Et loca ob id non perspirata, & silentia magis, quam perflata & excelsa: & quæ nec calida sunt, nec frigida vehementer, & humida, quàm sicca. Et aëris pestilentia duplex est, unius regionis, & totius continentis: aquæ autem nunquam est generalis. Et aquæ tardius occidit, & difficilius sanatur quàm aëris. Et aëris forsan nunquam à memoria hominum visa est: quæ verò est à vaporibus, serpit, & breui temporis spacio ex regione in regionem, vt in peste sub Antonino, philosopho appellato, Imperatore, & anno Domini, MCCCXXXIX. Quòd si ita est, à plurimo vapore, & maximè fœdo, maxima fiet pestis, plurimus autem vapor ab humido loco, vt in stagnis, & cum multum pluit: et à maximo calore, vt cum sol prope nos est, & post longas pluuias, nullæ sunt nebulæ, nullus decidit imber, plurimaque putredo generatur: velut cum nullis ventis perflatur aër. Atque hæc fermè est sententia Aristotelis. Quòd si ad has tres causas accesserit quicquam quod putredinem possit exacuere, fit violentissima, velut serpentes, locustæ, cadauera, herbæ maleficæ. Ferunt, nescio an credam, aliquando serpentem in Tyberis latitantem ripa Romæ excitasse pestem, idque diui Gregorij ærate. Difficile hoc est, quoniam pusillus efficere non potest, magnus veneno lethali caret. At in magnis siccitatibus contingunt huiusmodi, exhausta à sole terra, cum turbulentus quasi aër est. Itaque valles persæpè peste laborant, dum montium cacumina sunt saluberrima: sed si eò serpat, nunquam licet diuturna ob ventos, violentissima et acutissima, vt dicitur, esse solet. Perimit & inuadit non vno modo: alia

alia cum tussi, alia cum sanguinis modici sputo: quædam cum sternutamento, quædam cum dolore, abscessu, fluxu alui, vermibus, cordis palpitatione, insania, milleque aliis modis, sic nonnulli sunt qui fame conficiuntur, alij siti, alij sudoribus, alij absque manifesta causa concidentibus viribus.

Sunt qui in dæmonas & iras deûm retulere, Primum, quod non contingant strages sine Dei prouidentia, qui eiusmodi etiã per signa antea ostendere videatur: inde etiam, quod persæpe solui videantur sacrificiis potius quàm humana ope. Pestilentiã Dauidis ætate Hierosolymis sedauit angelus, gladium vaginæ intrudens. Romæ Aesculapij simulachrum, cum serpente è Græcia auectum. Exaudiuntur voces inconditæ in triuiis: omnes religio tenet eo tempore. At ego nigram bilem eo tempore in hominum corporibus abundare scio, quæ huiusmodi ostenta demonstret: at etsi antea appareant, huiusmodi clades sequi consentaneum est, & in longa fame. Diuinam itaque vltionem suo loco sino: sed cum euadere viros improbos, perire pauperes, timidos & intemperatos, tum mali habitus videam, tametsi alioqui pios, cogor existimare, plerunque hæc, vt reliqua, à naturalibus causis proficisci. Verùm hæc ita gubernante Deo, vt in eadem incidant tempora, in quibus iudicio diuino ob impietatẽ plectantur improbi. Cæterùm acutiores fiunt in posterũ, quàm iam ducentis annis, quoniam magna coniunctio ignea signa peragratur: vt verò in parte horum elementorum vitiũ accidit, non iam pestis appellatur, sed venenum.

CAPVT X.

De Febribus variis, ex corruptione eorundem.

Ergo ex horum corruptione fiunt varij morbi, atque omnes pestilentes, non tamen omnes perniciosi, hoc enim infrà declarabitur, vbi autem fit hæc putredo? Galenus sentire videtur, quod in corde: adducitque duas rationes. Prima, vrina in his est bona, igitur iecur & venenosum genus affectum non est: cum ergo breui intereat æger, necesse est vt cor afficiatur, quod etiam sensit Princeps prima Quarti. Secunda, pulsus parum recedunt a naturali statu, cum tamen æger tendat ad mortem, & cum febriant contenta, aut substantia cordis est calidior. Ergo si contenta sunt calidiora, cor est tanto frigidius: aut si contenta sunt frigidiora, cor est tanto calidius, igitur febris hæc per essentiam est in corde. Hunc oppugnat Fracastoreus in opere de Contagio: & adducit duas rationes. Prima est, si putredo esset in corde, statim occideret, cum multi ad septimam diem euadant, longè plures ad quartam, aliqui vltra septimam, & ex his quidam etiam sanentur. Secunda, si hectica aliqui interirent breui, omnis hectica esset insanabilis & breuis. Respondeo, quòd illa putredo licet ratione subiecti occupet totum cor non tamen est perfecta & extrema, difflantur etiam partes, ideo, vt ostensum est, possunt non solùm superuiuere aliquot diebus, sed etiam sanari. Ad aliam: hectica illa non est hectica, ratione caliditatis & siccitatis in subiecto solido, sed subiectum est solidum, qualitas autem putredo: ideo vna est insanabilis, & citò perimit, vt suprà ostensum est, alia autem diuturnus est morbus, & etiam sanabilis. Ideóque in hectica pestilenti idem est morbus cum subiecto, scilicet substantia corrupta: in hectica alia, calor & siccitas non sunt substantiæ, sed qualitates. Est etiam febris alia in spiritibus ephemera putrida, quæ occidit intra 24. horas & est frequens in Anglia, & Gallia Belgica: vt febris pestilens non species sit, sed genus: & sub ea, quemadmodum sub alio genere, tres sint species, quæ in solidis, quæ in humoribus, & quæ in spiritibus. Et propriè in hac somnus vt minus est necessarius ob breuitatem, ita est perniciosissimus. Solet in hac febre sentiri dolor in parte aliqua corporis, qui est quasi quidam fluxus ex spirituum corruptione. Sunt quoque ex putridis his quæ in humoribus, aliæ quæ maculas secum habent, aliæ autem sine illis.

Porrò cum putredo in humoribus accenditur, & per se occidit, solet pestilens ab omnibus appellari: sed sunt quæ occidunt cum alui fluore, aut laterali morbo, aut angina, & similibus, & has vocant fluores alui pestilentes, aut morbos laterales, aut anginas. Est tertium genus, cum vsque adeò latitat vis pestifera, vt tanquam morbo speciei causa mortis tribuatur: atque eo magis, si plures sanentur; quemadmodum tertio Epidemiorum in constitutione pestilenti. Erat autem constitutio febrium ardentium hoc modo; Ab initio soporosi, anxij, horridi; febris acuta, non valde siticulosi, non deliri. De naribus parum stillauit. Exacerbationes plerisque diebus paribus. Circa exacerbationes obliuio, exolutio, & vocis priuatio. Extremitates manuum & pedum semper his frigidiores, præsertim circa exacerbationes; & rursus tardè ac non bene recalescebant, rursúmque intelligebant & loquebantur; detinebat etiam ipsos sopor continuus, non somniculosus, aut vigiliæ cum doloribus. Plurimis horum alui turbulentæ, secessibus crudis, tenuibus, multis: vrinæ multæ, tenues; nihil neque iudicatorij neque boni habentes, nec verò aliud aliquod iudicatorium ita habentibus fiebat; neque enim sanguis bene erumpebat, neque alius aliquis consuetus abscessus iudicatorius fiebat, Moriebatúrque vnusquisque prout contigit erroneo modo, plerumque circa iudicationes; quidam verò diu voce priuati, multi sudantes. Et his quidem qui perniciosè habebant, hæc accidebant; consimilia verò etiam phreniticis. Sine siti autem hi erant, Neque quisquam phreniticus insaniuit, velut ex aliis, sed alia quadam mala ac lenta in somnum delatione grauiter peribant. Hos ergo morbos vulgus non putat esse pestilentes; sufficit tamen Hippocrati, ad hoc declarandum connumerasse eos in

constitu

constitutione ipsa. Nam Hippocrates inscripsit eam pestilentem constitutionem. Moriebantur autem huiusmodi ægri ex corruptione partis tenuioris humorum non perfecta, quia erat in ichoribus magna ex parte, & cum exhalatione: nam febres illæ erant compositæ ex ardentibus validis & leuiter pestilentibus: & erant abscessus cerebri fermè in omnibus. Quamvis Galenus locum exponens, non meminerit abscessuum, sed voluerit collectionem esse crudorum succorum. Contingunt & in huiusmodi febribus vermes, licet cum putredo calorem coniunctum non habet, illos non generet. Propterea dicit Galenus tertia Aphorismorum: In puerulis vermes non generantur, quia calor non viget. Sed quomodo calor vigere non potest vigente putredine? Respondeo, quòd hoc contingit, quia materia est in cauitate magna, ideò plus exhalat quàm accendatur. Alius modus, cum putredo fit in longo tempore, potest esse magna, & calor paruus.

CAPVT XI.

Secunda Diuisio Veneni, in contagiosum, & proprium.

MOrbus contagiosus ex putredine fit, atque ea duplici, vt dictum est: in pingui, tum aqueo humido. Et qui in pingui contagiosus est euidenter, dicitque. At in aqueo contagiosus est; quia tamen quod aqueum est, non valdè putrescere potest (exhalat enim) & tenue cum sit, ideoque hærere parum potest, ob id putredo in aqueo qualis omnium communium febrium, tametsi contagiosa sit, minimè tamen talis dicitur omnem autem putredinem contagiosam, & quanto vehementior sit, eo magis etiam esse contagiosam: & omne etiam contagiosum, putridum esse, hac demonstratione accipe. Putridum enim est, in quo natiuus, calor ab externo corrupto humido proprio exhalat, vt suprà visum est ex Philosopho. At omnis calor cum motu est (declaratum enim est ibi, quod quæ iam putruerunt, & finem motus accepere, non amplius putrent) vbi ergo magnus calor, ibi motus vehemens: etenim calor, in his inferioribus vel à motu est, vt à Cœlo: vel cum motu, vt naturalis, igneusque tum putridus. Vbi igitur putredo vehemens, at in omni motu est hoc proprium, producere sibi simile: ignis ignem, aqua humectat: putridum igitur vehementi motu cum habeat calorem alienum, quod pulsat putrefacit: & eo magis, quo vehementius, densius, plurimumque fuerit quod secernitur: hoc autem in humido pingui, quia plurimus vapor segregatur, & densus, & maximè putret, quoniam parum exhalat, vt etiam apud ignem. Quod etiam vidit Galenus primo de Simplicibus medicamentis. Quo fit, vt quæ putrent maximè, etsi pinguia sint, maximè sint contagiosa. Secundo loco, quæ non adeò putrent sunt tamen pinguia, atque huiusmodi sunt vt in elephantiasi. Indica lue: velut primi exemplum est febris pestlens. Tertio loco, sunt valdè putrida & aquea, cuiusdi in impetigine & vitiligine (nam in ipsa lepra, scabie, aliquid etiam tenuis pinguis commistum est) non enim stare crustas faceret: nam tosta in sartagine, ex pinguibus crustas manifestè faciunt, si aqua sola adhibeatur: etiamsi triduo torreretur, crustas non faceret. Plus ergo facit materiæ natura ac genus, vt quod pingue sit ob densitatem & quia plurimum secernitur, & quia magis hæret, & quàm putredinis magnitudo, in aqueo humido. Ob id ergo in febribus verè pestiferis, valdèque pestiferis, nihil secernitur præter vaporem ipsum: quæ autem secernuntur, sunt iuxta magnitudinem febris coniunctæ communis, quæ in ichoribus accensa est cum pestilenti. Inde colliquatio non vnius caloris aut febris signum est, sed vehementis febris communis, in ichoribus coniunctæ cum pestilenti. Non ergo fiunt febres quæ colliquent citra pestiferam qualitatem & putredinem, neque citra vehementem calorem alterius febris communis: quocirca in pessima putredine & febri pestilenti nec sudor nec aliqua secretio apparet. Omnis igitur pestilens febris contagiosa est. Sed & si contagiosa sit, febris putrida vt sit necesse est: nam calor simplex non potest hærere nisi substantiam habeat annexam: at febris simplex non potest substantiam humoris dissoluere, nec inhalitum digerere, quare nec contagiosa esse: in omni enim contagione necesse est tamdiu substantiam substantiæ misceri, donec eam corrumpat: idcirco contagiosum est solùm, quod putridum est. Tria igitur hæc, pestilens, contagiosum, putridumque conuertuntur, vt non sit vnum absque alio inuenire. Cum verè sermo demonstratiuus, vt Auerroës dicebat primo & quarto Physicorum, doceat, dissoluatque omnes difficultates ac dubitationes, quæ circa tractationem contingere possunt: idcirco quæ iam diximus, reliqua de contagio declarabimus.

CAPVT XII.

Quæstiones & Problemata de contagio.

ERgo nil mirum primò est, si etiam in arcis, nedum linteis, pestis semina per multos annos, non solùm menses, & phthoës & similiũ seruentur: vapores enim illi ex humido pingui constant, & concreti, vt apparet experimento in ipsum conuertũtur: ideò etiamsi oleo quopiam odorato tabula inungatur, per multos menses odorem seruabit: & si valdè pingue sit, etiam in annos. Eadem igitur ratio & de peste, cæterisque contagiosis illuuiis. Diutius etiam hæc quàm odores: quoniam pestis, vt declaratũ est fundata est in substantia calida & humida, & odor calida, & sicca: hic etiam plerumque in tenui, illa in crassa: quocirca

odor celerius quam contagiosus vapor soluitur. Vnumquodque autem genus suam originem non minus quàm insectorum seruat: ideóque hic vapor propagatur in oues, non homines: in boues, non oues; in pulmones alius, vt tabidorũ: in cutim, vt scabiei: in oculos, vt ophthalmicorum & lippitudinum, diuersa enim sunt, & è genere pestilentium, vt tertio Aphorismorum dicemus, & de hoc infra. De his ergo quæ rariora sunt substantia, quod duriora non inficiant: tum etiam de propriis vnicuique membro, causam docuisse difficile non est. At verò cur gratia exempli, vapor ex boue oues non inficiat, tenerioris substantiæ: ex corde non inficiat neque oculos, neque pulmones, neque cutim: quanquam ad vulgatam illam sympathiam recurrere liceret. Respondeo, quod vapores cordis, vt habent inæqualem (exempli gratia) proportionem in calore ad substantiam pulmonis, cum proportione putredinis ad eandem substantiam: & ideo cum ex proportione cordis ad cor sequatur putredo, igitur ex proportione cordis ad pulmonem non sequetur. Et ita de aliis, demonstrauimus enim alibi in hoc Opere, quod putredo non agit nisi ratione caloris sibi coniuncti. Ita videmus, quòd malum macianum adhærens malo maciano corrupto, celerius putrescit quam si cotoneo: quamvis substantia cotonei densior sit quàm mali maciani. Ex hoc sequitur, quod non omne contagium est lethiferum, vtpote lippitudo & scabies: & hoc ob duas causas. Prima, quia membrum quod suscipit, non est vitæ necessarium: secunda, quia modus ac mensura putredinis non est tanta, vt possit deducere ad mortem. Et si contagiosus morbus in proprio subiecto non potest perimere, quanto minus in alieno? Sed & hac ratione neque sub ardore feruidissimæ æstatis, nec sub profunda hyeme propagatur pestis, calor enim ille immensus dissoluit fomentum putredinis, & absumit humidum pingue: & frigus acre hyemis, prohibet dissolui substantiam putridam, & eleuari vapores, ideo his temporibus non propagatur pestis. Et similiter si febris sit valde ardens, consumit putredinis subiectum. Ex hoc etiam patet, cur pleraque venena ebibita non sint contagiosa (nam occidunt sine putredine, vt visum est) sed solum quod putridum est, est contagiosum: ergo venena non sunt contagiosa. Quæ verò venena dicuntur à Galeno putrefacientia, non rectè appellantur: sed corrumpunt solum, quia in his exhalat humidum, atque ob id non sunt contagiosa: longo tamen temporis tactu, & prope mortem quædam fiunt contagiosa, quia non difflantur, refrigerato calore. In morsibus autem quia adest maior putredo, & maximè malè olentium serpentum, vt de dryino, propagatur, & fit contagiosum. Ex quo patet, cur multi morbi Epidemij non sint contagiosi, quia sunt citra putredinem: qui autem sunt ex putredine vaporum, necessario sunt contagiosi, vt prima Problematum, non tamen valde contagiosi: quia si essent valde contagiosi, esset magna putredo in vaporibus, sed vapores valde putridi statim occiderent. Ergo sola pestis valde exitialis ex aëre, est manifestè contagiosa: reliqua genera sunt contagiosa, sed non valde. Animal quoque mortuum refrigeratum non potest esse contagiosum, nisi ratione pellis aut vestimentorum, quia refrigeratum nihil exhalat: partes tamen illæ pingues si incalescant, exitium afferunt. Quæcunque igitur corpora calida sunt & humida & immunda, vt etiam dicebat Galenus primo de Differentiis febrium, sunt parata putredini, ideóque contagio: vt contrà, frigida, sicca, munda. Itaque senes magis sunt remoti à contagio, quàm iuuenes: & iuuenes pueris, & masculi fœminis. At dices: si contagium est cum putredine, & putredo facit febrem, & omnis morbus pestilens est contagiosus, erit omnis morbus pestilens cum febre: at hoc negare videtur Hippocrates, tertio Epidemiorum. Respondeo, quod ibidem declarat de quibus intellexerit, cum dixit: Aluus biliosa, pinguis, tenuis, aquosa, atque ipse morbus multis erupit citra febrem, & in febre. Tormina cum doloribus malignæ item reuolutiones: multorum quæ in corpore inerant, suppressáque erant, exitus: quæ autem exibant, dolores non soluebant, multæque erant corporis partes affectæ. Quibus ergo putredo viget aut in extremis corporis partibus, & à corde remotis, aut in cauitatibus internis, magis, vt ventriculo intestinisque, quæ parùm ad venas attinent: aut si, dum fit, putredo statim euacuatur: non est necesse consequi febrem, & tamen morbus poterit esse non solùm pestilens, sed etiam lethalis. In elephantiasi etiam, quamuis non extat humor, & sit in venis, & sit pestilens & lethalis, non tamen adest febris: quia est corruptio, & non perfecta putredo. Sequitur etiam, elephantiasim non esse carcinoma vniuersale, etsi hoc dicat Paulus Aegineta, & Princeps; nam carcinoma contagiosum non est, elephantiasis autem ex maximè contagiosis est; nihil igitur elephantiasi cum carcinomate: sed potius elephantiasi Indica lues est persimilis, & vtraque tamen febre persæpè caret, quoniam fit separatio, & ideo refrigeratio, atque ob id perfecta putredo absolui nequit. Sequitur etiam febrem contagiosam esse minoris putredinis, quàm factam ex aëre; nam licet nunquam contagiosa sit, vt dixi, quia vtraque cum putredine: quia tamen quæ est ab aëre vel vaporibus, est parum contagiosa, erit etiam parùm putrido ex humore, sed quæ ex maiore putredine est, seu bubonia, non est multum calida, nec euidens; tum quia siccitas est lima caloris, & febris putrida est à calore humido, ergo non multùm acuto. Item, quia si calor esset magnus, consumeret humidum; ergo non fieret magna putredo. Ob hoc febres omnes contagiosæ, specie omnes sunt valde mites, quandoque tamen accidit, vt febris contagiosa sit etiam ardentissima; & hoc est, quoniam ab initio ichores etiam accenduntur; & ideo apparent vrinæ turbidæ, & fiunt abscessus fluente materia. Sed sunt duæ febres. Febris etiam

etiam maculosa magis affligit nobiles & diuites, quoniam iungitur febri ex ichore bilioso: potentes autem ob cibos odoratos & calidos, & vina potentia, curas, libidinem luxum, oua, carduos, farcimina, plus generant bilis, ideò magis subiiciuntur febri maculosæ: illa verò alia magis fit ob contagium, quo facilius prehenduntur pauperes ob immundiciem, loca occupata, & reliqua incommoda. Sunt etiam ex contagiosis hæreditarij, & non hæreditarij, & ex hæreditariis contagiosi, & noncontagiosi: contagiosi breues, vt pestilentes, non possunt esse hæreditarij. Homo enim propè mortem constitutus, quomodo potest generare: nec etiam fortuiti, qui adueniunt ex constitutione, quia non possunt vitiare membra generationis. At longi etiam confirmati vitiant semen, ideò sunt hæreditarij: sed quia aliqui ex his debilitantur, generant dispositionem sibi dissimilem, vt pediculi, lendes. Sed cum fuerint validi, generant similem prorsus morbum. Hæreditarij autem omnes putridi, contagiosi sunt, propterea podraga contagiosa non est; fit enim à cruditate, vt demonstraui in libello de Dentibus. Ex hoc patet, quòd podagræ duo sunt genera, cum putredine, quod est difficillimum, non enim potest finiri nisi sedata inflammatione, vt dicebat Hippocrates sexta Aphorismorum: sed non potest sedari inflammatio, cum est cum putredine, nisi concocta materia: igitur hoc genus podagræ propè est insanabile. Vtrum verò morsus & ictus venenosorum sint contagiosi, dictum est quòd sic in aliquibus, vt in dryino: sed & in cane rabido, qui rabidi fiunt homines mordendo rabidos etiam efficiunt, vt affirmat Dioscorides in sexto, & Princeps in Quarto: vbi docet, quòd non solùm canes sed mustelæ, vulpes & muli rabiem morsi contrahunt: sed & lupi, & equi, & alia etiam non tamen scio animal quod occidat præter canem & lupum, quia sunt eiusdem speciei, vt declaraui aliàs.

Quomodo autem simile à simili generetur & augeatur, quemadmodum de fimo columbino dixit Galenus libro de Causis morborum, & repetit in primo de Differentiis febrium, licet euarient inter se exempla illa: in hoc tamen conueniunt, quod ex calido accendebatur, & citra aliam causam aut antiperistasim. Dico igitur, quòd vt visum est superius ex Philosopho: Putredo fit à calore externo; ergo quod putrescit, incalescit. Verùm vbi causa permanet, actio omnis intenditur. Et sit *a* ignis, qui in vna hora accendat *b* lapidem, dico quòd in secunda hora accendat plusquam *c*, quia in prima hora calefecit etiam *c*. igitur *c* minus resistet in secunda hora, quàm *b* in prima: igitur ex Aristotele quarto Physicorum, citius quàm in hora accendetur *e*, & in vna hora plus quam *e*. In motu etiam (omitto experimentum clarum de naui quæ vix mouetur à vento in initio, & post eodem à vento celerrimè mouetur) fit vt *a* moueatur ex *b* in *c* in hora, dico quòd in alia hora mouebitur plusquam ex *c* in d. Nam cùm iacimus lapidem, vis illa deperditur sensim, & tamen motor abest: quanto magis si *a* mouetur ex *b* in *c* per singula momenta, retinet aliquid prioris vis? seu sit in moto *a*, seu in aëre circunstante, nihil enim potest subitò desinere, vt neque oriri & fieri, si igitur supra vim relictam motus ex *b* in *c* accedat tanta vis, quanta fuit ab initio in *a*, *a* mouebitur celerius, & maiore cum vi: quod est propositum. Ex hoc patet vnum parergon, sed tamen notatu dignum: cur omnis motus naturalis sit velocior in fine quàm in principio. Moueatur ergo *a* ex *b* in *i*, & quoniam quod mouetur, & quod mouet, est idē semper, augebitur vis motrix, igitur a semper velocius mouebitur. Cùm igitur quod putrescit, incalescat ab externo calore, vt visum est: & calor rarum faciat, vt ex raritate fiat motus: necesse est vt ad vnguem, quemadmodum in igne calor, flāma & motus perpetuò incalescat in putredine, licet obscurius: & hoc modo causa non deficiat, aut partes calidiores exhalent: aut fomes, quod est humidum, absumatur. In omni igitur febre, qualiscunque sit, innatum est incrementum per se: licet aut per euacuationem educto fomite, aut apertis meatibus, & difflato spiritu, aut per frigiditatem superuenientem, possit contrarium contingere, & extingui etiam: vt sæpè accidit. Ex hoc possunt deduci multa corollaria valdè vtilia vtpote quod omnimodo trāspiratio & quies sint procuranda in febribus: rursus, quòd extinctio semel calore, totius febris decursus abrumpitur, & huiusmodi: vtpote quod omnis febricitas est in aperto vitæ discrimine.

a b c d e f g h i.

Sed illud iure merito admiratione dignum, cur canis rabidi morsus, postquam patiens iam in rabiem deuenerit, efficiat vt alios mordeat: & qui morsi sunt, & ipsi rabiosi fiant. Et qui ederint reliquias cibi, vel potus biberint, rabie corripiantur: nec quicquā melius in hoc, quam quod vbi iam laborae cœperint, statim desinunt edere & bibere, in aliis morsibus ictibúsque non ita? An quoniam canis magis similis est homini serpentibus, ideo rabies contagiosus est morbus, cùm quasi pestis quædam sit. Simile enim à simili, per similes affectus & substantias, generatur.

CAPVT XIII.

De Quinque Partibus nostri corporis, quibus maximè contagium communicatur.

PRopagantur autem maximè contagia quinque modis, communi scilicet per aërem attractum, non solùm per os, sed per oscula arteriarum, diffusa in ambitu totius corporis:

corporis: vt nono Methodi, & primo de Differentiis febrium. Et hic est celerrimus, eoque modo communicantur omnes morbi, cordis, pulmonis, pectoris, & cerebri. Sed cordis minus quàm cerebri, & cerebri minus quàm pectoris, aut æqualiter: pulmonis autem maximè, quia primus occurrit aëri. Et licet videantur morbi cordis magis contagiosi quàm cerebri, contingit hoc per accidens ob pulmones, qui facilè afficiuntur, cum his affectis etiam cor facilè patiatur, sic ergo phthisis communicatur. Secundus est per concubitum, quo morbi diuturni qui totum corpus occupant, cum putredine communicantur, vt elephantiasis, & lues Indica, ob seminis retentionem. Febris enim licet sit morbus communis toti corpori, non tamen causa est communis, sed pars ichoris, tantum corrupta est: & corruptio illa est potius ignea quàm putredo. Tertius est ex communi cibo, ac magis potu, quo morbi qui saliuam inficiunt, communicantur: phthoës, iterum aphthæ, tusses, ac huiusmodi. Quartus, per contactum, & per lintea vestésque infectas, quo omnes morbi cutis inficiunt sanos: vt elephantiasis, lepra, scabies, pediculi, lues Indica, & quam vocamus capitis tineam: impetigo etiam, sed minus, quia est ab humore frigidiore & ficciore. Quintus est, cùm per radios contagium propagatur; vt in ophthalmia & lippitudine: neque enim sunt prorsus idem; nam constat huiusmodi morbos es fixo intuitu communicari, & ideo Fracastoreus credit eos propagari per radios; nam si propagarentur per vapores, nil obesset fixus ille intuitus; sed non est verum: radij enim cùm sint immateriarij, non possunt esse causa per se morbi: at hic videmus quòd sunt morbi causæ per se, quia idem fit à suo simili, & lippitudo à lippitudine, & sicca à sicca. Igitur generatio horum morborum fit à vaporibus, non à radiis. Causa autem quod magis propagetur ex intuitu fixo, est quoniam oculos magis aperimus, ideóque etiam magis excipiunt vapores.

Modus autem ille, consensus ex fœdis linteis cùm carnes tanguntur, est valde communis omnibus, nam pestilentes & phthisij morbi, & elephantiasis, & Indica lues, & scabies, & lepra, & morbi ex contactu hominem inficientes, & lippitudo, si quis oculum fricet linteo lippientis, aut pectat aut caput pectine laborantis tineæ, & breuiter omnibus modis præterquàm tertio, inficitur per lintea. Pestis autem omnibus modis, vt quæ putredinem secum habeat maximam, & calorem tenuem communicatur. Itaque dormire in lecto, in quo laborans peste dormierit, non solùm maximum affert periculum: sed etiam in Indica lue, si non lintea lixiuio de more integrè fuerint expurgata. Tot igitur modis homo cum homine participat. Verùm in huiusmodi plerique morbi contagiosi pluribus quàm vno modo communicantur; nam lues Indica & edendo, bibendo, dormiendo, non solùm concubitu ex vno in alium transmigrat. Et tabes & pleraque alia, vt tutissimum sit non versari cum huiusmodi viris; quod & Moses prouidit in Leuitico. At contagium ex Venere, vt magis hæret, ita non tam facilè concipitur, vt si proluatur locus ad aliqnot horas, non communicet; leuis enim est putredo. Quæ verò facillimè concipitur, & cito perimit, & cito sanatur. Hæc igitur quatuor in vnum conueniunt: communicari, augeri, perdere atque sanari. At certissimè inficiunt, quæ materiam præbent, & intus ingrediuntur, velut quæ concubitu & quæ saliua contagium afferunt; non ita quæ spiritu, aut inspiciendo, aut linteis & sorditie externa propagantur. Omnibus autem commune est, non communicari à robustis corporibus, densis, multo exercitio assuetis, mundis, ac temperatè viuentibus. Et si naturarum sit dispar ratio, vt raro inter homines & aues, aut canes aut equos. Ea ratione à senibus omnes ætates contagio afficiuntur, & infantes ab omnibus ætatibus; vt contra infantes alias vix attingunt, nisi propinquitate sanguinis (hæc enim plurimum potest) & senes à nullis. Sic à masculis fœminæ, à fœminis non ita masculi afficiuntur. Iuuat & regio, & tempus anni, & constitutio, si pestilens fuerit, aut non; si æstas vel hyems, aut contra autumnus vel ver, facilius enim communicantur & graui tẽpore & humido; & magis in vallibus quàm planicie, magisque in hac quàm montibus; & si quis sordidè viuat. Et timidi, dum imaginantur, facilius corripiuntur quàm fortes, & de rebus altioribus cogitantes. Et quædam horum inficiunt humores primùm, alia spiritus, alia membra, sed raro.

CAPVT XIV.

De Febre bubonia, & in quibus rebus potissimè communicetur.

Febris bubones consequens pestiferos, duplex est; alia quidem, quæ bubones propriè sequitur; alia, quæ carbunculos, cuius memorabimur infra. At bubones huiusmodi tum cum in omnibus partibus corporis fieri soleant, maximè tamen, inquit Princeps, sub alis, post aures, & in inguinibus. Et qui sub alis, peiores sunt omnibus; nam cor laborare principaliter indicant; deinde qui post aures, quos vocamus parotides, & fiunt à cerebro; qui vero in inguinibus, à iecore, & plures ab his liberantur, quàm ab aliis; & si non liberentur, serius pereunt. Et fiunt bubones in omnibus etiam aliis partibus. Mater enim mea dum esset puella, passa est bubonem prælongum in mento; quo execto euasit; & mansit cicatrix cana, donec vixit. Mundo Buzachareno apparuit anthrax sub genu dextro, & obiit in quarta die. Et apparent in pluribus locis, simul cum materia fuerit

fuerit multa: & ob id securius est, quod est vnum & procul à membris principalibus, magnum & rubrum, aut nigrum vel album, non viride vel cæruleum, aut luridum. Nam cum sit vnum, non significat tantùm materiæ, vt non potuerit euinci à natura, sed coacta sit eam spargere: & quoniam est procul à membro principali, significat vim illius validam. Et licet magnitudo significet multitudinem materiæ contentæ, est tamen securius magnum ob id, quoniam significat nil esse relictum, quod non transmissum sit à natura ad locum, & maximè cùm cessauerit cum hoc febris. Et colores albi sunt suppuratæ materiæ, & rubri sanguinis puri, aut cum bile minus mala misti: & niger, finem actionis & exustionis: qui cùm sit in extremo corporis, non significat nisi prauitatem vlceris, & non periculum, at luridus & viridis & cæruleus, symptomaticam fuisse expulsionem scilicet, vigente maximè materiæ prauitate, & adhuc veneni qualitate dominante.

Communicatur autem morbus hic omnibus modis, atque statim ac periculosissimè spiritu ipso. Sed & commercio, cuius etiam meminit Aristoteles prima Problematum: vnde demiror Galenum, qui tanto pòst floruit, nec videtur huiusmodi pestem plenè agnouisse, vt in primo de Differentiis febrium. Verba Philosophi hæc sunt: Cur morbus pestilens solus ex omnibus vitiis eos afficiat, præcipuè qui ad laborantes eo morbo propè accesserint. Quanquam cum de hoc in consilio de Constitutione temporum egerim, nunc satis sit modos contagij enumeraare. Primus ergo est ex aëre circumstante, non solùm qui per os trahitur, sed, vt dixi, per arterias in ambitu totius corporis: ideo non sufficit continere spiritum, nec quod plurimi faciunt, ori apponere spongiam aceto imbutam: nam aër totus est, qui laborat: & totum corpus est, quod haurit illum vndequaque. Secundo loco sunt pelles, pòst pluma & laneæ vestes: quarto loco lineæ ac lintea. quibus succedunt canes, feles, equi ob pilos, pòst coria, inde ligna: lateres etiam ac metalla, inter quæ minimè ferrum. Aues vix contrahunt contagium, licet pluma integantur, ob illarum caliditatem ac siccitatem vehementem. De equis ac bobus exemplum non inuenio, quòd per hæc animalia contractum sit contagium: vbi tamen statim, postquam incaluerint, ac infectis pannis quis insederit, existimo contagium haud dubiè inferre posse: vbi refrixerint, non: quoniam calore & antipathia soluitur venenosus vapor. Audiui tamen à fide dignis, magnæ pestis tempore, quæ fuit anno salutis M. CCCC. LXXV. equos, qui corpora & vestes mortuorum ex peste deferrent, bubones contraxisse: sed qui eos non vltra læderent, quàm pro tumoris magnitudine, vt nullus febricitarit, nedum perierit.

Sed quæ tanta vis huic morbo peculiaris? Audistis nil esse quod agat, nisi medio caloris ac motus, vterque enim penetrat in intima, vterque innatum dissoluit robur, dum corpus rarius redditur. Propterea hoc interest inter motum exteriorem & interiorem: quoniam interior quidem dissoluit compagem, & accendit: exterior, resoluto humido superfluo densat ac temperat. Exteriorem voco, qui fit per externa membra, crura, pedes, manus, brachia, manifestum est enim, eo tempore quiescere interiora, nec incalescere, sed potius reuocato interiore humido toto exinaniri, refrigerarique. Quòd si quis eò procedat exercendo hominem, vt etiam interiora incalescant, deteriorem illius efficiet conditionem: nec solùm rarefaciet membra illa, sed etiam ad abscessus præparabit: quos si effugerint ob mundum corpus, aut quia frigus calori succedat, nihilominus imbecilliora quàm prius essent, euadent. Dices: Cur igitur exercitio extrema membra confirmantur, euadunt crassiora & densiora, interiora non ita? at de hoc primo de Sanitate tuenda dictum est: nunc satis sit nos eò referre, vnde sermonem deduximus, scilicet calorem & compagem dissolui à motu caloreque interno; cui cùm qualitas putrescens immista fuerit, intrò penetrabit, dico in substantiam sanguinis, atque spirituum hausto vapore per externa oscula arteriarum, quæ sunt in cute; vnde sanguis totus primùm efferuescere incipit, & venenum ad cor porrigit; febrisque inuadit primùm quidem, vt par est, ephemera; deinde paulo pòst etiam putrida, continenti similis, quòd si maxima fiat concussio, & interioris phlegmonis initium, concutitur iecur, & vt aliàs dictum est, rigor magnus exoritur, qui tamen non postea redit; sed omnibus euersis viribus, adeo iecur afficitur, vt ex consensu ventriculus, qui & sensum habet & motum euersionis, quibus iecur destitutum est, ad similitudinem facultatis quæ in cerebro est, & sentit & mouet, cùm ibi solùm actus sit, non anima, neque vis animæ; & velut nouacula, quæ tondet, cùm in ea tantùm sit actus eius potentiæ & artis & rationis quæ in anima est, fit nausea in ventriculo, & cibi abominatio grandis, quod vitium est iecoris, non ventriculi, vt optimè sensit Galenus primo in tertium de Morbis vulgaribus. Inde sæuiente fluctuatione, ardentibúsque ichoribus, vnà cum humoribus, dum spiritus extinguitur, vis animæ naturalis ac vitalis nullam quietem habent, sed perpetuas patiuntur vigilias, abscessus crudus plerunque vrget, insurgit natura, quæ mauult sub spe aliqua pugnare, quàm inulta & indefensa prorsus periclitari; & vt cæcus in tenebris aliquid propellit materiæ, efficitque carbunculos atque bubones.

CAPVT XV.

De Veneno à morsu, ictu, vulnere.

DVbium est, cur morsus aculeis sint magis venenati? Et respondeo, quòd aculei sunt sicci, & ideo non possunt continere vires, sicut dentes: & ideo nō possunt tantam noxam inferre, quia dentes sunt imbuti spuma, & halitu oris, qui ex corde & cerebro prouenit. Circa quod tria notanda sunt. Primū, quod ponitur à Principe sexta Quarti, & est ex Galeno: Punctura scorpionis (dico idem de aliis, tum morsibus) si sit super arteriam, facit syncopim persæpe. Dico longè deterius est, si super neruos: quia sunt exangues, & dolent valde, & principium eorum non est adeò validum, aut calidum, vt cor: vt docui superius ex Galeno, sexto de Vsu partium. Secundum est, quòd de tarantula araneæ genere aliàs à nobis dictum est, habent enim aculeata omnia etiam in eadē specie diuersas vires. Est aculeus pastinacæ venenosus, & draconis piscis, & scorpionis & araneorū, & crabronū, & hæc omnia magis nocēt diebus canicularibus, quàm alio tempore: tū quod magis sint efferata, & corpora hominum ficciora & imbecilliora. Tertium est, quòd aculei sunt vel in lingua, dicebat Philosophus quarto de Historia animalium, vt in muscis & culicibus ac pulicibus: aut in aluo, vt apibus, quia dicit quarto de Partibus animalium: Formicis ac vespis dentes sunt, aut in cauda, vt scorpionibus: his enim in aluo frustra ad tutelā datus esset, cum alis careant. Sicut vespis, si extrà cauda promineret, grauaret volantes: si extra & sine cauda, facilè corrumperetur. Sed cui vsui, cum offendant tantùm, non se tuta reddant ob hæc? Quis enim scorpium lapide vel fuste non atterat, aut pede magis ob odium, quàm id mitat ob periculum? Sed hæc alibi, nam apes, vespas, erabrones deuitamus ob id, præsertim multitudinem. Sunt & animalia forsan quæ aculeum scorpionis timent. omnes præterea serpentum morsus grauiores sunt, vt Celsus ait, cum ieiuni sunt: atque ideo longè magis, cum oua incubant: & si ieiunus sit, qui læditur.

Obseruandum est diligenter, quod dicitur à Rasi trigesimoquinto Continentis, quòd si læsio sit in arteria, facilè perimit, & incidit patiens in syncopem: & si in vena, putrescent humores ac membrum, & ideo fiet viride: & in neruo conuelletur, aut etiā comitiali morbo corripietur. Et si extra hæc loca, nec è regione principalium (nam supra cor, aut neruos, vel musculos temporum, quandoque illico occīdit: & supra iecur corrumpit habitum ipsius corporis) detrimentum erit longè minus, ac serius mouetur, si sit perniciosum. Ostensum est autem planè in vndecimo Paralipomenon, rabidi canis morsum non per venas, neque arterias propagari, sed sensim per neruos ipsos prorepere. Atque ideo talia occīdunt per vulnus: neque, vt dixi, per quodcunque vulnus, sed vbi neruus ipse læditur: aliàs periculosiora sunt, quæ in venas inciderint: in quo casu si sistas, retinetur vis lethalis in corpore: si nimium effluat ob imbecillitatem, periculum est ne pereat. Quod ergo diffunditur venenum, aliud quidem statim vagatur: vt scorpij, & pastinacæ, & draconis marini aculei; qui omnes tamen magis per nerueam feruntur substantiam, quàm per venas & arterias. Atque id verisimile planè est. Siquidem Galenus, & rectè, primo de Locis affectis vult, vim illam qua sentimus, à cerebro, vt solis lumen diffundi ac permeare statim per neruos ipsos, atque ad extrema vsque, vnde etiam ab extremis ipsis statim ad ipsum principium remeat. Atque idem de veneno ipso dicendum est; receptum enim per cauitates ipsorum neruorum solita vi naturæ eorum, transgreditur ad prima principia, maximéque cerebrum; quod etiam in simplicibus punctionibus ferro vel acu vel spina duriore factis, sentimus: tametsi veneno vacent. Non negauerim alia esse venena, quæ aliter inficiendo sanguinem prodeunt. Quorum omnium est statim inficere ipsum iecur, & morbum regium procreare: sicut quæ petunt cor, syncopim, sudores frigidos, palpitationem cordis atque liuorem vnguium & extremorum. Tum ergo videtur triplex ratio veneni, triplexque symptoma seum morbus: quod per neruos perreptat, & cerebrum petit, efficitque conuulsiones: quod per venas pulsatiles, petitque cor faciens syncopim, & ea quæ dicta sunt, atque horum vtrunque celeriter perimit: & quod morbum regium creat, aut etiam albam pituitam, quæ quasi è regione morbi regij constituta est, petitque iecur, & serius perimit. At quædam violentissimorum medicaminum duo aut tria horum faciunt, vt celerrimè & nulla cum spe auxilij perimant, velut napellus, & quæ his sunt similia: vnde omnium malorum origo. Quæ verò sensim prærreptant, nihil horum faciunt symptomatum, donec eò peruenerint, vt afficiant membrum principale, & ideo temporanea sunt: quæ enim de his medicamentis etiam epotis dicuntur, & cùm eò peruenerint, idem agunt quod præsentanea. Sed cùm præsentanea fermè sint omnia lethalia & immedicabilia, cùm tamen totum fermè corpus sit integrum, & auxilia cordi ac cerebro transmittat: quanto magis erunt immedicabilia, quæcunque iam temporis progressu contaminarunt totum corpus, præsidiáque sustulerunt? Ob id omnia talia, vbi cœperint esse venena, statim interficiunt. Nec hydrophoni, qui à cane rabido morbi originem ducunt, vltra quartum superuiuere possunt: atque ita temporanea venena omnia quæ ad principalia tendunt, vt quæ putrefaciunt, quæ insaniæ quoduis genus lethale gignunt, quæ per syncopim aut cordis palpitationem occidunt, paucis in diebus, postquam hęc symptomata genuerint,

rint, occidunt, cum vi morbi soleant diu durare, aut saltem non adeò citò perimere: vt hoc signum sit veneni satis certum. Quæ verò temporanea redduntur, quia particulam aliquam erodant aut inflamment, velut etiam quæ tabem inducunt, & citius morbos ipsos producunt, & symptomata peculiaria morbo gignunt, & seipsa detegunt, & serius tandem occidunt.

Sunt præterea ictuum & morsuum ac vulnerum duo genera vniuersim. Primum, cùm simplex qualitas est in causa: secuncundùm, cum materia. Et vterque modus duplex est: cùm venenum propriè est vt in aculeis, ac dentibus leonis, & in telo præparato: & est, cùm non est maleficum vulnus, nisi ob formam, velut in ensibus limatis, & dentibus piscium: & hic modus propriè non est venenum, velut nec de sagittis quæ auelli nequeunt, & quæ lacerant. At si veneni substantia adsit, duplex, vt dixi, etiam modus consurgit. Vnus, cùm est res tenuis velut in dentibus viperarum, & canis rabidi, vbi dens est illitus saliua venenosa: & in feris occidendis: vt de elleboro apud Hispanos, pro conficiendis ceruis in venatione, affirmat Ioannes Langius. Sed mirum, quòd de hoc Amatus Lusitanus nihil dicat, & præsertim quòd elleborum Hispanica lingua vocat Verdegambre: Langius autem Pedegambro, vel Ysambro. Vtcumque sit, ex eorum genere est, & causa diuersitatis nominum est, quod Amatus posuit nomen commune Hispanicum: Langius Lusitanorum & Galliæ vicinorum incolarum, quos Nauarienses appellamus. Sed mittamus hæc, etenim pro exemplo, digno tamen, ascripta sunt. Quædam tela inclusam habent veneni substantiam, vt id quo occisus est Sigeus Galleranus: in sagitta enim foramen erat, atque in eo venenum, quod tamen parum nocuisse crediderim; nam profundo vulnere periit potius quàm veneno: nam venenum illud corpulentum facile extrahitur, & parum operatur. Credo id illum fecisse deteriore causa, quàm prodita. Ergo talia venena multiplicia esse possunt, sed artificium in huiusmodi à natura vincitur. Paucis enim illa rerum omnium magistra finem suum assequitur: diximus tamen plus posse artem in huiusmodi, quàm naturam. Sed aliud est quod communiter fit, ab eo quod fieri potest. Ferunt enim, Turcas veneficia habere præsentanea, quæ solo attactu eadem die interimant; idque frequens est apud illos: sed tamen solùm mandante Principe, quanto celerius nociturum, inditum vulneri? De his verò venenis quæ per venas & sanguinem quacunque vulneris ratione prærepta̅t, dubitatio longè maior est, qaomodo possint tam celeriter inficere totum corpus: cum enim vis illa materiaria sit, & sanguis porpetuò fluctuet, necesse est aut statim æqualiter diffundi, aut sensim quamvis celeriter. Quòd si statim id fiat, cum subiectum non constet, & vis illa putrefaciat, difficile est intellectu consequi quomodo procul eandem vim retineat, nec magis agat in propinquam materiam quàm remotam: velut calor, frigus, amarum, asperum, atque huiusmodi. Quòd si per partes successio fiat, corrumpetur longè magis propinquior sanguis remoto. At id non semper verum est: quinimò si vulnus sit in pede, oculi magis quàm crura colorem regij morbi induunt. Neutra igitur harum opinionum vera mihi videtur, sed quemadmodum, si qui populo mulctam indicere velit, primùm cogitur eam prætori significare: ille autem onus eius ciuibus distribuit: ita si venenum debet propagari, necesse est vt membrum principale, id est iecur pro venis inficiat, ex eo postmodum in vniuersum corpus illud expandit. Quapropter neque regius morbus absque iecore, nec syncopis absque corde, nec conuulsio absque cerebro affecto fieri potest. Cur autem? Omitto, quod in promptu esset, quòd hi affectus sint principalibus non ortis, aut aliis peculiares hoc enim verum est: sed adhuc relinquitur dubitatio, cur iecur prius afficiatur (exempli gratia) quàm crura, cum illa sint pedi quàm iecur magis propinqua. Equidem id contingit ob plures causas. Prima est: quoniam non quiescunt, donec eò peruenerint quæ autem mouentur, minus imprimunt. Præterea sit duplex motus, attractionis & accessus: attrahunt enim omnia mẽbra principalia ad se vehementer, quoniam ea est. Prima functio: cerebrum, vt sentiat: cor, vt viuat, iecur vt nutriatur. Exemplum apparet in testibus, qui quamvis inferiores cæteris principalibus, adeò in omnibus per superfluæ veneris occasionem attrahunt, vt corpus contabescat. Alia est ratio, quòd licet omnis humor generetur in suo principio vel propè, corrumpatur autem vbique: attamen corruptio omnium humorum etiam in loco principali necessariò fit: ob id seu venena non prius corrumpant humores quàm ad principale virus illorum membrum peruenerit, seu corrumpant, non possunt omnes humores ab alio quàm principio corrumpi.

CAPVT XVI.

De Veneno illito, aut ex contactu, odore, & vmbra.

INcipiamus quidem à manifestissimis, & fabularum oppugnatione, more veterum. Esse enim vires quasdam tum magnas, in his quæ illinuntur, apertum est: ex his præcipuè quæ ex argenti viui inunctione accidunt de quibus eleganter Fracastoreus in Syphilo ait:

Sic fatur, simul argenti ter fonte salubri
Perfundit, ter virgineis dat flumina palmis
Membra super iuuenem toto ter corpore lustrat.
Mirantem exuuias turpes, & labe maligna
Exutos artus, pestemque sub amne relictam.

Placuit quantum in nobis est, hominem laboribus & ingenij felicitate dignum, immortalitate donare, etsi suis scriptis illustris etiam sit: verùm rem hanc non iam vt Poëta auxit, sed maior est dicto ipsa res. Constat enim ossa ipsa eiici, atque carnes, vincula, lacertos, membranas, cutim, tanquam exuuias serpentes, si igitur tantùm potest vnguentum ad salutem, cur non erit præsentaneum etiam aliquid aliud ad interitum? De vmbrâ satis aliâs dictum, arboris pomorum mortis quàm noxia sit, & de rhododendro similiter in insula Sardiniæ, vt expertum se ait Conciliator, adeò vt etiam aqua quæ sub vmbra eius transeat. Et de his Plinius dabat vnam regulam pulchram, dicens: Omnis arboris, cuius folia adeò sunt densa vt vmbram opacam reddant, vmbra noxia est: vt iuglandis, pineæ & piceæ & si aqua non peruia est, vt etiam in his, stilla insalubris est. Nemo stupidus adeò sit, qui existimet vmbram ipsam huiusmodi esse quæ sola est etiam carentia lucis: sed vapores ex arbore profluentes. Quàm leuiter & occultè quis feriatur, animaduertet qui colocynthidam fregerit, præserttm paulò vetustiorem: si enim aperto id ore agat, intelliget quantum sit amara, etiam si non degustarit. Eadem erit ratio & in odoribus rectéque agunt Principes, qui nil admouent naribus, nisi acceptum ab his à quibus etiam tutò cibos potusque assumere sibi posse videntur. Ostendunt specus naturales, & in quibus reconditum fuit triticum foueæ, quãtum halitùs possint.

Iam verò eousque processerunt, vt etiam solo visu quædam noxia esse credant. Plinius in octauo libro, meminit basilisci ac catablepæ, quæ referunt visu solo, auditu vocis, transitu quoque propè homines interficere; quin etiam Galenus in libro de Theriaca ad Pisonem illius meminit, viriũque suarum, atque ipsum sic describit: Serpens parumper flauus, tres eminentias habens in capite, quòd etiam mortuum solo contactu hominem occidit, viuum verò & visu solo & voce. Inde subiicit de dryide, quòd maximè in quercubus latitet, sic vocatum: quòd si quis ipsum calcet, excoriantur illi pedes: & qui curare ægrotantem aggredietur, & ipsi pedes itidem non solùm sed & manus excoriantur. Et si quis serpentem illum occidere nitatur, omnia benè olentia, fœtida (contracto scilicet spiritu olido) videbuntur. Et Aëtius similiter additque de dryino, quòd frequens est iuxta Hellespontum, obesus, duorum cubitorum, cum maximus est: quamvis armatus, valdè fœtidus, vt odore solo se prodat, ob idque facile deuitetur ab hominibus. De basilisco autem, quòd omnes serpentes illius congressum fugiant, nec audent ad pabula ire, vel aquas, adeò exitialis est: vnde ille id præsentiens, vbi eis occurrerit sponte se retrahit, quamvis famelicus, vt etiam ob hoc nonunquam fame vel siti pereat. Tantùm nugarum ille scripsit. Sed & Princeps, sexta tertij, tanquam illum vidisset, eum descripsit, dicens: quod est duorum palmorum, acuti capitis valdè, oculorumque rubentium: & quod abundat in Nubia, & terra Turcarum: quæ tamen tantum abest à Nubia, quantum Italia à Sarmatis. Et vt in miraculo certare omnes videantur præter dicta ab aliis addit: Quod si lancea tangatur, (hoc au[illegible]m est & in quibusdam aliis verum) qui tetigerit, perit. Et si animal iuxta ipsum transeat, obstupescit, inde moritur. Et quod plantæ omnes in illius circuitu pereunt: hæc tolerabilia: sed quòd si auis volet supra illius foueam concidit, maius est fide. Addit & ille suum socium vt Græci dryidem, Itali catablepam: sic Princeps armenum parum inferiorem basilisco viribus. At esse nugas, ostendit primò Galenus, qui decimo de Simplicibus medicamentis, negat se vnquam tale animal vidisse: nec ego vidi, nec alium qui viderit audiui: sicut contingit in rebus aliis admirandis, dico de basilisco pro serpente, non prodigioso illo galli gallinacei filio. Neque enim primò verisimile est, naturam procreasse genus animalis adeò omnibus exitiale (nam de monstro illo cum in genus non redigatur, esse potest: Ea enim licentia quasi naturæ est, non norma) vt ab eo reliqua omnia deleri possint. Deinde, si videndo & audiendo illius vocem homo moritur, quis vidisse aut audiuisse referre potest? Præterea Dioscorides ex Erasistrato cum dixisset, quòd est bestia, quæ rarò sese offert oculis hominum: proponit effigiem morsus eius dicens. Quòd plaga est aurei coloris, & quòd curatur castoreo epoto pondere drachmarum trium: Quare constat, non adeò esse lethiferum animal, cuius etiam vulnus curam admittat. Eadem etiam à Paulo confirmantur, quæ à Dioscoride relata sunt. Sed & illud mirum, quòd Rasis experimentorum curiosissimus indagator, & qui in Africa habitauit huius tanti miraculi non meminerit. Quocirca cum Matthiolo ipso, qui exponens Dioscoridem, hanc vt fabulosam historiam irridet, dicens: Cum tam paruum sit hoc animal, & eius spiritus ac præsentia tam exitialis, quis adeò (vt referunt) tam minutim considerare potuit, aut ausus est? Basiliscum serpentem esse scio exiguum, quique in ambitu suæ latebræ plantas enecet & propè etiam aërem inficiat adeò vt quæ illi appropinquant animalia, velut specubus mortiferis pereant, non ex visu aut auditu illius. At de basilisco ex ouo galli gallinacei, imago illa lapidea Mediolani in porta templi extra posita B. Mariæ ad portam: & ouum illud galli in Saccensi oppido discissum anno M. D. XXIV. fidem faciunt, cum tota maiestate naturæ tale aliquid generari posse, viribusque admirandis; cui suum etiam alexipharmacum, & ἀντιπαθὲς suus, & ἐναντίβιον, & exitiale malum ac in promptu paratum esse existimo. At vi occulta aliqua etiam solo conractu occidere, exemplo remoræ & torpedinis, & tot aliorum, intelligere possumus:

Cæterùm hausta arteriis alia quidem ad cerebrum feruntur statimque perimunt: & magis olfactu ipso, quod cerebrũ sit exarma-

tum,& aliquanto serius ad cor ipsum delata. Cuius rei non aliud manifestius dedero indicium, quàm pestem ipsam, quæ attactis vestibus enecat tam citò homines. Omnia huiusmodi venena esse ex putrefacientium genere, verisimile est, aut ex his quæ cogunt. Nam aspides ex hoc esse genere verisimile est, qui sine dolore mortem afferunt, vt Dioscorides ibidem recitat, & fama publica est. Omnium ergo fermè eadem ratio ac similis vis: quæ verò pessima in hoc genere, sunt indita vestibus, & interulis maximè.

Quæ autem nocent multùm contrectata, vt corni & sanguinalis virgulta, nam reuocant rabiem curatam validioribus auxiliis:& Matthiolus sæpè hoc experimento comperisse ait. Hoc plus est, quàm vt illitum sic aut contactu, aut vmbra. Nam calefacto ligno, simulque membris ipsis vehemens fit attractio per oscula venarum atque arteriarum, vnde exitiale venenum contrahitur. Cur verò reuocare possit, & quomodo extinctum venenum, dubium est, nam si non prorsus extinctum erat, cur non repullulabat per se? si extinctum, quomodo rediuiuum factum est? Vnica igitur ratio assignari potest, extinctum: sed velut ignis in carbonibus, quãuis prorsus extinctis, siccitatem relinquit, vt facile rursus ardeant: ita veneno semina relicta, ad actum similitudine virium reduci possunt: ipsa verò membra siccata, facilius ad perniciem agunt patientem, est autem seminis vis in atra bile. Nam etsi non reuocata sit rabies patri meo, quòd huiusmodi plantarum & vmbram deuitaret: attamẽ fatebatur à morsu canis illius rabidi nunquam, vt antea, perfectè mente conquieuisse. Animæ leonum virus graue est, inquit Plinius: vrsi autem pestilens, sic vbi angues iacent, & præcipuè dryini & aspides: & sub densis cicutæ vmbris, & apollinari atque mandragora: magis etiam sub napelli plantis.

Porrò odor nullus occidere potest, nam sensilia perturbare possunt sensum, euertere non possunt, aut corrumpere: quæ autem sensilibus coniuncta sunt, id facere possunt, ignis corrumpit tactus instrumentum, solis lux obcæcat: odores praui, propter vapores qui eis iuncti sunt putridos, homines statim enecare possunt. Cauere debent hæc, qui timendi causam habent: sed ea ars non est, quoniam artifici nimis exitialis esset, aliter non vsque nunc latuisset: tanta est perfidia quorundam, auiditas multorum, stultitia scribentium. Quidam venenum nunc prodidit, extiale sanè non parum: nec scio toto illo volumine, quod non exiguum est, tantum boni contineatur, quantum mali in eo medicamento. Peruersa hominum iudicia, & anxia nimis cura. Summæ sapientiæ est scribere auxilia, non prodere deleteria, in quibus quandoque nocuit vel sciuisse, quod fieri posset. odore noxia tanto celerius occidunt, quanto illita efficacius: contactus vtrisque inferior, quo etiam vmbra: minimè, vt dictum est, visus.

Cum verò in venenis tot sint differentiæ communes, palàm est & in eisdem esse, sed non adeò manifestè, nam temporanea ex vmbra nucis sæpe vidimus in rusticorũ pueris, qui sub illa dormierunt: sic & vnguenta, & suffitus. De contactu eadem ratio suadet, non tamen videre hucusque contigit. In eo multum refert, qua parte tangas. Prope arterias non leue periculum, & vbi nerui temporum deteguntur, & è regionè cordis. Longè magis ex illitu. Quidam produnt hæc, vt legantur ab improbis malefaciendi causa: boni, vt cauere norint: curiosi, vt delectentur. Ita improbum eum tabellionem Poggij imitantur, qui duo scripta fecit. Vnũ, quo qui creditor non erat, peteret: alterum, quo qui nil debebat, tanquam soluisset, absolueretur, atque ex vtroque pecunias exegit, nos autem ea arte hæc construximus, vt in quibus modum proderemus, res ipsa ignota esset: cum res nota esset, modum occuleremus. Maioris artis, non constantiæ solùm, posse inter tanta, quòd nos impetrauimus: non posse, etiamsi velimus, scire.

CAPVT XVII.

De Veneficio, fascino, præstigiis.

Fascinum esse receptum etiam ab antiquis, constat. Calcagninus recitat ex vetusto authore verba apud Ciceronem: Ne pellciunto alienas segetes excantando. Et apud Virgilium.

----Vix ossibus hærent
Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Baptista Pius super verba illa Sidonij Apollinaris, in epistola ad Domitium: Nisi quid tu fascinum verere, quoniam iactabat concordiam cum suis domesticis: aut potius, quòd Romanorum more, nomina in vocales desinentia, fascinum afferrent: vt olim Beneuento, vnde mutatum in Beneuentum, hic autem Abitaci. Nam creditum est, nomen ficularum cannearum obfuisse M. Crasso in Parthos eunti. Vtcunque, veteres magico susurramine in hominis caput ex locuto paricidali lingua reddebant, ex pingui & bene habito exsuccum, macerrimum atque strigosum. Hæc est illius sententia potius quàm verba.

Sunt autem fascini propriè tres principales species: quæ à metu oritur, mala timẽdo, atq; imaginando. Cuius curatio est, confirmare mentẽ. Ex alienis verbis, & huic occurramus bene ominando: vnde mos veterum. Quòd si aliud non esset, depulso timore, effugata superstitione, corde atque animo confirmato, cuncta melius cedunt. Alia quæ à modo agendi, tractandi, percutiendi, intentius respiciendi. Intentius respiciendo terrentur pueri, vt quandoque in comitialem morbũ incidant, quod maleficæ mulieres norunt: & maximè vetulæ, & strabis oculis, ac toruis: inde opinio nata strigarum. Et certè offendunt, tabescunt enim ex comitiali morbo, vt aliàs declaraui. Et idem accidit ex felium aspectu, intentè enim inspiciunt, ac lucentibus

tibus oculis, vnde infantes territi faſcinantur, & inde moriuntur. Ex eo nata fabula de lamiis, verti lamias in feles: quòd hoc animal, non ſecus ac maleficæ mulieres, intuitu infantes perdant. Quid verò id mirum? cum ſæpe accidat, viros etiam fortes alia cogitantes, ex felium aſpicientium oculis terreri. Simili modo in manus deſpuendo, ſeu telo quenquam ferire velis, ſeu puerum flagris cædere, ſeu quadrupedem ſaxo percutere, longè acerbior fiet ictus, & plaga magis vrit: contrà, ſi poſt ictum deſpuas credunt leuari dolorem: non ſanis comperta cauſa, cum acerbitatis non obſcura ſit, ſcilicet firmiter apprehendendi, vt enim qui pede innituntur rei ſtabili, grauiter feriunt: qui inconſtanti, parum efficaciter: ita ſi deſpuat, augebitur vis ictus, qualiſcunque ſit. Similiter morſus animalium faſcinat plantas, vt areſcant. Et idem poſſunt hominis dentes ob ſaliuam & antipathiam. Ita ſtringere plantam vinculo, faſcino aduerſatur.

Quæ verò fiunt imaginibus, ſuffoſiſve ſub limine quibuſdam rebus, tum præſegminibus capillorum & vnguium, ac huiuſmodi, ad veneficia pertinent. Meminit in luſu ſuo Apuleius: neſcio an irridere, an docere, an ſcire ſe videri huiuſmodi cuperet. Sanè talium aliqua ſunt exempla altioris cuiuſpiam tractationis potius, quàm præſentis. Sic putant arceri à concubitu eos qui in cubiculo ſunt, ſi ſigillum quod vocant Salomonis, gladij acie in hoſtio nunquam amoto gladio deſcribatur, veróque nomine vocato, vbi reſponderit, quod ob ſuſpicionem facilè accidere poteſt, qualiſcunque enim timor in Venere non legitima, facilè penem deiicit. Sunt præter hæc excantationes, quæ per verba tantùm fiunt, ſed non ſacra: deuotiones autem etiam ſacrificiis indigent, & ſacris carminibus. Præſtigias admiſit Plinius, dum de Nerone loquitur.

Mirum forſan videri poterit, huiuſmodi omnia ignota fuiſſe medicis pariter atque philoſophis, vel neglecta. Si neglecta, cur non & à me contemnuntur? ſi ignota, vnde mihi tanta acceſſio? Sed nos dicimus, hoc viſum fuiſſe Alzarabio, dum de comitiali morbo ageret, in Primo libro eius partis quam Practicam vocauit: nec Princeps id contempſit, vnde Prima tertij, dum dixit: Et quibuſdam medicorum viſum eſt, quòd melancholia contingat à dæmonia: ſed nos non curamus, cum naturalem ſcientiam docemus, ſi id contingat à dæmonio, vel ſine eo: poſtquam perſpicuum eſt hoc morbos, ſi fiunt, à melancholia primùm fieri, ſeu poſt modũ illius melancholiæ dæmon cauſa ſit, ſeu non. At ô generoſe vir (nam quandoque bonus dormitat Homerus) ſi curatio morbi, eſt cauſæ ablatio, vt inquit Galenus in libro de Optima ſecta ad Thraſybulum: & cauſa melancholiæ dæmon ſit, quomodo manente dæmone ſanabimus affectum, cuius cauſam extinguere non poſſumus?

Aetius libro ſexto, omnino putat horum nihil eſſe, ſed opinionem dæmonum: propterea tres opiniones de huiuſmodi habentur. Vna, quæ negat omnes præſtigias ac veneficia, niſi epota ſint, aut vulneri iniecta: cuius ſententiæ videntur fuiſſe Græci omnes, ac ex Arabibus etiam plerique medici. Secunda, quæ philtra & veneficia ac deuotiones admittit, ſed ſine dæmonum præſentia: quæ cum verior ſit, paucos tamen habet defenſores: cum qui hanc magiam fatetur, Platonici ſint, mirum in modum addicti dæmonum confeſſioni. Tertia ergo illorum eſt, in qua etiam Apuleius fuit, neque medicus neque philoſophus, haud forſan ſanæ mentis vir. Verùm cum videamus quotidie multa horum exempla, & maximè in lectis tot formas varias, quæ non negarim ab ipſis venditoribus plumarum immitti, vt pondus augeatur: alias etiã cogi ſudoribus, mictu puerorum confici, nihilo minus tabeſcentibus illis qui in eis cubant, & incerta cauſa & exitu, non habeo tam quod in medium afferam, quàm quod negem. Deuotum ſcimus ex hiſtoriis, à Tribuno M. Craſſum, & periiſſe cum filio & toto exercitu. Deuotum Gaſparem Vicomercatum, nobilem patricium, & obiiſſe. Multos etiam alios malè ob id periiſſe. At quod nos tueri poteſt, id eſſe debet, quòd hæc curare alterius ſit opus quã medici. Magia pereunt, magia curantur. Plura de his alibi ſcripſimus. Amentia Plinij, & auaritia medicorũ, hæc ars amiſſa eſt. Nõ malè vertit quòd venefica, ſed quòd benefica, nam quid attinebat Plinio negare, quod neſciret? Agyrtarum commenta non recipio: Idcirco medica ars vana eſt, quoniam tot fabulas in ea ſcripſerit Cælius, Aurelianus, Octauianus, Horatianus: & quod turpius eſt, fœmina Hildegardis. An aſtrologia vera non eſt, quia Gauricus eam fœdauerit, Pici maledicant, et plura proferantur mendacia quàm oracula? Duæ magiæ creduntur partes, diuinatrix atque operatrix. Operatrix alia, quæ ad medicinam pertinet, laudabilis, quacunque naturæ vi procedat: venefica omnino abominanda, & θαυμαϛικὰ, id eſt admirabilium operum effectrix: et παίγνια ſeu pægnia, ludicra. Diuinatricis partes aliàs, vt dictum eſt, naturales ſunt ſeptẽ: Aſtrologia, Phyſiognomia, Naturalis, quæ per conſequentia fit, vt ranarum & reptiliũ multitudo, peſtẽ, & maximè quæ per fluxum ventris graſſatur, nunciat. Et ſigna in galla, quæ abundantiam aut ſterilitatem nunciant. In hoc genere præcipua etiam ſunt terræmotus, maris æſtus, ſiccitates, fulgurum caſus, monſtroſi partus, animalia non viſa. Ηεροπόμπα quæ per aërem fit & viſa in illo; eſt autem duplex, quæ ex illius conſtitutione alia prædicat, vt vbertatem, peſtem: atque docens veris ipſam conſtitutionem. Prior rurſus diuiditur in eam quæ per naturalem ſtatum ſignificat ventos, nubes, ſolis cadentis aut lunæ ſurgentis, aut ſtellarum colores niues, grandines, fulgura, tonitura: alia, quæ per rarò viſa ac miraculis ſimilia, cometas, irides, halonas, parelias, duplices lunas, multiplices ſoles, caumata, faces, lampades, cadantes ſtellas, aut die ſplendentes, vortices, acies armatas, animalium imagines, aut diuorum cruces, aliaque huiuſmodi. Quinto loco eſt ſomniorum interpretatio. Atque hæ puræ naturales ſunt: reliquæ duæ chiroman-

tia

tia & metopoſcopia ſuperſtitioni, quàm naturali ſapientiæ proximiores. Superſtitioſæ ſunt, ſed non æqualiter, ſed magis quæ à nobis fiunt quàm quæ à natura, vt geomantia ſuperſtitioſa, minimè pyromantia, medio modo hydromantia. Hæ autem deductæ ab elementis vulgaribus, ſenſui notiſſimis: geomantia à terra, per puncta: pyromantia, per ignem ardentibus, maximè lauri foliis: hydromantia concuſſa aqua per circulos perſimiles geomantiæ, id eſt ſuperſtitioſæ admodùm. Alphitomantia, per farinam: & eleuromantia per triticum, farinamque: tiromantia, per caſei hiatus foraminaformam: eſt ragalomantia, ſors ex alea in pictas figuras, apud fœminas in vſu: Axinomantia, per ſecures, Homero cognita. Magis naturales ſunt, tripudium ſoliſtimũ, è pullorum cibatione: coſcinomantia, per forcipem & cribrum: ſternomantia, à pectoris habitudine: ptormomantia, à ſternutamentis: capnomantia, à fumo: aeromantia, à figuris nebularum: catoptromantia, cum puero ad ſpeculum, xeſtomantia, quæ fit per vrceum aqua plenum, in quo videntur pueri videre imagines. Hæ ambæ, & lecanomantia, nærcyomantia, pſychomantia, ſciomantiáque nefariæ & ſuperſtitioſæ habentur, à naturali ratione longius abſcedentes, velut & ſortium qualiumcunque Virgilianarum, Præneſtinarum, lexicomantiæ, vanitas manifeſta. Securiores & ad naturã accedentes, aruſpicina, per exta, & cum aues inſolitæ inſolito loco videntur: & botanomantia, per verbenas. Propè diuina eſt, quam Deus immittit vocem. Sed engaſtrimythi non videntur ad diuinationem pertinere, verùm potius ad naturæ miraculum.

Vt verò ad veneficia & præſtigias, ac talia deueniam, non aliàs melius ludens Lucianus enarrat, vbi Bachis Melitam admonet, vide etiam quæ Cælius Calcagninus ſcripſit. Ferè autem imaginibus, præſegminibus, telis, aſtrorum obſeruationibus ac venenis, vnde nomen habent, conſtant.

CAPVT XVIII.

De Veneno epoto.

VEneni epoti ratio, differt à veneno quod ex morſu aut punctione aduenit, indicio eſt, quòd quæ intus aſſumpta perimunt, exterius admota non idem agunt, neque enim auripigmentum album, neque argentum viuum ſublimatum, nec gypſum, admota vlceribus hominem interficiunt, tametſi vehementer diſcrucient dolore. Sed neque contraria ratione, ſerpentis aut viperæ ſaliua in potu data interficiunt. Hæc, inquam, Galenus, quæ omnino falſa ſunt: neque contendere cum illo propoſitum eſt, ſed docere veritatem. ille, vt aliquis eſſe videretur:

Admiranda canit, ſed non credẽda, poëta:

Quòd enim quæ intus aſſumuntur, non ſemper exterius ad mota perimant, præter experimentum, etiam ratio ipſa ſuadet, quoniam minorem vim habent: quòd verò venenorum, quæ exterius admota perimant, vllum interius non occîdat, aſſumptum nondum inueni. Napellus, aconitum, cantharides, & quæ exterius admota occîdunt, ſerpentis virus, intus aſſumpta omnia occidunt, ac celerius. Narrat Matthiolus de ruſtico, qui cum morſum aſpidis ſugeret, repentè mortuus corruit in terram. De ſpuma canis rabidi, ac huiuſmodi, ipſi qui negant, vellem potius vt periculum facerent, quàm ego qui id credo. Quòd ſi quæ infrà ſcribuntur ex Galeno & Celſo, quis obiiciat: habebit etiam eregionè poſitum quid reſpondeat. Quod aliqua exterius perimant, non vt venena, ſed vt dolorem intolerabilem mouentia, qui cum vulneris noxa perimat, id ſanè crediderim. At mirum planè eſſet, ſi vera eſſent quæ ille refert, ex tanta materia vnam aut alteram inueniri plantã, aut aliud quippiam, quæ venenum non eſſet, & telo affricata perimeret. huiuſmodi ſunt paradoxa viri illius, planè ſpecie pulchra, re ipſa nihil veri continentia. Neque nunc vſque inuentum, nec in poſterum vſque in æternum quicquam inuenire licebit, quod interius aſſumptum non perimat, vulneribus ad motum perimat tanquam venenum. nam vt ὀδυνηρὰ fateor eſſe & λυπηρά, velut ſcillam, cæpas, allia, quæ vulnera efficiunt ſæuiora: ita nego quicquam horum venenum eſſe, aut venenatam ei ineſſe qualitatem: nec opus eſſe vt corpus ob id curemus, ſed vulnus tantùm, niſi ob immodicum dolorem fluxionis periculum adſit.

Venenorum autem ebibitorum ratio huiuſmodi eſt, quædam interimunt, quià calida ſunt: alia, quia ſicca: alia, quia erodunt: alia putrefaciunt, alia quod qualitatẽ habeãt per ſe contrariam humanæ naturæ, vel quoniam tabefaciant. Sed ratione ſingula membra diſtinguere oportet. Quæcunque igitur deuorantur & occidunt, ſeu tum ſeu multo pòſt id agunt, vel quoniam ſubſtantia ipſa noxia eſt, velut terra, lapis; atque in hoc genere ſunt argentum viuum & gypſum, aliáque huiuſmodi, at natura ſeu qualitate, atque hæc adiuncta ſubſtantiæ erodens facit: ſi verò ſubſtantiæ eſt, non autem cum illa agit, proprietas eſt. Separata autem calida quidem exurit, & eo magis calida & ſicca: frigida verò dolores mouet, & paulatim extinguit; calida & humida putrefacit: ſed & humida, frigida & ſicca, & ſicca ſola tabefaciunt. Iam ergo ſeptem venenorum genera eſſe conſtat, nec pauciora eſſe poſſe ſimplicia, neque plura.

Eadem quoque ratio erit in externis venenis, de quibus eadem manet dubitatio, quæ de his quæ per os ſumuntur, ſcilicet an dentur venena frigida. Morſum enim aſpidis cicutæ ſucco, quod ad ſymptomata attinet, ſimilem eſſe dixerunt Dioſcorides cæterique. Et Princeps, dum de ſcorpionum veneno agit, & reptilium maris, in ſexta Quarti. Verùm de venenis quæ bibuntur, oſtendemus paulo poſt, frigidum nullum eorum eſſe: alterum igitur duorum eſſe neceſſe eſt, vel nullum ictum, nec morſum eſſe frigidũ ex venenatis animalibus: aut nõ eſſe ſimilia.

similia. Sed certè stupor qui ex torpedine contingit, non est à frigore, vt neque opij: quare nec aspidis. Refrigeratio enim quæ contingit post morsum non est, quoniam venenum frigidum sit, sed quia spiritus absumit. Quæcunque igitur venena calorem temperatum habent, pro frigidis habentur, quoniam sine caloris sensu perimunt. At non est ita, sed omnia calida sunt: verùm quia calor non percipitur ex eis, & per resolutionem etiam patientes frigore afficiuntur, ideo frigida esse creduntur. At si talia essent, dolorem magnum afferrent: at non afferrunt, sed leuem ac dulcem: quomodo ergo frigiditate occidunt?

Epotum ergo venenum si qualitate sua occidat, quia calidũ vel frigidũ sit, vel erodens, statim ventriculum vexat; at si proprietate aliqua, aut quia calidum sit & huminum, non statim neque in ventriculo, verùm velut & reliqua omnia cum primùm effundi cœperit calor (contingit autem post quartam horam, & vsque ad sextam) iam sanguinem permeat, & iecur afficit. Indcium vero est, hoc tempore primùm venenũ ad iecur permeare, quod podagrici, quorum es, dum ventriculus vacuus est: & maior, dum calor contrahitur ad vẽtriculum eodẽ fermè tempore: & tum demùm ad duodecimã vsque horam, aut propè ingrauescente morbo laborãt. Post hæc à iecore ad cor per cauam, & exinde per totum corpus fermè eodem momento per venas & arterias. Quod verò statim ventriculum dolore afficit, aut nausea, consensu neruorum sexti paris, etiam statim cor & cerebrum afficit. Quodque exitiale valde est, cor statim per se inuadit, vt vinum.

CAPVT XIX.

De Veneno calido.

VEnenum calidum percipitur plerunque sapore acri: vt si sit euphorbium & siliqua Inda rubra antequam maturescat, & chalcanthi oleum, & pleraque olea ex his. Et aqua ardens sæpius destillata & æstum mouet in ventriculo, & ardorem, & sitim, & post hæc excoriat linguam & guttur: & mouet dysenteriam & dolores in ventriculo & intestinis, & febrem excitat, & regium morbum: & hoc modo deiecta vi appetendi, & doloribus ac vigiliis, febre fluxúque interimit. Et persæpe talia excitant singultum, & est malum, & scinachiam, & est peius. Et ex eo genere sunt anacardi & thapsia. Verùm anacardi parum Græcis cogniti fuêre. Est etiam his proprium, mentem mouere, & resolutionem membrorum parere, continent hi fructus, qui dum sunt recentes, sanguini assimilantur, & formam quasi cordis animalis referunt: mel rubrum, quod vetustate niger, acre valde, & in medio candidum nucleum cortice tenui obductum. Oritur hæc planta in Sicilia iuxta loca illa quæ ardent, & in Ætna monte, fit medicamentum ex eo; quod memoriæ prodesse multum creditur.

Verùm illud sciendum, quod elaborata igne omnia venena calida sunt, & quanto magis, modò non diffluant, diffluunt autem aqua, & quæ ex eius natura sunt. Sicca verò in naturam ignis transeunt: & aromata magis, & metallica & lapides, & cerealia & legumina. Sulphur autem dum in oleum transit, astringentem recipit saporem primùm, inde se exhibet odore & gustu feruidum. Quocirca videtur quiddam tertium inter gustum & olfactum, quo feruida percipiuntur: cum tenuis substantia ita gustum afficit, vt non sit acris; sed in halitum tota soluatur, capútque petat. Calidissimæ animalium partes, fel & coagulum; plantarum semina, succi, radices: metallicorum, quæcunque per adustionem fiunt in terreo sicco, vt calx & auripigmentum: licet non ardeant. Petroleum namque, sulphur & bitumen ardent, quia humido pingui abundant, non quia sint calidissima. At nitrum ardet, quia siccum: sed nec ipsum pingui caret humido, sed tenui.

Præterea in hoc genere reponi videntur, quæcunq; vehementius purgant, vnde iocus ille salsus Neronis, largius purgandi amitam: tũ præcipuè, si corrupta sint: colocynthis igitur nigra, & agaricus niger & elleborus albus nigrescens, & condisi similiter, seu herba lanaria nigra, & lac tithymalorum: vel rancida, vt castoreum & anacardi, mel quoniam pinguia sunt: & quouis modo corrupta, elleborus niger, scilla, cyclamen, elaterium, & chamelea & thapsia, fiunt magis venenosa. Et quid mirum? cum nuces rancidæ venenum sint. Euphorbium autem & herba lanaria purgant, vt Dioscorides docet libro secundo. Omnia igitur vehementer calida ex plantis purgant, mouent sternutamenta: & si corrumpantur, in acre venenum euadunt.

CAPVT XX.

An detur venenum frigidum.

QVod maxima in controuersia positum est, illud est, scilicet an detur venenum frigidum, quale esse dicunt opium, hyoscyamum, cicutam, mandragoram, solanum, coriandri succum. Conciliator in libro de Venenis narrat, pharmacopolam æstate cùm sitiret, noctu hausisse vrceolum hydrargirij, cùm manè mortuus esse inuentus, dissecto corpore, apparuit quod erat: sanguinem quoque in corde coagulatum, tũ ipsum cor, ideóque frigidum videtur. Et de hoc scripsit differentiam, sicut etiam de cicuta. Est aliud argumentum, quia ipsum est frigidum actu, & non lædit nisi pondere, vt Dioscorides libro quinto refert, vbi dicit Matthiolus, quòd mulieres dant scrupulum difficulter parientibus, & non offenduntur: & Brasauolus dabat infantibus desperatis morbo vermium, & liberabantur. Præterea libro sexto, cum declarasset detrimenta spumæ argenti, dicit quòd eadem operatur hydrargyrium: sed spuma argenti est frigida, et

damna quæ affert sunt frigoris:igitur & argentum viuum frigidum est. Matthiolus ibidem censet frigidum esse & humidum, vnde ob id putrefacit sanguinem. indicium sumit à fœtore illorum qui eo inunguntur. Et licet quis dicere posset, quòd fœtet illis ob materias morbi Indici: diceret Matthiolus, & vere, quod etiam in aliis idem faceret, licet non tantum. Illud quoque maximum est, quòd omne metallum est frigidum & humidum, plumbum, ferrũ, forsan de ære dubium esset: sed æs vstum est, igitur & argentum viuum, quod sulphuris non est particeps, offendit etiam neruos & cerebrum manifestè, & facit contractiones, tremores, syderationes, qui omnes sunt effectus frigoris, similiter de cicuta nihil est vulgatius, cum mortem inferat cum torpore & sine dolore, vt apparet apud Platonẽ de morte Socratis, qui extingus fuit veneno è succo cicutæ. Præterea illud venenum est frigidum, quod vt occidat, vt frigidius sit, eligitur: ideo dico de humido. sed cicutam dicit Theophrastus, vt efficeret venenum quod sine dolore occideret, elegebat Thrasyas, natam Susis prægelido & opaco loco. Simili ratione, quòd cum aqua tantum tusam darent detracto cortice id indicat frigidum fuisse venenum & humidum. nã calidum & siccum ab aqua temperatum redditum fuisset. Dioscorides quoque & Galenus de Simplicibus medicamẽtis, in tertio ordine in frigidantium illam collocarunt. Serapio quoque in libro de Simplicibus medicamentis, & Princeps secundo Canonis, ponit frigidam in tertio ordine vsque ad quartum. Præterea multa sunt alia venena frigida, de quibus non est dubiũ: mandragora, hyoscyamum, opium, solanum, spuma argenti, & huiusmodi: igitur datur venenum frigidum. De opio præcipue cuius antidotum est piper vt secundo de Antidotis & piper etiam cum castoreo, velut apud Paulum, & principem sexta Quarti. Si ergo alexipharmacum est temperamentum contrarium veneno, vt infrà videbitur: & etiam nono Contradicentium liquet opium esse frigidum temperamento, sed etiam valde frigidum. At res non sic se habet: neque enim generaliter concedi venenum frigidum potest: neque dum singula inspicimus, vllum illorum frigidum aut ratione deducta ex principiis, aut ex sensibus inueniemus. Ergo primum omne venenum quod sistit sanguinem, atque congelat, ob id illud agit, quòd vis eius totum penetrat sanguinem: sed hoc est opus caloris, non frigoris: quia frigus, vt rectè dicit Princeps prima Primi, nõ ingreditur opera naturæ. Igitur omne venenum quod congelat, & stupidum reddit hominem, calidum est. Ratio etiam quæ adducta est, iisdem mediis probat opium esse calidum, quibus probat esse frigidum, nam si piper, aut piper cum castoreo, alexipharmacum est eius ex locis adductis: & clarè ex quinto de Simplicibus medicamentis, esset opiũ in extremo caliditatis, cùm alexipharmacum sit natura medium inter naturam hominis & veneni. Et ad hoc facit experimentum adductum in Contradictione, de qua dixi superius. Has duas rationes parum valere velim, prima ex communibus est: secunda, vt dixi, in contrarium transferri potest, ad proprias ergo & euidentes deueniamus. Prima est sumpta à gustu, omnia huiusmodi quæ frigida esse dicuntur, acria sunt, aut amara valde: sed sapores acres omnium sunt calidissimi, teste Galen. quarto de Simplicibus medicamentis: amarus etiam sapor à calido est, vt ibidem testatur. Ostendo autem, quòd talia omnia sint acria vel amara. De opio quod sit valde amarum, constat sensu ipso: de cicuta quòd sit acris, fatetur Apponensis, & manifestè inquit. Sed & Auerroes & Constantinus calidũ in tertio ordine esse dixerũt. De solano cum valde cieat vrinam, octauo de Simplicibus medicamentis, quis audeat frigidum dicere. Demiror, cum tenuium partiũ illud esse dicat, ac vtile iecori, renibus, vesicæ, quomodo frigidum ausus sit pronunciare? Sed hoc solo falso argumento deceptus est, quòd somnifera omnia frigida esse putauit: sed non quia frigida, somnifera, sed quia calorem naturalem corrumpunt. Omnia etiam venena huiusmodi, præsertim solanum, hyoscyamum, morion, amentiam & insaniam gignunt, teste Dioscoride: sed & cicuta ipsa seu eius succus: at hoc non est frigidorum medicamentorum, sed potius calidorum, quæ in furorem agunt; tum quia nihil manifestè frigidorum hoc facit, velut lactuca, portulaca, endiuia, plantago, rhus, rhamnum, cucumeres, citruli, pepones, quos vocant angurias. Omnia enim hæc cum frigidissima sint, neque insaniam mouent, neque stuporem, neque somnum.

Quin etiam cum talia refrigerent palàm, dolores moueant acerbissimos, vix calescant in ventriculo, sitim extinguant: odorata bene sunt, atque recreant hominem, quorum nihil est in his somniferis; sed omnia grauiter olent, fastidium mouent, & vndique naturæ humanæ ingrata & insuauia. Et postquam à dolore quis conualuerit, cucurbitarum, cucumerum frigiditas manifestè, & cruditas relinquitur in ventriculo & intestinis: at ex huiusmodi medicamentis stupor mẽtis, tarditas, obliuio, somni desiderium, quod vocant semisomnum, soporem, ἀιενύσον Græci dicunt, tantum autem abest vt dolorem inferant, vt etiam illum tollant, & contra dolores adhibeantur. Quapropter nullum horum frigidum censeri debet, nec vllum frigidum medicamentum somniferum esse, ita vt violentum somnum inducat. Quæcunque etiam coagula, calida sunt in tertio, & exurunt: sunt etiam sicca, vt apud Galenum decimo de Simplicibus medicamentis, & apud Principem secundo Canonis: hæc verò manifestè cogunt sanguinem, vt coagula lac; constat igitur ea istiusmodi calida esse, nõ frigida. Quod siquis pertinaciter Galeno hærere velit, fateatur oportet duas esse substantias; alteram quidem calidam & tenuem, qua sanguinẽ dissoluunt: alteram crassam & frigidam, qua illum cogunt. Nã vt habetur primo Meteororũ: Aqua calida celerius cõgelatur quã frigida, quia rarior est.

Præterea odores omnes calidi sunt, & à calido; Aristoteles in libro de Sensu & Sensili, & expressè Galenus quarto de Simplicibus medicamentis. Et probat hac ratione; Quæ odorata sunt, aut multum vaporum aut

aut tenues reddunt vapores, qui ad cerebrum pertingere possint: sed si vel multum vel tenuem vaporem emittant, calida sint necesse est: igitur omnia odorata calida. Quæ enim inodorata sunt, parum remittunt, & crassum vaporem ob frigiditatem: at mandragora, hyoscyamus, & opium, ac talia non solum olent, sed grauiter olent: igitur talia omnia calida sunt. At quia hoc enim ad dignoscendam venenorum substantiam facit, grauiter olent, & male, à crudo humido id fieri necesse est.

Modus ergo quo talia venena interficiunt, & somnum etiam inferunt cum stupore & amentia, est, quod talia medicamenta tenui caliditate penetrant sanguinis & spirituum substantiam, eamque corrumpunt: ideoque hebetantur omnes sensus, & sanguis à motu cessat & coagulatur: ideoq; etiam reliquum spirituum extinguitur, vnde postmodum sequitur mors. Et si euadant, transeunt in malum habitum, extinctis spiritibus, vt non deficiant à concoctione, sed corruptos generent humores.

Sed de argento viuo Aggregator posuit ipsum calidum cum dixit, Quod corrodit quicquid est obuium. Galenus autem videtur ipsum numerare inter venena, quæ tota substantia agunt: & videtur etiam sententia illius non solum calidum esse, sed etiam tenuium partium. Vnde decimo Artis curandi: Nullum exquisite frigidum potest esse, tenuium partium. hydrargyrium est tenuissimarum partium: igitur non potest esse frigidum. Argumentum tenet à positiuo quod negat simpliciter, ad superlatiuum, quod negat illud. Vt si dicamus in prima figura: Omne tenue est non exquisite frigidum, seu particeps caliditatis: & conuertatur, Omne tenuissimum est calidum: inde subiungamus minorem, hydrargyrum est tenuissimum substantia, igitur est calidum. Deductio prima habetur ex Dialectica nostra, Si enim tenuitas est ab aliquo calore necessario, summa tenuitas est ab excellenti calore, aut saltem superante. Præterea vel tu vis loqui de hydrargyrio, vt extra corpus, & sic est frigidum in actu: sed piper etiam æstatis tempore, aut dum est deductum ad actum in corpore nostro, & ita impellit materias multas: hoc autem est opus caloris: igitur hydrargyrium calidum est. Dico ergo ipsum esse proximum temperamento, nec occidere vt calidum, vel frigidum, nisi sit destillatum: nam cum destillatur, vel sali ammoniaco, vel chalcantho solet copulari: vnde tum societate, tum destillatione, vt in aqua separationis experimentum docet, calidissimum & siccissimum euadit. Opus autem illud quod agit in scabie, non solum in Indica lue, fit ab eo tanquam calido & humido, & ideo segregante, & putrefaciente, & abominabili naturæ nostræ: cuius indicium est, quod omnia metallica (ni forsan aurum excipiatur) etiam sulphuris oleum tam iucundum sapore, & odoris expers, si rite fiat, vomitum statim mouent. Vnde qui hyeme inungunt, si differatur expulsio, manifestum periculum vitæ afferunt.

CAPVT XXI.

De veneno à substantia.

VEnenum quod substantia perimit: aliud quidem ventriculum proprie afficit, ex quo genere sunt, sanguis omnis crudus animalis, multis præditi fibris, quo ex genere est taurinus maximè, hic enim epotus, nihil triste habet: verùm ob fibras concrescit in ventriculo, magnáque mole cor frigiditate sua vexat, & suffocat pulmones. Celebris est hic morte duorum, vt fertur, insignium virorum, Coriolani, Themistoclísque quorum vterque exul, ne vel patriam consilio euertere, vel fidem frangere cogerentur, mortem elegit celerem, & quasi fortuitam, quamuis in ipsa, vt par est, multum discrucientur. Aliud est, quod certè lentum est magis, velut gypsum hoc enim refrigerat & obstruit venas, quæ à iecore ad intestina feruntur, vnde primum tabes gignitur, & cacoëxia, inde fluxus epaticus longus, & hydrops flatuosa seu sicca generantur, ex qua tandem pereunt. Nam ex fluxu assiduo, dum postea retinentur quæ eiici consueuerant, calor naturalis opprimitur & qui præter naturã est, augetur: vnde flatus materia & causa efficiens in tumorem redacto ventre, omnem functionem illius impedit atque occidit. Sæpè autem in robustis hoc malum propellitur: in aliis, cum venæ latæ admodum fuerint, ad renes, vtráque transit venenum, cuius etiam quandoque portio defertur ad pulmones: atq; hinc lapides, illinc tabes gignitur, priore deterior, scilicet siccato pulmone. Referunt, Græcos perfidos huiusmodi veneno totum Christianorum exercitum, qui cõtra Turcas ibat, in illorum auxilium sustulisse, vt è centum millibus hominum pauci superstites euaserint, vix eorum numerum, quos superfuisse dicunt, referre audeo. Atque ea fuit gratia, vnde etiam nunc meritas luere posteri pœnas videntur.

Tertium genus veneni, quod à substantia est perniciosum, (cum natura omnia frigida sint, quæ ipsa substantia nocent) est, quod substantia & forma potius nocet, quod non est propriè venenum: velut vitrũ, & ferrum, & æs, incidunt enim ac secant etiam ventriculum & intestina, & huiusmodi noxa non transit ad iecur: plurimùm tamen periculi est à forma quæ diuidit, & acutam habet cuspidem, vnde pessimum est vitrum: inde crystallus, gemmæque omnes nec video quid præcipuum habeat adamas, neque enim duricie illa indigemus ad sectionem ventriculi, vel intestinorum.

Quartum genus propriè non dicitur à tota substantia perimere, sed potius à proprietate, quæ totam substantiam sequitur: cuiusmodi erit id de quo infrà dicemus. Nunc verò de ipsa substantia agitur, non quidem vt pura est (& enim nullum habet opus) sed vt expers est omnium qualitatum primarum, & à primis ortarum, nam magnitudo, & forma, & corpus, insunt substantiæ sine

qualitatis

qualitatis ratione: leuitas autem & grauitas nõ. licet enim sint quasi formæ elementorũ, Secundo de Anima dicebat Auerroes: caliditas tamen & frigiditas sunt quasi formæ & ipsæ elementorum, vt à nobis est demonstratum, ideo de his non ago. Vel si libet grauitatem huiusmodi, causam mortis constituere, vt in argento viuo, non erit sine manifesta frigiditate. Relinquuntur igitur quatuor genera iuxta hoc veneni, à tota substantia. Primum enim ad magnitudinem refertur, tametsi quidam signa proponant, tanquam proprietate quadam interimat: non tamen video, quod si non congeletur, detractis scilicet fibris (ob has enim solum cogitur, teste Philosopho) quod interimant. Secundum, ad corporeitatem, quatenus eam retinet nam alia quæ non sunt ex hoc genere, dissoluuntur. Tertium vero ad formam. Hucusque proprie a substantia venenum sumptum dicitur. Relinquitur quod a frigida qualitate, idest a densitate, at quia de hoc sermo non habebitur inferius, quod enim frigidum a Galeno dicitur, alterius est generis, vel omnino a putredine, vel saltem ex calido frigidoque mistum. Omnium autem venenorum proprie a substantia dictorum minus noxium est, quod a corporeitate interimit, & minus etiam quam quod à grauitate. Idque solum, vbi curatum etiam fuerit, vestigium nullum noxæ relinquit in corpore: vt contra maxime, quod a forma & a frigiditate: quod vero a magnitudine, quasi medium est. Verum omnibus venenis a substantia accidit, cum non magna fuerint, vt tabefaciant. Inest autem hoc magis vni quam alteri, scilicet secundo generi: propterea de tabefaciente statim dicendum est.

CAPVT XXII.

De Veneno Tabefaciente.

IAm vero quod nullum sit proprium genus veneni tabefacientis, demonstratum est: sed & quod omne venenum, cum sensim hominem ad perniciem egerit, ex tabefacientium sit genere, declaratum est. Non solum ergo quod a substantia perimit, sed & quod putrefacit aut erodit, aut caliditate colliquat, aut proprietate destruit, tabefaciet: sed & quod est, velut opium atque cicuta, vt iam (ni fallor) nouem sint genera. Addatur & decimum, quod siccat: at hoc omnibus magis proprie tabefacere dicitur, cum tamen nec illud proprie tabefaciat, exiccat enim in vniuersum, quod siccat: & quod obstruit, magis proprie tabefacere hominem dicimus. Quæ autem refrigerant, dolores mouent: tabes autem propria sine dolore est, quæ stuporem inducunt & sensuum hebetudinem, & alia quæ non sunt propria tabidorum, imo potius malum habitum & albam pituitam, quam tabem. Quæ excalefaciunt, vix longo tempore absque corpus esse sinunt. Quæ autem erodunt, & quæ diuidunt membra, dolores mouent: quæ putrefaciunt, & quæ a proprietate interimunt, cachoexias potius quam tabes efficiunt. Magnitudo illa vix diu sine aliis symptomatibus esse potest, quin dura dolorem efficiunt, at mollia dissoluuntur: inueniuntur tamen dura lenia, lenia quæ sola tabefaciunt, quale in bobus ouum tandem, & si, vt dixi, omne venenum cum lente admodum egerit, tabefacere possit, tria tamen proprie dicuntur tabida, quod obstruit, quod siccat, quod leue corpus ac lene, sed durum & magnum, præcipue rotundum gignit. His quartum additur, cum genitus fuerit abscessus aliquis durus, maxime in cordis tunica: primum vt narrabat Galenus, gallo quem dissecuit, accidisse: & etiam de aqua contenta in eadem, vt de simio qui contabuit. Hæc enim eadem homini accidere posse affirmat. Post est pulmo si quid horum ei accidat: inde de ventriculo, nam in iecore, quoduis horum accidat, ad aquam potius intercutem spectat quam ad tabem: Ergo si ista per se accidere possunt, cur non etiam ex malo medicamento, tametsi ad hoc ipsum non exhibito? esset enim perquam difficile talia nisi experimento fortuito consequi.

Ergo primi generis venenum iam duplici modo tabem efficit. Primum, cum obstruit vias quæ sunt ad iecur, & tunc ventris fluxum necessario gignit, qualis est epaticus: seu à mesaræo sanguinolentus scilicet: itaque corpore non nutrito, palam est necessario tabem consequi. Huiusmodi morbum non proprie tabem, sed ventris fluxum potius appellabant. Secundus modus est, cum obstructio acciderit in viis quæ sunt à venis ad membra, vnde proprie atrophia gignitur. Et siccitas est proprie causa atrophiæ, dum membra consumunt proprium nutrimentum: aut si sit in iecore, consumit alimentum totius corporis. Et proprie siccitas cordis est causa illius: quia vt exemplo apparuit, etiam ratio id ostendit: totus sanguis qui in venis est, à calore sanguinis arterialis male temperatur. Et tertium genus efficit, vt homo non concoquat: & cum chilus non fuerit bonus, non generatur ex eo bonus sanguis, & corrumpitur nutrimentum corporis. Et hoc si moderato cibo omnino vtantur, aliter in duos morbos simul incidunt: atrophiam scilicet, atque albam pituitam. Et quandoque generatur lapis in vesica fellis, sicut apparuit in cadauere Papiæ dissecto: & tunc accidit scabies insanabilis ex eo, cum atrophia. Et gignitur atrophia ex lapide in vesica magno: sed hæc est cum cruciatu. At quæ fit ex cordis affectu, vel membrorum ei necessariorum, exiccant corpus, ob id quod sanguis venarum non pulsantinm non nutrit, nisi vt ad actum deducitur à sanguine arteriarum, vt demonstratum est à nobis in septimo Cõtradicentium. Illi autem abscessus, qui sunt in ventriculo, idem operantur, quod moles illa leuis, de qua dixi. Sunt autem tria genera in huiusmodi, scirrhus, tuberculum crudum, & aqua, quibus potest addi intemperies frigida, sicut in senibus ex defectu caloris naturalis, quæ coctionem impedit, dolorem tamen non generat. Est & quintus modus.

dus. cum ſanguis adeo terreus fit, vt nutrire membra non poſſit, velut in melancholicis: aut iuſto calidior velut in morbo regio laborantibus. Et tabes omnis mala eſt, vtpote quæ ſit via ad ſenium & ad mortem:ſed quæ eſt cum lepra & ſcabie, eſt deterior. Et eſt ſtatus infelicium, nam præter id quod corpus non nutritur, humorum adeſt magna prauitas. Sed ſcabies cum bono habitu, eſt ex his quæ hominem perducunt incolumem ad longam ſenectutem, natura ſe exonerante per eam viam à corruptis humoribus. Et venena præſentanea, cum quis eis occurrerit, nec perfecte illa potuerit ſuperare, aut in cura non perſerauerit, vel transeunt ad tabem, vel ad morbum regium, vel albam pituitam, vel ſcabiem, & ſordida vlcera, & hoc eſt minus malum: & maximum eſt alba pituita, & deterior quam tabes: niſi fuerit cum tuſſi, & difficultate ſpirandi.

CAPVT XXIII.

De Veneno putrefaciente.

QVæcunque venena putrefaciunt, etiam phlegmonas excitare, aut eryſipelata ſolent, iuxta propriam naturam ac vim, nempe violenta celerrime & magno cum æſtu: temporanea autem ſerius, & magis putrida, atque id in mollioribus partibus atque ſanguineis: qua ratione maxime in pulmonibus, ſunt enim molles atque ſanguine multo & calidiore præditi. Porro cum omnis putredo contagioſa ſit, vt demonſtratum eſt, omne huiuſmodi venenum etiam contagioſum erit. Inde etiam putrefactis pulmonibus tabes fiunt, & ſanguinis ſputa: iecore autem morbi regij ac febres, tum vero hydropes. Manifeſtum eſt autem, quod omnia talia calida erunt, quoniam à calido externo fit omnis putredo. Sed ſi contagioſum eſt in ipſo homine, atque ad mortem perducit, quærendum eſt iuremerito, cur quemadmodum & in Indica lue, non ſerpit ad alios homines, cum validior morbus ſit, magiſque exacta putredo? Vnde illud admiratione dignum, quonam pacto in eodem homine aliquid, & non leui cum impetu ſerpere poteſt, & tamen in alium hominem migrare non poteſt? huiuſmodi dubitationes minime leues ſunt, in quibus ratio vnum docere videtur, aliud oſtendere experimentum. Quod ſi negare velimus eſſe putredinem, quæritur rurſus, quomodo contagioſa ſit, ac ſerpat ex vna parte veluti iecore, in vniuerſũ corpus? Hæc propoſuiſſe velim, vt intelligerent homines, Galenum multa prodidiſſe obſcurius, ac etiã quæ defendi non poſſunt. Putat enim ille, arſenicum, leporem marinum, hydrargyrum, fel & ſaliuam, venenatorum, quæ quinto libro de Simplicibus medicamentis commemorat, putrefacere, vt exiſtimo: tametſi aperte id non confiteatur. Quamobrem omne venenum propagari neceſſe eſt, ſi lethale eſſe debet. Omnia quoque propagantur vt lumen ipſum & homines, tum ignis: nec tamen quiſquam adeo ineptus eſt, vt omne venenum quod producitur, contagioſum eſſe dicat: aut ſi contagioſum eſſe velit, audeat rurſus affirmare, omne venenum contagioſum putrefacere. Quod ergo dicimus putrefacere, corrumpere dicemus: atque ita non erit neceſſe, vt omne venenum huiuſmodi olida faciat, ac valde fœtida excrementa: neque rurſus, vt ex vno in alium ſerpat hominem. Ergo cum vocauit Galenus putrefaciẽs medicamentum, communi id ratione intellexit, id eſt, quod corrumperet ſubſtantiam hominis, humores ſiquidem atque membra. Ergo illud rurſus dubitatione dignum, cur ſi venenum ex hominis parte in partem ſerpit, cur non ex homine in hominem? diximus enim antea, contagium fieri calore. Omnis enim productio à calore fit, ſed alia à naturali: vt, homo hominem generat, hæc autem generatio multis & exquiſitis indiget, generatio autem ignis, & putrefactio, non multis indiget, quoniam informis eſt. Quodcunque igitur putridum eſt, vt Indica lues, etiam in aliud ſubiectum tranſit: generatio autem non ita. Sic ſcorpionis venenum in eodem homine ſerpit, & vſque ad cor, & vſque ad cerebrum, & viperæ, & aſpidis, & argenti ſublimati ſeu deſtillati, ipſumque hominem interficit, & breui: ex vno tamen homine in alium progredi, haud viſum eſt. Sed & corrumpit manifeſte vnumquodque horum, & excrementa, & vrinas, & ſudores & ſanguinem, & corporis partes, ſi ita contigerit, vt aliqua excidat, non tamen putrefacit. Innatum eſt ergo omne id in quo calor eſt progredi ac ampliari, multiplicarique in eodem ſubiecto: quod tamen putridum non eſt, non poteſt in aliud commigrare. Sed & huius, quemadmodum aliorum noſtrorum dogmatum, cauſa eſt manifeſta, quoniam antipathia hæc cum ſympathia minime coniuncta eſt, neque enim ſcorpius aut vipera eandem habent cum homine ſubſtantiam, multoque minus arſenicum, aut hydrargyrum: quo fit, vt putredinem efficere nequeant. Liquet etiam, maiorem fieri corruptionem à vipera quam à ſcorpione: & à ſcorpione, quam napello: & napello, quam arſenico, ſunt enim hæc remotiora à natura, atque ſubſtantia humana. Vnde etiam aliqua ſerpunt, & propiora ſunt putredini exactæ, velut dryini, quod anguis ſit multum habens ſanguinis: atque eo magis canis rabidi, eſt enim canis naturæ humanæ quam anguis propior, atque ita de aliis. Putrefaciunt ergo maxime febres buboniæ, quoniam inter hominem & hominem ſunt, ideoque celerrime perimunt, quod ad putredinis naturam attinet (alia enim proprietate deteriora ſunt) & maxime propagantur, & excrementa habent maxime, rurſus fœtida: aëris autem corruptio ad putredinem maxime accedit, propter eam quam nactus eſt in nobis familiaritatem. Ergo ex animalibus & ſanguineis medicamenta, quæ putrefaciunt, ſumantur iuxta antipathiam.

CAPVT

CAPVT XXIV.

De Veneno erodente.

ERodens autem eſt duplex, ob id, vel quòd ob acredinem erodit, vt cauchalis, pityocampe, ſalamandra: & quòd ob ſubſtantiam quæ putrefacit, corrumpit, velut ex rubeta & marino lepore. Vtrumque etiam bifariam contingit, velut in ſenſu præditis corporibus, velut ventriculo & iecore. Sed ſecundi generis nullus eſt ſenſus neque in ventriculo, neque in iecore, vt ſint tria membra ſeu genera erodentis veneni: quod acredine ſua erodit membra ſenſu prædita, quod erodit membra non ſenſu prædita, quod putredine veloci erodit. Porro membra ſenſu non prædita, niſi in ambiente circum tunica ſunt, quæcunque parenchymate conſtant, ſed non ex neruea ſubſtantia; velut pulmo, iecur, renes, & cerebrum. In his maximè ſine ſenſu graſſantur erodentia venena, ex quo genere etiam eſt lues Indica. Sed non eſt venenum erodens? non intendo litem de nominibus, modo intelligas, bifariam excidere partes membrorum & ſenſilium, abſque ſenſu, & cum ſenſu & quomodo, & cur. Eſt autem hoc in his admirabile, quod eroſio verè putrefacit, & venenum erodens verius dicitur putrefacere: quàm quod dicitur putrefacere. Etenim in eroſionibus ſolent membrorum partes excidere malè olentes. Quæ igitur venena valde putrefaciunt, eadem erodunt, & verè inquam putrefaciunt. Vnde & in tertio Epidemiorum meminit Hippocrates huiuſmodi putredinis, qua membra quaſi eroſa excidebant: cuiuſmodi etiam in ignibus ſacris, & in ſphacelis cernitur. At cum his quæ erodunt, alia ſint talia ſubſtantia, vt ærugo, arſenicum: alia vi, vt lepus marinus, atque cantharides: quicunque vi ſola talia ſunt, huiuſmodi propagantur, reliqua non ita, ſed ibi ſolum erodunt, vbi corpora eorum adhærent. Oportet autem huiuſmodi hærere. Hærent autem propria ſordicie, & pondere ipſo. Hæc autem longè deteriora, & plerumque lentiora: nam facilius eſt qualitatem frangere, quàm corpus veneni educere. At facilè vtrumque euitatur, quòd illud à quo eroſio fit, acre neceſſariò eſt: quòd putrefacit, malè olet, neque enim fieri poteſt, vt magna fiat corruptio ab eo medicamento, quod putredinem magnam poteſtate non contineat; nec poteſt continere, niſi id etiam malè oleat; at quod acre eſt, acriora habet, piper Indicum & commune: quod etiam amarum eſt, amariora, gentianam & aloen veneni expertia; at ærugo acris eſt, & amara valde: hoc autem in nullo alio medicamento diſpari inueniri poteſt, niſi in hoc ipſo, aut ſibi ſimili; nam ſi amarum eſt, terreum eſt: ſi acre, igneum; ſi ergo acre & amarum, igneum & terreum, igitur & erodens. Talia ergo ſunt quæ erodunt medicamenta, velut & alia: ſed quæ vi ſola interimunt, guſtum nullum excellentem habent: lepus tamen marinus, vt dixi, ex tertio genere eſt, erodit enim, quoniam putrefacit. Scripſimus & de hoc alias conſilium, cuius exemplum in Hiſpanias delatum eſt, ſed omnia illa tamen his fermè libris continentur. Hæc volui adieciſſe, vt intelligant homines; ſi vnquam in illud inciderint, noſtrum quidem eſſe, ſed compendium. Vt ad rem ergo redeam, & inter erodentia quod à figura agit, reponi poteſt & vitrum; nullum autem eſt genus veneni, quod non maximè fallax ſit, ſed hoc præcipuè. Nos verò ita rem obſcurauimus, vt ad auxilium, quantum oportet, ſufficeret; ad rei intellectum plurimi eo longius abfuturi ſint ab eorum inuentione, quo propiores ſe exiſtimabunt. Verùm quod notiſſimum eſt, hoc genus eſt quod vulgus etiam nouit materiarium; ex argento viuo deſtillato, arſenico, ærugine, aqua ſeparationis, atque huiuſmodi. Vtrumque autem piper nigrum ſcilicet & rubrum ex India in venenum non tranſeunt; quoniam cum terrea eorum ſubſtantia pauca ſit ac tenuis, à vi membrorum ſuperatur antequam vrant. Vrunt ergo ſolum quæ terrea ſubſtantia craſſiore ſunt: quocirca quæ præſentanea ſunt, veſicas excitant, inde erodunt intolerando ventriculi dolore; cœtera quæ ſunt temporanea, adhærent membris, & ſenſim exiguóque cum dolore idem efficiunt; difficiliuſque ob id, vt minus intellecta, ſanantur. Eſt etiam aliud diſcrimen in temporaneis, quod quædam illorum eſcharam ſuſcitant, quoniam craſſiora ſunt, ſiccántque plus quàm erodant; quod exemplum habes in humore ſcabiem faciente, ſimul enim partes aliquas liquefacit erodendo, & eſcharam gignit. Fit autem eſchara humido illo iam colliquato exuſto, exemplo ab igne deducto, vt quinto Methodi. tenui enim humido euaneſcente, quod terreum eſt cogitur in vnum, idque videre licet in his quæ oleo frixa, vt piſces, diutius excoquuntur. Quapropter eſcharas gignunt miſy, ſory & chalcitis, vt nono de Simplicibus medicamentis. Eſt etiam aliud eſcharæ genus, cum cutis antequã diſſoluatur aduritur nec ſoluitur in his craſſis, quæ à capitello & gallico ſapone excitantur. Quæ etiam ibi, inquit Galenus, tenuiora ſunt ſubſtantia, minus mordicant, atque circa experimenta & propiores cauſas vir hic fuit admirabilis. Cæterùm & eroſio ipſa maximè fit in mollioribus corporibus, atque idcirco magis in pulmonibus, & minimè in ſenibus. In veſica etiam facilè fit, & magnos infert dolores. Hoc quidem, quia magno eſt prædita ſenſu; illud, quod vrinæ habeat ſocietatem rei acris, & in veſica diuturnam habeat moram. Qua vi autem cantharides magis quàm piper exulcerent, cum tamen piper acrius ſit, ac magis terreum: cauſa eſt ſubſtantiæ diuerſitas, in cantharide quidem terrea & craſſa, in pipere verò terrea atque tenuis, ita vt à calore natiuo prius diſſipari poſſit, quàm partes internas adurere incipiant.

CAPVT XXV.

De Veneno ab occulta qualitate, & quænam sint hæc.

VTrum hæc venefica & diuersa qualitas occulta detur, dubitatione dignum est. Nam si homini venefica est, contraria est;& si contraria substantia substantiæ contraria erit,at substantiæ nihil est contrarium, vt inquit Aristoteles in Prædicamentis. Præterea si occulta qualitas venenum est,erit illa qualitas,aut forma;si qualitas,non potest esse occulta; si forma, non est occulta qualitas, nec proprietas aliqua. At contrarium primo videtur ex hoc decerni,quoniam Galenus illam esse fatetur, vt sexto in sextum Epidemiorum; & nos secundo & vndecimo Contradicentium eam tractauimus quæstionem, quam vt legas hortor. Aliud est argumentum ab experimento. Cicuta,vt autor est Theophrastus, & aspis ille somniferus, vt Dioscorides affirmat, occidunt sine vllo doloris sensu; at hoc non potest contingere citra occultam & propriam qualitatem deleteriam; nam quæ mutant, vt contraria in qualitate, & repentè dolorem excitant, vt Galenus fatetur libro de Symptomatum causis. At huiusmodi non excitant dolorem,igitur non sunt contraria in qualitate. Sed neque in substantia,tum quia substantiæ nihil est contrarium, vt dictum est,tum quia substantia non agit. Videmus ergo non solùm apud Platonem, Socratem sine dolore extinctum:sed etiam id docet ex Thrascia Dioscorides,dicens, quòd breui extingueret hominem, & sine consensu doloris. Idem refert Plutarchus de Cleopatra, & vt dixi,refertur à Dioscoride. Oportet igitur vim inesse occultam rebus illis, quæ extinguant spiritus. Sed adhuc dubium est, quænam sit hæc vis, nam si est vt in opio,erit vis frigida,aut quæ putrefacit: si putrefacit, non est vis occulta; nam omne putridum putrefacit. Quærendũ est etiam, si putrefacit quod non est putridum,quænam sit illa vis? Sin autem sit frigiditas,multo minus est qualitas occulta. Aut ergo virus serpentis erit putredo,& hoc non: quia nullum animal constat calido putrido, licet ab illo possit generari:aut simile non à simili generabitur. Præterea esset serpens febris pestilens,& omnes morsi à serpente laborarent pestilenti febre: nam putredinem semper febris,& necessariò consequitur,vbi inualuerit:inualescit autem,si hominem occidit,& celeriter. Dioscorides videtur ad frigus retrahere vim aspidis,dicens: Congelatur sanguis celeriter in venis, & ex vulnere modicum nigri sanguinis exit. Sed si ex frigiditate esset hæc congelatio, sentiret patiens frigus in maxima corporis parte, tum maximè quòd conuulsionis signa appareant: congelatur aut ab extinctione spirituum sanguis,vt superius docui. Nam de opio quis dubitare potest,cum dicat Dioscorides, vehementem pruritum excitare:tum etiam calere. Vnde ergo illi frigus? Propterea aliud dicendum est de plantis,alud de animalibus: in plantis causa mortis est putredo,opio scilicet, cicuta,mãdragora;& licet sequatur frigus,contingit ob extinctionem caloris naturalis. At in animalibus, cum vt dicemus, sympathia sit, dum communicant in substantia,& contraria sunt in qualitate: antipathia, dum contraria sunt in substãtia,conueniunt in qualitate: fiet serpens contrarius homini per antipathiam secundi generis, ceruo autem primi. Constat ergo primùm, quod cum vbi proprietas & occulta qualitas occidens, ibi antipathia; at non inter plantam & hominem antipathia, nec sympathia: igitur contrarietas nulla in occulta qualitate aut proprietate. Neque enim homo & planta conueniunt in primo genere, at serpens & ceruus conueniunt in genere: & dissident in prima differentia ratione essentiæ, ideo antipathiam habent. Est ergo antipathia duplex, serpentis ad ceruum, ob substantiam:& ad hominem,ob substantiam & qualitatem: & ideo serpens vincit hominem,& ceruus serpentem. Nam serpens est in vltimo ordine siccitatis,& ceruus similiter:& cerui natura est robustior, quia sanguinea: igitur ceruus vincit serpentem; at serpens cum conueniat cum homine in genere,& discrepet in prima differentia, habet antipathiã:& cum sit in extremo siccus serpens, homo non, ideo licet serpens occidat pari antipathia, facilius tamen serpens hominem occidit quàm homo serpẽtem,quamuis aliquando occidat. Et eadem ratio est in plantis ac metallis inter se. Sed videndum modò, quomodo etiam caro viperæ sympathiam habeat cum homine, aut etiam antipathiam, videtur enim vtrunque verum. Nam caro mortua non est caro, quia tum actu habuit antipathiam: vbi ad actum per hominem deducatur, antipathiam assumit, & liberat à veno. Et hoc est ac si viueret, iuxta rationem proprietatis.

His propositis,dico quòd hæc occulta proprietas in similibus non est aliud quàm perfectum ad imperfectum, vir ad puerum,& vir ad mulierem, & Herculeus lapis ad ferrum,& est sympathia. Deinde in contrariis erit,cum principia sunt incommutabilia inuicem,sunt enim similia & dissimilia in substantia, & eorum actio est per qualitatem, quæ seu sit similis, seu dissimilis, nil refert. Dices, cur asinus non habet antipathiam cum homine? quia nimis similis. Cuncta ergo animalia exanguia antipathiam habent cum homine, sed non cum vulpe: quia homo est in extremo latitudinis sanguineorum animalium; nullum enim animal plus habet sanguinis homine. Et etiam quia homo est in quarto genere mistionis refractorum elementorum: demum quia est mollioris substantiæ, non tamen est quoduis exangue animal illi venenum ob imbecillitatem, vtpote muscarum & vermium, sed tamen operantur operationes medias. Ratio autem quæ demonstrat hoc, præter id quod consentit omni experimento, est hæc: Omne agens naturale agit medio qualitatis,quam habet, assimilãdo sibi passum;sed in valde distantib.

idem

idem est assimilare passum, & destruere præcedentẽ formam: igitur omne agens naturale, agit destruendo formam in principiis à sua dissidentem. Verùm animalia omnia habent calorem suum actu: igitur omne animal destruit aliud animal quod dissidet in principio: & non destruit ita plantam, quia non est similitudo cum ea in principiis, cum animal sit tertij ordinis refractorum, et planta secundi: & ideo non recipitur calor ille animalis in planta, vt in alio animali. Et hæc similitudo in materia cum contrarietate in principiis, vocatur Proprietas occulta, ex quo patet, quòd omnis occulta proprietas est comparatiua: ideo magnes trahit ferrum, nã recipitur ratione similitudinis, non carnem.

Remanet solum modo vna dubitatio non leuis, quæ est: quòd videntur etiam aliqua venena ab occulta proprietate enecantia in plantis, velut de hali cacabo cum scorpione, vt dicemus inferius. Propterea dicendum, quod huiusmodi communicant in materia. insecta enim se habent ad plantas, vt sanguinea ad insecta: sed sanguinea habent antipathiam cum insectis: igitur & insecta cum plantis. Ex hoc patet, quòd insecta cum insectis, & plantæ cum plantis & huiusmodi habent sympathiam.

Sed rursus dices: At ex hoc sequentur duo absurda. Vnum, quod planta non poterit habere antipathiam cum planta, quod falsum est, nam vitem oderunt olea, ficus, caules. Alterum, quòd inter diuersa non poterit esse sympathia, at elleborum eodem loco album refert scorpiones mortuos ad vitam restituere, atque hæc iam manifesta ex dictis esse videntur. Respondeo ad primum, quòd antipathia propriè est, vt dictum est: sed & in plantarum genere est discrimen, velut animalium: vinosæ, vt vitis: & oleosæ, vt oliua, & ita etiam ficus, neque enim è genere pomorum est, aut nucum. Vitis præterea est in plantarum genere, vt homo in animalium, obtinens principatum: & vt animalia sanguinea ad hominem, ita mala, & maximè punica, ad vitem, sympathiam enim habent. Caules verò herbæ sunt, sed caules principatum quidem obtinent, vt in fabulis: cum ergo duo habent principatum in suo genere, & iam communicant in materia (sunt enim plantæ, & ambo robusta sunt) agunt inuicem vehementer, igitur si similia sunt, sympathiam necessariò habent: si dissimilia, antipathiam. Quæ enim in materia communicant, & vitam habent, habent & sympathiam vel antipathiam: sed quatuor obstant ne detegatur. Primum est, si vnum fuerit validum, alterum imbecille, vt dixi de musca & homine, & idem dico de glyceriza & quercu, nam etsi vna succum habeat dulcem, alia amarum, non tamen apparet antipathia. Secundum, cum discrimẽ similitudinis & dissimilitudinis leue fuerit, tunc enim latet, vt inter plerasque arbores: & hoc in genere & specie, in genere quidẽ, vt inter salsum & vinosum, dulce & amarum, acre & pingue: in specie, cum excelluerint vel fuerint pauci succi, & exigua fuerit qualitas. Tertium, cum natura soli non potest pati ambas plantas, quæ tamen sympathiam habent tunc, nec vna aliam potest fouere ob soli naturam: nec destruit, cum sint similes. Quartum, cùm qualitatibus primis fuerint contrariæ, & natura valde similes, tunc non facile deprehenditur sub qua differentia contineantur. Vitis ergo & brassica deteguntur in antipathia, ob sapores genere valde contrarios, scilicet salsum & vinosum. Ad secundum dico, quod inter elleborum & scorpionem est antipathia, sed non simpliciter, verum contraria in qualitate ad radicem halicacabi: illa enim frigida vehementer, ellebori calida & sicca valde: & ideo sopito scorpione (nam non credendum est, quòd mortuo prorsus, cum ellebori vis contraria sit natura halicacabi radici) fit alexipharmacum illi, & restituit ad vitam. Et si dicas: Cur non omnes radices calidæ & siccæ? Dicó, quòd radix ellebori, præter temperamentum, vim habet propriam ad cerebrũ & neruos peculiarem, qua potest stimulare, & etiã confouere principium animalis. Præterea dico, eo quòd plures aliæ radices id possunt, sed non sunt adeò vulgatæ vt elleborus. Et ideo causa erroris principalis, & quòd tam diu latuerit natura sympathiæ & antipathiæ, est, quòd putarent eam esse vim absolutam quandam, cùm sit solum comparatiua. Secundò, quia crediderunt esse vnius ad vnum, vt Herculei lapidis ad ferrum, cum sit vnius ad plura, & generis itidem persæpè totius ad totum aliud genus. Tertiò, quòd crediderunt esse vnam causam tantũ, cum sint plures. Quartò, quòd existimauerint antipathiam & sympathiam esse à qualitatibus, vel perfici opus eorum sine illis: quorum vtrunque falsum est. Quartò & vltimò, quod leues sympathias & antipathias nõ animaduertunt, quia ignorant illud principium, quòd inter duo quæcunque vita prædita, & genere communicantia, alterum eorum necessariò semper intercedat, nam hoc superius est demonstratum.

CAPVT XXVI.

De Tertia diuisione veneni in præsentaneum & temporaneum, & de causa eius.

ET venenorum quidem temporanea alia sunt, quæ post longum tempus interimunt, aut tabefaciunt saltem: alia autem statim, id est ipsa die, vel post vnũ vel duos, aut pauculos dies, neque enim quæ post tres aut quatuor dies nocent, solemus temporanea appellare, tametsi magis temporanea sint quàm præsentanea. Dubitari igitur solet, an dentur huiusmodi venena, nam si non nocent, nec nocebunt, inquam, nec venena erunt: si nocent, statim ergo cum noceant, temporanea dici non poterunt. Experimentum tamẽ illud maximè ostendit in hos quos canis rabidus mordit: quorum quidam sanato vlcere non solùm per plures dies, sed etiã menses & annos quiescunt sine noxa: inde

ſubitò rabie deprehenſi, nullóque præſidio adiuti moriuntur. Galenus tertio de Simplicibus medicamentis, quæ putrefaciunt medicamenta, huiuſmodi eſſe cenſet, vt dum ſanguinem corrumpunt, ad quandam vſque metã non ſentiantur prorſus: licet vbi poſtmodùm proceſſerint, ineuitabilem mortem afferant. Alium ibidem tetigit modum in erodentibus, quæ cum terrea ſint, adhærent viſceribus, atque interim minimè ſentiuntur: tandem hominem ad mortem tamẽ deducunt. Talia videtur intellexiſſe Princeps ſexta Quarti, cum dixit: Et omne quidem quod interficit cum permutatione temperaturæ, aut putrefaciendo, aut aduentu ad membrum aliquod, poteſt effectum ſuum poſt tempus producere. Licet quod putrefacit, quanto diutius in corpore manet, eo effectum deteriorem producat. In quibus verbis tertiam præter eroſionem & putredinem, ſcilicet intemperiem, Princeps ſuper aſſignatas à Galeno adiicere viſus eſt. Petrus Carrarienſis in ſua quæſtione de Venenis, conatur tribus rationibus oſtendere, non ſolùm dari venena temporanea (nã hoc experimento per ſe notum eſt) ſed ad certum definita tempus. Eſt igitur prima ratio huiuſmodi ſumpta ex autoritate Principis primá Tertij cum dixit de morbo loquens comitiali: Et cauſa eius quandoque eſt ſanguis, aut humor retentus in membro, qui propter obſtructionem extincto calore natiuo putreſit, & vapor ex eo aſcendit per circuitus temporum. Secunda ratio: Omnium eorum quæ à natura & in natura fiunt, finis ex initio pendet. Et eſt ſententia Ariſtotelis quarto de Generatione animalium. Igitur venenum aſſumptum cum naturalibus viribus agat, præſtitutum habet finem. Tertia ratio: Mors aduenit conſumpto ac ſiccato humido: ſed humidum à medicamento venenoſo poteſt habita ratione ad hominẽ exiccari certa ratione vt pro dimidio, aut pro decem annis: igitur poſſumus deducere hominem ad definitum vitæ tempus per venenum. Iſtæ rationes declaratæ ſunt à nobis vberius in primo de Fato. Et certè quod ad concluſionem attinet, non eſt dubitandum, etſi illæ non prorſus concluderent: verum difficultas eſt, vtrum iſtud poſſit ſciri. Et ad hæc adducit rationes quaſdam, ſed parum conſtantes: ego autẽ duas ſatis euidentes oſtendam, quarum prima eſt: Circuitus inſunt omnibus affectibus naturalibus vt clarum eſt ex his quæ ab Hippocrate in medicina ſunt demonſtrata, & ex his quæ ab Ariſtotele prodita ſunt: ſed nihil nobis eſt naturaliter ignotũ (nam non eſſet animus noſter potentia omnia quæ ſciri poſſunt) Sicut enim criſes & tempora criſium cognoſcimus prædictione mirabili, ita & in cæteris, ſed lucrum fecit excoli medicinam, non ita alias artes diuinandi. Et ſicut ſunt res quædam abditæ ſenſibus noſtris, quæ tamen cognoſci poſſunt: ita & rationes earundẽ licet occultæ videantur, abditis tamen modis ac regulis innoteſcunt. Alia eſt ab autoritate, ſiquidem Theophraſti nono de Hiſtoria plantarum, qui inquit, de aconito loquens: Componi autem ita ferunt, vt certis occidere temporibus poſſit, videlicet bimeſtri, trimeſtri, ſemeſtri, anno completo, nonnullum etiã biennio. Peſſimè illos de vita diſcedere volunt, qui plurimũ temporis reſiſtere poſſunt, paulatim enim tabeſcat corpus, & languore diutino pereat eſt neceſſe: facillimè illos, qui confeſtim obeunt. Remedium nuſquam eſſe compertum, ſed falſo dici quoddã aliud illi reſiſtere

Et licet Galeno videatur in libro de Theriaca ad Piſonem, quod venenum in his qui vulnerantur, per ſanguinem permeet, adeò vt ſi ſanguini non miſceatur, nec etiam occidat: & dabat exemplum de Helenio, quo infectæ ſagittæ occidunt homines & ceruos, cum tamen ille liber Galeni haud dubiè non ſit, in quo fateatur anphiſibenæ duo eſſe capita, fœminam viperam abſcindere caput maſculo, & in quo tam turpiter Piſoni adulatur: ideo illius ſententia poſthabita, dico quòd, vt docui in vndecimo Paralipomenon, venenum canis rabidi fertur per neruos ad cerebrum, & non per venas. Et cum putredinis ſemina egerit, propagatur aſcendendo verſus cerebrum: & ita ratione loci, temperantiæ & malitiæ veneni, celeriter aut tardè mortem affert. Cum verò magnitudo quæuis qualitatis ſit duplex, ratione ſubiecti & gradus, vt dulce, dulcius, dulciſſimum: vt mora, ficus, mel: & paries candidus exigua parte, dimidia totus: venena autem iuxta vtranque rationem cum putrida fuerint, propagantur: & cum exceſſerint, morbos mouent: cum verò adhuc magis inualuerint, perimant in incremento iuxta ſubiecti quantitatem, nulla eſt difficultas: de gradu autem non leuis eſt dubitatio. Multis id probantibus, quòd nihil poſſit ſeipſum vltra metas, niſi caſu, euehere, vt obſtructionem faciendo, aut febrem excitando, aut mora putredinem augendo: vtrum verò corrupto ſanguine, licet non perfectè neutro horum modorum, an latêre poſſit. Si quidẽ latêre non poteſt, nullum erit venenũ temporaneum. Equidem difficillimum videtur latêre poſſe, quin vires imbecilliores ſentiantur ſpiritibus paucioribus factis, aut ægrotantibus, corpus enim itidem imbecillius euadere neceſſe eſt. At latitare noxam ante rabiem, ante febres peſtilentes, imò etiam in elephantiaſi inchoante per annos exiſtimo, quòd cor validiſſimum natura ſit maximè in trahendo, ſexto de Vſu, inde non ſolùm trahit, ſed ſecernit, vt quarta Aphoriſmorum Galenus: quo fit, vt in fame rarò vel ipſum vel iecur conſumpta aut gracilia inueniantur, quicquid boni in toto corpore eſt attrahentibus, vt in libro de Tabe, ob hæc ipſa latitare venenum temporaneum poſſe crediderim. Porrò & ſimilem ptiſanæ, candidioremque ſanguinem & viridem me vidiſſe, & aliàs ſcripſiſſe memini: album bis, ſimilem ſucco betarum ſemel: quem veriſimile eſt diu affectum veneno cũ multo antea hauſiſſet, tum verò paucis ante diebus ſolum ægrotabat. Porrò lapis in ventriculo res rara, & in veſica adeò frequens, exempla ſunt veneni & ipſa temporanei.

Vtrum ergo certum præſtituere tempus conueniat,

conueniat, non facilè dixerim, postquam iidem morbi in his diutius, in aliis minus durant, iuxta robur corporum: itaque in huiusmodi longè maior erit diuersitas, non solùm roboris virium ratione, sed temperaturæ, compositionis, ætatis, consuetudinisque: cum alia statim hos enecent, alios serò ac vix. Adde discrimen à quantitate, eorum enim duodecim qui ballarate venenum sumpserunt (fuitque singulare exemplum) quod & aliàs retulimus, cum vnus tantum euaserit, quia ex torta lactea non ederat, quidam post quindecim dies obiere, quidam post mensem: quidam cum Romam iuissent, vt veneficum persequerentur, vix post tres menses, cum iam in patriam rediissent, obierunt. Quis ergo audeat præfinire tempus in incerto, in quo nec quæ ingrediuntur quæ potentia sint scire possumus, cum in eodem medicamento experimentũ ostenderit quanta varietas successus fuerit. Omnes tamen insanabiles fuere, & medicus ipse miser obiit: & omnes eodem morbo febricula quadam, quam eschara crustæque in capite, velut in Indica lue antecedebant. Cætera nescio symptomata qualia fuerint, cum essem valde puer vix vndecim, vt reor, annos natus. Ergo temporanea venena dari, & quæ omnino perimant, nisi certa ratione auxilia sint adhibita, certisque terminis inclusa temporum, hauddubium est: at definita ad diem, stultum & fabulæ propius censendum est. Pleraque autẽ tabifica in annum proferuntur, inde eo serius, quo fuerint temperatiora. Nam tabes, vt Galenus docet, scilicet phthoe, terminum habet, vt intra annum perimat. Forsan & natura aliqua huiusmodi sunt & lapides, & partes animalium, & similia collo suspensa; neque enim fide caret. Et ego ita esse, certis rationibus existimo.

CAPVT XXVII.

De Quarta diuisione veneni, in lethalem & non lethalem.

ET rursus venenorum quædam sunt quæ perimunt omnino: alia non omnino perimunt, sed nocent; nec perimunt, nisi casu quodam, cum tabem aut putredinem ad extremum deduxerint. Et quæ longo pòst tempore etiam perimunt, vt elephantiasis & lues Indica, non tamen dicuntur temporanea duabus ex causis. Prima, quia plerique euadunt ex his, vt ex temporaneis vicissim plerique pereunt. Et in temporaneis licet mors differatur vt in istis, tamen nec adeo diu; & differtur non solùm mors, verum & sensus læsionis: in hoc verò læsio non differtur. Neque elephantiasis coloris prauitatem, vultus fœditatem, grauitatem corporis, pustulas differt; sed cum his longo post tempore occidit. Ergo lethiferum dicitur venenum, quod cor extinguit. Primum enim & vltimum est, quod moritur: quoniam solo eo mortuo moritur animal, quinto de Locis. Bifariam autem contingit mori animal: extinctis spiritibus, non corrupto corde, vt in his qui venis incisis moriuntur, velut Senecæ & Lucano contingit: vel cum cor ipsum patitur; nam & detrahi potest, inquit Galenus, animali clamante post, atque ambulate; an vtroque modo, quod verisimilius est. Videtur autem quæstio Soritica, de qua in Paralipomenis actum est. Sed non occidentium quædam sunt etiam pestifera & contagiosa, cuiusmodi lippitudo, tametsi enim putredine constent, non tamen occidunt loci ratione. Sic scabies, & huiusmodi. Contrà alia quæ perimunt, & pestifera sunt, quædam in toto corpore sedem habent, quædam autem in vno solo membro: vt peripneumoniæ, morbi laterales, phrenitides, anginæ, quæ ex putrido humore generantur. Pestiferum ego nunc non appello, vt Galenus, quod commune est, & ex maiori parte perimit: sed quod est commune, à putredine ortum habens, & contagiosum. Et similiter lethiferum, quod non necessario perimit, sed quod plerunque. Et sunt venena quæ non omnino perimunt, sed ad debilitandum tantum; cuiusmodi vsam ferunt Olympiadem erga priuignum Aridæum, vt regno esset inutilis, proli generandæ non esset inutilis: & quod ad amorem facit, quo Cleopatra creditur Antonium affecisse: & quod ad insaniam, quo Cæsoniam ferunt cõiugem Caligulam euertisse. Et nostra ætate vidimus iuuenem sic affectum per sex menses, & euasit, & resciuit veneni compositionem, quam palàm referebat, nescio an verè. Vt sint in vniuersum quatuor genera venenorum non lethalium; Amatorium, manicum, contagiosum ad metam, & quod debilitat. Sed hoc est ex genere verè manici, vt sint tantum tria. Aridæus enim mente non constabat. Venena ergo quæ perimunt, vim suam proferunt: hæc autem continent, & non lædunt membra vitæ necessaria, scilicet cor, neque iecur. Vnde sciendum, quod cor & iecur cum malè afficiuntur, perpetuò semper efficiunt breuiorem vitam; at cum afficitur cerebrum, non ita; multi enim cum nota insaniæ, vel obliuiosi facti, viuunt ad extremam senectam: sed si læsio magna sit, tunc celerius in cerebro quàm iecore perducit ad mortem, & certius: de corde autem non certius, nihil enim ad mortem certius læsione cordis, sed celerius persæpè, neque enim morbus vllus est, qui adeò celeriter occidat vt appoplexia, quæ est morbus cerebri. Post tria principalia, sunt duo quæ inseruiunt: pulmo & ventriculus. Post est vesica, inde renes. Reliquorum nullum est necessarium vitæ, nisi accipiamus septum transuersum pro membro. Si igitur necessariorum aliquod magnum detrimentum accipiat ex veneno, venenum illud lethale est: Si vero non sit vitæ necessarium, vel non sit tanta læsio, non est lethale. Dubitatione igitur dignum est, vnde limes, cur enim putredo non planè corrumpit, cum motum habeat, & motus ex demonstratione habita superius. Dico quod repugnante calore naturali reprimitur; & quod illa demonstratio

ſtratio oſtendit in his quæ non viuunt corporibus, aut continuè fiunt debiliora. Ex quo patet, quod morbus natura non lethalis, ſi ſit ex putredine, ſemper in ſenio, niſi prorſus ſanetur, lethalis euadit, vt lues Indica, & elephantiaſis; & eodem modo, ſed non tam neceſſariò ex mala victus ratione. Ideo multos vidi ſenes ex lue Indica perire, qui antea morbum illum pertuliſſent.

CAPVT XXVIII.

De Quinta diuiſione veneni, materiæ ratione.

MAteriæ autem ratione alia quidem ex metallicis, alia ex animalibus, alia ex plantis, alia arte, & alia putredine: & rurſus alia natura, alia caſu, alia arte. Ars plus poteſt cum natura, quàm quicquid natura per ſe poſſit. Dixi aliàs ex Ioanne Leone, vendi in Nubia venenum, quod grani pondere decem homines perimit, hominem autem ſtatim. Natura per ſe plus poteſt quàm ars: ſed iuncta, plus eſt in arte quàm in natura: velut etiam in muſica. Mediocri voce præditus, cum artis excellentia præſtantior eſt: quàm mediocri arte, naturæ autem excellentia. Quocirca dubitatur, an ignis acuat, an debilitet venena? Videtur autem quòd debilitet, quandoquidem ſubſtantiam illorum corrumpat: ex qua pendent omnes proprietates rei. Et experimento etiam id deprehenditur, quandoquidem auri pigmentum crudum interficit, coctum non ita. In oppoſitum Tranquillus in Nerone: Locuſtas coxit iterum venenum, & ita hœdum poſt quinque horas occidit. Inde coxit ac recoxit, donec porcellum ſubitò exanimauit. Ergo dicendum, ab igne ſemper extingui venenum: minus tamen venenoſum, citius perſæpe interimit ob ſubſtantiæ tenuitatem. An verò putredinis ſit putredo, an non, cinis enim non comburitur, carbo ſæpius: & cinis ſæpius vritur, ſed non ignescit.

Quæ autem ex animalibus, alia ſunt quaſi actiones, vt morſus & ictus: alia tranſeunt in materiam, vt fel & ſaliua, quæ ſunt excrementa: & caro & ſanguis, vt partes: & quædam nocent intus magis, vt cicuta: quædam extrà, vt ſaliua viperarum & aſpidum: quædam vtroque modo, vt argentum viuum, & ſimilia. Ex plantis deſumuntur folia, ſemina, radices, ſucci & mel: ex metallicis autem, ipſa tota. Singula autem recenſebimus inferius. Omnium efficaciſſima ſunt in animalibus fel & pinguedo: præſentiſſima autem, ſaliua & ſpiritus. Et ex plantis ſucci, inde ſemina, pòſt radices, vltima ſunt folia. Quædam tranſeunt in venenum caſu, vt lac quod coagulo iam miſtum eſt, vt affirmat Dioſcorides, nam vt epotum fuerit, concreſcit in ventriculo, & ſuffocat.

Venena præterea ratione deprehenduntur, vt ſerpentes, qui putruerunt iam, & fungi: & ſi venenum veneno additum eſt. quæ ex locis aridis, plus quàm ex humidis, exceptis paucis: & ex montibus, quàm planicie: & locis calidis, quàm frigidis. Et adulti, nuper natis ac paruis. Et vngula, & cornu, & color viridis, ſplendens & cæruleus, & varius, & in oculis ruber. Et motus vehemens, & cum ſaltu, & ſimilis motui caudæ lacertæ validæ, nuper abſciſæ, declarant venenum eſſe pernicioſius. Et locus proprius, quidam enim ſerpentes in ſepulchris inuenti, mortem attulerunt præſentaneam. Et quomodo non, cum tamdiu tulerint terrum illum odorem? neceſſe igitur eſt, vt fuerit natura eorum valde contraria naturæ humanæ. Et os, pili, vngues, ſtercus, non ſunt materia veneni, niſi rariſſimè. Et vnde ignis manifeſtè prodit, non eſt venenum. Et nullum animal ſanguineum, & rari piſces perfectæ formæ: ſed nec pluma, nec ſquamma. Et flores plantarum venenatarum, nec venenati omnino ſunt, nec à veneni qualitate immunes.

LIBER SECVNDVS.
De Venenis.

CAPVT I.

De Signis generalibus veneni, dum eſt præſens, dum deuoratur, cum iam aſſumptum eſt congeniti: de prognoſticis.

VENENA deprehenduntur colore, natura, ſapore, odore, effectu, & coniectura rationali. Sapore quidem omnia fermè amara aut acria ſunt, etiamſi miſtum alium habeant ſaporem. Referunt tamen, Colchoicum ſolum eſſe guſtu iucundum: huius meminit Dioſcorides. Porrò ſigna veneni ex odore, ſi genitum ſit, in ventriculo ſunt: quoniam lutum quandoque olet, aut virus aut piſces, atq; innumera alia, quorum numerum recéſere vix queas: velut tertio de Symptomatum cauſis, velut eſt odor ouorum, allij, caſeique, corruptorum. Extra antem ſunt praui odores noti, ſtercus, aſſa fætida, caro putris. Videntur enim hæc tria eſſe omnium peſſimi, ac grauiſſimè olentis, odoris: in ſpecie autem videntur totidem eſſe mali odores quot boni, nam

nam bonos in tertio de Rerum varietate explicauimus. Circa colores autem viridis & est & pallida putredo, vt tertio Prorrhitici. Veri tamen colores sunt fuscus, liuidus, ferrugineus & albus, non candidus, nec splendens. Verùm in viuentibus colores splendidi sunt deteriores, vt in fungis ac serpentibus; est etiam color non splendidus, quocunque splendido colore deterior. Ex saporibus acres perniciosi sunt: sed si cum tenui substantia iungantur, vrinas proliciunt: si cum crassa & terrea, erodunt interiora: vnde patet non esse erodentia verè venena, aut non saltem quæ putrefaciant. Quòd ad tactum attinet, putredo comes est caloris acris, mordacis: secundo de Differentiis febrium. Ideo dicebat Galenus primo in tertium Epidemiorum, quod febris acuta est comes putridi humoris. Qualis autem sit hæc, dicebat quarta Aphorismorum, quod ea est acuta & indesinens. Quamuis, vt in secundo Contradicentium, Galenus sibi ipsi videatur aduersari. Natura notissimum est, serpentes, scorpios, araneas, fungos, leporem marinum aconitum, napellum, auripigmentum, argentum viuum, cæteráque huiusmodi venena esse: vt etiam rabidi canis spumam, tum quæcunque cognita sunt: effectu verò, quòd muscæ gallinæque pereunt, tum canes ac reliqua animalia. Et si homines ex eodem perierint, & si gustata sequitur inflatio linguæ labiorum, gutturis morsus, nausea, palpitatio cordis: & si odorata sequitur vertigo, dolor capitis, suffocatio. Quamvis neminem talia odorare suaserim. Coniectura verò, quod ad illa muscæ non accedunt, neque aliud vllum animal: & vbi tractaueris, horror quidam sequitur. Aut si computruit diu sub terra, & magis in sepulchro: aut si in illa egit vehementer ignis: aut si iuxta ea coiuere aut adnati sint serpentes, aut si ea deuorauerint.

Dum verò deuoratur, guttur lædit omne fermè venenum, & gulam quasi iuxta fauces astringit, & antea saporem præfert tetrum aut odorem: & vt dixi, pruritum, aut æstum, aut inflationem parit in partibus oris, aut sub dentibus: dum manditur, stridet; deuoratum autem iam, perturbationem aut nauseam excitat. Quod si etiam dolorem excitat in ventriculo vehementem, aut palpitationem in corde, perniciosissimum etiam est, & præsentaneum, necesse est autem vt in coctione, vel si tale sit, postquam adeo naturæ humanæ aduersatur, etiam ante coctionem contingere aliquid huiusmodi. Tertium, ructus olidi & mali saporis atque odoris, qui non solum venenum esse produnt, sed quale sit. Quartum, sunt vomitus, aut saltem nausea perseuerans, cordis palpitatio, dolor ventriculi: tum intestinorum, fluxus ventris, frigus extremorum, liuor vnguium, conuulsio, syncopis, sudor frigidus. Vomitus autem etiam quæ sit substantia veneni, prodit, tum sapore, odore, si sit ater. Et si illum subsequitur dolor viscerum, sitis, ardor, æstus, singultus, inquies, anxietas. Caueat tamen, ne ob errorem ista contigerit: velut si crudus adhuc cibum sumpsit, aut si se nimium ingurgitauerit, si varios cibos deuorauerit, velut olera cruda, lac simul & legumina; & præcipuè variis condita modis, ex aqua, iure, tosta super prunas, frixa; tum male affectus, & semilanguens antè: & si graueolentia sumpsit, allia, cæpas, caules, porros; tum agrestia olera, fructus, & hos semiputres, præsertim pepones, cucumeres, mora. Etsi feruentia vel frigida, calida, tepida: si aquam multam, crudam, præcipuè ex lacuna, palude, stagno, turbidam: aut in qua animalia quæ pedes habeant multos, vt ranæ, testudines, cancri, & quod his peius est, salamandræ viuant. Et lac corruptum per se, & pisces frigidi, quandoque veneni symptomata referunt, hoc in me expertus sum, dum essem iuuenis; illud, alij fide digni. Commune est omnibus, à vomitu solui omne malum. Temporaneorum autem signa sunt præcipuè ex lingua, quod iecore, pulmone & ventriculo ex æquo fermè afficiatur; at horum vnum aut plura sumpto veneno affici necesse est. Quæ enim pulmonem vitiant, tussim siccam, ariditatem, sitim, inde tabem adducunt, & sanguinis sputum, & per vapores atque saliuam lingua contaminatur. Quæ verò ventriculum, ad nauseam, dolores, inflationem, fluxum alui, aut strigmenta: & eorum consensus cum lingua est, & per tunicam, & per saliuam. Et ego agnoui virũ qui vxorem reliquit, & ab ea se separauit, & dedit ei venenum, quo facta est tympanitica, & superuixit paucis annis, forsan sex aut septem: & ego curaui eam, sed sanare non potui. Iecur autem per venas corrumpit colorem linguæ, & perducit ad lentas febres, & facit morbum similem naturali. Et ego vidi Hieronymum Bertolium ita laborasse, quasi esset amphimerina: sed quia eo peruenit vt lingua esset fuligine omni nigrior, & adeo aspera ac arida, vt apposito orichalco non posset auelli, ideo existimaui esse venenum. Eoque dissecto, apparuit ventriculi imum quasi excoriatum, & iecoris superficies tota quasi conuexa nigerrima. Omnibus inest sitis inextinguibilis: sed aliis magna, aliis parua; imò fermè nulla, & vix vlli colori linguæ proportione respondens. Ergo cùm talis sit, tam præceps variáque natura venenorum, ad summum peruenisset, nec prohiberi posset: sed lege naturæ vniuersali cùm ad id peruenerit, subiacet legibus humanis, atque retunditur, deciditque vna tota moles multis constructa annis, vt omnia per circulum in idem redeant; quæ norma communis est etiam immortalibus, vt finita infinitis, atque ideò parua magnis coæquaretur. Aliter ab hac pernicie nihil immune esset; cautum per hoc plebi, vnus homo multis millibus maior, multa millia vnum non possunt æquare hominem. Sed hos numen regit; minima cuius pars accendere solet totum orbem. Sed nunquid malum à numine: aut non fieri potest, vt in lineis ἀσυνδέτοις?

Signa verò in geniti in corpore declarabũtur exemplo hystericarum: in quarum vteris generatur venenum frigidum, & describuntur sexto de Locis. Cùm igitur illius tres sint species, In prima, dicit, quæ est vehementissima, amittunt pulsum, & omnem respi-

rationem

rationem, dixit Galenus: ac refrigerantur toto corpore, nisi quòd medio, id est, circa ventrem & pectus, exiguum relinquitur, & solet ad dignoscendum an spiret apponi lana, gossipium (ipse dixit lanam: sed hoc est leuius) e regione narium, & vrceus aquæ super os ventriculi: & si aliquid superest spirationis, mouentur hæc, aliter non. Signum quartum est, quòd amittunt motum, quintum, amissio sensus: nihilominus etiam cum his euadunt. Secunda mitior species, dicit, est. cum manet sensus, & ægrè spirant: mouentur tamen, & pulsus est paruus. Tertia, cùm etiam mouent crura, adeo vt sint quinque signa, si quis rectè consideret. Sextum signum, quod effectus ostendit, nec ibi meminit, sed tertio Prorrhitici, vbi dicit Hippocrates: Conuulsiones in histericis sine febre faciles sunt, vt Dorcadi, & id experimentum docet: Est autem, vt in priore auctoritate, duplex causa, retentio seminis: & est deterior, dicit: & mensium: vtrorumque tamen in naturam veneni transeuntium. Cuius indicio est exemplum, quod dat de phalangij ictu, inde etiam scorpij: Princeps vigesima prima Tertij, ponit differentiam inter hystericam passionem & syncopim primò, & dicit, quòd hysterica passio est grauior, quia illam syncopis antecedit. Est discrimen in hoc, quòd in syncopi manet respiratio, & sensus aboletur: quanquam in hysterica passione, valida etiam, sensus pereat ab attonito morbo, quia manet sensus in hysterica affectione plerunque, & non adest stertor, & non refrigeratur corpus. In comitialis differentia plurimum laborat, sed non potuit emendare librum. Sed differentia est facilis, nam extrema hysterica affectio non habet conuulsionem secum iunctam, vt comitialis: & non extrema habet sensum, igitur differunt, nam dum redeunt hystericæ, recordantur omnium eorum quæ viderunt. Vnde illud notandum, quod dicit ibi, Spuma in hysterica est signum salutis, in aliis præfocationibus lethale: vt secunda Aphorismorum. A lethargo distinguitur febre. A venenis frigidis, dico, quòd tribus maximè distinguitur: quia non sudat, nec habet liuorem vnguium, & extremitatum, & syncopis, ac deliquium animi, sunt longiora, nam hæc si adsint in venenatis, moriuntur. Sunt etiam in venenatis aut vomitus, aut ictus, aut dolor internus. Aliorum autem signa referemus ex Conciliatore Gypsum dealbat labia, dentes, gingiuas, linguam, difficultatem spirandi facit, dolorem in ventriculo, aluum sistit.

Cerusa verò vomitum albũ efficit, dentes tamen nigros, dolorem ventris quasi ex pondere, sanguinem egerit, & patitur tinesmonem.

Plumbum vstum efficit labia, linguam, dentes plumbei coloris, anhelitum impedit: vox illius obtusa est, suffocatus moritur.

Argenti autem spuma vomitum magnum cit, & aluum astringit: adeò vt naturæ ordo perturbetur, vrinam retinet, & quandoque intestina exulcerat. Eadem penè argentum viuum efficit.

Squamma æris dolores in ventriculo & intestinis efficit (pungit enim illa) & vomitum aut alui fluxum excitat. Idem facit squamma chalybis.

Vitri autem schidia dolores acutissimos in ventriculo & intestinis: inde patietur similia abscessibus locorum prædictorum, sanguinem emittunt vomitu vel abscessu, & breui moriuntur.

Rubigo exsiccat paulatim corpus cum modica punctione, & est venenum temporaneum: ærugo autem præfocat vehementer, & erodit ventriculum & intestina, & dolores excitat in eis: & perducit ad vlcera, & deiectionem sanguinis, & saniei.

Herculeus lapis perturbat mentem, & melancholicos efficit. Idem fermè lapis lazuli dictus: sed & hic nauseam mouet, & ventriculum subuertit.

Cinnabaris vel minium, omnia rubra efficiunt: astringunt ventrem, & vomitum mouent, & efficiunt spirandi etiam difficultatem.

Arsenicum vomitum mouet magis quàm argentum sublimatum, stringit ventrem, erodit ventriculum, & facit sitim & æstum, exsiccat corpus & iuncturas. Et eadem facit arsenicum citrinum seu croceum, sed vehementius. Argentum autem sublimatum omnia hæc vehementius præterquam in vomitu, quo cæteris est fermè par: ardet, sitim mouet, omnia excoriat, exsiccat linguam, vt expuere non possit, inde etiam syncopim facit. Et cum effectum produxerint omnia hæc, excitant febres prauas.

A qua separationis erodit intestina & vẽtriculum, & quæ sunt illi consequentia efficit: acris est & astringens, linguam, os & guttur albis vesicis replet.

Opium reddit odorem in vomitu, somnum & hebetudinem sensuum facit, & mẽtis stuporem. Idem faciunt mandragoræ succus, radix, poma sed & amentiam addunt, & ruborem oculorum & faciei. Sensus eodem modo perturbant, & stupidos reddunt, coriandri succus, Item apollinaris herbæ semen: sed & magis membrorum motum impedit. Cicuta verò eadem fermè facit, vertiginem excitat, strangulat vehementer, & conuellit. Eadem in psyllij semine, sed motum impedit magis, quasi exsolutis viribus, & exhalante natiuo calore: eadem in succo carpasi, papaueréque cornuto: opio enim similia. Taurinus sanguis præfocat, & impedit cibum ne deuorari possit: & in gingiuis frustula eius cernuntur, lingua rubra. Eadem fermè in lacte, cui coagulum fuit permistum, sed rubri loco candidum adscribe, pernecant breui conulsiones mouendo, sed magis taurinus sanguis, quia magis concrescit.

Fungi mouent dolores in ventriculo & intestinis, vrinam supprimunt & strangulant, ac præfocant: naribus verò admoti, nonnunquam etiam occidunt. Strangulat & cyclaminis succus, & musci.

Apium risus è ranunculi genere est, sed densioribus germinibus: mentem mouet, & conuulsiones, vnde dictum est risus, quòd

morientibus os in morem ridentium d ducatur.

Cucumeri asinini succus, scammonium, guttur excoriant, & intestina & diarrhœam ac dysenteriam mouent: sitim, febrem, cordis defectum & syncopim: sed magis scammonium. Et eadem ad vnguem facit succus chameleæ & thymeleæ: tum verò ricinorum & lathyridis & tithymalorum omnium: sed ricinorum & lathyridis vomitum vehementius mouent. Ellebori autem vtriusque & vtriusque sesamoidis, tum peplij succus fermè eadem potest: sed elleboro maior vis, atque item notior, strangulat magis quàm præcedentium, & magis conuulsiones mouet: in reliquis conuenit cum superioribus; vomitu album magis, per inferna nigrum educit: quantóque facilius plura educunt, tanto minus periculi est ne couellantur: si tamen à multa purgatione conuellantur, lethale est. Colocynthis autem solitaria aut nigra dysenteriam, vomitum, æstum, dolores maximos in ventriculo, adeò vt nonnunquam breui perimat.

Euphorbio fit inflammatio in ventriculo, & guttur vritur, & morsus, & singultus, & fluxus ventris, & anacardi, maximè, eorum mel idem facit. Sed vt non soluunt ventrem, ita eius loco amentiam procreant: castoreum verò nigrum, fœtens, phrenitidis symptomota mouet, deinde strangulat, & ipsa die quandoque interficit. Condisi verò seu radicula assiduum mouet vomitum, & excalefacit. Vitis albæ & nigræ succus superpurgat, vertiginem & amentiam facit, suffocátque, cornua autem & succus oleandri, quæ notissima sunt, mentem mouent, rugitum faciunt in ventre, & syncopim faciunt. Cornua verò bedeguar, id est spinæ albæ, quæ cornua quædam fert, & in montibus nascitur, cuius meminit Dioscorides libro tertio, deglutiendi impedimentum afferunt, quoniam plurimum astringunt: sic cornua spicæ Celticæ (sunt autem nota cuique) mouent tormina & nauseam. Semen quoque ari, & specierum eius, dentium stridorem facit, gutturis punctionem, & æstum.

Ficus Pharaonis in Sardinia nascuntur, teste Conciliatore: febres tot mouent, quot quis fructus ederit; præterea lassitudinem mouet, & imaginantur ægri se esse hydropicos. Nux autem vomica appellata, vomitum vehementem cum virium dissolutione efficit: ita & nuces vtræque rancidæ, & lauri baccæ rancidæ eadem efficiunt, quod vomica nux: sed maiorem pariunt abominationem cibi, & minus educunt vomitu, & ob id non adeò vires dissoluunt. Semen autem vrticæ vrit guttur, linguam, ventriculum, vesicam.

Napellus est princeps venenorum nostra æstate præsentaneorum: ideò assumptum linguam inflat, cordis defectum & syncopim statim parit, corpus totum denigrat, venter intumescit, oculos conuellit, strangulat & interficit. Aconitum autem princeps venenorum temporaneorum antiquo tempore, vertiginem mouet, & lachrymas, & spirandi difficulatem, & peditus multos emittere cogit, dulce est & astringens, leuiter gustu.

Lepus marinus proximus huic est, stranguriam facit, dolores ac tormina in ventre, vomitum bilis, & intermistum sanguine, odorem piscis corrupti, dum editur, refert: sudorem exprimit etiam fœtidum: & abominantur qui eum sumpserint, omne genus piscium. Rubeta morbum regium, & albam pituitam nigram facit, anhelitum fœtidum facit, suffocat, singultum excitat, & nonnunquam gonorrhœam. Fel autem viperæ, & fel leopardi, & extremitas caudæ cerui eadem efficiunt quæ napellus: sed sunt debiliora. Fel tamen viperæ forsan est validius etiam illo.

Lacertarum corpora, & sanguis menstruus, & æluri cerebrum, amentiam gignunt: & videntur lunatici, ac præstigiati; sed cerebrum æluri facit vigilias, & sanguis menstruus corrumpit sanguinem, & generat amorem heroicum.

Caro stellionis in vino corrupta, efficit vinum venenosum, & generat dolores in ventriculo vehementes, & dicunt, quòd oua bubonis occidunt in vna hora: sed credo quod alhatbe sit aliud; nam Princeps comparat animal hoc stellioni, & forsan est buso: quia dicunt quod est animal venenosum: & forsan est salamandra, nam promittit se dicturum inferius, & nominat nisi hæc duo, nec post, cum loquitur de morsu serpentum, nominat illud.

Cantharides faciunt difficultatem meiendi & fit mictus sanguinis, & æstus, & dolor in ventriculo, & abscessus in partibus ventris cum tumore simili hydropisi, & ardor. Eadem ferè salamandra & staphisagria, sed staphisagria mitior, est salamandra autem magis perniciosa.

De morsibus autem canis rabidi, & serpentum, loquar specialiter in locis suis.

Signa autem prognostica sumuntur tum ex causis, tum ex symptomatibus, tum ex propriis differentiis ipsius morbi, velut tabes omnis mala atque periculosa est: sed insanabilis prorsus, si sputum malum omnino fuerit, aut copiosum valde, aut collapsis viribus febris vel leuis societur, aut etiam si febris per se valida fuerit. Contrà, si sputum paucũ, non fœtidum, exigua febris, corpus quadratum ac robustæ vires, insanabilis prorsus non est. Dolor autem ventriculi magnus, at si statim mutatio coloris adueniat, aut cordis palpitatio vel vertigo, lethalia sunt: quoniam indicant membrum principale vehementer esse affectum: verùm vertiginem oportet manere, & stabilem esse. Spuma autem ad os cõuulsio, oculorum rubor, pessima sunt: sed propiora morti, syncopis, sudor frigidus & strãgulatio. Ex certis autem signis, & quæ non sunt vulgaria, sed multo antè significant mortem quàm adueniat, est tumor ventris, & inflatio: quæ si non adueniat inclinante morbo, mortis certum est indicium: nam si sensim ventriculus & iecur ad flatuosam hydropem deueniant, nil mirum: difficulter tamen sanantur, & longo post tempore. At ad illam statim peruenire, præsertim stante febre, quæ flatus dissoluere solet, quid aliud est quàm tantam euersionem in vitæ fundamento esse factam: vt quod pro

pro nutrimento esse debet, in flatum transeat? Deteriora autem sunt hæc signa ex veneno quàm ex morbo, cum venenum iam fuerit propagatum: ante autem cum sit spes curationis, per vomitum atque purgationem validam, non est adeò periculosum. Ratio autem, cur post periculosius sit venenum quàm morbus, est, quoniam iam morbo assueuit natura, non medicamento. Præterea materia morbi symptomatis causa est, quia mouetur, & aliquando expellitur: at in veneno hoc non contingit. Ex aduerso signa decubitus in membrum ignobile viribus auctis, aut si ad cutim per modum scabiei, & generaliter cum totus morbus in vnum se confert, nec exitialem affectum, hoc est salutis signum. Et vomitus, & alui purgatio copiosa, cum non fuerint propria symptomata veneni, sunt signum salutis. Præterea singulorum venenorum vim, & hominum naturam ac qualitatem considerare oportet, ipsius quoque morbi proprias differentias: velut difficultas intestinorum ab ab atra bile, lethalis est, vt dicit Hippocrates quarta Aphorismorum: at cruenta sine febre, sine dolore, salutaris. Quæcũque autem signa talia, velut sanguinis puri excretio, vel multitudo humoris synceri, fermè non mali, aut valde mali, nequeunt circa medium consistere, sed mortem aut salutem propè esse denunciant. Et conuulsio partis anterioris, velut in morbis, & præcipuè pupillæ oculi, deterior est quàm posterioris. Et cum lingua tumescit in omni veneno sicco, & morbo similiter, exitiale est. Et casus pulsus est generale signum mortis, & propinquæ: sed magis in venenis, cùm perseuerauerit. Et signa quæcunque contraria, vt propriè linguæ magnitudo, & fluxus ventris simul, sunt indicia veneni assumpti; nam secus, fluxus partes superiore extenuat.

CAPVT II.

De Signis veneni assumpti iuxta species suas, & etiam temporanei.

Temporanei veneni peculiaria signa sunt. Fastidium in ventriculo, sitis quedã assidua, licet leuis: molestia cuius causam non percipit, & quæ tamen somni quietem corrumpit: color faciei & vnguium liuens: & lingua nigrescit aut fœdatur: Et cùm plus prosunt alexipharmaca, quæ præparationes, venæ sectio atque purgationes, iam est ex eis. Et generaliter consumptio corporis præter rationem, & malus habitus, indicant venenum temporaneum; malum habitum autem dixi duplicem, albam pituitam, & regium morbum. Præter rationem autem dico, si quis robusto corpore, sanisque parentibus natus, nec intemperatè viuat, nec molestia animi opprimatur, nec percussus fuerit in membro vllo vitæ necessario.

Contagiosi veneni signa sunt: cùm plures ex eadem domo ægrotant paulo pòst: aut si qui ægrum tractant, malè afficiuntur: aut cùm sensim serpit ex vna parte ad aliam. Primi quidem generis sunt velut pestis vtraque, secundi autem, vt qui morsi sunt à dryino; nam & qui curant, afficiuntur. Tertij autem generis velut elephantiasis, scabies, atque huiusmodi, neque enim dubium est, cùm serpant ex membro in membrum, esse ex genere contagiosorum. Et quia omnes hi cum putredine sunt, commune est omnibus illis fœtor, sordicies, atque huiusmodi.

Præsentanei autem veneni indicia sunt: vehementia symptomatum, & numerus, & cùm perseuerant: & maximè, cùm sunt coniuncta cum caliditate vehementi. Et ideo liquet, quod cùm opium & cicuta sint præsentanea, quod sunt etiam, vt dixi, calida: quæ verò non appetunt membra principalia, sunt temporanea plerunque; nam quædam sunt adeò violenta, vt cãtharides, vt breui mortem casu quasi inferant. Quæ igitur in summa superficie corporis serpunt, & in membris extremis, omnia sunt ex temporaneorum genere. Et quoniam quibusdam forsan videri posset, quòd nõ lethalia idem essent, quòd temporanea & præsentanea lethalia, atque ita tertia diuisio cum quarta coincidere: dico quod sunt diuersa, quia lethale diuiditur in temporaneum & præsens, non omne enim venenum temporaneum est lethale. Proponatur venenorum tota latitudo *a b*, & secetur bifariam in *c*, vt *b c* lethale sit, *a c* autem non lethale. Et in *d*, vt *a d* sit temporaneum, *b d* præsens. Quia ergo palàm est quod temporaneorum quoddam est lethale, vt canis

nis rabidi morsus: quoddam non, vt scabies: constat quòd omne præsens est lethale. Lethale igitur diuiditur in temporaneum, & præsens. Pars enim *c d* sub lethali est, non tamen sub præsenti. Quòd si quis obiiciat, esse venenum nō lethale, & tamen præsens, quia semper nocet: & statim, nec tamen lethiferum est, velut vrtica & thapsia exterius, echini castanearum intus: propriè autem bulbus vomitorius, & lauri baccæ. Respondeo, quòd talia nullo modo sunt è veneni genere; atque hæc simplex est solutio. Sed si dicat, hæc esse ex venenorum genere, vt quicquid maleficæ qualitatis particeps sit, ac venenatæ, sub veneno contineatur: tunc oritur difficultas generalis, quomodo singulum membrorum vtriusque diuisionis bifariam diuidi possit, velut temporaneum in lethale, atque non lethale, & præsens itidem: & rursus lethale, & non lethale, in temporaneum & præsens: & tunc res circulo describetur. In recta autem, necesse erit vno membro in medio constituto alterum ad extrema diuidere. Igitur, vt ad rem redeam, non lethalia temporanea sunt velut amor & præstigiæ, quæ ad insaniam potius quā ad mortem perducunt. Omnium igitur talium proprium est, nec principalia membra multum lædere, nec vitæ necessariam aliquam operationem aut valde vtilem impedire, velut somnum, cibum, mictum. Materiæ verò ratione scire primùm oportet, Aëtium multa ex innumeris per singula genera connumerasse: ex morsu animalium, serpentium omnia genera: ex his quæ pungunt scorpiones, phalangia; & omnia quæ aculeum dimittunt, vespæ, crabrones, apes; inde vulnera omnia venenata, quæ suo loco describemus. Desumitur etiam venenum in potu, & ad vulnera inficienda ex cantharidibus, buprestis, pityocampis, salamandra, rubeta, lepore marino, vermibus rutæ innatis, hirudinibus, felle & saliua omnium serpentum, cauda cerui; ex felle leopardi, ex cerebro æluri, ex omni colluuie non sanguineorum animalium; ex putredine medullæ, & partium sanguineorum animalium. Ex seminibus autem, hyoscyamo, cicutæ, coriandro, psyllio. Ex succis, opio, cicutæ, carpasi, thapsiæ, aconiti, elaterio. Ex radicibus, napelli, mandragoræ, aconiti, Colchici, ixiæ. Ex plantis ipsis, fungis, taxo, oleandro, sardonio, apio, solano furioso, papauere cornuto, ruta syluestri. Ex familiaribus, mel Heracleoticum, Ponti vrbe Heraclea factum. Ex metallicis, gypsum, argentum viuum, sandaracha, auripigmentum, cerusa, calx, arsenicum, spuma argenti. Ex artificio factis, aqua separationis, & olim Pharicum.

Omnium autem cognitio sic habetur: Quæcunque vi ignis facta sunt, acuta & feruida omnino sunt: quæ verò ex animalibus, omnia fœtida, horrida sapore, corrupta, nauseam mouentia. Quæ ex metallis, vomitum cieunt, strident sub dentibus, & strangulant. Quæ ex plantis non vnius & eiusdem generis sunt, sed omnia tamen tetri odoris, aut amara, & horribilis saporis: aut si omnino vtraque nota careant, nauseam mouent. Quæcunque præterea febrem post aliquos dies excitant, & pustulas, aut sanguinis corrupti sputum, valde perniciosa sunt, & ex genere eorum quæ putrefaciunt. Narrat Aetius, si quis sphragidem cum iuniperi fructu componat in melle, sumptum medicamentum innoxium esse, nec quicquam mouere: at vbi venenum quis supra sumpserit, vomitum insuper commoueri. Atque id optimum, si verum & persimile claui nostræ: quàm si quis seræ ignarus tractandi includat, extrahi non potest, ita auxilium hoc detegit, & curat simul: diuinum prope, cuicunque contigerit, nam idem euenire assumpto pezar affirmant.

Ergo cùm sint morbi qui venenum sequuntur maximè, & præcipui, gutturis strangulatio, linguæ inflatio, dolor ventriculi & intestinorum, vomitus, difficultas spirandi, difficultas intestinorum, vrigo vrinæ, palpitatio cordis, sudor frigidus cum ardore interiore, syncopis. Post hæc etiam symptomata, pulsus amissio, linguæ nigricies, liuor vnguium: Et si morbis vis addere conuulsionem & distentionem, non aberrabis, & singula ex his à propria etiam causa sequi possint propterea considerandum est primò, si adueniant sensim, non sunt ex veneno: si confertim, sunt. Et si adueniat sine causa vlla, sunt ex veneno plerunque: & si ex mala victus ratione, non est adeò suspicandum. Tertium, quod est potentius omnibus, cùm coniunguntur in coniuncta, est venenum: velut; si dysenteria cum spirandi difficultate, & vomitus cum liuore vnguium; & tumor linguæ, cum vrigine vrinæ. Et si sint se consequentia, non est indicium, difficultas intestinorum ex materia flaua post icterum, vel ex nigra post lienis tumorem; & difficultas intestinorum post diarrhœam, & tumor linguæ post strangulationem.

Singula igitur sic distinguemus: veneni signa sunt, primùm strangulatio cum ardore, vel cum sapore & odore graui: vomitus ostendens materiam veneni, vel vehementissimus post cibum, & qui ex vomitu non sedatur, cùm ante cibum nausea non teneretur, & ardor in ipso vomitu, cùm bilis nullum appareat signum. Linguæ inflatio, cum ariditate & siti, nulla præcedente destillatione. Dolor ventriculi cum siti & ardore, & qui exitu flatus non alleuiatur: & non est tendens, sed arrodens & pungens. Difficultas spirandi cum ardore, & sine destillatione. Difficultas intestinorum sine febre, & cum dolore magno, & in qua exit aqueus primò cruor, nec humor vllus, maximè biliosus: & cùm non sentitur caliditas in exitu, sed intus punctio manet: & cùm à lacte statim iuuatur. Et vrigo vrinæ cum sanguine, vel cum impedimento meiendi statim superueniente, nec tamen breui cessat, cordis palpitatio in non consueto, cum pulsu malo: & statim à cibo cum nausea: vel multo post, sed sine ea: & qui fit cum vnguium liuore aut sudore frigido, aut syncopi, est ex veneno. Et sudor frigidus cum ardore interiore sine febre, semper est certum signum veneni; & præsertim si adsit dolor vehementissimus in intestinis,

inteſtinis, vel nullus. Syncopis verò cùm non præceſſerint alia ſigna, non ex veneno, niſi ex odore vel aëre. Sed vbi ſyncopis aduenerit ſine febre ac dolore, eſt ſignum veneni. In eodem ordine eſt pulſus amiſſio cum imbecillitate maxima, aliter erit ex obſtructione. Et linguæ nigricies quantò magis per ſe fuerit, tātò magis ſignificat venenum. Et cùm facta fuerit ſenſim, & homo moleſtiam ſentit quaſi incerti generis, tunc ſignificat venenū temporaneū, & in eodem caſu eſt liuor vnguium magnus, qui in dies augetur, aut tendit ad nigriciem. Et cùm poſt vomitum ſequitur conuulſio aut diſtentio, & non adſunt ſigna repletionis magnæ, tunc eſt ſignum veneni. Et ſigna mala cuiuſque, ſunt ſigna illorum morborum poſita ab autoribus: & malum regimen in morbis, maximè exhibitio vini nigri præbet ſuſpicionem veneni ſæpe, & non eſt venenum. Alij etiam illitu argenti viui aut ſublimati ad curandam ſcabiem, vel luem Indicam, eodem modo decipiūtur, eadem enim fermè, quòd ad ſigna attinet, efficit illitum venenum, quæ & interius ſumptum.

CAPVT III.

De ſignis Venenorum & ſpecierum, & potentiæ illorum.

CAndida omnia venena, ſi ſplendorem habent, nec ſint perſpicua, calidiſſima ſunt: velut calx, argentum viuum deſtillatum, & quod vocant arſenicum. Quæ verò aut ſplendore carent, vt ceruſa & gypſum: aut perſpicua ſunt, licet ſplendida, vt nix, alabaſtrū, lapis ſpecularis, & vitrum (quanquam vitrum natura, ſed figura non occidat) frigida ſunt: hoc enim demonſtratum eſt à nobis in libro de Coloribus & gemmis. Nam primi generis terrea ſunt, & ignea, quia terra nō ſplendet, aquea autem perſpicua ſunt: ærea non ſunt venena, calidiſſima igitur ſunt. Quæ verò in ſecundo genere terrea, quæ in tertio etiam aquea: palàm igitur eſt, omnia talia eſſe frigida, quæ cum occidunt, aut ſubſtantiæ ratione id agunt, aut ob immoderantiam frigiditatis. Palàm igitur eſt, Galenum in his quæ à prioribus nō accepit, inuētione caruiſſe. Exiſtimauit enim colore tēperiem nō poſſe deprehendi: argumento ſumpto, quod alba quędam calidiſſima ſint, alia frigidiſſima, ſed non animaduertit, frigida eſſe vel perſpicua, vel non ſplendida: calida verò vtrunque expoſcere, & quod ſplendeant, & quòd non ſint perſpicua. De lapide autem ſpeculari, cuius materia tranſit in gypſum, Plinius diffusè egit: & agnouiſſe viſus eſt id genus, quod ſilici adnaſcitur in Bononienſi agro, nec aliud deſideratur niſi vſus, nam pulchra res & æterna ſui natura: verùm neq; ad feneſtras, neque ad ſpecula vtilis, quod ſcindatur facillimè in laminas tenuiſſimas, ideóque tum ob tenuitatem etiam ab aura frangitur, neque enim tanta latitudo cum tam tenui corpore diu perſiſtere poteſt. Diuiditur etiā ſiſſura recta, & ſecundum lineam admodum rectam frangitur abſq; vllo labore, dicas regula factum, quod caſu accidit. Perſpicuus eſt, non propriè ſpecularis, niſi à tergo aliquid opacum ponatur. Habeo ego plurima fruſta, quod craſſum eſt, ſatis durum eſt, multiſque corticibus conſtat. Vilis eſt ob immenſam copiam: & vt dixi, ignotum illius vſu. Si deradas, puluis adeò tenuis excidit, vt collyrij vice fungi poſſit, eſt enim omnino leuiſſimus, ac etiam candidus. Cum verò nullus puluis perſpicuus eſſe poſſit: nec mirum, ſi nec hic ipſe. Ipſe lapis in aqua merſus ſplendidior euadit, & magis perſpicuus, vt vitrum, multique lapides candidi, & ex alabaſtri genere omnes. Ratio eſt, quòd nitor nitori additur, & perſpicuitas adiuuat perſpicuitatem, & ſplendor ac lux penetrat in id quod iam perſpicuum eſt. Aqua autem natura ſua ſplendet, nitet & perſpicua eſt. Puluis qui ex eo deciditur, gypſum eſt, idque optimum: vt Plinius paulo pòſt teſtatur. Vt verò ſciamus cur ſplendeat lapis hic coactus, dum puluis eſt, candidus ſit: vt omnium quæ ſplendent, cryſtalli, vitri: intelligere oportet, cur nullus puluis poſſit eſſe perſpicuus. Pulueres enim albi, vt viſum eſt in libro de Coloribus & gemmis, ob aërem ſunt candidi: qui ſi plurimus in eis contineatur, non ſolum albi ſunt, ſed etiam lucent in nocte, velut nix & calx: quæ autem aërem ſolum ob puluerem recipiunt, id eſt inter illius partes, nocte neque lucent, neque alba videntur. Qui ergo pulueres non ſunt, ex materia perſpicua terrei ſunt: ob id neque perſpicui, cum in puluerem redacti ſunt, qui verò è cryſtallo, vitro, lapide ſpeculari, ſale purgato, perſpicui ſunt: quoniam aquea cōgelata ſubſtantia conſtant, vt in glacie videmus, quæ eſt aqua coacta, at cum in puluerem vertūtur, plurimo adueniente aëre dealbantur neceſſariò: at nullū album poteſt eſſe perſpicuum, vt ibi eſt demonſtratum.

Ex odore autem, qui grauis eſt, venenum oſtēdit, quod putrefacit ac cogit: velut opiū, mādragora, ſolanum, apollinaris, cicuta: omnium enim acutus eſt odor, tum grauis ac fœdus, non tamen valde fœtet. Quæ verò putridum exhalant odorem, deteriora ſunt, corrumpunt enim non ſolùm ſpiritus, ſed & humores: & ex genere ſunt contagioſorum. Quæ verò odore ſuffocant, lethaliſſima ſunt, & quæ pernecare ſtatim poſſint, naturæ humanæ aduerſiſſima, nec tutum fuerit talia experiri, vt nec quæ plurimum aërem & prauum ſpirant odorem, talia enim calida ſunt, ac putrefaciunt: corrumpúntque non ſolùm ſpiritus & humores, ſed etiam membra. At verò quæ odore carent, omnino frigida ſunt: vt ceruſa, gypſum, gypſo enim refert Plinius extinctum C. Proculeium Auguſti familiarem, cuius hiſtoria legitur. Similiter & caſu corrupta ſunt: & ex contagioſorum genere, quæ admota naribus vomitum mouent.

Sapores autem acres, non fœtidi, caliditatis indicia ſunt: fœtidi autem, etiam putredinis: at amari & horribiles, ac quaſi incerti, putrefacientium venenorum ſunt indicia, & fel quidem viperæ acuti & amariſſimi ſaporis. Et vt quædam ſunt venena guſtu iucunda, velut ſuperius de Colchico diximus ita multa ſunt dulcia, velut aconitum: quod erat, vt dicit Dioſcorides, dulce, atque

aſtringentis

astringentis saporis. Doricnium quoque lactis refert imaginem, vt ille refert. Mel autem Heracleoticum, dulce est, sed & alienum refert saporem; at poma mandragoræ & ipsa dulcia sunt, odorisque iucundi; velut Sardonicum apium, reliquo apio non tam simile forma est, quam etiam gustu atque odore. Pharicum autem, de quo etiam diximus, sapore & odore non iniucundum fuit, nempe simile agresti (vt refert Dioscorides) nardo: vt videatur natura nos voluisse etiam fallere, nedum vim inferre.

Licet & ex forma, quæcunque dura sunt valde & in aciem præacutam finiunt, loco veneni habenda sunt; vt adamas & vitrum. Sed vitrum magis, quoniam maiora & longiora habet frusta & schidia: ita & crystallus, aliæque gemmæ. Terrea, vt gypsum, splendore ac stridore sub dentibus deprehenduntur, tum pondere: & quòd difficulter primùm è ventriculo excernitur, & tardè, & laborem illi infert & frigus; nam frigidum venenum & nos esse concedimus, quodcunque terreum, saporis expers, sed non vt mandragora, vt opium, vt hyoscyamus. Ergo his quinque notis gypsum, quod difficillimum est, deprehenditur: quæ fermè & in silice trito, & marmore, & vitro animaduertenda sunt; sed gypsum vt efficit candidius, ita lucidas aliquas retinet partes, silex efficit nigrum. Pondus ergo & in his, & stridor, & quod non facile deiicitur, & ventriculum refrigerat; sed & nigricies aut splendor necessariò adsunt; nam quæ valde candida sunt, vt demonstratum est, vbi lumen transmiserint, nitent aliquantulum. Dices, cerusa non huiusmodi, sed grauis admodum, & dentes dealbat manifestè. Diligentem & accuratum esse oportet huiusmodi, cum de vita agatur. Similiter si conieceris loco mora vitium aliquod contraxisse putredinis: & maximè si tu natura talia sint, velut dictum est de fungis, cucumeribus, peponibus & melopeponibus. Sunt qui tubera falsò adnumerent, neq; enim à corruptis, modò odor & sapor ferri possit, magni mali quicquam succedere vidi, multo minus è recentibus & integris. Ergo in carnibus & medullis maximè putredinem vereberis. Sed quid si quis viperæ carnes casu vel dolo iuri incoxerit cum aliis carnibus? primùm quidem, cum fugere oporteat sapores odoresq; tetros, in omnibus, tum maximè in iuribus, vino, aqua, lacte, quod eorum quantitas magna soleat sumi: tum verò quod in iure ob suauitatem, in lacte ob dulcedinem, in vino ob iucunditatem latêre soleant. Itaq, vbi primùm aliquid sūpseris, ex iure illo, nausea excitatur; neque fieri potest vt si parum coquatur sanguinis, & virus vestigium non appareat: sin autem multum, sapor horridus, & odor quidam insuauis; cum ergo vel minimū vestigium senseris, abstinere oportet. Nec, vt dixi, credas Galeno, quod huiusmodi sumpta per os venenum non sint, sed non adeò acre; quia non pars illorum peior incocta est, dentes, os, fel. Fel quidem amaritudinem excitat intolerandam, os & dentes primùm se forma produnt, deinde coctione vim amittunt, & parua quantitas in multo iure dissipatur. At magis hæc venena esse etiam intus quàm extrà, ostendit experimentum, cum ex carnibus innoxiarum viperarum (si modo viperæ sunt quæ in aqua degunt, & veneno carent) homines depilantur, & glabri euadunt. Summa igitur diligentia cauendum est, ne carnes aut pisces, sed hos minus: deterrinæ autem sunt cochleæ, & ranæ magis morticimæ, ni coquantur cum cibis, nedum vt in cibo sumantur. Accidit enim illis idem quod de cucumeribus Galenus dicebat, secundo de Alimentis: vt etsi tum non occidant, imò ne obesse videantur, habitum tamen corrumpant: & ad vnam duarum, vt dixi, principalium affectionum deducant, scilicet albam pituitam vel nigram, & morbum regium, flauum aut nigrum, quæ sunt matres omnium aliorum morborum.

Ex operationibus vero distingues: quæcunque sumpta exurunt linguam & ventriculum, calidissima sunt: quæ vero astringunt guttur, venena mala & perniciosa, qualia napellus, & quæ putrefaciunt. Quæ nauseam mouent, putrefaciunt, aut è metallicorum genere sunt, omnis enim metallicus puluis vomitum commouet, aut saltem excitat nauseam: quæ autem dolores in ventriculo sunt è genere erodentium & elaboratorum, ideóque pessima plerunque esse solent. Quæ linguam & dentes dealbant, frigida, & ex metallicorum genere. Quæ malum odorem faciunt oris, corrupta & putrida, & perniciosa valde: quæ odorem referunt, ex his sunt quæ stuporem inducunt; vt opium, apollinaris, mandragora. Quæ regium morbum, etiam in mensa quandoque præsentanea sunt. Quæ cordis palpitationem, proprietate & antipathia aduersantur, ideóque statim occidunt. Eadem fermè de extrinsecus aduenientibus.

CAPVT IV.

Signa morsus & ictus venenati, vbi de cane rabido.

ICtuum, morsus, vulnerum venenatorum eadem pene sunt indicia, nisi quod vulnera non se produnt, nisi propriis signis. Primùm igitur inspicere oportet, an vlceris vestigium adsit, & an sentiatur punctio intus cum quadam distentione, tum liuor labiorū & loci. Et si tumor durus, rubens, & inflammatio; aut si cum his inflammationis loco frigus sentiatur, & horror, & labium friget & tremit, & sequitur vomitus, & mutatio coloris totius corporis, & molestia quædam intus, omnia hæc punctionis venenosæ signa sunt. Sed si accidat palpitatio cordis & syncopis præter hæc, signum est perniciosissimi veneni. Et si animal sit ex genere serpentiū, aut eorum quæ ex ouis propagantur insectorum, quodcunque contingat symptoma maius quàm pro natura vulneris, animal ipsum indicat esse venenatum. Et nullū animal pedibus duobus aut quatuor præditum, hucusque in nostro orbe inuentum est, quod morsu lethum afferat, nec vllum animal ex putredine gentium, & maximè quod paruum sit, aut quod serpenti aut ranæ terrestri non assimi

assimiletur. Et iure quidem: esset enim vita humana, quæ secus miserrima est, etiam longè miserior, sed neque vllius, quòd sciam, piscis: aculei tamen pastinacæ & draconis, & aranei & leporis marini caro venenata sunt. Et si ex morsu vel ictu animalis natura venenosi aut dubij vulnus virescit, statim animal est venenatum. Quòd si animal tale non sit venenato cibo vlum, constat aut rabie efferatum esse. Sus enim cum bufones edat, & lucius piscis & vulpes, si dum in ventriculo adhuc cibus ille est, aliquem momorderint, lethale venenum vulneri inferunt. Idem de ciconia & pauone. Et spuma ex ore profluens, veneni indicium est, & perniciosi, vt suprà vidimus.

Porrò signa morsus canis aut alterius animalis rabidi, sumũtur ex tribus: ex cane ipso, qui vulnus intulit: ex qualitate vulneris, & symptomatibus. Signa canis rabidi (per quæ intelligemus de vulpe, lupo, mustela, mulo, equo, cercopytheco) sumuntur ex natura, ratione victus & actionib. Natura quidẽ, hirsuti, nõ magni, qui parum latrant, senescentes, colore ferrugineo & varij, qui quasi obliquè ambulant, pilo crasso, & in dorso è regione pedum anteriorum hispido, ac quasi diuulso, qui parum blandiuntur, & paucis facilè corripiũtur: & si è genere sint canum rabidorum, & si caput est macilentum & quadratum, & in motibus præceps, nec libenter ingreditur aquas. Contrà blandi, pingues, tenui, molli, longo & flexo pilo, senes, iuuenculiue, qui in aquis sponte proluunt, albi vel rubri: vel si dentibus, dum lactarent, primus caudæ nodus præcisus sit, rarò admodum, vel nunquam rabie corripiuntur, victus ratione, ex longa fame aut siti, aut eduliis calidis aut putridis, ex aquis corruptis: & in magnis caloribus per æstatem fit rabidus, & etiam succedente autumno: & in magnis frigoribus per hyemem, & succedente vere: & cum prouocatur ad iram assiduè: & cum fit scabiosus, inde sanatur, non mutato malo victu. Et ideo venatici canes maximè corripiuntur rabie, ob hoc, & quoniam in vinculis detinentur. Ex actionibus, cũ iam corripiuntur, primùm leuiter abhorrent aquam, postmodum etiam omnem cibũ & aquam fugiunt: pòst demittunt caudam, inde aggrediuntur externos, & mordent, & alios canes: pòst discedunt è domo, & obliquè feruntur currentes, & mordent omnes obuios, præter dominum: & tunc spuma iuxta os abundat, nec obseruant viam aliquam. Et præcipuum signum illorum est, nullam edere vocem, etiamsi grauiter percutiantur. Et eius oculi rubri sunt, & toruè inspicit: & linguam exerit, os apertum, materia mucosa è naribus fluit, & contorquetur in latus quasi esset lignum obliquum, manétque in ea forma, nec quiescit, & aures demittit. Et si modò latret, vox eius est rauca. Et canes fugiunt ab eo: sed si euadere non possint, blandiuntur, donec euadant. Et sunt sexdecim signa.

A vulnere imbuatur sorde illa panis, & cani offeratur: si rabidus est, quamuis famelicus, non gustat illum. Et si nucis ponticæ nucleus supponatur per diem naturalem, inde offeratur gallinæ, non comedit: quòd si per os eius iniicias, moritur. Ex his autem symptomatibus quæ sequuntur, vigilat, tristatur sine causa, videt somnia mala: apparent nonnunquam formæ canum, præcipuè patienti, in vrina. Et fugit lumen, & societatem, & terretur sine causa, & vox eius est rauca, & extrema quasi conuelluntur: & sitit, & lingua est arida, & patitur inquietem magnam, & rubet facies. Cum verò iam corripitur, odit aquam vel tanquam fœdam, & quæ ei nauseam commouet: vel quia imaginem canis mordentis in ea videt, inde etiam cibum omnem: pòst latrat, & mordet. Inde strangulatur, syncopi arripitur, frigidum sudat, ac moritur. Et si à theriacis & auxiliis sanguinem mingit, optimum est signum, & euadit. Et rarius in rabiem deueniunt, ex quorum vulnere multum sanguinis fluxerit, nam veneni magnam partem cum sanguine fluere, est necessarium.

CAPVT V.

Signa animalium venenatorum.

ET venenata quidem animalia sunt vel ex genere noto vt vipera, armenus: aut ignoto, vt quæ ex putredine generantur. Constat enim infinita esse vermium genera: quorum quædam sunt venenata, vt vermes qui in ruta generantur: & quædam non, vt qui ex fimo, & sub terra vermes geniti. Et quædam sunt ex notis, sed natura non venenatis, sed casu, vt in præcedenti capite, cane, lupo, vulpe, mustela, equo, mulo. Et Italia nõ est ferax generum, sunt autem præcipua tria: phalãgium, scorpio, & aspis. Proprium aspidis est, quòd cum coniuge viuat, diligúntque se adeò inuicem, vt, si Plinio credendum sit, alter alterius necem persequatur etiam in ciuitates & conuentus hominum. Oculi huic animali à lateribus sunt, vt ægrè prospicere possit: præsertim, quòd parum videat, sed auditu præstat, quocirca mirum illud quòd referant, cum excantatur, aurem vnam terræ affigere, alteram cauda occludere, ita miraculum ex miraculo confingunt. Quis enim credat verbis excantari serpentem, qui procul absit, cum præsens etiam nihil intelligat, sed fugiat, aut vlcisci conetur? Et nos cogimur nugas narrare. Sed breuis est: & apice caudæ, quasi vngue: dentes interius habet inflexos, vt cibum continere possit: sed duos habet prælongos exterius prominentes, cauos, quibus virus illud eiaculatur, vt hominem intra tres horas plerunque, nonnunquam etiam celerius conficiat. Colos cineritius multus. Et alij alia sunt longitudine, velut & species: dipsas, cenchris, hæmorrhois, prester, sæps, hypnalis: atque aliæ quæ à Solino narrantur. Vario modo perimunt: vnde & nomẽ celebrant, hypnalis morte Cleopatræ reginæ Ægyptiorum, quæ somno interimit: dipsas, siti: hæmorrhois, quòd morsis vndequaque fluat sanguis: cenchris à similitudine morsus, vt milium: cerastes, qui latet in puluere insidiosus. & dryinus, quasi quercinus. Meminit & Olaus Magnus in historia

historia Getarum, & descriptione Borealis regionis: quo fit, vt autores nomine aspidis non vnum genus serpentis, sed omnia fermè exitialia comprehendisse videantur: sub vipera autem mitiora. Illud vtinam obseruassent, an aspis è viperarum sit genere: id est, vt ex ouo in ventre concepto fœtum vitalē excludat, quod illi proprium est Princeps serpentum vnum facit genus aspidum solum, octauo de Historia animalium cuius morsui inquit non est auxilium: quod etiam magis est præsentaneum, eo quo vescitur improbis cibis: quod omnibus generale est morsibus adeo vt Ludouicus Vertomanus in sua Historia referat, tyrannum quendam, qui cum veneno vesci solitus esset, cum vellet noxios occidere, mandebat nescio quid inde spuebat in damnatum: quo sputo ille breui conficiebatur. Refert ergo Aristoteles, aspides propriè in Africa inueniri. Ex eorum corporibus venenum illud (quod tum notissimum fuisse credendum est) exitiale confici, quod corpora putrefaceret. Ita vt sentiat caloris ingentis hoc animal esse: nonnunquam tamen, vt dixi, in Italia inuenitur, furit caniculæ diebus, cum & canes in rabiem feruntur. Et sibilus indicium est in serpentibus, toruusque aspectus, & incessus cum impetu erecto capite, indicia sunt magni veneni.

Proximus, sed longè dispar forma, vehementia veneni est scorpius: qui & ipse rarò in Italia exitialis est, deterior regione & tempore calido ac squalido, vt reliqua omnia venenata. Et qui nodos septem habet in cauda: nam plerisque tantum sex. Feruntur aliquando per aëra flatibus, nescio an vlli penniferi. At in aculeo ictus uis, referuntque fundi candidum venenum. Notissimum animal, & quod pereat raphano, reuiuiscat elleboro albo, tradidit Plinius rursum: Sicut aspides torpescere halicacabi radice mirum in modum, velut ruta, maximè aceto aspersa omnia venenatorum genera. Et si imponatur, languescunt; vnde fraus circulatorum.

Phalangium aranei genus exitiale quod Arabes rutelam, nostri tarantulam vocant: Plinius breuiter eum describit, paruum, acutum, varium, assultim ingrediens; hoc somnum profundum excitat, & vocatur Rutela vespalis, id est, vespæ similis, vt habetur à Principe sexta Quarti. Sed Rasis distinxit rutelam vespalem à tarantula, cuius morsus interficit breui. Et fiunt symptomata ex eius morsu pessima: dolor ventriculi, retentio fecum, stranguria, frigus, tremor, vigiliæ, lachrymæ, regius morbus, vomitus, & secessus aquosi, sudor frigidus, genitalium inflatio, iuncturarum contractio similis conuulsioni. Et mors statim post hæc, & à principio breui. Et quod mirum est, sicut de cane rabido diximus, in excrementis vtrisque apparet simile telæ aranearum. Sed vt dixi, ex ratione etiam curandi apparet temporibus nostris, quod tarantula carum inducit; venenata autem ignota ex colore dignoscuntur, & forma; nam serpentium habentium oculos, nullum est tutum. Et cum motus est cum impetu, & magnitudo, quanto minor in perfecto animali; & pellem habente duram, eò deterior. Et similiter odor spiritus, spuma & motus incerti, sunt signa veneni ex casu.

CAPVT VI.

Signa vulnerum venenatorum.

VT vulnera non latêre possunt: ita signa, venenata quòd sint, cognoscere difficillimum est. Magnum huius argumentum est, doloris vehementia; vnde Galenus sexto in sextum Epidemiorum inquit: Dolores ex venenis maligni, liuor præterea labiorum vulneris, & putredo & odor grauis, propria etiam indicium præbent. Et si exugantur, iuuantur plus quàm ex medicamentis: & anxietas, & cordis palpitatio, sunt ex eis quæ docent vulneri venenum inditum esse, & telum venenatum. Vulgatum fama est, telo exposito aëri sub diuo, aut ense, quo quis percussus est, vulneratum torqueri grauiter: tanquam non satis sit, potuisse lædi nobis videntibus, aut saltem præsentibus. Et contrà esse vnguentum, quo si telum aut ensis, cum quibus vulnus illatum est, illinatur, non secus leuari ægrum, quàm si ipsi vulneri salutare imponatur medicamentum, & vt fidem faciant, rei descriptionem etiam addunt; constat autem thure, croco, myrrha, bdellio, moscho, humana pinguedine, aut saltem osse, sarcocola, aloë, centaurio, seu eius succo, lachryma abietis seu laricis, gummi eleni, styrace, pæoniæ radice, panacis succo, pice liquida, iride Illyrica, verbena, betonica, cocco, brassica rubra, ozimo, vlmi foliis, lachryma sycomori, sorde balnei, vino, melle, sale; nec telum aut ensem detersisse oportet. Sunt qui dicant, quatuordecim tantum constare medicamentis. Itaque hæc ad signa potius quàm curationem pertinent, cum etiam absentem afficere liceat.

Est etiam genus veneni, ferrum desquammatum & rude: & si ferrum sagittæ erui nequeat; omnia enim ad non consuetam curandi rationem pertinent, illa siquidem intus relicta, dolores excitat intolerandos; quamobrem & abscessus & vigilias efficit. Dignoscuntur huiusmodi ex doloris acerbitate, & caro fit liuida. Præterea si sagitta extrahi nequit, aut duriori corpori affixa est, aut alata est. Extrahi posse referunt, duobus indicibus digitis apprehensa illa, cum forcipibus ferreis non cedat: & si cesserit maximo cum dolore, hoc modo nullo prorsus. Dubitandum igitur, an verum, & an liceat. Quæ sympathia fiunt, non verborum vi, in dæmonas referre præiudicium est. Nam si herculeo lapide, carne renarum, radice arundinis, resina laricis, lacertis, limacibus, narcisso, diptamo, siluro pisce, bulbo, aristolochia rotunda, sinapi, conficitur emplastrum, quod sagittas reliquaque extrahat; cur non eadem vis hominis digitis inesse potest? vt qui sub quouis temperamento, & substantiæ similitudine esse

possit, vt demonstratum est à nobis in Naturalibus? At emplastrum vt ad actum deducatur, spacio aliquot horarum indiget, nec motum habet: at digiti hominis actu vim suam retinent, cum partes sint viuentis: & motum præterea habent coniunctum, vnde statim dexteritatis etiam auxilio telum vel sagittam prorsus sine dolore eruere possunt, hoc autem vni, non alij, & sine fraude aut conceptis verbis concessa esse oportet. Vt contra quibusdam chirurgicis manus sunt pro napelli aut aconiti radice, qui quotquot curauerint, inficiunt quasi lethali veneno, perduntque, contrà aliis, etsi non ad extractionem telorum sufficiant, admodùm salutares.

Quod autem venenum per vulnus inditũ est, maiorem longè vim obtinet quàm epotum, modò venenum sit, multiplici ratione adeò vt exigua quantitas in telo sufficiat exhibita, in potu eadem quantitas ne noceat quidem vt sentiatur. Primùm, quia quod in vulnere est, iam in ægri corpore est, quod languet dolore, vulnere, sanguinis effluxione, abscessu aliquo: præterea timore, tristitia, ira, affectus est animus, horum nullum inest ei qui bibit, præsertim cum ignoret. Ob id medici cauere debent, vt quanquam auxilia exhibeant ad venena, ne ægro id significent, nisi magna necessitas cogat. Præterea venenum illud in ventriculo coquitur, cibis temperatur, iterum coquitur in iecore, retinetur societate reliqui alimenti ita debilitatum & imminutum, cum pars permeat ad intestina, cum fecibus ad cor peruenit: in vulnere statim per eleuationem assiduam alternatã, nec medio horæ spacio ad cor permeat. Indicio sunt vulnerata animalia, quæ statim concidunt, nam si post duos aut tres dies conficerentur, quis esset vsus talium medicamentorum? Præterea venenũ in ventriculo diuiditur propter amplitudinem spacij, colligitur autem in venis vel arteriis: quamobrem vt longè efficacius sit oportet. Multum autem refert diuersitas corporum in hoc, velut diuersitas inter hominem & ceruum, ceruo in telo elleborus est venenum, ob siccitatis immoderantiam: homini non ita. Sed & venena quæ ad neruos præreptant, efficaciora multo sunt ex vulnere, quàm ebibita: velut canis rabidi virus. Parati ergo ex vulnere venenato magnæ noxæ sunt, qui plenum habent corpus prauis humoribus tumidi, imbecillia habentes membra principalia: cum locus minimè carnosus, sed in articulis, & iuxta capita musculorum, cum paucus fluxerit sanguit, & vulnus profundum, vitiatur autem etiam in feris, venenato vulnere occisis, tota caro circa vulnus: etiamsi venenum illud homini venenum non sit.

CAPVT VII.

Signa affectorum veneficio, & fascinatorum.

FAscini indicia sunt, color malus, oculi tristes, & demissi cum lachrymis, aut nimiũ sicci, suspiria, cor triste, vigilię insomnia mala, macies in toto corpore. Et hyacinthus rubens, & coralius, in fascino impallescunt, nitorémque amittunt. Et si annulum digito immiseris ex asini vngula, fitque latior post aliquot dies, fascino vel veneficio affectus est.

Præstigiati vana loquuntur, vaniora imaginantur, extra mentem sunt, oculos habent lucidos: &, vt cogitantium intentè, vigilant, macent & gracilescunt in dies, floridus calor euanescit.

Deuotos curæ magnæ exagitant, semperque timore & audacia aguntur, tristes & iracundi, consilij inopes. Deos aspernantur, & superstitione tamen laborant, nihil infelicius hoc hominum genere, quod etiam nocturnis terroribus agitari solet, in omnibus rebus suæ miseriæ imaginem atq; experimentum vident: crudeles, auari, sibiipsis parum fidentes, odiosi etiã suis. Horum plerosque, tametsi Epicureos, laruæ tamen & monstra nocturna exagitant: id fit seu per atrum humorem concepto cacodæmone, seu per deuotionem eiecta è sede mente ac ratione.

Excantati sunt, quos multi dæmonio laborare credunt: quanquam non negarim aliquos dæmonio laborare: Sunt qui narrent mirabilia, & nomina dæmonum referant. Et de scientiis disputant, & linguis loquuntur, quas nunquam didicerunt. Ex hoc genere sunt, qui pactis certis dæmonibus se deuouerunt: & videntur conuiuia celebrare. Horum intuitus toruus: hanc dæmonum adorationem magni faciunt, ac quasi mussant, seu ob metum legum, seu venerationem, seu vanitatem. Veneficio etiam contabescunt quidam: & quale sit, & in quo differat à fascino, superius dictum est: commune tamen vtrique est, vt dixi, tabescere. Vnde si miexim annulo incluseris, excidatque annulus sponte ex digito, veneficium est: sed si digiti fiant crassiores, & boni habitus, fascinatio non est, sed timor solùm.

Porrò omnibus commune est mentiri: atque hæc omnia in mendacio & errore posita sunt. Quidam verè mentiuntur, quidam falso vera se dicere existimant, fascinatis solùm morbus est in corpore, ab initio cum processerit, etiam ad animam vsque præreptat. Atque eadem ex morbis contingunt. Sed si ex causa exteriore, quasi repentè in hæc mala decidunt: sin autem ex morbo sensim, cumque statim & sine causa mores in deterius mutantur, veneficij indicium est. Aliàs sæpè docuimus, creditum à Cæsonia id factum in Caligula esse, non tam dolo quàm necessitate, cum in cunctos quantò essent

essent chariores, desæuiret acerbius: id ergo excogitatum pro tutela. Itaque & philtra ostendunt amoris maiora incendia, velut in M. Antonio erga Cleopatram: & nostra ætate creditur in Solimano Turcarum principe, ab vxore vocata Rubra. Sed frigidos declarat euentus. At qui natura sunt tales, ad nullas arrigunt: qui casu, non ad vllam, præter vnam: qui maleficio, ad omnes, præter vnam. Nam maleficium prohibet, ne ad illā possit accedere, sicut metus, & cogitatio & abominatio, vix autē maleficio vni patebit aditus: quia si antea non poterat, maleficio potens fieri non potest, neque ad illam. Frigidis quibusdam penis non arrigitur; quibusdā arrigitur: sed cum tractatur, paululum elanguescit: aliis vsque ad opus perdurat sed immitti non potest, præsertim si magnus sit, arcta vulua: aliis, quod raro contingit, semen non effluit: pluribus, antequam immittatur, effluit. Contingit hic affectus maximè his qui ingenio plurimum valent, studiosis literarum, pictoribus & sculptoribus egregiis: & qui plurimo tempore à concubitu abstinuere. Qui autem à gonorrhea proficiscitur, aut illi coniunctus est, morbus est, non veneficium. Magna res est concubitus, quod ad conseruationem generis sit: ideóque multis modis à natura illius appetitus ornatus. Et vbi finis nullus est ad metam, ibi nec est inuenire terminum voluptatis. Et in concubitu ipso voluptas, est in illecebris, dū exercetur. Est, dum absoluitur: est in meditatione, est in memoria. Et dolor & voluptas in patiente delectant, seu pudeat, seu vltrò se offerat, paria fermè sunt. Ipsa forma, quæstus, modus, tētigo, seminis effusio, omnia ex æquo iucunda; iuuat occurrentem vltro videre, iuuat occursum declinantem, iuuat è rimula aspicere: vbique est quod præferas; nudam, ornatam, semicomptam, omnia libidinis stimulos accendunt. Si in domo sit, gaudes commodo, gaudes ludis: si extra, gaudes furto. Si humilis sit conditionis, quod omnia tibi liceant: si nobilis, quòd diligaris ab illa. Si publica sit res, quod cūcti tuæ felicitatis participes sint: si occulta, quòd plus habeas quàm existiment. Nil mirū est igitur, si ob hoc ipsum maria terræque perturbentur: & in ipso tot fascini, philtra, veneficia, tot affectus, & corporis atque animæ passiones sint constitutæ.

CAPVT VIII.

Signa latitantis in rebus veneni, aut veneficij.

HÆc eadem sunt sex signa, quæ superius dicta sunt: natura, coniectura, experimentum, color, sapor & odor. Et natura quidem deprehensi sunt in medicinis homines admiscuisse venenum, quia arsenicum descenderat. Et ego quidem interrogatus sum aliquando à principe, qui nunc obiit, an venenum vllum posset vino admisceri? & ego dixi, me nescire, & ipse dixit ridens, quòd adamas non poterat admisceri illi. Et ego transiui in aliud propositum: ipse tamen plurima nouerat in hac causa, sed credo tentasse illum me. Ergo, vt ad rem redeam, arsenicum descendit in his quæ bibuntur ad imum, & candidum est; idem agit sublimatum, quod vocant argentum viuum, & album est, & lucet: sed soluitur. Indicium est ergo à pondere etiam, & à gustu. Ita à gustu & odore rubetæ & salamandræ & viperæ etiam vino mersæ se produnt. Et in huiusmodi venenis pinguibus neque color neque claritas constat: & telam splendidam, varij coloris, cum vel modicum quieuerint, in superficie obducunt: vt deprehendere talia facile sit, nisi ignauis, & ad omnia conniuentibus, adeò vt sublimato argento nil deterius sit. Sed & illud quantum amittit de colore, eo acriorem succum reddit, cui immistus est: ideò ab acribus valde cauendum, & in mensis principum maiora mala, latitante veneno in aromatum abundantia.

Coniectura grauis est omnis animalis, quod sponte periit, caro: aut enim repentè mortuum est, atque id nisi à vitro necatum; sed & sic contabescit, veneno periisse suspicandum est, ideóque perniciosum edere. Narrat enim Amatus, filiam Aribæ tabefactam ad mortem, quòd carnem gustasset gallinæ arsenico enectæ. Longè ergo tutius eduntur carnes occisi telo animalis, licet infecto, quàm intus sumpto. Quanquam & sic enecti, vulneris carnem latè præscindi antea suaserim, nec sanguinem degustari: at verò si longo morbo periit animal, contabuisse & semiputrem carnem esse necesse est. Quid ergo boni inesse potest? imò quid tutum? Ideo statuit, antiquitas, & rectè: non solum abstinendum ab huiusmodi animalibus, quæ sine manifesta causa periêre, sed etiam occisorum spectanda viscera, ideò non solùm quadrupedum, sed etiam pullorum exta inspiciebant: & cum iecur totius corporis hac in parte, quæ ad sanitatem & morbum attinet, fons esset, illud præcipuè inspiciebant. Sed cum vilesceret hoc negocium, & opinionem nimiæ molliciei apud plebem ipsorum potentium etiam vsque ad seditionis periculum pareret, velo religionis obtenderunt, dicentes etiam futura prædici ex hoc posse. Quod seu dæmoniorum auxilio, seu casu contigerit, fidem habuit multis ex euentibus: quanquam & in pluribus, velut & in aliis fucus subest, fefellerit. Adiuuarunt rem edictis cum pœna, religionis autoritate, dolis, ambiguis responsis, rumoribus, ita difficile fuit falsa deprehendere, mansit tamen malus fructus superstitio, siquidem aruspicium & obseruatio iecinoris, ab optima planta, scilicet carnium animalium salubritate aut morbo, ortus. Est aliud coniecturæ genus, cùm, vt dixi, optima & multo aromate condita, ac saccaro, in mensa, & sub fine conuiuij, cum iam saporis cognitio in lingua ob ciborum multitudinem ac varietatem obtusa est, tibi offeruntur, præcipuè speciatim. Itaque ferculam ex optimo orichalco Germanico, quod vt aurum splendet, habeto sociatam

gladiis

gladiis auratis: vt lateat quantum fieri potest, cautio: atque attinge offam interim quasi oblitus, aut audiendo, aut sermoni operam dabis; namque interim rubiginem contrahet. Quòd si eueniat, noli tentare fortunam secundò, sed totus sermoni incumbens, ac ex industria incalescens finito, nil degustando, conuiuium absolui: tum eum qui apposuit, obseruato. Reliqua extra hanc artem. Experimento propè alio, muscas, si quæ sunt, obseruato: & ab eisdem abstine, quibus & illæ: leue est, sed tamen aliquibus profuit, vt referunt. Cerasti dicunt quatuor adesse cornicula, certum est vngulam quarundam aspidum caudæ inesse, quæ inclusa auro pro gemma, creditur sudore prodere venenum. Creditum est de myexi, de monocerotis cornu. Vas è porcellana, quam dixi esse myrrhinum antiquorum, vel etiam ex electro natiuo, non facticio, vt superius dixi. Sed hæc omnia aliquid sunt: generaliter tamen vera esse nequeunt. Color sanè plurimorum ex his venenorum præsentia vitiatur: atque vtinam non etiam ex aliis. Esset enim quorundam certum argumentum. Debes præterea facies inspicere inferentium; dici enim solet:

At quàm difficile est crimen non prodere vultu.

Obserua insolitas blanditias & sermones incertos, nec cohærentes, atque abstine: tum verò & mutuos aspectus, nutus, nictationes administros, & in cibis ipsis colorum varietatem. Varia hæc videbuntur quibusdam, sed in magnis sceleribus difficile est omnino se continere: Et exigua inuersione omnia pereunt.

CAPVT IX.

Signa morborum pestilentium.

Signa autem febris pestilentis cuiusque propria ac generalia sunt tria. Primum est, fœtor exeuntium intolerandus, quia resecantur ex re putrida, vt dictum est: & hoc in calidis morbis: in frigidis autem dum egeruntur solùm, & sunt pingues, sanguineæ & nigræ. Secundum est, quòd sit quieta exterius, cum sæuissimis tamen symptomatibus, & cum pernicie plurimorum, causæ iam dictæ sunt. Tertium, quod maximè pertinet ad contagium: vt scias primum distinguere genus à secundo, id est quod fit ex consuetudine solum, ab eo quod fit ex aëre, quod est, cum videris post vnius mortem alterum ægrotare, atque deinceps inter familiares, & eos qui visitauerunt, in alios verò distantes non: tunc est ex contagio primi generis, similiter, si adsint bubones, tertium est, si mors sit valde præceps, ita quod videantur bene se habere, & læti sedent in lecto: inde intra duas vel tres horas moriuntur, & vnumquodque eorum est certum signum pestis contractæ ex tactu. Per contrarium singulorum ostenditur, quid sit morbus communis ex aëre: scilicet si semper crescat, si sit sine bubonibus, in locis glandosis, & inuadat in pluribus locis diuersis simul, & etiam qui inter se non conuenerint. Sed huius signa sic Galenus tradidit: Color corporis inæqualis, partim vt in erysipelate, partim vt in herpete, spiritus fœtens, calor exterius circa pectus. Dico non magnus, sed mordax: qualis in hecticis, quem neque ipsi sentiunt: & tamen non possunt ferre vestes, neque integumenta vlla, hoc enim in sexto Epidemiorum docuit. Vrinæ autem sanorum vrinis similes, aut sine contentis aut turbidæ: aut cum contento colore simili telæ araneæ, ac in modum cumuli lanæ coactæ. A balneo etiam sitiunt non parùm, cibumque respuunt: cùm reliqui ægri soleant ab illo minus laborare siti, & cibum appetere: tum verò oculos habent flammeos, & calidos. Pulsus plerunque sano similis. Fernelius autem dicit expertum esse, quod & nos experti sumus, immoderatam vigiliam atque perennem. Nostro autem tempore maculæ per totum corpus, maximè in dorsi parte superiore, & humeris, & quandoque circa renes vestigiis morsus pulicum similes apparêre solent, atque hæ rubræ, purpureæ, nigræ, fuscæ: sed omnium pessimæ nigræ. vidi citreas, alij referunt etiam virides se vidisse.

Et præter pestilentem febrē puram sunt innumeri alij morbi, qui communes sunt, & lethales, maximeque dicti. A membris pectoris peripneumoniæ morbi laterales, sanguinis sputa, febres sudorificæ, vt in Anglia dictū est à cerebro, cynanche seu anginę, phrenitides insaniæ: à iecore morbi regij, atque dysenteriæ, tum carbunculi praui. Omnium horum præter propria signa vniuscuiusque morbi quandoque communia quæ sunt multitudo languentium, & mors maioris partis, & propria etiam signa pestilentis febris iam dicta. adest quartum genus signorum, proprium vnicuique generi, ideoque definiri non potest. Nam in Anglico sudore adest punctio non grauis, in quadam parte corporis non determinata. Sic in peste illa MCCCXLVI. præter bubones aderat sputum sanguinis: & in ea Constantinopoli, cædi ab alio: & genera interitus propria, atque similia. Cum ergo vltra morbi propria signa signum aliud adest, quod omnibus conuenit, ac si esset pathognomicum, tunc morbus est pestilens. verùm certò scitur, cum ad mortem tendunt patientes: aliter erit epidemius, ex intentione Hippocratis. nam ego pestilentem dicam ex corruptione aeris aut aquæ, licet non tanta sit vt interimat languentes. quo in genere collocauit Princeps variolas & morbillos, cum peste. Signa autem communia illorum atque illarum sunt, efferuescentis sanguinis, velut spirandi difficultas, rubor faciei & oculorum, dolor capitis cum grauedine, tussis, febris valida, dolor dorsi, oscitatio & pandiculatio, & tremor pedis, dolor in pectore vocis raucedo, lachrymæ, inquies, & æstus magnus. Et signa lethalia sunt, cum aduenit angina vel diarrhœa cum aliquo malo symptomate: & huiusmodi morbi rarò interficiunt, quia sunt generales toti humano generi: paucissimique euadunt ex his qui

ad

ad ætatem deueniunt perfectam, quin vtroque morbo ex his corripiantur, quia fiunt ex duobus excrementis sanguinis crassi, ac tenuis à principio generationis. Et aliquando corripiunt hominem plus quàm semel & bis.

Et scias quòd omnis febris quæ ab initio detegit naturam venenosam, est minus mala ea quæ post aliquot dies: non solùm quòd medicus in curatione non errat, sed quia genus veneni est minus prauum, & habet ortum quasi ab externa causa. Et quanto plus distulerit, eo peius

CAPVT X.

Signa aëris & aquæ corruptorum.

ELementa hæc multis modis corrupta dignoscuntur: ratione propria, non propria, signis propiis, ab effectu, signis communibus, casibus: aqua autem etiam sensu. Ratione propria ex dictis Aristotelis prima Problematum, cum scilicet aer plenus est vaporibus inde tota illa constitutionum pestilentium series descripta in libro de Prouidentia, ex temporum anni constitutione. Non propria sumitur ex astris, & hæc est triplex, alia quidem per luminarium defectus. cùm maleficæ præfuerint: & si etiã color malus fuerit, vt secundo Quadriparti ti, qui modus est communis cometis ac stellis fortuitis, cùm magnæ fuerint, diuque perdurauerint. Et ideo fuscus, & niger color, & plumbeus pestem portendunt. Tertia coniunctio Saturni & Iouis in signis aëreis: vt in ea quæ fuit causa pestis antea descriptę, quæ inchoauit anno M. CCC. XLVI. cùm eodẽ anno fuisset coniunctio in Aquario, vt refert Matthæus Villanus: non tamẽ potuit permanere in vna regione plusquam quinque mensibus, & occidit tertiam partem humani generis. Et post has sunt coniunctiones Saturni & Martis, præsente Sole aut Luna in eisdem signis, maximè Libra & Aquario, nocet etiam Scorpius. Signa autem propria sunt, quod panis expositus vesperi aëri mucescit in vna nocte, caro in die vna corrumpitur: aër ipse puluerulentus videtur, vt princeps prima Quarti, & in hyeme maximè, & nebulæ graues sine pluuia in æstate. Et in die magnus calor, in nocte frigus, quoniam corpora humana non illam ferunt mutationẽ. Et vrbes quæ sunt obnoxiæ huic mutationi, sunt etiam obnoxiæ pestilentiæ: vt Roma olim cum vix vnus aut duo anni possent continuare sine peste, nunc mutato situ, beneficio Pontificum, tametsi obnoxia sit eisdem rationibus pestilentiæ, multo tamen minus ac rarius quàm antiquo tempore. Ab effectu autem, quoniam homines videntur suffocari, vigilant nocte, lassitudinem sentiunt, pecudes moriuntur & sues: Et apparent in hominibus lippitudines multæ & melancholiæ, & mulieres abortiunt. Et parientes & abortientes moriuntur, si fœtus sit magnus: & apparent scabies, & pueruli multi pereunt & apparẽt febres continæ multæ: & mors auicularum, & fuga earum ex regione, & fuga etiam murium. Ex communibus autem signis sunt, ranarum multitudo, & magis serpentium. Et crucarum, & limaciarum, & reptilium & talium: velut etiam locustarum multitudo, quarum vita penuriam parit, mors corrumpit aërem. Et casus multiplex est: primùm, si contingant in autumno ignes. Et faces & flammæ & nebulæ puluerulentæ ante solem & lunam & sidera maiora: canem & Pleiadas & Hyadas & Orionis cingulum quæ pluribus diebus appareant. Et in aëre quasi profundi specus sine nebulis. Et tristitia hominum, & timor, & nouæ superstitiones, & partus fœdi. In secundo genere sunt clades magnæ, terræmotus, ventorum exhalatio malefica, inundationes, & hoc præcipuè, nam cum siccantur corrumpitur omnino aer: ideo in Aegypto hoc est frequens. Et sepulchra antiqua aperta: & pluuiæ multæ, quibus magnus succedit æstus, & penuria magna, cui succedit abundantia magna. Tertii casus sunt, multitudo hominum atque improbitas, sed hoc altius esset repetendum Quòd ad præsentia attinet, dubium non est multitudinem hominum exhauriri peste aliqua aut penuria aut sensim, cum pauciores nascantur quàm moriantur: contraria enim ratione creuerunt. Præterea ortus plurium infantium, & præsertim puellarum, & vno partu, signum est pestis: natura quasi præoccupante defectum futurum humani generis.

Verùm casus admirabiles sunt, voces, strepitus, somnia, aliáque terribilia signa. Quidam audiunt currus euerti ante domum maximo cum strepitu, ac si tabularum magna moles simul caderet: alii vident funeream celebrari pompam. De his autem alias dictum est. Dubitare tamen contingit, an talia vera sint, & an vera saltem, qui dicunt, dicere se credant? an omnia conficta à nasutis & improbis: quibus non satis est malefacere, nisi etiam irrideant bene sentientes de pietate. Sed neque, quod alias disputatum est, quærere hîc propositum est sed si modó admittantur, quomodo naturalia esse possint? Difficillimum est de his tractare: tum quia in principiis homines dissident, nec quicquam incertius: deinde quòd tenuia sint huiusmodi principia, Vt nec ex illis propositum deducere liceat. Demum, quia in experimentis est magna dubitatio. Plures, vt dixi, causa irridendi alios talia confingunt: alij simplicitate aberrant. Sed rei veritas est, quod his temporibus tum ob aeris corruptionem, tum ob metum maximum, tum ob tristitiam charissimorum amissorum abundat ater humor, qui refert has imagines & strepitus, & somnia vana: constat enim, quod in Paralipomenis discussum est, humorem illum atrum dæmonis naturam sapere. Ergo non omnino falsa sunt huiusmodi: sed videntur, audiuntur, vt ab his qui se imaginantur principes, aut damnatos ad mortem. Et tales sunt medij inter insanos & dormientes. Causa ergo est, quòd homo in vigilia non sentit, nisi à magno sensili: quoniam spiritus est

est in perpetuo motu, & dum dormit, sentit alias affectiones: quoniam spiritus quiescit. Et quies est causa facilitatis sentiendi, vt motus impedit: & ideò ater humor cum sit frigidus & siccus, sistit spiritus, & ideo facit vt recipiat impressiones, quæ sunt à cœlo, vel ab anima, vel à dæmone nobis coniuncto, vel ab ordine vniuersi, seu fato. Videtur ergo, quod ibi dictum est, potius referendum ad modum operationis quàm ad principium præcognoscendi futura; nam humor ater est principium solum recipiendi species illas, non autem prædicendi: imò quantum est ex sui natura, est causa potius erroris; propterea insani & homines sanæ mentis, pestilentiæ tempore vident & dicunt multa falsa. Quòd si cui possit stabiliri spiritus absque illo humore, vt contingit in his qui pacato sunt animo, & boni, sine perturbationibus, & quorum cogitationes sunt fixæ in Deo & vitis, necesse est vt præuideant multa, & omnia vera; & hæc est summa felicitas humana. Humor igitur ater, est causa sentiendi absque sensibilibus; non autem prædicendi futura vera; & ideò cùm tales prædictiones, visiones, strepitusque apparent, signum sunt corruptionis aëris, aut aquarum.

Est etiam ratio peculiaris in corruptione aquarum maximè: quia primùm cum corrumpuntur, sentitur odor in eis, & sapor malus & fœdus: sicut ego sensi anno MDLXII. mense Iulij, Papiæ in puteo meo & aliorum: & tamen non est secuta pestis vlla, & tamen cum corrumpuntur valde, hoc euenire necesse est. Et signum huius est, mors piscium in fluminibus, & plantarum in æstate, cum annus non fit siccus. Et contingit corruptio diuersa, adeò vt aliquæ moueant præfocationem, aliquæ febres, diarrhœas, intestinorum difficultates, colores colicos. Et non est pestilens corruptio, vt dixi, nisi cum morbi interficiunt. Et similiter vt mors mundorum animalium, & piscium, & bonarum plantarum, & vtilium hominibus, est indicium corruptionis aquæ: ita generatio immundorum, ranarum, vermium, erucarum, asilorum, muscarum, multipedarum, araneorum, & ignotorum insectorum, tum serpentium, est indicium eiusdem corruptionis. Et eadem est ratio in aëre, cum corrumpitur. Et oculis videtur offuscatio, & in aqua quasi puluis sparsus, & quædam pinguedo in superficie: & dum bibitur, sentitur humidum adhærens palato, & videntur colores in ea, virescit enim, fusca fit, flaua. Et animalia, maximè boues, & post equi non attingunt, nisi ex magna siti, & quasi prælibant: inde abstinent. Et conferunt se ad aquas fluuiorum currentium; nam tales rarò, vel nunquam corrumpuntur. Et similiter in aëre sentitur odor quidam sine causa, & lingua fit siticulosa, & homines abominantur cibos. Et fit lingua quasi cœnosa quadam illuuie fœda & turpis. Et ex aqua & aëre corruptis generantur herbæ venenosæ: maximè cicuta, hyoscyamus, nappellus, tithymalorum genera, & si non prorsus venenatæ, saltem tetri & mali odoris, vt cotula vocata fœtida, vrtica agrestis, atque huiusmodi. Et similiter generatio plurima fungorum, & perniciosorum: & aëris prauitas detegitur in nocte & crepusculis. Et si quis melius degat in cubiculo concluso, quàm perflato. Et corrumpitur aër in vallibus, & locis quietis, & aqua, vbi non est profunda, sed iuxta terræ superficiem.

CAPVT XI.

Signa pestilentiæ buboniæ.

Bvboniæ pestis ac contagiosissimæ signa, sunt eadem quæ etiam in omnibus pestilentibus communia, sed præcipua bubones. Inter quos qui sub alis sunt, omnium sunt pessimi: inde, qui sub mento, vel parotides: vltimo, qui in inguinib. sunt, atque in his obseruare oportet, an alleuietur ex his morbus. Et parui sunt deteriores magnis: & nigri, fusci, liuidi, cærulei, virides, sunt valde mali. Et naturales colores sunt, albus & ruber, post quos est pallidus: reliqui mali sed non pessimi. Adest palpitatio cordis assidua, & dolor capitis cum sensuum interiorum stupore, & nausea quam vomitus non sedat: etsi, vt dictum est, plures ex eadem domo pereant, aut saltem febre simili laborent. Hypochondria tenduntur, & tumet venter. Et aluus demittit fœtida, nigra, cruda, colliquata, aut pluribus ex coloribus mista: aut quæ non vnum retinent colorem, sed variantur, pinguia. Et cum adest, dolor capitis est vehementissimus. Et hoc, quia si vires constant, causa est validissima, & si non constant, non omnino sentit. Et adsunt, vt dixi, in signis morborũ pestilentium signa propria quædam vnicuique generi. Et mors, quæ accidit passim, non permittit dubitare de re, cum iam bubones apparuerint. Sed dubitatio est antea quàm prodeant; tunc ergo oportet considerare omnia quæ superius dicta sunt; nam in hac sunt vehementiora, vt dixi: quia cum in hac non adsit alia causa constans quàm morbi, & tamen celerrimè interficiat, necesse est vt omnia symptomata sint longè validiora quàm in illa.

Signa autem mortis sunt fermè eadem quæ in venis generaliter, sed loco doloris ventriculi magni adest nausea, & abominatio cibi magna: & tumor in ventre, non declinante morbo est, vt in venenis: sed loco spumæ ad os adest vrina aut turbida valde, ac fœtens. Nec adest mutatio coloris statim, vt in venenis, verum eius loco mentis alienatio. Reliqua quinque sunt vt in venenis, cordis palpitatio, oculorum rubor & conuulsio: sed hæc minus in peste quàm venenis, syncopis, sudor frigidus, & strangulatio.

Signa salutis in huiusmodi morbis nulla sunt, sed exitus rei demonstrat: maximum tamen est, si quis bubonem emittat satis magnum, & febris remittatur, & cibum appetat. Et signa etiam lethalia non sunt adeò certa,

certa, vt in aliis morbis: quia sunt quasi pathognomica ob febris vehementiam, & putredinis magnitudinem. Et crisis in his affert celerem mortem, etiamsi bona videatur: quæ tamen est cum anthrace, & disrumpitur, vt mihi accidit per stuporem, statim liberat. Et quæ non est adeò secura, est cum morbus permutatur per crisim validam in anthracem, & vires non debilitantur. Tertia est, cum in crisi solùm anthrax exit: at quæ per stuporem fiunt, vomitum, lethales sunt: quæ verò per alui profluuium, meliores, his meliores per vrinas, cum tamen plerique pereant ex omnibus, velut etiam ex ea quæ per sanguinem narium. Et liuores nigri circa faciem, & vbique: tum verò vestigia, vt in flagellatis in dorso, omnia lethalia sunt. Et sunt in ea anthraces, & sunt minus mali, pòst bubones pallidi: his deteriores sunt abscessus similes colore prunæ, & forma piscibus.

CAPVT XII.

Signa Mortui ex peste.

HI qui ex peste vera & contagiosa moriuntur, carbunculos aut bubones habent, iuxta ea quæ diximus in præcedenti capite: & caro pendula aurium nigra efficitur, & nasus similiter à lateribus iuxta partem latiorem: & quandoque emittunt vestigia nigra solum, absque vllo tumore, & hoc non accidit ex varietate naturæ morbi, sed quia transmutationem præuenit illius maxima violentia. Et cum plures sic moriuntur, est pestis ex aëre maligna, & buboniæ similis. Et cum celeriter valde mortuus est, nec apparent signa veneni, nec abscessus interioris, est pestis: & maximè cum plures sic pereunt, & pestis valde malæ. Nam cum morbus citò perimit, aut ob abscessum interiorem, aut ob venenum exhibitum, aut genitum, aut contractum ex contagio, id agit: sed sublato abscessu interno, & veneno exhibito, necesse est vt sit vehemens & putridus, ideo contagiosus: quare ex buboniæ pestis genere.

CAPVT XIII.

Signa Mortui ex veneno.

GAlenus non in hac parte quàm aliis diligentior, signa posuit mortui ex veneno, mortem repentinam, cum bono regimine antea vteretur, corpus liuidum, aut varium, aut nigrum, præcipuè dorsum, sub hoc etiam repentè mori intelligas, syncopim pati frequentem, extrema refrigerari, & frigidum sudare totum corpus, aut faciem solam cum ceruice, vnguium liuor, & conuulsio: præterea nausea perpetua, & dolor in ventriculo erodens, vngues nigri post mortem, qui facilè auelluntur: & capilli qui sponte decidunt, adeò vt aliquibus integri manipuli auellerentur, nullo labore aut nixu, atque id signum ex quarto signo Galeni pendet, cum dixit; Quòd caro diffluit, auc malè olet, hæc enim accidunt, cum venenum putrefecerit carnes: secus, non id potest. Ideo hæc signa quæ à Galeno posita sunt, meliora fuissent, si dum homo ægrotaret, præscripsisset, in mortuis enim parum vtilia sunt, nisi ad litem intendendam forsan pro hæreditate. Et mirum est, quòd nec vllus eorum qui Galenum sequuti sunt, ea posuit. Nisi dicamus in specialibus quæ Princeps sexta Quarti posuit, etiam generalia, & aliquid plus contineri. Quanquam contingat veneni signa exhibiti cognoscere: & quale sit tamen nescire.

CAPVT XIV.

Alexipharmaca Quæ sint, & eorum cognitio.

ALexipharmaca dicuntur propriè, & ex vi nominis, quæ epotis malis medicamentis aduersantur, ἀλεξέω, arceo & auxilior. Alexiteria autem, seu ἀλεξητήρια, quæ obstant, auxiliantur, ab illis præseruant, cum θηρίον serpens sit. Galenus quinto de Simplicibus medicamentis (omissa hac exigua differentia) alexipharmacorum tria genera ponit: quæ contraria sunt qualitate, vt castoreum opio: quæ caliditate ipsum venenum distrahunt: & quæ ipsum attrahunt & euacuant, attrahunt autem substantiæ similitudine, quæ dicit media esse substantia inter humanam naturam, & veneni. Dico ergo, quod inuenitur quartum genus, quod resistit generaliter etiam venenis, & vocatur bezahar apud Arabes, cum sine adiectione profertur: & cum refertur ad venenum certum, dicitur Bezahar eius, vt napelli moschus, sexta Quarti. Galenus ergo commune alexipharmacum non nouit, scilicet cerui lachrymam: sed neque smaragdum, vt resistit omnibus venenis, spiritum vitalem & animalem confirmando: igitur bezahar Arabum non idem est, quod alexipharmacum Græcorum. Idem Galenus videtur alexipharmaca propriè credidisse medicamenta, quæ exhibentur intus, & sunt contraria natura, velut castoreum opio: at alexiteria, quæ extra applicantur & trahunt vel substantiæ similitudine, vel ob calorem, tenuemque substantiam: quæ verò intus exhibita proprietate naturæ venenis resistant, velut dixi de smaragdo, & infrà vbi numerabantur alexipharmaca, non videtur Galenus agnouisse, aut libri illi eius ad nos non peruenêre. Vnde nunc duplex labor in singulis, rem scilicet docendi, & ostendendi an illud Galenus cognouit. Et si dicimus quòd cognouit, quamuis non cognouerit, tamen silent: sed si negemus, oportet integras scribere Iliadas quasi nefas sit dicere, Galenum pauca ignorasse: cùm Aristoteles dicat, maximam partem

partem eorum quæ scimus, esse minimam illorũ quæ ignoramus. Et certe quotusquisque non infinita ignorat, paucissima nouit? Sed vitium hoc est temporis, imò auariciæ medicorum, imò peccatorum nostrorum pœna grauis. Plurima ignorauit Galenus præstantissima auxilia, manna, rabarbarum, horum inquam vsum solum:tamarindos autem, & cassiam nigram, & multa alia, & longè plura in dies: sicut è diuerso balsamum nouit, & cinamonum, & amomum, quæ nos ignoramus. Ignorauit Indicam luẽ, pestem buboniam, curam veram pestilentis febris,veram naturam vini: quædam notatu digna in anatomia, velut pylori situm, at si quis hæc conferat cum tot illius pulchris antiquorum inuentis, quæ eousque perdurarunt, nos quidem imperitos & stultos esse ostendet. Imperitos siquidem, qui pauciora plures,& tot librorum auxilio sciamus, quàm ille norit: stultos, quòd adeò anxij simus pro falsis opinionibus, & indigna laude vnius hominis: qui quantumuis præclarus fuerit, non tamen pro deo habendus est. Horum autem quædam vt simplicia, alia vt composita sunt. Simplicium autem quædam, vt etiam innunnt. Referunt æryngij radicem attactu occidere salamandram, seu in aqua sit, seu extra. Sed vt ad rem redeam, celebrantur inter generalia alexipharmaca, sordes oculorum cerui virosi odoris,quas seruant venatores in Sicilia, vt ait Scribonius Largus. Sed in regionibus calidioribus, & maximè in Africa concrescunt in lapidem:& hic est qui ab Arabibus Bezahar dicitur, & eum cognouit Auenzoar etiam. Est & Pezar lapis, qui ex India aduehitur: pro quo ne sæpius idem repetam, vide quæ à nobis scripta sunt, tum ab Amato in secundum Dioscoridis. Smaragdus autem & mus napelli, pro herba quam putant esse zeduariam nostram, sunt longè inferiora his. Generaliter autem omnia adnata venenis potentissimis, non casu, sed natura & semper, & partes ipsorum venenorum, & excrementa, cum non occidunt, necessariò sunt optima alexipharmaca: si sint ex plantis aut metallicis: aut alexiteria, si ex animalibus. Causam differentiæ horum aliàs attulimus.

LIBER TERTIVS.
De Cura venenorum.

CAPVT I.

Custodia à venenis.

Oportet eum qui se vult custodire à venenis, fidissimos habere famulos & ancillas: & magis pueros quàm iuuenes, & iuuenes quàm senes, nisi sint spectatæ iam fidei, & nobiles genere. Et ob id Principes, licet huic periculo sint maximè obnoxij, ob nobilitatem eorum quorum opera vtuntur, rarò periclitantur. Quamuis referant Alexandrum Magnum à Cassandro affectum veneno, sed iussu patris: & ob id etiam quanto paucioribus ministris vtetur, eo securius deget. Seneca cùm timeret à Nerone de veneno, nullius opera in cibis vtebatur. Habeat præterea vestes, & maximè interulas plures sub clauibus bene siccas: & dum lauantur & siccantur, quempiam è suis fidis apponat: & dum conduntur, spargat eas ruta & scordio siccis: & dum induere vult, multa flamma siccet, & odore ac fumo belzoi eas imbuat, quod & ad gratiam facit. Tertium est, vt deuitet conuiuia omnia, neminem patiatur versari in coquina, in vinaria cella, iuxta cubiculum, iuxta mensam, nisi è propriis familiaribus, quibus fidit. Sciat familiares suos vbi diu versentur cum aliquibus, & longos serant sermones, cum quibus id agant. Tristes & cogitabundos, & verba cum risu præter solitum tecum miscentes, amanda. præterea lusoribus minus fidas quàm furibus, vtrique enim proditores: sed lusores aliquanto audaciores, & repentinæ perfidiæ. Nullum cibum peculiarem edas ex consuetudine: nec solus, sed omnia omnes: nullum locum certum in mensa, quibus duobus Principes priuatis viris sunt inferiores, quod etsi prægustent, qui vinum & cibos exhibent, parum est ei si non sit qui prægustet, hominem vnum plus occidere, qui ea est audacia, vt decreuerit occidere Principem. Si dolus sit in ministro ipso, mille sunt fallendi modi, potest præmunitus accedere, parum est quod sumit dum prægustat: alia ex parte sumere potest. Propterea ceremoniæ potius, quàm cautionis loco habenda est hæc institutio. Loci mutatione panis, quod ingens est periculum, euitabis.

His quæ tractantur plures oculos præponere oportet: sed nullas manus, aut quàm paucas, vt dixi. Cornua cerastes sudare præsente veneno referunt. Sed & electrum: at electrum metallum id est, est & electrum myrrhinum, seu id dicamus porcelanam: ita ex metallo ad lapidem, imò figulinum opus translata est hæc vis. Aurichalcum etiam vt aliàs dixi, ne pauperibus suum præsidium denegetur, miro modo ab omnibus venenis metallicis mutatur: sed & ab aliis potentibus, præsertim si calidum sit cui immergitur: eligi debet valde splendidum & purum. Et nisi etiam ab omnibus succis acribus aut acidis vitiaretur, rem absolutam vndequaque haberemus. Sunt & qui catulos

melitos, feles, aues, maximè psittacos, quod sint pamphagi, horum gratia alant. Rursus eum qui velit huiusmodi pericula deuitare, oportet vt abstineat à ferculis valde mistis, tortis, farciminibus emphractis, intinctibus, botellis atque iuribus, quale est nigrum Laconicum de herbis; tum verò à vehementer odoratis: dulcibus quoque, atque acribus, in huiusmodi enim solent abscondi exitialia venena.

Tum verò in edendo summam adhibere oportet diligentiam, vt de nulla alia re cogites; & cùm primum cibum in os mittis, odorem explora; nam extra vt malè oleat, non est facientis, sed perdentis venenum. Quòd si quid naturæ inimicum contineat sordidum putridúmve, diuque lingua ac dentibus tractaueris, abominaberis bucceam: eadem quasi hæreat, impedimentum afferet gutturi, vt per gulam demitti non possit, quod si sapor aliquis acris sentiatur, reiectetur velut sensisses stridere sub dentibus, nihil enim huiusmodi ne vel helluones deuorare solent. Maior est fallacia in potu: & ideo etiam maior adhibenda cautio; non igitur hauries vnquã potum, sed primum prægustabis & exsuges. Legatus Solimani principis, dum potum à Barbarossa classis præfecto, & Iuliæ Cæsareæ in Mauritania tyranno exhibitum explorat, pitissátque, vitam seruauit & amicitiam adeptus est illius, tum grandia munera expressit ab eo metu patrati sceleris. Qui à veneno timent, ouis vescuntur: sed ibi periculum maius, vbi maiorem putas esse securitatem; nam & in ouis abdi venenum facillimè potest, hauritúrque eo magis improuidè, quò difficilius existimatur posse immitti. Dicere solebat Carolus, quod & aliàs recitaui, non nisi gulosos veneno confici posse; nam sola confidentia latêre potest venenum. Ideóque nec famelici, nec sitibundi ad mensam, maximè alienam, accedemus.

Vitare decet fungos, & quæcunque sunt similia venenatis, vt anguillas & ranas: non solùm quòd & ipsa venenosa esse possint, sed quòd malefici sub ea occasione venenum exhibeant: quemadmodum & ægris Princeps Istonij & Bonromeus antistes veneno sublati sunt fungis deuoratis: duo patricij mihi noti, dum ranas edissent, nullus, vt puto, ex his vi ranarum fungorúmve; nota historia de Claudio Cæsare. Nec apium, quod simile sit apio risus, nec petrosilium paruum cicutæ persimile. Bononiæ ignotas herbas miscent; cauere oportet οἰνοχόον prudentem habeas, qui è situla, non phiala aquam, è communi cirnea vinum. Creditur Ludouicũ Belzoiosium Barbianum è principibus nostræ ciuitatis periisse aqua è phiala sumpta: eique porrecta gladium appositum deterge. Acie gladij si quid dent, altera parte edito, aut non edito. Sic pro constanti habetur, Franciscum Sfortiam secundum veneno debilitatum, vt postmodum sterilis euaserit, & parum superuixerit.

Securitatem autem ab animalibus præstant educata, quæ illa edunt, ciconiæ, pauones, æluri, mustelæ. Quæ alliciunt & detegunt, vt ignis. Quæ odore ingenti fugant, styrax, asa, serapinum, pix, cedria, asphaltum. Et quæ sapore acri, allium, serpentaria, seu aron. Et quæ proprietate illis aduersantur, cornua cerui, folia cupressi, pini, iuniperi, mali punici, arbos tota & vmbra fraxini, trifolium, asphalicum, ruta: vt contrà, saluia eos densitate foliorum allicit. Fugant & quæ illis venena sunt, auripigmentum omne, raphanus seu radicula, & elleborus. Sub hædera tutò & libenter iacent, nec vllibi frequentius: sed fœniculum credo fouendi visus gratia diligunt, reliquæ plantæ quasi sunt indifferentes. Sed si sub mortifera planta anguis lateat, lethalissimum venenum habere solet; nam plerunque pigra animalia iisdem sub plantis latitant, quibus vescuntur.

CAPVT II.

Ea quæ nos defendunt à noxa venenorum.

EA quæ nos à venenorum noxa defendunt, alia sunt alexipharmaca: vnde illud ostendit exemplum Mithridatis regis, quod adeò sua Mithridatica compositione profecit, vt cum vellet seipsum veneno perimere, non potuerit. Et de Agrippina, quam filius Nero venenis illis adeò exquisitis tentare non est ausus, quod sentiret antidotis præmunitam, vt inquit Suetonius. Neque existimandum est, curam hanc ac solicitudinem oportere esse infinitam, sed habitus corporis in contrarium transit, vt non malè Martialis dicat ludens:

Profecit poto Mithridates sæpè veneno,
Toxica ne possent sæua nocere sibi:
Sic tu cauisti cœnando tam male semper,
Ne posses vnquam Cinna perire fame.

Quanquam hoc ad vsum potius venenorum ille retulerit, quàm antidotorum. Venenum etiam veneno alexipharmacum, vt mẽstrui sanguinis, viperarum caro, & multorum venenorum, vt infrà dicemus, cantharides. Lac præterea, butyrum, ruta, oleum, theriaca præcipuè, allium etiam, hebetant vim omnium venenorum, si quis huiusmodi assiduè vtatur: verum tamen theriaca vitam breuiat. Sunt & amuleta quæ collo appensa ebehtant venenum, velut ferunt de achata lapide; pezar etiam gestatum, & smaragdum & lachrymam cerui aduersus venena plurimum prodesse crediderim (habet enim rationem:) sed & coralium, & quæcunque mutantur, quia mutant.

Et ex familiaribus auxiliis quæ venenis omnibus resistunt, si cum illis edantur, aut paulo ante: sed in eadem cœna, aut etiam paulo post, vt diebus sequentibus antequam sentiatur, sunt radiculæ, folia cum oleo & sale. Vulgatum est de theriaca illa Mithridatis minore, scilicet quæ ex nuce plurima & ficubus, tum rutæ modico, & salis grano constat, quod præsũpta cibos tutos à venenis præstet: quod vi compositionis potius quàm singulorum natura accidit. Sed & nuces ponticas, &

& rutam orientalem, & ficus itidem eligere oporteret.

Inter præcipua quæ vim venenorum frangunt, mustela etiam à Galeno numeratur: credo potius imposita, quàm in cibo sumpta: ab Auenzoar smaragdus: antithora etiam, cui persimilis est thora: sed venenum hoc, describitúrque à Matthæo Syluatico his penè verbis: Duæ herbæ vnà orientes foliis fermè violarum, sed rotundioribus modicè incisis, flore cyclaminis: sed antithoræ subruber magis, thoræ violaceus. Videtur Gesnerus eas agnouisse, qui & tractatum de eis edidit. Existimant quidam thoram napellum esse: antithoram, zedoariam, seu napellum Moysis, alium esse dicens ab animali. Et post inquit: Zedoaria melior est quæ cum napello crescit, cuius vicinitas vires napelli debilitat. Et est theriaca non solum illius, sed etiam viperæ, & omnium aliorum venenosorum. Sed si est antithora zedoaria, erit thora napellus: at non est, verùm sexta Quarti dubitauit, an geduar, & bis mus buha sint idem aut diuersæ. Sed & mus napelli, & napellina muscæ, visæ sunt à Matthiolo Senensi: & omnia hæc debilitant, vt dixi, venena, quia sunt ex venenorum imperfectorum natura, ideóque etiam alexipharmaca. Sed & pezar meminit Amatus libro secundo in Dioscoridem, ponítque illius duo genera, nos vnum tantùm vidimus: satis est & ipsum frangere vim omnis veneni. Sed dubium est de alexipharmacis generalibus, quoniam si media sunt natura inter humanam & venenum, cum venena sint diuersa: igitur non poterit esse vnum generale alexipharmacum. Præterea si alexipharmaca sunt media inter naturam humanam & venenum, non erit cura venenorum per contrarium: quod est contra regulam generalem. Respondeo, quòd alexipharmacum generale nullum potest dari secundum mentem Galeni: sed dantur medicamenta quæ roborant vires omnes, & excitant vomitum cuiuscunque rei noxiæ: non tamen sunt alexipharmaca iuxta principale significatum, & sunt duodecim. Dico Galeni aduersus pestem, bolus armenus: theriaca generalissima, vt apud eundem de Theriaca, ad Pisonem: & de illius vsu, ad Pamphilum. Quatuor Principis, zeduaria, mus napelli, & sphragis, & medicamen compositum ex semine sancto, quod est absinthium Ægyptium, & radice ac foliis assæ fœtidæ: & describitur post illa. Et tria sunt Auenzoar: smaragdus, lachryma oculi in ceruis, & stercus columbinum, sed hoc solùm ad pestem. Et adducit rationem Galeni: Est enim quodammodo simile putrido humori ex peste corrupto. Tria Italorum, pezar Amati, muscæ napelli, & oleum scorpionum Matthioli.

Cæterùm quæ prohibent veneni impressionem, sunt: esus lactucarum multarum cum butyro: atque hoc circulatores vtuntur. Verùm omnis venenorum consideratio circa tria versatur genera: custodiam, defensionem, & curam. De cura proximè agendum est, cuius septem sunt præcepta iam non dubia: quorum sex in sequenti capite, septimum in vltimo huius libri declarabimus. Quinq; verò dubia, an cibus plurimùm nutriens dandus, secundò vinum? an calidus aër conueniat? Et si non potest venenum educi via qua ingressum est corpus, an venæ sectione, quod per vulnus est impressum: an medicamento, quod per os educendum sit: demùm an somnus conueniat, cum somnus omnes euacuationes retineat, præter sudorem, secunda Primi. Dicemus autem nunc.

CAPVT III.

De cura venenorum generali.

Communis omnium venenorum intentio est, reuocare per eam viam qua corpus nostrum est ingressum: veluti si assumptum fuit per os, vomitus: si per clysterem, clyster alius educens: si ex ictu aut morsu, vulnere ve, exsugendo, ob id ergo vomitum facilem efficere vtilissimum est: adeò vt nihil sit securius, ac præstantius. Mouere etiam vomitum per ea quæ & redundantia eum cieunt, & quæ proprietate. Redundantia, vt oleum, lac, lixiuium, butyrum, natura, elleborus albus, flos genistæ seu sparti, anethum, & nux illa quam metel vocant, quæ vomica est verè. Ego autem floribus genistæ, anethóque, thlaspi etiam, aut staphisagria, spumeóq; papauere, si eius copia detur, libentius vtar. Commoda quoque in his quærere oportet, quæ præcipuè quatuor sunt, vt facilia sint: vnde elleboro quod per se venenum fermè est, vix vtar: rarò etiam staphisagria. Secundum, vt venenum eradicet, vnde oxymel vtiliter additur: tum verò lixiuium lacti præstat. Tertium, vt veneno aduersetur: cum verò pulueres omnes etiam ex saccharo vomitum cieant, commodissimus erit lapis pezar atq; smaragdus. Quartum, vt substantia hebetet, vt pinguia omnia, oleum, butyrum, lac. Quanto igitur detergendo lixiuium præstat, & oleum hebetando, ac facilem prouocando vomitum, tanto lac multitudine ob facilitatem. Manifestum est autem, quod & multa ex his permiscere licebit, vt lacti oxymel ac theriacam. Princeps sexta Quarti, butyrum cum aqua lacti præponit, videtur enim magis posse hebetare vim veneni, tum vomitum ciere. Oportet autem tamdiu in vomendo perseuerare, quoad vsq; nec sapor, nec odor, nec morsus, nec nausea, nec anxietas sentiatur, quæ sunt quinque indicia propria reliquiarum veneni. Quòd si vomitus difficilis sit, aut non potuerit exquisitè purgari per ipsum, tunc medicamento valido, si non vltrà gibba iecoris penetrarit, purgandus est. Et est regula Principis, adeò vt iuuent clysteria & medicamenta quæ purgant vtrinque, velut thlaspi, elleborus, & similia. Iuuat & per se multum, duos à pollice primo digitos gutturi immittere.

Sed si morsus sit, aut ictus, exsugere vulnus oportet. Et qui exsugit, non habeat vlcus in ore, nec in gingiuis, aliter maximo in periculo versaretur, cum secus sit securus. Vnde Celsus: Venena animalium exsugere loco calido & ægro procliui decet; nam non

sunt

ſunt venena, niſi gingiuæ aut palatum exulceratum ſit: vnde Pſillis nihil præcipuũ,preter audaciam, colubra enim tutò eſtur, ictus eius occidit. Ex quo colligitur, venenum id ab animalibus prætenue eſſe, quod in ventriculum vacuum receptum prius abſumitur, quàm permeet;contrà auripigmentum craſſum, adeò vt nunquam permeare exterius infuſum venas poſſit, intus attenuatur & occidit. Quòd verò etiam morſus eorum non noceat, contingit, quia medicamento dentes ſerpentum obſtupuerunt;vnde patet, literam Principis in 6.Quarti. Et non habeat dentes corroſos, debere emẽdari:Et non habeat vlcus in ore.Pręſtat autẽ vt oleo roſaceo vel violaceo colluat antea os,poſt autẽ vino odorato: quanquam neget Celſus vllis eſſe periculum,modò ſanæ ſint oris partes. Quòd ſi dicas,ſuperius contradictum fuiſſe apertè huic opinioni: Dico, in contradictionibus reſponſum eſſe: ſi verò non adſit qui exſugat, ſecundum locum obtinet cucurbitula, maximè lata, cum multo igne: etſi etiam incidatur locus minutim, non erit abs re. Tertio loco ſunt quæ ſuper imponuntur ex ſimilibus, vt gallinaceus pullus, & hœdinæ aut ouillæ carnis nuper iugulatorum fruſtũ, vt calor ille naturalis attrahere non ſolùm venenum, ſed vim illius eneruare poſſit. Similiter vniuſcuiuſcunque caro multum prodeſt ictui ſuo,vel morſui ſuperpoſita,cum & ſympathiæ ratione trahat, & vim veneni molliat:quod vt Galenus dicebat,alexipharmaca natura ſint media inter hominis ac veneni naturam. Sic viperæ caro,viperarum morſibus,& iecur rabidi canis, canis rabidi morſui,eiuſdem præcipuè: & ſcorpius,ſcorpij ictui, atque eadem ratione. Quarto loco ſunt emplaſtra ex attrahentibus vehementer,velut radice arũdinis,carne ranarum arborearum, limaciarúmve, ſilurique piſcis, tũ lacertarum,& pleræque bulboſæ radices, tum ſinapis,ariſtolochia, diptamúſque Cretenſis,anagallis, ac ſimilia. Quintum ac ſextum locum obtinent, imo primum vi, ſed horenda ſunt,inciſio carnis ad os ipſum vſq; tum quæ exurunt ex candenti igne,aut Brutia pice liquata & ſuperinfuſa. Conſulit autem Celſus,vt calidus ſemper locus foueatur, quod venena pleraque frigefacere ſoleant. Quanto magis quæ aculeo potius quàm morſu perimunt; ſunt enim huiuſcemodi exanguia. An quia vis veneni omnis ſit,natiuum extinguere calorem. Sed & iubet,vt ſi bibant atque euomant,aſſiduè ius anſerinum,hœdinum aut ouillum, quanquam venenum exterius aduenerit, repelli tum motu, tum vi venenum ad exteriora,putat.

Secundum præſidium eſt ex alexipharmacis communibus, tum intus tum extrà. Extrà quidem eſt oleum Matthioli,noſtrúmque huiuſmodi: Reſpondeo, olei expreſſi è ſemine iuniperi & napi libram vnam, rutæ montanæ,hypericonis iam ſemen concipiẽtis,ſingulorum manu quantum bis poteſt capi:contundantur,& per decem dies in ardenti ſole cum oleo exponantur, inde expreſſis, ruta & hypericone: denuo tantundem atque tantundem: tertio addatur eadem ratione, poſt viuaces ſcorpij, magnique in eo numero centum extinguantur. His addantur olei è floribus verbaſci & ſambuci facti in ſole, ſingulorum vnciæ duæ, croci orientalis vnciæ dimidium. Quod ſi theriacam optimam habes, adde: ſi ſole vti non potes,balneum Mariæ decem dierum loco per vnum diem adhibebis. Intus autem recipe ſeminum iuniperi,napi,rutę,ſmaragdi orientalis(magna enim eſt copia) boli armeni vulgaris:ſed tamen quem vocant orientalem, diptami Cretenſis,ſcordij, ſingulorum drachmam:ſcobis ex ebore deraſo ſcrupulum, excipe mombaſio & melle ſimul eatenus feruentibus,donec deſpumari poſſint.

Tertium eſt, vt homo mulo exenterato, capite prominente,ſtatim dum adhuc feruet, ſic inſeratur,vt tandiu in eo iaceat donec liberetur à vi veneni;quod ſi vnus nõ ſufficit, alter iterum exenteretur. Atque hoc modo conſtat Valentinum Borgiam, Pontificis Alexandri ſexti maximi filium, ſolum hoc præſidio euaſiſſe, multiſque annis egregia facta, aut potius ſcelera admiſſe,cum pater aliique omnes qui ex eo vino medicato biberant,obiiſſent.

Porro victus ratio odoratis optimiſque eduliis, & cor confirmantibus conſtat, iuribuſque præcipuè cum ſucco mali medici coctis;conſtat enim malum medicum adeo venenis aduerſari,vt Athenæus referat, vt etiã infrà citabimus locum ex Theopompo Chio hiſtoriarũ ſcriptore, Clearchum Heracleotã Ponti tyrannũ:qu. multos cicuta necauerat, vbi reſciuere vim citrij, illo prægustato,neminem è domo ſolitum diſcedere qui eum non aſſumeret, ibi etiam aduerſus omnes ictus ſerpentum illum extollit. Verùm quod de aconiti alexipharmaco, quo ille potius quàm cicuta interimere ciues ſuos ſolebat, potius ad meam quàm ad citrium eſt referẽdum: videturque locus ille quoquo modo quibuſdam verbis neceſſariis mancus. Sed ad rem reuertor. Lac in potu ac cibo eſſe præſtantiſſimum,præter rationem,& auctoritatem Dioſcoridis lib.2.quam refert Princeps in ſecundo Canonis, qui referunt illud conuenire omnibus venenis fermè:vt ardentibus,quòd extinguat:erodentibus quod mitiget eorum vim: frigidis ab his appellatis, velut hyoſcyamo, adeo vt eos rationi reſtituat. Illud ego apertiſſima experientia didici, cum ægrotarent quinque filij Euangeliſtæ Syrtiri,mercatoris Mediolanenſis,obiiſſentque in manibus duorum medicorum, quos vulgus clariſſimos exiſtimabat:hos vero etiã pro deploratis reliquiſſent, exiſtimantibus illis febrem eſſe peſtilentem,cum tamen nullus alius tota vrbe eo genere febris correptus diceretur,intellexi eſſe venenũ omnib. propinatum;ideóque omnes paui lacte, ille fuit cibus potúſque:adeóque fortuna me iuuit,vt omnes ſeruati fuerint:cum tamen puella inter cæteros eſſet,vt reor,parum trimatu maior, quam intra mediam noctem expiraturam putabant,cum eſſet tum hora veſpertina.Reor ex his quæ nunc coniector, fuiſſe argentum viuum diſtillatum.

Vtrum vero à veneni contagio ſomnus ſit vtilis, hoc ſolùm dubitatione dignum eſt. Princeps ſexta Quarti, inquit: Et oportet

vt non dormiat omnino, & non dimittat: imò oportet vt euigilare ipsum faciant prorsus, rideantque, & clament in circuitu eius. Et causa huius est triplex. prima, quia tales indigent auxiliis. Et vomitu etiam, quæ in somno adesse non possunt. Secunda, quia oportet vt cognoscamus detrimenta illius: sed ista latent magis in somno, ideo præteribit tempus auxilij. Tertia, quæ est euidentior, est, quòd interim venenũ trahetur super membra principalia, & interficiet: quæ causa cum sit communis etiam ictibus, morsibus, febribus pestilentibus, palàm est in nullo veneni genere conuenire somnum, donec extinctum fuerit venenum, & in declinatione. Et quando morbus est breuis valde, tunc facile est, & purum præsidium, vt in Anglico sudore: quia finitur plerunque intra 24. horas. Deterior autem hora somni est, cum venenum adhuc est in ventriculo, post cum fuerit in venis mesaræi & intestinis: post cum fuerit vltra iecur. Cum autem fuerit iam in corde, vel propè, necessarium erit, si virtus sit imbecillis, vt permittatur dormire: sed si vires non exigunt, melius est vt vigilet vsque ad morbi inclinationem. Frictiones etiam ab initio sunt malæ, donec venenum fuerit citra cauam partem iecoris & antè, pòst autem sunt maximè vtiles ad reuocandam materiam ad partes externas. Et quod dixi de somno, idem fermè iudicium erit de potu vini. Verùm vinum potest vltra somni occasionem competere trifariam. Primùm in casu, vt sit materia vomitus. Secundùm, vt dentur cum illo alexipharmaca potentia. Tertiò, vt obruat vim veneni per se, vt de cicuta. Nota est historia illorum, qui cum furtum fecissent, timerént que deprehendi, secum cicutæ venenum attulerant, vasque vini, quo id mali sanabatur. Quintum præsidium est, vt quàm diligentissimis rationibus natura veneni propria, vt illi occurrere possimus per sua alexipharmaca. Quæ tamen nota sunt à libris, tum ratione dicta: sunt enim media natura inter venenum & naturam hominis, vt aduersemur propriæ illorum actioni. Nappellus cor petit, lepus marinus & cantharides exulcerant: aconitum tabefacit: ærugo erodit, sanguis menstruus putrefacit. Sextum, quod non contemnendum est, autoritatibus rationéque id docentibus, est valida vrinæ prouocatio, sed solùm hac in parte non generalis, cum adhuc venenum est citra gibba iecoris: nam & in morsu canis rabidi cantharides exhibent, & in aliis venenis: & cum venenum est in venis, quo alio præsidio melius aut efficacius auerti poterit à principalibus membris, quàm vehementi medicamento, quod illud ad vrinæ vias auocet; etiam si cantharides biberit, erithrodano & glicyriza curabitur. Censet autem Galenus, attractionem ad exteriora in omnibus venenis vtilem esse: inter ea verò quæ intus pro antidoto exhibentur, prætulit quod ex sanguinibus constat, secundo de Antidotis.

CAPVT IV.

Cura veneni calidi.

ILlud vt certum statuere debemus, vniuscuiusque veneni, modò non citò perimat, esse curam, atque ideò omnium temporaneorum. Sed tria maximè obstant, quo minus omnes curari possint. Primum, quod nesciamus veneni qualitatem: secundum, quod temporanea antequam innotescant, iam totum homines corpus deprauarunt. Tertium, quod violentia sua homines perimant, velut & vulnera grauia, & ictus: velut illud quod argẽto viuo & aqua separationis constat, sed non nisi vi exhiberi potest. Datum fuit, vt audiui, in vinculis posito ac damnato, vt experirẽtur medicamentum circulatoris, quod ille frustra iactabat; statim enim miser illo cum medicamento periit. Ergo veneni cura per contraria fieri solet, sed mediocria primum facultate, actu verò etiam tepida, ne cogitantes extinguere incendium cogamus, vt quandoque contingit, dum ignem ex oleo vel bitumine accensum aqua conamur restinguere. Itaque exhibemus aquam lactis, & vinum granatorum, & succum citruli, & cucumeris, & endiuiæ: & refrigerare cor & iecur cum santhalis, & caphura, & rosis, ac violis. Et potus ac cibus sint iura pinguia, & cum ptisanæ hordeaceæ cremore, & succo pomorum acidorum. Et omnia sint frigida, tam actu quàm potentia: adeò vt exterius aliquando necesse sit adhibere aquam niuis. Et sapa spissa, & butyrum, & decoctio dactylorum, sunt valde bona. Et calidorum venenorum generaliter exustio interiorum, & ardor, & inflammatio sunt symptomata: sed peculiariter pleraque ex his lethifera, diarrhœam & dysenteriam generant: vnde astringentibus indigent, & cibis quod nutriant, & temperent vim medicamenti. Et aër si frigidissimus & humidus, & in vomitu adhibeatur lac aut ptisana frequens: & à purgatione per inferna abstineatur, & somnus magis conuenit quàm in aliis: & quiescat omnino. Et cum peruenerit ad ventris fluxum, theriaca aut Mithridatum vtile erit. Et testudinis sanguis, & ciconiæ, & anatis videntur esse vtilia in huiusmodi affectionibus, quando exurunt potius quàm aluum mouent: aliter ius illorum pingue. Et balneum in hoc casu multum iuuat multis modis, & somnum conciliat, qui solùm his generibus venenorum conueniens est: sed & pleraque calida venena purgant vehementius, curáque est per eadem fermè, quibus calida venena curantur. Quiete, somno loco frigido, balneis dulcis aquæ astringentibus, confirmantibus vires, nutrimentis mollibus, pinguibus iuribus, lacte. Et debent exhiberi quæ substantia constent, nec adeò diffluant. Et ab initio etiam, quæ vomitu interficiunt, velut elleborus albus, vomitu curanda sunt; sed vomitus debet esse cum pinguibus; vomitus enim non tam ventriculum labefactat, & ventris fluxus intestina, quantum voluntas irrita

vomendi.

vomendi. Et cum euacuatum fuerit totum venenum fermè, tunc iuuant intus & extrà succus cotoneorum, & malorum bene olentium: vt sunt, appiana, & succus pyrorum moschum redolentium. Et est mirum, quòd odor moschi in pyris sit antiquus, & moschus ipse sit res incognita antiquis Græcis ac Plinio. Et confert etiam vinum malorum punicorum, & ribes, etsi incognitus antiquis fructus: velut & vua crispina, & omnibus his vis inest omphacij, conferúntque non parum ventriculo. Et in his (non in calidissimis medicamentis) confert mithridatum plus quàm etiam theriaca. Et differentia inter mithridatum & theriacam est in tribus. Primum, in his quæ ingrediuntur, quorum numerum inferius explicabimus: sunt enim longè plura in theriaca. Secundum, quòd in theriaca ingrediuntur pastilli ex carne viperæ: in mithridato non. Tertium, quod & theriaca confert longè plus venenis serpentum. Verùm dico, quòd mithridati compositionem non habemus, quoniam Andromachus senior vnam posuit, aliam Antipater & Cleophantes, tertiam Damocrates, vt secundo de Antidotis. Intererat & Galeni docere, quænam fuisset Attali & Mithridatis regis: at hoc cum non fecerit, suspectam omnem compositionem reddidit. Quidam præferunt descriptionem Andromachi ob viri authoritatem, alij Antipatri & Cleophantis ob simplicitatem, & quòd non verisimile sit ambos mutasse veterem rationem: alij eam quæ Damocratis, quod ob carminis leges errorem non admittat. Certè eam præferre decet, quæ constat quinquaginta quatuor rebus: vt Plinius, qui ante Galenum fuit, & Andromachi tempore, testatur. Videtur ergo quæ Antipatri, vera esse: nam L I I. componitur medicamentis: & si iuncum odoratum à rotundo distinxeris, erunt L I I I. Sed vinum non admittit: quod si admitteret, perfectus esset numerus, nam quæ ad Andromachum refertur, X L I I I. tantum constat medicamentis: quæ verò Damocratis, X L I X. tantum quòd si dicas in carmine deesse vnum, erunt L. Et ideo legerem apud Plinium LIII. vel illa verba de vino non imponendo, superflua sunt, aut aliquid deest in tanta vetustatis caligine. Est etiam theriaca Antiochi facilis, cui tamen parum tribuo.

CAPVT V.

Cura veneni, quod Frigidum esse dicunt.

PRo cura autem venenorum quæ frigida vocantur, & verè putrescentia debent appellari: dico quod peculiariter debemus quietem imponere, contrario modo quàm apud Platonem, siquidem inquit: Nihil aliud ages quàm vt statim à potione inambules, donec grauari crura tibi sentias, postea verò iacere supinum, contectum primùm: deinde cum refrigerebatur detegebant eum. Hæc igitur ratio conuersa est eius quod ille dicebat. Id mirum, quod tam breui necaret id veneni genus: siquidem vesperidum fermè occideret sol, assumpsit, paucis post horis, dico duabus aut tribus periit, nam intra mediam crura inflari verisimile fuit: pòst autem quantum vixerit haud constat, certè si longus fuisset mortis cruciatus, omnes securim potius præoptassent. Ergo in hoc casu vinum copiosum dulce & potens dandum est cum pipere, castoreo, gentiana atque pistaciis. In aëre frigido ipsum constituere oportet, vomitúmque, & si nihil euomat, perpetuò irritare. Et cum crura intumuerint, & caput grauatur, cucurbitulæ cum multo igne sunt applicandæ. Et dicebat Galenus tardando operationem illius, fit vt non noceat, & procrastinatio est cura. Dico tamen quod Galenus potius quadam ratione persuasiua egit quàm solida, vel experimento. Primùm quòd credidit paruam quantitatem non obesse, hoc est falsum: quandoquidem cicuta Atheniensium ita rectè temperata erat, vt drachma in tribus horis occideret: quod nec napellus facere potest. Deinde quod credit non officere si vincatur: imò præparat ad malos morbos cerebri, attonitum, conuulsionem & tales. Tertiò quòd sanati remanent cum dispositione ad hydropem, & cum principio illius propriè à cicuta. Et hoc, quia cicuta, vt dixi, & reliqua huius generis corrumpunt spiritus non ob frigiditatem, sed ob putredinis naturam: tum maximè quia, vt demonstraui in libris de Subtilitate, frigiditas est sola priuatio, & nullam habet actionem per se, sed agit impediendo. Quæret autem quispiam quare talia venena conuulsionem excitent cum interficiunt? Et respondeo, quod huiusmodi exiccant cerebrum ob frigiditatem, & ideò contrahitur, & hæc est causa quare morientes omnes conuelluntur: cerebrum enim antequam congeletur naturali sensu, contrahit se, tanquam à causa lædente se conetur tueri. Sic & aqua contrahitur dum gelascit, remanéntque obid mortui oculis rigentibus, ob eam causam: soluitur enim prima vel secunda conuulsio, quia cerebrum extenditur, quamuis contra causam contrahentem, demùm euictum se contrahit. Cura igitur fit per assam fœtidam propriè: acetum, absinthium, & syrupus acetosus, vndecunque causa sit, origanum, ruta, sal & allia, & sulphur, nuces, mel, oleum rosaceum, & theriaca, & cinamomum, & vinum antiquum, tenue, odoriferum, in multa quantitate extinguit talia venena: & excitetur sternutamentum cum condisi, & trahantur capilli, & non permittatur dormire. Et cicuta est deterior opio: opij enim drachmæ duæ occidunt solùm in duobus diebus & per somnum: cicuta autem reddit deprehensum, & cum comate vigilante. Et inungat tempora cum oleis de lilio, & calidioribus etiam, & odoret castoreum, moschum, rutam, & sedeat propter conuulsionem in balneo aquæ dulcis, & vtatur iuribus pinguibus. Et si talia non putrefacerent, sed refrigerarent, nihil esset deterius. Et nux methel est media inter opium & cicutam,

tam, nam aureus in vna die interficit, & fricare oportet extrema cum linteis asperis. Et cum potest moueri, & iam rectius se habet, exerceat se donec sudet, Et vomitus in frigidis venenis debet esse cum nitro, & tartaro albo. Sed & in putrefaciente, & omnibus quæ non sint extremè calida.

Et curatio nostro tempore optima, sed antiquis ignota, ex qua nemo perit, nisi ante admotum medicamentum iam planè sit conclamatus: fit cum elysir vitæ, cuius descriptiones cum sint innumeræ, facilem tamen & potentem adducam. Recipe vini mombasij libras XL. mellis optimi X. rutæ, sampsuchi cum seminibus chelidoniæ cum radice, singulorum libram vnam: pyretri libram mediam: garyophylorum, vtriusque cardamoni, piperis nigri & longi, cinamomi electi, gingiberis, ligni aloes, maceris, nucis myristicæ, zedoariæ, saluiæ, cum radice betonicæ, stipitum rorismarini, gentianæ, iridis Illyricæ, thlaspi, corticis medij fraxini, baccarum iuniperi, spondilij, serpilli, singulorum vncias tres, thuris, myrrhæ, belzoi, opoponacis, bdelij, styracis, chalbani, croci orientalis, singulorum vncias duas: baccarum lauri vncias quatuor, caphuræ sexquilibram: terantur omnia, & misceantur, & sub fimo equino valde calido condantur per 40. dies, demùm destillentur secundum artem, sic vt prima aqua clara colligatur ad vsum: secunda, quæ feculenta est, ad vnctionem locorum arteriarum seruetur. Præcipua pars est oleum tenue, rubrum ardentis sapoiis, cuius vsus est intus è tribus guttis vsque ad quinque & extrà: nigrum extrà.

CAPVT VI.

Cura Veneni à substantia, & tabefacientis.

OMnia quæ tabefaciunt venena, temporanea sunt, tabes enim sensim procedit, & longo pòst tempore interimit. Est autem tabes multiplex, nec est vnius modi, alia enim tabefaciunt ventriculi functione euersa, alia iecoris: alia quia obstruunt: quædam immodicè calefaciunt corpus, & regiū morbum inducunt: alia refrigerant, alia vlcus in pulmone inducunt: quædam dolores, quædam vigilias mouent: quædam pruritum, qui sedari nequit: quædam, quia siccant nimiùm. Vt videatur non vnus modus tabefacientium venenorum, cum quædam fastidium etiam moueant: ita nec vnus modus temporaneorum morborum. Sed alia erodunt, alia tabefaciunt, alia putrefaciunt, alia proprietate sua tandem interimunt. Cum ergo ita sit communis curatio, est scobs auri vel chalybis, si, vt plerunque contingit, metallica sint. His, cum aliis, radiculæ folia, radix, succus, auxilio sunt: theriaca, & diaæmaton. Ita oportebit non solùm venenū temporaneum per genera, sed etiam species curare, generalem enim præter hæc curationem habet, quam inferius docebimus. Quæ verò propria est & sufficiens, est aqua terræ, & illius aër, oportet autem eligere quæ aduersetur natura ipsa venenis: velut ex Lenno, Melita, Armenia. Et constat experimento id deprehensum esse, (oleo enim ponderoso vnguntur) & si non sufficit, aquā bibunt: reuomunt enim omnia molesta naturæ, & vi ipsa, ac cum eis venenum violenter trahunt. Oleum igitur graue est huiusmodi: olea autem destillatione confecta, leuia sunt generaliter. Quod verò adiuuat veneni actionem, calor est: calor autem instrumentum, non venenum. Instrumentum quidem naturæ, vt Princeps ait, non veneni: sed dum natura in illud agit, etiam illud agit eodem medio in naturam. Quocirca in valde senibus irrita fit venenorum natura, quoniam calor extinguitur. Venenū igitur agit, cum natura agit: sed & eodem modo alexipharmacum, antea ergo exhibitum, vt aliàs dictum, veneni vim irritam reddit, quoniam illius vi membrum, & calor qui in eo est, celerius extinguit vim eius, quàm accendat: paulo pòst autem assumptum, dum vires adhuc valent, calore iuuatur, ita calor veneno & alexipharmaco auxiliatur: at serò, cum veneni vis obtinuit, si sumatur alexipharmacum, à calore non deducitur nec ad locum, nec ad actionem: sed obsesso membro, cum calor sit exiguus, prodesse nequit.

Curatio singularis, & ad omnes tabidos magna ex parte sæpius experta. Recipe carnis ceruinæ, testudinis cum interioribus, sola cute omissa, & cortice, sanguinis suilli, carnis anatis vel ciconiæ vel anseris, limaciarum, chelarum, & caudarum cancrorum fluuialium, aut astracorum, ranarum, anguillæ excoriatæ (sed anguilla & testudo coqui debent, donec cutis separetur: sed ante coctionem caput abiiciatur) radicis raphani, singulorum libram vnam: contundantur omnia, & coquantur sola in balneo Mariæ, donec fiant sicut ius, inde destillentur in eo vsquæ ad extremum, & de hac aqua capiat patiens ab vnciis quatuor vsque ad sex, cum vncia media sacchari tepidum in aurora, & super dormiat. Et post quatuor horas edat panem cum lacte asinino, vel caprillo: & post horas nouem comedat carnes testudinis, aut pulli, aut pisces petrosos, aut suillam: sed antè cappares ex oxymelite. Et post tres dies illa aqua si fiat densior, aut odorem contrahat, destilletur. Item detur aqua destillata eodem balneo ex recenti melle, post hanc per quadraginta dies. Præterea scire debes, quòd curatio per aquā aut aërem non confert adeò, cum ab initio non fuerit administrata. Post hæc conuertes te ad cognoscendum causam tabis, & ei adhibebis propria alexipharmaca, vt infrà.

Quomodo autem medicus probus possit cognoscere causas venenorum omnium, & genera illorum, & modum operationis illorum in corpora nostra, & ex hoc auxilia, & omnino nescire venenorum compositionē, tacere decreueram iam, vt aliqua alia admiranda: sed dicere cogor, eiusmodi sum vsus arte. Nunquam volui discere operationem aliquam, vtpote vt destillarem, adu-

rerem, miscerem, putrefacerem : sed solum omnia ratione concepi, & deductis omnibus ex principiis, certè in inueniendo apertæ sunt res admirandæ, donec ad incredibilia perueni : & ex his perueni ad inuentionem auxiliorum, & excussi principia illa : & ita remansi, Deo volente, duplici modo sine cognitione venenorum : tum quia deleui principia, tum quia exercitatione carui ; nam in huiusmodi nō solùm plurimum potest exercitatio, sed est necessaria : aliter homo primum se, quàm alios, in tam violentis venenis conficiet. Est ergo hoc, ac si quis rotas illas versatiles apparet, & cum his loricas & arma plura vtilia saluti hominum construat: post rotas omnes cum tota artificio periculoso destruat : ita decet virum præcipuè medicum, probum facere. Eos verò qui hæc ex principiis deducere nequiuerint, satis erunt quæ nos tradidimus circa auxilia : nam non nisi ex Dei voluntate ad illa peruenitur: etiā postquam publicauero Dialecticam, Paralipomena, & reliqua huiusmodi. Fama publica est, esse quendam virum senem Veronensem, nomine Martelosium, non alioquin paruæ existimationis, Venetiis degentem ; & ob detectas quasdam coniurationes aduersus eorum Remp. præmia & pensiones ab illis annuas consecutum : qui venena omnis generis factitet, & experiatur miro exemplo, sed nunquam tamen audiui illos tali auxilio vsos, sed ne tentasse quidem, neque in infensissimos hostes, nec periculosissimis temporibus. Alios noui alibi, quorum opera regulos quosdam vsos fuisse constans fama est : sed boni genij fuit, tales non eò sapientiæ peruenire posse.

CAPVT VII.

Cura veneni putrefacientis.

CVra eius quod putrefacit veneni, in eo quod putredini resistit, reposita est; quale maximè est scordium ; at illud non in pestilentibus, forsan quòd vel frigidum, vel purgatorium esse necesse sit : quorum neutrum cum in scordio sit, ob id scordion in venenatis quidem ictibus omnibus ac morsibus maximè prodest, tum verò in ebibitis medicamentis : velut primo de Antidotis; in pestilentibus morbis non eandem retinet vim. Videtur autem laudari smaragdus & sphragis, coagula etiam leporis aut cerui vel hœdi, tum chamæpitys. Inde quæ sudorem prouocant, succus radicis cyclaminis, lignum sanctum, rorismarini, vel parthenij eius, quod ambrosiam, tanacetum, vulgus Danedam vocat, decoctum, tum amaranthi florum, seu lagopi. At inter aquas destillatas, solani, smyrnij, cardui benedicti, quam herbam Turcam vocant, florum sparthi seu genistæ. Illita verò foris oleum pyretri, vrticæve, tum radicis longæ aristolochiæ, vel abrotani: origanum quoque intus atque extrà, sed orientale præcipuè, quodque acre est. Excitatur & sudor laboribus & exercitationibus, vt in tarantulæ morsu, sed hoc in aliis saltem periculosissimum. Celsus libro secundo: Sudor duobus modis elicitur, calore sicco (vt sunt fomenta caldarum) & balneo. Ex his patet, vt vice versa medicamenta epota exterius curantur, velut per interius morsus, ictus, vulnera, vt paulo post dicemus. Quare patet, multum exenteratum commodissimè, si intra illum patiens includatur, curare eos qui venenum biberunt, velut omnes sic affectos, & vulnere malefico perditos : sed maximè putrefacientibus conuenire, atque eadem ratione cucurbitulæ atque huiusmodi. Vt videatur hoc voluisse Galenus quinto de Simplicibus medicamentis, cum dixit : Omne deleterium venenum à foris impositis medicamentis euacuatur.

Verùm in hoc genere est aqua & aër terræ minor, quæ à cornu ceruino destillantur; namque cornua cerui tyrocnesti comminuta, maximè iuuenum, destillantur balneo Mariæ, & vt cinamonum, exitque aqua minor, quæ venenum potu auocat : reliquum destillatur in oleum per duplicem ollam sub terra conditam, quo loca arteriarum inunguntur. Modum hunc planè docuisse me memini : est autem ceruus tota sui natura contrarius omni venenorum generi, causa autem demonstrabo. Et primùm, quod siccissimum sit omnium sanguineorum animal: idque tribus certis rationibus constat. Prima, quod omnium animalium maxima pro corporis magnitudine cornua generat. Quòd si de vngifero opponas, ille non est animal commune toti orbi, vt ceruus: sed neque illius maiora sunt cornua, licet plura, nec minus ramosa : & forsan, quod ex eorum genere est. Sed etiam ceruus solida habet, & quæ singulis annis, si Aristoteli credimus, mutet; certè sæpe mutare, ostendunt cornua passim inuenta ; nam multi credunt non posse tantam molem singulo anno excrescere. Indicio tamen est pro Philosopho, omnis magnitudinis cornua in magnis etiam ceruis inueniri : sed, vt dixi, creditum est, ramis à mutatione annos numerari, vt cum absoluta fuerint, tum decidant. Secunda causa est, quòd felle careant, vt idem autor est. Vnde amarissimum illi intestinum, ait. Et achainis (genus id est ceruorum, non à regione dictum) in cauda, quare hi venenum in cauda ferre dicti sunt ; atque hi soli, sed non fel, verùm virus quoddam & venenum, vt quidam dicunt, lethalissimum. Tertia, quod plurimum se exerceat, atque hæc procul à dubitatione. Quòd si addamus etiam prodita ab aliis, ceruos edere serpentes cauernis spiritu eorū extractos, nil superaddi potest ; nam quòd oderint serpentes, quod è cauernis extrahāt, dixi etiam alibi, at quod edant, etiam Scribonius autor est, & quod illis esitatis, ad aquas confugiant, ab eodem dictum est. Minus sanè mirum videri poterit, verba Aristotelis consideranti : Cerui, inquit, à phalangio icti, vel consimili animali, cancros edunt. Ergo si ita est : primùm qui edat carnem ceruorum assiduè, nil mirum sit si perpetuò febre cariturus sit, quod etiam Plinius in posteriore loco testatur : sed & si siccitate tanta sunt, diutius viuunt, quanquam de hoc

Aristoteles

Aristoteles addubitauerit. Plinij verba sunt loco citato: Vita ceruis in confesso longa, post C annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate. Quòd si siccissimi sunt, & sanguinei, serpentes autem & insecta siccitate sua venenum fundunt, cum participent in qualitate, dissideant in materia nobiscum, contra constabit antipathia primi generis. Quare omnium venenorum ex animalibus ceruus erit alexipharmacum. Et non solùm dormire sub eorum pelle, aut cornua exurere, nos tutos ab huiusmodi animalibus præstabit, quod omnes autores fatentur: sed etiamsi si quis carnibus eorum vescatur, tanquam Psyllus aut Marsus euadet, nec subiicietur periculo putrefacientium venenorum. Et si bibat perpetuò ex vase facto è ceruino cornu. Demum, vt dixi, aqua & oleum illitos quibuslibet venenis ex animalibus, tum etiam putrefacientibus, seu metallica sint, seu plantæ, egregium erunt alexipharmacum. Nec vera erunt quæ Celsus putat, Marsos & Psyllos sola contrà serpentes præstare audacia. Ex hoc patet etiã, quòd cerebrum cerui auxilium est maximum destillationibus. Et scias, quòd agaricus purgat omnes humores putridos ex natura sympathiæ, & per modum alexipharmaci. Est enim inter putridum & syncerum medius, & ideo proprie purgat eos humores ob substantiæ similitudinem.

CAPVT VIII.

Cura Veneni erodentis

VEnenum erodens pinguibus & purgantibus indiget, propterea olea & pinguedines ab initio multum conferunt. Postquam autem erosio facta fuerit, pinguia, etsi dolorem sedent, putredinem tamen augent, vt tertio Methodi habetur. Igitur & siccantibus indigent, & sedantibus dolorem, & alexipharmacis vtemur, hoc enim inferius declarabimus. Sed non licet, vt in exterioribus, vti medicamento ex ærugine, cera & oleo, neque enim cera aut ærugo interius solent administrari. An quia interiores partes imbeciliores sint, quàm vt possint hæc medicamenta ferre: sed non id, sunt enim validiores: an quoniam, vt dictum est suprà, quæ crassæ substantiæ sunt, vt ærugo, venenum sunt intus assumpta: exterius non nocent, quia non attenuantur, & etiã temperata sunt oleo atque cera? Venenum igitur erodens his indiget, quæ mordacia minimè sunt, quale est lotos seu melilotum: & tamen siccant, atque detergunt. Erit ergo curatio vlcerum internorum, admistis alexipharmacis. Ea igitur erunt, quale centaurium, thus, & eius manna, garyophylata, solanum, polygonon, spondylon, tussilago, aloes, iris, cyperus, vua passa cum aniso, rhu, balaustium, mel roseum: sed nil præstantius sphragide, & radice cyclaminis, & aristolochiæ maximè longæ, & cinis cancrorum, chrysocolla, dracunculus. Et in assiduo vsu sit radicula, quam raphanum quidam dicunt, detegit enim non solùm saniem, sed etiam venenum, atque vlceris causam. Sarcocola autem, ob miram vim quam habet in carne consolidanda, nomen traxit. Sunt & alia multa à posteris inuenta efficacissima: sed & Armenia gleba etiam, quæ in vsu est, multum prodest in huiusmodi casibus. Radix quoque pancis & filicis, inter optima numerantur: proeterea in eiusmodi casibus etiam alia adhibebitur intentio: vt scilicet medicamentum adiiciatur, quod ad illud membrũ quod erosum est, dirigat, itaque ad ventriculum sufficiet, quod non abducat, absynthium, menta, cotoneum: ad iecur, lupi iecur, agrimonia, quæ eupathorium & cicorium: ad renes, erithrodanum, halicacabum & cantharides. Liquet ergo, venenorum in huiusmodi non paruum esse vsum. Iam verò post hæc quinta consurgit intentio confirmandi quod laborat membrum, si necessarium sit vitæ. Liquet autem, quòd in hoc opere principalissimum est iecur, nam cor verè principale est: quia rex totius corporis, in quo vita: ideo & anima in eo esse, sed falsò dicitur: cum in corpore non sit, neque enim est in loco, quia corpus non est. Cerebrum autem, quod ad operationes, principale est, ac velut vicarius regis: siquidem cor sibi viuit solum, cerebrum autem fungitur munere cordis: at iecur est minister, & velut quæstor totius corporis. Hæc distributio parum æquis auribus accepta, medicos in errorem trium principalium membrorum deduxit: & exinde, quod maius est, etiã trium animarũ. Si igitur principale dicas vitæ fundamentum, velut rustici in ciuitatis constitutione, non aliud quæras quam iecur ipsum: at si de cerebro vt fungitur omnibus operationibus, principale dicemus, vnde si tactus vel alius sensus esset in corde alio modo quàm vis videndi, cor non esset cor, quod tamen videt, audit, cogitat, cor est. Maxima igitur est habenda ratio iecoris. Si verò erosio sit in pulmonibus, difficillimè sanatur: facilius tamen, quàm si ex causa morbi propria: difficilius tamen, quam si ex Gallica lue aut ictu. Non est vt comparemus has ambas, quoniam sunt in diuerso genere. Nã ex Gallica lue mitissima est, & sanatu facillima: ex ictu difficilior: sed ex ictu cum est recens, mollis est, ex Gallica lue semper est antiqua. Si ergo medicamenta inuenerimus, quæ omnes habeant vires opportunas, aut plures: & quanto plures erunt, meliora aut optima, quòd melius à natura compositio fiat: quàm ab arte. Aliter autem vtemur medicamentis compositis ad huiusmodi laudatis, qualia quæ ad phtisicos, ad renum & vesicæ vlcera, ad dysenterias fermè deploratas, cuiusmodi nono de Medicamantis secundum locos celebrantur longa narratione, vt ibidem sit petendum auxilium. Nec vnquam theriacæ obliuiscemur, in huiusmodi negociis. Oportet autẽ vt sit optima, nec quid simile inuenitur. Porrò totum corpus purgare, siccareque, ac ad optimum habitum reducere conueniet. Et maximè iuribus ranarum,

ranarum, testudinis, anatum, anserum, ciconiarum, & ceruinæ carnis. Et comedet butyrum assiduè, & vuas passas: & ex oleribus symphytum & betonicam, & lac potabit.

CAPVT IX.

Cura veneni à proprietate agentis.

VEnenum, quod proprietate sua occulta interimit, spiritus, vt dictum est, extinguendo, id agit, ob id illius cura est generalis vtroque modo: scilicet, per ea quæ illud euacuant, & quæ resistunt. Euacuant autem alia quidem substantiam, vt vomitus, purgationes ab initio, & pòst sudores, vrinæ, quæ vim illius, & quod iam affectum est ex humoribus, distrahunt ac minuunt: vt non sit necesse, quod ad hanc partem attinet, proprium aliquod auxilium commemorare. At in his quæ resistunt, alia quidem communi ratione, qua calorem naturalem fouent. Atque hæc iam toties dicta sunt, vt stultum sit ea commemorare. Relinquitur solum, vt de his dicamus, quæ proprietate vim eius comminuunt, tanquam contrarium contrario oppositum. Ergo illud in dubium solum reuocatur, an proprietas proprietati possit esse contraria? nam de qualitatibus istud est manifestum: de proprietate autem non. In animalibus nihil adhuc videtur esse contrarium, neque enim quippiam herculeo lapidi contrarium est, quatenus aut dirigitur ad boream, neque quatenus ferrum trahit. Sed de adamante fabulantur, de cæpa autem palàm est, quod id agit communi ratione, quia acris est valde, idem allium, & quæcunque huiusmodi sunt. Præterea substantiæ nihil est contrarium, videtur autem proprietas consequi substantiam ipsam. Quod si quis opponat, quæ iam dicta sunt superius de alexipharmacis propriis, nihil est ad propositum, cum sint talia media natura, non contraria: quæ autem contraria qualitate, non natura talia sunt. Dictum est autem vberius etiam de ea in primo libro: oppositum tamen videtur ratio docere, nam, vt dictum est superius scorpiones raphano exanimantur, albo elleboro reuiuiscunt: & ratione identidem. Cum enim proprietas iam concedatur contraria (nam istud dictum est) qui fieri potest, vt non sit similis etiam? nam contrarium vnum vni solum est contrarium: primo Cœli. Et ideo cum simile etiam sit vnum vni genere, dico, necesse est quæcunque similia sunt hominum naturæ, esse contraria proprietate veneno lethifero. Multa igitur numero, quemadmodum viro vir, frater & vir, & puer & fœmina, & equus, sunt similia: contrà dissimilia, venenum basilisci, armeni, aspidis, hypnomalæ: atque hæc illis, illa his contraria. Vt non laborandum sit multum in quærenda proprietate occulta venenis, quæ & ipsa proprietate perimunt. Namque hæc eadem genere, specie & numero eadem sunt his quæ corporis vires similitudine adaugent, duplici ergo ratione, vnica tamen vi, hæc alexipharmaca venenis resistunt, & vt natura contraria illis, & vt calorem confirmant naturalem: ideòque promptè eorum seges se nobis offert. Dicam ergo, quòd smaragdus, hyacinthus, margaritæ, corallus, aurum, argentum, ceruini cordis os, inula, buglossum, borago, pezar, theriaca, vinum, oua, & quæcunque talia, proderunt, & resistent veneno, vt contraria, atque hic primus modus curandi.

Alter fit per alexipharmaca propria, quæ media sunt natura, vt educatur venenum. Quærendum est ergo, vtrum inter contraria secundum substantiam medium esse possit? nam esse oportet, si alexipharmaca sint. At non videtur, quoniam Aristoteles in Prædicamentis ait, medium non esse inter ea opposita, quorum alterum semper subiecto illi inesse necessarium est: & dat exemplum de sano & ægro. At simile & dissimile ita se habent, non igitur medium est vllum. Sed fallimur: quoniam medium hoc sub vno genere continetur, scilicet dissimilis: sed non adeo dissimilis. An ergo tutum erit exhibere huiusmodi medicamenta, quæ certam habent vim veneni qualitatem augendi, educendi non adeò certam? Videtur sanè mihi hoc dubitatione dignum: atque vtinam Galenus hoc explicasset vel vno exemplo, sed nullum tale habemus, nam caro viperæ in theriaca medium non est natura, sed prorsus venenum, & prorsus simile: at cohibetur, atque coniungitur aliis, quæ theriacæ compositionem ingrediuntur. Ob id ergo dixerim, scripsisse Galenum hac in parte aliena potius quàm propria, vt verecundè loquar. In qualitatibus enim piper dare ei qui euphorbium biberit, esset laborantem enecare: ei qui arsenicum sumpserit, dare cantharidas: aut ei qui cantharidas, dare buprestin aut pityocampam, ne id quidem sani fuerit cerebri. Ita ergo intelligendum est in his solum quæ exterius applicantur: veluti ferunt de carne cuiusque animalis venenati, viperæ, scorpionis, iecore canis rabidi: interius tantum cum purgantibus medicamentis, & veneno natura contrariis, non medium, sed ipsummet venenum, aut simile iunctum fuerit, familiaritate certè attractionem adiuuante.

CAPVT X.

Cura morsus & ictus venenati animalis.

GEneralem horum curationem ad vnguem explicauimus suprà: postquam autem venenum eduxeris, cogita quòd fieri non potest, vt securus sis de exquisita illius eductione: ideo ne properes ad consolidationem, sed singulis diebus sugas, aut imponas cucurbitulas, aut carnem mustelæ, aut pullum dissectum, aut frustum carnis ouillæ vel hœdinæ: atque etiam quæ extinguunt

guunt venenum ex propriis aut generalibus, velut oleum ſcorpionum pro ſcorpionibus, & phalangium ſi inueniatur, & ſtellionum pro viperis, tum cancri marini & teſtudinis marinæ ſanguis, & ranæ, & oleum laurinum, & ſcilla ex Dioſcoride, & generaliter, vt dixi, à partibus iuxtà naſcentibus, à contrariis, vt ſcorpio, & eius oleum in punctura araneorum, cum ſint inimici, ob antipathiam: & araneus ipſe mortuus, ob ſympathiam, & caſeus antiquus. Generalia verò quæ extinguunt, vt mandragora: quæ trahunt, vt ſulphur: quæ reſoluunt, & ſunt calidiſſima & ſubtiliſſima, velut petroleum. Sunt igitur ex his ſal, fel taurinum, acetum, ſinapis, calx, ſiſymbrium, calamentum fluuiale dictum, & caprillum ſtercus etiam ebibitum. Atque hæc, donec prorſus dolor & reliqua ſymptomata circa locum ceſſant, virus, malus color, & iam apparet optimum pus: tunc verò curanda ſunt cura vlceris: nunquam ergo neque in principio, neque in fine, cura vulneris.

Intus autem propriè conuenit ſemen harmala, vidi hanc herbam apud Ioannem Daum Anglum, mathematicum inſignem. Folio eſt rutæ exiguo, inuenitur, ſed rara, vt refert, in Italia: frequens in montibus, quorum nomen excidit: credo eſſe inter Germaniam & Italiam, aut ab Italia non procul. Dicebat epotum primò inebriare, inde ſtupefacere: adeò vt doloribus podagricis ſingulari eſſet auxilio, & aſphaltici trifolij ambo à Dioſcoride deſcripta libro tertio: Allia, cæpæ, porri, mel, vinum plurimum, opium, cicuta, myrrha, piper, crocus, gentiana, endiuia, dicit Dioſcorides, aſtragalus, erica, propriè baccæ lauri, cyminum, ruta, ſemen porri, & theriaca, tetrapharmacon. Non præſcribitur autem tempus in his, ſed in principio exhiberi debent, vt venenum à vulnere diffuſum per corpus repellant: poſtquam autem diffuſum fuerit, vt extinguant, & irritum reddant: vbi iam extinctum fuerit, vt detrimenta quæ intulit, tollant, vt infrà videbimus. Itaque in huiuſmodi laudatur à Principe ſexta Quarti, coagulum leporis, pòſt cerui, butyrum vetus, & ius ranarum. Et propterea in omni morſu aut punctura vehementis veneni, vt baſilici, armeni, hæmorrhoi, ceraſtis, aſpidis ſurdi, dipſadis, ac ſimilium: aut ſi iam inualuerit venenum, quanquam non ſit natura vehemens, ſed ob moram tale euaſerit: curandus eſt patiens, ac ſi bibiſſet ipſum venenum, ideo dandum eſt, vt ibi Princeps, oleum aſſiduè, & vomendum, inde etiam clyſteribus educendum eſt virus. Et ſufficiunt quæ ducunt feces & aquam vt aloes, oleum roſaceum, ſoldanella, mercurialis, blitum, malua, mel. Et ita vides, quomodo morſus & punctura transeunt in medicamenti ebibiti curam, & cur. Ergo ſupremum in huiuſmodi, & ex omnium conſenſu eſt theriaca optima, & pezar, quod dicam, aut ſordes oculi ceruini. Eſt & tertium genus, quod forſan fit ex ſorditie illa ceruini oculi durata, & eſt lapis, quem deſcribit Conciliator his verbis: Bezoar, eſt lapis rubens, puluerulentus, leuis vt ſpongia, & fragilis vt gypſum.

Propriè autem morſui viperæ conferunt, potus vini puri, & allia comeſta. Et dicunt, quòd morſui aranearum confert ferrum ſuperimpoſitum, & endiuia: morſui autem rutelæ, balnea valde calida, & ſedere in cinere, & bibere ſemen melanthij: punctioni autem apum, bolus armenus, & caphura cum aceto. Aduerſus morſum aſpidis, eſt potus aceti, dicit Celſus, Punctioni crabronum, frigidum ferrum ſuperimpoſitum: ſcorpionum ictui, ſemen heliotropij herbæ bibitum: aduerſus valde venenata animalia, trifolium, aſphalticum, mentaſtrum, panacon, cum aceto dabis.

Per genera autem ſic: Omnia venena quæ magnam ſitim mouent, velut dipſas, & canis rabidus, vrina prouocantibus ſunt curanda. Omnia venena quæ corpus ipſum refrigerant, vt ſcorpij & viperæ, vinum, balneum & medicamenta calida. Aduerſus ictus qui putrefaciunt, cura eſt, vt fluat ſanguis multus, & ſuperimponatur ſtercus caprinū cum aceto ab initio. Et dentur in potu theriaca in magna quantitate, & lapides qui conferunt cordi: pòſt adminiſtrentur empiaſtra, quæ conueniunt vlceribus putridis. Cùm autem dentes ſerpentis in vulnere hæſerint, ſi valde venenoſus ſit, excindere oportet carnem, & adurere: ſin autem non ſit valde exitialis, fricetur locus cum oleo & cinere, inde apponatur emplaſtrum ex fermento & cinere. Serpentes verò qui ſanguinem multum è vulnere exire cogunt, curantur ſemine raphani, aut radice lilij & papauere, cum vino in potu: exterius autem portulaca, chamedaphne, plantago, & quæ vicem gerunt cauterij, vt porri, ruta, vrtica, cum hordei farina & albumine oui. In his etiam quæ celeriter occidunt, quod ex ſymptomatum ſæuitia dignoſcitur, oportet ſtatim præſcindere membrum, & ſi fieri non poſſit, ligetur ſtrictè valde inde incidantur venæ, & permittatur ſanguis fluere, & aduratur locus vulneratus. Et dicunt, quòd bibere vrinam propriam, ſecundam à morſu, eſt alexipharmacum in omni morſu & ictu venenoſo.

CAPVT XI.

Cura Morſus canis rabidi.

CVra morſus rabidi canis, eſt velut cæterorum morſuum venenatorum, niſi quod ſuctio periculoſior eſt, oportet ergo venenum ad locum ipſum attrahere. Et ſi æger ſuſtineat, candenti ferro, nihil melius eſt, aut tutius. Quod ſi non ſuſtineat, proximum eſt vt cucurbitulæ cum multo igne ſuper locum apponantur, ac incidantur veſicæ, & ſecetur caro vulneris, & ſæpius admoueatur ignis cum cucurbitulis. Et attractio prima eſt optima & potentiſſima. Et inde, vt fecit felicis memoriæ pater meus, ſuperponatur cæpa cruda, & hoc per quadraginta dies, bis in die mutando. Et cum ego ſuperpoſuiſſem morſui canis non rabidi, non ſum expertus quòd nocuerit, imò iuuit. Et ideo eſt

est auxilium tutissimum. Et post hæc conuertemus nos ad peculiaria auxilia, dando primùm cinerem cancrorum fluuialium, quẽ paratum tenebimus, quia non vbique inueniuntur: Bononiæ quidem non semper, Mediolani nunquam. Est tamen immensa copia astacorum fluuialium, illorum qui prælonga sunt cauda. Et admiscere gentianam, sicut faciebat Galenus. Et manifestum est, quòd etiam bonum esset comedere assiduè ex illis. Et theriaca in hoc veneno minus confert, quàm in alio vllo veneno. Et cura fit per quadraginta dies, quia raró pòst, tametsi aliquando fiant rabidi post illud tempus. Et secundum auxilium, est elleborismus singulis quatuor diebus exhibitus. Et hoc est indicium, quod iste morbus vt dixi, prærepter per neruos, & elleborus neruos purgat. Et non describo modos, quia medicamentum è cinere cancrorum declaratur vndecimo de Simplicibus medicamentis. Et elleborismus describitur in libello Oribasij, qui adnumeratus est inter libros Galeni, cui titulus est, Quos & quando purgare oporteat. Tertium auxilium est à cantharidibus, quæ vt per se venenum sunt, ita egregium sunt alexipharmacum canis rabidi: præter enim quod educunt illud per vrinam, exiccant adeò virus illud, vt reddant effœtum. Sed hoc mali est in illo, quod cum sit venenũ per se, non oportet vt exhibeatur, nisi affectis morbo: quia, vt dixi, validum debemus, non quemadmodum in aliis, efficere medicamentum. Si ergo sit remedium canis rabidi, opitulatur, & minus nocet: si autem canis non rabidi morsui adhibeatur, nocet longè magis, quia natura non se exonerat à malo, & cum hoc nihil iuuat. Quartum præsidium, quod etiam multum iuuat eos qui iam ad timorem aquæ deuenerunt, est radix cynorrhodi: & est commemoratum à Plinio, & leges historiam apud illum. Sunt autem duæ plantæ: cynosbatos, id est, caninus rubus: & cynorrhodos, rosa canina: quia, vt reor, vtraque aculeis est durioribus, & tamen hoc est commune vtrique, vt ferant spongiis quiddam simile: sed cynorrhodos sæpius, & in illis vermiculus est frequens in singulis casulis, vt sunt apum aluearia: vnus albus, qui deuorati plurimùm prosunt comitialibus: ideo res magnam habet rationem. Sed difficultas est, quia nil volunt bibere nec edere tales, ideo sunt cogendi contecto vase, ita vt nares contineantur, & sint vincti, vt deuorare cogantur, ideo primis solum horis quibus tenentur eo timore, prodesse potest, nam, vt dixi, hic morbus nunquam excedit quartam diem, ideo si conatus fuerit sic exhibere secunda die, aut pòst, strangulabitur æger in manibus ministrorum, aut omnino reiiciet medicamentum. Et debet esse recens radix, & siccata statim, & læuigata optimè, vt omnino ad cor, inde cerebrum, vis illius deferatur. Est aliud auxilium Celsi, de mergendo patientem in aqua: quod credo esse imaginarium. Debuit enim in tanta re, velut Plinius, addere historiam aliquam successus. Est etiam illud consideratione dignũ, cur tam in hoc veneno quàm aliis morsibus locus sit religioni, aut superstitioni: non autem ita in aliis morbis. Sanè constat multos sanari solo attactu clauium ferrearum, etiamsi non sint calefactæ: cumque id contingat in tam multis, necesse est fateri aliquid esse proficere hæc auxilia. Contingit ergo hac ratione, quod animus opinione confirmatus exhilaratis illis depellit vim veneni per sudores & halitus, Vnde venatores & milites forti animo, raro ex hoc casu pereunt: sed viri & pueri timidi, segnes, quieti.

CAPVT XII.

Cura Vulnerum venenatorum, & in quo differant à morsibus & ictibus.

PORRO cura vulnerum venenatorum, eadem penè est quæ aculeorum & morsuũ verùm cum in his persæpe accidat venas arteriasque diuidi, neruos præcidi aut pungi, non solùm curam de se indicant, sed persæpe præcipuam: vtque in venis astringentibus vtamur, quo in casu plerunque lethalia esse censentur. Et duo videntur in huiusmodi cõmunia auxilia, vincula & ignis. Vtrumque prohibet venenum serpere, vtrumque dolorem finit aut lenit, vtrumque sanguinis prohibet effusionem. Et in huiusmodi casibus præcidi solet membrum, & vri. Et permittere sanguinem fluere necesse est: sed non, si vires apertè minuantur. Et super cor refrigerantia, odorata imponere oportet, & exhibere patienti alexipharmaca potentia, vt theriacam, & præcipuè cum vino. Et cibos dare paucos, frigidos & siccos: sed tamen qui plurimùm nutriunt, vt alas pulli cum aceto rosaceo.

Specialiter autem & per singulos modos, vt superius docuimus, ita res tractanda est. Primùm si spiculum infixum fuerit, vel quoniam lignum exciderit, vel quoniam ferrum sit alatum, emplastro attrahente, quali ad venena dictum est superius, ex ranis, limacibus, & arundinum radice, sed & multo herculeo lapide, addito emplastro, extrahendum est, interim verò sanguis ex aduersâ parte, si corpus sit plenum, detrahendus, inde ex eadem, si non ex eadem, deriuare bonum est, vt in capitis vulnere, ex cephalica eiusdem lateris, etenim pars detumescit, & dolor non ita acerbus est, vt facilius ferrum medicamento cedat, & minus sit periculi ne phlegmone corripiatur. Præterea si homo inueniatur ex his, qui duobus digitis educere solent ferrum, adhibeatur, declaratum enim est superius, quòd id naturale est, non præcantatio vlla. Tertium præsidium est, vt generalibus præmissis auxiliis, & carne circumcirca incisa detrahatur ferrum maxima vi. Oportet autem illud maximè considerare, ne frustra vexes: qualiscunque vis, modo irrita non sit, ferri lenius solet, quàm si nitaris incassum. Sed & illud animaduertendum, vt ne detrahendo ferrum, venam magnam frangas, aut neruum.

Pro his autem luculenter scripta à Celso libro septimo consules. Meminerat & prius in Quinto de emplastris extrahentibus: commemoratque sex descriptiones, à Diadaphnide incipiens.

Quòd si vulnus ex serrato ferro sit, & cuius scobs in ipso concludatur, emplastris commemoratis vtendum est, & sanguis mittendus: laxantia non adeò sunt necessaria, vt cum ferrum teli in vulnere remansit. Multo magis autem herculeo lapide vtemur: quòd si optimus sit, etiam integer, eximere poterit squamma ferri; at verò hoc iam quasi præter propositum. Cum verò venenum apertè in ferro fuit, per propria alexipharmaca, quæ subiiciemus, erit extrahendum. Quòd si ignotum sit, ranarum caro & mustelarum optimæ erunt, nam auocant, & venenis, cum hoc etiam sunt salutares. Sed & stelliones oleo incocti, & aristolochia longa præcipuè. Aut si horum copia non fuerit, quæ vehementer trahunt, theriacæ sunt admiscenda. Intus autem exhibenda, quæ etiam in morsibus ac puncturis venenatis, præsertim autem pezar seu bezoar antiquum: si non, nouum: si non sordes oculorum cerui. Post hæc sunt theriaca, & Mithridatum, & sphragis, & smaragdus. Quòd & vbi ista defuerint, os monocerotis etiam iuuat, rarò tamen & ipsum inuenitur. Sed & si non habeatu, rsupponemus scordeum, diptamum Cretense falso creditum à Dioscoride, quod flore careat, vt Poëta medicum superauerit: harmala, gentianam, zeduariam, longam aristolochiam. Verùm vbi nullum sit venenum corporeum, sed vel vis tantum, aut succus quidam, ad ignem confugiendum, ille enim, vt sæpius dictum est, omnes qualitates finit, vltimam naturalem ex alienis à sua relinquit. Sed cauere oportet, quod aduersissimus est neruis. Ob hoc, si non maximus vitæ metus sit, emplastris eisdem est vtendum. Mutare autem oportet auxilia, quæ prodesse debuerunt, cum non prosunt, plúsque experimento quam rationi tribuendum. At si periculum sit vitæ ingens, perdatur membrum igne, vt totus æger seruetur. Iam verò intus tum danda sunt omnia, quæ maximè venenis resistunt. At si periculum non sit ingens ex veneno, sed dolor vrgeat, adhibenda est caro calida pullorum, agnorum, hœdorum, mustelarum, murium, assiduéque immutanda. Præcipuè auté in venenatis vulneribus hoc est consideradum, præter morsuum serpentum curam, aut canis rabidi morsum, aut ictum ex aculeo, quod in huiusmodi ratio nulla vulneris habenda sit, sed metus omnis ex veneno. At in vulneribus rarò venenum magnam vim habet; nam si aspidis saliuam cauo telo intrudas, vix nocebit; viua enim ex viuis prodire debent: plurimùm potest dentis ipsius præsentia. Tum verò magis licebit exsugere, quod longè tutius sit, & plus conferat etiam sympathiæ ratione, quam si vllum emplastrum adhibeas. Quòd si venenum cum hoc diffundatur, & homo periclitetur, maxima auxilia adhibere conuenit, vt scilicet mulo intrudatur. Sed & balneum pluribus profuit. Cauendum tamen est, ne calore aëris balnei vires dissoluantur. Sed & homines sunt tam propitij in hoc, quàm serpentes aduersi, vbi ex serpentibus venenum sit: sed si ex metallicis, nil prosunt.

CAPVT XIII.

Cura noxarum ex inunctionibus & suffitibus factis cum hydrargyro.

HÆc quidem ad libros de morbo Gallico manifestè pertinet, ibique descripta est: sed non mei moris est, bis eadem de eisdé scribere. Hic ergo, quod par est, describemus remedia alia paratu facilia, quemadmodum oleum hypericonis conpletum, & de baccis lauri; his curati sunt, quicunq; conuulsione ac doloribus detinebantur. Porrò inungere oportet loca patientia, atque spinam dorsi bene, & pingui manu, diuque fricare, & ex calidis bis vnaquaque die: ægrúmque, vt in cæteris periculosioribus morbis tenuissimè, quod ad quantitatem attinet, alere, prohiberéque à vini potu omnino. Exhibere autem panem coctum ex iure pulli paucum, & loco calido continere. Cæterùm noxam hanc primùm communibus auxiliis auertere docet, velut si mulo includatur, aut balneo, & corpus to ū alexipharmacis muniatur. Conueniunt optimi cibi atque potus: non tamen vinum, quod hoc metallicum neruos offendere maximè soleat. Causa est, quod cum calescit, attenuatur, & vt in officinis videmus, ascendit, ac summa petit. Et vt ibidem videmus, ex aëris frigiditate rursus in metallum redit, ita in homine ex cerebri & ossis, ibique consistit, adeò vt visum sit quibusdam per nares integrum emanasse: aliorum in caluaria longo post obitum tempore collectum, inuentum sit. Nocet autem maximè cerebro, quod cerebrum exangue sit, & à frigore patiatur, à calido autem iuuetur: at argentum viuum dum in cerebro est, vt dixi, cogitur, & frigiditate sua vehementer nocet, atque inde etiam transmittitur ad neruos: vnde sidorationes, & resolutiones graues, & contractiones: in corde autem præcipuè, cum dissoluatur ob caliditatem, & tunc calidissimum sit. Offendit vehementer etiam antipathiæ primi generis ratione, quamvis non communicet in substantia, nisi quatenus à natura euictum est.

Ea igitur ratione omni studio admittendum est vt educatur, & vt noxa capiti illata, ac neruis emendetur. Quæ educunt, communia iam dicta sunt, proprium autem nihil inuentum est. Communia quidem sunt emplastra, quæ vehementer trahunt. Et frigiditas facit, vt cogatur & descendat. Et calor attenuat ipsum, & extrahit. Ex propriis est ipsummet: simile enim ad simile fermè. Et metalla omnia illud combibunt. Si ergo assiduè quis se exerceat, argentum per poros exhalabit; causa tamen est hæc difficilis attractio argenti viui,

vigilia

vigiliarum, doloris capitis in morbo Indico affectis, cum putent esse symptomata morbi. Et in corporibus mortuis quandoque effluit è naribus, quoniam ob frigus necessario cogitur. Eadem autem est ratio cinnabaris, & minij, quæ argenti viui, res enim redit ad idem. Noxa verò emendabitur iisdem, quibus curari solent resoluti & contracti, maximè cum metallicis. Balnea igitur sicca, & quæ sulphure, sale & bitumine constant, non solùm confirmant neruos, & excrementum quod ex mala coctione redundat purgant: sed etiam argentum viuum euacuant quocirca asphalto fouendi sunt.

Quidam verò ex his tremuli euadunt, hos omnes, & qui ob id difficulter spirant, purgabimus medicamento è stibio, neque enim quicquam melius est, inde confouebimus corpus totum, & præcipuè tremula membra fœno viridi, dum in pratis sole siccatur. Alij cæci, alij surdi fiunt. Plurimi ex his ob sudorem copiosum media æstate ex ligni sancti decocto curantur. In vniuersum, cum frigidum sit hoc medicamentum, calefacientibus, concoquentibus, digerentibus, ac vires confirmantibus eò vsque curari debet, donec alexipharmacum occurrat. Bene fecisset autem Galenus, si huius & aliorum alexipharmaca tradidisset. Palàm est autem, quòd sumenda sint ex coniunctis in generatione terræ generibus.

Præterea multis collabuntur dentes, gingiuæ inflammantur, strangulantur cum anxietate, appetitus cibi abscedit: atque hæc etiam post purgatam copioso sputo morbi materiam, Hos restituere decet medicamentis ex similibus, velut decocto ex alumine: metallicum enim est: antipathia enim, vt dixi, & sympathia ex eodem generẽ sumenda sunt. sympathia quidem ex similibus patienti, vt decocto cornu ceruini, contrariis autem qualitati peregrinæ: antipathia autem ex similibus substantia causæ morbi, contrariis autem in qualitate. Plurimùm ergo in hoc casu confert aqua separationis: iuuant & coralij affricati, qui etiam gingiuis conferunt, hominis autem causa mel rosaceum. Appetitus autem deiectionem restituit exacta euacuatio. Palam autem est, quòd argentum viuum, dum coactum est, frigidum est: destillatum autem, calidum & exurens: coactum veró, quale in vnguentis, & ad minima diuisum, haud certum est cuius naturæ sit. Sistit illud fumus metallorum, sulphur, saliua. Vt enim ad minima redactum fuerit, cuicunque lento humori misceatur, immobile redditur: mistum eadem ratione plumbo firmatur. Prius ergo cum frigidissimum, & ab omni calore alienum, postea verò calidissimum, & ab omni frigore remotum, eo in statu erit actu frigidissimum, potestate autem calidissimum.

CAPVT XIV.

Cura Venenorum illitorum, odorum venenatorum, vmbrarúmque lethiferarum.

VNguentum vnguento oppositum: Olei de scorpionibus & hypericonis completi, singulorum libram mediam: bufones viuos magnos tres, verberatos virgulis, donec viribus videntur augeri: viperam orientalem, quæ morsu pullum statim exanimet: rutæ semina & scordij, singulorum ℥iij. coquantur in balneo per horas duas, inde maneant diu in sole ex quo inungantur.

Ad malos suffitus, recipe rutam, rorem marinum, hypericonem, cæpas, succinum: coque in aceto acri, & suffumiga quotidie bis. Mali suffitus per antipathiã odore optimo terræ tolluntur. nam mali è fungis, vt dictum est, fiunt: boni ergo contraria ratione. Succinum autem, & ambra, asphaltum, sulphur, myrrhites: & quæ redolent gemmæ suffitæ in vsu esse debent, haurire autem fumum naribus, non ore, quippe cerebrum afficitur: atque ambram cum succino & moscho secum ferre.

Quæ verò lepram inducunt, mala sunt periculosa: si tamen occasio detur celeriter occurrendi, Recipe absinthij, lupulorum, rutæ, caprariæ seu herbæ gallicæ, soldanellæ, sonchi viridium, singulorum fasciculum vnum, sulphuris viui in acerrimo, aceto per tres horas infusi: seminis corticum, succi, citrij, singulorum drachmas duas: ellebori nigri drachmam vnam & mediam: ex herbis prioribus quinque detrahito succum: pòst additis reliquis, præter theriacam, coque omnia in balneo Mariæ: pòst addita theriaca conficies medicamentum, de quo capiet drachmam vnam & mediam bis in die per horas quatuor ante cibum. Exterius inungito hoc vnguento. Recipe axungiæ porci non salitæ libram vnam, olei hypericonis completi libram mediam, pinguedinis viperarum vncias tres: misce, fiat vnguentum. Et si vrget res, addito cantharidarum drachmas duas. Porro tota ratio vitæ constituenda est in sudore, exercitatione, balneo, prouocantibus vrinam: idque tamdiu faciendum, quo ad venenum prorsus explodatur. Plerumque enim, vt aliàs diximus, huiusmodi venena contagiosa sunt. Et quandoque necessarium est curare illos affectus inungendo arterias cum argento viuo extincto, & medicamentis cordi conferentibus, & habentibus sympathiam. Medicamentum nostrum. Recipe argenti viui extincti drachmas duas, inulæ, belzoi, soldanellæ, singulorum drachmam vnam & mediam axungiæ porci masculi nõ saliti vncias tres: olei de lilio cum speciebus, olei hypericonis, singulorum vnciam mediam, medullæ cerui drachmas sex: misce, fiat linimentũ. Iuuant & ad hoc olea nostra in hoc libro descripta.

Non accedas in his casibus ad medicamenta viperarum, quoniam non est labefactanda natura multis variis contrariisque rationibus: sed neque violentis purgationibus corpus euacuandum, quales ex elleboro fiunt, sed leuibus: vt lupulis, fumaria, rosis, aqua lactis, quæ sanguinem purgant, velut & tamarindi, violæ, atque ius galli mercurialis etiam. Omnium autem vna ratio, quam inferius explicabimus, admiscenda alexipharmaca leuia medicamentis, vt scordion propriè, & buglossum & melissam. Et existimant aliqui, quòd margaritæ plurimum possunt in hoc: & oxalis etiam vtilis est vtrique, causæ scilicet & symptomati. Et myrobalani, & coralius est valdè vtilis in hoc. Et succinum, & lapis lazuli, & ribes, & sericum maximè cocco tinctum, & santhali.

Sed si medicamentum omnino lethiferum sit, tunc validioribus auxiliis opus est, oportet igitur vt statim hominem nudum, velut & in veneno epoto, intrudas mulo exenterato, exhibebísque alexipharmaca communia cum cantharidibus: aut si times infamiam, cum erythrodano. Et si deficiunt vires, dabis vinum copiosum cum zeduaria. Et si non potes mulum habere, nec equum, pone eum in balneum, & permuta aquam calidam sæpe. Et da illi theriacam, & reliqua alexipharmaca communia: sed præstantior hoc in casu est theriaca. Et si non habes, vel non iuuant, da ei myexim subtiliter contritum, & allia contrita & diluta. Et da carnes viperæ decoctas: sed tutius est, si tempus habeas, dare carnem pullorum, qui pasti sint ea carne. Et fac vt exerceat se assiduè, nec dormiat. Et rarò euadunt tales omnino incolumes.

Vmbrarum autem malarum cura est, per ea quæ occurrunt comitiali morbo: igitur in hoc casu exordiri oportet rationem curandi comitialem morbum. Et in hoc non me extendam, sed sufficit commemorare smaragdum inter reliqua, pæoniam, rutam, & huiusmodi. Verùm vmbræ quæ terrent, homines aliquos mutos reddunt, aliquos expilant, aliquibus vngues cadunt: quidam ægrotant, aliqui etiam ex eis moriuntur. Vmbræ autem tribus modis apparere possunt: vel, vt vna res sub alterius specie appareat, quod frequenter accidit: vel vt imaginetur, quod non est, & præ timore illud videre sibi persuadeat: vel, vt verè à dæmone aliquo spectrum se offerat. Non est autem locus, vt hoc determinemus hic: sed dicamus, quòd cum homo timet propter vmbram, calor reuocatur ad intima, & mens perturbatur, ideo homo amittit vocem. Et si timor magis vrgeat, extrema refrigerantur & contrahuntur, & pili cadunt. Et si adhuc magis, velut in frigore, corrumpuntur vngues, & denigrantur, & cadunt. At si, cum hoc corpus plenum sit malis humoribus, grauiter ægrotant: & si vires sint imbecilles, aut aliquod impedimentum ex membro aliquo imbecilli vitæ necessario, morietur æger: si non, necessariò siderabitur. Oportet igitur timorem esse magnum & diuturnum, & hominem insuetum & solum: aliter qui nauigarent in tempestatibus, post eas interirent. Causa est, quoniam vbi est aliquid spei, vel vbi sensim timor inuadit, non est metus ille adeò perniciosus: quoniam vbi sensim contrahitur sanguis, spiritus seruantur, nec cor opprimitur: sed quem recipit sanguinem, remittit ad venam arterialem, atque ita impletur pulmo, & ob hoc à metu multi fiunt tabifici: vbi non possit plus remittere, non recipit, sed repellit: atque ita non suffocantur. Similiter, si adsit spes, motus ille reditus sanguinis tardatur, & non suffocatur homo. Ex quo patet, quòd aliqui mortui concidunt ex metu, dum cor nimis impletur, vt non possit dilatari. Et rursus, quòd metus repentinus periculosior est, & deterior quàm expectatus. Et quòd multis qui pro mortuis elati sunt, & postea verò sunt mortui: si quis statim sanguinem misisset è vena, rediissent ad vitam. Illud etiam ex hoc patet, quòd in vmbris, quæ metum incutiunt, prima curandi ratio debet esse à missione sanguinis, & quàm celerrima. Postea sunt inducendi in balneum, sic vt respiret patiens frigidum aërem: & fricandi artus atque extrema aqua calida, donec rubescant, & liberè respiret. Pòst danda sunt, quæ cor confirmant ac refrigerent: velut rosæ, santhali, endiuia, & talia: & aluum subducere oportet, & vt maneat in loco temperato.

Pueris autem hæ vmbræ terribiles, ob id solent mouere comitiales morbos, quòd sanguis ex timore contrahatur: & fit suffocatio in corde: vnde concusso primo principio & inflammato, repentè cerebrum, quod imbecille est, in illis impletur superfluo humore & cruditatibus, & ex eo incidunt in comitialem morbum. Vnde curatio eadem esse debet, mittendus est sanguis per cucurbitulas, fricanda sunt extrema, ponendus est in balneo aquæ calidæ: danda sunt quæ comitiali morbo puerorum aduersantur, smaragdus, craneum hominis à viuente aut occiso excisum, & statim siccatum: semen cupressi, vermes spongiæ, cynorrhodi. Abstinere in huiusmodi morbis viris à vino necesse est, pueris verò adhuc magis.

Porrò odores cum aliquando statim occidant, sicut & timor, vnguenta autem intra diem vnam: exemplo sumpto à peste ipsa bubonia, quæ quandoque intra diem occidit, at vnguenta ipsa vehementiora esse necesse est, si occidere possunt, cum non inficiant aërem: igitur celerius occidunt quauis peste. Similiter & odores, cum cerebrum feriant. Contingit illud idem, quod Hippocrates dicebat septima Aphorismorum: Quibus cerebrum concussum est, in tribus diebus pereunt: si verò hos euaserint, sani fiunt, non potest cerebrum externum incommodum diu ferre: & quanto magis est incorporeum, quòd detrimentum infert, eò vehementius oportet esse, & statim occidere, aut omnino non occidere, sed conuulsionem mouere. Itaque cum talia sint fermè omnia præsentanea, oportet antea munire corpus ac cerebrum, ne obesse possint. Magis autem nocent, vbi quis ieiunus fuerit: iuuant autem non solùm quæ naribus admouentur, sed

etiam

etiam quæ manduntur. Non oportet odorare fungos, non capsulam vbi serpentes iacuerint: nocent odore putrida omnia, apollinaris, opium, mandragora, cicuta. Et vbi multæ rubetæ aut viperæ habitarint, aut serpentes perniciosiores: specus, vbi reconditum fuit frumentum, adeò vt repentè occidant: & sepulchra antiqua, & arcæ cum pannis reconditæ. Et locus occlusus per aliquot dies calce illitus, & fumus argenti viui, & lignorum rhododendri, & fumus carbonum, si locus sit occlusus, & calce illitus: & metallicorum quorundam fodinæ. Singula horum quandoque repentè occidunt. Contrà confirmant cerebrum, rosæ & flores odorati, & mala appiana, & rubra quæ odorem remittunt, cotonea, pyra, santhalorum omne genus, gummi animæ albæ, violæ purpureæ, lilia, nympheæ flos croceus, lignum aloes, garyophyli, moschus, muscus, zibethium, caphura, sed pauca, crocus: & in suffitibus, belzoi, thus, styrax, myrrha. Sunt & alia plura, & maximè nunc ex nouo orbe. Et mors quæ contingit ex odoribus prauis, est similis apoplexiæ. Et dux Galeazius Maria vicecomes, qui tot vrbes Mediolanensi regno adiecerat, ex illito veneno creditur extinctus: quamuis morbus ex quo obiit, fuerit diuturnus.

CAPVT XV.

Cura Veneficiorum philtrorum, frigidorum, præstigiarum & fascinationum.

AD eos qui concumbere nequeunt, Apuleius (si qua fides huic viro adhiberi potest) ita scriptum reliquit: Leontopodij frutices septem absque radicibus decoque, & luna decrescente lauato eum qui frigidus est, & teipsum, ante limen suæ domus prima nocte. Et suffumigato herba aristolochiæ, & redi domum, illum nequaquam respiciens. Aliud verisimilius. Ex pugione quo homo sit occisus, tres facies annulos, vnum gestabit collo appensum, secundum in digito, tertium ceruici subdat. Iuuat & pugionem ipsum supponere ceruicali. Plinius mirum in modum commendat abrotonum, adeò vt etiam puluinari subditum, prodesse puter. Putant generaliter omnibus his generibus prodesse centaurium deuoratum, duplex genus: minus, cuius herba in vsu est: maius, cuius radix rhaphontici sub nomine venalis est. Inde moly deorum, ab Homero appellatum, cuius Plinius describit figuram, medium quasi inter cyclamen ac scyllam: huius habet folia, illius radicem. Sed & cyclamen ipsum si seratur in domo, & verbena si suspendatur, quam ob id hierobotanen, id est sacram vocant herbam, plurimùm prodesse creditur. Huic succedit betonicæ semen, quod qua die homo degustarit, negant posse vllo genere veneficij tentari. Inde semnion à Plinio colore pennarum pauonis: & heliocallis, quibus Persarum reges intus priore, extra posteriore vti referunt. Post lotos, id est, sertula campana. Inde semen filicis, quod apud me est. Decimo loco scylla: hæc auerruncant.

Ad philtra & amorem heroïcum, stercus amatæ, nesciente illo impositum, cum odoris fœditatem senserit, amor soluitur. Soluunt amorem magna auxilia, sectio venæ copiosa, purgatio cum elleboro, venus assidua vsque ad delassationem, labor magnus, inedia diuturna, verbera, longa peregrinatio, timor magnus, aut magna tristicia. Pudore, reprehensione non tollitur, sed contabescit homo. Studio tamen laudis & gloriæ, qui ingenui sunt animi liberantur, dum alterum perire necesse est. Vnde fertur, Agesilaum, cum in castris puerum haberet ægrum, quem plurimùm amabat, motis castris eum reliquit, dicens: Difficile esse amare ac regnare. Ludus quoque aleæ & latrunculorum assiduus multum iuuat: & margaritarum puluis, & mandragoræ radix sæpius ebibita, sic vt obliuionem inducat, non insaniam. Et ebrietas ex vino dulci, hac in causa etiam pervtilis est. Et moschus & inula, conueniunt omnibus philtris ac veneficiis.

Fascinatum infantem suffumiga filicis herba, ita iubet Apuleius. Opitulantur fascinatis, quæcunque cor confirmant: smaragdus, hyacinthus, theriaca. Inungatur patiens succo artemisiæ, & suffumiget ea: verbena autem suspendatur in cubiculo, suffitus ex auro, thure, myrrha, quæ bibita etiam sanant comitiales. Item ex succino, sanguine accipitris, & aquilæ aut columbæ. Et dormire in pellibus lupi: sed longè melius sub culcitra pellis leonis. Et carbunculus granatus magnus, ardenti prunæ similis, & quasi soli collo appensus. Et comedat assiduè buglossum, petrosilium vulgare: & muniat animum philosophiæ præceptis. Et legat Theonoston. Et mutatio regionis ad hoc confert. Et vincire frontem corio frontis asini, creditur vtilissimum ad fascinum. Et satyrion herba cum radice, si edatur, aut appendatur. Et pæoniæ masculæ radix plena luna. Præstigiatos, & qui terrentur frustra per somnum, vt aliàs diximus, sanat adamas sinistro adalligatus brachio, vt carnes tangat. Coralius etiam valdè ruber, suspensus è regione oris ventriculi: amethystus quoque chelidonius & gagates appensi: & iaspis orientalis, topaziúsque. Sed præter cætera carbunculus albus, gemma alba, sed sic dicta, quia nocte splendeat: omnes enim tales gemmas, cuiuscunque sint coloris, carbunculos appellare solemus. Præterea gestatus in digitis cæruleus lapis intermicantibus aureis stellis, res pulchra, tametsi rara. Ex amuletis, non lapidibus, mumia, pæoniæ radix, tum moschus, dénsque longior lupi, vel canis. In cibis caro lupi, & magis illius cor: auri scobs tenuissima, allia, cæpe, fraxinus, olea: purgare quoque corpus cum elleboro, vel armeno lapide. Mandragoræ succus ex duobus obolis, id est, granis vigintiquatuor. Est enim alexipharmacum magnum, sicut & quæ comesta & appensa, velut dictum est: moschus, hyacynthus, topazius. Quæ verò ob siccitatem cerebri multo elleboro

elleboro indigent, & assiduo vsu eius, tum cærulei lapidis aut armeni, balneisque & margaritis. Et comedant butyrum recens plurimum, & lac bibant ouillum longè plus, & edant cerebra gallinarum, & amygdalas recentes cum saccharo. Deuotum hominem delustrabis aqua fontana, immistis radicibus siccis asparagi. Apuleius. Ad idem tutius, & quod differt, quamdiu manserit: omnia conuertentur in bonum ex Dei auxilio, qui tibi præfecit, quo seruêris. Auxilium è supernis fallax non est: consistit autem in perfectione summa, id est triplicata. Et sensus, & verborum, & elementorum numerus in hoc conuenit. Nunquam amouebis à te, neque mente, neque verbo, neque corpore. Serua cor sincerum erga Deum, & illius vita te tuebitur. Pœniteat, cupiat, deliberet, cõfidat, qui à deuotione liberare se velit. Quod referunt de Psalmo illo, Iudica me Deus, & discerne causam meam: credo verum non esse, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Melius ergo solum tutis inniti. Et vmbra sapientis ac felicis defendit hominem, non deuotum diuinis verbis ob sympathiam. Deuotum autem magicis carminibus atque opinione, confirmat adamas gestatus in brachio sinistro, velut dictum est de præstigiatis. Differunt, quoniam præstigiati medicamentis mouentur à mente, deuoti re diuina, aut dæmone, vel astrorum vi, aut opinione. Ad deuotos plerumque conferunt, quæ ad præstigiatos. Et huiusmodi hominibus confert edere corda luporum, & os cordis eorum, ac leonum: & cubare sub leonis pelle.

Ad veneficia autem, quæ, vt dixi, potionibus & substratis, aut contactu maximè inituntur, celebratur asphodeli radix, tum etiã planta tota. Sed & aquifolia, vbicunque sata fuerit, arbor est. Rostrum quoque lupi, & ceruicis pellem integram gestare, amuletum creditur aduersus illa: ius etiam galli, aut gallinacei veteris, ex agresti mustela ebibitum. Hæc magis rara, quæ subsequuntur: cynocephalia, quàm puto Iosephus Baras vocat. Sanè eius loco quæcunque planta noctu splendet, gestabitur amuleti loco. Edidit de his opusculum Gesnerus, & de Antithora. Amiantes persimilis est gypso splendido, seu lapidi speculari: verùm filis plenus est, resistitque ignibus, hic gestatus, creditur veneficiis resistere. Forsan si quis talchum esse dixerit, cum parum natura diffideat, non aberrabit. Vterque enim splendet, ignibus inuictus, & fila habet, sed longiora amiãtos. Generaliter autem prosunt quæcunque ad præstigiatos, & simil[illegible] facientes faciunt: velut moschus, theriaca, syrupus, nymphea, caro ipsa viperarum, abscisso capite & cauda. Balneum assiduum, & ellebori potus cum pinguibus, confert plurimum. Referunt inter amuleta plurimum prodesse chelidonium lapidem suspensum: sanguis quoque caninus ob sympathiam, inter alexipharmaca numeratur, maximè cum hyacintho, smaragdis margaritis.

CAPVT XVI.

De Cura veneni temporanei.

PEr hæc ad temporanea venena, quæ quanquam periculosa sint, & difficilia, non oportet tamen animum remittere, sed fortiter resistere. Sunt autem quatuor generum: quæ putrefaciunt, quæ obstruunt, quæ erodunt, quæ à proprietate agunt, vt canis rabidi morsus. Quæ igitur putrefaciunt, aut à proprietate agunt, curanda sunt prouocantibus vrinam vehementer, & sudores. Et ex sudorem prouocantibus sunt, quæ dicta sunt: principaliter autem etiam venenis resistunt, radix aristolochiæ rotundæ, radix scordij, rosmarinus, cardui benedicti radix, quibus potest addi lignum sanctum. Quæ autem vrinam prouocant, Erithrodani radix, spica Inda, petrosilium: & si necesse est, cantharidarum modica pars adiiciatur. Frangemus & veneni vires antidoto hoc: Recipe theriacæ optimæ nondum fermentatæ, libram mediam, terræ Lemniæ drachmas tres, smaragdorum orientalium drachmas duas, pezoar grana quadraginta: succi cyclaminis, id est, radicum eius recentis vnciam vnam: aut si fermentata sit, concreti vnciam mediam: albæ partis stercoris columbini drachmam vnam & semis, cantharidarum drachmam semis, cineris cancrorum drachmas duas, radicis gentianæ scrupulos duos, terantur subtilissimè, & misceantur, dantur scrupuli duo cum aqua destillata ad balneum Mariæ, solani vel rorismarini, vel herbæ Turcæ vocatæ, ad quadraginta dies intengendo corpus, sudorem enim aut vrinam prouocat, & frangit vim veneni. Si verò fuerit erodens, coralium exhibe assiduè, & radiculam agrestem, & oleum copiosum, nam vides quòd Galenus tertio Artis curandi dicit, quòd oleum prohibet æruginis erosionem, sicut ærugo olei vim putrefacientem in vlceribus: & antequam putredo incalescat, pinguedinibus vtemur: si iam erosio multa sit, vitro, & albo tartaro, & coralij puluere. At si obstruat medicamentum, chalybis limatura, aceto & aqua abluta toties, vt in formam argenti splendeat, tenuissima cum saccharo rosaceo molli vtemur, nihil timentes nec morbum, nec auxilium. Sunt qui auri limaturam adhibeant: quæ si prosit, etiam in reliquis vtilior est.

Quæ verò erodunt, statim curanda sunt multo butyro, & radicula, & tartaro, & aphronitro. Et caro bubula, & lac, propriè resistunt erosioni.

Quæ autem proprietate interimunt, multo lacte frangenda sunt, & alexipharmacis, pezar, scobe oricis, multa theriaca, multòque smaragdo, & si scias suum proprium adhibere antidotum: quæ verò mole sua, iam dictum est de gypso, hydrargyrium autem purgante medicamento & saltu indiget (descendit enim) oleique aut pinguium iurium, si displiceat, immenso potu atque

assiduo,

assiduo, sit autem calidum. Inde cum suo antidoto. Sed si in aurem immissum sit: facit autem dolorem auris, inde capitis, post conuulsionem saliuæ debet extrahi. De hoc aliàs diximus. Satis est quòd optimum est, vt manu contraria apprehendat anulum, & super partem illam, vbi est argentum viuum, se inclinet, & saliat assiduè, donec totum excidat. Est spuma argenti parum à gypso dissimilis, eisdemque auxiliis curanda.

Quæ autem tabefaciunt, propriè aconitum, & multa alia, theriacis, & balneo, & ficubus, & multo lacte curari debent. Et sanantur, nisi repetatur; & aqua limaciarum est optima in hoc casu.

Quæ autem vasa frangunt, thure, aloe, mucilagine psilij, citoniorum. Et antidotum eorum, est oleum balsaminæ, & bolus armenus, qui est in vsu, & camecissi & plãtaginis succus, & portulaca: & generaliter omnia frigida, quæ tenacem habent succum: & ærnatites Hispanus. Et herba Sicula, & quam vulgus vocat liliaceam.

CAPVT XVII.

De Modo tractandi venena, sine noxa.

FOrsan quispiam hoc in malam partem vertere poterit: nam si docuerimus tutò tractare venena, poterunt confici odore lethalia, quale illud circulatoris, nescio an verum, quod Matthiolus enarrat, & quod attactu solo, de quo ambigendum non est. Illud sanè atrocius, cum neque tutum sit obturatis naribus talia tractare, quando quidem & ad cor permeant. Esse eiusmodi, docet vis illa sæua pestis buboniæ: propterea nil tam sacrum, quod violari non possit: & paratæ falces in vsum agri, conuerti in arma latronum. Itaque cum timere sit necessarium à cibis non solùm, sed attactu atque odoribus (velut de filio Turcarum principis, qui adolescens cùm ingressus fuisset balneum, vt referunt expirauit.) cubicula sint suspecta: ne quis ingrediatur, nisi perflato loco, suaserim: nec ignibus aut odoribus fidat: quin etiam præmittat imbecilliores, & qui facilè exanimantur. Armatus sit vndique chirothecis, obstructis naribus, mandet garyophylum, aut rutam aggrestem cum aceto, & imbuta oleo asæ dulcis. Et vt denique dicam, suspecta non attingat, nec odoret. Quo demiror, cum illi circulatores manifestè inimicitias exercerent, quomodo ille odorem floris hauserit. Tertium præceptum est, vt optimæ theriacæ magnam quantitatem præsumat: aut si non habet, mediam, vt in succidaneis. Post hæc bene potus mero accedat. Oportet autem, vbi attigeris, reiicere chirothecas, locum multa aqua frigida cum cinere abluere. Vbi quis ex odore nocetur, sternutamenta, lanaria, radicula, pipere, ruta ex aceto excitet; post vbi senserit se recreatum, odores florum cum aceto, & moschum maximè & succinum. Et vbi sub diuo signa relicta sunt destillationum, nil attrectet, nec ibi consistat: sed more veterum, vestibus omnibus exutis atq; ablutis, seipsum lustrabit.

CAPVT XVIII.

De Cura indicæ luis, elephantiasis, scabiei, pediculorum, phthisis, atque similium.

POrrò phthisis curatio, quanquam difficilis sit ob distantiam loci, recta via à gula, & assiduum motum pulmonum, tum quia tussi expurgari locum necesse sit, huiusmodi est, si spes subsit. Alatur carnibus auiũ, ouillis aut piscibus cartilaginei generis semel in die, vomatque ex lenticulæ decocto (id enim iubet Hippocrates secundo de Morbis) singulis quatuor diebus. Per interualla autem dabis ellebori albi totam quantitatem: aut, si vires minus ferant, dimidium. Purgabis quoque lacte asinino, in multa quantitate. Et si malè oleat sputum, suffitum parabis huiusmodi, quod ad vlcera praua & chironia conueniat: velut radice aristolochiæ longæ, galiopsis, myrrhæ resina, cadmia vsta, diphryge, rosis, centaurario, sarcocola, squamma argenti, chrysocolla. Quandoque autem necesse est transire ad minium, æruginem, litrum tostum, calcem viuam, thus cum vrina pueri impolluti. Facit & erysimum, & cinis cancrorum, & terra Sarda, qua tinctores vtuntur cum sæuo bubulo. Camæleontis etiam nigri, & gallæ immaturæ, & chalbani, & ammoniaci; alia quoque quæ etiam in ore teneri possunt: squammæ æris læuigatæ ʒs. resinæ laricis siccæ ʒs. mannæ thuris ℥iij. melle crudo mundo excipito: teneat in ore, & sine melle suffumigato: potes & diphrygem addere. Aliud: Ichthyocollam cum acerrimo aceto dissolue, & ei adde squammam æris, & terram eretriadem, & melle excipe. Tenere autem oportet assiduè in ore. Quædam etiam deuorari possunt: velut cinis cancrorum læuigatus, vt sumantur ℥s. pro vice cum zucaro rosaceo. Betonica quoque, & lappa maior, & irion, & quam vocant brancam vrsinam: in cibo autem hanc assumere præstat. Facit & ad huiusmodi tussilago, & succus radiculæ agrestis. Hippocrates autem nos iubet, si quicquam ex cerebro in pulmones defluat, per nares deduci debere. In omnibus autem bonum est, vbi curatus fuerit iuxta Galeni præceptum, ægrum & lacte asinino, & mutatione aëris ad locum eminentem recreare. Sunt etiam inter auxilia carnes ericiorum, vulpis, testudinis: sed vulpis maximè pulmo. Iuuant & ossa maxillarum lucij, tartarum album cum saccharo rosaceo; cucubali folia, & thyrsum (est autem descripta à Plinio) partem vnam: pastelli, quam describit Plinius Secundus, partes duas: infundes in vino, aut succum exprimito, & cum

cum pane imponito foris : tum verò etiam intus edendum dato, & contineat etiam in ore. Optimum autem est, quod est secundum sympathiam ex pulmonibus, vtpote vulpis : & ex his quæ vlcera sanant insanabilia, velut quæ ad sordida vlcera & carcinomata & chironia, & habentia labia dura : ex metallicis, & herbis, & oleis destillatis, velut chalcanthi.

DE CVRA.

DE Indica autem lue, tum elephantiasi, curam vt proponam specialem, locus non est, cum ad eam vix sufficiant octo libri à me instituti : verùm solum generaliter horum capita attingam. Quæ quod ad victum attinent, constant in exiccatione, & moderata caliditate aëris, cibi & potus pauci & natura sicci, exercitationis & sudoris, & euacuationis assiduæ cum elleboro nigro, & sanguinis deractione cum somno longiore ob coctiones, & vt opponatur siccitati reliquorum. Et vnguentis ex napello & hydrargyrio, & minio, & cinnabari : tum suffitibus, & ligni vtriusque Indici vsu, tum cyna & sarza parilia, & aliis etiam efficacioribus. Quanquam ligni sancti decoctum, cum sit acre id lignum, valde amarum, pingue & odoratum, Paucis cedat : reliqua sunt temperatiora, cyna & sarsa parilia, & mundicie.

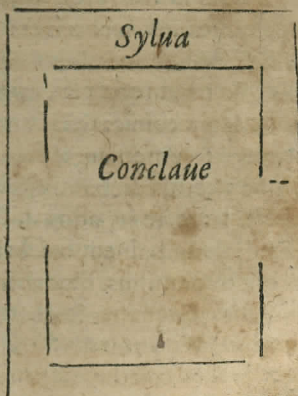
At scabiei & pediculorum ac similium per aerem valde calidum & siccum esse debet, ac perflatum, cibos qui parùm nutriant, & sicci sint & paucorum excrementorum : auiculæ tostæ, pisces petrosi assati, cum aceto & cinamomo communi, mel, saccharum, amygdalæ contritæ & coctæ, exercitatio, sudor, frictio longa, summa mundicies, mutare interulam, & quæ carnes tangunt quotidie. Sudor in balneo sicco, inde lauare se cum aqua in qua abrotonum decoctum fuerit. Purgatio assidua cum myrobalanorum decocto in gallo veteri, citrinorum chebulorum vel emblicorum & nigrorum Et si non sufficit, pascantur gallinæ & galli, qui etiam sunt meliores furfure, & elleboro nigro, & soldanella : sed sensim assuescant, ne pereant : inde coquantur plenè origano, thymo & mercuriali, & sumatur ius illud. Et inungantur pulsus & volæ manuũ, & plantæ pedum, oleo ex sulphure & ex baccis lauri, addita myrrha odorata, aut styrace. Et fiat terra Cambili huiusmodi. Recipe sulphuris, æruginis, singulorum libram : squammæ aris, chalcanthi, aluminis, salis & nitri, auripigmenti citrini quod vocant rosagallum, picis naualis, resinæ laricis, baccarum lauri, staphisagriæ, radicum lapathi, singulorum libram mediam: hydrargyrij destillati, cantharidarum, singulorum vncias duas, trita omnia subtilissimè ponantur in vitreo vase securo & oblito luto, aut figulino vitreato, ex his quæ ignibus resistunt, & coquantur in furnace vitri aut laterum per tres dies, & extractus cinis subtilissimè teratur : cuius vsus multiplex erit. Primùm pro pauperibus, & pro canibus & iumentis misceantur cum oleo è lini semine, vnciæ duæ cum libra, & coquantur per tres horas super cineres : & inungantur pulsus, & loca affecta, ac volæ manuum & pedum : inde inuoluantur linteis calidis, & bene tectus decumbat, antea cœna sit lauta cum carnibus pullorum, & aromatibus, & vino flauo, potenti, copioso : & hoc alternis diebus, sic vt ter repetatur. Pòst lauet se in aqua decoctionis tartari & oxalidis, in balneo, qui ordo etiam seruandus erit in omnibus. Modus secundus, pro nobilioribus, idem fiat in oleo rosco pigmentariorum, & tantundem coquatur in balneo Mariæ, & coletur. Modus tertius, pro delicatioribus, in aceto destillato aut succo limunij per tres dies maneat : inde coletur, & erit pinguis, sed bene exprimatur, & addatur moschus. Aliud facile. Recipe olei laurini ℥ij. olei ex sulphure ʒs. ellebori albi læuigati, tartari albi, lachrymæ iuniperi, singulorum ʒij. lactis tithymali vel alterius similis, quanto plus colligere potueris, aceti destillati ℥ij. stiracis ʒs. confice vnguentum. Ad acrem scabiem. Recipe olei ex tartaro albo ℥iij. caphuræ ʒij. misce & inunge. Est tartarum album, fex vini albi, quæ concrescit Bononiæ, & Romam versus, vel propter alumen quod ei miscent: vel quia vini natura lapidea est, & salsa, vnde, quomodocunque id accidat, huiusmodi vinorum potus, quæ splendidam fecem gignunt, vt ibi vidi, calculos generat tantò efficacius, quantò pulchrius est. Tartarum Mediolani non concrescit in lapidis duritiem, tantum abest vt in splendidam materiam, vbi vstum fuerit, & in calcem candidissimam redactum, vase marmoreo, vel etiam sponte, loco humido soluitur in oleum. Chymistæ, vt celerius conficiant calcem eius, ardente aqua excipiunt: & vbi solutum fuerit, aquam igne absumunt : sed hoc impurius est. At vt ad rem redeam, qui acri scabie laborant, malnam & herbam purpureæ violæ affatim edant, & lupulos, & semina peponum. Et zeæ panis confert huiusmodi morbis, quia siccior est, & minus nutrit triticeo, & tenere in arca cum interulis saccalum croci recentis & staphisagriæ, prohibet generationem pediculorum in his qui interulis illis vtuntur.

CAPVT XIX.

De Custodia ab aëre pestilenti.

CVstodia à pestilenti aëre multiplex est, ac prima quidem versatur circa ipsius aëris partes, velut mutationem regionum, maximè ad montana : vbi enim assiduus est ventorum flatus, neque corrumpi aër, neque vapores corrupti diu vim suam retinere possunt. Iuuat etiam conclaue eiusmodi habere apertum in sylua ex odoratis plantis, quale vides. Sunt autem, malus medica, ex plantis hortensibus arancia, limonia, myrtus. Ex arboribus, laurus, cupressus, iuniperus, rosæ, picea, etiam pinus ac larix, & quæcunque virent tota hyeme, & sunt

ſunt odoratæ. Ex herbis autem, ſampſuchus,

ozimum, violæ, & quos vocant garyophylos: cumque è terra vapor prodit, altiora cubilia ſunt vtiliora: cum muceſcit panis in illis, inferiora. Qui verò non tam potentes ſunt in cubili circumueſtito, è tabulis cupreſſi, aut ſaltem piceæ ad amuſſim ſe condunt. At ſi moram non patiatur res, odoribus atque ſuffitibus, locus eſt muniendus. Sunt autem è ſuffitibus, vrina hirci, & aſa dulcis ſeu odorata. Ex his quæ citra ignem odorem reddunt vehementiſſimum atque iucundum, ſunt moſchus & crocus integer, tum garyophyli cum camphora, & roſæ ſiccatæ in vmbra, aquaque roſacea conſperſæ, & eædem recentes, tum lilia. Et ex fructibus cotonea, & mala medica. Refert Athenæus in tertio Dipnoſophiſtarũ, citrium & per ſe & melle conditum aduerſari omnibus venenis, tum ſoluere ventrem: qua ratione etiam ad præſeruandum valet, velut & aſpergere pauimentum aceto, maximéque roſaceo, tum etiam abluendo corpus.

Alia eſt ratio circa corpus ipſum, vt aër non noceat, ac primùm præfertur exercitatio, narrat Raſis ex Galeni auctoritate, contigiſſe vt in quadam peſte, in qua omnes periere, ſoli ſeruarentur venatores, ob aſſiduam exercitationem, exiccat enim corpus, velut & Ruffi catapotia, quæ aloe, ammoniaco & myrrhæ dimidio pondere conſtant (aliter deſcribuntur ab Arabibus) ex quibus ille affirmat neminem obiiſſe, qui quadraginta perpetuis diebus vſus fuerit, ſumuntur cum vino diluto. Laudatur theriaca à Galeno, & bolus Armenus, vt nono de Simplicibus medicamentis: & purgatio ac venæ ſectio, quorum meminit Princeps prima Quarti, & ſumpſit à Galeno in primo de Febrium differentiis: ſed ipſe non meminit ſectionis venæ. Et in eodem genere eſt, quod expertum eſt, deferre auripigmentum album ſuper cor. Et forſan iuuat ex antipathia, ſeu ſympathia, vtrumque enim dici poteſt: ſympathia ad genus, antipathia ad ſpeciem referri poteſt.

Celſus præterea iubet, vt alternis vicibus aqua & vino vtamur: additque, quòd peregrinatio & nauigatio optima ſunt, de quo dubium non eſt. Verùm de purgatione, venæ ſectione, atque alterna vini potione, etiamſi ad dies referatur, difficultas eſt non leuis, videtur enim primùm ſectio venæ imbecillius reddere corpus: præterea purgatio mouet humores tempore adeò periculoſo. Similiter & alterna illa potio quantum obeſſe poſſit, quiſque videt: quantum iuuare, non intelligo, nec video. Propter hæc dico, quòd præceptum illud de venæ ſectione intelligendum eſt, quandocunque corpus fuerit robuſtum, & diſpoſitio aëris nondum inualuerit. Et ideo iſta ſũnt facienda ab initio, cùm conſtitutio nondum multos cogit ægrotare: vbi autem inualuit, non eſt tutum. Purgatio autem ſecurior eſſe videtur, & maximè cum his quæ à proprietate reſiſtunt prauæ qualitati humorum, in quo caſu laudari ſolet trifera Perſica. Sed non eſt hæc regula etiam tuta, quia, vt viſum eſt, adueniunt etiam in peſtis tempore fluxus pernicioſi, quo in caſu minimè tuta eſſet purgatio: ſed potius danda ſunt quæ prouocant vrinam, & hæc ſunt ſecuriſſima, tum ratione generali, vt viſum eſt in cura generali venenorum & canis rabidi, tum ratione auerſionis.

Olei quoque vſus copioſus eadem ratione quæ dicta eſt, præſeruat à putredine; non enim caleſcere poſſunt, quæ non ſiccantur ſed refrigerantur. Tormentillæ quoque radicis vſus videtur aduerſus aëris iniurias ſalutaris: tum verò & quæ dicta ſunt generaliter aduerſus venena, & quæ dicentur aduerſus contagium: ſicut & hæc, aduerſus illa, ſed non tam propria. Inter reliqua autem quæ vtilia ſunt, & iucunda, eſt ſerapium ex ſucco limoniorum, ſi quis eo aſſiduè vtatur; poſt quem eſt ſyrupus ex ſucco citrij. Verùm vſus horum copioſus eſſe debet, atque aſſiduus. Et dicunt, quòd ſpiritus equorum non ſinit corrumpi aërem, ideo verſari in illorum ſtabulo bene mundo (nam fimus coinquinat illum) eſt ſalutare, ſecurúmque. Et dicunt, quod vti carne columborum aſſiduè, aut geſtare hyacinthum orientalem, præſeruat perpetuò ab vtraque peſte.

CAPVT XX.

De Cura febris peſtilentis ab aëre.

PRimùm igitur incipiendum eſſe à ſectione venæ, iubent medici, cuius cauſa tamen non id conuenit, ſed in duobus tantùm caſibus: primus eſt, cum habitus id exigat, etiamſi nulla febris adſit. Nam Galenus libro de Sectione venæ, iubet illam ſanguinis multitudinem redigere ad temperamentum, inedia, balneo, frictionibus, atque huiuſmodi: ſed in peſtilenti febre, cùm non det tam longas inducias, & periculum adſit ex plenitudine, etiamſi nulla adſit febris, neceſſe eſt ſtatim ſanguinem mittere; nam iuuat ratione habitus præter naturam, & materiæ febris etiam: nocet autem ratione qua peſtilens: quia vt peſtilens eſt in toto ſanguine iuxta quantitatem, licet non iuxta perfectam qualitatem: igitur duo commoda debent præferri vni iacturæ, & mitti ſanguis. De hoc igitur legas in vndecimo Contradicentium. Dubitatio relinquitur ſolùm, quando cum plenitudine exacti fuerint aliquot dies, & tunc quoniam febris ex peſtilenti

ſtilenti aëre totum ſanguinem corrumpit, & quatenus illum corrumpit, non eſt facienda ſectio: igitur vbi magis corruperit, eo minus eſt facienda ſectio: quo ergo aër magis fuerit contagioſus, & corruptio maior, tanto minus conuenit, ſi differatur. Si ergo peſtilens fuerit aër & febris, aut morbus fuerit ex eo genere qui perimat quarta die, non licebit mittere ſanguinem vltra primam diem: nec forſan ſi multitudo non fuerit nimia, vltra duodecim horas primæ diei. Sed ſi perimere conſueuerit in vndecima (rarò enim exeunt dies iudicatorios) non niſi in ſecunda die: & ſi in quarto decimo, vſque ad tertium, nam hæc perinde ſe habet ad quartamdecimam, vt primus ad ſeptimam, ex regula Dialectica reflexa. Nam octauus dies tantum diſtat à quartodecimo, quantum primus à ſeptimo: ſed ſi in octauo facta eſt corruptio media & maior die vna, igitur per primam regulam debet retrahi ad quintum diem: ſed in quinta cum ſit paritas ex ratione materiæ, vires ſunt debiliores duplo, ac magis quàm in prima, cum morbus mortẽ eſt allaturus in ſeptima, ſeptima enim pars eſt minor dimidio tertia parte: igitur tertius qui eſt medius inter primum & quintum, ſe habet ad quartumdecimum, vt primus ad ſeptimum in morbis, in quibus ſeptimus & quartusdecimus pariter ſunt exitium allaturi. Pari ratione vſque ad quartum, cum morbus eſt exitialis in vigeſima: & maximè, quòd in quinta non licet, aut rarò, ob acceſſionem mittere ſanguinem. Sed ſi non ſint exitiales, verùm plures euadunt ex regula Dialectica, licebit vlterius extendere tempus ſectionis venæ: & quanto plures euaſerint, igitur & in ſecunda, ſi ex dimidio fermè ſeruentur: & etiam in tertia, ſi plus quàm ex dimidio. Secundus caſus eſt, cum febri peſtilenti abſceſſus iungitur, vel ipſa febris peſtilens per abſceſſum perimit: oportet autem eum eſſe ex interioribus: dicemus & de hoc peculiariter infrà. Porrò vbi adſit neceſſitas, nec liceat ſanguinem mittere per venæ ſectionem, cucurbitulas applicabimus, tum maximè quòd natura eò criſim, id eſt ad exteriora dirigere ſolet: tum quia materiam non trahit ſuper membra principalia: tum quia non miſcet ſanguinem, nec debilitat vires quantitate, de qua ſit curandum.

Circa purgationem autem, cum in his videatur materia turgere (certè vbi non turgeat, non eſt purgandum, cum omnia detrimenta quæ in non peſtilenti obſtant, augeantur) ſequi oportet rationem generalem, & purgare oportet. Peſſimè ergo faciunt, qui in materia quieta minuere conantur, cùm nihil vtilitatis afferant, ſed multa incommoda: augent febres, obſtructiones, debilitant vires, mouent materiam è loco, vt tardius corrigi aut concoqui poſſit. Præterea addunt peculiare damnum, appetitus deiectionem: quod pernicioſum eſt, vt dixi, in huiuſmodi morbis. Et eſt ſententia Hippocratis tertio Epidemiorum: & qui ex longis morbis, & qui ex acutis, omnes alui purgatio ſuſtulit.

Quod ad nutritionem attinet, videnda ſunt primùm ea quæ in ſexto libro Contradicentium ſcripſimus. Et breuiter, vti oportet cibis qui aliquo modo nutriant: & quanto febris eſt minor, & morbus magis peſtilens, nam cauſa morbi non eſt, quæ coctionem impedit, ſed morbus: & iactura virium poſtulat cibum: quanto ergo febris fuerit minor, & prauitas maior, eo magis nutrientia conueniunt: contrà, minus, & ita de duobus aliis membris. Nam ſi febris & prauitas maxima fuerint, ſeu dederis, ſeu non dederis, omninò morietur, & contrà, ſi febris & qualitas peſtilens remiſſa, vtroque modo æger facilè ſeruari poterit. Eandem quoque rationem obſeruare oportebit in temporibus morbi, plus nutriendo in declinatione quàm in ſtatu. Quo ad quantitatem autem, ſequi maximè conuenit caloris naturalis magnitudinem (hic enim à viribus multum differt) & conſuetudinem, circa numerum autem cibandi conſuetudinem præcipuè, vt in prima Aphoriſmorum.

Circa aërem, dubium relinquitur, an calidus an moderatus ſit vtilior. Frigidus enim magis reſtaurat ſpiritus, pro quo generaliter diſputatum eſt ſecundo Contradicentium. Certum eſt, quòd aër ſiccus eſſe debet, purus & odoratus: calidiſſimus autem eſt vtilior, tum quòd prohibet omnino putredinem, tum quòd diſſoluit eam quæ iam facta eſt ſubtracto fomite. Quinimò adueniente feruore æſtatis, non ſolùm ceſſat peſtis multiplicatio, ſed ex his qui ægrotant, *plurimi* ſeruantur: igitur calidior aër in extremo ſalutaris eſt. Ignibus ergo & ſuffitibus eſt calefaciendus, ac ſiccandus. Et ſuccinum, acetum ex garyophylis, & xiloaloes, optima ſunt, & ſimiliter corpus optimè veſtibus integi debet: eodémque in ſitu manendum; non ſolùm vt materia foràs euocetur, & meatus arteriarum in cute aperiantur: ſed etiam vt calor auctus putredinem extinguat. Et ſi obiicias illud Principis, Et oportet vt infrigides domos eorum: Reſpondeo, quod exponit ſemetipſum de frigiditate, quæ fit per odores, aliáque poteſtate non actu frigida.

Quocirca quærit, an in huiuſmodi febribus conueniat materiam foràs euocare, videtur enim vtile: quoniam vndecunque natura repit, inde ducere per conuenientes regiones. Natura autem per abſceſſus, tubercula, puſtulas & maculas plures liberat: igitur medicus ad eandem partem trahere debet. Exemplum habetur ſeptimo Epidemiorum de Andrea, vbi inquit: Circa vigeſimam quintam puſtulæ pruriginoſæ calidæ, velut igne ambuſtæ, ſeruatúſque eſt. Et in quinto Epidemiorum: Euphranoris filio puſtulæ velut culicum morſus, poſtridie febricitauit. Et licèt non dicat, apparet tamen quòd ſeruatus eſt. Et quamuis Pherecydes poſtea obierit, ſeptimo Epidemiorum: clarum eſt quòd non vi febris, ſed ex morbo pectoris, & abſceſſu obierit. Præterea abſceſſus fiunt, inquit Galenus, non præcedente vrina concocta, ſed in huiuſmodi morbis non fit concoctio: ideo terminari non poſſunt, niſi per abſceſſus aut decubitus. Apparet etiam ex tertio Epidemiorum:

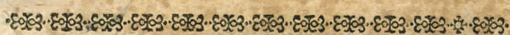
Plurimis

Plurimis igitur ipsorum abscessus ad suppurationes contigerunt, carnium ac neruorum elapsus magni. Erat autē & fluxio collecta, non puri similis, sed alia quædam putredo, & fluxio multa ac varia. Quibus igitur circa caput horum aliquid fieri contingit, his glabricies capitis ac menti fiebat: & ossium denudationes ac elapsus, & multæ fluxiones tam in febribus, quàm etiam sine illis. Erántque hæc horrenda magis, quam mala. Quibus enim ad suppurationem talium maturatio peruenit, horum plerique seruabantur: quibus autem inflammatio, & ignis sacer discessit, talem autem nullum abscessum fecit, multi perierunt. Et ad hoc facit dictum Principis in quarto libro: Et oportet tegas ægrum, sic vt calor exterius attrahatur. Quidam tamen recusant hunc curationis modum, dicentes quòd primum cucurbitulæ siccæ non debent adhiberi, nisi purgato corpore: Galenus libro de cucurbitulis; in his autem, vt dictum est, corpus est plenum humoribus prauis. Præterea dicunt, quòd quæ cum sacrificatione adhibentur, refrigerant cutim: igitur prohibent naturalem euacuationem. Accedit, quod vtræque impediunt motus naturales, cum non sciamus quò natura tendat: igitur nocebunt, & non iuuabunt. Præterea euacuatio illa ad externa fit, non cocta materia, ideo symptomatica, quare nunquam bona: quarta Aphorismorum. Sed omnia hæc sunt vana, & nugæ: nam attractio ad exteriora cum fuerit, ratione totius potest fieri; dictum enim Galeni intelligitur, cum intendimus euacuare, vt in scabie; nam plus attrahitur, quàm educatur è loco. De refrigeratione loci dico, qui cucurbitulæ vicem gerunt sectiones venæ, in eo quod trahunt ab intus, non ratione totius corporis, sed venarum magnarum, & colligitur hæc sententia à Galeno in libro de Sectione venæ, & ab Oribasio in septimo Collectionum. Quòd verò attinet ad incertum motum naturæ, dico quod certi esse possumus, nullam aliam viam esse salutarem, præter effusionem copiosam sanguinis, quia illa coctionem non præsupponit, & vrinarum multitudinem; iuxta illud primo Epidemiorum: Vrinæ multæ, crassæ, variæ. Post subiicit statim: Et eorum neminem mortuum vidi. Tum in tertio, ibi: Nam in multis morbis purgationes per vesicam factæ, bonæ sunt. Fallit, vbi fuerit ex colliquatione multitudo, vt infrà: Multitudo vrinarum non bonarum, colliquationes malæ. Ex his, omissis illis quæ Fracastoreo sine experimento, ratione & auctoritate dicuntur, sex occurrunt quæ maximè probantur: Bolus armenus, theriaca, vt supra, & smaragdus, vt etiam Auenzoar, & nos feliciter experti sumus. Tria reliqua sunt cantharides, quæ fermè in omni veneno, vt dixi, prosunt. Et stercus columbinum, quod adeo laudatur ab Auenzoar in purgationibus. Et auripigmentum album, quo vtebatur Aloysius de Vicecomitibus, cum bolo Armeno & Lemnia terra; & si non habeantur hæc, poterunt loco eorum addi hyacinthi & margaritæ, & huiusmodi. Et quamuis dicerent quod interficeret ægros: non negarim sanè, quod aliquos, sed valde paucos, forsan vi medicamēti occideret: nihilominus, postquam plures longè seruabat quàm cæteri medici, clarum est non fuisse rectè dictum, quod occideret: sed fuisse calumniam ab aliis medicis iniunctã; nam in verè pestilentibus non puris popularibus hoc vtebatur auxilio. At si multi seruentur, mitioribus est vtendum, quale est etiam oleum de scorpionibus Matthioli, & nostrum, & quæ dicta sunt. Et vt experientia comprobatum est, velut cuique veneno suum conuenit alexipharmacum, ita vnicuique pestis speciei, quo inuento omnes fermè sanantur. Porro de his in sequenti agam Capitulo; nunc satis sit difficultates commemorare, quæ impediunt quo minus facilè huiusmodi febres curari possint. Atque harum prima, est causa potens ac permanens, aër scilicet, qui cum morbum generare potuerit, & illum seruare & augere longè etiam facilius poterit. Ipsa contagij ratio, quæ finem nullum admittit, nec per venæ sectionem, nec medicamentum, nec inediam: quæ tria potissima sunt, & sola medicorum vsitata præsidia. Denique febris ipsa addita, quæ in ichoribus accensa est, concoctionem postulans, & inediam, quæ non patitur huiusmodi febris.

Erit ergo forma victus, vt speciatim subiiciam, hæc: Pullus oxalide, capreolis vitium, berberis recentibus, tum emphacio, labrusca, inula, melissa, petrosilio, boragine, buglosso, bibinella, cotoneis, auro, margaritis, hyacinthis, smaragdis, succóque limonij, citrij arantiique conditus: tum etiam endiuia pro cibo erit, iúsque ipsum pro potu; citria quoque tota comedat, si potest, cum pane in eodem iure madefacto: nonnunquam & lenticula odorata pro ferculo cum pullo cocta, aceto insuper addito, vtatur: vel in potu syrupum de aceto duplicato acetosum cum decocto tormentillæ: nonnunquam vinum à malis punicis, aquæ destillatæ cum tormentilla vel oxalide misceatur. Quandoque si caput non lædatur, vel syncopis timeatur, vinū album, odoratum, leue cum aqua, clysteres molles, frictio, alexipharmaca, vigilia perpetua, donec inclinauerit morbus, magis necessaria quàm in intermittentium accessionibus; oportet siquidem cum hoste, qui assiduè nos vrget, etiam nos assiduè acritérque pugnare. Vnde & cucurbitulas affigere siccas in singulas horas, & aërem siccare succino dulci, assa, & hirci vrina oportet, maximè cum vel palpitationem cordis sentit, aut anxietatem, vel animi deliquium, vel cum extrema refrigerantur, aut nauseabundus est: hæc enim quinque viæ sunt ad interitum. Porro sub anxietate, inquies, comprehenditur & suffocatio: quodcunque horum adfuerit, vel si vtraque peius, anxius dicitur. Ergo in singulas sex horas (tot enim fieri solent mutationes, veluti in anno à Sole, & in mense à luna) accipiat hoc decoctum: ℞. ficus pingues excoriatas tres: scordij, florum lupulorum, foliorū viridium cardui sancti quem vocant herbam Turcã, singulorum ℨ.is. radicis fœniculi ℨ.ij s. lentiū excoriatarū ℥ vj. rhu seu rhois ℥ j. laccæ electæ ℥ ij. coquantur letes primò in libra aquę ad consumptionem medietatis, inde addantur reliqua præter scordion, quod in fine

adiici

idiici debet: cola & exprime, & propina cum ℥ j. syrupi acetosi ex aceto duplicato. Singulis autem duabus horis immisce saccharo è floribus boraginis, aut syrupo, succo citrij, puluerem ex bolo Armeno nostro, sed optimo, & smaragdo orientali paribus portionibus: quibus addatur orycis aut eboris scobs, & os ceruini cordis, tertia ex parte foliati auri decima, in pollinem hæc præter derasam scobem redigantur. Loca pulsuum in carpis pedum, manuum, & in temporibus & cordis muniantur oleo suprascripto. Et licèt immiscere oleum asæ dulcis, seu belzoi destillatum, & non abs re fuerit oleo è santhalis atque rosis immisto regionem iecoris inungere, & ventriculi: imò optimum esse duco. Super cor sacculum deferat è nymphææ & croci floribus integris, tum rosis, xiloaloes, santhalis citrinis, garyophyllis, caphura, belzoi, sæpius aspergatur aceto rosaceo. Superius docui suffumigium ad malos suffitus: cui addito flore sambuci, fiet egregium ad pestem.

CAPVT XXI.

De cura pestis buboniæ.

AT buboniæ pestis cura tanto difficilior, quanto morbus ipse præceps & contagium maius, adeò vt omnes societatem etiam charissimorum refugiant, vix parentes filiorum ægrorum consuetudinem sustinent. Quandoque vna pestis tertiam partem hominum absumpsit. Propriè conueniunt, quæ vires reparant. Et aqua rosacea in potu, boraginis, petrosilij, scordeon. Et potus multi olei in hoc iuuat, sed in siti magna loco aquæ exhibendum: pinguia vt accendunt calorem, ita putredinem, vt dixi, restinguunt. Referunt esse ignis speciem, quæ aqua magis accendatur, oleo extinguatur, credo esse flammam oleo ipso accensam, aqua enim, vt vidi, talem flammam irritat. Sed & potus multæ aquæ frigidæ persæpe curateos. Et aquam filipendulæ multi collaudarunt. Medicamen nostrum acceptum à patre meo Facio Cardano, expertum valde, quo vti debemus singulis sex horis. ℞: aloes partes duas, gentianæ radicum, chameleæ albæ radicum, centaureæ maioris radicum, diptami albi, quo vtuntur pharmacopolæ, rosarum albarum & rubrarum, santhalorum itidem alborum, rubrorum & citrinorum, myrrhæ, bem albi, foliculorũ senæ, scordij, sphragidis, boli Armeni orientalis, quo vtuntur pharmacopolæ, singulorum partem vnam: ossis cordis ceruini partem mediam, scobis eburneæ tertiam, croci duplum, scobis auri foliorum partem decimam: redigantur in pollinem, & dentur cum vino drachma vna prima vice, inde media: vt seruetur, redigitur in massam cũ melle roseo: quantitas drachmæ duæ primùm, pòst drachma. Exteriùs, si qua parte doleat, aut inflari incipiat, cucurbitulis materia est auocanda: tum emplastris suprà dictis, ammoniaci lachryma, fermento quoque, tum bubonij radice, quam adeò collaudat Fracastoreus libro tertio de Morbis contagiosis, hoc modo: Folia angusta digiti longitudine, virentia, subaspera: surculi multi ex vna radice, in syluæ modum: atque in eorum summo purpurei flores plurimi, qui in medio lutei sunt, & ob id speciosi, referunt enim chamemæli imaginem, iuxta Benacum lacum frequentes.

Propria verò curatio in hoc genere est per ea quæ exterius trahunt venenum, & bubonem ipsum, & citò eum concoquunt: & sunt hæc varia in singulis specieb. Constat enim quòd anno M. CCCCLI. pestis illa nullum recepit auxilium, nisi ex ranis viuis superpositis: & cum moriebãtur, applicabant aliàs, donec cessarent symptomata prorsus omnia veneni. Et ideo debemus experiri cùm his, tum muribus, gallis, palumbis: inde cum lacte, cæpis, ruta, ficubus, fermento: tum etiam cancris, piscibus, & per singula genera rerum, quæ verisimili ratione prodesse possint. Princeps tertia Quarti laudat emplastrum ex lupo salictario, attriplice, capillo veneris, radice altheæ, cum pauco ammoniaco & melle ac vino: tum etiam radicem cucumeris anguini cum pice brutia, aut picea quæ sponte fluit. Sed in priore emplastro Paulus, ex quo desumpsit, loco lupi salictarij habet parietariam, sed & secundum ad rumpendum est, velut & lupini amari cum aceto dissoluti, & capparis radix, aut nitrum cum fermento vel ficis. Et quod optimum videtur, dissoluitque ac trahit, aster Atticus, de quo suprà: ob id dictum bubonion, vt reor, non quidem quod referat stellam flore, vt communiter creditur, imò folio potius, frequens in locis aridis. In quo etiam consentit Matthiolus, asserens chamemælo similem esse, passimque inueniri. Citantur ex Virgilij monumentis apposité ab eo huiusmodi carmina.

Est etiam flos in pratis, cui nomen amello.
Fecère agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque imo ingentẽ tollit de cespite syluam.
Aureus ipse, sed in foliis, quæ plurima circùm.
Funduntur, violæ sublucet purpura nigra.

Deinde paulo pòst:

Asper in ore sapor.

Illud non ferendum, quod Princeps iubet in huiusmodi repelli, ambiguo sermone: cum Paulus dicat apertè, si non adsit febris, febrem enim non adesse, & morbum non esse pestilentem, se consequuntur. Quòd etsi latitare febrem contingat, vt repellendo falli possis, respondebit quiuis Dialectica quantum opus est instructus: vt hoc rarò accidet, ita rarus error contemni in tam magna mole potest.

Sed ad victus rationem redeo: Cum in hoc morbo ab initio purum ab impuro segregatum sit, conandum est totis viribus ne virus serpat, ideóque vomitoriis, clysteribus, frictionibus agendum est, tum cucurbitulis, ac si quisquam venenũ iam hausisset, quod partim citra iecur esset, partim vltra. Et qui viriliter in hoc agũt, plerúmque euadũt. Quòd si motus vehemens sentiatur, purgabis cum elleboro: & si quieuerit motus, vrina prouocanda est cum his etiam quæ venena

educere

educere solent, vt sunt phu seu Valeriana, apium, iuniperi fructus, & rapæ semina, betonica, & similia, celebratur & ab empericis ruta capraria, seu Gallica, herba anagallis, ligustici radix, eius quòd Angelicam vocant, tum ari. Cauere in his oportet ab initio pinguibus & quasi media hæc est febris inter venenum & pestem, vt abstinentia vtilis in eis sit. Et vtemur iure pulli exili macroque, ac bene cocto, & permutato cum iisdem fermè, de quibus antea dictum est, Et Princeps iubet ab initio imponi cucurbitulas loco dolenti, & scarificari: quod à ratione alienum non est. Et sectio venæ & purgatio eodem fermè modo se habent, vt in ea quæ fit ab aëre, verùm in hac sunt minus periculosa, quamuis videatur contrarium: quia plures ex hac quàm ex alia pereunt, ob morbi sæuitiam.

De carbunculi autem cura cum fimo columbino, tum aliis (nam de eius essentia in secundo Contradicentium actum est) non malũ forsan fuerit ascripsisse carmina Quinti Sereni præcipua:

Hunc veteres quondam variis pepulêre medelis
Tertianamq; Titi simul, ac centesima, Liui
Charta docet, ferro talem candente dolorem
Exectum, aut poto raparum semine pulsum.

Inde paulo pòst:

Dulcaridum, laticemque cumini semine iunges,
Atque fimum pariter Paphiæ compone columbæ:
Hinc line duratas partes, & clausa venena:
Præterea triti referant ad operta lupini:
Nonnullus calcem viuam dissoluit aceto,
Fumantémque niuem papulis apponit acerbis.
Est qui gallinæ perducat stercore corpus:
Allia vel piperi parcè commista linuntur,
Pythagoræ cognata leui condita cumino.
Proderit, & madida fermentum polline turgens.

Primum autem auxilium ex T. Liuio, vt dicit, decerptum charta centesima terria, præstantissimum est.

CAPVT XXII.

De Custodia tractantium huiusmodi ægros.

GAlenus vndecimo Artis curandi, breuissimè omnis putredinis curam atque custodiam quatuor verbis descripsit, dicens: Putredini contraria sunt euacuatio, ventilatio, perfrigeratio atque concoctio. Ideo fontes, qui talia tractant, sibi faciunt: & profuêre multis non solum in hac peste, sed ea quæ fit ex aëre. Et similiter vrinæ prouocatio: cum quibus autem, iam sæpius dictum est. Purgatio verò per aluum tuta non est, nec vtilis: at sanguinem ciere, aut vomitum, hoc ipsum pessimum est. Ergo fontes in syluestri brachij parte, aut sub genibus facere consueuerunt. Accedentibus ad ægros, mandere corticem arantij vtile fuerit, & inter duos cereos magnos accensos, ventilatio hac in parte suspecta est. nam arteriæ aërem corruptum attrahunt. Neque ergo nimis aperire, neque concludere poros: sed in hac aperire, in ea quæ ab aëre fit poros, occludere magis conuenit. Perfrigeratio autem vtilis est: sed facere, quàm dicere, difficilius, præsertim quòd multi ob id solùm seruati esse creduntur, quòd allia & cæpe assiduè essitarent, & aër frigidus plenus sit vaporibus multis, ob id frigida actu corpora seruare decet. Cæterùm cæpe & allia euacuant per halitum & vrinas. Vnde etiam scabies vtilis: concoctio autem generali ratione est necessaria, vt ne quis crudo cum ventriculo aut iecinore motus suscipiatur.

CAPVT XXIII.

De Alexipharmacorum compositione, & numero.

PRincipale alexipharmacum omniũ confessione est theriaca, ignota antiquis Latinis, Celso, Eroiuliæ, seu Eroti Iuliæ (fuit enim Libertus eius medicus, Augusti ætate) Trotulæ falsò appellato, & Scribonio Largo ipsius Augusti medico. Primus enim eius inuentor Andromachus tempore Neronis, teste Galeno, primo de Antidotis: qui aliquot commutatis, inter reliqua viperarum carnes addidit Mithridatis descriptioni, qui & ipse vtebatur compositione sua mithridatica, licet non adeò efficaci, comprobata tamen in nocentibus, per singula venena singulis auxiliis. Testis est Celsus, libro quinto eam describens. Constat XXXVI medicamentis, melle excepto. Apud Andromachum secundo de Antidotis, mithridatica habet radicem dulcem, salem, scordium, cypheos, fœniculum, nardum Indicam, meu, lachrymam Arabicam, scincum, phu, vinum: vndecim plus quàm apud Celsum, quæ verè fuit mithridatica. Deficiunt quinque: cuminum, rhaponticum, sagapenum, iris & longum piper: vt sint XLII simplicia. Suprà ergo mithridaticam Andromachi, eius theriaca habet pastillos viperarum, & scyllæ, & hedychroum loco cypheos, napi semen, agaricum, schœnum, diptamum, stœchadem, apium, marrubium, calamentum, chamepitym, amomum, pentaphyllon, chamedryn, sphrahidem, chalcitim, centaurium, carpobalsamum, amnin, asphaltum, aristolochiam, quæ sunt XXII. Si quis ergo mithridaticam componeret ex descriptione Celsi & Andromachi, seniorem semper intelligo, contineret simplicia XLVIII. quia vtrumque piper, velut & in theriaca, apponitur, longum & nigrum: quibus additis XXII, fierent omnia LXX. at non sunt nisi LXIIII. omisit ergo Andromachus primo de Antidotis, sex, ex his quæ in mithridaticam suam vel mithridatis recipiebantur, cypheon, acorus, cuminum,

cuminum, sal, scincus, spica nardi. Sed mirum est, quòd in mithridatica ponat Andromachus nardum Indicam, & spicam nardi, quasi duo. Sed iam tempus est, vt quorundam præceptorum reminiscar. Primum, vt antidotum vtranque, id est mithridaticam & theriacam, conficiamus iuxta Andromachi senioris descriptionem, non Galeni: cum priores expertæ fuerint à Cæsaribus, adeò vt Suetonius referat, Neronem non ausum tentare matrem venenis, quòd sentiret munitam esse antidotis. Et Galenus ipse non suam, sed Andromachi confecit. Hæc etiam antidota, dicebat Galenus, præsumpta longè plus possunt, quàm si pòst quintuplum aut sextuplum sumant. Vnde patet, quanto celerius, tanto melius, vbi pòst contingat accipere. Illud etiam animaduertendum, theriacæ duo esse principalia fundamenta, crocum & viperam: quæ si non optima sint, labor totus perit, nam viperæ carne propriè resistitur venenis: croco autem deducitur statim medicamentum ad cor, ideo hæc eligi debent summa cum diligentia. Constat etiam theriaca medicamentorum pondere sibi proportione respondentibus, scilicet XXIV. XII. VI. III. II. I. vnde ponderis ratione scyllitici pastilli præualent, inde theriaci, opium & piper longum, & hedichroum. Post hæc erunt scordium, rosæ, napi semen, iris, agaricum, cinamomum, succus dulcis radicis, opobalsamum. Iuxta hoc ergo componemus mediam theriacam validiorem prima, sed non adeò tutam. Recipe pastillorum scylliticorum par. XXIV. pastillorum è viperæ carne, hedichroi, opij, piperis longi, singulorum partes XII. agarici, cinamoni, scordij, rosarum, seminis napi, iridis, succi radicis dulcis, opobalsami, singulorum partes VI. croci partes III. mellis partes CCLXXXVIII. vini XCVI. Quòd si ademeris ea quæ sub pondere sex partium adiiciuntur, mel autem CXLIV. partibus, vinum XLVIII. fiet theriaca potentissima, sed minimè tuta. Perfecta ergo theriaca, vt dictum est, constat LXIV. medicamentis: media, XVI. minima, VIII.

Vt verò viperam eligas, facilè id assequeris, si fœminam grauidam inuenias, nam sola è serpentibus animal parit: parit autem ad XX. nec mater aut proles cibum capta gustat: maximè tamen paruis auiculis è nido sublatis, & musculis gaudet. Superuiuunt tamen sine cibo ad triginta fermè dies. Vbi genus inueneris, præstat è locis calidis, siccis, aridísque eligere masculas, hæ duos tantum caninos habent dentes, vt libro de Theriaca ad Pisonem: sub veris fine, fuluas, viuaces, lato capite, ventre propenso, toto corpore sinuosas, meatum habentes excrementi: imò caudæ propiorem, mobilem, viuacem: quæ plurimum à plano se attollat, ardentibus & toruis oculis, inde coge singulas crus, aut sub ala pullum mordere: & qui celeriter expirabunt, eorum viperas elige.

DE PROPRIIS AVTEM SINGVLORVM Alexipharmacis tabulam hoc modo, venenis præpositis, subiungemus.

		Alexipharma
1	Hydrargyrij	Columborũ agrestium stercus, vel costum nostrum, quod in vsu est.
2	Minium & cinabaris	Spodium ex ebore
3	Æruginis	Coralius
4	Gypsi	Muris stercus
5	Cerusæ	Vinum dulce ad ebrietatem
6	Cyanei lapidis	Succinum
7	Napelli	Mus suus, Moschus
8	Leporis marini	Rubetæ cinis, caro vulpis assata, & ostrea
9	Fel viperæ	Theriaca
20	Extremitas caudæ cerui	Theriaca
11	Salamandræ spuma	Halicacabi semina
12	Putrefactis	Scordion
13	Cucumeri asinino	Mentæ succus
14	Cãtharidarum	Halicacabi semina
15	Chameleæ lxij	Origanum
16	Rhododaphne	Iuniperi succus
17	Ricini	Hypericon Alexipharma.
18	Anacardi	Pini semẽ torrefactũ
19	Nucis vomicæ	Citri cortex
20	Viperæ morsui	Theriaca epota
21	Scorpionis ictui	Scorpius superpositus
22	Aranei puncturæ	Endiuia epota & superposita
23	Rutelæ seu tarantulæ	Melanthion, & saltatio ex musica
24	Odori venenato	Vrinæ cerui suffitus
25	Vmbræ tossici & Rhododaphne	Iuniperi suffumigium
26	Opio	Castoreũ, vel assa, vel ecysir
27	Mandragoræ	Radicula agrestis
28	Solano	Cancri marini, & locustæ
29	Thoræ	Antithora
30	Hydrargyrij cocti vel sublimati	Crystallus
31	Auripigmenti	Oleũ è nucleis pini
32	Æris squamma	Acori succus
33	Spumæ argenti	Ricini semen
34	Adamãtis scobs	Radicula agrestis
35	Herculei lapidis	Smaragdus
36	Aconiti	Aristolochia longa
37	Rana lapidea	Myexis
38	Fel leopardi	Mus napelli
39	Menstrui sanguinis	Viperarum caro
40	Æluri cerebrũ	Moschus
41	Fungi	Allium
42	Scammonio	Ribes succus

43 Tithymali

43	Tithymali	Mumia
44	Ficus Pharaonis	Cucumeris semina
45	Ellebori	Nymphea flos
46	Apij risus	Melissæ succus
47	Nucis Metel	Butyrum
48	Canis rabidi morsui	Cynorrhodi radix
49	Vulneri venenato	Mustela imposita, vel stercus humanum
50	Crabrorum ictui	Ferrum frigidum impositum
51	Excoriationi à venenatis, vel ruta	Iuniperi foliorum succus, vel endiuiæ
52	Cicutæ	Gentiana
53	Hyoscyamo	Pistacia
54	Coriãdri succo	Vincetoxicum
55	Incertorum	Pezar, cerui oculorum sordes, smaragdus, orycis cornu
56	Omnium	Aqua, & aër maior & minor.

CAPVT XXIV.

Succidaneorum communium alexipharmacorum nostrorum.

1	Pezar	Cerui oculorum sordes
2	Orycis cornu	Eboris scobs
3	Balsami	Stercus capræ vstum
4	Margaritarum	Concha margaritarum
5	Laseris	Platani fructus
6	Armenij luti	Samium lutum
7	Scordion	Diptamus Cretensis
8	Ciconiæ ventriculus	Canius sanguis
9	Mustelæ	Testudo
10	Alysi	Asclepiades
11	Ben album	Diptamus albus
12	Iuniperi fructus	Lauri Baccæ
13	Cynorrhodi	Cancrorum fluuialium cinis
14	Absinthij Ægyptij	Ruta capraria
15	Mus napelli	Muscæ napelli
16	Smaragdi	Hyacinthus
17	Xylobalsami & carpobalsami	Violæ albæ radix
18	Theriacæ	Mithridatum
19	Terræ Lẽniæ	Terra Melites
20	Antithoræ	Zedoaria
21	Anseris sãguis	Anatis sanguis
22	Chalbani	Opopanax
23	Trifoliũ odoratum	Hypericon
24	Angelica	Tormentilla
25	Napi semen	Iridis radix
26	Asæ fœtidæ	Belzoi
27	Cerui vrinæ	Arthemisia
28	Myexis	Coralius
29	Adamantis	Topazius, id est, piradotus
30	Chameleæ albæ radix	Diptamus noster
31	Moschi	Zibethum
32	Croci	Buglossum
33	Indici ligna ad venena	Gentiana
34	Muris magni	Gallinæ cerebrum
35	Colũbi agrestis stercus	Columbi domestici vel gallinæ stercus
36	Fraxini	Trifolium asphaltites
37	Myexis	Coralius
38	Cardui benedicti	Maluæ semen
39	Ambræ	Succinum
40	Rhapontici	Rhabarbarum
41	Rutæ	Persicorum nuclei
42	Radiculæ agrestis	Radicula cum sale & aceto
43	Inulæ	Citrium
44	Harmala	Ruta agrestis vel capraria
45	Theriacæ	Theriaca media, vel minor: pezar, sordes oculi cerui; smaragdus, harmela.

In omnibus aliis meminisse præstat, quòd domestica pro agrestibus substitui possunt: & quòd Dioscorides ita simplicia sua collocauit, vt proximè succedens pro antecedenti, aut antecedens pro subsequenti substitui potest. Sed & substitutorũ Galeni & Pauli Tabula est huiusmodi, eorum quæ non adeò aduersus venena præstant, vt priorum: sunt tamen nobilia pharmaca.

CAPVT XXXV.

De laterali morbo pestifero curando.

Colligere oportet intentiones principales curandi vtrumque morbum, febrem scilicet pestilentem, & lateralem morbum. Febris pestilentis curandæ capita superius redegimus ad rationem victus non exquisitè tenuẽ, sed cum iuribus crassis, vt ille vocat: dat præterea allium, pisces salitos, cappares, præterea vinum absinthites. Et nos embammata ex succo oxalidis, & mentæ, & gingibere: at in laterali morbo succus ptisanæ ex aqua aut minus. Et in potu vitanda sunt vinum, amara acriáque, danda insipida & dulcia.

De aëre in peste, debet eligi calidissimus aut frigidissimus: in laterali autem morbo temperatus, in hoc etiam humidus & purus: in pestilenti autem morbo purus, sed siccus. Debetque ob id suffiri ladano, styrace, belzoi, succino, quæ omnia aduersa sunt patientibus abscessus circa membra spiritus.

In pestilenti febre non conuenit sectio venæ, & maximè post initium illius in morbo laterali, si sit in superioribus costis, conuenit non solùm, sed est necessaria admodum. &

& donec ad ſputum peruenerit, & vſque ad ſanguinis mutationem (ſecundo de Victu in acutis (vt pro rubro liuidior, aut pro naturali rubidior exeat, atque ideo copioſus admodum, raro enim hæc mutatio fit citra ſanguinis copioſam detractionem, velut duarum librarum, certè non antè vnius. Cucurbitulæ autem tempore initij procul à loco, & ſtatus ſuper locum communes eſſe poſſunt.

De purgatione in laterali morbo ſuperiore non conuenit, in peſtilenti cum materia turgente conuenit, vt dictum eſt, viciſſim in laterali morbo, cum dolor eſt in coſtis ſpuriis conuenit: in peſtilenti non ex materia turgente, omnino lethalis eſt, contrà ergo conuenire poſſunt, vt in turgente & morbo laterali in ſpuriis coſtis: & contrario modo, conueniunt in hoc, quod in nullo caſu decet mouere materiam cum leuibus medicamentis.

De prouocantibus etiam vrinam, vbi ad empyema morbus lateralis tranſierit, conueniunt in vtroque: atque eo magis, cum materia non expuitur, aut parum de ea. Et etiam ante empyema: ſed in eo caſu non conueniunt, quia in morbo laterali debiliter ducentia, vt ſemina melonum, conueniunt, & dulcis radix: in venenis autem valida, vt dixi, velut cantharides. Et ſi adſit ſputum, etiam nullo modo talia quæ ſiccant, vt erythrodanum & ſpica, haud bona ſunt. Præterea in morbo peſtilenti conueniunt, vt dixi, quæ auocant exterius: at in morbo laterali ſolùm in principio, ne coctio impediatur: & in ſtatu, vt dixi, quandoque, quando morbus in muſculis, non in membrana fuerit. Præterea non vbique, ſed in morbo laterali duntaxat, in ea parte vbi adeſt morbus, vel è directo: in peſtilenti vbique.

Demùm cura febris peſtilentis debet fieri per exiccantia, vt ſmaragdum, theriacam, ſcordion, & omnia huiuſmodi, inter quæ ſolus bolus Armenus conuenit, etiam morbo laterali, loquor de vocato orientali, licet hic non ſit verus bolus Armenus Galeni, ſed potius terra Samia. Et in hoc expertus ſum, in Philippo Maluetio patricio Bononienſi, & in aliis expertum vidi, quòd non aſtringit pectus: imò authores plerique dicunt de hoc præſenti quem habemus, quòd reſpirationem liberiorem reddit: & licèt non ſit bolus Armenus Galeni, tamen multum confert in febre peſtilenti ab aëre, abſque dubio. Et nunc deferuntur diuerſorum colorum, ruber, luteus, pallidus: & luteus videtur in caſu magis accomodatus, dum æger laborat duplici morbo.

Quibus expoſitis, illud quod adiungitur peſti, vel eſt naturale, vt ætas, geſtatio vtiri, conſuetudo aliqua, contrarium aut ſimile indicans, temperatura, morbus quidam naturalis aut imbecillitas: aut res non naturalis, triſticia, vigilia, crapula quæ præceſſit, ebrietas, labor, coitus, ſeruitus, malum cubiculum, & planè frigidum & humidum, paupertas, ſolitudo: aut res contra naturam, ſcilicet morbus, morbique cauſæ aut ſymptoma. Ex morbis autem quidam conſequuntur febrem peſtilentem, vt hoc anno morbi laterales, & de quibus dicebat Hippocrates tertio Epidemiorum: Multis autem in febribus, & ante febrem, & ex febribus ignes ſacri inciderunt. Et paulo pòſt: Lyenterici, multi dyſenterici. Et infrà: Soporoſi vero maximè phrenetici, & febre ardente laborantes erant. Et in ſecundo etiam meminit de angina peſtilenti. Sed diſcrimen eſt in cognitione ex tribus, nam morbi qui conſequuntur ad ſtatum aëris, ſunt multi, ſporades autem rari. Peſtilentes accidunt, dum multùm ſæuit, conſtitutiones: ſed ſi leuis fuerit, ſporades exiſtimandi ſunt. Præterea ex natura morbi, diximus autem hos, in conſilio de Prouidentia temporum, qualiter ex natura membri principalis dignoſcuntur: & ex eo quòd retinetur materia, aut protruditur, aut colligitur, vt cum ſint membra principalia, fient nouem genera morborum peſtilentium, ſpecies autem plures: ſed quæ non continentur ſub generibus, neque erunt inter ſpecies adnumerandæ. Sunt autem præcipuè, ſi caput infeſtetur, lippitudines ſiccæ & humidæ, furores & atræ biles, & morbi comitiales, & attoniti, & reſolutiones, & anginæ, & parotides: & ſi cor, morbi laterales, peripneumoniæ, febres ardentes, tabes, æſtus: & ſi iecur, vomitus, lyenteriæ, dyſenteriæ, morbi regij, cacoëxis, aqua intercus. Circa curationem ergo primùm conſideranda ſunt, an intentiones ſint ſimiles, an contrariæ, an neutro modo. Et ſi ſimiles, nullam habemus difficultatem, quia augenda ſunt quæ præcipiuntur, velut in diarrhœa peſtilenti, haud dubiè cibus valde nutriens erit exhibendus: & in ardente febre putrida, ſyrupus de limuniis. Et ſimiliter ſi fuerint impertinentia: velut quæ prouocant ſputum, & dulcia in morbo laterali peſtilenti, nam auxilia talia debent, quæ non ſibi aduerſantur, adhiberi. Difficultas tota eſt, vbi contrà indicauerint: & tunc quatuor erunt, præcipuè conſideranda. Primum, ſi aliquod auxilium diuerſa ratione vtrique conueniat, velut dixi de bolo Armeno noſtro, quod facilem efficit ſpirationem, & febri peſtilenti aduerſatur, & de huiuſmodi auxiliis non eſt dubium quòd debent adhiberi. Secundum, an morbus coniunctus pendeat ex conſtitutione, an ſit ex ſporadibus, & fortuitò illi adiunctus: quod etiam licet coniectari ex cauſa externa: vel ſi eidem morbo ſit aſſuetus, vt podagræ, diarrhœæ, qui ſunt morbi multis familiares. Tertium, ex quo maius mortis periculum immineat. Quartum, an vnum ſit cauſa alterius ſecundum materiam, aut etiam ſine quo aliud ſanari non poſſit: & quodnam illorum ſit principale. Si igitur morbus pendeat ex conſtitutione, datur vna regula generalis: Omnes tales morbi ſanantur, curato morbo principali: imo debent curari curatione morbi principalis. Et hoc eſt quod innuit Hippocrates ſexto Epidemiorum, dum dixit: His ita preſſis nihil memorabile proderat, non ventris turbatio, non

venæ sectio, nec quicquam aliorum quæ tentaui. Secui enim venam sub lingua, quosdam & sursum purgaui. Nam hæc cum essent auxilia anginosorum, non proderant: quoniam morbus erat pestilens, & cura pestilentis morbi curari debuit. Memini me sanasse filium Io. Petri Pusiani ex sputo sanguinis, quod erupisset illi ob Indicam luem: ea sanata per sua auxilia, additis pauculis leuiter astringentibus, cum alioqui futurus esset morbus ille insanabilis. Curatio ergo prima in omnibus morbis, qui pendent ab aëris corruptione, debet esse pestis: additis leuiter quæ conueniant morbo illi proprio. Quòd si sporadicus morbus sit, qui coniungitur, velut si quis incaluit, & exercitatus est à cibo, inde in aura refrigeratus tempore pestilentis morbi vagantis, in quo plures ex fluxu pereunt, & quispiam corripitur morbo laterali: & hinc ad decem horas antequàm voceris, vides vrinas turbidas, & fluxum ventris iam cœpisse: tunc tu intelligis quòd is correptus est sporadico morbo, scilicet laterali, & pestifera febre & morbo, qui est etiam pestilens: tunc clarum est, quòd morbi hi habent contrarias indicationes, quo in casu consideranda sunt tria. Primum, de quo dictum est, scilicet quisnam morbus sit periculosior ex conditione generis: vtpote si plures moriantur ex pestilentia, aut pauci, si primum, maior intentio debet adhiberi ad morbum pestilentem: adhibebimus itaque cucurbitulas cum scarificatione, in extremitatibus frictiones, eò dum vt morbus languescat lateralis, coquemus ptisanam cum iure non crasso, sed tamen bono pulli: dabimus in potu decoctum tormentillæ cum oxymellite: aërem calidum reddemus cum suffitibus leuibus & siccantibus: dabimus lac à nucleis persicorum cum saccharo: fricabimus corpus quotidie, sed non adeò assiduè aut vehementer, velut si esset febris sola: dabimus smaragdum cum bolo Armeno, & saccharo, boraginis floribus conditum plurimo. Si autem pauci ex pestilentia moriantur, postquam prima dies non est exacta, mittemus sanguinem ex vena vsque ad mutationem illius: dabimus ptisanam cum aqua & saccharo: interdiu saccharum cum floribus boraginis conditum: adhibebimus aërem temperatum. Eâdem ratione considerabimus in ipso affectu, quisnam morbus sit maior, febris & fluxus, an morbus lateralis. Et hoc ex propriis signis, vrinæ confusione, dolore sub costis, æstu magno, angustia & difficultate spirandi. Febris ipsa fermè communis est. Fœtore excrementorum, pulsu serrino, casu virium, & appetitus cibi, & tussi ipsa. Et iuxta id quod magis vrget, adhibebimus validiora præsidia, & iugiter, altero tamen non neglecto. Secundum, quod est consideratione dignum, est, vt cum curamus morbos contrarios, vel curabimus per medium, vt in calida iecoris intemperie, & frigida ventriculi, dabimus temperata, quæ sunt vtrique contraria. Secundum est, vt ratione variarum virium prosit idem contrariis, vt dixi de bolo Armeno; quòd siccitatis & frigiditatis ratione conuenit pestilenti morbo: proprietatis autem natura, omnibus pectoris morbis. Et ita myrtus vt astringit, prodest fluxui ventri; & vt dulcis, lenit tussim ac pectus. Tertium est, vt medicina composita ex contrariis iuuet contrarios morbos, quia vnumquodque membrum trahit quod conueniens est: vel ratione naturæ: vt iecur, iecur lupi, & ventriculus, ventrem galli, aut ratione contrariæ intemperiei qua laborat, vt in hemitritæo piper trahitur à ventriculo frigido, & ptisana à iecore supercalefacto, licèt sint mista. Quartum est, vt vnum vno tempore, aliud alio administretur. Quintum est ratione loci, vt epithemata calida super ventriculum, frigida super renes vel iecur. Sextum, vt idem membrum diuersis modis afficiatur: velut si interius demus syrupum de succo endiuiæ, exterius inungamus aliquo vnguento calido. Tertium est, vt dixi, quod consideremus, si morbus vnus sit causa alterius, velut in exemplis & modis qui declarantur quarta Primi. Et ideo in hoc etiam considerabimus tempus vtriusque velut si morbus pestilens cum hydrope coniungatur, curabimus pestilentem, quia breuis est, vtendo refrigerantibus, & minus curabimus de hydrope. Et si febris acuta, non pestifera, iungatur anginæ diuturnæ pestiferæ, adhibebimus auxilia febri ardenti: atque ita in aliis.

Et quod dixi de febre pestilenti & bubonia, elephantiasi, lue Indica, intelligi debet de quocunque alio etiam veneno, si enim morbo iungatur, aut ille consequetur ad venenum illud, vt tabes ad leporem marinum, & tunc cura est cura veneni: quæ si potuerit esse perfecta & breuis, curabitur etiam perfectè tabes: aut morbus iam cœperat ante venenum, sicut contingit, quòd laboranti morbo laterali exhibitæ fuerint cantharides, aut cicuta, aut aliquid aliud, & tunc debet curari seruatis regulis suprascriptis. Et cũ morbi duo in eadẽ hora inchoant, vnus est semper causa alterius: vt si morbus lateralis cum febre, aut ambo sunt ab eodem, vt in napello palpitatio cordis, & vomitus. Et si sint tales, vt vnus ex altero pendeat, quandoque posterior prius sentitur, vt febris ante morbum lateralem: sed hoc paucis horis antè contingit, aut vnus antecedit alium per aliquot dies: & si prior desinit aut remittitur, fit transmutatio vnius in alterum. Et si vterque manet, tunc prior est causa posterioris per accidens, vel hoc accidit ob paruitatem ab initio, quòd latuerit posterior. Sed si morbus qui relinquitur, pòst apparuit, antequam prior remittatur, tunc est ex his quæ venenis succedunt, de quibus mox dicendum est.

CAPVT XXVI.

De cura dispositionum venenis succedentium.

CVm venenum ex morsu sparsum est, corrumpit sanguinem, & persæpe nõ occidit vt venenum, sed vt causa alia quæ morbum

morbum induceret: & ideo tunc datur occasio secandi venam, quare dixit Princeps sexta Quarti: Et conueniens horatum sectionis venæ est, cum scitur quod venenum est iam sparsum in corpore, & non est ex eis quæ attrahuntur: & propriè in eo qui est repletus. Sunt autem dispositiones, quæ venena sequi solent, hæ fermè: Malus habitus totius corporis, & ex genere leucophlegmatiæ, morbus regius, quod etiã testatur Auenzoar: tabes quædam, & phthisis, strangulatio & synanche, casus dentium, melancholia & tristicia, vigilia, furor, mala coctio, alui duricies, intestinorum & ventriculi dolores, tum difficultas seu dysenteria, splen tumidus, spirandi difficultas, resolutio membrorum, & duricies iuncturarum: sicut de arsenico rubro, quod vocant Arabes Realgar, vulgus autem Rosagallum, recitat Conciliator, cum curasset iuuenem, qui eum sumpserat. Et febres frequentes inordinatæ, defectus cordis, & oculorum debilitas aut prominentia, & conuulsio ac dolor totius corporis: velut in arthritide, & vrinæ flagrantia, seu vrigo aut difficultas, & vertigo & nausea, & obliuio, & alia: sed præcipuè antedicta. In omnium horum cura illud diligentissimè obseruandum, quòd curatio mista esse debet ex cura principali, & cura morbi: & hoc, quia tales morbi sanantur sublata causa: & causa est, vel impressio facta ex veneno, vel illa est causa causæ. Velut si ex napello aliquis incidat in phthisim, ex pulmonis vlcere, curatio erit triplex & mista: ex cura phthisis puræ, scilicet vlceris pulmonis cum his quæ dicta sunt superius: & cura veneni putrefacientis per propria, vt etiam ante illud: & cura putredinis & abscessus iam facti, & hanc etiam superius diximus. Et ita vides, quòd hoc caput constat ex cura morbi propria, tradita in libris suo loco: & duobus capitibus, quorum vnum est caput de cura illius veneni, & aliud de cura modi, quo venenum illud interficit. Et habet hoc priuilegium morbus ortus ex veneno, ex peste, ex lue Indica, quod curato veneno, sanatur morbus ille qui ex eo fluxit, etiam quod esset è genere insanabilium. Et ita curatus fuit bubo niger in illustri Marchione (Regulum dicunt Latini) Viglereani, quia ortus erat ex peste: quamuis bubones alij nigri sint natura insanabiles, & è genere carcinomatum. Et sputum sanguinis ex pulmone in Pussiano, quia ortum habebat ex Indica lue: licet huiusmodi sputa diuturna, quale illud erat, sint insanabilia, teste Galeno quinto Methodi. Sic facilè resolutionem imo lacte ipso in filiabus Baptistæ Syrtiri, quod ex hydrargyrij destillati potu contigisset. Atque alia omnia huiusmodi, modò virtus valida sit, & corpus adhuc succulentum. Et secundũ præceptum est, vt in morbis omnibus qui ex veneno relinquuntur, sit cura per eundem modum, qui est ipsius veneni, non solum per eadem medicamenta. Vt sit exemplum, balneum generaliter oculorũ debilitati nocet: quia tamen euocat ad exteriora, debilitatem visus ex veneno factam curabimus balneo, & ita dentibus nihil erit melius, quàm auocare venenum ad exteriora.

Ad albam pitutam miscebimus theriacam, vt conuenientẽ veneno: & rhabarbarũ morbo, & semen harmala, de quo supra, vt conueniens vtrique. Et exercitium conuenit omnibus morbis ex veneno relictis, præcipuè autem frigidis: quia proprium veneni est, calorem naturalem minuere, humores & membra corrumpere. sed exercitium confirmat calorem naturalem, & humores cotruptos educit per halitum aut sudorem, & membra confirmat, verumtamen in morbo regio non conuenit nisi leue, & vt deambulatio. Ad regium morbum: Recipe endiuiæ aut cichorij, halicacabi seminum, singulorum partes duas, harmala decimam Partem, vel eius loco rutam caprariam, vt dictum est, vel agrestem rutam. Sed in venenis caprariæ non fiderem, hoc in casu probo moschi quantum optimè redoleat. In hoc genere etiam est radix cardui sancti, tum aqua herbæ illus. Ad dentium casum inungatur totum corpus oleo hypericonis, & de baccis lauri, succino suffumigentur dentes, coralio quoque lapide fricentur. Est enim antidotum ranæ lapideæ & æruginis tum similium, vt suprà visum est. Melancholia & tristitia quæ ex veneno oritur, valde mala est, & plerumque pernecat: tristicia autem, est melancholia leuis neque enim potest quis tristiciam maximam pati, quin desipiat aperte. Huius igitur cura est sectio venæ cum copiosa sanguinis detractione, elleborus frequens & magna in quantitate exhibitus, Violenta, soporifera, inde margaritarum vsus copiosus, & melissæ atque boraginis, merumque dulce, ac venus cum puellis lætis atque iucundis, inde balnea, locique amœni. Eadem pene furoris remedia sunt.

Deiectam coctionem instaurabimus assiduo cotoneorum vsu, cum coralijs & moscho: iuniperi fructus per se commendantur, inde pistacia, endiuia, menta, absinthium, echini marini ac buccinæ, cum aliquibus ex his: scilicet cinamomum, inula, eruca, piper, anisum, pulegium, echinus terrestris, sal. Ad alui duriciem, origano in iure galli vtitor: oleo quoque plurimo, & agarico. Ad dolores & tormina, cumino atque ruta. Si vero dysenteriæ reliquiæ remanserunt, sphragide nihil melius, post smaragdo, agarico, oleo omphacino, iure castrati. Ad splenis tumores, halicacabi semina, ruta cum aceto, semen iuniperi, spica celtica, iris illyrica, & fraxinus. Et in synanche & strangulatione vtemur stercore canis, theriaca, sale, mittemus sanguinem ex humeraria, pòst etiam sub lingua copiosum: applicabimus cucurbitulas, dabimus iridem illyricam copiosam scilicet, & synanchicis insufflabimus: & quod admoniti sumus per somnium scribere, è regionè glandulas in brachio fricabimus, prementes adeó valide ac diu, vt intumescente brachio, ac dolente non mediocriter, gulæ omnino obliuiscatur. Non dico glandulas, glandosas carnes: neque enim vllæ esse, vel ab Hippocrate, vel alio quouis anatomico connumerantur: sed

tumentia ibi musculorum colla. Ad spirandi difficultatem, inula, iride illyrica eadem, croco, theriaca eadem ratione. Ad resolutionem, vngatur oleo ex floribus sambuci & hypericonis & baccarum lauri cum theriaca. Intus conferunt iris eadem, cardamomum, theriaca, iuniperi semen, balsamum, inula, nec maior vllus consensus. Ad iuncturarum duricies, iisdem fermè oleis, addita pinguedine anatis, cuius descriptio est huiusmodi: Magna anas exenterata & depilata, vel ciconia, impleatur carnibus viperarum & aspidum recentibus & semine iuniperi sicco, non carioso, belzoi, enula, canino sanguine, carne testudinis marinæ, opoponaco, galbano: & assetur in veru, & perpetuo igne, colligatur quod exprimitur, aquosum illud primum quod effunditur superfundendo, donec purus adeps non sanguini, non aquæ admistus sit. Itaque ignem & æqualem esse, & mediocrem oportet, huic decimam partem theriacæ admisceto: facit & ad podagram. Ad febres inordinatas, vratur inula in cibis, endiuia, cichorio cum pipere, origano, aniso cum ptisana. Et per interualla sumat agaricum cum mulsa ex descriptione Dioscoridis. Intermediis autem diebus ʒ theriacæ cum succo petrosilij, aut citrij mali, totum contundendo.

Cordis defectus iisdem curatur, quibus venenum, inde sylua, Theriaca, smaragdus, os ceruini cordis, coralius hyacinthus, margaritę, inula, flores boraginis cum sacaharo cōditi, rosæque similiter. Ad oculorū imbecillitatem ruta vtatur, ac rosis, cum iecoribus anatum & anserum ac eruca; vbi sede sint excussi, parum prosunt auxilia: theriaca tamen cum cardamomo & longo pipere & smaragdo, spondylio, serphyllo, quæ etiam emplastris admoueantur. Ad articulorum dolores atque conuulsiones, vtatur elleborismo, necnon inula & cardamomo in cibis, habet & vnguentum descriptum quod discutit & emollit. Iuuat & vt notum est, vulpinum oleum, quod & in duriciebus vicem obtinet superius expositi, sed longè inferius

Ad vrinæ vriginem, difficultatem iuuant, extinguunt veneni & præsertim halicaca bisemina maluæ & cyperi decoctum, tum amnus & lithospherras: & locum inunge oleo de scorpionibus, & est proprium & theriacæ vsus assiduus. In huiusmodi enim morbis longis, & sine abscessus theriaca nihil melius est, modo hectica non sit: etiamsi à veneno originem non habeant, quanto magis si habeant, vertiginis eadem fermè cura, quæ & resolutionis: sed, & ventriculi ratio habenda est. Prosunt Cardamomum, Ruta, spica, bdellium, cinamomum, cortea citri, agaricus præcipuè, betonica, saliua, rosæ, rosmarinus, calamus aromaticus, acorus. Et de nausea eadem est ratio quæ & de vertigine, vt à ventriculo ortum habet: & de obliuione similiter, vt à cerebro. Elleborus, agaricum inter ea quæ purgant. Et dicitur, quod anacardinum antidotum confert memoriæ: & creditur quod scobs ebori & melissophylli puluis eidem conferunt, & mel inter familiaria, & debent exerceri, & in locis amœnis spaciari, & in aëre libero. Iuuant & castoreum, peucedanum, sphondilium, sinapis vitex, sampsuchus, & cerebra gallinarum, leporum, & pulli columbini. Et inter amuleta smaragdus collo suspensa.

Proprium est autem veneni, relinquere morbum quendā peculiarem, ex tertio genere crassi morbi, quod fit à pituita putrefacta, seu illi abundè simili: quum vidi in pluribus qui à veneno conualuerant, vt maximè parte meo Facio Iurisconsulto, qui quotidie de eo conquerebatur. Eructant acidum, flatu multo abundant, vago dolore, hinc, inde torquentur, ac saltatorio vt ita dicā, modo à pede, confestim in oculum, modo in ventrem, aut ex aure in manum. Mortuus est cum eo, nō ex eo neque graue est symptoma, morbus autem dici non potest. Curatio ex theriaca, smaragdo electuario vt aiunt, Alchermes, coctionem procurare. Hippocratis ratio in purgatione cum elleboro per superiora constat & hippophae, id est, lappagine de qua Plinius, per inferiora victus totus ex lacte. Credunt aliqui hoc ipsum symptoma dæmonem esse, aut ab illo.

Libri de Venenis tertij
FINIS.

COMMENTARIA IN LIBRVM HIPPOCRATIS DE ALIMENTO.

PRÆLECTA DVM PROFITERETVR Bononiæ supra ordinariam Medicinæ.

ILLVSTRISSIMO AC INCOMPARABILIS Virtutis viro Iacobo Boncompagnio; Vtriusque militiæ S. R. E. Gubernatori Generali.

S. P. D.

SÆPE obseruatum esse comperimus, Illustrissime Princeps, artes ac disciplinas cum armis, ac viris virtute præditis, atque Monarchia ad summum fastigium peruenire, & vt antiquorum quam plurima exempla prætermittam, Philippi in primis atque Alexandri Macedonum Regum ætate id præclarè contigisse nemo nescit. Ea enim tempestate simul ferme floruerunt in Philosophia, Plato, Aristoteles, ac Theophrastus. In pingendi, fingendi facultate Apelles, Prothogenes, Lysippus, & Pyrgoteles, cum eloquentiæ laude Demosthenes. Vt autem externa quoque præteream C. Cæsaris, & Augusti temporibus nemo est, quin videat omnis generis eruditione, M. Varronem immicuisse: in dicendi facultate, Tullium Hortensium: in Poësi, Virgilium, Horatium, Ouidium; in Geographia Strabonem, in Medendi ratione Dioscoridem, in historia Salustium, Liuium, Diodorum Siculum. Mox verò sub Antonino Philosopho, alia est consecuta, eruditorum hominum in omni liberalium artium genere copia. Ptolemæus enim in Mathematicis, Alexander Aphrodiseus in Philosophia: Galenus in Rei Medicæ scientia claruit. Sileo Plutarchum non minùs historicum, quàm Philosophum, Vulpianum, Masurium, Iurisconsultos, atque Athenæum plusquam Grammaticum. Ergo & si Monarcha desit, cum tu virtute incomparabili nostra æstate in omni eruditionis honestæ genere exercitatus sis, herois nomine dignus, cur non dignissimus quoque etiam habearis à me, cui liber hic, memoriàque tanti viri in eo contenta, laborésque hi nostri dedicentur. Accedit huic deliberationi vt per eam publicæ vtilitati, securitati tuæ & meritis erga me tuis satisfaceremus. Liber enim est primum Diuini Hippocratis, Argumentum de Alimento ex quo vitam ipsam constare non dubitamus; neque priscis

priſcis illis temporibus homines magis tanti beneficij memores, qui recto iudicio præditi defuerunt, qui eos, qui tuendæ ac ſeruandæ vitæ rationem aliis tradidiſſent, Deos appellarint. Cùm ergo omnia bona ex vita pendeant mortalibus, virtus, pietas, incolumitas, forma, decus, robur, filij, opes, honores, potentia, officia, voluptates, ſi quid hoc opere ad vitam præſtitero cum te impulſore, adiutoréque ac defenſore id impetrauerim, meritò omnia illa bona nomini tuo debebuntur. Quare & librum ipſum, qui amanter ad te ſeruandum venit, amplectaris rogo ac foueas, nam & conſtantiæ tuæ fuerit, cui ortum dederis, eundem etiam tueri, quod ſi ſpreueris eo minor factus apud te, minuet, & apud omnes alios authoritatem. Verum ſi quis obiiciat illud:

Parturient montes, naſcetur ridiculus mus.

Vnde tot miracula & vtilitates? An non in nobis continuè omnia diffluunt per tot excrementa ac diſſolutiones, attritionéſque, ex aëris iniuria doloribus, fame, ſiti, vigiliis, triſtitia atque laboribus, venereis compedibus, atque fuga (ô miſeram mortalium vitam) Quid ſi non repares, imò etiam obſtes ſingulis diebus haurimus menſura menſa D. CCC. Amphoras aëris Italicas: cogimur vel libram cibi edere aliquantò plus qui tam parum edunt bibere, vt libram cum ſextante: quomodo viues, ſi modum huic adhibere nequiueris? Docet Hippocrates quid facere debeas in hoc libro, ſcilicet, quænam ſint vnicuique meliora, quale etiam, quantum quoties, quomodo, quando, in & cum quibus, quibus occaſionibus, & quouſque perſeuerandum. Quæque mala ſi intermittantur, aut aberrent, ſuccedere ſoleant, ſeu morbi, ſeu labes, aut detrimenta, vel damna. Hinc modos ſe tuendi vtiles ad libros ſanitatis conſeruandæ, atque omiſſam recuperandi: ad eos quos de victus ratione expoſuimus intelligendos. Vt ex hoc ipſi, velut ex montana nardo, duplex radix, aut potius ex Hyperici ramis duplices hinc inde ab eodem trunco perpetuò naſcuntur; ita tota Medicina, quæ in duas partes ab initio diuiſa in vnum hunc librum coëat, & ab illo prodeat. Atque hoc ad vſum. Quid poſtea contemplatione, ne minor eſt? aut parum vtilis? cùm elemento omnia humores, cauſas morborum, ac morbos ipſos, tum verò Symptomata, ex hoc Galenus eruerit? Inditio eſt expoſitio locupletior in hunc ipſum libellum, atque maior quam in libros de Aëre, & Aquis, ac locis, aut de humana natura, vel de humoribus, ſeu Prognoſticorum, cùm tamen hi quadruplo & magis, hunc ipſum magnitudini ne ſuperent, & illi etiam ſunt ἐω vt Græci dicunt. Quid eſt cauſæ? niſi quod non ſolùm ſit Hippocratis legitimus, ſed & fundamenta totius doctrinæ medicæ contineat. Non hortabor vt vulgus ſolet ad humaniter excipiendum qualiſcunque fuerit, quòd non ob hortationem meam melior fies, ſed quoniam tu tua virtute adeò eminenti ac ſplendida effeceris, vt hortando ad id quod in te melius eſt, quam in ipſo me iniuria afficiant. Vale.

COMMEN

COMMENTARIA IN LIBRVM HIPPOCRATIS DE ALIMENTO.

PROOEMIVM IN OPERIS TITVLVM.

IBRVM hunc legitimum esse Hippocratis, Antonius Francanzianus Vicentinus, qui paucis ante annis medicinam hoc eodem loco clarè profitebatur, recto iudicio censuit in his Commentariis, quæ in manibus omnium habentur: de quibus nihil est, quod dicam: nisi plurimùm valuisse iudicio, cæterum impeditum, & morbo, & negotiis non potuisse sententiis veterum confirmare, qui mos hodie in vsu est, atque desideratur valde, idque nos explebimus. Vt igitur initium rei faciamus: dico Galenum, in tertio de Temperamentis, cap. 2. *hæc habere, [Hippocrates (ait) nutrimentum est, & quod nutrit, & quod veluti nutrimentum est, & quod futurum nutrimentum est.] Quæ verba ad vnguem post initium scripta habentur* ; Tex. 9. *vt dubium non sit, hunc librum Hippocratis non esse. Præterea in* libro de libris propriis, cap. 6. *cùm hic libellus tam sit exiguus, quatuor commentariorũ libros in eum se scripsisse testatur: vt hoc vel solo argumento esse Hippocratis constet. Quæ enim amentia fuisset cum in librum Prognosticorum, & de humoribus, & de Aëre, aquis, & locis tantum tres libros conscripsisset, quos constat esse legitimos Hippocratis, pulcherrimos, & longos, atque multò maiores, vt duplo aut triplo quam hunc, quatuor in hunc solum edidisse, qui non esset legitimus? Præsertim cùm non hic Delio natatore indigeat, sed per consequentiam feratur, vt Prorrhiticorum librum excipiamus. Rursus* in primo de tuenda sanitate, c. 10. *scribit] Raritas corporis ad transpiratum his, quib. plurimum aufertur salubrius: quibus minus insalubrius] citat autem locum esse ex Hippocrate, vbi agit de his, quæ nobis incommodum, aut incommodum ex alimento cedunt. Ad hæc verba infrà habetis ad vnguem in hoc libro: Neque adiicit vt in aliis (cum dubitat, an sint verè legitima Hippocratis* Text. 51.) *quæ faciunt ad comprobandum sententiam suam, hæc verba scilicet (hæc Hippocrates, aut ex antiquis vnus, qui pares Hippocrati & ætate, & authoritate fuerunt) velut* in primo de alimentis, cap. 1. *cum ait, [In præsentia verò tempus exposcit, vt alimentorum temperamenta exequamur, ea methodo, qua in libro de victus ratione sunt scripta, qui est, vt nonnullis placet Hippocratis* ; com. 1. *vt aliis Philistionis, aut Aristionis, aut Euriphontis, aut Philitæ] in sexta quoque Aphorismorum adit Pherecydem, præteritis duobus vltimis. In his autem, quæ ex hoc libro citat constanter Hippocratis & sine dubitatione nomen affert. In primo etiam de vsu partium cùm ait. [Cum igitur dixisset Hippocrates* cap. 1. *in totius corporis compagine, quam* ὁλομελίην *vocat, omnia compati, & consentire, paris autem cuiusque particulas ad eius actionem conspirare.] Atque hæc verba ita* infrà *legantur*, text. 35. & 36. *[Conspiratio vnà consentientia omnia, iuxta quidem omnium membrorum compaginem: iuxta partem verò partes vniuscuiusque partis ad opus] liquet etiam in Græco ex primi illud* κατὰ μὲν ὁλομελίην πάντα, *vt non possint hæc verba tribui authoritati libri de locis in homine, vbi hæc non eo modò se habent: & in libro de vsu respirationis: Atque hoc*

est quod ab Hippocrate dicitur, in principio. [Principium alimenti spiritus, os, nares, guttur, pulmo, & alia respiratio] lege infra libro de alimento cap. 5. post principium. [Principium alimenti spiritus, os, nares, guttur, pulmo, & alia transpiratio.] An ne amplius dubium est, quin sit Hippocratis liber? Alia rursus est authoritas clara in primo de compositione medicamentorum, cap. 17. secundum genera, vbi & verba & nomen libri, & Hippocratem vnà adducit, dicens, vtile & noxium ex illius sententia ad aliquid dici: Sed dubium est tamen ex pluribus: primum quod in titulo habetur περὶ τροφῆς hoc est, de alimento. Galenus autem de nutritione dicit exposuisse librum, sed in Græco exemplari habetur περὶ τροφῆς, vt si errror sit, non in re, neque varietate verbi Græci, sed in interpretatione habetur. Differunt sanè multum, alimentum & nutritio, cùm vnum sit res, aliud actio. Deinde quod in titulo Græcè hæc adiiciantur [τοῦτο τὸ σύγγραμμα φησιν ὁ γαληνὸς, μὴ εἶναι ἱπποκράτους, ἀλλὰ οὐδὲ πάλιν ἀνδρὸς τοῦ τυχόντος, καὶ ἴσως τοῦ θεσσαλοῦ, δοκεῖ δέ τισιν ὑπὸ ἡροφίλου συγκεῖσθαι. Id est: hoc conscriptum dicit Galenus non esse Hippocratis, sed neque rursus viri vulgaris, & fortassis Thessali; videtur autem quibusdam ab Herophilo compositum.] Respondeo quod illa additio est imperiti viri, cùm tot sint libri noti, nullam apposuit censuram, velut in libro de natura Pueri, de morbis mulierum, de quibus iure dubitare licet: de hoc de quo dubitare non licet, cùm sint sexcentæ aliæ authoritates Galeni in hanc sententiam, hæc ille adiecit tam perperam. Sed dices Galenus vbi enumerat legitimos Hippocratis libros, tertio de difficultate spirandi, cap. 1. hunc non nominat? Ad hoc dicendum, ibi Galenum enumerasse libros magnos, non libellos, neque enim ibi vel libros de Articulis, vel de medici vulnerarij officina, nec de vulneribus capitis, neque de vlceribus, quos satis constat esse Hippocratis. Quin & ego in prima editione Artis Medicæ paruæ oblitus eram ascribere librum hunc germanis Hippocratis, cùm in nullo ordine ibi eum reposuerim. Sed Galenus ibi fatetur alios etiam esse libros suos legitimos. Cum verò, vt dixi libri an sint legitimi, ex duabus intelligamus sententiis; in hoc nulla ex parte declinat ab Hippocratis grauitate, & phrasi, in qua multum abesse videtur ab Hippocratis more, qui est, connexus, clarus, demonstratiuus, & efficax; vt in libris de Articulis, de fracturis, prognosticis, de victu in acutis, de Aëre, Aquis, & locis: in hoc est disiunctus, obscurus, & inordinatus, nec quicquam demonstratum quam dubitationem. Fracanzianus etiam vidit, ac nouit, soluitque non malè [Hippocratem scilicet multa breuiter obscurè, & inordinatè scripsisse, nil falsum tamen, neque cuius rationem non intelligeret.] Cur autem hoc fecerit, vnam causam aßignat, quod inuenerit; tum inuentori tempus persæpè deest explicandi, & occasio ordinate tradendi. Verùm cùm hæc causa vera sit, alias tamen ego etiam addere soleo; vna quòd ea ætate maxima charitas scribendi esset, adeò vt scriberent in tiliæ corticibus, atque in tabellis ligneis; altera quòd occupatus in exercendo artem, multos enim curauit ægros, non vt Galenus, & Princeps, & alij multi, qui sola ratione sæpè contenti sunt sed semper experimento duce, comite ratione, vt dici solet. Tertia verò quæ potior est, & magis abdita, quòd breuiter scripta plura amplectuntur, & lucidiùs, & faciliùs, quàm prolixè, & longa oratione. Hoc autem quia non soleo quicquam volens repetere, & scripserim iam in Dialectica vt declarem consulto omittere decreui. Est præter id argumentum, ex tertio in Sextum de morbis vulgaribus, in principio, commentario, vbi verba ex ex hoc libro citans, non meminit Hippocratis Tex. primo in fine. Sed hac authoritate potius conuincitur oppositum, si quis rectè perpendat, non est autem locus vt magno negotio hic singula explicemus, sed suo loco declarabuntur. Tractatio est (vt dixi) de alimento non de nutritione, & eius commodis, & incommodis. Norat duobus distingui cœlestia ab inferioribus: generaliter quidem quòd hæc intereant, illa semper sint; altero quod est præcipuum viuentibus, quoniam illa nec dissipantur, nec reparantur, quorum vtrumque contingit his, quæ sub luna sunt: quot ergo, & quæ ex his contingerent considerare in homine, ad medicinam spectat: & ob id de alimento tractauit: Quòd verò addit [verum est] scilicet scopi scientiam valde vtilem esse; quòd ad eum omnia, si dirigantur, facilis fiat interpretatio. Et Scopus est (vt dixi) scire vtilitatem, & detrimenta doctrinæ; vtilitas autem huius libri, est elementa, & principia artis Medicæ constituere; quæ doctrina ab elementis sumpta, vt primum sit demonstratiua, & ob id etiam certissima, & vt maximè etiam ordinata, atque hæc Mathematici maximè præstant, & tamen ea etiam vtuntur philosophi, & medici. Si vultis exemplum, habetis ab Hippocrate in libro de natura humana,

humana, exquiſitiſſimum: vbi probat Hippocrates hominum non eſſe vnum, quia non doleret. Simili doctrinæ modo (licet obſcurius,) quia philoſophiæ principia, non ſunt adeò perſpicua, vt medicinæ, & longè minus, quam mathematicarum, teſte Philoſopho, vtitur in primo phyſicorum: 2. Primæ philoſophiæ in fine, *& ideò hoc genus docendi præſtat, vt certius, vt clarius, vt ordinatam magis efficiat artem, tum vt abſolutiorem, & ob hæc, omnia melius memoriæ mandari poſſit. At verò, quia hæc ſunt commentaria, certam non habent diuiſionis rationem, quapropter, tametſi Galenus in quatuor diuiſerit, id potius magnitudinis cauſa factum eſt, quam quod ſeries libri hoc poſtulet, ac exigat. Nos autem alioquin prolixiora commentaria ſcribere ſoliti, non quæremus hanc occaſionem diuidendi, quæ ſi à Galeno nobis oblata fuiſſet, forſan accepiſſemus. Præter has communes dicas, ſunt duæ ſingulares, ac huic libro peculiares: quarum prima eſt, vt ſit vtiliſſimus, & quaſi fundamentum librorum: De alimentis Galeni, & de cibis boni, & mali ſucci: De attenuante victus ratione, & de tuenda ſanitate, tùm verò ad proprios de dieta præcipuè ſecundum. Et de humoribus. Ad noſtros etiam de Tuenda ſanitate, & præcipuè, quoniam magis ſunt ſimiles illi, quam qui à Galeno ſcripti ſunt; quoniam eôs ſeparauit à reliquis, qui ſunt de materia cibari. Altera eſt ad firmitatem corporis, & robur, & ſanitatem, ac bonum habitum, tum vitæ longitudinem. Cùm enim præter radicem omnia, in nobis conſtent his quatuor, cibo, potu, ſpiritu, & vt bene ſuperentur ac conficiantur: manifeſtum eſt, quod qui hanc tenebit rationem, is potietur huiuſmodi commodis. Et qui vice verſa debuerit his commodis potiri, oportet vt hanc rationem intelligat: in hoc igitur bona huius vitæ ſecundùm naturam continentur: Quamobrem ea intentione lectitandi ſunt, vt illius fructus per omnia permeet, vt etiam infrà dicemus,* com. 5. *Modus autem demonſtrandi in his, quæ de Dialectica ſcripſimus cum Hippocratis ſit liber, manifeſtus eſt. Inde ergo ordinem legendi hæc commentaria; quiſque intelligere poteſt, qui elementa præcedere ea, quorum ſunt elementa nouit. At non ſimpliciter hæc ſunt elementa conſtitutionis, ſed reparationis, quapropter non ſolùm libri de diſſectione, & vſu partium, ſed etiam de natura humana hunc præcedere debent, atque ex conſequenti commentaria noſtra. Sed his omiſſis, illud quaſi parerga addam, nil me optaſſe magis, quàm vt Galeni commentaria in hunc librum inuenirentur, cùm ex ratione arithmetica cenſeantur multò maiora fuiſſe prognoſticorum commentariis, quæ habemus, & ſuper tam paucis verbis miram quandam artem expreſſiſſe, Galenum veriſimile ſit.*

TEXT. I.

Alimentum, & alimenti ſpecies, vnum & multæ. Vnum quidem quatenus vnum genus.

PRoponit duo, alimentum eſſe vnum genere, vt ſpecies multas ſub ſe continet: etenim apud Porphyrium licet videre: genus continet ſub ſe multas ſpecies, & duplex eſt, generaliſſimum, quod de omnibus dicitur, quæ eiuſdem naturæ ſunt: velut ſubſtantia, eius enim commune eſt ſubiici accidentibus & per ſe poſſe ſtare, hoc autem magis perſpicuum, cum in incorporeis dubium ſit, an illis inſit aliquod accidens. Nam de corporeis dubium non eſt, velut de motu, lumine, vmbra. Ita quantitati, vt diuidi aliquo modo poſſit. Qualitatis ſimilitudo, aut diſſimilitudo, atque ita de alijs. Nam augeri, aut minui, neque per ſe neque in comparatione ad ſubiectum adeo commune eſt, vt omnibus qualitatibus conueniat. Similiter ergo de alijs. At alimentum generaliſſimum genus eſſe non poteſt, cum ſub ſubſtantiæ genere magis vniuerſali contineatur. Genus autem ſubalternum eſt quod ſimul eſt genus, vt contineat ſub ſe ſpecies, vt etiam ſit ſpecies, quia vniuerſali magis generi alij ſubiiciatur. Cùm autem dixit alimenti ſpecies, palàm indicauit non intelligere, quod ipſum ad genus ſuum, & ſpecies ſub eo contentas contineatur, ſed quod ipſam plura contineat, velut animal, bouem, aſinum, hominem, iuxta illos, qui credunt hominem animal fore: Hic caderet dubitatio an genus ipſum aliquid ſit, aut non, niſi mentis conceptio? atque ita de ſpeciebus, & rurſus quomodo ſpecies inter ſe differentijs differant? nam ſpecies genere quo conuenit, & differentia qua differt, ab alia conſtituitur. Verum hæ quæſtiones ad Dialecticos pertinent. Quæramus ergo illud quod ad Medicinam, & eſt ratio generalis ac vera, qua alimenta omnia in hoc non ſolum nomine, ſed etiam imagine, ac ratione conueniunt alimẽti. Vt enim habetur à Philoſopho *in antepredicamentis.* tria ſunt genera eorum, quæ dicuntur de aliis aut enim dicuntur eadẽ ratione, & appellãtur vniuoca, aut diuerſa prorſus, & dicuntur æquiuoca, velut canis de piſce ſtella, & quadrupede: aut non prorſus eadem, neque diuerſa ratione, vt cum vna ab altera pendet: vt Grammaticus à Grammatica. Genus ergo cum vna ratione de ſuis ſpeciebus dicatur, velut animal de omni

animali,

animali, quod sentiat: & color quòd sit extremum perspicui corporei, ita alimentum si sit genus vna ratione, de omnibus dicitur alimentis. Hoc autem & omissum ab Hippocrate, dicit quod primum videatur ex ipsa vocis significatione notissimum: tum quod adeò multa de eo explicauerit, vt superfluum existimauerit quicquam ad illius intellectum præponere. Quæ solutio verior est & firmior. Sed nobis qui planam doctrinam facere nitimur, non idem est faciendum sed totis viribus annitendum, vt initium doctrinæ perspicuū reddamus. Est autem principiū doctrinæ, vt inquit Philosophus *tex.*1. 5. primæ Philosophiæ duplex, vnde quis facilius discat, & vnde primum res cognita est, vt demonstrationum suppositiones, vnde liquet illum intelligere vtrumque genus definitionis nomine: vnde facilitas discendi & rei: vnde perfectio. Horum igitur vtrumque discere oportet. Sed quod ad definitionem nominis attinet, illam in nominibus præponere non decet, in Æquiuocis, nisi cùm prius significata distinxerims. Sunt autem Æquiuocorum duo genera: vnum verum, quod diuersas res significat, vt canis de quadrupede, de galei piscis specie, & stella. Est aliud genus Æquiuoci ab vsu: quoties species non habent nomen, proprium aliud à genere. Velut dicunt esse apud Hebræos. In hoc ordine est alimentum ad suas species comparatum, & humida secunda, & intellectus incorporei: atque in huiusmodi nominibus significata primum distinguere oportet: quod fecit Hippocrates, dicens, quod alimentum capitur pro genere, & speciebus, si pro genere est vnum, si pro speciebus plura. Sed ad res ipsas declarandas iam nunc redeo, & primum quid mistio, quid generatio, & quid nutritio.

Mistio ergo quadrifariam fit ad generationem: prima est fortuita, velut cum humidum: et pingue humidum miscetur pulueri in imo fluminum, atque torrentium, & ibi fit quædam generatio à frigore lapidum ideò in fundo fluminum fiunt tot lapides: quorum maxima pars vita caret: pauculi viuunt, quibus dun durescunt calor cælestis, qui sub illa frigiditate latitat, vestigia animæ imprimit. Velut de lapidibus agri sterilis Veronensis, qui omnes impressam habent figuram signi Salomonis, de quibus dubitādum non est, quin sint vnius, & eiusdem speciei: & ideò habent animam. Etenim quod species fit à forma, & forma naturalis est anima, aut forma elementi: mista enim ex elementis, vt lutum, & bulla non habent vnam formam, sed duas, aut plures, secunda fit ab anima mundi, seu calore solis: & fit generatio plantarum absque semine nascentium, & animalium ex putredine genitorum. Et tunc fit principium quoddam, quod fungitur vice seminis, & istud permutat sensim bifariam partes, & ratione quantitatis, & ratione substantiæ. Ideo prius generantur oculi, quàm pedes, & venter, quam cutis: & oculi, & venter sensim generantur: et fiunt absque transmutatione partis in partem: materia enim quæ delegata est oculo generando, non aliunde sumitur, quàm ex loco firmo eidem assignato imo si moueatur, vel tantillum fit monstrifica generatio. Hec mutatio differt à priore in quatuor, primum quod fit à calido, illa (vt dixi) à frigido: secundum, quoniam in hac mutatione, est principium proprium in illa vt plurimum, est solum commune. Tertium, quia in hac tota materia ab initio consistit, in illa perpetuò augetur. Quartum quoniam in hac materia vario modo transmutatur, in illa tota eodem modo. Conueniunt in hoc quod est mistio, diuersorum ad minima & mutatio substantiæ. Et quod hæc fiunt sensim: terria mutatio fit à semine proprio. Et hæc habet omnia communia cum priore: differt solum, quod principium est ab anima propria, quod est actu in semine, & in quibusdam fouetur ab anima mundi, vel natura, vt in ouiparis quibusdam, à parente scilicet matre. Eorumque enim quæ ab animali generantur tres modi sunt: alia quidem ex animali animal simile, vt ex tauro vitulus, aut dissimile, vt ex musca vermis: alia ex ouo vt aues, pisces plurimi, atque serpentes: alia ex colluuie vt anguillæ, scarabei: quorum generatio est media, vt manifestum est inter secundum & tertium, mistionis modum. Liquet igitur quod hæc mistionis species differt à prima totidem modis, quot secunda. Quarta mistio est per nutritionem & alimentum: atque hæc fit ab anima: ideò in actu vt secunda, & tertia, sed & ab instrumento iam perfecto, & per translationem ex loco ad locum: & fit omnium partium simul, quantum fit merito alimenti. Et ideò differt nutritio à generatione in tribus: apud Aristotelem autem in quatuor. primum iuxta nos est, quòd in generatione, & quod transmutatur, & in alimentum seu vice alimenti, vt sanguis menstruus, & id in quod transmutatur, scilicet fœtus, potestate non actu sunt. In nutritione quod nutritur est in actu, ex quo nutritur potestate. Secundum quia in generatione non fit translatio ex loco in locum, sed omnes partes trahunt, & vbi adhæserint transmutantur: & in nutritione primum coquitur cibus in ventriculo, pòst trahitur ad iecur: demum ex illo ad membra. Tertium quia in generatione priùs generantur tria principia, cor, iecur, & cerebrum saltem (contendunt etiam Galenus & Aristoteles, quid primum inter illa generetur) & similiter oculi, ante multa alia membra: vnde Galenus *in libro de formatione fœtus*, *cap.*5. constituit quatuor tempora. Primum in quo iecur: & venæ: secundum in quo cor & arteriæ: tertium in quo cerebrum & sensus, ac nerui: quartum in quo extrema formarentur. Hæc satis clara & perspicua si tempora generationis à temporibus nutritionis distinguantur. Postquam enim homo natus est, nutritionis tempus solum inchoat: generationis autem solum finitur prope septimum, aut octauum diem: quicquid medium est ab octauo die ad partus diem, mistum est ex generatione & nutritione. Cuius sit lethale exemplum: sit

b
e a
c h
f g

corporis *b c* fœtus, iecur *a* octauo die: quod crescat vsque ad *e* dum corpus ad *b f g* magnitudinem peruenerit: si ergo nutriretur perpetuò, sed per generationem augeretur, aut *e* occuparet *b c*: aut *b c* nutritur: aut augetur nondum genitum, sed vt est potestate corpus fœtus? Primum absonum est, & experimento repugnat: neque enim fœtus est totus iecur, sed augetur vt illud: parum minus aut plus: Si verò *b c* nutritur, nutritur & quælibet illius pars, atque ideò etiã *a*. Sin autem augetur vt corpus lapidis, quod est in imo fluuij nondum lapis, sed simul fit & maior, & lapis: ille quidem fit per additionem exteriorem: at hic iam formam accepit *a* ab ipso *b*, quod ponatur esse septum transuersum gratia exempli. Si igitur citra exensionem nutrimenti augeretur, eadem pars fieret ex septo iecur, & ex iecore septum, ex quibus multa impossibilia sequuntur. Quartum verò apud Aristotelem est, quoniam quod generatur non est animatum, quod nutritur est animatum. Si enim generatione, quod fit, consistit, quod generatur non est, ideò neque animatum est, sed & contrarium eandem patitur contradictionem: nam si quod nutritur est: idem verò quod generatur nutritur, quod generatur animam habebit: Sed hæc alterius sunt considerationis. Alimentum est igitur, quod transmutatur secundùm substantiam ab eo, quod actu est in eius, quod alitur per trãslationem loci in eodem tempore totum simul. Et si obiicias quod non totum simul, sed priùs in ventriculo, inde in iecore post in membris? Dico quod licet in membris, quæ præparant, nutritio fiat prius, non tamen in toto. Nam ventriculi pars exterior, & iecoris gibba eodem tempore nutriuntur, quo totum corpus. Indicio est, quod simul incalescit, reficitur, appetit, quod esse non posset, si tertia concoctio diuersis temporibus in diuersis membris celebraretur. Huius ergo causa, quod de fœtu diximus, factum est, vt multi generationem à nutritione distinguere nesciuerint: quomodo autem sint distinguenda, nunc aperiam in fœtu octimestri, in quo plus nutritio viget, quàm generatio, tria fiunt: generatio vt vnguium: absolutio vt cutis, nutritio vt totius corporis. Rursus in sexto mense adhuc plus viget nutritio, quam generatio. Et generantur partes quædam, velut digitorum extrema, quæ nondum coaluerunt, aut propriam formam accepêre: his enim duobus potissimè dignoscuntur ac distinguuntur, quæ generantur: quia vel nondum figuram nacta sunt, aut nondum perfectæ concreuêre: vt in lacte, dum coagulatur. Ergo quæ augentur, nutritione formantur ab anima, & perficiuntur à calore simul, ita ordinata sunt. Dicam de vno membro, vt euidentius sit discrimen: Oculus vt totum quoddam augetur nutritione, ita quod alimentum in vnamquamque partem trahitur, ac distribuitur transmutatur verò in simile, & ideo in formam membri perfectam: partes autem quæ in ipso nondum segregatæ erant vt Arachnoides à Crystalloide separantur, quæ iam separatæ erant, disiunguntur: singulæ seorsum durescunt propria duritie, & ita etiam perficiuntur: hócque modo singillatim cuncta absoluuntur, & vis quæ format in id, quod iam factum est agit: ac simul in id etiam quod nondum factum est, sed transmutatur.

LECT. III.

Super

EODEM TEXT. I.

Explicata ratione alimenti secundum naturam, videamus quid sit alimentum iuxta Medicos. Dicebat ergo Galenus *primo de Elementis*, *cap.7.* cum duplex fiat mutatio in nostro corpore, vna secundùm substantiam, quæ duplex est: sensilem velut sudor & vrina, alia secundum substantiam insensilem, quæ fit per meatus cutis, alia verò in qualitate necesse est vtramque restituere, quod ergo restituit substantiam dicitur alimentum, quod qualitatem medicamentum. Verùm quia qualitatem sine substantia non licet inuenire, substantiam etiam qualitatis expertem difficilè, ob id alimenta fermè omnia mutant corpus, & medicamenta pleraque nutriunt: quæ tamen magis mutant, minimè nutriunt, ea propriè & maximè sunt medicamenta, quæ vicissim nutriunt, & non mutant ea appellamus alimenta. Atque hæc breui confirmat sermone. Tertiò de simplicibus medicamentis. *cap.4.* Quænam igitur sit propria alimenti ratio, duobus in locis in libro de cibis boni & mali succi declarat *cap. 3.* primum cùm dixit proprium alimenti est quod fit affine ei, quod alitur, sicut quæ maximè contraria sunt venena: quæ autem inter hæc media medicamenta, posterius autem aliud magis vtile dat documentum, *cap.5. in prin.* scilicet alimentum, etiam debere ad vnguem medium esse crassi, & tenuis, lenti & friabilis, atque ita calidi, frigidi, sicci atque humidi aliter expers qualitatis esse non posset. Palàm tamen est hic alimenti nomine alio modo vti, non solùm quod nutrit, sed quod nutrire potest. In omnibus enim analogis, quorum est vsus in arte, singula significata opportunè exponere debemus. Analoga enim nomina quædam ad similitudinem generis referuntur, vt ens est, & potentia, & actus, & accipiuntur talia genera eodem modo, velut figura: & in definitione animæ: *Secundo de Anima. Com.30.* anima enim vegetatrix est actu secundus, quia semper agit, cæteræ autem actus primus, quia non semper agunt. Et illud genus potest accipi in definitionibus, velut docuit ibidem *Primo de Anima. com.7.* Alio modo consideramus quatuor causas in artibus: & quæcunque referuntur ad eandem formam, non solùm sunt eiusdem generis: sed persæpè eiusdem speciei, vt homo apud Medicum: 4. *Primæ phy. Text*, & *Com. 2.* quæcunque autem conueniunt, & referuntur ad alias, non sunt eiusdem generis,

&

& tamen considerantur ab eodem artifice: vt sanum quod efficit, sanitatem, vt instrumentum aut agens naturale, aut quod ad sanitatem dirigitur. Et ideò non est necessarium, vt omnia considerata ab vno artifice sint eiusdem generis, vt plantæ, animalia, metalla, exercitatio, medicamentum, natura, media: omnia enim sana sunt, & à medico considerantur, non tamen sub vno genere continentur. In scientiis autem veris dubium est, non in mathematicis forsan, quia solam formam inter causas considerant, & iam dictum est, quod quæ formam habent eandem, sunt saltem vnius generis si nō speciei; at de naturali philosophia est quæstio cum sit media inter puras scientias, & artes: Et mihi videtur, quod non solùm naturale, sed etiam Geometricum dicantur secundum Analogiam, quoniam puncta lineæ superficies corpora anguli figura communes animi sententiæ considerantur à Geometra, & diuisio, & proportio quædam, vt principia: quædam vt subiecta, & ideò non in eodem ordine: Ergo hæc est analogia, neque sunt eiusdem generis, quia punctum non est quātitas, sed principia verò sunt alterius generis cum sint complexa & punctum quoddam simplex, & rursus diuisio, & proportio sunt in prædicamento Relationis, & tamen omnia sunt Geometrica. Quod autem sit necessitas huiusmodi considerationis in scientiis, dubium non est propter duas causas. Prima quia ad nullum alium spectare possent, & ita remanerent absque cognitione. Et si quis dicat quod à Dialectico, vel primo Philosopho ista cōsiderantur? dico quod consideratio Dialectici non est de re ipsa, an falsa sit, & cuius naturæ sit? sed solùm quod sit principium simplex, aut oratio, & quod sit in prædicamento isto, vel alio, sicut compræhendatur hac dictione quantitas, aut qualitas, aut relatio, aut non Primus autem philosophus considerat triangulum, & quadrangulum, & diuisionem, & punctum, & proportionem, & tamen palàm est, quod Geometra considerat de triangulo, & quadrangulo. Ergo reliqua etiam habebunt duplicem considerationem, scilicet generalem, quæ pertinet ad primum philosophum, & qua probatur quod sint: & quod sint ex eo ordine entium: propriam quoque vt referuntur ad affine prædicamentum. *Pri. poster. 5.* Alia ratio est clarior, & efficatior: nam scientia non constat, nisi per demonstrationem: sed demonstratio exigit partim notitiam horum, velut puncti: partim veritatem: velut quod totū est maius sua parte: partim vtriusque, velut propositionis. Ergo notitia horum pertinet ad Geometram, sed dubium est, an genus possit esse analogum, quia quatenus genus, est secundum vnam rationem. Neque enim esset vnum genus, nisi esset vna ratio generis. Si autem genus non posset esse analogum actu? non posset poni in definitione animæ. Et ideò respondeo, quod genus potest esse analogum in comparatione ad suam speciem, non tamen in se. Et hoc non fuit intellectum ab Auerroë, neque aliis philosophis quoniam actus genus est. Cùm autem dicimus actum secundum, & comparamus actum in genere ad actum secundum, est sicut cùm comparamus animal ad hominem, quia animal quod est in homine, est perfectus quàm in asino, eo quod suscipit formam rationalis, sed est differentia, quia in genere analogo additur perfectio, quæ non repugnat toti generi. At in animali repugnat, quoniam si omnia animalia haberent animā rationalem, animal non esset genus: neque posset dici de asino, & boue, sed actus, etsi omnis esset secundus? tamen posset dici de quauis anima: quia aliquando anima rationalis, & sensilis sunt in actu secundo, & tamen retinent naturam propriam. Ergo concludo tandem, quod genus analogum inuenitur in his, quæ sunt imperfecta ex sui natura, & possunt recipere perfectionem, & ob id illud, de quo dicitur tale genus: vtpotè anima non est analogum: quia suæ perfectiones sunt distinctæ per naturam: sicut etiā homo ab asino. Et animaduertite, quod analogia nunquam conuenit speciei vltimæ, neque generi primo & ratio est, quoniam species vltima est vnum, & idem perfectè. Ergo non potest admittere priùs & posterius. Idem enim non potest esse se ipso prius, aut posterius: neque etiam in primo genere, quoniam nō diceretur de omnibus æqualiter, & vna ratione. Et ita non esset vnum genus. Ergo cum non dicatur de genere generalissimo, neque de vltimis speciebus, relinquitur vt dicatur de genere medio, ac specie media. Superest vt consideremus an ens, & vnum, bonum, & similia dicantur de substantia, & accidentibus per modum generis, aut vt medicinale seu per modum artis: & videtur quod per modum generis. Sed obstant tria. Primum quia esset vnum genus omnium, & non decem. Secundum, quia primum genus esset analogum, quod iam docuimus esse non posse. Tertium quia Aristoteles *quarto, primæ Philosophiæ tex. 2.* hoc negat, addens rationem, quoniam entia quædam dicuntur substantiæ, quædam passiones substantiæ. Velut quantitas, qualitas quædam à substantia, vel ad substantiam, quædam vt priuationes, quædam vt referuntur ad substantiam. Ita ergo cum hîc sit alius ordo, quam imperfecti ad perfectum, quare non possunt esse vnius generis, sed consideratio de ente dicit, est velut medici de medicinalibus. Nec est necesse (inquit) vt consideratio vnius scientiæ sit solùm de his, quæ sunt vnius generis, sicut videmus de medico, & quoniam ipse comparat considerationem primi philosophi, ad artificem scilicet medicum, & medicus est artifex, & primus philosophus non est artifex: Ideò comparatio non esset bona, quia dato, quod medicus sit vnus artifex, & tamen consideret plura genera rerum, non tamen sequeretur, idem de scientia primæ philosophiæ, quæ neque est practica, neque ars, nisi illud esset verum de omnibus scientiis puris, velut Geometria, & ideo dixi, quæ Geometria habet sub consideratione sua diuersa genera, tamen subiectum proprium non est Analogum, quia conside

consideratio de subiecto proprio est per se primo: *tex.9.* sed de aliis, aut non per se, aut omnino non primo ex his liquet: quod intendebamus, scilicet Alimentum esse genus, vt dixit Hippocrates, quod conuenit generaliter omni alimento, seu quod est futurum alimentum, seu quod est: veluti alimentum, seu quod est perfectè: id est, primum alimentum, & est Analogum, velut, & actus in definitione animæ, & hæc est vera expositio. Quanquam possemus dicere, quod esset solum analogum, ipsa scilicet vox, & quod alimentum verum est quod nutrit, & est genus, sed, vt dixi, prior exposito est verior, quia Hippocrates de omni genere agit primo, secundo, & tertio, & etiam Galenus hoc modo bene inscripsit libros de Alimentis, quæ inscriptio non adeò conueniret iuxta secundam expositionem. Ex quibus colligitur, quam necessaria sit Dialectica medico, & longè magis, quam naturalis philosophia: nam hæc solum ab initio, quoniam, vt dicebat Philosophus in libro de sensu, & sensili, vbi definit philosophus, ibi inchoat medicus: at Dialectica vbique se intrudit, & vt ita dicam penetrat viscera medicinæ, & etiam hæc fuit sententia Galeni imo manifestius eius mens, vnde tot in ea scripsit non in Philosophia.

LECT. IV.
Super
TEXT. II.

Species verò humido, & sicco, & in his forma, & quantitas est.

Circa species alimenti proponit duas diuisiones, vnam in alia inclusam; per se quidem, & in comparatione ad aliud, vt in sequenti textu eam, quæ per se est triplicem proponit, & vt rectè ait Boëtius per opposita. Opposita autem bifariam, alia quidem contraria vt humidum sicco, alia non, sed eorum quædam, quæ per priuationem, vt album nigro, non sunt contraria, quoniam non inuicem agunt, quædam, quæ sunt extrema solum, vt curuum, & rectum, quædam relatiuè, vt paruum & magnum: quædam solum, quia re diffident, licet non videantur opposita, velut triangulum, & quadrangulum: ergo, vt ad primam diuisionem veniam; humidum, & siccum bifariam dicuntur potestate, atque actu, *tertio de Temperamentis cap.1.* Et rursus eorum, quæ potestate talia sunt, quædam non deducuntur ad actum, nisi per alia, quia non habent principium actus in se ipsis, vt piper: Quædam habent in se ipsis, velut rosa tempore hyemis: nam à sua forma ad actum reducitur, & ita dantur hæ qualitates cum medio actu. Vnde rectè dubitatur, cur non meminerit calidi, & frigidi, respondet, quia illæ qualitates magis pertinent ad medicamentum, quàm alimentum, & verum est. Aliter etiam possumus dicere intelligendo per siccum, durum per humidum, liquidum, & ita excluditur calidum, & frigidum. Ergo pro hoc in mentem mihi venit eius, quod Galenus dicebat, *sexto de tuenda sanitate cap. 3. iuxta med.* [Ac maximam quidem vim habent ea: quæ eduntur, bibunturque. Non in ventre modo, sed etiam toto corpore conficiendo totius substantiæ conuenientia: cuius ratione nutrimenta animalibus, & varia, & speciebus multum inter se diuersa habentur: cùm nulla similitudo sit eius, quod ex palea, & herbis accedit, ei quod ex ossibus, & carnibus, nulla societas eius, quod ex pane est, cum eo, quod ex cicuta, & veratro, nam, & hæc animantium quibusdam nutrimenta sunt.] Fiunt autem, & qualitatibus conuenientiæ vtique. Si seruare temperamentum studes humidis naturis humectante cibo maximè quadrante: siccis vero is, qui siccet: sed si alterare placet: contrariis, in eo autem qui est in calido, frigidóve ad intemperantiam lapsu, contraria dare semper expedit: cum & efficacissimæ eiusmodi intemperies sint, & (vt ita dicam) magis, quàm quæ ex siccitate, & humiditate consistunt. Potentes quippe cum facilè similibus nutrimentis morbosam intemperantiam generent. At si siccius quod vis membrum efficias? nihil manifestè lædes, pari modo nec si humidiori suam humiditatem serues. Notandum quòd vt habetur *in libro de constitutione artis medicæ, cap.5.* quatuor sunt qualitates primæ, quæ ob hoc (inquit) vocantur actiuæ, non quia solæ agant, nam & acutum diuidendo agit, & graue tundendo frangit, & dulce in sensum, & erodens comminuit, astringens etiam astringit, sed tamen calidum, & frigidum, & humidum, & siccum actiuas qualitates solum appellamus, quia totam rei substantiam primum peruadunt etiam non corruptæ, neque discussa soliditate, & quod maius est, nihil dissimile faciunt, sed calidum efficit calidum, & frigidum efficit frigidum, & humidum humidum, tam intus, quàm extra: alia autem non, sed acutum diuidendo non efficit acutum, neque acre acre, nisi vt misceatur, & ita neque dulce, neque astringens: & ideò dicit Galenus, merito istæ qualitates præter cæteras appellantur actiuæ: & inter has ponit ordinem, quia caliditas magis agit, post frigiditas, post humida qualitas per se plus agit, quàm siccitas, quamuis si adiungatur calori, quia calor per accidens exsiccat. Ideo videtur siccitas maioris actionis humido. Dicuntur etiam istæ qualitates aliquando omnes actiuæ, quia omnes agunt alio modo calidum, & frigidum, dicuntur solum actiua, & humidum & siccum passiua, quia calidum, & frigidum magis agunt, quam siccum, & humidum, & etiam quia id, quod patitur, patitur in quantum humidum & siccum, & ideo humidum, & siccum sunt simul, & agentia, & patientia,

tia, quare non numerantur pro agentibus, adeò validis, neque synceris, imò inter qualitates passiuas, & breuiter, vt dicam humidum, & siccum vt comparantur inter se sunt qualitates actiuæ, quia humidum agit in siccum, & siccum agit in humidum, sed comparando humidum, & siccum ad calidum, & frigidum dicuntur passiua, quia proprium humidi, & sicci est pati: à calore, aut frigore, & ob hoc dicebat Auerroes, *quarto metheororum*, *In Commento magno*, quod omnis generatio fit ex calido, agente in humidum, sed nos omittemus philosophica, quandoquidem sufficient medica: Illud tamen est ad propositum, quoniam humidum, & siccum pro qualitate rursus bifariam sumuntur. Scilicet pro qualitate tantum, & pro qualitate in subiecto, velut *in prima aphorismorum*, cum dixit, *cap.* 14. [Qui crescunt, plurimum habent innati caloris.] manifestum est, quòd per calorem intelligit substantiam calidam. Vnde Galenus introducit illam disputationem, *primo de Elementis*, *cap. 6.* cum suo præceptore, & omissis tricis illis, distinctionem omninò approbat *paulo pòst cap.* 8. Videmus enim puerum tempore hyemis, esse valde calidum, & ideò bene concoquere, quia qualitas licet sit exigua, est tamen in multa substantia, senex autem tempore æstatis malè concoquit, quia qualitas magna est in exigua substantia. Quarta distinctio est, quod calidum & humidum, & eiusmodi, possunt intelligi absolutè pro eo, quod est omninò calidum, vel humidum nihil habens admixtum contrarij, & pro eo, quod est tale, quouis modo, vt butyrum primo modo sunt alimenta, ideo vt veriùs dicam, quod etiam videtur voluisse docere, *primo de temperamentis*, *cap. 6. in princ.* scilicet quod vnaquæque qualitas trifariam dicitur, vel simpliciter, & sic dicuntur, alimenta tantum calida, vel humida, vel ex abundantia, vt piper calidum, & siccum, quia illæ qualitates superant contrarias, vel in comparatione, velut dicimus ventum orientalem in hyeme esse calidum, licet sit frigidus, & capram esse siccam in comparatione ad ouem, quamvis capra sit humida simpliciter. De his autem omnibus in humido diiudicat tactus, visus, & ratio, *secundo de Temperamentis cap. 3. in fine.*

Pòst, subiicit de forma, quoniam alimenta quædam sunt multi nutrimenti, & quædam pauci, & quædam boni, & quædam mali, & hæc sequuntur substantiam rei potius, quam qualitatem, quia portulaca est frigidior, & humidior, quam fungus, & tamen non est adeo mali alimenti, & caro serpentis est minus sicca, quam piper, aut lens, & tamen est deterioris alimenti caro serpentis, quam piper, aut lens, & ita quædam sunt proxima temperamento, vt saccarum, quod tamen parum nutrit: & carnes anium rapacium sunt longè calidiores, & sicciores, & tamen magis nutriunt, & multa sunt ficciora tam calida, quam frigida ipso cicere, vt pannicum, & millium, & lens, & caulis, & tamen omnia vetustate gignunt animal, & solum cicer nunquam generat animal, vt inquit Theophrastus. *De Histor. plan. lib.* 8. *cap.* 10. Hoc est ergo quod intellexit Hippocrates per hoc nomen *formæ*. Potest etiam intelligi de præparationibus, & de duritie, & mollitie, de saporibus, de odoribus, de pondere atque istiusmodi: nam grauia multum nutriunt, possunt & parum nutrire, sed leuia non possunt nutrire multum, velut pannicum & furfur. Et licet odores non permutent quantitatem alimenti, permutant tamen qualitatem, sed de hoc inferius. (*Et quantitas est.*) Hoc est tertium discrimen, quoniam ex multo alimento plus nutrimenti accedit, & plus difficultatis in concoquendo ex proportione respondenti, quod optimum est ex pauciore, leuitas in concoctione, sed tabefactio corporis, & multitudo quidem alimentorum deterior est in his, quæ parum contraria ratione: minus malum est copia in cibis parui nutrimenti: & paucitas in his, quæ plurimum nutriunt, & in hoc decipiuntur, quoniam plerique vulgares, & multi etiam medici existimant maius periculum esse ex repletione olerum, aut fabæ coctæ, quàm ouorum, aut carnis, & hoc est manifestè falsum: quoniam ex copioso cibo & multi nutrimenti generantur omnia mala in humoribus, quæ sunt tria, vt dicebat Galenus, *Tertio de caus. sympt. cap.* 2. multitudo, crassities, & lentor, quorum nullum cum generentur ex cibis pauci alimenti si copiosa sint, ex his manifestum est maius detrimentum esse in carne, & ouis copiosè sumptis, quam in melle, vel sacchraro, vel oleribus, vel leguminibus bene coctis, aut oriza, & pannico, & similibus.

LECT. V.

Super

TEXT. III.

Vt ad quædam, & ad tot. Auget autem roborat, & incarnat, & assimilat, & dissimilat, & quæ in singulis secundùm nostram vniuscuiusque, & facultatem, quæ ab initio.

Declarat primæ diuisionis secundum membrum per tertiam diuisionem & quartam, vt diuisio sit hoc modo alimentum, vt diuiditur in species bifariam, dicitur simpliciter & in comparatione ad aliud, & hæc est prima diuisio. Secunda fuit primi membri in humidum & siccum in quibus forma, & quantitas cōtinetur. Secundum membrū primæ diuisionis fuit vt alimentum ad alia cōparatur, & tunc ad quædam, & ad tot comparatur, & est tertia diuisio. Illud verò ad quędam est quarta diuisio, in auget, & roborat, & incarnat,

incarnat, provt dicemus in explicatione ipſiùs. Et ſunt quinque. Dicamus ergo primum de tertia diuiſione, & manifeſtum eſt quod ipſa eſt per ſe clara intelligentibus. Cùm enim interrogamus aliquem de pluribus, dicimus & de hoſpitibus, & de inimicis, & de ſociis, & latronibus, de ægris, & quibuſcunque aliis, quinam ſint, & hoc declarat per quædam, & quot ſint, & hoc per eadem verba edocet, ſcilicet quot ſint, quaſi innuat quòd oportet hoc ſcire de alimento ad quænam ſit comparandum, & quot ſint. Sunt ergo vt dixi quinque illa: & iſtud eſt clarum: alterum verò de numero eſt difficilius, quia poſſum bene ſcire quod comparatur ad ea, quæ auget, roborat, incarnat, aſſimilat & diſſimilat: an verò ſint tantum quinque, iſtud eſt longè difficilius ſcitu: nec tam pronum imò iſta quæſtio ſemper verſatur in tota medicina. Scio quod ſunt quinque ſigna morbi lateralis, ſed & quæ ſint. Verùm an hæc quinque tantùm iſtud eſt difficillimum. Cùm ergo ſint tres quæſtiones, quæ ſint ſigna morbi lateralis hæc eſt facillima, quia probatur ex principiis ipſius morbi. Secunda an illa ſigna ſint verè ſigna, ſcilicet propria & inſeparabilia: iſta eſt difficilior longè, quia poſſunt ſigna eſſe propria, & non inſeparabilia: inſeparabilia non propria: inſeparabilia & propria, neque inſeparabilia, neque propria. Iſtud tamen facilius eſt ſcitu, quia paulatim educitur ex principiis morbi lateralis: at quod non ſint plura, neque pauciora hoc eſt perdifficile admodum, & quaſi ſupra vires. Et ideò pauci hoc norunt determinare, & maximè quia ſi quis rectè conſideret, tertia quæſtio includit ſecundam: nec poteſt ita educi ex principiis rei, propterea dubitabat F. meritò & conabatur ſoluere quæſtionem, ſcilicet, an diuiſio illa in quatuor membra, & eſt prima cum ſecunda coniuncta, in rei veritate euacuet totum quæſitum, ſcilicet de omni alimento, vt dicamus ita: omne alimentum vel eſt humidum, vel ſiccum, vel plurimum, vel paucum, vel ſub tali forma, vel ſub alia, vel ita operatur, vel non ita operatur: & dubitat, & vellet ſoluere, & non poteſt, quamuis ego crediderim perueniſſe ad ipſam exactam paraphraſim aliquam expoſitionis Galeni, viri ſanè generoſi in Græco quam ipſe Latinam reddiderit, ſed vt dixi non poteſt ſoluere iſtam difficultatem, quia neque Galenus cum ſua Dialectica potuiſſet hoc facere: nobis autem eſt conceſſum id facere ſine negotio: & credendum eſt, quod Hippocrates hac arte vſus ſit in conſtruendo libro, aliter fuiſſet coactus multa repetere, & multa omittere neceſſaria in enarratione libri de alimento, & eiuſmodi eſt cum tria ſint prædicamenta, ſeu ordines rerum, quæ dicuntur per ſe, licet omnia præter ſubſtantiam referantur ad ſubſtantiam: tamen duo, ſcilicet quantitas & qualitas referunt ſolùm, quò ad eſſe, & non quò ad intelligi, & licet omnis quantitas ſit alicuius quantitas, & omnis qualitas ſit alicuius qualitas, & non ſemper ſubſtantiæ, quia figura eſt etiam viſionis ſeu phœnomenum quod Barbari appellant apparentia, tamen quantitas, & qualitas poſſunt intelligi abſque alio ordine: poſſum enim intelligere calorem, & albedinem abſque alio ordine, ſeu prædicamento, ſeu alia re: at verò non poſſum intelligere illud de relatiuis, vel de actione, vel paſſione. Ergo quod ad artificem attinet, omnia prædicamenta reducuntur ad quatuor modos, ſubſtantiam, quantitatem, qualitatem, & ad aliud, & hoc eſt quod dixit, & ad quædam, & ad tot, ſcilicet, quia ſub iſto modo continentur, ſeptem prædicamenta, quæ ſunt, relatio, actio, paſſio, vbi, quando, ſitus & habitus: ſed præcipuè intelligitur de primis tribus, & hoc eſt ad quædam, vtpotè ad ſenes, iuuenes, calidos, frigidos, imbecilles, robuſtos, ac reliqua, & ſimiliter quod ad actionem attinet & paſſionem, & hoc declaratur in quinque exemplis, quæ ponit. At verò in ſecunda diuiſione connumerauit formam pro qualitate, quia formæ ſunt diuerſorum generum & multiplices, & quantitatem ſub proprio nomine, & per ſubſtantiam humidum & ſiccum, vt ſuperiùs declaratum eſt diffusè. Ergo manifeſtum eſt tandem, quod non poſſunt eſſe plura, neque pauciora: & mens Hippocratis clara eſt. Manifeſtum eſt etiam quod ſub membro ad aliquid provt diſtinguitur à relatione, quod continentur maximè duo illa actio, & paſſio: nam vbi, & quando, parum conferunt & conſiderantur: ſitus verò & habitus etiam nihil prorſus. Erunt igitur de alimento propriè ſex conſideranda, ſubſtantia, quæ intelligitur per humidum & ſiccum, quantitas, vt multum & paucum, per qualitatem autem multa, ſed præcipuè graue, leue, molle, durum, ſimile, diſſimile, quod poſſet etiam referri ad ſubſtantiam: & præparatio, & hæc quatuor primò conſiderabuntur. Secundo verò ab his, & alio ordine primo, id eſt, ratione finis multum alere, & parum, facilè, & difficilè, breui, & tardè concoqui, boni eſſe alimenti, & mali, excrementoſum eſſe & non eſſe, excrementoſum & facilè corrumpi, aut difficilè: & ita ſunt ſex quæ cum reliquis quatuor faciunt decem, quæ omnia pertinent ad formam, & qualitatem, niſi illud multum alere, quod eſt anceps. Poteſt enim pendere ex quantitate cibi aſſumpti: vt ſi quis comedat multas lactucas, aut ex qualitate, vt vitellos ouorum ſorbiles. Tertium eſt quantitas: Quartum eſt relatio (vt dixi) iuxta diuerſitatem corporum, & occaſionum, ætatum, ſexus, temporũ. Quintum eſt actio ipſius alimenti in eo, quod mutat & paſſio in eo quod mutatur, & eſt ſextum. Illa volui diffuſiùs declaraſſe propter tria. Primum quia aliquibus forſan poterant videri difficillima, vt etiam ſunt ſi quis non rectam viam interpretandi ingreſſus fuerit. Secundò vt intelligeremus quæ ſcribuntur ab Hippocrate in iſto libro non obiter, ſed maxima *Primo cœli. 7. 33.* ratione conſcripta eſſe. Tertiò vt intelligeremus ſequentia. Minimus. n. error in principio, maximus eſt in fine, dicebat Philoſophus.

Pro quarta ergo diuiſione proponit Hippocrates

pocrates quintam, scilicet incrementum, quia vt rectè dicebat Galenus Secundo de diff. spir. cap. 7. Hippocrates nihil dicit eorum, quæ per se manifesta sunt, vel etiam nota vulgaribus. Incipit ergo ab incremento quia si dixisset quod alit, fuisset ridiculus, nemo enim nescit quod alimentum est, quod alit. Alimentum ergo alendo auget, vt ideò incrementum est duplex, & vt alimentum est analogum, scilicet ad incrementum comparatum, ei cui nutrimentum adiicitur, & ita semper est incrementum, quia semper addit comparatum fini, & parti, quæ nutritur, vt etiam resoluitur: & ita non semper quod alitur, augetur, quia resolutio potest esse tanta, quantum est quod adiicitur, velut in iuuenibus, vel etiam maior, vt in senibus. Et ponit tres oppositiones, vnam quæ est inter augmentum & robur, quia vnum pertinet ad corpus, aliud ad animam: aut saltem ad vsum facultatis. Secunda est quod σαρκοῖν à σαρκόω, quod est carnem augeo, id est, cùm quis carnosus efficitur: hoc enim aliud est, quam augeri verè: quoniam verum augmentum fit in membris solidis: & seminalibus (vt eo vtar vocabulo,) Latinum enim est, sed significato non idem exquisitè? atque ita ex alimento augentur membra, non solùm seminalia, sed carnosa: Et assimilat atque dissimilat inquit iuxta naturam vnius cuiusque, scilicet hominis, & facultatem quæ ab initio, id est, illius alimenti, quoniam si alimentum ab initio fuerit calidum, & siccum, & exhibitum fuerit calido, & sicco corpori, assimilabit illud & maxime temperatum temperato, si autem alimentum temperatum exhibeatur intemperato, aut intemperatum ab intio, id est, antequam assumatur & edatur temperato, tunc dissimilabit ipsum sibimet. Et in hoc aliquando est vtilitas reducendo intemperatos ad temperiem, aliquando iactura, reducendo temperatos ad intemperiem. Et similiter in prioribus temperata temperatis prosunt, sed intemperata similia intemperatis nocent, vt regula similium alimentorum non sit vt *in libro de cibis boni, & mali succi Cap.* 10. habetur à Galeno. Sed de hoc pleniùs in sequenti lectione.

LECT. VI.
Super
TEXT. EOD. III. & IV.

Circa ergo alimentum, vt comparatur ad incrementum scire decet, quod vt habetur, *Decimo artis curandi Cap.* 11. *iuxta. Medi.* & in sexto Epidemiorum, *Parte.* 7. *Post princip.* & etiam infra quinque modis corpus nostrum augetur solidis, & ita vsque ad ætatem consistentiæ: in ætate consistentiæ neque augentur, neque minuuntur: & solida dignoscuntur: quia omnia sunt alba, vt colligitur, primo Prognosticorum à Galeno. *Comm. vltimo.* Et ideò dubium est de ea parte, quæ vocatur parenchyma, quæ est in iecore, in pulmone, & in renibus. Nam illa non est alba, sed rubra, & tamen non semper augetur, sed vt reliqua membra seminalia solum vsque ad ætatem consistendi. In tempore verò consistendi, neque augetur, neque minuitur. In tempore autem senectutis solida minuuntur. Eadem est dubitatio de carne pulmonis cordis, & renum, quanquam de corde Galenus velit, quod sit velut musculus, quia continet fibras & caro musculorum augetur etiam in senecta, & reddam rationem huius, quoniam hoc est secundum quod augetur & semper augetur: verum tamen in decrepitis rarissimè. Causa ergo est, quoniam illa caro fit à bono sanguine, sed iecur quod sit nimis calidum, vel nimis humidum, naturaliter potest in senio temperari. Ergo homo potest fieri carnosior in senectute, quàm in iuuentute. Augmentum igitus hoc differt ab augmento solidorum. Tertium augmentum est pinguedinis, & doctrina horum est manifesta, *Secundo de temperamentis. Cap.* 5. Si ergo iecur sit bene temperatum & humidum valdè in senio, corpus illud impinguabitur circa loca, vbi adest adeps, scilicet maximè circa renes, vnde boues senes plurimum habent sepi. Et ita circa cor etiam, sed ista duo non videntur: extra autem in duobus locis crescit adeps, vt videri possit manifestè, sub cute & in omento, & videntur ventricosi. Vnde illud Persij.

Venter aqualiculus propenso sexquipede extat.

Quidam Florentinus cùm vidisset huiusmodi hominem, dixit ad socium. Volo deponere pignus tecum, quod diuinabo, quid cogitet ille vir: respondit socius forsan ex composito hoc agis? cui respondit Florentinus, non certè, & iurauit se nunquam aliàs hominem vidisse, neque scire qui sit: agere bona fide. Itaque certatum est de cœna: adierunt hominem, inquit Florentinus, dic quæso ò amice, nunc nil cogitabas? tum ille respondit vera dicis. Itaque lucratus est cœnam duplici argumento, ad eam coniecturam venit, & quòd qui cogitant adipe non implentur, & quod qui pingues sunt, non sunt cogitabundi: ex vtroque colligebat, quo cœnam corraderet. Ideò iam habetis tria genera augmenti, quorum vnum fit solum vsque ad ætatem consistendi, scilicet solidorum: alterum vsque ad ætatem decrepitam, sed non in ea. Hæc autem verè omissis nugis, quorundam incipit à septuagesimo anno: vel si maximè tardè octuagesimo: & si quam celerrimè à sexagesimo: in debilibus consumptis breui vita aëre puluerulento, vt in Arabia. Tertium etiam in decrepitis augetur, raro incipit: locus secundus, in quo apparet, est in insuperficie corporis, quoniam inter cutem, & carnosam membranam pinguedo vbique fermè interponitur, quæ ibi crescens molliorem, obæsiorem, & candidiorem reddit hominem. Quartum incrementum est sanguinis boni: nam reliqui humores non sunt animati: sed sunt excrementa, vt habetur à Galeno, secundo de facultatibus naturalibus. Loquor de humoribus separatis à sanguine, nam qui sunt in sanguine, possunt dici forsan

animati: quatenus continent spiritum. Nam vt habetur à Galeno, *Dec.Hippoc.c.5. Hipp.cap.5.*& à principe *Prima primi ca.1. post procem.* prima primi: sola membra, & spiritus sunt animata,& quod animatum,est analogum:secundùm Aristotelem enim primum animatum est cor,& secundum est Spiritus in eo,& tertium sunt membra reliqua, & calor naturalis,seu sanguis.Sed iuxta Platonis opinionē primum animatum est idem ille calor,non quia suscipiat animam. Anima enim est ex Platonis sententia in mundo incorporeo,& transmittit similitudinē membris,seu cordi per calorem solis,& hæc similitudo vocatur vita: & est administratio ipsius caloris per ipsam animam: seu animæ lucem, & ideo primum animatum est calor, & secundum est cor,& tertium est calor naturalis,qui influitur à corde:& quartum sunt membra maximè principalia, & præcipuè iecur,& cerebrum,& testes: & si quis dicat, quòd iecur viuit ante cor dico,quod & si non sit concedendum ab Aristotele,neque etiam forsan verum,tamen non repugnat his, quæ dicimus, quia vt dixi primum animatum est calor communis, qui postmodum vocatur vita,& iste administrat opera vitæ generando fœtum ante iecur,etiam teste Galeno: & philosophus cogitur hoc fateri, & quintum sanguis qui incalescit à spiritu delegato, à membris, & humores,qui non sunt in actu secundùm vnam opinionem, scilicet medicorum, aut solus sanguis purus secundùm opinionem Auerrois,& philosophorum. Incrementum igitur boni sanguinis contingit sine incremento corporis,& cum incremento eius. Et hoc est clarissimum. Sed quomodo sine incremento, istud forsan posset esse dubium,& dico, quod cùm vis iecoris fuerit perfecta,& cor fuerit debile valdè,sicut potest contingere visceribus, imò contingit in valde senibus, tunc abundat bonus sanguis, & tamen corpus non nutritur,& si hoc contingit in hecticis manifestè, non debemus dubitare de decrepitis,multò magis,quorum sanguis non incalescit præter naturam à corde. Hoc ergo est quartum incrementum,sicut quintum est in spiritibus.Hoc autem accidit manifestè ex bona temperie, & densitate substantiæ cordis, sicut sæpiùs retulimus.

(*Roborat*) quatuor modis augetur Robur in homine primum vere,cùm vires ferendi, & impellendi, & constringendi, & trahendi (in his enim quatuor consistit robur:quod etiam est analogum, ad ista quinque, dico genus,vt etiam dixi de alimento, & incremento, & calore) quod fit ex magnitudine membrorum soliditate, seu densitate, duritie, & abundantia caloris: si verò desit magnitudo membrorum, & totius corporis, & adsint reliqua, fit secundum genus roboris,& vocatur agilitas. Tertium verò est robur, quo homo resistit in morbis: vnde videas multos robustissimos corpore,quod breuissimo tempore pereunt,& ex morbo etiam non valdè magno,quia, de illis qui pereunt ex magnis abscessibus nihil mirum est, cùm non ex imbecillitate pereant,sed ob magnitudinem morbi, sed qui pereunt ex paruo morbo breui istud contingit, ex intemperie,aut raritate alicuius membri principalis,aut mala compositione eius:contraria ratione,quidam seniculi resistunt magnis morbis,propterea,quod humores non sunt multi, aut non valde mali, & membra principalia sunt temperata,& densa,licèt non abundent calore naturali. Et si quis dicat,quare ergo non generant multum sanguinem? dico, quòd ventriculus, vel iecur erit in causa, ventriculus ob imbecillitatem, iecur ob paruitatem, & si etiam fuerit raræ substantiæ, sed tunc erunt morbi valdè longi. Quartum genus roboris est in sensibus, vt qui procul vident, subtiliter audiunt, olfaciunt, de gustu optimè iudicant. Sensum tactus exquisitum habent, ista maximè, proueniunt apud medicos ex cerebri temperie, tenuitate substantiæ, & puritate, ac multitudine spiritus animalis fulgidi, & clari, quemadmodum homo videt bene in clara luce, & non in obscuro, facit & ad hoc si non primo saltem secundo, robur cordis, & iecoris, & in hoc ordine constituuntur etiam robur concoquendi, expellendi,retinendi, & attrahendi, & generandi præter omnia.

Inde subiicit, quod assimilat, vel dissimilat, hoc planius declarabitur in sequentibus.

TEXT. IV.

Assimilat autem pro viribus, cùm id quod superuenit superatur,præexistens verò superat.

VVlt docere quomodo assimiletur nutrimentum,scilicèt cùm id quod superuenit superatur ab eo,quod præexistit in corpore ipso.

LECT. VII.

Super

TEXT. V.

Fit autem exile, cùm primum in tempore dissolutum,vel appositum: quandoque verò vltimum in tempore dissolutum,vel appositum.

SEntentia est, postquam declarauit,quodnam sit alimentum, quod auget, & roborat, & carnem. *Com. cap.2. pag.4.* gignit, docet, quod sit quod exile reddit corpus, & contraria facit, sed prius doceamus, quid sit alimentum, quod dissimilat, & quæ vis sit in nutriendo alimenti cùm dissimile fuerit corpori. Nam vt habetur *tertio de Symptomatum causis*, alimenta non solùm mutantur, sed etiam mutant corpora nostra. Licèt autem verba eius referre ad vnguem. Sunt autem hæc. [Quam

magnam

magnam verò vim habeat nutrimentum ad carnis mutationem, etiam ab Aristotele est traditum, vbi meminit regionum in, quibus pecora, tam colore, quam cæteris differentiis sensilibus mutantur, atque alterantur, qui verò à nutrimento alterari, nutrita inficiantur (eius enim quod vincitur, esse nomen non vincentis) hi de mutatione, quæ in animalibus cernitur, quid recti dicant non habent: multóque minùs de ea, quæ in stirpibus notatur, sed à rebus, quæ luculenter omnibus apparent: quid dicant incerti, hærentésque redduntur. Si quidem quod de Persica planta, quæ ex Perside in Ægyptum est translata, proditur, nemini est incognitum. Lethalis siquidem in Perside erat in Ægyptum autem translata, id quod periculosum erat, mutauit, (veluti arbitror) nec quod apud nos in vitibus apparet, quæ cùm locum mutant diuersum afferunt vinum: De aliis verò stirpibus tradiderunt, qui de agricultura scripsêre, sicuti etiam de herbis ij, qui de herbis prodiderunt. Transportata enim ex aliis in alia loca, sæpè minùs, quàm duorum studiorum interualla multis modis alterantur. Conueniebat igitur, qui, aiunt, nutrimenti nomen: eius quod vincit, alterárque, ac mutatur dumtaxat esse non id modò scisse, ac dixisse, sed etiam de leucas generatione differere tentasse: quippe aut ipsa nutrita caro eius morbi causa est, aut ipsum nutrimenti vitium, sed si nutrimentum causa non est, (ita enim voluit) necesse est carnem dicant: quid ergo patitur hæc, quod nutrimentum sibi in totum non assimilat? Fiet enim eo certe pacto natura vitij causa: At multò (arbitror) satis erat nutrimento causam imputare, iam verò nec propterea, quod nutriri opus sit, vt sibi nutrimentum assimilet. Assimilari ac mutari nutrimenti sit passio, non potest idcirco, quod patitur vicissim aliquid, tametsi minimum in id, quod agit, facere, cum eius sententiæ est maximè contrarium in disputatione: de his non nos modò ostendimus, sed etiam ex philosophis iis, qui omnium naturæ affectuum, ac passionum grauissimi interpretes fuerunt. Apparet enim omnia, tametsi multò iis, quibus appropinquant, sint valentiora, aliquid tamen ab ipsis sensile, manifestúmque pati, & si non primo statim occursu, at certè temporis processu iam ferrum acutissimum, mollissima secanda carne est hebetatum, & durissimus lapis à guttula longo tempore ictus cauitatem contraxit. Quid verò in iis, quæ mista sunt fiat, omnes norunt: Siue enim in amphoram aquæ feruentis frigidæ eminam iniicias, quod mixtum ex ambobus est, non solum quòd emina vincatur, indicabit, sed etiam, quod vincens patiatur. Siue contra eminam calidæ immittas in amphoram frigidæ vincetur: quidem emina patietur, tamen pusillum aliquid, & amphora.] Vnde etiam illud liquet plantas magis mutari, quam animalium corpora, & inter illa etiam magis, quæ minùs mouentur, & quæ in aquis degunt: quoniam non solùm nutrimentum mutatur, sed & quod vice aëris est, & motus impeditur.

Quod ergo ad textus præsentis expositionem attinet, duo proponit Hippocrates, scilicet quod alimentum fit exile, id est, neque auget solida, neque robur, neque carnem, neque assimilat, neque dissimilat (ex quo patet quod *per dissimilare*, intelligit temperare corpus intemperatum, & ita accipitur in bonam partem) sed oppositum facit: quid enim est proprium alimenti? est (vt dixi) semper augere non secundum actum secundum, id est, in effectu, sed primum, scilicet in eo, quod alit. Ergo exile est ad vnguem oppositum alimento, & est ipsa priuatio, seu corruptio alimenti: & tunc textus recipit quatuor expositiones: duas quidem ratione primi & vltimi, & duas ratione eius, quod est dissolutum, vel appositum: constat enim quod sunt duæ expositiones, & cùm quælibet ipsarum possit intelligi bifariam, erunt quatuor oppositiones simplices, & quia duæ, & duæ sunt oppositæ, ex his fient, quemadmodum in intemperiebus quatuor compositæ coniugationes. Dicemus ergo primum de simplicibus, & proponemus modos, & secundo de compositis, & describemus quatuor coniugationes, & inter eas primùm illam, quam amplectitur F. Deinde alias tres, & considerabimus quæ sit melior. Per primum ergo, iuxta F. intelligitur quod assumitur in primis diebus per vltimum quod in subsequentibus, & perdissolutum, quod dissoluitur antequam apponatur, & per appositum quod dissoluitur atque discutitur, postquam iam appositum fuerit. Vt sit sententia, seu nutrimentum primum per se non concoquatur, & ita dissoluatur antequam apponatur: seu dissoluatur postquam appositum fuerit: seu rectè concoquatur, & apponatur, neque per se dissoluatur, sed per nutrimentum, quod recipitur subsequentibus diebus, siue illud non concoquatur, & ideò corpus absumatur, quia nihil loco eius quod absumitur reparatur, seu, & illud concoquatur, & apponatur, sed postmodum dissoluatur, & omnia hæc dicit F. contingere possunt, vel ex natura eius, quod assumitur, vt sunt fructus horæi, vel ratione quantitatis, vel qualitatis, & hoc est per accidens seu casu, sicut etiam præparatio ordo, hora, studia, tristitia exercitatio intempestiua, & alia externa, vt totus sensus sic collectus, talis sit: Alimentum redditur inutile, (quod est exile) vel per se primo cum assumptum non concoquitur, adeò vt possit apponi, & ideò antequam apponi possit dissoluitur, vel cùm apponitur, deinde dissoluitur, non quia inutile sit: sed quoniam natura eiusmodi est vt declarabo: vel cùm à succedente dissoluitur, quod prius assumptum est, & appositum, scilicet ab eo, quod dissoluitur post assumptum, aut corrumpitur, & corrumpit prius assumptum. Secundus sensus est noster, quia iste, & si verus sit durus est vt intelligantur contraria dissolutum, & appositum, & quoniam ex vtrisque idem aduenit, scilicet vt corpus, & vires non augeantur, videamus quomodo istud contingere possit. Et clarum est, quòd duobus modis corpus nostrum contabescit: vno modo, cum fit tenue, & aridum:

& aridum: alio cùm fit ſub habitu illo, quem vocamus hypoſarcam, & non in leucobhlegmatiam, ſed propriè hypaſarcam, & eſt habitus mortuorum: & tument membra, vt facies, & pedes: & quæ non tument, fiunt arida, vt hecticorum. Et primus habitus fit ab inedia, eſu fructuum, & herbarum ſine pane, carne piſcibus, lacte, ouis, caſeo mazza: alter ab eſu carnium, & piſcium ſemiputridorum: & item ranarum malarum, & fungorum, vnde carnes ſemiputridæ etiam, quòd alatur efficiunt carnem & ſubſtantiam fungoſam, & tumidam, & mali coloris. Senſus igitur ſecundæ oppoſitionis eſt manifeſtus, ſcilicet, quod non augentur per alimentum, cum alimentum diſſoluitur ob tenuitatem, aut corrumpitur ob prauitatem: Et hoc ſeu in primo alimento contingat, ſeu ex vitio, quod non concoquatur in ventriculo, aut iecore: aut corrumpatur in ipſis, & hoc vocat primum alimentum, aut diſſoluatnr in vltimo alimento, ſicut fabæ propriè & cicera, & etiam reliqua legumina: quæ & primis coctionibus transmutentur in primum alimentum, ſcilicet chylum, & ſanguinem in tertia cum apponuntur tranſmutantur in flatū, & ob id excitant venerem. Et hæc omnia poſſunt contingere vitio rei, quæ ſumitur, & concoctionis ob vitium ventriculi, vel iecoris. vel ob malam præparationem, aut paucitatem, quæ ad diſſolutionem facit, aut multitudinem, quæ ad corruptionem, & ita propter malum ordinem, intempeſtiuam exercitationem, curas, vigilias, ſtudia & eiuſmodi. Ex hoc patet quod plurimum refert, quo quis cibo, & potu vtatur, vt etiam ſe poſſit tueri ab iniuria aeris peſtilentis: & maximè adiuuante exercitatione. Et ita viciſſim ſi exercitatione priuetur, vt hi qui in carcere detinentur recta viuendi ratione, & ſuffitibus ſe tueri poterunt. Et generaliter cum ſint tria potentiſſima, quæ mutant corpus noſtrum, aer, cibus, & potus, & exercitatio, vbi vno ex his deſtituamur, reliquis duobus poterimus nos tueri. Exercitium enim prohibet ne id, quod appoſitum eſt, efficiat exiles. Circa verò ſimilitudinem, aut diſſimilitudinem notandum, quòd vt habetur *in libro Artis Medicæ Cap.86.* triplex eſt ſcopus exhibendi alimenta: vtilis vnus in temperatis, qui debet fieri per ſimilia: Secundus per ſimilia in intemperatis pro conſeruanda temperie, qualis eſt, & hic eſt triplex, vel cum intemperies eſt ob ætatem, alendi enim ſunt ſimilibus in paſſiuis qualitatibus, pueri humidis, ſenes ſiccis, iuuenes mediocribus, *ſexto de Tuenda ſanitate Cap.3.* vel cúm intemperies eſt exigua, vel cum homo eſt occupatus. Tertius ſcopus eſt per diſſimilia, cum intemperies eſt naturalis, & magna, & homo in ocito. Reliqui autem modi ſunt mali, vt ſi vellet inter negocia reducere quenquam, multo minùs qui nollet parere, aut careret neceſſariis. Multò etiam minus ſi vellet curare quemquám in huiuſmodi caſibus, vt in caſtris plerumque fieri ſolet.

LECT. VIII.

Super

TEXT. VI. VII. & VIII.

Deſtruit autem vtrumque in tempore & poſt tempus id, quod extrinſecus aſſiduè ſuper ingeſtum eſt. Et per multum tempus firmiter omnibus membris implicatum eſt, & propriam quidem formam producit: Priorem autem aliquando & priores deſtruit.

In hoc textu declarat duo genera alimenti exilis, & quòd ſit commune illis, & in quo differant: commune inquit eſt omni alimento, quod extrinſecus aſſumitur ſi aſſiduè quis eo vtatur, vt propriam inducat formam, quæ deſtruit priorem formam, & etiam illud quod per longum tempus membris inhæſit: ſcilicet per primam naturalem temperaturam, per ſecundā habitum acquiſitum, de quo Galen. *tertio de cauſis pulſuum. cap.2.* In quo verò diſtinguuntur, eſt quoniā aliquando illam, quā producit ea eſt prior, ſed exilis vt in tabe, & atrophia: aliquando verò etiam priorem deſtruit, vt in hypoſarca: nam hectici ſunt illis ſimiles, niſi quod ſunt tenuiores, & macilenti: hypoſarci autem ſibi diſſimiles, adeo vt ab his, qui eos ſolùm ante inchoatum morbum viderint, vix dignoſcātur. Cur autem dixerit in tempore & poſt tēpus F. interpræatur in tempore primæ & ſecundæ coctionis: poſt tempus dum tertia cōctio celebratur: ſed quia hæc verba non cohærent benè cum prioribus, quia iam tempus vltimū intellexit tertiæ coctionis iuxta noſtram expoſitionē, ideò forſan melius erit intelligere in tempore dum apponitur, & aſſimilatur: poſt tempus, id eſt, poſt aſſimilationē imperfectam. Et habetur de hoc pulchrum exemplum *in primo de Facultatibus naturalibus. cap.11.* Dicebat Galen. humor qui nutrire debet, primum ſpargitur in cauitates mēbrorum: poſt apponitur (ſi autem nō apponatur, vt conſumatur neceſſe eſt, & tum fit hectica) vnde agglutinetur: quod ſi appoſitum, non agglutinatur, nec adhæreat, fit genus anaſarchæ hydropis, quoniam non adhærendo ſoluitur, in aquoſam quandam ſubſtantiam: aut potius, quia non conuerſum eſt in aquoſam illam ſubſtantiā, non poteſt agglutinari, nec adhærere: demum ſeu quarto agglutinatum aſſimilatur: ſed ſi non poteſt aſſimilari, tunc fit impetigo ſi in carne profunda: ſeu vitiligo ſi ſolùm in cute. Vult ergo Hippocrates intelligere in tempore appoſitionis, agglutinationis, vt poſt tempus autem aſſimilationis, id eſt, quoties nondum aſſimilatum fuerit, poſt non ſtatim corrumpit corporis habitū.

Circa hoc notandum quod rectè fuit dictum à principe, *3. primi Doc. 2. cap. 7.*

pag.3. ne gaudeant malo vtentes regimine, quoniam si in præsenti detrimentum non sentiunt, in futurum non euadent. Et rursus quod temperies acquiritur ex longo vsu alicuius cibi in toto corpore, adeo vt etiam ex veneno, sicut de Cicuta narrat Galenus 3.*de simpl. Medic.cap*.18. *in fine*. & anu, quæ ea vescebatur & copiosè, seu primum ab initio exigua sumpta quantitate. Putat Galenus eam esse frigidam, velut & opium, quo Turcæ, quasi quotidie ad drachmæ pondus vtuntur, quod animum soluat curis, somnum conciliet, & venerem augeat. Sed dubium non est, quod neque cicuta, neque opium frigida sunt: quantum ab est vt lethalia hac ratione. Omitto quod cicutam sæpiùs exhibeat Galenus *septimo de compositione Medicamentorum*, *cap*. 2. *Sec. vlti*. secundùm locos ad vocem interceptam ex distillatione: & ad sanguinis reiectionem ex ore paulò pòst *cap*. 4. *sect*. 2. *bis cap*.5. & postmodum in decimo ad vesicæ effectus: & vlcera. *Sec*.1. *cap*. 1. Si quis ergo allio assiduè vtatur, aut fraxini semine, aut foliis, ac surculis tenerrimis, quis dubitat solo spiritu illum necaturum serpentes, nec ad eum accessuros. Et si mordere illum cogantur interituros? *Sec*. 1. & ita de carnibus vulpis, vt sit versutus: lupi vt edax. Similiter si puella assiduè nutriatur carne turturum, fiet melancholica, sed prudens, & casta multum. Hæc igitur prorsus manifesta sunt, sed dubium est, an in membris principalibus hæc conuersio fieri possit? & respondemus quòd sic, sed non tanta: minùs enim afficiuntur: sed tamen mutantur, & ipsa plurimum ventriculus ob integritatem virium in cibis, & quia nutritur ex cibo nuper assumpto. Tertiò *de Facultatibus naturalibus*: *Cap*. 13. Iecoris ima, quoniam imbuuntur chyli viribus, & totum ipsum ob propinquitatem: Cor ob robur attrahendi: quod manifestè videmus in plerisque venenis cum plurimum patiatur, & plus aliis membris ob raptum celerem, & vehementem eorum, quæ assumuntur. Vnde etiam accepto vino plurimum ac statim mutatur commodè, vel incommodè, prout opportunè, vel importunè oblatum fuerit. Sed cerebrum ob imbecillitatem cum sit membrum tam molle, quam etiam exangue.

Sed dices ex hoc videtur, quod magis debeat pati corpus, quanto consuetudo longior fuerit cùm contrarium & Hippocrates 2. *Aphor*.50. & experientia testetur: attamen cùm plus mutetur intemperies, necesse videtur, vt magis pati debeant. Respondeo quod mutatio ipsa, quæ est motus, est causa passionis in non consueto: ergo illa fit maior, quia motus est ad contrarium naturæ. Mutatum autem esse corpus hoc maius est in processu temporis, & ideò si sit ad bonum, minus etiam patietur, qui consuetus est non ratione mutationis factæ, sed quia est ad bonum: si vero ad malum, tunc plus patietur, qui diu consueuit, quàm qui parum. Supponamus ergo assuetum cibis valdè calidis, ad cibos valdè frigidos, repentè transire alium sensim: in quindecim diebus plus patietur qui repentè transiit quam qui sensim: quoniam mutatio est magna. Sin autem duo ex calidis cibis transeant ad paulò calidiora, & vnus longiore tempore alter breuiore plus patietur, qui longiore, quàm qui breuiore. Et si ægrotet facilè euadet, qui breui tempore mutauit victus rationem, & alter qui diu perseuerauit interibit. Et generaliter faciliùs ægrotabit, qui magno motu, & repentè mutat consuetudinem: sed faciliùs etiam euadet: qui autem sensim, & longiori tempore, non ita ægrotabit, sed vbi ægrotauerit magis erit in periculo. Et hoc si mutatio ad malum fuerit. Nã in bona quãtò diutius perseuerauerit, eo erit tutior: nam in repentina mutatione etiam ad optimum est periculum morbi, vt etiam docuit Hippocrat. 2. *Aphor*.51. Eadem dico de mutatione aëris, & regionis, & etiam de Venere nimia, de curis, vigilia: nam in omnibus maius periculum morbi ab initio: mortis autem post contractam diu consuetudinem.

TEXT. VII.

Facultas autem alimenti peruenit & ad ossa, & ossium partes omnes: & in neruum, & in venam, & in arteriam, & in musculum, & in membranam, & carnem, & pinguedinem, & sanguinem, & pituitam, & medullam, & cerebrum, & spinalem medullam, & viscera, & omnes ipsorum partes.

SI simpliciter intelligantur hæc, merito quis dubitare posset, non esse Hippocratis, quoniam morem eius non sequatur: sufficiebat enim in libro tam compédioso, in quo licet, quasi è tripode (vt dici consueuit) diuinare dixisse in vniuersum corpus, & eius singulas partes: & non enumerare tot, vbi ratio vna est, & tamen, non omnes? Cùm vero Hippocratis liber sit non simpliciter verba hæc interpretari oportet: ei tamen ratio vna est. Est ergo ratio vna, & plures; vna quidé, quia vniuersum corpus nutritur, & suo simili, & quod est alimentum, sed vt dixit alimentum assimilat cùm id, quod superuenit superatur. Cum ergo superetur à partibus maximè specie distinctis, ergo alimentum, quod est vnũ, & tot modis iam vt dictum est plura est: & in plura significata diuiditur, seu pluribus modis dicitur humido, sicco, forma, quantitate, & ad quædam, & ad tot, & quot auget, & roborat, & quod exile corpus, & debiles vires facit, & assimilat, & dissimilat: Et quod mutat in propriam, & pristinam formam, aut in alienam, & quod hoc facit in tempore, & post tempus, etiam variatur penes partes, quæ aluntur, vt hîc docet. Solùm ergo expedit docere has oppositiones, quænam sint singulæ: Inquit ergo ad ossa, & singulas eorum partes, vt doceret admirabile naturæ opus:

opus: nam si in singulas partes ossium penetrare debet, duo sequi oportet maxima admiratione digna: vnum scilicet vt res adeò mollis penetret per rem adeò duram, qualis est ossis substantia, vbi etiam durissima est: hoc enim necessarium est, si debet penetrare in omnes partes. Alterum est, quod saltem tempore incrementi oportet, vt extendatur secundùm singulas partes. Et hoc est artificium naturale admirabile, quod in hoc fundamentum habet, quod singulæ partes trahunt simul, & hoc si quis rectè consideret, habet rationem infiniti, quoniam continuum in infinitum diuidi potest: igitur si quælibet pars nutriti nutritur, & partes sunt potestate infinitæ, & dum nutriuntur sunt actu, igitur corpus nostrum, dum nutritur, est, aut nutritur vt infinitum: Vt ergo euaderet Hippocrates, hoc argumentum cauillosum dixit quod facultas non dixit de alimento, quod perueniret ad omnes partes omnium membrorum. Nam facultas peruenit ad omnes partes eius, quod nutritur, vt sunt potestate infinitæ, actu tamen vnum continuum: & ita hoc modo non habet rationem infiniti: sicut neque calor cum calefacit penetrando corpus: at in nutritione necesse esset singulas partes diuelli: in facultate autem augendâ, aut reparanda, non est necessarium vt diuellantur: quia alimentum est corpus, & facultas non est corpus. Et ob id necesse est dicere vnum è duobus: vel quod alitur corpus secundùm vnamquamque partem, ponendo minima naturalia, vt multi volunt: & ita non sunt infinita, & sunt omnes partes partium: ipsa autem non nutriuntur secundum partes, quia partes non habent, vel dic quod videtur magis ad mentem Hippocratis, quod aluntur partes in potentia, vt sunt in toto, quod est actu à facultate, ita vt quadam vi diuina alimentum fiat incorporeum, & transmutetur à facultate, & ita trahitur à toto, & omnibus partibus eius, quæ sunt potestate non actu in toto: & est ac si alimentum sit sola qualitas, sed post fit corporea illa qualitas & transmutatur in alimentum: sicut cum spongia vapore impletur, & diuellitur, & post mutatur in aquam. Et ne quis miretur, quia hoc opus est diuinum à Deo forsan, & natura factum, ob viuentium salutem. F. autem dicit, quod Hippocrates meminit facultatis tantùm, quia ob illa solùm aut principaliter trahitur alimentum. Sed quid in tempore incrementi cum substantia ipsa non sola facultate indigeat corpus? Aliter potest & melius F. sententia intelligi, quod ob facultatem trahitur alimentum, tanquam causam efficientem non finem, & hoc est verum, vel etiam tanquam finem: vt facultas incrementum, & restaurationem includit.

Et in neruum, venam, & arteriam.

Hæc sunt membra simplicia, aspectu tamen ab anatomicis composita, quia ex fibris: Ego autem declaraui quod fibræ non sunt partes separatæ, neque causa motus, sed motus est causa, vt venæ & nerui fibris constare videantur: venæ ergo, & arteriæ ossa membrana caro, & pinguedo sunt aspectu, & re membrana similia. Nerui vero aspectu simile corpus referunt, sed tunica integuntur. Sicut cerebrum & spinali medulla membranis diuiduntur. Et venæ opponuntur arteriis: venæ enim sunt quietæ arteriæ, mobiles, nerui sentiunt, & ossa non sentiunt: saltem sensu qui dignoscat. Et medulla non est membrum, sed præparatio ad membrum, vt *tertio de facultatibus naturalibus cap. vlt.* Et ideo opponitur cerebro, & medullæ spinali. Et coniunxit medullam spinalem cerebro, vt partem illius licet extra ipsum promineret. Et musculum nominauit, vel inter membra composita, quæ videntur simplicia: morem vulgi secutus suorum temporum: aut inter membra verè composita cum visceribus, contra illis opponens: nam viscera singula habent manifestam cauitatem, musculi autem solidi sunt. Sanguinem autem & pituitam nominauit, non vt partes corporis, sed vt generale alimentum partium eius: vel vt subiecta propria caloris naturalis.

TEXT. VIII.

Et quidem & in caliditatem, & spiritum, & humiditatem.

Hanc partem diuisi à præcedenti, quoniam multorum opinione spiritus non nutriuntur, sed tantummodo generantur: cætera autem nutriuntur. Quod si calor nutritur, & augetur, augetur & spiritus: at non generatur calor. Media enim est via, quod enim augetur, aut nutritur secundùm vnamquamque partem nutritur, & augetur: quod gignitur eius nil præfuit: at calor, & iam præfuit, ideò non gignitur: neque nutritur cùm non in singulas partes distendatur: sed incremento facto exteriùs nutriri videtur: cùm autem non extendatur, neque augetur Spiritus, ergo nec quemadmodum ab initio corpus per qualitatem non per quantitem perficiuntur, cùm sint ab initio perfecti: neque nutriuntur, quoniam iam pars additur, neque in spiritum spiritus permeat, vt adiungatur. Addit humidum ea ratione, qua sanguini pituitam, quia in his duobus calor naturalis viget. Sed cur nutriri ergo hæc dicuntur? respondeo quod falsū est, quod communiter dicitur, vt multa alia: nam spiritus bifariam nutritur, vno modo tantum generatur. Generatur si quidem quia non penetrat alimentum in spiritum, quemadmodum in membra, sed nouum spiritum prorsus generat: verùm nutrire bifariam dicitur & respectu noui geniti cuius pars antea præfuit, & ita per partem post partem augetur, sicut in nutritione non simul totum, sicut in generatione: & quoniam facultate non corpore recreat illum, qui præfuit: quod videmus manifestè, & in assumptione prandij vini, & auræ temperatæ perflatu.

LECT.

LECT. IX.

Super

TEXT. IX.

Alimenti autem, quod alit, hoc alimentum: & quod veluti alimentum, & quod futurum est alimentum.

ALiam distinctionem generis sui subiecti hic affert, de qua (vt dixi) meminit Galenus *tertio de Temperamentis, cap.* 2. Primo enim dicitur alimentum de eo, quod est appositum, & agglutinatum, & iam assimilatur: nondum tamen est assimilatum, hoc enim quod est assimilatum, est pars membri. Secundo dicitur alimentum de eo, quod est præparatum, & alendum, & huiusmodi sunt septem species: cibus deuoratus in ventriculo, chylus, sanguis, ros in osculis venerum, ros sparsus in concauitatibus membrorum, appositum nondum agglutinatum, & agglutinatum nondum conuersum. Cùm verò dixit, & quòd futurum est, intelligitur de alimento, quod nondum deuoratum est, & est materia alimenti, vt caro panis fructus olera. Qua ratione inscriptus est liber de Alimentis à Galeno, vt iam diximus. Alimentum etiam dicitur de cibo iam sumpto, quatenus refertur exempli gratia ad hesternam diem, dicit F. non est alimentum, nisi impropriè. sed hoc videtur nimis curiosum, vt ita dicam; nescio enim quid intelligat per hesternam diem: forsan de prandio vel cœna, quod cúm fuerint sub tertio genere alimenti, id est, futuri alimenti, non desinunt talia esse, nisi mutato verbo est in fuit vt dicamus cœna fuit futurum alimentum heri. Sed omittamus non necessaria. Et dico quod propria ratio alimenti est, quod nutriat, & assimiletur animæ, quæ & ipsa est actus, huic accedit vt augeat, & roboret, & incarnet, & assimilet: & dissimilet actu quidem, quod principale est: potentia quod veluti alimentum est, & quod futurum est alimentum: & dubium non est, de his omnibus: nam licet quod dissimilat, nõ videatur esse alimentum, id tamen magis facit post tempus, quam in tempore: sed de eo, quod exile facit, dicimus eadem ratione nisi forsam dupliciter analogum non mereatur sub genere contineri, quod enim assimilatur alimento, est alimentum non primo, sed similitudine: at sic non contineretur sub genere, sed quoniam etiam cùm hoc est potestate alimentũ.

Circa hoc animaduertendum, quod alimentum exile patrim nutrit, & eatenus est alimentum, partim corrumpit, aut non restaurat, & hoc modo alimentum non est. Quod igitur est alimentum, est in eo quod patitur, scilicet vincitur, & assimilatur. Dicebat Galenus *tertio de Temperamentis: cap.* 2. nutrimentum vtputa vinum cum non superatur, & pleraque alia nutrimenta calida tantum abest vt calefaciant corpus, vt illud etiam refrigerent: quoniam nutrimentum non calefacit nisi cum est appositum, & iam assimilatur: antea vero etiamsi sit, calidam refrigerare solet. Et ideò ex copia vini potẽtis generantur ægritudines frigidę. Et enumerat octo ex his principales: Apoplexiam, resolutionem, paraplexiam, catochum, charum, comitialem, conuulsionem, & distentionem. Sed vtinam docuisset Galenus primum, quomodo ex nutrimento calido genereretur sanguis frigidus: & cur non ita ex pipere, sicut ex vino, deinde quomodo nutrimentum ex vino verè sit calidum, sed quod assimilatur nutrimento sit frigidum. Dico ergo quod hoc non est verũ per se, sed in vino fermè solo: nec ob naturam generalem, sed quia tenuę: & multum nutrit in prima, & secunda coctione, & amicum iecori, ideò multum ex eo trahitur, & antequam coquatur in ventriculo: & tendit ad caput, & ideò generat præcipuè morbos capitis, & hydropem propter iecur. Sunt ergo in eo nõ solùm caliditas, sed quod est liquidum, quod plurimũ nutrit in prima, & secunda coctionibus, & parum in tertia: quòd est iucundum iecori, & demum quia natura tendit ad cerebrum. Et ideò nihil est deterius copioso illius potu. Sunt ergo sex quæ in vnio conueniunt ad hoc, vt generet morbos frigidos, ac pessimos. Dicat forsitan quis cur non in melle cum sit calidum tenuis substantiæ gratum iecori? Respondeo quòd mel est iucundius vẽtriculo, & ideò in iecore generat bilem, quia substantia eius ob pinguedinem non potest refrigerari. Videãt ergo qui potu vini adeò delectantur, si non credunt mihi credunt Galeno.

Circa hoc quod alimentum calefaciat animaduertere debetis, Galenũ *secundo de Simplicibus medicamentis cap.* 23. facere triplicẽ diuisionem. Prima calidum, aliud per se, aliud per accidens. Secunda calidum per se, aliud actu, aliud potestate. Tertia dicit, quæ est communis etiam vtrique calido actu, & potestate calidum, aliud vt cibus, aliud vt medicina, alius vt fomentum.

Præterea debetis rursum animaduertere quod idem specie potest esse alimentum, & simile alimento 3. *De facul. nat. cap.* 13. velut chylus, & sanguis sunt alimenta vera chylus, tunicæ interioris ventriculi, sanguis, carnis, iecoris: simile autem comparatione aliorum membrorum.

Circa hæc etiam notandum quod scribitur à Gal. *quinta Aphorismorum, com.* 39. dum meminit huius loci, dicens: [Quod autem superest ex alimento in ossibus est, quod est in eorum cauernis ex iecore sanguis, & spumeus humor, qui in pulmonibus inuenitur, & qui in compagibus articulorum glutinosus, & qui in testibus, & parastatis semen, & in lingua saliua. Sunt & in mammis, adenes habentes vim sibi assimilandi, quod ad eos influit: cumque sint exangues & albi, talem efficiunt humorem, quale est lac: eoque maiorem illius copiam, quò plus humoris defertur ad ipsos.] Hic Galenus videtur velle illa verba, & quid veluti alimentum ad superfluum vtile eius quod alitur, non ad id, quod est paratum vt alat: nam totum

tum id referri vult ad verba illa. Et quod futurum est alimentũ. Quæ verò inutilia sunt non alimentum, sed excrementum vocantur: nam saliua ad gustum facta est, secundo de Anima eadem ad sermonem, & etiam ad facilem respirationem. Ex quo colligo quòd commentaria hæc & si sint, vel F. vel alterius clarissimi viri, non tamen necessarium est, vt fuerit Epitome Galeni. Sed neque contrarium sequitur, quia sæpè Galenus diuerso modo exponit eundem locum. Velut mox cum inquit *in primo de Facultatibus naturalibus, cap.*11. vbi locus hîc à Galeno citatur maxima controuersia, apponam autem verba [propriè quidem nutrimentum est, quod nutrit: quod verò veluti nutriens est, nondum tamen nutriuit, cuiusmodi scilicet est, quod agglutinatur, vel apponitur id propriè nutrimentum non est, sed æquiuocè: quod autem in venis est, atque hoc etiam magis, quòd in ventriculo est, id tanquam nutriturum aliquando sit, si probè concoctum fuerit nutrimentum appellatur.] Ad hunc modum edulia quæque nutrimenta vocamus, non vtique quod iam animal nutriant, neque quod talia sint, qualia sunt, quæ nutriunt, sed quod nutritura sint, si probè fuerint concocta. Sensus horum verborum admirabilis videtur: sed si quis clarè animadvertat, nullam habet difficultatem: Si quis quod est alimento iam simile, vt quod apponitur, vel agglutinatur velit vocare verum alimentum, aberrabit: nam æquiuocè tantùm dicitur, sed si quod est etiam remotius illo, vtpote sanguinem, & chylum, & pepones antequam edantur alimentum vocet, quia futura sint, alimenta verè appellabit. Atque eo modo si quis actum primum dicat secundum, non vera dicet, sed tamen ambo possunt sub eodem genere, & nomine contineri. Quod expressè dicitur ab Auerroë *In con.sex.pri. De An.* dum dixit actus, & potentia in eodem genere continentur.

Circa assimilationem, quæ ex nutrimento fit, dicebat Galenus hoc esse argumentum quòd alimenta mutent ea, quæ nos alunt, quòd plantæ quædam venenosæ translatæ fiunt non venenosæ, & habetur exemplum de Persea in Perside, quæ translata in Ægyptum facta est commoda esui, vt *secundo de Alimentis. Cap. proprio.* Sed ex hoc habetur, quod non solum alimentum verum assimilatur membro, sed membrum assimilatur alimento, in eodem tempore tamen mutatur alimentum, quo fit tale, sed mutat post membrũ. Tamen alimentum est in eo, quod transmutatur, non quod transmutat: hoc enim accidit ei. De his verò, quæ ante nutritionem accidunt. Dicebat rursus Galenus *tertio de Symptomatum causis.c.*3.*post principium*, ordinè has declarãs, & quomodo ista fiãt optimè in puerulis concoctio, appositio, agglutinatio, inde affixio, demũ nutritio, quòd affixio est agglutinationis quædam species, cùm iungitur, sic alimentum ei, quod nutritur vt vnum fiat. Et quòd ex his concoctio & assimilatio cùm sint mutationes substantiæ meliùs fiunt in humidioribus corporibus. Nec minus etiam ad appositionem & agglutinationem mollities corporis, quod & agglutinatur, & apponitur, & eius quod agglutinat, & apponitur facit quam in concoctione atque nutritione. Ideóque ob hæc omnia pueros optimè nutriri ostendit. Docet insuper eorum caliditatem similiter facere ad appositionẽ colliquando, velut ad concoctionem, & nutritionem permutando: vt alimentum calido, & humido maximè vt fiat alimẽtum, & alat, indigeat & perficiatur. Hoc volui dixisse vt intelligant, qui hæc legent affixionem, vt ille vertit non minus appositione, & agglutinatione necessariam esse. Esse autem alimentum iam, quod affixum est, non in eo quod affigitur, sed ob id, quod dum affixum est, necesse est vt assimiletur: quod autem assimilatur iam est alimentum, quia alit, igitur affixio sola communis est vtrique alimento, & vero, quod iam alit in eo, quòd sine assimilatione, aut bona, aut mala esse nequit, & agglutinationi, & in hoc nondum dici debet alimentum, quia alimentum consistit, vt concoctio in assimilatione substantiæ, & ideò in mutatione eius, non autem in mutatione iuxta situm, aut aliam rationem. Vnde meritò dubitatio emergit in quo genere rei seu prædicamenti, vt dicunt appositio, & agglutinatio reponi debeant? Neque enim simpliciter dicendum, quod ad aliquid: cùm quiddam sequatur, neque quæ ad aliquid sunt motum aliquem significant, aut aliquid efficiunt. Sed entia imperfecta facilè miscentur: at substantia nulli miscetur, quod perfectissima sit. Appositio ergo dicit quatuor mutationem in situ, & in quantitate coniunctionem, & incrementum substantiæ passionem: agglutinatio non dicit aliquid vltra appositionem, nisi quia facit continuum appositio contiguum. Et illud etiam accidit, quia huiusmodi sunt conditiones quædam, & passiones, & proprietates prædicamentorum non res.

LECT. X.

Super

TEXT. X. & XI.

Principium autem omniũ vnum, & finis omnium vnus. Et idem principium, & finis.

CVm declarasset quòd alimentum est vnum genere illis tribus, quod nutrit, quódque simile est ei, quod nutrit: Et quod futurum est alimentum, vult ostendere quod non iuxta homonymiam dicitur de singulis, sed verè: & construitur ratio huiusmodi: quorum principium, & finis sunt eadem: illa sunt eadem iuxta naturam: quia, natura suis terminis continetur: alimentum omne hoc modo distinctum, habet omnia, quæ sub diuisione continentur, idem principium, & eundem finem: igitur omnia habent eandem naturam, & vno modo non æquiuocè dicuntur. Ad hæc igitur ostendenda, oportet declarare, quod nam sit principium alimenti, quis finis: tertio quòd idem sit principium. Et post, quod omnium sit vnus finis: demum quòd siom-

si omnium sit idem principium, & finis, quod omnia sub eodem genere contineantur. De fine haud dubium est, quod est facultas nutriendi, & restaurandi corpus, & hoc intelligendo, vt F. non vt Galenus (Quod est veluti alimentum) vel dicas, quod talia excrementa fuerunt ordinata in nutritionem, nec fuere supeflua, nisi ob copiam, & multitudinē. Sed de principio posset dici, quod sit vnum, quia, vt ait finis, & principium sunt idem, sed adhuc dubium relinquitur, quomodo principium, & finis sint idem, cùm hoc soli Deo competere videatur? Dico ergo quòd tametsi principium, & finis sint idem in agentibus, quia principium motus est à cognitione, & desiderio, finis, quia tamen hæc ratio communis est omni fini, & Hippocrates nihil dicit, nisi selectum & rarum, nec vtitur vulgaribus rationibus, aliā causam quærere oportet: ideò dico, quod facultas vt est agens, perfectáque, est principium alimenti, quoniam trahit, concoquit, apponit, agglutinat, affigit assimilat: vt vero est imperfecta: est finis alimenti, vt restauretur, augeatur, roboretur. Non est autem hoc verum in aliis, sed in quibusdam: velut inter animalia bombycibus, araneis, & plerisque auibus, quæ sibi nidificant: à rebus enim ipsis edoctus est Hippocrates, & primo de diæta, de duobus hominibus, qui serra lignum secant. Plura enim agentia sibi præparāt, quo se seruent, est igitur sententia huiusmodi principium, & finis, sunt eadem in omnibus alimentis, quoniam facultate alimentum fit, & nutrit, & ad hoc vt nutriat facultatem: & principium est idem cum fine, igitur omne alimentum est sub eodem genere. Et intendit quod facultas facit alimentum, & alimentum restaurat facultatem, eodem modo, quo factum est ab eadem, scilicet verè, vel similitudine, vel quia tale futurum sit. Et ita fit circulus: in circulo autem vt dicebat philosophus idem est initium, & finis, sed est aliud mirabile in eo, quoniam in illo initium sequitur finem. Et videtur sensisse, quod Alcmæon, & Plato, & Aristoteles, 17. *Probl.* 3. Et omnes fermè Philosophi, scilicet, quod circulus sit in rebus humanis, & toto mundo: mobilis in corporeis, immobilis in incorporeis. Et etiam ad illud quintæ particulæ sexti Epidemiorum: *tex.* 5. hominis anima (inquit Hippocratas) semper producitur vsque ad mortem: in quo explicando, dicit Galenus esse opus diuinatione. Verum si quis animaduertat, quæ de illa scripsimus in Hyperboreis, *lib.* 2. ipse voluit esse calidum sempiternum, quod in corpora diuideretur, ac depasceretur seipsum, & ita augeretur viribus, atque hoc modo se conseruaret, seu potiùs instrumentum, & est vita: & hæc est facultas, de qua agit. Notandum quod finis multipliciter dicitur, sed principalis duobus modis, cuius causa, & est perfectissimum, & terminus. Vt mors, quæ est finis hominis, in primo sensu est intelligendus, circa hæc scire decet, quod in incorporeis, vel solū in Deo forma finis, & efficiens vnū, & idem sunt 12. *pri. Physs. tex.* 36. In ignobilioribus operationib. vt generatione, & mistione efficiens, & forma, & finis distinguuntur in animatis: quia principium est multo nobilius eo, quod fit, & regitur: nam id quod regitur est propter principium ipsum: & ita principium est idem, quod finis re, non tamen ratione. Nam est principium vt perfectum, & agens: finis vt imperfectum, & patiens. Et ideò finis est nobilior his, quæ sunt ad finem, non causa, qua illa ad finem diriguntur. Velut æger est nobilior medico, non tamen morbus est nobilior medico, quoniam est finis, quem medicus intendit abigere non conseruare: & ita facultas est nobilior alimento, non defectus facultatis. Et ideò in diuinis (quoniam forma cum operatione est perfectior, quam quando cessat) nunquam cessat intellectus diuinus ab intelligendo, & producendo, & amando, & quoniam neque potest perfici ab aliquo, nec continere plura, & intellectus in eis, semper intelligit, erit intellectus, & operatio ipsa forma in diuinis.

TEXT. XI.

Et quæcumque particulatim in alimento bene, vel malè disponuntur: bene quidem quæ dicta sunt: malè autem, quæ his contrarium habent ordinem.

QVoniam superiùs declarauit, alimentum dici de tribus illis generibus, remouet duas difficultates: primam an alimento omni particulatim eadem eueniunt? Secunda an alimentum ita dictum etiam conueniat exili? Tertiam nos addimus, quomodo futuri alimenti facultas principium dici possit, cùm nondum ipsum, quis assumpserit, & adhuc si extra corpus? Ad primam respondet, quòd quæcunque particulatim dicta sunt de alimento bono vel malo, eadem de omnibus dicuntur. Nam est alimentum exile, vtpote quod opponitur, quod agglutinatur, quod spargitur: sanguis, chylus, vel quia dissoluitur, *tex.* 5. vel quoniam appositum non nutrit, quia non est simile, vt supra visum est. Et nota quod intendit de nutrimento, quod est veluti, quod alit, quod assimiletur perpetuo. licet non sit appositum, nec agglutinatum, nec affixum, nec tamen est alimentum. Ex quibus habetur alimenti prima diffinitio, & est quod agglutinatum est, & assimilatur: nondum tamen assimilatum est. Et si quis quærat quod agglutinatur an sit alimentum? quia iam vt dixi etiā antequam apponatur assimilatur? Respondeo, quod id, quod apponitur, vel censetur vt pars ipsa, & tunc est alimentum, quia dum agglutinatur agglutinatum est: si verò pro toto, quoniam, agglutinatur pars post partem: non est alimentum, quoniam nondum est agglutinatum: quia nondum agglutinatur. Ad aliam quæstionem respondet etiam quod sit, quatenus etiam primùm conuenit: quia non simpliciter, neque enim etiam

etiam primum simpliciter nomen alimenti ei, quod iam nutrit, quando exile est, conuenit. Ob id neque simpliciter potest reliquis duobus generibus alimenti conuenire. Sed hoc sufficit, quòd conueniat vt ipsi primo alimento, seu vero. *Text.* 61. Tertia dubitatio, declaratur ab Hippocrate infra, dùm docet eodem modo inesse potestatem, & facultatem alimento, quo etiam sunt alimenta, scilicet, vt futura sunt alimenta, ita facultatem habent bene, aut malè alendi, humectandi, aut siccandi: Sed hæc facultas, passiua dicitur, & potestate: vt non similiter dici possit. Facultas, sed principium quoddam potius patiendi, vel vt fiat agens, postquam ad actum deductum fuerit. Per particulatim igitur intelligit, distinctè, & non quod partibus alimenti insunt. Sunt autem eiusmodi ratione diuisionis: nam alimentum prima sui diuisione diuiditur in bonum & malum: alimentum bonum est, quod optimè concoquitur, & plurimum prodest corpori: ideò alimentum optimũ non solùm inuenitur in corpore temperato. In intemperatis autem simile, optimè concoquitur, vt *cap.* 3. *sexto de Tuenda sanitate.* Sed non maximè prodest, vt etiam in libro de cibis boni, & mali succi. Cùm ergo in intemperatis alimentum simile magis, & melius assimiletur: dissimile magis reducat corpus ad temperamentum, quæritur quodnam vtilius? Respondet Galenus *ibidem & in libro Artis Medicæ, cap.* 86. quòd in humido, & sicco plus prodest similitudo ad bonam coctionem, quam deductio ad æqualitatem temperamenti. Sed in calido, & frigido oportet distinguere dupliciter: primum iuxta magnitudinem, quia in magnis lapsibus meliùs est vti contrariis ob periculum immoderati incrementi: in paruis adhuc distinguere oportet de vtilitate, & securitate. Quod ad securitatem attinet, tutius est vti contrariis: quòd ad vtilitatem similibus. Quia si in similibus delinquatur, homo faciliùs ægrotat. Secunda differentia est alimenti, quod facilè concoquitur, & mutatur, & quod difficulter. Nam quod facilè mutatur, etiam in diuersis concoctionibus mutatur. Quædam enim facilis sunt coctionis in ventriculo, difficilis in iecore vt oua: quædam contrà vt olera. Tertia est, quoniam quædam multùm nutriunt, & quædam parum: oua multum nutriunt & colera parùm. Sed dicetis, hoc pertinet ad futurum alimentum, & non præsens, neque verum. Dico quòd sicut alimentum futurum refertur ad verum alimentum, ita verum etiam alimentum, refertur ad futurum alimentum: adeò, quod dicimus hoc alimentum est multum, & hoc est paucum quia exemplum est ab hoc, vel ab illo cibo, & hoc est coctum exactè, & hoc non. Quarta differentia alimentum quoddam aliud est excrementitium, & aliquod est purum. Dicebat Galenus *primo de tuenda sanitate, c.* 12. non solùm prima, & secunda coctio sua efficiunt excrementa, sed etiam tertia. Et illa docet esse duplicia, vnum (inquit) quod est proprium illi alimento: quia nihil tamen elaboratum est, quin ex eo aliquid resecetur: secundum est, quod fuit tanquam vehiculum, dicit alimenti seorsum, & simile ei, quod transmittitur ad vesicam. Dicit his excrementis nullum peculiare vas delegatum: sed expelluntur partim per poros seu meatus, qui sunt per totam cutim sparsi: partim etiam per ipsorum membrorum substantiam mollem: Verùm quod humidum est, vocatur sudor, qui emanat sensim, si calore naturali solùm propellatur: sin aliqua vrgente necessitate, aut motu etiam confestim. Reliquum autem excrementum per insensilem resolutionem exit: sed & secùm deducit aliquid crassi, quo pili, & sordities in cute generant. Vtrunque ergo horum potest esse multum, & paucum. Quinta differentia quoddam alimentum est crassum, quoddam tenue. Sexta quoddam calidum, quoddam frigidum. Septima quoddam quòd facilè resoluitur, vtpote rarum, quoddam quòd difficilè. Nam rarum à subtili multum differt. Octaua quoddam facilè corrumpitur, quoddam difficulter.

LECT. XI.

Super

TEXT. XII.

Succiuarij & coloribus, & facultatibus. Et in nocumentum, & in iuuamentum. Et neque lædentes, neque iuuantes.

PEr succos intelligit humores: Cùm dixisset ergo alimentum trifariam accipi, seu iuxta primam expositionem per succos, innuat quod est, veluti alimentum, seu iuxta secundum, quod futurum alimentum, explicat quales sint succi: nam illorũ vires, id est, alimentorum, quomodo vis dicantur, intendit exponere D. ergo quòd succi sunt varij, intelligit naturales, quia soli illi sunt materia alimenti, sed cùm illis sunt, & qui præter naturam sunt: nam naturales sunt quatuor, proportione respondentes, quatuor elementis, iuxta quod Galenus conscripsit suos duos libros de elementis, in quorum primo tractat de quatuor elementis Mundi, & suis qualitatibus. In secundo de quatuor humoribus, tanquam quatuor elementis animalium seu hominum, & hi sunt, vt ab Hippocrate habentur *in libro de Natura humana Tex.* 18. sãguis, pituita, bilis flaua, & nigra: quod etiam multis rationibus declaratur. Prima ab Hippocrate ibidem ponitur: nam sunt quatuor anni tempora, Ver, Æstas, Autumnus, & Hyems. Et vnumquodque tempus dicit generat & conseruat suum humorem: Ver dicit sanguinem, Æstas flauam bilem, Autumnus nigram, Hyems pituitam. Et hoc est, quod nisi tempora anni adiuuarent ad generationem, & conseruationem humorum, consumerentur: & ideò in regionibus valdè calidis, vbi nulla est hyems, non potest generari pituita. Et si quis ex nobis ad eam accedat, consumitur, donec nulla sit, & tunc homo moritur, aut grauiter ad mortem vsque ægrotat. Et nunquam potest ho-

mo

mo carere prorsus vno humore, quin pereat: sed in omnibus est aliquid de illo, quoniam licet reliquæ regiones careant eo tempore, quo solet generari,& conseruari talis humor, tamen propter vicissitudinem temporis & loci, est aliquid, quòd tali tempori in ea regione respondet, vt hyems in Æthiopia, vel ob situm, vt propè aquas, aut ob montes, & ventos frigidos propè positos, aut ob pluuias. Et hoc, quoniam humores sunt necessarij in corpore ob duo: vnum, quòd etiam ibi declaratur ab Hippocrate ad conseruandam temperiem: quia si nulla sit pituita in corpore, corpus nimis exsiccabitur, & incalescet: secunda est vt nutriantur membra ex sanguine illi correspondente, & potestate simili. Non quidē ex humore iā actu tali vt docuimus in contradictionibus, dum Auerroēm, & Aristotelem concordem cum Galeno esse ostenderemus: & ideò lien nutritur ex sanguine melancholico, & ossa nerui ventriculus, & intestina, & articuli ex pituitoso: pulmo ex bilioso, & iecur ex puro ac mediocri. Est etiā propria vtilitas, quia destrueretur corpus: vtpote pituitæ madefacere artus, & tempore famis verti in bonum sanguinem, & nutrire corpus, sed forsan hac possent aliquandiu saltem carere corpora, etsi non semper: at statim dicit Hippocrates, si homo careret vno humore, periret. Accedunt præter has rationes aliæ ad idem ostendendum. Prima quòd sunt quatuor qualitates, & coniugationes, quæ esse possunt, sunt quatuor, igitur & quatuor humores. Nam calor cum humido, facit sanguinem cum sicco, flauam bilem. Frigus itidem cum sicco nigram bilem cum humido pituitam. Dicamus ergo, quod mista constant terra, & aqua: & calorem agentem in terram generare ignem, & in aquam aërem, vel quòd aëri proportione respondet, igitur in mistis omnibus cum sint illæ quatuor, partes erunt longè euidentius in animalibus, & hominibus, vocántque humores. Illas etiam in distillationibus ostendimus, & ideo dubium non est: cùm sensus attestetur rationi. Similiter sensus ostendit in excrementis esse quatuor humores, de sanguine dubium non est: de pituita videmus humorem viscidum, & album, de flaua bile etiam humorem illius coloris, & minimè cohærentem, & in melancholia idem cum sit niger. Easdem partes spectamus, in sanguine, scilicet quatuor præter aquam: igitur quatuor humores secundùm naturam esse constat.

In textu ergo proponit tria, de siccis colores, & facultates, vt calidum, vel frigidum, & detrimenta, aut iuuamenta. De coloribus constat, quod humores naturales amplectuntur colores ambos extremos, scilicet pituita album, & melancholia (vnde etymon nominis) nigrum: bilis autem flaua est, quoniam album, & humidum dum siccessit fit flauum, vt folia arborum. Autumni tempore: quod enim siccatum est, terreum redditur, atque ideò pullum: pullum verò cum aduritur, aut rarescit, fit flauum. Vt videmus in terra nigra cùm arescit: neque enim quod est in corpore, potest arescere, ita vt humidi prorsus sit expers. At in Creta apparet color flauus, & pallidus ob eandem causam, & in pelle leonis, vt in cortice exteriore arundinis. Sanguis autem ob spiritum, qui inest ei splendidus est, vt cætera, in quibus lux inest, specula, chrystallus, aqua, nix, argentum & talia: rubet autem, quia fit à carne iecoris, quæ talis est, dicebat Galenus 4. *de vsu partium cap.* 12. at vero cùm illa sit causa efficiēs aliā inuenire oportebit, quæ sit propria. Dico ergo quod cùm sanguis misceatur ex flaua bile pituita, & bile nigra, quod huiusmodi mistum fiet rubrum, nam album nigro mistum fit rubrum, vt videmus in fuligine cum aqua mista, vel si plurima misceatur lacti: Et ideo etiā vasa inficiuntur eo colore, vt lien nigritie, iecur rubore fellis, vesica colore flauo: sed pituitæ non est proprium vas. Atq; hi termini colorum naturalium puriorum sunt, postmodum colores non adeo exquisiti vsque ad finem humoris secundum naturam. Velut pituitæ aqueus, & cinereus, & bilis flauæ pallidus, & melancholiæ fuscus, liuidúsque (Verùm de liuido dubito, an possit esse secundùm naturam.) Et sanguis floridus, & flauus etiam, sed splendidus, & phœniceus: sed præter naturam niger fit liuidus (vt dixi) & cœruleus: bilis autem flaua fit, & viridis, & rubra, & cinerei coloris, sed est substantia minimè lenta, & crocea: quamvis hæc fiet vel mistione, vel ex nigra exusta, & generaliter peruagatur omnes colores à pallido ad cœruleum vsque, non splendidos: & in cæruleo etiam habet partem à quo incipiunt colores bilis nigræ naturalis, aut præter naturam. Sed quoniam (vt dixi) splendor non est in sanguine, nisi ob lucem spirituum, quæ est à calore cœlesti elaborato, & in humoribus præter naturam non potest esse iste calor, cùm non sit in humoribus secundùm naturam, propterea cùm non apparuerit hic splendor in humoribus, & non possit esse à calore cœlestis necesse est vt sit à calore igneo. Nam & in rebus naturalibus cernimus lucem quadrifariam fieri, vel à calore cœlesti, vt in Sole & stellis, & oculis, & sanguine: vel à calore igneo, vt videmus in flamma, pruna, humoribus, & metallicis quibusdam: vel ob perspicuitatem, vt in aqua, vitro: vel ob nitorem resiliente luce, vt in speculis, & piscium, squamis, & arenoso lapidis flore, qui coloris cinerei est, & micat vt chalcanthum ex Bergomensibus montibus. Ita in humoribus cùm non consistant, non nitent: nec etiam ob naturalem calorem cœlestem, neque ob perspicuitatem, cùm sint opaci, relinquitur vt sint propter exustionem, & quanto magis exusti, eo magis splendent. Et ideo viridis bilis splendet maximè, sed & atra, dicebat Gal. 3. *De simp. causis pag.* 7. *& est prope finem*, magis quam sanguis. Videtur autem nitor, qui prouenit ex immodica siccitate in substātia tenui, vndequaque superfusa. Ideo talia cùm apparent in imbecillibus viribus, mortem præsentem significant: in mediocribus, non multo post, in validis etiam tandem.

(*Et facultatibus*) Dubium non est, quin bilis flaua non sit calida, & sicca pituita, & humor crudus, frigida, & humida, sed humor crudus minus feruidus, melancholia frigida, & sicca, & alia est fex sanguinis, quæ si

mox exeat, splendet, si multò pòst, est terræ similis, & est naturalis. Sed alia est, quæ non est prorsus naturalis, neque contra naturam, & exusta à calore naturali intemperato in corporibus habentibus temperiem calidam, & siccam iecoris, vt à Galeno habetur in Arte Medica c.41. Isti duo humores scilicet crudus, & humor adustus naturaliter valdè abundant in multis corporibus, & medici tamen sæpè prætereunt eorum considerationem. Sed de sanguine dubium est, an sit calidus, & humidus, an temperatus. Et ratione coniugationis posset dici verisimilius calidus & humidus, pro aggregato, sed hoc est difficile, quoniam sunt ibi duo humores sicci, præter verum sanguinem, scilicet vtraque bilis, & vnus tantùm humidus pituita. Et ideo dico, quod sanguis, & purus, & vt constat ex quatuor humoribus est calidus, & humidus, sed magis purus, quàm mistus ob rationem dictam: sed quia est duplex venalis, & arterialis: arterialis est calidior, siccior tenuior, magis ruber, & ad flauum attinet, & mouetur maiore cum impetu: & ideò est ille, qui mouetur in affectibus cordis, & præcipuè in ira, & timore verecundia, & aliis affectibus, & iecur compatiente corde trahit sanguinem ad se ex partibus inferioribus. Cor autem etiam ex venis non pulsatilibus trahit sanguinem à superioribus partibus, cerebro, & aliis. Hic igitur sanguis est valdè calidus, & parum humidus. Sanguis tamen purus dicitur temperatus, quoniam qualitates per quas excellit, sunt principium vitæ: ideò non potest esse in excessu, sed reliquum corporis, per quod dicitur in comparatione calidus, & humidus est frigidum & siccum. Velut dicimus forum esse splendidum, quia cubiculum, quod à foro illustratur, non est adeò splendidum, cùm tamen forum non sit superfluè splendidum. Nam sanguis non potest adeò esse calidus, & humidus, quòd sit in excessu, quoniam quanto calidior, & humidior, tantò magis dicetur temperatus ad vitam. Et maximè quia si loquimur de actu dubium, non est quin sit calidus manifestè: atque adeò, vt etiam in decrepitis est calidior vola manus hominis temperati. Si de potestate nihil est, cùm enim trumbus fit, aut eo vtimur loco cibi, & frigidus, & terreus, sed humores præter naturam perueniunt vsque ad extremum qualitatum, adeò vt sint sub natura veneni, vt bilis viridis, & nigra adusta, præcipuè ratione siccitatis, & pituita vitrea ratione frigiditatis. Et ideo dicit Hippocrates, quòd perueniunt in detrimentum, qui autem in detrimentum, & iuuamentum, humores naturales ratione vicissitudinis. Vnde irasci, & efferuere, sanguinem in morbis pituitosis iuuat. Dicebat Galenus *primo de Natura humana, Com.39.* melancholia ducit hominem facilè ad cõstantiam, & temperantiam, ac prudentiam: contra ad timorem, ac tristitiam. Pituita ad patientiam, & continentiam, & mansuetudinem: contra ad segnitiem, & ignorantiam, & contemptum, bilis flaua ad audaciam, & promptitudinem: contra ad iram, & sæuitiam & imprudentiam, sanguis ad amorem, lætitiam, comitatem: contra ad luxum, voluptates nimias, & ob id vt propria contemnat ab aliis contemnatur. Quædam neque iuuant, neque nocent, cùm humores fuerint satis moderati, licèt non naturales in quantitate, & qualitate: non tamen exactè: in detrimentum præter naturam, si sint omninò, aut immoderati.

LECT. XII.

Super TEXT. XIII. & XIV.

Et multitudine, & excessu, & defectu.

Dixit, quòd succi iuuant, & nocent exponit quomodo. Primùm quidem multitudine & excessu: cùm autem dixit defectu, intelligit etiam paucitatem: vel dic, quod sũt varij, vt sit quarta diuisio. Pro quo notandum, quod multitudo multum differt ab excessu: primum quidem nomine: nam quædam sunt comparatiua non relatiua vt candidior: dicebat Priscianus *in tertio*, *Com. cap. de comparatiuis*, plus dicitur esse comparatiuum multi: sed non inuenitur, nisi in neutro genere: igitur multi est positiuum: quædam relatiua, non cõparatiua: vt pater & dominus. Quædã vtroque modo, vt plures & maior: quædam etiam sunt relatiua re, nõ nomine, vt pronomina suus & tuus, vt apud Priscianũ *lib.12. cap. de genere.* quædam nomine non re, vt magnus. Habet enim vim relatiui magnũ, paruum, multum, paucum: quia non habent, quò hæc simpliciter significentur. Siquidem relatio ab eo diffinitur [quod sit cognitionis ante latæ rei repræsentatio.] Sunt (vt *dixi*) relatiua vera re & nomine, vt pater: & nomina relatiua, vt, qui, quæ. Differunt ergo hæc re, nec sunt cõparatiua: nam vt habetur à Galeno *in libro de multitudine c.2.* Multitudo duplex est, vt refertur ad vasa, atq; hæc multitudo solùm dicenda est, excessus autem cum ad vires refertur, neq; idem sunt: fieri enim potest, vt quispiam à parua multitudine obruatur, vt in consumptis: alius, nec à magna, præsertim cùm fuerit boni sãguinis, vt in Athletis *iuxta med. lib. de bono corporis habitu.* Alio modo etiam differre multitudinẽ ab excessu, intelligere possumus, vt per multitudinem simpliciter copiam intelligamus sine comparatione vlla per excessum, copiam cum comparatione: vtpote si bilis nõ etiam iusto magis abundet, quã debeat, sub iusta mensura contineatur, post sublata copia sãguinis, vt in hæmorrhosagiis narium immodicis, aut venę sectionibus, post super excedat, aderit excessus sine multitudine, vt pariter multitudo sine excessu sub hoc significato esse poterit omnibus humoribus æqualiter auctis, vt in habitu athletico. Tertio modo intelligi possunt *hæc* verba, vt *multitudo sit omnis copia: excessus* autem solùm appelletur immodica copia. Vt enim ab illo habetur *in libro de multitudine, c.10. & 11.* tria se habent per ordinem in declaranda multitudine, vbi nil aliud obstiterit tumor, post tentio maioris plenitudinis, est

est signum, inde grauitas. Verùm valdè malè in eo libro processit, nec vt in aliis ordinatè, quoniam cùm tam multipliciter diuidi possit, plenitudo seu multitudo: primum in ea, quæ est secundum vasa, & illam, quæ est secundum vires. Vtramque autem rursus in eam, quæ est ab humoribus, & eam quæ est à spiritu. Eam rursus, quæ est ab humoribus secundum naturam, ac præter naturam. Tum singulas rursus in moderatam magnam, & immoderatam. Eam rursus, quæ ex humoribus accidit, vel à sanguine tantùm, vel ab aliis humoribus. Singulas etiam harum in exteriorem, & internam, & tam internam, quàm externam: rursus in eam, quæ est in venis, atque extra venas: ita iam erunt palàm octo diuisiones: & ex his membra illarum penè innumerabilia. Omittere autem loco harum oportuit disputationes contra Erasistratum, & Empyricos, adeò cauillosas & spinosas, vt vix, & magno cum labore fructum ex eo libro colligas. Itaque breuiter enarratis singulis diuisionibus, videndum est, quænam sint earum signa generaliter. Et an multitudinis sit aliquod signum proprium, aut saltem syndrone, vt empyrici existimabant. Demum breuiter plenitudinis, quàm inanitionis, tum verò defectus, & excessus damna apponam. Ergo vt ad primum accedam, dico quod repletio alia quidem est virium comparatione, alia vasorum, alia musculorum, & partium cauitatem non habentium, alia cauitatum, quæ in corpore sunt. Et partium quidam, quæ cauæ non sunt, consideratio est ex lassitudinibus, & quòd non sunt secundùm naturam. Quæ verò sunt ad vires comparatæ, aut tensionis sensum, si ex flatu afferunt: aut grauitatis si ex humore. Quæ verò in cauitatibus magnis sunt tumore, tensione, dolore, pondereque dignoscuntur. Sed dolor non adest, nisi magna sit tensio, & locus sensu præditus, grauitas nisi materia. In venis autem, de quibus præcipuè est quæstio, multitudo ex tensione dignoscitur: neque enim tensio sine multitudine esse potest, si salua sit compositio: neque multitudo magna sine tensione, sed humores & flatum, pondus & stabilitas distinguunt. At si multitudo maior adsit, etiam tumor præter tentionem aderit. Verùm quoniam hæc plenitudinem indicant, quæ est in vasis, sensui manifestis: non tamen ea, quæ euacuationem exposcit: fieri enim potest vt ob calorem, humores, & sanguis extra trahantur interioribus vasis exinanitis: at tum pondus deerit, & causa manifesta erit, & calor percipietur tactu. Ergo cùm tensio in vniuerso corpore viget, & citra calorem euidentem, dicit Galen. *libro de multitudine cap.* 10. tunc est signum repletionis sanguineæ in venis: intelligendo per sanguinem non purum illum, sed aggregatum ex quatuor humoribus. Si autem sit cum calore immodico, flatuosa erit repletio. Primùm ergo quòd in multitudine præcedit, est tumor, inde tentio: multa enim tument, quæ mollia sunt: at quod tenditur ob multitudinem, necessariò tumet. Nam quædã à siccitate tenduntur, nec tamen tument. Percipitur etiam tentio quandoque sine tumore in partibus internis. Compressa enim pars sensu prædita, quæ venæ adiacet tensionem præfert: at non tumorem cùm ad illum excitandum totam venam impleri necesse sit. Tentio verò, etiam ex mediocri repletione fiat, quocirca tentio in externis partibus, quæ liberiùs attolluntur, tumorem subsequitur: In internis autem vbi adest compressio circumstantiam illam antecedit. Et ideo in musculorum ventris repletione tumor præcedit tentionem, in repletione iecoris, lienis, ventriculi, mesaræi, tentio tumorem idcirco tum ex his, quæ euidentiora sunt, tum ex successione vnius ad alterum, in dies cognosces, an dispositio sit intùs, aut extrà. Quantum autem referat cùm vna sit semper lethalis, altera non magna, res & ad curam satis intelligi potest. Rubor autem caliditatis inditium est, seu in toto, seu in parte. Et sanguinis plerumque multitudinem indicat, si nulla adfuerit inæqualitas. Sed & pulsus plenitudinem, & inanitionem indicat, sensu id magis declarante, quàm multa alia, de quibus Galenus testatur, cùm id apertè neget posse cognosci, non solùm eo in libro, sed in pulsuum tractatione. Porrò inditia singulorum humorum redundantium ex colore, si sint in partibus exterioribus docet: nam pituita album reddit: atra bilis nigrum, flaua autem flauum. Crudum autem humorem distinguere docet à pituita, quod sit minus flatulentus, atque in vrinis subsidet fabaceæ pulticulæ simile. Et ex eo fiunt inappetentes: sicut ex accida pituita famelici, ex salsa siticulosi, ex dulci somnolenti. Et cùm omnes pituitæ species somnolentos efficiant, maximè tamen id agit dulcis pituita, & crudus humor, sicut è diuerso bilis flaua vigiles, & melancholia tetricos aspectus, & animi tædium, & molestiam. Vbi verò ventriculum occupent, & eius os, bilis flaua sitibundi erunt, & cibum fastidient, osque amarum erit. Si atra mœsti, horribiles, sitis expertes, saliua referti, alij vero ex his cibos auersantur, quod à corruptione fit, alij nimis appetunt, quod melius est signum, sed tamen acida pituita abundat, optimum æqualitas: & cacochymiæ quidem: pulsus propriè sunt languidi re inæquales, & si cum multitudine fit etiam parui, & oppressi: neque tamen quales sint apud Galenum 1. *de different. Feb.* inueniuntur.

Plenitudinis autem damna sunt, torpor, in operationibus grauitas, corporis periculum obstructionis, & suffocationis, & dolorum. Et si aduenerit morbus, vt breui pereat, & tardè sanetur, & si sit in venis fracturæ vasis. Et si adueniant morbi epidemij ipsi sunt eis obnoxij. Et si exercentur sunt in periculo febris, & inflammationum: & si non exercentur, augetur repletio, & sunt in periculo, ne suffocentur: & si inediam patiantur inflammantur: & si edunt, replentur nimium, & suffocantur. Et tempore pestis, vix vnquam euadunt, quin moriantur, & à mutationibus temporum, & ciborum prauorum maximè læduntur. Et in æstate, & in hyeme maximè vexantur:

& perpetuò quandam molestiam sentiunt. Excessus autem auget damna illius humoris: & sanguis bonus per se non nocet, sed affert grauitatem solam, periculum suffocationis, & rupturæ vasis. Paucitatis autem humorum, vbi alimentum externum non desit, vix vlla sunt damna, & ideo non illa retulit, sicut de excessu, & defectu, quia hæc includunt inæqualitatem. Sed paucitas humorum vix potest esse tanta, vt noceat, ideò illius non meminit: quinimò tot Philosophi, sed magis viri sancti ad extremam perdurarunt senectutem, incolumi perpetua valetudine, quibus nulli penè erant humores in corpore. Et plures ex his etiam vltra centesimum annum: neque tamen à laboribus corporis, ac animi fermè assiduis abstinebant. Nec video quod paucitas humorum obsit in vllo, præterquam ad venerem, aut ad visus hebetudinem, si sit moderata, & ex cibis crassis maximè, & in corpore sicco natura ad cutis fœditatem, & pruritum. Constat enim quosdam ex illis solo pane,& sale, & aqua, alios solis oleribus, cũ oleo coctis: quosdam sine pane & quosdã cum eo: & melius quod nutrimentũ (si desit panis) non sufficiat alendis solidis membris: alios sola pulte vixisse: alios solis quinque ficubus siccis absque pane, ab occasu solis, omnes tamen solo potu aquæ contenti fuêre: alioquin in tanta inedia vinum tutum non est; & malè conuenit. Constat Galenum *cap. vlt.* tam in plenitudine, quàm in vacuitate, & excessu, atque defectu considerasse victus rationem præteritam, eamque iubere debere considerari. Vtpote si laboribus, si vigilia, si cibis calidis, siccis ve, & paucis: & vino, & si contra vsus fuerit, vt naturam maximè humoris abundantis cognoscat. Nam de multitudine simpliciter iam docuimus. Est autem (omissa plenitudine quò ad vires) consideratio maximè vtilis, & necessaria medico: si adest multitudo in venis, aut in cauitatibus (nam de ea, quæ est extra hæc loca, consideratio est vt rei præter naturam, & breuis temporis: hæc enim non solet manere per menses, nedum per annos.) Si humorum in actu an potestate solum, inde si corruptorum, vt sit cacochymia, vel bonorum & in sua natura? Qualis denique humoris tanquam superantis? Et nota quod F. non vult quod melancholia excitet famem in ventriculo, quià solùm spargitur. Dicit in imo ventriculi non ad os, sed roborat ipsum, & intestina. Et est alia ratio etiam, quoniam cùm sit actio, quæ dirigitur ad opus perfectius, oportet, vt non transgrediatur metam finis. Finis autem famis est cibi concoctio, & ideò naturaliter hic appetitus debet mensurari iuxta vim concoquendi ventriculi, & non indigere auxilio externo. Non est autem sic de bile flaua ad expulsionem; quoniam expulsionem factam nulla postmodum sequitur alia actio; quanto minus necessaria:

TEXT. XIV.

Et complicatione aliquorum quidem, aliquorum verò non: & omnium.

HÆc est quinta varietas in succis, seu, si velis referre ad damna, & vtilitatem secundus modus. Dico complicatio omnium est illa, quæ fit in sanguine, & ea naturalis est, quorundam autem sic, & quorundam non; complicantur duo, aut tres: & tres quatuor modis iuxta humorum numerum, cum in vnaquaque coniugatione vnus desit: sex autem in binaria. Ex his quædam sunt simpliciter malæ, quædam malæ magis, quàm bonæ, & quædam bonæ magis, quàm malæ. Et ex his quæ simpliciter malæ sunt, omnes sunt malæ alteri humori, & non vicissim: aut huic membro, non omni, & ratione motus, & reliquarum conditionum. Vt ergo incipiam explicare, quæ proponuntur; quilibet humor permixtus sanguini, inutiliter & malè miscetur illi, cùm eius corrũpat naturam, & ita fiunt tres binariæ, & totidem ternariæ coniugationes malæ. Vtpote bilis flaua, & sanguis; bilis nigra, & sanguis; pituita & sanguis. Loquor nunc de pituita præter naturam atque iterum bilis flaua, & nigra, & sanguis, bilis flaua, & pituita, & sanguis, & pituita, & melancholia, & sanguis: omnes istæ sunt malè comparatæ ad sanguinem; at contra comparatæ ad humores, bonæ sunt; quoniam, vt sanguis ab eis vitiatur, ita contra ipse, aliorum humorum prauitatem mitigat: Vt in eo Aphorismo 6. *Aphor.* 51. (Desipientiæ, quæ cum risu fiunt securiores; quæ verò cum studio periculosiores) Hoc accidit, quoniam atro humori sanguis admistus est; quanquam Galenus interpretetur aliter, vt sit illa à fæce sanguinis, alia à flaua bile, & tertia à bile flaua exusta, quæ est omnium acerrima. In vniuersum considerare oportet tres regulas in omnibus mistionibus. Prima humor minus malus deteriori incommodæ permiscetur, & illius malitiam auget; contra minus malus deteriori minuit. Secunda humores in eo, in quo conueniunt augent prauitatem, in quo sunt contrarij, minuunt; velut bilis flaua, & atra conueniunt in siccitate, & in hoc augetur vtriusque malitia: Diffident in caliditate & frigiditate, & hoc modo minuitur vtriusque malitia. Et ita in quartana, cui admiscetur pituita, frigiditas augetur & est contumacior ad sanandum: est tamen securior, & minus tabefacit hominem, quia siccitas melancholiæ retunditur ab humido pituitæ. Bilis ergo flaua mista pituitæ tenui, mitiorem reddit febrem tertianam, & breuiorem, quotidiana. Tertia mistio bilis ratione tenuitatis est mala, quia ducit pituitam ad cerebrum, & articulos: & ita facit podagram coxendicis dolorem catochum. Et ita cum atra bile, quasi semper interficit cum flaua, ducat ad intima,

&

& atrâ impediat coctionem, sed melancholia mista pituita, efficit vt non concoquatur ob crassitiem, & ita mixtio ratione qualitatum contrariarum persæpè bona est: ratione multitudinis semper mala, ratione substantiæ plerunque mala, non tamen semper. Et ita seruabis in aliis.

LECT. XIII.

Super

TEXT. XV. & XVI.

Et caliditatem lædunt, & iuuant. Et frigiditatem lædunt, & iuuant.

DOcet duo: vnum in præsenti, aliud in sequenti, quibus alimenta iuuant, & lædunt nostrum corpus, tanquam duæ principales causæ Prima est calor, & frigus, vt instrumentum actionis: & facultatem, vt principale agens. Construitur ergo ratio huiusmodi: mutato instrumento primo, mutatur actio & status rei productæ: sed calor, & frigus sunt instrumenta omnium actionum in corpore nostro: & alimentum mutat calorem, & frigus: quia aliud est calidum, aliud frigidum, & si sit temperatum adhuc calefaciet frigida, & refrigerabit calida, igitur ex tribus syllogismis inuicem complicatis evidentibus demonstratur, alimentum mutare corpora nostra. Iuuant ergo quæ similia sunt in temperatis, aut illi proxima, aut contraria intemperatis: læ lunt quæ sunt contraria intemperatis, aut parum distantibus ab illis, aut similia in valde intemperatis. Verum prior sensus videtur verior, vt lædere, & iuuare intelligatur, ac referatur ad qualitatem, non ad hominem. Calidi enim operationes sunt concoquere, attrahere, retinere, digerere, dolorem lenire, emollire, expellere, quæ superflua sunt, rarefacere, mouere, adiuuare naturæ opera, licet verò calidum hoc agat: attamen si offendat, dixit Galenus *in libro de Vsu respirationis cap.5. iuxta medium.* corrumpit, & quam celerrimè corpora: adeò vt maximas afferat noxas. Aliud calidum temperatum cum humido iunctum, exteriúsque applicitum refrigerat, vt habetur à Galeno *sexto Epidimiorum. Par.5. com.36.* Et ideò balneum dicit, licet actu calefaciat potestate, tamen refrigerat: causa est, quoniam caliditate temperata, aperit poros, vnde auocat etiam vapores extra, & ita refrigerat intima detrahendo, quòd calefacit: sed partem exteriorem refrigerat introducendo aërem, qui refrigerat, & aquam, quæ, & ipsa refrigerat actu. Et ita vtrinque totum corpus refrigeratur. Similiter ab aëre frigido dicebat calor innatus corroboratur bifariam, & ventilatio, dum expellitur quicquid fuliginosi est. Et dum ad moderatam metam reducitur mixto frigido aëre cum ipsa flamma. Mihi autem videtur tertia quædam causa ex prima desumpta, scilicet motu ac ventilatione. Nam ex ea accenditur ignis, & flamma, & calor, quoniam motu inualescit, & penetrat in alimentum:. Attamen videtur hic Hippocrates *Lib. de vsu Resp. cap.3. in fine.* per calidum cum illud comparet frigido, & vt lædit, vel iuuat non intelligere innatum calorem, sed potiùs qualitatem huiusmodi etiam caliditas comparata, ad aliud diuersos sortitur effectus: nam si moderata fuerit, & agat in materiam crassam, & lentam, generat flatum, dicebat *decimo de Compositione medicamentorum cap.9.* secundùm locos. Dico ex hoc colligitur, quòd per calefactionem, & refrigerationem extinguitur Priapismus: & ita etiam refrigerando quosdam alios calefaciendo Venereæ rei robur intenditur. Eiusmodi sunt infinita: nam videmus quòd etiam ventriculi intemperies calida refrigerantibus curatur, frigida calefacientibus: atque sic concoctio iuuatur Vt *septimo Methodi. cap.7. & 9.* Est & alius sensus verior, & est vt intelligas duplicem qualitatem naturalem, & præter natutam: quæ naturalis est, semper iuuatur à confirmantibus eam, sicut quæ præter naturam est, offendit aucta, & hoc modo frigiditas naturalis temperat calorem, repellit, astringit, confirmat membra: præterea inducit somnum, sedat dolores. Quæ autem refrigerant magis nocent, quàm quæ calefaciunt ex cibis; quæ autem ex medicamentis calida, magis nocent quam frigida. Causa primi est, quod concoctio consistit in similitudine, & calore, sed homo est natura calidus, & ob id calidis similior, & à calido etiam iuuatur. Et etiam quia calida plerumque sunt leuiora, rariora, molliora. Et ideò dubium non est, quin melius sit declinare ad caliditatem in cibis, quàm medicamentis. Et hoc præcipuè, quoniam cibi sunt propinqui temperamento: & plerunque humidi. At in medicamentis ad calidum declinare deterius est, quoniam primùm qualitas illa plus agit: & cùm iam supponatur multum recedere à natura nostra plus offendet, quàm frigida. Secundò quia magis rarefaciunt, & dissoluunt corpus; frigida autem confirmant. Tertiò quoniam noxa eorum difficilius restauratur, quia frigidum est minus potens calido. Quartò quia simile magis patitur à simili, quoniam terminus eius est angustior: Et ideò refrigerationis magnitudo longiùs extenditur, quàm caloris. Homo enim est propior exustioni, quàm congelationi. Quintò quia finis vstionis est deterior, quàm finis refrigerationis, quoniam ex vstione amittitur forma substantiæ, & qualitatum: ex congelatione solùm qualitates. Vescimur enim congelatis, & aptè, vt stophi pisce, quo vescimur, quamuis frigore durato, ac longè melius, quàm si duratus non esset gelu, & quouis salito pisce. Hoc non potest fieri ex aliqua re vsta; quinimo etiam ante vstionem corrumpuntur pleraque à calore, vt edi non possint.

TEXT. XVI.

Facultatem lædunt, ac iuuant.

DIximus duo esse per quæ operationes fiunt, vel, vt instrumentum, vel vt principale. Et quòd facu tas est principale, calor & frigus instrumentum dicebat Galenus *primo de facultatibus naturalibus: cap. 6. in fine.* molle, durum, lene, asperum, caro, sanguis: ista fiunt à primis qualitatibus: at cauitates illæ, & symetria partium, & huiusmodi fiunt à virtute formatrice, quæ artificiasa est, & optima. Sed quid sit hæc facultas F. dicit quod est forma, quæ est temperies, vel à temperie, vel deriuatur ab aliquo, quòd est à temperie. Et in hoc non loquitur. Secundum Philosophos, neque Theologos, sed Medicos. Neque verò etiam secundum Galenum *cap.* 13. *in fine.* Is enim fatetur, quòd formatio nostra est à sapientia diuina. Vt *in sexto de Vsu partium cap.* 2. *& cap.* 14. loquens, de venis cordis, & in vndecimo de musculis temporalibus: [Quod mihi diuinæ iustitiæ proprium esse videtur non modò inuenire, quæ oportet. Verùm etiam cuique tribuere pro merito, ac dignitate, nec quicquam superfluum aut mancum efficere.] Et expressè paulòpost dum de pilis palpebrarum loquitur, & cur æquales sint. [At verò vsum naturæ forsan tribuit? mihi sanè videtur naturam eodem esse authorem, & generationis, & vsus vitæ. Si enim machinæ ipsius constructio ad aliquem opificem pertinet, ad eundem pertinebit, & vsus?] At quid nam modo sit hæc facultas, & quomodo procedat ab anima in corpus, scire decet, quòd vt aliàs dixi anima assistit corpori, velut nauta naui secundùm Platonem, quem in Philosophia Galenus sequitur, sed secundùm Peripateticos, & fidem nostram verè est humani corporis forma. Sed quomodo ex vna operatione tot profluant, sicut videmus mouere, nutrire, sentire, recordari, tum etiam diuersis sensibus vti, & ab vno simplicissimo tot procedere cum ab vno in quãtum vnum non procedat, nisi vnum: Alexander visus est rationem satis verisimilem reddere, cùm velut ex pluribus medicamentis in vnum compositis plures oriantur facultates, & ab vno speculo plures reluceant imagines, cùm tamen modus speculi sit vnus, ita dico ad animo. Prisciamus *primo in Theophrastum cap.* 6. *& 9.* duo præsupponit. Dicit primum, quòd anima concurrit ad sentiendum actiuè, quia dicit non posset simul contraria recipere: secundum, quia habet rationes seminarias inditas corporibus, per quas potest in diuersa, sed quomodo possit in diuersa, cùm sit indiuidua? minimè docet. Quamuis enim cœlum agat, non tamen constat; quomodo quædam calefaciat, & quædam refrigeret. Et similiter qua ratione, & à quo inditæ sint hæ origines seminales, & ideò dicebat ibidem, quòd spiritus concurrit ad sensum passiuè, quoniam corpus: & actiuè, vt animatum est: ideoque educit species, quæ sunt in obiecto ad actum. Ergo vt idem calor solis & rosæ, & asini seminalibus rationibus eruat germanum semen: eodem modo ad vnguem anima, cùm sit vna, eruit has vires ex obiectis, deducens illas ad actum. Sonus enim, & lumen quædam sunt res, & non sunt: potestate quidem sunt, dubium non est. Neque enim ad actum possent deduci, sed etiam actu, quia plus sunt, & aliquid magis in actu, quàm calor *in pipere. Sunt ergo in materia actu:* forma autem potestate. Rationes autem seminales sunt rursus in materia per primam potentiam: & in primo actu eodem intuitu constituuntur per primam causam. Duplici ergo modo facultas ineſt corporibus per vnã, & eundum, simplicemque animam: vno quidem quatenus ad diuersa comparatur. Velut decem ad duo, tria quatuor, & sic de aliis, diuersam habet proportionem, ortam ex his, quibus comparatur, & iuxta effluxum. Nihil enim est tam vnum, quin diuersum sit ratione effluxionum, & virium. Velut calor cordis est alius in cnte, alius in visceribus, & corde: etiamsi illa omnia essent eiusdem rationis, solum ratione propinquitatis atque distantiæ. Ergo anima vt sortitur spiritum siccum, terreum, & agilem, mouet: vt contra tenuem, & quietum, audit: vt hebetem, & immobilem, tactu percipit: vt fulgidum, & penè incorporeum videt. Idem dico de interiorbus facultatibus. Est igitur facultatis principium in anima: in subiecto autem, in membro, à quo formam recipit: quoniam ad operationis symetriam illud est comparatum: Et in spiritu, vt instrumento animæ operantis, iuxta membri naturam, & compositionem. Velut folles in organo habent rationem animæ. Sunt enim ex se æquales: organi autem compositio, vt instrumentum, id est, membrum: spiritus autem vt digiti pulsantis, obtemperantes voluntati animæ. Manifestum est autem, quòd oportet inter sensum & sensile quandam esse proportionem. Etenim tametsi species sensilis non educatur ad actum, nisi per sensum, inducitur tamen maior actus, quàm conueniat: quoniam est agens naturale, & operatur in omnem materiam obuiam factam: Sicut anserculi, qui deuorant caulium truncos, à quibus strangulantur, cum deceret tantundem solum deglutire, quantum est, quòd commodè possent. Non est igitur facultas in anima, quia simplex est: facultas autem multiplex, nec in membro solo: oculus enim mortui, non videt; sed in membro animato, quæ autem est vegetatrix est in extremo, quoniam est in membro, quatenus nullus alias habet vires: sicut vis Solis in nube solum illam facit visibilem: & in aëre causa est alia videndi. Et in fimo generat vermes: & in sorditie nauium generat merem. Erit ergo facultas nutriendi, velut facultas solis ib fimo, & sensilis, vt in cœno, ex qua generatur rana, & imaginandi, vt in nauis colluuie, vnde generatur mus. Interiores autem cerebri facultates ita se habent quòd cum anima longius abest à materia redditur

redditur etiam magis pura ab his, quæ eam imperficiunt, velut motus diuisio, atque priuatio, vt inquit Priscianus *in secundo commentariorum super Theophrastum cap.* 19. de sensu. Formæ ergo, quæ erant in spiritibus, tempore obiecti, & seruatæ, vel in spiritu, vel in cerebro, dum mouentur imperio voluntatis, referunt imagines sensilium in absentia. Vnde etiam fit, vt quandoque formæ illæ dum spiritus ad instrumentum sensus referuntur, ostendant rem quasi præsentem cùm non fiat sensus, quia obiectum non adest. Affero autem vnum exemplum de Phantasia inter multa. Cùm anima vult videre aliquam imaginem, mouet illam prius cognitam ex sensibus anteactis, aut similibus, & post refertur ad eam, velut in speculo, atque sic imaginatur. Et mouet quicquid vult, modò non adsit impedimentum, quoniam ex sensibus tam internis, quàm externis fit impressio in anima sensus, & phantasiæ, & intellectus, & anima perficitur, habens actum primum, quem ipsa pro arbitrio deducit ad actum secundum. Et hic actus fit dum est annexa corpori per vitam: & interim gaudet, & lætatur ex illa cognitione, quæ desinit per separationem vitæ remanente pura cognitione, quæ est ei naturalis: sicut sol apposito vrceo aqua pleno, reddit iridem in pariete, & subtracto vrceo remanent radij simplices, sed clariores, & minus confusi. Si igitur sol intelligeret, & sentiret, & gauderet illis imaginibus. Et hoc est ex eius natura. Et fuit necessarium ne in vniuerso deesset, quod colligeret illas formas seminales sonorum, & colorum & luminis, & odorum: Et vt simul satisfieret cognitioni cuidam, quæ non erat digna intellectu cœlesti, & sicut sensus proprij est instrumentum proprium, ita phantasiæ est commune instrumentum sensus communis cui annexa est. Si ergo vt dixi anima est simplex, & sensuum exteriorum sunt instrumenta corporea, ita poterunt esse interiorum. Sed eò nobiliora, quò operatio operatione nobilior est. Et sicut in sensibus externis facultates sunt diuersæ, & membra diuersa, ita interiorum totum cerebrum. Sed facultates sunt quasi permistæ. Ergo cùm alimentum crassum substantiam membri crassam reddat, nocebit facultati intelligendi, & videndi: ita tenue facultati motus, & gustus, ac tactus absque eo, quod calefaciat, aut infrigidet.

LECT. XIV.

Super

TEXT. XVII.

Facultatis verò variæ species.

NVmerum facultatum definire (vt ab initio dixi) dum de diuidendi ratione agerem, difficillimum est 9. *Art. cur. cap.* 10. Prima tamen diuisio est triplex, in naturalem, vitalem, & animalem: non ita appellatam, quod reliquæ non sint animales: sed quia ex ea maximè conspicua sit anima. Velut motus cordis, & arteriarum: naturalis autem crescere, gigni, nutriri: videntur & ipsa communia plantis, & lapidibus. Cumque plantæ viuant, quia tamen non mouebantur, in his perspicuum non erat animam esse. Verùm dicet aliquis, videtur naturalis anima vitali nobilior, quoniam assimilatur saltem plantis, illa autem elementis & mixtis puris. Dico quod naturalis est admirabilior sanè, cùm in ea appareant tot diuersitates, in plantis, quæ non apparent, ex motu pulsus ac vita. Sed de hoc dicemus infrà, dum de vitali facultate loquemur. Quælibet autem facultas primùm in duas diuiditur. Velut Animalis in sensilem, & motricem vitalis in vitam, & pulsatilem naturalis in conseruatricem, seu nutricem, & genitricem. Eadem tamen diuiditur in dominam, & seruientem: sed domina in tres postmodum omissa priore diuisione, nutricem, augmentatricem, & genitricem. Hanc autem necesse est ponere ob seruientes. Sed tamen prima diuisio etiam mihi videtur necessaria, ratione finis, & propter aliarum facultatum exemplum, quæ sic diuiduntur. Ideo illam ponerem seorsum. Dicamus ergo quod facultates inseruientes, sunt quatuor, attractrix, retentrix, concoctrix, expultrix: nam separatrix fit ob similis attractionem, & dissimilis quietem. Si enim vnum attrahitur, alterum relinquitur, fit separatio vnius ab altero. Sed nutritio fit attractione iam concocti humoris, inde retentione, post appositione, agglutinatione, affixione, assimilatione: his septem fit nutritio, quemadmodum dictum est? Concoctio autem fit assimilatione, non exquisita in substantia, & qualitate. Ob id concoctiones diuisæ, locis ac temporibus sunt tres (nam venæ concoquunt in virtute iecoris) ventriculi, iecoris, & vniuersi corporis. Secunda tamen est, quintuplex. Fit enim concoctio: primum in venis Mesaræi: & hæc est valde leuis, & generatur sanguis valde dilutus, & non fit hæc generatio semper, sed cum alimentum est valde sanguineum, & calidum, & humidum. Velut ex luteis ouorum, & carne suilla, friabili, tosta in veru, & præparatis carnibus, aut piscibus in patella, cum aromatibus, & auxilio boni vini: & in pueris & iuuenibus, & in habentibus ad domem crassum, & pingue, & in cibis à chylo diu retento in Mesaræo. Sicut quanto sunt lenti, & crassi, & per longum somnum, & propè Iecur, & procul ab intestinis, & præcipuè cum adest obstructio in venis, cauæ, iecoris, tunc aliquando generatur sanguis diluti caloris, & substantiæ. Et causa fuit declarata superiùs ex quarto de vsu partium, quia propria causa generationis sanguinis est substantia iecoris, & parenchyma eius tam in colore, quam in substantia: & hæc generatio est leuis, rara, sed manifesta, & euidens: alia verò quæ ei apponitur ad vnguem, est valde frequens, & fit quotidie, & valida, & potens, & generatur sanguis optimus, crassus, & floridus, & fit in venis totius corporis, post cauam, sed præcipuè

puè prope iecur, & prope cor: & ideò maximè in ea parte cauæ venæ, quæ est iecur, & cor, & fit ex pituita, contenta in venis, rubra, crassa, bene elaborata sed hæc concoctio est obscura: quia fit ex sanguine in sanguinem, & ob id cùm fit parum euidens aliqui eam etiam negauerunt, reliquæ duæ sunt notissimæ. Sed tamen in his admittitur exiguus error, imò forsan non leuis, quia ex duabus facunt vnam, & est concoctio, quæ fit in caua parte iecoris, vbi chylus manifestè transmutatur in sanguinem dilutum, & album. Est tamen sanguis verè, sed aquosior, non solùm quia concoctus in parte iecoris minùs calida, & quæ venas habet latiores, & breuiori tempore, sed quod maximum est, quoniam habet admistam partem serosam secum: & hæc manifestè apparent in fluxibus hepaticis vt nemo possit dubitare de omnibus his. Alia verò fit in parte gibba, & media iecoris, quæ est calidior longè caua, tum quia caro eius est ibi crassior, tum quia est propior cordi, tum etiam quia continetur in membris spiritualibus: est enim pars eius supra septum transuersum, & in ventre medio membrorum spiritualium, ad hoc iuuat etiam motus, & pinguedo septi transuersi, & consensus cum corde per venam magnam, seu truncum magnum. Vnde vulneratus ibi statim moritur, & sine spe auxilij, non minus quam vulneratus in corde, quod etiam vidit Homerus. *cap. 11. & 12.* Similiter & ad hoc facit angustia venarum ipsius iecoris (vt sexto Anatomicarum Aggressionum, cum vix possit stylo perpendi, an sanguis penetret, vel non) & diuturnior mora, & ideò ibi fit vera generatio, & perfecta sanguinis, vt est alimentum animati, non vt est alimentum animalis perfecti. Nam videmus quod plantæ aluntur, & tamen carent corde, & omni alio membro, quod cordi proportione respondeat, attamen nulla planta caret eo quod respondet proportione ipsi iecori, & hoc est duplex: vnum est surculus super radicem, seu superior radicis, & ideò omnes plantæ cum eo defossæ propagantur, eo abscisso pereunt. Aliæ habent suum principium nutritionis, non solùm ibi, sed extensum per totam medullam, & illæ viuunt, & augentur defossæ per truncum sine radice etiam, quoniam habent medullam, sicut salix, & iassemin, & vitis, & multæ arbores, quæ nascuntur prope aquas, & in locis humidis, & dicunt etiam de oliua: Vnde illud Virgilij:

Truditur ex sicco radix oleagina ligno.

Ergo vt ad rem redeam, in corde humano in sinistro ventriculo fit mutatio sanguinis, ex venali in arterialem, & ibi generatur etiam spiritus vitalis, & huius tertiæ generationis sanguinis (omissa illa venarum seu secundæ) posita tertia, & quarta pro vna, non meminit vllus author, tanquam secundæ generationis, quia Aristoteles ponit eam solùm, & non meminit eius, quæ in iecore. Ergo non potuit ponere secundam, quia generatio est rei perfectæ. Est enim terminus eius substantia, quæ non suscipit magis, & minùs. Sed sanguis perfectus, aut saltem perfectione generatur in corde, aut fit saltem secundùm medicos. Ergo non potest generari in iecore, aliter vnius & eiusdem rei esset duplex substantia, & vna perfectior alia, & ita substantia susciperet maius & minus, quod est contra principia Philosophiæ, *In prædicamenti cap. de substantia*, Galenus verò videns hoc, & volens statuere generationem sanguinis in iecore, dicit non generari sanguinem in corde, sed spiritum, neque etiam perfici sanguinem ibi, vt sanguis est, sed præparari ad generationem spirituum, & ita concedit permutari secundùm substantiam, quia est tenuior, & secundum colorem, quia est magis flauus, & secundum qualitatem, quia est multo calidior, & est etiam admixtus plurimo aëri, & vapori: imò vaporosius, & ob hoc, tum etiam ob caliditatem, & assiduum motum violentiorem, quia cor magis mouetur in parte sinistra, quàm dextra: & mobilior est sanguis arterialis venali: & hoc modo secunda concoctio prætermittitur ab omnibus, quamvis litigent, quænam sit Aristoteles diceret accidentia, & operationes ostendere formam: cùm ergo cōcoctio fit mutatio substantiæ, & qualitatum, & videamus in corde sanguinem elaboratum differre manifestè à priore sanguine in substantia, in colore, in caliditate, ab eò, qui est in iecore. Dicet ergo factam esse concoctionem ibi, sed non est locus hic disputandi de hoc. Circa nutritionem autem tres regulas necessarium est animaduertere, quæ etiam seruiunt magna ex parte ad intellectum augmenti. Prima est quod in nutritione partes non extenduntur semper: aliter semper homo augeretur, quod est falsum: & tamen totum corpus nutritur, quia licet non dentur duo corpora simul: tamen corporea substantia exuta quantitate recipitur in corpore: & ita penetrat nutrimentum, sicut quædam qualitas, & dum assimilatur, desinit esse corporea: & fit verè corpus, sed non fit augmentum per illud corpus: quia maior est facta resolutio antea, vel æqualis, additioni: in tempore verò augmenti fit extensio, & tunc substantia corporea conuersa in corpus, id est, habens dimensiones, vt dicunt, facit augmentum: quia efficit maius. Oportet igitur ponere istam substantiam corpoream mediam inter corpus, & qualitatem: & de hoc etiam locuti sumus superiùs. Sed imperfectè, quia non erat locus. Secunda regula est, quoniam in nutritione (& de hac etiam alibi dictum est, sed hìc necessarium est repetere) fit mutatio secundùm materiam totam, emanente forma & fluxus, & refluxus totius materiæ: aliter non esset vera nutritio: & hoc est quod dixit Philosophus, nutritionem fieri fluente materia, & secundum materiam manente forma. Et tamen cùm hoc corpus perpetuò senescit, vt *primo de Tuenda sanitate: cap. 1. & 4. Et in libro de marcore*: quia licet materia fluat, & refluat, quod adiicitur est frigidius, & siccius: eò quod resoluitur ob duplicem causam. Primùm quia resoluitur sola pars aërea pura, & quæ adiicitur semper habet aliquid excrementi terrei: imo etiam aquei, & quia dixi, quod fluit, & refluit tota etiam pars terrea: dico quod illa non fluit, quia consumatur,

matur, sed quia expellitur per euaporationem: & ideo omnes homines emittunt illud excrementum terreum in cute: & ita generant terram in superficie, quæ abluitur in balneis: nostra autem ætate cum exoleuerit vsus balneorum, resoluitur ex attritu: & in aliquibus partibus, vtpote in pedibus remanet: & refrigerat pedes, & reddit etiam humidos: quod multum obest bonæ valetudini, & ideò bonum est sæpè in tuenda valetudine abluere pedes: manus autem, & vultum abluunt, quotidie homines ciuiles: caput etiam aliquando per interualla in reliquo corpore atteritur, sordes tum ex vestibus, tum ex mutatione interularum, & lineorum indusiorum. Secunda causa permutationis in deterius, & vt membra siccentur, & fiant, magis terrea est, quia actio nutriendi, & concoquendi semper aliquid relinquit, vt non possit perfectè assimilare. Nihil enim agit adeò perfectè, vt ad vnguem assimilet sibi: quia hoc repugnat. Cùm enim priùs sit dissimile, & omne agens oportet vt vincat passum, & superest, illud si posset perfectè assimilare fieret actio ab æquali. Sed est ratio euidentior, quia terminus contineretur in latitudine. Sunt præterea multa alia impedimenta, vt illud aëris circunstantis, excrementorum, quæ sunt cum alimento: & quia fieri vix potest, vt sit plenè elaboratum, in omnibus prioribus concoctionibus: & quod fuerit desumptum optima substantia, ista quatuor impedimenta sunt præcipua. Tertia regula est, quòd augmentum potest dici fieri secundùm materiam solùm, & potest dici fieri secundùm materiam, & formam, & tamen fiet eodem modo, & vtrunque verum erit. Nam si per formam intelligo figuram, solam fit secundùm formam tantum, quia figura non mutatur: si per formam intelligo figuram cum quantitate, fit secundùm materiam, & formam, quia fit secundùm formam, non vt continet figuram, sed vt continet quantitatem, quia quantitas mutatur, eò quòd augetur. Vt ergo perficiam senis doctrinam ab eo traditam, dicemus, quæ sequuntur in alia lectione.

LECT. XV.

Super

EODEM TEXT. XVII.

Relinquebatur dicendum de generatione, & an sit prior nutritione? Et prius dicitur tempore, & cognitione. De his duobus non est quæstio. Nam tempore est quasi fortuitum, cognitione autem, vt hic, quia materiæ coniuncta sunt, effectus causis. De natura prioribus, 1. *Phy. T. x.* 2. Quæstio est. Proprium eorum quinto Metaphysicæ *c.* 11. est posse absque alio esse. Nos autem duobus aliis modis medica tractantes, intelligimus prius, quod primùm à natura intenditur: vel quod & si ab alio separari non potest, fieri vnum sine alio esse, intelligi tamen potest vt pes vestigio prior est. Ergo inseruientes facultates priores principalibus, quoad opus concoctio nutritione inter se retentio concoctione. Et principales nutritio incremento. De sola nutritione ad generationem (cuius sunt tres partes) dubitatio erat. Prima initium quod ante nutritionem fit cùm tum trahat: aut dum augescit, & tum generatio prior est, quia absque nutritione fieri intelligi potest. Secunda cùm perfecta est, id est, facta substantia, idque momento contingit: præcedit autem nutritionem perfectam, quæ solum est substantiæ perfectæ natura, fine & cognitione: sed perfecta posterior est. Eadem dico de incremento, quod ad alia comparatum eundem retinet ordinem, quem nutritio, nisi quod cùm inter se comparantur, posterius est. Tertia est cùm generatione opus est absolutum, tum etiam fine, natura generatio præcedit? Tertio modo natura antecedit nutritio. Nam nisi nutriretur cutis, & vngues absolui non possent, cùm incremento conficiantur. Genitum enim tam perfectè, quam imperfectè augetur. Etenim in ouiparis licet videantur simul gigni, non id fit: sed ex vitello accessio nutritio incrementúmque contingit, quod indicat tum præter cætera concoctio partium eius. At de membris seminalibus forsan esset quæstio? Et mihi videtur solùm de parenchymate tanquam medio.

Circa facultates inseruientes notandum, quod natura non vtitur musculis in eis per se, sed solùm per accidens in paucis casibus ob tres causas. Primum quia non obediunt nisi facultati animali, & voluntati non naturali. Secundo quia sunt maiores, & ideò occuparent nimis amplum spatium, & non possent etiam operari iam subtiliter, vt inseruirent motibus naturalibus, qui fiunt per minima vt attractio, & expulsio. Tertio quoniam membra, quæ habent functiones naturales sunt similia, & musculi constant ex partibus dissimilibus: & cùm sint membra organica, & ita membra similia indigerent membris organicis, cùm sit contrarium potiùs verum, & peruerteretur ordo naturæ: & sequerentur mille absurda. Et etiam vt declaraui in contradictionibus fibræ diuersæ non sunt causa diuersorum motuum, sed motus diuersi potiùs sunt causa diuersarum fibrarum. Attractio igitur vt primum de ea loquar, cuius etiam opus aliarum opere prius est. Triplex est alia cibi, & potus confertim, & in magna mole aliter oporteret, vt hirundines suggere alimentum: alia est alimenti vt distribuitur, quæ fit per minima: non enim, nisi sic comminutum potest concoqui: tertia est aëris ad temperandum cor, & cerebrum, & spiritum animalem & vitalem. Sic etiam necessarij fuêre tres modi attrahendi, nec plures, nec pauciores, & singuli singulis. Dico ergo quòd attractio cibi, & potius per gulam non potuit fieri, nisi per fibras non per calorem, neque per vacuum seu consequentiam: quia per calorem non potest trahi, nisi quòd tenuissimè

tenuissimè dissolutum est: at non poterat sic dissolui, vt dixi, nisi hirundinum more non edere, sed suggere cibum voluissemus: igitur non potuit trahi à calore. Sed nec per consequentiam, quia in huiusmodi necessaria fuisset via præ angusta, quæ in gula multa incommoda, & pericula attulisset. Secundò quoniam ventriculus fuisset mirum in modum ab aëre refrigeratus, adeò vt concoquere non potuisset. Sicut videmus in tympaniticis, ideò oportuit vt attractiones fierent à fibris, coadiuuantibus etiam musculis, maximè in difficili deglutitione. Sed attractio nutrimenti ad iecur, non potuit fieri per consequentiam: eadem de causa refrigeratum enim fuisset iecur, & euersa vis concoctrix. Et etiam non potuisset diuidi alimentum ad minima: attractio enim quæ dicitur vacui,& ad magnas moles, ac graues, & ad diuisum humidum inutilis est,& ideò non opportuna iecori,sed nec à fibris, quoniam ille non possunt sensim (vt dixi) trahere,sed corpulentum tantum, & ideò fuisset hæc attractio incommoda coctioni: quapropter iecur fibrosum factum non est. Quòd & si dicant venas Mesaræi per quas trahit esse fibris intertextas, quamuis de hoc parum constet, dubium tamen non est etiam ossa trahere, de quibus certum est non habere fibras. Relinquitur igitur vt fieret à calore, & quasi à proprietate. Simili ratione neque aër à fibris trahi poterat:quid enim aëri cum fibris? Diffugisset enim inter fibras: & ideò aspera arteria est factæ tota leuis ob hoc,ne aër perspiraret,neque à calore:non enim potuisset fieri attractio confertim, & ita animal suffocatum fuisset, & indiguisset calore immenso:igitur oportuit vt fieret à consequentia. Sed in hac necessarij fuere musculi, attollentes celeriter pectus, sicut folles: & ita hæc attractio fit à vacuo per se, à musculorum motu per accidens. Cùm ergo hæc attractio rursus sit analoga, difficilè fuit reddere rationem, quomodo à calore fiat, nisi de ea, quæ est alimenti, sicut iecoris chyli renum,sanguinis in iecore dispersi:nec quomodo etiam fiat satis docuit:alia,quæ est aëris;procul dubio si à voluntate fit etiam cum sensu. Tertia verò à naturali facultate, quæ caloris medio mouet fibras, & gulam secundùm appetitum, partim naturalem aliquo etiam modo voluntarium. Si enim appetit vi animali, ergo etiam quod appetit naturali facultate trahere potest: aliter ille appetitus non solùm esset inutilis, sed etiam damnosus. Concurrit ergo in vna specie calor per se, scilicet in naturali:in hac vt causa generalis:& instrumentum functionis,conseruans tantùm illam,non vt agens: scilicet in attractione cibi, in attractione autem aëris non concurrit, nisi vt adiuuat musculos: sed pectus dilatatum à musculis dilatat pulmones: pulmones ob id attrahunt aërem: sed ad cerebrum trahitur aër per nares eodem motu pulmonis.Inde portio quæ ascendit per nares, trahitur motu consequenti à cerebro, indicio est quod occlusa via inter nares & os,nares nihil trahunt, & quod tam in inspiratione, quàm in expiratione actionarium est conformis ad vnguem, & in eodem tempore cum actione pulmonis, atque oris. Calor igitur, vt calor naturalis, non vt magnus, aut paruus, sed vt potens, ac benè temperatus est causa attractionis. Calor autem qui trahit, vt alimentum, & ex propria vi quantò magis augetur, & valentius trahit sicut in diabete. Et de modo hoc dictum est in opere de dentibus.

Sequitur retentio, quæ est pars attractionis, & finis eius. Cùm enim appetat membrum aliquid: habitum cupit etiam retinere. Fit ergo eisdem modis: sed litigant aliqui,dicentes in attractione tendi fibras longas, in retentione obliquas. Aliqui tamen volunt ex transuersis expellentibus, & longis trahentibus, simul extensis fieri retentionem, & in attractione humidum, iuuat ob id,quod res faciliùs labitur,& quod membrum magis distenditur:sed nocet, quoniam membrum est debilius in trahendo: loquor nunc de attractione, quæ fit per fibras, sicut in gula,ventriculo, intestinis (quamuis sint, qui negent intestina habere vim attractricem) vesica, & huiusmodi. Siccitas autem contrariis rationibus iuuat, & nocet cum tamen fuerit valida plurimum nocet. In attractione autem partis aquosæ calor (vt dixi) & siccitas plurimum possunt: alimenti quoque,sed per accidens nocet, quia trahit confertim & obstruit,& non potest concoqui.In attractatione autem per cõsequentiam illa fit à musculis,ideò requiritur temperamentum partium, & calor multus influens. Humida si sint membra, non habent motus validos, sicca habent, sed celeriter corrumpantur, & debilitantur. Retentrix ergo virtus à siccitate moderata iuuatur in fibrarum operatione: immoderata autem qualitas, deiicit omnem actionem propriam cuique membro Secunda Aphorismorum, & est generalis in qualibet etiam specie harum facultatum. Retentio autem spiritus indiget robore musculorum: Alimenti autem à calore minore melior est ob id, quòd non expellitur. Et ideò videmus in frigiditate ventriculi retineri cibum, tum etiam, quia membrum constringitur. Vnde in retentione quauis, partes constringuntur. Hæc prima est post concoctricem, quæ debilitatur, quoniam eius functio diuturna est,& continua,& ob id in ægris,& senibus prima est (vt dixi) cuius functio debilitetur post concoctricem, non tamen idem dicendum est de facultate, & ideò etiam facilè reducitur verum, non ad perfectam integritatem eadem de causa, quia opus suum laboriosum est ob diuturnitatem, facilè ergo est initium reparandi, restitutio autem ad pristinum statum difficilis. Quò ad facultatem autem, prima quæ dissoluitur est,quæ ab animali pendet, quamuis in operatione sit magis manifestum,in attractione quidem maioribus viribus egeat: in genere tamen sunt pares: quia non pereunt, nisi compagine membri dissoluta, & eo in casu necesse est omnes perire.

Concoctrix autem (nam hæc ordine naturæ sequitur) licèt sola ex inseruientibus

facultatibus

facultatibus fit absque motu (nam retentrix est etiam cum motu, sed occulto, vt docent Philosophi) fit à calore naturali, qui quanto maior est ex se, eò meliùs concoquit. Sed cùm est immoderatus, ideò vt consumat substantiam, aut siccet alimentum, ibi ex defectu substantiæ, hic ex defectu humidi malè concoquit. Sed concoctio non est trium generum, vt reliquæ facultates inseruientes, sed vnius tantùm. Et calor idem si sit cum humido temperato perfectius concoquit: sed minus, si eum copioso data ratione plus: sed non adeò benè. Ostendo autem vtrumque, nam cùm sit idem agens vt supponitur, & humidum retundat illius vim, ergo minus perfectè concoquet, quia tamen plus mollit, plus concoquet. Et ita breuiter vos docui, quæcunque possunt dici, de concoctione in pueris, qui plus iuuenibus concoquunt, sed imperfectiùs Contra iuuenes pessimè, senes quia calor est minor, & humidum non copiosum, vt in pueris, nec temperatum, vt in iuuenibus: meliùs tamen concoquunt sicca familiaritate substantiæ. Concoctio autem est opus naturale, æquale in omnibus rebus, quæ per calorem deducant rem ad suæ substantiæ similitudinem: calor enim quiuis, & igneus, & putridus, & naturalis, cupiunt assimilare id, quod patitur ei, à quo prodeunt: quia si se seruant in illo cum cupiant se seruare, omnia, assimilare conantur ei à quo prodeunt. Sed quod de solari calore, nunquid cupiet efficere alium Solem, aut similem substantiam solari? Respondeo quod ille calor non est solaris vt eiusmodi est, sed aëreus, & ideo cupit reducere materiam subiectam in aëris naturam, non est ergo concoctio res quædam propria, quoad finem, sed actio propria cum fine communi, tùm à causa, quia est vt agens efficiat simile, & illud simile aliud simile. In calore autem proprie (vt dixi) & ideò etiam generatio est simili duplici causa tum generali, quoniam omnis actio est ad simile, tum quia generatio indiget calore, & calor intendit generare sibi simile, vt diutiùs possit permanere. Prima autem est, quæ debilitatur inter alias functiones in ægris, & in senibus, quoniam si prima post ipsam, debilitatur retentrix inter cæteras: & coctionis opus indiget retentricis opere: igitur coctionis opus primum debilitatur inter reliqua, & illud solet antecedere flatus. Vnde flatus multus in senibus est signum imbecillitatis concoctricis, totius tamen functionis abolitio seu facultatis etiã est vltimum omnium aliarum, quia non viueret, nisi nutriretur: nam anima quæ nutrit semper est in actu, dicebat Auerroës primo de Anima. Similiter restituitur facilè etiam ab initio, quoniam actio eius est familiaris naturæ, & minus laboriosa, vt etiam retentricis, quia consistunt vna in quiete prorsus alia in motu occulto, sed restitutio integra est defficillima, & longa, tum quia opus suum est laboriosum, tum quia præsupponit restitutionem duarum aliarum facultatum per se attractricis, & retentricis: expultricis autem non per se: Est autem retentricis facultatis duplex munus retinere & complecti: hoc autem multum refert ad coctionem, vt tertio de Facultatibus naturalibus, *cap.* 4. & alibi sæpe. Vnde vitiata retentrice magis ob secundam expultrix insurgit, & eijcitur cibus ante tempus, quia corrumpitur, & fit odiosus: qui ob impedimentum primæ functionis.

LECT. XVI.

Super EODEM TEXT. XVII.

INde sequitur expultrix, quæ est difficilioris cognitionis, & plures etiam habet causas, & cognoscendi, & rei quidem, quia omnes eas habet, quas attractrix, & retentrix, & præter eas. Flatum hic enim impetu suo cogit exire, contenta etiam inuita natura, sed hæc species expultricis non propriè naturalis est: cognitionis autem, quia ad expellendi actum necesse est, non solùm præcedere cognitionem noxij præsentis, vt in attrahendo, sed exigitur aliquid plus, quoniam ex iucundo, vbi transierit in molestum, vel etiam inutile statim protruditur. Cum enim ventriculus sibi connexerit, & quod satis est attraxerit pro alimento, non videtur bonum ei amplius retinere, quòd superest, ideò vt odiosum expellit, nisi forsam in grauitatem quis retulerit. Aliàs disputauimus abundè an particula vlla ex Galeni sententia in alia protrudat, quòd continet, visumque est, quod solum, quæ indigent trahant, non quòd particula ipsa transmitat, nisi cum protrudendum prorsus extra corpus, velut intestina fæces, vesica vrinam, cerebrum mucum, pulmo, screatum totum corpus sudorem hæmorrhoidarum, venæ, & vteri, & nasi sanguinem. Vnde enim hæc exibunt, nisi protrudantur? At verò intùs sufficere solum attractionem mihi videbatur, tandem tamen ex quodam fragmento, hoc genus expultricis etiam apud Galenum inueneram, sed satis obscurè. Nunc verò clariùs id interpretabor. Etenim Galenus expultricem admittit, & fatetur, quod membrum expellat, quæ superflua sunt: non tamen ita inquit vt transmittat ad aliud membrum vtilitatis illius gratia: sed quacunque potest illo ad quod truditur rapiente. Atque sic is motus ex duobus componetur, iuuabitque alter alterum communi scilicet, quo membrum expellit, quacumque eat quod truditur, & proprio, quod trahit à particula. Et fuit sententia Hippocratis *paulò post medium* primo de diæta. Ex qua apparet clarum discrimen in hoc expultricis, atque attractricis: nam facultas, quæ attrahit, tanquam vtile sibi trahit, quæ verò expellit, non ad certum membrum, vt illi proficiat protrudit: sed solùm vt se exoneret, ex quo manifestum est, quod iam antea diximus, scilicet in retentione esse laborem quendam, atque motum obscurum tamen Vnde cum primum cessat vtilitas ab eo, cupit se exonerare verba illius ex tertio de Facultatibus naturalibus subiicere

iicere oportunum duxi. [Singulæ enim particulæ vbi conuenientem ſuccum attraxerunt, deinde ex retento fructum cœperunt: totum quòd ſuperfluum eſt:quàm poſſunt celerrimè, cōmodiſſiméque pro ſuperuacui ipſius huc illucve momento abiicere properant. Eóque ventriculus, quod excrementorum in eo fluitat, per vomitionem expurgat: quod ſubſidit alui deiectione. Atque id eſt, quod animal eſſe nauſeabundum ventriculus, ſcilicet vt per vomitionem vacuetur impetum capeſcere. Ergo tantam violentiam, vehementiámque excretiua vis obtinet, vt vbi in morbo, quem εἴλεον Græci vocant, tranſitus omninò præcluſus eſt, vomatur ſtercus. Et rurſus ibidem. Cùm itaque particula quæque ſimiliter ventri appetat vtique & nutritur, & nutrimentum amplectitur ad eundem, quo venter modum, id vndique conſtringit. Conſequitur autem neceſſario hoc opus cibis quidem ceu prius eſt dictum, vt concoquantur ventre, ſcilicet non iccirco circa illos ſe contrahente, quò reliquis partibus eos reddat accommodos (Sic enim non tam naturale eſſet organum, quàm animal, quod ratione, mentéque præditum, quod melius eſt eligeret) Verum ipſe iccirco circa cibos ſe conſtringit: quod totum eius corpus, & attrahendæ propriæ ſibi qualitatis, & eadem fruendi, ſicut ante monſtratum eſt, vim obtineat. Accidit verò interim, vt cibos alteret: iam verò vbi impletus, ſatiatúſque eorum humore eſt pro onere eos de cætero habet: Ergo quòd redundans eſt, ſtatim abiicit, ac deorſum trudit: ipſe ſcilicet ad aliud opus, nempe vt agglutinet conuerſus. Hoc in tempore nutrimentum cum per tota inteſtina permeet per vaſa, quæ ad ea pertinent rapitur: plurimum quidem in venas, exigua quædam portio in arterias: ceu infra mox docebit? Iam hoc tempore etiam inteſtinorum tunicis apponitur? At mihi omnem (videtur) iam naturæ circa nutrimentum operam in tres temporum vices cogitatione partire. In prima quidem ſimul, & manere id in ventriculo, & concoqui intellige: tunc ventri ipſi ad ſaturitatem apponi: aliquid verò eius etiam ad Iecur aſcendere. In ſecunda tranſire id ad inteſtina, iiſque ipſis vt iccirco ad ſaturitatem apponentem portiunculam eius exiguam in omnem corporis partem ferri. Porrò hoc tempore, quod in primo eſt appoſitum in ventriculo affigi intellige. In tertia verò temporis portione ventriculum quidem iam nutriri iis, quæ affixerat planè ſibi aſſimilatis: affigi verò tam iecinori, quam inteſtinis, quæ iis fuerant appoſita: præterea in omnes corporis partes digeſtionem, appoſitionémque fieri.] Conſtat ergo de hoc ipſo vt vno exemplo loquar (nam quæ via veri docendi eiuſmodi eſt, vt vno perfectè explicato omnia ad eius normam intelligantur. Namque ſi ſingula quis enarrare voluerit, nil ampliùs efficiet, & librum tamen in immenſum augebit: ſin verò diuerſa, ſed imperfectè ſingula cupiens omnibus ſatisfacere, difficillima reddetur doctrina, & nihilo ſeciùs tota erit imperfecta) quod expulſio cibi è ventriculo, & attractio eius à iecore duobus motibus conſtant: vno quidem, qui fit per fibras confertim, à ventriculo, neque enim expulſionem conueniebat ſenſim fieri, vt neque attractionem confertim. Nam in hoc, & coctio impediebatur, & obſtructionum periculum erat in illo: membrum fuiſſet impeditum diutiùs, & mala etiam qualitate affectum. Cùm verò duo hi motus nullo modo inter ſe conuenire poſſent, vt confertim aliquid ab vno membro expellant, & ſimul ſenſim trahatur ab alio, neceſſe fuit quietem intercedere, quæ fit chylo tranſlato ad inteſtina maximè Ileon, atque ita diuiſus chylus per ſinuoſam reuolutionem, atque in eo quieſcens, tum in aliis inteſtinis trahitur ab ipſo iecore, ita compenſata ratione motus illi ſibi inuicem famulantur. Vnde perſpicuum eſt, quod ab initio intendebamus duo tantum eſſe genera expulſionis, cum attractionis ſint tria, neque enim eſt vlla expulſio, quæ à calore ſenſim fiat, ſed omnes vel à fibris confertim, vel ſubſidente membro vel à lacertis ſeu muſculis: Vnde hæc tertia loco alterius quæ deficit ſubſtituitur: hinc etiam patet defluxiones quæ ſenſim fiunt, velut ſanguinis hæmorrhoidalis, menſiū, pituitæ per aluum, per nares, non eſſe naturales ſimpliciter, ſed confertim factas, verum impeditas aliqua cauſa, veluti anguſtia venarum, lentore materiæ paucitate atque huiuſmodi, ſecus fiunt omnes ex propria grauitate, aut flatu, aut proprio impetu materiæ, nam neque hic deeſt in corporibus animalium, vt materia per ſe, vel calore, vel grauitate motum citat: ſicut videmus in vaporib. qui ex aqua aſcendunt ex pluuia: quæ rurſus ſpontè deſcendit nemine protrudente, fiunt & aliæ ob contentricis facultatis imbecillitatem: idque proprium eſt earum expulſionum, quæ ſenſim deſtillant (hoc enim frequentius eſt) tum materiæ pondus, ac fluxa natura: vel leuitas cum impetu iuncta, quam quod naturæ conetur confertim expellere, & impedita hunc motum defluxionis paulatim efficiat. Sed emergit dubitatio, quomodo materia protrudatur à corde ad cerebrum, à pulmone ad fauces, aut contra in angina? quia cum membrum non mittat ad locum certum: neque cerebrum, aut fauces trahunt, quia non trahunt, niſi vtile: igitur non poterit tranſmitti? reſpondemus quòd quatuor modis: primum ex dolore. Natura enim trudit ſanguinem, dum properat cauſam doloris expellere in membrum aliud *3. Meth. cap. 4.* Secundum, quia materia, aut vapor leuis eſt, & aſcendit: aut craſſus, & grauior, & deſcendit. Tertium quia membrum ad quod tranſmittitur eſt calidum, & ea cauſa trahit vtile, & inutile, cum vicerit propriam membri naturam. Quartum quia alia membra validiora dum expellunt in illo conflictu truditur in imbecillius. Ex tribus vltimis cauſis fit vna (dixi) hiſtoria virtutis expultricis: non vt reliquarum facultatum ſimplex, & perſpicua, ſed varia, & difficilis, & obuoluta: atque etiam vt ita dicam obſcura. Eiiciuntur ergo à muſculis primum fæces, quoniam confertim expelli opere pretium

tium erat, ne nostra vita perpetuo in expellendis fæcibus esset occupata: tum etiam ob inuolutionem intestinorum, & ipsorum excrementorum duritiem, idque opus ponatur pro primo expultricis genere. Sed tamen ne ignores persæpè hoc munus etiam esse solius facultatis naturalis, vt in fluxibus ventris cum etiam nobis nolentibus per fibras solas intestina fæces eiciant. Adeò vt sint tres modi expulsionis: fæcum per solos musculos cum natura torpente ad munus, timentes nobis consilio conamur eas expellere per sola intestina, cùm velut in fluxibus fæces nobis inuitis emittimus, & per vtrumque cum natura mouet, sed ob anum constrictam non possumus: tunc compressis musculis ventris adiuuamus opus. Secundum verò est, quòd fit à fibris vt dictum est comprimentibus, vt dum cibus e piloro protruditur ad intestina. Estque alius modus, dum vomitu, quæ in ventriculo contenta sunt, eiiciuntur: neque enim per musculos is motus fit, qui nulli sunt huic operi delegati, neque per solas fibras, tantùm enim impetus concitare non possunt. Sed est genus motus voluntarij: cuius inditio est, quod imaginantibus nobis persæpè excitatur etiã nulla noxa in ventriculo recepta: sed & non sine sensu nostro vomitus fit, quod verò huiusmodi est ad facultatem animalem pertinet. Namque excretio, quæ per pilorum fit omninò sensum nostrum latet. Fit ergo eiusmodi motus à parte carnea, quæ in exteriore regione ventriculi est: eaque vicem gerit musculi: ac in functione: vt medium quiddam etiam sit functionis naturalis atque animalis, eius tamen initium animale est. Causa verò naturalis potest esse actio mista ex vtroque: quod enim incitetur, quod inuertatur fundus hoc animale est: & ad eam facultatem pertinet: quod abhorreat contentum siue cibum, siue humorem, quódque inuersus constringatur, & expellat hoc totum naturalis facultatis est, ac functionis. Tertium exemplum est in expulsione spiritus, quæ fit subsidentibus pectoris partibus, atque ob id etiam pulmone constricto. Pectus autem subsidet, vel sponte grauitate sua, vt secundo de motu musculorum habetur: vel si opus sit celeritate coadiuuantibus musculis intercostalibus, vt in vocibus magnis, atque clamoribus.

Ex hoc liquet expultricem facultatem nihil cum calore habere, nisi forsan, vel sumamus calorem pro virtute. Virtus enim quò validior est, proculdubio vehementius expellere potest: aut quoniam calor ipse mordeat, & excitet facultatem vt debilem, & acri humore: aut quoniam flatum citat, ex quo (vt dixi) imago quædam functionis ipsius expultricis adueniat. Flatus enim omnia hæc pulchrè referre potest, hosque motus efficere: velut Hippocrates testatur *in libro de Flatibus* longo sermone. Liquet igitur cur Galenus hanc rem de calore, quomodo adiuuet expultricem facultatem inuoluerit. Nam est, vt in prouerbio, qui quærit nodum in scirpo, & Mariam Rauennæ, cùm nulla esset eiusmodi: ita nulla meta caloris, vel augere, vel minuere opus facultatis expultricis potest, nec ipsam reddere robustiorem: nisi (vt dixi) centies, quatenus frigiditas, aut immoderata quælibet qualitas dissoluit instrumentum, atque illius omnes ex æquo fermè functiones. De sicco autem, & humido alia ratio est: instrumentum enim moderatè siccum, & temperatum procul dubio validius est, non solùm in huiusmodi functione: sed & in attractione, & retentione: plus tamen iuuat siccitas opus contentricis facultatis, quam expultricis: inde expultricis, quàm attractricis (loquor de ea, quæ per villos fit: nam de calore iam diximus, nullam esse ei partem in expultrice facultate, aut functione) Quocirca meritò iam dubitare expedit, quónam pacto in mortuis fiat expulsio excrementorum, & per vomitum, & per secessum, tum etiam crepitus ventris? Idque contingit à frigore: constrictis enim membris, atque fibris maximè adiuuante flatu, tales expulsiones contingunt magna cum admiratione. Oportet autem ad hoc tria concurrere flatum, materiam multam, liquidam, & refrigerationem celerem: quæ contingere solet vbi calor in materia aquea, aut serosa constitutus sit. Celeriter enim refrigerant membra, & antequam sponte exoluantur: quæ verò secùs accidunt, & sensim proueniunt effluxiones sunt ob multitudinem liquidæ materiæ, debilitata concoctrice: sicut accidit, vel cibato ægro nimis copiosè, vt fieri solet, aut rupto aliquo abscessu, aut ex translatione cadaueris propter motum & situm. Idcirco ex omnibus his colligere licet differentiam functionis à facultate: functio enim primùm semper facultatis munus est, sed imago functionis non ita: velut quæ ex flatu, aut imbecillitate contentricis facultatis destillatio prouenit, aut vomitus imaginem præbent expulsionis, & functionis expultricis facultatis, non tamen sunt opera eius, neque functio dici potest. Rursus functio multis modis præpediri potest, corrumpi, tolli illæsa facultate. Et modi quidem, quibus functio læditur, diuersimodè iam nimis noti sunt: facultas autem non potest lædi ob animam etiam si anima mortalis esset, nisi ea prorsus dissoluta, & iam mortuo homine, quanto minùs cùm sit immortalis. Sed neque ob functionem dici læsa potest, relinquitur ergo vt læsa tantùm, aut sublata dicatur, quando proprium instrumentum fuerit in ea parte similari, ita dissolutum, vt omninò extra naturam suam fuerit: nec substantiam debitam retineat, vt primo ac secundo Methodi de chrystalloide. Nec ergo calor, aut frigus obsunt facultati, sed bifariam nocent, aut functioni solum, cùm sint instrumentum eius: aut etiam corrumpunt facultatem non per se, sed corrupta substantia proprij membri. Diximus enim facultatem esse vim animæ, communicatam membro, tanquam subiecto, & spiritui tanquam medio per vitam. Et facultates quidem magis iunctæ sunt in origine: quia cùm ad animam referuntur, omnes vna sunt: propriè tamen magis diuersæ functionibus: quia diuersæ prorsus natura sunt inter se, & simplices. Functionum autem

autem varietas magis, quàm facultatem perspicua est sensibus: opere autem ipso,& naturæ munere minus. Nam idem chylus simul expellitur à ventriculo, retinetur ab intestinis, trahitur à iecore.

LECT. XVII.

Super

EODEM TEXT. XVII.

SVperest, vt dicamus, de facultatibus animalibus, quæ diuiduntur in motrices motu voluntario, & in sensitrices, & ea, quæ sentit est duplex, quæ sentit præsente obiecto. At illa diuiditur in quinque sensus: alia verò sentit absente obiecto, atque illæ tum sedes earum multipliciter variantur numero. Quidam enim tres, quidam quatuor, aut quinque. Et quia hoc esset magnum Chaos, ideò oportet singula capita distinguere, nam principalia fuere tria. Dico ergo quòd in nobis tria sunt genera motuum naturalium. Et sunt post violenti à grauitate, & à flatu, & quidam motus etiam est à grauitate naturalis, vt descensus pectoris: qui licet sit à grauitate est tamen naturalis ratione finis, qui est vtilis homini. Motuum igitur localium naturalium vnus est à facultate naturali, de quo dictum est: Alius à vitali de quo mox dicemus. Tertius est ab animali, & iste est multiplex, atque adeò diuersus, vt plures dubitauerint de illis. Primus ergo est notissimus, qui fit à musculis, vel quia id, quod mouetur sit musculus: hoc enim est generale in huiusmodi motibus, quòd musculus per se moueatur, ratione qua motum effic it:membrum autem per consequentiam: sed ratione finis mouetur membrum per se: quia hoc intendit natura principaliter: musculus autem illi famulatur: Declaraui etiam aliàs modum, quo membrum mouetur à musculo, ignorantibus nobis talem musculum: quia anima, quæ est in membro, saltem per facultatem mouet membrum, motu imperante,& initium præbente, vnde musculi illi delegati, statim postmodum tanquam admoniti illum perficiunt, & motum descensus (vt dixi) adiuuat grauitas membri. Et secundus motus est in quibusdam partibus secundum voluntatem, & non fit per musculum secundùm illos, quia musculus semper mouet trahendo versus principium suum, sed lingua mouetur dum exeritur, ita vt vel à nullo musculo moueatur, aut saltem non se trahente versus principium sui ortus: contraheret enim illam. Et hanc difficultatem attigit Galenus *in libro de motibus manifestis & obscuris: c. 5.* quocirca etiam vt refert in Primo de motu musculorum, nonnulli opinati sunt linguam totam esse vnum musculum,& ideò tota semet possit mouere: *c. 4.* quòd ni à Galeno negaretur, forsan quæsito aliqua ex parte satisfacere possemus. Hoc quidem etiam paulò antè attigerat: sed suo more ad difficultatem conniuens illam subterfugit *c. 3.* Id idem agit vbi ex proposito rem tractat: attamen cum præterire non posset causæ inquisitionem omittit. Sed neque Vesalius *2. de Fa. corp. Hum. c. 19. & 23.* quicquam affert, cùm non potuerit etiam latere hæc quæstio iam à Galeno mota. Verum videtur eadem esse difficultas de motu brachij, cùm extenditur, vel in rectum, vel in sublime: Nam infra extenduntur brachia pondere suo: cum motui assueti musculi etiam supra attollunt: medio quidem eius, qui secundus in ordine oritur à iugulo, & ad scapulam protenditur, in altúmque brachium erigit. Et vt mihi videtur est etiam vis quædam in musculis qua se extendant, non solum cõtrahant ad suum principium, atque ita brachium:& lingua, quasi distentis musculis tenduntur *1. de motu musculorum. c. 6.* Quamuis enim conetur tueri extensionẽ fieri per musculos externos, tamen aliud est directio membri, aliud extensio, vt luce clarius est: nam per musculorum opus semper membrum decurtatur, dum laxatur fit longius. In extensione non solùm tenditur, sed fit longius, & de hoc est quæstio. Ideò dico quòd hæc quæstio pendet ex prima: nam mẽbrum dum cupit extendi, inchoat motum, quem musculi postea cõplent: sed quia hic motus est contra eorum naturalem inclinationem, scilicet vt se cõtrahant ad suum principium, ideò motus extensionis est imbecillissimus omnium motuum in homine,& maximè fatigat eum adeò, vt sit experimentum præcipuum robustissimorum virorum. Dico ergo breuiter quod motus linguæ dum exeritur,& mandibulæ inferioris, dum ante protenditur, & brachiorum fiunt ab extensione musculorum, & quod quilibet musculus habet duas functiones: vnam qua retrahit se ad suum principium, & est validior: aliam imbecilliorem, qua extenditur:& hoc est, quia est instrumentum voluntarij motus ergo habet facultatem ad opposita. In hoc enim differt voluntas animalis ab appetitu naturali, quoniam illa est, ad vtrunque oppositorum naturalis ad vnum tantum: ergo Galenus cogitur fateri vnum ex his tribus, vel quod musculi non mouentur à voluntate, sed à natura: vel quod voluntas non potest super opposita: vel quod membra non mouentur à musculis, sed ipsa mouent musculos. Quæ omnia cum sint absurda, & quòd videmus sit contra ipsum de motibus istis: liquet musculos omnes bifariam à voluntate moueri, sed natura ob membrorum grauitatem, & vt motus essent validiores addidit musculos ex aduersa parte: ideò linguæ eductio ex ore imbecillis est, sed nulli vsui necessarium erat, vt motus ille esset validus, aut quod impetu extenderetur, aut tensa eo modo maneret. Et certè cui cordato viro in mentem venire posset, vt natura parti alicui motum vnum dedisset, à quo non posset nisi per aliam liberari? Tertius motus est respirationis, qui cùm fiat nobis dormientibus,& profundè, difficile est tueri, quonam pacto à voluntate proficiscatur. Nam & sæpe citra voluntatem desistit, sæpè mouetur, sæpiùs variatur nobis non aduertentibus, & in his, qui delirant. Quamobrem melius est concedere vim naturalem

naturalem musculis, qua moueant in his, necessaria sunt. Atque hanc subiectam tamen voluntati vt augere, minuere, cohibere, variareque possit pro arbitrio: secùs suo munere fungatur: vt sit persimilis virtuti cordis, partim cæterorum musculorum, atque ita mista: Neque enim exemplum quod adduxit de seipso cum dormiens ambulauit simile est: quoniam & si dormiret, tamen imaginabatur, atque ideò fungebatur vice ac muneribus vigilantium. Quin etiam dormiens quandoque mouet crura, brachiáque, vel quia somniat, & tunc voluntarius est motus, ille vel citra insomnium ex offensa, quoniam instrumenta illa parent virtuti sensitrici. Quartus motus est titillationis, qui est voluntarius eo modo, quo etiam contractio membrorum ob punctionem. Est enim & in titillatione molestia, & non leuis licet voluptati iuncta adeò, vt aliqui præfocentur. Quintus est singultus, tussis, oscitationes, qui sunt naturales, quoniam voluntati minimè obediunt, nisi medio alterius, velut & vomitus. Vomitus aliquando mouetur ex phantasia, quam quidem vocant imaginationem: ergo vomitus & tentio virgæ sunt sub eodem genere reponendi. Nam sunt naturales, quia nobis non cogitantibus aduenuint, dicuntur tamen voluntarij, quoniam cor, quod est principium omnium operationum mouetur ab illis imaginibus sicut etiam in timore, de quo dicemus. Tussis tamen & singultus sunt prorsus naturales. Sextus est excretionis fæcum, de quo supra dictum est.

Sensus autem exteriores habent vim ab anima, & subiectum proprium, & cognoscunt sensilia propria per se, & communia, & priuationes. Sensilia communia sunt magnitudo, numerus, figura, motus, & quies: hæc dignoscuntur secundo & minùs distinctè quàm propria sensilia, quoniam ptopter illa. Ita vt nisi oculus agnoscat colorem, non potest cognoscere motum, neque magnitudinem: magnitudinem igitur cognoscit, quia huius coloris & minus quàm colorem, & neque adeò distinctè, neque certo, sed sæpiùs fallitur vt bifariam præcellat cognitio proprij obiecti eam, quæ est communis, scilicet quòd per se, & primo vnde etiam magis priuationem sensus non agnoscit, vtpote tenebras oculus, silentium auditus: sed interior sensus destitutus illa voluptate, quam per exteriorem sensum percipere assuetus erat. Ita censet Priscianus in primo de Anima.

De interioribus autem sensibus magna lis est: primum de numero, quidam enim posuerunt tantum tres memoriam, phantasiam & rationem. Quidam addunt sensum communem, alij etiam intellectum: nos verò & habitum quendam scimus inesse toti corpori, non solum memoriam: qui in vsu positus est: adeò vero à memoria alienus est, vt si coneris recordari eorum, quæ didicisti in cheli pulsanda, etiam amittas habitum, quẽ habebas. Secunda quæstio est de loco harum facultatum, an sint in cerebro, vel in ipsa anima? Et si in cerebro, an toto, an parte aliqua: & si in parte aliqua, an habeant sedes distinctas? Deinde si in toto, singulæ vel eadem parte, an omnes in eadem? Tertia est, quomodo natura differant? & an intellectus sit idem cum facultatibus aliis, vt videtur velle F. Et ad hoc adducit hanc rationem: vniuersale si sit, est imago. Communis multis eiusdem naturæ, sed hoc apprehenditur à phantasia: distinguitur, aut iungitur à ratione: reponitur à memoria. Et similiter incorporea non cognoscuntur à nobis, nisi per imagines à sensu perceptas: ergo nullus intellectus præter has tres facultates est necessarius. Et cùm quispiam habuerit has tres virtutes perfectas, dicetur esse præstanti intellectu. Cùm enim in omni genere cognitionis seu per sensum exteriorem, seu interiorem sit delectatio, per se in operatione, & tristitia, vel ratione instrumenti, vel ratione annexi cum obiecto: vt si sit immoderatum, aut connexum rei odiosæ, aut ratione priuationis; in qualibet etiam facultate, seu quæ cognoscat verè, vt sensili, seu naturaliter tantùm adest voluptas, & dolor, & in obiecto triste atque iucundum: atque ita desiderium & odium, ideò in phantasia est vis ad vtrumque horum: & hæc est voluntas. Et hæc Fracantianus ex opinione antiquorum falsa, & ridiculosa indigna puero toties iugulata ab Aristotele, & quod maius est à sensu ipso. Homo enim intelligit verè, & procedit intelligendo vsque ad Deum benedictum, & voluntas, quæ non potest seligere aliud à sensu est voluntas suis & non hominis, sed ignoscendum est antiquis eo sæculo non plus scientibus. Est postmodum tertia facultas, quam vitalem vocant, cui Galenus duas partes tribuit, motum scilicet cordis, & pulsus, qui est vnus, & fit eodem tempore, & ideò per regulam Geometricam etiam inter se, & conueniunt in eleuationis, & depressionis tempore, non tamen in magnitudine, neque robore, neque æqualitate, nec plenitudine, quoniam potest esse materia, aut inflammatio in vno latere, & non in alio, & ob id non diligenter inspicientibus videtur varietas in celeritate, aut frequentia inter pulsus diuersorum laterum: alia facultas propriè dictur vitalis, per quam homo viuit: sed quoniam medici eam spoliauerunt omnibus viribus, cum & sensum, & motum tribuerint cerebro, & facultati animali, & reliquas vires: puta generare, concoquere, nutrire naturali & iecori, ob id non habent quid dicant de hac facultate, quam ponunt in calore cordis, & motu illo perpetuo, quem etiam si potuissent illi ademissent: sed cùm fiat in ipso corde non reliquerunt, nisi has duas facultates nudas illi. Nec est locus disceptandi cum eis in tam fœcunda historia, qualis est hæc, sed adiicere duntaxat volo, quæ sint necessaria illi. Primum ergo scire decet, quòd vitæ partes necessariæ *vt habetur in libro de Medicis Diffinitionibus 6. de tuenda Sanitate.* sunt cor, cerebrum, iecur, pulmo, & ventriculus: quia horum tria sunt principalia, reliqua duo subministrant eis alimentum: nam cerebro cor, & iecur: & ipsum per se sibi subministrat aërem, aut vt aliàs dixi, pulmo. Hic posset meritò quæri, quandoquidem

doquidem vitalis facultas à pulmone per respirationem sustineatur: eius autem proprium munus fit pulsus, quodnam horum sit magis ei necess. rium? 9. *Methodi. cap.* 10. Nam videtur magis proprius pulsus: cùm tamen sine pulsu per tres dies viderimus ægros viuere sine respiratione, ne per horam quidem. Sed non credendum est in illis cessasse pulsum cordis, vt corporeum, neque enim sine pulsu cordis, vel tantillum viuere possunt. Propterea cùm carporũ pulsus cessat, cordis regionem explorare oportet: nam si frequens sentitur iam res in extremo est: si solum paruus, sed velox aliqualiter, nec multum tardus, nec frequens viuere adhûc potest. Et licet cor possit pulsare cum arteriæ ex toto cessant, si tamen per quædam interualla cesset solum motus arteriarum & non sit vitio membri, tunc necesse est easdem sentiri differentias in motu cordis. Propter ergo motum hunc tam validum, & calorem, qui vice ignis depascitur corpus, non propter alias facultates solùm est necessarius cibus in ægrotantibus. *com.* 44. Primo de victu in acutis, quem si non dederis duo maxima pericula imminent, scilicet: vt vel concidat motus, & illico suffocetur: aut ne calorem suum subtrahat, per quem naturalis facultas manet, & cesset coctio, & æger ex morbo pereat. Cordis autem munus est per arterias vitalem spiritum delegando in quibuscunque membris vitam influere, atque retinere, & hanc maximam functionem dicit Galenus fouet, & excitet frictio, ita versa vice à quibuscunque immodicis euacuationibus euertitur. Secundo ex doloribus acerbissimis, præcipuè internis, etsi cum febre sint. Tertiò ex intemperiebus, vt primo ad Glauconem, & eius propriè dicit indicium est pulsus, Dico magis roboris tamen: aut saltem euidentius, quam imbecillitatis.

LECT. XVIII.
Super
TEXT. XVIII. & XIX.

Succi corrumpentes, & totum, & partem: & extrinsecus, & intrinsecùs.

CVm declarasset quod alimentũ est, quod facit ad exile, quod forsan melius æquiuocè posset dici alimentum, aut tanquam contrarium, quoniam non vice fungitur alimenti, sed destruit, vel quia dissolutum antequam apponatur, & perinde est, ac si non esset omninò, vel quia appositum corrumpit, seu sit primum, seu vltimum alimentum. Per primum intelligit, quod futurum est alimentum, scilicet cibus, vel etiam potest dici humor, & similiter quod simile est alimento, & est humor secundùm vnam expositionem alio modo alimenti excrementum vtile, sicut semen & lac, de quibus dictum est hic declarat, quomodo succi redدant exile corpus non dissoluti, sed appositi. Erat enim illud membrum obscurius diuisionis in primum alimentum quod dissolutum est, vel appositũ, aut vltimum dissolutũ, vel appositũ. Est enim secundum membrum vt liquidum est inter quatuor, & dicit, quod quadrifariam corrumpunt succi, & per hoc intelligit reliqua membra, quæ sunt duo: vt sint omninò sex. Primum totum corpus & intrinsecùs, sicut febris, & morbus regius totum corpus: & extrinsecùs, vt lepra, scabies, leucophlegmatia, totum corpus intrinsecus & extrinsecus elephantiasis, propriè partem intrinsecus vt abscessus singuli viscerum: & humores collecti in membro, atque infarcti, aut contenti in cauitate. Item ascites exterius, velut vitiligo, impetigo, herpes, erysipilas: iuterius & exterius partem in sphado & carienomate. Hæc hucusque pro textu,

Inquirenda præterea duo sunt. Primum quidem quare corrumpatur totum, aut pars in vno morbo magis, quàm in alio: vel intrinsecus, vel extrinsecus, & circa hoc scire decet, quod vt habetur à Galeno *in libro artis medicæ. cap.* 50. Duo sunt membra, quæ supra totum corpus influunt, & ei humorem subministrant, cor, scilicet per arterias, sanguinem flauum, tenuem, calidum & iecur, sanguinem per venas crassum, rubrum temperatum. Duo quoque sunt genera morborum, vnum quod dicitur fieri semper, & non factun esse, & est febris putrida, hoc igitur genus occupat necessariò totum corpus, & corrumpit operationes, quia cor transmittit per arterias calorem, & spiritum per totum corpus. Cùm ergo sint corrupti spiritus, & sanguis necessariò corrumpit totum corpus intrinsecùs, non corrumpit autem extrinsecus, quia non est morbus factus, vt habetur secunda Aphorismarum. *com.* 22. Quæ verò proueniunt ab hepate trifariam sunt: aut enim natura est impotens, sicut in morbo regio (& hæc tacta sunt in Promptuario) *Parte.* 2. quia non potest extrinsecus transmittere & ita totũ corpus corrumpitur intus, sed non extra, vel potens valdè, & ita protruditur extrà, & fit scabies, vel lepra, vel iecur est potens, sed materia est nimis praua, & multa, & tunc expellitur tenue, & remanet crassum: & pars, & non totum: & ita inficitur corpus intus, & extrà, sicut in elephantiasi. Si verò non à iecore, sed paulatim collecta materia, non omninò sæua protrudatur ad cutim, fit morbus in parte tantum, & exterior, sicut in vitiligine, & impetigine dictum est & similibus. Si autem natura materiæ non dominetur, fit morbus in parte interna tantum, velut dixi de phlegmonibus viscerum, aut scirrhis, aut ædematibus, vel choli dolore. Sin autem natura valida sit, sed materia nimis contumax expellitur (vt dixi) tenue & pars, & remanet crassum, & pars velut in *sphacelo* carcinomate, strumis, & huiusmodi, hæc omninò clara sunt, vt dici solet lippis atque tonsoribus. Verùm relinquuntur quædam obscuriora, velut de morbo regio nigro, qui videtur fieri vitio totius corporis intus, & tamen est à liene? & respondeo ad hoc breuiter

breuiter bifariam. Primum quod ille morbus regius est à iecore, quod non potest exonerare nigram bilem in lienem, & ita lien dicitur esse causa morbi regij nigri, per accidens, quia nisi ipse esset obstructus, debilis, plenus, durus: Iecur transmitteret ad ipsum nigram bilem, & ita sanguis repurgaretur, quod idem accidit in vesica fellis comparata ad morbum regium flauum. Alius modus est, quando ex vitio lienis fit niger morbus regius, ipso transmittente humorem, sed tunc fit sensim, & hoc non negauerim, quin sit aliquis morbus communis toti corpori, qui tamen incipit ab vna parte tantùm, sicut accidit in lue Indica, & hoc contingit bifariam etiam: quia membrum paulatim se exonerans, tandem occupat totum corpus, sicut in morbo regio nigro à liene, vel quoniam corrumpitur pars à parte in humoribus, sicut in lue Indica. In veneno autem corrumpente totum intrinsecus, potest contingere vterque modus, imò forsan tertius quidam: nam non est verisimile vt fiat per aggregationem, cùm fiat in paucis horis, neque etiam per contagium, & luem, quoniam talia, quæ sic corrumpunt, communicantur his, qui eos tractant, velut in elephantiasi, & lue Indica, & pestilentia, sed non fit in his venenis. Ergo istud contingit corrupto primo principio, scilicet iecore: nam vt magis incaluerit, ita totum corpus inficiendo sanguinem calore fœdo deprauat. Forsan quis dicere posset, cur non idem possit prouenire concalefacto corde? Dico quod nos loquimur de his: qui ex veneno seruantur, in his enim, qui pereunt non inficior morbum regium etiam posse prouenire vitio cordis, sed tamen prius corrumpitur temperamentum iecoris, quia iecur est imbecillius corde. Secunda dubitatio est de appoplexia, & resolutione vniuersali, & distentione, quæ videntur occupare totum corpus, an sint morbi corrumpentes totum? & dico quod non, quia hîc intelligit Hippocrates, quod succus corrumpat totum, non autem solus morbus: & ideo dupliciter non dicitur succus corrumpere totum corpus primum, quia in rei veritate non corrumpitur, nisi neruosum genus, & non totum corpus, sed quia corrupto neruoso genere perit sensus, & motus, idò cum pereat sensus, & motus in toto corpore, videtur totum corpus corrumpi, sed manet coctio, & calor, sicut prius: neque corrumpuntur ista, nisi per accidens, scilicet corrupta temperie cordis, vel propter consensum simplicem vnius cum altero, id est, cordis cum cerebro, quod & si procul sit, vt dicit Galenus 8. *de vsu. part. cap.* 3. tamen rei veritas est, quod statim communicatur vitium vniuscum altero, si sit magnum, sicut etiam docuit Hippocrates 2. *de par. c.* 7. 6 *Aph.* 48. de cerebro vulnerato, & vomitu bilis. Si enim statim consentit ventriculus aut iecur, quanto magis cor, quod consentit omnibus membris, & sedet, tanquam rex in corpore, vt nihil prorsus contingere possit, quin ipsum sentiat, imò si ipsum non sentiret, esset perinde, ac si non fieret: & hoc videmus in punctione minimi aculei etiam vrticæ, vel rosæ. Animaduertendum tamen est, quod & aliàs dixi Aristotelem non censere cerebrum esse factum solum refrigerandi cordis causa, vt illi imponit Galenus, sed in tertio de part. Animalium, *cap.* 7. dicit quod ipsum, & cor sunt membra maximè principalia vitæ. Secunda causa est, quare non dicatur succus corrumpens totum est, quia non est succus, qui hoc agat per se, neque qui transmittatur per totum corpus, imò erit exigua portio aliquando, quæ occupabit ventriculos cerebri. Idem dico & magis de morbo comitiali. Non ergo hi tales morbi sunt communes toti corpori, ita vt corrumpant ipsum, sed corrumpunt operationem quandam, quæ est communis toti corpori, eo modo intelligendo vt dixi & hæc distinctio intelligitur à Galeno *primo de locis, & in Arte medica loco adducto, c. vlt.* Animaduertendũ tamen, quod distentio multum differt à resolutione, quia in distentione verè implẽtur omnes nerui, & posset appellari succus corrũpens totum si nõ esset quod nõ corrumpit totũ corpus, sed solum neruos, & ideò totũ corpus duos habet sẽsus: vnum vt intelligamus totũ secundùm dimensionem, & hoc modo distentio occupat totũ corpus aliquando: nam est aliqua, quæ occupat solum vnam partem: scilicet posteriorem. Emprostotonum tamen nunquam vidi, & vix ratio admittit: opistotonum & distentionem non raró, sed hanc sæpiùs, quàm etiam opistotonum, alio modo intelligimus totum corpus, id est, vnã quamque partem non solùm secundum dimensionem, sed secundum compositionem, scilicet, vt corrumpat ossa, neruos, carnes & reliqua. Succi ergo corrumpentes totum, trifariam intelligi possunt, vel vt corrumpant vim, quæ transmittitur in totum corpus, vt in resolutione vniuersali, & attonito morbo, & hoc modo non crediderim debere intelligi: quia neque succi ipsi corrumpunt præsentia sua, neque singulas partes. Secundus modus est, vt corrumpant totum præsentia sua, sed non singulas partes, in distentione hoc modo potest intelligi corrumpi totum: quia Hippocrates tractat res secundum sensum. De tertia interpretatione illa verior est, scilicet vt corrumpat totum, id est, singulas partes à capite vsque ad pedes: & hoc modo Elephantiasis dicetur fieri ex succis totum corrumpentibus, & quod iste sensus sit verior, apparet, quia intelligit de vera coctione, aliter nullus esset morbus, qui corrumperet totum corpus intrinsecus, & non extrinsecus. Morbi enim regij & febris etiam corrumpunt extrinsecus, sed non verè, & ideò hos intelligit per morbos corrumpentes totum corpus tantum intrinsecus: igitur tertius sensus solum est verus. Ex hoc patet, quod cum in apoplexia refrigeratur totum corpus, est signum lethalissimum, quia indicium est, quod cor est perfrigeratum, & noxa peruenit ad membra principalia vt euicta sint, sed & maximus calor, quia significat hominem suffocari ob impeditam respirationem, aut significat Phlegmonem fieri in corde: aut factum esse in cerebro. Circa hoc notandum est, quod succi corrumpunt bifariam totum corpus, & non nerui

ui impediti, vt in resolutione. Primùm, quia succi sunt liquidi, & nerui sunt membra, & solida. Secundò quia succi permeant totum corpus secundùm suam substantiam, & nerui hoc non possunt facere, sed solam vim transmittunt. Et ideò sufficit corruptio in altero genere earum, scilicet venarum, vel arteriarum, vt corrumpatur totum corpus, non autem neruorum.

LECT. XIX.
Super
TEXT. XIX.

Spontanei & non spontanei, nobis quidem spontanei, causæ verò non spontanei.

ANtequam ad Textus expositionem accendam, dicendum est de succis. χυλοὶ vocantur, & capiuntur pro quatuor humoribus Superiùs dictum est de his, sed quoniam quædam adiicit F. in expositione aliquid de eis dicendum est, priùs declarata textus sententia, quæ est eiusmodi: *Succi quidam spontanei*, id est, quo ad nos, qui causam eorum ignoramus: comparati tamen ad suam causam non sunt spontanei. Vt verbum *spontanei*, intelligatur, quod cur eueniat non habet rationem notam. Cùm ergo (vt dicebat Philosophus) causæ sint magis notæ naturæ effectus nobis, videbuntur persæpè, quæ eueniunt sine ratione euenire, ac sponte, quæ tamen verè eueniunt per causas suas, ita vt necessariò eueniant.

Ergo vt ad explicationem succorum deueniam, de succis cùm dixisset quòd quidam corrumpunt totum, & quidam partem, & quidam intrinsecùs, quidam extrinsecùs, declarat quomodo id agant, vt etiam in sequenti textu quidam, quasi sponte generantur, quidam autem ex ratione manifesta, velut bilis in hyeme, & corpore pituitoso, ob magnam iram, aut cibos, quibus nasturtium multum, aut piper Indum sit mistum. Vel si quispiam tempore veris habitu sanguineo edat funges salitos, & mala insana, & generetur in eo copia melancholiæ, & nesciat horum ciborum propriam naturam. Dicemus ergo hos succos esse, quinque generum. Primum est cùm substantia eorum est sub forma sanguinis, & in loco sanguinis, in venis scilicet, potestate autem sunt humores: & tales nutriunt propria membra, bilis pulmonem, melancholia splenem, pituita cerebrum, ossa neruos, articulos sanguis, iecur: & quædam nutriuntur à mistis, vt propria eorum natura mista est: velut renes ex sanguine bili admisto, cor ex sanguine admisto flauæ, & nigræ bili: Musculi ex sanguine & pituita: secundum est cum humores sunt actu eiusmodi, & sunt alterius coloris, & non concrescunt: solus enim sanguis & etiam cum fibris concrescit teste philosopho. Et locus flauæ bilis est vesica eius, & nigræ lien, Græcè splen, & pituitæ (quæ plurima est) ventriculus primum, inde articuli, & cerebrum: & hi humores iuuant, & habent proprios vsus, & nil nocent, modò non exuberent. Tertium est cum substantia eorum est mutata citra putredinem, vt bilis flaua in luteam, & est cum colore proprio spoliatur: Exinde enim si magis vratur, transit in rubiginosam, seu ferrugineam, quod si etiam magis & parum splendida sit, & crassa in rubram: si autem tenuis, & splendida in viridem, & æruginosam: & quæ sic aduritur vix citra putridum calorem, aut auxilium caloris venenosi aduri potest: quoniam natura humana tantum calorem non admittit, qui sit proportione respondens calori viperarum. Et hoc modo transit ad nigrum, aut viride citra splendorem, per fæcem sanguinis exustam terream, vt fiat melancholia assata, aut bilis prassina, vel ratione assumptorũ ciborum, vt olerum agrestium, ratione coloris, & allei, ac cœparum ratione temperaturæ, & porrorum ratione vtriusque: vnde etiam nomen ab eo sumpsit: siquidem prassum apud Græcos porrum significat, & ita etiam mutantur cum coloribus sapores, est & glastea, & cœrulea, quæ ad melaocholiam atinent. Similiter & in pituita, quæ vel lentore fit mucilaginosa: vel densata redditur vitrea: vel siccata transit in tophum, vel superfrigerata fit acida, quæ autem miscetur terreo exusto fit salsa. Aceti autem sapor non est acidus: sed hic est, vt limunij fructus, & quorundam malorum punicorum, & oxalidis: Aceti autem fit, & à calore externo, & frigore cum sit compositus, & est melancholia. Et si sit horribilis, & fœtidus est à putredine. His enim duobus coniuncta putredini ab his, quæ absque putredine fiunt, distinguuntur: Et ideò etiam salsa pituita quædam est à putredine vt in febribus, & vlceribus pulmonis, cum pus salsum expuitur: neque pus salsum est, sed pituita putrefacta. Fiunt etiam mistiones humorum quatuor pituitæ cum bile, & fit pallida: si vterque humor tenuis sit: vitellina, si vterque crassus, quam notissimam appellat Princeps: multo inferior prauitate altera vitellina, quæ fit ex siccata flaua. Distinguuntur facilè cum hæc sit vitellina colore, & substantia concreta, scilicet: illa vt terra, lutea, diluta aqua: aut etiam sicca, quæ deterior est. Et miscetur melancholia pituitæ, & fit humor sanguini similis, sed splendore caret, nec est concreta. Cinereus purus fit exusta melancholia naturali, aut etiam bile ferruginea, aut rubra: sed si maculosus sit calor ex albo, & nigro, & non adsint signa caloris, melancholia pituitæ mista erit, Velut in tophis articulorum podagræ: secùs rarò citra putredinem inuenitur, quoniam duo humores crassi non benè absque calore magno miscentur. Tres ètiam rarius tùm ob dissita loca generationis, tum (vt dixi) deficiente calore ob humorum crassitiem, miscentur tamen in podagra, & similibus, cùm fluant sub forma sanguinis, & tamen incalescunt atque putrescunt. Hoc genus humorum est absque vtilitate, & semper cum noxa etiam graui si plurimum abundat.

Quartum

Quartum genus est cum putrescunt humores, & tum fiunt omnes valde noxij. Et primum sanguis transit in vtramque bilem. Secundo de Differentiis febrium. Et pituita fit salsa, & corrupta, & flaua bilis gignit bilem fuscam, quandoque cineream, ferrugineam, rubram: Hæc est pessima, sed caue ne coloris similitudine decipiaris. Ex ferruginea autem fit æruginosa & atra: & cùm putruerint, & denuò misceantur succis aliis, quamuis finita putredine rursus putrescunt, vt tertio Prognosticorum. Neque enim absurdum est cinerem multum aquæ sordidæ mistum putrescere, cùm tamen humor in corpore relictus à putredine non possit assimilari cineri ab igne relicto. Et hoc est quintum genus putredinis, omnium pessimum, cum putridum denuò putrescit, & ei quandoque etiam venenosa qualitas adiicitur: cùm siccitas magna cum tenuitate substantiæ in ea fuerit, & ideò videant medici producentes morbos cùm ex prima putredine decidunt in secundam repetitam, & reduplicatam, quæ fit cum noua mistione. Nã nemo euadit ex illis, & est recidiua lethalis, longè diuersa ab ea, quæ fit ob crudos humores, denuò putrescentes, & in hac reflexa putredine necessarium est, vt sit calor tam tenuis, vt possit putrefacere cinerem illum, & ob id fit noua mistio. Ideò mira est vis huius putredinis, & in variandis coloribus, & substantiis, ac generibus animalium procream dis: adeò vt quemadmodũ dicit Philosophus, ac Theophrastus singulæ quæque species plantarum suam speciem animalis procreent, ita singulæ terrarum partes ranas, mures, mira serpentum genera, tum vermes, & quandoque etiam aliqua nobilia animalia, & in visceribus terræ proportione talia respondent, vt generentur infinitæ metallicorum substantiæ diuersæ, quarum numerus non potest diffiniri, nec vnquam descriptæ sunt: aut describentur. Est enim irritus labor comprehendendi omnia talia, quæ variantur, non solùm ob diuersitatem locorum terrarum, sed respectu profunditatis, & accidentium, quæ eueniunt indies, vt aquarum exactionis, cladis agminum locustarum pereuntium, gelu, piscium ex inundatione, & varietatis temporum in tot sæculis præteritis, & futuris tum natura loci propria montium, syluarum, paludum, insularum, littorum, & huiusmodi. In omnibus tamen his, memento, quod putrida omnis corruptio à calore cælesti regitur parùm aut multum, plùs ac minus, aliter non fieret adeò frequens in putredine herbarum, aut animalium generatio. Pari ergo ratione in corpore humano contingunt diuersa putredinis genera, & inaudita, per quæ humores permutantur: & non solum in quatuor humoribus, sed etiam in iecoribus, & vrina: vnde cum vrina retinetur corrumpitur, & sanguis simul, & humores ipsi corrumpuntur, & pereunt. Et similiter fæx si liquida sit, & diutiùs retineatur putrescit, & generantur vermes praui, & symptomata praua. Et idem de pituita cum retinetur in pulmonibus post quadraginta dies putrescit, & facit genus empyematis nothum. Sunt autem verba Hippocratis in primo de Morbis, qui maximè legitimus est. [Fiunt præterea suppurati, etiam si pituita de capite delapsa, ad latus agglutinata fuerit, & putruerit: tunc enim latus inflammatur, vt plurimum, & patitur, quæ ex putredine suppuratur. Et Princeps, & cum retinetur pituita in pulmone, nec expuitur tussi: tunc iam putrescit, & fit putrida, aut hectica.] Idem dico de cerebro & accidunt putredines in humoribus mistis, & sunt deteriores aliis, & incerti exitus. Et omnis putredo humoris interna est, cum periculo mortis, & minus sæua est iecoris biliosi, pòst pituitæ & sanguinis, post bilis nigræ & flauæ, & quæ in vasis propriis vt lienis, & vesicæ fellis, & musculorum spaciis est minus periculosa: & etiam quòd non occidat, non potest esse sine noxa graui, quanto ergo magis, si acciderit putredo in membrorum substantia. Fiunt enim putredines admirabiles in membris ex humorum corruptione: & vidi mira in hoc: quidam enim habent membrum prorsus corruptum, vt in sphacelo, in quibusdam est vomica, in aliis est, sicut caro assata, denigrata: in aliis sicut caries: in quibusdam liuida tantum, in quibusdam caloris arundinei, in aliis mollis solum & flacida, in quibusdam pustulæ, in aliis tubercula, in aliis color viridis, aut niger apparet sine adustione: hæc sunt quæ vidi. Possunt esse, & alia vt lapilli, vermésque

Circa modò spontaneorum humorum generationem intelligit de præternaturalibus tantùm: nam naturales habent causas notas. Eorum autem, qui præter naturam generantur, & sunt (vt dixi) tres ordines vltimi omnes quidem non possumus dicere spontaneos, velut si cui iuueni natura billioso, quotidie se in æstate exercenti, vtentique multo pipere eueniat tertiana cum vomitu multæ bilis flauæ, atque secessu, tum demum sudore flauo: nam huic non dicetur euenisse succus spontaneus: sicut neque seni in ocio degenti, natura pituitoso vtente multis piscibus, & cibis ex farina, & lacte multa viscida pituita generetur: Idem degat in cubiculo humili, in quod radij solares non ingrediantur. Nihil ergo simpliciter casu, aut fortuna accidit, sed comparatiuè ad eum, qui non nouit omnes causas, vt bene sentit F. Nam si quis fodiendo terram thesaurum inuenit: casu dicitur inuenisse bifariàm. Primum ratione sui, quia non ea mente fodit terram, vt thesaurum inueniret, sed quia conductus, vt domus fundamenta iaceret: alio modo comparatione suppositi, id est, fodiendo terram: in hoc enim non continetur thesaurus, sed in illo, quod foderet terram sub qua est, & thesaurus: tunc enim fossio illa est causa per se inuentionis thesauri: duobus ergo modis comparando fit, & admittitur casus, & fortuna: tertiò non datur.

LECT XX.

Super

TEXT. XX. & XXI.

Causæ verò rursùs aliæ manifestæ, aliæ obscuræ.

CVm dixisset quod nihil potest dici spontaneum, id est, absque causa, licet nostri comparatione quædam videantur spontanea: docet quòd etiam eorum, quorum causæ sunt: quædam possunt dici non spontanea, quoties fuerint causæ manifestæ, & ideò ponit diuisionem causarum, dicens, quod earum quædam sunt manifestæ, & quædam sunt obscuræ. Et causarum sunt quatuor genera, vel rerum cœlestium, vel mortalium, vel voluntariorum effectuum, vel mistorum, & cœlestium causæ omninò obscuræ, quomodo enim secus esse potest? cum effectus ipsi nos lateant: Est & quintum causarum genus incorporearum rerum, adhùc longè hoc ignotius. Reliquorum trium bifariam vnumquodque diuiditur in generales, & proprios effectus, & de causis rerum, quæ à voluntate sola proficiscuntur, seu voluntate mista naturæ, non est hic sermo. Sed de his quæ à natura sola: harum generales causæ, velut cur pituita putrescat, notiores sunt propriis, vt cur in Socrate putruerit: tum quia generalia ex pluribus propriis colliguntur, tum quià magis ad mentem attinent, non coniuncta aliis accidentibus: velut in Socrate non solùm sufficit scire, cur pituenta putrescat, & febrem faciat, & appetitus cibi deiectionem, & horrorem, & inæqualitatem, & ab initio crudas vrinas, & capitis grauitatem, & cur sub noctem inualescat sed etiam cur sæpius refrigeretur, cur extremi digiti tantùm, cur toties recurrat? cur non sitiat prorsus? cur plurimum dormiat? cur suffocari videatur? cur vrinæ conturbentur, cum ante morbum clarè permanerent? Dico ergo, quod generalia sunt prius nota, quia sunt simpliciora: plus enim continet animal, quam corpus, & homo quam animal: & facilius est pauca quam plura compræhendere, tum quia cùm à propriis ad vniuersalia valeat argumentum, ideò si cognosco hominem, cognosco etiam animal: vt autem viceuersa non sequitur. At verò cum causa dicatur bifariam: nempe Symptomatis morbus: morbi autem causa propriè dicta, necesseque sit vno eorum admisso, reliqua adesse, possunt autem vtraque esse ignota. Nam dicebat Hippocrates *in libro de Arte morbi*, [qui ad interna obscuri sunt, qui ad externa manifesti.] Similiter ergo, & causæ. Quædam enim occultæ, quædam manifestæ. Quod ergo effectus sint manifestiores suis causis, & ideò morbi causis suis: symptomata morbis. Ratio est, quoniam ad effectum vnum plures causæ concurrunt: oporteret igitur scire omnes, & coniunctionem earum: at facilius longè est scire vnum, quam tot, & simul etiam iuncta, igitur effectus sunt notiores causis. Quod si quis dicat, quod pariter etiam eiusdem causæ possunt esse plures effectus, vtpote pluuiæ sunt eiusdem rationis: causæ autem eiusdem effectus necessariò sunt diuersæ. Habemus igitur quod effectus sunt notiores causis suis, & generales causæ propriis: igitur causarum aliæ sunt obscuræ, aliæ notæ. Sunt etiam causæ notæ vt causæ: & simpliciter: simpliciter nil prohibet esse notiores causas effectibus. Sol enim terra & humidum, & stercus auis possunt esse notiora planta, quæ nascitur ex stercore carduelis, qui deuorauit semen spinæ, ex quo orta est planta, sed non poterit esse notius semen illius plantę causa deuoratum ab aucilla, quod generaturum esset plantam illam: quia oporteret vt scirem, quod deuorauerit: quod rostro non comminuerit, quod in ventre, & intestinis non corrumptum fuerit: quod in terram humidam ceciderit quod nec ab aue, nec verme, nec alio animali inuentum sit; quod non contritum fuerit casu aliquo; non tostum à sole; non ab imbribus antequam germinaret dissolutum. De causis occultis, quæ & spontaneæ vocantur, datur pulchrum exemplum in prima Aphorismorum: [In perturbationibus ventris, & vomitibus, qui spontè fiunt.] Genera autem causarum sunt plura externa, antecedens prima, antecedens non prima, & coniuncta, de qua solùm inter quosdam lis est. Antecedens non est, vt quidam putant omnis extra nos; nam affectus animi, cibi, potus, vigiliæ, motus numerantur inter causas antecedentes, & tamen manifestum est eas esse in nobis. Et vtrarumque adhuc aliæ desinunt, aliæ manent iam morbo inchoato; vt quis capitis dolorem à siccitate patiens, ob solem, aut vigilias; quid prohibet, quin adhuc sit in sole? vt rusticis, & militibus accidit; potest etiam esse, vt non sit in sole, nec iusto plus vigilet. Galenus quamuis multa de his scripserit, non ausus est ob difficultatem aliquid certi in medium afferre; ideò cùm posteriores nil plus sciuerint addere, neque in his, neque in aliis, quam Galenus dixerit, res adhuc iacet. Ea tamen sic se habet, Causa manifesta est, quæ vel ægro, vel aliis solo sensu dignosci potest: velut ira, vigilia, vulnus, copia cibi, merus, retentio fæcum & quia externæ causæ manifestæ erant, etiã manifestas externarum nomine appellarunt. Quamuis vigilia, metus, ira, manifestæ sint causæ, externæ autem minimæ: collocarunt eas sub externis, quia cum medicus non habeat, nisi tria genera causarum, quorum duo coniuncta, & antecedens, pertinent ad materiam morbi, coacti sunt has causas sub externis collocare. Conueniunt autem cum illis trifariam, primùm, quia sunt efficientes: sicut manifestè & non materiales: secundũ, quia sunt manifestè vt externæ: tertium vocantur externæ, quia sunt externæ morbo licet non ægro. Ita dicemus quod retentio fæcum est causa externa, seu manifesta doloris coli: fæces autem retentæ causa antecedens distentio intestini causa coniuncta.

coniuncta. Solum restat hoc intellecto distinguendum inter causam coniunctam, & antecedentem primam, ex qua statim effectus profluit: & dico quod si separabilis est antecedens, prima est si inseparabilis coniuncta.

Notandum quod Galenus *sexto de vsu partium cap.* 12. proponit quinque genera causarum. Tria communia propriè cum Philosophis, cuius, id est, finis: à quo, id est, efficientis: ex quo, id est, materiæ: addit postmodum per quod, & secundùm quod. At verò per quod, & secundùm quod quale sit, non declarauit, vt verum videatur, quod ei obiicitur à Vesalio, scilicet, vbi ventum est ad difficilia, eum subterfugere rem: atque omninò indiscussam relinquere. Aut enim declarare debuit, quid intelligeret per quod, & secundum quod: aut omninò omittere eam diuisionem, & Philosophos, qui quatuor ponunt causarum genera tria, scilicet, illa prima, in quibus non differunt, causam autem, quæ est forma medicus non admittit, neque vllus alius artifex, eò quod ipsam facit. Proprium autem causæ est efficere non fieri. Præterea, quia causa est alia ab eo, cuius est causa. Nihil enim est causa sui, forma autem est pars effectus, quia est pars compositi. Compositum autem absque dubio est effectus ipse. Ergo forma non est causa effectus. Accedit quod causa præcedit effectum: ergo cum forma non præcedat compositum, forma apud medicos non meretur dici causa. Ad hæc facilè responderet Philosophus, quod causa præcedit effectum, natura non tempore, & hoc sufficit. Ad aliud quod pars potest esse, imo iure est causa totius, quia efficit, vt totum conformetur. Sicut nasus est causa faciei, quia complet ipsam, & figuram eius, & exornat eam, quantò magis forma in composito, quæ est prior natura effectu. Ad primam diceret Galenus, quod artifex materiarius, vtpote faber inducit formam accidentalem, non naturalem, & ideò illa non est causa, puta scamni, sed eius figura, & ex consequenti accidens. Peccat autem in duobus argumentum de medico: primum quia forma, quæ inducitur à medico est naturalis, non accidentalis, scilicet sanitas, secundò quia non inducitur à medico, sed à natura. Est enim illud dictum omnium natura operatrix, medicus verò minister. Ideò Philosophi probant formam esse causam compositi, hoc modo, quod præcedit aliquid, & adiuuat ad efficiendum ipsum, & per se est etiam causa per se eius, sed forma est eiusmodi ratione compositi, igitur forma est causa illius. Propter hoc igitur forsan intellexit Galenus per causam secundùm quam formam, & ideò non dicit quod sit causa secundum quam, sed dicit, & si velis recipere etiam causam secundùm quam, quasi dicat connumeratis omnibus causis, etiam de mente Philosophorum: vtpote causa secundum formam adhùc non habebis intentum. Iam ergo notum est quartum genus, per quod autem forsan instrumentum, aut viam intelligit, velut per asperam arteriam, defluit pituita in pulmonem.

Animaduertendum autem, quod loco causæ secundùm formam medici habent tres alias causas, scilicet concausam, causam adiutricem, & instrumentariam. Propriè autem vt colligitur *secundo Artis curandi, in lib. de diffi. medicis c.* 1. Causa est illa, qua manente, manet symptoma, seu morbus: dispositio præter naturam, & qua sublata aufertur, & ita intelligitur de efficiente, & secundum analogiam in communi, non de causa morbi tantum coniuncta, quia tota difficultas, vt aliàs dixi in contradictionibus, constat in hoc, quoniam si morbus est dispositio, quæ permanet, & causa coniuncta est in genere eius, quod efficit, vt declaratum est, ergo quod iam est, fit, & ita implicat contradictionem.

Ego omissis his, quæ minus necessaria sunt medico, aut saltem explicando huic loco. Reuertamur ad textus declarationem, & dicamus, quod vt habetur *in libro de Arte Pag.* 3. *&* 4. causæ quædam sunt manifestæ, quas vt diximus solemus appellare externas, licet non satis propriæ: aliæ occultæ: harum autem duplex est genus: quia enim non fit curatio morbi, nisi sublata causa, vt Galenus ad Thrasybulum, & causa non potest auferri, nisi cognoscatur. Ergo causæ omnes fient ex occultis manifestæ. Dicit ergo Hippocrates non omnes æqualiter, sed quædam per sensum cum auxilio rationis, velut tumorè regione ventriculi: & vbi tumor, ibi morbus: & quia offenditur assumpto cibo. Ergo morbus est in ventriculo. Et ita æger percipit destillationem salsam, expuit cruenta excreando. Ergo vlcus erit in aspera arteria, ex salsa distillatione. Istæ ergo erunt causæ notæ, licet ab initio obscuræ, dicit Hippocrates. Est postmodum tertium genus causarum obscurarum, quas sola coniectura assequimur, scilicet, per viam diuisionis ratione. Velut cùm dicimus hic patitur dolorem ventriculi, & non adest ibi tumor, neque flatus, neque ad tantum dolet: neque materiam excernit aliquam, quæ sit præter naturam: nec habet nauseam, neque sitim: Ergo verisimile est cùm nec percussus fuerit in loco, vt laboret intemperie frigida. Ista cognitio dicitur coniecturalis, in qua facilè est hominem falli: huius causa ego conscripsi Promptuarium, & vt solet dici ob hoc etiam ille medicus est præstantissimus, non qui non errat, sed qui minus errat Dicebat Hippocrates *in libro de Arte: Pag.* 5. medicus non errat in medendo, nisi quod non cognoscit causas, quia occultæ sunt, & hoc est tertium genus. Vel dicit, quia non tempestiuè, & ita intelligit secundum genus causarum, non numerando genus coniecturale, quia illud est compositum ex secundo, & tertio genere, vt sit nomen homonymum. Quia coniectura quando est bona, tunc coniecturale debet referri ad causas cognitas ratione: cum autem homo decipitur, est in genere tertio, causæ occultæ simpliciter: imò est alterius, quia medicus tunc lædit ipsum ægrum grauiter, & quot eiusmodi sunt nostro tēpore, qui partim imperitia artis, partim ex sectis: quidam enim profitentur, se sequi Galenum, aspernari Arabes, quos iusto iure non dico magis hos,

hos, quàm quoſcunque, qui vt dogma tueantur, perimunt ægros pertinacia & inſcitia, oporteret more barbarico trunco ligni affigere. Ita more militari pœna paucorrum ſontium ad innumerorum innocentium, & totius humani generi ſalutem perueniret. Alij ob imperitiam Philoſophiæ naturalis, Dialecticæ, & Mathematicarum mactant ægros, minore pœna digni: plurimi ob auaritiam atque ambitionem: quibus neſcio, quæ pœna ſufficere poſſet. Primum ergo genus cauſarum eſt manifeſtarum ſenſu, & ob has dicit Hippocrates medicus non errat. Secundum eſt manifeſtarum ſenſu, & ratione, & per has contingit, errare, ſed minus. Tertium eſt earum quæ obſcuræ ſunt valde, & in his maximè dum properamus errant medici, & ægri moriuntur.

TEXT. XXI.

Et aliæ quidem validæ, aliæ verò inualidæ.

TExtus quandoque diuiduntur ob ſubiectam materiam, quæ diuiſa eſt: quandoque ob narrationem, quæ nimis multa continet, vt in hoc, quem disiunximus à præcedenti, quamuis ſit vnus: & ideò in hoc docet, quod cauſæ quædam mutant hominem, ſed obſcurè, & hæ dicuntur inualidæ: quædam manifeſtè mutant, adeò vt ſentiant: aliæ vt etiam ægrotent: aliæ adeò vt perimant. Et hæc diuiſio non poteſt conuenire manifeſtis cauſis: ideò diuiditur ſolùm cauſa obſcura: quædam enim eſt adeò obſcura, vt effectus etiam ſit obſcurus: quædam verò cuius eſt manifeſtus: nam cauſa manifeſta vix poterit eſſe cum effectu obſcuro: ſi effectus debet eſſe manifeſtior cauſa. Sed dices morſus à cane rabido in interuallo, quo tendit ad rabiem, nec tamen quicquam ſentit offenſæ, habet cauſam manifeſtam, & effectum occultum. Dico quod non poteſt dici cauſa comparatione huius effectus, niſi conſtet de effectu. Bene poterit eſſe cauſa manifeſta comparatione aliorum, qui iam rabidi facti ſunt ex morſu illius canis: vel ex alijs canibus, & cum coniectura, & timore huius, quem momordit, ſed non poterit dici cauſa manifeſta. Aut dic quòd hæc eſt cauſa manifeſta & externa, ratio autem noſtra fuit de cauſis antecedentibus, non de externis: nam æquè bene poteſt eſſe notus gladius, imò etiam magis, quàm vulnus. Ex quo manifeſtum, quòd Hippocrates voluit nos docere, quod ſunt cauſæ validæ, etiam quòd obſcuræ ſint, quia hic loquitur de ſiccis, non inualidæ, quæ poſſint eſſe manifeſtæ. Ergo diuidit cauſas tantùm obſcuras, licet parum referat, ſi etiam de manifeſtis intellexerit. Verùm facilius contradicere, quis tibi poterit.

LECT. XXI.

Super

TEXT. XXII. & XXIII.

Natura abundè præſtat omnia omnibus.

NEſcio quid in mentem venerit Galeno, cùm dixit non eſſe proprium munus explanationis declarare ſenſum, ſed ſignificata verborum: at non dixit obijcient aliqui pudore adducti? non dixerit? mihi ſanè videtur dixiſſe. Cedam, modò fateantur ergo, hoc ad interpretem non ſolùm pertinere, ſed magis pertinere vt ſentētiæ declarentur, quam verba. Nam verba ob ſentētias declarantur atq; quæruntur. Nemo ritè ſententiā interpretabitur, niſi ſequentia antecedētibus cōtingere nouerit, aut in eo genere liber ſit, vt non artificioſè digeſtus, ſed fortuitò congeſtus dicatur. Vt ergo quæ modò cohæreant ſequentia antecedentibus intelligas, & ſenſum legitimum eruere: debet ſupponere, vt oratio primum ſit in genere earum, quæ ad materiam tractatam pertinent: ſecundum, vt quod dicitur eius, quod ante dictum eſt, ſit aut expoſitio, aut viciſſim ex illo doceri poſſit, aut cauſam reddat eorum, quæ dicta ſunt, aut vt effectus ad cauſam ſequatur. Vel ſit ad tacitam dubitationem, quæ ex præcedenti oriatur reſponſio: aut membrum diuiſionis tractatæ materiæ: demum vt ſequentibus etiam verbis congruat. Vbi hæc tria ſenſus ſeruauerit, probari poteſt, aut ſi alter, melior tamen admitti. *Cur ergo dixit natura abundè præſtat omnia omnibus?* cùm de alimento loquatur, & nunc proximè de ſuccis egerit, qui multis modis iuuant, ac nocent, vt intelligeremus naturam ſi relinqueretur ſuo muneri, nunquam aberrare. Errores autem procedere ex nobis: & vt euidentius conſtaret, etiam dum conamur auxiliari, nedum quando aberramus. Dixerat autem ſuccos nocere intus, & extrà: docet quòd peccamus maximè etiam extrinſecùs, quamuis ſucci non peccent. Et vt bene animaduertit F. non loquitur hic, niſi de ſuccis, vel de cuſtodia à morbo, cui abundè natura ſufficit: non tamen intelligendum eſt, quod ad ſanationem, quorumcunque morborum vita ſufficiat: nam non luxata, nec fracta, neque ad morbos in figura, & numero, & ſoluti continui cum partes multum diſtiterint, ſed in his omnibus melius ſemper facit medicus, & perſæpè ſunt opera ſolius medici, vt docet in libro de conſtitutione artis medicæ. Forſan quis dubitare poſſet cur natura in mundo ſufficiat ad reſtitutionem eius, & non ſufficiat in exiguo animali? Reſpondeo, quod noxæ in mundo non poſſunt eſſe adeò magnæ comparatione naturæ generalis, & ipſius orbis mortalis, vt noxæ propriæ animalium comparatione eorum, & ſuæ naturæ. Vel dic quod in mundo

partes

partes reparantur in animali, oportet esse easdem.

TEXT. XXIII.

In hanc verò extrinsecus quidem cataplasma, linimentum, vnguentum: nuditas, & cooperimentum totius & partis caliditas, & frigiditas.

PRoponit Hippocrates causas, quæ nocent naturæ, etiam absque succorum vitio. Circa quas dubitabit aliquis cur tam diffusè, quasi oblitus solitæ breuitatis, & in tam exiguo opere locutus sit, cum sufficeret dixisse καταπλασμα etiam pro quocunque, quod illinitur accipi potest: & ἄλειμμα etiam pro vnguento, & vnctione accipi potest. Dicimus Hippocratem tria præstitisse summa in hoc libro compræhensionem innumerarum regularum breuissimo sermone: & ob hoc commemorasse circiter CCCLXXX. res simpliciter, vt per illas insinuaret totidem millium coniugationes. Quapropter neque breuior in enumerandis simplicibus: neque prolixior in docendis coniugationibus esse poterat: in vno enim periculum erat, aut obliuionis, aut imperfectionis: in altero prolixitatis, aut superfluitatis. Aliud quod præstitit admirabile fuit, vt sub vno argumento speciali: siquidem alimenti totam compræhenderet medicinam, eiúsque partes: atque ita connexas. Vt vna ex alia oriri videretur. Tertium quanquam mirabilius vt omnium, quæ hominibus eueniunt, circa sanitatem & morborum causam in alimentum referat, velut illud [dispositio athletica non natura: habitus salubris melior in omnibus.] Id est, quoniam alimentum illorum excedit multitudine, & est imperfectius, igitur non adeò idoneum operationibus: Et rursus illud [lac & sanguis alimenti redundantia. Vnde licet, vnde oriatur, & quid sint scire. Et id ad formationem dies trigintaquinque, ad motum septuaginta, ad perfectionem ducenti, & decem.] Quasi dicat alimentum triplo maius, ac elaboratius exigitur ad perfectionem, quàm ab initio generationis quousque moueatur. Atque illud: [Naso bis quinque dies: maxillæ & clauiculæ, & costis duplicia: cubito triplicia, & brachio quadruplicia, fœmori quintuplicia: alimentum enim ex confractione ossium. Quid enim clarius?] Idest, Nasus cùm tenuis sit decem in diebus ab alimento restauratur: est enim leuis, & exiguo alimento indiget, vt conglutinetur: & ob paucitatem alimenti celeriter siccatur, vt consistere possit.

Hoc mihi reuocauit in mentem, vt aliquid de via doctrinæ huius libri tractarem, quam constat esse diuisionem, non resolutionem. Resolutio enim optima est ad inuentionem agendorum, tractatio tamen artis ac disciplinæ magis propria est diuisioni, quàm resolutioni. Non tamen hoc multum repugnat Galeno, qui diuisionem ad diffinitiuum genus traduxit, vt in Arte medica. Sed ponamus discrimen horum: iudicium autem legentibus permittamur. Namque in resolutione incipiendum est à fine, & redeundum est versus initium, cuius locuplex exemplum ipse Galenus posuit *in vndecimo methodi cap.4. inde* 10. & 13. At in diuisione semper versamur circa subiectum, & subiecti partes, & principia, & alimenta, ac differentias. Diuisio etiam ipsa Hippocratis magis versatur circa res, & partes rei. Galeni autem Methodus ab initio fuit circa partes diffinitionis, quanquam postmodùm processu libri artis medicæ, & ipse diuiserit corpus humanum, & modos morborum: vt ea tractatio sit huic simillima. Differunt in hoc, quod illa præcipuè versatur circa diffinitiones: ideò clarior, & Hippocratis in hoc libro circa comparationes, ideò locupletior longè. Vtraque probanda. Cataplasma dicitur commune tribus, quæ Latini recipiunt pastilli, emplastra, malagmata. Differunt autem hæc inter se apud Celsum, *lib.5. cap.*17. quòd pastilli constant ex sicca materia, adiecto humore non pingui: emplastra aut pingue humidum recipiunt, velut oleum, resinam, aliqua autem liquabilem substantiam, velut ceram, adipem, lachrymam duram. Inter emplastra autem, & malagmata hoc interest, quod emplastra constant ex dura materia, & laboriosa contritu, vt quæ inflammationibus, & vulneribus imponi soleant, malagmata ex molli, & plerumque ex floribus, ideò etiam abundè trita esse censentur, cum mollia iam natura sint: nam cuti integrè imponuntur. Est præter id emplastrorum duplex genus quòd hæret, & vocatur ceratum, & quod non hæret, & est minus tenax, plerumque etiam liquidius, & appellatur communi nomine emplastrum. Quod ceratum vocatur magna industria: indiget in conficiendo apud ignem: ne omninò non diffluat reliquiis humidi aquei superstantibus, aut friabile sit exusto pingui: Adeò vt hoc summum experimentum videatur periti, & exercitati vnguentarij. Sunt præter hæc quinque, perfusio, fotus, vnguentum, linimentum, & vnctio Vt in vniuersum sint nouem. Sed fotus adhuc duplex est, qui madefacit vt cum oleo calidissimo, ex absynthio inquit Galenus 8. *Artis cur. cap.*5. perfundendus est ventriculus: & qui non madefacit, vt cum in vesicis humor continetur. Applicantur & sacculi, & sicci. Sed reliquorum vsus est triplex, frigidorum, calidorum, & tepidorum: qui longè frequentior est, quod vis penetret magis medicamenti, & natura non percellatur. Dubium est, quod velit Galenus tepida applicari emplastra: fotum autem calidissimum. Ea adductus ratione, quod à tepidis actu exsoluatur calor: emplastra tamen tepida applicari iubet, vt calor intus reclusus confirmetur. Ergo dicamus quid possint emplastra: ea enim triplicem sortiuntur vim, vnam ratione eorum: ex quibus componuntur iuxta eorum facultatem, quæ modò refrigerat, modò calefacit, aut humectat, aut siccat: alia quatenus

poros

poros obstruit substantia maximè pingui, atque sic calorem innatum confirmat. Tertia quatenus calidum imponitur, sicque exsoluit naturalem calorem peregrino. Cùm verò calidius fuerit, eò magis exsoluit: at ergo oleum ex absynthio, & nardinum, & purpura maximè facultate ventriculo conferunt: sed ea facultas ad ventriculum peruenire non potest, quod multùm distet à ventriculi corpore, nisi sit feruentissimum: distantia eadem facit ne obsit calor ille, neque ventriculum exsoluat: non ergo feruentissimum apponitur, quia tepidum exsolueret, sed quoniam non iuuaret: potiùs verò ipsa caliditate exsolueret ventriculi robur. Atque hæc validior causa. Alia quæ licet minùs sit valida Galeno, tamen magis fauet. Est quod vt habetur *in libro de assuetudinibus, cap. 2.* non solùm frigus, sed etiam immodicus calor poros occludit, atque ita calorem naturalem confirmat, vnde oleum feruens longè melius tepido erit. Omnium ergo horum causa, perfusio potentissima est, quoniam solet adhiberi calida valdè, & ex alto, & per longum tempus, scilicet à medio horæ seu à quarta parte saltem vsque ad duas horas, rarò tamen excedimus horam: sunt autem tria principalia genera perfusionum. Primum, quod fit cum aquis thermarum, quæ habent vires proprias sulphuris, aut bituminis, hæ dissoluunt, & mutant intemperiem frigidam, & humidam: aliæ salis quæ astringunt, & siccant, quædam æneæ, quæ resoluunt excrementa, auocant exteriùs & confirmant: aliæ ferreæ, & aluminosæ, quæ multum refrigerant, astringunt & confirmant: quædam gypseæ, quæ multum refrigerant, astringunt, & repellunt. Genera locorum quæ perfunduntur sunt tria, sutura in capite, & maximè coronalis. Dico potest etiam perfundi initium spinalis medullæ, & occiput vbi est locus cerebelli. Secundus locus est præcordiorum, qui periculosissimus est propter iecur & ventriculum, quæ membra non habent integumentum osseum, neque effatu dignum. Tertius locus est membrum patiens, vt crura, brachia: perfunduntur etiam renes, sed his, quæ refrigerant, & confirmant. Hæc minus periculosa sunt: medio modo caput. Pericula sunt quincuplicia etiam, si non erres in morbo. Primum si potestate calidissima sint, adeò vt ex perfusione cruris aliqui propè mortem deuenerint ex fluxu ventris cum febre. Secundum si calidissima actu, & diu adhibeantur. Tertium si frigida cerebra valdè, velut gypsea. Quartum si aberret in victu: præcipua tamen sunt in hoc venus, crapula, vigiliæ, & frigus. Quintum si corpus non sit exquisitè purgatum, dicebat Galenus *in decimo methodi cap. 16. in fine.* Ego verò nec eorum, qui ex putredine humorum febricitant, lauem quenquam, nec relaxantibus cataplasmatis vtar priùs, quam superuacua purgauerim: his verò euacuatis, non solùm audacter lauem, sed etiam cataplasmatis vtar: Ea verò est proportio profusionis ad cataplasma, quæ cataplasmatis ad infusionem seu incessum, scilicet balneum: nam lotio simpliciter parua res est, etiam in febricitantibus; balnei verò ad inunctionem. Memineris ergo ordinis huius. Redeo ad rem. Secundum perfusionis genus est ex aquis medicatis, velut lixiuio, sed hoc in vsu est quotidiano, iubet Auenzoar perfusionem capitis esse calidissimam, scilicet actu, non autem potestate, & ob id etiam neque diuturnam, & in loco calido. Fiunt ergo in huiusmodi perfusiones ex rebus medicatis, vt in capite mirto, santhalis, rosis, flore nymphææ: violæ in calida intemperie, nunquam omiseris chamæmelum, nec in frigida. In frigida verò thure, ligno aloes, amaraco, gariophylis atque huiusmodi vtuntur ad siccandum cinere stipitum fabarum, ita in membris naturalibus absynthio, chamæmelo, anetho, croco, amomo, santhalis, rosis, balaustio, cotoneis, lambrusca, nymphææ flore, menta. Tertium genus est, quod fit cum aqua frigida in capite post ablutionem, ex lixiuio feruenti, & fit super futuram coronalem: & plurimum confert in confirmando cerebrum: modus est perfusionis quatuor librarum aquæ è puteo, aut fonte haustæ, siccetur linteis siccis valdè, sed non calidis breuissimo tempore: profusio fit ita, & renes, & iecur, & ventriculus. Perfusio autem medicata fieri solet bis in die, per horam perpetuam pro vice: & tantundem ante cibum per dies xxj. vt sint xlij. horæ. Et hoc in capite paulò plus aut minus, in Sauignano, qui conualuit ex asthmate. Sed quoniam dictum est, quod corpus oportet purgatum esse, benè fecisset Galenus, si hoc docuisset: namque si intelligit de materia febrem faciente, vbi purgatum fuerit corpus, iam febris cessat: nec video, quod opus sit cataplasmatis, deinde notas corporis purgati desiderarem. Corpus itidem bifariam purgatum dici potest, vel à malis humoribus, vel etiam à plenitudine. Ergo indicia vtriusque discere oportet in pulsu quidem, quia moderatus est, & æqualis, & validus. In vrinis, quoniam spuma non adest, & sedimentum modicum, & bonum, & vrinæ substantia, & color bona sunt in excrementis alui, pura concocta, non malè olentia, somni longi, & quieti. Neque desidia in mente, nec ignauia. Hæc enim pituitæ signa sunt, nec timor, neque tristitia: hæc enim melancholiæ neque iracundia, nec furor præterea leuitas spirationis, & totius corporis alacritas, & patientia summa ad labores, sine vlla læsione. Demùm ratio victus præcedens bona moderata, cum pauco potu vini, & ex bonis succis color corporis viuidus, & exterior cutis, nullis affecta iniuriis. Ex actione autem ipsa cum perseuerante medicamento, quod totum corpus expurgare solet, velut catapociis potentibus, helleborismo, aquisve thermarum. Primùm quidem multum effluit, pòst parum: inde fermè nihil educitur, & vrina est bona cum pauco sedimento, & sine spuma, & corporis leuitas sentitur, & fames hæc signa sunt expurgati corporis. Quæ etiam interprætanda sunt in mediocribus purgationibus

tionibus sæpiùs exhibitis. Talibus igitur tutò adhibenda sunt de Galeni sententia eo in loco, qui Delio natatore indiget, aliàs dicemus, dum de cura febrium loquamur.

LECT. XXII.

Super

TEXT. XXIII. & XXIV.

VTilitates autem & commoda, & causæ imponendorum cataplasmatum, perfusionum, inunctionum, fotuum, & huiusmodi hæ sunt. Primum emplasticum dici haud obscurum est, quod lentum, ac tenax illiniri aptum est, vt medullæ, pinguedines, olea, butyrum, thus: inde addit quod oportet esse terrenæ substantiæ. Eius ergo proprium est vt obturet, velut primo de Medicamentis secundùm locos, & in quarto, vbi docet, quid sit emplasticum medicamentum, quod obturat meatus, & temperatum est, aut prope temperamentum, cui emplasticum opponitur, quod aperit, velut Samius aster, & cadmia lota, ac pompholyx etiam lota, & cerussa tractat de his etiam, quarto de simplicibus medicamentis, vbi docet, quædam esse terrea, quædam aquea substantia: nec sibi contradicit, quod hic Samium asterem lotum inter emplastica: priore loco illotum, scilicet, inter emphrastica numerauerit. Declarat autem opera horum pulchrè secundo in sextum de morbis vulgaribus: dicens, talia impediunt, retinent, occludunt calorem ne diffletur, & ob id cogunt ipsos humores concoqui, nisi aut omninò sint praui, aut imbecillus particulæ calor: quo in casu non emplasticis vti oportet, sed concurbitulis cum profunda sacrificatione. Ergo vt ad propositum reuertar, etiam emplastica crassa substantia esse affirmat: Quinto Methodi: sicut ea traducit ad internum vsum, dicens, illa efficeret humores crassos, & lentos. Dicit præterea primo de Medicamentis secundùm genera, quod vix vllum simplex medicamentum potest efficere emplastrum pharmacum, enumerátque ceram, propolim, resinam, picem, ladanum, & cerussam, argentíque spumam: neque dicit herbæ ipsæ. Ab emplasticis emplastra deducta esse reor, in quibus plurimum ceræ recipi iubet Galenus, quarto de compositione medicamentorum, per genera, vt per emplastrum palàm sit illum intelligere ceratum. Ceratum igitur verè emplastrum est ad mentem Galeni. Etenim & in quinto hæc habet. Ad emplastri verò confecturam, vel ceram, vel resinam, vel omninò argenti spumam diutiùs coctam adiecturus erat: liquet tenax oportere esse emplastrum: cum argenti spuma, cum oleo decocta emplastrum efficiat: reparandæ cuti idoneum, quod adeò tenax est, vt non cadat à loco, donec cutis ipsa succreuerit. Videtur & idem sensisse in quarto cùm ait: [At quia emplastrum id facere proposuimus, manifestum est, quòd vnicuique ceram aut resinam, vel adhuc adipem, vel medullam admiscendam fuisse, ac si nondum ex his emplastri spissitudinem acceperit oleum etiam adiiciendum.] In confectione liquat ceram primùm & resinam superfundit argenti spumæ, & oleo simul coctis: his postmodum addit cerusam, & calcem in liuorem redacta, aut alia, & ab ignea mouens, miscet in mortario superfundendo oleum, vt hæc tria in eorum compositione sint obseruanda: vt vis medicamentorum maximè integra maneat: vt omnia perfectè misceantur, & vt optimè hæreat. Idem clariùs in sexto ad emplastri formam pro materia non vtilitatis causa, cera, aut resina adiiciuntur, velut & oleum in aridioribus pulueribus. Solet aliquando cerusa cum oleo & aqua, velut & argenti spuma coqui, vt sit primus ordo: secundus ceræ & resinarum: tertius reliquorum aridorum. Quæ igitur emplastra nos vocamus cataplasmata potiùs sunt, hæc cerata: & ideò non adeò formidanda: sed rarior vsus in internis affectibus, non negauerim fuisse etiam emplastra, quæ fasciis indigebant, vt hærerent. In vniuersum autem ex consistentia ipsorum sex differentias facit. Cereleon quod nos vnguentum solemus appellare, linimentum, post ceratum molle, post ceratum mollium mediocri substantia, inde amolyntum, id est, non coinquinans, quod tamen sine fasciis non bene hæret. Demum emplastra, quæ consistunt: id est, quæ sine fasciis adhærent, vt oxycrocium, & ceratum ex pelle arietis, & quæ sunt adhuc tenaciora: horum si velim per singula vires enumerare, labor irritus sit. Quandoquidem tot sint, quot in medicina scopi: præclaræ tamen sunt sedare dolorem, emollire, in pus vertere, saniem expurgare, consolidare, & roborare. Verùm (vt dixi) à substantia, quæ sunt crassiora, magis calefaciunt, & ob id periculosius adhibentur, quæ verò tenuissima, ideò etiam leuissima. Proprium & quorundam eorum, quæ meta syncritica appellantur, morbos quosdam curare, dum extrinsecùs auocant, quod quia nimis longè est à vi medicamentorum ebibitorum, ab eis sanari non possunt: Neque etiam manu cùm sint vitia profundiora, vel sub ossibus maximè, sub costis nothis, aut pube, aut etiam per suturas (sed id rarius longè) capitis. In quibusdam per eiusmodi auxilia adeò confirmatur membrum vnum, vt aliud sanetur. Velut tussis per emplastrum capiti appositum, vomitus per emplastrum iecori applicitum, & capitis dolor diuturnus ventriculo. Frac. tamen omnia ad noxam interpraetatur: dicens medicum, pro medico non haberi, si talia multa non adhibeat, quæ plus longè ægrum lædant, quam iuuent, atque hoc quanquam verissimum sit, haud tamen me piget hæc adiecisse. Debent autem apponi ad calefaciendum emplastra calida etiam actu, ad siccandum sæpiùs renouari: ad refrigerandum, quæ in cuti sunt, vel propè, vel etiam si solida laborent actu frigida: profundis

profundis valde tepida admouenda. Ad confirmandum cerata, quæ assiduè hæreant. Plurimus autem vsus est tepidorum, vt in dolorum sedatione. Nuditas extremorum maximè pedum, & hora somni deiicit functionem ventriculi, & somnum impedit, quia quicquid est vaporum malorum ad caput repellit, & dolores viscerum prouocat. Dicebat sexto Epidemiorum frigidum, valdè venas frangit, & tussim citat, vt nix glacies: & contorquet vt pherea & gongrone: (his longa, & rotunda tubercula post aures) simul causa duritiæ scilicet alui. [Constringitur enim corpus à frigore, & cruda retinentur, nec concoquuntur, cùm vel in frigido corpore, vel exangui fuerint: vel membrum, in quo est natura frigidum, vt prope ossa membranas: & articulo: vel in superficie corporis, & refrigeratio quæ in ventre sunt, durat:] Dicit ibi Galenus, quod id accidit ob moram partim fæcum, quæ siccantur, partim, quia calidum maius est contractum ob frigus externum. Mora sanè facit vt à calore siccetur, & à iecore trahatur humidum: sed cur moram trahant, ibi diutius fæces: hoc accidere putat ob musculos ani, à frigore contractos. Sed si musculi à frigore fierent ad retinendum validiores, hoc mirabile esset: tùm etiam, quòd materia eo confluente facilè dilatatur anus: vt non ob id retineantur fæces, sed quoniam natura torpet, & ob longos somnos, & ignis consuetudinem, & sanguis (quod maximum est hac in causa) intra contractus intendit venas, & musculos ani, quod propius experimento est. Dicebat ibidem si per calida naturâ sit cubile frigidum, in calido tempore crassam reddet. Nam hoc non ex natura frigoris, sed temperato calore cordis, & etiam propter somnum melius nutrietur, & carnosior euadet. Vnde rectè dixerat antea, [generaliter somnus in frigore vestibus contecto: naturalia enim membra gaudent calore, & ob id vestibus corpus contegi postulat] vitalia & maximè, quia illa in somno incalescere dicerat, mox refrigerari in cubili frigido. Galenus etiam putat sic perfrigerari vestibus, auocato calore exteriùs. Sed quorsum verba illa *dormiens interitus calidior est*. Oportet enim eam, quæ secundum naturam est qualitatem conseruare, non euertere. Nam quod calefaciamus externam superficiem, hora somni, id accidit, quoniam iniuria aëris fit hanc tollere oportet. In somno ergo tres sunt scopi cor refrigerare, non à proprio calore retrahendo, sed peregrino: hoc significantius exprimemus, expurgare à fumo, id fiet per frigidum aërem: calefacere membra naturalia, & exteriora, quod fit in tegumentis. Ob id si quis hyeme multis contegatur vestibus, bene concoquet magis, quàm mediocriter: at si quæreremus solam transpirationem, à mediocri mole vestium meliùs concoqueret: imò neque à mediocribus, neque multis vestibus bene concoqueret, sed potiùs à paucis, sic etiam præcipit ad coctionem febrilem, corpus obuolutum pannis habendum, *quarto de victu in acutis tex*. 44. & 39. Cùm verò duo tribuisset mala Hippocrates, pedũ frigiditati, ascensum vaporum ad caput, læsionem coctionis ventriculi, & aliarum functionum, dolores variarum partium, & calorem ventris, tamen hæc augentur multò magis in febrientibus.

TEXT. XXIV.

Eadem ratione adstrictio, & vlceratio, & morsus, & molestia.

Molestia solet antecedere, & consequi astrictionem, sicut morsus vlcerationem, humores, qui lædunt sua qualitate grauiter sicci sunt, si siccitas iungatur frigori fit terreum, & astringens, si calori igneum, & vlcerans. Fiunt ergo scirrhi ex astrictione tanto difficiliores ad curandum, quantò ad lædendum videntur lentiores, cùm ergo iam dixerit succos lædere caliditate, atque frigiditate, nil mirum est, si ob caliditatem fiunt mordaces, ob frigiditatem astringant: ex vno scirrhi ex altero vlcera oriuntur: ex quibus morsus, atque molestia imo, vt dixi hæc etiam ante illa vt pruritus ante scabiem, & à scabie. Et dolor ante phlegmonem, & à phlegmone, & vigilia ante febrem, & à febre: & cruditas ante coctionem vitiatam, & à coctione vitiata. Succi ergo hæc creant, & detrimenta hæc nocent. Vel etiam dicas, quod emplastra, & linimenta, & nuditas, & talia, quæ sub arbitrio voluntatis nostræ sunt calefaciunt, & refrigerant, & morsus creant, & molestias, & exulcerant, & astringunt. Vel (vt dixi) vt peccet etiam in calido, & frigido, & ob hoc sequantur hæc mala. Nam cùm quatuor proponantur emplastra, & operimenta, hæc pertinent ad causas, non ad effectus: quartum & vlcera, & talia ad effectus solum, velut & molestia. Tertium de calido, & frigido, & duabus primis causis, & quarto effectui, & vtrisque simul adnumerari potest.

LECT. XXIII.

Super

TEXT. XXV.

Intrinsecus autem, & quædam prædictorum: & ad hæc causa occulta, & parti, & toti, & alicui, & non alicui.

Diximus antea quod bifariam potest interpretari textus præcedens, scilicet, & vt refertur solum ad opera ipsius medici, & vt simpliciter, & potest etiam referri bifariam: vnumquodque eorum, scilicet & vt iuuant, & vt nocent: ideò vt sint

sunt quatuor modi, scilicet vt iuuant casu, vt nocent casu, vt iuuant exhibita à medico secundum rationem, & vt nocent perperàm exhibita, & dicit quod intrinsecus eadem possunt, & eodem modo quædam, quia & emplastra, & vnguentum, & nuditas, & cooperimentum pertinent solùm ad externa. Loco verò horum adiicit causam occultam, id est, vt exponit F. proprietatem, velut gratia exempli pulmo vulpis confert pulmoni hominis, & iecur lupi iecori humano, & ventriculus gallinæ, ac mergi ventriculo humano. Dicit autem quòd causa hæc occulta potest obesse toti, & parti: toti sicut napellus, & acconitum, quod interficit corrumpendo temperiem cordis, & iecoris, alia verò nocent propriè vni membro, sicut dabat exemplum Galenus de lepore marino, qui nocet pulmonis, & de cantharidibus, quæ nocent renibus, & vesicæ. Dicit ergo quod quædam nocent alicui, & non alicui: intelligit, quod illa quæ nocent à proprietate, non adeò nocent omnibus, sicut neque prosunt omnibus, quemadmodum illa, quæ nocent propter qualitates manifestas, quia omne frigidum infrigidat, & omne calidum calefacit, & omne astringens astringit, & hoc non solùm in hominibus generaliter, sed in quibuscunque partibus humanis, & non solum in partibus humanis, sed etiam animalium: at verò cicuta interficit hominem proprietate quadam, vt aliàs dixi, & non frigiditate, & tamen non interficit sturnos: & pro hoc experimento tuendo, quia putant, quod fiat à frigiditate. Auerroes præter cæteros, & alij inuenerunt miras fabulas ego aliàs demonstraui clarissimè quod opium, & cicuta manifestè sunt calida, & sunt somnifera, & occidunt proprietate quadam, & ideò quærendum esset primum, quid sit hæc proprietas? Verum quia aliàs declaraui suo loco dicetur: de ea nunc quæramus, quonam pacto noceat vni, & non alteri? Et dico quod (vt aliàs declaraui) proprietas non est, nisi similitudo in qualitate cũ differentia substantiæ, & viribus pollentibus, & hæc proprietas duobus modis iuuat, & vno modo nocet. 2. *De generatione & cor. Tex.* 49. Dico ergo quod terra & aqua faciunt lutum, quia commiscentur secundum crassas partes, eadem si commisceantur, secundum eandem mensuram, & refrangantur, generabunt gratia exempli aizoum, plantam eadem mensura elementorum, si denuò refrangatur, & iterum misceatur à forma, & calore potentiore, generabit iecur testudinis. Exempli gratia: aut ranæ eadem quantitate, misceantur eadem elementa atque iterum refrangantur, & fiant, quasi vltima substantia, fiet iecur humanum, dico quod iecur humanum iuuabitur à proprietate à iecore ranæ, & testudinis, & iecur ranæ, & testudinis ab aizoo, & ita aizoum bene proueniet in illo luto, & non in alio: hoc igitur est per similitudinem substantiæ, quia est, sicut oleum in comparatione ad ignem vnum est in potestate ad aliud: imperfectius ad perfectius: & propterea plerunque istę proprietates sunt inter similia, & in partibus, & in qualitatibus. In partibus iecur cum iecore, vt in lupo pulmo, cum pulmone, vt in vulpe ventriculus cum ventriculo, vt in gallina & mergo. Alij etiam dicunt in pisce mugile, & in cerebro vt cerebrum gallinæ: & in corde vt cerui, & in liene vt apri: & similiter laca conferet iecori, est enim rubra, & similis substantiæ, & causa, quare iuuant est, quia sunt similia in substantia, & proxima in tẽperamento, & recipiuntur vt similia, & vt similia iuuant, quæ verò nocent, sunt similia in substantia, & dissimilia in qualitatibus, & ideò recipiuntur vt amicus fallax, qui sub specie amicitiæ recipitur, & receptus nocet vt inimicus, & ideò substantia leporis marini est similis pulmoni humano, sed habet calorem putridum, & siccum, & ob id exulcerat, & frangit venas, & interficit. Et propterea dixi, quod illud, quod iuuat, iuuat bifariam, & similitudine substantiæ, & qualitatis: quod vero nocet: non solum vno modo, quia similitudine substantiæ nunquam nocet, sed qualitatum dissimilitudine, & maximè putridarum, & corruptarum, sub qua continentur venena vera. Iecur ergo lupinum (gratia exempli) confirmat iecur humanum, quia recipitur ab illo, & quia est densioris substantiæ, & vt ferrum comparatum ad plumbum penetrat in intima, & condensat substantiam iecoris humani, quia ipsum fuit factum à natura robustius in lupo ob incommoda, quæ passurum erat ipsum animal edere carnes crudas, & putridas iacere in terra, & luto parum dormire: adeò vt nisi illud membrum fuisset validissimum iam diu deficeret species luporum, eadem similitudo gratia exempli, sed maior erit inter iecur humanum, & cichorium, & ita plura conueniunt proprietate alicui, velut iecur lupinum pro imbecillitate: testudinis pro macilentia ranarum, pro morbo regio iuxta qualitates. Nam omnes qualitates possunt conferre, & esse vsui præter putridas, sed non videtur Hippocrates, in hoc textu admittere qualitatem externam, quæ tamen est in iaspide appenso collo, vt testatur Galenus. 9. *De simp. medic.*

Dico quod Hippocrates locutus est de proprietatibus euidentioribus, illa verò, quæ exteriùs applicantur, minùs agunt, tum quia dissoluuntur à calore imbecilliore, tum quia adest intermedium cutis musculorum ossium, & ideo in longa mora putrescunt si dissoluantur: si non dissoluantur, aut dissoluta parum maneant, parum etiam agunt. Vidi tamen proprietatem cuiusdam rei, quæ appensa collo statim sistit omnem sanguinem, vndequaque fluentem. Sed redeo ad propositum, & declaro duo, quæ omiseram. Primum, quia dixi quod oportet, quod illud, quod habet proprietatem sit robustius membro, & dico quod secus esset alimentum: cùm ergo non potest vinci, agit in membrum, & fit medicamentum: alterum est, quod dicebat Hippocrates, quod non alicui, quia sicut homo facilè contrahit scabiem ab homine, non ab equo, ita inter homines aliqui habent iecur mixtum diuersa ratione à temperamento, adeò vt iecur lupi, non sit ei simile in substantia, nisi parum, & est procul, ideo

nihil agit in huiusmodi hominibus, & ita patet ratio, quare primæ qualitates, & secundæ, & tertiæ semper agunt, & in omnia & in omnes partes. Proprietates autem sunt fallaces, & fuit quidam, quod sine noxa sumebat auripigmentum, album arsenium vocatum, sub pondere vnciæ mediæ, & cum esset in vinculis damnandus morte, vt audiui, relatum fuit hoc Pontifici Leoni Decimo, & sumpsit experimentum solemne, quale solent sumere Principes in magnis rebus: & cum nihil passus esset, permutauit genus pœnæ. Sunt præter hæc multa, quæ agunt mira, & quia non sunt adeò comperta, referuntur falsò ad substantiæ proprietatem: velut illud de Pæonia. Nam Pæonia confert morbo comitiali, quoniam confirmat cerebrum, & est tenuis substantiæ valde, & plurimum vaporis omittit, & quod hoc non sit commentum, manifestum est: quia quæ proprietate agunt, raró nisi ad vnum comparata agunt, quæ verò agunt, iam plura non ex proprietate, sed ex robore virium id efficiunt, & ideò deceptus est Galenus, & in hoc, & in iaspide nam nesciuit, quod iaspis astringit manifestè sanguinem suspensus collo, & eadem ratione confert ventriculo, quia ob laxitatem, & pondus cibi, & potus, & tenuitatem, & quia est exanguis maximè gaudet astringentibus: & corallius valdè ruber magis iuuat, & creditur, quod exhilaret cor, propter similitudinem substantiæ, cum spiritu vitali: & hoc modo etiam confert ventriculo confirmando calorem & trahendo illum ex corde: ita dico de Pæonia, sicut de iaspide, non sicut de corallio, nam suspensa collo: mascula & collecta plena luna iuuat multum podagricos, quia consumit vapores, qui augent dolorem in podagra. Comitialis etiam fit à vaporibus, vt aliàs declaraui: licèt Galenus aliter sentiat, & talia videntur agere ab occulta proprietate propter compositionem multorum, quæ agunt à manifesta qualitate: & ita sunt tria genera agentium, à manifesta qualitate, ab occulta qualitate, & à natura propria. Et ideò dicam, quod accidit tempore pestis, iam fermè centum annis, anno scilicet M. CCCC. LXXV. narrabat mihi pater Facius Cardanus, quod homines moriebantur, vt solent ex contagio, canes non moriebantur, neque corripiebantur eo morbo, equi corripiebantur, & bubones emittebant, sed non moriebantur, & hoc erat, quia natura equorum erat similior humanæ, quàm canina. Ex hoc patet quod etiam quilibet homo habet quædam edulia, adeò sibi propitia, vtquàm diu vtatur illis, nunquam ægrotaturus sit nisi ex violenta causa alia, ex quibus læditur valdè: licet non calescat, neque refrigeretur. Est etiam consideratione dignum, quod omnia ista, quæ agunt à proprietate: agunt medio quatuor qualitatum, & illæ sunt instrumentum omnium operationum. Et sic dicas: Ergo non dabitur medicina temperata. Respondeo, quòd illæ qualitates agunt in corpus nostrum necessariò, quamuis sint similes in gradu, quia experimento videmus, quod si nos tangamus aquam tepidam, aut lignum tepidum, afficimur dupliciter. Primùm quia crescit multitudo qualitatis. Secundò, quia illa qualitas non est naturalis, & insita nobis est naturalis, & ideò non possunt esse similes, in substantia, licet sint in gradu. Præterea adest raritas & densitas, & motus, qui variat eam, & vapores, & incrementum: quia primo est in potentia, & paulatim deducitur ad actum, ergo in tota actione est dissimilis. Adest etiam humida qualitas, & maior, vel minor, aut siccitas, & difficillimum est, quod conueniant exquisitissimè in gradu, & propter tot & tanta contemperata corpori nostro, agunt tamen in illud.

Alia dubitatio est, quam mouet F. quia videtur Hippocrates nolle quod medicus quicquam agat natura non impedita, quia ipsa non errat: neque errare potest, quia si videmus quod lapis adeò rectè descendit ad centrum, vt nullus pictor posset tam rectam lineam effingere, cum sit vilissima res, quid existimandum sit de aliis. Propterea respondet quod intelligit de his, qui adhibent auxilia symptomatibus, quia non sunt adhibenda, nisi cum duabus conditionibus, vt prosternant vires, aut sint prostratura eas, & præter id, vt non pendeant propriè à morbo, veluti dolores à flatu, vel retentione fæcum, vel vigiliæ, vel effluxiones, & hic mos est nostrorum temporum, vt videamur agere aliquid symptomatibus, occurrimus & perdimus ægrum persæpè, velut si quis ex motu materiæ versus ventriculum in syncopim decidat, cùm deberemus prouocare vomitum, damus cibum, quò nihil deterius, & ita si ex vigilia deliret cùm deberemus prouocare somnum, crura lauare, madefacere caput: apponunt oxirhodina fronti, magis exsiccantes cerebrum, & vapores intrò trudentes. Vnde phræneticus fit: adducit me ad hoc non tam authoritas F. quàm quod videam Hippocratem in epidemiis nulla præsidia adhibuisse. Est etiam deterius cum adhibent perperam, vt videantur aliquid facere: & primum ostendo, quod auxilia plus nocent perperam facta, quam iuuent benè adhibita, & cur nam ponamus gratia exempli, quod aliquis adhibeat medicamentum calidum dolori calido, alius adhibeat frigidum in pari gradu: ille qui refrigerabit multò minus refrigerabit, quàm ille calefaciet: tum quia caliditas pugnabit cum frigiditate, & non cum caliditate, sed illam augebit, tum quia vbi etiam recederent æqualiter minùs distat calidum ab extremo caloris, quàm frigoris. Ergo proportione data maius erit incrementum caloris, quàm frigoris. Tertiò quia membrũ est debile, & ideò magis læditur à simili, quàm iuuetur à contrario: hoc experimentum in debilibus, & magis perspicuum aqua. Quartò & hoc multum refert, quia in calefaciendo calefactum medicamento potestate, calido semper incalescit, sed in refrigerando persæpè repellimus, & augemus calorem constringendo ipsum, & repellendum ad membra nobiliora, & si adsit plenitudo Galenus prohibet apponi refrigerantia, vel etiam resoluentia, & hanc eandem sententiam repetiit *in libro*

artis

artis Medica. Et generaliter dico, quod medicus quicquid facit, non impedita natura, semper malefacit & demonstratio hæc est natura. Non errat ergo, quicquid tu egeris ea non impedita est damnum ægri. Impedimenta sunt fæces, si non possint emittere, vomitus, screatus, obstructio, sanguinis multitudo, & eò magis in compositione, vt lapis luxatio, fractura de cibo, vel exigit, & tunc dicitur impedita natura, quæ persæpè non potest accipere, vel non exigit, & tunc vel est impedita, cum velit, sed non potest, vt cum pituita est in ventriculo, & debemus auferre pituitam, vel non exigit, quia natura est impedita non functio, vt in abscessu iecoris, vel febre, & non debemus dare. An verò Hippocrates loquatur de errore medici verisimile est propter præcedentia, quia est in sermone de his, quæ nocent continuato cũ verbis illis succi corrumpentes, & totum, & partem.

LECT. XXIV.
Super
TEXTV XXVI.

Euacuationes secundùm naturã ventris, vrinarum, sudoris, sputi, muci, vteri, per hæmorrhoidas: verrucam, lepram, tuberculum, carcinomata, è naribus, pulmone, ventre, sede, cole, secundùm naturam & præter naturam, horum discrimina aliis secundùm aliã rationem, aliquando etiam aliter.

SEx proponit in hoc textu. Primum est ratione eorum quæ expurgantur secundum naturam, & locorum, & sunt quinque, quæ secundum naturam euacuantur, stercus, vrina, sudor, pituita, & sanguis. Sanguis autem & pituita bifariam, pituita per nares, aut palatum, aut ascendendo per os. Sanguis autem in mulieribus per menses, & hæmorrhoidas in viris, per hæmorrhoidas, omnes istæ euacuationes sunt naturales, & per loca naturalia. Duo sunt discrimina, quia quædam sunt naturales in omnibus, vniuersales, & semper, & sunt priores duæ stercus & vrina: quædam vniuersales, sed non semper, in omnibúsque vt sudor. Quædam vniuersales, sed non semper, neque in omnibus vt hæmorrhoides Quædam in omnibus semper, sed non vniuersales vt mucus, & sputum. Hæc enim solum euacuant à pectoris partibus, & à capite, non à ventriculo, vel iecore. Hinc colligitur quod hæmorrhoides sint naturales. Cur autem omiserit narium sanguinem, puto non omissum. Hæmorrhoides enim duo habent significata, sanguinis fluxionem vndequaque eueniat ex nomine ipso Græco deductum: & hæmorrhoides pro morbo ani, aut si velis illum intelligere, dicas sanguinem narium non esse naturalem. Dicuntur etiam secundum naturam bifariam, vel quoniam fiant ex ordine naturæ, licet non seruent modum naturalem, vt cùm expurgatur quicquid est superfluum: vel secundum naturam, id est, quod omninò necessarium sit per illas vias expurgari per interualla parua: Sed primus sensus est verior. Ob id non meminit de vomitu, quia non est exquisitè naturalis, cùm non sit necessarius corpori omninò naturaliter se habenti. Dicebat Galenus *octauo de Medicamentis secundùm locos. cap. 3.* Vomitus est ex genere supinitatum, quæ eueniunt, aut ob humorum prauorum offensam ad os ventriculi, aut ventriculi ipsius imbecillitatem. Est autem symptoma, dicebat Galenus *secundo de Symptomatum causis. Cap. 3.* simile vterino in partu, dum fœtum exprimit, quò ad motum, sed quò ad genus præter naturam similis in tussi, adeò vt velit quod assimiletur tussi, quia præter naturam sic ortui infantis, quoniam fit exprimendo, quod continetur in tussi, cùm per flatum exprimat materiam noxiam. Idem dixit in *libro de symptomatum differentiis: Cap. 6.* vbi docet vomitum, & fluxum sanguinis narium, & hæmorrhoidas esse præter naturam in eo, quod symptomata: nam naturalia sunt solum nostri corporis facultates, & functiones: cùm igitur symptomata non sint ex horum aliquo, erunt præter naturam. Sunt tamen, dicit secundum naturam ratione finis cum opportunè fiunt: quia ad leuandam naturam ipsam, à re noxia. Est igitur symptoma facultatis naturalis, vt in *secundo de symptomatum causis habetur, Cap. 4.* & expultricis. Dicebat in tertio eiusdem, velut & nausea. *Primo de Tuenda Sanitate In fine.* vomitus opponitur alimento, quod futurum est alimentum directè. Sicut hæmorrhagia ei, quod est veluti alimentum, & alimento propriè dicto fluor substantiæ. *In secundo* autem *de Alimentis Cap. 20.* tractans de Armeniacis, dicit, quod prauos humores confluentes ad ventriculum, aut infestos cibos, si supernatant per vomitum eiicit: sin autem resideant in fundo, per aluũ conciens diarrhœam.

Verrucam, lepram) ponit hic genera decubitus, dicebat Galenus *tertio de Crisi, c. 1. & sequentibus.* cùm natura perfectè dominatur materiæ, euacuat eam extra corpus, & de hoc dictum est aliter, traducit in aliũ locum, & tunc non perfectè dominatur. Dicebat *in libro de causis morborum cap 6.* traducit ad partes minus validas, & ideo persæpè ad cutim, post etiam ad articulos, & ad renes. Isti sunt loci in quos tutius natura transmittit humores conuenienter, cum ipsa non perfectè dominatur materiæ, vt ab Hippocrate primo Epidemiorum. Cruda verò & incocta, dolores aut recipuas, aut abscessus, sed si impediatur, tunc transmittit aliquando in locum nobiliorem, & hoc accidit, vel ob viam obstructam, vel motum diuersum: velut cum crisis fit per somnum, & homo

homo expergiſcitur fortuitò: vt de patruo meo inſigni ſacerdote Paulo Cardano, & ob id mortuus eſt. Vel dato medicamento aliàs deducente, aut exhibito cibo importunè, aut ex ira, vel mœrore, aut frigore. Ideò ibi ſubiungit aut mortem. Diximus alibi de cauſis, quare materia ad membra principalia, aut nobiliora feratur. Si autem ſit mediocriter valida, facit (vt in textu) verrucas. Hæ ſunt puſtulæ trium generum ſimpliciter dictæ, & acrochordonæ myrmeciæ. Acrochordonæ ſunt illæ, quas variolas nos dicimus, de quibus Hippocrates in *tertia Aphoriſmorum* enumerans morbos pueriles. Conſtat enim verrucas (quas nos vulgariter appellamus poros) non eſſe morbos pueriles, quin imò ſunt contagioſæ illæ verrucæ, & adueniunt tam adultis, & ſenibus, imò magis quam pueris. Neque etiam naturâ ſolet illis expurgare corpus. Hic enim adnumerat verrucas cum lepra hæmorrhoidibus, & cum tuberculis, & carcinomatibus, acrochordonæ etiam verrucæ cum dolore adueniunt, vt Celſus docet in ſecundo libro, de quo miratur Ingraſſius: quia Paulus dicit eas eſſe, ſine dolore. Intelligens per illas tubercula illa lata in imo tendentia in acutum, quæ Celſus vocat thymia, quas Galenus dicit eſſe difficiles ad eradicandum. Acrochordones autem ob homonymiam vocis deceperunt plures: dicuntur enim ἀπὸ τοῦ ἄκρω παρ οἰκέναι χορδῆς, id eſt, à corde extremitatis ſimilitudine quam vocant penſilem. Quam nos ſæpè vidimus latior in ſummo, tenuis in imo: & eſt plerunque ſanguinea: cum alia ſit acrochordona dicta, quoniam ἄκρας ὀχεῖται τῆς ἐπιφανείας τῆς δέρματος, id eſt, extrema manifeſtè cutis occupet, atque hæc eſt, quæ pueris aduenit dolorifica, ac cretica, de qua hic ſermo eſt, quæ hoc anno multos peremit pueros ob ſtultitiam medicorum, & pertinaciam quorundam Bononiæ, cum dicerent non pertinere ad medicos curare eas, & tamen curabant medici, & dabant vinum: atque ita delata copia humoris ad cerebrum, perimebat eos: multos ſtrangulabat iuxta ſententiã Principis. Neq; veriſimile eſt latuiſſe Græcos, quod omnibus aduenit. Procul dubio ergo acrochordona variola eſt apud Hippocratẽ, & celeriter abit cũ alia acrochordona Pauli, ſit morbus, qui vix vnquam per ſe recedit, imo ne morbus quidem, ſed fœditas quædam cutis. Cùm aliud genus cum febre plerunque adueniat, & acuta quamuis nonnunquam febre, & vbique in toto corpore aduenit, & contagioſus, & aliquando etiam pertineat ille, alius neque contagioſus, neque periculoſus, neque cum dolore, nec cum febre, fitque diuturnus, neque omnibus: & nec in toto corpore, ſed in paucis locis, & plerumque in ſolis manibus: præſertim ſylueſtri parte conſpiciatur: & vt breuiter dicam Celſus meliùs, & breuiùs aſſecutus eſt ſententiam Hippocratis, *in quinto libro cap.* 28. *Sec.* 18. diſtinguens huiuſmodi puſtulas, & verrucarum genera, ſeu ſimilia verrucis in Acrochordonas, quæ dolorificè ſunt latæ, in imo adueniunt pueris, & raro paucæ ſimul, & in ſaniem vertuntur. Et raro fabæ magnitudinem excedunt hoc verum eſt Sed admiratione dignum videri poſſet his, qui norunt variolas, nec ciceris magnitudinem æquare. Ideò mirum non eſt ſcientibus, quod faba antiquorum vix: lente maior erat. Noſtra autem quam fabam vocamus, genus nouum eſt leguminis, ex Ægypto aduectum, ita error ex errore ortus admirationem parere poſſet, & ſub his acrochordonis etiam morbilli continentur, quid clarius, hæ igitur ſunt variolæ Arabum. Et myrmeciæ, quæ & ipſæ cum dolore adueniunt, & latæ ſunt in imo, ſed non habent reliqua, quæ in acrochordonis, & clariùs aſſimilantur, & hi ſunt pro tertia differentia: demum Thymia, quæ ſunt verrucæ noſtræ vocatæ porri. Dicitur autem verruca à Latinis editior montis pars, atque aſpera, vnde verrucoſa inæqualia θύμον Græcè dixit, hîc vt de variolis in dubium verti poſſit, non in Aphoriſmis, vbi habet ἀκροχορδῶνας, ibi enim variolas (vt dixi) intelligit, μυρμεκίας autem quaſi formicas, ſi ad etymon reſpiciendum ſit. De tuberculis dicebat Hippocrates *ſecunda Aphoriſmorum.* [Vbi fauces ægrotant, aut tubercula naſcuntur in corpore inſpiciendæ ſunt ægeſtiones, nam biliosæ fuerint, corpus vnà ægrotat: ſi verò ſimiles ſanis, tutum eſt corpus nutrire.] Ibi totam huius, & illius loci doctrinam Galenus aperuit, dicens. Animalium natura nonnunquam ex principalibus membris humores euacuat malos, alios per vrinam, & vomitus, vel aluum inferiorem excernit, alios per cutim extrudit, quos cum euacuare propter craſſitiem non poſſit, ibi eos deponit, atque eo modo tubercula naſcuntur in corpore. Tunc igitur conſiderandum eſt, ac diſtinguendum nunquid natura totum in partibus patientibus ſuperfluum depoſuerit, an adhuc corpus vniuerſum vitioſis humoribus abundet, quod excrementa indicabunt, reliqua quæ ſequuntur. Ideò hoc idẽ de acrochordonis, & hæmorrhoidibus, & ſequentibus euacuationibus, quæ ad partes corporis fiunt eſt conſiderandum, an ſcilicet totum corpus expurgetur verè, ac perfectè, an potius natura id tentet efficere, & non poſſit. Si ergo purgaueris, vbi corpus eſt mundum, retrahes materiam vt in variolis, & carbunculis, & penè occides laborantem, aut ſi non purgaueris, aut euacuaueris cum corpus fuerit plenum, idem & deterius accidet. Et præcipua cauſa in tuberculis eſt craſſities materiæ, nam ſi tenuis fuerit, vt in eriſipilate, non fit tuberculum. Cauſa autem in illo non videtur craſſities, quod extrudi non poſſit, nam excreſceret in molem ac tumorem, retinetur tamen, quoniam prauitas humoris non patitur moram ad conçoctionem. Videtur igitur mihi cauſa alia, ſcilicet non ſeparari humorem, at hoc etiam contingit cum omninò malus eſt: quemadmodum in carcinomate. In eo enim materia eſt admodum craſſa & praua, & ideò à natura nunquam ſubigitur, à medicamento tamen præparata expellitur. Malè vocant Latini cancrum, de quo aliàs ſermonem habuimus. Eſt autem duplex vlceratum, & non vlceratum. Cancrum autem Celſus appellat vlcus ſerpens, præcipuè

quod

quod ab externa causa originem duxit, veluti erysipelas, vlceratum, & vlcus denigratum, & gangrenam, & sphacelos, & ætiomenon. Duo tamen tantùm illius genera facit. An verò carcinoma abscessus seu tumor calidus sit, an frigidus: Videte duodecimo Contradicentium.

LECT. XXV.

Super

TEXT. EODEM XXVI.

LEpram) hic est quartus morbus seu quintus, qui ad decubitum pertinet, in quo immorari ob multiplicitatem sensus, vt vtile fuerit, ita circumcidere, quæ adiacentia sunt, & confusionem pariunt etiam viri est, non ad ambitionem scribentis, sed legentium, atque audientium commodo consulentis. Ergo lepra est morbus quidam apud Græcos cutaneus, velut scabies, dicitúrque à ψώρα per syncopem, id est, adiecta, id est, squammosa λεπὶς enim squamma est. Eiusmodi squammarum quædam sunt magnæ, ac rotundæ, vt in lichenibus, aliæ verò vt piscium moderatæ magnitudinis, tenues, & non adeò rotundæ, lepræ propriæ. Dicitur autem hoc nomen lepra, & vt homonymum ad interpretationem Græcorum, & Latinorum, qui è Græco verterunt, & Arabum, & eorum Latinorum, qui ex Arabica lingua transtulerunt. Ideóque apud Hippocratem Galenum, Paulum, & Aëtium, dicitur lepram orbus cutaneus de genere scabiei, aut cum maximè impetiginis: At apud Principem, Rasin, Serapionem, Azarauium, de ipsa Elephantiasi, seu circinomate totius corporis apud Græcos: sed forsan magis dici secundùm analogiam, verisimile est cum eandem habeat (ratione cutis) fœditatem asperam, & squammosam, in qua omnes conueniunt. Et licèt in aliis differant, hoc non efficit, vt nomen debeat dici secundùm rationem diuersam, aliter animal diceretur æquiuocè de Elephante, & vermem nam plus differt elephas à verme, quam elephantiasis à lepra, & ita etiam corpus æquiuocè diceretur: nam maior est differentia corporum aliquorum inter se, quàm horum duorum morborum. Sufficit ergo ad hoc vt non secundùm homonymiam dicantur, vt habeant aliquam rationem communem simpliciter, aut ordinis cuiusdam, non quod sit in eis ratio diuersa. Ideò relicta hac dubitatione, transeamus ad interpretationem ipsam huius nominis. Ergo ea duplex est iuxta analogiam, scilicet de lepra simplici, & media, iuxta quam etiam lepram Iudæorum dignoscere qualis fuerit expediet, postmodum de Latinorum lepra.

Lepra igitur Græcorum est ex genere scabiei: eorum enim acrium, quæ ad cutim secernuntur, & abscedunt: alia quidem non colliguntur, efficiuntque pruritum, aut colliguntur, & faciunt pustulas, & asperitatem, non tamen exusta sunt, sed partim ichor, & efficiunt siccam scabiem, aut humoris sanguinei aliquid educunt, qui postmodum suppurat, efficiúntque scabiem latam, & pinguem, vocatam tanto fœdiorem visu, quanto priore minus molestam. Latæ enim pustulæ (vt inquit Hippocrates) non admodum pruriunt. Si verò cum his etiam materia aduratur, quæ ichoris habeat rationem, fit ψώρα; sed psora in qua apparent quædam similia furfuribus. Si verò quòd aduritur etiam pingue sit, nec sanguineæ partis expers, fit squamma, quæ crassior, grauior, durior, & splendidior furfure: & tunc vocatur lepra. Lepra igitur est pruritus cum asperitate cutis, & squammis. Hæc igitur est lepra simplex, vt dixi Græcorum, de qua semper intelligimus. Lepra autem ipsa ab initio subrubra est, & quasi rosei coloris: si autem perseueret, & maximè in corpore cacochlymo, & exusto, & ætate post vigorem, & vtatur mala victus ratione, & præsertim, vt viuat sordidus, & in regione valdè inæquali, & tempore simili, fit rubra, & asperior, & cum pruritu maiore, & squammis durioribus, & profundiora facit vlcera, & iam incipit esse media & alterius quasi generis. Si verò adhuc magis perseueret, cum iisdem adiectis, tum diuturnitate, tum quia putredo putredini superueniens, vt aliàs dixi in omni genere, & febrium, & tumorum deterius efficit, & genus sæpè mutat, fit nigra, & est media modi peioris, nondum tamen absolutè transiuit, in aliud genus, sed est valdè grauis, & fœda. Quod si adhuc perseuerent omnia, tunc transmutatur in albam, & tunc est alterius generis prorsus. Et albus color adeò videtur esse naturæ mediæ lepræ familiaris, & proprius, vt quidam confundant lepram cum leuce, quoniam (vt dixi) in hac media dealbatur cutis, sed & in simplici lepra, vt infrà docebimus, verum in media hac absoluta multò magis. Et iam biennio præterito fui vocatus ad mulierem quandam, patientem hoc genus lepræ, & ego nesciebam, quod morbi genus esset. C. Montagnana qui me iusserat aduocari, dixit esse lepram, ego non agnoscebam, assuetus solum cognoscere lepram simplicem Græcorum, & illam Arabum, quæ Elephantiasis à Græcis vocatur, quæ plurimum differt ab hac etiam media: quia in Elephantiasi vix adest pruritus, & hîc adest non tamen magnus, iam victa natura. In Elephantiasi sunt tubercula sparsa per corpus, & in profundo in hac pustulæ, quæ tegunt maximam partem corporis, & non adeò profundæ, vt etiam consentaneum est. In hac præterea, & pustulæ, & cutis sunt albæ: in Elephantiasi nigra tubercula ipsa, & cutis, aut fusca. In hac etiam non est aspectus adeò horribilis, nec fœtor adeò magnus, nec forma adeò mutata ab humana, vt in Elephantiasi. Sed & in elephantiasi homini sunt propè cubitum, in parte superiore externa, quasi sub brachio glandulæ quædam duræ à magnitudine ciceris ad auellanæ quantitatem duræ in vno brachio, & deterius in ambobus, & quanto maiores: & est signum valde peculiare. Et non est in media vox adeò rauca & corpus

corpus ponderosum, vt in elephantiasi. Et hæc media & multò sæpius simplex videtur in Italia. Elephantiasis autem rarius, quamuis etiam viderim in Xenodochio Mediolani, sed frequens est in Gallia, & frequentior etiam in Hibernia iuxta angliam, dicunt ob esum lactis, & piscium simul, & multum. Et regionis intemperiem frigidam, sicut in Ægypto ob calidam. Ideo non debet dici morbus rarus elephantiasis, nisi in Italia: sed lepra media est, in italia frequentior, simplex autem longè magis. Haliabbas autem cùm esset Arabs Græcissans, constituit elephanticum morbum quendam, & est tumor varicosus in pedibus (cui ego à iuuentute subiectus fui, cùm tamen solæ venæ non pes intumesceret) distinctum ab elephantiasi. Porrò elephantiasim apud Italos vocant indigenæ morbum, sancti Lazari ob parabolam Christi in Euangelio positam, de illo Lazaro paupere, qui viuens omnibus indigebat, & pessimis vlceribus scatebat, ac fœdis, quem mortuum excepit Abraham in sinu. Ab hac similitudine illud nomen sumpsit originē Ideò elephantiasis est carcinoma vniversale, morbus pessimus, ac propè insanabilis lepra. Arabum plurimum differens à lepra Græcorum, de qua hîc est sermo Cùm hic sit ex genere eorum, quæ abscedunt: elephantiasis autem, quæ corrumpunt. Et est similis ei lues Indica, sed leuior. Lepra igitur simplex duplicem habet causam materiariam, & efficientem: & quandoque confunduntur, vt secundo de symptomatum causis, & ideò medicus coniungit persæpe has causas vt in grauedine, dicimus, quod materia est pituita, & etiā quod efficiens est pituita: & in phlegmone efficiens est sanguis, materia est sanguis. Assumit ibi locum communem, vtpote cutim & humorem extimulantem? deinde distinguit in tres differentias iuxta qualitatem bifariam, tenuem & crassum, mordentem & salsum, iuxta multitudinem paucum & multùm: Iuxta motum immobilem & mobilem. Et si bene consideres, fiunt sexdecim coniugationes: quarum tamen ponit solum de quatuor exemplum, inter quas est illud de lepra, quod sit multus, crassus, salsus, & immotus: paulò antè verò dixerat, quod est etiam nonnunquam lentus, & ideò hæret infixus ipsi cuti, vt id etiam coniectemur in lepra. Qui autem mordent humores in cute: iidem in lingua assumpti, hi autem sunt acres acidi, & salsi, tum quod videmus vt dixi ab his erodi linguam, tum quia imposita vlceribus mordent, tum quod his quibus vasa rumpuntur in pectore destillatio sentitur huiusmodi sapore imbuta. Ergo in lepra primum talis materia eò transmittitur, inde locus inficitur vt nutrimentum materiam similem generet. Dubium restaret de amaro, sed quia amarum fit transitu, ideò oportet vt fiat antea valdè salsum vt erodat vehementer, antequam fiat amarum: sed vix potest erosio, aut pruritus ab amaro incipere: sunt autem quædam in quibus causa agens est, valdè distincta materia, vt in febre calor distinguitur à materia, quæ persæpè frigida est: motus autem non ita, & multò minus quies, quæ potest reduci ad causam, sine qua non: habes igitur causas lepræ.

Sed materia eius est communis tam quæ dicta est, quam etiam pituita. Vnde *in libro de Affectionibus Pag.* 10. lepra, scabies, pruritus, & impetigines, & vitiligines, & alopetiæ à pituita fiunt. Sunt autem magis defœdationes, quam morbi. Fauus autem & strumæ, & pani, & furunculi, & carbunculus à pituita fiunt, & morbi sunt vbi apparet, quam leuis morbus sit lepra Græcorum. Hic ergo materia communis dicitur genere, id est, pituita, vel alius humor, vel qualitate vt tenuis, vel crassa ex pluribus conditionibus communibus, fit propriæ materiæ determinatio, & hæc est in vsu apud medicos.

Quomodo autem lepra generetur dubium est, dicente Galeno *quartodecimo artis curandi cap.* 17. *in prin.* Harum quæ toto genere præter naturam sunt, triplex est differentia: quædam ex mutatione consistit solidarum partium: sicut myrmetia, etiam leuce, & vitiligo, & ossis caries (quàm sphacelon vocant) & elephas, & scabies, & lepra. Quædam cum prius omnino non fuerint, postmodum sunt orta, velut meliceris & atheromata, steatomata, helmintes, ascarides, & ceria, & quæ in abscessibus inueniuntur similia ossibus, pilis, atque lapillis. intelligit quod ea, quæ gignuntur præter naturam omninò alia generantur ex alimento solidorum, alia ex superuenientibus, & sunt non omninò aliena à natura hominis licet sani: alia etiam toto genere velut lapilli, vel saltem loci vt ossa dentes pili in atheromatibus, & meliceribus, ac steatomatibus, quæ tunicula propria continentur, sed vt dixi lepra, & scabies primum quandoque fiunt ex humore influente, inde particula inficitur: plerumque ex contagio, & tunc vitiatur locus. Et serpit malum ob propinquitatem, donec totum corpus occupet. Inde ne omnia attingere velle videar, dubium relinquo cur in scabie; & lepra ex contagio contracta morbus nonnunquam transit ex manibus in pedes, mediis partibus non effectis: & tamen non ex vitio humorum intus prodit.

His visis quærendum est sub quo genere morbi contineatur lepra Græcorum? Apud Arabes, & Latinos cum Celsus eius non meminerit, & lepra etiam Iudæorum, an sit simplex, an media, an proprius elephas. Ingrassius vult quod contineatur sub albaras nigra, aut impetigine excoriatiua Arabum, & sub impetigine Celsi. Adducit autem duas rationes euidentiores inter reliquas de Celso, quod non nominauerit hunc morbum, & tamen cognouerit, & quod auxilia impetiginis sint eadem lepræ Græcorum. Nos autem libenter ista pertransimus in quibus magna vis non est in diuersitate curandi, & coniecturæ probabili innititur. Si tamen aliquis ad psoram, aut scabiem lepram reduceret, etiam posset videri aliquid dixisse. Marcellus tamen *in libro de medicamentis cap.* 19. sæpè distinguit lepram, & elephantem, & impetiginem cùm sit author

Latinus: & Theodoſij ſenioris Imperatoris tempore floruerit. Et Plinius ſecundus *in quarto libro ſua medicina, cap. 29.* & Apuleius *de Herbarum virtutibus, cap. 10.* quanquam errorem in codice eſſe ſuſpicer. Macer quoque ſæpiùs meminit eius, & ipſi omnes antiqui authores. Neque enim Celſus vnus, quamuis celeber apud latinos totam conſtituit medicinam: nam Macer Ouidij amicus, erat, ideóque antiquior Celſo: ſed Apuleium Madaurenſem etiam floruiſſe Galeni fermè temporibus, certum eſt. At de Principe cum conſtituat impetiginem morbum ex melancholia, *vt in ſeptima quarti, & in cantica*, aliquid habet ambiguitatis.

De Hebræorũ autem lepra maior eſt difficultas. *In leuitico c. 13. & 14.* Moſes ſeptem conſiderat, quibus impurus ſeu leproſus diſcernitur à ſcabioſo, aut morbo qui tametſi malus ſit, non tamen communicatur ſupponens in omnibus albam factam eſſe cutem. Primam mutationem pilorum in album, aut flauum, & exiles fieri ſecundùm depreſſionem loci, tertium motum, quod morbus augeatur, & diffundatur, aut minuatur: cuiuſque terminum ſeptimum diem ſtatuit, atque hunc ſæpius repetit, ſi oporteat: quartum carnis rubræ ſpeciem, quæ cùm pura ſit lepram efficacem denunciat: quintum quod ſit in toto corpore, vel in ſola cute capitis: ſextum in veſtimentis eadem obſeruat: ſeptimum in domo, & parietibus cubiculorum, & laquearibus etiam, ſed hoc minus. Ex quibus patet, quod cum albitiem ſupponat in omnibus, & velit adeò eſſe contagioſam, quod illud genus erat diuerſum ab elephantiaſi, in qua ſunt peculiaria tumores duri, & nigrities, & à lepra ſimplici, quæ non eſt adeò metuenda. Quare concludemus Elephantiaſis, & lepræ quoddam medium fuiſſe: vt ſint ſex genera præcipuè lepræ. Primum & ſimplex Græcorum: Medium quod in Italia viget. Iudaïcum quod erat grauius hoc, & erat deductum ex Ægypto. Indicum quod vocamus morbum Gallicum, elephantiaſim, quæ propria fuit Ægyptiis, & Arabibus vnde profluxit illa Hebræorum. Et ſpeciale quod capiti proprium eſt, ex quo genere fuit mentagra, quæ mentem maximè afficiebant Plinij ætate, aut non multo ante: hancque lichen vocabant. Nam & Indica lues noſtro tempore ſolet ſpoliare mentum pilis, & caput capillis, vnde irriſui habentur. In hoc igitur genere fuit, quam nos vocamus tignam, non eſt hæc tyria, ſed deterior capiti propria: cuius quidem tria ſunt genera. Mitior quæ medicamentis ſanatur media quæ auulſis capillis, inde vbi ſanguinauerit, illito acri medicamento, & quæ nunquam ſanata eſt. Vt in Ambroſio Cauenago, quamuis egregio medico à fœditate tamen conualuit, ſed non ab alopetia & phtiriaſi. Atque in hoc genere ab aliquibus collocantur vulpina, quæ eſt alopetia, & leonina: ſed hoc parum refert, cùm ob id cenſeantur lepræ ſpecies, quia contagioſæ fœdæ & diuturnæ ſint. Communia igitur omni lepræ videntur propagari, contagio cibi, potus, oſculi, lecti, veneris, veſtium: denique cubiculi, & eſſe in ſumma cute cum aſperitate eius, ac inæqualitate: tum verò fœda, maximè, cum verò profundius eſt vitium, etiam ſi lepra ſit aliquid vltra habet, velut Elephas & Indica lues. An verò in quouis genere lepræ pruritus adſit, poſtquam putredo adeſt, veriſimile eſt. Lædit enim quod corruptum eſt id, quod eſt ſanum. Ideò non prurit ſi prorſus corruptum ſit. Tum enim neque prurit, neque dolet, vel ſi nimio plus morbus in graueſcat: tunc enim dolorem loco pruritus generat. In aliis excitat pruritum, in aliquibus leuem, in aliquibus vehementem, iuxta humoris rationem.

Concludo ex his, quod ſunt quinque genera lepræ: Italica quæ Græcorum: Italica antiqua, quæ & mentegra, & ex natura Indicæ, quæ & iſta ſatis leuis eſt. Nam illa quæ nunc habetur non eſt ſyncera, ſed putredine fortuita facta, longè deterior media Iudaica, & Elephantiaſis vera Arabibus, Ægyptiis, & Scotis, ac Hibernis, etiam Gallis communis. Et quod proueniunt illis ex intemperie aëris, victu prauo, & ſordida conuerſatione, & duobus vltimis occurrit Moſes. Et ſunt ſigna ſeptem communia omnibus, cutis morbus profundus cum pruritu, aſperitatéque, & albedine, & ſquamis contagioſus. Oritur autem aliquibus ab initio natiuitatis contracta origine, vt maximè in his, qui ex coitu tempore fluentium menſium generantur. Vnde Azarauius, qui fuit vnus è quinque principalioribus Arabibus ſapientibus, licèt vltimus in ordine. Nam primus fuit Geber. Secundus Albucaſis. Tertius Haſen, ſeu Auicenna. Quartus Auerroës, qui huius opinionem approbat, dicit quod qui generatur in prima die, qua prodeunt menſes, corripitur lepra intra xij. annum, ſi ſecunda die à xij. ad xxiiij. Si tertia die à xxiiij. ad xxxvj. ſi quarta à xxxvj. ad xlviij. & eadem manet dubitatio, quomodo ſemina talis morbi poſſint tamdiu latere, & etiam vidimus de morbo Indico, quem reuerti poſt xxx. annos à curatione: Ingraſſius ſe vidiſſe refert, ego ſanè poſt xxij. & occidiſſe, qua in cauſa multi multa nugantur de ſemine illo morbi, qui tamdiu latet, vt tempore poſtmodum vires acquirat: ſed hoc eſt abſurdum, quoniam res contra naturam non poteſt tamdiu latere, quin reſoluatur, & extinguatur, aut naturam diſſoluat membri, in quo eſt. Contingit ergo quædam differri per multos annos quatuor modis. Primum ſecundum naturam, vt dens, qui mihi natus eſt xliij. anno, & adhûc eſt mihi in ore robuſtus, & eſt ſuperioris mandibulæ: vltimus à latere dextro. Quoniam locus vel robuſtior ſit, aut dilatatur foramen, vel materia accumulatur ceſſante incremento aliorum. Sunt autem multi modi in re naturali. Secundus eſt cum morbus non latitat per ſe, nec eſt ſeminarium, ſed verè morbus, verùm per aliquam effluxionem perpetuam, tolitur noxa illius materiæ, & ita illa per inde videtur eſſe ac ſi eſſet ſanus, ſed non eſt inde impedita: effluxione fit morbus manifeſtus: & læſio etiam eius. Tertius eſt cum ex mutatione

ne regiminis in victu, vel etiam ex successu ætatis debilitato loco, velut etiam in senibus gignitur morbus genitis humoribus vt in arte Medica tangitur *cap. penultimo* à Galeno: Et quia lues Indica propriè gignit morbos ex cruditate, ideò existimant morbos ex imbecillitate naturalis facultatis, esse ab illo morbo. Et tamen non sunt, licet sint ab imbecillitate contracta ex eo. Quartus est cum morbus adest, & tamen ob defectum instrumenti, non potest efficere noxam generando materiam illam. Velut si sit frigidus, & membra sint calida ob ætatem, victum, regionem, & huiusmodi. Et ad hoc faciunt circuitus planetarum, & septenarij annorum, & similia. Et ideò illi, in quibus tardatur lepra vsque ad xl. annos ex generatione, vel est lepra per viam decubitus, & ita fit hoc per primum modum: vel ob caliditatem, quæ non potuit efficere feruorem in humoribus, vel ob exercitationem, vel alia, quæ possunt esse plurima. Imò si ille vteretur optima ratione victus, nunquam adueniret.

LECT. XXVI.

Super

EODEM TEXT. XXVI.

E naribus, pulmone.

HÆc est tertia pars, in qua postquam, docuit genera materiæ, quæ eiicitur, aut quæ per abscessus deponitur ad locum, docet modo per quas vias, & vnde deferatur qualiscunque sit, & proponit quinque, à quibus plurima materia excernitur, à naribus, quia totum cerebrum purgatur, adeò vt in grauedinibus quantitas sit præter fidem, quæ eiicitur singulo die: idem de pulmone omnia enim, quæ per pectus eiiciuntur, necesse est, vt per pulmones deferantur, & Galenus recitat de illo, qui in aliquot diebus expuit, sex aut octo, vel etiam decem heminas puris, per ventrem intelligit superiorem, & per sedem inferiorem, & per colem vrinam: imò etiam semen, sed hic de eo non intelligit: reliquorum quantitas est incredibilis: si volumus etiam per sedem intelligere hæmorrhoidas, & per nares etiam sanguinem narium dubium non est, quin hoc etiam non sit verum: & ita per ventrem possemus intelligere inferiorem. Hæc omnia cum sint vera, possunt amplificari iuxta veritatem, vel contrahi ratione instituti, eius quod est exempla affert accommodata.

Secundum naturam, & præter naturam.

Hæc est quarta pars vbi hæc omnia, quæ dixit, & tres præcedentes partes declarat, quia & sudor, & sputum, & tubercula, & verrucæ, & sanguis è naribus, & pe sedem possunt esse secundum naturam, & præter naturam. Trifariam autem dicitur aliquid secundùm naturam, vel quia fiat à natura omninò nullo modo vexata, vt concoctio cibi: vel à natura, id est, in eius vtilitatem, vt tuberculorum generatio, concoctio materiæ febrilis: vel quoniam fit ab ipsa natura, licet vexata, vt distinguitur ille motus ab omninò præter naturali: velut expulsio acris humoris in ventriculo mordentis ante concoctionem: præter naturam omninò est ascensus vermium ad ventriculum: materiæ venenosæ ad cor: destillatio ob multitudinem materiæ præfocans: vt in rechmone morientium. Hæc enim sunt præter naturam propriam patientis, tametsi non sint præter sub hoc sensu, intelligendo per naturam, naturam vniuersalem, qua elementa grauia tendunt deorsum, & calida ascendentia. Secundus ergo modus secundum naturam dicitur à fine, non solum ab agente, sed quia non fit plenè, non dicitur naturalis multò minus tertius, quia non fit sine stimulo. Igitur vt perfectè dici possit fieri secundum naturam, quatuor requiruntur, quod à natura, tanquam principio, quòd ad vtilitatem propriam, & consequendum finem iucundum ipsi naturæ: quod plenè ipsum finem assequi possit, & quod sine stimulo alio externo natura ad id incitetur.

Horum discrimina aliis secundum aliam rationem.

Hæc est, quinta pars, in qua Hippocrates docet euacuationes consideratas fuisse alia ratione, quam quatuor prædictis, scilicet à substantia vt sanguinis, à modo vt decubitus partem vnam: at loco vt pulmone ab eo, quod est secundum naturam, aut contra, vel ratione modi, & tunc dicitur secundùm aliam rationem: aliis ratione diuisionis, & propter hoc subiunxit (aliis etiam aliter) & est sexta pars, ac si dixisset non solum hi euacuationes distinguunt in naturales, & non naturales ab hoc, quod sint eorum, quæ sunt secundum naturam, & per loca consueta, aut decubitus, sed accipiunt alias rationes distinguendi, hoc quod est secundum in naturam & præter naturam: alij verò etiam distinguunt rem ipsam, aliter vt mox dicemus. Et intendit, quòd diuisiones debent dari per opposita tam in rationibus, quàm in subiectis primum: secundum per opposita pertinentia ad artis finem aliter in primo contingit, vt vel idem assumatur bis, aut vt multa necessaria relinquantur, quia opposita sunt prorsus separata inuicem, & omnino inter se diuisa, vt ambiant totum genus, velut corpus in viuens, & non viuens, animal in rationale & non rationale. Ideo debent opponi per aduerbium, non. Et in secundo si quis peccet nihil confert ad artem, imo dicit Galenus in lib. de Sectis ad eos, qui introducunt, oportet vt sint vtilia ad assequendum finem. Quamobrem Galenus *quarto de simplicibus medicamentis in prin. cap. vltim.* non

tis non admittit considerationem medicamentorum ex coloribus, sicut illam quæ est ex saporibus, & odoribus, quia non est vtilis ad inquisitionem virium medicamentorum, & facultatum earum. Tertiò vult quòd eiusmodi diuisiones sint per causas principales eorum, quæ à medico considerantur, id est, causam bene, vel malè se habendi: velut quod euacuationes sint secundùm naturam, & sunt semper bonæ: aut præter naturam, & sunt semper malæ. Et hoc proponit generaliter tam in sanis, quam in ægris. Cùm autem dixit secundùm aliam rationem intelligit, quæ sit extra genus, non quæ sub genere compræhendatur. Nam qui dicit hominem, non dicit aliud ab animali, sed qui dicit plantam.

Intelligit ergo primum quod aliud est naturale simpliciter: quod semper & omni homini vtile est, & proficiscitur ab ipsa natura, nullo modo irritata, vt fæces, vrina, mucus, sputum, sudor æstatis tempore, & vteri sanguis. Est postmodum naturale, quod est à sola natura, & ad finem bonum, velut hæmorrhoides, & verrucæ, & lepra: Tertiò quod est naturale ratione loci solum, & tunc non est verè naturale: quia per aluum & colem potest eiici etiam lapis, & sanies, & hoc non erit naturale. Ideò subiunxit talia vtroque modo eiici poterunt. Hic igitur primum intelligere oportet verba illa *Horum discrimina aliis, &c.*) posse referri ad euacuationes, & ad secundum naturam, aut præter naturam. Sed posteriora cùm referantur ad res, intelliguntur de alia diuisione, vt dicemus. Ergo de omnibus, & primùm de euacuatione in prima Aphorismorum [Euacuationes non multitudine sunt æstimandæ, sed si qualia oportet purgari purgentur] Illi gaudebant multa euacuatione dicit Hippocrates, non à multitudine, aut paucitate sunt æstimandæ. Secundò cum dixit in quarta eiusdem [Deiectiones nigræ, & subiungit, & quanto colores plures praui fuerint, plures peius, cum medicamento verò melius: & quanto colores plures non praui. Dicebant illi multitudinem colorum esse malam] Dicit Hippocrates non est hoc verum absolutè, sed considerare oportet an cum medicamento, an sine: & an colores fuerint praui, vt viridis, liuidus, niger, aut non praui, vt flauus, & albus, & pallidus. Deinde etiam ista non sunt dicenda mala, aut bona, nisi vt sunt naturalia, aut præter naturam substantia & loco. Tertium est natura humoris vtpote biliosæ excrementa, vndecunque veniant, dicit Galenus *primo Prorhetic. corum*, *T.x.& com.* 18. & sumitur ab Hippocrate in textu, bona sunt si à consimilis naturæ patientibus proueniant, mala si à contrariis, & ideò per se possunt neutra appellari. Et in substantia crassa, & tenuia, vt ibidem: nam tenuia ab initio, & crassa in fine morbi, non mala, sed ex ratione, vt contra crassa ab initio, & tenuia in fine. Vel si copulentur conditiones non consequentes, velut illud æstuosi rigores, quadantenus perniciosi: flammans quoque cum sudore facies in his mala. Talia enim sunt ἄζευκτα & etiam si incidant in crisim, nil absurdum significabunt: aliter poterunt etiam casu in vnum coiisse, & mortem significare, vt enim rectè dicebat Galenus talia nil plus significat, quàm tanto maiorem morbum esse, quo plura sunt symptomata. [Aut cum ea adiiciuntur, quæ nihilominus rem non mutant, velut illud nigra reuomentes, cibos fastidientes, deliros, in pube parum dolentes, quibus oculus ferox, & clausus purgare non oportet.] Dicit Galenus ibi neque vulneratos in corde. Et etiam illud in pube parum dolore incompositum est, siue non doleant, siue parum doleant, seu multum omninò morituri sunt. Quanquam quidam referrent ad vesicæ inflammationem cum delirio. Talibus ænigmatibus delectabantur antiqui, quos Hippocrates refellit.

Vel si referatur ad id, quod est secundùm naturam, non ad signum: velut Methodici, vt dicebat Galenus, de his quòd omnia referebant ad astrictionem, aut laxationem: vt *primo Methodi in libro de Sectis*, quanquam non ita intelligendum est simpliciter. Extant enim Chroniorum, id est, de morbis longis quinque libri Cælij Aureliani Siccensis, in quibus singulorum morborum ponit proprias causas, vt in primo libro doloris capitis recenset in solationem, & frigiditatem alibi percussionem, aut vulnus. Et ideò illud de laxitate, & astrictione solùm ad morbos materiarios traduci debet: in quibus parùm à veritate aberrabant. Nam seu quod vtile est fluat, seu quod inutile retineatur, fiunt morbi. Addebant insuper & causas alias causarum, adeò vt in generalibus parum delinquerent: verùm tamen dicit Galenus (& optimè) *in primo ad Glauconem, c.15.p.6.* multis erroribus plenas rationes sectantur, ideò homines interficiunt. Nimis enim malè agitur cum erroribus medicorum, vel leuissimis, vita periclitatur. Posset etiam interpretari de his, qui naturam, euacuationem spontanearum, & à medico factarum aliter interpretantur, velut Aretæus in secundo libro de cholera, dum declarat signa eius morbi, ponit tentiones in ore ventriculi, tormina ventris, nauseam, vomitū bilis syncerae, vertiginem, singultum, conuulsionem ac tentionem neruorum, rigorem, liuorem, vnguium frigus extremorum. Sed subiicit quòd si malum ad perniciem tendat sudor, aduenit, & vrina ob conuulsionem sistitur, & atrabilis supra, & infra prorumpit, voce priuantur, & pulsus minimi, & frequentissimi euadunt, quódque grassatur æstate maximè, & Autumno, & in iuuenta. Hi ergo ex aliis etiam hoc venantur, scilicet an sit naturale, aut præter naturam. Ideò signa dicuntur bifariam præter naturam in sanis, & ægris. In sanis quæ morbum futurum indicant, licet non præsentem: at in ægris trifariam, vel quoniam sunt solum signa pathognomica, aut distinguentia morbum: & ideo hæc non debent dici secundum naturam, neque præter naturam, quia natura tum intelligitur,

tur, cum morbo coniuncta. Secundò Critica, quæ etiam sunt indifferentia: possunt enim esse ad salutem aut mortem. Tertio salutis, & hæc sunt secundùm naturam: & mortis, & hæc sunt præter naturam.

Demum si considerentur signa aliter seu res ipsæ, id est, non vt sunt secundùm, aut præter naturam, sed hoc est extra finem medici, & pertinet ad philosophum naturalem. Vt si quis quærat de pituita, cur sit alba, sanguis ruber? quare moueantur humores leues ad superiora crassi ad inferna, vel vt Fracanzianus si relictis propriis circa euacuationes, vtpote concoctione, & tolerantia differat de die critica, de loco, & via euacuationis, aliquid dicet: non tamen primum.

LECT. XXVII.

Super

TEXT. XXVII. & XXVIII.

Vna natura sunt hæc omnia, & non vna: Multæ naturæ sunt hæc omnia, & non vna.

INtendit duplicem diuisionem, in contraria scilicet rerum, quæ sunt secundùm naturam, & euacuationum, quia mouentur ab vno principio, & est natura, quæ potest in contraria, vt dixi antea de attractrice, retentrice, expultrice, & hic cum loquatur de expultrice tantùm, dicit hæc est vna natura ratione actionis, ratione modi non vna cum expellat sursum, & deorsum, & per aluum, & vrinas, & intus, & extra, vt in sudoribus ad deiectiones comparatis. Ideò prohibentur vnum ciere dum natura alteri est intenta. Est igitur natura multiplex bifariam & ratione loci per quem expellitur, & ratione materiæ, quæ expellitur, vtpote bilis, & pituitæ. Sed in ea, quæ fit præter naturam, dicit, quòd sunt multæ naturæ, & non vna, & hoc non fuit animaduersum ab aliis: quia natura, quæ alio modo mouet, quam secundùm naturam non potest esse eadem cum priore, neque in modo, neque in materia diuersa, quia hæc differentia manet etiam si principium esset idem: sed est diuersa in principio, quia est natura mundi, quæ aduersatur naturæ propriæ animantium: dico non solùm animalium, sed etiam plantarum, & hæc est, quæ omnia ducit ad finem, & interficit. Hæc igitur natura in genere est triplex, propria animantis, & natura communis, & natura pharmaci. Neque enim illa est natura propria, cùm non sit ex animali, sed adueniat extrinsecùs, & noceat sæpè, & interdum interficiat: neque vniuersalis natura est cum non spontè moueat, & sæpè etiam iuuet: sed est quædam natura, seu vis addita medicamento per quam natura propria quodammodo mutatur in alienam. Adeò vt sint, natura interior propitia, & diuersa: & quæ aduenit extrinsecùs media, modóque propitia, modò aduersa in protrudendo.

TEXTVS XXVIII.

Pharmacia sursum & deorsum: & neque sursum, neque deorsum.

TRes proponit huius loci interpretationes: quarum prima est, quòd medicamentum aliquando per secessum purgat, aliquando per vomitum, & quandoque neque vno, vel altero modo, quoniam vel impedita: vel deprauatum medicamentum, aut nimis paucum, aut materia non præparata. Sunt etiam aliæ causæ, velut ex aëre frigiditas magna, calor, qui auocet extra humores, motus naturæ ad exteriora, velut in sudore, aut ad vrinæ vias, cùm in vomitu, & secessu materia, & ex circumferentia ad centrum, & ex gibba iecoris ad cauam partem feratur: & virium summa imbecillitas, & robur, ac durities quædam ventriculi, & flatus validus ventorum, & maximè Borealium quod experientia sæpè didici. Et referunt quòd luna in fixis signis maximè tauro & leone, & iuncta erraticis grauibus, maximè Saturno, aut Ioui, vel stantibus, & ipsa motu tarda impedit purgationes.

Secundus sensus est, quòd medicamentum aliquando exhibetur per superna, aliquando per inferna, vt in clysteribus, & glandibus, quandoque neutro modo, vt cum vmbilico, & ventri superponitur: velut emplastrum de cyclamine, & cucumer anguinus hac in causa plurimum potest, inde scammonium, & helleborus, & quædam adeò valida sunt, vt in manu detenta purgent per aluum. Quædam etiam vt quotidiano experimento constat, licèt non adeò promptè, sed persæpè etiam post multos dies illita arteriis, aut etiam suffitu per os, & nares præcipuè attracta, quæ hydrargyrio constant.

Tertius sensus est magis artificiosus, & superioribus congruens, & est quòd cum dixisset in antecedentibus verbis, quòd natura euacuat per os, nares, ventrem, sedem, colem, sudorem, & medicus sit naturæ imitator, ideò expedit quandoque medico per superiora educere, quandoque per inferiora, quandoque neque per superiora, neque per inferiora, vt in sudoribus educendo, tamen aut prorsus non educendo, neque mouendo, & de hoc habentur duo Aphorismi elati in prima particula. [Quæ iudicantur, & iudicata sunt, nuper neque mouere, neque nouare aliquid siue medicamentis, siue aliter irritando, sed sinere. Alter quæ ducere oportet vndecunque natura repit per loca conuenientia eò ducere.] In his tota hæc sententia docetur seu aliter purgandum sit,

quàm

quàm per superna, vel inferna, seu omninò purgandum non sit. Et hæc est opinio Fracantiani & bona.

Hic relinquitur dubitatio cur medicamenta hunc magis, quàm illum humorem purgent? Primum igitur expedit scire, quomodo medicamenta purgent. Idque prius præmittendum à substantiæ similitudine, quatuor genera effectuum in nobis contingere nutritionem, purgationem, robur membrorum, atque venenum: vt quasi cum poëta dicere possimus.

Limus vt hic durescit, & hæc vt cera liquescit,
Vno eodémque igni.

Nam cum aliquid similitudine substantiæ nobis persimile est, maximè naturæ ventriculi, & qualitate, aut dissimile, & potestate subactum, scilicet, vt substantia non sit rudis, tunc est nutrimentum temperatum. Tria ergo sunt, quæ necessaria sunt ad hoc vt sint nutrimentum temperatum, quod sit simile in substantia, id est, æqualiter temperatum ex terreo, & aqueo, quod sit bene subactum, & refractum, & ita vt habeat partes aëris, & ignis, vt vocant, id est, humidum, pingue, bene concoctum, & vt qualitates sint similes, aut propè similes. Si verò substantia elementorum æqualis fuerit, seu similis, & elementa æqualiter subacta, & quantum oportet, sed qualitates peregrinæ, vtpote propter nimiam exustionem sit nimis igneum, aut propter longam calidi in humidum actionem, pingue aut nimis terreum, id est, frigidum & siccum, quamuis elaboratum, & immutatum propter qualitatem agentis, scilicet, calidi acutioris, & cum motu, & mora, & quia nimis difflabile sit, & euaporet, tunc dicetur alimentum inæqualæ, quod si fuerit mistio substantiæ æqualis, & temperamentum etiam æquale, sed non sit elaborata substantia, & non adsit peregrina qualitas, tunc erit medicamentum vtile illi membro, & maximè si fuerit astringens pro membris naturalibus, aut odoratum pro animalibus, vel vitalibus. Constat enim quod membra naturalia parum delectantur aromaticis, seu odoratis, & quamuis adeò laudentur: videmus tamen quod iecur maximè confirmatur etiam testimonio Galeni 8. *de medic. secundum locos.* ab absynthio, cichorio, carne limatiarum, & iecore lupi, quæ nullo modo possunt dici aromata, cùm careant odore prorsus, aut potiùs habeant prauum, quàm bonum contraria ratione cerebrum, & cor, quoniam quandam habent cognitionem, & sensu non carent, odoribus bonis gaudent, astrictione parum, aut nihil. Quæ enim astrictio potest conferre cordi? cuius ora adeò sunt patentia, & motus assiduus, & substantia tam dura, & calor adeò vehemens, idem dico de cerebro, sed Galenus parum aduertens istam differentiam pronunciauit vtráque de vtrisque, scilicet, quod odorata & astringentia conferunt omnibus membris, quinimò etiam pulmo gaudet potiùs laxantibus, quoniam & operatio sua id exigit, & plerumque repletus est peregrino humore, & plurimum appetit trahere, aërem: sed deceptus est tamen, quia non animaduertit hoc discrimen, & etiam quia quædam quæ vtrumque habent omnibus conferunt, velut nux myristica & crocus, & xyloaloes, & gariophyli, & similia, quorum partem nouit, partem ignorauit, conferunt omnibus membris sine discrimine, sed hæc Dialectica non est recta, quamuis composuerit suos libros numerosiores, de demonstratione. Quæ habent vtramque qualitatem, odoratam & astringentem, conferunt omnibus membris. Ergo omnia membra ab vtraque qualitate iuuantur, & ea gaudent. Verum enim est quod supponitur: falsum quod infertur: velut si duo fratres duas ament meretrices quæ sorores sint, quælibet illarum in ea domo libenter excipietur, velut propria amasia, vel vt amasiæ soror, non tamen sequitur ergo vtraque, vt amasia excipietur, quinimo oderit illam, quæ erit fratri, eò quod rem communem minuet. Solùm in ore ventriculi (& hæc fuit causa tertia erroris Galeni) hoc verum erit: quia os ventriculi, quatenus naturale est, exigit astringentia, quatenus animatum, sentit enim famem, & percipit quid desideret, & communicat cum corde, & cerebro vehementi sensu, & per neruos sexti paris gaudet aromaticis, seu odoratis, & ideò valdè gaudet, & confirmatur ab habentibus vtrámque qualitatem: velut sunt illa quatuor quæ nuper dixi, & præcipuè crocus, quia est magis mollis, & similis cibo, & ideò talia medicamenta dicuntur conuenire, & si fuerint substantia similia, quod tamen in odoratis vix vnquam inuenitur, dicuntur à tota substantia conferre, & propter hoc Galenus non potuit docere nos medicamentum, quod conferret iecori, aut ventriculo, aut cordi, aut cerebro vllum prorsus, neque temperatum, neque calidum, & siccum pro frigida, & humida intemperie membri, neque alterius qualitatis, imò multò minùs quod conferret trifariam illi membro, scilicet, similitudine substantiæ, & astrictione, & vt odoratum, & si modo potest inueniri facilius esset in frigida, & humida intemperie alicuius membri, vtpote iecoris, aut cordis, aut magis oris ventriculi, quia odorata sunt calida, & sicca plerumque. Vnum est, quod medicamentum quod substantia est simile, est astringens, vel odoratum, & tunc est duplex, vel temperatum, vel intemperatum: illud quod est temperatum propriè dicitur conferre, & esse vtile à proprietate, quia non videtur multum iuuare à qualitate, quàm parum immutat, & non est perfectè subactum, neque refractum: aliter esset cibus purus, aut cibus medicinalis, aut vt dicunt medicina cibalis, quanquam ista duo aut non multum differant, aut alia ratione, vt non sit hic locus tractandi de hoc, quoniam non licet explicanti aliquem, aut horam declinare, nisi ad primum gradum, scilicet, vt explicet sententiam, & etiam licet explicare, quæ consequũtur ad illam, aut primo annexa ei affinia, antecedentia, vel consequentia, sed non licet transire ad tertium ordinem, scilicet annexa annexis. Hoc enim est aliud agere, & nos id vbique obseruabimus. Si ergo medicina similis in substantia, id est,

id est, & æqualiter temperata, & non assimilata, neque refracta multum: quia (vt dixi) esset cibus, fuerit dissimilis in qualitatibus: tunc dicetur medicamentum vtile membro, ex eo, quod operatur per qualitates, & licet operetur per substantiam, quia tamen operatio per qualitates est maior & celerior. Ideò interdum non dicimus quod operetur à proprietate, non quia non habeat eam, sed quia talis operatio latitat sub operatione qualitatis, & vtilitas sub vtilitate, vel vt cichorium dicimus in iecore calido, & sicco, quod multum iuuat, quia refrigerat ipsum, & humectat, sed verè etiam agit ex proprietate, & iuuat etiam in iecore temperato, sed minùs & in iecore frigido, & humido: verum, quia quantum iuuat confirmanda ratione qualitatis, & potest esse, quin iuuet, aut noceat ratione qualitatis, & illud iuuamentum non sit celerius, & maius, quàm ex substantia, ideò sequitur vnum pulchrum ex hoc, quod omnem medicinam, quæ à proprietate agit maximè ex his, quæ sumuntur per os: necesse est esse temperatam, aut prope temperamentum, non quod ita sit, imò multæ medicinæ sunt, quæ à proprietate multum prosunt, & sunt valdè intemperatæ, sed non possumus appellare medicinam, quæ à proprietate iuuat, quia si applicatur his, quibus non conuenit detrimentum est maius, & celerius à qualitatibus ipsis, quàm vtilitas à similitudine substantiæ, aut saltem æquale. Sin quibus conuenit existimamus, quod propter qualitatem profuerit, & ita omnia medicamenta, quæ à proprietate iuuant solemus sub temperatis, aut proximis temperamento collocare, non quod ita sit, sed ob causam dictam. Si ergo talia medicamenta sint valdè subacta, adeò, vt solùm nutriant, excipiuntur à medicamentis etiam quod iuuent, & reponuntur sub nomine optimorum ciborum. Sin autem paululum declinent ab hac perfecta mutatione elementorum, vtpote quod sint in genere olerum, aut seminum, dicemus & appellare solemus cibum medicinalem, velut caro pulli in frigida, & humida intemperie, & est duplex aut enim qualitas est omninò similis, & substantia parum dissimilis: velut vua passa, aut qualitas parum declinat, sed substantia est omninò similis, vt caro pulli, & vtroque modo dicitur cibus medicinalis, aut stante similitudine substantiæ qualitas est valdè remota, non tamen adeò, quin possit nutrire, & tunc dicitur medicina, quæ est cibus seu cibalis, vt cinamomum, & crocus, & si sit temperata, sed remota natura, vt sunt omnes radices, dicitur etiã medicina cibalis, velut radix dulcis: nemo enim appellat medicinam simplicem, neque cibum medicinalem. Cùm enim sunt minus subacta, magis agunt medicamenti instar. Et ideo iecur lupi forsan non poterit dici, non solùm cibus medicinalis, sed neque medicina cibalis. Est ergo medicina, quæ à proprietate agit temperata, in qualitate similis in substantia subacta tantùm vt non noceat, & tam parum, vt nihil omnino nutriat, aut valdè parum ex quo patet quid sit venenum à proprietate, & est illud, quod est simile in substantia temperatum in qualitatibus primis nullo modo subactum, aut si sit subactum habens qualitatem annexam venenosam, id est, cuius origo est calor putridus, qui est contrarius toto genere calori naturali, velut fel carnis, piscis, vt dicunt, aut fel leopardi, aut lepus marinus: at venenum aliud quod non est subactum, est sicut metallicum omne, quod est simile naturæ humanæ, & quod habet tenuitatem substãtiæ cum densitate. Illud enim rapitur ad membrum ratione similitudinis substantiæ, & membrum non potest agere in ipsum propter densitatem, & ipsum agit in membra remouendo illi à propria natura, à qua dicitur genere, quia non est subactum, sed est metallicum, & elementare, & si habeat qualitatem prauam, tunc est venenum vtroque modo, velut auripigmentum. Sed si medicamentum non habeat similitudinem cum membro in substantia, sed cum humoribus, tunc erit medicamentum purgans ex eo quod non poterit subigi à natura propter densitatem substantiæ, aut propter qualitatem calidam, quæ impedit & maximè si magna fuerit, & ideo omnia medicamenta purgantia tria habent, similitudinem substantiæ cum humore, per quam trahunt, calorem per quam dissoluunt ipsum humorem, & liquefaciunt, imò separant illud, quod est in potentia, in sanguine, vtpote bilem, & deducunt eam ad actum: demum quia non possunt subigi, vel propter vehementiam qualitatis, vt in scammonio, vel ob substantiam, quæ non est refracta, velut in ligno visci, vel ob vtrumque, sicut in radice cucumeris anguini.

Aliud quod necessarium est scire, vt aliàs à me dictum est: est quòd medicina non trahit per se aliquem humorem, sed membrum puta ventriculus infectus vi illius medicamenti. Et ideo prius oportet, vt inficiatur membrum vi illa antequam trahat. Cuius indicio est, quod multi purgantur solo odore medicamenti percepto. Et quod si quis euomat post horã ab assumpto medicamento, totum medicamentum antequam deiecerit, attamen operabitur medicamentum illud, & ter, & quater, & quinquies perinde ac si nihil euomuisset. Et ideò cùm necesse sit, vt ventriculus sit imbutus ea vi, oportet vt medicina sit priùs deducta ad actum: & hoc à calore maximè cordis, qui habet vim mouendi: inde iecoris. Ergo sunt quatuor actiones ordinatæ in hac operatione medicamenti, deductio ad actum à caloribus impressis in ventriculum: attractio humoris ad illum: & expulsio, & attractio fit, per partes infectas à natura medicamenti, & expulsio per sanas. Et cum auxilio calorum diuersorum & etiam eorundem fiunt eiusmodi actiones.

LECT.

LECT. XXIX.

Super

TEXTV EODEM.

VT autem hæc omnia ſic ſe habere oſtendam, Hippocrates *in libro de Natura pueri Pag.*3. (inquit) vnumquodque ſimile ad ſimile, abit denſum ad denſum, rarum ad rarum, humidum ad humidum, iuxta cognationem] *& in primo de Diæta. Pag.*4. [Antequam miſceantur, oberrant, velut ignota, poſtquam autem miſta fuerint, ſe cognoſcunt: concors enim concordi adhæret, & aſſidet diſcordia rebellant] Galenus quoque *ſecundo de elementis cap.*5. hanc ſententiam vt Hippocratis enarrat, de purgantibus medicamentis, dicit apertè *tertio de Medicamentis ſimplicibus cap.*24. 25. *&* 26. quod trahunt ſimilitudine ſubſtantiæ. Et quod non trahunt, quia idem, ſed quia ſimile, & (vt dixi) oportet vt ſit perfectius. Addit etiam, quod aliquid eſt iam ſimile perfectè ad trahendum idoneum (hoc enim intendit per actum, & potentiam licet obſcurè dictum) quædam imperfectè velut cauſtica intelligit, quod quædam vrunt ſtatim admota, vt vrtica, & ſtella marina, & ſcilla: quædam non niſi à calore naturali elaborata, , velut auripigmentum. Sed philoſophi idem etiam, & melius exprimunt. Auerroës ſiquidem *Quinto Collectaneorum cap.*21. Attractio licet fiat à calore, tamen propria non eſt, niſi ob ſimilitudinem miſtionis elementorum in attrahente, & attractio, & hæc eſt ſimilitudo ſubſtantiæ, vt magnetis cum ferro.

Relinquitur poſtmodum vltima dubitatio, quare medicamentum purget per inferna, ſeu per aluum, aliud per ſuperna, quoddam per vtrunque? Et quare in vno non in alio? Et quare in eodem diuerſis temporibus diuerſo modo? Et quare modo humores eiuſdem generis? modo varios? Et hoc ſecundùm principia iacta, iam & etiam ſecundum Galenum, quia hæc principia non ſunt diuerſa, aut parum à Galeno, ſed ſua ſunt imperfecta, quia non tradidit, vt ſæpiùs diximus, niſi quæ accepit ab antiquis, nam præter modum operandi ipſe, nihil de ſuo adiecit illorum inuentis. Dico ergo quòd medicamenta dicuntur ſolùm pugantia per aluum non quia ſemper id agunt, nullum enim tale eſſe poteſt. Sed quæ cùm purgant non mouent vomitum, vt rhabarbarum, & magis mirabolani citrini, & aloes, & generaliter mitia, & quæ aſtringunt tum lenientia vocata: quædam tamen poſſunt ſolum vomitum mouere, & non purgare per inferna, vt anethum: & quæcumque abſque purgandi vi horrida ſunt aut abominanda. Sic lauri folia, limaces terreſtres, bulbus vomitarius, aſphodelus, & huiuſmodi, vt etiam narciſſus, & glans vuguentaria, & aſarum, ſemen cœparum, attiplicis, rapæ, raphanus, ſal, flos myricæ. Quædam verò vtrumque ſimul poſſunt, velut helleborus, & cucumer anguinus, & multa è violentis medicamentis, vt ricinus. Singula verò, quæ humorem vnum vomitu purgant, aut per aluum vbi vel praua ſint, aut in copia magna ſumpta vtrumque præſtant. Sed proniora ſunt, quæ purgant, vt vomitum prouocent, quam vt vomitum prouocantia per aluum purgent. Quærendum eſt igitur, cur medicina ſimul purget, & vomitum prouocet? Et cur medicina purgare ſolita vomitum prouocet ſolùm, aut ſimul cum purgatione. Princeps in quarta Primi inquit: [Medicina vomitum prouocans loco eius ſubducit aluum ob ventriculi robur, aut propter alui lenitatem, & fluxum ventris, vel non prouocat vomitum ob famem, aut difficilem naturam ad vomitum.] Addit quintam cauſam grauitatem, & velocem deſcenſum: quæ poterat omitti: tum enim non eſt exquiſitè vomitum ciens. Contraria ratione ſubiungit, quod purgans per aluum conuertitur ad vomitum ciendum, vel ob ventriculi imbecillitatem, aut alui ſiccitatem ſeu fæcum duritiem, aut quia qui bibit, illud abhorreat ipſum, vel quoniam iam nauſeabundus eſt, & humorum natura ad hoc adiuuat: nam flaua bilis ad vomitum facilè parata eſt, reluctatur purgationi ob leuitatem: melancholia contra Pituita media eſt. Et poſt dixit, quod medicina purgans excitat vomitum & morſum ventriculi, & palpitationem cordis, & ſyncopim, & ſudorem ob oris ventriculi affectum: ideò cogimur noſmet vomitum prouocare, aut ſaltem adiicere aſtringentia, quæ inferiùs propellant.

Ergo vt primum definiam quæſtionem: medicina purgans aluũ propter id primum, quod humorem, qui aptus eſt purgari per aluum mouet humorem melancholicum. Quarta Aphoriſmorum, & antea adducit tres proprietates ad hoc, vt medicina purget per inferna, quòd ſint difficulter vomentes bene carnoſi, nec tempus ſit æſtiuum. Quoties ergo medicina purgat humores contrarios, vtpote melancholiam, & flauam bilem, velut fumaria, tunc prouocat vomitum, & aluum. Et magis, quæ violenter purgant tres humores, vt præcipuè cucumer anguinus, helleborus niger, & agaricum, & cauſa vomitus eſt ex natura patientis, aut multitudine humoris, aut qualitate, vel abominatione, aut flatu. Infantes maximè ad vomitum proni ſunt contra ſenes, & cauſa eſt in infantibus paruitas ventriculi, & abundantia humidi, vt ſupernatet, & cruditatum copia, & quia non aſtringitur: ſenes autem habent amplum ventriculum robuſtum ob ſiccitatem: abundant cruditatibus & humido. Et qui ſunt temperamento ſicco ventriculi minùs vomunt contrà, qui humido & conſuetudo eſt maxima cauſa vomitus: adeò vt quidam vel minimo potu, vel quauis imitatione euomant, & cum conſuetudo plurimũ poſſit in actionibus, naturalibus, & vitalibus, & animalibus, & vomitus ſit res compoſita exactione trium virtutum. Nam de duabus manifeſtum eſt, quia eſt actio facultatis expul-

tricis,& naturalis,quoniam quandoque concitatur absque cogitatione à sola natura, & contentis: quandoque à sola cogitatione & absque natura, quandoque ab vtroque:ideò manifestum est, quod est opus facultatis naturalis,& animalis. De vitali patet ob palpitationé, & ideò fit à natura multis modis ex qualitate cum supernatat,vt pinguia, & ob id oleum, & pinguia excitant vomitum, & facilem. Cum enim ventriculus abhorreat illa, nec possint descendere, necesse est vt per vomitum talia expellantur:& propter id oleum, & pinguia cum iunguntur multo potui excitant vomitum fermè semper: alia sunt, quæ excitant ob impetum & leuitatem, velut biliosa. Vltimum est ex abominatione, nam cum ventriculus aliquid abominatur, confestim tentat expellere, at non potest per inferna, quoniam non potest se constringere adeò celeriter. Et etiam quia pilosus est in superiore parte, id est, in medio:ergo in omni repentina expulsione concitatur vomitus:quia ambo foramina sunt(vt dixi) in parte superiore, vnum in medio, quasi & è regione fundi, aliud à latere dextro, sed non in imo. Medicamentum ergo quod tenuia solum purgant & violenter,solùm purgat per vomitum.At dices scammonium violentissimè purgat,& leuia quæque, & tamen non est vomitiuum? Respondeo quod scammonium purgat nauseam mouendo,vt etiam Mesue affirmat 2. *Par. e de medic.purgan. cap.*1. Et præsertim quòd moueat flatus copiam (& est quinta causa)cum ergo purget humores tenues, & cum multo flatu,& in magna copia, ac celeriter, vt ponatur violentissimum medicamentorum, ac quasi furiosum, ideò non potest esse sine vomitus voluntate:quia tamen purgat maximè peraluum, quærere oportet causam,quæ alia esse non potest,nisi quòd medicamenta eiusmodi primum exeunt, vt aliàs dixi. Et ideò concitant aluum, quia irritata facilè reliqua subsequuntur, & continuatur operatio medicamenti, & maximè adiecto aliquo, quòd roboret os vētriculi,& præcipuè à principio, quod facere debemus. Verùm Mesue vult *De p.rga.medic. Theor.*1. *cap.*2. quod medicamentum purgans solùm ducat ad intestina per se, ideò non laborat in reddendo rationem, cur etiam si bilem, & confertim & multam purget,non prouocet vomitum cum materia sit in intestinis. Nam hæc fuit sententia Principis, quam Mesue pluribus rationibus confirmat:quod materia à medicamento purgante per aluum ducatur ad intestina, non ad ventriculum. Prima quia humores cum sint graues, proniores sunt ad descendendum quàm ascendendum. Secunda,quia meatus à iecore plures sunt ad intestina, quàm ad ventriculum.Tertia quoniam natura intestina fecit ad euacuanda excrementa non ventriculum. Quarta quoniam (sed hæc malè intellecta est) membra nobilia essent proximiora, & læderentur magis. Ego addo quintam,quod multi euomunt medicinam, & non humorem, sed postmodum per secessum euacuatur, & sentimus murmur post medicamentum assumptum in intestinis.Et licet vomitus persæpè associet deiectionem,ille contingit ob consensum ventriculi,cum colo intestino, quod superequitat ventriculum, & tangit ipsum,& ei connectitur: Ideò in transitu materiarum corruptarum per colum, ventriculi fundus læditur & nausea prouocatur: quæ si perduret diutiùs, vomitus inde sequitur. Quod vero difficultatem affert est., quia vult quod medicamentum tam purgans per inferna,quàm vomitum prouocans,trahat dum est in ventriculo, & hoc est mirum, vt trahat ad intestina,& maneat in ventriculo. Omnis enim attractio est ad se,& similiter hoc est difficile, quomodo deiectorium fiat vomitorium,seu quia supernatet, aut quoniam agitet ventriculum, vel quia sit abominabile, (nam irritatio etiam ad hoc pertinet)nam cum materia sit in intestinis, non facilè poterit sursum trahi, & si medicamentum fit compositum, facile est reddere causas vtriusque, velut dictum est de ricino: habet enim vtramque partem. Sed si mutetur, aut prorsus, aut magis purgabit per vnam partem, quam per aliam. Et etiam oporteret vt traheret alio more,& ad alium locum. Et rursus quia difficile videtur, vt vomitorium fiat deiectorium: quia trahet alio modo,& etiam ad locū,in quo non est ipsum medicamētum nam habet duplicem difficultam, vnam vt trahat ad alium locum, quam vbi sit: sed quia hoc à natura esse potest cui omnia videntur licere: in hoc autem à casu fiet, & commutabitur natura,& hæc est alia difficultas, & ideo melius est vt assentiamur primæ opinioni, cui solùm repugnat, quod intestina non trahunt, sed intelligitur de vi attrahente per villos,non enim vllum membrum à quatuor facultatibus destitui potest: *tertio de Naturalibus facultatibus cap.* 8. & ideo ventriculus validus est aptior vomitui, ratione eorum, quæ trahuntur ad ventriculum: & ineptior ratione iam contentorum in eo. Aliud est deiectorium, quod celeriter transit ad intestina,& post educit humores,& ideo antecedit illos vt dictum est:& Brasauolus testatur generaliter hoc ex Galeno, licet ille solum affirmet, id de colocynthida: Inquit enim, quoniam validum est medicamentum in purgando,ideo præuertit exitum.Sed animaduertite, quod Galenus hoc non dicit, quod præuertat exitum humorum, quem purgat, sed quod cum his, quæ purgat exiens: præuertit opus calefaciendi, & siccandi.

Concludo ergo quod medicamenta vomitoria sunt quæ non descendunt ob aliquam causam à ventriculo, & trahunt proprium humorem, & possunt trahere. Deiectoria quæ descendunt ad intestina, & trahunt: vomitoria & deiectoria, quæ partim manent, & partim descendunt ad intestina, & trahunt ad proprium locum. Mutantur vomitoria in deiectoria hominis, aut temporis occasione, aut casu, quoties manent in ventriculo, sed eo vsque trahere humorem non possunt. Et si partem trahunt, partem non:efficiuntur deiectoria & vomitoria. Deiectoria autem fiunt vomitoria quotiens retinentur in ventriculò, sed si descendant, non possunt fieri vomitoria, nisi ob fæces

nimis

nimis siccas, aut aliquid aliud obstruens, sed vbi violenter nimis trahat, licet fiat vomitorium ob multitudinem humorum, vt etiam in eorum abundantia, tamen erit etiam deiectorium.

LECT. XXIX.

Super

TEXT. XXIX.

In alimento pharmacia optimum: in alimento pharmacia malum.

DVas huius loci fuisse expositiones, etiam antea commemorat F. Vnam quod in alimento si sit vis purgandi, quandoque conferat, vt docet Galenus *secundo de alimentis cap.22.* Vbi reddit causam, cur astringentes fructus in fine cibi molliant aluum, maximè, si præcesserint acria & nitrosa, ac salsa, vt garum, & radiculæ sale conditæ: exemplo Protæ rhetoris, & ibi adducit etiam testimonium iuuenis, qui cum ex scamonio minimè purgatus esset, qnínimo ventriculus intumuisset, & graueretur, exhibitis malis punicis, venter laxatus est, atque deiecit. Ergo ibi tria eduliorum genera (quorum meminit) obserua: & sexcuplicem etiam ordinem eorum salsa, & nitrosa, seu vellicantia, astringentia, & pinguia. Si igitur dicit nitrosa, & salsa primùm assumantur, inde pinguia seu carnosa demùm astringentia, venter constricto ventriculi ore superiore, inferiore autem laxato deiicietur. Si autem astringentia primùm post nitrosa, demum carnea: astringetur venter constricto inferiore ventriculi ore, non tamen vomitus prouocabitur. Si autem astringentia primum inde carnea sumantur, demum quæ vellicant ventriculum, vomitus ore ventriculi superiore molestia affecto, prouocabitur atque hos tres modos declarauit Galenus: sed cum contingat hominibus in quemlibet modum incidere, seu fortuito, seu vt sciamus, quid agendum etiam reliquos ex eisdem declaremus: si ergo carnea primum assumantur, post nitrosa, demùm astringentia, deiicitur etiam venter, sed non adeò vt in primo modo. Si carnea, post astringentia, demùm salsa, vt quibus nil est, pensi circa vitam, sed omnia peruertunt, vomitus prouocabitur & aluus etiam deiiciet: sed non adeò vehementer vtrumque. Verùm si astringentia primum post salsa, demum pinguia, & carnea fastidium patietur, qui sic præter consuetudinem cibos sumpserit, & cum hoc aluus non deiiciet. Constat igitur, quòd hoc aliquando erit bonum, aliquando malum ratione ordinis Sed & ratione eius, qui assumit, vtpote in senibus in his, qui coli dolore, quiue flatu infestantur in ramice bonum erit: non quod hoc vnquam bonum simpliciter esse possit, (miscere medicata cibis) siquidem coctionem euertit, sed quoniam quandoque à maiore periculo nos tutos reddat, bonum dici potest: secus autem malum, vel simpliciter in sanis, vel etiam deterius in habentibus viscera debilia, vel si curæ sit nobis vrinam prouocare, auertit enim. Sed & est alius sensus circa hoc: dicit vt non de purgantibus agatur, sed his quæ calefaciunt, aut refrigerant, aut sudores, vel vrinas prouocant, vel aperiunt obstructioees, vel confirmant membrum. Dico est etiam tertius sensus, & est vt medicamento purganti, misceamus cibum. Velut cum damus catapotia à cœna cassiam lenientem, quam nigram vocat Auctuarius, ante cœnam, quo etiam modo damus medicamentum, & post cibum maximè ptisanam, vt Hippocrates præcipit, *in secundo de Victu in Acutis. tex.12.* Demum est vltimus sensus de his qui purgant, & nutriunt, atque id vicissim suis interpositis horis, quem modum iuniores, & Galenus etiam vocant Epicrassim.

Ex his omnibus F. recipit tertium, qui sit conformis, vt dictum est verbis Hippocratis, & reddit rationem: nam secundus non seruat proprietarem verbi φαρμακείας quod est medicamentum purgans. Primus autem est indefinitus, vt omninò tam paucis doceri possit, cùm tot sint, quæ iuuent, aut noceant, & etiam, quæ nil horum efficiant, quod minimè sub dicto Hippocratis sic intellecto: comprætienderetur igitur, relinquitur solum hic tertius modus: nam quartus non est compræhensus in verbis Hippocratis, sed quadam similitudine trahitur à nobis ob præclaram vtilitatem, hûc in disputationem. Et quia dixi optimum esse pharmaciam in alimento, huic opposuit positiuum, scilicet, malum, non superlatiuum: reddit rationem ob egregias vtilitates, quas affert alimentum, post medicamentum, & enumerat eas; prima, quæ à Galeno refertur inter præcipuas loco adducto est, vt detergantur reliquiæ medicamenti, hærentes ori, gulæ, & ori ventriculi, ex quibus æger læditur, & appetitum cibi amittit, & ad vomitum, vel nauseam irritatur.

Secunda vtilitas proponitur à Galeno ibi, & est, vt mala qualitas medicanenti, & à veneno, non multum abhorrens retundatur. Tertia proponitur à F. sub nomine medicamentorum lenientium, sed etiam maximè conuenit purgantibus validis, scilicet, vt calor ob cibum contractus ad ventriculum celerius deducat medicamentum ad opus, & ipsum medicamentum etiam euincatur à calore, nec adeo lædat ventriculum. Hæc vtilitas adeò magna est, vt ego soleam prædicere multis medicamentum non purgaturum, nisi à prandio, & cum non purgantur, do prandium etiam in medicamento valido. Quartam vtilitatem proponit generaliter F. vt videatur suauius, & hoc non intelligitur de ptisana, sed de his, quæ iam miscuerat odoratis medicamento Hippocrates, sed hic cum dictum intelligatur generalius, poterit accipi, velut cum medicamentum sumitur cum aqua lactis, vel in morsulis cum saccharo confectis, aut melle. Et vt quidam cum vuis passis: & nunc est

in vsu

in vsu cum rhabarbaro: sed tamen cum scammonio, aut helleboro non laudarem, quia ratione corticum: retinentur in ventriculo, & ideò mirum in modum nocent ei:at non sic rhabarbarum retentum noxium est illi, sed vel innoxium, vel salutare. In omni casu tamen melior esset ptisana. Quintam vtilitatem, vt sit suauius receptum, & ita non commoueat nauseam, & hæc est generalis, & ponitur à F. Sexta vtilitas, cuius non meminit, & est vt diu moram trahat in ventriculo, & ita perfectè expurget ipsum corpus, dum natura cupit retinere cibum, & ideò medicamenta sic sumpta, non frustrantur opere suo. Septima & vltima est, quoniam corpus humectatur ex eo:nam medicamenta exsiccant corpus trifariam, natura:pleraque enim sicca sunt rhabarbarum, agaricus, aloes & violenta vsque ad veneni etiam limites: & expurgando humidum, demum ob vehementiam motus. Ideò dixit Hippocrates 4. *Apho*.19. [qui in medicamentis purgati non sitiunt, non quiescunt, donec sitiant. Et similiter recreantur spiritus ab illo cibo.] Propter hæc omnia dixit esse optimum in alimento pharmaciam:malum verò istud non perfectè declarat F. sed non omnia possumus omnes. Inquit enim, quod vbi non expedit permiscere medicamenta cibo, tunc trahitur cibus extra ventriculum, & hoc detrimentum, non est adeò magnum, vt vtilitas cum opportunè admiscetur. Et colligitur hæc authoritas, *in primo de Victu in acutis tex*.45. ab Hippocrate, vbi subluendum esse docet, sed vera responsio est, quod Hippocrates distinguit tria tempora à medicamento statim, & hoc vult esse bonum à fine operationis medicamenti, & tunc vult ptisanam esse modicam in medio cùm medicamentum cœperit operari, non tamen absoluerit, & tunc dicit esse malum, & hoc quia comparationes debent esse ad idem secundùm idem: & causa est, quia tunc cogitur retinere natura ob cibum, & expellere ob medicamentum, & humorem, & hæc sunt contraria ideò deuitanda.

Sed emergunt hic duæ dubitationes: vna circa literam, alia accessoria, sed valdè pulchra, quam nemo attigit, vel quod non animaduerterint, vel quod facilè illis solutio occurrerit. Prima est ergo, quæ dicta est, quare non vereatur in ægro Hippocrates subducere cibum crudum è ventriculo? Dico quòd primum præsupponit esse ptisanam solam, secundo præsupponit, quod debeat retineri, donec concocta fuerit, ideò subiecit. [Neque insigniter minore quàm consuetam est quantitate, non ergo eam contemnit noxam] nec textus nuper adductus facit pro illis: nam cum assumpserit cibum, tunc primum est si possit euomere. Istud supponit difficillimum in laterali morbo: vbi verò non possit, tunc melius multo est, vt incoctus descendat ex ventriculo in intestina, vbi non affligit septum transuersum, quàm vt maneat in ventriculo multiplici, cum incommodo difficultatis spirandi febris, & similium. Aliud verò est vt non habenti cibum consulat, vt capiat illum sub spe, quòd si descendat ante coctionem, parum sit nociturus, cùm hoc non dicat. Ideo proposui difficultatem non vt intactam, sed vt malè solutam ab aliis. Secunda ergo difficultas est, quare ptisanam statim à medicamento ibi, & non ptisanam cum ipso medicamento facit: quia medicamentum erat exiguum, & odoratum, & sub forma boli, vbi si dissolutum fuisset cum ptisana: primam totius ptisanæ saporem, & odorem corrupisset, & ita fuisset difficilius ad bibendum, secundò non eluisset ptisana vim medicamenti, substantiam, odorem, atque saporem, vtque fuisset illo infecta, secus syncera hoc potest facere. Hic quæritur an bonum sit accipere cassiam post cœnam, maximè in morbis pectoris, idem de catapotiis?nam Hippocrates dabat post cibum non ante? dico quod ante vt inter cibum, & paulo pòst in his, quæ dissoluuntur parum refert, & maximè cum ex motu, vel etiam decubitu omnia inuertantur: sumpta autem post sint odiosa, magis mouent nauseam, nec cassia adeò coctionem impedit: leniunt tamen magis pectus, quæ eiusmodi sunt, quoniam hærent faucibus, & arteriæ ideò bibere pòst, non conducit: & quia aspera arteria cohæret gulæ, & ideò deuorata resudant, vt ex Platone, Plutarcho, Galeno. De catapotiis supernatent, à capite trahunt & coctionem, non adeò impediunt, non tamē bonum est, vt plena cœna, quemadmodum vsus est exhibeantur. Dat autem post Hippocrates, quia quod dabat erat molle, & validius, hæc duriora, & infirmiora, ista purgandi caput: illa membra inferiora.

LECT. XXX.

Super

EODEM TEXT. XXIX.

Dictum est, quod huc pertinere poterat, id de Epicrasi, de qua dictum est in *sexto Contradicentium, Com*.33. & *in prima Aphorismorum, com*.22. *in prin*. & nunc parciùs agendum est. Dico ergo, quod Epicrasis locum non habet in febribus ex auctoritate duodecim Methodi: at de alia, quæ habetur *in nono cap*.10. *in fine*. cum ibi agat non solùm de febribus, sed acutis, & continentibus, doceatque intentionem curandi per missionem sanguinis, videtur loqui ibi in febribus, adhibendamque illis Epicrasim: sed certè in febribus nulla Epicrasis vtilis est: oporteret enim præuenire putredinem, atque putredinis noxam nutriendo, si nutritio vtilis esse deberet. Et ideò hic rursus consurgit duplex difficultas: vna quoniam in vna die, , imo in paucis horis vires augentur ex alimento, igitur melius concoquetur materia febrilis & ita euadent, qui secus euadere non potuissent cum terminus iudicationis sit multo longior die vna, nedum paucis horis? & hoc babetur de vino *tertio de Temperamentis, cap*.2. *pri. ad Glauc*. & ita de ouis, & similibus: secunda ratio est quoniam in syncopi exhibemus vinum secundùm

secundùm Galenum, & cum offa panis, & hæc plurimum nutriunt, vt habetur ab eodem *primo de Victu in Acutis, cap.* 14. *com.* 13. 25. & 27. & vires restaurantur ex eo, & contingit nonnunquam euadere ægrum, qui aliter non esset euasurus, & melius est præoccupare, imo dicit 12. *Methodi cap.* 3. *post medium.* est medici generosi, non permittere vt æger incidat in eam, sed præuidere, & occurrere cibum: administrando ergo talis victus ratio vtilis esse potest, & multò magis in febrientibus Dicet enim quis iure meritò (non loquor de necessitate, nam si non sit iuuaturus cibus, sed periturus omninò æger, Galenus iubet medicum abscedere) si tum iuuat adeò prostratis viribus, vt fermè spes non sit concoctioni, quare non multò magis iuuabit in viribus mediocriter defectis. Tertia ratio sumitur ex authoritatibus: omitto modò Principis, de quibus *in Contradictione:* & illa *prima Aphorismorum, & primo de Victu in Acutis* [cibi (dicit) testiculi gallorum, alæ columbi, oua, & reliqua, quæ medici languentibus dare consueuerunt] de qua etiam dictum est assumo eam, *duodecimi Methodi cap.* 6. quam quidam magnifacere se simulant, cum enim locutus esset, de exhibitione ouorum carneorum, & vini, subiicit tali affectu laborantis iuuenis, *in decimo libro cap.* 3. meminimus, quoniam vt dixi quotidie nutriui, idque ante accessionem potissimùm, ergo dicunt illi eiusmodi nutrimentorum ptisana sola nutritum esse, oportuit eum iuuenem: aliter extra propositum esset. Quarta ratio est, quod videmus multos ouis, carne contusa, vino, & pane pauxillo euadere etiam, quod ter, quater, ac sexies nutriantur in singulis diebus naturalibus: & cum peruenerint propè mortem: non cessante tamen ea victus ratione, prorsus restitutos, & conualuisse. Si ergo ex tanto discrimine profuit, & sustinuerunt, cur non iuuabit dum morbus, multò mitior esset, cùm apud te constet eò tenuius cibandum ægrum, quò morbus maior fuerit? At hic neque ad morbi magnitudinem, neque ad nutrimenti copiam, neque multitudinem quicquam potest accedere? Hæc sunt tria præcipua, quæ possunt adduci pro illis, qui medicamentis, & cibi copia vtuntur in febribus. Pro medicamentis & Epicrasi est hæc ratio: in lenta febre materia hæterogenea multa crassa, necesse est, vt accidat quòd in igne, vbi sunt diuersa ligna quædam; iam propè sunt in cinerem conuersa, quædam ardent, quædam nondum sunt accensa: & in lebete, vbi multæ carnes ac diuersæ quædã coctæ, quædam crudæ, etiam quædam semicoctæ: at par periculum est, non educere concoctam & crudam, velle purgare, quod etiam facit natura, vt *in tertio Epidemiorum, parte prima*, proponit duorum agrorum continuata serie historiam Cherionis, viri qui ter indicatus est, & euasit, & Eurianactis filiæ fœminæ, quæ ex eodem morbo his iudicata est, & obiit. Ergo cùm medicus debeat imitari naturam saltem rectè operantem, erit necessaria Epicrasis & huiusmodi curandi ratio. Dico ergo primum quod purgationes istæ, quæ adhibentur materia nondum concocta, neque turgente, euacuant materiam sensim, quæ etiam sensim, & per interualla aucta est ex erroribus victus: atque ita prohibent incrementum materiæ coniunctæ. Ergo duobus modis aberrantes, & dando qualia dare non deberent, & euacuando, quando non deberent, minorem errorem admittunt quam si vno tantum modo peccarent. Nam si nutrirent, & non euacuarent, adeò augeretur materia antecedens, & inde coniuncta, vt febris omninò interficeret illum, si autem purgarent, nec nutrirent, impedirent coctionem materiæ, mouendo illam, nec educendo, & debilitarent vires, & educendo vtile siccarent corpus, vt *quarto de Victu in Acutis: tex.* 22. adeò vt æger futurus esset in longe deteriore statu, quam si non vsus fuisset cibis nutrientibus. Cum ambobus autem his superueniunt septem mala. Ex cibo duo certè labor virtutis & impedimentum coctionis, quæ pono pro vno supponendo, quod laborem restauret & æquet nutrimentum ex cibo sumptum: alterum est incrementum materiæ peccantis, & tertium obstructio (sed quia hoc non est necessarium, vt neque flatus, ideò non connumero, nisi hæc duo impedimenta coctionis quod semper adest & euidens) tum accessio ad materiam, quod potest esse non valdè magnum ex purgatione, vt docet *secundo de facultatibus naturalibus cap.* 8. in calido corpore, & multò minùs febricitante cibi potestate calidi, non in sanguinem, sed bilem conuertuntur: hi autem & calidi, & pingues, vt ardeant, & obnoxij putredini vt febrem augeant: & lenti, vt obstruant, & multum alunt, quod maximum est: nam coctionem impediunt, quia difficiles concoctu: quia multi alimenti. Nam plurimum difficile, & tarde subigitur in coctione tertia ad quam pertinet concoctio morbi. Constat enim quòd ratio victus non exigit carnes, aut oua, vel vinum in febribus. Secundò de diæta, de vino, quod est calidum, & siccum, & oua sint robusta. De carnibus comparat eas allio, *secundo de Victu in Acutis.* Vbi dicit non esse moderatam vt panem, & mazam sed turbare. Maza autem est polenta oleo mista, de qua aliàs & ex Athenæo. Vnde puto Marzapanum dictum, & est ac si dicas panem iucundissimum, & magnificum à Mattya, vnde *Machon Nil Mattya* mihi visum est iucundius. Attestantur ea, quæ Galenus scripsit *septimo de compositione medicamentorum secundùm locos* de variis placentulis. Idem docet prima Aphorismorum, victum febricitantium proprium esse ptisanam.

LECT. XXXI.

Super

TEXTV EODEM & XXX.

EX purgatione autem triplex malum impedimentum ex coctione mota materiâ: resolutio virium ex labore, & calore præter naturam incrementum, ex motu materiæ cum nixu facultatis. Alia etiam possunt sequi, velut obstructiones, tormina, calor ex medicamenti natura: sed hæc vt non necessaria, velut & vigiliæ, & appetitus deiectio omittantur. Ex natura temporis morbi duo symptomata coctionis, & crisis: si igitur hæc septem ægri vires validæ superabunt euadet æger, plerique tamen morientur, quia non sufficient. Vbi ergo euaserit illud tempus æger, aut materia erit eiecta per crisim, & ita prorsus seruabitur, sed languidis viribus admodum: sin autem solum febris fuerit diminuta, aut morietur etiam postmodum, aut transmutabitur morbus, & æger superest, & erit valetudinarius. Et similiter vbi medicamentum non purgauerit, tunc hoc erit pessimum, & æger omninò morietur, quia absque vtilitate adiiciet illa tria mala, ergo tale regimen victus est omninò perniciosum. Nam vbi quis vtatur sola ptisana, vel lacte feminum, melonum: hora status non aderunt, nisi symptomata ea separationis materiæ & expulsionis: & ita si expellatur facilè expelletur, & vires integræ manebunt: si non expelletur, sanabitur paulatim, & certè:& raro transmutabitur. Erit ergo hic ordo: Qui prorsus sanandi erunt cum crisi ex recta victus ratione, ex hoc mala vtrinque adhibita, scilicet, nutritione, & importunis medicamentis, vbi euacuauerint, (aliter enim si non euacuauerint, aut vnum ex his tantum adhibitum fuerit, vix vnum è centum seruari, atque ægrè poterit) non iudicabuntur, aut imperfectè, & sensim, magnoque cum labore perfectè sanabuntur. Qui autem per crisim imperfectam sanandi essent, sic curati remanebunt valetudinarij. Qui autem sanandi essent sensim, hi aut tum morientur, aut paulò post & sensim. Qui autem laboriosa crisi euasuri essent, hi vix cœpta ea interibunt, nullus ergo ex hac victus ratione, atque curandi modo, non grauiter lædetur. Ex quo patet, quod senum, & infantium & imbecillium, & mali habitus, qui hac curandi ratione à medicis instituentur, prorsus nullus euadet. Et ideò per hæc patet ad quartam rationem. Redeunt autē è mortis faucibus ob hoc, quoniam eò deuenire necesse est, illos ob malam curandi rationem, & morbi naturalem processum, nec pereant, quia vires (vt dixi) omnibus incommodis pares sunt. Restituuntur autem tum, quia finito circuitu febris cum illa cesset, nutriuntur vt *secundo de Facultatibus naturalibus, cap.* 8. & quod prius erat damno vtile redditur. Ad secundum dico quod ipsum habet duo capita. Primum cur deficientibus viribus vtile sit alimentum, non deficientibus noceat: alterum cur vires ex alimento in paucis horis, manifestè augeantur? Et coctio si tardet propter vires, cur non iuuet hic cibus ad coctionem? Et responsio de syncope esset facilis, quia tum febris cessat, & corpus est refrigeratum: sed quia Galenus vult, quod ante syncopem exhibeamus. Respondeo, quod tria præsupponit, ibi, non esse phlegmonem in membro naturali, vt iecore, vel ventriculo, & deficere naturalem facultatem ex aliqua causa, & ægrum posse sanari, & in hoc casu primum vult, vt succurramus quantitate, si per eam peccauerimus. Sin autem vi morbi sit, vt in febre est humoribus tenuibus *duodecimo Artis curandi, cap.6.* dat alicam cum fructibus austeris. Connumeratur autem alica inte pleniora alimenta, & sic etiam interdum, & per interualla lutea ouorum, & testiculos gallorum, & cerebrum suillum, omnia quæ difficilis sunt resolutionis, & que maneant in ventriculo non ob id. Si enim fieri posset, curaret, vt distribuerentur: sed si distribuerentur, etiam citò difflarentur, quòd esset contra primum intentum. At vbi os ventriculi flaua bile infestatur, & periculum sit, ne in syncopim deueniat, videtur contraria ratione vinum calidum exhibere, non astringentia & os ventriculi robustum reddentia. Id ergo forsan videtur periculosum in febre, & bile obsidente ventriculum, ne deducatur ad iecur, & cor. Præsupponit ergo vt febris nō sit ualde magna, dicit & vires deficiant, aut defecturæ sint, & primum iubet intemperiem potu aquæ emendari, tum ad remouendum defectum virium, ob consensum oris ventriculi, potius eligit vinum potens ad vitandum præsens periculum, & auertendum bilem ad venas, & nutriendum corpus, & ita quatuor præsupponit, & duo alia considerat: supponit vt morbus sit sanabilis, vt vires deficiant ob consensum oris ventriculi: vt febris non sit valde magna, vt aqua sustulerit malam intemperiem è ventriculo. Tum considerat nutritionem & auersionem bilis à loco, qui adeò magnum habet consensum cum corde & cerebro, & cum his etiam adest vis concoquendi humores peccantes. Et hic quòd dat vina generosissima, & ideò contra morem medicorum nostrorum, qui dantes vina istarum regionum, quæ sunt leuissima toto genere, & vt vappa comparatione Phalerni Signini Marsij ex Italicis, & ex Græcis, Ariuisia, Lesbia, quorum loco Prannium, aut Græcum, seu Romanium possemus dare. Et Italicorum amabile, Genuense, & Vernaciolam Benaci, & Trebiana Florentina, Nostri autem medici, & inter has vappas eligunt leuiores, & vt uocant oligophoras, & ita habentes damna vinorum. Vtilitatem autem nullam, dantque sæpius, & per totum decursum morbi, cùm Galenus exhiberet duntaxat semel aut bis Ideò vides, quàm multipliciter peccent. Animaduertenda verò circa hoc tria sunt, ex *primo ad Glauconem. cap.4. iuxta medium.* Primum quòd cùm volumus nutrire celerius,

ac distribuere, & in hyeme, & in frigidis temperaturis, & in senibus, & in assuetis bibere calidum vinum, etiam calidum actu debemus exhibere contra frigidum, secundùm quod vinum cohibet fluxiones humorum ad os ventriculi. Tertium quod non est idem exhibere vinum leue, syncerum, hoc enim nocet, & non confert, & potens, calidumque (præcipuè autem eligit flauum, & tenue, & odoratum) mistum aquæ: hoc enim confert omninò, & forsan non etiam nocebit. Adiiciunt etiam quidam alium errorem, putantes nil interesse inter flaua vina, & nigra decepti authoritate Galeni *quarto de simplicibus medicamentis, cap.* 23. cum dicit. Multo minus ex coloribus de medicamentorum facultate colligere quid valeas, cum in singulis coloribus calida, sicca, frigida, & humida medicamenta inuenias, sed manifestè coarguuntur, ex *secundo de victu in Acutis tex.* 34. vbi præsupponit ambo vinosa esse, sed solùm colore, differentia, albo, & nigro. Valde enim dicit mutabunt corpus. Regula ergo Galeni intelligitur de natura simplicium diuersi generis, & dignoscendi per causam: at in eadem specie color plurimum potest in ostendendo naturam rei, velut inter helleborum album, & nigrum, non tamen docet causam, vt sapor. Ad tertium dico ea verba esse inchoatiua, non continuare sermonem, sed referenda illuc. [Qui prætenues succos habent, & syncope, ob id laborant, quod initio sint cibandi:] non forma proximè præscripta, sed vt iuuenis ille decimo Artis curandi cum alica, & granis mali punici solum: eo enim vt testatur contentus peruenit ad diem xj. quo vinum addidit ob syncopem. Ad id de nutrimento dico, quòd ante syncopim, & citra periculum, si detur plus est iacturæ in incremento materiæ, & impedimento coctionis, quàm auxilij in augendis viribus. At in necessitate ob facultatem vitalem, vel cadentem, vel mox casuram, debemus exhibere non vt bonum, neque tutum, sed vt necessarium eligendo minus malum. Ideo concedo, quòd nutritio poterit præcedere coctionis finem, & crisim: Et ex hoc intelligitur error medicorum cui libenter fauent vulgares, dum gloriantur. De auctis per cibum, & potum viribus cum talis lætitia fit vana. Vident enim iuuamentum, sed non cognoscunt detrimentum. Ideò postmodum succedunt vrinæ malæ, & æger tendit ad interitum. Et ideò si subtraxeris alimentum, persæpè non potes illum seruare, & alienum errorem falso tibi impingunt: & ob id ab huiusmodi sociis oportet cauere.

De epicrasi ob rationes dictas est admittenda etiam in aliquibus febribus longis, sed & in his rarò, nec tamē sequitur vt dandum sit se vinum, aut carnes, vel oua, sed ptisana augenda, & si non sufficit, vide quid dicat Gal. in hoc casu 1. *de Victu in acutis. com.* 27. Quod si æger ptisanam, & mulsam fastidierit, pisces saxatiles sunt, maximè idonei, ex aqua, porro, anetho, & sale, modicoque oleo parati: & ex non saxatilibus aselli, sed ante coximeli propinare oportet.

Explicato primo & principali sensu, tanquam difficiliore ad persuadendum, transibimus ad secundum de medicamentis, quomodolibet euacuantibus sudorificis vrinam prouocantibus, aut vomitum. Nam talia etiam cum cibo sumpta, vel sub forma cibi melius operantur. Difficulter vomentibus veratrum cum ptisana datur: minus enim vellicat ventriculum, & exquisitius purgat. Et quæ sudorem mouent, aut vrinas (vt dixi.) Tertium est de sanantibus vlcera, & putredines membrorum interiorum, vel exteriorum, aut etiam nodos, & durities, vt in lue Indica. Extenditur quarto ad intemperies ad obstructiones. Demum etiam ad dolores & vriginem: Liquet ergo, quod non ob solam tenuitatem victus tales sanantur, vt quidam putant de Indica lue: imò quanto plus cibi, & potus medicati sumitur, tanto celerius, facilius, & melius, sanantur modo non incurrant cruditatem. Causa igitur huius est assiduitas assumptionis medicati cibi, & potus cum multitudine: & quia non solum tollit intemperiem, sed mutat substantiam, quæ est subiectum intemperei, & quia non est periculum ne cibus, aut potus à medicamento dissideat: vltimo quia ad vnguem conueniunt, & in idem.

TEXTVS XXX.

Malum & optimum ad aliquid.

Comparatiua, & superlatiua omnia sunt etiam relatiua: illa igitur trifariam dicuntur, simpliciter, maximè superlatiua, & plenam retinent significationem, quia ad omnes refertur, vt Achilles fortissimus, id est, hominum: ad aliquos relata, aut comparatiua sine positiuo ad relatiuum referuntur: & ita nihil significant, vt Achilles Græcorum fortissimus, supponere oportet, quòd Græci fortes sint. Vnde candidissimus coruorum, nihil significat. Et ita dicit Philosophus *in Prædicamentis cap. de oppositis in diuisionis membro primo, quod est de Relatiuis*, duplum non est, nisi dimidij duplum. Et ita dico maius non est magnum, sed solùm minore maius. Ad positiuum suum vt optimus bonorum, aut optimum cum de malis mentio facta est, vt hic: & retinet mediam vim. Significat enim in eo genere optimum aut meliorem. Vt si dicas Romani multi fuêre, Nasica tamen optimus vir fuit, id est, bonus, simpliciter, & ad Romanos comparatus optimus. In quo sensu nunc loquitur Hippocrates 1 *de simplic. medic. c.* 38. Sēsus ergo vt etiam F. exponit eiusmodi est: medicamētum, & alimentum possunt referri multifariàm ad hominem (nam ad illum omnia referri debent) & ad hominem hoc morbo: puta tertiana laborantem, & ad hunc ipsum hominem laborantem, & in tali occasione, scilicet, æstate, die, ætate causa, in initio accessionis optimum vomitus: in statu sudor: in declinatione cibus. Admonet secundo ob id, ne existimemus transeundum more empiricorum ad similia auxilia: quandoquidem nihil sit absolute tale, sed ad hunc hominem morbi speciem, & occasionem. O quot nunc medici improbi in hoc peccant,

peccant, obseruantes benefacta eruditorum medicorum, quæ illi sine ratione imitantes, deturpant artem, occidunt miseros suæ commissos fidei. Nihil enim dicit Hippocrates est simpliciter tale. Hortatur igitur Hippocrates, vt solum vtaris cura rationali, non experimentis: & auxilis securissimis, vt si iuues optima, dici potuerint si noceas non pessima, sed solum mala. Et circa illud de experimento aliàs dixi, quod quidam se interfecit experimento, quod didicerat in quartana cum rediisset assumptis farciminibus, & vino potenti plurimo in die accessionis, cum antea eodem præsidio ab eodem morbo esset liberatus: nec intecessissent duo, aut tres anni. Et ideò bene dixit Princeps [& experimentis, quæ non sunt secundùm rationem, non est credendum, etiamsi mille fuerint.]

LECTIO XXXII.
TEXTVS XXXI.

Vlcus, crusta sanguinis, pus, ichor, lepra, furfur, capitis manantia vlcera, impetigo, vitiligo, ephelis, quandoque quidem nocent, quandoque autem iuuant, quandoque neque nocent, neque iuuant.

NOn satis rectè inducitur hæc sententia à F. sed clara est, cùm egisset superius de his, quæ possunt esse secundum naturam & præter naturam, ibi (euacuationes secundum naturam) & post de ea, quæ est præter naturam, ibi (in alimento pharmacia optimum) Hic demum agit de his electionibus, quæ fiunt omninò contra naturam, quia sunt morbificæ: & declarat idem, quod in aliis duabus, scilicet, quod possunt esse bonæ, & malæ, & neutræ. Præponit, quod noceant antequam, quod iuuent, quia sunt per se contra naturam, & causæ morbificæ: non vt alimentum, quod est secundum naturam, & medicamentum, quod semper adhibetur vt iuuet. Sed cum enumeret vndecim ex his: omnes tamen sumit, tanquam leues affectus. Breuiter ergo exponemus, quid sint, vt non augeamus rem in immensum: secuti F. vt possimus docere, illud quod est necessarium: & ab eo tangitur, scilicet, quando euacuatio ad cutim fit bona, aut mala, aut neque bona, neque mala, & hoc est vtile ad prædictionem, & rursus quando debeamus prouocare materiam ad cutim, & quando non. Vlcus ergo est solutio continui in parte carnosa. *Tertio Artis curandi cap.1.* Et fit pluribus ex causis, erosione fracta, suppuratione, vulnere veterascente. Similiter crusta seu escare, fit ex exustione, cur à causa interna, vel externa, velut, igne & quandoque à medicamento, vnde escharotica medicaměta. Et plerumq; sine his cum obducitur vlceri, loco carnis ob siccitatem solam, nam cum dico vstionem vltra siccitatem, intelligo etiam caliditatem. Pus est propriè sanguis coctus à calore præter naturam, & naturali, hoc ipso vincente: vt sanies præternaturali Ichor triplex est naturalis, & est aquea pars in sanguine, & est totidem generum, quot sunt humores in eodem. *Sexto Epidemiorum Par.1. commen.39.* & omnino præter naturam cum à calore putrido nil agente, vel non manifestè calore naturali exit materia tenuis, prorsus olida, vt in multis elephanticis, & lue Indica. Et is, qui ex ambobus caloribus vincente, & qui est præter naturam, vocaturque sanies. De lepra satis, superque antea dictum est: illud solum admonuisse velim non esse adeò lepram leuem, vt putant morbum, ac differentem ab elephantiasi, vt credunt isti noui medici Grammatici, quandoquidem Galenus hæc dicat *sexto de compositione medicamentorum* per genera, de Diabotano emplastro loquens [Eadem medicaminis potentia strumis medetur. Verum, quia quædam detersoria continet, ideò quoque lepras. Purgat etenim consilium in hoc affectu, est cutis induratam summam partem, veluti deglubere: id quod ea efficiunt, quæ præterquam quod supra modum siccant etiam detergent. Nam si cutis vitium in naturalem habitum redire posset, nemo exsiccatam supra modũ siccaret. Quoniam verò, quod leprosum iam est curationem vllam habet. Proximum fuerit (qui in omnibus insanabilibus morbis communis scopus est) incurabilem partem ex corpore excindere. Excinduntur autem nonnunquã ferro, nonnunquam igni, interdum medicamento, vel adurente, vel detergente simul, ac digerente, quemadmodum est, quod commemoratũ fuit.] Itaque sileant hi Grãmatici, quibus habemus gratias, quod in vertendo (qui bene verterunt) labores hos susceperint, Galenumque minori cũ labore legendum integrè nobis tradiderunt. Cæterum qui sine artibus iam dictis, loqui in medicina ausi sunt, tantum abest, vt quicquã contulerint in rem, vel etiam consentanea rationi dixerint, vt ipsam diciplinam prorsus euerterint, & in prius chaos iam redegerint. Vnde magna ex parte à Gal. & Oribasio post Hippo. exempta fuerit. Quis enim solum verba præcedentia contemplatus, non existimet lepram esse aliquem morbum grauissimũ, qui solum eiusmodi auxiliis curari possit, cum tamen non plus velit, quam quod in callis, & nodis, quod iam euictum (est videmus) non amplius posse ad benignum, & naturalem statum medicamentis reduci. Furfures capitis porrigo, à Græcis ptyriasis (Paulo Æginata teste *lib.3.c.3.* leuissimus est affectus, & qui extra omnem exulcerationem accidat, quem ego sæpius sum expertus. Manantia capitis vlcera plurium sunt generum, & inter reliqua, quod nostra ætate tineam vocamus, neque propriè est alopetia, neque ophiasis, sed illa compræhendit, estque contagiosus morbus. Cadunt ea in parte capilli, aut prauè affecti, rarique nascuntur vlcera, sanies, tumor proserpens, omnia valde fœda, nec vllum præstantius auxilium, quam post

post lotionem radicitus capillos singulatim euellere, vt sanguis fluat, inde medicamentum exhibere ex his, quæ agrestis, & effera impetigines, & lepras curare solent. Impetigo duplex, vt in introductorio simplex, & quæ ferri potest, alia quæ difficilis est. Vtraque est morbus cutis cum squammis, & pruritu, & asperitate serpens orbiculatim, hic tamen habetur in textu λιχῆνι. Celsus quatuor eius enumerat species, vltimamque ex eis ponit insanabilem. Vitiligo alba, & nigra fœditas cutis illius mutato nutrimento. Vide Galenum *primo de Naturalibus facultatibus cap.* 11. Ephelis est asperitas quædam ac durities mali coloris, quæ plerunque in facie oritur. Cum etiam aliàs alibi, vocant hãc maculam solarem. Hippocrates *in libro de sterilibus: pag.* 2. ἐν γαστεὶ ἔχουσιν ἔφηλιν ἐπὶ τοῦ προσώπου ἤχουσι, Id est, quæ in ventre habentes maculã solarem in facie habent. Vnde modo intelligitis, quid sit hæc macula solaris, cuius toties Hippocrates meminit. Sanguinis non meminit F. Et cum sit in Græco codice, & Cornarij interpretatione, non tamen videtur ad propositum nisi per sanguinem intelligamus cùm manet, & erumpit ex cute: vel cum maculæ ex eo corrupto apparent, liuores vocant Plebs morsum mortui. Et sunt maculæ sanguinis concreti, velut etiam in flagellatis. Dubium non est ipsum loqui hic de cutis defœdationibus tantùm, aut morbis leuibus illius.

F. Ergo iure distinguit de eiusmodi euacuationibus, dicens, quod si fiant à natura dominante materiæ, id est, materia concocta, quod est clarius tales bonæ sunt: indicant enim naturam prædominari, sicut in Aphorismo. [Erysipelas verti ab interioribus ad exteriora bonum, sed quandoque malum indicant, quinto Epidemiorum, cum exissent Euphranori, postridie febricitauit. Pherecidi autem etiam cum accedissent, septimo Epidemiorum mortuus est ipsa die, quæ fuit nona] Dicit enim Hippocrates, Interpuncta cutis sub pilis. Et post Timonactis filio bimestri pustulæ in cruribus, coxis, lumbis, & imo ventre, cum tumoribus valdè rubicundis: hic mortuus est sine febre ex conuulsionibus, & sacro morbo: sed tamen illis sedatis, dicit. Critoni Primo Epidemiorum pustulæ nigræ circa malleolum, cum tumore laxo, obiit secunda die. Et in secundo eiusdem. Fiebant autem in Perintho in febribus æstiuis circa septimam, octauam, & nonam diem asperitudines in cute miliaceæ, & culicũ morsibus, maximè similes, non valde pruriginosæ: hæque perseuerabant ad iudicationem vsque. Et nulli masculo erupisse vidi: ex mulieribus autem, quibus contigerunt nulla periit. In sexto autem loquitur de his, quæ neque obfuerunt, neque profuerunt. Simonis exemplum adducens. Rursus *in libro de vulneribus capitis iuxta finem*: Quam os capitis quomodocunque fractum, curatum fuerit tanquam sanum, vt nec perforetur, nec radatur, & ad suppurationem deuenerit, exieritque sanies: tenax, fulua sub liuida, & os corrumpi incipit, in lingua pustulæ oboriuntur, & desipiens æger moritur. In *coacis* etiam *prædictionibus*. Quibus in febribus continuis pustulæ per totum corpus erumpunt lethale, si non purulentus abscessus, fiat. Maximè autem circa aures is accidere solet. *In primo* rursus *Epidemiorum* de Sileno loquens: [octaua sudauit per totum sudorem frigidum, papulæ cum sudore rubræ, rotundæ paruæ, velut vari, permanebant non abscedebant: mortuus est in vndecima, cùm esset annorum viginti.] His pro fundamento acceptis, non solùm vt veris, sed etiam manifestis sensim tentandum est, vt veritatem eruamus. Nam cum pustulæ prodeunt ipsa actione, duo perpetuò significantur adesse humorem prauum, & superari à natura, non perfectè. Nam si perfectè superata esset à corpore, non in partem corporis eam secreuisset: velut vomitu sanguine narium, atque huiusmodi (amoueo, nunc impedimenta extrinseca, frigus, timorem, & talia) igitur non exactè concocta est. Hoc autem vel ob calorem innatum, imbecillem, vel materiæ naturam, aut vtrumque. Oportet igitur hoc non solum, sed omnia animaduertere. Caloris quidem imbecillitas vel per se, vel loci ratione, vt cum materia est extra venas, procul à fontibus, & origine caloris, in loco exangui, aut frigido. Et ob id podagras sæpè pustulæ consequuntur. Materiæ causa, vel quia crassa, vel quia lenta, vel quia exusta, vel quia serosa, vt in scabie, vel quia putrida, vt in empiemate, & vulnere capitis, osse corrupto: vel quia venenosa, vel quoniam multa. Et ideo si æger sit iuuenis, vires validæ, morbus acutus, neque ob vires, nec ob lentorum, aut crassitiem istud accidere potuit. Neque etiam ob serosum humorem, vbi verè acuta, & continua sit. Considera igitur colorem earum, & symptomata, & vrinas. Hippocrates ergo non tractauit de solis vestigiis hic, quia quæ accedunt, & recedunt, per se non significant, cùm possint accidere ex sola causa exteriore: reliqua possunt habere originem ab ea sed ab illa primum contingere non possunt. Quæ autem manent sub vitiligine, vt squammæ, sub impetigine continentur. Proponit ergo quinque ordines eorum, quæ in cute apparent, quæ separata natura sunt, & sunt duo crustæ, & furfures: Quæ coniunctæ sunt cuti, non tamen efficiunt canitatem, aut tumorem, & sunt tria, impetigo, vitiligo, lepra. Quæ sunt cum corruptione cutis à natura exeuntium nomen habentia, & sunt totidem sanguis ichor, pus. Neque enim contingit plura imaginari. Quæ mutant compositionem in defectu, & est vnum, sed diuiditur in duo vlcera sicca, & manantia. Quæ mutant in augmento formam cutis, & sunt pustulæ. Nam de tuberculis, & abscessibus agere non poterat, quoniam eis non conuenit illud. Quandoque neque iuuant, neque nocent.

LECT. XXXIII.

Super

EODEM TEXT. XXXI. & XXXII.

ERgo vbi apparent pustulæ, habemus humorem corruptum, & mediocriter euictum à natura, & ita de aliis, sed hic præcipuus erit sermo de pustulis, quia sæpè solent erumpere in acutis morbis. Nec aliud erit iudicium de vestigiis illis similibus maculis pulicum, si illa sint deteriora, quia nunquam boni aliquid attulerunt, cùm natura nihilo plus se exoneret: mali autem plus sæpè. Cum ergo apparent, malum significant, & tunc aut perseuerabunt, & augebunt, aut si statim abscedant facilè redibunt. Cùm natura imperfectam tentet crisim idque primum. Secundo considera an sint ex natura acrochordonum maiorum, aut minutorum: quidam volunt appellatas esse sub nomine ἐξανθημάτων, scilicet, exiguas, quas morbillos dicimus φλύκταινας, magnas scilicet variolas. In his necessitas spectanda est potiùs, quam quærenda causa. Hæc duo genera non occidunt, nisi vel infeliciter natos, vel malè curatos quibusdam oculum corrumpunt cum imbecilli in capite oculus fuerit imbecillior. Sed si non naturales pustulæ sint, considerabis multitudinem, colorem, odorem, tempus, mutationem, & si pruriant. Et nigræ quidem cum acuta febre ab initio mortem celerem nunciant. Et cum viribus validis, quantò plures, abundantiam enim venenosi humoris ostendunt, in imbecilli, autem paucæ, paucæ enim prodierunt ob virium imbecillitatem. Si autem vigoris tempore considera signa coctionis, & iudica. Neque est spes in eis, quæ in magnis tumoribus cum in illis natura se exonerat. Ex malisque vrinis in bonas facta mutatione, si vires constent, & locus impedimento non sit multi seruantur. Sin autem ex causa deriuationis ex loco putrido, vt in vulnere capitis, in vteri & vesicæ corruptione mortem prænunciant. Si verò morbus non dissoluitur, & signum lethale adsit, tunc mortem violentam declarant, si plurimæ fuerint: si paucæ celeriorem ocvirium imbecillitatem. Habet enim pustula duo contumaciæ signa, & quoniam è corpore pelli non potest, & quoniam cogi. Causa enim cur pustularum materia spargatur, non tam quærenda est, quàm cur in bubonibus, & aliis colligatur. Et bene fecisset Galenus cum docuit, quomodo fiant tumores in libro de Inæquali intemperie, si etiam docuisset cur fiant. Ergo præcipua causa est dolor, & lentor: nam pustulæ fiunt, vel ob ichores, qui non concrescunt, vt in scabie, & vt dicebat Galenus de humore tenui, qui educi per tussim non potest, quia non cohæret simul: vel quia calor externus aduocat ad cutim, vt in æstate epinictides, quas vocant Mediolanenses, *sofferſas*: Arabes plantam noctis, vel ob vehementiam caloris interni adurentis, vt circa carbunculos, vel ob vehementem putredinem, vt dixi. Et pustulæ fiunt ex materia, quæ iam actu est humor potiùs, quam sanguis, quia est iam in venis prope cutim. Et fit in cuti: abscessus autem in musculis etiam quod attingant cutim, & ex sanguine non ichoribus præcipuè, neque humoribus. Et causa magna abscessuum est dolor, cum fiat in musculis densis, & dolorosis, ac membranis: at in cute non est dolor ei comparandus ob laxitatem eius, ideò non trahitur materia multa aliunde ad locum, & remanent pustulæ, nec augentur: & etiam pustulæ fiunt repentè, quoniam materia est tenuis, & aquea: & abscessus sensim, & indigent multò maiore tempore. Et princeps satis bene intellexit causam horum, licet non perfectè distinxerit: sententia enim eius est, quod tumores differunt à pustulis ratione materiæ bifariam, simpliciter, seu per se consideratæ, & in comparatione ad locum: per se quidem, quia pustulæ fiunt à materia tenui, quæ est vapor: vt in Epinyctide, & idem dico de sudaminibus, & benat noctis: aut materia serosa, & aquea, vt in sahaphati, impetigine, & scabie, & eiusdem generis sunt pustulæ asciticorum ab initio, vel ex sanie tenui, vt dictum est in vulneribus capitis, in lingua, in empycis, in extremitatibus, & circa pectus, & in ascite iam diuturna. Et licet materia pustulæ necessariò sit tenuis, non tamen repugnat, quin etiam adsit portio crassa, & terrea, etiam vt in sahaphati & impetigine, vt à Principe ibi, & colligitur à Galeno *primo de tuenda Sanitate*. Comparatione autem materiæ ad locum, quia in tumore locus est præparatus ante materiam: in pustulis autem materia ante locum, vt ab eo habetur in primo libro: vel ob imbecillitatem, vel calorem, vel vtrunque ob calorem, vt in dolore, in exercitatione vehementi ob æstum, vel emplastrum: ob imbecillitatem vbi sanguis multus effluxerit, & hæc est præter naturam: alia naturalis triplex, vel ratione naturæ, loci, vt cutis & anus: vel quia parata sit ad hoc, vt carnes glandosæ in ore: aut quia facilè natura eò mittit, vt in carnibus glandosis, quæ sunt iuxta membrorum reflexionem, seu plicas: velut in inguine à iecore sub alis, à corde post aures in ceruice Debilitas autem naturalis contingit ratione loci laxi, vbi sunt cauitates, & exanguis, & humidi, & frigidi, & in infimo loco positi. Ex calore autem, & imbecillitate, vt in contusione, & ruptura ossium, & musculorum, & distractione ligamentorum, vt in tortis: ibi, enim adsunt dolor, calor, imbecillitas, & omnia mala. In pustulis ergo non est præparatio loci certi, sed in genere totius cutis, aut vnius partis, satis amplæ, vt cruris, aut brachij. Si ergo pustulæ apparent, & morbus alleuiatur, tunc considera an grauius se habeat die sequente, tunc hoc est signum roboris virtutis, Sed morbi maioris: & æger morietur, nisi fiat mutatio alia in modo expellendi. Pustulæ etiam, quæ sunt cum pruritu sunt meliores,

ac tutiores, quam quæ prorsus sine eo sunt. Cúmque ad pustulas succedit suppuratio melius est. Et si colligatur materia, & transeant in tumorem, vel vlcus, tunc securitatem ostendunt ex regula generali.

TEXTVS XXXII.

Alimentum non alimentum, si alere non potest, nomine alimentum, re autem non. Opus alimentum, nomen autem non.

HOc ex textu, si diuidendus esset liber, inchoare secundum liceret, nam cum in præcedentibus de commodis primis alimenti egisset, hîc ad secundaria transit: distinguens nomen alimenti, quoniam velut & medici, & iurisconsulti boni & artifices, alij quidem tales nomine appellantur, re non eiusmodi sunt, alij autem re ipsa tales sunt. Dicebat *in libro de lege Medici imperiti, In prin.* qui ex composito personam medici induerunt, similes sunt his, qui in Tragœdiis introducuntur. Quemadmodum enim illi figuram quidem, & habitum, ac personam eorum, quos referunt habent, illi ipsi autem verè non sunt: sic & medici nomine, & fama quidem multi: re autem & opere valdè pauci. Atque in hoc discrimen est hominum à rebus. Nam res inanimatæ bifariam solùm dicuntur, vt alimentum nomine solum, & re: at medicus trifariam, opere, doctrina, & solo nomine. Quidam enim intelligunt, & operari nesciunt, qui quasi medij sunt inter medicos veros, & fictos. Nam medicum, qui nesciat docere, & qui operari sciat, non licet inuenire. Porrò alimentum dicitur, quod nutrit, & ob opus ipsum, quia alit, non ob nomen ipsum. Ad quod non nutrit, duplex est, vel quia genere tale sic: at hoc absurdum est intellexisse Hippocratem, vt velit vel nomen consequi alimenti, quæ extra eius rationem sunt: velut testas, lapides, ferrum, ligna: intelligit ergo, quod alimentum verum transit ad alimentum solo nomine comparatione hominis, in quo munere suo non fungitur: quoniam nomen illud ab opere deriuatum est: quo cum destituitur etiam nomen amittit. Destituitur ergo trifariam, vel semper, vel ad tempus, vel occasionem. Semper, velut qui non possunt bibere vinum, aut edere caseum: aut in quibus etiam quòd non abhorreant nihilominus non concoquitur. Ad tempus autem velut panis infanti sugenti lac non est alimentum. Et similiter dum quis ardente febre laborat, farcimina non sunt alimentum: & lactuca in ventriculo frigido valdè. & hoc pertinet ad vitium sumentis. Pro occasione autem cùm quis immodicè repletus est: aut euomuit, aut non bene coctum edit: aut ob exercitationem, aut nimium potum, non concoxit. Ex quo patet hîc accipi alimentum sub significato triplici, de quo supra, vel quod alit: vel quod est velut alimentum, vel quod est futurum alimentum, singula singulis referendo. Velut dicemus, quod lactuca infanti non est futurum alimentum, neque ei, qui immodicè habet refrigeratum ventriculum, sed solo nomine talibus est alimentum. Et iam sumpta, & non potest conuerti in sanguinem, non est simile alimento. Et ei cui conuersa est in sanguinem, nihilo minus propter leucophlegmatiam, in corporis substantiam non potest transire: dicemus non esse verum alimentum. Et sufficit tamen ad hoc, vt sit alimentum re, & non solo nomine in generali: vt vno ex tribus modis verè tale sit. Id est, secundo si non primo: aut saltem tertio si non secundo.

LECT. XXXIV.

Super

TEXTVS XXXIII. XXXIV. & XXXV.

In pilos alimentum, & in vngues, & in extimam superficiem, ex intrinsecùs aduenit.

DOcet, quonam pacto dicatur verè alimentum, & vult nos docere Hippocrates, quod etiam horum est alimentum, licet enim non verè nutriantur, quia verè non viuunt (est autem alimentum, quo pars viuens robur, & incrementum suscipit) quoniam alimentum modo re fit alimentum, ad præsentem tractationem attinet. Pilos sanè non viuere omnes fatentur, sub quorum nomine capilli etiam continentur. De vnguibus autem quòd non viuant, satis dubium est, *Secundo de temperamentis c. 2. in princi.* adnumerat illos ossibus, & cartilaginibus. Dico vt habetur *in libro Artis medicæ c. 9.* capillorum, & vnguium nullum est regimen, sed sola generatio. Et de capillis seu pilis manifestnm est: de vnguibus autem est magis dubium, cum videantur esse partes, vt dixi nostri corporis, & pati morbos, velut dolorem, attritionem, pruritum, inflationem, scissuram, scabiem, excoriationem, & morbum peculiarem: cum scinduntur, & pungunt carnem, & appellat aurem muris, sed debet potiùs dici dens muris, quia est res valdè acuta, pungens, & erodens. Et sic appellauit Rasis, à quo sumpsit Princeps. Verùm ad hæc omnia diceret Galenus, quod hi morbi non sunt, sed causæ morborum, vt communicantur, vel carni subiectæ, vel à latere vnguium, vel radici. Et quòd non crescunt, nisi in longum, ideò non verè crescunt, cùm verum incrementum fit in omnem partem, vt habetur à Philosopho: sed huic aliquis posset obiicere de dentibus, qui viuunt, & sentiunt, & non crescunt, nisi in longitudinem. Et si dicat, quod ab initio, vel auulsi crescunt, verè idem dicam de vnguibus: constat enim ab initio, vel si excidant, & renascantur crescere non solùm in longitudinem: sed

ſed dilatari,& ex tenuiſſimis, velut tela araneæ craſſeſſere. Ideò hoc habet aliquam difficultatem. Satis conſtat,quod vt dentes ſe habent ad oſſa, ita vngues ad cartilagines: ſunt enim ſimilia ſubſtantia vtráque, & ambo ſemper creſcunt in longitudinem: & cadentia renaſcuntur. Galenus tamen vult *in ſecundo Anatomicarum aggreſſionum, cap.*11. quod radices vnguium verè viuant, & nutriantur,& quòd ad ipſas veniunt, non ſolùm venæ & arteriæ,ſed etiam nerui,adeò vt præditæ ſint non leui ſenſu. Et ſic intelligendus eſt in Timæum Platonis, cùm dixit quod veniunt venæ ad vngues, id eſt, earum radices: accipit enim ibi, vt liquet vnguem pro toto,vngue ſcilicet, & eius radice. Neque vos lateat Galenum primo de vſu partium multa de vnguium vtilitate dixiſſe contra Ariſtotelem:velut contra Platonem, & Eraſiſtratum de illarum ſubſtantia: ſed nimis longum ſit illius diſputationes proſequi,velim duntaxat ſufficiat horum incrementa, etiam fieri per incrementum ſucceſſiuum non per ingreſſum,& veram nutritionem,ſed hoc duntaxat diſcrimine, quod pilorum, neque ſubſtantia, neque radix verè alitur, & creſcit: nec vllæ ſunt illis venæ, aut arteriæ,aut nerui delegati, ſed vnguium radici: ſcilicet non vnguibus:& ſunt annexi ligamentis, dicit Galenus in Secundo Anatomicarum aggreſſionum, articulo ſecundo, & eius oſſibus, ſed vnguis ipſe non eſt vllo vinculo coniunctus oſſi, aut carni, ſed ſolum firmiter adhæret. Et cùm dixit in extimam ſuperficiem,oſtendit extremam partem corporis in profunditate, ſicut etiam de pilis: at vngues apppoſuit tanquam extrema in longitudine,ſcilicet pedum, & in latitudine, ſcilicet manuum.

TEXTVS XXXIV.

Extrinſecus nutrimentum, ex extima ſuperficie ad intima aduenit.

OStendit aliud genus alimenti, de quo nondum ſermonem habuit, & magis occultum,& eſt, quod corpus noſtrum trahit circumcirca per oſcula arteriarum aërem ambientem: vnde *tertio de naturalibus facultatibus.c.*14. Arteriæ omnes,quæ ad cutim finiuntur, dum dilatantur externum aërem attrahunt. Et rurſus Arteriæ trahunt ex propinquo quod leuiſſimum eſt: leuiſſimus autem eſt ſpiritus, inde aër,demum ſanguis planè abſolutus, attenuatúſque. Spiritum trahunt ex corde,quæ illi proximæ ſunt,aërem ex cute,quæ in ambitu: ſanguinem tamen ex oſculis venarum (ſibi contermina-rum tamen) ex corde. Et in primo libro contra Eraſiſtratios de venæ ſectione: Eraſiſtratus affirmat cuncta animalia per cutim ſecundum quòd magis, aut minùs de raritate participant reſpirare, quòd ſi ambiens calidum fuerit, & quis plurimum ſe exerceat, cùm multum defluet ex ſubſtantia, ſi frigidum,& homo quieti ſe dederit parùm. Idem *decimo Artis curandi c.*8. *poſt pr.* meminit huius tranſpirationis,dicens, eam non eſſe vtilem ad refrigerandum cor eo, quòd ſibi præcludat viam, aër frigidus denſando corpus. Ægros tamen ponendos in aëre frigido ob reſpirationem, quæ fit per os, corpus tamen integendum pannis, ne frigore aëris meatus occludantur. Meminit huius *primo de Tuëda Sanitate,c.*12.*iuxta finem c.*2.*in principio*,appellans tranſpirationem,& perſpirationem ſenſum latentem. Meminit & octauo Methodi,ſed non ita,vt de inſpiratione agat: verum ſola expiratione:cùm palàm ſit vnam ad alteram conſequi, velut etiam in corde, cùm ergo in pulſus extenſione impleantur arteriæ, notiſſimum eſt, tum debere aërem per arterias in ambitu totius corporis trahi. Sed & in *ſexto de locis Affectis, c.*5.*poſt.pr.* dum de hyſtericis agens inquit [Pereunte ob vteri affectum ſpiratione, cum corpus vniuërſum refrigeretur (id enim manifeſtè videtur) fieri poteſt, vt nulla prodeat ab ore ſpiratio,quamuis ea,quæ in arteriis fit, nequaquam intercipiatur.] Sed & infrà Hippocrates meminit eiuſdem, dicens [Raritas corporis ad tranſpirationem,quibus plus aufertur, ſalubrius & reliqua.] Et rurſus, & paulò pòſt: [Principium alimenti ſpiritus, nares,os,guttur,pulmo,& alia tranſpiratio.] Cuius & præſentis,omiſſa media, meminit citatis verbis Galenus *libro de vſu reſpirationis,cap.*5. Quid ergo dicendum nunc,nam & tum locus ſupererit.

TEXT. XXXV.

Confluxio vna, Conſpiratio vna, Conſentientia omnia.

TRes intelligit partes noſtri corporis, de quibus *ſexto Epidemiorum*, continentia cotenta, & permeantia: ſcilicet, membra, ſpiritus atque humores. Confluxio, id eſt, humorum tranſlatio, ex quouis membro, ad quoduis membrum. Neque hoc mirum eſt, cùm venæ continuæ ſint, & per vniuerſum corpus ſparguntur, nec intercipiantur, niſi in ſepto iecoris. Et de illo videmus in morbo regio, vt teſtatur Galenus in libro *de Purgantium medicamentorum Facultate, cap.*2. Si ergo vi medicamenti quis liberatur ab eo morbo, qui in cute eſt, manifeſtum eſt humores illos permeare ex gibba iecoris, ad inteſtina per cauam, quando nulla alia via ſit, quæ ſi adeſſet, non ſolùm propoſito noſtro non aduerſaretur,ſed ipſum confirmaret.

Conſpiratio vna.) Iſtud transfertur ad ſpiritum,quoniam omnia ſimul ſpirant, nam & cerebrum, qua parte non admittit arterias, etiam ipſum perſpirat.

Conſentientia omnia.) Hoc refertur ad membra, vnde in libro de locis in homine: Si quis minimam partem corporis, malè afficere velit, totum corpus ſentiet, qualiſcunque

que ea tandem fuerit: quoniam minima quæuis pars corporis omnia habet, quæ maxima. Et quicquid minima pars pertulerit ad gentilitatem refert: vnaquæque scilicet ad ad suam cognatam. Intendit, quod quælibet pars cùm recipiat venas, ac arterias, & quod præcipuum est neruos communicat totum id vniuerso corpori: vnde totum afficitur. Et licet hoc facilius referetur ad animam, quæ afficitur particula quauis affecta, vnde postmodum totum corpus, huiusmodi tamen contemplatio esset magis naturalis, quam medica: & ideò minus communis. Nam Hippocrates intelligit non solùm de sensu, vt pote dolore, & voluptate, sed calore, & frigore bono, habitu, & malo pinguedine, & macie, quæ sunt res magis ad medicum spectantes.

Possumus & interpretari de tribus membri ortis venis, scilicet, arteriis, & neruis, vt per confluxionem intelligat eam, quæ per venas fit, vnde transeunt humores: conspirationem eam, quæ fit per arterias, & consensum, qui fit per neruos. Et redit res ad idem. Philosophus hoc videtur intellexisse *secundo de partibus Animalium: cap.* 1. dicens omnia in animali sunt propter vnum finem Elementa ob similares partes, similares ob instrumenta, instrumenta propter vnum finem, & operationem. Et ideò omnia consentiunt in vnum, sed hoc est ratione finis, hic autem Hippocrates intelligit, non solùm de fine, sed de forma.

LECT. XXXV.

Super

TEXTV XXXVI. & XXXVII.

Iuxta quidem omnium membrorum compaginem omnia: iuxta partem verò partes vniuscuiusque partis ad opus.

SEx proponit totum & partem, & partem, ac partes eius partis, & compaginem ac opus. Duas autem suscipit interpretationes: primò, est vt totum compaginatur ex partibus, & opus suum ex earum opere proficiscitur: ita pars ex suis partibus compaginatur, & opus suum ex illarum operibus proficiscitur. Alia interpretatio est subtilior, vt totum ex partibus compaginatur, ita cuiusque partis opus ex partium operationibus constat. Quoniam scilicet patientibus partibus totum pati necesse est, vt antea dixit: sed non est necesse patientibus particulis, partis pati partem ipsam totam: quia totum est magis vnum, comparatum ad partes, quam partes comparatæ ad suas particulas. Iam redeo ad singulorum disquisitionem, vt primum omnis compago in idem consentiat: fieri enim nequit, vt ob id animus noster non indiuiduus sit, & quin vniuersæ partes vt dictum est, non in vnum coeant. Libet duo ex pluribus loca citare. Vnum iam dictum ex secundo de partibus animalium, alium ex libro de Mundo. Simul quoque docendum propono, an totum afficiatur parte oblæsa. Nam si totum eodem modo afficitur, vt pars quid differet læsa primo pars à non læsis. Vtpote cum pes à spina pungitur, si manus eodem modo afficitur, quid differt manus à pede. Deinde id experimento repugnat. Dicendum ergo primo iuxta sententiam Philosophi *in libro de somno, & vigilia pag.* 1. [quod sentire non est animæ, nec corporis proprium munus (nam eidem & habilem facultatem & actum tribuimus) liquet sensum, qui vt actus est motum animæ esse opera, & commendatione corporis factum. propterea eiusmodi res, neque animæ propria est, neque in animum vllum corpus sentire potest, quod etiam alibi dictum est,] quantò magis de sensu doloris, qui ad animam ipsam non peruenit, secundùm eos, qui animam in corpore esse non censent: aut ergo ad vitam peruenit, aut ad animæ limites per corpus: aut ad ipsum hominem, vt peripatetici affirmant. Homo ergo sentit dolorem totus, non in qualibet parte, vnde constat ex omnibus partibus compaginatum, aliter non per singulas partes sentiret, sed tamen non communicat operationem hanc vnicuique corpori, sed principio sensus, quod est indiuiduum. Et ita in opere non agit per vnamquamque partem, imò solum per destinatam ei officio, videt per oculum, aut oculos, & ambulat cruribus, compago ergo est vna in toto, opus autem non per singulas partes fit. Contrarium verò accidit in partibus singulis: nam opus quidem est vnum, compago non vna. Videt oculus ad hoc, iuuat humor crystalloides, tenuis tunica, cornea, & retina, & quæcunque aliæ partes, non tamen si dolet cornea. totus oculus dolet, nisi per consensum multum aucto dolore, quoniam operatio quidem vna est, & ad eam concurrunt omnes partes oculi, compago autem diuersa. Sensus autem ipsorum verborum est clarus, velut ad totius hominis perfectũ opus concurrunt omnia membra corporis, ita ad partis opus singulæ particulæ illius partis.

Alterum quod proponebatur est animus incorporeus: nam si corporeus esset, velut punctum, atque ita nullas habaret vires: vel extensus, vt in pariete candor: atque ob id neque simul afficeretur, neque totus homo, sed pars post partem: at videmus totum sentire, & simul, causam autem sentimus, velut frigiditatem expandi: ac quæcunque frigiditas sentitur, tota simul sentitur, vt palàm fit animam nostram esse vnam, & incorpoream, velut & scientiam. Compago verò hæc in vnum coit, idque sensus principium statuitur ab Aristotele, cor scilicet, id est, quod est in corde.

Nunc videamus, quæ dicat Philosophus in secundo de partibus Animalium: Proponit enim primum quod triplex est compositio in nostro corpore similarium ex elementis, instrumentorum ex similaribus, totius ex instrumentis: sed Auerroes malè interpretatur,

prætatur, primam faciens elementorum ex materia & forma, secundam similarium ex elementis: tertiam instrumentorum ex similaribus. Verùm decipitur, sic enim essent quatuor compositiones, & in prima etiam dicit melius esse forsan, vt non ex elementis, sed ex qualitatibus dicamus esse compositionem: cum ergo hoc dicat, bifariam excludit compositionem, illam, tum quia elementa commemorando docet illa esse partes compositi, non componi: tum etiam, quoniam qualitates non possunt componi ex materia, & forma, cùm sint accidentia non substantiæ. Redeundo ad propositum: subiicit philosophus, quod sensus consistunt in similibus partibus, ideò exigunt earum temperamentum, quoniam patiendo fiunt. Operationes autem ab instrumentis, & hoc idem fatetur Galenus *in primo & secundo Methodi. cap. 6.* Ob id ergo omnia opera partium, fiunt per opus partium illarum. Et circa hoc scire decet, quod functiones partium sunt duplices: vna quidem ad actionem, id est, principale opus, alia ad vsum, id est, ad commodum, *decimo septimo de vsu partium, cap.* 1. & *secundo Methodi Medendi cap. 6.* & de actionibus, quæ sunt sensus dubium est, an sint instrumenta partis principalis? Galenus enim in secundo loco tribuit visionem, oculo scilicet toti instrumento, & crystalloidi, seu parti principali. Aristoteles tribuit etiam parti similari non oculo, sed actiones instrumentis, velut deambulationem cruribus. Dico ergo, quod partes in instrumento quadrifariam factæ sunt, aut actionis causa, vt crystalloides, ad visum, aut melioris operationis, velut vuea, vt cogat species visus: aut conseruationis, vt venæ, & arteriæ, & nerui, aut tutelæ, vt palpebræ, quædam plurium causa, vt tunica alba. Et primum etiam membrum posset diuidi in recipiens, seu subiectum, & deferens virtutem animæ, vt neruus, seu nerui. Et hoc tantum refert, vt multi dubitauerint, quoniam videmus, quod vis etiam incorporea exigit medium, vt vis à cerebro ad oculos per neruos transeat: etiã dubium est, an mutet illud medium, an non. Et tertium est, an eadem deferatur, an multiplicetur: velut calor diffunditur in medio, & multiplicatur: vnde fit, minor in amplo spacio: & hæc est causa, quod conclusus excoquat difflatus extendatur, & remittatur.

Alia authoritas habetur *in libro de Mundo cap.* 7. his verbis [Natura diuina ab vno, eodémque motu simplici primo vim suam immittit, in ea, quæ sunt primo continentia, ab illisque subinde ad ea, quæ longius atque longius absunt, quoad permeauerit per vniuersa, quippe alterum ab altero motum ipsum quoque aliud mouet cum mundo: cùm vnumquodque interim agat conuenienter constitutioni suæ, nec tamen eadem sit via omnibus, sed diuersa nonnullis etiam contraria. Et tamen singula quæque non ipse perficit, sed velut regem quendam magnum functione propria administrare omnia, atque absoluere, non tamen deceret his, quæ cuperet ipsum astare, & curatoris officio fungi, multo minus hoc Deo conueniret. Verum vnumquodque suæ propriæ functioni præest, velut in regno Duces, Quæstores, Cursores, Venatores, Iudices, Munerarij, Coactores, atque eiusmodi.] Similem huic dixerim policratiam humanæ compaginis: cum anima vna sit atque indiuidua, & incorporea per calorem, qui semper mouetur, velut per cœlum Deus cuncta simplicissimè gubernans, cumque in illo diuersa ratione partes etiam agantur: ita & calor alius in corde, alius in iecore, alius in cerebro, atque diuersus omninò in testibus: quæ autem subiecta sunt diuersa præparatione solis, ac stellarum, & similitudinis ad suam originem diuersam obeunt functionem, velut si vni, & eidem soli multa frusta vitri figura, & substantia diuersa exponantur: reddent in pariete diuersas, ac dissimillimas formas, non solùm figura, sed etiam coloribus, & magnitudine. Hæc igitur est humanæ compositionis forma exemplaris.

TEXTVS XXXVII.

Principium magnum ad vltimam partem peruenit: ex vltima parte ad principium magnum peruenit, vna natura esse, & non esse.

PRincipium magnum exponit F. calorem naturalem, qui peruenit ex intimis cordis, ad circunferentiam seu cutim. Ad partem vltimam, scilicet, ad manus, & pedes, & ex vltima parte, scilicet, regreditur ad principium magnum: quia spiritus ad cor peruenit, atque hæc est expositio F. bona: & fundamentum habet in verbis superioribus (confluxio vna.) Alia expositio clarior ex verbis illis (consentientia omnia) ex corde omnia distribuuntur in vniuersum corpus, & ideò in ira totum corpus: sed facies maximè rubescit, in timore in pallescit: contra externa, dolores, frigus, timor, venena omnia perueniunt ad ipsum cor: & videmus, quod cute vulnerata à serpente, vel minimũ homo perit: & ita corpus perfrigeratur. Et hæc est sententia, quod per spiritum genus alimenti, sicut per cibum, & potum inficitur corpus, & hoc viciato primo principio illius, id est, corde: Eodem modo ex vna parte vitiatur per eundem cibum, & potum. Primum principium, id est, iecur inde totum corpus.

Vna natura esse & non esse) Exponit F. per vnam naturam constat esse, & non esse, seu referas ad spiritum vt in prima expositione, seu ad causam, quoniam est primum cor, quod viuit, & vltimum quod moritur: per hoc principium magnum constat esse, & non esse. Et declaratur etiam à Galeno *quinto de locis. cap.* 1. Istud autem iure constat, quoniam si vita est per cor, aut calorem, mors etiam est per ablationem eius. Dubitare licet an posset intelligere animam, sed cùm

cum hic liber sit materiarius, non erat hic locus disputandi de anima: satis enim constat cor esse hoc magnum principium: & in illo, atque calorem naturalem, ideò cum seclusa contemplatione animæ, totum possit intelligi hæc dubitatio ad præsentem locum minimè pertinebit. Non enim obscurum est Hippocratem dicere *in libro primo de diæta*, Animam suas ipsius partes circumambulare, augmento & decremento indigentem.

LECT. XXXVI.

Super

TEXTV XXXVIII. & XXXIX.

Morborum differentiæ in nutrimento, in spiritu, in caliditate.

POstquam egit de signis, & rebus naturalibus, ac non naturalibus, quod ad medicamenta attinet, incipit tractare de rebus præter naturam, & spiritus quidem hic, Græcè autem πνεύματα: vt duo illud significet apud Galenum: nam in septimo de dogmate Hippocratis, & Platonis quærit an sit substantia animæ, & dicit illum esse in ventriculis cerebri. Vnde liquet, non accipi ibi πνεῦμα pro respiratione, sed pro corpore sãguineo, & vbi comparat illum aëri, appellat eo modo, vt in *tertio de Facultatibus naturalibus. cap.*14. Clarius autem Hippocrates per τὸ πνεῦμα semper respiratum aërem intelligit, non corpus illud sanguineum, tenue, ac quasi spumam: sed cum vult hoc ipsum nominare, appellat calorem naturalem, seu innatum. Manifestum est ergo hîc loqui de causa morbi, non subiecto, quoniam aër non potest ægrotare, vt neque nutrimentum, neque caliditas. Quibus visis dubium non est, quin sententia sit eiusmodi: Morborum differentiæ fiunt à nutrimento, vel à spiritu, vel à calore. Et habetur quid ei simile, *secundo de Humana natura*: Morbi fiunt hi quidem à victu, ij verò à spiritu, qui dum viuimus introrsum fertur. Vbi Galenus exponens per victum dicit possumus & cibos, & potus solos intelligere: & cum his motiones & lauacra, & vigilias, animique affectus, & huiusmodi: sed quamuis secunda expositio melior sit: prima solum hic ad propositum. Solùm restat difficultas de caliditate: nam hæc ad alimentum minimè pertinet? Dico quod hæc quæstio non me fatigat, vt F. vel illos, à quibus sumpsit, qui per spiritum, non aërem, sed partem tenuiorem, atque calidiorem ipsius sanguinis interprætantur. Tunc enim vel inordinatum Hippocratem fateri coguntur, qui à partibus ad ea, quæ non sunt partes à substantia ad accidens transiuit, vel si per caliditatem, intelligit naturalem, ab eodem scilicet spiritu ad eundem, scilicet calorem naturalem transferit nugacem. Nobis autem non ita: enumerat enim causas effectiuas, morborum proximas, scilicet aut alimentum corpulentum, idest, cibum & potum: vel non corpulentum, id est, spiritum seu aërem, vel solam qualitatem. Et ita vides ordinem seruatum. Et de primis quidem est hoc discrimen, vt habetur *in secundo de humana natura, tex*, 3. aër enim est causa morborum generaliter vagantium, sed & aqua, verùm non adeò, sed in vna regione: cibus autem sporadam, & eorum, qui singulis quasi fortuito adueniunt. Calor autem bifariam est causa morborum: vno modo vt est in aëre, alio modo vt est in nobis: vt in aëre, quoniam (vt dicebat philosophus *quarto Metheororum cap.*1. calor ambientis consumit, & corrumpit humidum proprium rei, vt hominum animaliumque ac plantarum, tum carnis magis, ac butyri, eoque corrupto fit ineptum ad nutriendum calorem proprium ipsius rei: extinguitur ergo calor ille, & humidum corrumpitur, & euanescit, atque ita oritur putredo, retento humido corrupto: & refrigeratio euanescente calore proprio, & exsiccatio euanescente humido. Et hæc est causa morborum vagantium. Calor autem in nobis efficit morbos sporades, & vnicuique proprios dicebat Galenus: sed si connumerare voluero, quos morbos creat caliditas, necesse sit vt totam hûc conferam medici, nam præcipuos tamen effectus docebo: aut enim per se simpliciter, & sunt duo calefacere, & colliquare ex primo fiunt ephemeræ, *octauo Artis curandi*, ex colliquatione tria sequuntur, vel enim dispergitur materia, & cum motu, & fit lassitudo, *vt tertio de Tuenda sanitate. cap.5. cap.*11. *pag.*3. Vel fluit in locum vnum, & fit tumor phlegmon, vel simile vt secundo de differentiis febrium: vel non mouetur, & difflatur, & si cerebrum petat, facit insaniam, & dat exemplum de carbonibus, *primo prorrhetici*, aut feruntur ad membranas: & loca tensioni obnoxia, procreantque dolores, vt 1. *ad Glauconẽ c.*15. *in prin.* colligitur, & prima tertij: sed si in loco proprio maneat, nec dissoluatur putrescit. At verò aliud est opus caloris, vt est qualitas, atque ex ea accenduntur vehementissimi dolores, *secundo de Medicamentis secundum locos. cap.*1. *Ita* sunt illius præcipua opera septem, & maxima: vt non mirum sit Hippocratem illam adiunxisse, quasi esset sensus: Morborum causæ effectrices, ex alimento sunt, nutrimentum & aër, & præter id etiam, extráque horum numerum caliditas.

TEXTVS XXXIX.

In sanguine, in pituita, in bile, in succis.

ENumeratis causis morborum efficientibus, enumerat materiarias causas, non subiecta, vt aliàs docui. Cùm enim morbus sit in subiecto, in quo est sanitas, & sanitas est vbi & anima, scilicet, in parte animata, humores autem non sunt animati, nisi forsan sanguis, non possunt esse subiectum morborum.

morborum. Vnde possumus rectè dicere bilis putrescit, non bilis ægrotat, sed dicimus mens, cor, ventriculus, spiritus ægrotant. Verum hæc omnia rursus ad alimentum sub tertio significato, aut saltem sub secundo pertinent. Dictum est enim, quòd textus ille bifariam potest interpraetari: atque hoc modo tota hæc series, præterquam de caliditate ad alimentum pertinet, tam ex causa agente, quàm materiaria. Diximus etiam, quòd medicus hoc habet præcipuum, vt confundat causam materiariam, cum efficiente, vt in hoc præcipuè casu. Dicimus enim bilem esse causam febris efficientem, & materiam illius.

Sed de succis dubitat Fracantianus, cùm tamen res sit satis clara: nam per succos quinque potest intelligere, aggregatum ex humoribus: & qui ex sanguine fiunt, inter quos principales sunt: humida vtilia: humida imperfecta, humida inutilia, incorrupta, & corrupta. Vtilia humida, vt aliàs sæpè visum est, sunt plurium specierum humidum primum membrorum: humidum quod est alimentum, humidum affixum, humidum agglutinatum, humidum appositum: humidum in cauitatibus membrorum sparsum, & in osculis venarum, vt sint septem. Imperfectum autem est chylus: inutile, sed non corruptum ichores, qui sunt in sanguine, & excrementa, non corrupta mucus, saliua, & similia. Medulla est in genere huius, quia est duplex, quæ est superfluum alimenti ossium, & quæ est vtilis, vt transitura in alimentum eorum. Corrupta autem & inutilia humida, sanies, pus, ichores, qui cum fæcibus deferuntur, sputa purulenta, & quicquid est simile.

Sed iam videamus discrimina morborum, ex causis ipsis, & primùm efficientibus. Dico ergo quod morbi ab aëre sunt velocioris exitus in vtranque partem, seu ad mortem, seu ad salutem, adeò vt pestis illa, quæ desæuiit per totum orbem ab anno salutis M. CCC. LVI ad annum M. CCCC. L. interficeret in tribus diebus cum quodã sputo sanguinis: & Anglicana interficitur in vna die. Secũdo finiuntur in breuiore tempore, & ideò prior durabat solùm. Quinque mensibus in vno loco, aut circa, & post permeabat in aliam prouinciam, vt refert Matthæus villanus, *in historia Florentina*: & ita de sudore Anglico qui permeat etiam de vico in vicum, & de via vrbis in viam. Et nisi ita foret desolarentur loca. Ex quo colligitur, quod in huiusmodi peste, quæ à vaporibus, seu aëre proficiscitur, seu generali, seu propria aliqua causa vt clade, vel alia causa, de qua dicemus infrà, si quis progrediatur orientem versus seruabitur sed homines timent, & fugiunt ad quamcunque partem præter illam, quæ secura est. Nota etiam quòd cum cœlum habeat duos motus, vnum velocem ab oriente in occidentem, alium tardum ab occidente in orientem: ex his duobus motibus etiam consurgit alius processus pestis à meridie in Septentrionem, posita origine motús à meridie tanquam oriente, cum erraticæ sint in meridiei parte, deferetur ergo versus septentrionem. Quarto quoniam obseruatnm est, quod hic transitus fit ab oriente in occidentem. Causam esse reor motum elementorum similem motui cœli, vt etiam videmus in mari. Quinto eiusmodi morbi non possunt adeò vitari, vt qui proueniunt ex alimentis: quoniam aër ingreditur occultè ob sui subtilitatem: & habitare loca alta, aut vti magno igne, & perpetuò est præcipuum auxilium: quia vt declaratum est à nobis aëris substantia non putrescit ob tenuitatẽ, & ob assiduum motum, & quia non potest habere causam illum ambientem ob magnitudinem, & ob lumen, quo nunquam caret die Solis, noctu lunæ, & stellarum.

Est etiam notandum quod aër, efficit morbos in corporibus nostris trifariam, vel ex temporum malo habitu, vt si assiduis pluuiis succedant æstus immensi sine flatu: eleuantur enim vapores plurimi, qui putrescunt, & de hoc locutus est Hippocrates. Secundus modus est à concursu syderum maleficorum, propriè & præcipuè cum deliquiis luminarium: & vocatur influxus & occulta ratio. Et hoc fuit notum experimento anno M. D. XXIX. vbi per totum orbem fuerunt morbi pestiferi, quorum exemplum in posterum nunquam defuit ex coniunctione erraticarum, in signo piscium anno M. D. XXIV. Et de hoc locutus est Ptolemæus *in secundo Apotelesmatum*, & nos *in libro de Erraticis*.

Est etiam tertius modus, cum aër corrũpitur in vno loco, & non in alio, inde per cõtagium vicini populi inficiuntur: velut nostris temporibus in Turcarum regionibus, & in Germania, & hęc corruptio ortũ habet primum à cladibus, cum hominum corpora non sepeliuntur benè. Et etiam à locustarum putredine decidentium in infinita multitudine, dum per ventos deferuntur. Tertio ex locis, vt specu Ansancti ex terræmotu, & exhalatione. Quarto ex maris inundatione: præsertim cum multitudo piscium, & magnorum in littore relinquitur. Quinto ex immunditie, vt apud Turcas. Vltimo ex ratione victus, vt apud Germanos, postquam cœperunt edere carnes, & oua, & caseum cum piscibus quotidie, nunquam fuerunt immunes à peste. Et quoniam hæc pestis est maximè contagiosa: quæ autem prouenit à cœlo, minimè seu parum media est, quæ fit à qualitatibus aëris: & hæc quæ prouenit à cibis, potest reduci ad primum membrum ratione causæ: ratione familiaritatis. Ideò de ea in sequenti lectione agam.

LECT. XXXVII.

Super

EODEM TEXT. XXXIX.

ET iam dictum est quod pestis, & morbi fiunt à cibis. Et circa hoc notandum, quod vt habetur in libro de Cibis boni, & mali succi morbi ex fame vniuersali etiam fiunt vagantes, sed differunt ab ijs, qui fiunt

fiunt ab aëre: quoniam licet conueniant cũ eis in hoc, quod totas prouincias amplectuntur, & multitudinem populorum: & sint pestiferi: & sanabiles, vt qui ad cutem tendunt, & medij, & quod sint contagiosi, vt non differant inuicem his causis, nihilominus differunt in hoc, quod morbi ex ciborum caritate, & penuria annonæ sunt magis dissimiles inter se, quam hi qui ab aëre proueniunt. Et primùm, quia diuites sunt plerunque immunes ab hac calamitate. Secundò, quia vt ibi narrabat cibi multis modis distinguuntur, qualitatibus primis, calidi, frigidi, sicci, humidi, temperati, proximi temperamento, immoderati: deinde saporibus acres, amari, salsi, qui omnes sunt valdè mali: inde acerbi, & astringentes tum acidi, & austeri. Idem dico de odoribus, quamuis omnes enim eiusmodi cum malè olent, praui sunt: & incocti, etiamsi qualitate parum differant. Et à substantia lenti, friabiles, crassi, tenues, aut mediocres. Et à proprietate medicamentosi, ac venenosi, vt ex cicuta, & ferula. Vnde ibi notandum, quòd aliqui contradicebant Hippocrati, negantes quicquam facere ad sanitatem victus rationem, nec demiratur de illis, qui nacti ab initio prauos doctores, & illis adhærentes, nolent in senio ob dedecus relinquere sectas: & etiam ne viderentur, cousque decepisse clientus, & quia à lucro destituerentur. Atque in hoc genere reponit omnia sata, non multum elaborata, vt pauci alimenti, & excrementitij, & mali, & difficilis coctionis. Hoc docuit *in primo de Naturalibus Facultatibus cap.* 10. cætera ibidem vt dixi.

Ideo quæritur an vitæ humanæ competant olera, & præcipuè lactuca, beta, blitum, borago, & endiuia? istæ enim sunt magis innoxiæ. Et ex fructibus vuæ, ficus, amygdalæ, auellanæ, pineæ, & pistaciæ? Dein quod nutrimentum sit melius? an caro, an oua, an prannia, vua, ficca, an torta: ex amygdalis cum saccharo, vt de pane non quæram tanquam fundamento? Et primum Hippocrates *sexto Epidemiorum Sec.* 5. *Tex.* 21. (inquit) [cibaria imbecillia breuem efficiunt vitam.] Ibi Galenus exponit per cibaria imbecillia olera, & ex fructibus (inquit) plurimi: nam dubium non est, quin per imbecillia cibaria, non intelligat eos, qui parum nutriunt. Quamuis paulò pòst videatur velle intelligere eos cibos esse imbecilles qui citò descendunt. Hoc autem non est idem: nam parum nutriunt radices omnes, vt quæ concocti parum retineant, & tamen tardè descendunt: vt contra ouorum vitelli celeriter distribuuntur, tametsi plurimum nutriant. Certum est imbecillem cibum dici posse, vel qui parum nutriat, vt dictum est: vel qui friabilis sit, aut tenuis ad modum alimenti, vt *in libro de cibis boni, & mali succi. Et in tertio c.* 5. *de Alimentis* Cibi friabiles quantò sunt salubriores, tantò virium robur imminuunt, sed hoc est verum de his solùm qui sunt tenuis alimenti, esse tamen cibos crassi alimenti, & friabiles docet *tertio de Alimentis cap.* 27. crassos enim multum nutrire dicit. Præterea *in secundo de Alimentis cap.* 29. dicit: cichorium homines fame adactos edere, & enumerat illam inter agrestes plantas. Et *in libro de Cibis boni & mali succi cap.* 8. Succi maximè, & omninò mali sunt olera omnia agrestia, quæ vocant: lactucæ id genus chondrilla, scandix, gingidium, seris, cichorium. Est autem tam seris, quam chondrilla cichorij species. Et *in octauo de compositione medicamentorum secundum locos cap.* 8. cichorium mandunt rurales, crudum, & coctum. Vt non existimet esse cibum communem, nedum ciuilem. Erasistratus autem vtebatur, & bis cocta cum oleo, sale, aceto, non acri in cura ægrorum, non vt cibo sanorum. Et *in octauo de Simplicibus medicamentis*, dicit esse frigidum, & siccum in secundo ordine, Attamen vsus obtinuit vt ea assiduè vescamur. Commendatur ad iecur, ad ventriculum, & à Dioscoride & a Galeno, qui fieri potest, vt adeò noxia sit, cum tantùm conferat membris naturalibus? Et de Bata Oribasius *in primo & secundo Euporiston, & in secundo Collectaneorum* ad iecoris obstructiones, lactucam reposuit inter media edulia. Viri sancti in eremo, cum solis oleribus victitarent, ad centesimum annum peruenerunt. Idem argumentum, sed euidentius in genere nucum amygdalarum, pistatiorum, & pinearum, quæ optimè ad vitam conducere videntur: postquam Indi ad longissimam cum earum consuetudine perueniunt. Afri quorum aër est deterior palmarum fructibus viuentes ad centesimum annum. Nuces ergò pineas omnibus præfert Galenus *secundo de Alimentis, cap.* 17. dicens, boni multi, crassique sunt alimenti, sed difficilè concoquuntur: amygdalas autem omninò improbat pistacia, vt medicamentum laudat, non vt alimentum. Attingamus tertiam quæstionem carnes præferuntur apud Hippocratem secundo de diæta, oua à Galeno potius: *secundo de alimentis cap.* 10. De passis vuis hæc habet in genere: Nil refert quòd magnæ sint, aut paruæ, sicut nec cuius coloris sint, sed saporis: quæ autem passæ sunt plùs nutriunt, quam recentes. Et dulces atque astringentes plùs prosunt ventriculo, videtur autem eò, quòd minus nutriant, & quòd minus etiam similes sint humanæ naturæ. nam substanria carnis carni similior est quam vuæ carni, quòd pòst habendæ sint carni. Ideò altius rem consideremus. Nam & pisces magis dissimiles nostræ substantiæ sunt, ipsi tamen magis, quam caro laudantur pro alimento, vnde tertio de alimentis, [Piscium saxatilium alimentum non solùm est ad concoquendum facilè sed etiam saluberrimum. Et ante parum alimentum quod ex piscibus prouenit, sanguinem gignit consistentia tenuiorem, quam qui fit ex pedestribus animalibus, adeò vt non affluenter nutriant, & celerius discutiatur. Pelagiorum medius est sanguis natura, & propinquus ei, qui fit ex pane præparato & perdicibus adeò vt videatur pisces auibus, & pani componere, & præponere quadrupedibus:] quod expressè docet in *libro de Cibis boni & mali succi. cap.* 9. *in princ.* Vbi inquit: Auium & piscium propemodum

pemodum omnis generis succus bonus est. Ibidem quoque docet, quoniam mens sua est, quod non adeo copiose alant, qui friabiles sunt, quoniam molles, quòd qui duras habent carnes, si niue circundentur friabiles euadunt, velut saxatiles. Vt enim parum nutrimenti exhibeant, facit vt mollis sint carnis, & friabilis, vtrumque etiam facit ad coctionis facilitatem, *tertio de Alimentis cap.30.* vt verò sint inculpati his, & ante in locis adductis, facit vt sint genere tales, vt saxatiles, & vt degant in alto mari: vnde Pelagici vocati, qui ferme omnes culpa vocant, & quoniam sunt facillimæ coctionis, saxatiles: vt *primo de Alimentis* Ideò dantur ægris primum & ante carnes, vt *septimo Artis curandi*, & in vlcerosa lassitudine, cōparans illos ptisanæ & auibus monticolis. *Quarto de tuenda sanitate: cap.6.* & ibidem etiam in phlegmonosa dicens: Quod si carnes gustare velit, dabit oniscos, seu asellos, & pisces saxatiles. Concludendo ergo alimentum, quod ex piscibus sumitur est melius, quam quod ex carnibus, & facilioris coctionis comparando genus ad genus, & speciem ad speciem, nisi quod non est adeò stabile, de mente Galeni. Sed id supplet facilitas. Et in pluribus casibus est etiā longè melius, vt in supercalefactis ex exercitatione febre: & in imbecillibus, ac etiam in his, qui pleni sunt sanguine, adeò vt ex tot exceptionibus fiat vna regula generalior, quam illa ex qua exceptiones sumuntur. Et etiam de bonitate loquendo absolute generalis, nunc veniamus ad Hippocratem

In secundo de diæta Pag.4. non laudat quicquam absolutè, sed solùm comparatiue præter Cyceonem ex lacte, hoc enim ad nostrā opinionem accedit, aliàs declaraui, quid esset Cyceon, & amygdalas: De his enim inquit (Amygdalæ æstuosæ sunt, verum probè nutriunt.) Quam etiam laudem nucibus communibus præbet, & addit quod aluum mouent. Rotundæ autem, id est, auellanæ similes dicit eas esse amygdalis. Cum ergo ptisanam aliàs solum pro ægris laudauerit, dubium est, quin nucum genus optimum non sit ad nutritionem. At castanearum, & pinearum, & pistaciorum, non fecit mentionem. Quæ reliquit sciens, illa improbasse videtur, quæ non nouit tractanda, sunt ratione consimili, qua reliqua. Igitur quod ad Hippocratem attinet, nucum generi laus tribuenda est. De vuis autem siccis, non meminit: quoniam nondum puto notam fuisse suo tempore Prannicam, & demiror de Galeno, qui differentiam nolit esse inter paruam, & magnam: nam parua si non siccetur bene putrescit: si bene ? acida & insuauis, & inutilis redditur: magna verò pinguis siccata bene, optima est. Demiror hominem, qui etsi vera diceret, tam supinè res tractando, tamen occasiones errorum, & grauium (vt hic) præbet. Debuit enim pluribus, vbi de vtilitate hominum agitur? vbi confondere opiniones antiquorum, arctius, Aristotelem imitando, quem pro exemplo si proposuisset, & gloriæ suæ magis, & posterorum vtilitati consuluisset.

Ergo vt ab initio rem tanti ponderis resumam supponere oportet, cibum eum debere dici vtiliorem, qui diutius vitam producat, & hominem seruet incolumen: & si etiam robur addat postmodum, etsi bonum habitum præstet, neque enim dubium est reliqua esse pro nugis habenda. Posthabenda etiam duo vltima, si cum primis haberi non possint. Sed & illud cibum non posse esse præstantissimum, qui ad speciem vnius rei solum pertineat, velut gobium, aut pineas: tum quia homo posset in pluribus regionibus eo carere: tum quia non rectè accommodasset, natura communibus vsibus specialia præsidia. Tertio, quod homo indiget elaboratis igne, & non potest vti crudis, vt verè hoc docet Hippocrates *in lib. de veteri medicina. Pag. 2. & 3.* Ibidem etiam præsupponitur, quod cibus bonus est ille, qui neque meracus est, nec in eo exuperant qualitates excellentes, vt amari, dulcis explicat salsi, acidi, acerbi, fluidi: quod si exuperet voluptatis gratia (inquit) turbatio accidit in corpore citra secretionem. Ideò si mediocria sint, velut panis, & maza talibus commodè vtemur: aliis redundendo mistione contrariorum, & coctione, ac subigendo multo igne, & aqua. Obseruandum est deinceps etiam ex animalibus, quæ nam sint viuaciora vt in genere eorum, quæ viuunt terræ nascentibus. Camelus ad centum annos peruenit, Elephas ad ducentos, dicit alibi Aristoteles ad trecentos: at nos vtimur communibus, & ab omnibus concessis, vt omittamus, quæ de ceruo referuntur: at animalium, quæ carne viuunt nullum est longæuum, non leo, non panthera, aut tigris, aut pardus, vel lupus, aut vulpes, aut quicquam horum, quod tamen posset referri in penuriam victus, satis est constare rationem. Forsan ergo melius esset, vt dicamus hominem (quod aliàs docuimus *9. De Hist. Animal. cap.12.*) esse gennus coæquale vniuerso animalium generi, & ob id, quosdam vesci carnibus commodius alios natis è terra similes equis, & bobus, atque elephantis: alios piscibus, similes anatibus, & fibris: & generaliter tamen eos, qui vescuntur animalibus cōmodè satis longiori tempore viuunt, alij: non id agunt, tanquam vtilius, sed vt necessarium, & breuiorem ob id vitam habent, quanquam enim omnes homines cum in septimo ordine sint mistorum omnibus animalibus, natura coæquentur, & eorum imaginem referant, tamen ob mistionis, & refractorum, elementorum naturam, in hoc conueniunt, vt omnibus vesci possint. Et ideò homo est maximè pamphagus, adeò vt referant certa historia: Indos quosdam edere pediculos, & lendes, & sordida quæque: gentes tamen, & familiæ, & homines diuersi diuersis gaudent cibis, vt hi vix sine animalium carne, illi sine fructibus alij sine oleribus, alij sine piscibus viuere possint. Quinimò plura sunt genera hominum, quam animalium omnium cæterorum: quia sicut ex equa & asino mulus, & ex lupo & cane lycisca, & ita in paucis animalium speciebus commiscentur, vt mista species oriatur, ita hoc est frequentissimum in hominibus, cum ferme coniuncti ob similitudinem corporum, & tempora gestationis

ſtationis vteri æqualia in omnibus, omnes illæ ſunt ſpecies (vt ita dicam) permiſceantur. Et ideò mirabilia in hoc genere contingunt. Et euidenter apparet in his, qui ſunt diuerſarum gentium. Dico ergo in ratione ciborum, quod & aliâs dixi nucum genus, maximè amigdalæ & auellanæ, & pineæ melius nutriuunt carnibus.Et pro vitæ longitudine, & ſalubritate: maximè ſi cum ſaccharo conditæ, coquantur in torta, quam vocamus marcipanum. Dicebat Auenzoar in teſtimonium amygdalarum, quod ipſæ nutriunt cerebrum, cum ſaccharo, & ſomnum prouocant: & facilè efficiunt ſputum, & leniunt dolores pectoris. Ad cauſas veniamus, ſapor earum eſt maximè temporatus, velut & pinearum, ſed hæ magis oleoſæ putredini omninò innoxiæ, in omnibus vidiſſe me memini, præterquam amygdalis, & ciceribus inter legumina, vt etiam lapides cariem vermium ſentiant, ſed fac vt ſubeant etiam vermes pro monſtro eſt, qualis ergo cibus à putredine magis immunis habetur amygdalas, aut quis temperatior? Alimentum ſolidum, quod ex ſubſtantia colligitur: eſt duræ concoctionis ventriculo, ob pinguedinem odioſam, contuſio, coctioque facilè reddunt: ſaccharum oleoſam naturam temperat, vt faſtidium non afferat: at oleoſum illud eſt, quo maximè nutrimur, ideò tale alimentum cum pane optimum eſt: & quodcunque cuique gratum ac conſuetum.

Quod ad olerũ vſum attinet mollia quæque, quæ non nigricant, vt lactuca, borago, endiuia, lupulus etiam, & odorata, lenia vt fœniculus, roſmarinus, menta, & ſpinoſæ: vt cardui, item hortenſes cultæ, & gratæ vt melliſophilon, bibinella, crudæ bonæ ſunt: aſperiores, ſed non valdè agreſtes, vt beta, blitum, malua, vrtica, atriplex, paſtinaca, coctæ ſunt ciborum medicinalium loco: at agreſtes crudæ, vt lapathum vrtica: medicamentoſa vt cicuta, ferula, dracontium, perſicaria omninò ſunt noxiæ etiam coctæ. Sed & omnes cum præ fame in vſum veniunt, non ob id ſolum, quod homines his vtantur, hoc enim paruum eſt, ſi ad reliqua conferatur, ſed quod vſu neceſſariorum careamus, velut panis, carnis, orizæ. Aliud autem eſt per ſe obeſſe, aliud vices alterius non ſupplere, quod perſpicuum eſt in oleribus contingere. Secundo, quod plus edimus ex eiuſmodi vt purus cibus, ac merus euadat, quo in caſu præter id, quod damnetur ab Hippocrate, vt dictum eſt, ſcimus quod etiam panis puri copia quamquam adeò laudati noxia eſt. Demum quod non vicem obtineat medicamenti, cùm ſit cibus, vnde neque iuuat, vt cæteris miſcetur cibis. Hæc omnia cùm non aduertiſſet Galenus innoxios cibos nimis impenſè damnauit: quibus ſi quis pro ratione vtatur, & moderatè & opportunè, & coctis præcipuè, aut paratis tantùm abeſt, vt noxam percepturus ſit, vt etiam ab eis plurimum iuuetur. Et quantò magis conſuetus ad eos fuerit, quod apertum eſt argumentum, tales eſſe bonos, & veros cibos, ac de vnoquoque & generaliter & ſpecialiter *in libris de Tuenda ſanitate* dictum eſt.

LECT. XXXVIII.

Super

TEXTVS XL.

In carne, in pinguedine, in vena, arteria, in neruo, in muſculo, membrana, oſſe.

Reliquum eſt vt explicemus, quod ſuperat de cauſis materiariis morborum ſumptis, ab alimento, ſed prius diſtinctiones alimentorum partiri oportet, durus, mollis, pinguis, friabilis, boni ſucci, mali ſucci, craſſi, tenuis, facilis coctionis, difficilis coctionis. Multi nutrimenti, pauci nutrimenti: Verum vt dictum eſt hæ ſex diſtinctiones primum reducuntur ad quinque: nam boni alimenti, & mali: inde diuiditur in craſſum & tenuem. Et friabilis opponitur tam lento, quam pingui, vt ſint idem. Iam facilis, & difficilis coctionis reducitur, vt dixi, ad mollem, & friabilem, vel pinguem, & durum. At ſi durus erit, & friabilis, aut mollis, & lentus, erit medius in facilitate. Erunt igitur quatuor principales diuiſiones ciborum, pinguis & friabilis, durus, & mollis. Boni & mali ſucci, plurimi & pauci. Rurſus ſub illo boni, & mali ſucci continetur excrementoſus, & non excrementoſus. Et ita habes has differentias diſtinctas, ex quarum confuſione tum nominum varietate, nec non interpretum inconſtantia, doctrina reddita eſt adeò perdificilis, vt vix intelligi poſſet, nunc ad rem redeo.

Febris ex ſanguine duplex eſt: vna cùm putreſcit, alia antequàm putreſcat. Conueniunt inter ſe, quòd ſunt continuæ ſine exacerbationibus, & multò magis ſine acceſſionibus: ſed quæ à ſanguine nondum putrido, fit media, eſt omnino inter ephemeram & putridam: primùm quidem in ſubſtantia, ſcilicet ſuauitate caloris: ſecundò in ſignis concoctione vrinarum ſymptomatum leuitate. Tertiò, in proprietate, quoniam cum ephemera ad declinationem eadem die properet, putrida autem ſemper ad ſtatum vſque augeatur, ſynochus (ſic enim appellatur) tres habet ſpecies: vnam ephemeræ, quaſi ſimilem, quæ ſemper minuitur: alteram putridæ, quæ perpetuò augetur, tertiam quæ manet in eodem ſtatu: quæ tamen rarò reperitur æqualiter à putridæ, & ephemeræ natura remotam. Quartò in mutatione: nam ephemera tranſit in putridam, & in hecticam. Putrida mutatur in hecticam, & hæc frequentius, & fermè in putridam eiuſdem generis permutatur. Sed & media in periculo, & in longitudine, neque enim cicura eſt, neque vna die finitur, ſed in quarta, vel ſeptima. Pulſus quoque medij quaſi ſunt: & hæc eſt verè febris ſanguinis: nã de alia ſolet

dubitari an detur. Synocha autem est, quasi media in omnibus, inter synochum & putridas ab aliis humoribus. Nam & exacerbationes habet, sed obscuriores his, quæ ex certo humore fiunt, nec semper eisdem diebus, sed synochæ aliæ tertianis, aliæ quartanis, aliæ quotidianis similes sunt, cùm in illas tendant. Vnde etiam mediæ sunt hac ratione, & symptomatibus, & periculo. Tertianæ verò quæcunque, & quæ ex bile fiunt, maiorem habent pulsus inæqualitatem, calorem, sitim, oris amarorem, vigilias, capitis dolores, deliria, nonnunquam etiam vomitus, cibi fastidium, inquietem, at nil est certius signum, quam siccitatis magnitudo, & calor mordax. Melancholiæ autem calor minor, & solidior siccitas, & inæqualitas corporis in tactu, neque sudant in continuis, & sunt tristes, & vigiles, & ad cataphoram proni, & corpore graui, & hæc febris est quieta exterius, interius conturbat, & fermè semper occidit: Et vrinæ & lingua fuscæ si non nigræ. Et flatus abundat & vinum desiderant: & præcordia dura sunt, aut tument. Et non multum sitiunt, sed tamen os siccum: & sicut in biliosis fiunt exacerbationes de tertio in tertium diem, ita in melancholicis de quarto in quartum, aut duobus se subsequentibus diebus, tertio autem alleuiantur, sed sunt magis obscuræ. Et pulsus magis profundi, & inæquales, quorum initium & finis medio euidenter sunt velociora. Et accidunt magis autumno & in primis senibus, & subnigris hominibus benè habitis, & qui cibis delicatis, & crassis vsi sunt, ac vinis potentibus, aut nigris, solitis præterea, vigilibus ac prudentibus. Cúmque ex his, qui non ferro, neque vi pereunt duæ quintæ partes obeant ex erroribus: medicorum. Cùm paucissimi admodum sint eruditi, dico vel mediocriter, & ex his, qui eruditi multi, nolint studere: plerique etiam ex his, & vix vnquam nonnisi serò ad ægros aduocantur: inde errant: astantes ægri mandata transgrediuntur: pharmacopolæ decipiunt, necessaria desunt, aut talia non sunt, qualia esse deberent. Reliquarum trium partium, quinta pars rursus debetur imbecillibus, & morbosis decrepitis infantibus, quos sacer morbus, aut vermes quasi tumultuariè perimit cachoëticis regio morbo laborantibus, vrinæ, vrigini, comitiali, vertigini, nephriti tabi, cuiuscunque generis enterocelæ, epiplocelæ, podagræ, & generaliter valetudinariis: atque morbosis. Alia quinta pars residui debere abscessibus internis, rarò cognitis. Nam potentes ob crapulam, & libidinem, ac vigilias cum curis, & potu vinorum potentiorum, inde fluxiones properant, à quibus abscessus fiunt in iecore, pulmone, renibus, mesaræo & tumor durus, vesicæ, fellis, conclusa bile, vice fungitur abscessus, occiditque egregiè: tum verò & in cerebro, & in membranis iecoris, demum in liene, qui non adeò semper occidit, sed eo frequentior tamen est quam in aliis partibus. At pauperibus ob crapulam multam vigilias labores, cibos crassos, & lentos, ponderum gestationem, casus, contusiones: paruam sui curam non solum dum sani sunt, sed etiam cum ægrotare cœperint, etiam vsque ac multos dies potum multum aquæ, & prauorum vinorum, sicut egregiorum (vt dixi) diuitibus non solùm ob voluptatem, sed ita perperam consulentibus medicis, qui minus malum maiore compensant. Alia quinta pars debetur huic febris generi, ex qua fermè intereunt omnes principes, & sapientes, & purpurati, cordatique viri tum ob temperaturam membrorum principalium, tum ob victus rationem. Alia propemodum quinta pars ex pestilentibus constitutionibus aboletur, in qua tamen & abscessus, aut febrium genus dictum falso pestilentiæ nomine, pleró sque cum exanthematibus perimit. Superest fermè quarta pars residui, id est, totius XV. partes, ex LX. quarum decem, vt ita dicam, & sunt totius summæ pars sexta fluxus cum febre occidit: quoniam & laxando præ imbecillitate pereunt, & retinendo ob febris feruorem. Moriuntur ex hoc iracundi, mala victus ratione vtentes, soliciti, ebriosi, potatores, vigiles, mali animi, tum decrepiti, & qui in igne versantur. Reliquam totius summæ partem, quæ vigesima restat doli, & venena occidunt.

De pituita autem febres continuæ, tum alij morbi accidunt, sed febres rarissimè, nisi in infantibus, aut mulieribus quibusdam bene habitis. Nam cum pituita sit frigida, & sit fundamentum naturalis caloris: naturalis vix potest putrescere ob duplex obstaculum. Et ob id verum est, quod solet dici, eiusmodi febrem vix inueniri: sed vt de sapientibus, qui togam ferunt, ex habitu plures nomine tales appellantur, pauci sunt alij alterius generis: ita de pituitosis febribus, plures nomine sunt: quanquam enim quotidie exacerbentur, tepidæ sint, fastidium pariant, anxietatem, deiectionem, appetitus inæqualitatem, pulsus: hæ tamen ex pituita vera non pendent, quinimo illæ sunt mitissimæ æquales, & etiam breui terminari solent. Sed neque in iuuenibus, neque in senibus accidunt. Hi enim crudum gignunt humorem, non pituitam cùm sicci sint, & non concoquant, vnde rarius morbi adueniunt illis ex pituita, quam ex sanguine. Iuuenes bene compositi pituitam nonnisi concoctam gignunt, humor autem concoctus bene nullos morbos creat. Sed neque malè dispositi: hi enim generant humorem crudum. Sed humor crudus, vt dixi ad succos pertinet. Ergo per succos intellegere potest morbos ex humoribus compositis factos, possunt autem esse duo, & ita contingere sex etiam morbi, aut tres, & ita quatuor: aut omnes, & ita vnus: vt sint omnes morbi compositi vndecim. Modi autem compositionis sunt plures. Primus cum qualitas generis vnius alterius substantiæ copulatur: velut bilis crassa, notæ tertianæ materia, nusquam vt multi putant, pituita bili mista: sed bilis substantia pituitosa: cum substantiam bilis calor naturalis colliquare, & attenuare non potuit: vel quia imbecillis quod pessimum est: vel quia alimentum

crassum,

crassum, vt in calidissimo corpore, caro, cete: vel in imbecilliore natura, ccepe, vel ob impedimentum: vt his, qui à cibo se exercent frequentissima fit, ac peculiaris febris, & gulonibus, ganeonibúsque. Cumque frequentior sit pura, oportet multas esse causas, à quibus generetur, multisque modis generari. Secundus est cum propè miscentur, atque putrescunt, vt in duplici tertiana duplex bilis, in hemitritæo bilis, atque pituita. Tertius cùm procul duæ materiæ, aut similes, quod frequenter accidit, putrescunt vt in duplici tertiana, quartanáque multiplici: aut dissimiles, quod raro, vt si tertiana cum quartana misceatur. Quartus cum in eodem loco permistæ fuerint, vt in continuis frigorificis. Dicemus autem de his in sequenti lectione.

Sed de succis vtilibus, vbi corrumpantur siquidem absque febre fiunt genera leucophlegmatiæ albæ, & nigræ, & impetiginum, vt *in primo de Naturalibus facultatibus c.11.* visum est. Constat autem ex tam multiplici eorum genere diuersa esse hydropum subcutanearum genera: sed si putrescant à caloreque sicco absumantur, dubium non est, quin hecticæ species generentur. Et siquidem humidum illud, quod resudat ex sanguine consumitur, pinguedo, & caro. Discrimen autem est à succedenti (nam primam hecticæ speciem secunda & tertia consequeretur, si consumeretur humidum, roridum ex venis, cum sit aliorum materia? cuius tamen oppositum contingit, vt scilicet secundam prima: & tertiam secunda, & prima consequatur) nam cum calor est in carne alimentum quod ei aduenit consumitur, atque ideo caro, & pinguedo: faciliùs est autem carnem accendi, quam solida, & quod calidior sit, & mollior, & ad illam plus sanguinis adueniat: vnde ex putridis febribus, in quibus sanguis concalefactus est, & exsiccatus, accenditur facillimè, primum hecticæ genus. Secundum verò est, cùm cauitates solidorum accensæ sunt, ob carnium vicinam: nam alimentum, quod ad illas defertur absumitur, sed antequam absumatur reluctante ipsorum membrorum substantia aliquid ægrè adiungitur, ex quo nutriuntur, sed tenuiter: atque ob id ex secunda in tertiam speciem, adeò facilis est transitus, vt vix liceat, vel à re subiecta, vel ab euentu vnam ab altera seiungere. Maximum tamen est cum ipsa solida membri substantia, & cordis cartilagines, atque membranæ, non solùm adueniens humidum, sed proprium ex quo constant, exurunt. Differunt ergo hecticarum genera inter se non propriè ob humidorum species, quæ absumuntur (quanquam id vt accidat eis sit necesse) sed ob loca ipsa, quæ accensa sunt scilicet caro, solidorum cauitates, atque substantiæ. Et ob id non totidem hecticarum species, quot vtilium humidorum, sed tres tantum iuxta membrorum partium nostrorum. Imperfectum autem humidum chylus, & ipse cum putrescit, leuitatem intestinorum efficere solet, & sanguis corrumpitur. Non tamen efficit febrem, nisi communem, id est, ephemeram, quæ facilè transit in hecticam post septem dies, qui terminus est, quo protrahi vita potest ex iam parato sanguine, eadem & minora sunt cum exuritur, aut in humidam materiam transmutatur: aut in flatum, aut crudum humorem. At de his posterius agemus, neque enim huc omnia congerere oportet, sed vniuersalioribus debemus esse contenti.

Ichores autem totidem sunt, vt aliàs dixi genere, quot humores sanguinis pituitæ vtriusque bilis sexto Epidemiorum, vnde illis putrescentibus febres intermittentes generantur, velut ex humoribus ipsis continuæ. Quilibet autem ichor suo humori respondet: vnde accessiones tertianæ, quartanæ, singulis diebus tum circuitus habentur. Sed & in medulla, & mucis, & saliua morbi accidunt multitudine primũ (nam paucitate vix dicere possumus, vt ad materiam referatur, sed potiùs ad causam referendum) inde corruptione, demum putredine, & si ex motu obstruat dolorem vel inferat: quibusdam medulla putrefacta (quasi incerta causa) putrescit os, & neque os dolet, sed membrana, quæ ipsum circumdedit, & motui sunt. Tres huiusmodi vidi. Accidere solet ex lue illa Indica.

Corrupti autem ichores, qui cum fecibus deferuntur & sanies, & pus iam adepti sunt transmutationem, & ichores quidem secundùm naturam, reliqua præter naturam, quibus si alia eueniat transmutatio ex mora corrumpuntur, & in deteriorem qualitatem transeunt: & ichores quidem putrescunt, & malè olent: sanies autem magis putrescit, & deterius olet, quàm prius, mutátque colorem, & substantiam: Pus verò solum erodit circumuicinas partes, inde permistione facta iterum, deteriore modo computrescit, & sequuntur febres lentæ, velut & ad saniem, & dolores, & persæpè mors, vt periculum æquè fermè sit, seu cruda disseces, seu matura non incidas, ob quod Hippocrates conscripsit Aphorismum.

LECT. XXXIX.

Super

EODEM TEXTV XL.

De venis primò continuandi sermonis causa agemus: vt autem aliquid valdè abstrusum, & quasi aliorum principium inuenias, quale est hoc, duorum præceptorum meminisse oportet à philosophis traditorum. Primum est demonstrandi, atque id est, definitio. Dicebat enim Philosophus: diffinitio, aut demonstrationis principium, aut ipsa demonstratio sola positione differens, aut demonstrationis conclusio. Alterum est, vt quod dicitur sibi consentiat, & omnium, quæ in ea re contingunt rationem reddat. Quod cùm etiam de Diffinitione deinceps affirmet post, non mirum esse debet, cùm vt dixi diffini

diffinitio, quasi medium sit in demonstratione, & ipsa demonstratio. Inuenire autem medium, vel quatenus simplex docuit in primo Priorum: vel vt compositum, quod vt dixi, est demonstratio in posteriorum secundo. Generaliter autem id in artibus, vt aliàs dixi, & scientijs ex finis resolutione, sed in artibus actionis, quam Galenus pulchrè docuit *in libro de Constitutione Artis Medicæ à cap. 14. ad finem.* in scientijs contemplationis, hoc autem trifariam per mechanica, coniecturam, & casum: præcipuè in Mathematicis: & mechanica alia quidē per se, alia per coniuncta: vt in mensuris per pondera. Specialiter autem vnumquodque per suam methodum, vt si naturalia per principia, & causas, & elementa, quibus fiunt, atque consistunt quæri debet 1. *Physicorum tex.* 1. Igitur quod primo propositum est, quot modis, & qualitatibus humorum compositio fiat ad compositas febres inueniendas: vtque ex febriū natura, & modis humorum compositio inueniatur. Cùm ergo omne problema [vt ex Aristotele docui) ad medium reducatur, vel quod inest, vel non inest, manifestum est omnia quæsita ad primum principium deduci, vt sint, vel non sint. Ex quorum repetitione composita cognoscuntur. Optimum igitur erit ista diuidere, & scire quales sint febrium per humores, compositiones, vnde etiam, quot intelligemus. Et quoniam hoc scire per principia oportet: oportebit hæc ipsa in principia dissolere, quorum vnum est quod febres aliæ sunt intermittentes, aliæ continuæ: inde cognoscere, quomodo vnumquodque genus fiat. Principia autem, quæ accipere oportet, & quæ notissima sint, aut ex sensu accipere debemus, aut ex communibus ab intellectis, aut proprijs quod difficillimum est. Ex communibus duo sunt genera, quorum vnum est axiomatum, aliud demonstrandi modi, quorum vtrumque notissimum est. Velut & ex sensu: concessa enim sunt hæc ab omnibus: propria autem alia à prioribus accepta, alia vt cum his coniūcta, alia ratione demonstrata, vt Auerroes *primo cœli I1 Paraph. summa. 9.* dicens, quędam demonstratione cognoscuntur, quæ imaginari non possumus, vt quod extra cœlum, neque vacuum sit, neque tempus: Quid plura in Mathematicis? Plura talia ostendunt Geometræ, de angulo maximè periferiæ circuli, & dimetientis, aut contingentis. Talia ergo demonstrantur per ea, quæ repugnant. Oportet autem omnia ad vnum deducere, & in naturalibus aliqua accipere verisimiliora, tametsi non sint demonstrata, cùm ex his nullum sequitur absurdum, ex oppositis autem, tum alijs multa. Dicemus ergo primum quod febrium continuarum materia in venis contenta est: nam hoc vt axioma ab omnibus receptum est. Quodque pars materiæ in intermittentibus extra venas est, dum processerunt sentium enim notum, & euomunt ichores humorum, quos isti falsò humores appellant: & ego cum puer essem iam, tamen demirabar ostendentibus mihi medicis, tanquam humores, cum mihi aquosum quiddam videretur. Et quod materia, quæ extra venas putrescit febrem solùm diariam facit. Tum primum, quia id ex his, quæ in ventriculo continentur inspicimus, tum etiam quia sola qualitas ad cor prorepere potest, cum extra venas eius sedes sit. Et serò transirent vapores ad ipsum: vnde cum non sit ibi fomes putredinis, erit omnis intermittens composita ex duabus febribus: vna simili ephemeræ, ex materia, quæ eiecta est extra venas: altera quæ putrida est, & in venis materiam contentam habet, quæ plerunque finem accipit intra viginti quatuor horas, cùm pars illius prius eiecta sit. Vnde non solùm paucior est, sed etiam robur virium motus is attestatur. Et quòd materiæ huius pars saltem in venis paruis continetur, neque enim ex magnis in musculos vniuersos transmitti potest, nisi per paruas. Cùm ergo modicus horror solum circa spinam dorsi sentitur, est febris continua: quoniam ibi magna arteria, & vena subiacent, à quibus vapores exeuntes, mordentesque musculos, & per cutim etiam translati horrorem modicum efficiunt. Necesse est etiam aliquid huius vaporis in arterias transire tum ob anastomosin, tum per cor delatos. Ab initio quoque in omnibus febribus vnus calor accenditur: neque enim plures accendi verisimile est: & successio compositarum, id docet. Quamobrem secunda febris proprio calore, & prioris constat, ideoque sæuior est: mitior tamen videtur, quoniam crassior, aut frigidior, aut magis concocta, aut à corde remotior, quas ob causas tum serius accensa est. Prior autem sæuior fit accedente prognata, caliditate ipsi priori cum conduplicatur. Quo fit vt etiā sanguis in arterijs quandoque accendatur, quamuis calidior, purior, ac in perpetuo motu, vt ex arterijs apparet tum perflatus, velut etiam cor. Si igitur materia in paruis venis intermittentium tempore tota fuerit, febris ad finem peruenit; si non, non. Nam necesse est, vt aliæ partes in continua materia accendantur, & vt febris continuetur. Quòd si materia tota in paruis venis sit, non necesse est ob id febrem finiri vnde fiunt febres lentæ. Quæ vix typo carere possunt, cum pars tenuis adeò proxima musculi à calore etiam ipso attenuata, ægrè possit contineri, vt non spargatur super musculos. Horrificarum igitur febrium duplex genus, aut cum materia simul in paruis & magnis venis continetur, quod indicium est multitudinis humorum, aut cum in magnis tantum, in quibus pars tenuis à crassa segregatur. Distinguit autem locus horroris vnam ab altera. Sedes quoque distinctas ostendunt sudorum, & dolorum, & tumorum loca, & symptomata propria partium & fæces, quæ discretos humores habent, quamuis confundantur in exitu, non tamen miscentur, & vrinæ, quæ euariant, & per dies, & per horas. Cùm ergo in simplici tertiana notha fœcum consistentia vna sit, nec à putredine diuidatur, erit (vt dixi) humor vnus. In hemitritæo autem materia non vna est, sed in venis paruis, quocirca & typus

typus adest vtriusque, & die quo geminantur febres, tres fiunt annotationes singulæ singulis febribus propriæ, tertia ex vtraque mista. Etenim in adolescente illo sexta hora diei die prima quotidiana accessio incepit: Quarta hora secunda die: secunda hora die tertia: quarta in aurora: tertianæ autem die prima in hora prima, tertiæ autem diei hora quinta. Quintæ quarta hora: quod pituita per calorem attenuaretur, reliquum bilis ob euacuationem tenuioris partis crassiùs redderetur. Vnde idem esse non poterant, ni idem simul crassius, ac tenuius simul fieret. Non me latet erroris aliquid in illis numeris intercedere. Ex materiebus autem mistis febres fiunt horrificæ, quæ neque vna sunt, & ob id diuersas habent accessiones, neque distinctæ: nam non vt hemitritæi fines diuersos habent febres eiusmodi, quæ autem diuersas sedes habent, non vna commiscent accessiones, velut (dixi) in hemitritæo. Et tamen in venis paruis ambæ esse possunt, velut in duplici tertiana. Et in diuersis genere venis, vt maximè cerebri pectoris, aut naturalium membrorum. Dubium verò relinquitur, an fiat febris ex sanguine in arteriis contento? & dato quòd fiat, an vita diu stare possit cum ea? Et dico concludendo, quod fiunt sex genera febrium ratione partis, quæ cordi communicatur: aut enim materia est in venis paruis, & in ambitu corporis, vel extra venas, sicut solus calor communicetur cordi, & est Ephemera: aut in venis paruis interioribus, & nihil emittitur, & est febris continua lenta: aut emittitur materiæ pars, & est intermittens: aut est in venis magnis, & est continua, vehemens, & in istis tribus generibus transmittitur vapor ad cor ipsum, vel materia putrida est in corde, & arteriis, & est pestilens. Quamvis Galenus velit adesse propriam quandam qualitatem, sed postquam admittit, quod sit in humoribus cordis, quorsum adiicere aliam conditionem: Sextum est cum calor est in substantia cordis, & est hectica: in hectica autem pestilenti calor est ab humore putrido in corde, ideo composita. Contingunt & communes illis ac arteriis morbi obstructiones, & compositiones, & soliditatis, diuisæ, & intemperiei. Sic & in aliis partibus, quas enumerat, velut ossibus, carne, & pinguedine. Notandum tamen quod horum membrorum quadruplex est genus: quoddam est omnino simplicissimum, vt caro & pinguedo, quæ non constant aliquibus partibus propriis, neque alienis, neque alias continent. Quædam continent alias, sed alterius generis, ex se tamen non sunt composita, vt ossa, quæ continent medullã, velut ossa magna, & crassa: vt brachiorũ, & crurũ, quædam non continent, vt vocata sesamina, & ex magnis ossa capitis, nisi dicamus cerebrum esse illorum ossium medullam: quod falsum est, cum neque ex eo ossa illa nutriantur, & intercedant inter ossa, & cerebrum membranæ, quæ non intercedunt inter ossa, & suas medullas. Et ossa nasi, & aurium. Sunt quæ componuntur ex similibus, vt venæ, arteriæ, membranæ: nam substantia harum, non est diuersa à substantia totius. Sunt quæ ex diuersis componuntur, sed occultè vt nerui: constant enim medulla sua, & membranis. Demùm sunt musculi, qui verè componuntur ex carne, & ligamento, hæcque partes per se sunt: ad vtilitatem autem venæ, atque arteriæ accedunt tum nerui, non vt solùm sentiant, sed vt magis obediant motibus suis. Cur ergo cum ex tot componantur inter simplices partes hos adnumerauit, quoniam vbique inueniuntur, & sunt partes communes, vt nerui, ossa, membranæ, venæ, non autem habent locum certum, vt ea, quæ enumerat in sequenti.

Notandum quod hæ partes non sunt causæ morborum vt duæ priores, sed subiecta, quia omnes sunt animatæ. Dubium autem est, quid sit primum animæ subiectum an spiritus, an partes similares, an instrumentum. Galenus videtur sentire, quod animæ rationalis spiritus, aut cerebrum: sed distinguit cum dixit ventriculi substantia: cerebrũ enim est membrum organicum, de hoc aliàs sermo habebitur. Satis constat vnam tantùm esse animam, & partem vnam similarem, recipere primùm vitam, vt est pars instrumenti, quod primum viuit, & est cor cuius spiritus est primum, in quo operatio vitæ manifesta fit, vt alias de imagine in pariete ex vrceo per solis radios reflexa.

Dubium etiam est aliud, quia in vena, & arteria: accidit mala compositio, & ideò videntur membra organica potiùs, quam similaria: sunt enim obnoxia angustiæ, dilatationi, & obstructionibus, & hoc tangitur à F. Respondeo, quòd ratione compositionis, & officij sunt similia, & ideò apud philosophos sic appellantur: non enim componuntur ex dissimilibus, neque habent actionem: ratione autem morborum à medico connumerantur inter vtrunque.

LECT. XL.

Super

TEXTV XLI.

Cerebro, spinali medulla, ore, lingua, gula, ventriculo, intestinis, septo transuerso, peritonæo, hepate, liene, renibus, vesica, vtero, cute, hæc omnia singillatim, & particulatim.

ENumerat quindecim mẽbra verè organica, & propria morborum subiecta, quæ cum prioribus explent numerum xxxiij. Horum ergo primum est cerebrum, quod multis morbis subiicitur, dicebat Hippocrates *in libre de glandulis, pag. vltim.* &

& violentissimis, acutissimisque, ac maximè lethalibus idem aiebat *in libro de Sacro morbo pag. vltim.* Quod ad hoc igitur attinet membra sunt in quadruplici differentia: quibusdam enim contingunt rarò morbi, sed lethales vt cordi: quibusdam frequentes, & non lethales, velut ventriculo, intestinis, & vtero: quibusdam neutro modo, velut articulis. Contingunt autem morbi his in compositione, in temperatura propriè contingit membris compositis ob simplicia, ex quibus componuntur: quare intemperies sunt primo in similibus partibus, & mala compositio aduenit primò instrumentis: & hoc quia caro non dicitur immodica, aut pauca, nisi comparatione cæterarum partium: soliditatis autem diuisio est communis vtrisque. Et sunt etiam morbi per consensum cum mala qualitas, aut vapor transmittitur, & secundarij cum materia. Et aliud morbi genus parum consideratum à prioribus cum membrum non recipit auxilium suum à corde, quale recipere deberet & similiter à iecore. Nam videmus, quòd ex tristitia, aut timore vehementi homo non concoquit, non læso ventriculo, vt sint verè sex genera morborum per se in substantia, ratione materiæ, ibi genitæ, ratione transmissæ aliunde, & vocatur fluxio: ratione vaporum, ratione solius consensus, vt patiente ore ventriculi cerebrum, & quia destituitur solito præsidio, vt si ad ventriculum cor, aut iecur sanguinem, & calorē non transmittat.

Spinalis medullæ proprij quidam morbi sunt præter communes, vnus est fluxio à capite per quam fit tabes occulta, dicit *lib. de Locis in homine pag.* 5. inde ex luxatione vertebrarum iactura magna, gibbus repandus, vrinæ suppressio, de quibus in lib. de Articulis.

Ori accidunt morbi plures præsertim autem hi sunt dentium: & aphtæ, & angina, & glandularum abscessus, & vlcera in palato per quæ aliquando, & sæpè excidunt ossa, vt in lue Indica: præcipuè vt Regi Gallorum Francisco primo, & illustribus mulieribus, & labiorum tumores. Peculiare medicamentum eius vlcerum est: Difriges (inquit Galenus) adeò vt eo solo persæpè sanauerit illius vlcera: & columellæ præcisæ cicatricem induxerit. Et addit, quod medicamenta oris deb ent esse similia medicamētis pudendorum: quia vtraque sunt calida, & humida membra valdè, ideò sunt similia, & eadem conueniunt, vtrisque. Dicebat præterea *sexto de Medicamentis secundùm locos cap.* 1. medicamenta, quæ applicantur ori non debent esse valida, nec in sua via, nec vlla venenosa qualitate prædita, & facilè est vniuscuiusque reddere rationem.

Linguæ) Hoc est membrum, quod licet contineatur in ore, propter nobilitatem, tamen seorsum meretur vt de eo fiat mentio. Contingunt ei tres peculiares morbi, qui nulli alij membro, & quartum etiam vidi in Augusto Corbeta patritio vrbis nostræ: scilicet, vt nullum perciperet saporem. Cùm enim lingua sit instrumentum saporum, per neruos tertij, & septimi paris ex offensa illorum ablatus est totus gustus, & sentiebat odores, & non percipiebat sapores: & percipiebat ex pipere dolorem: sed non saporem. Et hoc docet esse verum, quod alias diximus sensū noxij esse in toto corpore Et ideò istæ duæ quæstiones non conuertuntur inuicem: an omnis sensus fiat per neruos, & an totum corpus sit sensile. Secundus morbus est vinculi cōnexio sub eadem per quod homo ab expedita, & perfecta locutione prohibetur, vnde fiunt trauli, & balbi, & batti, & hæsitantes. Trauli seu blatti, qui non possunt proferre voces, maximè quæ per t, r proferuntur, batti qui sæpiùs b loco aliarum litterarum proferunt, seu quia commutent alias in eam, seu quòd in illa ipsa hæreant. Balbi autem seu pselli, qui literam, aut syllabam prætermittunt: Ischnophonus seu hæsitans, qui connectere syllabas promptè & expeditè non potest. Eisdem contingit vt a literam sæpiùs repetant, & ei inhæreant, quòd hæc sit prima in omnibus linguis Græca Alpha, Hebræa Aleph, & apud Latinos ob facilitatem, vocantur ob vitium vt Dores Platystomi. Sunt & alia duo vitia circa locutionem magis propria, cum mutila profertur litera vltima, quod vitium obscuritatis non parum affert sermoni. Apparet autem manifestè in his, quibus dentes priores cecidere. Et patri meo vt naturale fuit vitium, & etiam ob casum dentium, & mihi quidem, sed vt audio perexiguum semper: neque nunc auctum casu dentis dextri superioris: quod enim hiet, & ea parte os non adeò exactè inflecti potest: alterum cum incipere non queunt, vbi cœperint loqui expeditè loquuntur, atque in hoc à superioribus distinguuntur. Tertium est ranula lapis, qui sub lingua oritur, vt Augusto castri Sancti Petri: cui me præsente forma, & magnitudine similis è linguæ radice eductus est: leui negocio, cùm ante loqui vix posset: locúsque doleret. Quartus est tumor siue abscessus, quem etiam Galenus vidit *libro de Differentiis morborum cap.* 9. videturque, dicit, nec dolor, nec sensus, priuatio, nec scirrhus, aut œdema, vel phlegmon, sed solum peculiare incrementum.

Gulæ peculiaris morbus quidam est non posse deglutire, Meminit de illo, 7. *Meth. cap.* 8. qui cum aquam frigidam confertim bibisset in eum morbum incidit, ex quo tandem mortuus est.

Ventriculo peculiaris morbus fames vaccina, canina, amissio appetitus. Nam peculiares operationes, aut compositiones consequi solent. Nulla autem est peculiaris vis ventriculo, nisi fames vt animalem consequitur vim, aut sitis. Nam nunc pro vna habentur, vt ad alimentum referuntur, quòd tam ex cibo, quam ex potu desumitur.

Intestinis peculiaria sunt tinesmon, ileon, & coli dolor, communis autem cholera. Nam cum eorum operatio sit excretio duri excrementi, cùm hic appetitus manet irrito effectu molestissimus est, & prohibet somnum, & trifariam debilitat vires

vigilia,

vigilia, & surgendo, & compressione musculorum ventris. Ideo somnus conciliandus, tum conuenit præcipuè quies: non ita in diarrhœa, & refectio. Sed & loca inflammantur, ob nixum. Est autem tinesmus duplex notus à materia acri externa, qui facilè curatur, & ab inflammatione difficilis. In hoc casu ex regula generali ob partis ignobilitatem, & symptomatis magnitudinem, conueniunt quæ stuporem inducunt. Cholera est affectus tam ventriculi ob vomitum, quam intestinorum ob ventris fluxum. Ileos est dolor vehemens ipsius intestini longi: & est notus ex fœcibus, humoribus, flatu, & verus ex inflammatione vomitus, fœcum, & proprius huic illi accidit, cum auxilia non prosunt, & obstructio est perfecta, vel excedit: vnde triplex in ea, quæ excedit adest dolor maximus propter extensionem. Cholica est minus sæua: quia intestinum est latius, breuius, crassius, minoris sensus, propius ano: deterius in hoc, quod est cauernosum non æquale, quod magis communicat iecori, & ventriculo: quod oportet causam esse maiorem. Ideo etiam ob primam harum causarum frequentius redit, quam ileon, & frequentius etiam illo aduenit ob pecum duritiem.

Septo transuerso peculiaris morbus, licet rarus est: hectica de qua Galenus decimo Artis Curandi, vbi duntaxat semel vidisse absolutam, inchoatam sæpius, marasmum nunquam testatur. Cuius dicit signa delirium, & pulsus duritia, & atractio præcordiorum sursum, & superinspiratio vt in flentibus, vt tamen hoc tum pulsus natura differat ab eiusdem inflammatione. Sed & aliud peculiare est symptoma risus, quod indicat titillatio illum excitans. Ipsum autem respirationis eius, quæ secundum naturam est tam admirabile instrumentum, vt hucusque humanam cogitationem effugerit.

Peritonei autem propria quædam sunt ex illius fractura frequentius ex dilatione vt fiant genera herniarum, Epiplocele, & anterocele. Sed & defluxus humorum hac causa fit, & circa hæc: verum non ita cessat ac redit: cum ergo inflatur spatium, quod est supra os pubis, & extenso homine, supino tumor cessat, & redit tunc si sentitur superius, rugitus est enterocele: si plenitudo absque rugitu epiplocele. Si nulla plenitudo, sed tumor rotundus solum est, aitirocele nuncupare potest: estque principium vnius earum, quæ dictæ sunt, quanquam Paulus nescio, qua ratione in sexto libro confundat illam, quæ fit in vasis ipsis, quæ alterius est generis, cum ea, quæ est principium, vt dixi epiplocelis, atque anterocelis. Et illarum duarum clara est ratio, descriptio atque causa, & dixit Princeps quod ramex, qui accidit supra vmbilicum est malus, licet ab initio non videatur dolorosus, & hoc quia ingrediuntur intestina gracilia in locum ipsũ, & ideò sex retinetur. Sed huiusmodi rarò accidit, nec suscipit incrementum velox. Et hæc sunt vera, sed quod in scrotum descendat intestinum orbum oporteret vt esset semper à dextra, & quod esset magnum in hominibus, sicut in suibus. Ideò dico quod quandoque contingit: sed frequentius descendit pars coli intestini, aut ilei. Et verumetiam est, quod inquit enterocelem, & epiplocelem: quamuis paruas esse magnas ob curationis difficultatem, hydrocelem autem, quamuis magnã facilè sanari. De hepate morbi proprij eius sunt regius, & hydrops. Cum enim propria eius functio sit generare sanguinem, is vel fit aquosus, vel crassus nimis, & fiunt genera hydropis ascites, & leucophlegmatia alba, aut nigra: vel exuritur & fit regius morbus. Aliter vel transit ad naturam excrementi aquei, vel fœcis, & fit hydrops, aut bilis flauæ, & fit morbus regius, & redit ad idem.

Liene) Huic membro nihil peculiare accidit, quoniam neque est membrum commune toti corpori ratione operationis, vt iecur, & ventriculus: neque ratione operationis cuiusdam propriæ, vt septum transuersum: nec quia contineat vt peritonæum: nec vt via velut intestina: nec ratione constructionis, vt spina dorsi, nec ratione proprietatis vt renes, de quibus mox dicam.

LECT. XLI.

Super

EODEM TEXT. XLI. & XLII.

Renibus ergo peculiaris morbus est generatio lapilli, arenæ, pilorum, & vermium, quoniam ad generationem horum necessatia est materia, & efficiens causa, & propinquitas, tempus & impedimentorum ablatio, & materia est terrea, & aqueæ benè commista, secundo de generatione & corruptione. Et hæc habetur in vrina, quoniam pars crassa est separata, & ob viæ longitudinem bene permiscetur: & agens est impræssio caloris, quæ fit à magnitudine eius, & mora, & modo: magnitudinem efficit substantia carnea calida, sanguinea: moram angustia meatuum, quæ etiam est causa vt retineatur, & exsiccetur: Nam ab humido multo impediretur generatio lapidis: vt ergo meatus est causa separationis, & vt excoletur, & angustus vt retineatur, & ob propinquitatẽ calor magis imprimat: densitas autẽ substantiæ renum, & altitudo, latitudo & lõgitudo, vt magis imprimatur calor. Igitur in renibus fient maximè lapides, ac duri, adsunt enim tres primæ causæ excrementi via & meatuum angustia, & caloris impressio. Et secundæ sunt materia tenuis, & bene mista, & meatus vt percolat, & vt angustus retinet, & vt est causa actionis caloris ob propinquitatem & complexum, & in rene natura seu substantia sanguinea, & densa, & magna, vt sint octo causæ secundæ, voco causas primas, id est, remotiores: secundas effectui propinquas, cum ergo nullibi sint omnes, hæ ideò nullibi tam facilè & tam duri lapides generabuntur. Generantur ergo, & in iecore, & in pulmone, sed in iecore, non adeò retinetur materia, nec est separa

separata ab humido, & ideo in auibus & animalibus terreis, vt sunt boues senes, magis generantur in his locis. In pulmone non est adeò via excrementi terrei. Generantur etiam in intestinis, sed non est facta separatio crassi, & via est lata, vt non adeò retineatur, nec locus est calidus, nec natura sanguineus, nec mole crassus, nec densus, nec applicatio tam apta: & etiam in vesica felis: sed quoniam ibi ob situm, & in orbo intestino retineri diu materia potest ob longam moram, cùm neque calor, neque materia deesse possint in humano corpore, frequentius generantur quàm alibi. Et longè frequentius generetur in orbo intestino si magnus esset, & quotidie non humectaretur: & nisi generationem eius præueniret generatio vermium, quæ impedit generationem lapidis, ideò frequentius generantur lapides in vesica felis, ob id, quàm in orbo intestino. Et cum ibi generantur, fiunt dolores prorsus insanabiles ob situm, quoniam nonnisi casu eiici possunt. Rarius ergo etiam in ventriculo, in cerebro autem an possit generari certum est, quod vix. Centemanus tamen Desdrensis affirmat Misum à pranno pscilem, medico magistro suo magnitudine, & forma prorsus fructus mori, cum illis granulis colore cinereo ad pullum tendente. Et adducit multos huius testes in libello de lapidibus in humano corpore inuentis. Dicebátque patiens dolore caput ei maximè: contraxisséque eum dolorem ex esu mori fructus. Quod per absurdum quasi videtur, sed forsan, sic imaginabatur ob præsentiam lapidis, sicut in morsis à cane rabido. vel quod proprietate fructus ille id in eo potuerit.

Vesica) Duobus peculiaribus morbis obnoxia est vrigini, atque lapidi magno. Nam lapis, qui in ea concrescit, & durior est, & longè maior lapide renum, & non ab eisdem causis fit: quanquam nonnulli credant, non fieri lapidem in vesica, nisi qui prius à renibus originem habuerit. Præter id lapis in ea augetur, ob vesicæ calorem, ac paruitatem, vt in pueris, sicut dicebat Hippocrates, tum calorem vrinæ. Vrina enim feruida facilè gignit lapidem: & cum diu retinetur: velut in his, qui assiduè scribunt. At vrigo multiplex est, sed præcipuè distinguitur duabus rationibus: quædam enim est in præputio, quædam in ipsa vesica. Alia etiam est cum vrinæ interceptione, alia sine, quæ omninò fit absque impedimento vix est inuenire cum natura metuens ob dolorem retineat eam. Et quandoque prorsus intercipitur, quandoque guttatim mingitur. Diximus de tribus speciebus aliàs ischuriæ, cum supprimitur dyssuriæ, atque stranguriæ, cùm guttatim dyssuria dolorem potiùs habet. Hic ergo duo potissimum considerare oportet: primum cur doleat aliquibus intùs, quibusdam summa virgæ pars? Simul & illud videndum, quare cum vlcus intra vesicam sit, aut in illius collo, cur doleat extrema pars eius? alterum est de causis vriginis, seu flagrantis vrinæ. Quæ possunt esse materia acris eo defluens, atque hæc potest esse salsa, aut acris, aut qualis aceti, acida acri admista: vel vlcus in vesica, aut scabies, aut lapis, aut caro in collo. Cum autem fuerit carcinoma, iam aderit præter vriginem dolor intùs, & punctio vehemens, vel vt ex ictu gladij. Et etiam retentio vrinæ ob tres causas metum naturæ excernentis, impotentiam ad compressionem, & si sit in via: at hoc non est semper. Et cùm vlceratur fiunt vrinæ fœtidæ, & praui coloris, & vita illorum est misera. Quibus autem vlcus adest, vrinæ sunt cum multo sedimento, & fœcido: & fœtor est triplex: vel cum expurgata vrina, & colata, quod relinquitur super carbones malè olet. Et hoc est initium: vel cum malè olet expurgata vrina, etiam non adhibito igne, & hoc est, incrementum morbi: vel cùm olet etiam cum ipsa vrina, & tunc vesica ipsa putrefacta est magna ex parte. Et vrinæ vlceris, & scabie, sunt turbidæ semper, quia sunt mistæ ex materia, quæ non est obediens naturæ, velut sedimentum, sed solùm descendit excrementum. Si verò sit vlcus, adest pruritus in pectine: & si sit magnum, & malum etiam dolor. Et si vrigo sit ob lapidem, retinetur quandoque vrina, & exit arena, aut retrimentum. Et lapis asper etiam vlceris est causa, præsertim in his, qui prauo vtuntur regimine, & maximè in equitantibus laboriosè. Et proprium lapidis signum est retineri vrinam, & repentè excerni. Ideò mictus frequens est signum lapidis, ob vesicam læsam: & causa, quando fuerit nimis frequens, quia euacuat vrinam, quæ est impedimentum generationis lapidis. Lapis tamen vesicæ non est ex genere eorum, qui in montibus generantur: quia gignitur in loco humido, neque eorum, qui generantur in imo fluminum, cum generetur à calore, illi verò à frigore. Et si sit ob carnem additam, vrina retinetur, & retenta putrescit, & acuta atque acris, & salsior redditur: cùm iam natura sua sit salsa. Sed causa, quare dolor sentiatur in præputio, & non in loco vlceris est multiplex. Prima quoniam nos declarauimus, quòd vrigo non est affectus vllius partis internæ, præterquam ani oris, & membranæ primæ ventriculi, ideò vesica hoc morbo affici non potest, sed sentit dolorem loco vriginis, præputium etiam est pars valdè sensilis, & etiam, quia in illo est cauitas, in qua remanet aliquid excrementitij, quando vitium est in illis partibus: ideò exulceratur locus ille, & cum transit dolorem, seu vriginem infert. Velut aqua super vlcera, & quanto magis vrina salsa, & iam ob affectum corrupta. Demum, quoniam in aliis locis exprimitur, & ob situm, & ob musculos, & loca sunt calidiora, & calidum obtundit doloris sensum. Sed in virgæ foramine non est calor. Cur autem in quibusdam dolor intùs, in aliis vrigo extrà, in aliis vtrunque sentiatur? vt in carcinomate maximè causa videtur offensæ magnitudo in interioribus: hoc enim perspicuum est, sed vbi non

sit

fit grauis offenſa loci, tunc ob dictas cauſas ſentiunt eam in præputio. Quod ſi materia valdè praua, & locus etiam mediocriter affectus in vtroque loco. Antequam enim homo ad grauiſſimum affectum perueniat in veſica moritur: vt colligitur tertio Prognoſticorum.

Vtero) Morbi peculiares vtero, ſunt iuxta operationes quatuor: emittit menſes, ſemen commiſcetur in Venere, & concipit. Eſt etiam quintus vt motum habet ſolus ex interioribus, & ideò quidam dixerunt eſſe animal. Cum enim ſit reuinctus ad lumbos, & latera deſcendit vt in Venere, & partu prolabitur, aſcendit, & ita tot fiunt morborum ſpecies, quot ſitus ſunt præter naturam illi valdè incommodi, imo ipſi mulieri. Et menſium quidem ratione tres, corruptio, ceſſatio, & abundantia: & ex corruptione propria prouenit ſterilitas: ex retentione omnes genus morborum prauorum: ex fluxu mors cauſæ. Retentionis ſunt, aut in loco, aut ſupra locum: & plerunque contingunt, aut obſtructis venis, aut conſtrictis. Quæ duo mala habent cauſas: vnum craſſitiem aut lentorem humorum, altera cicatricem, frigus, ac ſimilia. Sed fluxus immodici longè plures ſunt cauſæ calor, dilatatio venarum, ſanguinis acuitas, ac tenuitas, & multitudo. Motus etiam magnus ob ſitum, & loci imbecillitas. Corruptionis calor obſtructio, & cruditas. Et hæc poſſunt contingere ſuperius, vt in renibus, & iecore, & in ipſo loco. Sed ex ſemine duo ſi retineantur, fit hyſterica paſſio, ſi effluat erroſeo loci ſterilitas. Quod ad venerem, impotentia, quæ contingit ob conſtrictionem loti, aut impedimentum, aut obliquitatem. Sterilitatis, quoniam quædam non concipiunt, aliæ non ferunt, aliæ in partu moriuntur. Vnde oritur diſputatio, an liceat in huiuſmodi mulieribus facere abortum: & dubium non eſt, quod eiuſmodi mulieres, non debent nubere: & ſi nupſerint, vbi conceperint (dum tuto, poſſunt) abortire ante fœtum animatum, poſt non licet. Primum enia Dei gratia magna eſt: deinde quia poſſet abortire per ſe, & etiam quia non ſunt facienda mala, vt eueniant bona, dicit B. Auguſtinus. Et in iſto caſu poſſet extrahi infans, & viuere, ſub hora partus: vt dicunt de authore eius nominis Cæſare: nam Cæſari Dictatori non euenit, cùm ad matrem dixerit, aut videbis hodie me Pontificem, aut non videbis, vt à tam infauſto nomine nil bonum ſperari poſſet, quod poſtea contingit. Dicunt etiam de Edoardo Sexto Anglorum rege, qui parum tamen vixit: aliquos tametſi referant ſuper vixiſſe vſque ad ætatem perfectam. Circa motum dubium non eſt, non tamen multum mouetur, præcipuè ad ſuperiora: Primum quia eſt reuinctus ad coxendices, & pudenda. Sed neque habet, quo ſuſtineatur: & cogeretur ſuſtinere inteſtina, quibus ſubſtat, & ſecum trahere inteſtinum rectum, & veſicam. Videntur tamen aſcendere cùm inflatur, & hoc bifariam, vel naturaliter in prægnantibus, vel præter naturam in aſcite vteri, & magis etiam in tympanite. Et hic eſt vnus modus. Secundus cum ex motu pellit inteſtina ſuperiùs, & ita efficit præfocationes. Tertio cum per vapores hoc agit.

Cute) huius partis ſunt omnes morbi, & nullus ei peculiaris. Subiicit autem, quod hæc omnia ſigillatim, & particulatim, id eſt, quoniam vni, & non alteri poſſunt euenire, ſed particulatim, id eſt, quia proprios habent quoſdam morbos, quos nuper explicauimus.

TEXTVS XLII.

Magnitudo ipſorum magna, & non magna.

ID eſt morbi, licet in locis periculoſis magni ſemper ſint, vt ipſemet dixerat in libro de Capitis vulneribus: Nullum capitis vulnus leuiter contemni debet: & ita de corde.. Tamen dicit magnitudo hæc poteſt eſſe magna, & non magna, id eſt, reſpiciendo affectum. Propterea dicebat Galenus *quarto Artis Curandi: cap. 6.* vlcera dicuntur (cæteriſque affectibus id conuenit) magna, vel ob particulæ nobilitatem, vel propriam magnitudinem, aut quod ſint cacoëthæ. Et hoc etiam attigit F. in commento. Et magnitudo morbi dicitur multipliciter præter id. Primo ſimpliciter vt vulnus in corde, ex quo nemo vnquam euaſit, & de omnibus inueniuntur aliqua narrata admiranda, de hoc autem nullum. Secundo dicuntur comparatiuè ad vires. Morbus magnus, qui vires excedit, qui vincitur, non eſt magnus ſub eo ſenſu. Tertio morbus dicitur magnus per ſe ſolùm, vel vt intelligitur cum omnibus, quæ ſibi præter naturam coniuncta cauſa, ſcilicet & ſymptomatibus. Difficilis autem diſtinguitur à magno, cum etiam comprahendat eum, qui difficulter ſanari poteſt. Et rurſus eum, qui mortem non minatur, velut cæcitatem, adeò quod magnum propriè intelligitur de eo, qui eſt aptus mortem inducere. Et circa hæc obtinuit vſus de eo, qui breui poſſet afferre mortem, aut qui omnino afferret mortem, licet ſerius, & ſolemus de hoc ſimpliciter loqui, dicentes, quoniam eſt magnus morbus: de illo autem conparare ad ægrotantem, dicentes, quod laborat magno morbo. Ideo quæritur verè cui morbo magis competat hoc nomen magni, an qui celerius poteſt interficere, an qui eſt magis inſanabilis? Et dico, quod verius huic: ex communi tamen vſu loquendi illi. F. animaduertit, quod in qualitate potius dicitur intenſa caliditas, quam magna. Quoniam eſt proprium quantitati: qualitas autem intenſa potiùs dicitur.

LECT. XLII.

Super

TEXT. XLIII.

Signa, titillatio, dolor, ruptio, mens, sudor, vrinarum subsidentia, quies, iactatio, visa, imaginationes, morbus arquatus, singultus, comitialis morbus, sanguis syncerus, somnus.

POstquam locutus est de morbis, transit ad eorum signa, & enumerat quindecim ex eis pro exemplo F. in commento ponit viam cognoscendi locum affectum, & hoc docuit Galenus in opere de locis Affectis, sex libris comprehenso, inde Affectum de hoc non fecit specialem mentionem, sed tamen tum in eo, tum in libris de differentijs Febrium, tum de symptomatum causis. Nam quid aliud causæ symptomatum sunt, quam morbi ipsi? ob id nos de illis xi. libris egimus in opere de signis, & causis morborum. Similiter dicit etiam differentiam affectus ostensurum, & magnitudinem, adeò vt non superessent, nisi tria cognoscenda, scilicet causa morbi, tempus, & motus. Nam symptomata, quasi per se cognoscuntur. In vniuersum ergo omnia, quæ cognosci deberent in ægro ex rebus præter naturam sunt septem morbi differentiæ: morbi magnitudo, tempus, locus, motus, & causæ. Sed videamus de quatuor illis, quæ ipse pollicetur se docturum. Dicit ergo morbos, qui sunt in exterioribus partibus, facilè dignosci tactu & visu. Et de hoc dixit Hippocrates, quòd facilè dignoscuntur in *libro de arte pag.* 4. subijcitque facilè posse eiusmodi morbos curari, non quia leues sint, sed quoniam perfectè nobis cognitum sit, quibus possimus occurrere. Neque tamen eos esse, cuivis volenti cognitos, sed erudito valdè per disciplinam, & natura ad hoc bene apto. Dignosci autem & visu, vt colorem, & tactu, vt calidum dicit frigidum molle ac solidum, & vtroque sensu, velut dicit tumorem. Sed de ocultis, qui non sunt in ambitu, sed in ventribus, aut prope ossa, ait illi sunt difficiliores F. Dicit internosci ex actione læsa, præcipué ex dolore, sed dolor apud Galenum aliud est ab actione læsa, tumore, excrementis, partibus ipsis ab adnatis, vt fungis in vulnere, membranæ cerebri, & crusta in vlcere, asperæ arteriæ. Ab eo quod continetur contentum, vt pulmo si videatur, vel eius pars pectus, si omentum peritonæum vulneratum esse conspiuum est. Loco etiam inde symptomatibus præteritis, non solúm præsentibus consideratis addes, & rationem victus præteritam, sub quæ non solum, & cibi, & potus, sed etiam somnus, vigilia, motus, & rationem, quæ ab enumeratione membrorum diuisionis conficietur, vt in vniuersum sint vndecim, quæ magis exemplo depræhenduntur, quèm si multis verbis, id docere contendam. Oportet autem (vt & ibi testatur) tria ad hæc præscire, dissectionem, inde connexionem ad reliqua, tertiò actionem, & vtilitatem ipsius membri. Exemplo igitur suo vtamur. Est aliquis qui mingere non potest. Primum scire oportet, quænam membra necessaria sint ad reddendam vrinam, iecur conficit. Nam vidimus puerum, qui totam vrinam reddebat per aluum. Secundum est vena caua, per quam defertur? tertium sunt renes, quartum sunt vreteres, & si libet addamus, & emulgentes: sextum est vesica cum collo suo, septimum est penis. Si ergo vrina suppressa est: & vitio penis, aut vesicæ accidat, tumor in loco apparet, & mingendi voluntas eximia, & exiguus dolor primum, inde etiam extensio magna percipitur. Iam ergo ad penem, & vesicam res reducta est, sed non sit in pene vitium, velut si liberè semen prodierit, non tumor, non vlcus præcesserit, iam ad vesicam solam redacti sumus. Si ergo vesica in causa est, locum habemus affectum, scilicet ipsam vesicam, & affectum ipsum vrinæ retentionem. Supersunt causæ ipsius affectus, & partes ipsius vesicæ. Cum ergo vrinæ exitus naturalis sit, oportet vt si retineatur, vel vt meatus sit occlusus, vel ipsa se vesica comprimere nequeat, hoc vnum habet modum, scilicet resolutione. Oportet igitur supplere eam vim. Erecto enim ægro vt stet, vel vt sedeat pronus in anteriorem partem, sic vt collum vesicæ ad inferiora tendat, comprimemus vtrinque vesicam, fungemurque vice naturæ vesicæ, & musculorum epigastrij præcipuè illorum quinti paris, qui sunt in infimo ventris, & si vrina prodeat, habebimus & speciem affectus, id est, læsionem in tota vesica, & causam eius: siquidem resolutionem virtutis motricis. At verò si non prodeat, obstructio est in collo vesicæ. Habemus ergo partem propriè, quæ laborat; & quomodo collum vesicæ propter obstructionem. Rursus igitur quærere oportet diuidendo eas, quæ meatum obstruere possunt: hæ sunt caro, quæ subcreuit lapis, & quæ sunt ex horum genere, vt pote arena: tertio sanguis, & quæ sunt ab illo, sicut sanies crassa, crusta, ex vlcere, & hoc est quartum. Quintum humor crudus, seu crassus, seu lentus, oportet igitur hæc inuicem distinguere, vtpote, quoniam si præcessit, vlcus, poterit esse caro, quæ subcreuerit, & si mictus sanguinis, ex renibus, vel vesica, trumbus, & si vrina mordens, & valdè tenuis, aut cum arena lapis, vel arena. Et in hoc casu mutato situ, guttatim saltem vrinam reddunt, & humor crassus, vel vrina crassa præcesserint, versimile est ab humore crudo obstructum esse locum. Considerabimus ergo, & rationem victus, & reliqua, & immittemus, catheteram, seu fistulam argenteam obliquam, vt tandem sciamus causam obstructionis. Nam si liberè ingreditur distin

catheter a, & statim mingit copiosè signum est lapidis, aut sanguinis. Oportebit ergo distinguere & si mingit, sed non libere, & vrinam crassam est humor crudus, & si cum dolore magno ingressa est, est vlcus & eschara, & si non potest ingredi, & nō sentitur dolor, & antea minxit semper magis tenuiter est scirrhus, & si non potest transire, nisi cum magno dolore, & tamen nullus præcesserat dolor. & vbi ingressa est exit vrina copiosa cum sanguine: est caro, & si dolores maximi præcesserunt, & ingreditur, cum dolore maximo, etiam, imo non potest ingredi, tunc est carcinoma, & est pessimum. Rursus quæremus causam causæ per consensum: veluti si suppressio fuit ex resolutione: an facta sit resolutio in toto, vel in medietate, & est clara causa: aut si non in toto, an percussus fuerit circa lumbos in spinæ dorsi: an ceciderit ex equo, aut aliter? an passus fuerit magnum frigus in pedibus & circa illas partes, an vsus fuerit balneo frigido valdè, aut sæpè? Et similiter ex adiacentibus partibus, vbi suppressa sit, ex obstructione: an laboret febre vehementi cum dolore in parte prope vesicam. Nā posset esse inflammatio in ea, vel in recto intestino, vel in vtero, vel in virga, quæ omnes partes adiacent ipsi vesicæ, aut collo eius: vel in musculis, qui sunt propè collum eiusdem.

Et similiter species doloris, & species læsæ actionis, & eorum quæ exeunt, significat supra speciem affectus, & super causam velut dolor acris valdè, & pungens, & mordens significant id fieri à bile, & si sit intolerabilis, nec vnquam sit sine illo cum mingit, & non mingit libere, & sentit pruritum in osse pubis, & mingit sanguinem, aut saniem, aut pus, significat vlcus ex humore bilioso, & si non mingit saniem, neque sanguinem, neque pus, sed retrimenta, & quasi furfurem, & farinam cum dolore vehemente, significat scabiem, & vlcera sordida. Et similiter considerare oportet tinesmonem, quia illud significat lesionem particulæ. Et si dolor sit grauis, erit ab humore crudo, & si sit acerrimus, & perseueret cum pondere & tinesmone, significat carcinoma: & si sit irritatio leuis, & titillatio: & dolor non vehemens, neque perseuerans, significat causam esse ex vapore. Magnitudo autem affectus est per se. Nota primum, deinde ex difficultate sanationis cum auxilia non prosunt. Tertio ex symptomatibus superuenientibus. Quartò & vltimo ex causæ magnitudine, si illa innotuerit, omnia hæc per se nota sunt præter tertiū, scilicet de symptomatibus superuenientibus: veluti si ad suppressionem vrinæ cum dolore, statim sequatur febris, vigiliæ, sitis, delirium, initium conuulsionis, iam non cogitabimus de carne superaddita, neque de carcinomate, aut lapide, sed de inflammatione vesicæ. Et similiter si sine febre sequatur refrigeratio, & sudor, & syncopis ex suppressa vrina, tunc dicemus causam suppressionis esse sanguinem, & grummos. De reliquis necessariis non est locus hic, sed declarabimus textum.

Titillatio ergo significat vaporem, aut pus, aut excrementum moderatum, & potest bifariam intelligi, vel pro leui velicatione, vel etiam pro quodam desiderio, vt in ventre. Dolor malam intemperiem aut solidi diuisionem. Ruptio fit in carne, vel neruosa parte, & significat causam antecedentem, vtpote percussionem, aut humorem acrem præcessisse, aut distentionem à flatu. Mens cum læsa est, significat primum principium, id est, cerebrum (nunc loquor secundùm medicos) esse affectum. In hoc considerandum est an adsit febris, an non? si non adest an sit cum multitudine sermonis, an cū stupore, an cum ira & motu vehementi? si cum ira, & motu est furor: & fit à bile non exusta: & si terminatur in timorem ab exusta: & si verba solum ex melancholia, & si citra verba, est stupor, & significat apoplexiam superuenturam, aut lethargum. Si autem fuerit cum febre, tunc est delirium: & si sit cum furore, tunc aduertendum est, an sit vehemens? & significat materiam biliosam, & phrenitim: & si sit vehemens, sed non perseuerat: significat vapores biliosos, & est minus malum: & si sit sine furore, & cum febre, quasi lenta, est deterius: & significat aliquem abscessum in capite ex pituita, aut melancholia. Deinde dicit de sudore, vbi sudor, ibi morbus dicebat Hippocrates: 4. *Aph.* 83. & adeò considerandum est, si sint in parte sola, vtpote circa caput (quod pauci medici animaduertunt) significat ibi esse morbum, aut secundarium, id est, per vapores. Aut si cum his adsint grauitas, & dolor, & molestia magna, & perseuerent symptomata, tunc significat ibi adesse etiam causam morbi. Et similiter si fuerit multus, multitudinem materiæ: & si paucus paucitatem: & si frigidus, imbecillitatem caloris naturalis, & si calidus magnitudinem caloris naturalis, aut præternaturalis Et si iuuetur bonum: & si exsoluat vires, malum. Et ab initio morbi bonus sudor minus bonus, in fine autem malus sudor est deterior. Generaliter deterior in principio considerant etiam odorem & colorem.

LECT. XLIII.

Super

EODEM TEXTV XLIII.

VRinarum subsidentia) Hic paululum est immorandum, & est sextum signum. dicebat igitur *in Prognostico*, 2. *lib. tex.* 26. quæ vrina, quæ perseuerat bona cum bono sedimento ab initio vsque ad finem morbi significat salutem. Et cùm aliàs sit à nobis declaratum, quòd sedimentum gignitur in ventriculo: inde necesse sit excoqui in iecore & venis: quia actio naturalis cessare nō potest, vt colligitur ab Auerroë, secundo de Anima, & eam sequitur effectus semper, modo non desit mora, & patiens sit aptum ad suscipiendum: igitur omne sedimentum, præterquam in fluxu vrinæ, vel defectu naturalis facultatis, vel si non sit naturale, recipit aliquam coctionem. Vel igitur coctio vitiatur in aliquo membro, vel non vitiatur. Et si non, significat incolumitatem ventriculi, & veno-

si

ſi generis, & ideò cùm non indigeat tertia coctione, ideò in hectica ſedimentum apparet concoctum: Sed quia ille calor etiam eſt in venis, Ideò in fine ſecundæ ſpeciei cum iam venæ ſint vitiatæ ſubſidentiam neceſſe eſt fieri, non abſolutam. Et ideò non erit boni coloris, quoniam ſolidorum ſubſtantia iam eſt permutata. Quærendũ eſt igitur primo, an talis concoctio attenuet, vel in craſſet: & dico quòd coctio naturalis attenuat: dictũ enim illud philoſophi *quarto Metheororum cap.* 2. in hoc conſiſtit, quod coctio calefacit, & exiccat reſoluendo humidum aqueum, ideò quod relinquitur eſt craſſius. Quomodo autem id ſit intelligendum, viſũ eſt in contradictionibus, 11. *lib.* 24. & nunc diligentius declarabimus. Dico ergo, quod coctio omnis condenſat, quia fit à calore ſicco, licet enim elixatio fiat à calore cum humido coniuncto, quatenus tamen coquit eſt ſiccus ille calor. Ideò dicit frixa licet coquantur à calore, humido iuncto, ſunt tamen ſicciora aſſis: & dicit etiam elixata interius ſunt ſicciora. Et ob id ſubiicit propterea elixatio eſt concoctio, in qua humidum eius quod concoquitur extra trahitur, quod autem relinquitur coquitur. Atque in hoc differt à leui coctione, quoniam totum manet humidum, leuiter coctum: in elixatione paucum ſed coctum. Et intendit quod in omni coctione humidum quod concoquitur efficitur in magis pingue, & denſius, velut oleum. Si tamen intelligatur id, quod elixat cum aqueo pingui, poteſt dici tenuius. Et hæc eſt ſententia Ariſtotelis, ſcilicet, quod calidum ſiccum magis concoquit, quam trahat, humidum magis trahit, quàm concoquat. Dico ergo, quod ſedimentum ſi coctum non ſit, non eſt adæquale, neque pingue, licet videatur craſſius, non eſt tamen craſſius ſub eo ſenſu, ſub quo accipit Ariſtoteles. Adeò vt ſi apponeretur igni, citius euaneſceret, quam concoctum, vt videmus de oleo in comparatione aquæ: omitto modo ſecretionem. Si ergo ſedimentum eſt crudum ob primam coctionem, neceſſario eſt etiam crudum in omnibus aliis. Ideò quibus ventriculi vis valdè eſt debilitata in eis ſedimentum vrinæ eſt valde crudum, inæquale, iacens. Oleum enim quamuis, vt dixi, aqua multo ſit craſſius eidem tamen ſuperſtat, & in pondere leuius eſt vt referunt, qui de menſuris agunt. Ergo trifariam vrina ſe habet malè ad ſedimentum: velut non adſit, vel vt præter naturam adſit, vel naturale, ſed non elaboratum. Id verò trifariam rurſus, vt in elaboratum, vt minus, vt prauè, in ſubſtantia quoque, aut in colore. Ergo primum ſi defuerit, aut neceſſe eſt non generari: aut genitam non tranſire, aut tranſeuntem conſumi. Si igitur non generatur proſtratam fundi ventriculi concoctricem ſignificat: & ideò non ſeparatur, quia non eſt vtile, nec trahitur à iecore, ſed tranſit cum fecibus. Tùm verò, & circa ventriculum dolores, & vomitus, aut impotentia retinendi cibos: vt in leuitate inteſtinorum: & vrinæ ipſius pallor, & ſubſtantia quaſi aquea, & totius corporis macies aderunt. Sed finge corpus ſatis carnoſum, vrinam multam, & quaſi ſubuiridem ſine ſubſidentia: hoc non poteſt contingere ſublata vi concoctrice in ventriculo, neque etiam ex obſtructione circa iecur: ſed oportet illam eſſe circa renes, prauam, & malam: aut ſiccitatem vehementem, ibi: nam ſi corpus nutritur iecur bene habet. Erunt ergo dolores circa renes, aut ſiccitas immodica: vt partim renes trahant ante tempus vrinam multam, partim vt tranſire non poſſit, partim vt conſumatur. Sed fac, vt vrina ſit boni coloris, & ſubſtantiæ, ſed ſine ſubſidentia: calor rubeus hominis aut febris tertiana, tunc quis dubitat, quin huiuſmodi ſubſidentia non genita ſit? ſed calore diſſipata, & conſumpta. Id verò accidit in ieiuniis, & cum calidus fuerit ventriculus, iecur, renes. Sed fac vt vrina ſit boni coloris, & ratio victus moderata, nec febris tam ardens, vt ob calorem poſſimus imaginari conſumptam ſubſidẽtiam: tunc dubium non eſt, & maximè, cum antea ſubſidentia apparuerit, deinde repente ceſſauerit, quin hoc ex obſtructione accidat. In obſtructione ergo repentè deſinit, in conſumptione breui, ſed non repentè. Primum enim fit pauca, deinde exigua, poſt nulla. In imbecillate ventriculi & in leuitate inteſtinorum propriè, aut in vomitu paulatim deſinit, & pauca fit, & pallida. Cùm verò cum his remanet, indicium eſt non totum excerni, ſed quaſi oneratam facultatem reiicere. Si verò ſit ſubſtantia præter naturam nullam vidi, quæ cum naturali eſſet præter arenas, & ſanguinem: & hoc, quoniam vel quod ſubſidet eſt ex humore, vel membris? ſi ex humore, cùm iam tranſmutatus ſit in rem præter naturam, & cauſa illa ſit potens, deeſt materia, & efficiens ſubſidentiæ naturalis: igitur nulla eiuſmodi eſſe poterit.

Et ſimiliter ſi ex membris calor præter naturam, & morbus adeò magnus, erit vt vel corrumpat naturalis ſubſidentiæ materiam, vel abſumat, vel prohibeat. Minimè ergo eſt mala in his caſibus, vbi aliquid vtriuſque fuerit, & naturalis, & præter naturam. Præter naturam dico furfuraceam, vt farinam, ſquamoſam, & vt fruſtula parua carnis, vt etiam grumi. Quæ verò eſt cum ſanguine, vt dixi, vel arena, vel pilis, vel vermibus, plerunque eſt cum ſubſidentia. At imperfecta ſubſidentia, eſt vt dixi in colore rubra, flaua: iſti colores ferri poſſunt: peſſimi ſunt cœrulei, nigri, virides, & lucidi cœrulei properant ad nigritiem, nigrities eſt peſſima cum malum ſignificat. Sed non ſemper ſignificat. At viridis ſi ſit euidens, eſt deterior, liuidus autem ſemper peior, ſed non celeriorem nigro ſignificat mortem. Oportet autẽ comparare huiuſmodi colores ad ſubſtantiã contenti, & vrinæ, & tempus morbi. Contenti quidem: nam quantò craſſius fuerit & vrinæ ſubſtantia tenuior, & morbus magis proceſſerit, eo deterior, contratia mitior. Si verò quod ſubſidet fuerit ex turbulentia vrinæ? tunc erit ſecundùm naturam, ſed diuiſum ad minima. Illud indicat calorem præter naturam validum, & ſi perfectè ſeparetur, naturam concoquere: demum locus ſubſidentiæ cũ ipſa bona, vel mala fuerit, quanto propior imo, eo celeriorem exitum ſignificat.

ficat. In supremo ergo, seu nebula, serò, id est, circa statum in morituris mortem, in sanandis enim: quoniam omnes sanantur in statu, statum tardum significat. Si verò fit eneotema in morituris, in incremẽti fine vel medio: in sanandis acutem morbum, & statum ob id non valde tardum, in imo, statum celerrimum in sanandis, in morituris mortem in principio morbi, aut in initio incrementi significant. Dixi propterea, quòd omnia mala signa deteriora sunt, & securiora ad malum, quanto magis morbus processerit. Bona autem etiam meliora: sed tamen si ab initio incœperint, & perseuerauerint adhuc meliora.

Quies & iactatio) Hic associat ambo contraria, quoniam non est, nisi vnum vni contrarium, & non est, sicut de vrinæ subsidentia, quæ multifariam potest esse mala. Quies ergo semper bona est, modo sit vera quies, quoniam etiam in attonitis est inquies interior: ideò duplex est inquies: vna manifesta, iactatio, clamor, ira, dicit Hippocrates: alia, qua quiescunt, sed interim mouentur, & agitantur, aut dentibus strident, aut conuelluntur, maléue spirant, suffocantur. Et quis est qui non vidit paulò pòst morituros quiescere? & oculis intentis intueri? Dicebat Galenus etiam in quiete laborant musculi: & cùm tenduntur eò magis. Et ideò est falsa quies: vt etiam somnus, qui est cataphora: & fames vaccina: & falsa declinatio: & quodlibet horum est deterius manifesto malo, inquiete, scilicet, vigilia, inappetentia, & vigore morbi: Ex his enim plures seruantur, ex illis nulli, aut fermè.

Visa) Imaginationes seu ὄψεις φαντασίας. Apud nos visa vtrumque significant: propterea quòd imaginationes ad concubitum, & pollutionem referuntur. Et videre quidem mortuos, & diu colluctari cum illis verbis, aut corpore, & gesticulatione, mortem prænunciat. Præter enim id, quòd vident, quæ non sunt, atque delirant, melancholiam ostendit, quæ si succedat manente febre parua, spes est salutis. Nam iam euictus est humor à siccitate, & feruore febris. Quinetiam si iam diu mortui sunt, procul reuocantur imagines: idque peius est si nuper, iam in eo, quod naturæ proximum est grauiter delinquit, & memoriam defecisse, aut corruptam esse oportuit. Hæc magis verenda, vt dixi si studiosè, si diu, si cum terrore accidant. An verò præter id aliquid etiam si non naturale in huiusmodi dubium est. Occupauerunt enim mortales hac omnes occasiones, & quidam ad conuersationem totum trahunt, alij ludibria visus esse credunt: adeò vt iam desierint esse, quia contemnuntur, non contemni cœperint, quia desierint. Et forsan quod similitudo rei est, causa in imaginando, velut dictum est de lapide mori in cerebro, & canum rabidorum morsu, & quorundam etiam serpentum: aut iuxta Principem operatio causa euentus, & cum possint esse tot causæ hius rei, non debemus negare illam, quia causam nesciamus. Cum experimentum ostendat omnes fermè, qui studiosè hoc agunt, & loquuntur interire. Maximè cum non in vigore symptomatum hoc acciderit. Sed quoniam neque omnes, qui viderint moriuntur (aliqui enim quos vidi euasére) neque qui pereunt omnes vident: nec causam habet hoc per se saltem manifestam, ideo id signum est ab authoribus prætermissum. Circa tamen visa alia dicebat Galenus *in libro de Præcognitione cap.* 13. ad posthumum cum iuuenis febre acuta laborans prosiluisset è lecto, interrogatúsque cur ita? respődit vidisse se serpentem rubrum, per laquearia repentem, & ob id timentem, ne supra se decideret effugisse periculum, vnde Galenus confirmatus est in prædictione, quam de fluxu sanguinis è nare dextra fecerat, quæ & successit coram aliis medicis. Et ob id illo erumpente, statim dilapsi sunt. Eadem, sed leuiora etiam per somnum, quæ propriè magis visa appellantur.

LECT. XLIV.

Super

EODEM TEXT. XLIII.

M*Orbus Arquatus*) seu regius, seu icteros, de quo librum quartum de dentibus scripsimus, & morbi, & signi nomen obtinuit. Hic ergo vt est fœdus color in cute, seu flatus, seu niger, seu subuiridis signum dicitur: vt ex corruptione sanguinis proficiscitur morbus, vt ex inflammatione iecoris, aut obstructione causa morbi. Et ne præter morem aliquid repetam, transibo ad sequentem, qui est symptoma præter naturam, & signum scilicet singultum. Ideo considerandum, quod signa morborum sunt trium generum: quædam pura signa, vt malus color, malum sedimen vrinæ: quædam sunt signa simul, & causæ, velut vigilia, dolor, quædam signa ita quod sunt morbi, vt comitialis, & arquatus. Quædam signa & morbi, aut signa, & causæ, aut causæ ac morbi respectu diuersorum: vt durities in iecore est morbus, & causa alterius velut ascitis. Et ideo oportet primum scire de singultu, sub quo genere contineatur, Et rursus meminisse oportet diuisionis signorum in demonstratiua, & prognostica. Et demonstratiua quidem alia morbum, alia speciem morbi, alia magnitudinem, alia tempus, alia motum morbi, alia causas, alia locum, alia verò sunt prognostica. Et horum quędam significant salutem, aut mortem: aliæ sanitatem, aut morbum: aliæ longitudinem, aut breuitatem, *vt in libro Artis Medicæ habetur c.* 82. *&* 83. Demonstratiua autẽ in tria genera propria præsentium, enamestica præteritorum, & futurorum, quæ non sunt prognostica, vnde non dicitur prognosticum, quia solum fit de rebus futuris: imo dicit ibi, quod cum prædicunt incerta, pertinent ad prognosticum. Quæ ergo sequuntur ad morbi essentiam, etiam quod sint futura, vtpote quod sitiet, & de hora accessionis, & quod est in incremento febris, ad demonstratiuum genus signorum pertinent. Sunt ergo propriè prognostica, quæ sumuntur non simpliciter ab his,

his, quæ insunt morbo, quæ dicta sunt, genus, species, seu differentiæ, magnitudo, locus, tempus, motus,& causa. Sed si campa- rauero hæc, aut aliqua ex his ad vires, maximè tempus anni coctionem, ætatem, temperaturam, formam, ad solitas operationes, vt à toto pendent, vt possim dignoscere crisim, aut non salutem, aut mortem, morbum grauem futurum, aut leuem, longum, vel breuem: quomodo soluetur, aut morietur erunt signa illa prognostica. Solum signa coctionis,& cruditatis sunt ambigua, ac quasi medij generis: cùm tamen fiat coctio, & cruditas ex comparatione facultatis, ad materiam morbi, & tendat ad cognitionem salutis, aut mortis longitudinis, ac breuitatis, & crisis, & periculi, & similium talia signa pertinebunt magis ad prognostica, quàm pathognomica. Si autem considerentur ex se, pertinebunt magis ad pathognomica, quia declarant qualitatem materiæ, & ita conditionem præsentem vnius ex his septem: vtpote tempus ipsius morbi. Reuertendo ergò ad propositum dico, quòd singultus est solum signum, vt tamen comparatur ad causam, potest esse causa. Et non est absurdum, quod species contineat, quod non continetur in genere. Vnde homo dicit capacem rationis, & subiectum legibus, non autem animal. Singultus ergo à longa febre, vel à siccitate aliud significat, quàm simpliciter. Est autem motus inordinatus ventriculi: & pertinet ad facultatem naturalem, dum violentum quippiam patitur, & propriè ad expultricem illius, vnum quodque enim membrum habet tres facultates, & vtitur illis, & etiam propriam, vt colligitur à Galeno primo de locis. Et ideo cum naturalis transmissa sit, à iecore tamen illam dicimus esse magis propriam membro: quia illi per se inest, nam membrum absque dubio non viuit, nisi per arterias, quæ sunt in illo, vel propinquæ illi & non sentit sensu, qui cognoscat eodem modo, nisi per neruos, qui sunt in eo, vel illi propinqui: sed nutritur tamen etiam vinctis venis magnis, quæ diuiduntur in paruas à quibus nutritur, quia facultas est in membro insita, licet nutrimentum sit ex venis. Et ideò nutritur illis vinctis, quàm diu suppeditant alimentum contenta extra venas: Et hoc ex Galeno. Morbus autem comitialis est ex genere conuulsionis,& est totius corporis conuulsio, cum motu dicit, id est, non ex genere distentionis, *in emprosthotono tertio de locis Affectis cap. 7. in princip.* Et habet duplicia tempora accessionum, quæ breues sunt valdè vt in libro de totius morbi Temporibus: & tamen totus morbus est longus sui natura, *vt primo de crisi cap. 4. in fine.* Duo ergo obseruare oportet circa hoc, quæ in prima authoritate partim habentur, scilicet, comitialem morbum esse triplicem ab absentia in cerebro,& à consensu propriè ventriculi, sed & cuiuspiam alterius membri, vt ibi docet exemplo. Et quod facilè trāsmutatur in melancholiam, quod ego vidi in Ludouico Bossio, adolescente patritio: & ideò sunt signa, & quandoque vicissim contingit: & adducit testem Hippocratem. Similiter huiusmodi morbus, quandoque transmutatur in paralysim, dicebat Princeps prima tertij. Dico & in attonitum,& carum,& catalepsim,& similia.

Sanguis syncerus. De hoc habentur plures differentiæ à loco, præcipuè naribus, ore, no, ex his enim locis fluere solet, tùm à pudendis mulieribus, & ex causa diapedesi, erosione, ruptura. Item cum tussi, vel vomitu, & sine. Et ab hæmorrhoidibus, qui non est commistus, & à iecore, vel liene. Præterea cum dolore, absque dolore cum febre,& sine febre. Dicebat ergo Galenus in primo Epidemiorum: (Eorum, quibus fluxit sanguis purus, & floridus, neminem mortuum vidi.) Dicebat Hippocrates *quarta Aphorismorum par. 1. com.* 18. (Sanguis quidem qualiscunque fuerit supra malum, infra cutem nigra deiecta bonum est.) Hæc differentia est à loco. Sed in septima particula aliter se habet, inquit enim. (Quicunque euomūnt sanguinem, siquidem sine febre salutare, si autem cum febre, malum. Hic ponit duas differentias à loco, & à modo. Sic in illo Aphorismo eiusdem particulæ. (A sanguinis sputo puris sputum malum. Tria ponit, locum, modum,& mutationem.) Et rursus in quinta. (Quicunque spumosum sanguinem expuunt, his ex pulmone eductio fit.) Et illud rursus quartæ. (Si sanguinem mingant, aut grumos, vel stillicidium vrinæ habeant, & dolor in imum incidat ventrem, & pectinem, & semen circa vesicam, labor est. Et si sanguinem aut pus minxerit, aut squamulas, & grauis odor adsit, vesicæ exulcerationem significat.) Sed cùm dixit hic sanguinem syncerum, non eo modo intelligit, id est, rubrum & floridum, sed ad differentiam puris. Intelligit enim *per sanguinem syncerum* qui ex venis profluit. Nam plurima eiusmodi prodeunt, quæ parum, aut nihil significant. At sunt primum egestiones nigræ, qualis est sanguis, de quibus egit *in quarta Aphorismorum text. 21.* & qui prodit cum muco è naribus, & ex abscessibus. Nam de his non intelligit: non quod talia non significent, sed quoniam sunt signa confusa. Eruptio enim sanguinis ex venis puri, id est, non aliis materiebus misti aut putrefacti in duo capita redigitur, scilicet, naturæ se exonerantis opus,& hoc est bonum: aut corruptionem vasis sanguinem continentis, & hoc est valde malum. Pro natura tamen loci ex quo exit pessimum est, si ex pulmone, inde cerebro, post iecore. Deinde si ex vase magno, tertiò si per erosionem magis, quàm si vas casu fractum sit, aut ob plenitudinem. Et notanda est etiam diuersitas sanguinis ex vase: vena scilicet, & arteria. Et venæ quidem ruber magis densus, minus autem calidus: contra verò arteriarum calidior, tenuior, & magis flauus: atque adeò, vt non ruber esse videatur. Quantitas quoque considerandа, maxima semper mala. Comparari debet paucitas multitudini. Paucus enim fermè semper est malus, quia auxilium afferre nequit, multus autem bonus, vt esse potest, ita etiam noxius. Cum febre ergo multus per loca conuenientia semper bonus: sed (vt dixi) nimius aut cum dolore capitis, qui non cessat pernitiosus. Nam quos-

dam

dam vidi sic periisse, velut cum sudore. His enim duobus modis frequentiùs pereunt. Alij cum vrina: alij cum vomitu, alij cum alui eiectione. Sed vomitus in nauseam totus degenerat fluxus ventris, in tinesmonem verum, cum hoc aliquid excernunt. Paucus cum febre, sanguis bifariam deterior, nisi solum indicet.

Somnus) est ex his rursùs, quæ non solùm significant morbum, sed etiam sunt causa morbi, aut salutis. Vnde quod ad signum rpæstat habemus *secunda Aphorismorum* 1. 2. & 3. plura de hoc. Et ideo hic considerandum, quot in generibus somnus compræhendatur: Et rursus, quid sit potissimum in eis, dico ergo quod somnus, & vigilia possunt esse signum solum, vt sunt moderata: sed vt sunt operationes læsæ, aliquando etiam sunt morbi. Dicemus ergo quòd simpliciter somnus est tantum signum, & ita vigilia: sin autem lædatur, vt sit non qualis, aut quantus esse debet, & non tamen lædat operationes alias, est symptoma. Cùm autem lædit operationes alias, vtpote coctionem, aut quod faciat vertiginem, quàm sæpe vigilia facit est morbus. Et si dicat, quod non possit esse morbus, quoniam est vna ex sex rebus, non naturalibus, igitur non potest esse morbus. Dicam primùm, quòd lapis in vesica, & in renibus est morbus, & tamen non est pars nostri corporis, erit ergo morbus dispositio facta per lapidem. Aut quod est morbus, vt proficiscitur à natura, non vt est in facultate medici: vel dic, quod dantur symptomata, quæ lædunt aliam operationem. Meliùs tamen est vt dicamus, quod quemadmodum ephemera à calore solis est morbus, non tamen calor, ita resolutio spirituum aut intemperies facta ob somnum, vel vigiliam, est morbus non somnus, aut vigilia. Et somnus signum est frigidi, aut humidi, aut resolutionis caloris: vigilia autem contrariorum. Sed de his dilucidiùs in sequenti lectione ac commentario.

LECT. XLV.

Super

TEXTVS XLIV.

Et ex his, aut aliis secundùm naturam, & quæcunque alia huiusmodi, & in detrimentum, & in iuuamentum procedunt.

S*Ecundùm naturam*) dici potest verè naturaliter: & ab anima, quæ nostrum corpus regit, qualiscunque illa sit: seu à calore naturali, & huiusmodi actiones, nisi sint coactæ, semper sunt ad bonum: quia diriguntur à mente. Alio modo dicuntur naturales, vt ab arte distinguuntur, & hoc modo est duplex natura in nobis: vna quæ est ab anima vegetatrice: & hæc vt dixi semper facit ad vtilitatem nostram, alia est natura vniuersalis ab elementis, quæ ab anima Mundi gubernatur: & hæc est causa omnium malorum: vtpote casus ratione grauitatis, cruditatis, ob elementa frigida: febrium, & vigiliarum ob partes exustas. Et sub hoc sensu capiendo naturam ipsa est in iuuamentum, cùm natura propria dominatur: & in detrimentum cùm à natura Mundi. Coctio iuuat, cruditas nocet: vigilia iuuat, dormiendi impotentia nocet. Motus iuuat, inquies nocet, somnus iuuat, caros nocet. Ergo qualia signa sint vtilitatis, aut detrimenti, oportet intelligere. Signa ergo demonstratiua, de quibus hic loquitur, sunt sex generum. Aut enim sunt pura signa, vt res naturales subsidentia in vrina, bonus pulsus, vigilia, somnus secundùm naturam: aut sunt symptomata, quæ significant læsam operationem: non tamen sunt læsæ operationis, vel quæ lædant aliam operationem, vt qualitas, aut exiens mutatum. Aut sunt læsa operatio, vt stridor dentium, cæcitas: sed tamen, quod operationem non lædit: aut sunt læsa operatio, & possunt lædere, sed non semper, vt dolor, & vigilia. Nam parua non lædunt, magna lædunt coctionem, robur virium, & talia: ita vt non lædant, nisi magna. Vel lædunt semper, vt conuulsio: est enim læsa operatio: & est morbus semper, quia lædit operationem. Aut sunt morbi, & morborum signa: vt febris in morbo laterali. Et ita vrina est in primo genere: & difficultas spirandi in quarto, & dolor, ac tussis in tertio, & si deliret in secundo, habes omnia vnico in exemplo.

Quibus propositis consideranda in superuenientibus, de quibus tractat hic, & per exemplum *in septima Aphorismorum ab initio ad* 27. *Aph*. Primùm an morbus morbo superueniat, an signum, an symptoma, an talia superueniant symptomati, an verò transmutetur? Et de signis ac symptomatibus: signa, quæ non sunt symptomata, semper sunt bona, quoniam secundùm naturam vt symptomata mala, quia sunt præter naturam. Sed valde malum est cùm morbus magnus, morbo magno superuenit, interficit enim, quia languidas vires inuenit, & duplicatur morbus *lib. de Affectionibus pag*. 7. Nihil verò refert, an transmutatus sit morbus, an superuenerit, ita vt transmutandus. Cùm ergo transmutatus fuerit, aut transmutatus sit, iam habenda est. Primum ratio eorum, qui communicāt in materia, nam hi efficiunt solutionem prioris morbi: igitur si cum hoc materia prodeat extra corpus? Prorsus liberabitur, si non communicant in malum, est huiusmodi mutatio: Si autem non prodeat extra corpus, tunc consideranda est vtriusque morbi magnitudo, ab essentia loco, & diuturnitate. Exemplum ergo eius cum prodit *in sexta Aphorismorum* 11. & 10. [In melancholicis, & vitio renum laborantibus, hæmorrhoides supernientes, bonum.] Hic vnum duobus postponit in alio exemplo duo, vni in insanientibus, si varices aut hæmorrhoides superuenerint, fit insaniæ solutio. Et similiter fluxus sanguinis narium in ardentibus febribus, *primo Epidemiorum par*. 2. *text*. 63. multos liberat. Si verò (vt dixi) non communicent in materia, tunc est malum, velut sexta

Aphorismorum. (A morbo laterali, vel pulmonia, habito alui, profluuium adueniens, malum.) Nam materia, quod in pectore est educi non potest, ea via, quamvis in lippientibus profluat. Vnde illud ibidem. (Lippientem alui profluuio corripi bonum.) Quandoque etiam viciſſim. Velut *in quarta Aphoriſmorum Aph.* 17. (Quibus biliosæ deiectiones superueniente surditate ceſſant, & quibus surditas superuenientibus biliosis deiectionibus ceſſat.) Eadem verò ratione, si prope locum defluxus fiat transmutatio, velut in Aphorismo sextæ particulæ. (Ab aqua intercute habito, si aqua è venis in ventrem defluxerit soluitur morbus.) Neque enim existimandum est, quod persolui morbum dumtaxat, intelligat ceſſare primum manente secundo, tum quia illud per se perspicuum est, tum quia per absurdum, & Hippocrate indignum, vt pro salutari mortiferam laudaret mutationem. At verò forsan illud mirabile videbitur propè. (A longo alui profluuio habito spontaneus vomitus superueniens morbum soluit.) Eadem enim ratione de liberatione intelligendum est. Causa ergo est, quoniam alui profluuium ob diuturnitatem est deterius vomitu, quē præsupponit futurum breuem. Ideò fit transitus à maiore morbo ad minorem. Sed & quandoque non habita ratione magnitudinis eſſentiæ symptomatis, connumerauit inter bona signa mutationem, quæ ad bonum est comparatione causæ eiusdem, quoniam est mutata in melius, & est subtile inuentu, vt cùm dixit ibidem. (Qui in febribus ardentibus tremores fiunt, delirio soluuntur. At verò si symptoma in melius commutetur, quanto tutior erit mutatio) vt cum dicit: A singultu habito, sternutatio superueniens liberat.

Quandoque morbus morbo superueniens, aut symptomati curationem affert, iuxta illud. (Quibus dolor circa hypochondrium fit absque inflammatione his febris superueniens dolorē soluit.) Et similiter in secunda particula. (Febrem conuulsioni superuenire melius est, quàm febri conuulsionē.) Et idem fermè habetur in quarta partticula, & euidentius. (Qui à conuulsione aut distentione neruorum tenetur, febre superueniente, liberatur.) Quandoque etiam symptoma est signū & causa mutationis loci, & morbi, velut in eadem particula. (A febre ardente habito rigore superueniente, fit solutio.) At febres diuturnæ dicebat Hippocrates *in tertio Prognoſticorum tex.* 27. *&* 28. continuæ maximè transmutantur in absceſſus præcordiorum, aut ventris. Et intermittentes in quartanam, & si adsint alia signa, vel differentiæ transmutantur in alios absceſſus: velut in eadem particula cùm dixit. (Laſſitudinem habentibus in febribus, in articulos, & circa maxillas potiſſimùm absceſſus fiunt. Et post quibus febres longæ his tubercula, vel labores in articulis fiunt.) Vnde videtur contradicere iam dictis à se, sed hic loquitur de febre longa, etiam ab initio, id est, miti. In Prognostico autem de ea, quæ est longa per transmutationem ex acuta. Causam huius transmutationis declarauit *in eodem libro* 32. *&* 33. Scilicet laborem, seu laſſitudinem. Vnde dolor, & calor, quæ trahunt materias ad locum. Labor enim calefacit locum, & debilem reddit, & dolorosum, quæ omnia ad fluxionem humorum pertinent. Similiter transmutatio loci, vt ab intus ad extra, aut contraria ratione bona valde, aut valde mala. Vnde illud sexta Aphorismorum. (Erysipelas ab exterioribus verti ad interiora, non est bonum, ab interioribus autem ad exteriora bonum.) Et paulò infrà (Ab angina habito si tumor fiat in collo bonum: foras enim morbus deducitur.) simile illud: (Quibus tumores in vlceribus apparent, non conuelluntur, neque insaniunt valdè, verùm euanescentibus, &c. Et transmutationes rursus affectuum, & non locorum simpliciter considerandæ sunt) vt quinta Aphorismorum. (A quartanis capti, nō admodum à conuulsione capiuntur. Si verò prius capiantur, & quartana superuenerit, liberantur.) Vterque morbus durus, difficilis, longus, intermittens tamen quartana, quia mitior est bonum est. Quandoque breuitas vtilis, diuturnitas mala, vt in sexta Aphorismorum. (Lienosis difficultas intestinorum superueniens bonum. (Et antea dixerat.) Quicunque lienosi à difficultate intestinorum capiuntur, iis superueniente longa difficultate intestinorum, aqua intercus, aut leuitas intestinorum, aduenit, & moriuntur.) Quædam tamen habent difficilem rationem velut illud. (Quibus ex stillicidio vrinæ ileos superuenerit in septem diebus pereunt, nisi febre superueniente satis vrina fluxerit) sed de hoc aliàs diximus.

At de asthmate, aut tuſſi, si quibus gibbus fiat, quod ante pubertatem debet mori, istud rationem habet, quoniam morbus est in compositione, & in loco prope cor, & pulmones, & à magna causa. Vt etiam illud à materia sumptum. In morbis periculosis ad hæc periculosi decubitus appoplexiam corporis, aut conuulsionem, aut furorem, aut cæcitatem significant. Materia enim illa contumaciſſima est, ideo non potest, nisi grauia mala efficere.

Transmutatio verò morbi ad locum omnino diuersum, quandoque est euidentis vtilitatis, vt peripneumonia ad aures, alia ad crura humilius, de qua secundo Prognosticorum agit: est bona euidenter, modo non sit additio: aut quòd materia non transierit ad parotidas, sed ad cerebrum potius, inde redundet in illas. Et huius indicium est maximè, quod iam transmutata, & in pus conuersa est. Secundus modus vt ex morbo maiore in minorem, sed tamen vtroque exitiali. Vt *de Angina in Peripneumoniam* vt tertio Prognosticorum: vide quid dicat quinta Aphorismorum. (Quicunque ab angina liberantur, iis ad pulmonem vertitur, & in septem diebus pereunt: si verò hoc effugerint, suppurantur satis, intelligis periculum, nam ne tum liberi sunt.) Tertius modus est cùm in deteriorem: velut in eadem. (Quicunque morbo laterali laborantes, in quatuordecim diebus non repurgantur, ad suppurationem vertuntur, deterior suppuratio, quò ad difficultatem sanationis quam morbus lateralis.) Inde subiicit (Quicunque ex

morbo

morbo laterali suppurrantur, si in quadraginta diebus non repurgantur, in tabem transeunt.] Quædam verò habent signa transmutationis, aut quod morbus morbo superueniat, velut dicebat Hippocrates de febre in regium morbum, quarta Aphorismorum; si in Critica die à septima inchoando fiat bonum, & si non dextrum hipochondrium intumuerit. Antea verò dixerat iam esse malum: Manifesta autem sunt, quæ à præternaturali statu, ad naturalem reducunt [Velut illiud mulieri sanguinem euomenti mensibus erumpenibus, fit solutio, aut cum ad minus malum, velut menstruis deficientibus sanguis è naribus fluens bonum.] At verò valdè malum cum geminatur morbus, & morbus symptomati superuenit, velut in illo [Quibus tormina, & circa vmbilicum dolores, & lumborum dolor, qui neque medicamento, neque aliter soluitur, his in hydropem siccam firmatur.]

LECT. XLVI.

Super

TEXT. XLV. XLVI. & XLVII.

Labores totius, & partis.

TRia sunt, quæ ordine se habent labores: & sunt imago doloris: lassitudines & sunt dolores exigui, maiores tamen laboribus: & dolores, qui sunt lassitudinibus maiores, quod ergo dixit de vno, de omnibus intelligitur. Et propter hoc F. cum in textu posuerit labores in cōmento, exponit dolores, sed seu consulto, seu manus menti non consenserit, parum refert. Significat & labor actionem ipsam vt ab Hippoc. habetur, & in hoc sensu accipit Gal. *secundo de Tuenda sanitate Aph.* 49. laborem, pro exercitatione. Est & quintus sensus, quem declarat Galenus *octauo Methodi ex Aphorismo primæ particulæ c.* 2. vbi morbus peracutus est, statim extremos habet labores, id est, omnia quæ hominem offendunt. Vbi notandum quod ad propositum vestrum est, Galenum seipsum sub persona Methodicorum laudare mirum in modum, de excellenti ingenio, de eruditione, de Methodo singulari, de paternis diuitiis, & optima institutione: illos autem (vt nunc aliqui faciunt) fortunam accusare, vt se excusent. Dicit ergo Hippocrates, quòd possunt labores esse totius & partis. Et idem dicendum ergo de doloribus & lassitudinibus. At per potum potest intelligi vt nulla pars vacet: & hoc esse non potest, nam ossa, venæ, cor cerebrum, non sentiunt laborem, & multa alia: vel per totum intelligimus à capite vsque ad pedes: & hoc in istis verbis non satis conuenit, vt de cute capitis, intelligit ergo vt Galenus *in Arte Medica per totum cap.* 50. congeriem musculorum: vbi dicit, quòd totius temperamentum sequitur temperiem cordis, & iecoris. Nam si per totum intelligeret etiam testes cerebrum, & pulmones, sibi in paucis verbis contradiceret, & etiam quia experimur hoc verum non esse. Dicamus ergo quòd hic per totum fermè idem, non tamen exquisitè intelligit, quòd ibi. Et distinguit tribus comparationibus penes subiectum, penes magnitudinem, & penes vtrumque. Vnde Galenus alias lassitudinis differentias ponit, tertio de Tuenda sanitate, tendentem & vlcerosam: tendentem & phlegmonosam simul: vlcerosam & phlegmonosam, & vlcerosam tendentem, ac phlegmonosam, vt sint in vniuersum septem differentiæ. Earum tres simplices, & quatuor compositæ, ergo quæ sunt totius lassitudines seu labores, seu dolores, deteriores sunt, quàm quæ vnius particulæ si spontaneæ sint; si autem ex exercitatione minus, quanquam vt dicebat Galenus *in libro de inæquali intemperie cap.* 7. eiusmodi exercitationes immodicæ cum fuerint, soleant excitare inæqualem intemperiem in toto, & causa est, quoniam membra exteriora magis exercentur interioribus, & ex exterioribus magna paruis, & magna etiam diuerso modo inter se. Spontanei autem labores, & magis morbo procedente in toto corpore, cum auxiliis non leuantur, mortē portendunt. Cùm enim lassitudo in toto corpore fuerit necesse est, aut totum corpus laborasse, aut ex venis in totum effluxisse aliquid, aut laborare primum principium, propter quod doleat. Si ex venis lassitudo est, sectione venæ mitigabitur, si ex labore, causa latere non potest. Idem si percussus fuerit: cum ergo neutrum horum acciderit, primum laborat principium, scilicet, cor vt in hectica longa, aut cerebrum cum conuulso, aut distinctio incipit. Si ergo febris adest siccati sunt musculi, non enim soluitur morbus, vt dicit Hippocr. 2. *Aph.* 26. quinimò potius febri talis distentio superuenire consueuit. Et ideò initium est hic dolor conuulsionis, aut distentionis futuræ. Vnde mors sequitur: inde subiicit.

TEXTVS XLVI.

Et magnitudinis signa alterius quidem ad maius, alterius verò ad minus.

HOc habet duplicem sensum, vt pars alterius ad maius, totum alterius ad minus: id est, labor in toto signum est magnæ noxæ: in parte autem minoris. Et quantò magis in exigua: vt maioris in maiore. Et sensus alius est labor etiam in vtroque, potest adesse cum magnitudine, aut paruitate, vt magnus in toto, & magnus in parte, & exiguus in toto, & exiguus in parte. Dignotio horum habetur ex sequentibus, cùm dixit.

TEXTVS XLVII.

Et ex vtrisque ad maius, & ex vtrisque ad minus.

EX hoc apparet, quod intelligit in præcedenti, quod totum est ad maius, & pars ad minus, quoniam læsio est maior in maiore, minor in minore: & hic dicit, quod præter id lesio in vtrroque potest esse magna, & potest esse parua, & ideò primus sensus est verior, & est etiam iuxta mentem alterius explanatoris: Quæ ergò pertinent ad primam diuisionem, sunt totum & pars. Et ad partẽ magna parua: Principalis non principalis ignobilis: magni sensus, & parui facilis corruptionis, & difficilis: demùm quæ cõsentit cum aliis nobilioribus, & quæ non consnetit. Iuxta secundã differentiam autem magnus labor paruus: Diuturnus breuis: Continuus intermittens acris, velut pungens, ac mordens, & qui praua qualitate caret symptomatibus, & qui leuiter fertur, symptomaticus qui vigilias, sudorem, inquietem, vomitum, vel nauseam, aut excretionem alui, delirium, deiectionem virium. Et si hora somni adueniat, vt in morbo Indico. Dicemus ergo de singulis laboribus, & causas, & signa, & effectum, quantum satis est. Nam distinctè esset velle conficere librum.

Dico ergo, quod si affectus sit in parte magnã, ita quod eam totam occupet est magnus, vt dicebat Galenus *in quarto Artis medendi, cap.6.* & similiter si sit in parte nobili, & si sit cacoethe: sed hoc pertinet ad affectum vt tamen est in parte sensili, valde pertinet ad primam diuisionem. Et ita etiam de consensu, vt ibi dicit. Et hoc modo etiam si vulnerata esset arteria, aut vena magna. Vnde plus refert vulnus in arteria, quàm in vena simili ob sanguinis impetum, & etiam quia difficilius curatur. Quod ad partem autem, quæ facilè corrumpitur, sunt humidæ molles, in quas excrementa influunt, & quæ sunt cum exiguo calore. Velut carnes glandosæ, mamillæ, perineum, & post anus, sed magis intestina, & vesica, & etiam gula. Et ideò labores in his facilè corrumpunt partem, & difficilis sunt sanationis: sed in articulis, non sunt facilis corruptionis, facilè tamen in eos fluxiones fiunt, & ideò etiam illud considerandum. De alia diuisione omnia fermè sunt manifesta per se, aut ex præcedentibus: vtpote magnitudo affectus, diuturnitas, continuitas, seu quod sit breuis, vel intermittens, & ita de acri. Vel non possumus addere causam, & coniuncta, sed mittamus hæc, & consideremus laborem symptomaticum, & qui prohibet somnum, quare dolores eiusmodi hora somni adueniant, vt solent in Indica lue. Et dico quod humor hic est ex natura pituitæ, & ideò exacerbatur quotidie, & quia est humor crudus, ideò est etiam particeps melancholiæ, quare noctu magis affligit, tum etiam, quoniam à calore diei dissoluitur vapor in nocte retinetur: tum quia propter horam somni retrahitur ex consuetudine ad interiora, & ita magis affligit, & quoniam in somno partes exteriores sunt frigidiores, vt dicebat Hippocrates *sexto Epidemiorum: Part.4.tex.14.* Hi autem labores sunt in parte exteriore corporis: Hæ sunt causæ præcipuè cur ea hora magis affligat. Nam frigidas partes frigidus affectus, frigidiore tempore magis affligit. Symptomaticus autem labor seu lassitudo sit, seu dolor per singula distinguendus est, ostendendo causas, & effectus eorum, nam de causa vigiliarum, vbi sit labor (de hoc enim tanquam obscuriore sermo habendus est) quoties induxerit vigilias, maius longè malum est, quam si ex dolore, contingant. Et ideò timendum est in huiusmodi, vel de siccitate, vel humorum commotione: labor enim humores commouet, & vigilias, & si fuerit à cibo, tunc efficit cruditates, secus autem potiùs facit somnum, vt videmus in rusticis assuetis. Hi enim à labore, & maximè succedente cibo, & potu somno corripiuntur, & profundè dormiũt. Causa est duplex, resolutio spirituum, & calor capitis, qui trahit humidum supra. Sed prior causa est potior, & maximè si corpus sit boni habitus, & si fuerit in loco libero & aprico, nam dormiunt etiam in meridie. Ergo si non dormiunt: vel vapores sunt acres, vel caput exsiccatum. Ita ab eisdẽ causis iuxta dispositiones varias, corporis varij, imo contrarij effectus, procedunt. Si ergo labor fuerit cum perturbatione corporis, significat motum humorum. Si autem animi & imaginum siccitatem capitis, & si incidat, quasi in somnum, sed non corripitur ab eo, significat humores acres. Et ad hoc sequuntur lassitudines ad siccitatẽ capitis dolor, & Ephemera, vt quarto de victu in Acutis, augeturque vigilia. Ad commotionem autem humorum dolores, atque inflammationes, sed & febres, vt *primo de Febrium Differentijs habetur. cap.2.* Eadem dico de inquiete. Si autem sudor multus profluat, non iam calido corpore, considerandum an calidus, an frigidus, an in vniuerso corpore, an in parte, & qua, & plerunque fit cum imbecillitate virium. Solet autem hæc sequi, vt *in secundo de victu in Acutis.tex. & com.47.* Fit etiam ob id sudor, vt dixi, attenuato ob laborem sanguine, & moto ad partes externas apertisque cutis osculis, vnde obnoxij redduntur resolutioni, & morbis repentinis. Aliqui tamen hac via expurgantur. Quod si defectio virium laborem sequatur cum sudore, minus periculosum est ob manifestam causam, absque verò ob spirituum resolutionem, aut obstructionem iuxta cor, aut in aliquibus venis, aut arteriis, aut pulmone. Præsertim autem talia contingunt ob collectos humores, iuxta os ventriculi: vnde difficultates spirandi, palpitationes cordis, deiectiones & vomitus biliosi, anxietates, & nauseæ, & similia venenis, & quandoque mors. Quandoque retentis, nec distributis humoribus, præsertim si vigilia adsit delirium, & comitialis morbus, atque hæc omnia ex labore, maximéque in insuetis, mollibus & biliosis, vt nil ex magna lassitudine non sperare possis: præsertim si cum

ira,

ira, aut tristitia animi fuerit, atque vigilia, à cibo, aut copia cibi, & vini subsequente, nec quicquam melius est in huiusmodi: quam si decubitus sequatur ad articulos, & inflametur tibia, aut aliqua pars ei consimilis, quandoquidem sectio venæ parum tuta sit: securius medicamenrum ante febrem. Balneum quoque vtile est, quies, altus somnus, frictiones, quæ corpus alleuient. Periculosissimum contra eum laborantes spiritus difficultate premuntur, & altius suspirant. Periculum enim est inflammationis circa cor, vel etiam in ipso corde, aut venarum tumentium in illis locis: oportet autem maximè considerare modum laboris. Nam qui grauis est, maximè facit ad debilitandas vires, qui velox ad corpus inflammandum, quòd diuturnius ad atræ bilis generationem, dicebat Galenus *quarto de tuenda sanitate cap.4. circa medium.*

LECT. XLVII.

Super

TEXTV XLVIII. & XLIX.

Dulce non dulce: dulce ad potentiam sicuti aqua, dulce ad gustum, vt mel.

QVoniam docuit detrimenta ex alimento, & extendit ea vsque ad detrimenta morbis proxima, & signa eorum, hic incipit tractare specialiter, de qualitate alimentorum, & simpliciter, & per se, & comparatione ad naturas, & modum administrandi, velut de dulci. Inquit primum, quod alimenta quædam sunt dulcia, quædam non. Inde subdiuidit dulce in id, quod est eiusmodi verè: & est, de quo gustus diiudicat, quod tale sit: & dat exemplum de melle: ita dicere possumus de lacte: & de saccharo, quod ea ætate saltem apud nos ignotum erat: nam de Indis non dixerim. Et expositio F. in hoc non est ad mentem Hippocratis, vt per non dulce, dulce potestate intelligat. Nam esset superfluum, quia in tanta breuitate quælibet verba suum proprium sensum habere debent: constat enim, quod id, quod solum potentia eiusmodi est, non tale est. Deinde vbi relinqueret tot alia amara, salsa, acida, pinguia cum de dulci, & insipido solùm mentionem sic exponendo faceret. Ideò cùm clara sit litera, potiùs exponamus eam iuxta sensum reliquorum verborum docendo, quomodo aqua dulcis sit potestate. Quærendo primum cur aqua omnium facillimè, & maximè edulcescat: imò nec ab aliis saporibus adeò inficitur? Secundum de tribus dulcibus principalibus, & eorum differentiis, tum etiam reliquis dulcibus omnibus. Etenim vult, quod nos nutriamur solùm dulcibus, id est, suauibus, sub quibus comprehenduntur dulcia ipsa pinguia & insipida.

Circa primum consistit demonstratio in duabus propositionibus: insipida facillimè, & maximè dulcescunt, quam propositionem declarabat Philosophus *in tertio de Anima, tex.1.* oportet recipiens esse denudatum à natura recepti, id est, à toto genere recepti: & ideò si aliquid debet recipere sapores, oportet vt sit prorsus insipidum: & si debet recipere odores, vt sit prorsus inodoratum: & ideo pigmentarij seu vnguentarij vtuntur oleo balani, quoniam habet duas conditiones optimas. Prima quod est expers omninò odoris. Secunda quia minimè rancescit: & ideò per primam conditionem integerrimè recipit odores, & facillimè: & quemvis, quantumvis exiguum: & per sedem retinet illos quandiu. Et ideò vocatur glans vnguentaria, non quia redoleat, sed quoniam aptissima est suscipiendis odoribus, atque seruandis. Hanc ergo propositionem probat Philosophus hoc modo: quia dicit: Si enim non sit nudum à natura recepti: sed sit ibi, aliquid intus impediet, & obstruet, quod recipitur, & quod recipi debet. Sed dicetis contra, quia candidum, vt paries maximè recipit colores, & tamen candor est color, quia nigrum est priuatio eius, & nigrum non recipit colorem vllum, & ideò domini Philosophi cogitent super ista propositione. Et forsan dicendum esset, quod hoc non est ratione priuationis, sed est ratione subiecti: quia nigrum est, quod nullo modo recipit lucem candidum quod maximè recipit lucem, ex quo oritur duplex ratio solutionis. Prima quoniam nigrum non recipit colorem, quia non recipit lucem, quæ est facilior receptu, & necessaria ad illuminandos colores, quia omne coloratum oportet, vt sit lucidum: lux enim deducit colorem ex potentia ad actum: album ergo cùm sit maximè lucidum, facillimè recipit omnem colorem, non quia recipiat, sed quia facillimè ostendit, & deducit ad actum ob lucis magnitudinem. Secunda ratio est, quoniam nigrum est opacum, & densum: cuius indicium est, quoniam lucem non recipit: album autem est rarum, sed rarum facilè recipit, densum difficillimè: ergo album facillimè recipiet colorem, & nigrum difficillimè. Et ideò manendo in principiis, respondendum esset, quod neque album, neque nigrum verè sunt colores, sed album est copia lucis: & ideò sol videtur esse albus (quamvis non sit coloratus) propter multitudinem lucis. Et idem dico de luna plena luminibus, quæ in nocte videtur candidissima, & tamen non est colorata, vt dixi. Nullum enim immortale est coloratum: est enim color passio mistorum, & immortalia sunt simplicia. Secunda propositio est, aqua est maximè insipida, quia est simplicissima. Cùm enim sapor fiat ex mistione, propter vnumquodque tale est (aliter tamen interpretata propositione) & illud magis est. Cùm ergo sapores fiant propter mistionem maximè mista, & vt ita dicam elaborata, maximè erunt prædita saporibus: & ideò etiã simplicia, & minimè mista, minimè sapore prædita: sed aqua (vt dixi) est simplicissima, ergo maximè insipida & inodora. His duabus propositionibus constitutis sequitur tertia planè. Ergo aqua est ma-

ximè insipida, & inodora, & ideò maximè suscipiet saporem dulcem. Sed aliquis posset, obiicere, ergo & acrem? quod est falsum. Nam impositum piper vino magis pungit, quam in aqua: dico quod illa propositio Philosophi intelligenda est generaliter de omnibus, vel saporibus, vel odoribus, & non de vno tantum, & ita dico de aliis. Nam Geometra facilius intelligit Geometriam, quam qui nihil nouit. Et succus absynthij magis recipit amarorem, quam aqua: quia habet principium ipsius amaritudinis: & eodem modo de aliis. Sed forsan dubitabit aliquis, quia Geometra etiam facilius discit aliam artem, quam qui nihil didicerunt. Ergo non oportet recipiens esse denudatum prorsus à genere recepti? Respondeo quòd illud est per accidens tribus ex causis. Prima propter consuetudinem exercitationis: nam exercitatio auget robur facultatis, *vt in libro de consuetudinib. cap.*4. Secundo quoniam ex tali exercitatione discitur Dialectica, vtens, vt vtar verbo Scoti, quæ postmodū est, quasi instrumentum, ad reliqua discenda. Tertia est, quoniam quæ discuntur sunt partes discendorum: velut Geometria subministrat Astrologiæ demonstrationes: Arithmeticæ similitudinem: verbi gratia. Eucrides demonstrat in quinto libro, quod si fuerint duæ quantitates, quarum vna sit pars alterius, detrahaturque ab ambabus, ipsa pars erit reliquum reliqui, sicut totum totius eadem pars. Hæc eadem propositio assumitur in septimo libro de numeris. Quis ergo dubitat, quin intellecta priore Geometrica, & de quantitatibus continuis, non facilius intelligatur Arithmetica? Sed eodem modo musicæ rationem sonorum ostendit, ex mensura chordarum. Sed reuertendo ad propositum, Philosophus *in libro de sensu, & sensili, col.*10. docet quomodo sapores fiāt in aqua, dices quod siccitas, quæ in aqua abluitur sapores procreat: aqua autem pronior ad dulcem saporem, quàm ad alios: quoniam cum alij plerunque proueniant ab immodica siccitate, & sapor pinguis sit omnium humidissimus, dulcis omnium, minimè siccus, sequitur vt sapores dulcis, & pinguis maximè difundantur in aqua: alij non ita facilè, nec bene, quia retunduntur, præcipuè acris, tenuis, & astringens. Nunc videndum est, cur aliquid sit dulce actu, vt mel, aliud dulcius calore fiat, nam lac vt inquit Gal. *quarto de simplicibus medicamentis c.*17. coctione dulcescit. Videretur autē & in ceteris cum crassescunt, vt dulciora efficerentur. Sed non ob id lac dulcescit, quod crassescat, sed quoniam pars aquea euanescit. Ergo vt aliàs dixi dulcis sapor semper est in substantia tenui, vt pinguis in crassa. Et ita salsus in humida, amarus in sicca. Cū ergo lac sit substantia crassius melle, & saccharo, ipsum ob id est minus dulce. Fructus etiam cum sint crassioris substantiæ lacte, & magis aquosi sunt minus dulces. Et ideò cum pendent in arbore, magis dulcescunt: tum quia partes magis attenuantur, tum quia humidum, aquosum resoluitur. Saccharum autem est succus arundinis Indicæ. Et nunc tamen ex insula Medera prope Africam, nec non in Sicilia etiam nascitur. Similior est planta lobæ, quam vocamus milicam, quem arundini. Nam arundinis truncus durus est, leuis, & inanis, sacchari mollis, plenus, atque grauis. Meminit eius Dioscorides *libro secundo cap.*74. dicens, est species mellis densati in India, & felici Arabia, saccharū nominant, quod inuenitur in arundinibus concretum, velut sal: dentibus fragile corpori, & ventriculo cum aqua vtile, tum etiam renibus, ac vesicæ. Plinius quoque libro xij saccharum Arabia fert, sed laudatius in India. Est autem mel in arundinibus collectum gummi, modo candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis auellanæ magnitudine, ad medicinæ tantum vsum, vt facilè intellgamus fuisse cognitum antiquis, sed non cultu. Galenus *in septimo de simplicibus Medicamentis cap. de Melle.* inquit, sed & sacchar (vt vocant) quod ex India atquē felici Arabia aduehitur, in calamis (vt aiunt) concrescit, & ipsū mellis est species, minus certè nostrate dulce, sed assimiles ei vires obtinens, quod ad siccandum, & detergendum, & digerendum attinet. Porrò quatenus nec stomacho inimicum est ceu nostras, nec sitim facit, eatenus ab illo substantia differt. Meminit & *octauo Methodi eius cap.*4. collocans inter mulsam, & oxymel, sicut & apomel, adeò vt illi simile esse velit. Est autem Apomel, vt docet *quarto de Tuenda sanitate, cap.*6. quod fit ex fauis melle expresso, ac in aqua tamdiu cocto, donec spumescere desierit. Vnde differt in tribus à mulsa, quod plus satis aquæ, mellis minus recipiat, vnde etiam frigidius illa est. Dicitque licere tota æstate ad refrigerandum corpus eo vti: maximè si acescat, quod ei facilè contingit non mulsæ, & est secundum discrimen, tertium quod non est repurgatum à cera, & reliquis sordibus adeò bene. Meminit etiam sacchari *in libro de renum Affect. bus: cap. vlt.* tanquam medicamenti frangentis, & educentis lapidem. Ex quibus habetur intellectus verborum Plinij: Ad medicinæ tantum vsum: scilicet ad eiusmodi, quia non erat adeò dulce, vt mel. Nostrum autem cum arte repurgetur dulcius est melle: nam differt saccharnm à saccharo regione primum: quod enim ex India orientali aduehitur optimum est, proximum ex occidentali, tertio loco ex Medera insula, quæ est orientalior Fortunatis solum partibus quinque, ab Æquinoctij autem circulo partibus fermè xxxiij. distat, & est in diuisione Africæ. Sunt qui Maderam per *a* proferunt, & Maderas quod non vna sit. Quarto loco est Europæum ex Creta, Rhodo, Sicilia: quinto ex Insula B. Thomæ, quæ est satis Occidentalis, licet sub Æquinoctij circulo, hoc enim non durescit, & liquescit, & est flauum: sunt & aliæ differentiæ ex partibus eius, de quibus mox dicemus. Non latuit Lucanum si non latuit Plinium; nota enim fuēre Neronis temporibus.

Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos.

TEXTVS

TEXTVS XLIX.

Signa vtrorumque vlcera oculi, & gustus, & in his magis, & minus.

IN expositione huius textus nutat F. in rei veritate, difficillimus est, nisi percepta mente Hippocratis. Nam videbatur ad differentiam dulcis actu, & potestate sufficere gustus: deinde etiam si vellet addere vlcus, non opus erat oculi exemplo. Hæc torserunt illum, cum tamen clarissima sit sententia. Inquit enim Hippocrates, est dulce actu, quod cognoscitur à gustu: gustus autem non potest iudicare aquam esse potestate dulcē, sed solum hoc quod non sit actu dulcis: vt ergo cognoscamus, quod aliquid tale sit potestate, id est, prorsus insipidum dicit experiare in vlcere oculi. Nam vlcera ab actu dulcibus morsum sentiunt. Vnde Galenus *sexto de compositione medicamentorum secundùm locos: cap.2.* dulcia enim detergunt. Sic & vinum dulce, quod est in quarto ordine mordet, & quia austerum, & quia dulce, & saccharum, & lac, minus tamen lac, quia est insipidum. Sed oculus etiam est pars maximè sensilis: si non alio ostendatur experimentum, id docet, quod vel festuca maximam excitat molestiam, sed hoc dixit *in secundo de Medicamentis secundùm locos, cap.1. sec.7. in fine.* & clarius in quarto cùm refert quosdam maluisse mori, quam perpeti dolorem oculi per vnam diem. Et astipulantur ei quod refert Plutarchus in vita Artaxerxis de illis damnatis, quos cibum sumere cogebant. At dices: Frigidum vlceribus mordax, igitur & aqua dolorem inferet. Dico quod vides principia nostra esse verissima: quia aqua tepida lenit dolores eorum, etiam in vlceribus: actu frigida infert. Et hoc, quia (vt aliàs sæpe dixi) aqua frigida potestate non est. Sententia ergo est, quibus succus aliquis tepidus vlceri oculi minimè dolorem infert, id potestate dulce est, quia omnes sapores mordent, maximè acris, acidus, & salsus: post astringens & amarus omnium minimè dulcis, & pinguis: dulce potestate, seu insipidum si tepidum admoueatur haud dolorem excitat.

LECT. XLIIX.

Super

TEXTV L. & LI.

Dulce ad visum, & in coloribus, & in aliis mistionibus, dulce magis & minus.

POstquàm declarauit duo genera dulcis potestate, quod cognoscitur tactu, quia in hoc est excellentior gustu. Nā gustus non adeò percipit aquam puram, cùm sapor obscurus valdè fuerit vt tactus. Et ideò cū laudemus aquam puram, docuit nos reconditam doctrinam eius cognoscendæ per tactum magis, quam per gustum: & ratio est, quoniam sunt in duobus generibus, hi sensuum: sensus enim gustus est in genere dignoscendi, & ideò non est adeò exquisitus, tum quia non est hoc adeò necessariū, tum quia multis modis potest impediri. Cum enim eius medium sit saliua secundo de Anima & saliua à cerebro, à ventriculo, & à pulmone, à naribus, à cibis & potibus possit vitiari, tum etiam propriis vitiis oris, ideò sensus ille tactus facilè etiam falli potest, & persæpè aberrat, & rarò in minimis collimat, & percipit: at sensus tactus, qui pertinet ad dolorem, in huiusmodi casu afficitur ab omni minima differentia, & ideò docuit per proprium instrumentum ac modum: & est ac si diceret cum aqua, vel alius succus, non mouet dolorem, tunc est dulce potestate. Nam de dulci actu gustus nos reddit certos. Subiungit modo de dulci ad visum: & potest habere duas interpretationes. Prima est: quod sit dulce ad visum, id est, quod cognoscamus etiam dulcia colore, aut ob alias permistiones, velut aquæ cum melle: & quod possumus coniectari saporem ex accidentibus. Aliter & est magis ad rem, quod vnumquodque magis tale est cùm maximè retinuerit accidentia illius propria. Et est ac si dicant dulcissimum est mel, quod etiam debet esse maximè acre *libro de cibis boni, & mali succi, cap.12.* hoc ex octo coniecturis intelligemus: Quod flauum tenax & odoratum, *quarto De tuenda sanitate, cap..6.* non tamen admodum tenax, nec redoleat thymum, & quod est perspicuum: *septimo Methodi. cap.6. Pag.2.* Collectum tamen vbi abundant herbæ odoratæ vt thymus, melisso, phyllum, seu apiastrum, nardus, iuncus, odoratus, rosmarinus *tertio de Alimentis. cap.39.* Et quod sit substantia inter crassum & tenue mediocre, *primo de Antidotis. cap.2.* Optimum autem dicit Hymetium post Thasium, inde Atticum ibidem. Vbi etiam dicit habuisse mel acre, & amarissimum, quanquam optimum, sed sola vetustate tale euasisse. Quodnam autem sit Hymetium, docuit *in libro de Theriaca cap.14.* ad Pisonem dicens, mel Himetium est, quod nascitur in colle Atticæ, quod etiam suo tempore rarum erat. Nostra autem ætate optimum mel ex Hispaniis aduehitur: sed magno prætio, quincuplo scilicet maiore, communi. Post orientale, quod ex Xantho insula, & Illyrico. Hispanum densum, suauissimū atque dulcissimum, ac tenax. Astringit eo dum vt ventriculo, & hærniæ non parum vtile sit. Et lac quod est candidissimum, & in mistione vtpote aquæ & mellis, aut ciceone, cum fuerit flauum, valde tunc etiam existimabimus, quod sit etiam valde dulce, & si parum parum: & vbi aliquid est dulce, vt lac, quanto fuerit candidius, tanto erit dulcius. Et ita dignoscimus Marzapanos bonos, quia sunt candidi intus valde, & fragiles, & spendidi in superficie, velut vitro contecti. Nigri autem, & tenaces, sunt praui, &

& ex saccharo impuro facti, tum etiam pauco. Nam amygdalarum substantia tenacior est. Saccharum enim præter illas quinque differentias locorum, alias quinque recipit differentias. Nam quoddam est vt flos eius, & sine alumine concretum, & hoc est optimum & saluberrimum, tam ventriculo, quam renibus,& vesicæ. Aliud est candidissimum, & ipsum, & splendidius priore præparatum cum alumine, quod est inimicissimum ventriculo, & membris vrinæ generans lapidem. Tertium est, quod extracto primo, denuo coctis arundinibus extrahitur exprimendo vehementer: & est tanquam saccharum, sordidum minus, dulce minus, candidum, conforme ei, quod in textu generaliter innuit. Quartum fit cùm magnæ parti huius aliquid ex arundinibus nouis admiscetur, sicut in lora nostra, & in his, qui faciunt craspiam appellatam, ex vino veteri additis recentibus vuis: & potest appellari refectum suauius tertio sed longè vtilius secundo. Quintum est, quod fit ex recrementis arundinum: & est saccharum rubrum, quod vendunt pro saccharo S. Thomæ, sed est centuplo deterius. In saccharo autem S. Thomæ est pars candida permista, & alia etiam per se, & est mundius, & suauius. Et est mirum, quod cum antiquis copia mellis satisfecerit, cum saccharo carerent, nunc cum saccharum vndique aduehatur, & longè maiore quantitate, quam mel, nec mel defecerit, quoniam cera & mellis prætium parum creuit, non possunt tamen supplere duo nunc, vt olim mel solum. Cuius causa est triplex: prima luxus immoderatus nostri temporis, & incredibilis. Secunda lex Maumethi quæ cogit ad aquæ potum, quæ nunc proculdubio occupat maximam partem orbis. Igitur saccharum, seu sacchar (vtroque enim modo scribi potest) & est duarum declinationum saccharum secundæ, sacchar tertiæ. Sed & saccaron à Plinio vt sit tertiæ declinationis vicem subiit vini: & arundo vitis. At quàm succosior est fructus vitis, medulla illa candida, quæ non absimilis est multum sambuci medullæ: & planta vitis vna mille arundinibus ob ramos æqualis est. Nimirum igitur si hæc permutatio penuriæ potius, quam abundantiæ occasionem dedit. Tertia est multitudo hominum, maxima cum iam totus orbis, & zona torrida, & poli, & montes aridi, & desertę insulæ inhabitentur. Solùm in insulis (non scopulorum ariditas, non fructus maris, non solitudo paruitas deterret homines) miseros & agrestes à cultu earum timentibus iniurias, & sæuitiam Pyratarum, multo magis quàm cæli, vel aquarum, aut terræ, vel aëris. Piscibus enim vescuntur, commutant eos cum tritico, vino, melle, lignis. Naues & vna merx omnia exhibet vigilantibus, solertibus, ac duris hominibus, Accedit huic causæ argenti, & auri abundantia ob Indias detectas, & auri fodinas, argentique immensam copiam, adeò vt nunc iam nulli aurei in commercium veniant, præter Philippeos Hispanos. Hæc igitur est causa prætij immensi sacchari. Sed dices color de natura non indicat, *quarto de simplicibus medicamentis cap.* 23. Respondeo bifariam. Nam sæpe solemus respondere multis modis, quoniam nulli responsioni confidimus. Idque ambitiosi & vani hominis est, vel quia causæ omnes satisfaciunt, velut in præsenti proposito, ne longius vagari cogar. Primum color non certam, licet afferat rationem temperaturæ, & virium aliquid tamen facit licet minus quam odor. Sapor enim est in primo ordine. Qui enim fructus maturi sunt dulces, vbi maturauerint dulciores euadunt. Quicunque igitur minùs virides, ac quasi rugosi, nam & per colorem, & rugas, & formam, & accidentia externa, vt vno verbo dicam comprænendit. Exemplum igitur in moris, quæ nigerrima sunt, & nigerrimum habent succum dulcissima sunt, & persica, quæ candidissima, & rubicundiora, & cerasa quæ maximè rubicunda, non alba, aut viridia, dulciora, & chrysomella, quæ crocum referunt, & vuæ nigræ nigerrimæ, & citreæ colore saturo, & quæcunque colore aliquo gaudent, vbi minimè dilutus sit: omnia eò dulciora euadunt. Hæcque ratio coniecturalis est, & tamen valde vtilis. Vnde pessimi fructus sunt, qui attrectati tunica sordida, & vlcerosa, molles colore suum perfectum, & saturum non habent. Præter id enim, quod immaturi sint, sunt etiam marcidi, quamquam ad incolumitatem vt fructus maturus eo melior est, quò recentior & ex ramis nuper decerptus. Alia verò ratio demonstratiua est. Nam procedit ex supposito, si sit dulce album aut flauum, & plus fuerit de flauo, aut albo erit etiam dulcius. Et ita cognoscimus marzapanum, an habeat multum sacchari ex colore, si sit candidior, splendidior, fragilior, & in crustas magis concreuerit. Et medicamenta fricando super palmam si sint crocea, quando debent habere crocum: nam tum sunt perfecta: aut non: si desit.

TEXTVS LI.

Raritas corporis ad transpirationem, quibus plus aufertur, salubrius, densitas corporis ad transpirationem, quibus minùs aufertur, insalubrius.

HIc textus adducitur á Galeno *in primo de Tuenda sanitate cap.* 10 & sententia eius clara est, prima fronte. Raritas corporis facit ad transpirationem, & ideò quibus plus aufertur salubrius, quoniam scilicet fumi illi, qui conclusi accendere possunt, corpus exhalant, & ex his accenduntur primùm ephemeræ, inde putridæ, vt declarabat Galenus *octauo Methodi medendi cap.* 2. per contrarium densitas, retinet excrementa, ne difflen

difflentur, quæ cùm sint calida, accendunt febres. Est autem densitas multiplex, alia quidem naturalis, quæ minus noxia est cum corpus minus assuetum scit excrementa illa progignere, & ideò tales sunt robustiores, etiam tum ob soliditatem membrorum, tum quia minus lædũtur à causis noxiis externis, velut frigore, vaporibus, sole, ventis. Verùm tota vita tamen magis sunt obnoxij morbis dicebat Galenus *in libro de optima nostri corporis constitutione cap.4.* Corpora duriora, & densiora à causis externis, sunt tutiora: ab internis autem laxa & mollia, & adducit hunc textum præsentem, & interpretatur ipsum: Dicit, quia ibi loquitur de corporibus non simpliciter, sed ad alimenta comparatis, quorum excrementa lædunt magis corpora densa, & dura, quam mollia, & laxa. Quæ verò aduentitia est densitas, aut raritas magis lædit, & minùs iuuat: lædit quidem raritas resoluendo corpus, adeò vt interficiat, sicut habetur à Galeno *duodecimo Artis curandi cap.6.* Densitas verò parit febres, vt dixi. Ipsa autem densitas comparatur trifariam aut medicamento emplastico, obturante meatus ipsos: vnde etiam oleum in hoc nocet, & quæ connumerantur à Galeno *quarto de Simplicibus medicamentis c.5.* Amylum, Chondrus, terra Cretensis, & Cimolia, & terra Fullonum, & etiam Samius Aster, cerussa ponpholix, calx, & cadmia, sed hæc vltima lota. Similiter & à frigiditate, & ideò à ventis frigidis, & à calore: vnde etiam à sole. Illud quoque ánimaduertendum, quod vt habetur in eodem octauo Methodi: Qui laborant febribus, etiam ephemeris, ex eiusmdi stipatione cutis, maximè indigẽt inter reliquas causas sectione prompta venæ; aliter transit in synochum, & si diutius protrahatur, etiam in synocham. Sic & de ratione excrementorum illud considerare decet, quod dicebat Galenus *decimo Art. cur cap.2.* de illo iuuene macilento, biliosо, qui se exercuit immodicè, & iratus est, & paulo post incidit in febrem, quoniam talia excrementa duplicia sunt. Sicut etiam dicebat Aristoteles de euaporatione terræ. Alia sicca, alia humida, (sed non necessario calida, quia terra non est calida per se) quarum vna est causa pluuiæ, alia ventorum. Et eodem modo in hominibus fumosa illa eueporatio, alia calida, & sicca, quæ est apta ad progignendam hecticam, nisi ephemera illa probè curetur, alia calida, & humida, quæ generat febrem putridam, & hoc est consideratione dignum.

LECT XLIX.

Super

TEXTV LII.

Qui probè perspirant, imbecilliores, & saniores, & facilè conualescunt, qui malè perspirant, antequam ægrotent, robustiores ægrotantes autem difficulter conualescunt. hæc autem, & toti, & parti.

Declarat differentiam inter imbecillia corpora, & ægrotatiua, vt ita dicam seu morbosa, & similiter inter robusta, & sana, & proponit tres conclusiones in singulis, licet secunda de densis corporibus sit paulo magis obscurè dicta, more antiquo, & præcipuè Hippocratis, & dicit, corpora quæ probè perspirant, sunt imbecilliora, & tamen sunt incolumiora, & si ægrotent facilius sanantur, corpora autem densa sunt robustiora, & facilius ægrotant, & postquam ægrotauerint, difficilius sanantur. Palam est autẽ, quod si corpora rara sunt salubriora cum non possint referri ad moderara, vel etiam si referantur, quod sunt salubriora densis, ergo densa morbosiora. Densum ita diffinitur à Philosopho in prædicamentis, cuius partes sunt propinquæ inter se. Rarum cuius distantes. Idem dicebat *octauo Physicorum tex. 55.* Densum & rarũ videntur principia omnium aliorum, & maximè eorum, quæ inuicem permutantur. Dicit enim densitas est causa grauis, & leuis, & mollis, & duri, & calidi, & frigidi, & congregationis, ac separationis. Quæ enim densa sunt, grauia sunt, & dura, & congregata, & raritas est causa oppositorum. Et ex hoc textu habetur, quare densa sint robustiora. Sunt enim magis congregata, & dura, & grauia: Quamuis Auerroes dicat, quod hæc non est sententia Philosophi, quia vult principium esse à quatuor qualitatibus. Verum quod apparet ex experimento, & quod est magis receptum apud medicos est, quod densa difficillimè patiuntur, & rara facillimè. Et est considerandum etiam quod Philosophus decima Problematum ait, corpora puerorum esse densiora, & similiter mulierum, & certè ipsa sunt insalubriora, sed minimè sunt robustiora, & ne quis credat hanc sententiam esse solius Philosophi: est etiam Galeni *in secundo de temperamentis. cap.5.* Et propterea dicendum est, quod corpora dicuntur bifariam densa, quod & aliàs dixi: vel quia sine meatibus, & his opponuntur rara secundum cutim, & talia corpora sunt insalubriora, & etiam imbecilliora, vel densum intelligitur, quod est contextum ex tenuiori substantia, & magis compacta: vt aurum in comparatione ad plumbum, & eiusmodi densitas facit ad robur, & sanitatem etiam, & ideò Hippocrates intelligit de densitate secundi modi generali. Et circa hoc haud decet prætere duo, quorum meminit Philosophus in *quinto de generatione Animalium. cap.3.* Primum est quod cutes dicit in senescente ætate fiunt crassiores, & duriores, quia exsiccantur, & ideò fiunt magis terreæ: non declarat tamen causam, quomodo fiant crassiores. De raritate autem manet dubitatio, quia in quantum refrigerantur senes, densior fit cutis: quantum euanescit humor fiunt rariores, & proptérea voluit declarare, an iuuenes sint rarioris cutis, an senes. Aliud quod dicit pertinet ad ea verba. Hæc autem

&

& toti, & parti. Scilicet quod capitis cutis est crassissima, & humidissima, & reddens rationem, quia rarissima, imo ob id deberet esse densissima, quia humido repletur. Ideo animaduertite, quomodo Antiqui breuitate plura comprædendebant, & causam etiam reddebant simul. Est ergo sensus, quia rara est, id est laxa, ideo multo repletur humido, & ob id dicit capilli hominũ crassissimi sunt, quia cutis crassissima est, & humidissima. Difficile autem esset ariolari, quorum comparatione intelligat capillos esse crassissimos, cum constet pilos animalium multorum esse crassiores capillis humanis, sed non sunt serendæ difficultates præter propositum. Deuenio ad rem. Hippocrates intendit, quod qui probè perspirant, id est, qui raram habẽt cutim hi sunt imbecilliores. Ostendo quia fit maior resolutio quotidie, quam in aliis. Ergo fiunt imbecilliores data paritate in reliquis. Cùm enim exhalet calor, licet malus semper etiam aliquid de bono, secum exit *sexto Aphorismorum com.* 27. igitur fiunt imbecilliores: perspiratio etiam multa fit magis ex tenuibus humoribus, sed qui habent tenuiores humores, sunt etiam delicatiores, & imbecilliorum virium: Ergo manifestum est quod dicitur ab Hippocrate. Secunda conclusio similiter est perspicua, quoniã qui multum perspirant, his corpus refrigeratur ab aliena caliditate. Ergo sunt tutiores à putredine *quarto Metheororum cap.* 1. & etiam, quia euacuatur humor noxius, & corpora redduntur sicciora, & ideò minus obnoxia morbis. Tertia conclusio similiter patet ex eisdem. primum quia pleræque febres acutæ terminantur per sudorem, & qui habent raram cutim, tum ob subtillitatem, tum consuetudinem: in his natura transmittit materias illuc: ergo faciliùs sanantur. Tales etiam non adeo læduntur ex aduentu noctis, & frigoris ob raritatem cutis, & ideo non eis contingit adeò augeri febres, & periclitari. Adest & tertium commodum, quia frictiones plus iuuant eiusmodi, laborantes, ideò maiorem sentiunt vtilitatem, quam reliqui. Adducitur tamen authoritas Hippocratis in oppositum à Fracantiano ex *sexto Epidemiorum Par.* 3. *tex.* 1. [Cutis raritas ventris, densitas cutis colligatio carnium incrementum, ventris torpor, omnium confusio.] Et ibi Galenus adducit tertio hunc locum præsentem, & duas expositiones adducit, quarum vna est simplex, vt omnia separatim intelligantur, & eam reprobat propter interpositionem illorum, ventris densitas cutis colligatio, ac si sensus esset, oportet considerare cutis raritatem, aut colligationem, & ventris densitatem, & carneum incrementum, sed recipiamus eam, quæ verisimilior est, & est quod cutis raritas solet afferre ventris densitatem, quoniam difflata humidiore parte, venter restringitur & siccatur. Vt contra constrictio citis, seu densitas est causa incrementi carnium, tum quia minus euacuatur, tum quia calor redditur robustior: sicut dicit Hippocrates in textu. Et Fracantianus exponit, quamuis Galenus conuertat ordinem, & causam in commentario illo. Dicit enim, quod accidit cutis densitas, propter incrementum carnium, & non incrementum carnium, propter cutis densitatem: Et similiter torpor ventris, scilicet, imbecillitas eius in concoquendo est causa confusionis, id est, omnium malorum. Dicit ergo F. quod textus præsens hic, quem exponimus, intelligitur solum de comparatione corporis ad alimentum, quia sermo est de Alimento: in Epidemiis autem simpliciter, quia corpus densius est, etiã carnosius, & ideo simpliciter densius est robustius. Sed hoc fatetur iam hic Hippocrates in textu, indiget excusatione. Similiter respondet idem aliæ obiectioni, quia corpus temperatum est salubrius, eo quod habet raritatem cutis. Dicit quod est verum comparatis omnibus causis, tam internis, quam externis: nam corpus temperatum sic est salubrius, comparatione tamen ad alimenta, corpus raræ cutis est salubrius. Sed possumus aliter respondere, non violando propositionem illam, corpus temperatum habet omnes operationes meliores, quàm intemperatum: neque contrahendo ad id, vt simul omnes operationes intelligantur, & omnes causæ contrariæ, & hoc consideratis duabus propositionibus, quarum vna hic est ad propositum, quoniam comparat corpus rarius, non ad corpus moderatum, sed ad iusto densius. Præterea in secunda propositione quæ est extra textum est, quod non intelligitur hic, nisi de compositione cutis, & non de temperamento: licet enim corpus raræ cutis sit salubrius, etiam moderato in raritate, & densitate ratione raritatis, non est tamen salubrius ratione temperamenti, quia vbi illa raritas proueniat à nimia caliditate, & siccitate naturali, vel etiam à temperie calida, & humida tales facilius ægrotabunt, habentibus moderatam temperiem, & densitatem, non propter densitatem, sed propter temperiem ipsam. Audacissimus quidam interpres simul, & imperitissimus ausus est mutare textum Hippocratis cum nullus sanus vir vnquã ausus sit hoc facere: poterat illum Galenus monuisse, qui toties & Dioscoridem, Hippocratis expositorem, & Zentidem, & alios repræhendit, quòd ausi sint mutare Hippocratis literam, vtque iudicio valuit, quantum quisque alius (nisi quod gloriæ nimis fuerit appetens) ita & in hoc rectè, & passim in exponendo Hippocratẽ literam nunquam mutat, sed quomodo forsan suo iudicio melius legi possit, docet. Hoc sanè prudentis viri est, & acuti, & moderati mutare autem literam amentis, rudis, & de se vana opinione plurimum præsumentis. Sed ad rem redeo. Illud restat difficile, quia si cutis raritas facit ventris densitatem: Ergo corpora erunt morbosa. Dicebat enim Hippocrates *in libro de Aëre, Aquis, & locis, Sec.* 3. *tex.* 5. quod alui astrictio est causa multorum morborum acutorum, & generationis lapidis in vesica, & istud pendet ex alimentorum concoctione, non ergo videtur dissolui contradictio. Et ideò magis ad rem, quia medicum non decet esse sophistam, neque euadere rationibus, quæ vtilitatem medendo non afferant. Dico ergo, quod raritas cutis si immodica sit, densam aluum non efficit, & tales sunt sanisмi, & satis etiam moderati habitus: si autem

autem nimis excedat, vt in quibusdam, qui perpetuò sudant, in his fit densitas ventris, & fiunt macilenti, & morbosi, & maximè si exerceatur, & præcipuè in adolescētia & iuuentute: nam perueniunt ad hecticam, sicut contingit de illo Hieronymo in domo Barbianorum comitum adolescēte, qui adeò benè pila parua ludebat, quem ego puer agnoui. Omnis enim excessus prauus est secundùm Hippocratem, & ideò benè dicebat *in libro de veteri medicina pag. 6.* [Natura nostra gaudet mistione, quoniam omne immoderatum abhorret, nec aliquid tale patitur, aut sustinet.]

LECT. L.

Super

TEXT. LIII.

Pulmo contrarium corpori alimentum trahit, alia verò omnia idem.

DVplicem nacti sumus in hoc exponendo textu difficultatem: primam ex rei ipsius, & verborum Hippocratis obscuritate, & perplexo sensu: alteram ex Fr. expositione, quæ cùm multa bona contineat, omitti non debet: cum imperfecta sit & implicata nobis. Laborem non leuem iniicit. Eodem autem difficilis ei visa est, vt illi acciderit, quòd his, qui multis peccatis, & grauibus ex hac vita discedentes, desperant de venia illorum apud Deum: quodque est infirmi, & defectus in eis Deo tribuunt. Inquit enim in fine commenti: (Sed hæc sententia maximè difficilis & dubia esse videtur.) Verùm ei potuit videri meritò difficillima, quoniam cum nimis multa in vnum congessisset, non potuit ordinem in illis inuenire, tùm quia (vt dixi) nimis breuiter illa complexus est. Et ideò contingit illi iuxta Poëtæ sententiam.

Dum breuis esse laboro
Obscurus fio.

Tum, quoniam non calluit illam Dialecticam, adeò dilucidam, & robustam (vt ita dicam) quam nos inuenimus, & euulgauimus. Et maximè in ea parte, quæ ad ordinem pertinet, quæ omnium sanè est difficillima: de qua in Memoriali vberius, quam alio loco egi. Et ideò textus non est adeò difficilis, vt intelligi non queat. Nam cum sint tria genera difficilium rerum. Vnum quod, & primum, & maximum est, est quod est sensibus incognitorum, tam exterioribus, quàm interioribus: imò & repugnantium, de quibus egimus *in libro de Proportionibus parte 2.* velut: Quid sit extra cœlum? Nam si dicas nihil, statim quis dicet, cur ibi finem accepit? si quis ibi prope ita fuerit, vt eo manum extendat: vbi erit illa manus? si cœlum mobile? non erit ergo prius vltimum: Deinde quid extra illud & rursum renouabitur dubitatio. Si corpus immobile? quid aget? Deinde si & ipsum finem habebit, quid denuò extra illud? Si infinitum, aut omninò inutile, aut ab infinitis regetur, & inhabitabitur? imò necesse erit, vt sint infiniti, qui regant? Et etiam cur tam modica portio mobilis facta est? Si incorporea ibi solum sint? quid agent? & quid proderit eis esse ibi? Si vacuum? quid in eo? & cur tantùm inanis, cùm tam paruo corpore? Eadem quòd non sit, nisi vnum incorporeum, & quòd sine numero, & tamen plura & infinita. Secundum genus difficillimum est, in quo à primis suppositis ad vltima innumera sunt media, vt in illa propositione. (Corpus duodecim basium pentagonarum.) Tertium est cùm fiunt comparationes plurimæ diuersarum, & maximè rerum non perfectè notarum: hoc enim est obscurum non per se, sed ratione eorum, qui non tractant rem, vt tractari debet. Et ideò primum genus nunquam ad facilitatem deduci potest, cum neque exemplo vllo mansuescere possit: & perpetuò cogitationi, & vi imaginandi repugnet. Secundum etiam difficile semper manet, quia licet aliquantulum possit decurtari, non tamen ita, vt ex memoria valida, & magna multitudine rerum imaginatarum, non indigeat. Et ideò semper remanet arduum, obscurum, atque difficile. Et maximè adueniente senio, cum eiusmodi vires redduntur imbecilliores: & apud illos, qui occupatam mentem, ac sensus in negotiis habent. Sed in hoc tertio genere plurimum valet industria, & diligentia, & exercitatio in Dialectica. Nam cum incœperis distinguere singillatim, & significata, & rationem quorumcunque, statim elucescunt comparationes illæ, & quæ veræ, & quæ falsæ, seu inutiles, & quomodo vnaquæque earum debeat intelligi. Ex quibus simul collectis sensus proprius, verus ipsius textus deprehendetur.

Primum ergo oportebit declarare, quomodo pulmo trahat aërem? Et quare, finis ratione? inde qualis natura sit aëris? & quot modis contrarium intelligatur? post alimentum, quomodo corpori dicatur contrarium? Et rursus an attractio hæc intelligatur simpliciter? an quia id optimum sit, & eo gaudeat? Et vt generale ad species sit referendum. Velut si dicamus nix est alba: hoc est verum generaliter, quia eadem ratione: Alio modo si dicas animalia cognitione prædita sunt. Hoc distingui debet, quia aliqua sensuum exteriorum tantum, vt limaces, alia interiorum etiam, vt canes, alia etiam mentis, vt homines. Et potest etiam extendi ad singula: vt animalia alimento vescuntur. Palàm est, quòd vnaquæque species suo & etiam, vt toto, velut pane & vino: alia vt parte, velut carne: alia vt in quibus aliquid continetur, quod etiam ægrè conficitur: vt truncis arborum, & surculis. Demum etiam videre, quomodo arteriæ trahant aërem, & sanguinem, & cor: quod tangitur à F. licet videatur omisisse de corde: forte, quia est eadem ratio in vtrisque. Vt sint octo quæsita. Et in vnoquoq; non solum declarandum est id ipsum, quod proponitur, quot modis accipiatur, sed etiam suum oppositum. Vt cum agitur de contrario, etiam de simili agendum sit.

Dicamus ergo primum, quod est facile: scilicet, quomodo pulmo trahat aërem: & est iam superius declaratum: scilicet, ratione continuitatis corporum: seu ne detur vacuum. Nam in hoc concordes sunt medici. Seu hoc fiat pectoris vi attrahente, similiter partes pulmonis secum, seu proprietate pulmonis, & quamuis causa hæc sit remota, multum tamen referret scrire eam, vt infra docebimus: sed quoniam tot sunt à nobis necessariò tractanda, ideò, prætermittimus illam. Secundum est, cur pulmo, id est, ad quem finem trahat aërem? Et de hoc quod cordis ratione, & spirituum superius dictum est: sed quoniam agentia naturalia agunt etiam propter se, vt declarabat Galenus *tertio de facultatibus naturalibus cap.*13. de ventriculo qui licet seruiat iecori, tamen primum seruit,& concoquit cibum sibi, ideò dico, quod pulmo est calidus, & spongiosus, ideò cupit semper aërem attrahere. Et ob id pulmo læditur, & á calido aëre, quia non perfrigeratur:&àfrigido, quia cùm sit nimis rara substantia, læditur à frigido aëre. Et etiam, quia impletur ob propinquitatem fuligine cordis perpetua. Ideò trahit aërem.

De Aëre omittamus nugas quorundam, qui volunt aërem esse natura calidum, quoniam videmus, quòd in actionibus suis refrigerat, vixque calefacit imbutus calore solis. Et si adducant Aristotelem, dico: quòd ille intelligit illas quatuor coniugationes, vt sunt in mistis: ita vt per aërem intelligat humidum, pingue, quod est calidum,& humidum.Hocverò quod est infrà,quod respiramus, & qui ad respirationem facit, frigidum esse fatetur. Inquit enim primum *in libro de Respiratione pag.*7.*pag.*8. [Quapropter necessariò commoda refrigerationis adhibenda sunt, si eiusmodi ignis salus defendenda est: per hæc enim talis interitus propulsatur: Inde aliquantò pòst subiicit. Huiusce rei causam illam ponimus, quod pulmones adiunguntur causa refrigerationis, quam flatus ipse præstiturus est. Post autem subdit hæc pulmones certæ spirationis causam sustinent, quòd fungosi formentur, & inanibus fistulis cauati adhæreant. Hæc item pars omnium quas viscerum appellatione signamus, multo constat sanguine. Quæ igitur tale viscus adipiscuntur, celeri indigent refrigeratione: quod ipsum vitalis ignis momentum paruum sit atque intus ob caloris, & sanguinis copiam, qua versus peruagetur:vtrunque aër facilè præstare potest: nam cùm tenuem habeat naturam, omnem in partem celeriter penetrando refrigerat.] Eandemque sententiam rursus pauculis interpositis repetit. De contrariorum autem natura quarto loco dicendum est: & Philosophus *quinto primæ philosophiæ*, & *decimo eiusdem cap.*10.& 6. proponit, quòd conueniunt in his tribus, quòd maximè distant, in eodem genere seu specie sint, seu subiecto, seu potestate: quòd vbi vnum est, aliud esse nequeat. Nec est vt disputemus an priuatio, & habitus sint contraria: quoniam istud ad propositum nostrũ non est. Hæc igitur sunt tria genera contrariorum in genere, velut album & nigrum: quæ autem subiecto, & potentia putat Auerroes esse eadem his,quæ sunt in eodem genere. Satis autem constat oppositi significationem magis extendi, quia ad contradictionem: vt est & non est: & est album,& non album: & ad ea, quæ sunt vt habitus, & priuatio: & ad relatiua, & ad contraria ipsa. Et in eadem specie contraria dicuntur velut masculus & fœmina. At contrarium hic intelligere oportet medico sensu, quod omnia hæc habet, & suum contrarium expellit, vt prima Problematum calor, & frigus. Quanquam Hippocrates *secunda Aphorismorum*, intelligat de his etiam, quæ habent vim natura oppositam directè, vt plenum, & vacuum, quæ non commiscentur, non vt album & nigrum, amarum & dulce: hæc enim minus sunt contraria pleno, & vacuo. Et miscentur dicebat in Prædicamentis contraria, quæ necesse est, vt vnum eorum insit, medio carent: vt sanitas & morbus: par & impar in numero: quæ non est necesse: medium habent, vt album & nigrũ: studiosum & negligens. Accidit autem vt substantiæ ipsæ, velut excrementa in libro de longitudine & breuitate vitæ, dicantur contraria ratione qualitatum, quæ contrariæ sunt: quando vna agit in aliam, aut habent principium actiuum, vt calidum,& frigidum, vel voluntarium, vt homo homini. Ideò album, & nigrum contraria non sunt. Nam neque ratione substantiæ:cum ei nihil sit contrarium:neque qualitatum, cùm vnũ non agat in alterum: propterea ignis, & aqua contraria dicuntur:nix autem, & calx, & olor, ac coruus non. Eo igitur modo melius est intelligere nomen contrarij, quàm vt apud philosophos: neque etiam vt accipit in Aphorismis. Patet enim quòd sic etiam reliqua alimenta sunt his, quæ nutriuntur, contraria. Contrarium igitur contrarium expellit, & ex contrario fit omnis mutatio multifariam. Primùm ex priuatione, quia album ex non albo: secundò quia vno inducto alterum hebetescit, vt ex candido nigrum, dum fit, & antea fuscum viride pallidum. Tertio cùm vnius aduentus plenè tollit aliud, vt inanitio & repletio. vbi enim repletio est. cessat inanitio: & contrario etiam modo. Nulla enim pars est simul particeps verè vtriusque contrarij, quia non commiscentur. Quarto modo cum vnum expellit aliud, & hoc est proprium primis qualitatibus, & luci, & tenebræ: Sed hæc sunt opposita, vt habitus & priuatio. Cum ergo caro ex pomo generatur dupliciter, ex contrario fit, vt substantia caro, ex non carne: accidentia autem ex non calido calidum,& ex frigido calidum. Quod ergo contrarium ex contrario fiat, trifariamque intelligi possit, seu vt Aristoteles inquit, quod omnis mutatio ex contrario fiat, seu motus, seu generatio, seu incrementum, vel decrementum, seu condensatio, aut quod aliquid dealbetur, aut denigretur, mutata qualitate, vt, ex materia seu termino à quo significat generaliter verũ est:ex sursum magis ad minus: aut ex non carne caro: aut à maiori ad minus,à densiori ad minus, densũ

vel

vel rarum: à non carne ad carnem: ab albo ad nigrum, vel cum à non adeò nigro ad magis nigrum: & ita generaliter quod mutatur in aliud antea non fuit idem. Ex contrario autem alio necessario, nec habente medium, & ita fit semper ex ægro sanum, aut ex sano ægrum: sed simpliciter non ex ægro magis minus, aut contra. Si autem medium habet, & est necessarium, non ex contrario propriè, vt ex viridi fuscum, ex mediocri gnauus, aut ignauus. Sed si non sint necessaria: non etiam fit, si priuatio solùm opponatur, vt ex musico, non musicus, vt nec ex cæco videns, sed in necessariis vna sola est mutatio ab habitu ad priuationem, non à priuatione ad habitum: vt duo desint, & quòd non ex contrario, sed priuatione, & quòd à priuatione ad habitum, quem iam possedit, non sit regressus. Multò ergo minus in generatione, quoniam substantiæ nihil est contrarium. Si autem ex causa efficiente dicat, multipliciter peccat, qui dicit contrarium ex contrario fieri. Tum quia à simili, non à contrario, nisi fortuito vt in antiparistasi: & neque à contrario in actu priori, neque enim album à nigro denigratur: imo neque semper frigidum à calido incalescit, sed etiam à motu, à putredine. Verius autem dicemus, si ex potestate ac forma significet, vt ex potestate calido frigidum incalescit, & ex potestate nigro album denigratur: idque est quod Aristoteles vocat contrarium exitio esse contrario in libro de breuitate vitæ. Nam frigidum à calido potestate necessariò corrumpitur si corrumpatur, quia in contrarium vertitur: igitur quod vertit tale est potestate. Non frigidum à calido actu, vt igne semper incalescit, sed à putredine, aut motu, aut aliquo tali, velut constrictione, quæ omnia palàm est potestate esse calida. Et horum etiam quædam actu talia sunt: sed hoc necesse non est. Dicimus aliquando etiam quædam ex contrariis fieri, vt generaliter ad ea, quæ faciunt, non ad rem quæ fit referuntur: velut in primo de generatione Animaliū alia generantur ex masculo, & fœmina distinctis vt animalia, alia coniunctis vt plantæ. Ita etiam à calido & frigido pugnantibus, generantur fulmina, & venti, & colores. Vel à calido, & agente humido, vt materia: quæ non sunt contraria sua ratione, sed solum vt agens & patiens: velut Auerroës *quarto Metheororum*. Et vt breuiter dicam, fieri ex trifariam dicitur, vel vt à termino: vel vt à causis inuicem comparatis, vel vt à causis effecto comparatis. Primis duobus modis, omne, quod fit ex contrario vt album, ex non albo, vel ex agente, & patiente, tertio modo ex simili actu, aut potestate. His igitur visis cum contraria dicat Hippocrates, intelligit quæ natura apta sunt se destruere, vt calidum & frigidum hic. Et quia dicit, quod trahit: gaudet eo, vel necessitate trahit. Si motu pectoris, id est, necessitate: si sua natura, quia gaudet. Ideóque melius est dicere, quod propria natura. Et hoc, quia dicebat Galenus *sexto de tuenda sanitate, cap. 3.* quod moderatè contraria conseruant, ne quod excedit vlterius prolabatur. Sed in pulmone cum intemperies sit naturalis gauderet aëre calido, quia naturale simili gaudet, & ob id ab immodicè frigido læditur, sed iuuatur ab aëre frigido, vt incalescit à fuligine illa: gaudet ergo, & similibus, & omnibus his, quæ apta sunt ad similem statum reducere, atque in eo retinere: igitur gaudebit contrario suo naturâ, & in eo casu conseruabitur, vt contrarium illud est contrarium etiam alteri causæ corrumpenti ipsum: & ideò læditur ab aëre calido, & iuuatur à frigido moderato. Et sic per accidens conseruatur à contrario, non per se, & eatenus, quatenus solum aër frigidus prohibet noxam fuliginis calefacientis. Aër ergo frigidus est per se contrarius pulmoni, calidus non per se: sed tamen magis nocet calidus, & si non per se noceat: quoniam celerius agit, & etiam, quia actio eius non retunditur à vapore, nec ab alio vt frigidus.

LECT. LI.

Super

EODEM TEXT. LIII.

QVintum quæsitum fuit, quomodo alimentum dicatur corpori contrarium? Et an æqualiter? nam Hippocrates cum dicat infra principium alimenti spiritus constat, quòd vult alimentum aëris esse magis contrarium corpori, quam cibum, vel potum: & quòd experimento apparet, & ipse testatus est *in tertia Aphorismorum, tex.* 54. ætates gaudere contrariis tempororibus, potiùs quam similibus, & ideò aëre. Et Aristoteles in primo de Generatione cùm dixit, Generationem fieri ex contrariis: quia tum nihil præest, insinuauit idem in nutritione: quoniam quod nutritur, rationem habet agentis, alimentum passi. Philosophus *octauus Physicorum text.* 55. *seu cap.* 7. clarissimè loquitur dicens. [Contrarium namque contrarij dicitur nutrimentum esse] Additur autem alimentum omne cum fit simile simili. Sic igitur alteratio necesse est, ea mutatio, qua ad contraria proficiscitur. At verò si mutatur, oportet vt sit quod mutat, & ex potentia calido calidum actu facit. Patet autem id quod mouet, non se habere simili modo, sed interdum esse propinquius ei, quod permutatur, interdum remotius ab eodem.] In his ergo verbis dubium non est, quod alimentum non sit contrarium, antequam permutetur ei quod nutrit: hic ergo cum appellet simile in membris aliis à pulmone, vel intelligit de alimento vero, quod planè est simile, vel quod verisimilius est propter succedētia: cùm dixit: [Principium alimenti humidi, & sicci os gula: patet quod intelligit & per alimentum futurum alimentum.] Alimentum igitur necessario partim simile, partim contrarium dici debet: maximè, quia naturaliter trahitur, nec sic traheretur, nisi simile: quia attractione naturali, vt ostensum est, non trahitur, nisi simile à simili: igitur alimentum in eo quod trahitur est simile: in eo quod mutatur necessariò est contrarium: præter aërem

aërem. Nam hic etiam in eo, quod trahitur est contrarius, vt dixi, quia non trahitur naturæ propriæ vi, sed continuitate corporum, seu ne detur vacuum, vt intelligar ab his, qui in nostris libris Physicis non sunt exercitati. Iuxta hoc ergo inuentæ sunt diuersæ opiniones: prima, quod sit simile in substantia, & contrarium in qualitate. Et in hac est Fracantianus. Secunda quod sit simile in qualite contrarium in substantia: quia penes substantiam fit mutatio ipsa in nutritione. Tertia quòd sit simile in substantia simul, & contrarium, quia non idem: & adducunt rationem, quia magnes trahit ferrum, quod est simile in substantia, & contrarium, quia agit in ipsum, & non agit in alium magnetem, seu lapidem Herculeum. Et maximè, quod alimenta illa trahuntur, quæ sunt simillima. Quarta quod sint similia in mistione elementorum, & non in eodem ordine, velut aliàs dixi de luto metallico, lapide, metallo, planta, animali, exangui, & sanguineo, demum homine ipso. Et videtur quod prima opinio falsa sit: quoniam non trahitur, quod est dissimile in qualitate, sed potius simile. Præterea sic terra, & lutum, & metallica alerent, & caro aleret boues: sunt enim aut esse possunt similia in substantia, & dissimilia in qualitate. Et venena, & carnes serpentum alerent. Deinde quomodo homines, & boues plantis alerentur? Neque daretur medicina temperata. Secunda verò opinio, non videtur satisfacere, quoniam substantia substantiæ non est contraria. Et etiam, quia videmus, quod quæ sunt substantia similiora, melius ac facilius nutriunt, vt dicebat Galenus *primo de facultatibus Naturalibus cap.* 10. nec daretur cibus medicinalis. In tertia opinione est illud, quod non poterit doceri ratio medicinæ temperatæ. Et ob id, quarta opinio videtur esse verior. Sed & illa multas patitur difficultates: nam primum bos melius nutritur plantis, quàm carne, & tamen caro est similior. Et si dicas, quod caro non est ex alio ordine, dicam contra, quoniam canis nutritur ex carne meliùs, quam ex planta. Et etiam homo nutritur melius carne hœdina, & pulli quam accipitris aut canis: & tamen caro canis, & accipitris est propior carni humanæ, quam hœdina aut pulli. Accidit quòd quædam ex ordine remotiori (vt lactuca) meliùs nutriunt, quàm caro struthij: & pisces absque dubio quadrupedibus, vt aliàs declaraui. Et pisces etiam sunt dissimiliores substantia, & qualitate & ordine, carne maximè porcina. Præterea caro humana nutrit hominem & suilla suem, & tamen sunt eiusdem ordinis. Item animalia ex putri materia genita, non sunt alimentum, & plantæ sunt alimentum, & tamen sunt remotiores ordine ab homine, quàm animalia. Item plantæ crudæ sunt meliores carne animalium cruda? Respondeo, quòd similitudo est causa attractionis, & hæc in qualitate, & substantia: & etiam perfectioris alimenti, & hoc simpliciter. Facilis autem transmutatio sequitur ad similitudinem per se, sed per accidens alia concurrunt, vtpote tenuitas substantiæ, & quod sit friabile, & bene præparatum, & non excrementosum, & comminutum, & pauci alimenti: Et quòd facilius concoquitur, melius concoquitur: Et quod melius concoquitur perfectius assimilatur. Et ideo caro piscium quorumdam, & perdicis melius concoquitur suilla, quamvis hæc sit similior: & ob id perfectius etiam, ac melius exhibent alimẽtum caro piscis petrosi, ac perdicis, quàm suilla. Quòd ad ordinem, attinet caro bouis est media ordine inter plãtam, & hominem. Canis autem est in eodem ordine cũ humana, licet non sit ei similis ob temperamentũ. Ideò nullũ animal, quod carne vescitur, cum vescitur est gratum, & vtile homini. Et si dicas leo vescitur pantheris & canibus. Respondeo, quod propter famem, non tamen sunt adeò suaues ei, vt carnes eorum animalium, quæ plantis vescuntur. Nam (vt dixi) & homo catulis vescitur, vt testatur Hipppocrates *secundo de diæta pag.* 6. De lactuca & carne struthiocameli est propter duritiem illius, & intemperiem: est enim maximè terreæ, & exustæ substantiæ. De piscibus dixi, quòd sunt facilioris coctionis, ideò melius exhibent alimentum, suilla. Si tamen suilla assimiletur, melius alit, & plus restaurat, ac robur magis addit. Ideò Galenus *septimo Methodi cap.* 6. primum dat pisces, post carnem suillam. De carne humana, & suilla dico quòd ob coctionem fiunt dissimiles, ideò nutriunt: crudæ non. Et hoc fecit natura credo, vt species animalium carniuorarum seruarentur. Cùm enim necesse esset ob generationem, & educationem filiorum, vt simul versarentur, si simile simili nutriretur, cum ratione careant, & eisdem armis vtantur, & iisdem moribus prædita sint, & voces agnoscant, & odore locum vbi versantur percipiant, & necesse sit, vt sint diuersarum virium, & sæpissimè fame laborent, vnum aliud ederent, & in breuissimo temporis spatio, ne vnum quidem eorum superesset. Ob id natura efficit vt carne eiusdem speciei animalis, talia gaudeant. Verum dices quid de piscibus & muribus, quorum vnum aliud edit? Et si quis dicat quòd hoc accidit, quoniam plurimum multiplicantur, vt lucij magni, qui paruos edunt, id non satisfacit. Quia adhuc quæstio relinquitur, quoniam carnem suæ speciei crudam abhorrere deberent? Dico, quod talia animalia cessante sine periculi defectus speciei, sunt adeò voracia, vt non abstineant à sui similibus. Impossibile tamen est vt carnes aliorum animalium non magis eis placeant, quam sui similium. Sed homo cum ratione vtatur, non subit periculum defectus speciei: & cùm edat carnes coctas possunt placere: & ideò Athropophagorum genus in tota India maximè Occidentali diu viguit, & nunc etiam est in aliquibus locis. Dico ergo quòd familiaritas nutrimenti est inter simillima, modo tamen sint propinqua ordine, & non in eodem. Et hæc propinquitas extenditur homine vsque ad tertium ordinem, ideò animalia sanguinea melius nutriunt ipsum exanguibus, & exanguia plantis. Et licet terrea animalia exanguia non sint alimento, hoc non contingit eis, quia exanguia. Nam & pisces

plerique

plerique sunt exangues, sed quia ex putredine genita. Quod autem crudæ sint meliores, & facilioris coctionis carne animalium, & sanguineorum, & exanguium, hoc accidit: quia caro animalium cùm sit similior humanæ, quàm plantæ, plus nutrit, ideò est difficilioris coctionis, ideò cruda non bene nutrit: quare neque iucunda gustui. Naturaliter enim vnumquodque alimentum tam est gratum, quàm idoneum fini, ita enim à natura commodè comparatum est, ad salutem animalium, vt tam iucundum esset, & tum, quantum, & cum prodesse posset illis. De Attractione dico, quod pendet vt supra dictum est ex solutione primi, & secndi dubij, quia trahit vt optimum. Velut frigidus ventriculus, bile repletus appetit aquam, tanquam optimam ratione bilis, non suæ temperaturæ, maximè si esset præternaturalis. Et etiam trahit communi ratione vacui, quæ dicta est: nam priorem sensus, docet cum homo gaudeat respiratione frigida, potiùs quam calida, cùm tamen pulmo calidus sit.

Septima quæstio an corpus trahat alimentum simile solum in genere, an in specie; & respondeo, quòd vtroque modo: vnaquæque pars enim trahit, quod sibi similius est. Primum substantia, inde qualitate: inde, quod minus simile, & est doctrina Galeni in *tertio de facultatibus naturalibus cap.* 13. 14. 15. satis clara. Vnde non malè dixerunt vnumquodque membrum nostri corporis confirmari ex esu similium: tum quia coctum est simile, & substantia, & qualitatibus, & molle, & plurimum exhibet alimentum ei particulæ, à qua eius plurimum attrahitur. Ex quibus authoritatibus liquidò apparet, quòd attractio cordis, & arteriarum est mista ex attractione pulmonis comparatione ad aërem, & aliorum membrorum ad alimentum. Trahunt enim priori attractione aërem: secunda proprium alimentum: mista ex vtrisque sanguinem vt calidum & humidum, & corporeum similem naturæ propriæ. His intellectis, apparet sensus verborum Hippocratis: pulmo trahit contrariũ naturæ suæ cum trahit aërem, nec tamen corrumpitur ab illo, quia semper laborat in temperie simili naturali, seu præter naturam: alia autem membra trahunt sibi simile substantia & qualitate, & ordine præcedente proximo, aut altero, quod est potestate simile. Et quantò similius, tantò libentius idipsum trahunt. Cor verò & arteriæ triplicem habent attractionem: vnam prorsus similem pulmoni, quia trahit aërem: aliam omnibus aliis membris, qua trahunt alimentum. Tertiam ex ambabus mistam, qua trahunt sanguinem. Ideo cor trahit sanguinem trifariam: primùm continuitate corporis, seu ne detur vacuum: & vt nutriatur propria caliditate: & præparet sanguinem per fibras. Et ideò cor habet vim attractricem validissimam, cum sit robustissimum in trahendo singulis modis: est enim præditum validissimis febris calore copiosissimo, & facultate attractrice naturali admodum potenti. Sed & arteriæ validæ sunt, sed non adeò. Ad horum autem declarationẽ subiicit.

LECT. LII.

Super

TEXTV LIV. LV. & LVI.

Principium alimenti spiritus, nares ος βρόγχος, pulmo, & alia transpiratio.

TRia genera principiorum alimenti, in his tribus textibus. Quamuis possint etiã dici quatuor. Nam superius declaraui esse spiritum, idest, aërem & vocatur ἀὴρ Græcè, & sanguinem illum tenuem Græcè πνεῦμα, ideò cùm dicat πνεύματος, liquet, quòd spiritum intelligit cibum membrorum, potum humorum, sed cibus, & potus eadem via transeunt: & tertium alimentum, quod per vmbilicum, & abdomen ingreditur. Huc alludit pro primis duobus alimentis seu tribus, quod dicitur *sexto. Epidemiorum Sec.* 8. *post princip.* Et ideò nunc declaremus quatuor membra hic connumerata. Nam de alia dictum est supra, quòd corpus transpirat per cutim ex tertio de Facultatibus Naturalibus. Si quidem ad illam terminantur ora arteriarum: & hoc est, quod dixit, & alia transpiratio. Cur autem arteriæ respirent in corporis ambitu? Dicit Fracantianus, quod ibi inchoatur generatio spiritus vitalis, vnde sanguis ille ad cor delatus, facilius in ipsum transit. Et sanè expirationis causa est manifesta, vt etiam necessitatis inspirationis. Verùm cùm natura semper necessitati coniungat vtilitatem, verisimile est quod dicitur. *Nares* ab hìc incipit, vt seruet ordinẽ. Vnde notandum, quod antiqui, Homerus, Hesiodus, & Hippocrates magis ordinatè sua scribebant, quoniam cum carerent charta, & scriberent primum in tiliæ tabulis (vt Galenus recitat *In lib. De his quæ in Medica trina fiunt in procemio.*) demùm credo in coriis hœdinis, quæ vocarunt pergamena, vt reor, quod Pergami inuenta sint, antequam quidquam scriberent, prius experiebantur in tabulis ligneis, obducta cera leui alba, cum stylo, seu graphio, à scribendo dicto. Atque hunc fuisse existimo primũ scribendi modum: postquam inuentæ sunt tabulæ ficulneæ, quæ hoc habent præcipuũ, vt neruis careant, inter omnia ligna, & ob id maximè leues sunt, quas ossibus animalium exustis, ac in puluerem redactis, illinebant quod constat ex elogio illo M. Marcelli, qui occisus fuit ab Annibale. Qui vult parum viuere Mediolanum inhabitet, vbi iura scribentur ossibus mortuorũ (quanquam vt video Mediolanũ multis in locis sit ætate nostra.) Fuit autem Annibal post Alexandri Magni tempora annis fermè cxxx. & ob id post Hippocratem ccxxx. Vnde quod legitur apud Galenum annis ccc. ego potius legerem cccc. Nam post Hippocratem cum non multo tempore, vel ante pergamena inuenta esset, cœperunt scribere in charta Ægyptia, quæ ex foliis quibusdam latis

constabat, atque in eo, quæ satis commodo prætio vendebatur, plerique libri nobilium authorum, vt Platonis, Aristotelis, Theophrasti scripti sunt. Homerus in pergamenis. Nam illa semper nobilitatem suam retinuit: adeò vt etiam nostra ætate cum habeamus chartam ex lini linteis, ac frustis veteribus tantam, quæ vili prætio ob copiā nunc habetur sola philira, seu philura nobilior, habita ipsa pergamena, de qua apud Plinium: sed tempore Imperatorum inuenta, raráque cuius vsus iam diu exoleuit. Est autem magis formæ nomen, quam res: fiebat enim ex tiliæ medio cortice, vt potuerint libri Hippocratis non in tabulis, sed philuris tiliæ esse descripti. ergo veteres primum tentabant, quæ scripturi essent cum in cera obducta tabulis, tum in tabulis ipsis ficulneis obducto tenuissimo puluere, ossium animalium vt etiam nostra ætate forsan, nec latuit eos lapis ille niger, qui eiusdem frustis inscribitur, vocant obsidianum, vt sæpiùs experirentur delendo, reponendòque cum singula liceret: & maximè in ficulneis, & lapidibus tollere, atq; rescribere vt difficultas, & pretium chartæ ex vna, facilitas reponendi ex altera parte, contrarium peperit eius, quod sperari debuerat, scilicet, vt nil nisi diu meditatum, atque emendatū scriberent. At Galeni temporibus ex Ægyptia, quàm papyrum vocabant, & linea nostra quarum maxima copia est, fuitque & vile prætium cum delere non tam facilè sit ac reponere, neque plusquam semel, nisi operosa lachrymæ iuniperi negociatione, factum est vt tædio totiens rescribendi minus sæpe corrigerentur. Et ex tædio inde repetito, consuetudo facta, vt vix ter, aut quater relegere, & castigare scripta velint. Vnde neque grauitate sententiarum, nec emendatione verborum, ac structuræ nostra, possunt antiquioribus conferri. Itaque etiam post impressionem multò minus effusa colluuie sordidorum ingeniorum, ita contingit semper vt vtilia inuenta malè administrata iacturam commodi loco pepererint non mirum sit si nos tamen diligenter nacti occasionem opportunam Hippocratis scripta interpretamur, tum maximè quod vt (aliàs dixi) in paucis multò plura cōtineantur in multis necessario pauca. Hac igitur ratione, vt ad propositum reuertar Hippocrates longè ordinatus, & verius scripsit *in initio Dialecti.* in illa breuitate, & longè plura complexus est, quàm posteriores tot editis libris. Licebat & liceret antiquorum beneficio vti in hac copia chartæ. Neque enim quicquam nocet: sed vt voluptates obruunt virtutes, nec tamen impediunt per se, imò recreant animos, si vsus modestus esset, ita liceret ficulneis, aut lapideis tabulis institutum antiquum reuocare. Et si facilitatem quæras, dixi hunc esse vnum modum, vt omnibus breuiter præscriptis membrum vnum diligentissimè, exactissiméque, atque ordinatè pro exemplo explicetur: vt breuitati simul, atque ob id grauitati, multitudini, perfectioni, rationi, seu demonstrationi, atque memoriæ, & tamen cum summa facilitate satisfaciamus. At nunc non facilitas, sed prolixitas quæritur, & de his nimis.

Reuertamur ad Hippocratem: Narium duplicem vtilitatem Galenus exponit *octauo de vsu partium cap.6. iuxta finem* scilicet, excrementa cerebri purgandi, & odores attrahendi: inde vocalium, instrumentorum autem dissectione dicit os, nares instrumenta sunt attrahendi spiritum. Idem in Timæum *cap.2. tex.15.* per os & nares fit respiratio. Declarat autem, quo modo in libello de causis. Respirationis seu potius fragmento, dicens: Per nares minor pars spiritus fertur ad cerebrum, per os maior ad cor. Et *in libro de vsu pulsuum cap.2*, ait per nares trahitur aër ad cor, maximè conseruandi caloris naturalis cerebri causa, & minùs ad nutritionem animalis spiritus. Dicebat etiam *quartodecimo de vsu partium cap.1.* cùm quædam partes factæ sint vitæ necessitatis causa, aliæ commodi, & enumerat nares. Nam etiam sine illis aër, ad cerebrum trahi poterat. Constat tamen (& miror de Galeno, nisi ille, qui vertit malè vt reor verterit) quod per nares etiam pulmones aër defertur. Et ideò legendum existimarem per os, & nares spiritus ingreditur, sed minor portio ad cerebrum maior ad pulmones fertur. Si non stulti sumus, & Grammaticorum more sensa amittere volumus ob inanes voces res perspicua est. Quidam enim solo ore obturatis naribus, sed maior pars hominum, naribus concluso ore respirat.

Os autem factum est, & cibi gratia, & respirationis & vocis causa, in hominibus, vt Aristoteles docet *tertio de Partibus. Animalium cap.1.* dicit. Os etiam tutelæ causa, in quibus discissum est, vt cani lupo. Quibus autem ad respirationem, & vocem angustius, vt in homine. Galenus docet 11. *De vsu par cap.10.* os non esse necessarium ad respirationem in sano homine; sed cum vel nasus est impeditus, vel homo laborat spirandi difficultate. Sunt enim tria hominum genera. Quidam qui prorsus benè se habent dum vigilant, & dum dormiunt, spirant per nares. Quidam per vigiliam spirant ore aperto, dum tamen dormiunt, os non hiscit manifeste, quoniam etiam per nares spirant, quidam verò spirant dum dormiunt aperto ore, qui etiam omnes stertunt. Nam aër plurimus confertim attractus, & pituitam siccat, & musculos arteriæ refrigerat, & confertim emittitur, vnde stertorem affert. Sed omnibus tamen os est via spiritus, quoniam qui per nares transit: aër etiam per os remigrat ad pulmones. Aduertendum quod Galenus *lib.12. contrad.43.* non contradicit Aristoteli, quia non negat os esse respirationis causa, sed os apertum. βρόγχος potest interprætari guttur, & guttur gula, sed de hoc in Contradictionibus. Pulmo est instrumentum trahendi aëris, atque etiam vocis dicebat Galenus *sexto de vsu partium cap.2. in prin.* Pulmone quæ carent, neque aërem trahunt, neque vocem habent. Vox enim ex aëre fit, quæ ergo carent pulmone, vt pisces, neque respirant, neque vocem habent. Vbi etiam dabat regulam pulchram, quod

quod cauitas pectoris parum minor est ipso pectore, quia dicit costæ tenues sunt. Et ideo homines, qui habent amplum pectus, habent etiam amplam cauitatem. Vnde verisimile est in eis adesse etiam magnos pulmones. Sunt enim duo vnus, hincinde à lateribus, & cum in eis sint tria vasa, cum suis propaginibus per asperam arteriam trahitur aër, qui postmodum transit in leues, & ex leuibus in sinistrum cordis ventriculũ. Dicebat rursus *in tertiodecimo eiusdem cap.6.* pulmonem necesse est æquari arteriæ asperæ diuisioni, quoniam quousque illa diffunditur, necesse est etiam pulmones extendi. Est enim pulmo caro, vt ita dicam asperæ arteriæ cartilaginibus circumducta, & iam pulmonem consequi magnitudinem pectoris ostendimus, quoniam in quibus paruum est pectus, fieri non potest vt pulmo magnus sit, si magnum (inquit) melius est repleri cauitatem, quam inane relinqui. Et similiter aspera arteria vocis causa facta est: quibus ergo vox magna, & quibus amplum pectus his magni pulmones: vt contra parui formam autem nanciscitur pulmo à pectore, non pectus à pulmone, cum pulmo informis sit. Par est igitur (inquit) Vesalius *libro.1. cap.19.* formam potius ab alio adipisci, quam date. Eius etiam causa collum factum est, vt Aristoteles 4. *De par. An. cap.*10. censet. Quoniam respirare quædã animalia melius fuit, vt vocem ederent: at si ob id, & asperam arteriam, quæ deduci posset: ideoque non opertam, sed liberam: igitur, collum, quo tegeretur indicium est, quæ non respirant, collo carere: At pulmo cum mollis esset cordi ob vasa circumpositus est, ne, si procul abesset frangeretur.

TEXTVS LV.

Principium alimenti humidi & sicci, os, gula, ventriculus.

OStendit tria membra, quæ sunt principium alimenti tam humidi, id est, potus, quam sicci, id est, cibi. Est autem quoddam vtriusque particeps, quod vocat sorbitionem *libro de veteri medicina pag.3.* Et est notandum, quòd hæc membra non solum sunt principia, vt via per quam defertur alimentum, sed os, & ventriculus per quæ mutatur. De ventriculo notius est, quam vt probem, de gula, quod sit solum via; dictum est superius: sed de ore, quod non solum sit via, sed etiam principium coctionis, & mutationis, dicebat primùm Princeps *Doc.4. cap.2. in prin.* prima primi [Nutriens in ore dum manditur concoctionẽ recipit,] & accepit à Galeno hanc sententiam *in tertio de Naturalibus facultatibus. cap.7.* Post subiicit tertium principium dicens.

TEXTVS LVI.

Antiquius autem alimentum, per abdomen vmbilicus.

INfans dum in vtero matris, neque comedit, neque bibit, neque respirat, & tamen viuit, nutritur, & augetur, hoc beneficio duarum venarum, & arteriæ modo vnius, modò duarum simul cum venis complexarum, & venientium à placenta matris, & ingredientium per vmbilicum fœtus, & penetrant abdomen, & venæ quidem in truncum venæ cauæ penetrant, arteriæ autem, aut arteria in arteriam fœtus, quæ è regione loci, ossis sacri posita est perueniunt. Deriuantur autẽ riuuli hi non secus ac fontium ex montibus perexigui, ac quasi capillares ex placenta ad conficiendum vas, quod vmbilicum ingreditur: ita placenta, quasi humi venulæ illæ, qua instar radicum plantæ, vndequaque humorem, & sanguinem, atque spiritum exugunt. Ergo vbi venæ vmbilicum fuerint ingressæ, in vnum coeunt, at arteriæ diuisæ manent, donec ad infantis arterias, quæ vt dixi sub osse sacro iacent, peruenerint. Exterius autem vbi prodierint dextra dextris, sinistra sinistris, fœtus procedunt, & corpori circumducuntur, donec ad ceruicem illius peruenerint, qua superata, & iam in aduersam partem delata, placentæ inseruntur dextra, vt dixi ex sinistra parte, sinistra ex dextra, atque interim circumuoluuntur in se, vt longiore processu maternus sanguis, ac spiritus elaboretur pro illo. Vnde fit, vt quidam haud explicatis his vasis, circa collum nascantur. Quos mulieres appellant diuersa superstitione felices, quasi rete obducta ceruice aliæ infelices, cum solis vasis magnis, quasi laqueo detinentur. Certè non paruo periculo subiiciuntur strangulationis, quod & vidit Hippocrates. Sed est cum vasis illis vmbilici meatus quartus seu quintus in ordine medius, quem vocant vracum, per quem defertur vrina ex vesica ad spacium inter membranas, quæ fœtum circumcingunt. Et hoc non est necessarium, nisi vt intelligamus illud, quod pertinet ad vasa, quæ per abdomen penetrant in vmbilicum.

Fracantianus videtur satis rectè sentire de causa fæcum, quæ in intestinis inueniuntur, in infantibus etiam, dum sunt in vtero matris. Licet enim nil ingrediatur per os, tamen vbi nati sunt nuper, & antequan lac sumant, quod debent sumere, non ante sextam horam ab ortu, & non vltra vigesimã quartam, differre aliqui emittunt fæces. Et dicit quod est excrementũ melancholicum transmissum à liene se expurgante in ventriculum. Et non est absurdum, quod etiam ex iecore ipso per venas mesaræi pars in intestina deriuetur, & ita vel ex hoc, vel illo, vel ambobus simul. Illud tamen hîc quærere non erat necessarium, sed habeatur loco appendicis.

LECT. LIII.

Super TEXTV LVII. LVIII. & LIX.

Radicatio venarum iecur.

Ῥίζωσις Latinum nomen, nisi fictum non habet, id est, radicationem vt Cornarius 1. *lib.* 50. & Fracantianus verterunt. De hoc habetur contradictio satis longa inter Philosophos, & medicos. Nunc satis sit duo explicasse. Primum quod alia est medici, vt est artifex consideratio, alia vt est philosophiæ pars medicina. Nam cum artificis intentum, finisque sit operatio, quæ in medico est, sanatio. Dicemus quod ad hanc vsque diem latuit medicos omnes, quod iecur est venarum principium, ob hoc tametsi cor etiã illarum esset origo: quia iecore calefacto, refrigerato, humectato, roborato, debilitato, vi attractice, concoctrice, reliquisque huiusmodi mutatis venæ idem patiuntur. Et curatio iecoris pertinet ad venosum genus: Et si iecur sit robustum, homines sanantur ex febribus, & educendo sanguinem iecur refrigeratur. Medici ergo disputatio contra aliũ medicum de principatu venarum, seu origine conuenit Galeno vt medico; quia stultum esset, vt seruaremus dogma perdere gloriam artis, & ægros. Et ita in memoria recuperanda, & in insania debemus applicare auxilia capiti, & non cordi, & in obstructionibus venarum auxilia aperientia, iecur quærere, & ita etiam ex vrinis coniectari coctionem, & generaliter ita venæ coniunctæ sunt iecori, vt eo affecto totum genus earum afficiatur. De Principatu autem & origine non erat necessarium Galeno disputare cum Philosopho, sed potius illud erat vtilius quærere, cur si cor est principium venarum, consensus ipsarum venarum sit totus cum iecore, & non cum corde? Hoc enim erat decens & pulchrum. Et ideò, sic vt ego ostendi aliàs (quia argumenta medicorum, non sunt comparanda rationibus Philosophorum, & tamen sensus, & operatio videntur fauere opinioni Galeni) Iecur oritur ex venis, & non venæ ex Iecore, & venæ oriuntur ex corde. Ergo Iecoris affectus si debent communicari cordi, quia affectus non est affectus, nisi communicetur ipsi animali & toti, & totus homo pendet à corde. Ergo si Iecur debet communicare affectum homini oportet, vt prius communicet venis, à quibus oritur, & hoc modo nulla est difficultas: neque in operatione, neque in aliis: sed obstant duo solum. Primum quia Galenus conatur ostendere *in libro de Generatione Fœtus cap.* 3. quod iecur generetur ante cor, & venæ etiam ante ipsum cor, quæ omnia cum sint vana, & contra Hippocratem, etiam nõ est, vt de hoc dubitemus. Nam primum principium in tempore est, quo non est aliquid antiquius. Primum autem in natura, quod habet primam operationem, & perfectionem, sed cor est primum, quia simul generatur cum aliis duobus principiis, vt testatur Hippocrates. Igitur tempore nihil est prius corde, sed naturâ cor est antiquius, quia habet operationem primam, quæ est pulsatio: nisi cõcedant, quod possit generari animal sanguineum sine dilatatione, & constrictione & esse perfectissimum. Ergo cor est primum natura, & tempore in generatione, comparatione aliorum membrorum. Est enim prius perfectione, & operatione, & ideò natura. Tempore autem simul cum sint ambo: Ergo prius natura, & tempore, id est, quia & si simul sint, fuerintque, semper præcessit cor reliqua mẽbra. Sed aliud quod posses obiici *com tex.* 54. est, quoniam Iecur generat sanguinem, saltem illum imperfectum. Ergo videtur esse principium venarum, quia generat ipsum per vim carnis, propriè & non venarum. Respondeo quod ambo concurrunt, imo istud ostendit, quod iecur cùm sit factum à sanguine, & contineat venas, & sanguis est in venis, quod principium sint venæ, & auxilium caro iecoris, & maximè, quia videmus, quod etiam venæ mesaræi habent vim aliquam generandi sanguinem, vt est opinio Principis ponentis quartam concoctionem.

Secundum quod declarandum erat summa breuis distributionis venarum, quam declarare in præsenti loco opportunum reor: nam minutiora illa, & si pulchra sint, tamen eorum obliuiscimur. Venarum igitur quatuor sunt differentiæ, seu species, seu origines, quæ ex caua Iecoris prodit in bilis vesiculam, lienem, ventriculum, intestina, mesenterium, & omentum. Secunda ex gibbis Iecoris bifariam distribuitur, in supernam partem attensa cordi, inde ad venas iugulares, & ad caput ascendit ex qua aiuga etiam costas nutriens, dextra ex parte oritur, vtrinque tamen emittit ramos, & in infernam, quæ omnia membra præterquam superius dicta, & pulmones nutrit. Nam pulmo ex vena arteriali, & ex dextro cordis ventriculo, vbi vena caua ingreditur nutriri solet. Et scias quod secunda, id est, caua ipsi primæ, id est, portæ committtitur, tam subtiliter in media carne Iecoris per venulas, quasi fibras capillares, vt vix stylo aditus ex vna in alteram pateat. Ergo Iecoris caua medium, quasi perambulat Iecur transuersum secans: inde parte superiore neruosá septitransuersi partem permeat, duosque ramos distribuit post inuolucrum etiam penetrat, ac ad dextrum cordis basis latus ei coniungitur, cingitque ramo suo eandem, neque verum est, quod loco pulmonis caua se immisceat. Ideò sputum sanguinis, non à caua vena, sed arteriali, aut arteria venali, necessatio contingit citra periculum omnino, ne caua fracta sit. Postquam verò caua à corde discedens, aiugam emisit ad iugulum, conscendit diaphratundis suffulta, & glandosum corpus in iugulo substratum, nacta post diuiditur in venas geminas, dextra, atque sinistra, quarum altera interior, altera exterior omnes ad caput

put

put ascendunt: interim verò ad brachia duos ramos magnos emittunt; quorum alter interior, scilicet iecorariæ nomen obtinet, alter cephalicæ, id est, capitalis. Interest hoc, ne quicquam à vobis necessarium desideretur, quod ad iugulum diuiditur caua in dextram atque sinistram, & vtraque pars in duas in iecorariam, quæ per brachium fertur, & est inferior: & superiorem, quæ iterum in tres ramos diuiditur: inferiorem, qui ex vena cephalica, ad brachium extensum: superiorem, qui est interior ingularis, & medium, qui est exterior iugularis, ambo hi rami (vt dixi) per collum ad caput ascendunt. At verò caua pars, quæ descendit ad medium dorsi, fertur deinde ad renum inuolucra, atque ipsos renes, quas emulgentes vocamus, ab iisdem rami singuli coëuntes singulis ex eadem parte ramis, ex caua inferius deductis vasa seminaria efficiunt. *cap.* 10. Tertia vena arterialis, quæ à dextro cordis ventriculo in pulmones dirigitur. Quarta ab vmbilico (ante ortum fœtus) ad iecur.

TEXTVS LIIX.

Radicatio arteriarum cor.

TRiplici nos alleuat labore ratio, nam neque difficultas est eadem in arteriis, quæ est in venis. Omnes enim fatentur eas ex corde oriri. Sed neque opus est illas describere, cùm rarò, vel nunquam medici ex eis sanguinem mittere soleant, quod si contingat, poterit, qui eo opus habet, Vesalium cõsulere. Accedit, quod vt Galenus docet in libro de dissectione venarum, & arteriarum, quod vbi venæ sunt, plerumque etiam sunt arteriæ, trium solum meminisse oportet. Primum quod arteriarum duo sunt germina tantum. Vnum quidem aore quod ex corde parte sinistra in totum corpus deducitur sursum atque deorsum. Alterum quod ex eodem sinu in pulmones, vocaturque arteria venalis, cumque in omnibus partibus, quod est secundum (quod proponere voluimus) arteria sit sextuplo, aut octuplo maior vena in pulmone contrarium contingit. Nam vena, quæ à dextro cordis ventriculo procedit longè crassior est, quam arteria, quæ est ex sinistro. Tertium est, quod cum in exterioribus partibus venam semper supra arterias natura collocauerit, solum in capite post aures, & ad tempora arteriæ sub ipsa cute statim sunt. In interioribus verò partibus conuerso modo se habent, nam intus vena caua sub arteria spinæ iacet, vt nil incommodi ab externis causis pateretur. Nam ab intestinorum sorditie vapor effluens, magis perturbaret puriorem spiritum.

TEXTVS LIX.

Ex his aberrans sanguis, & spiritus in omnia, & caliditas per hæc permeat.

GAlenus *in primo de locis affectis cap. vlt.* ostendit differentiam inter influxum cordis, & iecoris supra totum corpus, quia dicit delegant materiam alimenti, & etiam calorem, sed facultatem minimè. Hoc autem (inquit) per venas, & arterias, cerebrum autem contrario modo, delegat enim facultatem, & non calorem, neque materiam. Nam facultatē vitalem, & nutriendi vnumquodque mēbrum dicit habet ex seipso innatam, & de naturali manifestius est, de vitali autem magis dubium. Similiter *in libro Artis medicæ cap.* 50. dicit, quod totum corpus sortitur temperiem à corde, & iecore, quoniam & materiam alimenti subministrant, & etiā calorem. Videmus enim idem membrum modò frigidum euidenter, prò vt sanguis plurimus, & calidior influxerit, aut deferuerit. Vnde timor extrema refrigerat, & pallida reddit. Hinc manifestum est Hippocratem cognouisse tum multis etiam aliis in locis arterias, & pulsum. Qui enim fieri potuit vt eum ignorauerit, sed confisus in respiratione, non ei vt posteriores diligentius operam præstitit.

Duo verba ponderat F. quod dicit aberrare arterias seu sanguinem per illas, atque venas, cum potius distribuere aut permeare dicere debuisset, sed fallitur, existimans ipsum per iniuriam scripsisse ἀποπλάνωντα id est, aberrare. Nam sanguis quidem aberrat modò plus, modò minus, & casibus multis transmittitur, non à natura sola, sed natura, & casu: arteriæ autem, & venæ à natura ratione solum sunt distributæ, sic & nos aberramus in quotidianis nostris operationibus, sensibus, meditationibus: sensuum tamen & mēbrorum constitutio & mentis, & memoriæ certa ratione facta est in nobis. Dubitatur & in alio verbo de venis, aut arteriis, quoniam non à corde, sed à similibus, & à parte seminis, & à sanguine vteri oriuntur. Ideò dicit metaphoricè ista oriri, sic dicta cùm non oriantur ab illis. Verum duplex est ortus: vnus secundum tempus, & hoc modo omnia oriuntur quæ generantur, alius est ortus formæ efficientis, & finis. quomodo omnia pendent à Deo, *duodecimo primæ Philosophiæ, tex.* 37. quem omnia, quæ sunt in hoc mundo seruant. Si enim mundus oritur à Deo, tanquam effectus eius? Ergo omnia quæ sunt in eo, quamuis facta sint, & genita adhuc fiunt, & originem ducunt, velut cœlum à Deo, elementa à cœlo, & quæcunque alia ab elementis, & viribus, quæ in mundo sunt reguntur, & mouentur, viuunt, & tunc ideo merito oriri, & non minus, quam quæ generantur ab alio dicuntur. Sed hæc ad Philosophos.

LECT. LIV.

Super

TEXT. LX. & LXI.

Vis vna, & non vna, quæ omnia hæc & alia gubernat.

CVm constet altissimum fuisse Hippocratis de rebus naturalibus sensum non tam simpliciter eius dicta interpratari conuenit, vt gratia exempli pro vi animam intelligamus. Illud enim absurdum est dicere animam esse vim: & si modo concedatur esse simul vnam,& non vnam simpliciter sumptam,quod enim est vnum, quatenus vnum est plura esse non potest. Quadruplicem ergo sensum tribuere his verbis licet. Primus est vt loquatur de tribus animabus Platonis. Constat enim Platonem constituisse tres animas vnam quidem irascibilem,in corde animosam, & virilem. Secundam in cerebro intellectiuam, & rationalem. Tertiam in iecore apetitiuam, vt ita dicam, & voluptuosam,de quibus in libris de dogmate Platonis, & Hippocratis diffuse actum est. Est ergo perinde, ac si dicamus, velut dicebat Galenus *nono ar.cur. cap.*10 quod istæ tres animæ sunt ita connexæ inuicem, vt vna patiente, reliquæ etiam afficiantur. Sunt tamen plures, sicut liquet,quoniam diuersis funguntur officiis, & diuersas habent vires ac facultates. Secundus sensus est, vt vna sit anima,& vna vis prima, quia vnius substantiæ est vnum primum accidens, reliqua autem se subsequantur, velut ignis est calidus, & propter caliditatem dissoluit, & propter dissolutionem attenuat,& attenuando attrahit,quoniam corpus quod attenuatur magis extenditur, & ita ordinatim vnum fit plura, velut in numeris ex vno producitur vnum,ex quibus iunctis fiunt duo:ex vno autem, & duobus fiunt tria: exempli gratia sit pater vnus, & filius vnus, & nepos, & pronepos, & abnepos, & atnepos, erunt sex, & si colligantur vires horum fiet sexaginta tres coniugationes.Sed animaduerte quod in corpore humano hæc defluxio est connexa, sicut si Sol illustraret vrceum aqua plenum, & ex illo faceret itidem in muro: ex ea obiecto speculo visionem: istæ operationes & producta sunt connexa inuicem, ideo vt si disiungerentur, non essent: & ideo possunt, & sunt vnum,& plura, non ita de generatione filiorum à parentibus:nam sunt plura,non tamen vnum quia sunt dsiuncta. Sed quia istud erat vulgare, & Hippocrates non scripsit quicquam, quod esset notum plerisque, ideo hic sensns non est legitimus, vt neque primus, quia mens Hippocratis non est, quod sint tres animæ,aliud est de Platone, neque opus erat Hippocrati, vt medico tractare de animarum multitudine.Est ergo sententia eius, quam etiam superius explicaui,scilicet,quod est vna vis tantum in anima, sed iuxta præparationem videntur esse plures, velut lux solis, est eadem,& in aere transit,& facit per spiritum, seu claritatem: & in speculo reflectitur,& reddit formas rerum: & in speculo concauo facit ignem, & in aqua efficit spendorem magnum:& in vrceo vitreo aqua pleno facit irides, vt in pariete aduerso, & in ipso muro, & in linteis colorem, & in limo efficit exhalationem: & plura alia, & tamen est eadem lux, & lumen. Voluit ergo vt intelligeremus,quod & si caloris substantia & lumen sit,idem ita de animi vis est vna per se, non vna ratione præparationis, & propterea subiecit, quæ omnaa hæc & alia gubernat per hæc intelligit iecur & cor: & forsan etiam vt in textu præcedenti intelligit spiritum & sanguinem, & caliditatem, adeo vt vis illa censeatur caliditas, & non anima: & hoc est consonum his, quæ dixit *in libro de carnibus*, & *in sexto Epidemiorum pag.2.part.5.tex.5.* nec existimo, quod ibi, per etiam alia intelligat à corpore humano, quia transgrederetur metam propositi fine vtili, & sermo esset magis dubius. Per calorem ergo potest intelligere tria, qualitatem solam, & qualitatem cum substantia coniunctam.Vt cum dixit.1.*Aph*.14.[Qui crescunt, plurimum habent caloris innati] & potest intelligi vehiculum ipsius animæ.& caloris quod ponitur æthereum & æternum, & velle omnia prosequi singillatim, est nimis longum, & ideò credo quod eatenus intelligat, quatenus sufficit medico Velut cum dixit. Qui crescunt,] scilicet substantiam elementarem coniunctam ei de quarto modo, qui pertinet ad Imperium, dicemus infra, quoniam non est de mente Hippocratis hic

TEXTVS LXI.

Hæc idem ad vitam totius & partis, hæc verò ad sensum totius partis.

DVplicem habet interpretationem hæc verba vnum vt per vitam intelligat cor, & iecur: per sensum autem cerebrum, neque dignum est, vt disputemus an sit verum apud Hippocratem, an illud potius maluerit intelligere, quod sensus sit in corde, & vita in iecore: sed potius de veritate rei, quæ vsui apta est: nam illa habita conuenit explanatori fideli, traducere verba authoris potius ad illum sensum, quam imitando Grammaticos nostri temporis, qui primum quærunt sensum verborum, deinde illi volunt aptare rem,de qua tractatur. In quo trifariam peccant. Primum quod fallendo lectores in arte adeò vtili, & necessaria sunt causa mortis hominum: secundò quia præponunt homunculum Deo, & sapientiam homunculi sapientiæ Dei:quod quam sit impium, nedum absurdum, quisque intelligit. Tertio quoniam si res, & sensus authoris conueniunt,nihil amittimus, quia vtrunque verum est.Sin autem discordant, quam grati viri est factum vindicare authorem ab infamia,

famia, vt censeamus potius bene dixisse, quã errasse. Quæramus igitur quodnam sit principium vitæ totius & partis? & sensus? & dico quod sensus principium est in corde, quia ibi est actus & homo non dicitur sentire, nisi cùm percipit, & non percipit, nisi cum cor, & anima percipit, & cerebrum est instrumentum percipiendi generale, & sensus in eo vt oculi, & aures, & nares, & lingua sunt specialia instrumemta. Si ergo oculus est instrumentum cerebri ad videndum, quia cerebrum habet alias facultates, vtpote olfactus, & auditus, & memoriæ. Ergo cum cor habeat alias facultatus, vtpote viram, & pulsum, necesse vt cerebrum sit instrumentum cordis. Quia sicut in mundo omnia reducuntur ad vnum scilicet Deum, ita & in homine, & quibuslibet aliis, non enim possunt esse duo prima principia, aut enim necesse est, vt cerebrum sit instrumentum cordis, quod verum est, aut cor cerebri (quod est absurdissimum: neque aliquis ausus est dicere) aut vt sint duo principia æquè prima, ad quod sequuntur mille inconuenientia. Primũ quia idem non sentiret, & viueret. Secundum quia vnus homo essent duo homines. Tertium quia non fieret transitus ex vita plantæ ad vitam animalis, & etiam quia voluntas non esset in intellectu, nec timor in eo, qui recordatur, & multa alia. Indicium autem maximum huius est, quod etiam Galenus fatetur, & postmodum nescio, quomodo quasi obliuiscitur: quoniam cogitantibus nobis, & maximè de re terribili, aut tristi: aut amata, aut iucunda, vel odiosa vultus manifestè mutatur. Sed de iecore maior longè est dubitatio apud me, an in eo consistat vita. Primum, quia si fœtus viuit vita plantæ, ergo oportet vt habeat principium vitæ in se? Secundò quia multa animalia viuunt, quæ carent corde, imo etiam plantæ viuunt manifestè, ergo oportet vt habeant principium aliquod suæ vitæ, & hoc non potest esse, nisi iecur. Tertiò quia videmus quod habet suas facultates saltem concoctricem absquæ auxilio cordis, quia posito iecore, ponitur concoctio, & hoc magis esset euidens, si verùm esset quod dicitur, quod creatur ante cor. Quartò quia constat quod in mortuis augentur vngues, & capilli: quæ sunt functiones ipsius iecoris, adeò vt Affaytatus credat hominem multo post morté viuere. Vita plantæ præterea si naturalis esset in corde, esset duplex vita in illo, sensus & motus, vna & alia nutrimenti. Quæritur igitur quæ esset prior, si sensus, & motus sentiret moueretur animal antequam nutriretur, generaretur, & augeretur quod omninò est impossibile. Vel dicendum esset, quod prius viueret vita plantæ, quàm propria quod est absurdum. In oppositum est, quod videmus vitam illam in iecore perfici viribus cordis, & etiam non esset vnum animal, & Philosophus in secundo de Anima, dicit vegetatiuum esse in sensitiuo, & sensitiuum in intellectiuo: sicut trigonus in tetragono: ita etiam de facultatibus dicendum est, & vita. Dicendũ est ergo, quod vita est in ipso corde, in habentibus cor: etiã vegetatrix & illa non est eiusdem rationis cum vegetatrice plantæ, aut vermis, quia illæ per se manent, & vita in iecore, non potest manere, vel momento extincto corde. Et hoc confessus est Galenus *quinto de locis, cap.* 1. sed vita, & functiones iecoris in fœtu non sunt ex genere vitæ plantæ, quia & si possent esse (quod tamen valdè dubium est in iecore, nondum corde genito) tamen non potest ibi esse sine motu pulsatili, qui est in arteriis. A primo enim mométo generationis adest pulsus in embrione, per quem conseruatur, & vitalem spiritum, iecur, & omnia membra genita, & hæc declarata sunt alibi.

LECT. LV.

Super

TEXT. LXII.

Lac alimentum, quibus lac alimentum secundùm naturam, aliis verò non: aliis verò quibusdam vinum alimentum, & quibusdam non alimentum: carnes, & aliæ plurimæ alimenti species, & pro regione, & consuetudine alunt.

Lac absque dubio alimẽtum est omnibus infantibus, imò etiam omnibus animalibus, quæ animal pariunt, adeò vt etiam vespertilionibus, atque id iure: nam cum in ventre sanguine parum mutato alantur, verisimile est vt postquam nata fuerint, eodem in lac mutato gaudeant: quomodo ergo dicit Hippocrates, aliis vero non, cùm secundùm naturam omnibus sit cibus? & certè difficilis nodus est, propter anteriora verba [quibus lac alimentum secundum naturam.] Dicendum meo iudicio Hippocratem hic loqui de genere animãtium, & non de homine solo. Aues enim non vescuntur lacte, quia non est eis secundùm naturam, & similiter pisces. Non negauerim aliquos non esse qui abhorreant lac, quanquam paucissimos, sed illud casu non natura contigit post ablactationem: reliqua omnia possunt esse non secundùm naturam, quod manifestum est de illo Normano, quem dicit Brueryus se agnouisse, qui nec panem, nec carnes, nec pisces, nec caseum comedebat, sed solas vuas, vnde mustelæ ei nomen inditum Qui verò oderunt vinum, & caseum innumerabiles sunt, & adeò vt nec odorem substinere possint, sed plures tamen sunt qui vinum oderunt, quàm caseum. Allium Iacobus Foroliuiensis egregius explanator medicinæ, adeò abhorrebat, vt si ederet ipsum veneni symptomata sequerentur. Mirum dictu est solùm panem non tantum homines, sed etiam animalia pleraque non deuitare, non dicam tamen omnia, sed primum quadrupedia, nisi feras non cicuratas excipias, velut leones & tigrides, pisces omnes primum pane gaudent, quod pamphagi sint inde omni genere

re iumentorum, oues, capræ, boues, equi cameli, elephantes, capræ, hinnuli, canes, feles, mures, picæ, sed in vino: psittaci etiam absque vino. Est autem lac, vt ad eum redeam (nam Hippoc. proponit tria pro exemplo, lac, vinum, & carnes) temperaturæ æqualis in actiuis qualitatibus, in passiuis non parum humidum, cuius substantia manifestè in tria diuiditur, aquam, butyrum, caseum· Aqua est frigida, & humida: butyrum calidum & humidum, temperatura caseus declinat ad calorem, sed parum, & est etiam humidus, habet & alias partes, sed quæ ad has reduci possint. Dictum autem est de illis in libris de Tuenda sanitate à nobis è quibus præstantissimæ duæ sunt. Vna quæ vocatur spuma lactis, dulcis valdè & candida exigui alimenti, sed facillimæ coctionis: altera est pinguedo obæsa (quam vocant caput lactis Veneti) è genere butyri pinguioris, Quare autem de pane sermonem non habuerit causam esse reor, non quia in dubium vocari non possit, nam si comparetur ad hominem: nec lac est semper alimentum (vt dixit) ad animal: neque panem omnia animalia edunt, & ideò poterat introduci, vt alimentum, & non alimentum. Sed hoc reor fecisse, quoniam panis est res artificiosa, reliqua tria sunt naturalia. Atque hæc est nostra expositio. Fracantianus *cap. 6. pag. 2.* alium dat sensum, qui innititur dictis Galeni *septimo & decimo Ar. cur cap.* 11. scilicet, quod lac quibusdam conuertitur in nidorem, id est, ignem & fumosam corruptionem, velut in his, qui calido, & sicco sunt ventriculo, quibusdam autem gelascit in ventriculo, & in ambobus his hominum generibus, non solum alimentum non est, verum magnum affert detrimentum: adeo vt inter venena connumeretur à Conciliatore *in libro de venenis. cap.* 77. Sed & lac quod in fumidam materiam transit, magna affert incommoda: adeò vt non ignorem, quosdam obiisse mortem ex eiusmodi cibo, potune: sed non id modo, quod cunctis manifestum est quærendum fuerit, vt neque cur cibis aliis adiunctum, facillimè corrumpatur: adeo vt Princeps affirmet ex esu lactis, & piscium generari elephantiasim: quod & nos audiuimus dùm in Scotia essemus: idque frequenter accidere, non tam ibi, quam apud Ibernos, qui Britannis occidentaliores sunt. Ea solum commemorare operæ præcium esse duxi, quæ aut egregiam vtilitatem habent, aut admirationem continent. Constat etenim Galenum lacte moderatè sumpto coctionis spatium tribuisse sex horarum: atque id intelligendum in his, qui medicamenti causa assumunt humanum, vel asininum: quæ duo genera inter reliqua facillimè concoquuntur: si tamen excipias camelinum quod non habemus: & equinum de quo aliàs valde dubitaui. Præter id enim, quod in eiusmodi viris, qui hæctica laborant vires sunt imbecillæ, & aridus habitus: Contra puritas ipsius lactis, maior quouis alio cibo, & paucitas, & tenuitas, vt dixi, ad coctionem faciunt vlteriorem, hæc volui dixisse memoriæ causa. Auerroes enim *sexto collectaneorum cap. de cura hectica ventriculi* statuit mensuram, seu mensuræ initium à cochleari deinde ascendit sensim per dimidium vsque ad tria, vel quatuor cochlearia, & cochlear quidam duplex est minus: quod continet vnciam, & quadrantem. Maius autem, aliquanto plus. An vero super lac dormiendum, vide quinto Contradicentium. Sed omittamus hæc maior est difficultas de secunda quæstione, scilicet cur sit, quod tam multis etiam optimum lac sumentibus purum, & opportunè noxium sit, infantibus autem omnibus vtile modò secundum naturam fuerit. Nam & infantes vidi animalium lacte alitos, qui superuixerunt & maximè caprarum, in quibus nihil desiderabatur, præterquam ingenij vigor: nam eiusmodi pueri vbi adoleuerint, quasi stupidi sunt, atque stolidi, quod manifestam habet rationem: at vt dixi non ita illud. Dicamus ergo quod causa, quare lac in adultis facilè corrumpatur, atque in pluribus, non autem in infantibus est. Primum paruitas vētriculi infantis, vnde melius concoquitur, & similiter calor naturalis similior, atque humidior, quam iuuenum: vnde ad coctionem paratior, id quoque quod alitur magis simile est, in adultis autem remotius. Quarta causa est motus intempestiuus. Quinta verè est, quod iam consueuerit corrumpi sæpius sumptum præter rationem: atque id probo duplici experimento. Primum quod cum semel malè me habens comedissem portulacam, antea mihi innoxiam, tum verò ob multitudinem, & ventriculi frigiditatem vomitum mihi magnum excitauit: ab eo tempore si esitarem portulacam: imo si vel viderem, vomitus excitabatur. Aliud exēplum est de his, qui volunt facere abstemios seruos vel ob auaritiam, vel vt modestius viuant: indita enim anguilla vino, si copiosè biberint, ex eo in vini fastidium deuenerint.

Postmodum dicit illud idem de vino: nam vinum est alimentum, & celerrimum, vt colligitur à Galeno *tertio de Temperamentis: cap. 2.* sed tamen neque omnibus, neque semper vtile est, quia non est alimentum, præsertim autem lædit extenuatos, & bilioso habitu, ac corpore, & quibus cerebrum est imbecille, ideo infantibus maximè nocet, & præcipuè antiquum, & potens atque odoratum: adeo vt quibusdam phrenitidem statim excitauerit, aliis insaniam, aliis conuulsionem, quorum etiam maximam partem perdidit.

Succedit caro, cuius tres sunt species (vt inquit Auerroes *primo Collectaneorum c.* 10) vna quæ est mista cum neruo, & chorda, quæ vocatur musculus, quæ propriè editur, vt à Galeno colligitur *in libr. de cibis boni & mali succi, c.* 4. & maximè nutrit talis caro, vt scilicet, dicamus carnem musculorum seu musculosam, id est, separatam à neruis, & ligamentis, in medio tamen etiam habet aliquid borum, sed non effatu dignum. Et dicebat *in tertio de Alimentis cap.* 1. tales carnes sumuntur ex hœdis, & vitulis, & ouibus, & animalibts etiam feris, quæ tamen plantis vescuntur. Variantur autem vt idem dicebat *in eodem libro cap.* 19. *&* 21. penes ætates, & penes victus rationem ipsorū animalium

&

& præparationem: Deinde addit penes partes ipsorum animalium: ita ergo erunt sex differentiæ ipsarum carnium: à natura animalis, ab ætate, à victu ipsius animalis, à partibus, à præparatione, & à genere carnis. Secundum genus est carnis puræ, quæ pauca est admodum in corpore, & dicit quod caro mẽbri humani, & quæ est circa gingiuas, & quæ est in libro occulto dorsi, ille vocatur caro pura, quæ ad considerationẽ huius propositi parum conducit. Tertium est glandosa, & hæc est testiculorum mammarum, & in mesaræo, & generaliter vocantur lactes etiam. Quartum genus est substantia propria mollis vniuscuiusque membri, velut intestinorum, & ventriculi, ex quo genere propriè est illa, quam Galenus vocat parenchyma in iecore præcipuè, & in pulmone, & etiam in renibus, & splene, *decimo Art. cur. cap. vlt.* vbi dicit, quod substantiam intestinorum, & ventriculi non vocant, caro carnem, neque parenchyma. Omnia igitur ista palàm est alimentum posse dici, & non alimentum iuxta rationem regionis, & consuetudinis etiam.

LECTIO LVI.

Super

EODEM TEXTV & LXIII.

Dixit igitur Hippocrates in præcedenti Textu, quod carnes, & plurima alia pro regione, & consuetudine alunt. Regio & consuetudo quoquomodo affinia sunt, quoquo modo differunt, quia in eadem regione diuersis temporibus necesse est alias, & alias consuetudines induci. Primum quidem fructibus quibusque vesci homines cœperunt: paulò pòst glandibus, ac eiusdem generis alimentis, vnde etiam illud glandem ructante marito: post ad lac, & carnes: & tum greges habere boum curarunt, tum ouium atque caprarum. Quadringentis aut quingentis annis ante Hippocratem panis inuentus est: Sed apud cultiores Græcos, & Troianorum tempore iam in vsu erat. Sed in Thessalia, & Arcadia, ac montibus adhuc leguminibus vescebantur, & segete cruda, vt idem testatur, non solùm in Epidemiis, sed in libro de veteri medicina: cùm in Italia pollenta ex farina, & farre vescerentur, additis pauculis carnibus. Et hæc quidem verissima sunt, atque ab omnibus tradita & excepta authoribus. Ægyptij loto, aliique magis, vt qui lotophagi ob id appellati sunt. Milium & hordeum Sarmatis, vt auena Germanis, pannicum Aquitanis, Nasturtium, sed pro obsonio cum sale (cuius etiam meminit Xenophon) Persis in vsu fuit. Indi ferarum carnibus crudis, arundinum germinibus, foliisque viuebant. Hunni sole tostas carnes, alij nucibus cuiusque generis alebantur. Quidam etiam frigore, vt nunc salpar, vel fumo vt aleces, non tã vt comederent durabant, quàm vt seruata comedere possent. Qui totam eam regionem, quæ ad Austrum posita est colunt, hi camelorum carne, lacteque vitam ducunt, aut palmulis. Olim hæc magis in vsu, nunc panis, sed sordidioris, quàm apud nos copia est, apud omnes gentes. Scythæ, Sarmatæque equina carne, farina cum lacte, vel equorum sanguine mista. Olim referunt gigantes vesci solitos simiis: vnus cuique suus Deus vnum alimentum. Romanæ mulieres vino abstinebant, nunc tota Asia penè atq; Africa, & Europæ pars Maumetho præcipiente abstinent. Ichthiophagi piscibus tantum viuebant. Nunc totus orbis fermè oriza vtitur, sanè vtili, vili & commodo cibo: velut & butyro, ac melle. Puls Romanis olim, quasi propria cum apud Græcos polenta cum succo maluæ, & Asphodeli in vsu esset. Maza quoque in precio fuit apud illos.

Velle suum cuique est: nec voto viuitur vno.

Taceo & prætereo nefandas & spurcas, ac fœdas dapes: hoc vnum difficile visum est, vt aliàs dixi cur non antiqui omnia cocta ederent, quippe suauiora longè futura, cum nec ignotus esset ignis, & tanta lignorum copia? Aliud etiam ridiculum cur nutibus agerent, vix enim persuaderi potest, quod qui seruati sunt sermone, non communicauerint, quanquam neque de hoc certum habeam authorem. Constat in quam multis deceptos esse, velut cum olim crederent homines hanc solam partem habitari, verùm videri potuit olim, nunc cum dentur Antœci & Antiscij, & Antipodes, manifestum est secundùm naturam vbique posse simul interire humanum genu: Diuini verò peste atque sterilitate (nam terræ motum, bellum, serpentes esse causam interitus humani generis, vix quisquam dicere audeat) & reparatos fuisse homines.

Hoc vnum explicandum est, quod dicit de alimento; pro consuetudine cibus, consuetus propter familiaritatem melius concoquitur, teste Galeno. Est enim primum suauior, & ideò ventriculus illum melius amplectitur, & se constringit, & non subuertit ipsum: ergo semper cibus consuetus melius nutrit, quàm insuetus. Hic ergo cadit difficultas, vtpote de fungis, aut malis insanis, vtrum magis noceant insueto, an consueto? & dico quod quantum ad mutationem plus nocent insueto, quia non coquuntur & peruertunt ventriculum: sed quo ad stabile detrimentum plus nocent consueto, quia natura amplectitur familiariter pro cibo amico, & ita augetur intẽperies plurimũ, & remouetur homo à dispositione humana, & ideò oportet distinguere trifariam alimentum bonũ, iuuat & in præsenti, & in futuro. Malum autem vel est remotum à natura humana, & abominandum (vt dixi) de his, & de carnibus semiputridis, de fructibus corruptis, de leguminibus cariosis, de piscibus olidis, & lutosis: valde ac quasi nigris de herbis agrestibus, maximè ex apij genere, & nascentibus in sterquiliniis, & olidis, & rebus salitis antiquis, quibusdam generibus ranarum carnibus: quarumdam viperarum, quas dicunt esse sine veneno: dico quod omnia talia plus nocent consuetis,

sue is, quam insuetis duabus rationibus. Prima quod recipiuntur amicè à consuetis, & ita inficiunt omnia membra principalia, & ita fit paruus rumor, vt dici solet, & magna iactura: in insuetis autem contra, solus enim ventriculus læditur, & fit turba multa, nausea, fluctuatio, vomitus, anxietas, sitis, dolor, vertigo, abominatio, cibi os inficitur nihilominus, quia recipitur vt hostis, parum tandem sequitur detrimentum, aut nullum in membris principalibus. Alia causa est imbecillitas corporis, per quam consuetum debilitatum ex vsu,& corruptum minus resistit, & magis patitur. Si quis tamen assumeret maximam quantitatem, & non euomeret, & esset impeditus in negotiis, neque posset auxiliari, his stantibus plus læderetur, & posset mori, quàm consuetis vti. Tertium alimenti genus est, quod est simpliciter malum, sed non valdè malũ, vt caro caprina, & suis veteris, & bubula, & fructus horæi, & herbæ domesticæ, & cibi ex farina, & legumina, & pisces non squamosi, recentes tamen,& ex bonis aquis, & castaneæ, & cucurbitæ coctæ, in his consueti non læduntur, aut longè minus, quàm insueti, & hoc quia excipiuntur amicè ab vtrisque, sed à consuetis concoquuntur propter familiaritatem: & detrimentum illud euanescit ob perfectionem coctionis:&ideò in isto casu plus læditur, & manifestè ille, qui est insuetus, quam consuetus. Ideò verò obseruandum laborantibus contraria bifariam conuenire vno modo, qui notissimus est quoniam tollendo iuuant, & non lædunt. Et quod tollendo minus imprimunt, quoniam substantia membri minùs patitur à contrario,vt in manu frigida igni admota, nam & minùs non solum patitur, sed etiam minùs sentit calorem.

TEXTVS LXIII.

Hæc quidem ad augmentum, & ad esse, hæc verò ad esse solum,vt in senibus: hæc autem ad hæc, & ad robur.

ID est, Alimentum aliquando est ad alendum augendum, corpus & robur, scilicet, in pueris: Aliquando ad alendum solum vt in senibus: Quandoque ad alendum, & augendum robur non corpus, vt in ætate iuuentutis. Quomodo autem sit ad alendum solùm dubium non est: neque quomodo ad augendum corpus, & robur: dubium est, quomodo ad augendum robur, & non molem, & dicit quod in conualescentibus & athletis. Est etiam dubium de re ipsa scilicet, an consistentes in ætate sint robustiores iuuenibus? Et dubium non est quòd ob consuetudinem non sint validiores, quoniam facilius omnia tractant, & maiore dexteritate, & minus lassantur: sed an sint verè robustiores ratione corporis ipsius? Respondeo robur quadrifariam augeri, substantia membri aucta: quia in maiore mole plus est virium. Secundo ex instrumenti siccitate, *vt tertio de symptom. causis cap.3. in fine* Tertio ex exercitatione consolidatis membris, ac condensatis redditis siccioribus, & agilioribus, & in fluxu caloris ad eam partem. Quarto ex incremeto caloris naturalis *2. De Tuenda Sani.* Dico ergo, quod in ætate consistentiæ membra magis consolidantur multiplicata carne, & pinguedine, & etiam sicciora redduntur, & ideò homines fiunt robustiores. Hæc est expositio F. vt diuidatur ratione ætatum in dùo tantum, & tertium quod additur sit præter naturam. Alia videtur literæ magis conformis, quoniam Hippocrates alium sensum refert: & est quod alimentum ad alendum solum: quibusdam ad incrementum etiam corporis. Quibusdam etiam præter hæc ad incrementum roboris.

LECT. LVII.

Super EODEM TEXT. LXIII. & LXIV.

QVoniam quod de naturis, & ætatibus, & consuetudine. & regionibus dictum est, etiam de sexu, de tempore anni, & constitutione, deque arte ac cæteris similibus intelligi potest: ideo cum alimentum (omissa modò ratione aëris, in qua contrarium semper quæritur, vt in æstate bilioso fabro ferrario, iuueni frigidus) oporteat, vt sit simile substantia (de temperato dubium non est, quin alimentum temperatũ exigat) quæritur de intemperiebus inæqualibus, an similia, an dissimilia exigant. Accurrunt omnes ad contraria, vt fiat temperamentum,distinguentes modo, quod si conseruare volumus similibus, si mutare contrariis vtendum sit. Si verò similibus vtendum vbi excessus fuerit magnus, & in actiuis qualitatibus, contrariis moderatè, ne vltro progrediatur: in passiuis, aut vbi excessus non est, magnus in actiuis prorsus similibus. In contrariis etiem pedetentim progrediendum ad æqualia contraria, ne scilicet temperatura magna mutatione euertatur. Hic certè non animaduertunt tria esse dubia. Primum, quòd si contrariis vtendum est in qualitate illa, non possunt esse similia in substantia,& maximè si qualitates sint passiuæ *sexto de tuenda sanitate cap.2.* igitur non erunt alimẽta prorsus sub hac ratione. Secundum quod senes indigent semper humidis, *quinto de tuenda sanitate c.8.* igitur contrariis non similibus. Et hæc etiam est quæstio necessaria rationi vitæ. Tertium quod si mutare volumus, contrariis vtendum est: non igitur semper in passiuis similibus: nam si hæc distinctio de passiuis & actiuis vera esse debet generaliter, non poterit illa generaliter etiam esse vera de cõseruatione,& custodia, aut mutatione in melius. Neque enim mutabitur à similibus:neque si cõseruandum sit temperamentũ à contrariis poterit cõseruari.

uari. Ad primum dico esse semper vtendum similibus in substantia, contrariis tamen in qualitate, & substantiæ similitudo est multiplex, vna quidem in genere, vt substantia animalium est similior substantiæ humanæ, quàm plantarum. Substantia verò piscium est propior humanæ substantiæ, quam chamarum, & ostrearum, & caro auium carne piscium, & caro quadrupedium carne auium, & si quis dicat, quod Galenus præfert carnem perdicis omni quadrupedi? Dico quod ipse existimat, quod carnes auium sint magis elaboratæ: sunt ergo tria, quæ sunt quasi similia, & tamen non sunt idem similitudo in substantia, similitudo in temperamento, similitudo in elaboratione: Et similitudo substantiæ intelligitur ratione ordinis, vt dictum est, & naturæ, vt caro carni magis, quàm ossi, & in temperamento proprio, quod est ex mistione elementorum, sed temperamentum simile, aut contrarium in qualitate est, vt tale sit potestate ad generandum bilem, vel pituitam, postquam est destitutum à propria anima: illud verò, quod est elaboratum, est vt deductum sit ad perfectionem in eo genere à calore naturali, velut caro auis est similior carni humanæ, quia est magis rara, & magis elaborata propter calorem vehementem auium. Cùm ergo volumus reducere corpus ad aliam temperiem, faciemus id per similia in substantia, & laborata, velut per carnes auium, aut quadrupedium, quorum mistio & substantia, & operationes, & perfectio conueniāt homini, sed sint calidiora, & sicciora, &c. Caro enim equi est similior in vita carni humanæ quàm caro suis aut bouis, tamen mortua, est dissimilior. Mixta enim quantò magis recedunt in ordine viuentium, tantò qualitates illorum differunt à qualitatibus primorum elementorum, & hoc propter diuersitatem modi recipiendi, & etiam multitudinem caloris cœlestis, & illius diuersitatem, & quamvis ille calor esset similis, in gradu tamen adhuc multum differret ratione substantiæ acquisitæ in hora, qua viuebat, & ratione differentiæ caloris cœlestis, quia alius est calor Solis, alius Saturni, & maximè iuxta densitatem, & raritatem, & ideò benè dicebat Philosophus *octauo Physicorum text.* 55. quod rarum, & densum sunt, quasi principia omnium, quia coniungitur cum calido, & frigido cum graui, & leui cum molli, & duro, & cum mistione. Et etiam ratione eius actionis, quæ prius fuit dum viueret, vtpote attenuationis, resolutionis, mistionis æqualis, vel inæqualis ad minima mutuæ actionis, & talium. Ad secundū senes indigēt calidis, & humidis, quia temperatura iam redacta est ad frigidum, & siccum, & ideò habet duos scopos ratione huius, & etiam tertium, & quartum ratione coniunctorum, & propter hoc Galenus adeò inuoluit hanc rem, vt nunquam potuerit se explicare: aliàs dixi de melle, quod maximè conuenit senibus, cum tamen sit valdè siccum, & ideò dico, quod siccum intelligitur bifariam: vnum quod caret humido pingui, vt olera, & radices, & ista nullo modo conueniunt seni, aliud quod abundat humido pingui, sed potestate humido, & hoc non minus alienum est, à natura senis, quam primum, vt adipes, caro suilla: præparant enim ipsum ad hydropem, & copiam flatus. Reliqua duo genera sunt, quæ vel abundant humido pingui, sicco, sicut caro auium, & illa est optima seni, aut habent parum de humido sicco pingui, vt mel, & saccharum, & ista etiam conueniunt, & vt iuncta aliæ, non sola per se. Et ob id pisces, & carnes ouillas debent senes edere cum melle, aut saccharo: nam per se non tantum exhibent alimenti, quantum sufficit. Licet autem spectare in cibis, quæ sunt humida humido pingui, bono omnes differentias in tribus, quæ proponuntur à Galeno, vt optima pisces petrosi, & sunt frigidi, & humidi, & in carnibus suillis. nam in his humidum pingue est magis elaboratum: & in carnibus per dicum. Nam harum humidum est etiam magis elaboratum: quia in transitu à frigido, & humido ad calidum, & siccum transitus fit per calidum, & humidum, quia res priùs incalescit, quàm siccetur, vt etiam ligna iuxta ignē. Primum ergo alimentum est frigidum, & humidum: secundum calidum, & humidum: tertium calidum & siccum. Et omnia sunt similia eodem ordine naturæ humanæ, non simpliciter temperamenti ratione: imò secùs, sed elaborati humidi, & refractorum elementorum, & quia senex est imbecillis, indiget cibis facilis alimenti, & ideò senes habent quatuor scopos ad alimentum spectantes. Primus vt alantur siccis, tum quia similia similibus minus distant, tum quia corpus eorum postulat duritiem: secundus vt humectentur, quia solida exsiccantur, & refrigerantur, & ideò oportet, vt cibi abundent humido pingui. Tertius vt sint facilis alimenti, quia sunt imbecilles. Quartus vt adsit substantiæ similitudo. Senes ergo debent conseruari per similia in substantia, & per habentia humidum siccum, & elaboratum ad facilem coctionem, & abundantia humido pingui, & hæc est conseruatio per similia iuxta rationem ætatis. Ad tertium, dico quod conseruantur corpora per similia in substantia, & in qualitatibus passiuis, intelligendo quantitatem pro qualitate, & quantitate, vt sit hæc similitudo semper. Iuxta verò mutationem temperaturæ in sicco, & humido fiet per contraria in quantitate, & etiam in qualitate iuxta temperaturæ modum, sed non sic in actiuis. Oportet enim semper esse contrarias qualitates. Concludendo dico, quod pro conseruando debemus vti moderatè contrariis in actiuis, in passiuis autem similibus, in quantitate, & qualitate, & ita hæc non repugnant vt liquet. Et cùm vita humana potissimùm consistat in hoc, adeò neglectim hæc tractata sunt à præcedentibus, vt erroris causam solùm subministrauerint.

TEXTVS LXIV.

Diſpoſitio athletica non natura: habitus ſalubris, melior in omnibus.

CVM declaraſſet, quòd alimentum in quibuſdam eſt ad augmentum corporis, & virium, & in quibuſdam ſolum viriū, vt in athletis, in quibuſdam neutro modo, docet quod in his, in quibus eſt incrementum virium, ſolum eſt malum. Et ratio eſt, quoniam neceſſe eſt, vt membra dureſcant plus iuſto, & calor multiplicetur, & ideò venæ, & arteriæ ſupra modum impleantur, & ita fiunt obnoxij morti repentinæ, vel per ſuffocationem, aut abrupto vaſe aliquo. Et ideò dicit, quòd diſpoſitio athletica non natura eſt, id eſt, non poteſt eſſe ſecundum naturam. Appellat autem diſpoſitionem non habitum athleticum, quia non eſt res firma, vt habetur prima Aphoriſmorum. Dicebat Galenus habitus Athleticus, non debet dici ſimpliciter bonus, ſed athleticus bonus: ſicut ſimia non pulchra, ſed pulchra ſimia. Nullibi autem planè exagitat athletas tam eleganter, quàm in ſuaſoria ad bonas artes: præcipuè autem quod Reip. corpore ſint inutiles, & conſilio nullo, nec ſanitate bona, nec artibus idonei. vita quoque miſera, & ærūnoſa: ac breuis: tum corpus fœdum, & vitiatum: ſub ſenecta: non opes, non authoritas apud ciues: vt omninò abiecta ſit eorum conditio, & infœlix.

LECT. LVIII.

Super

EODEM TEXT. LXIV. & LXV.

DIximus in præcedenti lectione de ſtatu athletico: circa quod dubitatur, an robur partis auctum ſupra naturam vt in his poſſit eſſe vtile? inde videbitur de habitu mutato. Dico ergo quod incrementum virium membri eſt multiplex, aliud quidem naturale, ſicut in his, qui velociter currunt, aliud verò eſt aduentitium, & hoc aduentitium eſt, aliud in toto, vt in athletis, aliud in parte, velut in militibus, in manibus, & brachijs: in oratoribus in voce, & lateribus. Rurſus quòd eſt non naturale, id eſt, artificioſum aliud eſt cum reſtitutione amiſſarum virium. Puta ex morbo vulnere aliud eſt pro additione eius quod eſt ſupra naturam, velut in funambulis, & in luſoribus armorum, & in his, qui exercent peculiariter aliquod membrum. Ex his tribus regulis generalibus fiunt octo membra, vt cuique liquet, illud etiam vltimæ diuiſionis membrum primum, ſcilicet, de imbecillitate præter naturam contracta emendanda, poteſt diuidi iuxta naturam cauſarum, quia vel ab intemperie, vel à compoſitione, vel à continui diuiſione? à compoſitione ſemper curanda eſt, ſi fieri poteſt, maximè à ſitu: quoniam curatio facilior eſt: etiam generaliter, quantò læſio eſt maior, tantò magis indicat de neceſſitate reſtitutionis, & minùs indicat propter periculum, & indicat maiorem difficultatem, & diuturnitas temporis eſt ſimilis magnitudini diſpoſitionis, & non adeò indicat de neceſſitate, & ideò magnitudo diſpoſitionis magis indicat, de reſtitutione, quàm diuturnitas, quia æqualiter ratione impedimenti, & periculi, & magis ratione neceſſitatis. Sunt ergo duo, quæ indicant magnitudo, & paruitas, & diuturnitas, ac recens affectus, & per magnitudinem intelligimus duo: magnitudinem ipſam affectus, & nobilitatem actionis. Tria verò ſunt, quæ indicantur, periculum, vel ſecuritas iactura magna, aut parua difficultas, aut facilitas: ab his igitur ſumuntur indicationes de faciendo, vel non faciendo, & etiam cum quibus, & quomodo: hæc igitur pertinent ad reſtitutionem, & morbi, qui ſunt in intemperie magis indicant de curatione, quàm qui ſunt in compoſitione propter facilitatem curationis, & etiam quia intemperies plerumque auget ſeipſam, aut ſaltem auget affectum, velut eadem intemperies frigida in ventriculo, indies magis auget cruditates: obſtructio autem non auget obſtructionem, quia non eſt ex principiis actiuis. Nihil autem eſt magis, quod indicet de ſui reſtitutione, quàm diuiſio continui, recens, & hoc quia habet tres conditiones magnas, & conſentientes, ſcilicet, quia eſt prorſus contra naturam, & indicat magnitudinem affectus, & quoniam adducit ſymptomata praua ſecum pluſquam intemperies, demùm, quia eſt facilis ſanationis, & ideò in vulneribus, & in ſputo ſanguinis debemus occurrere ſtatim, ſicut docebat Galenus *in quinto Methodi cap.* 13. & 14. Qua propter vbi in celeritate præſidium eſt ac ſpes, in his etiam à maximis auxiliis, ordine tamen ſeruato inchoandum eſſe nemo dubitat. Quod verò ad incrementum roboris præter naturam in toto, vel in parte diſtinguendum eſt de facultatibus. Nam de facultate motrice gratia Reip. dico quod expedit: at verò propter ſeipſos nequaquā: quoniam qui ſunt iuſto robuſtiores, quantò præſtant corpore, tantò animi viribus ſunt inferiores, & imprudentiores, & ſugillantur à Poëtis. Vnde Achilles ponitur pro ferox, & iracundus: aliàs ſtultus, contra Vlyſſes, ſapiens, & hoc eſt, quia immoderatum robur, aut eſt cum corpore valdè magno, & ita eiuſmodi homines ſunt immoderati circa actiones, & affectus, vt etiā principiū, & ſi robur eſt ſupra corporis magnitudinem, tunc tales ſunt calidiore & ſicciore corpore, & ob id etiam aſperiores, & minùs prudentes. In facultatibus autem naturalibus ille exceſſus non poteſt dici, ſi ſit iuxta proportionem, quia natura non poteſt tranſgredi vltimam metam propriæ perfectionis. Ergo non meretur appellari

appellari excessus. Si autem sit in comparatione ad alias facultates, est potiùs cum iactura, quàm cum vtilitate, quia gratia exempli attractrix valida, si non habeat concoctricem, ac retentricem æqualem, & expultricem, est causa erroris in operatione principali: id est, nutritione. Sed in animalibus facultatibus melius est, vt excessus sit æqualis, & tantò minor, quibusdam tamen conducit propter naturam personæ, velut nomenclatori memoria Geometræ vis imaginandi; parùm enim indiget memoria Geometra. Generaliter autem illud, quod est naturale ex incrementis, est melius ac firmius, quam illud, quod est præter naturam, & quam illud, quod est artificiosum, & comparatum industria, sed ratione finis, aliquando melius est comparatum industria: quia ille indiget ea facultate, vt Orator memoria, quæ si sit naturalis in Geometra parùm, aut nihil confert.

TEXTVS LXV.

Magnum quantitas bona, coniectura ad virtutem adaptata.

QVum dixisset habitum salubrem esse optimum, & ideò meliorem athletico inter omnes vult docere causam: quia tametsi sit athleticus aliqua parte, melior, tamen periculum est, ne nimis, aut parùm dando ille offendatur. Et hoc est, quoniam quantitates rerum, tam alimentorum, quàm medicamentorum, solùm coniectura assequi possunt. Et hoc est, quod dixit *tertio Artis curandi cap. 3. ante finem* quantitas certa rei: nec dici, nec calamo scribi potest. Est enim quantitas principium vniuscuiusque, vt est vnum & materiæ coniunctum, de quo non habetur scientia, igitur opinio, vel coniectura tantùm. Alia expositio est nostra, & est, quod cùm dixisset habitum salubrem esse meliorem omnibus, quoniam magnum est inuenire habitum hunc salubrem, qui consistit in moderatione quantitatis alimenti ad virtutem comparati. Quasi dicat, hoc est difficilius, ac rarius habitu athletico: tametsi athletæ in maiori pretio haberentur, quàm vir optimi habitus, & salubris. Et iuxta hoc videndum est, quod antè proposueramus, scilicet an operationes habitus à natura mutati (non dico restituti ad statum naturalem, cum de hoc dubium non sit) possint esse meliores operationus eiusdem naturalibus? Et dico primum, quod in vitio compositionis vtpote claudicatione potest esse melior, vt colligitur ab Hippocrate *in quarto de Articulis text. 2. 3. & 4.* Et ita in magnitudine, numero, & figura: & membris in diuisis. Et licet nolim tot mutare, dubium tamen non est, quin id ad quod pertinet ad continuum, non sit compositio: secundo in exuberantia: vtpote in caliditate nimia, & hoc dicebat Galenus sexto de tuenda sanitate, de temperatura calida, & humida, quæ in iuuentute multis morbis est obnoxia in senectute, euadit quasi temperata, & sana. Sed nos hîc non agimus de hoc, verum de mutatione temperiei cum habitu, velut impinguatione, & similibus. Et dico quod medicina non iuuat, nisi remouendo, quod prohibet. Et ideò auxilio ætatis licet mutare in melius: quia iam ætas mutat in melius, & ars prohibet impedimentum: atque hoc modo in infantibus pueris, & adolescentibus iuuat medicina operationes: in aliis solum minuit detrimenta: aut tollit, quod præter naturam patitur.

LECT. LIX.
Super
TEXT. LXVI.

Lac, & sanguis alimenti redundantia.

QVoniã declarauetat anteà *tex. 62.* quod lac est alimentum, vult declarare, quid sit ipsum lac, & dicit quod lac perinde est redundantia sanguinis, & F. dat duas expositiones, quarum neutra est vera. Prima est, quod lac generatur in mamillis, & sanguis generatur in iecore. Vt habetur à Galeno *4. de vsu par. cap. 12. & 7. Eiusdem cap. 22.* propter membra, quæ generant ipsum, vt nutriantur ex eo eo. Deinde quod superest, in vno est ad nutritionem fœtus, in altero est ad nutritionem corporis totius *cap. 3.* Et hæc fuit sententia in adductis locis superius non solum, sed etiam in tertio de facultatibus naturalibus. Omne membrum sibi concoquit, reliquum distribuit ad corporis nutrimentum, & ita sanguis, qui superfluus est à iecore, est alimentum totius corporis, & lac quod superfluit à mamillis, est alimentum fœtus, & similiter semen, quod concoquitur in vasis testiculorum, est postmodum materia generationis embryonis, & eodẽ modo chylus, qui generatur in ventriculo, & quod superest ad nutritionẽ eius est ad nutritionem mesaræi, & iecoris, & videtur pulchra expositio sed tamen pace ipsius F. non est vera: neque iuxta sensum ipsius Hippocratis, quia non est ab eodem: neque enim sanguis resecatur à iecore, vt sit alimentum corpori eodẽ modo, quo lac infantis. Hoc enim est per accidens, illud per se. Sanguis enim nutrit corpus semper, lac autem non semper: sed possunt nutriri infantes lacte anmalium, vt referunt fabulæ de lupa, cerua & capra: & hoc est certum. Referunt etiam (sed credo quod sit periculosissimum) quod ex pulte. Vtcumque sit hic non est verus sensus, neque nutriunt vt redundant, sed vt sunt alimentum concoctum: aliter iecur non nutriretur ex sanguine neque mamillæ ex lacte. Benè tamen illud animaduersum est, quod lac non est excrementũ, sed redundantia τροφῆς πλεονασμός. Vnde notandum, quod in omni eo, quod fit in corpore nostro tria sunt, quæ resecantur:

ſecantur: redundantia: excrementum vtile & inutile. Redundantia eſt, quæ non aſſequitur perfectionem ratione primi finis: velut pars in ſangine, quæ ſupereſt nutritioni iecoris. Cum enim iecur generet ſanguinem vt nutriat ſe ipſum, quicquid effugerit, dicitur redundantia ipſius ſanguinis. Quæ aliquando eſt perfectior, quàm ſit ipſa res, quæ gignitur. Quod manifeſtius apparet etiam in chylo. Pars enim chyli, quæ delegatur ad iecur eſt melior, & vtilior, & ſubtilior, quàm illa, quæ nutrit ipſum ventriculum. Secunda pars propriè vocatur excrementum, & imperfecta, non ſolùm ratione finis, ſed ratione formæ, & non poteſt tranſmutare in vtile, & eſt in chylo duplex: aquea, ex qua fit vrina, terrea ex qua fit ſedimentum vrinæ. In ſanguine genito, in iecore bilis flaua, ratione ſpumæ, & partis tenuioris, & nigra ratione terræ: & vtraque miſcetur ſanguini, ſicut duæ illæ ventriculi ipſi chylo. Et in vltimis chyli coctionibus in inteſtinis fæx eſt, ex hoc genere. Tertia pars eſt, quæ eſt imperfecta & ratione finis & ratione formæ: tamen poteſt tranſmutari ex ſucceſſione alterius coctionis ad bonum: & eiuſmodi ſunt ſuccus fæcum, aut ſucci, qui cum ſunt in inteſtinis, coquuntur, & trahuntur à meſaræi venis, & permutantur in ſanguinem, etiam in iecore. Et quod ſit verum, quia fruſtra peruenirent venæ meſaræi, non ſolum ad inteſtina craſſa. ſcilicet, colon & cœcum, & tenuia, vt eſt inuolutũ, ſeu ileon; ſed etiam ad inteſtinum rectum, quia fæces illæ, ſeu ſucci potiùs ex mora in inteſtinis, & calore conformi ipſius iecoris tranſmutati ſunt in materiam vtilem, licet ab initio imperfecti, & in ſanguine idem accidit, & eſt excrementitium ſpumæ, & fæcis ſanguinis, quod tranſit ad veſicam felis, & ad lienem, & permutatur in ſuccedenti coctione ad rem vtilem corpori, fæx quidem ad nutriendum lienem, & ad confirmandam vim ipſius ventriculi. Non dicam de excitanda fame, quia incertum eſt mihi, an illa fames ſit naturalis, & ego non ſoleo miſcere res dubias certis, in quo vnico lapſu ſolet damnari princeps: ſed illud contigit ei, quia Dialecticam non habuit exquiſitiſſimam, quod etiam refertur ab Auerroë: vel quia non potuerit caſtigare ſuum opus: vel ſaltem recognoſcere. Dico ergo quòd etiam in veſica felis præbet vtilitatem illud excrementum, non ſolùm in eiiciendis fæcibus, quia tunc eſt iam forſitan mutatum in purum excrementum, ſed veriſimile eſt, quod etiam aliqua ex parte alat ipſam veſicam: quia cum ſit membrum naturale, non poteſt trahere, niſi alimentum, vel quod ſit coniunctum cum alimento, quamuis medici hoc negent, & non medici, ſed potius anatomici: qui dicunt adeſſe in vertice venas, per quas manifeſtè nutritur. Sed vbi ratio generalis eſt, dummodo non contradicat ſenſui, non valet argumentum contra eam ex ſenſu deductum. Quòd in pluribus experimentis, & exemplis aliàs oſtenſum eſt, imo iſtud eſt, quod eſt cauſa erroris medicorum: vnde poſtmodum perueniunt in quædam manifeſtè falſa: & quæ repugnant ipſis ſenſibus, propter quos reliquerunt rationem veram. Certum etiam eſt, quod bilis illa calefacit iecur, & ita iuuat multum ad conſeruationem concoctionis, & caloris innati. Alia etiam eſt vtilitas, quia attenuat ſanguinem delegatum ad veſicam ipſam felis loco arteriarum, quæ deleganturad lienem in auxilium concoctionis nigræ bilis, & fieri poteſt, quod tota bilis trahatur ad veſicam, & tamen pars tenuior eius, & magis dulcis tranſeat: per venas ad nutritionem eius reliqua reſecetur vena, & eadem operatione, tãquam excrementum: & ita erit attractio vna, & eadem, & ratione nutritionis, ſed in actione ipſa fiet ſeparatio.

Secunda interpretatio F. eſt ſumpta ab Ariſtotele. *Primò de Generatione Animalium cap.* 19. dicente, quod menſes ſunt excrementum ipſius ſanguinis: & ideò, quod loquatur hic de ſanguine menſtruo, qui eſt redundantia ipſius ſanguinis, ſicut lac eſt etiam redundantia, ſed in grauidis, aut quæ iam pepererunt vna materia, ſcilicet, ſanguis, vnum excrementum, ſcilicet, ipſius ſanguinis ſeu redundantia, vnus modus reiiciendi ex corpore: ſed diuerſa tamen ratio, quia vnus reiicitur, ſub forma ſanguinis propria, & eſt ruber: alius permutatus ad albedinem: vnus eſt ad nutriendum fœtum, dum eſt in corpore, alius ad nutriendum fœtum poſtquam ortus eſt: vnus præterea ſemper adeſt, ſcilicet, ſanguis menſtruus, cùm poteſt generare; alius ſolum, cùm iam genuit, ſcilitet lac, neque enim lac ſolet generari, antequam mulier conceperit. Sed iſta expoſitio præter id quod non eſt ad mentem Hippocratis, cum hic loquatur de alimento: ſanguis autem ille menſtruus, qui exit non eſt alimentum: neque redundantia, ſed verum excrementum. Alimentum enim fœtus, dum eſt in vtero, eſt ſanguis, ex quo reſecantur menſes ſtatis temporibus: & ipſi menſes non nutriunt fœtum, provt bene animaduertit Hieronymus Acorumbonus in ſuo libro de lacte: Et oſtenditur hoc, quoniam in partu effunditur, quantum eſt retentum in illis, nouem menſibus, & aliquando plus, igitur ſanguis, qui eſt conſuetus exire non nutrit fœtum: aliter, vel ſanguis melior expelleretur, aut fœtus nutriretur deteriore. Mulier ergo gignit ſanguinis quatuor ſpecies: ſanguinem perfectum, Alimenti redundantiã, Menſtruum & menſtrui excrementum, quod expellit. Et ideò fluere multos menſes virginibus, eſt ſignum imbecillitatis in concipiendo. Bene concipiunt, quæ parum, aut nihil purgantur, & tamen boni ſunt habitus. Nam purum habent ſanguinem. Ideò quæ non concipiunt, ſi boni ſint habitus, ægrotant ob ſanguinis multitudinem, tametſi bene purgentur. Quædam tunc alleuiantur ex Venere frequenti, vt meretrices. Ideoque hæ rarò concipiunt, ſed hæc expoſitio non probatur ab ipſo F. & ideò ſuperſedeo ab ea.

Poſſent & aliæ expoſitiones excogitari: ſed ad quid imitari fabulam improbi Tabellionis, qui & obligationem vni, & ſolutionem alteri oſtendit, vt fruſtrà litigarent. Dico ergo, quòd ſententia Hippocratis eſt, quod

quod ſanguis, qui eſt in venis, eſt redundantia eius, quo alitur corpus ſicut lac eſt redundantia eius, quo alitur fœtus, dũ eſt in vtero. Pro quo notandũ eſt, quod vt habetur à Gal. & ab omnibus authoribus medicinæ, qui de his tractarũt. Sanguis qui delegatur ad fœtũ tempore, quo eſt in vtero, in tres partes diuiditur: vna quæ tranſmutatur in ipſum fœtum, & ex qua fœtus ipſe generatur, & creſcit: alia quæ melior eſt poſt illam, ſed craſſior, & frigidior delegatur ad mammas, ex qua generatur lac: tertia retinetur vſque ad partum, & hoc eſt excrementum purum: quod tamen fouet fœtum calore ſuo: & effunditur totum in partu, non eodem tempore, ſed in maſculo in triginta diebus, in fœmina, in quadraginta duo, vt habetur ab Hipp. *in libro de Natura pueri*, *part*. 5. ex quo paret, quòd lac prægnantium, noxium eſt his qui lactantur, quoniam opima pars, & opima iam ſelegitur à natura in fœtus alimentum: non ſolùm ob finem præcipuum, qui eſt cõſeruatio ſpeciei, ſed quia vterus ipſo longè potentior eſt mammis, atque calidior. Et etiam quia ad illum prius defertur ſanguis, qui in lac verti debet, inde redit ad mammas. Ergo optima pars neceſſariò ibi relinquitur, etiam ſi infans, & vterus debiliſſimi eſſent. Tum verò ſi mulier vtero gerens puerum lactet, vtrique magnum detrimentum accedet. Imò tribus ſimul infanti, qui alitur: quoniam quaſi caſeo, & ſine pinguitudine alitur: fœtui, quia pars alimenti ei ſubtrahitur, ob vehementiam exugendi: validior enim eſt infans, qui eſt extra, & qui ſugit lac, quam fœtus, qui eſt in vtero, & ideò fœtus defraudat infantem opima parte, quam trahit, infans fœtum ob multitudinẽ, & robur: vterque autem matrem, quia nimis trahunt. Lactatio igitur grauidæ noxia eſt omnibus ſimul. Veruntamen à matre minus eſt malum: natura ita comparante, vt quod frequenter accidit, aut frequenter accidere neceſſe eſſet, non valdè noxium foret. Eſt enim lac illud, tametſi caſeoſum, & opima parte deſtitutum, familiare tamen ob naturam. Sed vt ad rem redeam, lac generatur in mammis hoc modo, vt Hippocrates docet in libro de natura pueri.

Lac autem ob huiuſmodi neceſſitatem fit. Quum vteri tumidi pro puero ſunt, ventrem mulieris comprimunt: eius autem pleni vbi compreſſio contigerit, pinguiſſimum de cibis, ac potibus foras proſilit, in omentum ac carnem. Quemadmodum ſi quis corium illinat multo oleo, & imbibere permittat, & vbi imbibit, corium ipſum premat, oleum vtrique exilierit foras ex corio compreſſo: ſic etiam ſi venter pinguedinem in ſe habeat à cibis, ac potibus, comprimaturque ab vteris, pinguitudo proſilit in omentum, ac carnem. Et ſi raræ carnis mulier fuerit, citius percipit eius perſultationem: ſi non poſterius. Quin & pecora prægnantia, ſi non ægrotent ab eodem potu, ac cibo pinguiora propterea fiunt. Similiter autem & mulier. Et à pinguedine calefacta, ac alba exiſtente, quod edulcatum eſt à caliditate, quæ ab vteris acceſſit, expreſſum venit in mammas, & in vteros quoque parum venit, per eaſdem venas. Tendunt enim & in mammas, & in vteros venulæ hæ, & conſimiles aliæ. Et vbi peruenerit in vteros de lacte, puer ipſo paulùlum fruitur: mammæ verò pro lacte, impletæ attolluntur. Et vbi peperit mulier principio motus facto, lac in mammas ipſas procedit, ſi lactauerit. Sic enim res habet: Dum mammæ lactant, ac exuguntur, venulæ in mammas ampliores fiunt: ampliores autem factæ, à ventre pinguedinem trahentes, in mammas diſtribuunt.) Differt ergo noſtra expoſitio à prima. F. quoniam in illa fit comparatio redundantiæ ad iecur, ex quo fit ſanguis, & lactis ad mammas: ſed hoc non eſt proprium: quia ſub ea contineretur, & chylus, & ſemen, & etiam comparatio ex reſpectu diuerſorũ, ſcilicet iecoris, & mammarum: at in noſtra expoſitione lac, & ſanguis ſunt redundantiæ eiuſdem, lac quidem infantis, dum eſt in vtero. Quod enim non poteſt nutrire fœtum, tranſit in lac: & quod non poteſt nutrire hominem iam adultum relinquetur in venis, & eſt ſanguis. Pro quo notandum eſt, quod ſanguis in venis perpetuo tranſmutatur bifariam: primum in alimentum corporis, & ſolidorum membrorum: & ideò hectici habent venas plenas ſanguine, quia ſanguis non tranſumitur in alimentum membrorum, propter imbecilitatem eorum. Secundò tranſmutatur in ſanguinem arterialem, dum ingreditur ſiniſtrum ventriculum cordis. & ex eo tranſmutatur in ſpiritum. Quod verò reliquum eſt paulatim per ſudores, & per vrinas, & in quibuſdam expellitur per hæmorrhoidas, & per nares, atquæ ita renouatur.

Hic ſolũ reſtat dubitatio, quomodo mammæ nutriantur in tempore, in quo puer non lactatur, neque ipſæ plenæ ſunt lacte: nam ſi lac eſt proprium alimentum earum quomodo nutriuntur ſanguine: & ſi ſanguis eſt nutrimentum earum, quomodo nutriuntur lacte? & cur trahunt ſanguinem vt dealbentur? Et ideo reſpondeo, quod ſolutio colligitur ex dictis Hippocratis: quoniam ſemper nutriuntur ex illa pingui ſanguinis parte dealbata, aliter non poſſent conſeruari in ſuo colore, & ſubſtantia, ſed tempore geſtationis vteri propter plenitudinem incaleſcit locus vteri: & propter conſenſum mammæ incaleſcunt: & tunc plurimum trahunt. Et ideo tempore geſtationis vteri, mammæ fiunt craſſiores, Et ponitur inter ſigna præcipua prægnantium. Et tunc generant lac multum, & magis album, quam antea. Illud tamen lac non poteſt eſſe perfectum propter cauſam dictam de fœtu, qui trahit opimam pertem: & ideo mulieres prudentes, lac primum concretum tempore geſtationis vteri eiiciunt, nec exhibent infanti, qnia eſt corruptum: tnm ratione dicta: caret enim butyroſa parte: tum ob longam moram.

LECTIO LX.

Super

TEXT. LXVII. & LXIIX.

Circuitus ad multa conſoni ad conceptum, & huius alimentum.

HIc textus ſequenti eſt connexus, & dubium non eſt, quin duas ſententias contineat, quarum vna pertinet ad cõceptus generationem, & ipſius incrementum: altera verò ad eandem cauſam, pro vt generat lac, & alimentum ipſius fœtus, & ad infantem coordinat: ergo vt in figura à latere vides duas ſeries: vnam deſcendentem in qua continetur conceptus, id eſt, eius generatio: inde alimentum, id eſt, eius incrementum: demum redundantia, ob quam fit lac, vt in præcedenti textu. Poſt aſcendit ex lacte, ſeu redundantia in alimentum ipſius fœtus, & ad infantem, vt declarabimus in ſequenti commento. Et quoniam illud de conceptu non poteſt intelligi ſecundùm expoſitionem Fracantiani in ſecunda parte: neque audet ipſum verbum declarare, ideò tota expoſitio redditur vitioſa. Quotieſcunque enim in expoſitione aliqua verbum vnum, velut ſuperfluum relinquitur, aut aliquid deeſt, neceſſe eſt expoſitionem illam, non eſſe ad mentem authoris, aut corruplum eſſe textum, ſed non eſt corruptus, cùm enim dicat βρέφος id eſt, infans, vt & vertit Cornarius ipſe, rurſus conceptum vertit. Duo igitur hi textus duas continent ſententias: & rurſus duobus modis exponi poſſunt: quorum vnum Fracantiani, vt falſum relinquam, & Fracantiani iterum expoſitio circa cuius excrementum duplex eſt quod ad cauſam attinet: & vtraque vena eſt: & ideo non diſiunctim, ſed coniunctim accipiendæ ſunt. Cum enim duæ expoſitiones circa cauſas diuerſas ambæ veræ ſunt, non ſunt diſiungendæ, imo neceſſariò coniungendæ. Et ſi quis diſiungat eas, committit errorem, velut ſi quis dicat cauſa generationis hominis, eſt homo: & explicet de maſculo ſolum, & poſt ſubiungat: vel de fœmina intelligendum eſſe, committit errorem: ſed debet dicere coniunctim: & explicando quomodo maſculus, & fœmina concurrant ad generationem hominis, quia vel coniunctio non debet apponi, ibi, inter ea, quæ ſimul non poſſunt eſſe vera, vt Callias occidit Theramenem, lata ſententia. Debemus dicere die vel noctu: quia dies & nox non poſſunt eſſe ſimul. At ſi dicamus Themenem occidit Callias conſilio & oratione: benè dicemus, conſilio vel oratione, malè: aut ſaltem imperfectè cum neceſſe fuerit vtrumque adeſſe, & conſilium quo quæſierit cauſas accuſandi, & complicibus ſuaſerit, vt illum occiderent: & orationem qua multitudinem tyrannorum ad ſuffragia aduerſus illum ferenda impulerit. Et ita ſi dicamus, ſol vel homo generat hominem, malè dictum erit: quia ſignificabimus, quod Sol ſolus ſine homine aliquando generat hominem: vel ſolus homo abſque ſole aliquando generet hominem: quorum vtrumque falſum eſt, neque enim alter eorum ſolus id facere poteſt, neque modo vnus, modo alter, ſed cum generant ſemper ambo iuncti generant hominem, & ideo benè dixit Philoſophus *ſecundo Phyſicorum tex.* 26. Sol & homo generant hominem. His ergo intellectis vniuerſalibus, facilè eſt declarare ſententiam huius textus conformem ſequenti: & eſt quod circuitus ad multa conſoni, id eſt: plurima ex his, quæ fiunt in homine, certis circuitibus fiunt: vtpote: ad generationem, & ad alimentum: & iſte circuitus poteſt intelligi trifariam, vel ratione ipſius corporis: & declaratur à Galeno *ſecundo de Differentiis febrium: cap.* 11. vbi dicit, quod cauſa circuitus febrium eſt generatio humoris in membro in tanto tempore: vtpote, quia bilis tantum aggregatur in duobus diebus, & pituita in vno die, & melancholia in tribus, vt poſſit efficere febrem: quia in corpore humano plus generatur de pituita, quam de bile flaua: & de bile flaua, quam de bile nigra (quamvis nos aliam, aſſignauerimus cauſam) & ſimiliter de cauſa circuitus in tumoribus, & inflammationibus. Et ſi plus generari contingat, diceret generari aliam febrem tertianam, aut quartanam, & ita duplicem, ita dicimus de conceptu in vtero, quod fit in certo circuitu: & ſuppeditatur alimentum ſub alio circuitu, & redundantia ſanguinis matris. Alia cauſa eſt ex numero ipſo dierum ſumpta ex lib. de Septimeſtri partu, & quia numerus eſt quantitas, & quantitas non eſt principium agendi, ſed qualitas in ſubſtantia, vt caliditas, frigiditas, grauitas, aſperitas, durities: ideò cauſam huius cauſæ ibidem in commentariis declarauimus. Tertia cauſa eſt ex aſtris *quarto de Generatione. cap.* 10. Animalium expreſſè, vbi dicit, cauſa generationis iſtorum inferiorum, & corruptionis ſunt circuitus aſtrorum, & maximè Solis, & Lunæ, & reliqua, quæ ibi declarantur. Quæ ſententia etiam ab illo ponitur *ſecundo de Generatione, & corruptione A tex.* 56. *ad* 59. *Maximè* 58. Acceſſus & receſſus Solis, & Lunæ, & reliquarum ſtellarum erranrium in circulo obliquo, id eſt, zodiaco) eſt cauſa generationis, & corruptionis in iſtis inferioribus Vbi docet, quæ tempora generationis, & corruptionis ſunt æqualia ſecundum naturam, ſed corruptionis fit perſæpè, breuius propter alterius generationem, vel caſum cum ille poſſit adiuuare corruptionem, & accelerare: generationem autem non ita.

C	C
A	A
A	R
L.	

TEXTVS LX.

Rursus autem sursum repit ad lac, & ad alimentum, & ad infantem:

Sententia est, quòd postquam alimentum peruenerit ad certam metam, tunc incipit redundare, vt diximus superius ex sententia Hippocratis, & post paulatim vt declarabat Hippocrates in libro de Natura pueri crescente fœtu, & ideo indigente maiore alimento, alimento autem decrescente, dicit Hippocrates cogitur infans iam absolutus calcitrare, & frangere membranas, quibus circumdatur, & ita quærere exitum tum propter famem, quia distituitur alimento, tum propter incommoda fractarum membranarum, & ideo tum circumuoluitur, & quærit exitum capite iam prono: in quo situ si diu permaneret suffocaretur à redundantia excrementorum, & ideo hic circuitus est ad generationem lactis primùm: inde ad alimentum, id est, perfectionem temporis eius, vt desinat ali fœtus: demum ad conceptum, scilicet perficiendum, quia vnum & idem tempus est, vt dixi, & defectus alimenti, & perfectionis fœtus, & exitus eius, quod si ista in vnum non coinciderint fœtus, non perfectè se habebit secundum naturam, sed causæ erunt impeditæ, & ideo vexabitur multis incommodis: & forsan ægrotabit: & aliquando etiam moritur. Sed quia de cæteris circuitibus dicemus inferius suo loco, ideo nunc sufficiat de lactis circuitu dixisse Philosophus *septimo de Historia Animalium, com. 76. & sequentib.* inquit: [intra septem dies conceptus fit: accidit autem purgatio ad triginta vsque dies, præcipuè in fœmina ad quadraginta, si mas.] De quo in Contradictionibus postmodum subiicit. [Post eos dies non item secundùm naturam sanguis inferius agitur, sed in vbera transit, & lac efficitur: cuius nota inter initia exiguo quodam, & araneæ propemodum specie apparet in mammis.) postmodum *in quarto de generatione animalium: (cap. 8.* Hominibus verò, quoniam plura sunt tempora) nam cæteris animalibus lactis concoctio tempore partus ad vnguem conuenit, vt neque deficiat, cum opus est, neque adsit, cum non est opus, (scilicet ante partum) primo adesse necesse est, quamobrem lac mulierum, cum ante septimum mensem inutile sit, vtile iam septimo redditur mense, causa etiam necessitatis propria concoctio lactis temporibus vltimis habetur?) principio enim decisio huiuscemodi excrementi absumitur in fœtus generationem: omnibus autem alimento est, quod dulcissimum, & maximè concoctum. Post subiicit. Lac verò res est concocta prorsus, nec lactantibus fiunt purgationes secundùm naturam, neque lactantes concipiunt: & si conceperint, lac extinguitur: quoniam eadem lactis, & menstruorum natura est. Liquet igitur circuitum lactis esse triplicem: initij generationis post trigesimam diem, aut quadragesimam, cum mammæ intumescere incipiunt: perfectionis cum iam vtile inceperit esse infanti: & est septimo mense: quia tum vitalis puer nasci potest primum: *vt in libro de septimestri partu in prin.* Et siuulgus, & sensum cum iam mammæ valdè tument, & plurimum lac effluit, & satis album, & hoc contingit sexto mense: illud tamen lac non est perfectum ad alendum, vt videtur ex Aristotele. Vtrum verò infans alius ad motus vberibus possit ali tunc? & ante? Dico quod sic: quia est materia ad alendum: sed valdè malè aleretur: quia tunc nihil adest partis butyrosæ: & ideo infans, qui aleretur, maximum detrimentum pateretur: & etiam, quia est corruptum, ita vt neque sufficienter, neque benè: quod tamen alantur, ostendit experimentum in mulieribus, quæ vel nescientes, vel etiam propter paupertatem scientes, alunt priores infantes: & aliquando alienos vsque ad partum. Vt mihi contigit dum essem infans: qui nutritus fui à fine primi mensis vsque ad quartum, à muliere grauida. Vnde contraxi imbecillitatem innatam, & morbos exitiales in infantia: & iniuriam à parentibus passus sum, qui licet hoc nescirent, tamen maluerunt me procul ab vrbe alendum dare, ob vanam quandam verecundiam, quam securitati meæ, & vtilitati illa neglecta consulere, adeò vt si pro meritis reddere par pari deberem, Plotinum imitari conueniret, qui tametsi nulla iniuria affectus sit à parentibus, quippe qui vsque ad septimum annum lactatus sit, neque tamen patriam neque parentes vnquam prodere (magna illorum ignominia vltus quamcunque iniuriam) voluit. Redeundo ad rem lac prægnantium, quæ antequam conciperent, lactabant, non est adeo malum, quia continet aliquid butyrosi, & adeo minus malum infanti, qui lactatur, sed magis fœtui.

LECTIO LXI.

Super

TEX. LXIX. & LXX.

Viuificantur non animalia: viuificantur animalia, viuificantur partes animalium.

Inter omnia, quæ ad hanc partem vsque enarrata sunt, nunquam tam longè à proposito discessit: quod est alimentum, & eius consideratio, quam nunc: nam vita ad alimentum, & maximè vt inducitur, non videtur pertinere: nisi esset, quod intendit docere alimentum non conuenire animali, vt animal, sed vt viuit. Et ideo alimentum animalibus conuenire, & partibus animalium, non vt sunt animalia, sed ea ratione, quatenus conuenit etiam non animalibus. Adeo vt alimentum non conueniat animalibus, vt animalia

animalia sunt, neque non animalibus, vt sunt non animalia, sic enim non conueniret vtrisque: sed vtrisque conuenit, nòn propria ratione, sicut sensus non conuenit animali, vt rationale, nec vt rationis expers, sed alia ratione. Et hoc est, quia non aliter animal, & planta, sed eodem modo viuunt. F. autem exponit *per viuificentur*, deduci ad vitam, & per non animalia, intelligit semen, in quo est vita potestate. Nam ex semine fit animal. Exponit *per vitam partium*, quod partes vitam adipiscuntur primo principales, inde aliæ, & inter primas iecur dicit, inde cor, & cerebrum, quia animal viuit primò vita plantæ. Nec vult vt per non animalia intelligamus plantas, quoniam dicit, non est hic sermo de plantis, nec earum vita, sed animalium. At pari ratione est sermo hic nõ de animalium, sed hominum alimento. Igitur neque de animalibus esset intelligendũ. Deinde dicit frustra quæsitum, an animal sit, quod in vtero continetur, & inutile medico: ipse tamen suo modo cum sit impertinens eam diffinit. Et dicit quod antequam sensum recipiat, & cerebrum generetur, non est animal: cum autem cerebrum genitum est, iam mouetur, & sentit, quo tempore (vt dixi) inferius declarabitur. Credamus sic esse: nam vtilioribus est insistendum. Hippocrates (inquit) volens docere, quod alimentum non solum est animalium præter homines, sed etiam non animalium, & intendit plantas manifestè: de lapidibus non dixit, quia non erat adeò perspicuum. Et ratio est clara: alimentum est eorum, quorum est vita: sed vita est etiam nõn animalium, quia plantarum. Agunt enim opera vitæ, non solum quod alantur, hoc enim esset petere principium, sed quoniam frondes emittunt, & flores ac fructus, & semina, & post cum nihil horum efficiunt, moriuntur: & quod moritur, antea viuebat: igitur plantæ viuunt. Et post subiicit secundam rationem: quicquid conuenit generi, & plusquam generi, conuenit illi ratione communi: sed alimentum conuenit homini, vt etiam non est animal: quia alimentum conuenit etiam non animalibus: igitur alimentum conuenit homini: vt à natura, non ab anima, & propterea subiicit.

TEXTVS LXX.

Naturæ omnium indoctæ.

VErbum ἀδίδακτοι id est, non edoctæ ab alio potius, quam indociles, quo etiam modo vertit, & melius Cornarius (nullo doctore) inquit (vsæ.) Sed F. vt in suum sensũ traheret indociles vertit, id est, quas quales sint, id est, quid vnicuique conueniat docere non potest. Et ideò est, ac si quis dicat, qualis sit natura vniuscuiusque, nemo tradere potest, & satis conuenit cum sequentibus: sed tantò minus copulatur rectè cum antecedentibus. Nam in prædente docuit, quod natura, quæ nos viuificat, non est anima, quæ docilis est, & cognoscit, sed natura, quæ non cognoscit, & non edocta est. Et hæc est secunda expositio F. quæ conuenit etiam verbis, & non mutat literæ sensum, vt sua tertia. Nam prima præter id, quod non conueniat literæ, vt neque tertia expositio, nec sequentibus verbis indigna est Hippocratis authoritate, vt nolit posse doceri causam, quare natura, aut motum, quo animalibus & aliis quæ non sunt animalia, vitam det. Dico ergo quod cũ Hippocrates de alimento multa tradiderit anteà, & in præcedenti admonuerit nos, quod vis, quæ alimentum trahit, est communis, non solum animalibus, sed etiam non animalibus, id est, carentibus sensu, & motu, hic docet, & infert vnum: ergo natura, quæ est causa vitæ, attractionis, alimenti, & concoctionis, & retinendi, quod bonum est, & secernendi inutile, tum generationis, nutritionis incrementi est res, quæ sensu, & doctrina caret: quomodo ergo ista facit, vt quasi admirantis sit. Et illud docet per ea verba, quæ subiungit in sequenti textu, quod cum ipsa agat hæc expers cognitionis, tamẽ secernit vtile ab inutili, & ideò hæc quæstio, quod ad conclusionem attinet, medica est, quod ad causæ inquisitionem Physica, & Philosophica: igitur hæc est prima propositio medica. Illæ enim sunt primæ propositiones medicæ, quarum cognitio medico est cognitu necessaria, causa illius tamen ab ipso reddi non potest, cuiusmodi hæc est. Ergo Philosophus in libro de animalium incessu hæc habet: (Natura nil frustrà machinatum, quemadmodum suprà demonstrauimus, sed semper in his, quæ fieri possint, semper ad id respicit, quod potius sit, & melius.) Hoc, sed non adeo perfectè, sæpius in libris de Animaliũ partibus repetit: & si quis diligenter consideret, videbit non nisi velut à prudentissimo opifice cuncta parata ad finem, & materia, & magnitudine, & partibus, & situ, locoque (locum dico simpliciter, vt caput hominis altum positum ad alias partes comparatione: nam & in cancris supra pectus est, quod capitis instar est, non tamen in sublimi) congruant. Sed & id clarissimè *secundo de Generatione Animalium*: *cap.* 4. *col.* 11. perindè enim (inquit) natura ac prudens paterfamiliâs nihil omittere solet, ex quo facere aliquid commodi possit. *Secundo* autem *Physicorum cap.* 8. & est à *textu* 75. *ad* 86. ex professo incipit: (Dicendum quidem est, naturam ex iis esse causis, quæ alicuius gratia faciunt) & quoniam duplex erat opinio: vna illorum, qui mente censuerant id fieri: altera Empedoclis, qui dicebat multa esse constituta casu, verum conseruata solum, quæ finem assequi potuerunt. Quæ opinio etiam fuit Lucretij, de qua aliâs sermonem habuimus. Refellit illud Philosophos, dicens, si domus à natura fieret, non secus quam ab arte fieri solet, fieret. Ergo in natura principium prudentiæ, atque sapientiæ constituit. Illud autem ostendit, & hirundinum, & aranearum, & formicarum exemplo, tum etiam plantarum in emittendis frondibus, supra gratia regendi fructus, & radices infra causa trahendi vberius alimentum. Declarat inde, quod natura est quoddam principium, quod agit, vt ars ad finem assequendum.

dum. Et quòd licet non deliberet, tamen ex ratione agit. Nam ars etiam ipsa non deliberat, sed contingit, quod habens artem deliberet, non quia artem habeat, sed quatenus homo est. Et ideò vult, quod natura est, vt ars, & scientia, quæ absque deliberatione in vtramque partem agunt, quod agere necessarium est: atque ideò est principium, quod originem ducit à mente (vt dici solet) non errante. Non deliberat enim ars, neque diuinum: quia deliberatio est de dubiis: & dubium est ob ignorantiam. At dices; Natura quandoque omnia prauè facit, & plura malè, quam benè, vbi reddit rationem, cur domesticorum omnis generis aliquid ferrum inuenitur, non domesticum cuiusque feri? At ideò dicimus materiæ causa id contingere formæ atque principij nunquam. Auerroës autem clarius in duodecimo primæ Philosophiæ hoc dicit ex Themistio, [Natura licet non intelligat aliquid de his, quæ facit, id tamen agit iuxta aliquam intentionem. Et hoc docet nos, quod dirigitur ab aliqua nobiliore causa, vt anima, quæ est in terra, de qua Plato dicit, quod fit ex Diis secundis, & Aristoteles ex sole, & orbe aliquo] & post inquit ex propria sententia: [Omnes proportiones, & formæ sunt in potentia in Prima materia, & in actu in primo motore: Et assimilatur aliquo modo esse eius, quod fit in anima artificis, & in disputationibus contra Algazelem, & quoniam Philosophi viderunt ordinem etiam hîc in natura, & operationibus sequi ordinem intellectus, similem ordini artificiali, cognouerunt, quod intellectus, qui influit has potentias naturales, quarum operationes similes sunt operationibus intellectus: ex his duobus determinarunt, quòd hoc ens, quod est intellectus absolutus est illud, quod influit aliis entibus ordinem, & proportionem repertam in operationibus eorum.] Et rursus in eodem libro: [Credimus quod omne, quod est in Mundo, est scientia, licet deficiant vires ingenij nostri in multis ex eis. Nam scientia artificialis intelligitur per scientiam rerum naturalium. Et si mundi constructio ab vltima sapientia pendet, necesse est, vt hoc quod fecit, adeo sapiens sit, vt eo indigeat cœlum, & terra.] Sed dices Auerroës *in iisdem Disputationibus*, 3. *in sol. dub.* 1. vbi ponit quatuor differentias in actionem diuinam, & naturæ, dicit, quod actio Dei est cum cognitione, naturæ autem sine cognitione. Dico ergo ad hoc, quod naturæ opus est, quatenus in materia, & quatenus in forma. Sicut rotæ horologij mouentur ratione communi ponderis: sed vt directi à mente fabri, ita mouentur, vt in xxiiij. horis peragant circuitum, & moueant indicem, & ostendant horas, & malleolum, & horas pulsando doceant. Atque ita terra, & calor Solis sunt causæ communes, temperatæ verò ad proportionem, & magnitudinem, & qualitates generant parietariam, vel Veneris vmbilicum: & planta generat flores, & folia, & reliqua. Ergo dices natura docta est? Respondeo, quod mens Hippocratis est, quod illud, quod habet naturam, sit indoctum: velut planta, lapis, Elementum. Et hoc sufficit, ad comprobandum intentum suum. Quoniam quæ docta sunt, id est, quæ cognoscunt alia, imperfectam habent eam cognitionem, vt homo: & talia deliberatione agunt: alia perfectiorem, & illa sunt duorum generum: alia agunt sine mutatione, vt Deus: alia cum mutatione, & contraria, vt natura. Docet ergo causam eorum, quæ in sequentibus verbis scripsit.

Iam verò ostendamus illud, quomodo natura ipsa pareat menti, & habenti cognitionem per experimentum in nobis. Et dico, quod quatuor sunt in nobis facultates manifestæ, vitalis, naturalis, & motrix, ac sensuum. Et facultas quidem motrix per se primò obedit imperio voluntatis, adeò clarè, vt probatione non indigeat. Et tam celeriter (quod mirum est) volens, mouet digitos pedis summos, quàm ceruicem, tametsi ceruix propinqua sit multò magis digitis pedum. Facultates etiam sensuum interiorũ intelligendi, memorandi, ratiocinandi, imaginandi per se primo, & statim obediunt imperio voluntatis. At facultates cæteræ obediunt voluntati, sed non primo: necesse enim illi est, vt primo vim imaginandi moueat: atque ex illa cessant actiones sensuum, maximè visus, & auditus. Sed & olfactus, & gustus, & etiam tactus, quod alias in Physicis edocuimus: adeò vt sensus non in operando, sed in cessando ab opere subiiciatur vi imaginandi: atque hic vnus est modus. Alius verò est magis euidens, & frequens, velut erectionis membri, expulsionis seminis, somni, mingendi, egerendi, sed minus. Rursus autem, & vomitus in pluribus adeò manifesti, vt continere se non possint. Ita & oscitandi, & singultiendi, & tussiendi, atq; rigoris, & horroris. Tũ verò & aliorũ eiusmodi, vt edendi, ac bibendi. Tertius autẽ modus est facultatis vitalis, timoris, iræ, palpitationis, cordis, verecundiæ, lætitiæ, tristitiæ: hæ enim sunt in tertio genere. Occultius obsequium ad vim imaginandi est naturalis facultatis: primum quidem in generatione, vt de Iacob, & Laban, & ouibus varij coloris, aut candidis. Et de illa, quæ genuit Æthiopem, ob imaginem Aethiopis depictam. De facultatibus etiam concoctrice, ac similibus, idem est manifestum. Vnde Philosophi, & eremitæ ob suauitatem contemplationis, quamvis multa alia agerent vitæ inimica: præcipuè ieiunando, vigilando, laborando, cibos duros, & praui succi sumendo, diu vixerunt, & centesimum annum plures superauère. Quod ex voluptate, quam capiebant ex mente, tum imaginando spiritus dilatantur, temperantur, refocillantur, & calor naturalis viuidus euadit. Ergo manifestum est, quod omnia corporea, & incorporea, & tota natura obedit voluntati. Et eodem modo: ergo naturæ licet propriè indoctæ sint, tamen parent menti, omnia gubernanti. Et illa primum mouet animam cœli, iuxta Platonem, & anima mouet cœlũ: & cœlum per lucem, & lumen astrorũ, & animam Mundi, & præparationem, quæ est in materia regit corpus ad finem debitum: perinde ac nauta nauim. Aptat enim natura primum funes, vbi oportet, & postmodum regit nauim, & homines,

mines, qui sunt in illa medio rudentum, quãuis rudentes nihil cognoscant. Et homines, qui intelligunt, & equi, qui cognoscunt, reguntur à funibus, qui nil cognoscunt. Et hoc modo se habet natura. Est enim instar funium: & mens, quæ dirigit vt nauta.

LECT. LXII.

Super

TEXTV LXXI. & LXXII.

Sanguis alienus vtilis, sanguis proprius vtilis, sanguis alienus nocuus, sanguis proprius nocuus. Humores proprij nocui: humores alieni nocui: humores alieni vtiles, humores proprij vtiles.

QVi hunc librum seu alium huius authoris exponere aggreditur, palmamque referre velit, quatuor præceptorum meminisse oportet, quorum primum, ac secundum ad quemcunque librum traducere possumus, scilicet, vt sententia expositionis verbis authoris congruat. Absurdum enim est, nouam confingere doctrinam, ac quasi assuere, tametsi vera sint, quæ traduntur, & vtilia, neque enim est locus. Secundum, vt ea sententia, & prioribus, & sequentibus pulchrè connexa sit. Nam quis sensus conueniat abruptis sententiis? & *libro, ac compagini consarcinatæ? De Sec. ad Equi in ca. 1. 2. De diff. Sp. cap. 7.* Tertium quod claris scriptoribus solum commune est, vt quæ traduntur, vtilia sint arti, non parum, seu contemplationi. Quartum, quod Hippocrati peculiare est, vt nihil vulgare sit, aut partibus, aut pluribus cognitum, ne dicam vllis, quamvis esset ad consequendum finem vtile. Nam alienas sententias suis inserere libris vanas, & inutiles, stultum est ob delectum, flagitiosum ob furtum. Vtiles verò & graues iniquum, vt fraudare velis gloria proprium inuentorem. Cum ergo dixisset naturam à nemine edoctam, assequi finem suum docet, hoc octo exemplis perfectis, enumerans singula mẽbra, vel vt clarior redderetur sententia: velut doceret regulam hanc, ne in vna quidem festuca aberrare: vel vt ostenderet, quonam pacto natura hæc operatur, vt vna, eademque regula cunctis satisfaceret modis: vel vt insinuaret nobis, quo pacto hæc adinuenerit, scilicet, via diuidendi: vel demum ob hec omnia simul iuncta, omnes causas has insimul collectas. Vno autem membro diuisionis tam luculenter perfectè intellecto, dubium non est, quin reliqua manifesta euadant: Igitur hic sensus est cum tam sanguis, quàm humores, seu proprij, seu alieni vtiles, aut inutiles esse possint. Natura tamen vno, eodemque modo se tuetur, solùm id spectans, vt quod vtile est, trahat: reiiciat inutile: vt in hac expositione solum illud indiscussum maneat, quid per proprium, aut alienum intelligat: nam si per proprium vtile dicamus frustrà alia diuisio adiicitur vtilis, atque inutilis: si proprium & alienum, id est, nostrum, aut alterius exponas in sanguine, & humoribus difficillimum erit ostendere, quomodo sanguis, aut humores vnius alteri vtiles, aut damnosi esse possint. Si ergo per alienum proprio temperamento contrarium, propriũ autem simile nihil errabit. Quoniam non ob temperamentum, sed ob substantiæ familiaritatem vult congruere alimentum. Et ideò à natura asciscì, aut reiici: non ob qualitates ipsas. Similitudo ergo est causa attractionis, retentionis, bonæ coctionis, nutritionis, roboris, & sanitatis: contraria natura refugit, vt videmus in tactu anguis. Hoc autem quomodo intelligat, exemplo supposito docet: ex quo ad animalium sanguinem, & humores transire licet. Ostendit autem hoc propter illos, qui existimant lac maternum solum, & maximè conuenire. Nam quandoque propriũ alieno minus salutare est. Quod etiam & medici præcipiunt, & fœmellæ norunt, iubentes vt infans acri succo plenus nutrici detur alendus, quæ filiam pepererit. Propterea inquit:

TEXTVS LXXII.

Consonans dissonans, dissonans consonans: lac alienum bonum, lac proprium nocuum: lac alienum nocuum, lac proprium iuuans:

POstquam docuit id in prima ætate, id est, de fœtibus, namque docuimus esse tres generales: primam generationis, in vtero, de qua est præcedentis exemplum: Fœtus enim iuxta illum in primo de humana natura, non solum ex sanguine, sed aliis tribus humoribus conformatur, hic transit ad secundam ætatem incrementi, in qua lac est præcipuũ alimentum, reliqua enim, vt sunt oua, carnes, & panis, ac vinum sunt communia tertiæ, & ita relinquuntur illi lac solum, quod pro secunda in exemplo assumitur: & est quod lac proprium deterius est. Primum si mater sit prægnans, nam solum partem casei continet butyrosa tota in fœtum exhausta. Secundo si sit valdè calidus, aut frigidus, fœtus aut acrium humorum, & mater simili intemperie laboret. Tertiò si mater sit egra, aut cacochyma, aut eliphantiasi, aut lue Indica laboret. Quartò si vtatur prauo regimine, ex dolore animi, tristitia, labore corporis, sicut rusticæ, quæ tota die in agro ligonizant, quæ non dormiunt, vtuntur prauis cibis. Ideò qui filios dant ruri lactandos, videntur illos paruipendere, & odisse: cum etiam quod mores illarum sequuntur. Et ideo si sint ebriæ mulieres, nil potest esse deterius. Demum si non lac, quantum oportet gignant: Nam tabescunt fœtus si aliud non

sumant,

ſumant. ſi ſumant, corrumpitur maximè vſq; ad primum annum. Præter has quinq; cauſas, ſunt duæ aliæ, quæ huc poſſunt reduci, non tamen videntur ſub eis contineri, quoniam ſunt ſpeciales, mala temperies, aut morbus in mamillis, & vſus frequens Veneris, per quem lac ipſum primum turbatur, inde etiam corrumpitur. Iam verò ex his tria alia membra diuiſionis propoſitæ, in textu per ſe nota ſunt: ſed ſpecialiter ſunt examinanda, quoniam illa ſi voluiſſet ſolum generaliter interpretari, non adeò minutim diſtinxiſſet.

Primùm ergo dicamus, quòd lac propriæ matris præter reliquarum mulierum eſt vtiliſſimum: & ex mulieribus vtilius, quam animalium cæterorum. Non tamen inter illa licet caro ſuis ſit vtilior ſuillum, lac melius eſt. Nam aquoſum, & crudum decimo de cimplicibus Medicamentis, & in ſecundo libro Princeps. Reliquorum animalium æquè cùm ſit tenuius, quam aſinæ, velut etiã camelarum, quòd careant propemodum parte caſeoſa: dicit ibidem Princeps, & tamen Scythæ faciunt caſeum equinũ, vt refert Hippocrates in lib. de Aere, Aquis, & locis, quem appellant Hippacen. Veriſimile aut eſt lac equinum ob id eſſe tenue, quod omninò careat butyro, poſtquam multum caſei continet, non tamen quantum ouillum: vt etiam in noſtris regionibus. Et ob id in vſu non ſit in hecticis, quoniam infirmiſſimum ſit. Et ideò humanum, quod eſt laudatiſſimum conſumpti, & tamen propinquum natura aſinino non prorſus butyro. Carere veriſimile eſt. Camelinum autem hydropicis vtile eſt, quòd ſubtiliſſimum ſit. Sed neque à Græcis, aut Latinis lac commendatur in aſcite: ab Arabibus autem cum magna ſit copia camelini, ob id ad aſcitem nemo equinũ prætulit, cum tamen veriſimile ſit illud eſſe laudabile ob tenuitatẽ, & quia iecori auxiliatur, nutrit bene, purgat, ſitimque extinguit. Vaccinum ergo cum butyro plus cæteris omnibus abũdet, & ſit craſſiſſimum, ouillum autem butyri minus habeat, caſei plus, ſed minus vtile viſceribus, præterquam renibus, conuenit inter omnes, quod loco humani in alendis infantibus palma caprillo, aut vaccino debeatur. Sed caprillum infame M. Varro *Lib. 2. cap. 3. l. 7. cap. 6. & 7.* reddidit. Neque Columella videtur illarum multum probare valetudinem, vt tutius ſit vaccinum.

Hinc facilè eſt intelligere, quòd pueri debent ali propriæ matris lacte, cùm fuerit temperatura vtriuſque proxima æqualitati, aut cùm fuerint etiam contrariæ naturæ, & non fuerit mater morboſa. Sed ſi mater fuerit morboſa, & lac fuerit malè temperatum, & non contrarium naturæ infantis, tunc melius eſt alienum: & maximè mulieris iuuenis boni habitus, atque recta ratione viuentis. Et ſimiliter cum infans eſt morboſus, nam maternum, aut eſt ſanum, aut ſimile naturæ infantis, & in vtroque caſu noxium eſt. Signum autem ſumi debet ex habitu infantis, ex ſanitate illius, & quòd libenter lac ſugat. Si enim faſtidit lac, hoc eſt malum ſignum: & ſi tabeſcit, aut venter inflatur, aut ſi color ſit malus, aut ſi operationes ſunt languidæ.

Conſonans diſſonans: Diſſonans, conſonans.) Docet per hæc verba, quod valdè intemperatis, quæ videntur eſſe mala, ſunt bona, quæ autem ſimilia ſunt, & bona eſſe videntur, mala ſunt. Et in hoc ſenſu dixit Galenus in libro de Cibis boni, & mali ſucci: *Cap.* 10. corpora denſa humidiore cibo indigent, & tenuiore, & copioſiore, rara ſicciore, craſſiore, pauciore. Quanquam de hac tertia conditione dubium ſit, ne illa litera contrario modo legenda ſit. Cùm enim ex his, quæ magis perſpirant plus reſoluatur: plus etiam alimenti debebitur. Inde ſubiicit, & pariter, quibus ſanguis frigidus eſt, & ſiccus, his alimentum calidum, & humidum: Pituitoſis ſiccius, & calidius, bilioſis frigidius & humidius. Ergo ſpectanda tria iubet in alimento exhibendo, quòd ad cauſas attinet temperamentum totius corporis: temperamentum partium: habitus, qui facilè, aut difficulter diffletur. Scopi autem dicit duo ſunt, vt benè concoquatur, & vt concoctus, cum diſtribuitur partibus. ad quas pergit conueniat, quod dictu facilius eſt longè, quam factu. Quæ verò diſſonant, cum diſſonare videantur, ſunt quæ mala ſunt, & corpori bene diſpoſito exhibentur: aut cùm exceſſus eſt manifeſtus, velut cũ piper febrienti damus: aut cùm cibos prorſus prauos, & difficilis coctionis. Propter hæc ſubiicit tertium exemplum.

LECTIO LXIII.

Super

TEXTV LXXIIII.

Cibus iunioribus parum maceratur:

HOc in textu, & duobus ſequentibus, Hippocrates duo ſimul facit, explet tertium ordinem alimentorum, quæ dantur iam creſcentibus. Nam lac habet rationem ſorbitionis, non cibi: ſanguis autem & humores, ex quibus alitur fœtus, neque ſorbitionis, neque cibi, & tranſit ex natura cibi propria ad eam, quæ arte acquiritur. Atque vtinam Galeni liber de preparatione ciborum inueniretur. Alias dictum eſt de præparationibus ſpecialiter: quia verò nunc locus id poſtulat, de illo generaliter agendum erit. ἀκροσαπὲς vertit Cornarius leuiter putrefactus, alieno certè à veritate ſenſu, quaſi ex ἄκρος ſummis, ſeu initiis & à σήπω quod eſt putrefacio. Sed hîc accipitur pro quodam ſenſu communi, qui non poteſt explicari, niſi duobus verbis, aut ſi vno, valdè remoto. Vt ſi quis dicat euictus, ideò oportet circumſcribere. Nam ſenſus eſt, quod oportet, quod ſit ſubactus. Hoc & enim nomen etiam commune eſt ambobus ſenſibus: ſed vt breuiter dicam ſubigitur res quæuis bifariam artificio, & ſine artificio, dum matureſcit in planta, dum meſpila, & ſorba matureſcunt inter paleas, dum

dum caro fit friabilis mora. Alia vero artificio vt dixi. Propriè hoc autem triplex eſt ab igne, ab aqua, & ab vtroque. Scripſi opuſculum de comparatione aquæ,& ignis Plutarchus, in quo fateor expectabam aliquid inſigne magis: ſed nihil inueni,& certè difficilè eſt, quanquam præclaro ingenio, & iudicio excellenti, & forma dicendi inſigni, quibus præditus fuit certè Plutarchus, aliquid tamen egregium in rebus naturalibus conſcribere ſine peritia peripateticæ diſciplinæ. Nam cæteri Philoſophi (cum venia dictum ſit) nihil attulerunt ea in parte. Ergo his tribus, atque de his præcipuè modis intelligit Hippocrates ſubiguntur cibi. Quomodo autem primum dicam de igne, quem conſtat ſubigere duo genera ciborum, quæcunque nimis humida ſunt, velut lac, carnes ouillas, vitulinas etiam, & cuniculorum, & piſces cuiuſcunq; fermè generis, & oſtrea: atque id quadrifariam prunis in veru, in crate, & in patina: ſic etiam ſubiguntur tortæ:atque hic modus duplex eſt.Namque in extremo liquida ſunt vt lac, & tortæ, & oua moderatè concreſcunt, & conſiſtunt, quæ verò dura ſunt ob lentorem fiunt friabilia, & ideò molliora, velut carnes aſſatæ. Aliud genus quod igne maceratur eſt eorum, quæ concreta ſunt frigore,velut caſtaneæ,& oſſa molliora, quæ poſtmodum cocta etiam magis mollia redduntur, & genus omne fermè radicum, rapæ,poma,pleraque, & pyra, & cotonea. Ab aqua autem ſubiguntur ſolùm, quæ ſicca immoderatè ſunt, hoc norunt miſeri epibatæ, & ad triremes damnati. Ab aqua verò, & igne quæcunque, & humido indigent, & calore, vel quia ſubſtantiam habeant nimis tenuem, velut olera. Nam illa ſui ratione ſolo igne indigerent, ſed quia exugerentur, ideò neceſſe eſt aquam adijcere, Dicemus ergo quod ea, quæ macerantur à calore, & humido in triplici ſunt differentia, quædam, quia aliter non poſſunt molleſcere, velut legumina, & carnes ſiccæ boum,caprarum,& ſimilium,& cerebra,& ſanguis. Alia verò, quia vt dixi exugerentur, aut corrumperentur ab igne, vt omnia, quæ nimis tenui ſubſtantia conſtant,olera,& fructus horæi: alia vt ſaporem bonum,& præparationem percipiant, vt quæ coquuntur in lacte, velut oua, aut in vino, aut in oleo, vel pinguedine. Alia in melle, vt fructus, qui ſeruantur vt cucurbitæ, & pepones, & mala Medica, ſed frequentiſſimus vſus eſt olei, & adipis in his, quæ pinguedine carent, vt ſunt piſces, iecur, cerebrum, & offæ ex farina.

Nunc autem videndum eſt de vi præparationis. Dico ergo, quod ignis calefacit, & exſiccat, & ſua natura tenuis eſt, licet ratione materiæ, in qua eſt, poſſit eſſe craſſus. *Primo de ſimplicibus medicamentis, c.12.* non omnis ignis eſt tenuis, neque omne tenue ignis eſt, quia aër tenuis eſt, ſed verius omnis ignis tenuis eſt, non tamen omne ignitum. Dicebat ergo Galenus *in libro de Theriaca ad Piſonem.C.*28.Multa reperiũtur velut panis, & pecudum, piſciumque carnes, quæ quamdiu cruda ſunt, ne appetuntur quidem: at vbi cocta fuerint, etiam in nutrimentum cedunt. Et ſimiliter ex medicamentis, quæ donec priſcam naturæ ſuæ rigiditatem ſeruant accerrima,& noſtris corporibus inimica eſſe docet experientia, quæ ignis virtute temperata curandis morbis, idonea redduntur, inter quæ ſal theriacus. integri enim ſerpentes cum ſale exuſti efficiunt medicamentum, quo ſi quis vtatur, primum quidem dentes ab omni putredine ſeruat affricatis illis, nec eos erodi permittit, labanteſque confirmat, & defluctionem, ſi qua eſt aſtringit. Aſſumptus verò per os, ſudorem copioſum mouet, & corporis putredinem purgat: quin etiam pediculos ea cauſa procreat. Quod verò ignis attrahat, & illud perinde clarum eſt, ſicut quod & conſtringat ſiccando, & humidum aquoſum abſumendo: omnia enim hæc manifeſta ſunt. Vnde etiam, qui liquida ſunt concreſcere poſſint in quo genere ſunt ouum torta, & lac. Hæc enim manifeſta ſunt, ſicut & illud, quod abſumpto humido aqueo, quod coctioni impedimento eſt,omnia faciliùs concoquat in ventriculo. Vnde perſpicuum eſt,quæ molleſcunt bifariam, pleraq;etiam trifariàm celerius concoqui velut caſtaneas, & rapas, & radices, pleraſque bulboſas,velut cæpas,& quia molliora ſint primum, & quia humido aqueo priuata, quod coctioni ſemper impedimentum affert,& quod eſt humidi pinguis,atque vtilis iam colliquatum, & attenuatum, facilius melius, & copioſius nutriant: quæ verò dureſcunt, vt oua, & lac,iecur,cerebrum, & ſanguis:hæc enim quinque ex animalibus duriora, fiunt bifariam ſolum, ſcilicet, remoto impedimento humidi aquei, & attenuato pingui.Nam vt duriora difficiliùs concoquuntur. Facilius ergo nutriunt paulò oua dura, quàm cruda verùm longè melius exhibent alimentum, & multo denſius, ac copioſus. Spectanda ſunt igitur quatuor, atque in his,quæ liquantur igne ſolo, & facilius nutrire conſentaneum eſt, & copioſius, & melius, quia humidum illud pingue ſincerius eſt. Vtrum verò denſius? Dicimus quod ſic, modo non ſit exuſtum, ſed tunc omnia forſan peribunt commoda,neque *facilius*, neq; melius, neq; denſius, neq; *copioſius* alec.Melius dico nunc atq; intelligo, id eſt,purius.Nam ſub alio ſenſu in dubitatione dicemus. Quæ verò conguntur à calore, & copioſius,& melius,& denſius, exhibent alimentum, non tamen multo *facilius* alunt, quædam verò difficilius, etiam, velut oua dura, crudis:atq; id trifariam contingit. Primum ſi ſuperfluè excoquatur. Secundum ſi ignei temperamenti ventriculus fuerit: nam ignea vis quædam in omnibus his relinquitur, quæ ſolo igne excoquuntur, atque ideò in igneo ventriculo, aut iecore, & præcipuè in febricitantib. omnia aſſata deteriora ſunt elixia:& etiam crudis,quæ cruda mandi conſueuerunt, longè autem deteriora: idque duplici ratione, ſi præter id, quod aſſata ſint etiam dura effecta ob id fuerint. Preſſimum eſt autem hoc in ouis,& iecore, quoniam hæc valde dureſcunt, & in cibis ex farina,velut cruſtæ,& tortarum diploides.Sed

& panis siccus, qui multis nobilibus in precio est, quamvis albus ac leuis malus est, & inferior mediocri. Quinque igitur in his, quæ assantur spectanda sunt: tum verò in singulis ex duobus generibus singula hæc. Nam quæ humida sunt valdè, præcipuè si frigida fuerint, minus incalescunt, minúsque exiccantur, vt in eis vim vllam fermè depræhendas. Verùm quod dubium relinquitur, atque difficillimum est hac in contemplatione, de quo sæpè dubitaui, scilicet, quomodo ex igne, cuius calor violentus est, pingue illud humidum, non solùm reddatur ad concoctionem meliùs, puriùs, ac (vti dictum est) multis modis aptius. Nam de hoc dubium non est, neque quod fiat, neque cur causis adeò manifestis, sed quomodo verè melius. Namque apertè, & suauissimum redditur, & odoratissimum, adeò vt appetitum in non exurientibus etiam excitet manifestè, & non solum in sanis, sed & in ægris illis, quorum non omninò facultas appetendi concidit. Dicere autem quod non immutata sint, sed solùm ablato impedimento humidi crudi hæc contingant, magna quæstio est: cùm interuallum, & differentia, neque obscura sit, neque leuis, nec mediocris dumtaxat, sed magna, & euidens. Quomodo autem à causa præter naturam, qualis est ignis, possit induci præparatio, atque habitus quidam naturalis, illud difficillimum est: ac verè ob raritatem etiam admirabile. Etenim si succurreret exemplum, vel vnum aliud in talibus, quod forsan de pane dici posset, iam facilius esset eius causam inuenire. At vt video quæstio eadem manet, & ex quæstione in quæstionem eandem potius reuoluimur, quàm vt vna alterius causam doceat, & lumen illi afferat: Dicemus ergo quod eatenus bonum est edulium, quatenus per artificium optimum fit: quoniam potestate tale est, & ad hoc à natura comparatum, vt fiat secundum naturam, & est mirabile. Nihilominus propter multiplicem compositionem istud contingere potest, & quanquam sit dissimile, tamen videmus id accidere manifestè in canibus, & felibus, qui arte fiunt meliores, pulchriores, & moribus præstantiores, forsan quod non solum inutile aufertur, sed etiam quod vtile est, melius redditur: non simpliciter, sed in comparatione ad sensum, & hoc factum est ad vtilitatem hominis. Videmus id in coloribus expressè, qui fiunt splendidiores, & viuaciores, licet magis remoueantur, à natura propria, & est magna consideratio: quomodo idem saltem genere possit fieri à natura & ab arte. Forsan accidit, quoniam istæ sunt species rerum, & nō res, odor, sapor, color, calor, asperitas: & istud videmus manifestè in sonis, qui omnes fermè fiunt ad artificium, & tamen sunt suauissimi. Dico ergo ex pluribus causis, quod suaue est sapore, iucundum gustu, euadere optimum igne, non tamen si sit natura insuaue aut iniucundum, nisi tunc mistione, & hoc docet experimentum. Resolutione humidi crudi, attenuatione concreti, vt penetret in sensum astrictione ac densitate: nam ignis astringit, & densat iam separata, vt mox dicam: & calore ipso, quo efficit vt penetret: vnde pleraque ad alia cum refrigerantur, gentiam amittunt, vt assata, & frixa præcipuè. Nam videmus vnguentarios dum volunt sua pigmenta ostendere, illa fricando calefacere. Est enim motus dissolutio, & vt penetrent. Ob calorem etiam temperatum omnia iucundiora euadunt. Quoniam quilibet sensus tempore quodam gaudet, id est, instrumentum, maximè gustus, tactus, & olfactus. Ignis præterea (vt dixi) astringit, vt in libro de optima secta ad Trasibulum. Dicit enim *cap.* 23. quod ignis astringit superficiem rerum, sicut etiam frigus, sed diuersa tamen ratione, & dubium non est, quin calor moderatus, non dilatet, sed exiccando contrahit, sicut etiam in loris. Attigit autem operationes ignis *in primo de Alimentis cap.* 2. vbi docet, quod panes illi optimi sunt, qui moderatum ignem sortiuntur longo tempore: Nam (inquit) si paruus fuerit, etiam quod si longum tempus, remanebit incoctus: sin autem ignis fuerit: iusto validior, duplex dicit erit malum. Exterius enim erit torridus, & exustus, & interiùs crudus. Coctura etiam liquidorum emendat vitia, velut in melle *tertio de victu in acutis cap.* 23. si prauum fuerit, sed si bonum potiùs vitiatur, idem in consilio de puero laborante comitiali morbo, & quod miscet ea, quæ sunt diuersa substantia, & in homogeniis separat.

LECT. LXIV.

Super EODEM TEXT. LXXIV. & LXXV.

His intellectis, supposito quod maceratio in aqua emollit, & quod ignis educit, & miscet: sequitur quod in elixatione duo considerare oportebit, & humorem, quo elixamus, & rem, quæ elixatur. Si ergo humor fuerit suauis, res quæ elixatur, non solùm mollior, sed etiam suauior reddetur: & ita facilioris coctionis, & melioris alimenti, & plus nutriet, & erit tenuioris substantiæ, & densioris. Si autem sit aqua sola, fiet mollior, & solùm suauior in eo, quod facilius nutriet, non tamen plus nutriet, neque densius erit alimentum. Oportebit & considerare proportionem eius, in quo coquitur ad id, quod coquitur, velut si coqueremus sorba in lacte fierent mala, & similiter pisces, & tamen vtrunque est bonum per se. Contrà cancri cocti in aqua salsa, sunt boni, & tamen condimentū per se non est bonum, neque res, quæ coquitur. Idem dico de oliuis, cum aqua saponis. Redduntur enim bonæ, cùm oliuæ sint amaræ valdè, & aqua saponis tetra, & horribilis, & hoc contingit propter proportionem. Si vero succus, in quo coquitur fuerit insipidus, prorsus vt aqua, & res, quæ coquitur bona, quod coquitur fiet deterioris alimenti, & parùm suauis, & propterea solent addere salem aquæ, licet non necessario. Nam incocta carne aquæ fit ius sua-

ue. At si quod incoquitur, fuerit malum, tunc reddetur melius, vtpotè si sit salsum, acre, amarum etiam, sed amarum ab insipido non multùm iuuatur, & si fuerit amarum valdè, remanet horribile: per talem tamen coctionem redduntur faciliora ad concoquendum, & molliora, & vt breuiter concludam coctio cum igne, & aqua reddit rem, quæ coquitur faciliorem, ad concoquendum: alimentum tamen est minus, & crassius, impurius, rarius.

TEXT. LXXIV.

Senibus verò summè immutatus.

DE senum regimine satis in secundo libro de Tuenda sanitate à nobis dictum est, immutantur autem multifariàm: sed vt senibus tantum conueniunt bifariàm: nam temperamenti immutatio, & præparatio, & bonus odor, ac sapor tum superfluorum vt corticum, & similium detractio ad omnes pertinet: at quod sit molle, & secundùm substantiam, & potestatē istud ad senes pertinet. Carent enim dentibus aut inæquales habent, aut minùs ad mandendum robustos, aut stupidos, quæ quatur mala, ita solent aduenire senibus, præcipuè in vltimo senio, vt plures pluribus, paucissimi nullis vexent. Septem igitur cùm sint consideranda in cibo, tria ad senes pertinent solos. vt omnia sint eis necessaria ex reliquis quatuor tantū, quæ peculiaria sunt senibus, est parua quantitas hanc omisit, quasi perspicuam, & cuique notam. Secunda vt sint comminuti ad minima, velut contusa, aut derasa tyrocnesti: demùm cocta sit vt mollissima sint. Conuenit autem maximè coctum in iure, aut oleo, aut adipe, aut melle, vel saccharo, aut lacte, aut si fieri non potest, vt aliquo horum modorum cum his, quæ humida sint, & calida, vel in veru impletis, scilicet corporibus maxime allio, vel in patina, cum diploide, vt dictum est ex farina, & sapa: intùs autem pinguibus referta. Quæ autem humida sunt per se, & valdè frigida, tamen vt rapæ, cucumeres, pyra, cotonea in clibano, sed superaspersa nuce myristica: hoc enim est aroma senibus proprium, velut & gingiber, & crocus, & piper longum sed (vt dixi) nux myristica, & crocus præcedunt: Reliqua verò non vt senibus, sed vt laborantibus, aut ob saporem adiiciuntur. Quod autem calida, & humida esse debeant ad præparationem pertinet, vt contrarium contrario, velut etiam quod boni saporis, atque odoris, vt melius concoquantur, sunt etenim hæ duæ aliæ conditiones generales. Præparationem autem, velut quartam conditionem adiecimus, vt diximus, ab aqua sola madefacta, vel in aliquo alio liquore iucundiore ab igne solo super prunas in veru, in craticula, in vertibulo, in clibano, & si qui alij modi sint præter hos quinque ab igne, & humido elixata iurulenta in patina cocta cum lacte, melle, sapa, atque huiusmodi. Quæ verò sub cineribus coquuntur, manifestum est, ad ignem pertinere.

TEXT. LXXV.

His qui in vigore ætatis impermutatus.

NEque enim impermutatum dicit, vt crudas carnes, & caules edant, sed quod ad tria illa propria senibus, scilicet mollitiē, & ideò exquisitissimam coctionem, ac vt diuisa sint minutim edulia, aut contrita, aut vt dixi, tyrocnesti comminuta, & in parua quantitate. Verum ex his tribus, cum propriè de secundo intelligat, solùm præcipit hoc mandato, vt qui in ætate consistunt, ij vtantur cibis non consuetis, coqui prorsus crudis, atque recentibus cæteris, quàm modicè coctis, quod optimum est. Et recentiū, quidem omnium, dico carnium piscium fructuum, olerum, casei, etiam lactis atque ouorum, & panis commune emolumentum est, vt sint ab omni putredinis nota immunia. Dum enim viuunt, naturalis calor illa tuetur, dum periere, seu animalia occisa, seu oua, & lac exempta à propriis locis, vbi à suo innato calore fouebantur: seu olera, vel fructus decerpta à planta (moriuntur enim & ipsa, cuius indicium est pulchritudinis, & coloris languor) & panis ipse siccessit extincta ignea vi: omnia ergo hac ratione deteriora fiunt. Quæ verò ex his superfluo humido abundant, nec facilè putrescunt, collecta meliora redduntur. Vt plerique fructusè nucum & glandium genere, castaneæ nuces, auellanæ, & amygdalæ. in medio autem, quasi sunt horæorum, & nucum vuæ, & ficus. Hæ igitur suspensæ in aura, fiunt meliores, quàdiu nullum putredinis signum contrahunt. Pineæ autem diuersam sortiuntur rationem, in cortice enim suo contentæ, fiunt meliores, siccantur enim solum: detractæ fiunt, deteriores etiam à prima die: quoniam incipiunt statim putrescere. Pistacia contrà contrice contenta, magis putrescunt, quam siccentur, à cortice enim liberata siccantur parum, sed putrescūt ob cariem: amygdalæ solum à cortice detractæ, minimè putrescunt, & neque plurimum siccantur: præsertim si in cumulis magis, & locis frigidis seruentur. Frigidum enim, & putredini resistit & siccat alienum humidum, & proprium conseruat, quod etiam Aristoteles 4. *Methe. cap.* 2. docuit. Cæterorum etiam non vna ratio, nec æqualis iactura more, vt quod diuersis temporibus. Nam pisces, quoniam humida sunt valdè & minimè calidi paucis horis corrumpuntur. Maximè teneri delicatiores ex aquis dulcibus: & celeriùs ex nitidis, & currentibus: vt contra stagnantium, sed vt tardior corruptio ita deterior. Astaci etiam dum viuunt, putrescunt, vt anteá incipiant putrescere, quàm desinant viuere. Eadem de crustaceis omnibus, & etiam testaceis, aut conchis,

conchis, & chamis. Lac similiter facillimè, & intra vnum diem corrumpitur. Post carnes, & maximè humidè vt ouium, & magis agnorum, & quod non exerceantur, & humidum aqueum sit: nam porculi diutiùs durant, quod humidum eorum sit pinguius. Æstate quoque, & constitutione calida, & regione, & humidis omnibus temporibus, & locis cuncta putrescunt faciliùs: adeo, vt si omnia simul iungantur, vel ipsa hora corrumpantur. Signum initij accursus (ne quid propria vtilitate destituatur) muscarum. Et cum putrescit iam agmen: super putrida agmina, & maximè magnatum, quæ etiam vermes in illam gerunt. Cùm verò apparent muscæ magnæ, coquere oportet statim. Assata autem diutiùs durant (nam Pauonem per mensem affirmet Beatus Augustinus non putrescere se expertum) & per annum. Post cocta in patina & frixa; inde virulenta celeriùs. Elixa autem an cruda dubito: parùm enim differunt. Carnes autem syluestrium animalium tardiùs corrumpuntur, & oua: quoniam illa exercentur, & frigore, & solibus eorum carnes densatæ sunt: (oua vt non anteà putrescerent, quàm pullos producerent, dum fouentur) facta sunt difficilis corruptionis. Caseus vt mollior est, eò celeriùs corrumpitur: & multis modis: accessit, mucescit, putrescit, lapidescit. Sed putredinis indicium tumor ob feruorem, & rimæ, ac inæqualitas ob tumorem. Panis autem licet non tam diu vt assata seruetur incorruptus, diutiùs tamen, quàm elixa ex animalibus, & piscibus crudis, aut elixis. Olera vna die flauescunt, ideò cum humido pingui omni fermè careant, optima sunt statim à planta sumpta, velut & fructus horæi, cerasa præcipuè dulcia, quibus nullus alius non diutiùs seruatur.

Maceratorum autem coctione à crudis discrimen est, in vtilitate præcipuum, suauitas odoris, atque saporis legitimi. Quò fit, & vt melius concoquantur, & vt melius præbeant alimentum, & natura, & gratia. Inde etiam commodum ipsum: tertium consuetudo: & vt Celsus dicebat, cauendum est, ne in secunda valetudine aduersa au[illegible]a consumantur. Adest præterea mandendi supplementum: quod præter attritionem, & mollitiem, quam affert, etiam quid peculiare habet concoctioni simile, de quo aliàs diximus. Quæ ergo edi solent alia cum cruda, & cocta, alia cum cruda, alia cum cocta solùm, edantur velut castaneæ, cotonea, & pyra vtroque modo: cruda vt vuæ, & ficus, & cerasa: cocta verò, vt carnes, quærendum est in singulis cruda, vel cocta edantur à robustioribus quid præstent. Neque verò dubium esse debet, quin coctio validior non sit in ætate consistentibus, quàm in pueris, non solùm in rebus durioribus, & siccis, vt Galenus 3. *de Sympt. Causis. cap. 3. iuxta med.* ait, sed etiam mollioribus, & humidioribus. Nam si dura non debent præparari, molliora autem meliùs coquuntur duris, etiam à iuuenibus, necesse est, vt coctio nihil addat, quod absurdum est, aut quod verius est, vt & in duris, & in mollibus, superent pueros. Est enim mens Hippocratis hìc, quod iuuenes æqualiter, quæ cocta, & cruda ed. solent, cruda edant: quòd æquè bene illa concoquant, vt pueri cocta aliter iniquum, & fallax esset præceptum. Cocta igitur etiam meliùs, sed hoc meliori non indiget ob superuenturam ætatem, nec consuetudine languescat natura. Quare consulit, quod optimum est, vt idem tenor seruetur in crescentibus consistentibus, ac senibus: quoad fieri potest, hoc præcepto. Cruda igitur, quæ edi cruda solent, meliora sunt, & facilè concoquuntur, & meliùs exhibent alimentũ: cocta autem in suauiora deteriùs nutriunt, & nutrimentum languidius exhibet, licet faciliùs concoquantur. Quæ autem cocta edi solent, cruda si edantur, difficiliùs concoquuntur, & minùs alunt, & deteriùs. Cocta omnibus modis præstant. Quæ autem cruda, & cocta edi consueuerunt à validis corporibus, & ætatibus, quasi eorum, quæ solùm cruda edi solent, rationem subeunt apud eos, qui imbecilli sunt ventriculo eorum, quæ solùm cocta eduntur. Quæcunque autem dura substantia sunt, & eiusdem rationis, vt ossa, iecur, quantò minùs subiguntur ab igne, eò seriùs putrescunt: mollium autem non est eadem ratio: nam oua celeriter coquuntur, & tardè putrescunt: contrà pyra, & cotonea facilè putrescunt, & tardè coquuntur. Quæ verò de ætatibus dicta sunt, etiam ad temperaturas, tempora anni, regiones, consuetudinésque, & similia transferri possunt. Sed nihil similius ætati, habitu corporis, qui temperaturam ipsam etiam complectitur.

LECT. LXV.

Super

TEXT. LXXVI. LXXVII. ac LXIX.

Ad formationem dies triginta quinque, ad motum septuaginta, ad perfectionem ducenti, & decem.

Si quæ dicta sunt à nobis aliàs, hìc repetere vellemus nimis longa tractatio futura sit. Proponit pro icone quatuor modos integræ perfectionis fœtus, è quibus primus cum vltimo satis concors est. Diuidit enim in tria: corporis figuram, operationem, quæ ad animum pertinet, & perfectionem, quæ ad vtrumque. Ex duplaque ac tripla proportione tanquam simplicissimis perfecit eas. Inquit ergo quod ad formationem requiruntur xxxv. dies, quia vt habitum est *in libro de natura pueri pag. 5.* masculus in xxx. diebus formatur, fœmina in xlij. & quoniam alij, vt Aristoteles ponunt xl. loco xlij. vt quasi duo illi dies sint superstitiosi: ideò dixit xxxv. accepto medio inter xxx. & xl. Sed quod adiicit ad motum conduplicari tempus, seruit omnibus opinionibus, præterquam

Secundæ, in qua forsitan etiam error est. Rationem horum tradere difficillimum est: sumere autem oportet eam, vel ex natura rei, vel ex astrorum circuitu, aut numero ipso. Et de numero quidem triginta dies, sunt mensis: xl. autem numerus naturæ humanæ conueniens, vt in libris de septimestri, & octimestri partu. Verùm quia ista nec suscipiunt eandem rationem: nec numerus est ex principiis actiuis, melius est, vt ad astrorum motum talia traducamus, & maximè Solis motum, qui origo est omnium. Cum igitur Sol in ccclxv. diebus peragat totum circulum, & tertia pars se respiciat: & quæ ab ea profluunt integris lineis ob similitudinem: tertiæ partis pars tertia est xl. gradus quarta xxx. ideò in totidem generatur masculus: vt in xl. fœmina. xl. exigit enim robustiorem. Fœmina ergo vt infirmior, spacio xl. dierum, quod etiam longius tempus continet, eget, masculus xxx. tantum. Scripsit de his *secundo Epidemiorum: par. 3. iuxta finem*: labores in circuitibus. Quicquid in septuaginta mouetur triplicato perficitur. Post menses dextra, & sinistra hiant. Humiditas per prodeuntia requirit dietam siccissimam. Quod citius motum est, ac discretum, rursus augescit etiam tardius, & ad longius tempus. Labores circa quinquagesimum tertium diem, & circa centesimum sextum. Labores tertio, quinto, septimo, nono mense, & secundo, & quarto. Quæ noscere oportet vsque ad septimum mensem, aut mensium fluxu numerandi sunt nouem menses, aut à conceptione: & à septuaginta ad ducentos, ac septuaginta dies. Græci menses fiunt, & si quid amplius vltra hoc est: & aut masculis, aut etiam fœmellis, hæc fiunt aut contraria.

Triplicatus autem dierum numerus exigitur ad perfectionem, quoniam vtrumq; perficitur: & ratio sic constat ex monade: nam ad formam corporis exiguntur dies xxxv. igitur ad operationem, quæ est perfectior tantundem supra formam: dies autem xxxv. additi ad xxxv efficiunt lxx. Et ideò ad motum exiguuntur dies lxx. Sed perfectio exigit duplum initij ab ipso initio: initium autem continet dies lxx, igitur perfectio continet dies cxl. sed cxl vltra lxx. efficiunt ccx. Igitur perfectio fœtus fit in diebus ccx. Sed quoniam numerus quadragenariarum est imperfectus, ideò natura plerumque retardat fœtum ad cclxxx dies, vt sint menses nouem, aut decem: & septem quadragenariæ numerorum. Ideò bene dixit Frequentianus, quod hîc loquitur de mente aliorũ, non propria. Dubitabit autem quispiam, quid si oriatur nono mense, quando formabitur? in xlv. diebus postularet ratio: & in xc. moueretur, & ita in triplicato perficeretur. Iuxta ergo hanc rationem masculus mouebitur in lx. diebus, & orietur in dimidio anni, *vt in libro de septimestri partu. tex.* 1. Fœmina verò formatur in xlij. mouetur in lxxxiiij. & absoluetur in cclij diebus: & pertingit ad nonum mensem: sed videmus, quod etiam masculi ad id tempus perueniunt. Et ista est forsan causa cur masculi plures euadunt septimestres, quam fœminæ. Nam earum formatio est longior. Sed non tenet conuersa ratio ab absolutione ad formationem, & motum.

TEXT. LXXVII.

Alij dicunt ad formam quadragintaquinque: ad motum septuaginta sex, ad exitum ducenti, & decem.

Concordant hi in primo exitu septimestrium, quoniam est res manifesta, sed non in formatione. Sumunt enim sextã partem totius temporis gestationis vteri, vt dixi, id est, mensium nouem, & sunt xlv. & in hoc tempore, volunt formari fœtum. Ad motum neutram sequuntur rationem, nec dierum ccx. natiuitatis, nec xlv. formationis. Et est absurdum falsis opinionibus enarrandis insistendo perdere charissimam rem, scilicet tempus. Et forsan, quòd ea ætate, & in regione Hippocratis oriebãtur plures septimestres, nostro æuo in Italia valdè pauci, nisi ex causa aliqua violenta, de qua non est sermo hic. Id de lxxvj. debet legi lxxix. vt legatur ꝯ, quoniam tum productum ccx. in xlv. est fermè sexquialterum ad vj. MCCXLJ. quod est quadratum lxxix. vt productum ccx. in xxxv. ad quadratum iiij. MDCCCC. quadratum lxx. vel alia causa, non laboro: vbi non est ratio vera, existimetur vera.

TEXT. LXXVIII.

Alij ad formam quinquaginta, ad primum saltum centum, ad perfectionem trecenti.

Hi putant infantes, non nisi decimestres nasci, quod ab Hippocrate reprobatum est sæpè, sed præcipuè in libro de Septimestri partu: non enim in ccc. diebus absolutis decem mensibus, & quatuor etiam diebus, sed in cclxxxix. scilicet diebus, & dimidia fœtum compleri, ac nasci perhibent, quod hic numerus septem quadragenarias compleat integrè, & nouem mensibus cum dimidio ad vnguem æqualis sit: vt ratio luminarium etiam constet: siquidem luna ad oppositum locum cum Sole peruenit, vt si ab initio coniuncta illi fuit, dum genitus est, dum nascitur, fuit in opposito: vicissim si in generatione in opposito, in coniunctionem deueniet hora natiuitatis: & si fuit quadra dextra in procreatione dum nascitur, erit in quadra sinistra: & si in sinistra, perueniet vicissim ad dextram: & si in trigono dextro perueniet ad sinistrum sextilem, ac vicissim: & si in sinistro trigono ad dextram sextilem: & commutata vicissitudine, si in sextili sinistro perueniet, dum nascitur ad trigonum dextrum: & si in dextro sextili ad trigonum sinistrum. Præterea Sol ipse ex medio motu

peruenit

peruenit ac superauit, quadratum suum dextrum, vt ex initio Arietis ad decimam partem sagittarij, quod conuenit, & ex decima parte capricorni ad xx. partem libræ: sed ex xx. parte libræ perueniet ad initium Leonis: & tum superauit quadratum dextrum, & tendit ad sextilem. Nunquam autem peruenit ad quadratum suum dextrum: quia illud omnino dissidet natura, & in ambabus qualitatibus. His autem recensere noluit propriam opinionem, vel quia nondum inuenerat, vel ne illam, quæ vera est in dubium reuocaret, vt dicam in sequenti textu.

TEXTVS LXXIX.

Alij ad discretionem quadraginta, ad transitum octuaginta, ad elapsum ducenti, quadraginta.

Ex minus absurdis ad magis absurdas opiniones transit. Cùm enim non vnus esset nascendi modus in homine, velut in cæteris animalibus, sed vt dicit Aristoteles. 7. *De Hist. Animal. cap.* 4. (pueri vitales nascuntur, septimo, octauo, & nono, plurimum autem ait decimo, sed & nonnulli vndecimum attigere) & vellent quidam in diuersis vnam rationem inuenire, proposuerunt plures opiniones, singulasque falsas, sed vnam alia absurdiorem, è quibus hæc est absurdissima. Nam cum imparibus quadragenariis, ac mensibus infans nascatur septimestris, & nouimestris, aut impari quadragenaria, vt decimestris, licet non mense, liquet eos, qui nascuntur ccxl. diebus nasci sexta quadragenaria, licet dici possint nati nono mense.

Remanet ergo dubitatio de ortu infantis, quomodo dici possit nasci rectè in decimo mense, in medio illius si multi sunt termini pariendi? Respondeo quod Hippocrates proponit duo tempora pariendi. Perfectum in cclxxx. diebus, & primum quod etiam est perfectum in suo genere, & est à clxxxij. diebus, & horis xv. vsque ad cc. dies vt declaraui suo loco, quia est quintæ quadragenariæ dies vltimus ducentesimus. Eædem autem rationes septimani validissimi sunt cxc. die, aut circa, quia luna peruenit ad oppositum locum, in quo erat, velut ex coniunctione in oppositionem, ex oppositione in coniunctionem, ex dextra in sinistram quadram, & ex sinistra in dextram: Ex trigono in sextilem, & ex sextili in trigonum commutata ratione, & dextri, & sinistri.

Dubium modò relinquitur an constituto circuitu certo ortus infantis debeamus sumere motum, & formationem iuxta eandem normam? Adeò vt sumatur tertia pars pro motu, & sexta pars, pro formatione. Et ita in eo, qui nasciturus est cclxxx. die, terminus motus erit xciij. dierum, & formationis xlvij. Hoc autem excedit metam. Et si dicas quod debet sumi circuitus à prima perfectione, quæ fit gratia exempli in dimidio anni, erit tempus motus dies xcj. & hoc satis bene se habet, sed formatio fiet in xxx etiam in fœmina. Et hoc est contra ea, quæ de hoc Hippocrates *tract.* 1. *cap.* 2. sensit, & affirmat in illa. De hoc igitur adiiciam ad verbum, quod scripserit Princeps, dicens, (Et vnicuique conuersioni, aut duabus conuersionibus est tempus super quod statur, seu in quo fit conuersio, & non est illud de illis, quæ non diuersificantur, & hoc quidem diuersificatur in masculis, & mulieribus Embrionum, & in mulieribus est maior tarditas. Et facientes experimenta, & probationes in hoc non iudicant, quod inter ea ambo in veritate non est diuersitas. Quoniam vnusquisque eorum nō iudicat, nisi per rem, quæ occurrit ei secundum experientiam eius, & non est impossibile, quod illud quod expertum est in fine, vel in tempore vltimo sit cadens secundum illud, quod ei diuersificatur: in toto enim illo est, quod est secundum plurimum proculdubio: & plurimum est in his, quæ generantur vt plurimum. Et spacium quidem spumæ est vj. dierum, aut vij. & in his diebus format informatiua in Embrione non sugendo nutrimentum ex matrice, & post illud sugit, & inceptio linearum rubrarum, & punctorum est, post tres alios dies, & sunt nouem dies ex principio. Et quandoque fit antecessio die vno, aut postponitur die vno: Deinde post vj. dies alios, & sunt xv. à conceptione, penetrat sanguineitas in toto, & fit sanguis coagulatus, & quandoque antecedit die vno, aut duobus, & duodecim diebus post illud, fit humiditas, caro, & iam discernuntur frusta carnis, & discernuntur membra tria manifestè: & separantur quædam eorum à contactu quorundam, & extenditur humiditas nuchæ: & quandoque postponitur, aut antecedit duobus diebus, aut tribus. Deinde post nouem dies separatur caput ab humeris, & extremitates à costis, & ventre: vt discernat sensus, in quibusdam eorum, & latent in quibusdā eorum, ita vt sentiatur illud post iiij. dies, qui complent xl. dies, & postponitur rarò vsque ad xlv. dies: & minus in hoc est vsque ad xxxv. dies, & dicitur in doctrinis primis, quod quando post xl. dies scinditur ab abortu panniculus subtilis, in quo fœtus continetur, & ponatur ille fœtus expoliatus à panniculo dicto, in aqua frigida, apparet res parua discretarum extremitatum, & masculus est velocior in illo toto, quam fœmina. Videtur enim quòd sit minus spacium formationis masculorum xxx. dies, & minus parturitionis est medietas anni, & quod dicemus de proximo. Terminatio autem dispositionis masculi, & fœminæ in distinctione temporum, est res quam quædam pars medicorum iudicat temerariè sine ratione. Dicunt enim quod primum, quod embrio respirans inuexit, est respiratio: & primum quod operatur virtus formatiua, est locus in quo aggregatur caliditas innata, seu naturalis. Deinde operatur exitus & meatus: deinde post illud incipit nutritiua operari, & apud quosdam embrio iam respirat ex ore: imo respirat cum eo maiori respiratione, cum com-

pletur in matrice, sed non est super illud significatio, & apud quosdam cum superuenit formationi embrionis duplum temporis eius, i quo formatu, mouetur: & cum superuenit motui duplum eius, in quo mouetur: ita vt sit à prima inceptione conceptionis, vsque ad motum eius triplum temporis tunc nascitur.]

LECTIO LXVI.

Super

TEXTV XXC.

Non est & est: fiunt autem in iis plura & pauciora: & totum, & secundùm partem: nō multo autem plura, vel pauciora: pauciora verò tot, & quæcunque alia his similia.

PRima verba F. ne atingit quidem, in quibus tamen continetur, tota vis sententiæ: scilicet, quòd non est ordo hic necessarius in omnibus: & est quandoque necessarius, ratione formæ. Et principium est in materia diuersum, ex se autem certum. Sed dices statim, quomodo an primus, an secundus modus est verus, & ita tertius, & quartus, & eodem modo dubitabit si semper in discretione sint quadraginta ad transitum octuaginta, & ad elapsum ducenti, & quadraginta, quomodo aliæ opiniones possunt esse veræ? Ergo vult, quòd cum statuantur quatuor principia aucta per quinque dies xxxv. vt in prima xl. vt in quarta xlv. vt in secunda l. vt in tertia, vt reliqua consequantur. Propterea dixit, non est initium hoc necessarium, sed neque consecutio. Primum ratione formæ, quia ex motu astrorum fœtus formatio diuersa habet tempora, sed dato principio necessaria esset consecutio, sed non est ratione materiæ. Et cùm dixit plura, & pauciora secundùm totum intelligit seruato ordine inter partes, & tunc stat ratio formæ: & secundum partem, id est, ratione partium inuicem comparatarum diuersitas accidit.

Non multo autem plura, vel pauciora) Intendit quòd talis tamen excessus, & hæc diuersitas, non est libera, sed angustis terminis continetur, vt si absoluatur in xl. diebus, deberet moueri in lxxx. mouebitur quandoque in lxxviij. quandoque in xc. vel circa.

Pauciora verò tot) Docet quòd pauciora sunt tot, id est, magis determinata. Nam non potest puer nasci in sex mensibus, potest tamen in decem. Et non potest multò minus oriri in quinque, potest autem magis ad xj. peruenire. Et ita declarat, quòd ratio similitudinis in varietate est eadem, sed non in quantitate, quoniam natura facilius fert excessum, quam defectum. Vnde & in victus ratione. [Propterea in tenuibus diætis magis delinquunt ægrotantes, quàm in paulò plenioribus.) Neque enim intendit paulò crassiorem, id est, minus crassum, quam sit ille tenuis. Neque enim esse diæta Hippocrate digna, sed crassior longè, cum illa ad tenuitatem declinet, modo non sit in excessu.

F. in Commento multa adiicit, quorum primum est: quod ponit duas causas formationis fœtus. Vnam quæ constituit materiam & illa pendet à temperamento, & est virtus corporea: alteram quæ figuram præbet, & est diuina, *vt in primo de facultatibus naturalibus. cap.6.* Et vtrumque subdiuidit in vitium facultatis, & materiæ. Sed hîc emergit dubitatio an facultas possit vitiari? si enim diuina est, non potest esse imbecillis. Item, quia si est in anima erit vt illa. Anima autem est impassibilis, ergo non potest vitiari facultas? Responsio est multiplex primum iuxta Peripateticos anima est in materia: est enim forma corporis: & ideò potest vitiari, non quo ad substantiam, sed meritò instrumenti. Secundùm Academicos autem neutro modo, sed solum ratione operationis, aut facultatis, vt est in materia. Exemplum iris in pariete apud Peripateticos vitiatur, prout lumen est in vrceo, vel in aëre, & ab eo pendet, non per se. Apud Academicos vt in vrceo, vel aëre non vt per se, neque vt ab eis pendet. Ita quòd Peripatetici arbitrantur, quod anima non esset, si corpus non esset. Academici autem quod anima esset etiamsi corpus non esset. Et facultas est in anima, antequam in corpore. Peripatetici autē quod simul non ante: neque integrè, atque vt principium. Secundùm Galenum autem (vt dixi) vult facultatem, quæ constituit substantiam esse naturam: quæ autem formam dat diuinam. Ideò prima potest vitiari, & vt in materia, & per se cum pendeat ex temperamento corporis: alia nonnisi, vt est in materia, cum sit causa diuina. Tertia differentia est iuxta nostram opinionem: facultas non vitiatur vnquam, quia est in anima, & in animatis non est alia facultas, quam quæ est in anima. Ideò vitiantur, solum functiones, sicut radius solis in nebula. Functio autem vitiatur, quia fit per corpus, vt per instrumentum. Et ideò materia non recipit facultatem, nec substantia, in qua est. Propterea dicemus, quod in nostra opinione vitium facultatis distinguitur à vitio functionis, vitiū enim functionis est, cùm materia recipit facultatem, sed non potest exire ad opus suū.

Secundò comparat formationem exitui: & dicit: si cotylidones sint validi, & fœtus languidus, tardè exit fœtus: si autem cotylidones languidi, & fœtus robustus, celeriter, quoniam opus fœtus est exire, cotylidonum retinere. Vterus autem fauet vtrique. Nam dum fœtus est imperfectus, retinet: quoniam à calore illo delectatur: & etiam quia aggrauatur multitudine sanguinis, exhauritur. Contra aduentante partu lancinatis membranis, trahitur ac dolet, & ideò conatur eiicere, sed multò magis postquam superuenit compressio illa tinesmoni similis. Et ideò rectè dicit, quod mulieri est multiplex tempus pariendi: cæteris animalibus non ita: & est Aristotelis sed non reddit rationem tamen huius: cùm cætera animalia etiam

etiam possint habere fœtum languidiorem, ac robustiorem & cotylidones. Et similiter vt mulieres, & tamen pariunt languidos eadem die, qua etiam robustos. Ideò dico, quod cætera animalia habent diuersa pariendi tẽpora, quò ad numerum dierum, sed non mensium, vt homo. Canes enim pariunt sexagesimo die (inquit Aristoteles) lxj. lxij. & raro lxxiij. ante lx. minimè: ecce quod tertius mensis earum gestationi dicatus est, non, tamen dies certa præfinita. Quibus etiam assignat quintum mensem non certũ diem. Ita nulli animali certum pariendi tempus, quod ad dies attinet præfixum est: sed in homine, neque quoad menses. Et ita intelligi debet dictum illud Philosophi, nam se explicat, dicens: quòd homini, & septimo, & nono & decimo mense parere contingit. Cùm ergo in cæteris animalibus iam apertus sit vterus omnes eadem die prodeunt catuli quoniam contineri nequeunt alimento defluente: & etiam ob nixum vteri. Quia verò tempus gestationis vteri breue est plerisque, vt canibus, felibus, cuniculis, leporibus: non potest esse discrimen mensium in termino partus. In magnis autem animalibus, quæque pluribus mensibus ferunt Elephanto, camelo, equo asino, & boue. Etenim de equo fatetur *quarto de Generatione Animalium cap.* 10. quod nonnunquam decimo, nonnunquam duodecimo mense parit. De Elephanto quod biennio fert, ideò numerum mensium non determinat, sed annorum solum: in mensibus variare potest. Atque ibidem causas docet termini quidem & finis ex astrorum circuitu: varietatis autem propter materiam, quæ indefinita est, & impedit principij actionem. Ita camelus fert, vt equus, sed certius transit ad duodecimum mensem. Causam autem veram varietatis maioris in homine cum gerat solum nouem menses ex ordine aliàs diximus: scilicet quod homo non species verè sit, sed genus: recipiatque omnes differentias, licet occultius, vt etiam animal sanguinem, & exangue, & planta, & lapis, & huiusmodi. Cohibetur tamen naturæ legibus arctius, vt non possit in xx. diebus pro creari vt gallina: neque in lx. vt canis: sed tamen magnam varietatem suscipit.

Inde dicit quòd Hippocrates prætermisit differentiam formationis fœtus masculini, & fœminini in vtero, cùm mas formetur in xxx. diebus: fœmina autem in xl. Dicit autem quòd Peripatetici dixerunt ex abortuum testimonio marem in xl. diebus formari, fœminam in quatuor mensibus: Et hoc plurimum differt ab opinione Hippocratis. Nam in fœmina discrimen formationis in xl. diebus à xlij. vt refert Hippocrates posset silentio obliterari, quia Frac. forsan non curauit exactum numerum, sed hoc quod refert de Peripateticis scriptum est his verbis: (Mas qui xl. die exierit, si in quod vis aliud mittatur, diffunditur atque aboletur, sed si in aquam frigidam cogitur: consistitque velut in membranula, qua rupta fœtus, ipse apparet magnitudine formicæ maiusculæ: & membra iam inde discreta, tum cætera omnia, tum genitalia constant, & oculi, quemadmodum in cæteris animalibus prægrandes. Sed fœmina, quæ intra tertium mensem eruperit, indistincta est, quæ antẽ quartum adepta est mensem, finditur, & reliquam distinctionis effigiem breui tẽpore accipit.) Dicendum ergo quòd Hippocrates veriora refert, cum dicat genituram in sex diebus fuisse oui interiori similem, & iam pulsantem, & strepitum edidisse, dum in terram cecidisset, & nos viderimus fœtum ex abortu trimestri exacto, habentem omnia membra, vt infans, nisi quod esset totus ruber, & magnitudine palmi maioris, sed exilis: similem quippe his statuis paruis, quæ venduntur in foro pro pueris Quomodo ergo potest esse similis formicæ maiori: cum semen viri solum sit maius decem formacis? Et ideò credendum est, esse errorem in litera, cùm etiam alibi sententiæ Hippocratis ipse subscribat. Igitur meritò excusandus videtur F. qui cum maximo viro aberrat.

Subdit, quod mas mouetur in xl. diebus: ideò multo paucioribus, quàm in textu. Breuissimus enim terminus est lxx. dierum, vt habitum est supra, quomodo ergo potest moueri in xl. diebus? Quomodo etiam potest moueri tum si maior non est formica maiore: nam & si moueatur incertum erit? Respondeo, quod (vt dixi) illud de formica non rectè se habet. Sed cum sit magnitudine passerculi mouetur, quia animal iam est, & sensum habet, & vbi sensus ibi motus: & licet non sentiatur foris, de quo motu intelligit Hippocrates cum manu superposita venter subsistit. Aristoteles autem de motu occulto, quem sentit sola mater in seipsa, ideò sunt concordes. Propter continuitatem enim sentitur, quivis motus minimæ partis. Cùm ergo in xl. diebus formetur, membra iam sunt & instrumenta, ideóque sensus, vnde etiam motus.

Demum obiicit idem de perfectione, quæ hic ponitur ccx. dierum ad minus, cum vitalis infans nascitur: sed vt depræhensum est in lib. de Septimestri partu dicit, in clxxxij. diebus & parte diei, potest nasci infans vitalis: ergo non primum in ccx. Respondet quod Hippocrates loquitur hîc de his, quæ vt plurimum eueniunt non raris casibus. Aliã etiam dat responsionem (nam prior est satis bona) quod commentarium hoc fuit memoriæ causa non exactum, sed oportet propria pro singulis loca consulere.

LECTIO

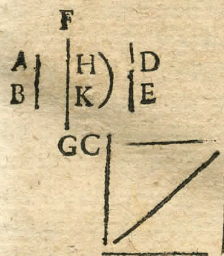
LECT. LXVII.

Super

TEXT. LXXXI.

Ossium alimentum ex confractione, naso bis quinque maxillæ,& clauiculæ,& costis duplicia: cubito triplicia: Tibiæ, & brachio quadruplicia: fœmori quincuplicia: & si quid in his magis, vel minus potest.

LVxatio fit in ossibus, & repositione statim curatur, aut quam breui. Fractura autem dicitur non solum cùm os ruptum est, sed cum è loco motum, cui per articulum non sit coniunctum. Vt si per suturam, velut ossa capite inuicem: vel aliter, velut nasi, cartilagines faciei. Tum verò tempore quodam vt conglutinētur,& restaurentur indigent. Restaurantur autem alimento ob quod tractatio hæc, non minùs prioribus pertinet ad hunc librum. Sed vbi os adhæret potest etiam seiungi citra fracturā partium, licet totum iure fractum dici possit. Fractura rursus vera duplex est: alia cum partes aliqua ossium depereunt, alia cum nullæ. Sunt & aliæ differentiæ plures, de quibus in Arte Medendi parua dictum est, sed hi sufficiunt, & de illis igitur agamus. Proponit ergo quinque genera diuersa tempore ad restaurationem ossa seu cartilagines, nasi vt consolidentur, seu loco, mota seu fracta bis quinque dies exposcunt, antequam ex alimento restituantur: maxillæ & costis, & clauiculæ duplicia, id est, dies viginti: Cubito triplicia, id est, triginta: tibiæ & brachio quadruplicia, id est, quadraginta, fœmori quincuplicia, id est, quinquaginta. Circa hæc notandæ sunt duæ regulæ: vna quòd membrum, quantò est mollius, tantò celerius consolidatur: quoniam velut caro neruo neruus cartilagine, ita cartilago osse. Hoc autem tribus causis. Primum, quia sanguis cum sit mollis admodum, copiam maiorem humidi alimenti subministrat: & ita celerius restauratur. Secundum est, quod in molle alimentum celerius agit, quàm in crassum, & magis operatur. Tertia quòd terminus ad quem deducitur vtpote caro est minus remota à natura sui alimenti, quam cartilago, & cartilago osse. Et minus spacium celerius pertransitur. Et ideò minor cum sit differentia in duritie, & corpore sanguis à carne, quam medullæ ab osse celerius sanguis in carnem, quam medulla in os transit. Est enim medulla nutrimentum ossis. *Tertio de Naturalibus facultatibus. cap. vlt.* Secunda est, quod membrum seu carnea sit pars, seu ossea, seu quæ vis alia, quantò tenuius, tantò celerius consolidatur: & quanto crassius, eò tardius. Hoc autem triplici ex causa prima per se, & primo, secunda per se non primo, tertia neutro modo. Vt cùm membrum magnum sit in tempore, dum consolidari debet, vel mouendo, vel lapsu proprio ob grauitatem funem, quoniā consolidari cœptum est, abrumpit & dissoluit. Minùs etiam commodè, strictè vinciri potest, atque ita elabitur tum facilè, tum sæpè. Causa non primò sed per se tamen est, quod suppositis duabus figuris: altera quadrata, altera circulari paris ambitus, circularis serius, quia plus spacij continet impletur. Si enim ambitus sit xxij. dimentiens erit vij. superficies xxxviij. ℵ

Sed si quadrata erit maior longitudo multiplicanda, seu latitudo v ℵ quare superficies erit xxx. cum quarta: at xxxviij ℵ superant xxx eum quarta, per viij cum quarta: igitur cum viij cum quarta sit maius quarta parte xxx cum quarta: vulnus seu vlcus A B sanabitur quarta parte tardius vlcere C. adeò quod si C. sanabitur in xl diebus A B sanabitur post l. diem, vt in lij. vel liij. diebus. Alia causa est, quod linea B A longior est latere C. Et ita tardius fiet transitus, & consolidatio etiam secundùm longitudinem. Est autem A b vt dictum est vij. latus C. tantum v ℵ & ita proportio vt xiiij ad xj. Et si dicas quod diagonalis C. est latus quadrati lx ℵ id est, duplæ superficiei C. dico quod diagonalis C. dico quod diagonalis C. est paulo longior A B: cùm AB sit vij ℵ. C. & xj partes ex xiiij. differentia, par ij ex vij. verùm non fit consolidatio per eam lineam, nisi nō per se. Alia causa non primo licet per se est: quoniam natura redditur anceps in consolidatione. Est enim consolidatio circuli *A B* quasi quadrati circulum ambientis, tantum enim est fermè consolidare F G latus quadrati ambientis A B, quantum H K partem circuli interceptam eiusdem F G. Differentia autem inter has est magna & manifesta. Sed veniamus ad aliam causam non primam, & dicamus, quod absit dupla D E cùm fuerint ambæ figuræ similes, aut circulares, aut quadratæ, aut oblongæ erunt superficies in proportione quadrupla. Et si longitudo sit tripla erit superficies nonupla. Cum ergo superficies restauretur & alimento indigeat, non lineæ, multò tardior erit consolidatio *A B* quam D E, & quam existimabitur. Hæc autem nota sunt facilè Geometris. Sed de causa per se scilicet maiore longitudine, latitudine, vt dubium non est, quod maius exigit tempus, quam si membrum sit maius. Hactenus generaliter, nunc singula persequamur.

Animaduertendum igitur secundò est, quod triplex est consolidatio ossium: vera quæ fit per ossis generationem, mendosa quæ per callum: & media quæ appellatur ferruminatio, licet nec propriè dici possit, sed est nomen proprium primo modo, verùm, quoniam

niam

niam ille accepit, aliud nomen ſcilicet conſolidationis ſeu reſtaurationis: ideò hoc ſucceſſit ſequenti. Galenus ergo cenſet *in libro Artis medicæ, cap.91* quod oſſa ſolum, & raro in pueris reſtaurantur. An verò callus per ſe fiat cum oſſa vel immuta fuerint, vel ſeparata, non exiguo ſpatio? Et tunc licet materia oſſea ſit, quid tamen, neque formã, neque tempus idoneum nactum eſt, ideò non coaleſcit in eam duritiem. Vnde calli omnes ſunt fragiles, recentes ob mollitiem: antiqui, quia non poſſunt bene nutriri, cum careant medulla in medio. Callus enim cauitate caret. Oſſa autem ferruminata ſunt, quæ in formam ſerræ fracta, & compaginata inuicem coagulantur materia oſſea, & cauitas ſeruatur, & nutrimentum, & ideò ab initio ob os commiſtum, & poſt ob alimentum fiunt duriora, quandoque oſſe eodem ante fracturam.

Circa tempora de fractura naſi dicebat hoc *ſecundo de Articulis, tex.45*. ſed adiicit quod frangatur ad inferiora: ad ſummũ enim in decem diebus reſtauratur: omneſque ſanantur. Maxillæ in diebus xx. Ibidem. Sed de coſtis *in tertio* eadem, quæ hîc, refert. De clauicula autem non definiuit tempus: ſed *in primo de Articulis tex.71.* dixit, quod breui coaleſcit, & ſubiungit quod ad ſanationem pauci dies ſunt neceſſarij. De cubito, quòd in triginta diebus conſolidetur, dixit in primo de Fracturis. De Brachio quoque quod in xl. Secundo eiuſdem, & quod in totidem tibia in eodem. De Fœmore autem in tertio eiuſdem dicit, vt hic ſcilicet, quod in quinquaginta diebus conſolidatur. Habes igitur (vt dixi) hiſtoriam perfectam: vt ſolum deficiat clauicula, quanquam per breue tempus illud ſpatium intelligat, quod & alij exponunt: præter id ponitur vnum, quod tardiſſimè coaleſcit, ſcilicet, calx confractum. Dicit enim Hippocrates in ſecundo de fracturis, quod in lx diebus. Nec vllum igitur aliud os tardius, reliqua in his terminis continentur: velut manus, & pes, ſub mala coſtis, & clauicula, id eſt, in xx diebus, vt ibidem habetur. Hæc igitur quo ad textum.

Et ſi quid in his) Intelligit res naturales, & non naturales, & præter naturam: In puero primum celerius hæc omnia ſanguineo, carnoſo, robuſto, in tempore Veris, moderato in cibo & potu, bene dormiente, in conſtitutione calida, & humida ſe exercente: contra in laborante febre, tabefacto, decrepita ætate, & in Autumno, cum cacochymia, vigili modico, & ſicco cibo, & tenui vtente. Et ſi fractura magna ſit, hoc enim plurimum refert. Et ſi iungatur muſculorum ruptura, ſi multæ partes oſſis perierint. Oportet igitur habere rationem omnium. Et maximè conſiderare curationem: nam ſi fuerit obliquè deligatus, aut non ſtrictè, aut nimis ſtrictè, aut æger nimium ſe voluerit, longè tardiùs perficietur curatio. Et ſi phlegmon antea ſuperueniat magnum impedimentum affert. In initio ergo mittendus ſanguis, purgandus, victus tenuis, & tamen ex his, quæ lentum efficiunt alimentum, dandus eſt velut far. Eſt enim valdè vtile, ſed in pauca quantitate. Et in eo perſeuerandum, donec dolor, & corporis repletio manſerit: quo ſufficienter euacuato, & doloribus ceſſantibus, & aliis malis ſymptomatibus, dabis pedes vitulinos, & ſuillos cum farre: poſt tranſibis ad carnes vituli, & apri, & caſtrati. Vinum autem nihil boni afferre poteſt, niſi ob conſuetudinem, vel appetendi facultatem, ac concoquendi excitandam. Poſt etiam augenda eſt quantitas eiuſdem, ſcilicet cibi. Et ſcias, quod reſtauratio oſſium fractorum quantò tardiùs abſoluitur, tantò eſt melior.

LECT. LXIIX.

Super

TEXT. XXCII. & XXCIII.

Sanguis humidus, & ſanguis ſolidus: ſanguis humidus bonus, ſanguis ſolidus malus. Ad aliquid omnia mala & bona

QVi ſit ſanguis humidus, ſatis liquet, ſed quem appellet ſanguinem, difficile eſt intelligere: quoniam vni plura ſunt contraria, velut denſatus, & concretus, cum eſt extra venas: & vocatur trumbus. Et qui eſt craſſus ſecundum ſubſtantiam: vel qui iam tranſiuit in humidum, ex quo membra nutriuntur, hoc non poteſt intelligi, quia tale perſæpè bonum eſt, imò plerumque & naturà per ſe bonum eſt. Hic autem dicit, quod eſt malus ille ſanguis. De ſanguine autem fæculento, aut fibroſo, aut denſo eſt diuerſa ratio: cùm talis poſſit eſſe in venis: denſus quidem ſubſtantia bonus eſt, imò optimus, vt viſum eſt: non ergo malus, fibroſus etiam bonus eſt. Nam cum ſanguis concreſcat, quia fibroſus, qui non concreſcit extra venas malus eſt: igitur ſanguis fibroſus non eſt malus naturâ. Fœculentus autem eſt etiam bonus, & vtilis, vt liquet *ſecundo de facultatibus naturalibus, cap.8.* & etiam non poteſt dici ſolidus, igitur de nullo iſtorum intelligit. Intelligit ergo per ſanguinem ſolidum illum, qui iam diu effluxit à venis. Et intelligit quod ſanguis humidus eſt bonus. Primum, quia eſt ſecundùm naturam, & quoniam venit à venis. Nam extra concreſcit vt etiam in corde, & pulmone in animalibus, quæ iugulantur: tertiò quia eſt calidus, concretus autem eſt frigidus. Naturâ ergo ſemper ſanguis humidus, ſeu liquidus eſt bonus, concretus malus. Sed quoniam ſanguis cum ſenſu deprehenditur, quod ſit humidus, ſeu ſolidus, neceſſariò eſt extra venas: ideò diſſerendum eſt de ſanguine concreto, & humido extra venas. Nam concretus eſt vndequaque malus, humidus autem non. Tria enim conſiderantur in ſanguine, qui exit, quod eſt vt exit, & vt exiit. Quod eſt ſanguis humidus, eſt bonus naturalis fluens calidus, ſpiritu plenus boni caloris: ſolidus ſemper malus non fluens, frigidus mali caloris, præter naturam. Impediens igitur ſanguis ſolidus ſemper malus, humidus bonus. Vt autem

exit

exit sanguis humidus, significat malum per se, quoniam exit, & concretus etiam seu solidus. Hoc enim est præter naturam exire è corpore. Non enim retinetur à natura cuius est thesaurus. Vt autem exiit sanguis fluidus est bonus, si secundum naturam exierit, aut præter naturam à principio non errante. Si autem à principio cogente naturam, & aberrante, est malus: vt in vulnere, & in sectione venæ, à medico aberrante in ruptura venæ: vbi natura cogitur, & vim patitur, atque iniuriam. Et ideò bonus est etiam, quod exeat. Nam quòd sit malus, est per accidens (vt dici solet) seu fortuitò. Cum enim sit fluidus, paret naturæ: natura autem (vt dixi) dirigitur à mente, quæ non errat: neque deliberat inter contraria, aut de illis. Sed solidus cum exit malus est: in exitu enim sequuntur, aut sanguinis profluuia, aut syncopes, & sudores frigidi. Et non alleuiatur æger, quoniam plus afficitur patiens in exitu, quam iuuetur ex exitu. Et hæc est natura sanguinis concreti. Et si exeat in fluxu sanguinis narium, significat deiectionem virium, aut profluuium sanguinis non cessaturum. Sed caue, quia sanguis, qui exit leuiter è naribus, non dicitur exire solidus: est enim refrigeratus extra corpus in nariū cauitate, & fluxit è corpore liquidus, & ob frigus aëris concreuit, & de hoc non est sermo: sed de eo, qui iam concreuit intus & exit solidus. Nam omnis sanguis (vt dixi) qui exit, vbi exierit fit solidus: etsi non fiat est malum signum. Sed intelligitur de sanguine, qui exit concretus è corpore. Nam si exit protinus è vena, solidus non exit, nisi in fine, vt in suibus dum iugulantur: & tunc significat venas esse adeò sanguine vacuas, vt sanguis, qui relictus est sponte concrescat, & hoc est signum mortis: & tunc si quis suē relinquat: breui tamen per se morietur. Idem accidit reiectantibus sanguinem ex pulmone per tussim, aut ex iecore per vomitum, & per inferna: & etiam per hæmorrhoidas. Sed si exeat non protinùs ex vena, sed velut ex vesica, vtero, ventriculo adhûc est malus. Sed ex ventriculo deterior, inde ex vesica, inde vtero, quia cum exeat solidus ob refrigerationem loci: & refrigeratio loci fit eo deterior, quo locus est natura calidior, ideò deterior est, ex vesica, quam vtero, quia vesica est calidior vtero: & à ventriculo, quam à vesica, eadem ratione, & à cerebro. quam à ventriculo, & à iecore, quàm à cerebro, & à pulmone quàm iecore, & à corde, quàm pulmone. A corde etiam exiens sanguis concretus necessario mortem præsentem significat. Sanguis ergo solidus exit, à loco qui non est intra corpus, vt à naribus, ore, vteri, collo, & nil significat. Aut à loco, qui non est vena, vt à ventriculo, vesica, vtero, intestinis, & habent cauitatem magnam, & ille est deterior. Vel à venis loci, non valde calidi, vt à renibus, & liene, quia ibi sunt cauitates paruæ, & est deterior priore, & quasi medius inter illum, qui exit ex venis ipsis, præsertim magnis, & magis etiam arteriis: quemadmodum ex cerebro, pulmone, corde, & hic est pessimus. Nec ex hoc sequitur, quòd si sanguis ex ventriculo concretus, exiens, fit deterior, quàm ex vesica, quod sanguis concretus retentus in ventriculo, sit deterior: quàm retentus in vesica: cùm Galenus sexto de locis fateatur illum inducere lethalia symptomata, nec quenquam euasisse præter vnum. Et hoc accidit ob angustiam loci. Quod etiam euenit in retēto, in cerebro: & pulmonibus, ob guttur quod est angustum. Vel si locus sit remotus à via: Alia causa est frigiditas vesicæ, quæ magis læditur, quàm pulmo, vel cerebrum causæ ratione, licet vt signum accidat contrarium (vt dixi) Sed si obiicias exiens malum significat: si retineatur peius. Dico quod debet exire dum fluit, si vires sunt validæ. Si non debet à calore valido verti in pus, & tunc exire, & hic est secundus modus.

Ad aliquid omnia mala, & bona) Id est, sanguis solidus in aliquo casu potest, dici bonus, si exeat vt liberat ægrum à maiore noxa. Sanguis humidus quandoque malus, vel cùm à causa violenta exierit: vel copiosior, quàm debeat. Sed hæc vicissitudo in hoc non est ex æquo: quia rarò humidus, & malus, & longè rarius solidus est bonus, licet quandoque accidat vtrunque ob materiam, & causas diuersas.

TEXT. LXXXIII.

Via sursum, deorsum vna.

HVnc locum non assecutus est. F. Non omnia possumus omnes: intelligit contrarium eius, quod dicitur. Nam cum via à Thebis, ad Athenas eadem sit, quæ ab Athenis ad Thebas, vt dici solet, & à naribus ad cerebrum, & à cerebro ad nares: ab ore ad anum, ab ano ad os, & ita de omnibus aliis, tamen dicit motus est diuersus, ac magis contrarius, quàm si ad latus declinaret. Et ideò dixit 4. *Aphor.* 25. sanguis qualiscunque fuerit supra malum: infra autem nigra deiecta bonum est. Non est maior pugna, & nil magis contrarium, quàm quod ex eodem est: seu cum in diuersa tendit, seu in rectis, seu obliquis. Et ideò voluit nos monere, quod cum contraria sint in eodem genere, & iuxta idem, & via sursum, & deorsum sit vna, quod quæ sursum, ac deorsum feruntur, illa maximè contraria sunt. Et ideò maximè formidanda, vt in ileo vomitus fœcum. Et si flatus recurrant ad ventriculum: facilè tamen est ea, quæ sursum repunt, ad inferna deducere, eo quod via est vna, licet motus sit contrarius. Eo autem quo sermo est generalior plura dici possent: & tunc pauciora sunt dicenda. Non enim est hoc declarare authoris mentem, vt solùm id generale explicetur, sed capitulum in capitulum protrudere, & omnia confundere: cum non habeamus ducem, nisi ad illud generale.

LECTIO LXIX.

Super TEXT. LXXXIV. LXXXV. & LXXXVI.

Facultas alimenti melior, quàm moles. Moles alimenti melior, quàm facultas.

CVm alimentum (vt suprà declarauimus) sit quod mutatum est, aut mutari debet in id, quod nutritur expers sensilis alienæ qualitatis. Hic loquitur de futuro alimento, velut leguminibus, fructibus, oleribus atque proprio, id est, temperato, aut temperamento proximo, qualia sunt panis, & oua gallinarum, & maximè vitelli, & caro. Nam licet caro sit calidor, cùm tamen aliquorum animalium sit frigidior, vt cuniculi, testudinis, necesse est, vt aliqua sit temperata. Et ideò cadit difficultas de vino, & piscibus. Sed de vino dico, quòd cùm quædam sint calida vt flaua, prannium, phalernum: alia frigida, alba erunt media temperata, parùm vinosa & rubra, aut media inter flaua, & alba. Frigida vina vbi nascerentur Galenus non prodidit. In Germania iuxta Rheni ripam, & in Italia in locis aquosis. Sed de piscibus quomodo possint esse temperati, cùm sint frigidiores humana natura? Et ideò dico, quod pisces sunt frigidi saltem generali ex natura: tamen quia adeò celeriter petrosi ac mollis carnis concoquantur, & mare est proximum temperamento: & pisces eius ideò concocti deducuntur ad temperamentum, maximè in febricitantibus, in febre consumptis, in iuuenibus, in biliosis temperaturis. Dicit ergo quod eiusmodi cibi, velut etiam caseus butirosus (vt sint sex propriè: panis, vinum, caro piscis, & lac, & oua, & non sunt alia generaliter) sunt vtiliores sub parua quantitate, & citiùs restaurant corpus deficiens cibis aliis, qui parum nutriunt, & in multa quantitate assumuntur: vt inter olera boragine, quæ proximior est temperamento, quam lactuca, & si vis, lactucam præferre non contendo: & vua ac ficubus, quæ inter fructus sunt, & ipsa proxima temperamento: & inter grana oriza, & inter legumina phaselus seu Faselus, & dolichi seu phaseoli, & faba vulgaris nostra, quæ est Ægyptia. Aut enim temperamento proxima, aut talia videntur ob substantiæ crassitiem, & inter surculos asparagi. Ex his igitur dicit Hippocrates non adeò bene nutritur à multo, sicut à prioribus à pauco. Tum quia difficilius conficiuntur: & ideò tardius, & deterius: ergo non adeò bene restauratur corpus: tum quia nutrimentum est excrementitium, & ideo non tam bene temperatum. In imbecillibus ergo & etiam benè sanis tales cibi sunt meliores, quàm copia parum nutrientium. Viuunt enim homines longiori tempore si sint densæ substantiæ, & minùs ægrotant, & à morborbo celerius restaurantur.

Moles alimenti melior est, quam facultas Tribus in casibus hoc accidit: ob consuetudinem, ob magnitudinem ventriculi, ob habitum pichrocolum. Ob magnitudinem ventriculi, si parum comedant, non constringitur ventriculus super cibum, sed remanet spacium inane, & fiunt flatus, & non concoquitur cibus, & ideò melius se habent cum plurimo cibo, licet non adeò bono: ob consuetudinem autem, quoniam consuetudo licet plus non possit quam natura in principio operationis, in modo tamen operandi plus potest. Velut consuetudo non potest facere vt homo melius canat philomela: tamen potest facere vt hominis vox sit propior voci philomele, quàm humanæ. Et consuetudo non potest facere, vt ventriculus hominis concoquat ferrum, vt struthiocamelus, tamen potest facere vt concoquat propiora ferro, quàm cibo humano, vt ossa & cornua. Et non potest facere vt alatur serpentibus vt ciconia, sed tamen vt possit concoquere serpentes: adeò vt natura hominis sit propior naturæ ciconiæ, quàm humanæ, Causa autem cur consuetudo tantum possit, maxime in ventriculo, & ratione concoquendi prima est familiaritas. Vt enim homines gaudent familiaribus, vt non possint esse sine illis, ita etiam ventriculus. Vbi continuerit cibum sibi familiarem amplectitur, constringit, & ita melius concoquitur. Secunda est, quod ex motu illo cor, & iecur transmittunt calorem naturalem vberiorem: vnde coctio meliùs perficitur. Ideò qui sine fame comedunt, nunquam bene concoquunt. Tertia est peculiaris etiam magis ventriculo, quàm duæ præcedentes. Et est quod ventriculus transmutatus est in naturam illius cibi, & ideò concoquit illum, quia iam simile simili celerius per se assimilatur, quam dissimili. Quarta quoniam natura iam consueuit ex eo cibo generare aliquem humorem gratum alicui membro, vtpote pituitam pro intestinis intestina iam assuera trahunt, & adiuuant ad coctionem rei, quam desiderãt. Ob habitum quoque pichrocolorum, aut febrem conuenit, vt cibus sit medicinalis: vtpote lactucaspro refrigerãdo & humectando. Cibus medicinalis non potest esse paucus si debet nutrire, quia iam pars medicinalis superflua est, ideo oportet vt sit plurimus. Inde subdit.

TEXT. XXCV.

Et in humidis, & in siccis.

TRia sunt genera alimenti, potus, sorbitio, & cibus. Cibus dicitur esse siccus actu, vt potus humidus, sorbitio media. Sic enim intelligebant veteres Hippocrates in libro de veteri medicina. Et ideò dixit Philosophus *secundo de anima, pag. 3. text. 28.* quod fames est appetitus calidi, & sicci; potus frigidi, & humidi: cum ergo sorbitio liquida sit, specie est magis

humida, quam siccaatre autem cùm magis extinguant famem, quàm sitim, est magis sicca, quàm humida. Dicit ergo quod tam in potibus, quàm cibis plus refert qualitas, quàm moles. Et aliquando plus moles, quam qualitas. Hinc magni nodi dissolutio in medicina apparet. Nam cùm Hippocrates longo processu in *prima Aphorismorum de victu tenui à 4. vsque ad 11.* agat, existimarunt plerique, quod de victu loqueretur tenui etiã in quantitate, cùm tamen de senibus loquitur, incipit de quantitate loqui. Facultas enim mole in ægris præsertim plus potest. Nam de quantitate loquitur ibi, & quibus semel, aut bis, & quibus plura ne an pauciora dare oportet, considerandum. Cõdonandum etiam aliquid est: nam cùm sint duæ res, facultas & mores, non solùm non erat verisimile, sed neque rationi conueniens, vt de ambobus simul determinaret: etenim confusa fuisset doctrina. Si tamen quis secus contendat, neque litigabo, neque hîc locus esset litigandi. Vnum tamen velim te scire, non esse quantitatem cibi in ægris adeò mutandam, vt qualitatem ad cibos, qui mediocriter nutriunt, & facilè & humidi sunt, ac etiam moderatè frigidi, è quorum numero est ptisana. Non enim tantam mutationẽ facere decet, præsertim cùm paucus cibus in eodem temporis spatio nutriat: & bonum præstet, aut malum nutrimentum, solidum, aut quod statim diffluat. Nam calidum, aut frigidum ad medicamenta potiùs, quam ad cibum pertinent. Inde sequitur.

TEXTVS XXCVI.

Detrahit & apponit. Huic quidem detrahit, huic verò apponit idem.

IDem cibus extenuat vnum, & alium impinguat: veluti cibaria leuia, & tenuis alimenti in corpore calidiore, & raræ cutis, & ventriculo calido extenuant ipsum, & nonnunquam etiam in eodem corrumpuntur: Vt docebat Galenus *in lib. Artis Medicæ. c. 62.* At in corpore frigido, & humido: alunt plurimum, & bene vt oua auium, carnes & quæ aromatibus condiuntur. Cõtraria ratione caro suilla, anatum, & caseus, & panis sine fermento, & castaneæ in calido, siccoque ventriculo, & homine robusto, & qui quotidie exercetur, bene alunt, & robustum faciunt, adduntque vires, & bonum habitum creant: at in corpore densæ cutis, sene imbecilli, pituitoso detrahunt, & vires & carnem, sanguinemque minuunt. Meminisse enim oportet eorum, quæ superiùs dixit: Alimentum quandoque ad incrementum, & adesse, hæc verò adesse solum, vt in senibus, hæc autem ad hæc, & ad robur. Sunt autem corpora quandoque extenuanda, quandoque implenda, quod est frequentius. Meminit Galenus de Nicomacho Smirnæo *in lib. de morborum differentiis, cap. 9.* quem refert ab Æsculapio curatum. Et apponimus contraria ratione in tabidis conualescentibus, & his, qui diu in triremibus fuerunt, vel fame enecti. Detractio igitur vni conuenit, alteri appositio. Sed cibus vni detrahit, alteri apponit. Rursus hoc fit facultate, aut male, & iam sunt octo modi ex tribus diuisionibus. Sed moles diuiditur in quantitatem, & numerum, & vtrumque vt consurgant xxiii. modi. At facultas in id, quod plurimum nutrit, & paũ: & facile, & difficulter, & tenue, & crassum, & bonum, & malum. Et sunt modi xcvi. ex alimentorum differentia: sed si singulos modos duxeris per contraria, fient innumeri. Cũ ergo considerauerimus alimentorum species, & etiam multiplicauerimus per differentias sicci, & humidi, habebimus potestatẽ illorũ, & finem. Ob tantam igitur multitudinem oportet rem ad pauca capita redigere. Primũ ratione finis si volumus augere corpus, aut minuere. Nam de viribus, non est dubitandum. Inde ratione agentis: calor enim, quantò maior, eò magis de aliméto indicat, & numero mediocri, seu consueto. Vires contra, quantò minores, eò magis indicant de cibo augendo etiam in numero. Et multitudo cibi ad mediocritatem referenda caloris: nam si plus, suffocat: si minus absumitur corpus, dicebat Hippocrates. Quintò vt consideremus an facultate potius, quàm mole opus sit: velut dictum est de pichrocolis, quibus quantitas potius, quã facultas vtilis est: contrà hecticis licet in vtrisque calida, & sicca intemperies dorminetur. Sextò vt consideremus morbum, qui negat de cibo danda, & similiter causam eius, vt vires de dando: Symptomata autem vt comparantur diuersa ratione indicant: crisis enim, & coctionis negant: imbecillitatis viriũ indicant. Septimò vt de forma cibus sanis, sorbitio mediocriter ægris, potus grauiter laborantibus.

LECT. LXX.

Super

TEXT. XXCVII.

Venarum constrictiones: & respiratio spiritus secundùm ætatem: & consonantia & dissonantia: & ægritudinis & sanitatis signa: & sanitatis magis, quàm ægritudinis, & morbi magis, quam sanitatis. Alimentum etenim & spiritus.

AMbitiosa quibusdam videri posset hæc libri compositio, in qua non solum de causis, & effectibus alimenti Hippocrates *text.* 53. tractat, sed etiam ad signa pertrãsit. Inquit enim quòd spiritus cũ sit alimentum, vt supra visum est, & de spiritu hîc tractare potest: quoniã de Alimento tractat. Species enim sub genere continetur. Et duas species spiritus attingit, venarum (scilicet pulsatilium,

lium, quas arterias vocant) conſtrictiones ſupple, & dilatationes. Quod eſt dicere pulſus, qui in carpis habentur, & cæteris locis. Tangit ergo duo præcipua in vtroque comparationem ad ſe, & ad naturalem cauſam, quę eſt ętas. Et ſub ætate intelligimus regionem, tempus anni, conſtitutionem, rationem victus, & habitũ acquiſitum, artem & exercitationem, ſexum, tẽperaturam. In maſculo enim & regione calida, & ſicca, & æſtate, & fabro, & homine bilioſo ſolicito, vtẽte multo vino, conſtitutione itidem calida, & ſicca, qualis proximè ad Cometarum viſionem recentẽ, viro macilento pulſus ac reſpirationes erunt altiores, maiores, celeriores, frequentiores. Itidem & reſpirationes, & pulſus ſi ſint iuſto bis maiores: tũ ſignificabunt intemperiẽ acquiſitã, & auctam in corde per ſe, aut per cõſenſum. Et ſi magis exceſſerit etiã febrem, aut aliquid ſimile. Et ſi multo magis magnam febrem, & cauſã illius vehementem. Et ſi accedat & recedat ſymptoma, & ſi adhuc magis inualeſcat morbum grauiſſimũ, & ſi magis mortem etiam proximam. Quia verò de pulſibus Galenus abundè egit in illis xvij libris: Hippocrates *in progno.* autem, & nos illum explanando differentiis reſpirationis, & nonnihil etiam Galenus in libris, de Difficultate ſpirandi egit: ideò hîc ſolum ſupereſt, vt doceamus comparationem ſpiritus, & pulſus: ex qua habebimus dignotionem vtriuſque. Compoſitum enim & relatiuum, & cõparatiuum. & ſimilia, non poſſunt perfectè intelligi, abſque intellectu partium, & eorum quæ comparantur. Sed enim differentia pulſus, & reſpirationis prumæ vt vna eſt: quoniam pulſus fit ſolum à facultate cordis vitali, quæ eſt in illo, arteriis, vtq; ei communicantur reliqua: reſpiratio autem ab animali & vitali. Et licet Galenus concedat hoc ratione ſignificati: negat tamen ratione cauſæ: & vult, quod ſit motus voluntarius. Et poſt dicit mirabilia, quę nec ſuis, nec alienis principiis conſentiunt, neq; experimentis. Nam dubium nõ eſt, quod ea vis, quæ mouet hora ſomni profundi pectus, & thoracem, & dum homo eſt extra ſenſum, & prope mortẽ eſt vis vitalis communicata cerebro, & inde neruis, per quam, ſicut per obiecta exteriora cognoſcit ea, quæ ſenſibus ſubiiciuntur, & de quibus deliberat, ita mouetur à ſuperiore illa vi abſq; eo quod deliberet & mouet pectus, quantũ ſatis eſt his tẽporibus, modò poſſit. Et ſi nõ ex alio perſuaderis (ob ſectas, ac Galeni nomen) ſaltem illud te moueat, quod ex longa cõſuetudine pectus didicit moueri, ex habitu perpetuo, & habitus ille habet principium à voluntate, ſed tamen mouet etiã citra voluntatem. Et hoc eſt manifeſtum, quia ſicut conuulſio eſt motus non voluntarius, ſed corruptus, ita etiam adeſt ſuus motus naturalis. Forſan poſſumus abſoluere doctrinam hanc omiſſa iſtiuſmodi diſputatione, tranſeundo ad principium motus, quod maxima parte fit dubio procul à neruis (naturalis enim, qui in attonitis ſeruatur, eſt valde paruus, & exiguus) & ſuper neruos, ergo & vim cerebri ſignificabit reſpiratio, tanquã ſuper facultatem, & inſtrumentũ: at vero ſuper cauſam, ſupra calorem cordis, & pulmonis. Sed & hic etiam impedimentum obiicitur, quo indiſcuſſo via adhuc occluſa manet: Eſtq; id, quod ſi calor cordis mouet reſpirationẽ, reddendo illam ampliorem, velociorem, & crebriorem, & idem in pulſu: nõ videtur quod reſpiratio tota pendeat à cerebro, & etiã non videtur differentia pulſus à reſpiratione? Et dico quod reſpiratio pendet à corde, aut à fine, non efficientes, ſed à cerebro: pulſus autẽ à corde, & vt efficiente, & forma, & fine, ſicut dicit philoſophus *ſecundo de Anima. tex. com. 36.* Nec abſurdum eſt etiam conſtituta vnica anima, licet ipſa ſit omnium cauſa ſecundùm formam, finem, & efficiens, vt tamen ad corporeum principium comparatur, vt non ſit primum principium corporeũ, cauſa in triplici genere. Quod apparet de fine: nam nerui optici ſunt facti propter oculum, vt finem, non propter cor, ſed tamen ob viſionem. Et ſi neges ſaltem non primo. Ergo ſimili modo ac differentia pulſus, & reſpirationis quòd ad medicum ſpectat eſt (hoc ſuppoſito principio, quòd reſpiratio eſt voluntaria iuxta hunc ſenſum vt moueatur, vel vt à principio deliberante, vel vt voluntas mouetur à principio, non deliberante, vt docetur *ſecundo Phyſicorum 7. com. 86. A cap. 7. ad. 10.*) ex Galeno primo de difficultate reſpirationis, quod aucta caliditate, primum in vtroque magnitudo, inde etiam celeritas, & frequentia, ſi magis augeatur, intenduntur. Caliditate rurſus imminuta præter naturam contraria ratione rarior, & inde tardior: ſi multum, minor fit, & pulſus, & reſpiratio Nam neque viribus ſtantibus minui multum à naturali ſtatu, alterum iſtorũ poteſt. Atque hæc in omnibus cauſis, inquit Galenus ſeu augentibus, ſeu minuentibus caliditatem dicta ſunt, modò facultas maneat illæſa. Velut ex ira, exercitatione, cibo, potu. Sed ſi calor cum viribus decedat, & inſpirationes, & diſtentiones, pulſus fiunt celeres, atq; frequentes: non tamen magnæ, imo paruæ. Melius autẽ eſt, non ſolum in pulſibus, & reſpirationibus, hæc ſeorſum conſiderare, ſed Galeni exemplo magis etiã diſtinguendo ab inſpiratione expirationẽ, à diſtentione contractionem, vt ſit contractio exſpirationi, diſtentio ſimilis inſpirationi. Non minus enim fermè hæ inter ſe differunt, quã reſpiratio ab ipſo pulſu, quod ad cauſas vtrãque attinet. Tria igitur ſũt perpetuò in his obſeruãda, ſimilitudo & differẽtia inter pulſus & reſpirationes: inter contractionẽ & diſtentionẽ: inter cauſam ſolã, quæ mouet vires, & facultatẽ, tanquam finem, & quæ efficit motum, ſcilicet, quæ facultatẽ mutat. Ergo ætas, ſexus, regio ſignificãt penes incrementũ caliditatis: ſed ætas etiam manifeſtè minuit, aut auget vires. Eadem de balneis, ſomno, qualitatibus animi Venereis. Et in morbis quoq; non ipſi ſolùm, ſed etiam cauſæ, & ſymptomata ſũt attendenda. Et morbi quidem ac reliqua ex his, licet minuant vires, tamen intelligenda ſũt in textu, ſcilicet vt magis, aut minus vires lædant. Nam parua læſio, vt in leui tertiana, & in ephemera, & parua habitus corporis mutatio, vt in quotidiana, pro nulla deiectione, aut mutatione habentur. Contingit ergo differentia, velut in magnitudi-

ne, celeritate, & frequentia tam contractionis, quàm expirationis, cùm corpus, aut humoribus, aut cibis, & potibus plenum fuerit supra inspirationem, atque extensionem in pulsu. Quod cùm contigerit citra cibum ac potum, pulchrum præbet experimentum, atque vtile conseruandæ valetudini, de humorum multitudine. Hoc autem & in febribus. Nam in quotidiana expirationes, & contractiones pulsus multum variabunt à distentionibus, & inspirationibus. Et hoc est quod dixit Hippocrates.[Et sanitatis & ægritudinis signa.] Sed iam ad propositum principale reuertamur, scilicet, in quibus differat pulsus ac respirationes (nam vt optime dicit Frac. hoc loco claré patet pulsum agnouisse Hippocratem, atque perfectè) primùm quidem quòd si instrumentum respirationis dolore quauis causa laboret: non dilatabitur, quantum oportet, ideò tantundem fiet celerior respiratio, & crebrior: eodem vt & naturali caliditati, & si qua præter naturam superaddita sit, satisfiat. Secundum quòd si delirium adsit, respiratio fit rarior: vtpote natura oblita muneris sui, vt etiam in ambulantibus. Nam dum intenti aliis cogitant, remittunt de velocitate ambulationis. Sed augetur tantò plus magnitudo, quantò frequentia facta est minor. Interdum tamen cũ magnitudo aucta non sufficit ad raritatem compensandam, eueniunt alta suspiria, in quibus multum aëris præter solitum dilatato pectore, & celerius quam pro consuetudine trahitur. Sed si natura non intenta obliuiscitur naturalis frequentiæ, cur meminit insolitæ magnitudinis? Hoc sanè mirum est, sed credamus Galeno ita volenti, postquam aliã causam non habemus verisimiliorem eius, quod certè euenit.

Inde tertiũ ex his contingit: nam cum pulsus quidẽ ad magnitudinem deueniat, in primo casu fiet rariores & tardiores respirationibus data ratione: in secunda frequentiores etiã, & celeriores respirationibus, iuxta proportioné. Nã respiratio in me tripla est pulsationis, cũ sim naturæ sanguineæ ætatis annorũ lxxiij. exactorũ. Vidi & in puero boni habitus annorũ circiter xiij. qui etiam triplã seruauit hanc proportioné: & in quatuor respirationibus xij. pulsus eleuatus est. Et cũ ascendisset scalã, æqua ratione, cuncta facta sũt maiora, celeriora, crebriora. Vidi & in bilioso & melancholico, & alio pituitoso sanguineo, & in omnibus fuit par proportio. Si tamẽ pectus angustũ fuerit, & arteriæ magnæ erit minor: si latũ, & arteriæ angustæ maior.

Et sanitatis magis, quàm morbi) Id est, quia corpora ægra etiam sanitate participant: & sana licet morbosa nõ sunt, tamen ægra: quoniam ægra appellat, in quibuus morbus vincit: sana, in quibus sanitas. Cum ergo tria sint causa, quæ est finis, instrumentum, & vires. Quòd ad causam, quæ est finis, partes sunt respiratio, & pulsus, licet in pulsu sit euidentior differentia, quia est causa etiam efficiens: sed in viribus est variatio vitalis, & Animalis. In instrumento verò etiam manifesta: & planè in pectoris affectibus. Sed & inter inspirationem, & expirationem, contractionem, ac dilatationem.

LECT. LXXI.

Super

TEXT. LXXXVIII.

Humidum alimentum faciliùs transmutatur, quàm siccum. Siccum alimentum facilius humido transmutatur.

LOqui ipsum de alimento potestate, seu, quod futurum est alimentum, cum F. sentio. Humidum alimentum, id est, quod est humidius temperamento, difficile transmutatur, quia tardè assimilatur, vt siccum in sicco. An verò per humidum, & siccum intelligat actu tale, an potestate. F. dicit actu, idest, liquidum: ac sic falsum esset quod ab Hippocrate dicitur: in talibus potestate cum hæc vera sint, nemo est, qui ambigat sic debere intelligi. Verum quid sit humidum, ac siccum, cum à pluribus disputatum sit, omninò adhuc incertum est: quoniam neque Philosophi supponunt, quæ supponere debent, neque Medici integrè ratiocinantur. Vnde quid de Anima, mente, cœlo, materia prima, & incorporeis loquantur, credendum sit, quorum natura nostris sensibus abdita est, intelligere potes, cum in hoc ipso, quod sensibus est obuium, atque tanquam primũ, ac simplicissimum, plurima dubia sint: certi nil plus, quàm quod cuique opifici notum est. Nam esse humidum, & siccum bifariam, potestate ac actu id dubium non est: sed iam quale sit in ipso primo ingressu cespitant. Quod etsi notissimum adhuc esset, plurimas relinquit difficultates, & quæstiones non definitas. Demùm etiam illis adhuc cognitis, non licet eadem medico dicere, de illis, atque sentire, quæ Philosophi censent: cùm hæc hi ad totam naturam comparent. Medici verò ad hominis solum. Propterea vt tantam rem, & obscurum chaos aggrediamur, ordinem quemdam instituere oportet. Primùm definientes omnia secũdum Philosophos: quoniam vniuersalis doctrina propriam præcedit, & illi est necessaria. Secundùm vt Principia ipsa à sensibus discamus, & illis Philosophi verba accomodemus. Tertium vt videamus in quibus differt medici, ac Philosophi consideratio. Quartum vt Principia pro medicis rursum accipiamus ex sensu, illisque dicta medicorum adaptemus. Demùm vt omnia dubia, quæ in hac materia oriri solent, aut saltem præcipua doceamus. Est autem hoc principium non solum medicis doctrinæ, de Alimento (quam præ manibus habemus) sed generationis, nutritionis incrementi curationum, & medicinarum notitiæ necessarium. Et cum dico necessarium, valdè etiam vtile intelligo. Sic & Philosophis de omni corporea mole, aut mutatione, quæ fit, aut per qualitatem, aut substantiam, aut densitatem, ac raritatem loquentibus: cùm etiam nonnihil ad localem motum appellatum conducat. Disputat autem

tem Philoſophorum Princeps de his precipuè in duobus locis Metheororum, ſcilicet quarto & ſecundo de partibus Animalium: vt quicquid hic retulerimus, ex altero horũ locorum, ne toties illum, illiuſque libros adducere cogar, dictũ putetis. Definit ergo primum quod notius eſt, ſcilicet humidum atq; ſiccum actu, dicens. Humidum id eſſe quod alieno termino continetur, ſiccum verò quod proprio: adeò verò extendi actum hunc, vt etiam naturam actus mutet. Nam terram dicit humidam eſſe, & cinerem aquæ miſtum: cùm tamen non ſolùm poteſtate, ſed actu etiã vtrumque horum ſiccum ſit. Et humidũ quidem, quod terminum ſumit ab alio, *vt in ſecundo de Generatione & interitu cap. 2. ſeu tex. com. 9.* ait: ſic etiam pulueri tenuiſſimo competere videbitur, ſi aliter intelligeremus ſiccum eſſe quàm quòd propriis finib. circũſcribitur humidũ quod non poteſt. Nã pulueris quælibet pars primã ſuam habet figurã, quamuis vix ſenſu perceptibilem, & etiam ſi ad reliquas partes conferatur, formam quãdam retinet. Concretus enim ad formã Cylindri aut pyramidis, inde ſubducto vaſe formam eam retinet: aqua autem & oleum non ſic. Quædam autem (vt neceſſe eſt in huiuſmodi) naturam mediam habent, vt mel, & oleum frigore concretum. Aqua verò in puluere à natura vniuerſi formam retinet rotunditatis, non niſi à vi ſicca, quæ in illa vaſis gerit vicem adipſcitur, & retinet. Hidrargyrium autem, & ſi rotundum fiat, non forſan prorſus humidum dici debet. Sed non eſt locus hic diſputationi, tum quia non de ſingulis ſermonem inſtituimus, tum quia (vt dixi) ad hominis naturam comparationem facere decet. Eſt ergo ſiccum actu, quod propriam ſine alio auxilio retinet figuram: humidum quod non poteſt retinere, niſi cum auxilio aliquo. Vnde glacies quamuis poteſtate ſit humida, actu ſicca eſt: contra acetum ſiccum poteſtate, licet actu humidum. Siccũ etiam ferrum igni liquatum, & alumen, & chalibs poteſtate licet actu humida ſint. Quod autem humida, & ſicca qualitas actiuæ non ſint, ſed ſolùm paſſiuæ, quamuis vtroque modo appellentur, cum aliàs diſputatum ſit in Contradicentium primo libro: nunc autẽ eatenus ſtatuendum eſt, vt humidum ac ſiccum propriè patiãtur vt ſubſtantiã definiunt. Calor enim & frigus non mutant ſubſtantiæ naturam, niſi tempore, & vt humectant, aut ſiccãt (ſed neque liquabilium, aut non liquabilium formæ ſunt) ſed agentia tantum, & neque etiam ſemper, nam adamantem non liquant. Humidum verò & ſiccum mutant ſubſtantiam, & diuerſam illam eſſe oſtendunt, & per ſe, & abſque tempore: atque hæc ſufficiũt ad intelligendum, quomodo humidũ, & ſiccum dicantur ſolum paſſiua, quia ſubſtantia patitur, quatenus humida eſt, aut ſicca in eo, quòd mutatur: calidum autem & frigidum per calorem mutant, aut frigus, & ſubſtantia per illas qualitates in alias agit. Cæterum & humida qualitas per ſe, & ſicca agit, ſed parùm ita calor, & frigus patitur, vt ille agunt. Neq; enim patitur, quia non eſt adeò adhærens ſubſtantiæ, vt manere poſſit illa mutata: ſed corrũpitur non mutatur. At ſi hæc non planè percipis, quæ ſanè longa declaratione egeret, eatenus ſaltem intelligas, vt Galenus docet *ſexto de tuenda ſanitate, cap. 3.* cùm dixit calidum & frigidum qualitates eſſe, quaſi aduẽtitias: ſiccum & humidum penè ipſam ſubſtãtiam ſanè illi coniunctiſſimas. Differt autem Philoſophi contemplatio à medici contemplatione, vt ait Galenus *tertio de Simplicibus medicamentis, cap. 5.* quòd Philoſophus conſiderat hæc ipſa in comparatione ad vniuerſam rerum naturã: medicus verò ad hominẽ ſolùm. Potentia ergo tale dicitur in comparatione ad animata penes Philoſophum vt plãtam, & animal (apud medicum) ad hominẽ, ſed nunquam etiam ad inanimata dici poſſit, potentia tale dubium eſt. Acetum enim humectat oui corticem, & mollem reddit: aqua autem ſiccat. Ita in phialam anguſtioris oris ouũ intruditur, nec inde poſt extrahi poteſt. Humidum etiam poteſt dici hydrargyrium, quod aurũ emollit: omne autem quod aliquid emolit, & lentũ tamen manet, vt cortex oui, & aurum humidius dici poteſt. Sed hæc dicta ſint. Vtrum ergo potentia dicendum ſit, quo inanimatũm humidius dicitur? Forſan quòd ſic? nam actus ad eadem etiam refertur. At verò cum ſi actus aduenerit, potentia ceſſat, ſi potentia actus: neq; enim eiuſdem eſſe poſſũt *tertio Phyſicorum tex. com. 7. & 8.* eſt enim actus motus eius, quod potentia eſt, potentia autem quies: nihil autem poteſt moueri ſimul atq; quieſcere, non igitur eiuſdem, & ad idem actus eſt, & potentia ſicci, atq; humidi, præſertim cum perſæpè cõtingat actum potentiæ eſſe contrarium. At eorundem ſemper eſt actus, & potentia tam ſicci, quàm humidi: cũ igitur eorundem ſint, non erunt ad eadem. Igitur actus quidem erit eius, quod eſt, potẽtia autem ad aliud. Velut aqua humida eſt, quia ipſa fluit, potẽtia autẽ comparata ad ſalem: ipſum enim liquefacit. An verò potentia ex actu profluat, dubium eſt, cum acetum humidum actu ſit: corpora autem noſtra ſiccet. An ideo, quod hæc in viuentib. euarient, in mortuis autem & vita carẽtib. non? Sed coria de cocto rhois, & gallæ condẽſantur? melius eſt ergo, vt dicamus primam actionem, & potentiam actui ſimilem eſſe: ſubſequentem autẽ quæ fit auxilio caloris, aut frigoris proprij, aut alieni, perſæpè diſſimilẽ, maximè in viuentibus, ac præcipuè animalibus. Videtur autẽ omnis eiuſmodi potẽtia dici cõparatione ad habentem actum: nam ad quod potentiã dicitur habere, actus eſt. Veluti ignis actu calidus eſt, poteſtate actui ſimili lignũ calefacit: calor in ligno iã calefacto talis actu eſt. Et acetum ſiccat ventriculum poteſtate aceti, in ipſo autem ventriculo ſiccitas ipſa actu eſt. An verò tale potentia fiat iſtud aliud tertium eſt quæſitum, aut ſi mauis quartũ. Ferculum ex endiuia feruens actu eſt, poteſtate inquam duplici: vna qua ventriculum calefacit, alia qua refrigerat: ſed primum quidem ſtatim, vt quod ab actu proficiſcatũr: alterum multò ſerius, vt quod à poteſtate frigido: horum tamen vtrumque actu eſt. Quartum eſt, de quo diu litigarũt Philoſophi, vt rurſus, caro gallinæ, endiuia paſtæ refrigeret humanũ corpus, quod illa veſcitur aſſiduè; nec de hoc dubium eſt, cùm etiam elephas in homine

curetur

curetur esu gallinarum depastarum & viperarum carnibus. Sed hoc etiam melius à generatione contrahitur: verum potentia tale appellare consueuimus, quod efficere aliud tale potest, vt sit actu, non potestate, quandam & id (vt dixi) contingat. Philosophus ergo humidum, ac siccum considerat, & vt alimẽtum actu quidem omne humidum: potestate autem tale, quale id, cui assimilatur, vt ossi quidem potestate siccum, sanguini autem humidum: talia enim actu, hæc ipsa sunt. Nutrimur autem omnes humidis ac siccis, & actu vt dictum est, & potentia. Sanguis quidem actu humidus, cum concreuit siccus, potestate iuxta diuersatũ partium rationem.

LECTIO LXXII.

Super

EODEM TEXT. LXXXVIII. & LXXXIX.

Medicorum autem opinio est, quod solida humectari non possint, vt Galenus *primo de tuenda sanitate cap.* 1. & 2. si enim humescere possent solida membra, senium rediret ad iuueptam, neque naturaliter mors nobis vlla præscripta esset: quomodo igitur alimentum humidum dici potest, cum nullum tale sit quod humidius, quàm sit, reddere possit. Quamobrem dicemus alimenta plurima esse, quæ humectẽt trifariam, quarto autem modo nullum. Primum humidum dico alimentum, quod humidum potiùs, quã siccum generat alimentum, velut caro vituli: declinat enim ad humidum comparatione humani temperamenti. Secundum humidum quod humectat & impinguat corpus & partes humidas auget, atque ita corpus humidius redditur & vsque ad vltima humida naturam suam seruat. Tertio quod humectat membra solida, sed non tamen potest tantum humectare, quantum exiccantur à calore naturali. Qui modus si inueniri posset, daretur regressus ad iuuentam. Corpora igitur humectantur ab alimento, sed non fiunt tamen humidiora: sicut homo, qui plus impedit in sumptum domus ex redditibus quidem ditatur, non tamen ditior fit, sed pauperior in dies. Alimentum autem mutat animalis substantiam ad calidum, & frigidum, & siccum, & humidum, quia carnem plurimùm mutat: & lac etiam, sed sanguinem magis vtroque Caro autem iecoris est proxima lacti & ideo pro infantibus & tabidis multum refert quo cibo asina alatur aut mulier: & ita de nutricibus Item de hydropicis pro iecore. Solida autem membra reliqua parum mutantur. Post iecur est ventriculus.

Cùm ergo humidum alimentum potestate datur seni, (nam actu semper est melius, saltẽ moderatè, dicebat autem Galenus de hoc *tertio de Simptomatum causis cap.* 3. *iuxta mediũ.* pueri æqualiter concoquunt alimenta humida, vt iuuenes, sicca autem deterius) & siccum puero vtrorumque corpus extenuatur: sed lõgè plus nocet siccum puero, quam humidum seni: nam tempore humidum siccatur, siccum non humectatur, sed siccius redditur; tamen detrimentum senis ex humido alimento, maius est, quàm sicci in puero propter virium imbecillitatem. Vtrum autẽ sit eadem ratio similitudinis in omnibus regionis, temporis, sexus, ætatis, temperamenti, partium corporis, dubium est. Nam temperamenta, quæ ab æquali distant, gaudent contrariis, ætates autem similibus. Vnde Hippocrates dixit prima Aphorismorum, quod pueris victus humidus conuenit: palam autẽ est, quod ipsi sunt humidissimi. Et tamen dicit Galenus, quòd senes à siccis maximè cauere debent: quomodo ergo sicca facilè transmutantur in senibus, & tamen illis maximè contraria sunt, id est, noxia, & mala? Dictum est autem aliàs in contradictionibus de hoc *libro 7. con.* 4. vbi etiam de melle satis constat, quòd senibus sicca cõueniunt, non tamen exsiccantia, vt fames, vigilia, tristitia, Venus, exercitatio, aromata, acetum, neque sicca, quæ exiccant, vt pulegium, thymus, caules, sed quæ humidum habẽt, pingue, siccum, vt mel, saccharum, lignũ sanctum amygdalæ, caro auium syluestrium, gingiber, myristica nux, & destillatio, hæc apertiùs ostendit. Sint autem neque excrementitia, neque excrementosum sanguinem gignant, nec crassi, nec plurimi alimenti, nec praui, nec difficilis coctionis: quapropter mel senibus, & saccharo optima sunt. Colligendo tandem omnia, & vt res ad pauca redigatur, triplex est substantia actu secundum Philosophos, humida quæ non habet ex se figuram, vt aqua: sicca, quæ non recipit figuram, vt lignum: & media, quæ recipit & habet vt lutum, & cera. Apud medicos humidum dicitur de actu, id est, liquidum: siccum, quod non per se liquescit. Nam recocta humida est, & potestate quod talem humorem generare aptum est. Quantum autẽ efficiat, non in humoribus tantum, sed in solidis alimentum, Galenus declarat tertio de Alimentis, & efficacius tertio de Symptomatum causis. Ergo Alimentum humidum, & siccum potestate trifariam mutat substantiam, & ita debet esse simile, & bonum cum qualitate, atque ita debet esse humidum, vt senium retardet in senibus, & bene restauret pueros: Et vt facilè concoquatur & ita liquidum, & coctum dicebat Hippocrates. Melius verò est in senibus, vt sit tenue, vt mel. Nam sic commodè nutrit, & hoc est humidum. Quia ergo de facili transmutatione agit, & in sequentibus, de consumptione; manifestũ est, quod iuxta ætates, & labores victum instituere decet, vt docebimus *in opere de Tuenda sanitate lib.* 3. *&* 4.

TEXT.

TEXT. LXXXIX.

Quod difficulter mutatur, difficulter consumitur. Quod facilè apponitur, facilè consumitur.

Ἡ δυσαλλοίωτος δυσεξανάλωτος· ἢ ἐν πρόσθετος ἐνεξάναλτος. Ab Ἀνάλωτος inexpugnabilis, & inuictus, quasi bis cōposita dictione ac sensu δυσεξανάλωτος, id est, difficulter expugnabilis, & ἐνεξανάλωτος, id est, qui facilè & bene vinci potest. Simplicius autem deduci potest ab ἀναλύω verbo, quod est dissoluo, resoluo, consumo, vt sit sensus resolubilis, irresolubilis. Cùm vero duo assumat difficulter, mutabile in qualitate, quod quidam alterari vocant, & facilè apponi: hoc vnum docet, quod quatuor capita habet, seu continet difficile, in qualitate mutari, atque apponi, & id difficilimè consumitur, difficile mutari facilè apponi, idque mediocriter consumitur difficilè apponi, & facilè apponi, id rursus mediocriter, id est, mediocri in tēpore consumi, facilè apponi, & mutari, idque facilè consumi. His tanquam claris suppositis, exoriuntur tres quæstiones: prima an cùm præponat mutationē appositioni, intelligatur idem de ea mutatione, quæ appositionem subsequitur, an non? Secunda an possint aliqua facilè mutari, & difficulter apponi, & contrario modo, vel sola ratione distinguantur, non autem re? Et quoniam de his, quæ sola ratione, non re ipsa distinguuntur, medicus nō considerat differentiam: ideò omissa ea quæstione, causam, atque modum inuenire decet, quomodo distinguantur hæc. Tertia quid plus possit an mutatio, an appositio seu facilis, seu difficilis ad facilitatem, seu difficultatem consumptionis. Atque in hac omissis modis manifestioribus contingunt variæ coniugationes. Fieri enim potest, quod si facilitas mutationis plus possit facilitate appositionis ad consumptionem facilem, vt difficultas mutationis, seu coctionis (vt propius accedamus) plus possit difficultate coctionis, & sic erunt duo modi: & duo contrarij fermè illis, vt si facilitas coctionis minùs possit facilitate appositionis, vt difficultas coctionis plus possit, aut minus difficultate appositionis. Et rursus quatuor alij modi, vt si facilitas coctionis plus possit difficultate appositionis, plus tamen possit facilitas coctionis, facilitate appositionis simile simili comparatum. Vt sint quatuor modi à similitudine totidē à contrario. Erunt igitur octo modi. At coctio etiam differt à mutatione, vtpote in qualitate. Omnis enim coctio fit mutatione: non tamen omnis mutatio fit cum coctione. Quoniam poterit fieri mutatio à calore externo corrumpente: aut etiam à mistione, & quia coctio est perfectio quædū mutatio non semper ad illam peruenit. Quærendum est etiam an intelligat de mutatione externa: velut vitellus ouorū difficilius, ac tardius mutatur à calore aëris, quam caro: interius autem celerius mutatur, & celerius concoquitur, & multò etiam, quam caro maximè bouis. Et ideò oportet, vt intelligat de interiore mutatione tantùm, & ob id etiam, quia de naturali, vt de sola coctione intelligat, & hoc est, quod volumus, vt sit sensus, quod facilè coquitur, & facilè apponitur, idem etiam facilè consumitur: & quoniam illæ regulæ sunt se consequentes, cessat secunda quæstio. Si enim non se consequerentur, quòd id, quod facilè apponitur si facilè consumitur, quod etiam difficulter, difficulter: & quod ex vno etiam cōparatiuè, aliud sequatur, vno verbo docuisset. Sicut igitur sequitur, quod facilè concoquitur, facilè consumitur: quod difficile difficulter: & quod facilè apponitur, facilè consumitur, & quod difficulter: ita etiam se consequuntur si plus potest coctio ad facilitatem consumptionis: appositione aut minus; ita difficultas coctionis plus poterit difficultate appositionis, ad consumptionis difficultatem. Relinquuntur igitur solum prima & tertia dubitatio. Sed oportet ostendere, quod non intelligat de mutatione externa, verùm solū interna, id est coctione. Nam si ouum facilius consumitur, quam caro, igitur etiam facilius mutatur interiore mutatione: sed ipsum difficilius mutatur mutatione externa, vt dictum est: ergo si posset intelligi de externa mutatione: non esset verum illud generaliter: quod facilè mutatur, facilè consumitur: quia caro facilius mutatur & corrumpitur à calore externo, quam ouum, & tamen difficilius consumitur. Et quanquam posses dicere, quod istud contingit in carne, quia tardius apponitur, quam ouum non ob id, quod tardius mutetur: vel quod simpliciter verum sit, non comparatiuè, aut quoniam caro plurimùm nutriat. Dico quod hoc vltimum est falsum: ouum enim plus nutrit. Ad reliqua dico, quòd Hippocratis sermo est simplex, & non est implicatus tot cautionibus, & sophisticis inuentionibus. Et etiam discrimen in vtroque est magnum: ideò non potest ob paruam causam variari. Ouū enim longè celerius consumitur postquam nutrierit carne, & loquor (vt dixi) nunc de vitello oui recenti, & tenero, & de carne bouis pinguis, sed senis. Imò quod euidentius est ouum, quantò recentius, tantò facilius concoquitur, & absumitur, & eo tardius: tamen in æstiuo aëre corrumpitur. Igitur manet ratio. Ergo causa est per se. Quare omnino opposita, non potest esse generalis scilicet, quod exterius facilè corrumpitur, facilè absumitur. Et quod difficulter, difficulter. Relinquuntur igitur solum prima & tertia quæstio, in qua illud primum occurrit, an voluerit ea, quæ facilè concoquuntur, facilè apponi, vt sit sensus, quæ facilè concoquuntur, scilicet, in primis coctionibus, facilè etiam consumuntur. Nam licet vt à Gal. habetur *in primo de facultatibus naturalibus cap.* 11. differant appositio, & transmutatio, vt in leucophlegmatia, & impetigine. Nam in priore non bene apponitur, in secunda apponitur bene, sed non transmutatur. Et ideò corpus in priore intumescit, in secunda colorem mutat: & non potest transmutari bene, si rectè nō apponatur: quod autem transmutatur bene, etiam apponitur, quia vitium non est ex

parte

parte agentis, ideò, si celeriter transmutatur etiam bene, quia celeriter ad perfectionem referri debet: igitur etiam celeriter apponetur, & transmutabitur vltima appositione. Solùm discrimen est de his, quæ multum nutriunt. Nam illa celeriter possunt transmutari in primis coctionibus, quia facilia concoctu, & vasa sunt ampla: non tamen celeriter apponuntur. Et ideò habentes iecur, & ventriculum robustum, vtentes multis carnibus, & ouis, & vino præsertim crasso, & pauco exercitio, facilè deueniunt in hydropem: aut si membra non trahant in febres aut abscessus prauos, & longos, ac difficiles aut destillationes. Nec quin incidant in aliquod eorum, quæ dicta sunt omninò effugere possunt: nisi habeant consuetam exonerationem.

LECT. LXXIII.

Super

EODEM TEXT. LXXXIX. XC. XCI. & XCII.

Tertia quæstio fuit, quid plus possit an coctio, an appositio? dixi consequi, nisi ratione multitudinis: & experimentum docet, quod cum hi, qui vtuntur vuis, & ficubus magis impinguentur, quia plus apponitur, quam qui carnibus, quod plus potest coctio, & appositio, quam resolutio ob multitudinem nutrimenti, si non exerceantur valdè: sed si exerceantur, contra accidit, qui enim vtuntur his quæ facilè apponuntur & concoquuntur, contabescunt. Hippocrates in secunda Aphorismorum inquit: Eorum quæ vniuersim nutriunt, & velociter, veloces quoque fiunt excretiones: & adducitur à F. Dicit ergo Hippocrates quod eorum, quæ affatim, & plurimum, ac celeriter nutriunt, veloces fiunt excretiones. Porrò cùm tria sint quæ hoc docere poterant, scilicet, quod quæ celeriter nutriunt, etiam celeriter excernuntur: idipsum, vel hîc sumi poterat, quod & facit, sed reprobat eum sensum, vel potius ratione ipsa. Natura enim nutritionem intendit corporis: excrementa necessario alimento coniuncta sunt: illa vt inutilia expellere festinat, *primo de Tuenda Sanitate. cap. 2.* Excrementosa autem sunt non solum fæces, sed etiam vrinæ ac sudores, & muci, & semen: sed propriè intelligimus per excremẽta alui. Ergo illa properat excernere. Causam autem Galenus huius celeritatis facilè poterat explicare. Excrementa enim cum proprium vas grauent, distendant, & cum eo totum corpus etiam, prauam qualitatem atque vapores emittunt: quæ noxia sunt. Ratione etiam finis ne diutius retenta, non possint postmodum cum necesse fuerit, eiici. Accidit sextum incommodum, ne flatus viam non inueniens dolorem moueat, quod sæpè contingit, etiam si excrementa liquida sint. Euenit enim id, cum tota, vel illorum copia vno in loco collecta sit. Accidit autem id maximè in coli intestini fornicibus, ac quasi cameris. Sed & id vt bilis à propria vesica detrusa exitum nõ inueniens, redeat ac regurgitet ad ventriculum, & pariat vomitum oris amariorem, fastidium cibi, sitim, capitis dolorem, & quod concoqui deberet ex cibis ac potibus corrumpat. Quæ sex mala propriè ex eiusmodi impedimento accidunt: maius autem est cum etiam ipsa iterum exuritur, ac bilescit vltra naturam suam, tumque diarrhœas & dissenterias mouet prauas, aliàs febrem, atque abscessus. Quod si non ad ventriculum, sed ad ipsum iecur redeat, efficit morbum regium. Ob tot ergo mala impedientia, natura solicita est, vt statim excrementa collecta extrudantur, modò celeriter nutrimentum ex illis concoctum, inde separatum: demum etiam sit atttractum. Nam hæc sunt semper opera naturæ circa coctiones, tam noxij quàm vtilis, *quarta Aphorismorum. com. 22.* At secundum quod vtilissimum erat abundè ibi, tum sufficienter explicat: scilicet, indicia alimenti quod iam alere cœperit, scilicet robur additum vniuerso corpori: quod de tertia coctione intelligendum est: & pulsuum magnitudo, & vehementia. Magnitudo enim sola hoc non indicat, sed si cum maiore constantia sit: additque quod id experiri debemus, vel etiam promptum est in his, qui sunt dissoluti propter causas externas, velut euacuationem, inediam, laborem. Nam ex morbo dissoluti, non adeo euidenter ob cibum, neque tam promptè restituuntur. [Quæ enim longo tempore extenuantur corpora lentè reficere oportet,] vt ibidem habetur. Sed quomodo vniuersim, quæ nutriunt celeriter excernantur, non ad vnguem docuit. Nos autem cum ibi explicauerimus, satis erit si ex eo loco, quantum huic proposito necessariũ est, desumpserimus. Dicit enim Galenus vniuersim in pauco tempore: celeriter autem paruo post assumptionem tempore. Id est, vniuersim, quod quicquid haben, texhibent, breui tempore, id est, postquam mutatum fuerit statim exhibent: celeriter autem quæ quàm breui tempore mutantur. Cum enim non nutriant, nisi mutata, mutata celeriter, celeriter nutrire poterunt. Et vt ibi dixi satis propè, & aliquid dixit. Verùm non adeò ænigmaticè loquutus est Hippocrates: sed sensus est, quæ plurimum celeriter nutriunt, celeriter deiiciuntur, quia reliquum est paucum ob id, quòd plurimum nutrierũt, & elaboratum, quia celeriter supponitur, quod nutrierit: igitur breui excernentur. Excrementa enim plurima non possunt excerni celeriter, tum quia multa, tum quia non possunt breui esse elaborata. Sed hæc alia sunt à præsenti proposito: potest enim esse, vt quod difficulter consumitur, celeriter illius excrementa, vel etiam tardè deiiciuntur. Idem de facili consumptione. Sed non solùm verum est de qualitate, sed etiam quantitate, quod facilè & breui apposita facilè & breui consumantur, vt pauca multis, & minus solida densis.

TEXTVS

TEXTUS XC.

Et quicunque celeri appositione opus habent, humidum medicamentum ad resumendas vires optimum.

De humido in actu illum loqui manifestum est, vt etiam censet F. nam illud mutatur atque corrumpitur & quam celerrimè. Propterea patres familiàs iubent scindi ligna, vt comminuta celerius ardeant. In liquidis autem est non solum comminutio ad minima, sed & humoris adiectio. Cur autem humidum magis ac celerius patiatur causa est continuitas corporis. Ideò pumex, & arena tardius incalescunt. Tenuia substantia, & non rara facile incalescunt, vt aqua ardens rara & crassa: tarde vt lutum siccum & arena: facit & ad hoc natura plurimum: velut ferrum, quod serò incalescit, quia valdè frigidum. Proponit ergo tres ordines alimenti: celerrimum, de quo in sequenti textu: tardissimum, de quo in succedente: mediocre, de quo nunc agimus. Propterea humidum nutrimentum maximè conuenit febrientibus, vt etiam prima Aphorismorum, & hoc quia celeri appositione, & facili opus habent. Omne enim, quod celeriter fit facilè fit, non tamen conuersa ratione sequitur, vt quod facilè fiat, celeriter fiat: cùm voluntariũ fuerit, vel etiam ratione finis. Sed cur ἴημα dixerit medicamentum pro ἴαμα Ionicè: exponit alimentum, quoniam de eo sermo sit non ita dictum, quoniam magnum lapsum corrigat, hoc enim medicamenti fungitur vice, & non quia eo vsi homines: sed ob opportunitatem dictam tale sit. vel quoniam tale velit etiam potestate humidum esse, vt ptisanam. Sed ouum magis reficit, an quia soleant his imponi quæ mutant, velut iuribus medicatis? vel quod velit, vt intelligamus etiam id in medicamentis, non solum alimẽtis obseruandum. Cumque vt in libro de Veteri medicina tria sint genera eorum, quæ assumuntur per os cibus solidus, potio, & sorbitio, intelligendum est per humidum sorbitio & potus. Et tunc ex generali regula, etiam de cibo solido, vt multa aqua, & igne subactus, sit redditus mollior, atque ideò etiam humidior. Idem vult in secunda Aphorismorum cum dixit (Facilius est impleri potu, quam cibo.)

TEXTUS XCI.

Quicunque verò celeriori, per olfactum.

Si non es oblitus superiorum, cum dixit principium alimenti spiritus, nares, os, & reliqua, intelligis esse triplex nutrimentum in nobis: solidorum, per cibum solidum & siccum: contentorum, per sorbitiones & potus: ac spiritus per aërem, atque vapores. Dicit ergo quod odor bonus scilicet, nutrit spiritum animalem. Et ideò dicebat princeps *in libro de Cura errorum. par. 2. cap. 5. tex. 97. & 98.* in sex rebus non naturalibus. Omnis bonus odor per se confert cordi, & cerebro. Idem in Cantica dum docet consumptos reficere: præcipit quinque cibum moderatum & intelligit etiam de potu & facilem quietem cum qua est somnus: Iucundam conuersationem, & colloquia grata: odoret bonos, & Musicam suauem. Et in tractatu *de viribus cordis* 1. *cap.* 5. & 9. proponit tria principalia ad confirmandum spiritum, lætitiam, dulcedinem, & iucundum odorem: sed quia lætitia est extra aleam tractationis, & de dulci superius dictum est, ideò hic duntaxat meminit iucundi odoris. Et meminit propriè syrupi ex pomis macianis, & sunt poma valdè odorifera: & post illa & certior est syrupus de succo cotoneorum sed oportet vt in eo vigeat odor. Idem in curatione morborum cordis, & omne quod est odoriferum est cordi vtile, & ipsum confirmat. Galenus in secunda Aphorismorum testatur hæc eadem dicens: citissima refectio virium fit per odores; post per humidum: vbi apparet huiusmodi restaurationem non esse paruam, quæ per odores fit, cum ad eam, quæ per vinum (ibidem enim tum alibi celerrimam, quæ per vina fit affirmat) comparet: meminitque ibi huius loci: vt nullius libri toties, quam huius fecerit mentionem. Aristotelis etiam verba *in libro de sensu & sensili pag.* 13. idem significant, licet contrarium videantur, cum dixit: quòd odor iuuat salubritatem corporis, id est, confirmando vires, & spiritum nutriẽdo: nõ tamen confert in alimentũ quicquam, id est: quia nec humores, nec solida adauget aut nutrit. Diogenes Laërtius refert Democritum cum extremo senio (nam centesimum annum nouem vt dicunt alij, duntaxat superauerat) instaret mors, mœsta autẽ soror esset, quia imminebat dies celebritatis Cereris, in quibus vota persolutura de more cum aliis esset, ipso autem mortuo cum esset in luctu non liceret: iussisse Democritum afferri panes calidos, quos odoraret, atque ita superuixisse ad tres illos dies, vt soror, quò minus vota persolueret, non impediretur. Et hoc rationem habet, & magnam vim etiam in quibusdam aliis causis, calido pani in esse scimus. Verum mirum est cum Hippocrates Abderitanum faciat Democritum, & illius vrbis ciuem, vbi de illo agit Diogenes *in Epistolis*: hunc eundem dicat esse Milesiũ: cumque sex enumeret eiusdem nominis, nec ex aliis quinque quenquam Abderitanum fuisse memorat.

TEXTVS XCII.

Quibuscunque verò opus est tardiori appositione, solido alimento.

AN cuiquam esse possit opus tarda appositione dubitare licet?& quanquam dicere aliquam non negauerim, locum hunc defendentem, posse scilicet in fame canina, vel nimium repletis *aut iuxta Aphorismum 2.par.*[quæ longo tempore extenuantur corpora lentem reficere oportet.] Opus esse tardiore appositione, non est tamen hæc mens Hippocratis;nam si repletio ex humoribus fit crassis,tale alimentum haud conueniet. Verum hoc voluit dicere quod ad illud sequitur, scilicet, quod sicut opus sit nutritione solidorum, quæ per sicca alimenta fit, aut moram nutritionis ferre queat, huic ipsi conuenire solidum alimentũ:vnde cum quotidie his tribus indigeamus, vt ex dictis superius apparet, palam est triplici genere alimenti oportere nos vti.

LECT. LXXIV.

Super

TEXT. XXCIII. & XCIV.

Musculi solidiores difficilius aliis reficiuntur, præter os & neruum.

VErbum δυσδήκτητοι magis ad rem vertit Cornarius, colliquantur, quasi dixerit δυσηκτότεροι. F. negat sic posse verti δυσεύκτηλοι: ideo sensus ambos explicare propositum est. Annectemus autem sic sequentem præsenti Musculi solidiores difficilius aliis colliquantur, præter os & neruum. Ægrè transmutabilia denudata. Secundum genus ipsa seipsis fortiora, quàm deceat: quapropter ipsa seipsis difficilius colliquantur, id est, cum sint duo genera membrorum quædam quæ substrata sũt vt ossa,cartilagines,membranæ:alia quæ nectunt vt ligamenta,nerui,musculi,molliores sunt ossibus,& vinculis cæteris,& facilius cõcoquuntur,verùm ad reliquas partes collati, sunt duriores,atque hoc genere. Situ autem quæ carne omninò denudata sunt,vt sunt robustiora cæteris naturà,velut pedes, manus, intestina,ventriculus, cerebrum, vesica,cartilagines,vt in suo de genere sunt duriora,id est,ossa ossibus,neruea nerueis, ita concoctu sunt difficiliora. Et ideò etiam ex huiusmodi difficilius consumitur.Et talia conueniũt hecticis & biliosis.Et ob id tum etiam temperiem caro cochlearum,testudinum,ranarum, astacorũ, ex aqua dulci optima est huiusmodi laborantibus, & etiam temperaturis, ni quid aliud obstiterit.Est autem pro his intelligendum, quod caro habet tria significata generaliter.Primum pro eo quod integit ossa, tam in exanguibus,quàm sanguineis. Et ita dicimus carnem piscium, ranarum,serpentũ, equorum, boum. Et ita accipit Aristoteles. Secundo modo in sanguineis solum, sed pro omni eo, quod ossa integit: vnde musculos appellamus,& neruos carnem. Tertio modo pro eo solum,quod integit ossa,& regenerari potest.Et sic est caro musculorum,sed musculus caro non dicitur,neque ventriculus,neque iecur, aut vesica, sed parenchymata,seu affusiones quædam vocantur. Huius carnis (vt dictum fuit aliâs) tres sunt species communes musculorum: rubra & plurima, & quæ omnium maximè nutrit: pura in præputio & gingiuis, & glandosa alba & suauis vt lactes, testiculi præcipuè gallorum. Dicendum est igitur de alimento singulorum.

Et primum dico, quod ossa, quæ medulla carent omniũ minimè nutriunt,nec sunt esui apta:post sunt cartilagines, quæ non nisi ex animalibus iunioribus,& humidis,vt porculorum,& agnorũ diu elixatæ nutrire possunt. Post sunt ossa,quæ sunt loco apophysũ spongiosa,& plena succo.Omnia tamen hæc fermè inter alimenta non numerantur.Vincula autẽ ossium diu elixata,& extrema plus nutriũt membranis,quia crassiora,& humidiora:siquidem omnia,quæ nutriunt vt humida sunt, alimentum exhibent. Extrema igitur animalium quadrupedum sunt loco alarum, id est,ossium cum suis integumentis in illis, quia pedes sunt eis valdè aridi,quamvis quidam pedes perdicum assatos lumine candelę, inter delitias reponant, satis ineptè. Igitur suum pedes non antiquorum dabat,& cerebra,in primo ad Glauconem, *in Tertiana cura:cap.9.*sunt enim lenti,& pauci,succi & frigidi,& humidi, & qui non facilè consumatur neque putrescat. In libro de Attenuante victus ratione exhibet etiã suillos pedes domestici suis in eo, qui exercetur tãquam parum excrementitios,& lenti succi,qui nõ facilè absumatur. Intelligo per excrementitiũ (vt alias dixi)non quod parum nutrit)quamvis id ni omninò diffletur,vt caro passerum, & saccharum multum, necessario relinquat excrementi)sed quod vbi aluerit sanguinem, generat serosum, aut piceum,vel cœnosum: vt vina alba,caro boum salita, & tincarum magnarum elixatarum. His verò qui non se exercent, nec commodi sunt suũ syluestrium (iuquit)pedes. *Septimo etiam Artis curandi: cap.6.pag.4.* post alicam ptisanam,piscesque saxatiles in cura multiplicis illius siccitatis ventriculi, quæ pro exemplo omnium membrorum ponitur,dat pedes suillos,post crura eorundem. Docet autem in ptisana coquendos pedes, vt non solùm pedes euadant meliores, sed etiam ptisana ipsa hordeacea. In cura etiam ventriculi ab atra bile inflati,exhibet octauo de Compositione Medicamentorum secundùm locos, pedes, & rostra, &

ventres:

ventres: Videtur autem magis intelligere de auibus, quam quadrupedibus propter rostrũ, quanquam rostri nomine etiam suillum apud Latinos intelligatur. In libro autem de dissolutione continua dicit, quod pedes parũ nutriunt, & alimentum crassum exhibent, & quod difficile corrumpitur: manifestum est autem, quod suilli naturã eius trahent, velut & vaccini, qui post suillos tertio loco sunt, & de quibus dat exemplum cum medij sint inter illos vitulini, in libro etiam de cibis boni & mali fucci, enumerat inter extrema caudã, & oculos præter dicta, & oculos nõ nisi suillos probat, & eorum musculos tantum non substantiam. Caudas autem ob motum frequentem non improbat: sunt tamen pauci, & crassi alimenti, sed non excrementosi, vt sunt intestina, ventriculus, & vterus, quæ durę coctionis. Sunt pauci & contumacis alimenti, vt caudæ sed etiam excrementosi, in quo differunt à caudis. In vniuersum ergo per extrema pedes, & alas intelligemus, & crura, & colla auium, quæ dicit esse similia intestinis, quò ad naturam, modũque alimenti tũ oculos, aures, caudas, intestina, ventriculum, vterum, vesicam, rostra, quibus vesci permittit maximè suillis, vt in lib. de Attenuante victus ratione affirmat, & nos iam hic docuimus, tum cutem ipsam, sed & cerebrum, vt sint quatuordecim, quæ non multum differunt, nisi quod caudæ tam in quadrupedibus quam piscibus etiam teste Hippocrate 8. *De Dieta* & pedes, & alæ facilioris sunt coctionis: cerebrum autem alimenti. Per naturam igitur alimenti intelligimus bonum, aut malum, tenue & crassum, lentum & friabile, siccum & humidum, calidum & frigidum, facile dissolubile, & quod difficulter dissoluitur, denum adde, & rarum: quod facilè corrumpitur, quod difficulter excrementosum, non excrementosum, quamvis hoc malo & bono comparetur à Galeno, multum atque paucũ. Per modum autem quod celeriter concoquitur, aut tardè, idque multipliciter iuxta vnãquamque concoctionem. *In tertio autem de Alimentis cap.4.* pedes præponi rostro, rostrum auricalis, & suum partes partibus aliorum animalium. Cutem verò ob pinguedinẽ, quæ subest facilè descendere per aluũ docet. Cæterùm esse pauci alimenti & lenti, & quæ difficilius subigantur. Peculiariter autem de cerebro, quod sit crassi, lenti alimenti, difficilis coctionis, inimici ventriculo, & quod nauseam moueat. Dico etiã exigui, & astringentis nonnihil habentis: Medulla autem ossium suauior, melius nutrit, nauseam tamen, & ipsa mouet: sed est proxima temperamento, cui par est medulla spinalis, sed nauseam non mouet, plus verò cerebro ipso nutrit. Minus cerebro autẽ pinguedo; intestina verò & ventriculus durioris sint coctionis, & frigidioris, ac siccioris alimenti. Sanguis autem melancholicus generaliter, & qui difficulter subigatur. Optimus tamẽ leporinus, inde hœdinus, demum suillus. Pessimus boum, præcipuè antiquorum, & macilentorum. Volucrium autem partes fermè quadrupediũ partibus similes sunt, præterquam quod ventriculus. Primum quidem anseris, inde gallinarum vtilis est, & boni, & non pauci alimenti: cerebra quoque cerebris quadrupedum sunt meliora, & nauseam non mouent, neque sũt lenta. Et vnumquodque ex his, quæ ei proportione respondet etiã ex veterum sententia iuuat. Carnes autem glandosæ, & testes in quadrupedibus, sunt inferiores auium præcipuè gallinarum testibus: ita sanguis auium inferior est sanguine quadrupedum illorum trium, quorum sanguinẽ laudauimus. Mammæ verò & similia, testibus, glandosisque carnibus, sunt vrina vtiles. Sensus igitur est, quod cum musculorum caro durior sit huiusmodi partibus, est tamẽ boni alimenti & suauis: partes autem hæ minus boni alimenti, & paucioris, difficiliusque concoquuntur, non genere, sed quia carnibus sunt destitutæ. Subalterò autem sensu posterioris textus sententia manet eo modo, quo dicta est.

TEXTVS XCIV.

Ægrè transmutabilia denudata, secundum genus ipsa seipsis fortiora, quam deceat: quapropter ipsa seipsis difficilius colliquantur.

IAm totum est declaratum, quod extrema difficile concoquuntur: & alimentum etiã eorum difficulter dissoluitur. Est enim crassum, lentum, solidum, sed paucum: & minus bonum comparatione carnium, cuiuscunque generis, præcipuè musculorum. Nam alimẽtum harum est plurimum, & optimum, sed in ægris cùm multo facilius concoquantur, & etiam quia frigidiores, & non adeò putredini sunt obnoxiè: tum quia suauiores carnibus musculorum præstant glandosæ, & albæ Sed prior textus intelligi debet, quod musculi difficilius alimento restituuntur, seu extenuati morbo, seu vulnere comminuti (cum antea de ossium fractura hoc docueris) cæteris partibus præterquam ossibus ac neruis, atque similibus. Nam cartilagines ossibus adhærent, aut vbi non adhærent, de natura eorum sunt, & in illa transeunt, vt cartilago in basi cordis magnorum animalium. Vnde illa, quæ vocatur os cordis cerui, & euidentius in elephanto. Et per neruos ligamenta, quæ non nascuntur à cerebro, & tendones qui ex neruis, & ligamentis componuntur.

***

LECTIO LXXV.

Super

TEXT. XCV. XCVI. & XCVII.

Pus ex carne. Purulentum ex sanguine, Et ex alia humida substantia.

Locus in carne cum afficitur seu duriore parte, aut tumore suppurante, aut vlcere in priore, quod collectum est à duobus caloribus, naturali ac præternaturali, aut loco eius non naturali, qui ab aëre ambiente inducitur, permutatur quanta vi; ac celeritate fieri potest, tanquam de communi præda contendentibus, in posteriore autem alimentum primo de differentiis Febrium: Et si naturalis calor plurimum præualuerit, fit pus absolutum: si plurimum, qui præter naturam? sanies mala si prorsus virus: & putredo, qualis in corporibus mortuorum. Differt quod fit in his, id est, absoluta putredo à viru, quoniam in hoc calor minuit prauitatem odoris, & fœditatem substantiæ, & generationem vermium: si autem calor naturalis parum dominetur, fit non absolutè bonum: si verò nullus adsit calor, præter naturam (hoc autem dum tumor est, aut vlcus esse non potest, aut vix scilicet cum sanatur) transit in membri naturam alimentum. Sunt ergo sex genera maiora finis alimenti, nutritio, pus optimum, non optimum, sanies, virus, putredo mera. Quæ autem vitiosa sunt, sunt autem quinque omnia fiunt, aut ob virium imbecillitatem, aut materiæ prauitatem, aut impedimentum coctionis. Sunt igitur puris duo prima genera, quod fit ex alimento remoto, id est, sanguine in tumoribus: & ex propinquiore in vlceribus, & rursus quod ex carne, osse, cartilagine, membrana, neruo, ligamento, parenchymate. Notæ sunt odor non fœtidus in bono purè substantia æqualis, & leuis color subalbidus, non albus vt nix: tale enim pus malum est, & putridum. Differt à crudo humore, colore, quia candidius est: substantia non adeò cohæret: odore magis fœtet, maximè sanies, cuius etiam intentum est à crudo humore discrimen dignoscere: velut & à crudo humore putrefacto: quod & in aqua descendit, & super carbones iniectum fœtet, vt pus ac sanies. Sed pus vt distinguitur à crudo humore, aliàs diximus: nunc quod præ manibus habemus doceamus, scilicet, vt pus à membro solido distinguatur, à pure ex sanguine. Tria enim sunt puris genera, quod ex membro solido deciditur mistum ex substantia propria, & sanguine, vt in tumoribus suppuratus: quod ex sanguine extra venas delato, vt sexta Aphorismorum, & quod ex alimento, & humidis mutatis membri: vt in vlceribus. Et hoc etiam duplex vt liquet cum substantia putrescit. In vrinis autem, qui subsidet humor crudus, neque malè olens est, neque lentus: atque in hoc differt ab eo, qui in sputis: quoniam is cum muco admiscetur. Qui verò in vrinis subsidet puri colore, ac crassitie assimilatur, dicebat Galenus *primo de Alimentis. cap.* 2. Ex his autem, quæ dicta sunt, in quarto Artis Curandi deuenimus in cognitionem puris ex membro, & à sanguine: cum enim membri partes duræ sint, nunquam adeò putrescere poterunt, vt lentorem magnum non retineant, præcipuè ex cartilaginibus, membranis, ligamentis, partibusque neruosis, assimilatis, vt ventriculo, intestinis, vesica, sed etiam carne: pus verò ex horum alimento minus tenax erit: quod autem ex sanguine adhuc minus, & quantò vetustius erit eo friabilius, & deterius olebit recens contra. Fit ergo pus à quadam putredine vt ibi dicit: putredo à calido, & humido: & ob id emplastra ad suppurationem ducunt. Sunt enim actu talia, quod si etiam potestate sint, eiusmodi optimè, & celerrimè ducent. Siccata verò non facilè suppurant: quid igitur quando neque putrescunt, neque suppurantur? Dico corrumpuntur tamen, & macorem, vt in lignis suscipiunt malam mercem. Sed si à calore externo putredo fit, putredo autem mala, cur augendus calor, & humidum cum emplastris? Ideò dicimus eum calorem potius conformem esse naturali, quam putredo. Indicio quod manus catuli lana, & similia veram coctionem adiuuant. Galenus autem secunda Aphorismorum censet pus esse tanquam cinerem post lignorum exustionem, & ab eo facto cessare febrem, ac dolorem, quod dictum satis verum est: & pro nunc admittendum de pure sanguineo. Sed est (vt dixi) sanies: & sanies ex solidis, quæ cineris, aut non habet rationem, aut cum reliquo humore necessario sociata, velut venenum quoddam inficit. Pus autem ex substantia membri fieri prorsus non potest: sed quod fit sanies, aut putredo, aut virus. Virus cùm exustum est: putredo cùm pessimè olet, & crassior fuerit: sanies cum tenuis malè olensque, sed non vt putredo. Quod verò dixit ex alia humida substantia: intelligit vt dixi alimentum membri, quod est sanguis sæpius mutatus non sanguis.

TEXTVS

TEXT. XCVI.

Pus vlceris alimentum.

HOc declarat quod iam dixit, id est, quoniam ex vlceris alimento suppurato fit pus: ideò tum vlcus non alitur, sed siccatur: siccatum verò denuò à succedenti alimento restauratur: & si cauum sit, repletur: atque demum obducitur cutis, & consolidatur: quod verò de carne dicitur, de cute, osse, neruo intelligendum est. Cum ergo pus bonum fuerit, dupliciter salus, & consolidatio melior speranda est: & quod facultatem membri significet dominari materiæ, & alimento: & quod dum retinetur non corrumpit, neque dolores mouet in vlcere ipso. Namque si sanies praua sit, tria principalia mala facit: Primum dolorem mouet, ex quo materia ad membrum fluit, quæ & tumorem excitat, vel si etiam non retineatur prohibet, & mutationem, & consolidationem. Secundum erodit vlcus, & ita maius reddit, quomodo ergo restaurabitur? Tertiò creat in illo malam intemperiem vt alimentum quantumcunque bonum, non possit transire, neque in substantiam membri, neque saltem in bonum pus, vlcera ergo recentia Hippocrates *in libro de vlceribus pag.* 1. iubet sæpè atque minutim incidenda circumcirca, & hoc vocant scarificare: veteribus autem, & sectio venæ, & purgatio vtilis est, vt alimentum ad locum purum, atque salutare deferatur. Cur autem siccata vlcera carnem generent, quæ humida est, humefacta non dignum est consideratione. Supposito enim alimento æquali dubium non est, quin hoc accidat, quoniam cum caro generatur alimentum, non transit in pus: & etiam, quia humor alienus impediat consolidationem, quam si iuuaturus esset à natura, non excerneretur, sed in substantiam membri conuerteretur. Non ergo tam siccitas vlceris est causa, quam signum consolidationis. Vnde etiam vlcera sicca persæpè non consolidationem, sed mortem significant ægrotantis. præsertim profunda, & capitis. Facit tamen & siccitas ad consolidationem, non per se, sed quoniam ab humido consolidatio minimè impeditur. Eatenusque medicanda est. Natura enim est, quæ consolidat, medicus impedimenta tollit. Impedimenta sunt si humor prauus à toto deferatur, seu membro, cuius quod vlcus patitur membrum pars sit: velut caput, oculi: seu in ipso loco sit pars corrupta, vt contusa, vel iam suppurata, aut mala intemperies. Medicus ergo ne vlceris alimentum in pus vertatur prouidere debet, totum purgando, aut sanguinem mittendo, & iecur, & membrum cuius patiens membrum sit pars ipsum corrigendo, & bonam victus rationem instituendo. Si sit Elephantiasis, aut Gallicus morbus ligni Indi, Sarzæ, Pariliæ, Cynæ radice decoctis, argento quod vocant viuum, & huiusmodi. Et Catapotiis è cœruleo lapide. Sed si locus ipse contusus sit ad supparationem deuenire oportet. Hoc enim ipso locus absque molestia postmodum euacuabitur. Si partes putrefactæ & maximè ossium, quæ suppurari nequeant, abscindendæ, vel vrendæ, vel vtrunque. Si intemperies: errare non possumus medicamenta applicando naturæ ægri, & partis, & ætatis habita ratione correspondentia: ita alimentum vlceris in pus non vertetur.

TEXTVS XCVII.

Pus alimentum, venæ & arteriæ.

VT visum est primo de Differentiis febrium, quod in apostematibus, & vlceribus est pus, idem pu at esse Galenus *cap. 6.* sedimentum in vrinis bonum, aut malum. Et sanè, res est magna, si ante statum, vel in initio eius, vel etiam ipso procedente materia euicta est, & denuò per crisim, vt vincatur, necessarium est. Nam dubium non est, quod in crisi bona coctiones in vrinis præcedere debent. Oportet ergo pugnam hanc fieri inter naturam, & reliquias morbi, iam per coctionem euicti. Altera maior est dubitatio, quam vtinam docuisset Galenus de hypostasi in sanis, quæ non est à materia putrida euicta, quomodo poterit esse similis ei, quæ fit concocto morbo cum à duabus materiis prorsus dissimilibus, etiam mutato agente non videatur similis effectus posset produci. Quod autem hic dicit præcedenti coniungitur: Nam velut pus est alimentum vlceris, quod partis coctionem subterfugit, ita sedimentum in vrina est alimentum, quod ad membra defertur per venas, & arterias: nec potuit in illis superari vt à membris traheretur, atque in illa mutaretur. Certum est aliàs me dixisse sedimentum esse excrementium quoddam in ventriculo genitum, quod vt non euictum, nec in iecore, neque in venis, aut arteriis expellitur per vrinas. Ex hoc loco patet, quòd Hippocrates vult vrinam & sedimentum excerni, non solum à venis, sed etiam ab arteriis. Videtur ergo mihi quòd dum ægrotat homo, maximè in febre: materia quæ haud dubiè, & in venis, & in arteriis si in cinerem, quasi redacta sit venenosum, inficiet vrinam, & propriè sedimentum, vt corpulentius, atque tenacius & mortem significabit. Si verò non inficit, & hypostasis bona est, duorum indicium est, & quod materia illa aliena à natura non est, quæ non inficiat vrinam prorsus, & quod neque per feruorem illum, quo concocta est, neque per annexam sibi partem impedit na-

turam, quò minus fungatur perfectè munere suo concoquendi alimentum corpori: atque ita quasi per accidens, vt dicunt salutem promittit.

LECT. LXXVI.

Super

TEXTVS XCVIII. & XCIX.

Medulla alimentum ossis, quapropter callum contrahunt.

AN medulla sit ossium alimentum cum duodecimo contradicentium visum sit, reliquum est vt exponamus textum. Dicit enim indicio esse huic, quod vbi fracta fuerint, si partes iungantur, callum contrahunt: & non ex ossa substantia, cum dura sit, & præterea oporteret tantò eam minui, quantò callus augeretur, quod non euenit in calli generatione. Neque ex carne propinqua, quia illam pariter minui necesse foret, quod non contingit: præterea ante fracturam nulla ratio est, cur idem accidere non debuerit. Ergo vel ex alimento carnis, & tunc illud non esset idoneum, quia ex sanguine tenui, rubro & quod breui mora non potest concrescere in tantam duritiem, nec ex alimento ossium quotidie adueniente ob paucitatem: nec multitudo tanta posset generari, quia alimenti portiones proportione sibi respondere debent: Ergo ex iam seruato conficitur callus. Et cum costæ in xx diebus. Callum contrahant, quæ nectunt spinam sterno, magna vi oportet, vt materia illa in decem fermè diebus coaceruetur. Quare necesse est, vt ex partibus proximis, iam collecta: talis non potest esse, nisi medulla. Indicio etiam est quoniam partes ossium callo circumuicinæ extenuantur, proprio destitutæ alimento, & exsiccantur: ideò ibi facilius os rursum, quam callus ipse abrumpitur. Ergo medulla ossis est alimentum. Atque id depræhenditur argumento deductæ ex calli generatione, atque illius modo. Nam si callus ex medulla generatur: ergo cùm os sit callo duritiæ simile ex eadem necessario os ipsum nutrietur.

TEXT. XCIX.

Facultas omnia auget, & nutrit, & generare facit.

CVm declarasset munera alimenti ratione materiæ, & facultatis, vt trahit, retinet, concoquit, expellit: & hoc gratia principalium actionum, & ex fine intentarum per se primò: *vt in primo de Naturalibus facultatibus cap.5.* habetur, & sunt generatio, nutritio, & incrementum: docet quod præter alimentum, quod est materia necesse est, vt adsit agens, & quod illud agens est vna facultas, non solum vnum in substantia, sicut calor. Hoc enim declarauit *in lib. de Carnibus pag.1.* dum dixit: [& videtur mihi sanè id, quod calidum vocamus immortale esse: & cuncta intelligere, & videre, & audire, & scire omnia tum præsentia, tum futura.] At per calorem intelligit Hippocrates mistum ex hoc, & substantia calida, tum cum dixit *prima Aphorismorum. par.5. tex.5.* Qui crescunt, plurimum habent calidi innati: Et in sexto Epidemiorum: hominis anima semper producitur vsque ad mortem: & si calor excanduerit depascitur. Ergo vt dixi facultas vna est, sed variatur opus, penes ordinem in propinquitatem ad finem Intendit enim hominem deducere vsque ad perfectionem, sed materia offertur nimis humida. Efformat igitur eam secundum substantiam perficiendo illam, & secundum materiam duriorem reddendo, & secundum figuram delineando. Dum autem incalescit corpus illud attrahit augendo, quia & id anima desiderat, & partes apponuntur, fitque nutritio, ac generatio simul: post absoluta perfectione desinit generari, sed dum nutritur, augetur, cum autem fuerit, quantum expedit, solum nutritur, & tunc anima illa vacat operationibus, quæ sunt secundùm sensum, & motum. Et ideò exercitatio vt est actus voluntatis, & cum meditatione, & sensus, & doctrina impediunt, non solum incrementum corporis, sed vitiant nutritionem. Et hæc opera fiunt à facultate. Cur autem cum illæ operationes sint cum cognitione animæ, fiant nobis non cognoscentibus, cum anima cognoscat, seu homo cæteras operationes sensus, & motus. Et dico, quod id accidit, quia in homine operationes hæ licet sint animæ, sunt tamen naturales, id est, vt anima illa est communis coniuncta vegetatrici. Nam vt est à principio communi, quod est per se in corpore appellatur natura: natura autem non cognoscit. Sed sensus est in vita, & coniunctio animæ cum corpore per vitam est per rem, quæ cognoscit. Ideò animalia cognoscunt operationes suas. Et licet vita eorum interiret, & anima maneret secundum Hippocratem, sicut cùm lumen solis impeditur, & deperit:

deperit: lux autem manet in nobis, tamen est aliquid vita dignius, quoniam mens corpori per vitam communicatur. Et ideò anima ipsa, quæ percipit, à morte superest. Conueniunt operationes illæ omnes, quòd habent originem à iecore, & agunt per simile attrahendo, retinendo, concoquendo, & dissimile non attrahendo, nec retinendo, sed expellendo. Attrahit autem corpus dissimile, vel vi caloris præter naturam, vt in febribus: ideò tum fiunt facilè abscessus: aut quia membra sunt imbuti vi aliena, vt in medicamento purgante, & cum renes trahunt sanguinem ob cantharidas, vel necessitate fugæ vacui, vt in attractione spiritus: aut quia ab alio loco per vim impellitur, atque intruditur. In omnibus ergo his necessarium est alimentum.

LECT. LXXVII.

Super

TEXT. C.

Y'γρασίη alimenti vehiculum.

IN hoc vltimo Textu tractat de Alimenti vehiculo, tanquam specie causæ, sine qua non. Non fit enim transitus alimenti sine vehiculo: dicebat *quarto de vsu Partium cap.* 5. non poterat chymus transuehi ex ventriculo in venas, neque ex venis cauæ partis in gibbæ venas, nisi admistum eis fuisset seorsum, humidum ac tenue, & hoc est commodum eius. Et de hoc memini me scripsisse contradictionem. Sed vt ad rem redeam, dubitari solet: vbi nam gignatur, nam non ex solo potu fit, sed etiam ex cibis, vt docet F. Dicebat Galenus tamen, quod in plerisque quantum potauerunt, tantum aut paulò minùs mingere soleant, plus non dicit. At cùm ipsa vrina non solùm sanguis transit ad renes, non modò teste Galeno, sed experimento ipso cùm salsa sit amara, horridi odoris, & colore flaua. An igitur in venis talis fit dubium non est de colore, & ratio ipsa suadet, quoniam flos (vt ita dicam) flauæ bilis, vti qui tenuissimus sit, miscetur illi, vnde etiam si ea abluantur loca, digestionem efficit, maximè pueri impolluti. Addebat idem, sed priore libro, non vbique hoc humidum esse, adeò necessarium. Nam vltra iecur, & venæ latiores & sanguis tenuior ob cordis, & iecoris caliditatem, vt minimè opus sit hoc tam tenui, & aquoso humore. Verum aliquid semper, vel visu, haud sensile admistum inest natura in magnis rebus, aut omninò certæ rationi innitenti, aut necessariæ, vt de corde, & cerebro: quorum vtrumque singulare creauit: quoniam secùs facere non poterat, aut geminis præsidiis tanquam cruribus. Quid igitur si desit omninò hoc humidum in venis, tabescet corpus nouo genere tabis sine febre, aut omninò aliquod membrum, quod vix tanquam sine causa manifesta accidit, veluti dolore, vulnerève? Videtur autem ita prouidisse natura, vt hoc humidum, quod teste Galeno *primo de locis Affectis, cap. primo*, non nisi ad renes pertinet, vt separetur túmque fit vrina, anteà velut serum lacti, ita sanguini mistum *primo de Tuenda sanitate capit. decimosecundo*, non deficit: cùm sanguis crassior fuerit. In quibusdam tamen deficit, vt in elephantiacis, vel etiam si non deficiat, non tamen alimentum transit. Aut si etiam transit, non nutriuntur, quia sanguis prauus est. Vnde tribus ex causis illi fiunt macilenti, & contabescunt. Vbi verò non secernitur, sed maior copia cum sanguine transit: hi facilè omnes in scabiem, aut pruritus, qui reuertuntur (etiam sanati sæpiùs) transeunt: quod serosum alimentum cum fit ad cutem transmittatur. Et si non transmittatur, in leucophlegmatiam, aut ascitem decidunt, aut per vrinam propellitur. Aut putrescit, & febres accendit: aut ascendens ad cerebrum oculorum facit morbos, aut ad intestina descendens diarrhæas. Quò circa morbi isti se consequuntur, atque circumuoluuntur, & in se inuicem mutantur: febris maximè intermittens, scabies, lippitudo, diarrhæa. At verò inter ætates senum sanguis serosior est puerorum, pituitosior iuuenum, purior ab vtroque, sed biliosior. Et fœminarum, quàm masculorum. Et pituitosorum, ac melancholicorum, quàm calidioris temperamenti. Et eorum, qui multùm comedunt ac bibunt, præsertim vina leuia, aut nigra: vel aquam: quàm qui flaua: & potentia. Et segnium, quàm exercitatorum: præcipuè autem in his, qui assueti multæ exercitationi, vt venationi, & ludo pilæ inde quieuerunt. Et illorum, qui vigilant præter modum. Et in partibus inferiores ab vmbilico, quam superiores, quod etiam refert Galenus, cum partes illæ frigidiores sint, sanguisque crassior. Sed quoniam humidum hoc tam necessarium assiduè putruisset, præcipuè loco calido, & admistum sanguini, secúmque in putredinem quoscunque humores traxisset: natura tantis periculis multis modis succurrit. Primum vt bili misceretur, ex quo salsum fit: & non putredini obnoxium. Et enim aliena seruare possunt, nedum semet ipsa, quæ salsa sunt. Deinde per perpetuum motum, qui ab eo originem ducit, velut in mari. Euacuatur etiam quotidie pars deterior, atque putredini proximior, adiicitur pura. Præterea iuuantur sudoribus, scabie, exercitatione: nec exigua portio cum alimento transit ad membra: inde difflatur per cutim: vel occultè, maximè æstatis tempore, aut per sudorem alia ratione. Porrò tale humidum, quamdiu manet in corpore, sanguini permiscetur: hoc enim vult Hippocrates hic: & etiam, quia sic alimentum vehit, & sanguinem liquidiorem

efficit: & neque tam facilè in minima diuiſum putreſcere poteſt. Et dum extrahitur ſanguis, non ſeparatur iuxta moram maiorem, aut minorem: ſed cùm ſanguis refrigeratur: ideò cùm in corpore nunquam refrigeretur, neque etiam ſeparatur. Si autem refrigeretur, ſeparatur, nec tunc à renibus trahitur, & ob id in eam incidunt meiendi difficultatem, quæ omni eſt auxilio deſtituta, & moriuntur. Sed cùm ſanguini mixtum ſit, & ſanguis poteſtate, vt aliàs demonſtratum eſt, alius ſit bilioſus, alius merus, alius pituitoſus, aut melancholicus: dixit Galenus *in ſexto Epidemiorum par.2.com.25.* totidem eſſe ichorum genera, quot ſunt humorum. Vnde etiam diuerſæ febres generantur. Nam ſi diuerſæ febres, præſertim intermittentes, generantur, & illæ fiunt ichoribus putreſcentibus, palam eſt totidem eſſe genera ichorum, quot etiam humorum.

Cæterùm dignoſcere qualitatem horum ichorum præſtat. Idque tribus maximè coniecturis, vrina, ſudore, & caſibus. Nam ſi in ſanguine multus ichor appareat, homo autem boni habitus, & coloris, & ſanus humida temperies ſuperhabundat: cum calore mediocri: ſi ſæpè corripitur febribus, rara eſt ſubſtantia iecoris, & ipſum calidum eſt, & humidum. Si autem homo mali habitus, malique coloris, non tamen macilentus paratus eſt ad hydropem. Si mali habitus, malique coloris, & macilentus ad hydropem, & regium morbum. Si verò ichor paucus extiterit, aut nullus? homo boni habitus, & benè coloratus, hoc eſt optimum. Erit enim ſanus ac robuſtus: ſi paucus & homo macilentus, boni tamen coloris eſt intemperies iecoris ſicca: ſed tamen homo valet. Si coloris plumbei, & mali habitus melancholicam temperiem declarat in iecore. Si macilentus, & arquatus, calidam, & ſiccam intemperiem, flatum multum, & obnoxium hydropi ſiccæ. Color ichoris cum à ſanguine detrahitur iam congelato ſimilis eſt colori vrinæ illius, ſi non fuerit morbus in renibus, aut veſica, cum fuerit diſſimilis, ſignificat morbum in altero eorum. Color ichoris cum ſanguine iam congelato plerunque viridis videtur. Vnde manifeſtum eſt, viridem colorem otiri ex rubro, nigro, & paleari, ſiue corticis mali medici. Cùm verò parum vnus differat ab altero? ſcilicet, vt ſit ſimilis ſangnini detracto, & paleæ colore, hoc accidit quia ſanguis niger non eſt: ideóque melior multò.

At generatio quidem ichorum ex potu, & aqua: tum etiam ex horæis fructibus, velut peponibus, & moris, prunis, ac huiuſmodi, tum etiam oleribus perſpicua eſt: at ex cibis ſolidis, vt in quibuſdam, & meipſo carne, ouis, caſeo, pane, fructibus, & nucum genere, melle atque huiuſmodi: non adeò euidentem habet rationem cùm non à calore hæc reſolutio fieri poſſit, vt in diſtillationibus ſolet: nam hi ſenes melancholici. Vnde Galenus *quinto de tuenda ſanitate cap.8.* ſenes plurimum excrementi ſeroſi colligunt. Quare neceſſe eſt ſi cibus in illud tranſire debeat coctionem fruſtrari, ſed permiſceri partes, non ſeparari in coctione neceſſarium eſt. Id ergo in ſenibus fiet. Exemplum autem exterius nullum habeo melius, quam in lactis coctione: illud enim fit dulcius ſi denſetur, & aquei etiam pars euaporet, vt *in quarto ſimplicium medicamentorum, cap.17.* habetur: at ſi ſerum à reliquo ſeparetur, neque vna, neque alia pars, adeò vt lac illud dulcis euadit, & modo etiam plus, modò minùs ſeroſæ ſubſtantiæ colligitur Scilicet frigore, exprimento à concreto iam lacte, quicquid ineſt ſeroſi. Veriſimile igitur eſt idem contingere in his humidis, & vt quadrupliciter fiant, ſed de quarto modo hic non eſt conſideratio', cum morboſus ſit, ſcilicet à colliquatione, quæ à vehementi calore fit. Reliqui tres erunt, vt fiat ob imbecillitatem caloris, non concoquentis, & tunc velut in tortis crudis, non ſolùm humidum illud abundat, ſed eſt ſpiſſum turbidum atque confuſum. Hicque modus peſſimus eſt, & breuis vitæ, quæ ſuperſit cauſa, & ſignum quo circa in decrepitis illum accidere neceſſe eſt, ſi non omninò parcè, & cum delectu viuant. Secundus cùm aër in humidum tranſit, velut in humidis parietibus, quod accidiſſe aliàs commemorauimus ad miraculum vſque, qui modus ab humida, & frigida intemperie aduenit, & mitior eſt primo ex his tribus. Nam ſi immoderatus ſit ad multos annos, & ſenectam vſque perdurat, vt in nobis, & aliis, qui cum recta ratione vixerunt. Nec tam curandus eſt, quàm vt non augeatur immodicè cauendum. Tertius etiam mitior eſt cùm à cocto alimento ob frigus, velut dixi de lacte concreto quicquid ineſt aqueum exprimitur. Hic etiam modus minus noxius eſt, & forſan ad ſalubritatem corporis, & vitæ longitudinem conducit. Atque hi omnes ſimplices. Nam compoſiti, qui quatuor ſunt, ex his fiunt manifeſti: quos omninò neceſſe eſt eſſe paruos, niſi ſi quis tertij cum ſecundo miſtionem exemerit: quæ certè minus mala eſt, ſi non immodica ſit. Sunt etiam iuxta partes corporis differentiæ. Nam quæcunque magis abundant humido, aqueo vt pulmo, & cerebrum (de renibus modo non dicam, cùm id ſit per ſe manifeſtum) ad eas minùs ſyncerum à vehiculo alimentum defertur. In iecore etiam ſemper adeſt excrementitium illud, cum ibidem generetur. Sed & in ventriculi prima, & interioris tunicæ nutritione. Ibi enim non adeſſe non poteſt: & vt huic, vel illi copioſius, ita magis morbis ſubiiciuntur. Maximè autem in cerebro, quod ob ſui frigidatem illud generare poteſt, conſumere non. Id quamdiu ſola quantitate peccauerit, dumtaxat facit grauedines, & raucedines, & diſtillationes innoxias. Cùm autem corrumpitur,

&

& semiputruerit, quod ex quacunque causa accidere potest, vt vel solo Austri flatu, mutatione velaminis, aut galeri, aut cidaris tiaræ, vt vel pilei, vel diadematis, vel citare, aut vitra, vel sola, aut plaga, vel petaso, aut cyna, aut omninò aliquo huiusmodi quodcunque id fuerit, vel sole, vel pluuia, vel concitatione, motu, vel borea per antiparistasim, vel acrium quorumcunque seu, ophtalmiæ præcipuè, & dentium dolores excitari solent, & graues pro multitudine, & prauitate huius serosi humidi, & iam acquisita membri patientis, aut cerebri, aut vtrorúmque imbecillitate. Cor autem vt à plerisque aliis etiam malis omninò immune est ab hoc humido, neque enim illo ad aliquod officium indiget: atque id tota vita, aut maiore parte si homo non grauiter, & longo morbo teneatur. Nam etiam in quibusdam, qui postmodum tabescunt inest: vnde & cordis palpitationes, & atrophia, velut de simia illa Galeni *quinto de locis cap.* 2. Hactenus ad explanationem huius libri nobis ad vtilitatem communem contendentibus: neque Galenum, vt dicunt damnando, sed iuuando. Verum mira quorumdam importunitas, & calamitas temporis, qui ex Grammatica ad medicinam pergunt nullis disciplinis instructi damnant, quod non intelligunt: maledicunt de bene meritis: vltima primis, miscent medicinam magna pernicie hominum exercent: iudicium ferunt cum omninò & arte, & iudicio careant, quibus ambobus indigerent, si ferre id deberent. Nec vllus adhuc princeps inuenitur, qui tantis malis manum apponat: vel saltem hoc leui præcepto, ne quis artem hanc vel profiteri, vel exercere, vel etiam in ea scribere quicquam audeat, qui Mathematicas non didicerit. Non quod Philosophia, & Dialectica etiam opus non sit medicinam discere volenti, imò magis, sed quòd in his fucus garrulitate fiat. Mathematicæ non illum admittunt, medicumque efficiunt peritum, & sanctum, collegiáque admonere pœna graui.

FINIS.